ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ: ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי

המשך בעמוד פב

תחילת זמן קידוש לבנה: יום חמישי בערב, ו׳ תשרי (נוהגים לקדש במוצאי יום הכיפורים)

מכתב

ב״ה*.

ענין ימים אלו – עשר ימים שבין ר״ה ליוהכ״פ בכלל (שעליהם ציוה הנביא דרשו הוי׳ בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, כי אז הוא קירוב המאור אל הניצוץ[1]) ושבת תשובה (אשר כל שבת הוא אותיות תש״ב אנוש[2], ובשבת זה ביחוד נהגו לדרוש לעורר את העם בתשובה) ויוהכ״פ (שהוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים.. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביוהכ״פ[3]) בפרט –

ענינם – תשובה, ובשתי המדריגות אשר בתשובה: א) תשובה תתאה, תשובה על חטא עון ופשע אשר עשה. ב) תשובה עילאה, להשיב רוחו בבחי׳ הביטול ומס״נ אל האלקים אשר נתנה, לשרשה ומקורה העצמי, כמו קודם ירידתה ויתר על כן[4].

מובן מזה, אשר תשו״ת יכולה להיות גם רק בענינים פרטים וחלק מכחות הנפש, אלו הכחות והענינים אשר בהם חטא ופגם,

אבל תשו״ע היא שמע ישראל, אסיפת וקיבוץ כל כחות הנפש שנתפזרו העלאתן וכלות הנפש, ממטה למעלה, ואח״כ המשכה מלמעלה למטה בכל חלקי הנפש.

וכמו שהוא בפרט כן הוא גם בכללות הקומה שלימה של כל בני ישראל ראשיכם שבטיכם גו׳ עד שואב מימך, שצ״ל נאספים ונצבים כולם כאחד, שכללות נשמות ישראל תשובנה למקורם ושרשם[5].

ומהענינים המסייעים באיחוד כל הפרטים, היא ההתקשרות עם הכלל אשר בו היו הם נכללים כאחד, ושם מתאימות הנה גם עתה.

ובנוגע אלינו חסידי כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, אנ״ש המקושרים אליו או גם רק שייכים אליו, הנה זהו ההתקשרות אליו ע״י לימוד תורתו, הליכה בדרך ישרה אשר הורנו וכו׳ – כאשר נתבאר זה כמה פעמים.

וזהו כן הכשרה וסיוע למילוי הברכה, אשר בה הי׳ מברך כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ את הבאים אליו לבקש ברכה בערב יוהכ״פ אחר חצות. וזה לשונו[6]:

השי״ת[7] יתן חותימה וגמר חתימה טובה, שנה טובה ומתוקה בגשמיות ורוחניות, לעשות בתורה ועבודה. אלו שיש להם ב״ב יעזור השי״ת שיהי׳ להם נחת מהם, ופרנסה בהרחבה. אלו שצריכים לבנות בית, יעזור להם השי״ת בגשמיות ורוחניות.

מנחם מענדל בן חנה שניאורסאהן

ערב שבת תשובה, ה׳תשי״א

ברוקלין, נ.י.

נדפסה בסה״מ תשי״א ע׳ 22. לקו״ש חי״ד ע׳ 380. אג״ק ח״ד אגרת תשסח.

1) ראה קונטרס העבודה ספ״ה.

2) אגרת התשובה ספ״י.

3) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ב ה״ז.

4) ראה בכ״ז לקו״ת ר״פ האזינו. ד״ה דרשו הוי׳ תרצ״א (קונטרס יו״ד [סה״מ קונטרסים ח״א קלב, ב ואילך. סה״מ תרצ״א ע׳ כז ואילך]). אגה״ת פ״ח ואילך.

5) ראה לקו״ת ר״פ נצבים. ושם דרושים לר״ה רד״ה והי׳ גו׳ בשופר גדול.

6) בשנת תש״ז [סה״ש תש״ז ע׳ 64]. בשנת תש״ח [סה״ש תש״ח ע׳ 166] הי׳ לשון הברכה [בתרגום מאידית]: השי״ת יעורר בהתעוררות תשובה אמיתית מתוך פנימיות ונקודת הלב, שתהי׳ שנת אורה שנת תורה שנת עבודה.

7) להלן – בתרגום מאידיש.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה איתא בסוף מסכת מנחות
ו׳ תשרי, ה׳תש״ל ..... ה

ד) מאמר ד״ה שובה ישראל עד הוי׳ אלקיך
ש״פ האזינו, שבת שובה, ח׳ תשרי, ה׳תש״ל ..... יד

ה) שיחת יום ה׳ פרשת האזינו,
וא״ו תשרי ה׳תש״ל ..... כח

ו) שיחת ש״פ האזינו, שבת שובה,
ח׳ תשרי, ה׳תש״ל..... מב

ז) לקוטי-שיחות פ׳ האזינו, שבת תשובה כרך יד...נז

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... ס

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת האזינו .....סא

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת האזינו ..... סב

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת האזינו .....פה

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת האזינו .....פו

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת האזינו ..... צט

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....קא

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת האזינו..... קד

טז) – פרק א׳ ליום לשבוע פרשת האזינו ..... קפד

יז) – ספר המצוות לשבוע פרשת האזינו.....ריד

יח) נביאים וכתובים
ירמיה פרק מד-מה, דניאל פרק ז-ח .....רטז

יט) משניות – מסכת כלים
ביאור קהתי..... ריח

כ) עין יעקב מסכת מגילה .....רכה

כא) מסכת עירובין עם ביאורים
מדף מב עד דף מח..... רכו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רנו

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רנו

כד) לקוטי תורה תקעו בחודש שופר
אדמו״ר הזקן .....רנט

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רסד

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רסה

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רסח

כח) קונטרס העבודה
אדמו״ר מוהרש״ב.....רסח

כט) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ..... ער

ל) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רעא

לא) ספר הזכרונות פרק לג.....רעג

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רעו

לג) חומש לקריאה בציבור .....רעז

לד) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רפו

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו ..... רפו

לו) סדר מצות הדלקת נרות לראש השנה .....רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. ו' תשרי, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

אִיתָא[1] בְּסוֹף מַסֶּכֶת מְנָחוֹת: "בּוֹא וּרְאֵה, מַה כְּתִיב בְּפָרָשַׁת קָרְבָּנוֹת שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֵן לֹא אֵ־ל וְלֹא אֱלֹקִים אֶלָּא הָוָי', שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שֵׁמוֹת אֵלּוּ, אֵ־ל אֱלֹקִים הָוָי', הֵם שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת הָרִאשׁוֹנִים מִשִּׁבְעָה הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים[2], שֶׁבָּהֶם הָיְתָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם (שֶׁלָּכֵן נוֹגֵעַ עִנְיָן זֶה לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[3] "אֵ־ל אֱלֹקִים הָוָי' דִּבֵּר וַיִּקְרָא אָרֶץ", וְהַיְנוּ, שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת אֵלּוּ בָּרָא הַקָּבָּ"ה אֶת הָעוֹלָם[4], וּכְפִי שֶׁמְּבֹאָר בַּאֲרֻכָּה בִּרְשִׁימוֹת הַ'צֶּמַח צֶדֶק'[5], שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת אֵלּוּ נִכְלָל כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הָחֵל מִשֹּׁרֶשׁ הַהִתְהַוּוּת כְּשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת חֶסֶד — שֵׁם אֵ־ל, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, וְאַחַר־כָּךְ הֶצְרֵךְ לִהְיוֹת צִמְצוּם הָאוֹר כּוּ', שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שֵׁם אֱלֹקִים, וְאַחַר־כָּךְ הַמְשָׁכַת הַ'קַּו וְחוּט' שֶׁהֵאִיר אַחַר הַצִּמְצוּם, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שֵׁם הָוָי'. אָמְנָם בְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת לֹא נֶאֱמַר לֹא שֵׁם אֵ־ל וְלֹא שֵׁם אֱלֹקִים, אֶלָּא שֵׁם הָוָי' בִּלְבַד. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבְּשֵׁם הָוָי' יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים[6]. עִנְיָן אֶחָד, כְּפִי שֶׁהוּא בָּא בְּיַחַד עִם שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת, כְּמוֹ בַּפָּסוּק "אֵ־ל אֱלֹקִים הָוָי'" (וְעַד שֶׁשֵּׁם הָוָי' אֵינוֹ הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא הַשְּׁלִישִׁי דבר שמדגיש את שייכותו לשאר השמות, כי אילו היה הראשון היה יותר מסתבר לומר שהוא בא בפני עצמו והבאים אחריו הם עניין אחר). וְהָעִנְיָן הַשֵּׁנִי בשם הוי' הוא, כְּפִי שֶׁשֵּׁם הָוָי' הוּא בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, נבדל ונעלה משאר השמות, כְּמוֹ בְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֵן לֹא שֵׁם אֵ־ל וְלֹא שֵׁם אֱלֹקִים, אֶלָּא שֵׁם הָוָי' בִּלְבַד, כפי שהוא בפני עצמו שֶׁהוּא דווקא שם הוי' ולא שאר השמות שֵׁם אֵ־ל, שֶׁזֶּהוּ המקור והשורש של גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, הארה והתגלות שנובעת ממידת החסד, וְאַחַר־כָּךְ הֶצְרֵךְ לִהְיוֹת צִמְצוּם הָאוֹר כּוּ', כדי שמאור־אין־סוף יתהוו עולמות ונבראים מוגבלים שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שֵׁם אֱלֹקִים המקור לעניין הצמצום וההעלם, וְאַחַר־כָּךְ הַמְשָׁכַת הַ'קַּו וְחוּט' שֶׁהֵאִיר אַחַר הַצִּמְצוּם, כמבואר בקבלה וחסידות, אחרי הצמצום של אור האין־סוף, חזר הקדוש־ברוך־הוא והאיר אור דק ומצומצם הנמשל לקו וחוט דק, ואור זה בוקע מבעד לצמצום כדי להוות עולמות ונבראים שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שֵׁם הָוָי' שהוא על שם ההתהוות. אָמְנָם בְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת לֹא נֶאֱמַר לֹא שֵׁם אֵ־ל השם של מידת החסד וההשפעה וְלֹא שֵׁם אֱלֹקִים השם של הצמצום וההעלם, אֶלָּא שֵׁם הָוָי' השם של ההארה לצורך ההתהוות בִּלְבַד וממשיך ומבאר את המשמעות הפנימית של הדברים.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבְּשֵׁם הָוָי' יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים[6] כפי שממשיך ומפרט. עִנְיָן אֶחָד, כְּפִי שֶׁהוּא שם הוי' בָּא בְּיַחַד עִם שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת, כְּמוֹ למשל בַּפָּסוּק "אֵ־ל אֱלֹקִים הָוָי'" (וְעַד שֶׁשֵּׁם הָוָי' אֵינוֹ הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא הַשְּׁלִישִׁי דבר שמדגיש את שייכותו לשאר השמות, כי אילו היה הראשון היה יותר מסתבר לומר שהוא בא בפני עצמו והבאים אחריו הם עניין אחר). וְהָעִנְיָן הַשֵּׁנִי בשם הוי' הוא, כְּפִי שֶׁשֵּׁם הָוָי' הוּא בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, נבדל ונעלה משאר השמות, כְּמוֹ בְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֵן לֹא שֵׁם אֵ־ל וְלֹא שֵׁם אֱלֹקִים, אֶלָּא שֵׁם הָוָי' בִּלְבַד, שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם[7],

1) מאמר זה הוא המשך למאמר שלפני־זה, ד"ה ובחדש השביעי דיום ב' דר"ה (ספר המאמרים תש"ל ע' ג ואילך). 2) שבועות לה, א. רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ו ה"ב. 3) תהלים נ, א. 4) מדרש תהלים עה"פ. ילקוט שמעוני משלי רמז תתקלה. 5) אוה"ת תהלים (יהל אור) עה"פ (ע' קפט ואילך). קרח ע' תשכא ואילך. דרושים לר"ה ע' א'רפח. 6) ראה ספר המאמרים תרנ"ו ע' שסד ואילך. 7) כסף משנה הל' ע"ז פ"ב ה"ז. פרדס שער יט (שער שם בן ד). מו"נ ח"א פס"א ואילך.

ביאור בדרך אפשר

הָעֶצֶם[7], השם המתייחס לעצמיות האלוקות **שֵׁם הַמְיֻחָד**[8] מכל שאר השמות **וְשֵׁם הַמְפֹרָשׁ**[9] השם המפורש שיש לו גדרים מיוחדים בהלכה. **וּמְבֹאָר בָּזֶה**, בתורת החסידות **שֶׁשֵּׁם הָוָי׳ כְּפִי שֶׁבָּא בְּיַחַד עִם שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת, הוּא בִּבְחִינַת ׳אוֹרוֹת וְכֵלִים׳**, כמבואר בקבלה וחסידות, האור האלוקי המאיר בספירות העליונות בא בדרך של ׳אורות׳, הארה והתגלות מהאין־סוף, המתלבשים ב׳כלים׳ המגבילים ומגדירים את האור, וגם ההארה וההשפעה באמצעות השמות שהם שמות למידותיו וכוחותיו של הקדוש־ברוך־הוא (עניין הספירות) היא בדרך ׳אורות׳ הבאים ונמשכים על ידי התלבשות ב׳כלים׳, ועל כך מבואר כאן ששם הוי׳ כפי שהוא ביחד עם שאר השמות ושייך וקשור להם, הרי הוא בבחינת אורות וכלים **כַּיָּדוּעַ**[10] **שֶׁבְּכָל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת**, מלבד שם הוי׳, **הִנֵּה פְּנִימִיּוּתָם** של כל אותם שמות (**הָ׳אוֹרוֹת׳**) **הוּא שֵׁם הָוָי׳, וְרַק חִיצוֹנִיּוּתָם** של אותם שמות (**הַ׳כֵּלִים׳**) **הִיא שֵׁם אֵ־ל אוֹ שֵׁם אֱלֹקִים כּוֹ׳**, וזו השייכות של שם הוי׳ לשאר השמות שהוא הפנימיות והאורות שלהם והם הכלים שדרכם הוא מאיר, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּשֵׁם הָוָי׳**, כפי שהוא מצד עצמו, נעלה משאר השמות ונבדל ומרומם מהם, **הִנֵּה גַּם הַ׳כֵּלִי׳** שהוא כאמור חיצוניות לגבי האורות שהם פנימיות, **נִקְרָא בְּשֵׁם הָוָי׳** כי במדריגת שם הוי׳ כפי שהוא מצד עצמו, גם ה׳כלים׳ נעלים ביותר. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[11] בגמרא **שֶׁלְּעָתִיד־לָבֹא**, בימות המשיח **הִנֵּה ״כְּשֶׁאֲנִי נִכְתָּב - אֲנִי נִקְרָא״**, היינו שהביטוי של שם הוי׳ בקריאה יהיה כפי שהוא נכתב י־ה־ו־ה **וְלֹא כְּמוֹ עַכְשָׁו** בזמן הגלות **שֶׁנִּכְתָּב בְּיוּ״ד הֵ״י וְנִקְרָא בְּאָלֶ״ף דָּלֶ״ת**, והביטוי שלו בקריאה הוא **וְהַיְנוּ**[12], והמשמעות הפנימית של דברי הגמרא היא **שֶׁעַכְשָׁו** בזמן הגלות **יוֹדְעִים שֶׁהַפְּנִימִיּוּת** של כל השמות **הִיא שֵׁם הָוָי׳** (ושם זה **נִכְתָּב בְּי״ה** כי זו הפנימיות שלו), **אֲבָל מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ**

ביאור בדרך אפשר

בְּגָלוּי ומקבל ביטוי בדיבור **הֲרֵי זֶה שֵׁם** אדנ״י שהוא למטה במדריגה משם הוי׳ (**וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כְּפִי שֶׁשֵּׁם הָוָי׳ הוּא** לפעמים **בְּנִקּוּד אֱלֹקִים, כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּנ״ך**[13] שגם במקומות אלו ידוע עכשיו, בזמן הגלות, שאמנם בגלוי השם נקרא ומבוטא ׳אלוקים׳ אבל הפנימיות שלו היא שם הוי׳), **וּכְמוֹ בִּכְלָלוּת הַשֵּׁמוֹת, שֶׁהַפְּנִימִיּוּת וְהָאוֹר שֶׁלָּהֶם** של כל השמות **הוּא שֵׁם הָוָי׳, אֲבָל הַחִצּוֹנִיּוּת וְהַכְּלִי** של כל השמות (**שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁרוֹאִים בְּגָלוּי** כי זה עניינו של הכלי, להסתיר על האור ועל הפנימיות, ולאפשר רק לחיצוניות להתגלות) **הֲרֵי זֶה שֵׁם** אדנ״י **אוֹ שֵׁם אֱלֹקִים כּוֹ׳**, ולא שם הוי׳ **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לֶעָתִיד־לָבֹא** כאשר לא יהיה שום העלם והסתר על האור האלוקי **יִהְיֶה שֵׁם הָוָי׳ בְּגָלוּי גַּם בָּעוֹלָם** (״**אֲנִי נִקְרָא**״ וזו תהיה גם צורת הקריאה והמבטא שלו).

וּלְמַעְלָה מִזֶּה בחינה נעלית יותר משתי הבחינות האמורות בשם הוי׳ (כפי שהוא שייך לשאר השמות ולמעלה מזה, כפי שהוא שם בפני עצמו) **הוּא עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת** שבחינת שם הוי׳ שבקרבנות היא בחינה שלישית, למעלה משתי הבחינות האמורות, כפי שממשיך ומפרט, **שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן** בקרבנות **לֹא שֵׁם אֵ־ל** השם של מידת החסד **וְלֹא שֵׁם אֱלֹקִים** השם של מידת הגבורה **אֶלָּא שֵׁם הָוָי׳** בלבד, **שֶׁזֶּהוּ מִצַּד גֹּדֶל מַעֲלַת הַקָּרְבָּנוֹת**, והמעלה הגדולה היא **שֶׁ״קָּרְבָּן״ הוּא מִלְּשׁוֹן קֵרוּב כּוֹ׳** כי על ידי הקרבת הקרבן האדם המביא את הקרבן מתקרב לאלוקות וגם בהקרבת קרבנות מן החי ומן הצומח, מעלים ומקרבים לאלוקות את החי ואת הצומח הגשמי (**כַּמְּבֹאָר בַּאֲרֻכָּה בִּ׳בְחַיֵּי׳**[14] **וּבְ׳סֵפֶר הַבָּהִיר׳**[15]), **וְעַד** כדי כך גדולה היא מעלת הקרבנות, כדברי הזוהר **שֶׁ״רָזָא דְּקָרְבָּנָא עוֹלֶה עַד רָזָא דְּאֵין־סוֹף״**[16], סוד הקרבן עולה עד סוד האין־סוף, היינו האור האלוקי הבלתי מוגבל, **וַהֲרֵי ״אֵין־סוֹף״ הוּא** אור אלוקי נעלה ביותר **לְמַעְלָה גַּם**

עיקרים מאמר ב פכ״ח. 8) סוטה לח, א. סנהדרין ס, א. 9) סוטה וסנהדרין שם. רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ו ה״ב. 10) ראה תו״א נח י, סע״ב ואילך. 11) פסחים נ, א. 12) ראה גם אוה״ת ויקרא ח״א ע׳ רמו. 13) ראה ואתחנן ג, כד. ישעי׳ סא, כא. תהלים עא, ה. זכרי׳ ט, יד. 14) ויקרא א, ט. 15) סימן מו (קט). 16) ראה זהר ח״ב רלט, א. ח״ג כו, ב.

ביאור בדרך אפשר

מְהַקָּצֶה הָעֶלְיוֹן והכי נעלה שֶׁבְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שבו האור הולך ונמשך ומשתלשל מדרגה לדרגה בצמצומים רבים, שֶׁנִּקְרָא האור של ׳סדר השתלשלות׳ בְּשֵׁם קַו, כנזכר לעיל בתחילת המאמר שהאור שהאיר לאחר הצמצום הראשון נקרא בשם ׳קו׳ לְפִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָצֶה הַתַּחְתּוֹן שבו הוא סוף המשכתו וְקָצֶה הָעֶלְיוֹן שבו הוא תחילת המשכתו, וְאִילוּ ״אֵין־סוֹף״ הוּא לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה שֶׁל קְצָווֹת כי בלי גבול אמיתי אין לו תחילה ואין לו סוף ולכן הוא נעלה אפילו מהקצה העליון ביותר של סדר השתלשלות, ולבחינה זו, הנקראת בזוהר ׳רזא דאין־סוף׳, מגיע עניין הקרבנות.

וְזֶהוּ האמור לעיל על המעלה הגדולה של הקרבנות הוא גם הביאור על כך שֶׁבְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת לֹא נֶאֱמַר אף אחד משאר השמות הקדושים אֶלָּא רק שֵׁם הֲוָיָ׳[17], והכוונה לבחינה נעלית ביותר בשם הוי׳ שֶׁאֵין זֶה שֵׁם הֲוָיָ׳ כְּפִי שֶׁהוּא בְּסֵדֶר שִׁבְעָה הַשֵּׁמוֹת ואחד מהם וחלק מהם, דְּקָאֵי שהוא מכוון עַל מִדַּת הַתִּפְאֶרֶת כְּפִי שֶׁהִיא בְּמְקוֹמָהּ, כי הסדר הרגיל של השמות הוא לפי סדר הספירות, שם א־ל בחסד, שם אלוקים בגבורה ושם הוי׳ בתפארת, אבל שם הוי׳ שבקרבנות הוא למעלה מזה, כי איננו שם הוי׳ כפי הוא שייך למדת התפארת כפי שהיא במקומה אֶלָּא שם הוי׳ הקשור למדת התפארת כְּפִי שֶׁמִּדַּת הַתִּפְאֶרֶת הִיא בְּפִנִימִיּוּתָהּ, והרי הפנימיות של כל מידה נעלית מהחיצוניות שלה שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁהַ״קָּו הָאֶמְצָעִי עוֹלֶה בַּכֶּתֶר וּבִפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר״[18] כמבואר בקבלה וחסידות, כללות הספירות נחלקות לשישה ׳קוין׳ – חכמה, חסד ונצח – בקו הימין. בינה, גבורה והוד בקו השמאל. ודעת, תפארת ויסוד בקו האמצעי, ולקו האמצעי יש מעלה יתירה (בעיקר מפני שהוא שילוב ומיזוג של הימין והשמאל ביחד) ולכן דווקא הקו האמצעי עולה עד ׳כתר עליון׳ שלמעלה מכל הספירות, ולא זו בלבד אלא שבכתר עצמו, הקו האמצעי עולה עד פנימיות הכתר.

וְעִנְיָן זֶה של גילוי שם הוי׳ בקרבנות באותה בחינה נעלית של שם הוי׳ (השייכת ל׳תפארת׳ כפי שהיא עולה עד הכתר ועד פנימיות הכתר) פּוֹעֵל ומשפיע גַּם עַל הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה שנפעלת על ידי הקרבנות (שיש בהם

1 שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם קַו, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָצֶה הַתַּחְתּוֹן
2 וְקָצֶה הָעֶלְיוֹן, וְאִילוּ ״אֵין־סוֹף״ הוּא לְמַעְלָה
3 מֵהַגְּבָלָה שֶׁל קְצָווֹת. וְזֶהוּ שֶׁבְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת
4 לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא שֵׁם הֲוָיָ׳[17], שֶׁאֵין זֶה שֵׁם הֲוָיָ׳
5 כְּפִי שֶׁהוּא בְּסֵדֶר שִׁבְעָה הַשֵּׁמוֹת, דְּקָאֵי עַל מִדַּת
6 הַתִּפְאֶרֶת כְּפִי שֶׁהִיא בְּמְקוֹמָהּ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁמִּדַּת
7 הַתִּפְאֶרֶת הִיא בְּפְנִימִיּוּתָהּ, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁהַ״קָּו
8 הָאֶמְצָעִי עוֹלֶה בַּכֶּתֶר וּבִפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר״[18]. וְעִנְיָן
9 זֶה פּוֹעֵל גַּם עַל הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה, שֶׁגַּם פְּעוּלַת
10 הַקָּרְבָּנוֹת לְמַטָּה הִיא בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה
11 מֵהִתְחַלְּקוּת, שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ בְּ׳מַסֶּכֶת מְנָחוֹת׳
12 שָׁם: ״אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד
13 שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם״, כִּי ״שָׁמַיִם״ בִּכְלָלוּת
14 הוּא בְּחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין[19], אֲבָל יֵשׁ גַּם הָעִנְיָן
15 שֶׁ״שָׁמַיִם״ הוּא ׳אֵשׁ וּמַיִם׳ (כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[20]),
16 שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַ׳תִּפְאֶרֶת׳ שֶׁכּוֹלֶלֶת ׳אֵשׁ וּמַיִם׳, קַו
17 הַיָּמִין וְקַו הַשְּׂמֹאל, לִהְיוֹתוֹ לְמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם,
18 וְעַד לְעִנְיָן הַשָּׁמַיִם בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם, בְּחִינַת
19 ״רָזָא דְּאֵין־סוֹף״.
20 ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר עִנְיָן זֶה (כְּסִגְנוֹן הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳
21 בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[21]) עִם הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ־
22 הַשָּׁנָה. וּבְהַקְדִּים הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה

ביאור בדרך אפשר

43 התקרבות של האדם והבריאה לאלוקות תחילה בדרך העלאה מלמטה למעלה,
44 היינו שתחילת הקירוב היא מצד האדם, ולאחר מכן בדרך המשכה של האור
45 האלוקי מלמעלה למטה), שֶׁגַּם פְּעוּלַת הַקָּרְבָּנוֹת לְמַטָּה כתוצאה
46 מהמשכת אור אלוקי הִיא בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, מבלי
47 הבדלי דרגות (בדומה לאמור לעיל
48 שההתקרבות שעל ידי הקרבנות
49 מלמטה למעלה היא עלייה ׳עד אין־
50 סוף׳ שלמעלה מקצוות ולמעלה
51 מהתחלקות) שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ
52 בְּ׳מַסֶּכֶת מְנָחוֹת׳ שָׁם לגבי
53 הקרבת קרבנות: ״אֶחָד הַמַּרְבֶּה
54 וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן
55 אֶת לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם״, ובפשטות
56 הכוונה היא כמות הקרבנות, שבזה כל
57 קרבן מחולק ושונה מאחרים, לא כל
58 כך חשובה, ומה שחשוב הוא כוונת
59 הלב לשם שמים שגם בזה ניכר שעניין
60 הקרבנות הוא למעלה מחלוקה
61 לדרגות, וכך גם לפי משמעות הדברים
62 לפי הרמז והסוד שהעיקר בעבודת
63 הקרבנות הוא כוונת הלב ׳לשמים׳, כִּי
64 ״שָׁמַיִם״ בִּכְלָלוּת באופן כללי
65 הוּא בְּחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין[19],
66 המידות (מכמה טעמים, ואחד מהם –
67 שבעת הרקיעים הם כנגד שבע
68 המידות) אֲבָל יֵשׁ גַּם הָעִנְיָן
69 שֶׁ״שָׁמַיִם״ הוּא שילוב ומיזוג של
70 ׳אֵשׁ וּמַיִם׳ (כִּדְאִיתָא
71 בַּמִּדְרָשׁ[20] וכפירוש רש״י על הכתוב
72 ״ויקרא אלוקים לרקיע שמים״: ״שא
73 מים, שם מים אש ומים שערבן זה בזה
74 ועשה מהם שמים״), שֶׁזֶּהוּ הענין
75 המיוחד של בְּחִינַת הַ׳תִּפְאֶרֶת׳ שֶׁכּוֹלֶלֶת ׳אֵשׁ וּמַיִם׳, והיא מיזוג
76 ושילוב של קַו הַיָּמִין וְקַו הַשְּׂמֹאל, לִהְיוֹתוֹ עניין התפארת, הקו
77 האמצעי לְמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם ולכן בכוחו לשלב את שניהם (וכמבואר
78 בחסידות שהדבר נרמז בכך ש׳תפארת׳ הוא עניין היופי שנוצר משילוב של
79 גוונים שונים), וְענין הקרבנות שייך ל׳תפארת׳ בדרגות הכי נעלות של הדבר
80 עַד לְעִנְיָן הַשָּׁמַיִם בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם, בְּחִינַת ״רָזָא דְּאֵין־
81 סוֹף״ ׳סוד האין־סוף׳, שכאמור סוד הקרבן עולה עד לבחינה נעלית זו.
82 ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר עִנְיָן זֶה (כְּסִגְנוֹן הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ בעל המאמר
83 שעליו מיוסד מאמר זה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[21]) עִם הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ־
84 הַשָּׁנָה שחל ימים אחדים לפני מועד אמירת מאמר זה. וּבְהַקְדִּים

---

17) ראה אוה״ת פינחס ע׳ א׳ק. ספר המאמרים תרכ״ז ע׳ שסא. עטר״ת ע׳ תקלח. 18) ראה תו״ח פ׳ נח סה, ב. המשך תער״ב ח״א פקי״ד. ספר המאמרים ה׳ש״ת ע׳ 75. 19) ראה אוה״ת נ״ך ח״ג ע׳ א׳שלג. ספר המאמרים תרכ״ז ע׳ קעא. תרכ״ט ע׳ לב. 20) הובא בפירש״י בראשית א, ח. 21) ראה אוה״ת דרושי ר״ה ס״ע א׳רפט ואילך.

ביאור בדרך אפשר

הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר של אדמו״ר מהר״ש (בנו וממלא מקומו של אדמו״ר ה״צמח צדק׳) **דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה תר״ל**[22] **(שֶׁתְּחִלָּתוֹ וּמִקְצָתוֹ נִתְבָּאֵר לְעֵיל בַּמַּאֲמָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה**[23] דיבור המתחיל ׳ובחודש השביעי׳, הובא, עם ביאור בדרך אפשר ב׳דבר מלכות׳ לראש־השנה שנה זו**), שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא ׳בִּנְיַן הַמַּלְכוּת׳**[24], כמבואר בקבלה וחסידות, בסיום כל שנה, הקדוש־ברוך־הוא מסלק את רצונו למלוך על העולמות ואת הרצון והעונג שיש לו מהבריאה, והרצון והעונג חוזרים ומתעוררים, ומלכות הקדוש ברוך הוא בעולם מתחדשת על־ידי כך שבני ישראל ממליכים אותו שוב (על־ידי קבלת עול מלכות שמים מחדש ועל־ידי התקיעה בשופר, לאחר שבליל ראש השנה, בעקבות סילוק הרצון, נותרה חיות מועטת ומצומצמת, ללא הארת התענוג והרצון והשכל והמידות, כמשל אדם שפועל בכוח המעשה בלבד ולכן הוא מסולק ונבדל מהפעולה שלו, ולאחר תקיעת־שופר, כאשר בני ישראל חוזרים ומכתירים את הקדוש־ברוך־הוא, הוא חוזר להיות מלך עם כל הרצון והעונג, המוחין והמידות) וזו העבודה של ׳בניין המלכות׳, להביא את הכוחות הפנימיים, המוחין והמידות, להאיר במלכות, וכך ׳לבנות׳ את ספירת המלכות מחדש, **וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[25] בתורה בדיני עדות **עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים גּוֹ׳ יָקוּם דָּבָר, ״דָּבָר״ הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת,** הספירה שעל ידה האור והשפע האלוקי שבא על ידי הספירות (המוחין והמידות העליונים) יורד ונמשך לעולמות, והבריאה של העולמות והנבראים היא בדיבורו של הקדוש־ברוך־הוא **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[26] בתהלים **בִּדְבַר הַוְיָ׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ,** וכמו שכתוב בפסוק נוסף בתהילים **לְעוֹלָם הַוְיָ׳ דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם**[27], שדבר ה׳ ׳יהי רקיע׳ שבו נבראו השמים קיים בשמים לעולם, ובקוהלת נאמר **דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן**[28], כלומר, המלך שולט באמצעות הדיבור, ומכל זה מובן שספירת המלכות (שדרכה נמשכים המוחין והמידות העליונים) היא

ביאור בדרך אפשר

תר״ל[22] (שֶׁתְּחִלָּתוֹ וּמִקְצָתוֹ נִתְבָּאֵר לְעֵיל בַּמַּאֲמָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה[23]), שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא ׳בִּנְיַן הַמַּלְכוּת׳[24], וְעַל זֶה נֶאֱמַר[25] עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים גּוֹ׳ יָקוּם דָּבָר, ״דָּבָר״ הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[26] בִּדְבַר הַוְיָ׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, לְעוֹלָם הַוְיָ׳ דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם[27], דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן[28], וְקִיּוּם בְּחִינַת הַמַּלְכוּת (״יָקוּם דָּבָר״, ״דְּבַר מַלְכוּת״) הוּא ״עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים״, שֶׁהֵם בְּחִינַת חֶסֶד וּגְבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה שֶׁעִקַּר הַנְהָגַת הַמְּלוּכָה הִיא עַל־פִּי שְׁתֵּי מִדּוֹת אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[29] וְהוּכַן בְּחֶסֶד כִּסֵּא, וּכְתִיב[30] ״מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט (אֶלָּא שֶׁ״מִּשְׁפָּט אִיהוּ רַחֲמֵי״[31]) יַעֲמִיד אָרֶץ״, וְכֵן הוּא בְּנוּגֵעַ לְהַנְהָגַת הָעוֹלָם, שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַנְהָגָה, מִצַּד הַחֶסֶד אוֹ מִצַּד הַדִּין, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[32] ״בִּתְחִלָּה עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַדִּין כוּ׳, וְאַחַר־כָּךְ שִׁתֵּף עִמּוֹ מִדַּת הָרַחֲמִים״.

וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[33], שֶׁיֵּשׁנוֹ גַּם עִנְיַן ״עֵד אֶחָד״ שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר שֶׁל ״שְׁנֵי עֵדִים״ [דְּאַף שֶׁבְּנוּגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיַן הָעֵדוּת, יֶשְׁנוֹ כְּלָל שֶׁ״כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר עֵד (לְשׁוֹן יָחִיד) אֵינוֹ אֶלָּא שְׁנַיִם״[34], מִכָּל־מָקוֹם יֶשְׁנָהּ גַּם הַמְּצִיאוּת שֶׁל ״עֵד אֶחָד״], שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[25] ״לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד

ביאור בדרך אפשר

עניין הדיבור (ומזה נשתלשל שגם באדם למטה הדיבור מגלה את השכל והרגש שלו) **וְקִיּוּם** ו׳בניין׳ **בְּחִינַת הַמַּלְכוּת (״יָקוּם דָּבָר״, ״דְּבַר מַלְכוּת״) הוּא ״עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים״, שֶׁהֵם** השניים שהכתוב רומז להם כאן הם **בְּחִינַת חֶסֶד וּגְבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה שֶׁעִקַּר הַנְהָגַת הַמְּלוּכָה** שהמלך מנהיג את האזרחים בני המדינה **הִיא עַל־פִּי שְׁתֵּי מִדּוֹת אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29] בנבואת ישעיה **וְהוּכַן בְּחֶסֶד כִּסֵּא,** כסא המלכות מכונן ומבוסס על החסד **וּכְתִיב**[30] במשלי **״מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט (אֶלָּא שֶׁ״מִּשְׁפָּט** שעליו מדובר כאן, המשפט של ראש השנה, אינו מידת הדין והגבורה אלא **אִיהוּ רַחֲמֵי״**[31] הוא רחמים, כנאמר ב׳פתח אליהו׳) **יַעֲמִיד אָרֶץ״,** המלך ינהיג ויבסס את המדינה במשפט שבדרך כלל שייך למידת הגבורה **וְכֵן הוּא בְּנוּגֵעַ לְהַנְהָגַת** הקדוש־ברוך־הוא את **הָעוֹלָם, שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַנְהָגָה,** הנרמזים כאמור בלשון הכתוב ׳על פי שניים עדים יקום דבר׳ **מִצַּד הַחֶסֶד אוֹ מִצַּד הַדִּין, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[32] במדרש **״בִּתְחִלָּה עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה** האלוקית העליונה **לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַדִּין כוּ׳, וְאַחַר־כָּךְ שִׁתֵּף עִמּוֹ מִדַּת הָרַחֲמִים״** ולמעשה הנהגת העולם היא בשני הקוים גם חסד וגם גבורה. **וּמַמְשִׁיךְ** אדמו״ר מהר״ש **בַּמַּאֲמָר**[33] הנזכר, **שֶׁיֵּשׁנוֹ גַּם** בדיני עדות שבתורה **עִנְיַן ״עֵד אֶחָד״ שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר שֶׁל ״שְׁנֵי עֵדִים״** אלא זו עדות שיש לה הגדרה אחרת **[דְּאַף שֶׁבְּנוּגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיַן הָעֵדוּת, יֶשְׁנוֹ כְּלָל שֶׁ״כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה **עֵד (לְשׁוֹן יָחִיד) אֵינוֹ אֶלָּא שְׁנַיִם״**[34], ולפי הכלל הזה גם ׳עד׳ הוא למעשה שני עדים **מִכָּל־מָקוֹם יֶשְׁנָהּ גַּם הַמְּצִיאוּת שֶׁל ״עֵד אֶחָד״** כפשוטו, אחד ולא שניים, ולמציאות הזו של עד אחד יש גדרים מיוחדים**], שֶׁעַל זֶה** לגבי עד אחד **נֶאֱמַר**[25] בתורה **״לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת״,**

---

22) ד״ה ובחודש השביעי תר״ל (ספר המאמרים תרכ״ט ס״ע שנ ואילך). 23) ד״ה ובחודש השביעי פ״ז (ספר המאמרים תש״ל ע׳ יא ואילך). 24) ראה ביאוה״ז לאדמו״ר האמצעי שופטים קכא, ד ואילך. ועם הוספות וכו׳ — ביאוה״ז להצ״צ ח״ב ע׳ תתרכט ואילך. 25) שופטים יט, טו. 26) תהלים לג, ו. 27) שם קיט, פט. 28) קהלת ח, ד. 29) ישעי׳ טז, ה. 30) משלי כט, ד. 31) ראה תקו״ז בהקדמה (יז, ב) — הובא בסיום המאמר (ע׳ שנז). 32) פירש״י בראשית א, א (ד״ה ברא אלקים). וראה פסיקתא רבתי פרשה מ (בחודש השביעי), ב. 33) ע׳ שנה. וראה גם אוה״ת שופטים ע׳ תתמט ואילך. 34) סוטה ב,

ביאור בדרך אפשר

היינו שעדות של עד אחד לא מחייבת את האדם ואין בה כדי לקבוע שהוא אכן אשם במה שחושדים בו **וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[35] בדרשתם על פסוק זה (ב׳ספרי) **״לְמָמוֹן אֵינוֹ קָם, אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה״** אין בכוחה של העדות של עד אחד להוציא מאדם ממון ולחייב אותו לשלם, אבל יש בכוחה לחייב אותו להישבע שהצדק אתו **(כְּדִלְקַמָּן** כפי שיתבאר להלן מהי המשמעות הרוחנית הפנימית של הדברים), **וּמְבָאֵר, שֶׁ״עֵד אֶחָד״ הוּא** רמז על **עִנְיַן הָאַחְדוּת** קו אחד בהנהגה העליונה והשפעת החיות לעולמות **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַהִתְחַלְּקוּת דִּ״שְׁנֵי עֵדִים״, שֶׁהֵם שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַהַנְהָגָה - חֶסֶד וּגְבוּרָה כַּנַּ״ל.** והאחדות (שהיא פשיטות, למעלה מהגדרות מגבילות) היא למעלה מהתחלקות (הנובעות מהגדרה והגבלה).

וּבְעִנְיַן הָעֲבוֹדָה שכל אחד מישראל עובד את ה׳ **וְהַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה** של האדם באלוקות, **הֲרֵי זֶה** עניין האחדות שלמעלה מהתחלקות **מַה שֶּׁכָּתוּב**[36] בספר שמואל **אֵ־ל דֵּעוֹת הֲוָיָ׳, שֶׁאַף שֶׁיֵּשׁ ׳דַּעַת תַּחְתּוֹן׳ וְ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳,** בעניין ההשגה וההכרה באלוקות יש ׳דעת תחתון׳, כפי שהדברים נתפסים בעיני הנבראים התחתונים (התפיסה של ׳למטה יש׳, המציאות התחתונה היא מציאות מוחשית, ו׳למעלה אין׳, המציאות האלוקית לא מושגת). ויש ׳דעת עליון׳, כפי שהדברים הם מצד למעלה (התפיסה של ׳למעלה יש׳, המציאות האלוקית היא המציאות האמיתית ו׳למטה אין׳, המציאות התחתונה היא חסרת חשיבות, וכפי שהוסבר בפרטיות יותר במאמר הקודם דיבור־המתחיל ׳ובחודש השביעי׳, **הִנֵּה עַל זֶה** ביחס לשתי הדעות הללו **נֶאֱמַר ״אֵ־ל דֵּעוֹת הֲוָיָ׳״,** שהוי׳ עושה משתי הדעות דעה אחת **שֶׁכּוֹלֵל וּמְאַחֵד אֶת שְׁתֵּיהֶן (עַד שֶׁשְּׁתֵּיהֶן נִכְלָלוֹת בְּתֵבָה** במילה **אַחַת** המילה ׳דעות׳ שמשמעותה כאן היא שתי דעות שהתאחדו לדעה אחת), והכוח של הוי׳ לאחד את שתי הדעות הוא **לִהְיוֹתוֹ לְמַעְלָה הֵן מִ׳דַּעַת עֶלְיוֹן׳ וְהֵן מִ׳דַּעַת תַּחְתּוֹן׳** ואינו מוגדר אפילו בגדרים של ׳דעת עליון׳ אלא הוא כאמור למעלה מהתחלקות.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לִבְרִיאַת הָעוֹלָם, בדומה למבואר לעיל שיש בחינת ׳דעת עליון׳ ויש בחינת ׳דעת תחתון׳ ויש בחינה שלמעלה משתיהן (ועל דרך האמור לעיל שיש שם הוי׳ כפי שהוא קשור בשאר השמות, יש שם הוי׳ כפי שהוא בפני עצמו ויש שם הוי׳ באופן נעלה יותר, כפי שהוא בקרבנות) כך הוא גם לגבי אופן הארת והשפעת האור האלוקי כדי לברוא את העולם **שֶׁיֵּשְׁנוֹ עִנְיַן הַבְּרִיאָה מִצַּד ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳,** האור המצומצם בהתאם לעולמות ולנבראים המתלבש בכל נברא לפי ערכו כמו הנשמה ה׳ממלאת׳ את הגוף ומתלבשת בכל אבר לפי עניינו, בנוסף לכך האור האלוקי מאיר בעולמות גם באופן אחר **וְעִנְיַן הַבְּרִיאָה מִצַּד ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳,** האור הבלי־גבול שאינו מתלבש בעולמות ובנבראים בהתלבשות פנימית אלא מאיר עליהם כ׳סובב׳ ו׳מקיף׳ מלמעלה **וְיֶשְׁנוֹ גַּם** עניין שלישי **מַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה הֵן מִ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ וְהֵן מִ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳** הוא אור האין־סוף עצמו. **וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן שֵׁם הֲוָיָ׳ כְּפִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לִשְׁאָר הַשֵּׁמוֹת שֶׁנֶּחְלָקִים לְקַו הַיָּמִין וְקַו הַשְּׂמֹאל** אלא כפי שהוא מצד האור שלמעלה מהתחלקות ומאיר בקו אחד.

ג) וְעַל זֶה עניין האחדות שלמעלה מהתחלקות לפרטים **נֶאֱמַר ״לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד״ גו׳,** ולפי פשוטו הכתוב מגביל ומצמצם את כוחו של עד אחד, אבל לפי פנימיות הדברים למדים מכאן את המעלה של עניין האחדות, כפי שממשיך, **וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל ״לְמָמוֹן אֵינוֹ קָם,** לא די בעדות של עד אחד לפסוק ולהכריע בין התובע והנתבע בדיני ממונות **אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה״** אבל כן ביכולתו לחייב שבועה **[דְּאַף שֶׁהַשְּׁבוּעָה** שבית הדין מחייבים בעקבות עדותו של עד אחד **מוֹעִילָה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁכַּאֲשֶׁר נִשְׁבָּע הוּא נִפְטָר מִתַּשְׁלוּם מָמוֹן, וְאִם אֵינוֹ נִשְׁבָּע - מְשַׁלֵּם**[37], **הֲרֵי בְּגָלוּי יֶשְׁנוֹ כָּאן רַק עִנְיַן הַשְּׁבוּעָה].** האדם שהתחייב שבועה **נִפְטָר מִתַּשְׁלוּם מָמוֹן, וְאִם אֵינוֹ נִשְׁבָּע - מְשַׁלֵּם**[37], ואם כן נמצא שלעדותו של עד אחד יש משקל גם בדיני ממונות **הֲרֵי בְּגָלוּי יֶשְׁנוֹ כָּאן רַק עִנְיַן הַשְּׁבוּעָה** והשבועה היא הגורם המכריע בפסק הדין, ואילו העדות היא לא

ב. 35) ספרי עה״פ. 36) שמואל־א ב, ג. 37) ראה ב״ב לד, א. 38) ראה גם אוה״ת שופטים שבהערה 33. קיצוה״ע לתניא ס״ע קעח ואילך.

ביאור בדרך אפשר

הדבר שקובע בצורה גלוייה, ולכן למעשה עד אחד קובע בעיקר לגבי שבועה].

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה עִנְיָן הַשְּׁבוּעָה[38] הוּא שהאדם מקבל על עצמו לעשות דבר מסויים גם אם הדבר הוא **בְּעִנְיָן שֶׁהַשֵּׂכֶל** וההיגיון **מְחַיֵּב שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ, אֵין צֹרֶךְ בִּשְׁבוּעָה** כי אין בנפש האדם התנגדות לכך. **אַךְ עִנְיָן הַשְּׁבוּעָה** שהאדם נשבע (ועל דרך לשון הכתוב **״בִּי נִשְׁבַּעְתִּי״[39]) הוּא, שֶׁאֲפִילּוּ אִם עַל־פִּי שֵׂכֶל יֵשׁ שְׁאֵלוֹת כּוֹ׳** וספיקות האם נכון לעשות זאת, **וְיֶשְׁנוֹ ׳בַּעַל דִּין׳ שֶׁחוֹלֵק כּוֹ׳** וסבור אחרת, **הִנֵּה עַל זֶה מוֹעִיל עִנְיָן הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁמִּבְּלִי הַבֵּט עַל הַטְּעָנוֹת כּוֹ׳** נגד עשיית הדבר, ולמרות כל הספיקות, למעשה **יְקַיֵּם אֶת הַדָּבָר, כֵּיוָן שֶׁקָּשַׁר אֶת עַצְמוֹ (עֶר הָאט זִיךְ גֶעבּוּנְדֶן** הוא קשר את עצמו והתחייב לעשות את הדבר) **עַל־יְדֵי שְׁבוּעָה. וְעַד שֶׁאֲפִילּוּ בְּעִנְיְנֵי תּוֹרָה־וּמִצְוֹת יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן שֶׁיְּהֵא אָדָם נִשְׁבָּע לְקַיֵּם מִצְוָה[41]), שֶׁנֶּאֱמַר[42] וְאַקַּיֵּמָה, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַדּוּעַ צָרִיךְ לְהִשָּׁבַע לְקַיֵּם מִצְוָה, וַהֲלֹא ״מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי״ הוּא״[40]. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיָן ״מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי״, דִּלְכְאוֹרָה מַסְפִּיק עִנְיָן הַצִּוּוּי עַצְמוֹ. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁכַּאֲשֶׁר הַצִּוּוּי הוּא בְּאֹפֶן שֶׁל שְׁבוּעָה, ״מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי״, אֲזַי הַצִּוּוּי הוּא בְּתֹקֶף יוֹתֵר. וְנוֹסָף לָזֶה יֶשְׁנוֹ עִנְיָן ״נִשְׁבָּעִין לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת״, כִּי עִנְיָן הַשְּׁבוּעָה כְּפִי שֶׁ״מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי״ הֲרֵי זֶה בְּהֶעְלֵם, וּבְגִלּוּי הוּא רַק הַצִּוּוּי, וּכְנֵסַח בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ (וְלֹא ״וְצִוָּנוּ בִּשְׁבוּעָה״), כֵּיוָן שֶׁבְּגִלּוּי יֶשְׁנוֹ רַק עִנְיָן הַדִּבּוּר (״דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״) וְהַצִּוּוּי (״צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״), דְּאַף שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁהָיָה זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל שְׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[43] ״לְעָבְרְךָ בִּבְרִית הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּבְאָלָתוֹ״, הֲרֵי בְּגִלּוּי הוּא רַק הַצִּוּוּי, וְלֹא הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִיא בְּהֶעְלֵם. וְעַל זֶה מוֹעִיל מַה שֶׁ״נִשְׁבָּעִין לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת״, שֶׁאָז הַשְּׁבוּעָה הִיא בְּגִלּוּי.

וְזֶהוּ עִנְיָן ״עֵד אֶחָד שֶׁקָּם הוּא לִשְׁבוּעָה״, שֶׁעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא שֶׁנִּכָּרִים

ביאור בדרך אפשר

עִנְיַן הַצִּוּוּי עַצְמוֹ, עצם העובדה שכך נצטווה, בתורת ה׳, ומה מוסיפה השבועה?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁכַּאֲשֶׁר הַצִּוּוּי הוּא בְּאֹפֶן שֶׁל שְׁבוּעָה, כמודגש בלשון חכמינו ז״ל **״מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי״, אֲזַי הַצִּוּוּי הוּא בְּתֹקֶף יוֹתֵר** מאשר ציווי סתם, ללא שבועה. **וְנוֹסָף לָזֶה יֶשְׁנוֹ עִנְיָן ״נִשְׁבָּעִין לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת״,** היינו שהאדם מוסיף ונשבע על קיום המצוות, מלבד זאת שהוא כבר מושבע ועומד, ולכאורה מה נפעל בזה, והרי הוא כבר מושבע, אלא זהו **כִּי עִנְיָן הַשְּׁבוּעָה כְּפִי שֶׁ״מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי״ הֲרֵי זֶה בְּהֶעְלֵם** בעניין המצוות, **וּבְגִלּוּי** ומה שנראה וניכר בגלוי במצוות **הוּא רַק הַצִּוּוּי, וּכְנֵסַח בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ** עם דגש על נושא הציווי (**וְלֹא** אומרים בברכת המצוות **״וְצִוָּנוּ בִּשְׁבוּעָה״), כֵּיוָן שֶׁבְּגִלּוּי יֶשְׁנוֹ** במצוות **רַק עִנְיָן הַדִּבּוּר (״דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״) וְהַצִּוּוּי (״צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״),** בעוד שעניין השבועה נשאר בהעלם, **דְּאַף שֶׁיּוֹדְעִים** בני ישראל **שֶׁהָיָה זֶה** הדיבור והציווי **בְּאֹפֶן שֶׁל שְׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[43]** בתורה אודות שמירת המצוות **״לְעָבְרְךָ בִּבְרִית הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּבְאָלָתוֹ״,** ו׳אלה׳ הוא לשון שבועה, **הֲרֵי בְּגִלּוּי הוּא רַק הַצִּוּוּי, וְלֹא הַשְּׁבוּעָה** שהיא בהעלם בעניין המצוות. **וְעַל זֶה מוֹעִיל מַה שֶׁ״נִשְׁבָּעִין לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת״,** שהאדם מצידו מוסיף ונשבע **שֶׁאָז הַשְּׁבוּעָה הִיא בְּגִלּוּי** והתוקף שהשבועה מוסיפה על הציווי כפי שהוא מצד עצמו כבר אינו בהעלם אלא ניכר בגלוי.

וְזֶהוּ עִנְיָן המשמעות הפנימית של הדין **״עֵד אֶחָד שֶׁקָּם הוּא לִשְׁבוּעָה״,** היינו שלעניין שבועה יש לו כל הכוח הנדרש, **שֶׁעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת ה׳** של **הָאָדָם הוּא שֶׁנִּכָּרִים אֲצִלוֹ בְּגִלּוּי הַכֹּחוֹת**

---

39) וירא כב, טז. 40) נדרים ח, רע״א. 41) רש״י חגיגה י, א. 42) תהלים קיט, קו. 43) נצבים כט, יא.

ביאור בדרך אפשר

הָעַצְמִיִּים כוחות פנימיים הנובעים מעצמיות הנפש שבדרך כלל הם נעלמים **שֶׁמִּתְגַּלִּים עַל־יְדֵי הַשְּׁבוּעָה, וְהַיְנוּ, שֶׁכָּל עִנְיָנָיו נַעֲשִׂים מִצַּד עִנְיָן "נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה"**, עבודת ה' עם תוקף מיוחד שנובע מהשבועה **שֶׁזּוֹהִי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת הַ'יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ'**, הדרגה הכי עמוקה והכי פנימית של הנשמה האלוקית (שנקראת בחמשה שמות שהם דרגות שונות נפש־רוח־נשמה־חיה־יחידה) **כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וּפוֹעֶלֶת גַּם בַּכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים** השכל והמידות.

וְזֶהוּ האמור לעיל אודות הפירוש הפנימי של השבועה לגבי קיום המצוות (לגבי דברי חכמינו ז"ל שכל יהודי "מושבע ועומד מהר סיני" ו"נשבעין לקיים את המצוות" וכהמשך לעניין שעד אחד (עניין האחדות) קם לשבועה) הוא גם הביאור במאמר רז"ל נוסף על עניין השבועה בעבודת ה' של כל אחד **גַּם הָעִנְיָן** כמאמר הגמרא שכל יהודי בטרם שנשמתו יורדת למטה להתלבש בגוף גשמי **שֶׁ"מַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ תְּהִי צַדִּיק"**[44], **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַשְּׁבוּעָה (כַּפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בַּגְּמָרָא) שֶׁמְּגַלָּה אֶת הַכֹּחוֹת הָעַצְמִיִּים** לולי השבועה, היה צורך לעבוד את ה' בכוחות הפנימיים־הגלויים (והכוונה בעיקר לשכל ולרגש) והשבועה נותנת כוחות לגלות את הכוחות העצמיים, הטמונים במקום יותר עמוק ויותר פנימי בנפש, ולנצל גם אותם לעבודת ה'. **וְעוֹד זֹאת**, ל'משביעין אותו תהי צדיק' יש משמעות נוספת **שֶׁ"מַּשְׁבִּיעִין" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן 'שֹׁבַע'**[45], היפך הרעב והחסר, **וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים** שהם הכוחות הגלויים **נַעֲשִׂים בְּאֹפֶן שֶׁל שֹׂבַע (זֵיי וֶוערן אָנגֶעזֶעטִיקְט** הם נהיים שבעים) **מִצַּד הִתְגַּלּוּת הַכֹּחוֹת הָעַצְמִיִּים עַל־יְדֵי הַשְּׁבוּעָה** כי התגלות הכוחות העצמיים משפיעה ופועלת על כל הנפש, גם על הכוחות הפנימיים־הגלויים שגם הם נעשים 'שבעים' ואפשר לנצל אותם ולהשתמש בהם לעבודת ה' ביתר שאת.

ביאור בדרך אפשר

אֲצִלוּ בְּגָלוּי הַכֹּחוֹת הָעַצְמִיִּים שֶׁמִּתְגַּלִּים עַל־יְדֵי הַשְּׁבוּעָה, וְהַיְנוּ, שֶׁכָּל עִנְיָנָיו נַעֲשִׂים מִצַּד עִנְיָן "נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה", שֶׁזּוֹהִי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת הַ'יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ', כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וּפוֹעֶלֶת גַּם בַּכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים. וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן שֶׁ"מַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ תְּהִי צַדִּיק"[44], **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַשְּׁבוּעָה (כַּפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בַּגְּמָרָא) שֶׁמְּגַלָּה אֶת הַכֹּחוֹת הָעַצְמִיִּים. וְעוֹד זֹאת, שֶׁ"מַּשְׁבִּיעִין" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן 'שֹׁבַע'**[45], **וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים נַעֲשִׂים בְּאֹפֶן שֶׁל שֹׂבַע (זֵיי וֶוערן אָנגֶעזֶעטִיקְט) מִצַּד הִתְגַּלּוּת הַכֹּחוֹת הָעַצְמִיִּים עַל־יְדֵי הַשְּׁבוּעָה.**

ד) **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב**[46] **"וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ, יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם", וְאִיתָא** מובא **בַּמִּדְרָשׁ**[47], **"וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, הוּא יַרְחָא דִּשְׁבוּעָתָא"** חודש השבועה **שֶׁבּוֹ נִשְׁבַּע הַקָּבָּ"ה לַאֲבוֹתֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[48] בנבואת מיכה, אודות שבועת הקדוש־ברוך־הוא לאבות, **אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם, כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאוּם ה'**[39], **וְהַיְנוּ**[49], **שֶׁבְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי נִמְשָׁךְ** מלמעלה למטה **וּמִתְגַּלֶּה** בעולם **עִנְיָנָם שֶׁל הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁקְּשׁוּרִים עִם עִנְיַן הַשְּׁבוּעָה, "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם"** (ובמאמר הקודם, דיבור־המתחיל "ובחודש השביעי", נתבארה המעלה המיוחדת של 'ימי קדם', היינו עניין שלמעלה מ'סדר השתלשלות' הנקרא 'מות עולם').

וְעניין **זֶהוּ** קשור **גַּם** למעלה נוספת שישנה בימים אלה: **מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[50] בגמרא **עַל הַפָּסוּק**[51] **דִּרְשׁוּ הֲוָיָ' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב, "כָּאן לְיָחִיד. בְּיָחִיד אֵימַת, אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים"**, (וזה לשון הגמרא "מניין לגזר דין של ציבור . . שאפילו נחתם מתקרע, שנאמר 'מי כה' אלוקינו בכל קראנו אליו' [לשון הפסוק: 'מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו (שיענהו תמיד בכל אשר יבקש ממנו – אבן עזרא) כה' אלוקינו בכל קראנו אליו'], והכתיב [= והרי כתוב] 'דרשו ה' בהמצאו' (משמע שאין מצוי בכל עת – רש"י), לא קשיא הא ביחיד הא בציבור" [= אין זו קושיא, כאן מדובר בתפילת יחיד (שאין בקשתו נענית תמיד) וכאן מדובר בתפילת ציבור (שבקשתם נענית תמיד) והיתרון של עשרת ימי תשובה הוא שבהם תפילת היחיד נחשבת כמו תפילת הציבור) **שֶׁאָז** בעשרת ימי תשובה **יֶשְׁנוֹ בְּגָלוּי עִנְיַן הַ'יָּחִיד'**, וזהו רמז על **בְּחִינַת הַ'יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ'**[52] **(מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּכָל**

---

44) נדה ל, ב. תניא פ"א. 45) קיצורים והערות לתניא ע' מח ואילך. ספר המאמרים תרח"ץ ע' רלה ואילך. 46) פינחס כט, א. 47) ויק"ר פכ"ט, ט. 48) מיכה ז, כ. 49) ראה גם ד"ה ובחודש השביעי דיום ב' דר"ה פ"ה (ספר המאמרים תש"ל ע' ט). 50) ר"ה יח, א. יבמות מט, סע"א. שם קה, סע"א. 51) ישעי' נה, ו. 52) ראה לקו"ת תבוא מג, סע"ד. ספר חנה אריאל

ביאור בדרך אפשר

הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, שֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד הַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים, השכל והמידות, **אֶלָּא שֶׁגַּם הֵם** הכוחות הגלויים **נִמְשָׁכִים מִבְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳. וְעַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק** ההבדל, המבואר לעיל, **שֶׁבֵּין ״מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי״,** השייכות של המצוות לשבועה מצד עצמם **לְעִנְיָן ״נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה״** כאשר האדם עצמו נשבע לקיים את המצוות שאז יש בשבועה תוקף נוסף והכוחות העצמיים מוסיפים חיזוק בכוחות הגלויים).

ה) וְעִנְיָן זֶה של תוספת כוחות בעבודת ה׳ מעניין השבועה, הנמשך על ידי האבות, **מַתְחִיל מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה,** עליו נאמר בתורה **״בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ״**[53], **וְנִמְשָׁךְ בְּכָל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וַהֲרֵי חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הוּא חֹדֶשׁ הַכְּלָלִי**[54], שהתכנים שלו וההשפעות שלו אינם רק לעצמו אלא **שֶׁמְּמֻנּוּ** מחודש תשרי **נִמְשָׁךְ עַל כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶׁמָּצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ**[55] **פֵּרוּשׁ נוֹסָף בְּעִנְיַן ״חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי״, מִלְּשׁוֹן שֹׂבַע** (בדומה למובא לעיל שאחד הפירושים בשבועה הוא לשון שובע), **שֶׁהוּא מוּשְׁבָּע בַּכֹּל, בְּרָכוֹת בְּתוֹכוֹ וְכוּ׳ (כְּפִי שֶׁמּוֹנֶה בַּמִּדְרָשׁ פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְחַג הַסֻּכּוֹת עַד לִשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת** שכל אחד מהם מורה על שפע ושובע, ובלשון המדרש, ״בחודש השביעי. שהוא משובע בכל, גתות בתוכו, ברכות בתוכו, כיפור בתוכו, סוכה בתוכו, לולב וערבה בתוכו״), **וְלָכֵן הוּא** חודש תשרי **גַּם מַשְׁבִּיעַ אֶת כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ**[56] ונותן לכל השנה שפע וברכות, **וְהַיְנוּ, שֶׁבְּמֻשָּׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ יַעֲבֹד כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עֲבוֹדָתוֹ** לא רק בכוחות הפנימיים־הגלויים אלא **מִצַּד הַכֹּחוֹת הָעֲצָמִיִּים, כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁכִים בַּכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים הַמְּלֻבָּשִׁים בַּגּוּף,** כיוון שהם מותאמים לפי ערכם ועניינם של האברים, **שֶׁאָז** כאשר הכוחות העצמיים מאירים בתוך הכוחות הפנימיים־הגלויים **נַעֲשֵׂית עֲבוֹדָתוֹ** של יהודי **בְּכָל הָעִנְיָנִים** של עבודת ה׳ **לֹא רַק ״כִּדְבָעֵי לֵיהּ לְמֶיעְבַּד״**[57], כפי שהוא צריך לעשות, היינו במידה הנדרשת ולא יותר, **אֶלָּא בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְיֶתֶר עֹז** הרבה יותר מהמינימום הנדרש.

ולאור האמור על מעלתו של חודש תשרי, החודש השביעי מצד גילוי כוחות העצמיים (על ידי השבועה) יש להוסיף ביאור בפרט נוסף בפסוק ׳ובחודש השביעי׳.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁעִנְיָן ״חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי״ (עִנְיָן הַשְּׁבוּעָה, שֶׁהוּא עִנְיָן הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד ׳יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ׳ כי השבועה מגלה את הכוחות הכי עמוקים, הכוחות העצמיים הטמונים ב״יחידה״ שבנפש) **הוּא בְּאֹפֶן דְ״יִהְיֶה לָכֶם״,** ואת המילה ״לכם״ דורשים **״מִשֶּׁלָּכֶם״,** במובן של דבר השייך לכם, **הַיְנוּ, שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּכָל הַשָּׁנָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ,** כאשר אין ההארה והתגלות המיוחדת של חודש תשרי שבו העבודה היא מכוח הגילוי מלמעלה אלא האדם צריך לעבוד את עבודת ה׳ ׳בכוח עצמו׳, גם אז ההשפעה של חודש תשרי פועלת **שֶׁנַּעֲשֵׂית** העבודה בכוח עצמו **מִצַּד הַנְּתִינַת־כֹּחַ דְּעִנְיַן הַשְּׁבוּעָה כְּפִי שֶׁבָּאָה בְּגִלּוּי,** ולא כפי שרק הציווי נמצא בגלוי והשבועה היא בהעלם, **וְלָכֵן הִיא** הנתינת כוח **בְּתֹקֶף כּוֹ׳** וביתר שאת. **וְעַל־יְדֵי־זֶה** שעבודת ה׳ של חודש תשרי, ובהמשך לזה של כל השנה, היא באופן של ׳שובע׳ **נִמְשָׁךְ עַל כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ גַּם עִנְיַן הַשֹּׂבַע** והשפע גם בגשמיות **כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁתִּהְיֶה שָׁנָה מוּשְׁבַּעַת (אָנְגֶעזֶעטִיקְט** שבעה ומלאה) **בְּכָל הַבְּרָכוֹת, וּבַלָּשׁוֹן הַיָּדוּעַ** בנוסח התפילה ועוד: **״שְׁנַת אוֹרָה**

(לרי״א מהאמיל) פ׳ האזינו (מד, ב) — בשם אדה״ז. 53) שהוא בחי׳ עד אחד, בחי׳ היחידה (ראה אוה״ת דרושי ר״ה ס״ע א׳שיג). 54) ראה מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ו ח״ב ע׳ תשמח. תקס״ט ע׳ רפו. אוה״ת סוכות ע׳ א׳תשנו. ברכה ע׳ א׳תתסו. ספר המאמרים תרנ״ד ע׳ לו. תרנ״ו ע׳ רעח. תש״ב ע׳ 49. 55) ויק״ר פכ״ט, ח. וראה קיצורים והערות וספר המאמרים תרח״ץ שבהערה 45. 56) ראה אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ג ע׳ תלא. הועתק ב״היום יום״ כה אלול. 57) ראה כתובות סז,

ביאור בדרך אפשר

1 **וּשְׁנַת בְּרָכָה״**, וכן המשך **כָּל**
2 **עִנְיְנֵי הַבְּרָכוֹת שֶׁצְּרוּפָם עַל־**
3 **יְדֵי אוֹתִיּוֹת הָא״ב, עַד לִשְׁנַת**
4 **גְּאֻלָּה — גְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית**
5 **וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ**
6 **צִדְקֵנוּ, וְעַד לִשְׁנַת תְּחִיַּת**

1 הַיְּדוּעַ: ״שְׁנַת אוֹרָה וּשְׁנַת בְּרָכָה״, כָּל עִנְיְנֵי
2 הַבְּרָכוֹת שֶׁצְּרוּפָם עַל־יְדֵי אוֹתִיּוֹת הָא״ב, עַד
3 לִשְׁנַת גְּאֻלָּה — גְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־
4 יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, וְעַד לִשְׁנַת תְּחִיַּת הַמֵּתִים,
5 הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר[58], שֶׁנִּזְכֶּה לִזֶּה בְּקָרוֹב
6 מַמָּשׁ, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ
7 וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ.

ביאור בדרך אפשר

7 **הַמֵּתִים**, ובלשון הכתוב בנבואת
8 ישעיהו **הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי**
9 **עָפָר**[58], **שֶׁנִּזְכֶּה לִזֶּה בְּקָרוֹב**
10 **מַמָּשׁ, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ,**
11 **יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ וְיוֹלִיכֵנוּ**
12 **קוֹמְמִיּוּת** בקומה זקופה **לְאַרְצֵנוּ.**

א. 58) ישעי׳ כו, יט.

המשך ביאור למס׳ עירובין ליום שני עמ׳ ב

1 אז החיה לשהות בצד הקבר [ראה ציור].
2 הגמרא מביאה מעשה באדם שיצא מחוץ לתחום בשוגג: **נְחֶמְיָה**
3 **בְּרֵיהּ** [–בנו] **דְּרַב חֲנִילַאי, מִשַּׁכְתֵּיהּ שְׁמַעְתָּא** – נמשך על ידי הסוגיא
4 שבה עסק, **וְנָפַק** [–ויצא] **חוּץ לַתְּחוּם**. כלומר, מאחר שהיה טרוד
5 בלימודו לא שם אל ליבו שהוא יוצא מחוץ לתחום. **אָמַר לֵיהּ רַב**
6 **חִסְדָּא לְרַב נְחֶמְיָה, נְחֶמְיָה תַּלְמִידְךָ שָׁרוּי בְּצַעַר**, מכיון שיצא מחוץ
7 לתחום בשוגג, ועתה אינו רשאי לילך אלא בארבע אמותיו בלבד.
8 **אָמַר לוֹ** רב נחמן לרב חסדא, **עֲשֵׂה לוֹ** לנחמיה **מְחִיצָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם,**
9 **וְיִכָּנֵס** על ידם לתוך התחום. כלומר, טול עמך בני אדם שהניחו
10 עירובי תחומין מערב שבת, ורשאים הם לילך עד למקום שבו
11 שרוי נחמיה, והעמד אותם באופן שיהיו מקיפים אותו מכל צדדיו
12 עד התחום, ומחיצה של בני אדם שמה מחיצה, ומעתה יש לדונו
13 כמי שהוציאוהו נכרים בעל כרחו מחוץ לתחום ונתנוהו בדיר או
14 בסהר, שלדעת רבן גמליאל רשאי הוא להלך בכל אותו מקום
15 המוקף מחיצות. ומאחר ויוכל נחמיה להגיע על ידי מחיצה זו עד
16 לתחום, יהא רשאי אף להכנס לתוך התחום, ואז יחזור להיות נידון
17 כאנשי העיר, כפי שהיה מתחילה בכניסת השבת.
18 **יָתֵיב** [–ישב] **רַב נַחְמָן כַּד יִצְחָק אֲחוֹרֵיהּ דְּרָבָא** – מאחורי רבא, **וְיָתֵיב**
19 **רָבָא קַמֵּיהּ** [–לפניו] **דְּרַב נַחְמָן**, בשעה ששאל רב חסדא שאלה זו
20 מרב נחמן. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן כַּד יִצְחָק לְרָבָא, מַאי קָא מִבַּעְיָא לֵיהּ**
21 **לְרַב חִסְדָּא** – במה הסתפק רב חסדא, שהוצרך לשאול הלכה מרב
22 נחמן. **אִילֵימָא** – האם יש לומר, **בִּדְמָלוּ גַּבְרֵי עַסְקִינָן** – שהיו לרב
23 חסדא די אנשים כדי לעשות מחיצה לנחמיה מן המקום שבו הוא
24 עמד עד לתוך התחום, **וְקָא מִבַּעְיָא לֵיהּ** – אלא שהיה מסתפק האם
25 **הִלְכְתָא כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל** בדין זה, שמותר לאדם שיצא בשוגג להלך
26 במחיצות שלא שבת בהם מבעוד יום, ולפיכך יהיה מותר אף
27 לנחמיה להלך בתוך מחיצה זו של בני אדם, אף שלא שבת בה
28 מתחילה, ולחזור לתחומו הראשון,

המשך ביאור למס׳ עירובין ליום חמישי עמ׳ ב

1 אינם רשאים להשתמש זה עם זה, מאחר שאין תחומם משותף
2 כלל. ועל כך שנינו במשנה, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה,**
3 **לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ** – שיש פתח בין הראשונה לשניה
4 ובין השניה לשלישית, **וּפְתוּחוֹת** אף **לִרְשׁוּת הָרַבִּים** – שכל אחת מן
5 החצירות יש לה פתח בפני עצמה לרשות הרבים, שהדין בזה שאם
6 **עֵירְבוּ** – הניחו עירוב חצירות, **שְׁתַּיִם** – שתי החצירות **הַחִיצוֹנוֹת**
7 יחד **עִם** החצר **הָאֶמְצָעִית, הִיא מוּתֶּרֶת** להשתמש **עִמָּהֶן וְהֵן מוּתָּרוֹת**
8 להשתמש **עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם** – ושתי החצירות **הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת**
9 להשתמש **זוֹ עִם זוֹ**. אמנם חכמים חולקים על רבי שמעון בדין זה,
10 וסוברים שכל שלושת החצירות אסורות להשתמש זו עם זו. **וְאָמַר**
11 **רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שהאמצעית מותרת
12 להשתמש עם החיצונות. **וּמַאן פָּלִיג עָלֵיהּ** – ומי הוא החולק על רבי
13 שמעון בזה, **רַבִּי יְהוּדָה**, שהוא בן מחלוקתו של רבי שמעון בכל
14 מקום, ואם כן יש לתמוה, כיצד יתכן שהלכה כרבי שמעון, **וְהָא**
15 **אָמְרַתְּ** – והרי נתבאר בכללים שהובאו לעיל, שכאשר נחלקו **רַבִּי**
16 **יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אֶלָּא לַאו שְׁמַע מִינַּהּ** – האם
17 אין ללמוד מכך, **דְּלֵיתְנְהוּ** – שאין אנו סוברים לכללים אלו.
18 דוחה הגמרא: **וּמַאי קוּשְׁיָא** – מה מקום יש להקשות על כללים אלו
19 ממה שפסק רב הלכה כרבי שמעון, **דִּילְמָא** – הרי יתכן לומר,
20 **דְּהֵיכָא דְּאִיתְּמַר אִיתְּמַר** – שבמקום שנאמרה הלכה במפורש כרבי
21 שמעון הולכים אחר הפסק שנאמר, ואילו **הֵיכָא דְּלָא אִיתְּמַר לָא**
22 **אִיתְּמַר** – ובמקום שלא נאמרה הלכה מפורשת כאחד מן הצדדים
23 הולכים לפי הכללים שנתבארו לעיל.
24 הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שאין נוקטים כללים אלו
25 להלכה: **אֶלָּא** יש להוכיח זאת **מֵהָא דִּתְנַן** – ממה ששנינו (להלן נט.),
26 **עִיר** שהיתה **שֶׁל יָחִיד**, כלומר, שלא היו רגילים לעבור בה שישים
27 ריבוא אנשים, ולפיכך לא היה לה דין ׳רשות הרבים׳, ומותרים
28 היו דיירי העיר להניח עירוב חצירות אחד לכל העיר ולעשותה
29 כחצר אחת המותרת בטלטול. ולאחר מכן נוספו בעיר דיירים
30 חדשים או שנקבעו בה שווקים, **וְנַעֲשֵׂית** על ידי כן עיר **שֶׁל רַבִּים,**
31 שנכנסים בה שישים ריבוא אנשים, מותרים הם להיות **מְעָרְבִין אֶת**
32 העיר **כּוּלָּהּ** כבתחילה. ועיר שהיתה מתחילה **שֶׁל רַבִּים** – שהיו
33 מהלכים בה שישים ריבוא איש, ואסור היה לערב את כולה
34 כאחד, לפי שחששו חכמים שמא לא יידעו האנשים שהניחו בה
35 עירוב, ויסברו שמותר לטלטל ברשות הרבים, ולאחר מכן
36 נתמעטו דיוריה **וְנַעֲשֵׂית** עיר **שֶׁל יָחִיד** – שאין נכנסים בה שישים
37 ריבוא, **אֵין מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ** כאחת, לפי שיש לחוש שתחזור
38 להיות עיר של רבים, ויטעו הדרים בה ויסברו שמותר להמשיך
39 ולערב את כולה, **אֶלָּא אִם כֵּן עוֹשֶׂה** לה שיור **חוּצָה לָהּ** – משייר
40 מספר בתים, אפילו אם עומדים הם מחוץ לעיר, ואינו כולל עם
41 עירוב העיר, ועל ידי כך יהא ניכר שטעם היתר הטלטול בעיר
42 הוא משום העירוב שבה, ולא יבואו לטלטל בעיר של רבים שאין
43 בה עירוב. ושיעור הבתים שצריך לשייר מחוץ לעירוב העיר הוא
44 **כְּגוּדְלָה** של **הָעִיר** ששמה ׳חֲדָשָׁה׳ **שֶׁהִיתָה בִּיהוּדָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים**
45 **דִּיּוֹרִין**. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,**

בס"ד. שבת פרשת האזינו, שבת שובה, ח' תשרי, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

שוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ גוֹ׳ קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל הַוָּיָ׳ גוֹ׳ וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ[1]. וְצָרִיךְ לְהָבִין אוֹמְרוֹ "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל", "יִשְׂרָאֵל" דַּיְקָא, שֶׁהוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה[2], עַל שֵׁם "כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל"[3], דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, הֲרֵי אַף שֶׁיֵּשׁ גַּם מַדְרֵגוֹת נַעֲלוֹת בִּתְשׁוּבָה, עַד לַתְּשׁוּבָה דְ"וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ"[4], מִכָּל־מָקוֹם פַּשְׁטוּת וְהַתְחָלַת עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, וּבִפְרָט מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה כְּפִי שֶׁנִּמְנִית בְּרַמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה[5], הֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁשַּׁיָּךְ לְיִדּוּי דְּבָרִים[6] ("קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים"[7]) וַהֲבָאַת קָרְבָּן ("וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ"), וּתְשׁוּבָה כָּזוֹ שֶׁהֵיא אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת בְּמַדְרֵגַת ׳יִשְׂרָאֵל׳, עַל שֵׁם "כִּי שָׂרִיתָ" גוֹ׳, שֶׁאז הם בדרגה גבוהה ונעלית בעבודת ה' אֶלָּא מדובר על תשובה, עם וידוי דברים וקרבנות לכפרה, השייכת דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַעֲמָד וּמַצָּב נחות בעבודת ה' שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם ׳יַעֲקֹב׳ בִּלְבַד, שם שהוא אותיות י' עקב (החלק הכי נמוך ונחות בגוף), בשונה מ׳ישראל׳ שהוא אותיות ׳לי ראש׳ (החלק הכי גבוה ונעלה בגוף) וְאִם־כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר כָּאן "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" ולא ׳שובה יעקב׳?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין הַדִּיּוּק של האמור בהמשך הכתוב דְּ("שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל) עַד הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ"[8], כלומר מה משמעות הדברים של הנביא שהתשובה של בני ישראל צריכה להיות ׳עד ה' אלוקיך׳?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוק זה המדבר על התשובה "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים", דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי עִקַּר מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה הִיא הַחֲרָטָה שהאדם מתחרט עַל הֶעָבָר על החטא שנעשה בעבר וְהַקַּבָּלָה שהאדם מקבל על עצמו ומחליט שלא יחטא עַל לְהַבָּא - שֶׁהִיא החרטה והקבלה בַּלֵּב, וממשיך ומביא הוכחה מן התורה שעיקר התשובה היא בלב וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[9] בתורה בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ גוֹ׳

ביאור בדרך אפשר

נאמר בנבואת הושע וזה הפסוק הפותח את ההפטרה של ׳שבת שובה׳ (השבת בעשרת ימי התשובה שמראש השנה ועד יום הכיפורים): **שוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ גוֹ׳ קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים** הגידו וידוי על החטאים שלכם **וְשׁוּבוּ אֶל הַוָּיָ׳ גוֹ׳ וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ**[1] וכן הביאו קרבנות לכפרה. **וְצָרִיךְ לְהָבִין אוֹמְרוֹ** מדוע הכתוב אומר כאן לעניין התשובה על חטאים ועוונות **"שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל"**, **"יִשְׂרָאֵל" דַּיְקָא,** והכתוב מדייק ומשתמש דווקא בשם ׳ישראל׳ **שֶׁהוּא** מבין השמות השונים שהיהודים בני ישראל נקראים בהם, השם ׳ישראל׳ הוא **שֵׁם הַמַּעֲלָה**[2], שם המדגיש ומבטא את מעלתם וחשיבותם שהרי השם ׳ישראל׳ ניתן ליעקב אבינו לאחר שנאבק עם המלאך, שרו של עשו, **עַל שֵׁם "כִּי שָׂרִיתָ** לשון שררה וגדולה **עִם אֱלֹקִים** מלאכים **וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל"**[3], **דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, הֲרֵי אַף שֶׁיֵּשׁ גַּם מַדְרֵגוֹת נַעֲלוֹת בִּתְשׁוּבָה, עַד לַתְּשׁוּבָה דְ"וְהָרוּחַ** הנשמה האלוקית **תָּשׁוּב** ותתחבר מחדש **אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ"**[4], שהיא דרגה גבוהה ביותר בתשובה, וכיוון שתשובה קיימת גם בדרגות גבוהות בעבודת ה', זה היה יכול להיות הסבר מדוע כשמדובר בנושא התשובה הכתוב משתמש בלשון ׳ישראל׳ המבטא מעלה וחשיבות, **מִכָּל־מָקוֹם** למרות שזה אכן נכון לגבי תשובה בדרגות הגבוהות **פַּשְׁטוּת** המשמעות הפשוטה של המושג **וְהַתְחָלַת עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,** כפי שהוא אצל מתחילים בעבודת ה' שעדיין לא שייכים לדרגות גבוהות **וּבִפְרָט מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה כְּפִי שֶׁנִּמְנִית בְּרַמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה**[5], כמבואר במוני המצוות, התשובה עצמה אינה נמנית במניין המצוות אבל הציווי להתוודות כשעושים תשובה, כן נימנה, ועל כך נאמר כאן כי כפי שהתשובה נמנית במניין המצוות, מודגשת עוד יותר התמיהה מדוע נאמר בהקשר זה ׳ישראל׳ כי הרי התשובה כמצווה, המצווה להתודות על החטא, **הֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁשַּׁיָּךְ לְיִדּוּי דְּבָרִים**[6] (כנאמר בפסוק זה **"קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים"**[7]) **וַהֲבָאַת קָרְבָּן** (כנאמר בפסוק זה **"וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ"**), **וּתְשׁוּבָה כָּזוֹ** שבה יש צורך להתוודות על מעשה החטא ולהביא קרבן כדי לכפר על החטא **אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת בְּמַדְרֵגַת ׳יִשְׂרָאֵל׳, עַל שֵׁם "כִּי שָׂרִיתָ" גוֹ׳,** שאז הם בדרגה גבוהה ונעלית בעבודת ה' **אֶלָּא** מדובר על תשובה, עם וידוי דברים וקרבנות לכפרה, השייכת **דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַעֲמָד וּמַצָּב** נחות בעבודת ה' **שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם ׳יַעֲקֹב׳ בִּלְבַד,** שם שהוא אותיות י' עקב (החלק הכי נמוך ונחות בגוף), בשונה מ׳ישראל׳ שהוא אותיות ׳לי ראש׳ (החלק הכי גבוה ונעלה בגוף) **וְאִם־כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר כָּאן "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל"** ולא ׳שובה יעקב׳?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין הַדִּיּוּק של האמור בהמשך הכתוב **דְּ("שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל) עַד הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ"**[8], כלומר מה משמעות הדברים של הנביא שהתשובה של בני ישראל צריכה להיות ׳עד ה' אלוקיך׳?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוק זה המדבר על התשובה **"קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים", דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי עִקַּר מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה הִיא הַחֲרָטָה** שהאדם מתחרט **עַל הֶעָבָר** על החטא שנעשה בעבר **וְהַקַּבָּלָה** שהאדם מקבל על עצמו ומחליט שלא יחטא **עַל לְהַבָּא - שֶׁהִיא** החרטה והקבלה **בַּלֵּב,** וממשיך ומביא הוכחה מן התורה שעיקר התשובה היא בלב **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[9] בתורה **בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ** גוֹ׳

---

1) הושע יד, ב־ג. 2) ראה רד"ה שובה ישראל באוה"ת דרושים לשבת שובה ע' א'תצז. ד"ה הנ"ל תרצ"ה (ספר המאמרים קונטרסים ח"ב שכח, א). תש"ד (ספר המאמרים תש"ד ע' 15). 3) וישלח לב, כט. 4) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ריש פרשתנו. 5) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע עג. וראה לקוטי שיחות חל"ח ע' 18 ואילך. 6) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב ואילך. 7) ראה תרגום ומצו"ד עה"פ (הושע שם). אוה"ת נ"ך עה"פ (ח"ג ע' א'רס). 8) ראה לקו"ת דרושים לשבת שובה סו, ב. 9) ואתחנן ד, ל.

ביאור בדרך אפשר

שכאשר בני ישראל יהיו בגלות ויסבלו צרות (רחמנא ליצלן) אזי ישובו בתשובה **וְשַׁבְתָּ עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ גו׳ (וּלְעֵיל מִנֵּיהּ** למעלה ממנו, היינו קודם לכן **כְּתִיב**[10] כתוב) **"כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ** כאשר תדרוש ותבקש את הקדוש־ברוך־הוא **בְּכָל לְבָבְךָ"**, ומסמיכות הפסוקים מובן כי עיקר התשובה ("ושבת עד ה' אלקיך") היא בלב ('תדרשנו בכל לבבך') **וְלָמָּה** מְפָרֵט הכתוב כאן **בִּמְיֻחָד אֶת** עִנְיַן **"קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים" דַּוְקָא** היינו שבמקום להדגיש את נושא הלב מודגש דווקא עניין הדיבור?

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין בְּמַה שֶׁכָּתוּב בסיום הכתוב **"וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ", דְּהַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בָּזֶה הוּא**[11], **דְּכֵיוָן שֶׁבִּתְשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הֲבָאַת קָרְבָּן (כַּנַּ"ל)** בתור כפרה (כמו שמפורש בתורה לגבי קרבנות שונים שחובה להביאם ככפרה על חטא), **וְעַכְשָׁו** בזמן הגלות **מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אִי־אֶפְשָׁר לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת** כפשוטם, **הִנֵּה עַל זֶה נֶאֱמַר "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ", שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשְׁלִים אֶת עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה** שהיא בדיבור בשפתיים, **כִּי** כדברי הגמרא **"תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם"**[12], **וְכֵן** אפשר להשלים את עניין הקרבנות בזמן הזה **עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[13] בגמרא **כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה,** ולומד את ההלכות הנוגעות להקרבת עולה, **כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה וְכו׳** וכן לגבי שאר הקרבנות, ובכלל זה הקרבנות הבאים ככפרה על חטא ועוון, וגם לימוד התורה הוא בדיבור בשפתיים. ואמנם זהו הפירוש הפשוט בכתוב **אֲבָל עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב אֶת עִנְיַן "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ"** השלמת עניין הקרבנות בזמן הזה על ידי דיבור בשפתיים **בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה דַּוְקָא** ובהמשך ל'שובה ישראל...', **הֲרֵי יֵשׁ קָרְבָּנוֹת**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁאֵינָם בָּאִים לְכַפָּרָה על חטאים **כְּלָל, וְאַדְרַבָּה, עִקַּר עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא** לשם כפרה על חטאים אלא **"רֵיחַ נִיחֹחַ (נַחַת רוּחַ) לַהֲוָיָ׳"**[14], כמבואר בקבלה וחסידות, שמשמעותה הרוחנית של עבודת הקרבנות היא התקרבות לאלוקות של האדם המביא את הקרבן (וגם של הדומם, הצומח והחי שמהם באים הקרבנות), וההתקרבות היא כך שתחילה ישנה התעלות מלמטה למעלה, מצד האדם אל האלוקות, ולאחר מכן המשכה, הארה והתגלות מלמעלה למטה, מצד האלוקות אל האדם, וזהו שממשיך שעיקר עניין הקרבנות הוא שהאדם גורם 'ריח', היינו נחת רוח, למעלה כביכול, **כִּי 'רֵיחַ' הוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁ"רָזָא דְּקָרְבָּנָא עוֹלֶה עַד רָזָא דְּאֵין־סוֹף"**[15] כדברי הזוהר שסוד הקרבן עולה (מלמטה למעלה) עד סוד האין סוף, האלוקות שלמעלה מהעולם **(כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵי־זֶה**[16] דיבור המתחיל 'איתא בסוף מסכת מנחות' שנאמר בהתוועדות ו' תשרי שנה, יוצא לאור גם עם ביאור בדרך אפשר ב'דבר מלכות' שנה זו), **וְעַל־יְדֵי־זֶה** כתוצאה מהקירוב לאלוקות בדרך מלמטה למעלה **נַעֲשָׂה אַחַר־כָּךְ עִנְיַן הַ"נִּיחֹחַ", מִלְּשׁוֹן**[17] **'נְחוֹת דַּרְגָּא'**[18], המילה 'ניחוח' שלפי פשוטו מתייחסת לנושא הריח, רומזת גם לביטוי בארמית 'נחות דרגא', לרדת דרגה, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** וההארה האלוקית **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** מהאלוקות אל האדם והבריאה **וְכַמְּבֹאָר בַּזֹּהַר**[19] **וּבַתַּנְיָא**[20] **שֶׁעַל־יְדֵי הַקָּרְבַּת הַבְּהֵמָה** שהיא מסוג החי שבבריאה, קירוב הבריאה לאלוקות בשני האופנים האמורים, מלמטה למעלה ומלמעלה למטה **בְּכָל מִין הַחַי** שבכל העולם, **וְעַל־יְדֵי עִשָּׂרוֹן סֹלֶת** של קמח שהוא מסוג הצומח **נַעֲשֵׂית הַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה בְּכָל מִין הַצּוֹמֵחַ [וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכֵּן הוּא**

1 בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ גו׳ וְשַׁבְתָּ עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ גו׳
2 (וּלְעֵיל מִנֵּיהּ כְּתִיב[10]) "כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ",
3 וְלָמָּה מְפָרֵט בִּמְיֻחָד אֶת עִנְיַן "קְחוּ עִמָּכֶם
4 דְּבָרִים" דַּוְקָא. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין בְּמַה שֶׁכָּתוּב
5 "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ", דְּהַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בָּזֶה
6 הוּא[11], דְּכֵיוָן שֶׁבִּתְשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם
7 הֲבָאַת קָרְבָּן (כַּנַּ"ל), וְעַכְשָׁו מִשֶּׁחָרַב בֵּית־
8 הַמִּקְדָּשׁ אִי־אֶפְשָׁר לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, הִנֵּה עַל זֶה
9 נֶאֱמַר "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ", שֶׁאֶפְשָׁר
10 לְהַשְׁלִים אֶת עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה, כִּי
11 "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם"[12], וְכֵן עַל־יְדֵי
12 הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[13] כָּל הָעוֹסֵק
13 בְּתוֹרַת עוֹלָה, כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה וְכו׳. אֲבָל עֲדַיִן
14 צָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב אֶת עִנְיַן
15 "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ" בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה
16 דַּוְקָא, הֲרֵי יֵשׁ קָרְבָּנוֹת שֶׁאֵינָם בָּאִים לְכַפָּרָה
17 כְּלָל, וְאַדְרַבָּה, עִקַּר עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא "רֵיחַ
18 נִיחֹחַ (נַחַת רוּחַ) לַהֲוָיָ׳"[14], כִּי 'רֵיחַ' הוּא עִנְיַן
19 הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁ"רָזָא דְּקָרְבָּנָא
20 עוֹלֶה עַד רָזָא דְּאֵין־סוֹף"[15] (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
21 בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵי־זֶה[16]), וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה אַחַר־
22 כָּךְ עִנְיַן הַ"נִּיחֹחַ", מִלְּשׁוֹן[17] 'נְחוֹת דַּרְגָּא'[18],
23 שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְכַמְּבֹאָר
24 בַּזֹּהַר[19] וּבַתַּנְיָא[20] שֶׁעַל־יְדֵי הַקָּרְבַּת הַבְּהֵמָה,
25 נַעֲשֵׂית הַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה בְּכָל מִין הַחַי, וְעַל־יְדֵי
26 עִשָּׂרוֹן סֹלֶת נַעֲשֵׂית הַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה בְּכָל מִין
27 הַצּוֹמֵחַ [וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמִין

---

10) שם, כט. 11) ראה גם שו"ע אדה"ז או"ח מהדורא תניינא ס"א ס"ט. 12) ראה ברכות כו, א־ב. 13) מנחות בסופה. 14) ויקרא א, ט. פינחס כח, ח (ובפירש"י). ועוד. 15) ראה זהר ח"ב רלט, א. ח"ג כו, ב. 16) ד"ה איתא בסוף מנחות פ"א (ספר המאמרים תש"ל ע' יז). 17) יבמות סג, א. 18) ראה לקו"ת פינחס עו, א. שמע"צ צב, ד. 19) ראה זח"ג רמ, ב. 20) פל"ד (מג, ב). וראה אגה"ת פי"ב (קא, סע"א ואילך).

ביאור בדרך אפשר

גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמִין הַדּוֹמֵם, שֶׁעַל־יְדֵי הַמְּלַח שֶׁהָיָה בְּכָל קָרְבָּן שהמלח הוא מסוג הדומם, **נַעֲשִׂית הַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה בְּכָל מִין הַדּוֹמֵם**[21], **וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמִין הַמְּדַבֵּר, עַל־יְדֵי הָאָדָם הַמַּקְרִיב]** ונמצא שעבודת הקרבנות מעלה ומרוממת ומקרבת את כל הבריאה לאלוקות (תחילה בדרך העלאה ואחר כך בדרך המשכה).

וְכֵיוָן שֶׁעִקַּר עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא עִנְיַן "רֵיחַ נִיחֹחַ", לעשות נחת רוח מלמטה למעלה ולהמשיך אלוקות מלמעלה למטה, כמבואר לעיל **וְרֹב הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָם שַׁיָּכִים לְכַפָּרָה** על חטאים **כְּלָל, אִם־כֵּן מַדּוּעַ מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב אֶת עִנְיַן "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ" בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה דַּוְקָא** ומשמע שהכוונה במיוחד לקרבנות הללו שכן באים לכפרה?

ב) וְיוּבָן זֶה השאלות והדיוקים בכתוב זה האמורים לעיל **בְּהַקְדִּים הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"** הפותח בפסוק **בִּשְׁנַת תר"ל**[22] (**שֶׁנֶּאֱמַר** על ידי אדמו"ר מהר"ש (רבי שמואל, הרביעי בשושלת אדמו"רי חב"ד) **לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה,** מאה שנה לפני אמירת מאמר זה על ידי הרבי בשבת שובה בשנת תש"ל), **שֶׁמְּדַיֵּק שָׁם בְּעִנְיַן 'וּדוּי דְּבָרִים'** שבעניין התשובה (שעל זה מכוונים דברי הכתוב כאן **"קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים"),** את השאלה האמורה לעיל, **דִּלְכְאוֹרָה, הֲלֹא עִקַּר מְצֻוַּת הַתְּשׁוּבָה הִיא הַחֲרָטָה בַּלֵּב, וּמַהוּ עִנְיַן 'וּדוּי דְּבָרִים'** באמירה בפה?

וּמְבֹאָר אדמו"ר מהר"ש במאמר הנזכר, **שֶׁיּוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[23] במדרש **שָׁאֲלוּ לַתּוֹרָה: נֶפֶשׁ הַחוֹטֵאת בַּמֶּה תִּתְכַּפֵּר** על החטא, **אָמְרָה** התורה: **יָבִיא** קרבן **אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ. שָׁאֲלוּ לְהַקָּבָּ"ה** מהו התיקון והכפרה של נפש החוטאת, **אָמַר** הקדוש־ברוך־הוא: **יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַּפֵּר לוֹ.** עד כאן דברי המדרש. **דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מִפְּנֵי מַה אָמְרָה תּוֹרָה "יָבִיא אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ", וְהַקָּבָּ"ה אָמַר "יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה",** כלומר, מדוע יש הבדל בין הדרך לתיקון החטא שאומרת התורה לדרך לתיקון החטא שאומר הקדוש־ברוך־הוא **הֲלֹא** כדברי הזוהר **אוֹרַיְתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד**[24] התורה והקדוש־ברוך־הוא הכול אחד (ובלשון רבנו הזקן בספר התניא, על יסוד דברי הרמב"ם **"הוּא** הקדוש־ברוך־הוא **וְחָכְמָתוֹ** התורה שהיא חכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא **אֶחָד"**[25]), **וּמִפְּנֵי מַה הֵם** התורה והקדוש־ברוך־הוא **מְחֻלָּקִים בִּתְשׁוּבוֹתֵיהֶם** לגבי תקנתו של החוטא שהתורה אומרת שהכפרה היא על ידי הקרבן והקדוש־ברוך־הוא אומר שהכפרה היא על ידי התשובה?

וְעוֹד זֹאת, שֶׁחֲלוּקִים הֵם בְּתַכְלִית, והשאלה מתחזקת יותר לאור העובדה שההבדל בין תשובת התורה לתשובתו של הקדוש־ברוך־הוא לשאלה מה תקנתו של החוטא הוא הבדל 'בתכלית', מן הקצה אל הקצה, **כִּי הַכַּפָּרָה שֶׁעַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת הִיא רַק עַל הַשְּׁגָגוֹת,** חטאים שנעשו בשוגג **וְלֹא עַל הַזְּדוֹנוֹת** ואין הקרבנות מכפרים על חטאים שנעשו במזיד, **שֶׁהֲרֵי עַל מֵזִיד אֵין שׁוּם תַּקָּנָה עַל־פִּי הַתּוֹרָה** ועל פי התורה, החוטא במזיד נענש גם אם עשה תשובה ורק על חטא בשוגג נאמר בתורה שניתן לכפר על כך על ידי קרבן. **וְאַף שֶׁמַּעֲנֶה הַתּוֹרָה הוּא "יָבִיא אָשָׁם" כוּ', וּבְקָרְבַּן אָשָׁם, הִנֵּה מִלְּבַד הָאָשָׁם שֶׁבָּא עַל סָפֵק שׁוֹגֵג,** והוא 'אשם תלוי' שעל האדם להביא במקרה שספק האם עבר עבירה בשגגה או לא (למשל, העושה מלאכה בשוגג

---

21) עץ חיים שער נ (שער קיצור אבי"ע) ספ"ב. ועוד. 22) ספר המאמרים תרכ"ט ע' שנח ואילך. 23) ילקוט שמעוני תהלים מזמור כה (רמז תשב). 24) ראה תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז תיקון ו בתחילתו. לקו"ת נצבים מו, א. ועוד. 25) תניא פ"ב. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה ה"י. הל' תשובה פ"ה ה"ה. שמונה פרקים להרמב"ם פ"ח.

ביאור בדרך אפשר

בערב שבת בין השמשות שהעושה מלאכה בשוגג בשבת עצמה מביא קרבן חטאת, ובבין השמשות שהוא ספק שבת, מביא קרבן 'אשם תלוי') וקרבן זה אכן לא בא על עבירה במזיד, אבל **יֶשְׁנוֹ** גם **אָשָׁם** מסוג אחר **שֶׁבָּא עַל הַזְּדוֹנוֹת,** כמו למשל 'אשם גזלות' שצריך להביא מי שגזל ונשבע לשקר שלא גזל, ואם כן לכאורה גם על פי התורה יש כפרה על ידי קרבן גם על עבירות במזיד, אין זו קושיא, כי **הֲרֵי מְבֹאָר בָּזֶה**[26] בתורת החסידות **שֶׁהָאָשָׁם עַצְמוֹ אֵינוֹ מְכַפֵּר עַל הַזְּדוֹנוֹת,** גם במקרה שחובה להביא קרבן אשם על עבירה במזיד, אין פירושו של דבר שקרבן האשם עצמו מכפר על החטא שנעשה במזיד **אֶלָּא שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַקָּרְבָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת** יחד **עִם הַתְּשׁוּבָה (שֶׁכְּשֶׁמֵּבִיא קָרְבָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת "שֶׁב מִידִיעָתוֹ"**[27] כמבואר בגמרא רק מי שהיה נמנע מלעבור את העבירה אילו היה יודע שיש איסור בדבר, מביא קרבן על עבירה בשוגג אבל מי שלא היה נמנע מלעבור את העבירה אפילו אם היה יודע שהמעשה אסור, כגון מומר, אינו מביא קרבן על שגגתו, ונמצא שיחד עם הקרבן יש גם חרטה ותשובה), **הִנֵּה עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה מִתְבַּטֵּל הַחֹמֶר שֶׁבַּמַּזִּיד** חומרת המעשה כעבירה במזיד מתבטלת **וְנַעֲשָׂה כְּשׁוֹגֵג** שהוא כמובן פחות חמור ממזיד, **וּלְאַחֲרֵי שֶׁנַּעֲשָׂה כְּשׁוֹגֵג, אֲזַי מוֹעִיל** קרבן **הָאָשָׁם לְכַפֵּר עַל הַשּׁוֹגֵג. וְנִמְצָא, שֶׁמַּעֲנֵה הַתּוֹרָה "יָבִיא אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ", הוּא תַּקָּנָה רַק** על חטא במזיד. **וְאִלּוּ בְּמַעֲנֵה הַקָּבָּ"ה "יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַּפֵּר לוֹ", הֲרֵי הַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת גַּם עַל הַזְּדוֹנוֹת, שֶׁ"אֵין לְךָ דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה"**[28], **שֶׁעַל־יָדָהּ** על ידי התשובה **מִשְׁתַּנֶּה הָאָדָם (עֶר שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיבֶּער** הוא משנה את עצמו ואת מעמדו) **מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה,** ממצב של חטא וריחוק מאת ה' למצב של קירבה לה' **וּמִתְעַלֶּה בְּתַכְלִית הָעִלּוּי,** וההתעלות היא **עַד** כדי כך, כדברי הגמרא, **שֶׁ"בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה עוֹמְדִים, אֲפִילּוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוֹלִים לַעֲמֹד שָׁם"**[29] ונמצא שההבדל בין תשובת התורה לשאלה מה התיקון של נפש החוטא לתשובה של הקדוש־ברוך־הוא הוא הבדל מן הקצה אל הקצה כי, כאמור, תשובת התורה שהכפרה היא על ידי קרבן מתייחסת רק לחטאים בשוגג ואילו תשובת הקדוש־ברוך־הוא שהכפרה היא על ידי תשובה מתייחסת גם לחטאים במזיד, ולכן מתחזקת השאלה מה טעם ההבדל והרי הקדוש־ברוך־הוא והתורה הם אחד?

וּמַמְשִׁיךְ אדמו"ר מהר"ש הנזכר, **שֶׁיּוּבָן כָּל זֶה בְּהַקְדִּים לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁלְּכְאוֹרָה יִפָּלֵא** תחילה הרי זה דבר פלא ותמיהה **שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם חוֹטֵא** ועובר עבירה נגד ציווי ה' **מֵבִיא קָרְבַּן בְּהֵמָה וְעַל־יְדֵי־זֶה מִתְכַּפֵּר לוֹ הַחֵטְא,** והפלא הוא **וְאֵיךְ מִתְכַּפֵּר עַל־יְדֵי הַקְרָבַת הַבְּהֵמָה, חֵטְא הָאָדָם אֲשֶׁר חָטָא?**

וממשיך ומפרט את הפלא והתמיהה: **וְהַיְנוּ,** דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיַן **"יָבִיא אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ" הוּא מַעֲנֵה הַתּוֹרָה** לשאלה מהי תקנתו של החוטא, **וְעִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה,** כך שדברי התורה צריכים להתקבל בשכל ובהיגיון **הִנֵּה כָּאן הַמָּקוֹם לִשְׁאֹל מַהִי הַהַסְבָּרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה** הסברה המתקבלת בשכל **בְּעִנְיַן הַכַּפָּרָה שֶׁעַל־יְדֵי הַקְרָבַנּוֹת,** היינו **שֶׁעַל־יְדֵי הַקְרָבַת הַבְּהֵמָה מִתְכַּפֵּר חֵטְא הָאָדָם** והרי לכאורה אין שום קשר בין הבהמה לחטא שחטא האדם?

---

26) אוה"ת יו"כ ס"ע א'תקנז ואילך. ספר המאמרים תרל"ג ח"א ע' קמט. ספר המאמרים תרל"ו ח"ב ריש ע' שי. המשך תער"ב ח"ג ע' א'רנג. וראה גם לקוטי שיחות חט"ז ע' 421. שיחת ש"פ צו תשמ"ט (ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 352). שיחת ש"פ לך תשמ"ה (התוועדויות תשמ"ה ח"א ע' 572 ואילך). 27) ראה שבועות כו, ב. וש"נ. 28) רמב"ם הל' תשובה ספ"ג. 29) שם פ"ז ה"ד.

ביאור בדרך אפשר

ג) **וּמִבָּאר** בַּמַּאֲמָר, דְּהִנֵּה כְּתִיב[30] אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[31] שֶׁהָאָדָם נִבְרָא "אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית", וְאָדָם בְּרֵאשִׁית". "אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית", כִּי בְּרִיאַת הָאָדָם הָיְתָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, לְאַחֲרֵי הַנִּבְרָאִים שֶׁנִּבְרְאוּ בַּיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה, וְגַם בְּנוֹגֵעַ לַנִּבְרָאִים שֶׁנִּבְרְאוּ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי עַצְמוֹ, מוּכָח בְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים שֶׁתְּחִלָּה נִבְרְאוּ שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, וּלְבַסּוֹף נִבְרָא הָאָדָם. וְעִנְיָן זֶה שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים קָדְמוּ לָאָדָם, הוּא לֹא רַק קִדִּימָה בִּזְמַן, אֶלָּא גַּם קִדִּימָה בְּמַעֲלָה (וְאַדְרַבָּה, מִצַּד הַקִּדִּימָה בַּמַּעֲלָה, נַעֲשֵׂית גַּם הַקִּדִּימָה בַּזְּמַן), כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהָאָדָם נִזּוֹן מֵהַחַי, וַאֲפִילוּ מִצּוֹמֵחַ, וַאֲפִילוּ מִדּוֹמֵם, וְהַיְנוּ, שֶׁהָאָדָם מֻכְרָח לְכָל שְׁאָר סוּגֵי הַנִּבְרָאִים לְצֹרֶךְ קִיּוּם מְצִיאוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי אִם לֹא יֹאכַל - יֵחָלֵשׁ, וְעַד שֶׁבְּהֶעְדֵּר הָאֲכִילָה יִתָּכֵן שֶׁתִּפָּרֵד הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף בִּרְבוֹת הַיָּמִים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁאָר הַנִּבְרָאִים מִדּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי אֵינָם מֻכְרָחִים לָאָדָם לְצֹרֶךְ קִיּוּם מְצִיאוּתָם, וְלָכֵן צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁבְּשָׁרְשָׁן הֵם גְּבוֹהִים יוֹתֵר מִמַּדְרֵגַת הָאָדָם, וְכַנּוֹדָע שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַדּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי הוּא מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ שֶׁקָּדַם לְעוֹלָם הַתִּקּוּן שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הָאָדָם[32], וְהֲרֵי קִדִּימַת עוֹלָם הַתֹּהוּ לְעוֹלָם הַתִּקּוּן אֵינָהּ רַק קִדִּימָה בִּזְמַן (הַיְנוּ עִנְיַן הַזְּמַן כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ וְעוֹלָם הַתִּקּוּן), אֶלָּא גַּם קִדִּימָה בְּמַעֲלָה, כַּיָּדוּעַ שֶׁבְּעוֹלָם הַתֹּהוּ הָ'אוֹרוֹת' מְרֻבִּים, וּבְעוֹלָם הַתִּקּוּן הָ'אוֹרוֹת' מוּעָטִים[33]. וְלָכֵן נִקְרָא הָאָדָם "אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית", שֶׁהוּא לְמַטָּה מִכֻּלָּם.

ביאור בדרך אפשר

בתהילים שהאדם אומר ולפי פשוטו הכתוב אומר שיצירת גוף האדם היא כך שיש לו 'פנים' ו'אחור' במדרש רבה, אודות בריאת אדם הראשון שהוא יציר כפיו של הקדוש־ברוך־הוא אחרון לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, וְקֶדֶם לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית". ופירוש הדברים הוא "אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית", אדם הראשון נברא אחרון כִּי בְּרִיאַת הָאָדָם הָיְתָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, לְאַחֲרֵי כל שאר הַנִּבְרָאִים שֶׁנִּבְרְאוּ בַּיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה, החל מהיום הראשון למעשה בראשית, וְגַם בְּנוֹגֵעַ לַנִּבְרָאִים שֶׁנִּבְרְאוּ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי עַצְמוֹ, מוּכָח בְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים שֶׁתְּחִלָּה נִבְרְאוּ שְׁאָר הַנִּבְרָאִים שנבראו ביום שישי, וּלְבַסּוֹף נִבְרָא הָאָדָם. וְעִנְיָן זֶה שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים קָדְמוּ לָאָדָם ונבראו לפניו, הוּא לֹא רַק קִדִּימָה בִּזְמַן, אֶלָּא גַּם קִדִּימָה ויתרון ועדיפות בְּמַעֲלָה וחשיבות (וְאַדְרַבָּה, מִצַּד הַקִּדִּימָה בַּמַּעֲלָה, נַעֲשֵׂית גַּם הַקִּדִּימָה בַּזְּמַן שהיא תוצאה של היתרון והעדיפות במעלה), כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁאָנוּ רוֹאִים בפועל שֶׁהָאָדָם נִזּוֹן ומקבל חיות מֵהַחַי, וַאֲפִילוּ מִצּוֹמֵחַ והאדם ניזון שהוא ברמה יותר נחותה מהחי שהרי בצומח יש פחות חיות מאשר בחי, וַאֲפִילוּ מִדּוֹמֵם שיש בו פחות חיות מאשר בחי, גם ממנו האדם ניזון ומקבל חיות וְהַיְנוּ, שֶׁהָאָדָם מֻכְרָח לְכָל שְׁאָר סוּגֵי הַנִּבְרָאִים ומוכרח להסתמך עליהם לְצֹרֶךְ קִיּוּם מְצִיאוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי אִם לֹא יֹאכַל את המזון הבא מהחי, הצומח והדומם - יֵחָלֵשׁ, וְעַד שֶׁבְּהֶעְדֵּר הָאֲכִילָה אם האדם לא יאכל כלל יִתָּכֵן שֶׁתִּפָּרֵד הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף בִּרְבוֹת הַיָּמִים אם יעברו ימים רבים ללא אכילה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁאָר הַנִּבְרָאִים מִדּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי אֵינָם מֻכְרָחִים לָאָדָם לְצֹרֶךְ קִיּוּם מְצִיאוּתָם והתזונה והקיום שלהם באים ממקורות אחרים, וְלָכֵן צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁבְּשָׁרְשָׁן ומקורם למעלה באלוקות הֵם החי־צומח־דומם גְּבוֹהִים ונעלים יוֹתֵר מִמַּדְרֵגַת הָאָדָם שהשורש והמקור של האדם נחות מהשורש והמקור שלהם, וְכַנּוֹדָע בקבלה וחסידות שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַדּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי הוּא מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ שֶׁקָּדַם לְעוֹלָם הַתִּקּוּן שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הָאָדָם[32], כמבואר בחסידות, לפני בריאות העולמות ב'סדר השתלשלות' של "עולם התיקון", ברא ה' את "עולם התהו". "עולם התיקון", היינו אורות הספירות המאירים באופן מדוד ומותאם לכלי המקבלים ואילו ב"עולם התוהו" האורות מאירים בעוצמה רבה שלא לפי כלי המקבלים וַהֲרֵי קִדִּימַת עוֹלָם הַתֹּהוּ והעדיפות והמעלה של עולם התיקון לְעוֹלָם הַתִּקּוּן אֵינָהּ רַק קִדִּימָה בִּזְמַן שעולם התוהו נברא תחילה ועולם התיקון נברא אחריו ('זמן' לעניין זה איננו 'זמן' כפשוטו, כפי שהמושג זמן והגדרים שלו הם בעולם הזה אלא הַיְנוּ עִנְיַן הַזְּמַן כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ וְעוֹלָם הַתִּקּוּן עולמות רוחניים שבהם אין מקום לגדרים הגשמיים של זמן או מקום, ובכל זאת גם בהם יש מושג של קדימה ואיחור, ועולם התוהו קדם לעולם התיקון שנברא אחריו), אֶלָּא המעלה של עולם התוהו על עולם התיקון היא גַּם קִדִּימָה בְּמַעֲלָה, כַּיָּדוּעַ שֶׁבְּעוֹלָם הַתֹּהוּ הָ'אוֹרוֹת' של עשר הספירות העליונות כפי שהן מאירות בעולם התוהו מְרֻבִּים ויש בעולם התוהו אור וגילוי רב (וה'כלים' המגבילים את האור הם מועטים), וּבְעוֹלָם הַתִּקּוּן הָ'אוֹרוֹת' מוּעָטִים[33] והגילוי הוא במידה פחותה מזו שבעולם התוהו (ובעולם התיקון ה'כלים' המגבילים את האור הם מרובים). וְלָכֵן נִקְרָא הָאָדָם "אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית", שֶׁהוּא לְמַטָּה מִכֻּלָּם כל הנבראים שנבראו בששת ימי בראשית הן בזמן בריאתו שנברא

---

30) תהלים קלט, ה. 31) ראה ב"ר פ"ח, א. 32) ראה גם ל"ת להאריז"ל עה"פ עקב ח, ג. לקו"ת צו יג, סע"ב ואילך. ובכ"מ.
33) ראה עץ חיים שער הכללים פ"א־ב. שער התיקון פ"ה. שער המלכים פ"א וסופ"ה. תו"ח ד"ה בראשית ברא (השני)

ביאור בדרך אפשר

ביום השישי אחרי שכל הנבראים כבר נבראו והן במעלה ששורשו מעולם התיקון שלמטה משורש החי־צומח־דומם שמהם האדם ניזון ושורשם הוא מעולם התוהו שקדם לעולם התיקון הן בזמן והן במעלה.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, דִּכְשֵׁם שֶׁבִּכְלָלוּת הַבְּרִיאָה, נִבְרְאוּ תְּחִלָּה שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, וְהָאָדָם נִבְרָא לְבַסּוֹף דַּוְקָא, וכאמור, לכן הוא 'אחור' למעשה בראשית, **הִנֵּה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בִּבְרִיאַת הָאָדָם גּוּפָא** עצמו, **שֶׁהַגּוּף נִתְהַוָּה** שהוא כמובן נחות מהנפש בפועל **לִפְנֵי הַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[34] בתורה אודות בריאת אדם הראשון **וַיִּפַּח** הקדוש־ברוך־הוא **בְּאַפָּיו** בגופו **נִשְׁמַת חַיִּים, וְהַיְנוּ, שֶׁ"וַיִּפַּח נִשְׁמַת חַיִּים" הוּא "בְּאַפָּיו", בַּגּוּף, שֶׁבִּתְחִילָה** קודם שהקדוש־ברוך־הוא נתן בו נשמה **הָיָה** גוף האדם **גֹּלֶם,** ללא חיות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[35] בתהלים **גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ,** כלומר, הקדוש־ברוך־הוא ראה את האדם עוד בהיותו גולם, לפני שהייתה בו נשמה וחיות, **וְכַיָּדוּעַ**[36] בתורת החסידות **שֶׁנִּשְׁתַּנָּה יְצִירַת הָאָדָם מִיְּצִירַת שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים נִתְהַוּוּ גּוּפָם וְנַפְשָׁם כְּאֶחָד** מייד שנברא גופם היה זה גוף חי ולא היו בבריאתם שני שלבים, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּיצִירַת הָאָדָם,** היה זה בשני שלבים **בִּתְחִלָּה נִתְהַוָּה גּוּפוֹ** של האדם **וְהָיָה גֹּלֶם** ללא חיות, **וְאַחַר־כָּךְ "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו"** בגוף האדם **נִשְׁמַת חַיִּים", וּ"מָאן דְּנָפַח - מִתּוֹכֵיהּ נָפַח"**[37] ועל כך שנתינת הנשמה בגוף האדם נקראת בתורה 'ויפח' נאמר בזוהר שהנופח (מוציא מגופו אויר כדי לנפח), מתוכו הוא נופח, בשונה מאדם המדבר שאמנם גם הוא מוציא הבל אבל זהו הבל חיצוני ולא מתוכו ומפנימיותו, וכך גם בנמשל, נשמתו של יהודי היא 'חלק אלוקה ממעל ממש' (לשון ספר התניא) ובאה מתוכיות ופנימיות האלוקות, כביכול. **וְעִנְיָן זֶה שֶׁהַגּוּף נִתְהַוָּה לִפְנֵי הַנֶּפֶשׁ** בזמן, **מוֹרֶה עַל קְדִימַת מַעֲלַת הַגּוּף לְגַבֵּי הַנֶּפֶשׁ** וכמבואר לעיל לגבי העובדה שהאדם נברא אחרי החי, הצומח והדומם שהדבר הוא כתוצאה מזה שיש להם יתרון מעלה עליהם בחשיבותם (בשרשם).

וְכֵן בדומה לאמור לעיל אודות היחס בין גוף האדם לנשמתו **הוּא גַּם בַּעֲבוֹדַת ה' של הָאָדָם,** כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, בְּעִנְיָן הַמִּצְוֹת יֵשׁ מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת בפועל **וְכַוָּנַת הַמִּצְוֹת** שהיא במוח ובלב, **שֶׁהֵם** המעשה והכוונה **דֶּגֶמַת גּוּף וְנֶפֶשׁ (כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[38] באריכות מצד אחד את חשיבות המעשה בפועל שהוא העיקר, ומצד שני את חשיבות הכוונה), **וְהַיְנוּ, שֶׁעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת ('גּוּף') צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכַוָּנָה ('נֶפֶשׁ'), אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן** למרות שהכוונה אכן חשובה מאוד, מכל מקום **הַהַתְחָלָה וְהָעִקָּר** של כל מצווה **הוּא מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת ('גּוּף'),** כְּמַאֲמַר **רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[39] במשנה בפרקי אבות **"הַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִקָּר". וְעַד** מעלתו וחשיבותו של המעשה היא עד כדי כך **שֶׁגַּם בַּתְּפִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה** הוא הדיבור ומבטא המילים בפועל, **דְּעִם הֱיוֹת שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדָה** עבודת ה' **שֶׁבַּלֵּב,** ויש בה דגש חזק על עניין הכוונה והרגש **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[40] בגמרא, על הכתוב בקריאת שמע 'ולעבדו בכל לבבכם' **"אֵיזוֹהִי עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב - זוֹ תְּפִלָּה", מִכָּל־מָקוֹם בַּתְּפִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת לֹא רַק הַכַּוָּנָה** שהיא בלב, **אֶלָּא גַּם הַמַּעֲשֶׂה,** אמירת וביטוי המילים, **וְעַד שֶׁאֲפִילוּ בִּתְשׁוּבָה** שגם היא בעיקר בלב, היינו החרטה על העבר והקבלה על העתיד, **צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה** הוידוי בדברים.

אָמְנָם אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאָדָם הוּא "אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית" (כַּנַּ"ל כמבואר לעיל באריכות), **הֲרֵי** מצד שני, האדם **הוּא גַּם "קֶדֶם** בְּרֵאשִׁית" (כַּנַּ"ל), הֲרֵי הוּא גַּם "קֶדֶם

פ"ז ואילך. ובכ"מ. 34) בראשית ב, ז. 35) תהלים קלט, טז. וראה סנהדרין שבהערה 46. תו"א שבהערה הבאה. 36) ראה תו"א בראשית ד"ה להבין הטעם שנשתנה יצירת גוף האדם משאר כל הנבראים (ג, ד ואילך). 37) תניא רפ"ב בשם הזהר. 38) פל"ח. 39) אבות פ"א מי"ז. 40) תענית ב, סע"א.

ביאור בדרך אפשר

לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית״, ויש לאדם מעלה ויתרון על כל שאר הברואים **כִּי עִקַּר הַמְּכֻוָּן** המטרה העיקרית **בִּבְרִיאַת כָּל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים הוּא הָאָדָם, וְהַיְנוּ, שֶׁבְּרִיאַת כָּל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים אֵינָהּ תַּכְלִית** ומטרה **בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא** רק אמצעי כי **כָּל הִתְהַוּתָם** של כל שאר הנבראים **הִיא בִּשְׁבִיל הָאָדָם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל** במשנה **״כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּב לוֹמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם״**[41], **וְ״כָּל הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא לִצְוּוֹת לָזֶה״**[42]. להיות בשירותו של האדם **וְזוֹהִי** עניין זה שהאדם הוא המטרה והתכלית של כל הבריאה **גַּם הַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁהָאָדָם נִבְרָא בָּאַחֲרוֹנָה,** וכל הנבראים נבראו לפניו **בִּכְדֵי שֶׁ״יִּמְצָא** האדם **הַכֹּל מוּכָן לְפָנָיו״**[43] כי כולם נבראו בשבילו ולמענו וכדי לשרת אותו.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים בנוסח התפילה **עַל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה,** א׳ בתשרי, **יוֹם בְּרֹא אָדָם הָרִאשׁוֹן**[44] שנברא ביום השישי לבריאה שהתחילה בכ״ה באלול, **״זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן״**[45], **כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּרִיאַת הָאָדָם הָיְתָה** לא בתחילת הבריאה אלא **בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי גּוּפָא** עצמו, לא בתחילת היום אלא **בַּשָּׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל הַיּוֹם** (**כַּמְּבֹאָר בְּ**גמרא **מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין**[46]), **מִכָּל־מָקוֹם ״זֶה הַיּוֹם״** יום בריאת אדם הראשון **דַּוְקָא הוּא ״תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ״, וְלֹא כ״ה בֶּאֱלוּל, יוֹם הַתְּחָלַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם**[47], **כִּי עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָאָדָם, הִנֵּה כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם כְּאִלּוּ שֶׁלֹּא נִתְהַוּוּ כְּלָל** (**כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַמַּהַרְשָׁ״א בְּ׳חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת׳**[48]), **כֵּיוָן שֶׁכָּל בְּרִיאָתָם הִיא בִּשְׁבִיל הָאָדָם. וְעַל־יְדֵי הָאָדָם נַעֲשֵׂית שְׁלֵמוּת כָּל הַבְּרִיאָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ גִּלּוּי אֱלֹקוּת,** וְכַיָּדוּעַ[49] **שֶׁבַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמַר** מאמר חכמינו ז״ל במדרש **״הָוֵי׳ מָלֵךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ״**[50], ובזה הכריז והצהיר לכל הנבראים שהקדוש־ברוך־הוא בורא העולם ומלך העולם **וְאָמַר לְכָל הַנִּבְרָאִים** כלשון הכתוב בתהילים **״בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה, נִבְרְכָה לִפְנֵי הָוֵי׳ עֹשֵׂנוּ״**[51], **וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יָדוֹ** על ידי האדם **דַּוְקָא נַעֲשָׂה ״הָוֵי׳ מֶלֶךְ״ בְּכָל הַבְּרִיאָה** ומזה מובן גודל מעלתו של האדם שלכן הוא ׳קדם׳ לכל הבריאה.

וְכֵן הוּא בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁעִנְיָן המהות והתוכן של היום, כפי שאומרים בנוסח התפילה של ראש השנה, בו מבקשים מהקדוש־ברוך־הוא **״מְלֹךְ עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ כוּ׳ וְיֵדַע כָּל פָּעוּל** כל נברא **כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ, וְיָבִין כָּל יְצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ, וְיֹאמַר כָּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ, הָוֵי׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ, וּמַלְכוּתוֹ**

ביאור בדרך אפשר

1 לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית״, כִּי עִקַּר הַמְּכֻוָּן בִּבְרִיאַת כָּל
2 שְׁאָר הַנִּבְרָאִים הוּא הָאָדָם, וְהַיְנוּ, שֶׁבְּרִיאַת כָּל
3 שְׁאָר הַנִּבְרָאִים אֵינָהּ תַּכְלִית בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא
4 כָּל הִתְהַוּתָם הִיא בִּשְׁבִיל הָאָדָם, כְּמַאֲמַר
5 רַבּוֹתֵינוּ ז״ל ״כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּב לוֹמַר בִּשְׁבִילִי
6 נִבְרָא הָעוֹלָם״[41], וְ״כָּל הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא
7 לִצְוּוֹת לָזֶה״[42]. וְזוֹהִי גַּם הַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁהָאָדָם
8 נִבְרָא בָּאַחֲרוֹנָה, בִּכְדֵי שֶׁ״יִּמְצָא הַכֹּל מוּכָן
9 לְפָנָיו״[43].

10 **וְזֶהוּ** גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים עַל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, יוֹם
11 בְּרֹא אָדָם הָרִאשׁוֹן[44], ״זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת
12 מַעֲשֶׂיךָ, זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן״[45], כִּי אַף־עַל־פִּי
13 שֶׁבְּרִיאַת הָאָדָם הָיְתָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לְמַעֲשֵׂה
14 בְּרֵאשִׁית, וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי גּוּפָא בַּשָּׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת
15 שֶׁל הַיּוֹם (כַּמְּבֹאָר בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין[46]), מִכָּל־
16 מָקוֹם ״זֶה הַיּוֹם״ דַּוְקָא הוּא ״תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ״,
17 וְלֹא כ״ה בֶּאֱלוּל, יוֹם הַתְּחָלַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם[47],
18 כִּי עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָאָדָם, הִנֵּה כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם
19 כְּאִלּוּ שֶׁלֹּא נִתְהַוּוּ כְּלָל (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַמַּהַרְשָׁ״א
20 בְּ׳חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת׳[48]), כֵּיוָן שֶׁכָּל בְּרִיאָתָם הִיא
21 בִּשְׁבִיל הָאָדָם. וְעַל־יְדֵי הָאָדָם נַעֲשֵׂית שְׁלֵמוּת
22 כָּל הַבְּרִיאָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ גִּלּוּי אֱלֹקוּת, וְכַיָּדוּעַ[49]
23 שֶׁבַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמַר ״הָוֵי׳ מָלֵךְ
24 גֵּאוּת לָבֵשׁ״[50], וְאָמַר לְכָל הַנִּבְרָאִים ״בֹּאוּ
25 נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה, נִבְרְכָה לִפְנֵי הָוֵי׳ עֹשֵׂנוּ״[51],
26 וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יָדוֹ דַּוְקָא נַעֲשָׂה ״הָוֵי׳ מֶלֶךְ״ בְּכָל
27 הַבְּרִיאָה. וְכֵן הוּא בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁעִנְיָן
28 ״מְלֹךְ עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ כוּ׳ וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ, וְיָבִין כָּל
29 יְצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ, וְיֹאמַר כָּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ, הָוֵי׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ,

ביאור בדרך אפשר

40 הֵם כְּאִלּוּ שֶׁלֹּא נִתְהַוּוּ כְּלָל עדיין (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַמַּהַרְשָׁ״א
41 בְּ׳חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת׳[48] וזה לשונו (כמובא בהערה כאן): ״האדם היה
42 תכלית של כל הבריאה, וכאילו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם״),
43 כֵּיוָן שֶׁכָּל בְּרִיאָתָם כולם הִיא בִּשְׁבִיל הָאָדָם.
44 **וְעַל־יְדֵי הָאָדָם** שעובד את ה׳
45 בעולם **נַעֲשֵׂית שְׁלֵמוּת כָּל**
46 **הַבְּרִיאָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ גִּלּוּי**
47 **אֱלֹקוּת,** והיא תכלית הכוונה של
48 הבריאה שבתוך מציאות גשמית שמצד
49 טבעה היא מסתירה על האלוקות יהיה
50 גילוי אלוקות, **וְכַיָּדוּעַ**[49] מאמר
51 חכמינו ז״ל במדרש **שֶׁבַּיּוֹם**
52 **שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמַר**
53 מיד עם בריאתו כלשון הכתוב
54 בתהילים **״הָוֵי׳ מָלֵךְ גֵּאוּת**
55 **לָבֵשׁ״**[50], ובזה הכריז והצהיר לכל
56 הנבראים שהקדוש־ברוך־הוא בורא
57 העולם ומלך העולם **וְאָמַר לְכָל**
58 **הַנִּבְרָאִים** כלשון הכתוב בתהילים
59 **״בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה,**
60 **נִבְרְכָה לִפְנֵי הָוֵי׳ עֹשֵׂנוּ״**[51],
61 **וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יָדוֹ** על ידי האדם
62 **דַּוְקָא נַעֲשָׂה ״הָוֵי׳ מֶלֶךְ״**
63 **בְּכָל הַבְּרִיאָה** ומזה מובן גודל
64 מעלתו של האדם שלכן הוא ׳קדם׳
65 לכל הבריאה.
66 **וְכֵן הוּא בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה,**
67 **שֶׁעִנְיָן** המהות והתוכן של היום, כפי
68 שאומרים בנוסח התפילה של ראש
69 השנה, בו מבקשים מהקדוש־ברוך־הוא
70 **״מְלֹךְ עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ**
71 **בִּכְבוֹדֶךָ כוּ׳ וְיֵדַע כָּל פָּעוּל** כל
72 נברא **כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ, וְיָבִין כָּל**
73 **יְצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ, וְיֹאמַר**
74 **כָּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ, הָוֵי׳**
75 **אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ, וּמַלְכוּתוֹ**

---

41) סנהדרין לז, א (במשנה). 42) ברכות ו, סע״ב. וראה רמב״ם בהקדמה לפירוש המשניות (ד״ה אח״כ ראה להסתפק). 43) ראה סנהדרין לח, א ובפירש״י. 44) ראה תוד״ה לתקופות ר״ה ח, א. 45) תפילת מוסף דר״ה (ר״ה כז, א). וראה ר״ן לר״ה טז, א. חדא״ג מהרש״א שם כז, א. בחיי בראשית א, ג. פסיקתא דרב כהנא פיסקא כג (בחודש השביעי). לקו״ת נצבים מז, ג. המשך תרס״ו ע׳ כח. ובכ״מ. 46) לח, ב. 47) ויק״ר רפכ״ט. פסיקתא דרב כהנא שבהערה 45. יל״ש פינחס רמז תשפב. ועוד. 48) ושם: ״האדם הי׳ תכלית של כל הבריאה, וכאילו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם״. 49) ראה פרקי דר״א פי״א. זהר ח״א רכא, ב. ח״ג ס״פ אמור. 50) תהלים צב, א. 51) שם צה, ו.

ביאור בדרך אפשר

בַּכֹּל מָשָׁלָה"[52], והרי זה כמו תוכן דברי אדם הראשון ביום בריאתו, ראש השנה הראשון, שכל הבריאה תכיר במלכות ה' ותתבטל אל ה', (ה' מלך גאות לבש, 'באו נשתחווה... לפני ה' עושנו') **כַּמְבֹאָר בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז"ל**[53] שֶׁנוסח זה בתפילת ראש השנה **קָאֵי** מכוון **עַל שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת** הנקראים **בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** ("פָּעוּל" — "עֲשִׂיָּה", "יְצוּר" — "יְצִירָה", וְ"כָל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ" — 'בְּרִיאָה'), ובפרטיות יותר הכוונה **הֵן בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הַפְּרָטִיִּים** כפי שהם חלק מ'סדר השתלשלות' של האור האלוקי היורד ונמשך מדרגה לדרגה, **וְהֵן (לְמַעְלָה יוֹתֵר** כפי ששלוש עולמות אלו הם בדרגה גבוהה יותר) **בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הַכְּלָלִיִּים**, כמבואר בקבלה וחסידות שמלבד החלוקה לעולמות פרטיים כפי שהיא ב'סדר השתלשלות', גם במדריגות שלמעלה מ'סדר השתלשלות' יש חלוקה כללית לעולמות אלו והמושג עולמות בריאה־יצירה־עשייה הכלליים מתפרש בדרך כלל כך: בריאה — בחינת "אדם קדמון"; יצירה — בחינות "עתיק יומין" ו"אריך אנפין" שבכתר; עשייה - עולם האצילות, ובראש השנה פועלים בכל הדרגות הכרה במלכות ה' והתבטלות לאלוקות, **הֲרֵי זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת וּתְפִלַּת הָאָדָם דַּוְקָא** שכל זה מדגיש את מעלת האדם בתור המטרה והתכלית של כל הבריאה ואת מעלתו וחשיבותו לגבי כל הנבראים שלכן נאמר שיצירתו היא 'קדם' לכל מעשה בראשית.

ד) וְעַל־פִּי־זֶה המבואר לעיל באריכות אודות היחס שבין האדם והבריאה שמצד אחד הוא 'אחור' לבריאה ולמטה ממנה במדריגה ומצד שני הוא 'קדם' לבריאה ולמעלה ממנה **יוּבָן מַה שֶּׁהַקָּרְבָּן מִן הַבְּהֵמָה מְכַפֵּר עַל הָאָדָם,** ומיושבת השאלה שנשאלה לעיל מה פשר הדבר, **דְּכֵיוָן שֶׁהָאָדָם הוּא "אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית",** ובמובן מסויים נחות מכל הנבראים **וְכַנַּ"ל שֶׁשֹּׁרֶשׁ הָאָדָם הוּא מֵעוֹלָם הַתִּקּוּן, וְשֹׁרֶשׁ הַבְּהֵמָה הוּא מֵעוֹלָם הַתִּקּוּן שֶׁקָּדַם לְעוֹלָם הַתִּקּוּן לֹא רק בזמן אלא גַּם בְּמַעֲלָה** וחשיבות, וכאמור שבעולם התוהו האורות מרובים בשונה מעולם התיקון שבו האורות מועטים, **הִנֵּה עַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם מַקְרִיב אֶת הַבְּהֵמָה** הגשמית **וּמַעֲלֶה אוֹתָהּ לְשָׁרְשָׁהּ** ומקורה הרוחני העליון **בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ, אֲזַי הָ'אוֹרוֹת מְרֻבִּים' דְּעוֹלָם הַתֹּהוּ (שֹׁרֶשׁ הַבְּהֵמָה) נִמְשָׁכִים וּפוֹעֲלִים גַּם בָּאָדָם** התעלות ועל ידי כך שמאיר בו אור נעלה שלא קיים בו מצד עצמו שהרי שורש האדם הוא מעולם התיקון, חטאו מתכפר.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, לפרט יותר את עניינה של פעולת האורות דתוהו על נפש האדם, **כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר**[54]**, שֶׁעַל־יְדֵי הַקְרָבַת הַבְּהֵמָה עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, הִיא מִתְעַלֵּית** ממעמדה ומצבה כבהמה גשמית בעולם הזה ומאבדת את מציאותה כדבר נפרד משורשה ומקורה הרוחני למעלה באלוקות **וְנִכְלֶלֶת בְּשָׁרְשָׁהּ** שהוא **בִּבְחִינַת 'פְּנֵי שׁוֹר שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה'** העליונה, וכפי שמתואר בנבואת יחזקאל שבמרכבה העליונה יש ארבע 'חיות הקודש' (בחינות שונות של מלאכים) פני אדם, פני אריה, פני שור ופני נשר, **וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"הַחַיּוֹת ('פְּנֵי שׁוֹר', וּלְמַעְלָה יוֹתֵר 'פְּנֵי אַרְיֵה')**[55] **נוֹשְׂאוֹת** ומעלות ומרוממות **אֶת הַכִּסֵּא"**[56] כסא הכבוד שבמרכבה **עִם בְּחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא"** כלשון הכתוב ביחזקאל בעניין המרכבה 'וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא, ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה') והעלייה של הכסא ושל 'מראה אדם' שעל הכסא היא **לִבְחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא"**[57], כפי שהקדוש־ברוך־הוא נקרא (בספר שמואל) 'לא אדם', למעלה מבחינת אדם, ועל ידי עלייה זו למעלה באלוקות **נַעֲשִׂית עֲלִיָּה גַּם בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן,** בני ישראל שנקראו אדם ואמרו חכמינו ז"ל **"אָדָם אַתֶּם"**[58], ודווקא בני ישראל נקראים 'אדם'

ביאור בדרך אפשר

1 ומַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה"[52], כַּמְבֹאָר בְּכִתְבֵי
2 הָאֲרִיז"ל[53] שֶׁקָּאֵי עַל שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־
3 יְצִירָה־עֲשִׂיָּה ("פָּעוּל" - 'עֲשִׂיָּה', "יְצוּר" -
4 'יְצִירָה', וְ"כָל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ" - 'בְּרִיאָה'),
5 הֵן בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הַפְּרָטִיִּים, וְהֵן (לְמַעְלָה
6 יוֹתֵר) בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הַכְּלָלִיִּים, הֲרֵי זֶה
7 נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת וּתְפִלַּת הָאָדָם דַּוְקָא.
8 ד) וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶּׁהַקָּרְבָּן מִן הַבְּהֵמָה
9 מְכַפֵּר עַל הָאָדָם, דְּכֵיוָן
10 שֶׁהָאָדָם הוּא "אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית", וְכַנַּ"ל
11 שֶׁשֹּׁרֶשׁ הָאָדָם הוּא מֵעוֹלָם הַתִּקּוּן, וְשֹׁרֶשׁ
12 הַבְּהֵמָה הוּא מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ שֶׁקָּדַם לְעוֹלָם הַתִּקּוּן
13 גַּם בְּמַעֲלָה, הִנֵּה עַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם מַקְרִיב אֶת
14 הַבְּהֵמָה וּמַעֲלֶה אוֹתָהּ לְשָׁרְשָׁהּ בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ,
15 אֲזַי הָ'אוֹרוֹת מְרֻבִּים' דְּעוֹלָם הַתֹּהוּ (שֹׁרֶשׁ
16 הַבְּהֵמָה) שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם הַתִּקּוּן (שֹׁרֶשׁ הָאָדָם)
17 נִמְשָׁכִים וּפוֹעֲלִים גַּם בָּאָדָם. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר,
18 כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר[54], שֶׁעַל־יְדֵי הַקְרָבַת הַבְּהֵמָה
19 עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, הִיא מִתְעַלֵּית וְנִכְלֶלֶת בְּשָׁרְשָׁהּ
20 בִּבְחִינַת 'פְּנֵי שׁוֹר שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה', וְעַל־יְדֵי־זֶה
21 שֶׁ"הַחַיּוֹת ('פְּנֵי שׁוֹר', וּלְמַעְלָה יוֹתֵר 'פְּנֵי
22 אַרְיֵה')[55] נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא"[56] עִם בְּחִינַת
23 "כְּמַרְאֵה אָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא" לִבְחִינַת "כִּי לֹא
24 אָדָם הוּא"[57], נַעֲשִׂית עֲלִיָּה גַּם בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן,
25 "אָדָם אַתֶּם"[58], עַל שֵׁם "אֲדַמֶּה לָעֶלְיוֹן"

---

52) תפילת מוסף דר"ה. 53) סידור האריז"ל במקומו. ועוד. 54) ספר המאמרים תרכ"ט ע' שס. 55) ראה תו"א וישלח כה, ג. תו"ח וארא נו, ב. ספר המאמרים תרכ"ז ע' נ. 56) ראה שמו"ר ספכ"ג. במדב"ר ספי"ד. בחיי תרומה כה, י בשם פרקי דר"א. פיוט "וחיות" בקדושת כתר במוסף לר"ה (בכמה נוסחאות) ד"ה כף רגל. וראה תו"א יתרו עא, סע"א ואילך. עב, ד ואילך. ועוד. 57) שמואל־א טו, כט. 58) יחזקאל לד, לא. יבמות סא, א.

ביאור בדרך אפשר

ולא אומות העולם **עַל שֵׁם "אֲדַמָּה לְעֶלְיוֹן"** (כִּדְאִיתָא כמובא **בַּשֵּׁל"ה**[59] ספר ׳שני לוחות הברית׳), **שֶׁמִּתְעַלֶּה** האדם ומתרומם **לִבְחִינַת "לֹא אָדָם"** ועל ידי עילוי זה, החטא מתכפר.

ה) אָמְנָם כָּל הַנַּ"ל המבואר לעיל כיצד על ידי הבאת קרבן מן הבהמה האדם מתעלה וחטאו מתכפר **הוּא הָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה** באדם **עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַעֲנֵה הַתּוֹרָה** על השאלה מה התקנה של הנפש שחטאה **"יָבִיא אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ". וּלְמַעְלָה מִזֶּה** התעלות והתקרבות לאלוקות בדרגה יותר גבוהה ויותר נעלית **הוּא הָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה** באדם **עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, שֶׁזֶּהוּ** עניין התשובה **מַעֲנֵה הַקָּבָּ"ה** לשאלה זו מהי התקנה של החוטא **"יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַּפֵּר לוֹ"** וכפי שממשיך ומבאר. **וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בֵּאוּר** יותר מפורט בעניין **הָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הָעֲלִיָּה** למעלה כביכול, וגם למטה, **מִבְּחִינַת "אָדָם" לִבְחִינַת "לֹא אָדָם"**, כנזכר לעיל. וממשיך ומפרט יותר מהו עניינה ומהותה של עלייה זו. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שְׁתֵּי הַדְּרָגוֹת "אָדָם" וְ"לֹא אָדָם"** למעלה באלוקות **כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, הֵם בְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת** שהיא בחינת ׳אדם׳ (על דרך האדם שיש דמות ו׳ציור׳ וחלוקה לאברים שונים וכך לספירות, יש כביכול, תכונות וגדרים שונים זו מזו) **וּבְחִינַת אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת** הנעלית יותר והיא בחינת ׳לא אדם׳ (כי האין סוף מובדל ומרומם מ׳ציור׳ והגדרות), **וּבַסְּפִירוֹת** עצמן בחינת ׳לא אדם׳ **הוּא עִנְיַן סְפִירַת הַכֶּתֶר, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף וּבְלִי־גְבוּל** בשונה מעשר הספירות שלכל אחת יש ציור והגדרה, כאמור, והכתר הוא כעניין האין סוף שלמעלה מהספירות. **אָמְנָם, בְּסִפְרַת הַכֶּתֶר עַצְמָהּ יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת, ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳** השייכת יותר להשפעה מהכתר אל הספירות שלמטה מהכתר **ו׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳**, שהיא עניין הכתר עצמו **וְעִקַּר אֲמִתִּית הַבְּלִי־גְבוּל** אין סוף מופשט מגדרים והגבלות לגמרי **הוּא בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳ דַּוְקָא, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳ אֵינָהּ אֲמִתִּית הַבְּלִי־גְבוּל** ויש לה גם שייכות מסוימת לעניין הגבול.

(כִּדְאִיתָא בַּשֵּׁל"ה[59]), שֶׁמִּתְעַלֶּה לִבְחִינַת "לֹא אָדָם".

ה) **אָמְנָם** כָּל הַנַּ"ל הוּא הָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַעֲנֵה הַתּוֹרָה "יָבִיא אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ". וּלְמַעְלָה מִזֶּה הוּא הָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, שֶׁזֶּהוּ מַעֲנֵה הַקָּבָּ"ה "יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַּפֵּר לוֹ". וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בֵּאוּר הָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הָעֲלִיָּה מִבְּחִינַת "אָדָם" לִבְחִינַת "לֹא אָדָם". וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שְׁתֵּי הַדְּרָגוֹת "אָדָם" וְ"לֹא אָדָם" כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, הֵם בְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת וּבְחִינַת אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, וּבַסְּפִירוֹת הוּא עִנְיַן סְפִירַת הַכֶּתֶר, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף וּבְלִי־גְבוּל. אָמְנָם, בִּסְפִירַת הַכֶּתֶר עַצְמָהּ יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת, ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳ וּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳, וְעִקַּר אֲמִתִּית הַבְּלִי־גְבוּל הוּא בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳ דַּוְקָא, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳ אֵינָהּ אֲמִתִּית הַבְּלִי־גְבוּל. וְכַמּוּבָן מֵהַיְדוּעַ בְּמַעֲלַת הַקַּו הָאֶמְצָעִי עַל שְׁנֵי הַקַּוִּין, שֶׁעֲלַת שְׁנֵי הַקַּוִּין הִיא בִּ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳, וְאִלּוּ הַקַּו הָאֶמְצָעִי עוֹלֶה בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳[60], וְכֵיוָן שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל הַקַּו הָאֶמְצָעִי הוּא שֶׁאֵין בּוֹ הַגְבָּלוֹת (שֶׁלָּכֵן הוּא כָּלוּל מִשְׁנֵי הַקַּוִּין), הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַקַּו הָאֶמְצָעִי עוֹלֶה בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳, מוּבָן שֶׁעִקַּר עִנְיַן הַבְּלִי־גְבוּל הוּא בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳ דַּוְקָא. וּבִכְפָרָט עַל־פִּי הַיָּדוּעַ[61] שֶׁ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳ הִיא שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנֶּאֱצָלִים, וְ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳ הִיא ׳בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל׳, הִנֵּה מִזֶּה מוּבָן

ביאור בדרך אפשר

ומביא חיזוק והוכחה לעניין זה שדווקא פנימיות הכתר היא בלי גבול ואין סוף אמיתי.

וְכַמּוּבָן מֵהַיְדוּעַ בְּמַעֲלַת הַקַּו הָאֶמְצָעִי שבספירות **עַל שְׁנֵי הַקַּוִּין,** קו הימין וקו השמאל **שֶׁעֲלַת שְׁנֵי הַקַּוִּין הִיא בִּ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳, וְאִלּוּ הַקַּו הָאֶמְצָעִי עוֹלֶה בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳**[60], כמבואר בקבלה וחסידות, כללות הספירות נחלקות לשלושה ׳קוין׳: חכמה, חסד ונצח – בקו הימין, בינה, גבורה והוד - בקו השמאל, ודעת, תפארת ויסוד - בקו האמצעי. ולקו האמצעי יש מעלה יתירה (בעיקר מפני שהוא שילוב ומיזוג של הימין והשמאל ביחד) ולכן דווקא הקו האמצעי עולה עד ׳כתר עליון׳ שלמעלה מכל הספירות, ולא זו בלבד אלא שבכתר עצמו, הקו האמצעי עולה בפנימיות הכתר **וְכֵיוָן שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל הַקַּו הָאֶמְצָעִי הוּא שֶׁאֵין בּוֹ הַגְבָּלוֹת (שֶׁלָּכֵן הוּא כָּלוּל מִשְׁנֵי הַקַּוִּין** ואיננו רק בקו אחד מוגבל), **הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַקַּו הָאֶמְצָעִי** הקו שאין בו הגבלות **עוֹלֶה בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳, מוּבָן שֶׁעִקַּר עִנְיַן הַבְּלִי־גְבוּל הוּא בִּ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳ דַּוְקָא.**

וממשיך ומוסיף הדגשה בצד השני של העניין, שחיצוניות הכתר (לפחות ביחס לפנימיות הכתר) איננה בבחינת בלי גבול ואין סוף אמיתי:

וּבִכְפָרָט עַל־פִּי הַיָּדוּעַ[61] בקבלה וחסידות **שֶׁ׳חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר׳ הִיא שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנֶּאֱצָלִים** הנבראים (שבעולם האצילות נקראים, מפני מעלתם וקרבתם לבורא, ׳נאצלים׳) **וְ׳פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר׳ הִיא ׳בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל׳,** הבורא

---

59) כ, ב. רסח, ב. שא, ב. ועוד. 60) ראה תו"ח נח סה, ב. המשך תער"ב ח"א פקי"ד. ספר המאמרים ה'ש"ת ע' 75.
61) ראה עץ חיים שער מב (שער דרושי אבי"ע) פ"א. אוה"ת בשלח ע' תקעב.

ביאור בדרך אפשר

הִנֵּה מִזֶּה מוּבָן ומודגש **בְּיוֹתֵר שֶׁ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר' אֵינָהּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַבְּלִי־גְּבוּל, שֶׁהֲרֵי** חיצוניות הכתר **זוֹהִי מַדְרֵגָה שֶׁשַּׁיֶּכֶת לַ'נֶּאֱצָלִים', אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַ'נֶּאֱצָלִים' הֵם בְּשָׁרְשָׁם** ורק אחרי ירידת האור עוד מדריגות רבות ב'סדר השתלשלות' התהוו נבראים מוגבלים בפועל, אך מכל מקום כיוון שבחינה זו, חיצוניות הכתר, היא שורש לנאצלים, הרי זו הדגשה נוספת שלא מדובר על בלי גבול ואין סוף אמיתי. **וְרַק בְּחִינַת 'פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר', שֶׁהִיא 'בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל'** בחינה בבורא **(כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת בִּסְפִירַת הַכֶּתֶר), הִנֵּה שָׁם דַּוְקָא** בפנימיות הכתר **הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן הָאֵין־סוֹף וְהַבְּלִי־גְּבוּל.**

וממשיך ומוסיף שהעלייה מבחינת 'אדם' לבחינת 'לא אדם', היינו מבחינות באלוקות כפי שירדו ובאו בגבול לבחינות באלוקות שהן בלי גבול ואין סוף אמיתי, היא לא רק עד פנימיות הכתר אלא גם למעלה מזה: **וְכֵן הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר,** בדרגות יותר נעלות (למעלה מפנימיות הכתר וחיצוניות הכתר) **בִּכְלָלוּת עִנְיַן הָאוֹר וְהַגִּלּוּי** של האור האלוקי מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו, **עַד בִּבְחִינַת הָאוֹר שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם,** כפי שהאור מתגלה מעצמות האלוקות ואין בו צמצום והעלם והסתר שהוא כמובן אור אין סוף ובלי גבול כלל **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן** האמור בדברי חכמינו ז"ל שקודם שנברא העולם (וכדי שיהיה עולם מוגבל ונבראים מוגבלים האור האין סוף בא בצמצום והסתר) **"הָיָה הוּא** הקדוש־ברוך הוא־בעצמו **וּשְׁמוֹ** האור המאיר ומתפשט ומתגלה ממנו **בִּלְבַד"**[62], ועדיין לא היתה מציאות של עולמות ונבראים, **הִנֵּה מִיַּד בַּגִּלּוּי הָרִאשׁוֹן (גְּלַיְךְ אִין דֶּעם עֶרְשְׁטֶן גִּלּוּי** מיד בגילוי הראשון) **יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ,** האור כפי שהוא מתגלה בשביל להאיר מציאות אחרת, נפרדת (בדומה לבחינת חיצוניות הכתר אלא שמדובר בדרגה נעלית יותר) והאור כפי שהוא הארה של האלוקות (בדומה לפנימיות הכתר אלא שמדובר בדרגה נעלית יותר) **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[63] במאמר דיבור המתחיל 'ובחודש השביעי' שנאמר בראש השנה, יוצא לאור עם ביאור בדרך אפשר ב'דבר מלכות' לראש השנה שזה זו) **שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת בָּ'אוֹר'** המאיר ומתגלה מעצמות האלוקות לפני הצמצום, בחינה אחת **'אוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת'** אור שנועד להאיר את המציאות שמחוץ לאלוקות עצמה, ובחינה שנייה, נעלית יותר ופנימית יותר, **וְ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ'** שהוא גילוי של עצמיות האלוקות עצמה. **וְגַם בְּמַדְרֵגָה זוֹ,** שהיא כאמור מדרגה נעלית מאוד, אור שלפני הצמצום, **הִנֵּה הָ'אוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת'** שבמובן מסויים הוא שורש ומקור לעולמות ונבראים מוגבלים **אֵינוֹ אֲמִתִּית עִנְיַן הָאֵין־סוֹף וְהַבְּלִי־גְּבוּל, שֶׁהֲרֵי עִנְיָנוֹ הוּא עוֹלָמוֹת,** ואחרי ירידה בדרגות רבות ובצמצומים רבים יתהוו ממנו עולמות מוגבלים **אֶלָּא שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא 'לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת',** שיהיו מוארים באור אלוקי, **וְרַק הָ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ' הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן הָאֵין־סוֹף.**

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן הָעִלּוּי המיוחד **שֶׁבְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה (כְּמַעֲנֵה הַקָּבָ"ה** שהתקנה של החוטא היא **"יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַּפֵּר לוֹ") עַל עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת (מַעֲנֵה הַתּוֹרָה "יָבִיא אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ"), כִּי אַף שֶׁעַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת מַגִּיעִים בִּבְחִינַת "לֹא אָדָם" כַּנַּ"ל** ומתעלים למעלה מבחינת 'אדם', **מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי זֶה רַק בְּחִינַת 'חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר'. וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, כִּפי שבחינה זו קיימת בָּאוֹר שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם,** הרי זו **בְּחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת'. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַתְּשׁוּבָה מַגַּעַת בִּ'פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר', וְעַד בִּבְחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ'** ועניין זה נעלה יותר מעניין העלייה לבחינת 'לא אדם' כפי שהיא בעלייה של האדם והתקרבותו לאלוקות על ידי הקרבנות.

---

1 **בְּיוֹתֵר שֶׁ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר' אֵינָהּ אֲמִתִּית עִנְיַן**
2 **הַבְּלִי־גְּבוּל, שֶׁהֲרֵי זוֹהִי מַדְרֵגָה שֶׁשַּׁיֶּכֶת**
3 **לַ'נֶּאֱצָלִים', אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַ'נֶּאֱצָלִים' הֵם**
4 **בְּשָׁרְשָׁם. וְרַק בְּחִינַת 'פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר', שֶׁהִיא**
5 **'בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל' (כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת**
6 **בִּסְפִירַת הַכֶּתֶר), הִנֵּה שָׁם דַּוְקָא הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן**
7 **הָאֵין־סוֹף וְהַבְּלִי־גְּבוּל. וְכֵן הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר,**
8 **בִּכְלָלוּת עִנְיַן הָאוֹר וְהַגִּלּוּי, עַד בִּבְחִינַת הָאוֹר**
9 **שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ**
10 **בִּלְבַד"[62], הִנֵּה מִיַּד בַּגִּלּוּי הָרִאשׁוֹן (גְּלַיְךְ אִין**
11 **דֶּעם עֶרְשְׁטֶן גִּלּוּי) יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, וּכְמוֹ**
12 **שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[63] שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת בָּ'אוֹר', 'אוֹר**
13 **שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת', וְ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת**
14 **עַצְמוּתוֹ'. וְגַם בְּמַדְרֵגָה זוֹ, הִנֵּה הָ'אוֹר שֶׁלְּהָאִיר**
15 **אֶת הָעוֹלָמוֹת' אֵינוֹ אֲמִתִּית עִנְיַן הָאֵין־סוֹף**
16 **וְהַבְּלִי־גְּבוּל, שֶׁהֲרֵי עִנְיָנוֹ הוּא עוֹלָמוֹת, אֶלָּא**
17 **שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא 'לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת', וְרַק הָ'אוֹר**
18 **שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ' הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן הָאֵין־סוֹף.**
19 **וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן הָעִלּוּי שֶׁבְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה**
20 **(כְּמַעֲנֵה הַקָּבָ"ה "יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַּפֵּר לוֹ") עַל**
21 **עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת (מַעֲנֵה הַתּוֹרָה "יָבִיא אָשָׁם**
22 **וְיִתְכַּפֵּר לוֹ"), כִּי אַף שֶׁעַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת מַגִּיעִים**
23 **בִּבְחִינַת "לֹא אָדָם" כַּנַּ"ל, מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי זֶה רַק**
24 **בְּחִינַת 'חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר'. וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, בָּאוֹר**
25 **שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, בְּחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת**
26 **הָעוֹלָמוֹת'. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַתְּשׁוּבָה מַגַּעַת**
27 **בִּ'פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר', וְעַד בִּבְחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת**
28 **עַצְמוּתוֹ'.**

---

62) פרקי דר"א פ"ג. 63) בד"ה ובחודש השביעי דיום ב' דר"ה פ"ח (ספר המאמרים תש"ל ע' יד).

ביאור בדרך אפשר

ו) **וְזֶהוּ** ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הֲוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״, ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל״ **הוּא** עִנְיַן **הַתְּשׁוּבָה וְהַהַעֲלָאָה** מִלְּמַטָּה **לְמַעְלָה** עד **לִבְחִינַת** ״לֹא אָדָם״, **וְעַד לַאֲמִתִּית** עִנְיַן **הָאֵין־סוֹף, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת** הָ׳אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ׳ כַּנ״ל. **וְכֵיוָן שֶׁזּוֹהִי עֲלִיָּה לְמַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית, לָכֵן** נֶאֱמַר כַּאן (״שׁוּבָה) יִשְׂרָאֵל״ **דַּוְקָא** שֶׁהוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה וְהַחֲשִׁיבוּת, **אָמְנָם, אַחַר־כָּךְ** לְאַחַר הַהִתְקָרְבוּת לְאֲלוּקוּת בְּדֶרֶךְ ׳הַעֲלָאה׳ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה שֶׁבָּהּ הָאָדָם מִתַּעֲלֶה לְמַעְלָה מַעְלָה, **צָרִיךְ שֶׁיְּמַשֵּׁךְ הָאוֹר גַּם בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וְיָרֵד מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וְיַחְדּוֹר בְּתוֹךְ גְּדֵרֵי הַבְּרִיאָה, **וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁעֶצֶם עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת** לְדַרְגּוֹת שׁוֹנוֹת, וְהוּא עִנְיַן הָאֵין סוֹף, **הִנֵּה אַחֲרֵי־כֵן** אַחֲרֵי ה׳הַעֲלָאה׳ **צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ גַּם בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת [וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב**[64] בַּתּוֹרָה בְּפָרָשָׁה שְׁקוּרָאִים תָּמִיד לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם גּוֹ׳ רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם גּוֹ׳ מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ, דְּ״כֻלְּכֶם״ הוּא עִנְיַן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת**, בְּחִינָה של אַחְדוּת מוּחְלֶטֶת שֶׁבָּהּ אֵין חִלּוּקָה וְהִבְדָּלִים **אַךְ בְּחִינָה זוֹ צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ** שֶׁתֵּרֵד וְתִפְעַל **גַּם בְּכָל עֶשֶׂר הַסּוּגִים שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, מֵ״רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם״ עַד ״חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ״]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל) עַד הֲוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״**, הַיְנוּ שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא לְמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, **דְּהִנֵּה כְּלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת נֶחְלֶקֶת לִשְׁנֵי הַקַּוִּין ׳אוֹרוֹת וְכֵלִים׳**, הַדֶּרֶךְ שֶׁבָּהּ הָאוֹר הָאֲלוּקִי יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, מִדַּרְגָּה לְדַרְגָּה, הוּא שֶׁהָאוֹרוֹת (שֶׁמִּצַּד עַצְמָם הֵם בְּלִי גְּבוּל) מִתְלַבְּשִׁים בְּ׳כֵלִים׳ (הַמְגַבְּלִים אֶת הָאוֹר) וּמַאִירִים דֶּרֶךְ הַכֵּלִים וּבְאַמְצָעוּתָם, וְהוּא כְּמוֹ עִנְיַן **׳נֶפֶשׁ וְגוּף׳**, שֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא כְּמוֹ הָאוֹרוֹת וּפְעֻלָּתָהּ וְהִתְגַּלּוּתָהּ הִיא בְּאַמְצָעוּת הַגּוּף שֶׁהוּא וַאֲבָרָיו הֵם כֵּלִים לָאוֹר הַנֶּפֶשׁ **וּבְעִנְיַן הַשֵּׁמוֹת הֵם שְׁנֵי הַשֵּׁמוֹת הֲוָי׳ וֵאלֹקִים**, שֵׁם הוי׳ הוּא הָאוֹרוֹת הַמְּאִירִים וְשֵׁם אֱלוֹקִים הוּא הַכֵּלִים הַמְגַבְּלִים **וְעַל זֶה נֶאֱמַר** אוֹדוֹת עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא צְרִיכָה לִהְיוֹת ״עַד הֲוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״, **שֶׁשֵּׁם הֲוָי׳, שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם**[65] הַשֵּׁם הַמְּתְיַחֵס לְעַצְמִיּוּת הָאֲלוּקוּת **שֵׁם הַמְיֻחָד**[66] מִכָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת **וְשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ**[67] שֵׁישׁ לוֹ גְּדָרִים מְיֻחָדִים בַּהֲלָכָה, **יִהְיֶה ״אֱלֹקֶיךָ״, כֹּחֲךָ וְחַיּוּתְךָ**[68] הַיְינוּ שֶׁשֵּׁם הוי׳ שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ הוּא אֵין סוֹף וּבְלִי גְּבוּל, יָרֵד וְיִמְשַׁךְ לְתוֹךְ הַמְּצִיאוּת וְיִהְיֶה ׳אֱלוֹקֶיךָ׳, הָאֲלוּקִים שֶׁלָּךְ, הַיְינוּ הַכּוֹחַ וְהַחַיּוּת שֶׁל הָאָדָם, עַל יְדֵי שִׁיחְדּוֹר בְּאָדָם בְּפְנִימִיּוּת. **וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב, ״קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים״, דְּאַף שֶׁעִקַּר הַתְּשׁוּבָה הִיא בַּלֵּב** הַיְינוּ בְּרֶגֶשׁ הַפְּנִימִי וְלֹא בְּדִיבּוּר חִיצוֹנִי, **מִכָּל־מָקוֹם מַדְגִּישׁ כַּאן בִּמְיֻחָד אֶת עִנְיַן ״קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים״**, שֶׁכְּאַמּוּר מִתְיַחֵס לְעִנְיַן הַוִּידּוּי, **לְפִי שֶׁהִתְהַוּוּת הַגּוּף** שֶׁהוּא הַמְדַבֵּר **קוֹדֶמֶת לַנֶּפֶשׁ** שֶׁבָּהּ הִיא הַכַּוָּנָה בַּלֵּב, **וְהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִקָּר** וְלַמַּעֲשֶׂה בְּפוֹעֵל יֵשׁ עֲדִיפוּת וְחִשִּׁיבוּת לְגַבֵּי הַכַּוָּנָה (כַּנ״ל **סְעִיף ג** שֶׁם נִתְבָּאֵר שֶׁכָּךְ הִיא אוֹפֶן יְצִירַת הָאָדָם עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, תְּחִלָּה כְּגוּף ׳גּוֹלֵם׳ לְלֹא חַיּוּת וְאַחַר כָּךְ נָפַח בּוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִשְׁמַת חַיִּים). **וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא לְמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת** לְדַרְגּוֹת שׁוֹנוֹת אֵלָּא עִנְיַן ׳פְּשׁוּט׳ וּבְלִי גְּבוּל, **וּמַגַּעַת** וְגוֹרֶמֶת לָאָדָם הַתְּעָלוֹת וְהִתְקָרְבוּת לָאֲלוּקוּת **בִּבְחִינַת שֵׁם הֲוָי׳**,

---

64) נצבים כט, ט. 65) כסף משנה הל׳ ע״ז פ״ב ה״ז. פרדס שער יט. מו״נ ח״א פס״א ואילך. עיקרים מאמר ב׳ פכ״ח. 66) סוטה לח, א. סנהדרין ס, א. 67) סוטה וסנהדרין שם. רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ו ה״ב. 68) ראה לקו״ת שלח מ, ג. בלק עג, ריש ע״ג. וראה ד״ה תפלה לדוד תשמ״ז.

ביאור בדרך אפשר

שֵׁם הָעֶצֶם, עַד לִבְחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ', כמבואר לעיל בארכיות אודות יתרון מעלת התשובה לגבי הקרבנות, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַנֶּפֶשׁ שהוא כמובן יותר עמוק ופנימי מעניין המעשה שהוא לכאורה דבר חיצוני בלבד, מִכָּל־מָקוֹם הַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת נִמְשֶׁכֶת עַד לִבְחִינַת "הַמַּעֲשֶׂה [שֶׁ]הוּא הָעִקָּר" ואחרי ההתעלות צריכה להיות המשכה של העניין עד למטה, וכפי שממשיך ומבאר. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, בצורך ובחשיבות שהכונה שבלב (שבעניין התשובה, 'שובה ישראל עד ה' אלוקיך') תבוא לידי ביטוי וגילוי בדיבור, עניין המעשה ('קחו עמכם דברים') כַּיָּדוּעַ מַה שֶׁמְּבָאֵר כ"ק מו"ח כב' קדושת מורי וחמי אַדְמוֹ"ר[69] שֶׁבְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן יֶשְׁנוֹ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', דְּכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת של כל פרטי הבריאה הוּא בִּשְׁבִיל הָאָדָם שהוא המטרה והתכלית של כל הנבראים, וּבְאָדָם יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', לָכֵן יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ' בְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבְּכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיָן 'אוֹרוֹת וְכֵלִים', האורות הם הנפש שבכל דבר והכלים הם הגוף שבכל דבר שֶׁהֵרֵי יָדוּעַ[70] שֶׁ"מֵהִתְעַבּוּת הָאוֹרוֹת נַעֲשׂוּ הַכֵּלִים", כמבואר בקבלה וחסידות, הכלים (שבהם האור מתלבש ונעשה ב'ציור' מסוים ובהגבלה) נוצרו ונתהוו מהתעבות האורות, היינו מכך שלאחר התגלות האורות משורשם העליון וירידתם למטה, הם נעשו, 'עבים', כביכול, היינו פחות דקים ועדינים מכפי שהיו קודם הירידה וצמצום זה באורות הוא שמאפשר את התהוות הכלים, וְנִמְצָא, שֶׁהָ'אוֹרוֹת' הֵם בְּחִינַת 'נֶפֶשׁ', וְהַ'כֵּלִים' הֵם בְּחִינַת 'גּוּף'. וְגַם בָּ'אוֹרוֹת' עַצְמָם יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, בְּחִינַת הָ'אוֹר' שֶׁמִּמֶּנּוּ נַעֲשָׂה הַ'כֵּלִי', וּבְחִינַת הָ'אוֹר' כְּמוֹ שֶׁהוּא מֵבְדָּל מֵהַ'כְּלִי'. וּבְשָׁרְשָׁם הָרִאשׁוֹן הוּא עִנְיָן 'הָאוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת', וְ'הָאוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ'. וּכְשֵׁם שֶׁבָּ'אוֹרוֹת' יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, כְּמוֹ־כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ גַּם בַּ'כֵּלִים', וְהוּא עִנְיָן 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים', כִּי 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' מִתְאַחֲדִים עִם הָ'אוֹר' שֶׁבְּתוֹכָם, וְעִנְיָנָם הוּא 'אוֹר'. וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים', שֶׁעַל־יָדָם הָאוֹר נִשְׁפָּע לַחוּץ, עִנְיָנָם הוּא 'כֵּלִים', מְדִידָה וְהַגְבָּלָה. וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁבָּאָדָם יֶשְׁנוֹ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', כַּנַ"ל, וְגַם בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם עַצְמוֹ, בַּפְּנִימִיּוּת שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיָן הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', כַּנַ"ל בַּאֲרֻכָּה. וּמִצַּד זֶה, הִנֵּה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ", לְעניין עבירה על רצון ה', חס ושלום, בַּפְּגָם שֶׁנַּעֲשָׂה בְּתוֹרָה־וּמִצְוֹת, יֶשְׁנוֹ עִנְיָן 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', וְלָכֵן גַּם בַּתְּשׁוּבָה הַמְתַקֶּנֶת אֶת הַפְּגָם צְרִיכִים לִהְיוֹת 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', בְּחִינַת שֵׁם הָוֶיָ', שֵׁם הָעֶצֶם, עַד לִבְחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ', שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַנֶּפֶשׁ, מִכָּל־מָקוֹם הַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת נִמְשֶׁכֶת עַד לִבְחִינַת "הַמַּעֲשֶׂה [שֶׁ]הוּא הָעִקָּר". וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ מַה שֶׁמְּבָאֵר כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר[69] שֶׁבְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן יֶשְׁנוֹ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', דְּכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת הוּא בִּשְׁבִיל הָאָדָם, וּבְאָדָם יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', לָכֵן יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ' בְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבְּכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיָן 'אוֹרוֹת וְכֵלִים', הָאוֹרוֹת הֵם בְּחִינַת 'נֶפֶשׁ', וְהַ'כֵּלִים' הֵם בְּחִינַת 'גּוּף'. וְגַם בָּ'אוֹרוֹת' עַצְמָם יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, בְּחִינַת הָ'אוֹר' שֶׁמִּמֶּנּוּ נַעֲשָׂה הַ'כֵּלִי', וּבְחִינַת הָ'אוֹר' כְּמוֹ שֶׁהוּא מֵבְדָּל מֵהַ'כְּלִי'. וּבְשָׁרְשָׁם הָרִאשׁוֹן הוּא עִנְיָן 'הָאוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת', וְ'הָאוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ'. וּכְשֵׁם שֶׁבָּ'אוֹרוֹת' יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, כְּמוֹ־כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ גַּם בַּ'כֵּלִים', וְהוּא עִנְיָן 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים', כִּי 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' מִתְאַחֲדִים עִם הָ'אוֹר' שֶׁבְּתוֹכָם, וְעִנְיָנָם הוּא 'אוֹר'. וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים', שֶׁעַל־יָדָם הָאוֹר נִשְׁפָּע לַחוּץ, עִנְיָנָם הוּא 'כֵּלִים', מְדִידָה וְהַגְבָּלָה. וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁבָּאָדָם יֶשְׁנוֹ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', כַּנַ"ל, וְגַם בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם עַצְמוֹ, בַּפְּנִימִיּוּת שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיָן הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', כַּנַ"ל בַּאֲרֻכָּה. וּמִצַּד זֶה, הִנֵּה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ", בַּפְּגָם שֶׁנַּעֲשָׂה בְּתוֹרָה־וּמִצְוֹת, יֶשְׁנוֹ עִנְיָן 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', וְלָכֵן גַּם בַּתְּשׁוּבָה הַמְתַקֶּנֶת אֶת הַפְּגָם צְרִיכִים לִהְיוֹת 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', בְּחִינַת הָ'אוֹר' שֶׁמִּמֶּנּוּ נַעֲשָׂה הַ'כֵּלִי', וּבְחִינַת הָ'אוֹר' כְּמוֹ שֶׁהוּא מֵבְדָּל מֵהַ'כְּלִי'. וּבְשָׁרְשָׁם הָרִאשׁוֹן הוּא עִנְיָן 'הָאוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת', וְ'הָאוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ'. וּכְשֵׁם שֶׁבָּ'אוֹרוֹת' יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, כְּמוֹ־כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ גַּם בַּ'כֵּלִים', וְהוּא עִנְיָן 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים', כִּי 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' מִתְאַחֲדִים עִם הָ'אוֹר' שֶׁבְּתוֹכָם, וְעִנְיָנָם הוּא 'אוֹר'. וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים', שֶׁעַל־יָדָם הָאוֹר נִשְׁפָּע לַחוּץ, עִנְיָנָם הוּא 'כֵּלִים', מְדִידָה וְהַגְבָּלָה. וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁבָּאָדָם יֶשְׁנוֹ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', כַּנַ"ל, וְגַם בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם עַצְמוֹ, בַּפְּנִימִיּוּת שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיָן הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', כַּנַ"ל בַּאֲרֻכָּה. וּמִצַּד זֶה, הִנֵּה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ", בַּפְּגָם שֶׁנַּעֲשָׂה בְּתוֹרָה־וּמִצְוֹת, יֶשְׁנוֹ עִנְיָן 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', וְלָכֵן גַּם בַּתְּשׁוּבָה הַמְתַקֶּנֶת אֶת הַפְּגָם צְרִיכִים לִהְיוֹת 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַכַּוָּנָה שֶׁבַּתְּשׁוּבָה, רגש הָ'אוֹר' כְּמוֹ שֶׁהוּא מֵבְדָּל ומרומם מֵהַ'כְּלִי'. וּבְשָׁרְשָׁם הָרִאשׁוֹן הוּא עִנְיָן הַנֶּפֶשׁ, מצד עצמו מֵבְדָּל ומרומם מֵהַ'כְּלִי'. וּבְשָׁרְשָׁם הָרִאשׁוֹן הוּא עִנְיָן הַנֶּפֶשׁ, של האורות והכלים, הגוף והנפש, הוּא עִנְיָן 'הָאוֹר שֶׁלְּהָאִיר אֶת הָעוֹלָמוֹת', וְ'הָאוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ' שתי הבחינות באור שלפני הצמצום, כמבואר לעיל בארכיות. וּכְשֵׁם שֶׁבָּ'אוֹרוֹת' יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, בחינה באור שמקבילה לעניין האורות והנפש ובחינה שמקבילה לעניין הכלים והגוף כְּמוֹ־כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ גַּם בַּ'כֵּלִים' עצמם, וְהוּא עִנְיָן 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' כנגד עניין האור וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים' כנגד עניין הכלים, כִּי 'פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים' מִתְאַחֲדִים עִם הָ'אוֹר' שֶׁבְּתוֹכָם שבתוך הכלים, וְעִנְיָנָם הוּא 'אוֹר' וההתאחדות היא במידה כזו שעניין הכלים עצמו הופך להיות עניין האור שאיתו התאחדו. וְ'חִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים', שֶׁעַל־יָדָם הָאוֹר המלובש בכלים נִשְׁפָּע ונמשך לַחוּץ, עִנְיָנָם הוּא 'כֵּלִים', מְדִידָה וְהַגְבָּלָה. וְכָל זֶה והסיבה לכך שבכל דרגה, הן באורות והן בכלים, יש את שתי הבחינות, גם אורות וגם כלים, הוּא לְפִי שֶׁבָּאָדָם יֶשְׁנוֹ 'גּוּף' עניין האורות וְנֶפֶשׁ' עניין הכלים כַּנַ"ל, וְגַם בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם עַצְמוֹ, בַּפְּנִימִיּוּת שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיָן הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, יֵשׁ 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', היינו מעשה המצוות שהוא עניין הגוף, וכוונת המצוות שהוא עניין הנפש כַּנַ"ל בַּאֲרֻכָּה. וּמִצַּד זֶה, כיון שבשורש הדברים בקדושה יש אורות וכלים, גוף ונפש, הִנֵּה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ", לעניין עבירה מהעבירה, יֶשְׁנוֹ עִנְיָן 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', 'גוף' הפגם ו'נפש' הפגם, וְלָכֵן גַּם בַּתְּשׁוּבָה הַמְתַקֶּנֶת אֶת הַפְּגָם צְרִיכִים לִהְיוֹת 'גּוּף וְנֶפֶשׁ', וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַכַּוָּנָה שֶׁבַּתְּשׁוּבָה, רגש

---

69) ראה ספר המאמרים אידיש ע' 162. לקו"ד ח"א ר, סע"ב. ספר השיחות תש"ג ע' 86. 70) עץ חיים שער ו (שער העקודים) פ"ג. שער מז (שער סדר אבי"ע) פ"א. וראה שער היחוד ספכ"ח ואילך. ספר המאמרים תרס"א ע' קעו ואילך. עת"ר ע' מה ואילך. תרפ"ב ע' יב. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

הַחָרָטָה על העבר **וְהַקַּבָּלָה עַל לְהַבָּא** שגם היא בלב, **שֶׁזּוֹהִי הַ׳נֶּפֶשׁ׳ שֶׁבַּתְּשׁוּבָה, נִתְקַן הַ׳נֶּפֶשׁ׳ שֶׁבַּפְּגָם. וְעַל־יְדֵי ׳וִידוּי דְּבָרִים׳** בדיבור, **שֶׁזֶּהוּ הַ׳גּוּף׳ וְהַמַּעֲשֶׂה** של התשובה, **נִתְקַן ׳גּוּף׳ הַפְּגָם, כַּמְּבֹאָר בְּ״מִצְוֹת וִדּוּי וּתְשׁוּבָה״** בספר ׳דרך מצותיך – טעמי המצות׳ **לְהַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳**[71] (וזהו קטע מהביאור ב׳דרך מצותיך׳ שם: .... שהקליפות יש להם גם כן אור וכלי, נפש וגוף. והתהוותם על־ידי חטא הוא, כי על־ידי התאווה מתהווה הנפש הרעה רחמנא ליצלן, ועל־ידי המעשה מתהווה הגוף... וכל זה הוא לפי שהאדם מושרש למעלה בעשר ספירות דקדושה, ועל ידי כך, על־ידי התאווה והמעשה שלו ממשיך להם נפש וגוף מיניקה שמיו״ד ספירות... והנה, כששב אזי צריך להמית את הקליפות הנ״ל להעבירם מן העולם... וזהו על־ידח החרטה עם הוידוי. כי הנה על־ידי החרטה שהוא עקירת הרצון מן החטא, בזה מוציא הנפש מן הקליפה, שתולדתה היה מן התאווה שבלב, ועתה בעקירת רצונו ותאותו הרי מוציא נפשה כנ״ל. אך כדי למחות גופה, הוא על־ידי וידוי דברים, דעקימת שפתיו הוי מעשה, ובזה הוא ממחה גופה והיה כלא היה״).

וְזֶהוּ ״קְחוּ עִמָּכֶם״ גוֹ׳, הַיְנוּ, שֶׁהָעִקָּר הוּא הַתְּשׁוּבָה בַּלֵּב, וְ״עִמָּכֶם״ בתור דבר נוסף לעיקר התשובה שהיא הרגש שבלב, **צָרִיךְ גַּם־כֵּן לְדִבְרֵי וִידּוּי** עניין המעשה **כְּדֵי לְהַעֲבִיר גַּם אֶת ׳גּוּף׳ הַקְּלִפָּה (כַּמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר בִּשְׁנַת תר״ל**[72]**).**

וְזֶהוּ גַּם־כֵּן מַה שֶּׁמְּסַיֵּם בַּכָּתוּב ״וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ״, ומזכיר שגם בזמן הזה שאין בית המקדש קיים אפשר לפעול

1 **הַחָרָטָה וְהַקַּבָּלָה עַל לְהַבָּא, שֶׁזּוֹהִי הַ׳נֶּפֶשׁ׳ שֶׁבַּתְּשׁוּבָה, נִתְקַן הַ׳נֶּפֶשׁ׳ שֶׁבַּפְּגָם. וְעַל־יְדֵי ׳וִידּוּי דְּבָרִים׳,**
2 **שֶׁזֶּהוּ הַ׳גּוּף׳ וְהַמַּעֲשֶׂה, נִתְקַן ׳גּוּף׳ הַפְּגָם, כַּמְּבֹאָר בְּ״מִצְוֹת וִדּוּי וּתְשׁוּבָה״ לְהַ׳צֶּמַח**
3 **צֶדֶק׳**[71]. **וְזֶהוּ ״קְחוּ עִמָּכֶם״ גוֹ׳, הַיְנוּ, שֶׁהָעִקָּר הוּא הַתְּשׁוּבָה בַּלֵּב, וְ״עִמָּכֶם״ צָרִיךְ גַּם־כֵּן**
4 **לְדִבְרֵי וִידּוּי כְּדֵי לְהַעֲבִיר גַּם אֶת ׳גּוּף׳ הַקְּלִפָּה (כַּמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר בִּשְׁנַת תר״ל**[72]**). וְזֶהוּ גַּם־כֵּן מַה**
5 **שֶׁמְּסַיֵּם בַּכָּתוּב ״וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ״, כִּי גַּם**
6 **עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא חִבּוּר הַכַּוָּנָה (׳נֶפֶשׁ׳)**
7 **וְהַמַּעֲשֶׂה (׳גּוּף׳), וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[13] **״אֶחָד**
8 **הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ**
9 **[דַּעְתּוֹ**[73]**] לַשָּׁמַיִם״ [לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם**[74]**], וְהַיְנוּ,**
10 **שֶׁגַּם בְּעִנְיַן ״(אֶחָד) הַמַּרְבֶּה וְ(אֶחָד) הַמַּמְעִיט״,**
11 **יֶמְשַׁךְ עִנְיַן הַכַּוָּנָה (״וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ״ כוּ׳).**

12 **ז) וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאֲמִירַת הַפְּסוּק ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל**
13 **עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״ גוֹ׳ הִיא בְּשַׁבָּת**
14 **שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְשׁוּבָה, שֶׁבָּהֶם אוֹמְרִים שִׁיר**[75]
15 **הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ הֲוָיָ׳**[76]**, וְיָדוּעַ**[77]
16 **שֶׁ״מִמַּעֲמַקִּים״ הוּא ׳עֹמֶק לְפָנִים מֵעֹמֶק׳, וְזֶהוּ**
17 **עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִקָּרְבָּנוֹת, וְהַיְנוּ,**
18 **שֶׁגַּם עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת מַגִּיעַ בִּבְחִינַת ׳עֹמֶק׳, וְכַנַּ״ל**
19 **שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת מַגִּיעִים בִּבְחִינַת ״לֹא אָדָם״, אֲבָל**
20 **זֶהוּ רַק ׳עֹמֶק׳ סְתָם. וְאֵלּוּ הַתְּשׁוּבָה שֶׁמַּגַּעַת**
21 **בִּבְחִינַת אֲמִתִּית הַבְּלִי־גְּבוּל, בְּחִינַת הָ׳אוֹר**
22 **שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ׳, הוּא עִנְיַן ׳עֹמֶק לְפָנִים מֵעֹמֶק׳**
23 **(בְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳**[78]**). וְאוֹמְרִים מִזְמוֹר זֶה בְּמֶשֶׁךְ**

ביאור בדרך אפשר

40 **כִּי גַּם עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא**
41 **חִבּוּר הַכַּוָּנָה (׳נֶפֶשׁ׳) וְהַמַּעֲשֶׂה (׳גּוּף׳), וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ**
42 **ז״ל**[13] לגבי הבאת קרבנות **״אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט,**
43 **וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ** [ולגירסה אחרת **דַּעְתּוֹ**[73]**] לַשָּׁמַיִם״** [ולגירסה
44 אחרת **לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם**[74]**],**
45 **וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּעִנְיַן ״(אֶחָד)**
46 **הַמַּרְבֶּה וְ(אֶחָד) הַמַּמְעִיט״,** המתייחס למעשה בפועל, כמות
47 הקרבנות, **יֶמְשַׁךְ עִנְיַן הַכַּוָּנָה**
48 **(״וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ״ כוּ׳)** והרי זה
49 חיבור האורות והכלים, הנפש והגוף
50 כמו בעניין התשובה בכלל, כמבואר
51 לעיל.
52
53 **ז) וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאֲמִירַת**
54 **הַפְּסוּק ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד**
55 **הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״ גוֹ׳ הִיא** בהפטרה
56 שקוראים **בְּשַׁבָּת שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־**
57 **תְשׁוּבָה, שֶׁבָּהֶם** בעשרה ימים אלה
58 **אוֹמְרִים** כהוספה מיוחדת בתפילה
59 פרק תהלים הפותח בפסוק **שִׁיר**[75]
60 **הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ**
61 **הֲוָיָ׳**[76]**, וְיָדוּעַ**[77] בקבלה וחסידות
62 **שֶׁ״מִמַּעֲמַקִּים״** לשון רבים **הוּא**
63 **׳עֹמֶק לְפָנִים מֵעֹמֶק׳, וְזֶהוּ**
64 **עִנְיַן** התוכן של עומק כפול הוא
65 **הַתְּשׁוּבָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם**
66 **מִקָּרְבָּנוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם עִנְיַן**
67 **הַקָּרְבָּנוֹת מַגִּיעַ בִּבְחִינַת**
68 **׳עֹמֶק׳, וְכַנַּ״ל שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת**
69 **מַגִּיעִים בִּבְחִינַת ״לֹא אָדָם״,**
70 המכוונת לאור אין סוף שלמעלה
71 מ׳סדר השתלשלות׳ **אֲבָל זֶהוּ רַק**
72 **׳עֹמֶק׳ סְתָם. וְאֵלּוּ הַתְּשׁוּבָה**
73 **שֶׁמַּגַּעַת בִּבְחִינַת אֲמִתִּית**
74 **הַבְּלִי־גְּבוּל, בְּחִינַת הָ׳אוֹר**
75 **שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ׳,** שלמעלה
76 מהאור שלצורך העולמות **הוּא עִנְיַן**
77 **׳עֹמֶק לְפָנִים מֵעֹמֶק׳** עומק כפול
78 **(בְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳** לנשמה יש

---

71) דרך מצותיך לח, א ואילך. 72) ע׳ שסג. 73) כ״ה הגירסא בדפוסי משניות שלפנינו (מנחות ספי״ג). 74) שבועות טו, א. וראה בשיחה שלאחרי המאמר סי״ז (תורת מנחם התוועדויות חנ״ח ע׳ 79). 75) תהלים מזמור קל. 76) שער הכוונות דרושי ר״ה (לפני דרוש א׳) קרוב לתחילתו. פרי עץ חיים, שער תפילות ר״ה פ״ז. סידור האריז״ל במקומו. מג״א או״ח סנ״ד סק״ב בשם כתבים. עט״ז או״ח ר״ס תקפב. סידור אדה״ז במקומו. וראה גם לקו״ת דרושים לר״ה סב, ב. 77) ראה זהר ח״ג סט, סע״ב ואילך. ח״ב סג, ריש ע״ב. וראה ד״ה שיר המעלות תש״ג (ספר המאמרים תש״ג ע׳ 18 ואילך). רד״ה הנ״ל תשי״ט (ספר המאמרים תשי״ט ע׳ ג). תשל״ט. תשמ״ח (תורת מנחם ספר המאמרים תשרי ע׳ קיט ואילך). 78) ראה המשך תער״ב

ביאור בדרך אפשר

חמש שמות, שהן חמש דרגות נפש־רוח־נשמה שהם שמות של הכוחות הפנימיים־הגלויים וחיה־יחידה שהם שמות של הכוחות המקיפים־הנעלמים ובפרטיות יותר 'חיה' היא עומק סתם, ו'יחידה' היא עומק לפנים מעומק). **וְאוֹמְרִים מִזְּמוֹר זֶה** 'שיר המעלות ממעמקים' **בְּמֶשֶׁךְ עֲשָׂרָה יָמִים,** מראש השנה עד יום הכיפורים **כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ** על פי הקבלה **עֲשָׂרָה עֲמָקִים**[79], זה לפנים מזה, **וְגַם לְפִי שֶׁבְּחִינַת** 'עֹמֶק לִפְנִים מֵעֹמֶק' האמורה לעיל **צְרִיכָה לִהְיוֹת נִמְשֶׁכֶת בַּעֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ כּוּ', וּכְמוֹ עִנְיַן חִבּוּר הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף** שצריך להיות באופן כזה שהנפש תחדור ותאיר בכל חלקי הגוף (ועל דרך המבואר לעיל לעניין 'שובה ישראל עד ה' אלוקיך' שהוי' צריך לחדור בפנימיות עד שיהיה כוחך וחיותך). **וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר**[80], **שֶׁיֵּשׁ** שלוש צורות שונות בשורש זרימת המים **מָקוֹר מַעְיָן וְנָהָר, וּכְמוֹ בְּבַשְׂמִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הַנָּהָר יֶחֱרַב** יתייבש **וּמַעְיָן נִרְפָּשׁ** מתלכלך, **חוֹפְרִים בָּעֹמֶק עוֹד יוֹתֵר בַּמָּקוֹר** שממנו באים הנהר והמעיין, **שֶׁהַמָּקוֹר לְעוֹלָם לֹא יֶפְסַק** ואינו מתייבש ואינו מתלכלך. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לְמַעְלָה** באלוקות, כביכול, **כְּתִיב**[81] בתורה בתיאור הבריאה בששת ימי בראשית **וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן, "עֵדֶן" הוּא הַמַּעְיָן, בְּחִינַת הַחָכְמָה** העליונה. **וְכֵיוָן שֶׁהָאָדָם פָּגַם** על ידי החטא ובכך מנע את השפע בבחינת החכמה מה'נהר', **צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ** את השפע מחדש **מִ'מְּקוֹרָא דְּכֻלָּא', מְקוֹר הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁשָּׁם אֵינוֹ נוֹגֵעַ שׁוּם פְּגָם** וגם החטא לא מסוגל לפגום שם, **וְלָכֵן מִשָּׁם אֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹת** לתקן ולהשלים **אֶת הַפְּגָמִים. וְעַד** כדי כך גדולה פעולתה של ההמשכה מה'מקור' **שֶׁעַל־יְדֵי הַנָּהָר נִמְשָׁךְ גַּם** אפילו **בְּ'עָלְמָא דִּפְרוּדָא',** עולם הפירוד, היינו עולמות שלא ניכר בהם הביטול לאלוקות ואחדות ה' אלא הנבראים חשים כמציאות נפרדת **כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב**[81] המדבר על הנהר היוצא מעדן **"וּמִשָּׁם יִפָּרֵד", וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּ'עָלְמָא דִּפְרוּדָא' נִמְשָׁךְ בְּחִינַת הָאוֹר,** והכוונה לאור הכי נעלה **עַד לִבְחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת עַצְמוּתוֹ'**[82] שענייננו נתבאר לעיל.

---

1 עֲשָׂרָה יָמִים, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ עֲשָׂרָה עֲמָקִים[79], וְגַם
2 לְפִי שֶׁבְּחִינַת 'עֹמֶק לִפְנִים מֵעֹמֶק' צְרִיכָה לִהְיוֹת
3 נִמְשֶׁכֶת בַּעֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ כּוּ', וּכְמוֹ עִנְיַן
4 חִבּוּר הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְּבֹאָר
5 בַּמַּאֲמָר[80], שֶׁיֵּשׁ מָקוֹר מַעְיָן וְנָהָר, וּכְמוֹ
6 בְּבַשְׂמִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הַנָּהָר יֶחֱרַב וּמַעְיָן נִרְפָּשׁ,
7 חוֹפְרִים בָּעֹמֶק עוֹד יוֹתֵר בַּמָּקוֹר, שֶׁהַמָּקוֹר
8 לְעוֹלָם לֹא יֶפְסַק. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לְמַעְלָה, כְּתִיב[81]
9 וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן, "עֵדֶן" הוּא הַמַּעְיָן, בְּחִינַת
10 הַחָכְמָה. וְכֵיוָן שֶׁהָאָדָם פָּגַם, צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ
11 מִ'מְּקוֹרָא דְּכֻלָּא', מְקוֹר הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁשָּׁם
12 אֵינוֹ נוֹגֵעַ שׁוּם פְּגָם, וְלָכֵן מִשָּׁם אֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹת
13 אֶת הַפְּגָמִים. וְעַד שֶׁעַל־יְדֵי הַנָּהָר נִמְשָׁךְ גַּם
14 בְּ'עָלְמָא דִּפְרוּדָא', כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב[81] "וּמִשָּׁם
15 יִפָּרֵד", וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּ'עָלְמָא דִּפְרוּדָא' נִמְשָׁךְ
16 בְּחִינַת הָאוֹר, עַד לִבְחִינַת הָ'אוֹר שֶׁלְּגַלּוֹת
17 עַצְמוּתוֹ'[82].

ח"א פרח"צ. ספר המאמרים תרנ"ג ע' קסא. תרנ"ו ע' רסה. ד"ה שיר המעלות שם (ספר המאמרים תש"ג ע' 26). 79) פרי עץ חיים שבהערה 76. לקו"ת נצבים נג, ב. ובכ"מ. 80) ע' שסב. 81) בראשית ב, י. 82) חסר הסיום (המו"ל). — בסיום המאמר נזכר גם ענין חנוכת ביהמ"ק שהי' בח' תשרי. וראה גם בשיחה שלפני המאמר ס"ז ואילך (תורת מנחם התוועדויות חנ"ח ע' 70 ואילך).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מיום ב' תבא, עם הפ"נ המוסגר בו, ואקראם בל"נ על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בשאלתו בענין השם - הי' מענה כ"ק מו"ח אדמו"ר שאין מתערב בזה ועל ההורים להחליט ויהי' לאורך ימים.

בקשעהמ"ט יאמר (קודם המפיל כמובן) קאפיטל למנצח יענך וכשיסיימו יאמר עוד הפעם פסוק יענך ויחשוב שירצה כאילו כיוון כל הכוונות.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

בס"ד. שיחת יום ה' פ' האזינו, וא"ו תשרי, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

א. כבר נהוג – בלי נדר – להתחיל עם סיום מסכת.

וכיון שבכ"ף אב נערך סיום על מסכת זבחים[1], הרי מתאים לערוך עתה סיום על מסכת מנחות – ע"פ מ"ש הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות[2]: "ואחר זבחים מנחות, כפי סדורם בתורה".

ובפרט בנדו"ד, שבתיבת "מנחה" ("מנחות") ישנם אותיות השם של בעלת ה"יאָרצייט", ומה גם שענין המנחה שייך בפרט לעלמא דנוקבא, כמבואר בדרושי רבינו הזקן, ובביאורי אדמו"ר האמצעי והצמח־צדק (בתורה אור בראשית, בתורת חיים ובאור התורה[3]) בנוגע לענין המנחה.

ועוד זאת, שהסיום של מסכת מנחות – "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים" – יש לו שייכות מיוחדת לארבעים יום שמתחילים בר"ח אלול ומסתיימים ביוהכ"פ, ובפרט לעשרת ימי תשובה, כי:

ענינם המיוחד של ימים אלו הוא ענין התפלה, שלכן מצינו באחרונים[4] שאפילו הלומדים "היו מניחים מקצת לימודם לעסוק בתפלה ובתחנונים".

והנה, כללות החילוק בין תפלה לתורה הוא – שתפלה, עיקר ענינה כוונה, ותורה, עיקר ענינה הבנה והשגה. והרי הבנה והשגה אינה ענין של איכות בלבד, אלא גם ענין של כמות, כמארז"ל בנוגע ללימוד התורה: "קובץ על יד ירבה"[5], שהכוונה היא בפשטות שלימוד התורה צ"ל בריבוי הכמות (נוסף לכך שעי"ז ניתוסף גם באיכות, כפי שרואים בפועל, שכאשר ניתוסף ידיעה בתורה, באיזה ענין שיהי', הרי זה פועל גם בעניני התורה שכבר ידע לפנ"ז, שתהי' לו בהם הבנה טובה ועמוקה יותר).

וכיון שכן, הרי הענין שנאמר בסיום מסכת מנחות (במשנה, ולאח"ז בארוכה בגמרא): "אחד המרבה ואחד הממעיט [ריבוי ומיעוט ע"פ תורה, שלהיותה תורת אמת, הרי עיקרה הוא בנוגע לאמיתת הענינים דמרבה וממעיט, לא רק בגשמיות, ואעפ"כ, "אחד המרבה ואחד הממעיט] ובלבד שיכוין לבו לשמים" (היינו שהעיקר הוא ענין הכוונה) – כפי שהוא בנוגע לתורה ותפלה – שייך בעיקר לענין התפלה.

ב. הביאור בסיום מסכת מנחות[6],

– שמאמר המשנה "נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח ובעולת עוף .. ובמנחה .. לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט כו'"[7] קאי על קבלת הקרבן ברצון למעלה, והגמרא מוסיפה לבאר "מאי קראה, מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל[8] .. ברבות[9] הטובה רבו אוכלי' ומה כשרון לבעלי'" – שגם מצד האדם אין הפרש בין המרבה והממעיט,

---

1) שיחת כ"ף מנ"א תשכ"ט בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ז ע' 232 ואילך). וש"נ.

2) ד"ה והחלק הששי.

3) תו"א וישלח כה, ג. תו"ח שם מח [קפט], סע"ד ואילך. אוה"ת שם רלג, ב ואילך.

4) ראה ברכי יוסף או"ח סתקפ"א סק"ו. הובא באלף למטה במטה אפרים שם סקט"ו.

5) משלי יג, יא. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סה"ז. וש"נ.

6) לשלימות הענין – ראה גם שיחת ש"פ האזינו סי"ב ואילך; שמח"ת סכ"ז ואילך (לקמן ע' 75; ע' 187 ואילך).

7) והחידוש שבדבר – אף שכבר נאמר לפנ"ז (קד, ב) שיש מעלה מיוחדת בקרבן מנחה, "שנאמר בה נפש, אמר הקב"ה, מי דרכו להביא מנחה, עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו" – כי, אף שעתה, בעת הבאת הקרבן, הנה גם הממעיט מכוין לבו לשמים, הרי כיון שהסיבה לכך שאינו מרבה אלא ממעיט, להיותו עני, היא בגלל שלפנ"ז הי' אצלו ענין של חטא [שהרי "אין יסורין בלא עון" (שבת נה, סע"א), וכיון שאין לך ענין של יסורים יותר מאשר החסרון בפרנסה, "חללי רעב" (ראה ב"ב ח, ב), הרי זה בודאי ענין של דין ועונש מצד "השופט כל הארץ" (וירא יח, כה)], הרי זה כמו תחילתו (בשעת החטא) ברצון וסופו (בשעת הבאת הקרבן לאחרי שהעני) באונס, ומצינו לגבי כמה ענינים שנחשב גם סופו ברצון (ראה ב"מ מב, א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"א ע' 39. וש"נ), כמו תחילתו (ולכן יש מקום לומר שלא יועיל מה שעתה – כשאנוס להמעיט – מכוין לבו לשמים).

8) קהלת ה, יא.

9) שם, יו"ד.

ובהמשך לזה, ״תניא אמר ר״ש בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות שלא נאמר בהם לא א־ל ולא אלקים (אף שיש סוגים שונים של קרבנות הקשורים עם מדת הדין או החסד), אלא ה׳, שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק״ — שלילת ענין ההתחלקות והשינוי בפעולת ענין הקרבנות למעלה (אף שענין הקרבנות[10] הוא לפעול שינוי רצון כביכול, כמו ״ונרצה[11] לו לכפר״[12]);

ובבבא הב׳, ״ונאמר בשור הגס אשה ריח ניחוח, ובעוף הדק .. ובמנחה .. לומר לך אחד המרבה כו׳ ובלבד שיכוין את לבו לשמים״ — שלילת סוג נוסף של התחלקות בענין הקרבנות מצד האדם המקריב למטה;

וטעם הדבר (שכן הוא גם מצד האדם המקריב), לפי שתכלית ומטרת ה״ריח ניחוח״ אצל הקב״ה היא בשביל האדם שמתכפר ומתרצה ע״י הקרבן[13] — שזהו תוכן בבא הג׳: ״ושמא תאמר לאכילה הוא צריך (אכילה רוחנית, שעל ידה פועלים החיבור של אלקות עם העולם, לגלות בעולם שהקב״ה הוא בעה״ב לבירה זו, ולא ״כצאן אשר אין להם רועה״ — כמובן ממאמר הספרי[14] בטעם סמיכות פרשת התמיד[15] לבקשת משה ״יפקוד ה׳ .. איש על העדה .. ולא תהי׳ עדת ה׳ כצאן אשר אין להם רועה״[16]), ת״ל אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, ונאמר כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי, האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה[17] (שלכן אין הכרח שענין זה יהי׳ ע״י עבודת האדם דוקא) .. לא לרצוני אתם זובחים, אלא לרצונכם אתם זובחים, שנאמר[18] לרצונכם תזבחהו״ (לטובת ולתועלת האדם)[19]. אלא שאעפ״כ מצווה הקב״ה ומבקש שבנ״י דוקא יקריבו הקרבנות, ו״למעשה ידיך תכסוף״[20] —

הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס בלקו״ש חי״ב ע׳ 10 ואילך.

ג. (וסיים כ״ק אדמו״ר שליט״א:)

וענין זה מודגש גם בנוגע לר״ה — שהקב״ה מבקש מבנ״י ״אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני

---

10) וכמו תפלה — שבמקום קרבנות — שענינה לפעול רצון חדש: ״יהי רצון כו׳״ (ראה לקו״ש ח״י ע׳ 38. וש״נ).

11) ויקרא א, ד.

12) ועד״ז בעולת ראי׳ — ״יראה גו׳ את פני האדון ה׳״ (תשא לד, כג), ״כדרך שבא לראות כך בא ליראות״ (ריש חגיגה), והרי הקב״ה ראה את האדם גם כשהי׳ מחוץ לביהמ״ק, ואעפ״כ, בבוא האדם לביהמ״ק, נעשה שינוי בראייתו של הקב״ה, ״כדרך כו׳״, כמו שאצל האדם נעשה שינוי מן הקצה אל הקצה, שהרי במשך כל השנה עוסק האדם בעניני העולם, ״ואספת דגנך״ (עקב יא, יד), ״הנהג בהן מנהג דרך ארץ״ כדברי ר׳ ישמעאל (ברכות לה, ב), ואילו בשלש רגלים, כש״הי׳ עומד בירושלים .. והי׳ רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים״, כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם, ״הי׳ גם הוא מכוין ליראת שמים כו׳״ (תוד״ה כי מציון — ב״ב כא, א), והיינו, שאפילו ראיית הנהגת אחרים פעלה עליו שנעשה אדם אחר, ועאכו״כ כאשר לאח״ז הביא בעצמו קרבן וראה פני האדון ה׳!... ובאותה מדה (״כדרך כו׳״) נעשה שינוי גם בראייתו של הקב״ה.

13) ועפ״ז יש לבאר דיוק לשון הגמרא ״מאי קראה״ (ולא כלשון הרגיל: ״מאי קרא״, ״מנא הני מילי דאמר קרא״) — ״קראה״ של המשנה, היינו, שהפסוקים שהובאו בגמרא בנוגע להשוואת המרבה והממעיט לגבי האדם המקריב, הם הוכחה גם על דברי המשנה אודות השוואת המרבה והממעיט לגבי הקב״ה, כיון שכל ענין ה״ריח ניחוח״ אצל הקב״ה הוא בשביל האדם.

14) פינחס כח, א. — כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר בבת־שחוק: יחשדו בי שברצוני כבר לערב ״חסידות״... ובכן: ״ספרי״ הוא ספר של נגלה!... ואילו את הביאור ע״פ חסידות אשאיר לאח״ז.

15) ״שנים ליום .. בבוקר .. בין הערבים״ (פינחס שם, ג־ד) — כנגד ב׳ סוגי ההנהגות שבסדר העולם: יום — ״יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב״ (תהלים קד, כג), ולילה — ״בו תרמוש כל חיתו יער גו׳״ (שם, כ), שבשניהם צ״ל פעולת הקרבן, ״לחמי לאשי״ (פינחס שם, ב), הכרת בעלותו של הקב״ה על העולם.

16) פינחס כז, טז־יז.

17) תהלים נ, יו״ד ואילך. — להעיר שבברייתא הובאו הפסוקים בסדר הפוך — בהתאם לתוכן דברי הברייתא: כיון ש״אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה״, ״כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי״, הרי ע״פ שכל, אין מקום שהקב״ה יקבל את הקרבנות — ״האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה״ (בתמי׳) — כיון שאין לזה תפיסת מקום, וכמשל מי שיש לו אלף אלפים דינרי זהב, ונותנים לו פרוטה של נחושת (ראה ברכות לג, ב).

18) קדושים יט, ה.

19) אמנם, ע״פ האמור שכל ענין הקרבן הוא רק לטובת ותועלת האדם — אינו מובן: איך יתכן קרבן כשר (לשמים), ואעפ״כ לא עלה לבעלים לשם חובה, כמ״ש בהתחלת המסכת: ״כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה״?! — ועל זה מסיים רבי שמעון בן עזאי: ״דבר אחר, לרצונכם תזבחהו, לרצונכם זבחו לדעתכם זבחו (שתהא כוונתכם לשחוט, פרט למתעסק כו׳) .. מתעסק בקדשים .. פסול״, שלכן, כאשר הקרבת הקרבן היא שלא לשמו, לא עלה לבעלים לשם חובה.

20) איוב יד, טו. וראה לקו״ש שבפנים הערה 50.

עליכם"[21], ועי"ז שהקב"ה נעשה "מלך ישראל"[22], נעשה אח"כ גם "מלך על כל הארץ"[23], ובאופן ד"גלה כבוד מלכותך .. וידע כל פעול כי אתה פעלתו"[24].

ועד"ז בנוגע לענין הקרבנות – שעי"ז נעשה הענין ד"ריח ניחוח"[25], "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני"[26], וע"פ מאמר המשנה[27] "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו", ממלא הקב"ה את רצונו, כמאמר[28] "צדיק ("ועמך כולם צדיקים"[29]) גוזר והקב"ה מקיים" – שתהי' פעולת הקרבן באופן שיראו בגלוי שכשם שהנשמה ממלאת את הגוף כך הקב"ה ממלא את העולם,

וכמ"ש[30] "ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגויים ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי גו'" (כמובא לפנ"ז בסוף מנחות),

ועד לקיום היעוד[31] "ביום ההוא יהי' הוי' אחד ושמו אחד", והיינו, שנוסף לכך שענין הקרבן מגיע עד לשם הוי', הרי התכלית היא שיהי' גם "שמו אחד", "כשאני נכתב אני נקרא"[32], וכמ"ש[33] "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ד. דובר לעיל (ס"א) אודות דברי הרמב"ם בפירוש המשניות בנוגע לסדר המסכתות, ש"אחר זבחים מנחות", שבזה "השלים ענין זבחי קדשים", ולאח"ז "דיבר על ענין שחיטת שאר הזבחים, על סדר הכתוב, שהרי אחר שאמר והי' המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו וגו'[34], אמר, רק[35] בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר", והיינו, שגם שחיטת חולין נקראת בשם זביחה.

והרי כללות ענין "זבחי קדשים" קשור עם ענין התפלה, שהרי נוסף לכך שבזמן שאין ביהמ"ק קיים תיקנו תפלות במקום קרבנות[36], הנה גם בזמן שביהמ"ק הי' קיים העיקר הוא "ובלבד שיכוין לבו לשמים", שזהו ענין התפלה.

והענין בזה – ש"יכוין לבו לשמים" לא קאי על דברי המשנה[37] "לשם ששה דברים הזבח נזבח", שהרי כוונה זו שייכת לכהן העובד ע"ג המזבח (ובנוגע לבעלים – "תנאי ב"ד שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד"), ואילו כאן מדובר אודות "המרבה" ו"הממעיט", שזהו בעל הקרבן (כהן, לוי או ישראל), ועליו נאמר "שיכוין לבו לשמים" – לא "לשם ששה דברים כו'", אלא לכוין את לבו ולהתפלל להקב"ה שאליו מקריבים הקרבן, שהקרבן יפעל פעולתו כו', שזהו כללות ענין התפלה.

ובהמשך לזה, יש להתעכב על דברי הגמרא במסכת ברכות[38] בנוגע לענין התפלה: "כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה כו'", היינו, שמהנהגת חנה בתפלתה (כמסופר בהפטרה של ראש השנה[39]), למדים בנוגע לתפלתו של כאו"א מישראל.

---

21) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
22) תפלת מוסף דר"ה (ברכת מלכיות), מישעי' מד, ו.
23) תפלת העמידה דר"ה (ברכת "אלקינו כו' מלוך כו'"), וכן בקידוש ובברכת ההפטורה.
24) תפלת העמידה דר"ה שם.
25) ויקרא א, ט. ועוד.
26) תו"כ ופרש"י עה"פ. ועוד.
27) אבות פ"ב מ"ד.
28) ראה תענית כג, א. זח"ב טו, א. שבת נט, ב.
29) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.
30) מלאכי א, יא.
31) זכרי יד, ט.
32) פסחים נ, סע"א. וש"נ.
33) ישעי' מ, ה.
34) פ' ראה יב, יא.
35) שם, טו.
36) ברכות כו, א־ב.
37) זבחים ספ"ד.
38) לא, סע"א.
39) ולהעיר, שאע"פ ש"בר"ה נפקדה (גם) שרה" (ר"ה יא, א), מ"מ, מזכירים בר"ה רק "וה' פקד את שרה" (וירא כא, א), אבל לא מזכירים אודות תפלתה (או תפלת אברהם), משא"כ בנוגע לחנה, מזכירים את כל אריכות הסיפור אודות פקידתה שנפעלה ע"י תפלתה כו'.

ה. ביאור הטעם שלמדים ״כמה הלכתא כו׳״ דוקא מתפלת חנה, ולא מהתפלות שנזכרו בתורה לפנ״ז, בגלל החידוש המיוחד שבתפלת חנה, שביקשה ופעלה ״ונתתה לאמתך זרע אנשים״[40], ״צדיקים״[41] (״זרע ששקול כשני אנשים .. משה ואהרן[42], שנאמר[43] משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו״[44]), באופן שבפועל יהי׳ נתון לה׳ כל ימי חייו (והיתה בטוחה שיסכים לנדרה[45]), שזהו ענין שלמעלה מההגבלות וההגדרות שקבע הקב״ה בתורתו בתור עיקר גדול ועמוד, ש״הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים״[46], כיון שיש לאדם בחירה —

הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס בלקו״ש חכ״ט ע׳ 182 ואילך.

ו. ומזה מובן ענין נוסף:

כיון שמתפלת חנה למדים ״כמה הלכתא כו׳״ בנוגע לתפלתו של כל אחד מישראל, הרי מובן, שביכלתו של כל אחד מישראל להיות במעמד ומצב שתפלתו תהי׳ ותפעל כמו תפלת חנה, שכן, אילו לא הי׳ קשר וערך ביניהם, כיצד יכולה הגמרא ללמוד מתפלת חנה ולפסוק דין בנוגע לתפלתו של יהודי פשוט, בכל מקום ובכל זמן, בארץ ישראל או בחוץ לארץ, בזמן שביהמ״ק הי׳ קיים או משחרב ביהמ״ק, שכאשר עומד להתפלל צריך להתנהג כפי שחנה התנהגה בתפלתה!

ולכל לראש — שכיון ש״אין הקב״ה מקפח שכר כל ברי׳״[47], הנה כאשר יהודי מתנהג בתפלתו ע״פ ציווי הקב״ה (ככל פרטי ההלכות שלמדים מתפלת חנה), אזי יכול לדרוש מהקב״ה שימלא את תפלתו, כפי שמילא את תפלת חנה, וע״פ לשון חז״ל[48]: ״אתה חייב לסלוח״ (כמדובר בראש השנה[49]) — אתה חייב לרחם ואתה חייב לקבל התפלה.

וכפי שכותב רבינו הזקן באגרת התשובה[50], שהקב״ה ״חנון ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו ית׳ .. בלי שום ספק וס״ס בעולם, וכמו שאנו מברכין .. ברוך אתה ה׳ חנון המרבה לסלוח, והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה, אלא אין כאן שום ספק כלל כו׳״.

ומזה מובן שהקב״ה מקבל תפלת כל עמו ישראל ברחמים — כפי שקיבל תפלת חנה, כמסופר בהפטרת ר״ה שנאמרת עוד לפני תקיעת שופר, ולאח״ז מעלה הקב״ה את קול השופר יחד עם כל התפלות, כמ״ש[51] ״עלה אלקים בתרועה הוי׳ בקול שופר״, והיינו, שתפלת כל אחד מישראל (ובכלל זה — תקיעת שופר, שהיא גם ענין של תפלה) עולה למעלה ומתקבלת, והקב״ה ממלא אותה במילואה, ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[52],

---

40) שמואל־א א, יא.

41) פרש״י עה״פ.

42) ומובן גודל החידוש שבזה — שהרי משה ואהרן הם הפכיים זמ״ז, כי, ענינו של משה הוא תורה, שהיא באופן של המשכה מלמעלה, כמ״ש (ירמי׳ כג, כט. וראה ברכות כב, א) ״הלא כה דברי כאש״ [וזהו גם מה שהנהגתו של משה היתה באופן של אמת (שמו״ר פ״ה, יו״ד), ולא כמו אהרן שהי׳ ״אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן* לתורה״ (אבות פ״א מי״ב), שלכן, במיתת אהרן נאמר (חוקת כ, כט) ״ויבכו גו׳ כל בית ישראל״, האנשים והנשים, ולא כמו במיתת משה שנאמר (ברכה לד, ח) ״ויבכו בני ישראל״, ״הזכרים״ (פרש״י עה״פ. וראה בארוכה לקו״ש חכ״ד ע׳ 253 ואילך)], ואילו ענינו של אהרן הוא עבודה, קרבנות, תפלה, שזהו״ע שתלוי במעשה ועבודת האדם, ובלשון הקבלה (נסמן בלקו״ש שם הערה 34): משה הוא שושבינא דמלכא, ואהרן הוא שושבינא דמטרוניתא; ואעפ״כ הי׳ שמואל שקול כנגד שניהם, שהיו אצלו שני הענינים של משה ואהרן ביחד.

43) תהלים צט, ו.

44) ברכות שם, ב.

45) ואף שגם בנוגע לשמשון נאמר (ס׳ שופטים יג, ז) ״כי נזיר אלקים יהי׳ הנער מן הבטן עד יום מותו״ — הרי ענין זה נאמר ע״י ״מלאך האלקים״, ולא ע״י בן אדם (מנוח ואשתו).

46) ברכות לג, ב.

47) ב״ק לח, ב. וש״נ.

48) פי׳ אבן יחייא.

49) בסופה (תורת מנחם — התוועדויות חנ״ח ע׳ 25). וש״נ.

50) פי״א.

51) תהלים מז, ו.

52) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.

---

*) אבל נתינת התורה היתה ע״י משה.

החל מהבקשה שאומרים במזמור ״לדוד ה׳ אורי״, ״אחת שאלתי גו׳ שבתי בבית הוי׳ כל ימי חיי גו׳ לבקר בהיכלו״[53] — שמתמלאת בקשה זו באופן שבמשך כל ימי חייו, עד מאה ועשרים שנה, נמצא יהודי במעמד ומצב ד״וישב שם עד עולם״[54],

וכל זה נעשה מתוך הרחבה, ומתוך שמחה וטוב לבב — שנה מבורכת בכל טוב גשמי ורוחני גם יחד, למטה מעשרה טפחים, ועד לקיום היעוד של הטוב האמיתי, ״טוב לשמים וטוב לבריות״[55], בגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו.

* * *

ז. כיון שמדברים כבר בנגלה — יש לסיים בענין בנגלה הקשור עם ראש השנה[56]:

בנוגע ליו״ט של ר״ה שחל להיות בשבת (כקביעות שנה זו) — הנה בענין תקיעת שופר כולי עלמא לא פליגי שאין תוקעין בשבת[57]. אבל בנוגע ל״תשליך״ שזמנו בדרך כלל ביום ראשון של ר״ה, יש חילוקי דעות מהו הדין והמנהג בנוגע לתשליך ביו״ט של ר״ה שחל להיות בשבת.

ובנוגע אלינו — יש לעיין לכל לראש מהו הפסק של רבינו הזקן בזה, והרי ענין זה מופיע בשו״ע בסימנים אלו שישנם גם בשו״ע של רבינו הזקן, והוא גם מהענינים שאודותיו כותב רבינו הזקן גם בסידורו.

ח. בשו״ע[58] כותב רבינו הזקן: ״נוהגים לילך אל הנהר כו׳ ויש לילך ביום ראשון של ראש השנה כו׳״, ואינו מחלק בין ר״ה שחל באמצע השבוע לר״ה שחל בשבת. ומזה מוכח לכאורה שס״ל שע״פ דין צריך תמיד לערוך ״תשליך״ ביום א׳ דר״ה, ללא נפק״מ באופן הקביעות בימות השבוע.

אבל באמת, אין להביא ראי׳ מזה שרבינו הזקן לא הזכיר חילוק בנוגע לאופן הקביעות דר״ה.

ובהקדמה:

דובר כמ״פ[59] אודות גודל כאב הלב על זה שלא מונחים כדבעי (ועאכו״כ שאין עוסקים בחיות ולהט) בלימוד השו״ע של רבינו הזקן, ובמילא, לא נתבררו הכללים בשו״ע של רבינו הזקן, איזה דינים מביא ואיזה דינים אינו מביא כו׳.

ולדוגמא: מצינו כמה פסקי דינים בדברי האחרונים שלא הובאו בשו״ע של רבינו הזקן, כולל גם פסקי דינים של המג״א, שעליו סמך רבינו הזקן יתר מן המדה (כמ״ש בדברי נחמי׳[60]), ואעפ״כ, באותו סימן שמביא פסקי דינים של המג״א, יש פסקי דינים שאינו מביא, וצריך עיון לברר מאי טעמא בזה.

ובכל אופן, מוכח מכמה מקומות שיש ״כלל״ אצל רבינו הזקן[61], שמביא רק דינים שנזכרו בפירוש לפניו — להכריע בהם, או גם ללמוד דין שהוא בדומה ממש להמפורש לפניו, וע״ד שמצינו בכללי הרמב״ם[62] שאין דרכו להביא חידושי דינים מעצמו, אף שהיו בבירור אצלו (מלבד במקומות שכותב בפירוש ״יראה לי״), כי אם ענינים שנתפרשו באיזהו מקומן לפניו.

ועפ״ז אין להביא ראי׳ מזה שבשו״ע לא הזכיר רבינו הזקן חילוק אם ר״ה חל בשבת או בשאר ימי השבוע בנוגע ל״תשליך״ — כיון שגם בדברי הרמ״א והפוסקים שלפניו לא נזכר חילוק זה.

---

53) שם כז, ד.
54) שמואל־א שם, כב.
55) קידושין מ, א.
56) ראה גם ר״ד ליל ב׳ דר״ה (תורת מנחם — התוועדויות חנ״ח ע׳ 4 ואילך).
57) ר״ה רפ״ד. רמב״ם הל׳ שופר פ״ב ה״ו. טושו״ע (ואדה״ז) או״ח סתקפ״ח ס״ה (ס״ד).
58) שם סתקפ״ג ס״ז.
59) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חמ״ט ריש ע׳ 84. ועוד.
60) ראה שו״ת דברי נחמי׳ או״ח סכ״א. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ו ס״ע 272 ואילך. וש״נ.
61) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חל״ו ע׳ 42. וש״נ.
62) ראה יד מלאכי כללי הרמב״ם ס״ב־ה. וש״נ.

אמנם, גם בסידורו כותב רבינו הזקן ״אחר מנחה יום א׳ דר״ה .. טוב לילך מחוץ לעיר כו׳״, מבלי לחלק אם ר״ה חל באמצע השבוע או בשבת. ואע״פ שזהו לשון הפע״ח[63], מ״מ, אין לומר שרבינו הזקן העתיק את דברי הפע״ח מבלי להוסיף חידוש דין (כמו בשו״ע), כי, בנוגע לפסקי הדינים שבסידור, בודאי לא קיים ה״כלל״ הנ״ל, שהרי רובם ככולם הם חידושי דינים של רבינו הזקן.

וא״כ, אע״פ שמהשו״ע אין להוכיח שלדעת רבינו הזקן יש לערוך תשליך ביום א׳ דר״ה גם כשחל בשבת — יש להוכיח זאת מזה שבסידורו לא הזכיר רבינו הזקן חילוק אם ר״ה חל בחול או בשבת, ובודאי שאם הי׳ חילוק כזה, הי׳ רבינו הזקן מפרש זאת בסידורו.

וכפי שמצינו בפסקי הסידור בנוגע לאמירת י״ג מדות לאחרי ״ויהי בנסוע הארון״: ״בשלש רגלים כשחל בחול בשעת הוצאת ס״ת .. יאמר י״ג מדות״, ואילו בנוגע לר״ה ויוהכ״פ כתב רק ״בשעת הוצאת ס״ת יאמר .. י״ג מדות״ — כיון שבר״ה ויוהכ״פ אומרים י״ג מדות גם כשחל בשבת.

ונמצא, שבסידורו דייק רבינו הזקן בכגון־דא, ומובן גם הטעם, כיון שפסקי הסידור נועדו להורות כיצד להתנהג בשעת התפלה, ובמילא יש להזהר שלא להכשיל יהודי שלא ידע כיצד להתנהג בפועל. וא״כ, אילו הי׳ רבינו הזקן סבור שאמירת תשליך ביום א׳ דר״ה היא רק כשחל בחול, הי׳ לו לפרש זאת בסידורו, וכיון שלא הזכיר חילוק כזה, עכצ״ל, שס״ל שיש לערוך תשליך ביום א׳ דר״ה הן כשחל בחול והן כשחל בשבת.

[ומזה מובן גם שאין לומר כדברי האחרונים[64] שע״פ קבלה אין מקום לערוך תשליך בשבת — שהרי נוסף על הידוע שפסקי הסידור מיוסדים ומתאימים גם ע״פ קבלה (כמבואר בשער הכולל להרב לאַוואוט[65] (זקנה של אמי מורתי)), הרי המנהג דתשליך ביום א׳ דר״ה מביא רבינו הזקן מפע״ח, וכיון שלא נזכר שם חילוק בין שבת לחול, הרי מוכח שעריכת תשליך ביום השבת מתאימה גם ע״פ קבלה].

ט. וכאשר מעיינים במקורות — הנה הפעם הראשונה שמצינו בפסקי דינים ומנהגים בנוגע ל״תשליך״, הרי זה בדברי המהרי״ל[66], ושם מוכח להדיא שעורכים תשליך גם בר״ה שחל בשבת, כיון שמזהיר ״אל יוליכו עמהם שום מזון לזרוק אל הדגים, דאית בי׳ חילול יו״ט .. וכ״ש כשחל ר״ה בשבת דאין לעשות כן״.

ולכן, מצינו בכמה אחרונים שעורכים תשליך ביום א׳ דר״ה, ללא נפק״מ אם חל בשאר ימות השבוע או בשבת[67] — כמ״ש בשבות יעקב[68] (לבעל המחבר חק יעקב[69]): ״לא ידעתי חשש נדנוד איסור בזה .. אפילו אם הנהר במקום שאסור שם לטלטל ביום השבת, מה בכך, לא ישאו אצלם כלום, ולא יטלטלו״, ומביא את דברי מהרי״ל הנ״ל, ומסיים, ״הרי להדיא מבואר מדבריו דיש לילך אל הנהר ביום השבת, רק שלא להשליך להם מזון כו׳״.

י. וא״כ, הרי זה לכאורה דבר פלא:

כיון שבמהרי״ל (המקור הראשון שישנו בכתובים על ״תשליך״) מפורש להדיא שעורכים תשליך גם בר״ה שחל בשבת, וגם ע״פ קבלה, בפע״ח ובסידור אדה״ז, לא נזכר חילוק בין ר״ה שחל בחול לר״ה שחל בשבת — מהי הסיבה לכך שברוב המקומות נוהגים שלא לערוך תשליך בר״ה שחל בשבת?!

וכפי שראינו גם אצל כ״ק מו״ח אדמו״ר[70] (וכיון שכך נהג כ״ק מו״ח אדמו״ר, בודאי נהג כך כ״ק

63) שער השופר פ״ה.
64) ראה ברכ״י או״ח שם סק״ו.
65) בהקדמה, וברפ״א.
66) הל׳ ר״ה (ע׳ רעז).
67) אף שיש כמה אחרונים שחולקים על זה (ראה פמ״ג או״ח שם — במשב״ז סק״ג, ובא״א סק״ה), כבכל הענינים, שאלו מזכים ואלו מחייבים, ו״אלו ואלו דברי אלקים חיים״ (עירובין יג, ב. וש״נ).
68) ח״ג סמ״ב.
69) שמביאו רבינו הזקן בהלכות פסח ריבוי פעמים (כמצויין במראה־המקומות, שחלקם עכ״פ — ואולי רובם — הם מרבינו הזקן בעצמו (ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ו ע׳ 148 בשוה״ג הא׳. וש״נ)), ומזה מוכח שמחשיבו לא׳ הפוסקים וברי־סמכא הכי גדולים (ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חל״ו ע׳ 287. וש״נ).
70) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע׳ קס. ריש ע׳ רנח.

אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע, ובודאי נהגו כן גם לפניו), שכאשר יו״ט של ר״ה שחל בשבת ערכו תשליך למחרתו, ביום שני של ר״ה.

יא. ויש לומר הביאור בזה בנגלה – ובהקדים:

ידוע בדברי האחרונים[71] שאין מקום לגזור גזירות מעצמם, אא״כ זוהי גזירה מפורשת, או בדומה ממש לגזירה מפורשת. וכמ״ש השבות יעקב הנ״ל, ש״ליכא למגזר דלמא יטלטל שום דבר, דא״כ, בכל שבתות השנה למה לא גזרינן כן״ (שלא לילך לשום מקום, שמא יטלטל כו׳).

[ואף שצריך לומר התפלות כו׳ – הרי אפשר לטלטל הסידור ע״י קטן, לשנן התפלה בעל־פה, או שהש״ץ ישנן את התפלה בעל־פה ויוציא י״ח את כל הקהל, או אפילו לערוך תשליך ללא אמירת התפלה].

אמנם, במה דברים אמורים – כל זמן שזהו בגדר גזירה; אבל כאשר רואים שאירע כן בפועל, והיינו, שאין זו רק השערה ״שמא יעבירנו ד׳ אמות״[57], אלא אירע בפועל שהלכו וטלטלו כו׳ – הרי זה יצא מגדר גזירה בגלל חשש בעלמא, ונעשה בגדר של תקלה בפועל.

ולכן: בזמן המהרי״ל שערכו תשליך גם בר״ה שחל בשבת – הנה לכל לראש יש מקום לומר שזהו לפי שאורח חיי בנ״י הי׳ אז באופן מובדל כו׳, ובמקום הצורך התקינו עירוב כדי שלא יהי׳ איסור של הוצאה, או שגם אם הי׳ איסור הוצאה, היו מכריזים שלא יטלטלו את הסידורים, ואכן הקפידו שלא לטלטל;

אבל בזמנים שלאח״ז, אצל יוצאי חלציו של רבינו הזקן – כשראו בפועל שכאשר הולכים לתשליך ישנם אחדים שטלטלו סידורים (מצד פחיתות ערכם כו׳ או מצד שכחה וכיו״ב), שוב לא הוצרכו לגזור גזירה בתור חידוש, שמא יעבירנו ד׳ אמות ברה״ר, שהרי ראו שכך אירע בפועל, ולכן, בפעם הבאה שחל יו״ט של ר״ה בשבת, הודיעו בערב ר״ה שבגלל זה אין לילך לתשליך בשבת.

ועפ״ז מתורצת השאלה היתכן שרבותינו נשיאינו לא נהגו כפי שעולה מדברי רבינו הזקן בסידורו שיש לערוך תשליך ביום א׳ דר״ה גם כשחל בשבת – כיון שלאחרי דורו של רבינו הזקן ראו שהדבר מביא לידי תקלה בפועל, ולא רק בגדר גזירה בגלל חשש תקלה.

ולהעיר גם מהסיפור הידוע[72] אודות כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע, שהלך פעם לתשליך אל הנהר מחוץ לעיר, וראה אחד שנכשל והחזיק מצלמה ורצה לעשות פוטוגרפיא, ומאז הפסיק לילך לתשליך מחוץ לביתו וחצירו. – אינני יודע מה עשה בפועל, ומסתמא מצא דרך לערוך תשליך במקום או באופן אחר, אבל עכ״פ לא ע״י הליכה אל הנהר מחוץ לעיר, ״ברוב עם הדרת מלך״[73].

ונקודת הענין – שכל זמן שהענין הוא בגדר גזירה, אזי יש מקום לפלוגתא אם לגזור גזירה, או שאין רשות לגזור גזירה מעצמו; משא״כ כאשר אין זה בגדר גזירה, כי אם לצורך שלילת תקלה בפועל.

יב. עפ״ז יש לבאר גם מה שמצינו בספרים[74] שהמקובלים מבית א־ל בירושלים עורכים תשליך גם בר״ה שחל בשבת, אלא שעושים זאת במקום שמותר לטלטל, אצל באר בחצר – דלכאורה, מדוע לא מצינו עצה זו אצל אחרים?

והתירוץ על זה – שלמקובלים הנ״ל יש עוד ריבוי מנהגים המיוחדים אליהם, ולכן אין חשש (ובודאי לא תקלה ודאית) שמא יכשילו אחרים בעריכת תשליך בשבת גם במקום שאסור לטלטל, כיון שהכל יודעים שזוהי הנהגה מיוחדת ששייכת לקבוצת המקובלים מבית א־ל, ואין זה באופן שמהם יראו וכן יעשו.

---

71) ראה אנציק׳ תלמודית (כרך ה) ערך גזרה בסופו (ע׳ תקמ). וש״נ.

72) ראה סה״מ תרס״ו־תרס״ז ע׳ רפח.

73) משלי כח, יד. וראה אנציק׳ תלמודית בערכו (כרך ד ע׳ קצה ואילך). וש״נ.

74) ראה כף החיים או״ח שם סקל״א.

משא״כ בנוגע לאלו שמתנהגים כל השנה לפי מ״ש בסידורו של רבינו הזקן, הנה כאשר יערכו תשליך בר״ה שחל בשבת במקום שמותר לטלטל, אזי מהם יראו וכן יעשו, ויבואו לעשות כן גם במקום שאסור לטלטל, שזהו דבר שראו שהביא לידי תקלה בפועל.

ולכן נקבע המנהג, אפילו בבית הרב, שכאשר יו״ט של ר״ה חל להיות בשבת, הולכים לתשליך ביום שלאחריו, יום שני של ר״ה.

וכיון שעושים זאת ע״פ תורה, הרי בודאי שפועלים עי״ז כל מה שהיו פועלים ביום ראשון של ר״ה, ועד להסיום ד״סדר תשליך״: ״יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך הוי׳ צורי וגואלי״[75], דכיון שכבר פעלו לפנ״ז ש״תשליך במצולות ים כל חטאתם״[76], הרי בודאי מתקבלים תפלות כל עמך ישראל, ועד שהקב״ה נעשה ״צורי וגואלי״, למטה מעשרה טפחים, ובכל הפרטים.

* * *

יג. כאמור לעיל (ס״ז) — כיון שאוחזים בנגלה, יש להוסיף עוד ענין ב״נגלה״:

רגיל בהתוועדות זו לדבר גם אודות ה״קרן״ שנקראת על שמה של בעלת ה״יאָרצייט״, שעל ידה מסייעים בנוגע לחינוך ילדי ישראל — ובפרט בנים — על טהרת הקודש[77].

ובכן: כל הרוצה — ישתתף בזה, ויכול גם לציין שמו ושם אמו, כדי להזכירו להמצטרך לו.

ולהעיר, שאע״פ שדובר לעיל בארוכה אודות מאמר המשנה ״אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים״ — הרי נוסף לכך שהמשנה עצמה אומרת שזה ״מרבה״ וזה ״ממעיט״, ויש צורך בלימוד מפסוקים ש״אחד המרבה ואחד הממעיט״ (שאצל כל אחד מהם ישנו ה״אחד״[78]), כיון ששניהם מכוונים לבם לשמים, הנה בנוגע לעזר וסיוע ליהודי נוסף, הרי להזולת לא נוגע כ״כ שהנותן ״יכוין לבו לשמים״, אלא בעיקר נוגע לו הכמות — ״המרבה״.

וכמדובר כמ״פ בנוגע לענין הצדקה, שאיתא בספרי[79], שאפילו ה״מאבד סלע .. ומצאה עני והלך ונתפרנס בה״, הרי זו צדקה, והיינו, שאע״פ שמצטער על איבוד הסלע, ומקווה שמי שימצאנה יחזירנה לו, מ״מ, כיון שמצאה עני ונתפרנס בה (דכיון שאין בה סימן, אינו חייב להחזירה, ונעשית שלו), הרי זו צדקה.

ומזה מובן, שבענין הצדקה נוגע רק הנתינה בפועל, שתהי׳ באופן ד״המרבה״, וכל המרבה הרי זה משובח, ובלבד שתהי׳ הנתינה בשמחה ובטוב לבב (כהפס״ד בהלכות צדקה[80]), ושני ענינים אלו — הן הריבוי (״המרבה״) והן השמחה — בנגלה.

* * *

יד. מאמר כעין שיחה ד״ה איתא בסוף מנחות כו׳ מה כתיב בפרשת קרבנות כו׳.

טו. (לאחרי המאמר, אמר כ״ק אדמו״ר שליט״א:)

כיון שהעולים החדשים ראו בחדשים האחרונים את ראשית היציאה מן המיצר אל המרחב — יאמרו כולם יחד ״לחיים״, וינגנו ״הוא אלקינו״, ויעלו את כל הקהל ב״המעלך מארץ מצרים״[81].

(ניגנו ״הוא אלקינו״, וכ״ק אדמו״ר שליט״א עמד מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה גדולה).

* * *

75) תהלים יט, טו.
76) מיכה ז, יט.
77) ראה גם שיחת וא״ו תשרי תשכ״ח סל״ה (תורת מנחם — התוועדויות חנ״א ע׳ 87). וש״נ.
78) ראה לקמן סכ״ג.
79) תצא כד, יט.
80) טושו״ע יו״ד סרמ״ט ס״ג.
81) תהלים פא, יא. וראה לקמן ס״כ.

טז. ידוע פתגם רבינו הזקן[82] שצריך לחיות עם הזמן, וכפי שנתפרש שהכוונה בזה היא לפרשת השבוע שקורין בתורה – כפי שנקבע ע״י הגאונים, שהיו גדולי ישראל ומאורי ישראל על כל הדורות שלאחריהם, שבשבוע פלוני יקראו פרשה פלונית, ובשבוע שלאח״ז יקראו הפרשה שלאחרי׳, וכך הלאה, בכל השבועות של כל השנה כולה – שבזה צריכים ״לחיות״, היינו, ללמוד ולהתבונן ולהתעמק בתוכנה של פרשת השבוע, וכיון ש״תורה״ מלשון הוראה[83], ימצאו בזה הוראות בנוגע למאורעות וענינים שמתרחשים בשבוע זה, באופן ש״תורה אור״[84] תאיר את הדרך לידע כיצד להתנהג בענינים אלו, אשר, לולי זאת, הי׳ הדבר מוטל בספק אצלו, או שהי׳ מתנהג באופן בלתי־רצוי.

ובזה גופא – הנה כיון שכל פרשה נחלקת לשבעה חלקים (חלק ראשון – מהתחלת הפרשה עד שני, חלק שני – משני עד שלישי, ועד לחלק השביעי – משביעי עד סיום הפרשה), כשם שהשבוע נחלק לשבעה ימים, הרי נוסף על השייכות הכללית של כל הפרשה לכל ימי השבוע, שהרי גם יום ראשון בשבוע נקרא יום ראשון לפרשה פלונית (ובנדו״ד: פרשת האזינו), הנה בפרטיות יותר שייך יום ראשון בשבוע לחלק הראשון של הפרשה, מהתחלת הפרשה עד שני, ועד״ז בנוגע לשאר ימי השבוע.

ובנוגע להתוועדות הקשורה עם ששה בתשרי, שחל ביום חמישי לפרשת האזינו – יש לזה שייכות מיוחדת עם חלק הפרשה מחמישי עד ששי, וכיון שעומדים כבר בלילה שלאחריו, הרי זה שייך גם לחלק הפרשה מששי עד שביעי.

יז. התחלת חלק הפרשה מששי עד שביעי היא – ״כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם״[85]:

הפירוש הפשוט בזה – שזוהי שבועה של הקב״ה, שכן, ענין השבועה הוא באופן של ״הרימותי ידי״ (לשון שבועה)[86], וכמו״כ אומר הקב״ה ״אשא גו׳ ידי״.

וכאמור לעיל[87] – הצורך בענין השבועה הוא במעמד ומצב שדרושה התאמצות והשתדלות מיוחדה כדי להתגבר על קשיים בלתי רגילים, אשר, לולי השבועה יכול להיות שלא הי׳ מתאמץ כ״כ, אבל כאשר נתקשר לענין זה בשבועה, אזי יודעים, שלמרות כל הקשיים, לא יעצור בדרכו, אלא יעשה זאת!

וממשיך בכתוב: ״אם[88] שנותי ברק חרבי וגו׳״, ככל פרטי הענינים בנוגע להנהגה עם אינם יהודים, ועד להסיום: ״וכפר אדמתו עמו״[89], כפירוש רש״י: ״ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם שעשה להם האויב״;

אמנם, כיון שבפסוק לא נאמר ״וכפר אדמתו ועמו״, אלא ״וכפר אדמתו עמו״, לכן מוסיף רש״י עוד פירוש: ״וכפר אדמתו – ומהי אדמתו – עמו, כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת״, והיינו, שאין צורך בתוספת וא״ו (״אדמתו ועמו״), שלפעמים הוא וא״ו המחלק, או וא״ו המוסיף ומחבר, כי, ענין של הוספה שייך רק בנוגע לענין בפני עצמו, ואילו כאן, הרי ״אדמתו״ ו״עמו״ הם ענין אחד: ״מהי אדמתו (ארץ ישראל, שנקראת בכמה שמות) – עמו״.

וזהו פירוש הפשוט שמבין כל אחד מישראל, אפילו ״בן חמש שנים״, היינו, שמעמדו ומצבו בהתפתחות השכל להבין ולהשיג בתורה אינו באופן שיכולים להחשיבו כבן עשר שנים, ועאכו״כ לא כמו בן חמש עשרה שנה, אלא כמו בן חמש שנים בלבד – גם הוא שייך ללמוד מקרא, ולהבין מ״ש ״וכפר אדמתו עמו״, שאין צורך בוא״ו בינתיים, לא וא״ו המחלק, ואפילו לא וא״ו המוסיף ומחבר, כיון שענינם אחד; וכשם שהעם נקרא ״עמו״ (של הקב״ה), כך נקראת גם האדמה – ״אדמתו״.

---

82) סה״ש תש״ב ע׳ 29 ואילך (נעתק ב״היום יום״ ב חשון).
83) ראה רד״ק לתהלים יט, ח. גו״א ר״פ בראשית (בשם הרד״ק). זח״ג נג, ב.
84) משלי ו, כג.
85) לב, מ.
86) לך לך יד, כב (ובפרש״י).
87) במאמר – פ״ג ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חנ״ח ס״ע 28 ואילך).
88) שם, מא.
89) שם, מג.

יח. ובפרטיות יותר:

ענין זה שבנ״י נקראים ״עמו״ של הקב״ה, אינו דורש הסכמה של מישהו, שתהי׳ לו שליטה לומר שענין זה הוא באופן כך, לפעמים בתוקף ולפעמים בחלישות;

מאז שבנ״י עמדו בהר סיני, ומאז הכריתת ברית שאודותה קראנו בתורה לפני ר״ה: ״אתם נצבים היום כולכם לפני ה׳ אלקיכם ראשיכם שבטיכם גו׳ מחוטב עציך עד שואב מימיך לעברך בברית ה׳ אלקיך ובאלתו גו׳״[90] — נעשו בנ״י ״עמו״,

ואין שליטה על זה לאף אחד — לא רק גוים, אלא אפילו יהודים — לשנות או אפילו להחליש זאת.

הוא יכול להיות בן חכם (שאז שמחים עמו כולם, הקב״ה וכנס״י, וגם הוא בעצמו...), או ח״ו להיפך, אבל בכל אופן נקרא בנו של הקב״ה, אלא שבבנים גופא ישנם כמה סוגים — ארבעה בנים, אבל כל אחד מהם נקרא ״בן״.

ו״כנגד ארבעה בנים דיברה תורה״[91], והיינו, שבנוגע לכל אחד מהבנים מדברת התורה ומייעצת כיצד להתנהג עמו, ואפילו בנוגע לבן שאין רצונו בענין הגאולה, ועד כדי כך, ש״אילו הי׳ שם כו׳״[92], הרי זה רק קודם מ״ת, אבל כשניתנה תורה, מתעסקת התורה גם עם בן זה, ומייעצת כיצד להתנהג עמו, עד שסוכ״ס יהי׳ בן של תורה. ואין לאף אחד — כולל גם הבן עצמו — שליטה על זה, לשנות זאת.

וזהו גם התירוץ הפשוט על השאלה בנוגע למארז״ל ״כנגד ארבעה בנים דיברה תורה״, דלכאורה, הרי רואים בעיני בשר, שמלבד ארבעת הבנים שיושבים ב״סדר״ ושואלים קושיות, יש רח״ל גם ״בן חמישי״[93] — אותם יחידים שבכלל לא באים ל״סדר״ ובכלל לא שואלים קושיות, והרי גם בן כזה ״ישראל הוא״[94], וא״כ, צריכה התורה לדבר גם כנגדו ולהתעסק עמו? — כי, גם אם בגופו נמצא במקום אחר, ואינו יושב ב״סדר״, הנה בנשמתו ובפנימיותו נמצא גם הוא בשולחן הסדר, ככל הבנים, אלא שישנו מי שמקבל הכל ושואל רק מה צריך לעשות, וישנו מי ששואל קושיות, ועד לקושיא כזו שגורמת שגופו נמצא במקום אחר, אבל נשמתו נמצאת ב״סדר״ ושואלת קושיות ושאלות, וחפצה ורצונה שיתרצו את הקושיא, ויוכל להיות כמו הבן חכם.

יט. וכשם שהדברים אמורים בנוגע ל״עמו״, כן הוא גם בנוגע ל״אדמתו״ — כיון שאין ביניהם וא״ו המחלק, ואפילו לא וא״ו המוסיף ומחבר, שהרי אין כאן דבר שצריך להוסיף, או שני דברים שצריך לחברם, כי אם דבר אחד: ״מהי אדמתו — עמו״.

ולכן: כשם שאף אחד לא יכול לשנות או אפילו רק להחליש את הקשר של ה״עם״ להתואר שמורה על שייכותם להקב״ה, ״עמו״ (בתיבה אחת) — כן הוא בנוגע ל״אדמה״, שנקראת ״אדמתו״ של הקב״ה, ואף אחד — לא רק גוי, אלא אפילו יהודי — אינו יכול לשנות או להחליש את השייכות של האדמה עם הקב״ה, ולמסרה לבעלות אחרת.

כשם שבנוגע לבנ״י (״עמו״) הנה גם כאשר הבנים (אינם סמוכים על שולחן אביהם, אלא) גלו מעל שולחן אביהם[95], הרי זה ״שולחן אביהם״ — כן הוא בנוגע ל״אדמתו״, שגם במעמד ומצב ש״מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו״[96], כמו המעמד ומצב דעתה, הן בנוגע ליהודים שנמצאים בחוץ־לארץ, והן בנוגע ליהודים שנמצאים בארץ ישראל, שגם אצלם הרי זה מעמד ומצב ש״גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו״, והראי׳, שיש כמה מצוות שאי אפשר לקיימם עתה [ואפילו בנוגע לתרומות ומעשרות — הרי החיוב עתה הוא רק מדרבנן, ולא מן התורה[97]], הנה גם אז, הרי זו ״ארצנו״ ו״אדמתנו״.

---

90) ר״פ נצבים.

91) נוסח הגש״פ — ע״פ ירושלמי פסחים פ״י ה״ד. מכילתא ס״פ בא.

92) ראה תורת מנחם — התוועדויות חנ״ב ע׳ 304 הערה 225. וש״נ.

93) ראה תורת מנחם — התוועדויות חי״ט ע׳ 259. וש״נ.

94) סנהדרין מד, רע״א.

95) ברכות ג, סע״א.

96) נוסח תפלת מוסף יו״ט.

97) רמב״ם הל׳ תרומות ספ״א.

אלא מאי, יש גוי שטוען טענה כו׳, ולהבדיל, גם יהודי טוען טענה כו׳, וכאשר אין מה לעשות, או שצריכים להסתיר איזו חולשה, ולא רוצים לומר את האמת, אבל בכל זאת צריכים לומר דבר־מה, אומרים היפך האמת, ובינתיים נערכת אסיפה עם נאומים והחלטות, שנכתבים ונדפסים ומופצים בכל העולם כולו — אין זה משנה את אמיתית הענין, שבכל מעמד ומצב שבו נמצאים בנ״י בכל מקומות מושבותיהם, אפילו בחושך כפול ומכופל של הגלות עתה, הנה העם הוא ״עמו״ והאדמה היא ״אדמתו״.

כ. אך היצה״ר בא ומתלבש בשכל אנושי ושואל שאלה: איך אפשר לומר ״אדמתו עמו״, ולומר שאי אפשר להחליש זאת כו׳ — בה בשעה שזהו היפך השכל, היפך החשבון, ההבנה וההשגה, ועד שמתעטף באיצטלא של ״למדן״, ומתחיל להביא ראי׳ מפסוק וממדרש חז״ל וכו׳.

והמענה על זה — שמיד בהתחלת הענין, עוד לפני שנאמר ״וכפר אדמתו עמו״, אומר הקב״ה ״כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם״, שזהו״ע השבועה.

ובהקדמה — שלכאורה אינו מובן מהו הצורך בענין השבועה למעלה:

הצורך בענין השבועה הוא — כאמור לעיל — שכאשר ישנו קושי בדבר, ויש צורך ביגיעה והשתדלות עצומה, אזי צריך לקשר את עצמו לענין זה ע״י שבועה כו׳. ולכאורה, כל זה שייך רק אצל בשר ודם, שיש דברים שנקל לו לעשותם, ויש דברים שקשה לו לעשותם, ועד לקושי גדול כו׳, ולכן, ע״י השבועה יוכל להתגבר על הקשיים; אבל בנוגע להקב״ה — הרי ״לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב״ה את עולמו״[98], כי אם ״ברוח פיו״[99], וא״כ, איך יתכן שיהי׳ אצלו קושי בנוגע לענין מסויים בעולם, במקום מסויים ובזמן מסויים, בה בשעה שכל העולמות העליונים והתחתונים נבראו ״ברוח פיו״, ללא עמל ויגיעה?!

אך הענין הוא — שהקושי הוא מצד טענת הבעל־דין (כנ״ל בסיום מסכת מנחות: ״פתחון פה לבעל דין לחלוק״), בנוגע ליהודי שנמצא בקצוי תבל במובן הרוחני (שעדיין אינו במדריגת ״צדיק גמור״), או אפילו במובן הגשמי — מהי שייכותו לארץ ישראל שתחשב ״אדמתו״, ויהי׳ לו חלק בה [כדאיתא בתשובות הגאונים[100] (ונפק״מ לכמה הלכות בחושן משפט) שאין לך אדם מישראל שאין לו אמה על אמה (או ד׳ אמות) בארץ ישראל[101]], בהיותו במעמד ומצב של ריחוק מקום, ועאכו״כ בריחוק מקום ברוחניות?!

ועל זה אומר הקב״ה, ״כי אשא אל שמים ידי״:

כאשר מדובר אודות גאולתן של ישראל, אומר הקב״ה, שאינו נכנס כלל לשקו״ט — לא עם ב״ד של מטה ולא עם ב״ד של מעלה — כיצד צריך להיות ע״פ שו״ע; לכל לראש — אומר הקב״ה על עצמו — ״אשא אל שמים ידי״ בשבועה,

וכאשר טוענים: היתכן, הרי ישנם שינויי הזמנים והמצבים כו׳ — אומר הקב״ה ״ואמרתי חי אנכי לעולם״, כך, שהשבועה שקושרת כביכול את הקב״ה היא ״לעולם״, עד סוף כל הדורות,

שמבלי הבט על המעמד ומצב שבו עלול להימצא אפילו איש פרטי מישראל, ועאכו״כ ריבוי פרטים מבנ״י — הרי זה דבר בטוח שתהי׳ ההנהגה באופן ד״שנותי ברק חרבי״, ״אשכיר חצי גו״״[102], ככל פרטי הענינים שנימנו בכתוב, שבאים בתור הכנה — שלב אחר שלב וצעד אחר צעד — ל״וכפר אדמתו עמו״, שהפירוש הפשוט בזה הוא — שהקב״ה מוחל וסולח ומכפר (״וכפר״ מלשון כפרה) על ״חטאינו״ שבגללם ״גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו״, וכל זה — לא מצד טעמים של שכל והסברה, אלא בגלל שזהו ״אדמתו״ ו״עמו״.

ולכן, כשם שהקב״ה הוא נצחי, כל יכול, וידו שולטת בכל, כך כביכול גם הענינים ד״אדמתו״ ו״עמו״ הם שולטים בכל, וידם על העליונה.

---

98) ב״ר פ״ג, ב.

99) תהלים לג, ו.

100) שו״ת מהר״ם ב״ר ברוך סתק״ל. ס׳ השטרות לר״י ברצלוני ע׳ 43. אוצר הגאונים קידושין סקמ״ו־קנא.

101) ראה לקו״ש ח״כ ע׳ 309. וש״נ. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ג ע׳ 390. וש״נ.

102) שם, מב.

ואע״פ שבשביל זה יש צורך בכו״כ ענינים ופרטים, הכנות והקדמות – צריכים לידע, שכבר פסקה תורה (בפרשת השבוע, ובחלק הפרשה השייך ליום זה) שישנה שבועה שנאמרה בימי משה רבינו, בפעם הראשונה שנאמרה פרשת האזינו, באופן ד״חי אנכי לעולם״, כך, שבכל שנה, ובכל מקום שנמצא יהודי, מהדהדת (״קלינגט אָפּ״) השבועה ומהוה הוראה עבורו כיצד להתנהג בחייו הפרטיים, ובחייו בתור חלק מהכלל, באופן שיביא ל״וכפר אדמתו עמו״ ברוחניות, ועי״ז – ״וכפר אדמתו עמו״ בגשמיות.

ו״אין מקרא יוצא מידי פשוטו״[103] – שהוא העיקר – שהקב״ה גואל את ״אדמתו״, ביחד עם הגאולה של ״עמו״, בגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו,

ובאה בגלוי המציאות כפי שהיא לאמיתתה (ובאופן שגם הגויים יודעים זאת, שהרי תושב״כ לומדים גם הם) – שזוהי ״אדמתו״ של הקב״ה ו״עמו״ של הקב״ה, היינו, שזהו ענין שנוגע לו (״ער איז אין דערויף פאַרקאָכט״), ובלשון הידוע[104]: ״לא למעננו אלא למענך״, ובאופן ש״אדמתו עמו״, ללא צורך בוא״ו המחבר, כיון שזהו ענין אחד.

וכל זה נעשה באופן טוב (ללא עניני יסורים וכיו״ב רח״ל), כיון שהקב״ה הוא עצם הטוב, ומטבע הטוב להטיב[105], שלכן נכלל בכתיבה וחתימה טובה גם הענין ד״אוצרך הטוב לנו תפתח״[106], היינו, טוב בגלוי שנראה ונרגש אצל יהודי בהיותו נשמה בגוף וקשור עם העולם.

ונעשה גם מש״נ בשירו של יום החמישי: ״המעלך מארץ מצרים״[81], היינו, לא רק ״המוציאך״ (כהלשון שנאמר ברוב הפעמים), אלא ״המעלך״ (כפי שנאמר פעמים ספורות)[107],

וכאשר יהודי אומר – באופן של שירה – שהקב״ה הוציא והעלה אותו מכל המיצרים והגבולים ומכל החשבונות, אזי מתקיים גם המשך הכתוב: ״הרחב פיך״, היינו, שתובע שיתנו לו באופן של הרחבה, או בלשון שפת המדינה: ״מאָר דען דע מקסימום״ (יותר מה״מקסימום״),

והקב״ה מבטיח: ״ואמלאהו״, שממלא את הבקשה באופן של ״הרחב פיך״, ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[52], למטה מעשרה טפחים, בטוב הנראה והנגלה, ״טוב לשמים וטוב לבריות״[55].

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לנגן הניגון ״ממצרים גאלתנו״].

* * *

כא. ישנו ענין נוסף בשייכות למנהגים שהתעכבו אודותם – בנוגע לאמירת ״אל תירא״ ו״אך צדיקים״ קודם אמירת שיעור תהלים:

ישנם כאלו שדוחים זאת לסוף התפלה – לאחרי שיעור תהלים והמשניות.

ולכאורה כך משמע מתשובת מהרש״ל[108] – שזהו המקור למנהג לומר ״אך צדיקים״ אחר התפלה (כמובא בשער הכולל להרב לאַוואוט[109], ובכמה ספרים שמציינים מקורות המנהגים[110]) – שכתב: ״וביציאתי מביהכנ״ס אשב מעט ואומר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך״.

אבל אעפ״כ הנני נוהג לומר זאת קודם שיעור תהלים.

כב. וטעם הדבר:

בפעם הראשונה שהנהיגו אמירת שיעור תהלים החדשי לאחרי התפלה, וכ״ק מו״ח אדמו״ר הפיץ זאת, וצוה לעשות כן בבית־הכנסת שלו, ובכל בתי־כנסיות – הוסיף[111], שאמירת שיעור תהלים זה ע״י הש״ץ לא תהי׳ לפני עמוד התפלה, אלא לפני הבימה (שולחן הקריאה).

---

103) שבת סג, א. וש״נ.
104) תפלת שחרית לחול.
105) ראה בהנסמן בלקו״ש חכ״ד ע׳ 334 בהערה (ד״ה מספרי).
106) פיוט ״שערי שמים פתח״ בסוף תפלת נעילה והושע״ר. וראה סה״מ תרפ״ז ע׳ כא ואילך. לקו״ד ח״א נט, א.
107) ראה גם שיחת ש״פ שופטים תשכ״ט סי״ז (תורת מנחם – התוועדויות חנ״ז ס״ע 321 ואילך).
108) שו״ת סי׳ סד.
109) פי״א סל״ז.
110) ראה גם לקו״ש חכ״ה ע׳ 375. וש״נ.
111) ראה סה״ש תרפ״ז ע׳ 116. וראה גם השקו״ט בזה קובץ

והטעם הפשוט לזה (אף שלא שמעתיו בפירוש, אבל מסתבר לומר כן) — כי, אם יאמרו השיעור תהלים לפני העמוד, הרי זה עלול להחשב כהוספה על התפלה, שיש להזהר מזה, כמבואר באחרונים, וגם בתשובת השבות יעקב[112] (המוזכר לעיל (ס״ט)), שכאשר היתה קבוצה שרצו להתאסף יחדיו לערוך ברבים תיקון חצות ואמירת פיוטים כו׳, לא הי׳ מרוצה מזה, באמרו, שדבר זה עלול להחשב כהוספה על התפלה. ואם הדברים אמורים בשייכות לענין של לימוד, הרי עאכו״כ בנוגע לאמירת תהלים, שכיון שזהו״ע של ״שירות ותשבחות״ (כדברי הגמרא במסכת ברכות[113]), הרי זה שייך לענין התפלה, שחלק ממנה הוא ״סידור שבחו של מקום״[114]. ולכן היתה ההוראה שלא לומר השיעור תהלים אצל העמוד, אלא אצל שולחן הקריאה.

אבל בפועל, הנה לאחרי משך זמן, התחילו לומר השיעור תהלים אצל העמוד. והטעם הפשוט בזה הי׳ מפני טירחא דציבורא, והיינו, שמיד לאחרי אמירת ״עלינו״, כאשר הש״ץ עומד עדיין לפני העמוד, יש להמשיך ולומר השיעור תהלים, כי, אם הש״ץ יעזוב את מקומו ויפנה לילך לבימה, פלוני ילך לכאן ופלוני לשם, אזי יתכן שאצל אחדים לא יהי׳ קיום למנהג דאמירת שיעור תהלים.

אך עדיין נשאר החשש שלא יתפרש הדבר כהוספה על התפלה.

ולכן, העצה לזה — לסיים תחילה את התפלה ע״י אמירת הפסוקים המיוחדים לכתחילה לסיום ואחרי התפלה: ״אל תירא״ ו״אך צדיקים״, ואז, הנה גם כאשר הש״ץ נשאר אצל העמוד לאמירת שיעור תהלים, הרי זה לאחרי ההפסק ע״י אמירת הפסוקים הנ״ל, ששולל את ענין ההוספה על התפלה.

ובפרטיות יותר:

לא די באמירת ג׳ הפסוקים ד״אל תירא גו׳״ בלבד, כי: המקור לאמירת פסוקים אלו הוא[115] — סיפור המדרש על מגלת אסתר[116] אודות ג׳ התינוקות שפגש מרדכי, ואמר לכל אחד מהם ״פסוק לי פסוקך״, ואמר הראשון הפסוק ״אל תירא״ וכו׳, והתוצאה היתה בהצלחה, ולכן מסיימים את התפלה בפסוקים אלו. ומובן, שסיום זה הוא עדיין ענין של תפלה — תפלה מיוחדת שהצליחה באופן נפלא ביותר, כך, שזהו המשך וסיום התפלה, כתפלה אריכתא דמי;

משא״כ הפסוק ״אך צדיקים״ — אינו סיום של תפלה, אלא כמ״ש המהרש״ל (ומבואר יותר בדברי האחרונים) ע״פ דברי הגמרא[117] ״המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר התפלה, שנאמר אך צדיקים יודו לשמך (והדר) ישבו ישרים את פניך״, והיינו, שאמירת פסוק זה היא בתור ענין שמחוץ לתפלה, לאחרי סיום התפלה.

אך עדיין נשארת קושיא: הרי המהרש״ל הי׳ אומר ״אך צדיקים״ קודם צאתו מבית הכנסת?

אמנם, רואים בפועל עכשיו, כשישנו שיעור לימוד לאחרי התפלה, והלימוד הוא בבית־הכנסת דוקא, כדברי הגמרא במסכת ברכות[118] על הפסוק[119] ״אוהב ה׳ שערי ציון גו׳״, ״שערים המצויינים בהלכה״, שהתפלה במקום הלימוד, והלימוד במקום התפלה מסייע ומוסיף הצלחה כו׳, הנה כיון שהלימוד במקום זה דוקא הוא בגלל שבו היתה התפלה, לכן אומרים ״אך צדיקים״ (לא קודם היציאה מבית־הכנסת, אלא) לאחרי התפלה, קודם התחלת הלימוד.

ולסיכום: לא מצאתי עצה אחרת מלבד להפסיק בין התפלה לאמירת תהלים באמירת ״אל תירא״ ו״אך צדיקים״ — בהתאם להוראה בפעם הראשונה שאמירת תהלים תהי׳ במקום שונה מאמירת התפלה כדי שלא תחשב להוספה על התפלה, אלא, שלאח״ז נשתקע הדבר, מפני טירחא דציבורא, ואילו בנוגע לעצה הנ״ל אודות הקדמת אמירת ״אל תירא״ ו״אך צדיקים״, לא שייך טירחא דציבורא, ואדרבה, יש בה תועלת

הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתקפז ע׳ 60 ואילך; תתקפח ע׳ 71 ואילך.

112) ח״ב סמ״ד.

113) ג, ב. ז, ב.

114) ראה שו״ע אדה״ז או״ח רסנ״א. וש״נ.

115) ראה שער הכולל שם סל״ו. לקו״ש שם ע׳ 374.

116) אסת״ר פ״ז, יז (קרוב לסופו).

117) ברכות לב, ב (ובפרש״י).

118) ח, א.

119) תהלים פז, ב.

לציבור, כי, כאשר דוחים אמירת ״אל תירא״ ו״אך צדיקים״ לאחרי אמירת תהלים ולאחרי משניות כו׳, הרי לפעמים עלולים לשכוח לאמרם.

*

כג. ולסיים מעין הפתיחה:

בנוגע למאמר המשנה ״אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים״ – ידוע דיוק הלשון ״אחד״, שהן אצל ה״מרבה״ ישנו הענין ד״אחד״, והן אצל ה״ממעיט״ ישנו הענין ד״אחד״,

והרי הפירוש ד״אחד״ הוא – כדברי הסמ״ק (הובא בבית יוסף[120]) שאות א׳ מורה על אלופו של עולם, אות ח׳ מורה על ז׳ רקיעים וארץ, ואות ד׳ מורה על ד׳ רוחות העולם, ומכל ענינים אלו נעשית תיבה אחת, והתחלת ועיקר התיבה, הראש והמושל, הרי זה האל״ף (שלכן, כשרוצים לכתוב ״אחד״ בראשי־תיבות, לא כותבים ח׳ או ד׳, אלא חייבים לכתוב האות א׳, שכוללת גם הח׳ והד׳, אבל לא להיפך ח״ו),

וכאשר ההתחלה היא ב״אחד״, הנה למרות שאצל פלוני בא ה״אחד״ לידי ביטוי באופן של ״המרבה״, ואילו אצל פלוני באופן של ״הממעיט״, בודאי ש״לא ידח ממנו נדח״[121], וברור הדבר ש״יכוין לבו לשמים״, ו״רחמנא לבא בעי״[122],

וכיון שהלב מושל בכל הגוף, ״לבא פליג לכל שייפין״[123] – הנה מהלב (״יכוין לבו לשמים״), ״בכל לבבך״[124], יומשך בכל אברי הגוף, שיתנהג באופן ש״כל מעשיך יהיו לשם שמים״[125], ועד ש״בכל דרכיך דעהו״[126], כדי לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים[127].

ו״באור פני מלך חיים״[128], והוא מקיים את הבקשה: ״בקשו פני את פניך הוי׳ אבקש״[129], ובפרט בעשרת ימי תשובה, שאז הקב״ה הוא ״בהמצאו״ ו״בהיותו קרוב״[130],

ומתוך שמחה וטוב לבב מסיימים את העבודה של עשי״ת – תשובה עילאה, וממשיכים את ״הוי׳ הוא האלקים״[131], לאחרי ההקדמה ד״ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד״[132], וההקדמה שלפנ״ז: ״שמע ישראל הוי׳ אלקינו הוי׳ אחד״[133],

ומתקיים בעגלא דידן פסק הרמב״ם[134] ש״מיד הן נגאלין״, ובא בפועל ובגלוי למטה מעשרה טפחים – ״לשנה הבאה בירושלים״ [כהפירוש בזה – שאין צריכים להמתין שנה שלימה, אלא ענין זה נעשה מיד, ובמילא, לשנה הבאה נהי׳ כבר בירושלים[135]], ע״י משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לנגן הניגונים ״פרזות תשב ירושלים״, ״אנא עבדא״, ״אבינו מלכנו״, ו״ופרצת״.

טרם צאתו (לאחרי אמירת ברכה אחרונה) התחיל כ״ק אדמו״ר שליט״א לנגן ״כי בשמחה תצאו״].

---

120) או״ח סס״א. שו״ע ואדה״ז שם ס״ו.
121) ע״פ שמואל־ב יד, יד. וראה תניא ספל״ט. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד סה״ג.
122) סנהדרין קו, ב ובפרש״י. זהר ח״ב קסב, סע״ב. ח״ג רפא, ריש ע״ב.
123) ראה זח״ג קסא, ריש ע״ב. רכא, ב. רלב, א.
124) ואתחנן ו, ה.
125) אבות פ״ב מי״ב.
126) משלי ג, ו.
127) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ.
128) משלי טז, טו.
129) תהלים כז, ח.
130) ישעי׳ נה, ו. וראה ר״ה יח, א. וש״נ.
131) ואתחנן ד, לה־לט.
132) פסחים נו, א.
133) שם ו, ד.
134) הל׳ תשובה פ״ז ה״ה.
135) ראה סה״ש תש״ח ע׳ 200. וש״נ.

בס"ד. שיחת ש"פ האזינו, שבת שובה, ח' תשרי, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.

א. יום הש"ק זה נקרא "שבת שובה" – לא רק בגלל שהתחלת ההפטרה היא "שובה ישראל", כמו "שבת נחמו", ע"ש התחלת ההפטרה: "נחמו נחמו עמי", ועד"ז "שבת בראשית", ע"ש התחלת הקריאה: "בראשית ברא", אלא גם בגלל שכל ענינו של יום הש"ק זה הוא ענין התשובה[1], כדלקמן.

ובהקדמה – שלאמיתו של דבר, הנה גם השמות "שבת נחמו" או "שבת בראשית" קשורים עם תוכנו של יום השבת (ולא רק ע"ש התחלת ההפטרה או הקריאה), שהרי איתא בגמרא[2] ש"שמא מילתא היא", ומזה מובן שמהשם יכולים למצוא ולידע את תוכנו של הדבר הנקרא בשם זה, ובפרט ע"פ המבואר בשער היחוד והאמונה[3] ש"שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש הוא כלי לחיות כו'", היינו, שהחיות נמשך ע"י אותיות השם;

אבל אעפ"כ, בשבת שובה, מודגש ביתר שאת וביתר עוז שבגלל שהתוכן של יום השבת זה הו"ע התשובה, לכן נקרא בשם "שבת שובה",

ואדרבה: בגלל שתוכנו של יום השבת הו"ע התשובה, לכן מפטירין בו "שובה ישראל", וכמובן גם מזה שההפטרה "שובה ישראל" אינה כמו כל ההפטרות שהם "מענין הפרשה"[4], כדמוכח מזה גופא שלפעמים מפטירין "שובה ישראל" בשבת פרשת וילך (כאשר נצבים וילך מחולקים לב' פרשיות, כידוע הסימן "פת בג המלך"[5], כמדובר לעיל[6]), ולפעמים מפטירין "שובה ישראל" בשבת פרשת האזינו (כבשנה זו), ועכצ"ל, שהסיבה לכך שמפטירין "שובה ישראל" היא בגלל שענינו של יום הש"ק זה הו"ע התשובה.

[ואין זה בסתירה לכך שכל ענין ההפטרה הוא "מפני שפעם אחת גזרו .. שלא יקראו בתורה, וקראו בנביאים מענין הפרשה .. ואח"כ כשבטלה הגזירה וחזרו לקרות בתורה, התקינו שיהא אחד קורא בנביא מענין הפרשה"[4], וא"כ, איך יתכן שמפטירין "שובה ישראל" בפ' וילך או בפ' האזינו, אף שלכאורה אין זה "מענין הפרשה" – כי, גם בפרשיות אלו מדובר אודות ענין התשובה, אפילו בפשטות הכתובים, ועאכו"כ ע"פ דרשות רז"ל בזה, אלא שאין זה בהדגשה כ"כ, ובגלל זה לא היו קובעים להפטיר "שובה ישראל" דוקא, אלא בגלל שתוכנו של יום הש"ק זה הו"ע התשובה].

ב. והענין בזה:

כיון שכל הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ נקראים עשרת ימי תשובה, הרי יום השבת שבעשי"ת בודאי שענינו הו"ע התשובה.

וההסברה בזה – שכללות ענין השבת, במשך כל השנה כולה, הו"ע של תשובה לגבי ימות החול, וכמבואר באגרת התשובה[7] ש"שב"ת אותיות תש"ב" (כמבואר גם במאמר של רבינו הזקן שנדפס בהקדמה לסליחות[8]).

וכיון שבתשובה יש ב' ענינים: (א) הענין ד"סור מרע", חרטה על העבר, (ב) הענין ד"הרוח תשוב אל האלקים גו'"[9], שזהו"ע תשובה עילאה – הנה גם ביום השבת ישנם ב' ענינים אלו: סור מרע – כפי

---

1) ראה גם שיחת ש"פ האזינו, שבת תשובה תשכ"ח בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חנ"א ע' 26). וש"נ.

2) ראה ברכות ז, ב. יומא פג, ב. זהר ח"א ו, סע"א. ח"ב קעט, סע"ב. ועוד.

3) בתחלתו.

4) שו"ע אדה"ז או"ח רסרפ"ד. וש"נ.

5) דניאל א, יג.

6) שיחת ש"פ מטו"מ, מבה"ח מנ"א תשכ"ט ס"ג (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ז ע' 134). וש"נ.

7) ספ"י. וראה גם לקו"ת דרושי ש"ש סו, ג.

8) בתחלתו. מאמרי אדה"ז אתהלך לאזניא ס"ע ר.

9) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ריש פרשתנו. ובכ"מ.

שאומרים ב"כגוונא": "וכל דינין מתעברין מינה כו'"[10]; וישנו גם הענין ד"ויכולו"[11], ענין הכליון והתענוג[12], שזהו"ע ד"והרוח תשוב גו'".

אמנם, כיון ש"אין הכל יכולין להפוך לבם כרגע מן הקצה" (ועאכו"כ שתהי' "בכי' כו' מסטרא דא וחדוא כו' מסטרא דא"[13] בבת אחת), הנה עיקר העבודה בקו הבכי' צ"ל "לפני יום השבת", בזמן דתיקון חצות כו'[14], ואילו ביום השבת עצמו צ"ל העבודה בקו השמחה.

ואם הדברים אמורים בנוגע לכל שבתות השנה, הרי עאכו"כ שכן הוא בנוגע לשבת שבעשרת ימי תשובה, שבא לאחרי העבודה דחודש אלול ור"ה כו'.

ג. ובפרטיות יותר:

עשרת ימי תשובה באים לאחרי ר"ה, אשר, מלבד היותו א' מעשי"ת, יש בו גם ענין מיוחד בפני עצמו שלמעלה מעשי"ת.

וכמשנ"ת במ"א[15] ע"פ לשון חז"ל[16] "עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ", שמחד גיסא, הנה הלשון "בין ר"ה ליוהכ"פ" מורה שבזה לא נכללים ר"ה ויוהכ"פ עצמם; ולאידך גיסא, כיון שמספר הימים הוא עשרה, ולא שבעה, עכצ"ל שנכללים בזה גם ר"ה ויוהכ"פ עצמם (ומזה מביאים ראי' בנוגע להלכה, שהלשון "בין" יכול לכלול גם את שני הקצוות[17]). אך הענין הוא – שבר"ה ויוהכ"פ יש ענין שנכלל בעשי"ת, ויש בהם גם ענין בפני עצמו שלמעלה מעשי"ת (כמובן מהלשון "בין ר"ה ויוהכ"פ", דכיון שלשון הקודש הוא בדיוק, יש בזה בודאי גם הפירוש ד"בין" באופן שאינו כולל את הקצוות).

והביאור בזה – שאף שבר"ה ישנו ענין התשובה, מ"מ, אין זה ענינו העיקרי. וכמובן ממ"ש הרמב"ם[18] בנוגע לתקיעת שופר – "מצות היום"[19] – "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר, עורו ישנים משנתכם .. וחזרו בתשובה כו'", והיינו, שענין התשובה הוא רק הוספה בדרך רמז, אבל אין זה הענין העיקרי של ר"ה (דאל"כ, לא הי' הרמב"ם אומר ש"תקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב", שהרי יש בזה טעם והסברה).

וכמפורש ברס"ג[20] בביאור עשר הטעמים בענין תק"ש בר"ה, שהענין הראשון (שהוא העיקרי) הוא כפי ש"עושין המלכים בתחלת מלכותם שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות להודיעו להשמיע בכ"מ התחלת מלכותם, וכן אנו ממליכין עלינו את הבורא ליום זה ("תמליכוני עליכם"[21]) .. בחצוצרות[22] וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" ["לפני המלך ה' (בביהמ"ק, ששם ענין זה הוא בגילוי) הוא דבעינן (גם) חצוצרות"[23]], ורק לאח"ז בא הענין השני, ענין התשובה, בתור הוספה על הענין הראשון, ולא בתור ענין עיקרי.

וכמבואר גם במאמרי כ"ק מו"ח אדמו"ר, שענין התשובה שבר"ה הוא (לא מצד עצמו, אלא) מצד ענין ההכתרה[24], והיינו, שכדי שהקב"ה יקבל את בקשת בנ"י "מלוך על העולם כולו" – וכפי שחותמים בשם ומלכות: "ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ", שמזה מובן, שברור הדבר "בלי שום ספק וס"ס בעולם"[25] שהקב"ה קיבל את ההכתרה – צ"ל תחילה ענין התשובה (החל מהתשובה שבחודש אלול), שעל ידה "סר עונך וחטאתך תכופר"[26], ואז מקבל הקב"ה את ההכתרה.

---

10) זח"ב קלה, רע"ב.
11) בראשית ב, א.
12) ראה אוה"ת עה"פ (כרך א – מב, ב ואילך. כרך ג – תקח, א ואילך).
13) זח"ג עה, א. – הובא בתניא אגה"ת רפי"א. וראה לקו"ב (קאָרף) ח"ב ע' רטז ואילך.
14) שם ספ"י.
15) ראה שיחת ש"פ וילך, שבת שובה דאשתקד ס"ב (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ד ע' 29). וש"נ.
16) ר"ה יח, א. וש"נ.
17) ראה לקו"ש חכ"ט ע' 203 הערה 4. וש"נ.
18) הל' תשובה פ"ג ה"ד.
19) שם כו, ב. כז, א. רמב"ם הל' שופר פ"א ה"ב.
20) הובא באבודרהם בטעמי התקיעות.
21) שם טז, סע"א. וש"נ.
22) תהלים צח, ו.
23) שם כז, א. רמב"ם שם.
24) ראה גם סה"מ תרח"ץ ע' י־יב.
25) ראה תניא אגה"ת פי"א.
26) ישעי' ו, ז.

אבל עפ"ז אינו מובן: כיון שבר"ה קיבל הקב"ה את ההכתרה של בנ"י, לאחרי שהי' אצלם ענין התשובה באופן ש"סר עונך וחטאתך תכופר" – א"כ מדוע צריכים לאח"ז עשרת ימי תשובה?!

אך הענין הוא – שהתשובה דעשי"ת היא תשובה עילאה[27], עלי' נאמר "והרוח תשוב אל האלקים גו'", וכיון שהקב"ה הוא אין סוף, יכולה וצריכה להיות התשובה – "תשוב אל האלקים" – באופן ד"ילכו מחיל אל חיל"[28], בלי גבול.

וכל זה – אפילו בימות החול שבעשי"ת, ועאכו"כ בשבת שובה, שכן, כשם שיום השבת שבכל השנה הו"ע של תשובה לגבי ימות החול, כן הוא גם בעשי"ת, שביום השבת שבהם ישנו עילוי גדול יותר בתשובה עילאה גופא לגבי שאר עשי"ת.

ד. זאת ועוד:

יום השבת קשור לא רק עם ימי השבוע שעבר, שהעלי' שלהם ("ויכולו") היא בשבת, אלא גם עם ימי השבוע הבא, ש"מיני' מתברכין כולהו יומין"[29].

וכיון שיוהכ"פ מתברך משבת שובה, נמצא, שיש מעלה בשבת שובה אפילו לגבי יוהכ"פ.

וזהו הטעם שדוקא בשבת שובה מפטירין "שובה ישראל", שזוהי הדרגא הכי נעלית בתשובה – אף שלכאורה היו צריכים להפטיר "שובה ישראל" ביוהכ"פ, סיום וגמר עשי"ת, שאז הוא תכלית העלי' – כי, תכלית העלי' של עשי"ת היא בשבת שובה דוקא, ועד שאפילו יוהכ"פ מתברך משבת שובה.

[ולהעיר גם ממה שמצינו בהלכה, שאע"פ שיוהכ"פ הוא "שבת שבתון"[30], מ"מ, בנוגע לכמה ענינים יש חומר בשבת גם לגבי יוהכ"פ, כמובן מהחילוק ביניהם בנוגע לענין העונשים[31], ומרובה מדה טובה כו'[32]].

וזהו שמצינו שהיתה התעוררות גדולה בשבת שובה, הן במעלי דשבתא והן ביומא דשבתא, כפי שמספר כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה הידועה[33].

ה. ומזה מובן גם בנוגע להמשכה על כל השנה כולה:

מבואר בכתבי האריז"ל[34] בנוגע לשבעה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ (במובן המצומצם של "בין ר"ה ליוהכ"פ", שכולל רק שבעה ימים), שיש בהם כל שבעת ימי השבוע, שבהם נעשית ההמשכה והתיקון על כל שבעת ימי השבוע: יום ראשון דעשי"ת – בנוגע לכל ימי ראשון של כל השנה, ועד"ז בשאר ימי השבוע, ועד לשבת שובה – בנוגע לכל השבתות של כל השנה כולה.

וכיון שענינו של שבת בכל השנה הו"ע התשובה, הרי מובן, שענין התשובה שבשבתות השנה נמשך משבת שובה. והיינו, שבכללות, בנוגע לענין התשובה במשך השנה, הרי זה נמשך מעשי"ת ויוהכ"פ, אבל בפרטיות, בנוגע לענין התשובה דשבת, הרי זה נמשך משבת שובה.

[ואין זה בסתירה לפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר[35] שכפי שנעמדים ("ווי מ'שטעלט זיך אַוועק") בשבת בראשית כך נמשך על כל השנה, היינו, שההמשכה על כל השנה כולה היא משבת בראשית דוקא – כי, ההמשכה משבת בראשית היא בנוגע לכל שאר הענינים, אבל בנוגע לענין התשובה, ההמשכה היא משבת שובה].

ו. ומזה מובן גודל ההתעוררות והנתינת כח שנמשכת מלמעלה בשבת שובה בנוגע לענין התשובה באופן נעלה ביותר.

---

27) לקו"ת שבהערה 7.
28) תהלים פד, ח.
29) זח"ב סג, ב. פח, א.
30) אחרי טז, לא. אמור כג, לב.
31) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרי"א ס"ד. וש"נ.
32) יומא עו, א. וש"נ.
33) שיחת ח"י אלול תש"ג (סה"ש תש"ג ע' 154 ואילך).
34) שער הכוונות דרושי ר"ה (קודם דרוש א'). סידור האריז"ל (עשי"ת).
35) ראה תורת מנחם – התוועדויות חנ"ו ע' 10. וש"נ.

וכיון ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"[36], הרי בודאי שהתעוררות זו נמשכת ובאה בפועל ממש, הן אם הוא יודע ומרגיש זאת, והן אם לאו, שכן, "אע"ג דאינהו לא חזו, מזלייהו חזו"[37], ואח"כ הרי זה נמשך גם למטה,

ופועל באופן הנראה והנגלה – שתהי' הצלחה בעבודת ה' במשך כל השנה כולה בתשובה ומעשים טובים, שהרי "המעשה הוא העיקר"[38].

* * *

ז. ישנו ענין מיוחד בקביעות שנה זו – ששבת שובה חל ביום שמיני בתשרי, שיש בו ענין נפלא וערב ("אַ געוואַלדיקער און אַ געשמאַקער ענין").

ובהקדים המדובר פעם בחג הפסח[39] אודות הפיסקא "על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת כו'", שבה נימנו כו"כ "מעלות טובות", ולדוגמא: "ונתן לנו את התורה", מבלי לבאר את תוכן המעלה, להיותם ענינים פשוטים, ויכולים לבארם בכמה אופנים – דלכאורה אינו מובן, מדוע בנוגע למעלה "ובנה לנו את בית הבחירה", מוסיפים לבאר את תוכן המעלה: "לכפר על כל עוונותינו"?

גם צריך להבין: עיקר ענינו של ביהמ"ק הוא השראת השכינה למטה, כמ"ש[40] "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", וכפי שמאריך הרמב"ן[41] בביאור הענין. וא"כ, מדוע מדגישים שמעלת בית הבחירה היא "לכפר על כל עוונותינו", דלכאורה אין זה הענין העיקרי שבו?

ומזה מוכח, שהענין ד"לכפר על כל עוונותינו" הוא נעלה יותר ומכריע את כל שאר המעלות שב"בית הבחירה", כפי שדובר בזה בארוכה.

ובזה גופא – הנה למרות שענין זה הי' הן במשכן ("דאיקרי מקדש"[42]) והן בביהמ"ק, הרי מובן, שתכלית הענין היא בביהמ"ק דוקא, שהרי המשכן נקרא בשם "אוהל"[43], ועליו נאמר[44] "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה".

ובביהמ"ק גופא – עיקר המעלה היא (לא בביהמ"ק השני, אלא) בביהמ"ק הראשון, וכפי שמצינו בנוגע לתקיעת שופר, שהגזירה לדחות מ"ע זו בראש השנה שחל בשבת, היתה בזמן בית שני דוקא (משא"כ בזמן בית ראשון)[45], ומזה מוכח שעיקר השלימות של ביהמ"ק היתה בבית ראשון.

וכמו בכל הענינים – יש גם בביהמ"ק הראשון ג' הענינים דעולם (מקום) שנה (זמן) ונפש (אדם)[46]:

בנוגע לנפש (אדם) – נבנה ביהמ"ק הראשון ע"י שלמה המלך, שהי' בתכלית השלימות, כמ"ש[47] "הוא יהי' איש מנוחה .. שלמה יהי' שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו".

בנוגע לעולם (מקום) – הרי זה "המקום אשר יבחר ה'"[48], וכמדובר פעם אודות גודל המעלה שבזה, ועד שלא מצינו בתורה את השם "ירושלים", כי אם "המקום אשר יבחר ה'"[49].

ובנוגע לזמן (שנה) – מסופר בתנ"ך[50] שבנין ביהמ"ק הראשון נמשך שבע שנים (שמיטה – כללות הזמן), ומובן, שבמשך כל הזמן ניתוסף בענינו של ביהמ"ק, אבל עדיין לא היתה השלימות של ביהמ"ק,

---

36) שבת עז, ב.
37) מגילה ג, א. וש"נ.
38) אבות פ"א מי"ז.
39) שיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"ח סי"ט ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ב ע' 257 ואילך). וש"נ.
40) תרומה כה, ח.
41) ר"פ תרומה.
42) עירובין ב, א. וש"נ.
43) שמואל־ב ז, ו.
44) פ' ראה יב, ט.
45) ר"ה רפ"ד. וראה לקו"ת דרושי ר"ה נז, ג.
46) ראה אוה"ת יתרו ע' תתטז ואילך. סה"מ תרכ"ח ע' קמד. ועוד.
47) דברי הימים־א כב, ט.
48) פ' ראה שם, ה. ועוד.
49) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חי"ד ע' 262. וש"נ.
50) מלכים־א ו, לח.

עד לגמר בנינו (בסיום שבע השנים), שאז היתה חנוכת ביהמ"ק וחנוכת המזבח (עיקר ענינו של ביהמ"ק[51]), וכמבואר בלקו"ת פ' נשא[52] שאז ההמשכות הם בתוספת ובריבוי כו'.

ובנוגע לחנוכת ביהמ"ק – מסופר בתנ"ך[53] שנערכה במשך "שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום", ומיד לאח"ז, "ביום השמיני שלח את העם גו'".

וכיון ש"יום השמיני" הוא שמיני עצרת[54], נמצא, שהתחלת י"ד הימים של חנוכת ביהמ"ק היתה בשמיני בתשרי.

וזהו גודל העילוי של שמיני בתשרי – שבו נעשה גמר ושלימות ביהמ"ק, ובו היתה חנוכת ביהמ"ק, שגדלה מעלתו גם לגבי יוהכ"פ, כמובן מזה ש"אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים", ו"יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא"[55].

ומזה מובן גודל העילוי דשבת שובה, שלימות ענין התשובה, כשחל בשמיני בתשרי – שבו היתה השלימות של ביהמ"ק, שענינו "לכפר על כל עוונותינו".

ח. וכיון ש"הימים האלה נזכרים ונעשים"[56], היינו, שבכל שנה ושנה חוזרים ונמשכים אותם הענינים שהיו באותה תקופת השנה, הרי מובן, שבשמיני בתשרי חוזר ונמשך שלימות הענין של ביהמ"ק.

ובפרט ע"פ המדובר כמ"פ[57] שענין החורבן הי' רק בגשמיות של ביהמ"ק, בעצים ובאבנים (ע"ד דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[58] שרק הגופים נמצאים בגלות כו'), משא"כ בנוגע לרוחניות של ביהמ"ק, שעל זה אין שליטה לגוי, ונשאר תמיד בגלוי,

– אלא שאין זה מספיק, אלא יש צורך בביהמ"ק בגשמיות, שלכן ישנם כמה דיני אבילות בנוגע לחורבן ביהמ"ק, אע"פ שביהמ"ק הרוחני הוא בקיומו –

הרי בודאי שגם עכשיו ישנם כל ההמשכות שהיו בעת חנוכת ביהמ"ק בשמיני בתשרי.

וענין זה פועל וממשיך למטה את הביהמ"ק בגשמיות, ככל פרטי המדידות שנימנו בספר יחזקאל[59] בנוגע לביהמ"ק השלישי – דכיון שנעשה הענין ד"לכפר על כל עוונותינו", הרי מתבטלת סיבת הגלות, "מפני חטאינו"[60], ובמילא מתבטל גם המסובב, "גלינו מארצנו"[60], ומתגלה מיד ביהמ"ק השלישי שעומד בנוי למעלה[61],

ובאופן שלא מתחשבים עם שום הגבלות, לא מצד ב"ד של מעלה ולא מצד ב"ד של מטה, שלכן יורד ביהמ"ק ומתגלה למטה אפילו בלילה ואפילו בשבת[61] – שזוהי מעלת ביהמ"ק השלישי על ביהמ"ק הראשון והשני, שבנינם אינו דוחה את השבת[62], משא"כ ביהמ"ק השלישי שכבר עומד בנוי, וצריך רק לירד ולהתגלות למטה, הרי זה יכול להיות גם בשבת.

וכל זה נעשה ע"י התשובה, כפי ש"הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה . . ומיד הן נגאלין"[63], ומתוך שמחה, ו"באור פני מלך חיים"[64], בעגלא דידן, ובקרוב ממש.

* * *

ט. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה שובה ישראל.

* * *

51) ראה רמב"ם ריש הל' ביהב"ח.
52) כט, א.
53) שם ח, סה־סו.
54) ראה רד"ק ומצו"ד עה"פ.
55) מו"ק ט, א. פרש"י ורד"ק שם.
56) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.
57) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"א ע' 98. וש"נ.
58) ראה סה"ש תרפ"ז ע' 170. וש"נ.
59) קאַפּיטל מ ואילך.
60) נוסח תפלת מוסף יו"ט.
61) פרש"י ר"ה ל, סע"א. פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. תוס' שבועות טו, רע"ב.
62) שבועות שם. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א הי"ב.
63) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
64) משלי טז, טו.

יי. בהמשך להמדובר לעיל[65] אודות השבועה ד"כי אשא אל שמים ידי"[66], נתעכב עתה על פירוש רש"י בפסוק זה, "כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה" – דלכאורה אינו מובן:

א) בשלמא בנוגע לענין השבועה – כבר פירש רש"י על הפסוק[67] "הרימותי ידי", "לשון שבועה", ועד"ז "אשא .. ידי" הו"ע של שבועה; אבל מנא לי' לרש"י שזהו "בחרון אפי" – היכן נזכר בכתוב ענין של חרון אף?!

יש מפרשים[68], "שהשבועה בכל מקום אינה אלא לקיים הבטחתו, ואחר שאין כאן שום הבטחה, אין כאן מקום לשבועה, לפיכך הוצרך לומר, שאע"פ שאין כאן שום הבטחה, מ"מ, מרוב חרון אפו על האויב להנקם ממנו ושלא ינחם מזה, הוצרך להשבע שינקם ממנו".

אבל: מצינו כו"כ שבועות גם ללא ענין של הבטחה לפנ"ז, החל ממ"ש באברהם "הרימותי ידי", אף שלפנ"ז לא היתה שום הבטחה. ועד"ז מ"ש גבי נח "לא אוסיף גו' ולא אוסיף גו'"[69], "כפל הדבר לשבועה"[70], אף שלפנ"ז לא היתה שום הבטחה. ועד"ז בשבועה של אליעזר עבד אברהם בלכתו לקחת אשה ליצחק, "שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך"[71] – היתה השבועה מיד, לא הקדמת הבטחה. וא"כ, מהו ההכרח לפרש "בחרון אפי אשא ידי .. בשבועה", בה בשעה שלא נזכר בכתוב ענין של חרון אף על האויב?

ובפרטיות יותר:

בהמשך הפרשה[72] מביא רש"י שבפרשה זו נחלקו רבי יהודה ורבי נחמי': "רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל, ורבי נחמי' דורש את כולה כנגד האומות". וא"כ, ממה־נפשך: לשיטת ר"י – לא מצינו עד כאן חרון אף על האומות; ואפילו לשיטת ר"נ שישנו כאן ענין של חרון אף על האומות – הרי בהמשך הדברים מפרש רש"י בעצמו "כי אשא אל שמים ידי" באופן אחר?!

ב) מדוע מפרש רש"י "אשא ידי אל עצמי", בה בשעה שבפסוק נאמר "אשא אל שמים ידי"?

יש מפרשים[73], ש"הרי כתיב[74] השמים כסאי וגו', וא"כ הוא עצמו יושב בשמים, ואיך שייך לומר שישא ידו לאשר הוא שם, ל"פ הא דכתיב אל השמים .. אל עצמי".

אבל לכאורה אי אפשר לומר כן, כי:

א) הבן חמש למקרא לא למד עדיין את הפסוק "השמים כסאי", ואם כוונת רש"י להבהיר זאת, הי' לו להזכיר פסוק זה, כדרכו בכו"כ מקומות שמביא פסוק שהבן חמש למקרא לא למדו עדיין.

ב) איך אפשר לתרץ את הקושיא מהפסוק "השמים כסאי", ע"י הפירוש ש"אל שמים" היינו "אל עצמי" – בה בשעה שמפורש בקרא ש"השמים" הם רק "כסאי", והרי הכסא הוא למטה מהיושב עליו.

ולהעיר: יש פסוק נוסף שכבר נאמר לפנ"ז (ולפלא שלא נזכר במפרשים) – "השקיפה ממעון קדשך מן השמים"[75], אבל, גם כאן נאמר שהשמים הם רק "מעון" של הקב"ה, ולא הקב"ה בעצמו, וא"כ, איך אפשר לומר שהפירוש "אל שמים" הוא "אל עצמי"?

יא. וממשיך רש"י, "ואמרתי חי אנכי", "לשון שבועה הוא, אני נשבע חי אנכי", ובכמה דפוסים ניתוסף בחצאי עיגול (בגלל הספק אם זהו אכן מפירוש רש"י) "כמו חי אני נאום ה' אם לא כאשר דברתם באזני[76], אף כאן".

---

65) שיחת וא"ו תשרי סט"ז ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 45 ואילך).
66) פרשתנו לב, מ.
67) לך לך יד, כב.
68) פי' הרא"ם ושפ"ח.
69) נח ח, כא.
70) פרש"י עה"פ.
71) חיי שרה כד, ב־ג.
72) פסוק מג.
73) שפ"ח עה"פ.
74) ישעי' סו, א.
75) תבוא כו, טו.
76) שלח יד, כח.

וצריך להבין:

ג) מה מוסיף רש"י בתיבות "אני נשבע חי אנכי", לאחרי שכבר פירש ש"חי אנכי" "לשון שבועה הוא"?

ד) לפי הגירסא שרש"י מביא גם את הפסוק "חי אני גו'" שבפ' שלח – מספיק לכאורה להעתיק את התיבות "חי אני נאום ה'", ולמה צריך להוסיף גם את התיבות "אם לא כאשר דברתם באזני"?

ה) מדוע בפ' שלח לא מפרש רש"י אריכות הדברים בענין השבועה כפי שמפרש כאן?

וכמדובר כמ"פ שכל הענינים צריכים להיות מוכרחים מפשטות הכתובים באופן המובן לבן חמש למקרא, וכפי שיתבאר לקמן.

*

יב. כאן המקום לסיים (ועכ"פ להמשיך) המדובר לעיל[77] אודות ה"סיום" על מסכת מנחות[78]:

בדברי הגמרא "אמר ר' זירא, מאי קראה, מתוקה[79] שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל, רב אדא בר אהבה אמר מהכא, ברבות[80] הטובה רבו אוכלי' ומה כשרון לבעלי'" – צריך להבין:

רב אדא בר אהבה הי' מבוגר יותר מר' זירא, שהרי רב אדא בר אהבה (שהאריך ימים) נולד ביום שמת רבי[81], ואילו ר' זירא הי' תלמידו של ר' יהודה ורב הונא[82] שחיו לאח"ז, וא"כ, היתה הגמרא צריכה להקדים את מאמרו של ר' אדא בר אהבה למאמרו של ר' זירא?

ויש לומר הביאור בזה:

ר' זירא ור' אדא בר אהבה מדברים אודות השכר על ענין הקרבנות, אלא שר' זירא, שמביא הפסוק "מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל", מדבר אודות כללות ענין השכר שעליו אמרו רז"ל[83] "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", היינו, שתשלום השכר הוא "למחר", בתקופה שלאח"ז, לאחרי הזמן ד"בשכבך"[84], שאז "יאכל", "מתן שכרו"[85]; ואילו ר' אדא בר אהבה מדבר אודות השכר דאכילת הקרבנות ("רבו אוכלי', כהנים") שבא מיד לאחרי הקרבת הקרבן[86].

ולכן מביאה הגמרא תחילה את מאמרו של ר' זירא שמדבר אודות כללות ענין השכר, ורק לאח"ז מביאה הגמרא את מאמרו של רב אדא בר אהבה, שמוסיף, שהענין ד"אחד המרבה ואחד הממעיט" הוא לא רק בנוגע לכללות ענין השכר שיהי' "למחר", אלא גם בנוגע לשכר שבא מיד.

יג. ויש להוסיף ולבאר גם השייכות דתוכן פסוקים אלו לבעלי המימרות – ר' זירא ורב אדא בר אהבה.

ובהקדים בנוגע לכללות הענין דאמירת דבר בשם אומרו – שכיון שכל עניני התורה הם בדיוק, הרי מובן, שאין זה ענין שנוגע רק לשלילת הגזילה (כדברי המג"א[87]), או לענין ד"מביא גאולה לעולם"[88], אבל לא להבנת והשגת הענין עצמו, אלא ידיעת שם אומרו מוסיפה גם בהבנת והשגת הענין, שכן, ע"פ דברי רבינו הזקן בהקדמה לתניא ש"נשמות ששרשן ממדת חסד הנהגתן גם כן להטות כלפי חסד להקל כו'" (שזהו סיבת המחלוקת שבין ב"ה לב"ש), נמצא, שכל מאמר קשור עם שרש נשמת בעל המאמר, ופשוט, שידיעת שורש הדבר מוסיפה בהבנת והשגת הענין.

---

77) שיחת וא"ו תשרי בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 32 ואילך).

78) כמה פרטים משיחה זו נכללו בשיחת וא"ו תשרי הנ"ל (המו"ל).

79) קהלת ה, יא.

80) שם, יו"ד.

81) ראה קידושין עב, סע"א ואילך (ובפרש"י). ב"ר פנ"ח, ב.

82) ראה ברכות לט, א. מח, א.

83) עירובין כב, א. וש"נ.

84) משלי ו, כב. וראה אבות פ"ו מ"ט.

85) פרש"י מנחות שם.

86) נזכרה גם דוגמא ממחוסר כיפורים, שאסור לו להכנס למקדש, וכשמביא קרבן, הותר להכנס למקדש.

87) או"ח סקנ"ו סק"ב.

88) אבות פ"ו מ"ו. וראה לקו"ש חל"ו ע' 180 ואילך. וש"נ.

וע"ד שמצינו בגמרא[89] שאלו ש"מורין הלכה מתוך משנתן" נקראים "מבלי עולם", דאף שדברי המשנה ידועים לכל, שלכן "טעה בדבר משנה חוזר"[90], מ"מ, כאשר פוסקים מדברי המשנה בלבד, ללא ידיעת טעמי המשנה, יכולים לבוא לידי טעות בפסק ההלכה. ולאידך גיסא, כאשר יודעים את הענין כפי שהוא בשרש השכל, עד לכח המשכיל ועד לשרשו בעצם הנפש, אזי ניתוסף בהבנת והשגת הענין. ועד"ז מובן שידיעת שם בעל המאמר מוסיפה בהבנת הענין.

ועד"ז בנדו"ד, שכאשר יודעים שהראי' מהפסוק "מתוקה שנת העובד" נאמרה ע"י ר' זירא דוקא, ואילו הראי' מהפסוק "ברבות הטובה גו'" נאמרה ע"י רב אדא בר אהבה דוקא, אזי ניתוסף בהבנת הענין.

יד. והביאור בזה:

בנוגע לפסוק שמביא ר' זירא אודות כללות ענין השכר שיהי' "למחר", "בשכבך" – אין הכוונה דוקא להשכר דג"ע שיהי' לאחרי ק"כ שנה, אלא הכוונה גם לשכר דג"ע כפי שישנו בכל לילה בעת השינה, "בשכבך" כפשוטו, שהנשמה עולה לג"ע ושואבת לה חיים[91], בדוגמת כללות ענין השכר דג"ע שנהנין מזיו תורתן ועבודתן[92]; אבל עדיין אין זה אמיתית ענין השכר, שעל זה אמרו[93] "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", כיון שהעולם אינו יכול לקבל זאת, כמבואר גם בתניא[94].

ונמצא, שהן ר' זירא והן רב אדא בר אהבה מדברים אודות השכר שבא לפני שלימות השכר, אלא שרב אדא בר אהבה מדבר אודות השכר שבא מיד לאחר המעשה, ואילו ר' זירא מדבר אודות השכר שבא משך זמן לאח"ז.

וענין זה מתאים עם תכונות נפשותיהם – שאצל שניהם מצינו ענין הזריזות, אלא שרב אדא בר אהבה הי' זריז יותר מאשר ר' זירא:

בנוגע לרב אדא בר אהבה – מסופר בגמרא במסכת ברכות[95] ש"חזיי' להיא כותית דהות לבישא כרבלתא (בגד אדום[96]) בשוקא, סבר דבת ישראל היא, קם קרעי' מינה. אגלאי מילתא דכותית היא, שיימוה בארבע מאה זוזי. אמר לה, מה שמך, אמרה לי', מתון, אמר לה, מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא", "מתון לשון המתנה, אם המתנתי, הייתי משתכר ד' מאות זוז"[97].

ומכאן רואים את גודל זריזותו של רב אדא בר אהבה – שלא המתין לרגע, אלא תיכף ומיד קרע את הלבוש כו'.

[ובדרך אגב יש ללמוד מזה הוראה – שכאשר רואים בת ישראל לבושה באופן בלתי צנוע, צריכים מיד להתייצב נגד זה כו'. ולא כמו אלו שטוענים שזהו רק הידור מצוה, ולא בכל זמן ובכל מקום, אלא כפי שנהג רב אדא בר אהבה, שלמרות שהי' בגלות, והי' מקום להתיירא מפני הגויים, לא התחשב בכך כו'].

ובנוגע לר' זירא – מסופר בגמרא בסוף הוריות, שהי' "חריף ומקשה", בניגוד לרבה בר רב מתנה, שהי' "מתון ומסיק". ומבואר בתוספות הרא"ש, שאין הכוונה שר' זירא הי' רק מקשה, אלא שהי' יודע להקשות ולתרץ מיד, משא"כ רבה בר רב מתנה ש"לא הי' מפולפל וחריף כ"כ להקשות ולתרץ מיד, אלא שוהה ומעיין יפה עד דמסלקא לי' שמעתי' אליבא דהלכתא".

ונמצא, שגם אצל ר' זירא הי' ענין הזריזות, שהי' יודע להקשות ולתרץ מיד (ללא צורך לשהות ולעיין כמו "מתון ומסיק"), אבל אעפ"כ, הזריזות של ר' זירא לא היתה גדולה כ"כ כמו הזריזות של רב אדא בר אהבה, שלא המתין לרגע כו', שהרי תחילה הי' מקשה ורק לאח"ז הי' מתרץ מיד.

---

89) סוטה כב, א.
90) כתובות פד, ב. וש"נ.
91) ב"ר פי"ד, ט. וראה פרדר"א פי"ב.
92) ראה תניא פל"ט (נב, ב).
93) קידושין לט, ב. וש"נ.
94) אגה"ק ס"ג. סכ"ג.
95) כ, א.
96) פי' הערוך – הובא בחדא"ג מהרש"א שם.
97) פרש"י שם.

ועפ"ז מובן, שגם ר' זירא, שהי' אצלו ענין הזריזות, אינו מדבר אודות שלימות השכר שבא "למחר", כי אם אודות השכר שישנו כבר לפנ"ז, אבל עדיין אין זה השכר שבא תיכף ומיד בשעת מעשה, כמו השכר שאודותיו מדבר רב אדא בר אהבה, שהזריזות שלו היתה גדולה יותר מהזריזות של ר' זירא.

טו. ולהעיר, שאע"פ שמסדר הדורות משמע שהיו שנים שנקראו בשם ר' זירא[98], ושלשה שנקראו בשם רב אדא בר אהבה[99] — הרי נוסף לכך שעצם העובדה ששמותיהם שוים מוכיחה שיש שייכות ביניהם[100], הנה משמעות הדברים היא שר' זירא ורב אדא בר אהבה שנזכרו בסוף מנחות הם אותם ר' זירא ורב אדא בר אהבה שנזכרו בברכות והוריות הנ"ל.

טז. ויש להוסיף ולהעיר אודות השייכות שבין ר' זירא ורב אדא בר אהבה — ע"פ דברי הגמרא במסכת תענית[101] "שאלו תלמידיו (את רבי זירא, ואמרי לה) לרב אדא בר אהבה, במה הארכת ימים", ובמסכת מגילה[102]: "שאלו תלמידיו את רבי זירא במה הארכת ימים", ושניהם השיבו שזכו לאריכות ימים בגלל אותה הנהגה, ולא כמו שאר תנאים ואמוראים שאודותם מסופר במסכת מגילה[103] ששאלו אצלם "במה הארכת ימים", שאצל כל אחד מהם היתה הנהגה מיוחדת שבגללה זכה לאריכות ימים.

ועפ"ז יש לומר, שדברי ר' זירא ורב אדא בר אהבה בביאור דברי המשנה בסוף מנחות אינם באופן של פלוגתא, אלא "מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי"; ר' זירא מדבר אודות ענין אחד של שכר, ורב אדא בר אהבה מדבר אודות ענין נוסף של שכר.

יז. ויש ענין נוסף שלא נעמדים עליו — כאמור כמ"פ שמחפשים דקדוקים כו' ("שׁפּאַלטן אַ האָר"), ולא שמים לב לדברים פשוטים:

במאמר "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד כו'" — מצינו שינויי גירסאות: הגירסא שמופיעה במשנה שבגמרא היא: "שיכוין לבו לשמים", אבל במשנה כפי שנדפסה במשניות הגירסא היא: "שיכוין אדם את דעתו לשמים". ואילו בגמרא במסכת שבועות[104] הגירסא היא: "שיכוין את לבו לאביו שבשמים".

ולהעיר, שבמסכת שבועות הלשון הוא "והתניא נאמר בעולת העוף וכו', אחד המרבה וכו'", ועל גליון הש"ס יש הגהה: "צ"ל והתנן", כיון שזוהי משנה. אבל באמת אין צורך לתקן מאומה (וגם אין צורך לתרץ בדוחק שמכאן מוכח שגם על משנה אפשר לומר "והתניא"[105]), כי, אין הכוונה למשנה במנחות שמסיימת "ובלבד שיכוין את לבו לשמים", אלא הכוונה היא לברייתא שמסיימת "ובלבד שיכוין את לבו לאביו שבשמים", ומצד איזה טעם מדייקת הגמרא כאן לשון זה דוקא.

ולפלא שהסתפקו רק בציון שינויי הגירסאות, מבלי לבאר הענין, ובלשון הידוע: "אין פוצה פה ומצפצף" — בה בשעה שג' גירסאות אלו הם ג' ענינים שונים, וכמו השינוי בין "יכוין את דעתו" ל"יכוין לבו", ש"דעת" ו"לב" הם ענינים שונים, ולכאורה שייך ענין הכוונה (כמו "לשם ששה דברים הזבח נזבח"[106]) למוח בלבד, ולא ללב, שקשור עם ענין ההרגש, וא"כ, כאשר במשנה נזכר ענין הדעת, ואילו במשנה שבגמרא (שבה ניתוסף ענין הפלפול) נזכר ענין הלב, הרי זה בודאי בדיוק.

ואין הזמן גרמא לבאר ענין זה, וכפי שיתבאר בהזדמנות הראוי'.

וכמו"כ יש להוסיף, שכל המדובר לעיל אודות סיום מסכת מנחות, אינו רק ענין של אגדתא [אף שגם אגדתא הוא חלק בתורה, ואין מה להתבייש באגדתא... ואדרבה: כמאמר הספרי[107] (שזהו ספר של הלכה...) "רצונך שתכיר מי שאמר והי' העולם, למוד הגדה"], אלא זהו גם ענין שקשור עם כו"כ הלכות, וכפי שיתבאר בהזדמנות הראוי'[108].

---

98) בערכו (אות ב).
99) בערכו (אות ג).
100) ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 359.
101) כ, ב.
102) כח, א.
103) כז, ב ואילך.
104) טו, א.
105) ראה שער יוסף (להחיד"א) להוריות ה, א (ד"ה דתנן). משק ביתי מערכת הב' אות קיד. וראה שד"ח כללים מערכת ב אות סז. וש"נ.
106) זבחים ספ"ד.
107) עקב יא, כב.
108) ראה שיחת יום שמח"ת סכ"ז ואילך (לקמן ע' 187 ואילך).

[ואח"כ אמר: כיון שמדובר אודות "סיום" — יש ליתן גם "משקה" (ונתן משקה לעולים החדשים לחלק בין המסובים). ואח"כ צוה לנגן הניגון "אין אדיר כה"].

* * *

יח. נהוג ללמוד גם ענין באגרת התשובה, ובפרט בעמדנו בעשרת ימי תשובה, ובשבת שובה.

בפרק ה' מבואר: "אך באמת אין שום דבר .. חוצץ לפניו ית' .. אלא כמ"ש בישעי'[109] כי אם עוונותיכם היו מבדילים וכו'".

וצריך להבין[110]:

בדרך כלל אין דרכו של רבינו הזקן לציין מראה־מקומות, וכפי שרואים שמביא באגרת התשובה כו"כ פסוקים ללא ציון מראה־מקום, ובפרט שבפרק זה גופא, שורות אחדות לפנ"ז, מביא את הפסוקים "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא"[111], ו"מלא כל הארץ כבודו"[112], "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד"[113], ללא ציון מראה מקום; ולמה דוקא בנוגע לפסוק "כי אם עוונותיכם היו מבדילים" מוצא רבינו הזקן לנכון לומר "כמ"ש בישעי'"?

יט. וממשיך רבינו הזקן, "ופגם הוא מלשון פגימת הסכין":

בפירושו ש"פגם" הוא מלשון פגימה, כוונת רבינו הזקן לשלול שאין זה מלשון "נותן טעם לפגם"[114], שעפ"ז הי' הפירוש — לא שנחסר משהו בכמות הדבר, אלא רק ניתוסף דבר־מה שעי"ז נעשה הדבר שלא כדבעי; ולכן מדייק רבינו הזקן ש"פגם" הוא מלשון פגימה, כדי להדגיש שע"י החטא נעשה חסרון בנשמה.

[ואע"פ שבחלק ראשון בתניא[115] כותב רבינו הזקן הלשון "להעביר הלכלוך והפגם", שמשמעותו ע"ד "נותן טעם לפגם", היינו, שיש כאן דבר נוסף שצריך להעבירו, משא"כ להפירוש ד"פגימת הסכין", לא מתאים הלשון "להעביר", כיון שאין כאן דבר נוסף, ומזה מוכח שהפירוש ד"פגם" אינו שנעשה חסרון — הנה שתי תשובות בדבר: (א) יש לומר ש"להעביר" קאי רק על ה"לכלוך", שעל זה שייך לשון העברה, ואילו ה"פגם" הוא ענין נוסף, (ב) אפילו לפי הפירוש ש"פגם הוא מלשון פגימת הסכין" שייך הלשון "להעביר", כי, כדי לתקן את החסרון כו', צריך תחילה להסיר את הענינים הבלתי־רצויים].

אבל עדיין צריך להבין: מדוע צריך להוסיף "פגימת הסכין"?

ואף שיש לתרץ שאילו הי' אומר רק "פגם הוא מלשון פגימה", עדיין הי' אפשר לפרש שזה מלשון "נותן טעם לפגם" — אינו מובן מדוע נקט דוקא "פגימת הסכין", בה בשעה שהמקור לכל הפגמים הוא "פגימת המזבח", כדאיתא בגמרא[116] "שלש פגימות הן .. פגימת אוזן בבכור, פגימת מום בקדשים .. אף פגימת סכין .. וכולן פגימתן כדי פגימת המזבח". וכיון ששיעור הפגימות נלמד מ"פגימת המזבח", שזהו המקור, א"כ, הי' רבינו הזקן צריך להביא את הלשון "פגימת המזבח", ולא "פגימת הסכין"?

ואין לתרץ שרבינו הזקן נקט "פגימת הסכין" לפי שזהו דבר שמצוי יותר משאר הפגימות [כי, פגימת מום בקדשים — הרי בזמן הזה אין ענין הקדשים כלל; ופגימת הבכור — שייכת רק אם בעה"ב הוא "בטלן" שאינו יודע שיש עצה למכור את הבכור; משא"כ פגימת הסכין הוא דבר המצוי, שהרי יש ריבוי בהמות וריבוי שוחטים] — כי, תירוץ כזה שייך בנוגע לפירוש רש"י לבן חמש למקרא, שבשבילו צריך

109) נט, ב.
110) מכאן עד סוסי"ט — נדפס בלקוטי ביאורים בספר התניא (קאָרף) ח"ב ע' קעו ואילך.
111) ישעי' ו, ג.
112) ירמי' כג, כד.
113) ואתחנן ד, לט.
114) פסחים מד, ב. וש"נ.
115) פכ"ד — בהגהה.
116) חולין יז, סע"ב.

להביא דוגמא מדבר שכיח יותר, משא"כ כשמדובר אודות לימוד התניא, וחלק שלישי בתניא – לא יניח רבינו הזקן את מקור הענין ("פגימת המזבח") בשביל להביא דוגמא מצוי' יותר ("פגימת הסכין").

וכפי שיתבאר לקמן – לאחרי הביאור בפירוש רש"י, כנהוג.

כ. (ואח"כ אמר:)

כיון שהגיעו עולים חדשים ממדינת רוסיא – ינגנו מזמרת הארץ.

– ישנו הניגון עם תיבות בשפה הרוסית שמיוסד על מאמר הזהר[117]: "לית אתר פנוי מיני' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (כמוזכר לעיל), ולכן ינגנו ניגון זה.

ובפרט שניגון זה קשור עם הגאולה של הנשיא שלהם והנשיא שלנו – נשיא דורנו.

ויה"ר שענין זה ימשיך את קיום היעוד[118] "אומר לצפון תני" – שיצאו מן המיצר אל המרחב, יחד עם בניהם ובנותיהם, ו"כספם וזהבם אתם"[119].

[ניגנו הניגון "ניעט ניעט ניקאַוואָ"].

* * *

כא. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק "כי אשא אל שמים ידי":

כיון שבפסוקים שלפנ"ז מדובר אודות הטענות של הקב"ה לבנ"י, "הם קנאוני בלא אל גו' ואמר אי אלהימו וגו'"[120], ואילו בפסוקים שלאח"ז, "אם שנותי ברק חרבי וגו'" עד "וכפר אדמתו עמו"[121], מדובר אודות נקמתו של הקב"ה מאוה"ע שמצירים לבנ"י – אינו מובן: מדוע נאמר "כי אשא וגו'", שזהו נתינת טעם על מש"נ לפנ"ז, דלכאורה, מהו קישור הענינים (כקושיית המפרשים[122]), ויתירה מזה, כפי ששואל הבן חמש למקרא: הרי זה ענין הפכי?!

ועל זה מפרש רש"י: "כי בחרון אפי אשא ידי .. בשבועה", שזהו נתינת טעם על הנקמה בגויים, למרות הכעס על בנ"י – כיון שבחרון אפו נשבע הקב"ה להנקם מאוה"ע שמצירים לבנ"י ("שנותי ברק חרבי וגו'" עד "וכפר אדמתו עמו"), שהרי ענין השבועה הוא למעלה מטעם ודעת.

ועפ"ז מובן גם הצורך בשבועה, אף שמצינו כמ"פ הבטחות של הקב"ה ללא שבועה, כמו "אם בחוקותי תלכו גו' ונתתי גשמיכם בעתם"[123] – דכיון שיש חרון אף על בנ"י, וישנו כלל "אל תרצה את חברך בשעת כעסו"[124], מוכרחת להיות שבועה שאעפ"כ ינקם הקב"ה מאוה"ע שמצירים להם.

כב. ומוסיף לפרש – "אשא ידי אל עצמי":

ובהקדים – שאין להקשות איך שייך שהקב"ה ישא את ידו לשמים, בה בשעה שנמצא בעצמו בשמים (ואין כוונת רש"י להבהיר ענין זה), כי, בפסוק שלפנ"ז[125] מפרש רש"י "אני אני הוא", "אני להשפיל ואני להרים", ומובן, שכאשר ישנו הענין ד"להשפיל", נמצא גם הקב"ה עם בנ"י במעמד ומצב זה (וע"ד שנאמר בדור הפלגה "הבה נרדה גו'"[126]), ואז שייך לומר "אשא אל שמים ידי".

אלא כוונת רש"י להבהיר ענין אחר – שהשבועה של הקב"ה היא אל עצמו, והיינו, שכשם שהשבועה של אדם היא אל הקב"ה, כך גם שבועתו של הקב"ה היא אל עצמו, וע"ד מ"ש[127] "בי נשבעתי".

וממשיך רש"י: "ואמרתי חי אנכי", "לשון שבועה הוא, אני נשבע חי אנכי" – כי, בשבועה יש ג' ענינים: (א) הנשבע, (ב) זה שאליו נשבעים, (ג) הדבר שבו נשבעים. וכמו בשבועת יוסף: "חי פרעה"[128]

---

117) תקו"ז תנ"ז (צא, סע"ב). ת"ע (קכב, ב).
118) ישעי' מג, ו.
119) שם ס, ט.
120) לב, כא-לז.
121) שם, מא-מג.
122) ראה פי' הרא"ם.
123) ר"פ בחוקותי.
124) אבות פ"ד מי"ח.
125) שם, לט.
126) נח, יא, ז.
127) וירא כב, טז.
128) מקץ מב, טו ובפרש"י.

— שיוסף נשבע להקב"ה בחיי פרעה. וכן הוא גם בשבועה זו: הנשבע הוא הקב"ה — "אני נשבע", והשבועה היא "חי אנכי" (נוסף על האמור לעיל שהשבועה היא בעצמו — "אל עצמי").

ורש"י מפרש כל זה כאן, ולא בפ' שלח — כיון שרק כאן מאריך הכתוב בענין השבועה, משא"כ בפ' שלח.

כג. ויש להוסיף בנוגע ל"יינה של תורה"[129] שבפירוש רש"י זה:

"עצמי" ("אל עצמי") — הוא מלשון "עצם", שמורה על חוזק ותוקף הדבר, כמו במבנה הגוף, שהעצם הוא החלק היותר חזק שבגוף, ומסביבו הוא בשר הגוף, שזוהי החיצוניות בלבד.

וזהו "אשא ידי אל עצמי בשבועה" — כיון שהשבועה צריכה להיות לענין נעלה יותר, "אל עצמי" דוקא, ובלשון החסידות — שלילת הענין של אורות וגילויים, כולל גם שם הוי', שהוא רק שם העצם[130], כי אם עצמותו ומהותו ית'.

וכאמור לעיל, שכיון שענין השבועה הוא למעלה מטו"ד, הנה גם כשישנו מעמד ומצב של חרון אף כו', מתחייב הקב"ה להנקם מאוה"ע שמצירים לבנ"י כו'.

כד. וענין זה קשור במיוחד עם עשרת ימי תשובה:

אודות עשי"ת נאמר[131] "דרשו ה' בהמצאו", ואז הוא קירוב המאור אל הניצוץ[132], והיינו[133], שגם כאשר הניצוץ הוא במעמד ומצב שהמאור צריך להתקרב אליו, כיון שאינו במעמד ומצב שרוצה להתכלל במאור, הנה גם אז מתקרב המאור אליו.

ויש להוסיף בדיוק הלשון "בהמצאו" — שזהו בדוגמת ענין המציאה, שאינה קשורה כלל עם יגיעת האדם, שיכול להתייגע הרבה ולא למצוא דבר, שכן, כל ענין המציאה הוא דבר שבא ללא יגיעה וללא הכנה כלל, ועד"ז בנדו"ד, שאין צורך בהכנה ויגיעה בשביל המאור,

ויתירה מזה, שאין צורך אפילו ברצון לעשות תשובה, אלא די בכך שיכריח את עצמו לרגע אחד לעשות תשובה (שהרי תשובה היא בשעתא חדא ורגעא חדא[134]), כמו במציאה, שגם אם אינו רוצה להרים את המציאה, אלא מכריח את עצמו להרים אותה [ובלבד שלא יעצום את עיניו, שאז לא יראה את המציאה...], נעשה בעה"ב על המציאה (ואף אחד לא יכול לבוא אליו בטענות כו'), ובנדו"ד, שנעשה בעה"ב כביכול על "המאור".

ומזה מובן, שבזמן זה לא נוגע המעמד ומצב של האדם — שגם אם הוא במעמד ומצב בלתי־רצוי שיכול לעורר חרון אף כו', מתחייב הקב"ה מתוך שבועה להיות בקירוב אליו כו'; ועי"ז נעשה גם ענין התשובה, כמשנת"ל[135] ש"שאלו לתורה נפש החוטאת במה תתכפר וכו', שאלו להקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר לו"[136], והיינו, שמבלי הבט על מעמדו ומצבו, הנה מצד השבועה של הקב"ה, ישנה האפשרות שיעשה תשובה ויתכפר לו.

ונקודת הענין — שהחילוק ד"אני להשפיל ואני להרים" (ב"פ "אני") הוא רק מצד החיצוניות, משא"כ מצד הפנימיות, שזוהי דרגא שלמעלה מכל ענין של התחלקות (וע"ד "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד

---

129) סה"ש תרצ"ו ע' 137. תרצ"ז ס"ע 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).

130) כ"מ הל' עכו"ם פ"ב ה"ז. פרדס שי"ט. מו"נ ח"א פס"א ואילך. עיקרים מאמר ב פכ"ח.

131) ישעי' נה, ו. וראה ר"ה יח, א. וש"נ.

132) דרך חיים יג, ריש ע"ד. כא, סע"ב. צא, א. קונטרס העבודה ספ"ה.

133) ברשימה נוספת: לכאורה יכול לבוא היצה"ר ולטעון שצריך לילך בסדר והדרגה; לכל לראש צ"ל תשובה תתאה, ואח"כ צריך להתענות או ליתן צדקה וכו', ואיך יכולים לאחוז מיד ("מיט אַמאָל") בדרגא ד"דרשו ה' בהמצאו", שזהו"ע תשובה עילאה?! ובכלל — טוען היצה"ר — איך יכול להיות הענין ד"דרשו גו'", כאשר הקב"ה הוא "בשעת כעסו", שעל זה אמרו חז"ל "אל תרצה כו' בשעת כעסו"!...

134) זח"א קכט, סע"א.

135) במאמר ד"ה שובה ישראל פ"ב (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ע' 57).

136) יל"ש תהלים רמז תשב.

שיכוין לבו כו'"), ולמעלה מכל החשבונות כו'. ועז"נ "חי אנכי", שבחי' אנכי מורה על ענין הגדלות כו'[137], כפי שיהי' בגילוי לעתיד לבוא.

ואז יהי' גם הענין ד"וכפר אדמתו עמו",

— שזהו הסיום של שירת האזינו [ובלשון הכתוב[138]: "עד תומם", וכפי שמפרש רש"י על הפסוק[139] "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", "האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו". — ולהעיר, שפירש"י זה דורש ביאור ("אַ מאָדנע רש"י"), שהרי מובן מאליו ש"וכפר אדמתו עמו" הוא סיום השירה, ומאי קמ"ל], עלי' נאמר[139] ש"תהי' .. לעד בבני ישראל", וכידוע גודל מעלת שירת האזינו, שכלולים בה כל הדברים שבעולם כו' (כידוע הסיפור עם הרמב"ן[140] בנוגע לשמות בנ"י), ולכן הי' הרב המגיד חפץ שידעו כל שירת האזינו בעל־פה[141] —

שהקב"ה "יפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם"[142] במשך אריכות הגלות כו', ובנ"י יסכימו להתפייס וימחלו להקב"ה, ועד שיאמרו "אודך[143] ה' כי אנפת בי"[144].

* * *

כה. הביאור בדברי רבינו הזקן באגה"ת — "פגימת הסכין", ולא "פגימת המזבח"[145]:

בפגימת המזבח — כיון שכל ענינו של המזבח הוא בשביל הקרבת הקרבנות, הרי כשנפגם המזבח, אי אפשר להקריב עליו קרבנות, ובמילא מתבטל מתורת מזבח. וכן בפגימת הבכור — שעי"ז נפסל הבכור. וכן בנוגע לקדשים [שאינם כמו בכור שהוא קדוש מרחם, ורק בתור הידור צריך להקדישו גם בפה[146]], שע"י הפגם נפסלים להקרבה.

משא"כ בסכין — שגם כשנפגם אינו מתבטל מתורת סכין, אלא הדבר תלוי בתכלית ומטרת השימוש, שהרי אם רוצים להשתמש בו כדי לנסר, הרי אדרבה, סכין פגום טוב יותר, ורק לשחיטה — נפסל.

וכן הוא בנוגע לפגם שנעשה ע"י עבירה — שתלוי במי מדובר: בשייכות ליהודי — הרי זה דבר בלתי־רצוי, ועד לענין של היפך החיים רח"ל, משא"כ בשייכות לגוי, אין זה דבר שלילי, ואדרבה, שהרי לגוי אסור לקיים מצוה, ועד ש"עכו"ם ששבת חייב מיתה"[147], שנעשה אצלו ענין של היפך החיים.

ולכן נקט רבינו הזקן הלשון "פגימת הסכין" — כיון שזהו ענין שדומה לעבירה.

ועוד ביאור בזה:

בפגימת המזבח אין נפק"מ היכן הוא הפגם — אם במקום שבו זורקים את הדם או במקום וצד אחר. ועד"ז בבכור, אין נפק"מ אם הפגימה היא באבר שהנשמה תלוי' בו או לא; משא"כ בנוגע לפגימת הסכין — הפסול הוא רק אם הפגימה היא בחלק המשמש לשחיטה, משא"כ אם הפגימה היא במקום אחר.

וענין זה מתאים להמבואר כאן בענין "ויפח באפיו נשמת חיים"[148], שזהו "עד"מ מחבל ("יעקב חבל נחלתו"[149]) עב שזור מתרי"ג חבלים דקים .. תרי"ג מצות, וכשעובר ח"ו על אחת מהנה נפסק חבל הדק וכו'", והיינו, שהפגם הוא במקום מסויים בחבל ששייך לענין פרטי זה דוקא.

---

137) שלכן אמירת שמואל "אנכי הרואה" (שמואל־א ט, יט) היתה ענין בלתי רצוי (ראה ספרי דברים א, יז. ועוד).

138) ס"פ וילך (לא, ל).

139) שם, יט.

140) ראה עמה"מ ש"א פ"ד. סדה"ד ד"א תתקנד. הובא בשיחת ש"פ האזינו, י"ב תשרי תשמ"ב סל"א (התוועדויות תשמ"ב ח"א ס"ע 109 ואילך).

141) ראה סה"ש תש"א ס"ע 56. וש"נ. וראה גם שיחת ש"פ האזינו, י"ג תשרי דאשתקד בסופה (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ד ס"ע 92). וש"נ.

142) פרש"י עה"פ.

143) ישעי' יב, א.

144) חסר הסיום (המו"ל).

145) סעיף זה נדפס בלקוטי ביאורים בספר התניא (קאָרף) ח"ב ס"ע קעט ואילך.

146) ראה ערכין כט, סע"א. וש"נ. רמב"ם הל' בכורות פ"א ה"ד.

147) סנהדרין נח, סע"ב.

148) בראשית ב, ז.

149) פרשתנו לב, ט.

ועוד ביאור שלישי – העולה על כולנה:

הטעם שאין שוחטין בסכין פגום הוא – מצד צער בעלי חיים, כיון ששחיטה בסכין פגום גורמת צער לבהמה[150] [ולהעיר ממ"ש בספרי קבלה[151] שזהו מצד "ואהבת לרעך כמוך"[152] – אף שזהו דבר פלא לומר זאת על בעלי־חיים, שהרי בפשטות נאמר ענין זה בנוגע לבני אדם, כדברי הגמרא[153]: "אמר קרא ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה"], שלכן ישנם כל פרטי הדינים בנוגע לסכין שחיטה.

והביאור בזה[154] – שעצם ענין השחיטה הוא טובה לבהמה[155], כידוע שהתכלית של הדומם הוא להיכלל בצומח, תכלית הצומח ליכלל בחי, ותכלית החי ליכלל במדבר (כמבואר בשיחה הידועה בתורת שלום[156]), ולכן, שחיטת בהמה לצורך אכילה היא לטובתה, כיון שזהו"ע של עלי' – כמארז"ל[157] "אין ושחט אלא ומשך" – להיכלל במדבר[158]; אבל כאשר השחיטה פסולה, נמצא, שבשעת עשיית הטובה גורמים גם רעה מיותרת לבהמה, שזהו"ע של צער בעלי חיים.

וכן הוא בנוגע לענין המצוות – שזהו לטובת האדם, שיבוא לתכליתו להתעלות ולהתכלל באלקות, ע"י קיום המצוות שהם רצונו של הקב"ה (בדוגמת ענין השחיטה שעי"ז מתעלה החי, כנ"ל).

ולכן נקט רבינו הזקן "פגימת הסכין" דוקא – שזהו ענין שלטובת הבהמה (ולא כמו פגימת המזבח או פגימת בכור, שזהו ענין בפני עצמו), ודוגמתו בקיום המצוות שזהו לטובת האדם.

כו. הביאור בדברי רבינו הזקן "כמ"ש בישעי' כי אם עוונותיכם היו מבדילים כו'"[159]:

במשל שמביא רבינו הזקן בביאור הענין ד"ויפח באפיו גו'", "כשהאדם נופח לאיזה מקום אם יש איזה דבר חוצץ ומפסיק בינתיים אין הבל הנופח עולה ומגיע כלל לאותו מקום", יש דבר חידוש – שגם כאשר יש דבר חוצץ ומפסיק, ישנו הבל הנופח, אלא שאינו עולה ומגיע כו'. ועד"ז בנמשל, שגם כאשר עובר עבירה, ישנו עדיין הענין ד"ויפח באפיו נשמת חיים", אלא שישנו דבר המבדיל, "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלקיכם", אבל גם אז ישנו בחי' הבל העליון.

ובכדי להבהיר את הענין עוד יותר, מוסיף רבינו הזקן "כמ"ש בישעי'" – כי, שם נאמר[160] "הן לא קצרה יד ה' מהושיע ולא כבדה אזנו משמוע כי אם עוונותיכם היו מבדילים גו'"[161], שבזה מודגש יותר שהענין עצמו ישנו, אלא שיש דבר המבדיל שמונע ממנו מלהגיע כו'.

ועוד י"ל במ"ש רבינו הזקן "כמ"ש בישעי'":

בנוגע לישעי' – איתא בגמרא[162] שהוא בדוגמת "בן כרך שראה את המלך", כמבואר בכ"מ[163] שזוהי דרגת עולם הבריאה.

והענין בזה – שמדריגת ישעי' אינה כמו מדריגת משה, שהו"ע האצילות, למעלה מהעולם, וזהו גם

---

150) ראה חינוך מצוה תנא.

151) ראה ס' התמונה תמונה ג אות ה. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חכ"ט ע' 263. וש"נ.

152) קדושים יט, יח.

153) פסחים עה, א. וש"נ.

154) ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 206. וש"נ.

155) ולא כהטענה הידועה של "אגודות צער בעלי חיים"... שאסור לשחוט בהמות בגלל צער בעלי חיים – שטעות היא בידם, כיון שהשחיטה היא לטובת הבהמה.

156) ע' 243. וראה גם מכתב ימי הסליחות תשכ"ט (אג"ק חכ"ו ע' רטו).

157) חולין ל, ב.

158) ולכן "עם הארץ אסור לאכול בשר" (פסחים מט, ב), מפני שאינו יכול להעלות את הבשר (לקו"ת בהעלותך לא, ג. ובכ"מ).

159) סעיף זה נדפס בלקוטי ביאורים בספר התניא (קאָרף) ח"ב ע' קעו ואילך. וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 216 הערה 9.

160) שם, א.

161) נתבאר גם שבפסוק זה מרומזים פרטי המדרגות שעליהם מביא רבינו הזקן חמשה פסוקים, כמדובר לעיל (ש"פ נצו"י, כ"ג אלול סי"ד ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ז ס"ע 345 ואילך. וש"נ)), כי, "יד" מורה על ענין המדות (ז"א ומלכות), ו"אוזן" מורה על בחי' בינה (ראה ספר הערכים – חב"ד (כרך ח) ערך אזן ס"א (ע' קל ואילך). וש"נ), והרי בינה (שנקראת שביעאה) כוללת גם חכמה וכתר עד לבחי' עתיק (ראה אוה"ת בשלח ס"ע תרלו ואילך).

162) חגיגה יג, ב.

163) ראה שיחת ש"פ האזינו, י"ג תשרי דאשתקד בסופה (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ד ריש ע' 93). וש"נ.

שמדתו של משה היא מדת האמת[164] [שלכן נאמר במיתתו "ויבכו בני ישראל"[165], ולא "כל בית ישראל" כמ"ש גבי אהרן[166], כיון שגם למטה היתה מדתו מדת האמת[167]],

ולהעיר גם מהסיפור[168] אודות אחד מתלמידי הבעש"ט שלא הי' יכול להבין איך יתכן שמישהו לא ישמור שבת כהלכתה (עד שהבעש"ט העמיד אותו במעמד ומצב שהבין איך שייך שלא לעמוד בנסיון כו') — שזהו ע"ד מדריגת משה שלמעלה מהעולם,

אבל מדריגת ישעי' שייכת לעולם — שזהו"ע עולם הבריאה, בחי' כסא הכבוד[169].

ולכן מדגיש רבינו הזקן "כמ"ש בישעי'" — להורות שגם במדריגה ששייכת לעולם ישנו הענין דהבל העליון כו'.

וזוהי גם ההוראה בעבודה — שצריך לידע שגם כאשר יש דבר החוצץ ומפסיק כו', הרי זה רק שאינו מגיע כו', אבל עדיין ישנו הענין דהבל העליון, כנ"ל.

וכן הוא גם בנוגע לכללות ענין הגאולה — ש"הנה זה עומד אחר כתלנו"[170], והיינו, שהענין עצמו ישנו, ולכן, בשעתא חדא וברגעא חדא, יכולים להמשיכו בגלוי, ע"י התשובה, שאז נעשית מחילה וסליחה וכפרה על כל השנה, ו"מיד הן נגאלין"[63], בקרוב ממש.

[לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ניעט ניעט ניקאַווא"].

164) שמו"ר פ"ה, יו"ד.
165) ברכה לד, ח.
166) חוקת כ, כט.
167) ראה לקו"ש חכ"ד ע' 253 ואילך. וש"נ.
168) ראה "סיפורי חסידים" (להרש"י זעווין) מועדים ע' 39 ואילך. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חכ"ט ע' 160.
169) ראה לקו"ת פרשתנו עד, ד. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות סה"מ ניסן ס"ע קס. וש"נ.
170) שה"ש ב, ט.

המשך ביאור למס' עירובין ליום חמישי עמ' א

אֵינָהּ נוֹהֶגֶת – אין מוטל עליו לנהוג דיני אבילות אֶלָּא יוֹם אֶחָד בלבד. וְאִי זוֹ הִיא שמועה קְרוֹבָה וְאֵיזוֹ הִיא שמועה רְחוֹקָה, אם שמע בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יום מן המיתה הרי זו שמועה קְרוֹבָה, אך אם שמע לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יום מן המיתה הרי זו שמועה רְחוֹקָה. אלו דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַחַת [–בין] שְׁמוּעָה קְרוֹבָה וְאַחַת [–ובין] שְׁמוּעָה רְחוֹקָה נוֹהֶגֶת – יש עליו לנהוג דיני אבילות של שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים מיום השמועה.

וְאָמַר על כך רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר [–בשם] רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם שֶׁאָתָּה מוֹצֵא יָחִיד המִיקֵל וְרַבִּים חולקים עליו וּמַחֲמִירִין, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּחֲמִירִין הַמְּרוּבִּים, חוץ ממחלוקת זו של רבי עקיבא וחכמים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא מֵיקֵל וַחֲכָמִים מַחֲמִירִין מכל מקום הֲלָכָה כְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.

וְטעם הדבר שפסק רבי יוחנן כרבי עקיבא, משום דְּסָבַר לֵהּ כִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּאָבֵל – בדיני אבילות.

מדייקת הגמרא, כַּאֲבֵילוּת הוּא דְּאַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנַן – רק בדיני אבילות יש לפסוק כיחיד המיקל, לפי שהקילו בהם חכמים, אֲבָל בְּעָלְמָא – בשאר דברים, אֲפִילּוּ בִּדְרַבָּנַן שָׁנֵי [–יש חילוק] בֵּין יָחִיד בְּמָקוֹם יָחִיד לבֵין יָחִיד בְּמָקוֹם רַבִּים, והלכה כדברי הרבים המחמירים כנגד היחיד המיקל, ושלא כדברי רבא.

המשך ביאור למס' עירובין ליום שישי עמ' ב

שאילים אלו קנו שביתה במקומם בכניסת היום טוב, ומאחר ויצאו לאחר מכן מן התחום אין להם אלא ארבע אמות במקום עמידתם, וכיצד מתיר אתה לבני עירך מחוזא לטלטל אילים אלו עד לעירם.

חָדַר אָמַר רָבָא – ומחמת קושיא זו חזר בו רבא מהוראתו, ואמר, לִיזְדַּבְּנוּ לִבְנֵי מַבְרַכְתָּא – יש להתיר למכור אילים אלו רק לבני העיר מברכתא, ומותרים הם לטלטלם בכל העיר, ואף על פי ש'אין להם אלא ארבע אמות', משום דְּכוּלָּהּ מַבְרַכְתָּא לְדִידְהוּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דָּמְיָא – לפי שכל העיר מברכתא נידונית כארבע אמות, אבל אסור להוציאם חוצה לה, ולפיכך אין בני מחוזא רשאים ליטלם עמם לעירם.

הגמרא מביאה דין התלוי במחלוקת רבי יוחנן בן נורי וחכמים: תָּנֵי [–שנה] רַבִּי חִיָּא, חֵרֵם – מצודת דגים, שהיו עושים על ידי העמדת גדר של קנים, הנמצאת בתוך בריכת מים שֶׁעומדת בֵּין שני תְּחוּמֵי שַׁבָּת של שתי ערים, צָרִיךְ

לקוטי שיחות פרשת האזינו שבת תשובה כרך יד

א. עה"פ "האזינו השמים גו' ותשמע הארץ" אי' בספרי: "לפי שהי' משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים, ולפי שהי' רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ".

והנה מובן, דכמו שבכל עניני התורה (מלשון הוראה[1]) ישנה הוראה לכל או"א מישראל, כן גם בדבר זה, "שהי' משה קרוב לשמים" — הוראה בזה לכאו"א בעבודתו[2], והיינו כי כיון שב"כל[3] נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי' משרע"ה כי הוא משבעה רועים כו' כללות כולם" לכן כאו"א יכול להגיע עכ"פ "לאפס קצהו ושמץ מנהו"[4] מדרגות משה שהתורה הודיעה אודותם לנו, ובנדו"ד — להיות "קרוב לשמים". וכיון שיכול להגיע — מובן שמחוייב להשתדל בזה שהרי עבודת האדם צ"ל "כמאן דבעי למעבד"[5].

וצלה"ב: איך הוא ביכולת כאו"א להגיע להיות "קרוב לשמים"? ולא עוד אלא שמחוייב להגיע לזה?!

גם צלה"ב: דובר כמ"פ[6], אשר תוכנה של כל סדרה שקוראים בתורה, שייך הוא להזמן שקוראים אותה. שמזה מובן בנדו"ד, כי הוראה האמורה — שעל האדם להיות "קרוב לשמים" — שייכת במיוחד להזמן שקוראים פ' האזינו — שבכו"כ שנים (כבשנה זו) קוראים אותה בעשי"ת (שבת תשובה)[7].

וצ"ל, מהי השייכות דהוראה זו — להזמן דעשי"ת בכלל, ושבת תשובה בפרט?

ב. ויובן בהקדים שהשבת שבין ר"ה ליוהכ"פ נקרא בשם "שבת תשובה" ועפ"י הידוע[8] דהשם של כל דבר מורה על תוכנו וחיותו של הדבר, מובן שתוכנו של שבת זה הו"ע התשובה.

ואף שבפשטות נקרא כן להיותו א' מעשרת ימי תשובה; אמנם, מכיון שכל עניני התורה הם בדיוק, הנה מזה שקבעו שמו של היום — "שבת תשובה", מובן כי שייכותו לענין התשובה היא לא רק בזה שהוא יום א' מעשרת ימי תשובה, אלא גם מצד ענין השבת שבו: להיותו השבת של העשי"ת, יש בו מעלה מיוחדת בענין התשובה, יתירה על שאר הימים מעשי"ת.

וגם להדיעה[9] שהשם הוא "שבת שובה" (ולא "שבת תשובה") — שלכאורה נקרא כן ע"ש ההפטרה המתחלת "שובה ישראל"[10],

הרי מזה גופא שקבעו ההפטרה "שובה ישראל" — שתוכנה ענין התשובה — לשבת זה, מובן ששבת זה שייך במיוחד לענין התשובה.

וכדמוכח גם מהמובא בפוסקים[11] ד"נוהגין שאין נער אומר ההפטרה שובה ישראל" — אף שכל ימות השנה אומר גם קטן ההפטרה.

כי קביעות ההפטרה ד"שובה ישראל" בשבת זה אינה מצד שייכות ההפטרה להפרשה שקוראים בתורה (כברוב ההפטרות), אלא מצד התוכן של הזמן שהוא ענין התשובה[12].

ומכיון שכן, הרי מובן שאין מקום לקטן — שפטור מכל המצות[13] וממילא אין שייך אצלו

---

1) זח"ג נג, ב. גו"א ר"פ בראשית בשם הרד"ק.

2) ובפרט עפ"י הידוע בענין לימוד האזינו ע"י כאו"א כו' (ראה סה"ש תש"א ס"ע 56, ס' התולדות מהר"ש ע' 74. ס' זכרונות פכ"ט ממהר"ל מפראג בזה).

3) תניא רפמ"ב.

4) תניא פמ"ד.

5) ראה כתובות סז, א.

6) ראה של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב. אוה"ת ר"פ נצבים. ועוד.

7) ובשאר השנים חל בהד' ימים שבין יוהכ"פ לסוכות. ולהעיר מסיפור הידוע שפעם למחרת יוהכ"פ אמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע "איצטער ערשט דאַרפן תשובה טאָן" (הובא ונתבאר בהקדמה לקונ' צז — נדפס בסה"מ תש"ט ולקמן ע' 400). וראה לקמן הערה 31.

8) ראה או"ת (להה"מ נ"ע) ס"פ בראשית ד, ב ואילך. שעהיוה"א פ"א.

9) ס' המנהגים (לר' יצחק אייזיק טירנא — מנהגי עשי"ת). מטה משה (עניני עשי"ת אות תתלג). מטה אפרים (סתר"ב סעי' מ). וכן הובא השם בשו"ע אדמוה"ז סרפ"ד ס"ח. סתכ"ט ס"ב. אבל בסתקפ"ב ס"ד הובא בשם "שבת תשובה". וכ"ה בס' האגור (הל' ר"ה אות תתכב). מהרי"ל (הל' עשי"ת), שיירי כנה"ג (לטור סי' תר"ב). וכן נרשם בכי"ק רבותינו נשיאינו על הדרושים דשבת זה שראיתי.

ב' הדיעות הובאו בס' נהג כצאן יוסף (עניני שבת תשובה).

10) ראה בס' המנהגים ומט"מ שבהערה הקודמת.

11) מהרי"ל שם. שיירי כנה"ג שם. מט"מ שם (הובא במג"א או"ח סרפ"ב סקי"ב). שו"ע אדמוה"ז סרפ"ד ס"ח בשם "ויש נוהגין".

12) ראה שו"ע או"ח סי' תכח ס"ח וברמ"א שם.

13) חגיגה ב, סע"ב.

ואף בקטן שהגיע לחנוך — הרי זה מצותי' דאב לחנך בנו, אבל הקטן עצמו פטור (הל' ת"ת לאדמוה"ז בתחלתו).

(שלימות) ענין התשובה[14] - שיאמר ההפטרה ד"שובה ישראל"[15].

ועפ"ז י"ל, שהשבת נקרא "שבת שובה" לא רק ע"ש תחלת ההפטרה, אלא (גם, ובעיקר) מצד תוכנו של השבת שהו"ע התשובה (שבסיבתה קוראין הפטרה זו).

ונמצא, דגם לדיעה זו הרי השם "שבת שובה" מורה על שייכותו המיוחדת של שבת זה לענין התשובה.

וצ"ל: מהי השייכות המיוחדת בין שבת זה (מצד ענין השבת שבו) לענין התשובה?

ג. והביאור בכ"ז:

ידוע פירוש אדמוה"ז[16] על מאמר רז"ל[17] (בהחילוק שבין התשובה דכל השנה להתשובה דעשי"ת) "הא (בעשי"ת) ביחיד, הא (כל השנה) בציבור" – שהתשובה דעשי"ת היא מצד בחי' "יחיד" שבאדם – יחידה שבנפש, והתשובה דכל השנה היא מצד בחי' "ציבור" שבאדם – עשרה כחות הפנימיים.

וב' בחי' אלו בתשובה [א) מצד עשרה כחות הנפש, ב) מצד יחידה שבנפש] מתאימות לב' המדריגות שבתשובה: א) תשובה תתאה – שענינה לתקן עוונותיו של האדם, ב) תשובה עילאה – שענינה[18] בכללות "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה"[19], דביקות הנשמה בשרשה ומקורה[20].

והביאור בזה:

כללות העבודה דתומ"צ היא התקשרות האדם לאלקות מצד כחות הפנימיים שלו[21]. וכשעובר ר"ל על א' ממצות התורה, נעשה עי"ז חסרון ופגם בהתקשרות הכחות שלו להקב"ה. ומכיון שמצד הכחות הפנימיים שלו נעשה נפרד מאלקות, לכן בכדי לחזור ולקשרם לאלקות, צריך לעורר עצם נפשו שלמעלה מהכחות הפנימיים; כי החטאים אינם פועלים חלישות בהתקשרות עצם נפשו לאלקות[22], ולכן ביכולתו לחזור ולקשר גם את הכחות שלו להקב"ה[23].

אמנם, מכיון שענינה של תשובה זו הוא למלאות הפגם והחסרון של הכחות פנימיים, הרי בהכרח לומר שהיא ממדריגה בנפש שיש לה שייכות להכחות, והחסרון בהם – על ידי עוונות – "תופס מקום אצלה"; ז.א. דתשובה זו, אף שגם היא באה מצד עצם נפשו שלמעלה מהכחות פנימיים, אבל היא ממדרי' בנפש שכבר נמשכה להיות בחי' שרש ומקור אל הכחות, ולא עצם הנפש ממש[24].

אבל בחי' יחידה – עצם הנפש שלמעלה מלהיות שרש ומקור אל הכחות – היא למעלה

וגם לדעת התוס' (ברכות מח, א ד"ה עד שיוכל) דהקטן נקרא "מחוייב בדבר מדרבנן" – מובן שאין לומר שבו החיוב בשלמותו.

14) רמ"א או"ח סו"ס שמג. שו"ע אדה"ז שם.

ומה ש"מ"מ טוב לו שיקבל ע"ע איזה דבר לתשובה ולכפרה" (רמ"א ואדמוה"ז שם) – מובן שאי"ז שלימות ענין התשובה (שלכן די "איזה דבר") ובפרט שי"ל דאין ענינה של תשובה זו למנוע עונש (דכיון שעשה העבירה בעת קטנותו, הרי לאו בר עונשין הוא); אלא להסיר הלכלוך והפגם דמעשה החטא (נתבאר בארוכה בהתוועדות דש"פ בלק תש"ל (נדפס בלקוטי ביאורים לתניא (להר"י שי' קאָרף) ח"ב ע' רסה ואילך)).

15) בשו"ע אדה"ז (או"ח סרפ"ד ס"ח): "ויש נוהגין כבוד וסלסול במרכבה כו' שלא יפטיר אלא גדול ויש נוהגין כן גם בשבת תשובה". ומשמע שהוא מטעם חשיבות (ראה מטה אפרים סתר"ב סעי' מ: ויש לקרות להפטורה זו איש חשוב).

- אבל הרי זוהי החשיבות (ע"ד חשיבות התשובה על שאר המצות. להעיר מלקו"ת ד"ה כי המצוה הזאת).

16) לקו"ת תבא מג, סע"ד. ובחנה אריאל האזינו (מד, ב): בזה"ל שמענו בליאדי כאן ליחיד הוא בחי' תשובה דיחידה ליחידו ש"ע כאן לצבור לבחי' הג' קווין דמדות עכ"ל. – ולהעיר דאף דמפרש שם "והמדות נק' צבור ורבים כי רבים ג' היינו ג' קווין דמדות"

בנדו"ד הרי הכוונה (כפשוטה) לעשרה (מישראל). ומש"כ "דמדות" – עיי"ש שהכוונה מוחין דגדלות הנמשכים במדות עליונות.

17) ר"ה יח, א. יבמות מט, ב. קה, א.

18) אגה"ת פ"ח ואילך. לקו"ת ר"פ האזינו.

19) קהלת יב, ז.

20) ראה לקו"ת נצבים (מו, סע"ד) דב' בחי' תשו"ת ותשו"ע הם ב' בחי' ממלא וסובב שבנפש. ובלקו"ת ראה (כז, א) ושה"ש (מט, סע"ב. נא, א) דתשובה עילאה הוא גילוי בחי' יחידה.

21) ועד"ז ההמשכה שע"י קיום המצות הוא "לאתקנא רזא דשמי'" – המשכת אורות בכלים דע"ס כי "רמ"ח פיקודין אינון רמ"ח איברין דמלכא" (ראה תו"א סז, ד. לקו"ת נצבים מה, ב. ובכ"מ).

22) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1151.

23) ועד"ז למעלה (ראה לעיל הערה 21), ד"מאחר שפגם בשם הוי' ע"י שחיסר מצוה כו' והתשובה היא באה לתקן ולהמשיך הוי', לכך צ"ל התשובה מגעת למעלה מעלה לבחי' אנכי הוא עצמותו ית' להמשיך בחי' הוי' משם למלאות הפגם והחסרון" (לקו"ת נצבים שם, ג-ד. וראה לקו"ת אחרי כו, ג. דרמ"צ מצות וידוי ותשובה. ובכ"מ).

24) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1145 (ובהנסמן שם) דתשובה מכיון שענינה הוא לתקן הענינים דהיפך רצון העליון הרי גם היא שייכת לבחי' רצון (אלא שבזה גופא היא מגעת בעומק הרצון, בבעל הרצון) ולא בעצמותו ממש.

לגמרי מענין החטאים[25]. והתשובה מצד בחי׳ זו אינה על חטאים ועוונות, אלא ענינה העלי׳ מחיל אל חיל בדביקות הנשמה בשרשה ומקורה.

וזוהי מעלתה של התשובה דעשי״ת על התשובה של כל השנה – העבודה דתשובה עילאה, מצד בחי׳ יחידה שבנפש.

ד. והנה, דוגמת ב׳ בחי׳ אלו בתשובה, הם בכללות ב׳ אופני העבודה דימות החול ודיום השבת:

בימות החול הרי עיקר עבודת האדם היא עבודת הבירורים, ע״י הל״ט מלאכות ועובדין דחול, שענינם לברר עניני רשות ולהעלותם לקדושה[26].

ודוגמתה בעבודת התשובה היא בחי׳ תשו״ת – העבודה עם הכחות הפנימיים שלו, שהיו נפרדים מאלקות, לחזור ולקשרם לקדושה.

אבל ביום השבת המלאכה אסורה, כי מצד עליית העולמות ביום השבת, הרי האדם הוא למעלה מעניני העולם (ועבודת הבירורים); ועבודתו אז היא העלי׳ מדרגא לדרגא בקדושה גופא[26].

ובדרגות התשובה, עבודת יום השבת היא תשו״ע[27] - דביקות ועליית הנשמה לשרשה ומקורה.

ובזה יש לבאר העילוי בעבודת התשובה של שבת תשובה על עבודת התשובה דשאר הימים מעשי״ת:

כמדובר כמ״פ, הנה הז׳ ימים שבין ר״ה ויוהכ״פ הם כנגד ז׳ ימי השבוע של כל השנה, דבכל יום מז׳ ימים אלו בו התשובה והתיקון על אותו היום בשבוע של כל שבועות השנה (דהיינו ביום א׳ הוא התשובה והתיקון על כל יום א׳ דכל השנה, ביום ב׳ על כל יום ב׳ דכל השנה וכו׳)[28].

ועפ״ז מובן, דאף שבכללות הרי כל עשי״ת ענינם תשו״ע, כנ״ל, בכ״ז, מאחר שימי החול דעשי״ת ענינם התיקון על העבודה דימות החול של כל השנה, אין זו אמיתית ושלימות העבודה דתשו״ע.

משא״כ ביום השבת דז׳ ימים אלו, שבו התשובה והתיקון הוא על העבודה דיום השבת של כל השנה, הרי עבודת יום זה היא השלימות בהעבודה דתשו״ע.

ה. עפ״י כהנ״ל יש לבאר השייכות של דרשת הספרי – משה הי׳ ״קרוב לשמים״ (כנ״ל ס״א) – לשבת תשובה:

ב׳ הבחינות – ״ארץ״ ו״שמים״ בנפש האדם, הם בכלל – הכחות פנימיים ועצם הנשמה: הכחות פנימיים שבאים בהתלבשות באברי הגוף, הם בחי׳ ״ארץ״ שבאדם; ועצם הנשמה, בחי׳ יחידה, שבבחי׳ מקיף על הגוף, היא בחי׳ ״שמים״ שבאדם[29].

ולכן ב׳ הבחינות שבתשובה [א) תשו״ת – מצד הכחות פנימיים, ב) תשו״ע – מצד בחי׳ יחידה] מתאימות לב׳ הבחינות ״ארץ״ (תשו״ת) ו״שמים״ (תשו״ע)[30].

ועפ״י המבואר לעיל (ס״ג) אשר התשובה דעשי״ת בכלל ושבת תשובה בפרט היא העבודה דתשו״ע, הנה מובן כי בימים אלו על האדם להיות ״קרוב לשמים״ – העבודה דתשו״ע[31].

ובזה יובן איך שביכולת כל אדם להגיע למדריגה זו ד״קרוב לשמים״.

והביאור: זה שעבודת עשי״ת היא תשו״ע, אינו בא מצד האדם העובד, אלא מצד כח שנותנים מלמעלה. וכדרשת חז״ל[17] עה״פ[32] ״דרשו הוי׳ בהמצאו גו׳ בהיותו קרוב״ – ״אלו עשרה ימים שבין ר״ה ליוהכ״פ״, דבימים אלו הרי הקב״ה ״קרוב״ –

המשך בעמוד קג

25) ראה אוה״ת בראשית כרך ו ע׳ 2090 בסופו.
26) תו״א יג, א. סה, ב־ג. קיג, א. לקו״ת בלק עב, א ואילך. ועוד.
27) אגה״ת פ״י. לקו״ת שבת שובה סו, ג. ועוד.
28) ראה ש׳ הכוונות דרושי ר״ה (לפני דרוש הא׳).

29) לקו״ת שה״ש ד״ה כי כאשר השמים החדשים (מט, ג).
30) לקו״ת שם (שם, ב־ג) וביאורו (נ, ג ואילך).
31) ראה לקו״ת שם (נ, סע״ב־ג).
ועד״ז בד׳ ימים שבין יוהכ״פ לסוכות (ראה לעיל הערה 7), הרי מובן שהתשובה היא באופן נעלה עוד יותר (שהרי מעלין בקודש). ולכאו׳ חידוש גדול הוא לומר שהיא למע׳ מהתשובה דעשי״ת ויוהכ״פ, וכהלשון (ראה הערה הנ״ל): ״איצטער ערשט דאַרפן תשובה טאָן״. וצ״ע בכ״ז.
[מה שלא נתבארה מעלה זו* דד׳ ימים אלו בפירוש בש״ס ופוסקים – י״ל שהוא ע״ד המבואר בנוגע להקפות שלא נזכרו בתושב״כ ולא בש״ס כו׳ (לקו״ת סוכות פ, ג. סידור אדה״ז רסט, ב)].
32) ישעי׳ נה, ו.

* כ״א רק שאז אין עוונות כי טרודים במצות (ויק״ר פ״ל, ז. ועוד).

בראשית מז, כח - ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה

בזהר חלק א׳ דף רטז, ב בענוגין ותפנוקין והנאות וכסופין הה״ד ויחי יעקב. עיין לעיל דף ק״פ ע״א ומה שנרשם בס״ד שם.

לקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד קצח. מובא לעיל סימן י

רמז גימטריא בפסוק למארז״ל ד״יעקב לא מת״ (תענית ה, ב)

אמרו חז״ל[1] יעקב לא מת מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

יעקב עם חיים[2], בגימטריא, ויח״י יעק״ב עם מספר חיי״ו[3], הכתוב בפסוק ראשון דפרשת ויחי.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד שלא

1) תענית ה, ב. ראה גם לקמן סימן קסז. קסח.

2) פירוש: מרמז במאחז״ל ״יעקב לא מת מה זרעו בחיים אף הוא בחיים״. יעק״ב (בגי׳ 182) + חיי״ם (68) = 250, וכן תיבות ויח״י (34) + יעק״ב (182) + חיי״ו (34) = 250. ראה הערה 3. לקמן סוף סימן קעב.

3) פירוש: דחושבין בגימטריא התיבות בפסוק כך: ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהיו ימי יעקב שני חייו וגו׳״, היינו רק תיבות אלו ״ויחי יעקב... חייו״ - השני פעמים הנזכר ענין ותיבות ״חיים״ בפסוק - רמז דיעקב לא מת.

וי״ל דבזה מתורצת (ברמז) שאלת המפרשים (ראה אור החיים ועוד), דתיבת ״שני חייו״ בפסוק לכאורה מיותר, דהי׳ יכול לכתוב ״ויהי ימי יעקב שבע שנים וגו׳״ וכמ״ש ביצחק (בראשית לה, כח) ״ויהי ימי

אמר[4] ר׳ יוחנן יעקב אבינו לא מת.

והנה יעקב הוא בחי׳[5] תפארת, הבריח[6] התיכון - קו האמצעי - אמת.

מדתו של יעקב הוא[7] אמת כמ״ש[8] תתן אמת ליעקב.

אמת ליעקב הוא תיבות יעקב לא מת.

וזהו שכתוב[9] מקומך אל תנח ר״ת אמת, בחי׳ תפארת.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש״ס עמוד ז

יצחק מאת שנה ושמנים שנה״, ומאי טעמא מוסיף הפסוק ״שני חייו״ ובפרט שהפסוק מתחיל ״ויחי יעקב״.

אלא לרמז בגימטריא ״ויחי יעקב . . חייו״, דיעקב לא מת ומה זרעו בחיים אף הוא בחיים, וד״ל.

4) תענית ה, ב.

5) ראה זהר חלק א׳ דף קנז, ב. חלק ג׳ דף שב, א. לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב.

6) בריח התיכון: לשון זה מקורו מהנאמר גבי בריחי קרשי המשכן, שהבריחים העליונים והתחתונים היו עשויים משתי חתיכות, כל בריח הגיע רק עד חצי הכותל (רש״י תרומה כו, כו), משא״כ ״הבריח התיכון גו׳ מבריח מן הקצה אל הקצה״ (שם, כח).

והענין ע״ד הסוד: ״בריח התיכון״ (האמצעי) קאי על מידת הרחמים, שהיא ספירת התפארת, שב״קו האמצעי״, כידוע שחסד (אהבה) הוא בימין, גבורה (יראה) בשמאל, והתפארת (רחמים) ״גופא״, באמצע (תקוני זהר בהקדמה יז, ב); ומעלת מידת הרחמים שב״קו האמצעי״ היא, שמבריח מן הקצה אל הקצה, מקצה היותר עליון לקצה היותר תחתון (ראה ד״ה כנשר יעיר קנו תרע״ח לאדמו״ר הרש״ב).

ראה גם אור התורה פרשת ויצא עמוד ריג, ב ואילך. תרומה עמוד א׳תקלב. דברים עמוד לו ואילך. ועוד.

7) ראה תניא סוף פרק יג. אור התורה פרשת ואתחנן עמוד קעא-ב (מובא לקמן סימן קיח הערה 13). לעיל סימן קי הערה 6.

8) מיכה ז, כ.

9) קהלת י, ד. ראה תורת מנחם התוועדויות ה׳תש״נ ח״א עמוד 232.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ט אלול, תיש״א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מי״ג אלול עם הפ״נ, אשר קראתיו ביום הבהיר ח״י אלול על הציון של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

ומה שכותב במכתבו שמצטער הוא בענין בריאותו, אין לו ממה להצטער כלל וכלל, ובטח קרא בהזכרונות בארוכה ע״ד עבודת כ״ק אביו של אדמו״ר הזקן בגן ובשדה, ואין אתנו יודע בסוד הבירורים ובאיך ובאיזה ענין ואופן עלינו להשלים את הכוונה העליונה, ועל אבינו שבשמים נשען אשר ינחנו בדרך הטובה לטוב לנו בטוב הנראה ונגלה בגשמיות וברוחניות.

המשך בעמוד הבא

לב, טז – יקניאוהו בזרים בתועבות יכעיסוהו

א. יש לפרש מ"ש יקנאהו בזרים בתועבות יכעיסוהו ע"ד שאמר הנביא (ירמי' ג, א) לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו' הישוב עלי' עוד וגו' ואת זנית רעים רבים ושוב אלי', וכבר פרשנו בפרשת התשובה כי באמת לא גירש הקב"ה את ישראל כדכתיב (ישעי' ג, א) אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי' אלא שדין סוטה נכלל ג"כ בלאו דמחזיר גרושתו, כמו שאמרו חז"ל ביבמות (יא:) אחרי אשר הטמאה לרבות סוטה שנבעלה, ומצינו ביחזקאל (יחזקאל כ, לג) שבאו אליו ואמרו שהם אסורים כבר לשוב אל ה', והי' התשובה אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם, ואמרו במדרש (ילקוט שמעוני ירמי' רס"ח) שהשיב הש"י שלא אמרתי אלא איש כי תשטה אשתו ואני אל ולא איש, ענינו כי א"א שזינתה עם איש אחר נאסרה על בעלה הראשון שהוא כמותה אבל אני אל ואין עוד אל בלעדי, אין זנות זה אוסר כמ"ש (יבמות נט:) אין זנות לבהמה מפני שאינה איש כמו איש הראשון, וז"ש יקנאהו בזרים בתועבות יכעיסוהו דכתיב (לעיל ה, ט) לא תשתחוה להם וגו' כי אנכי ה' אלקיך אל קנא, הרי שקינא להם שלא יעבדו עבודה זרה ובפרשה זו כתיב לא יוכל בעלה הראשון וגו' כי תועבה היא, וזה טענתם כאילו הוא קינא להם ואסורים לחזור אליו כי תועבה היא וזהו בתועבות יכעיסוהו, וע"ז השיב להם יזבחו לשדים לא אלוה, וכיון שאני אל ואין אלהי בלעדי אינכם נאסרים עלי, גם מה שהם טוענים שקינא להם, אמר זה הבל כי הם חדשים מקרוב באו וכשקנאתי לאבותיכם עדיין לא באו לעולם ולא יתכן קנאה בדבר שלא בא לעולם.

פנים יפות

ליום הכיפורים

ב. בזאת[1] יבא אהרן אל הקדש. א) פ"ק דיומא דף ד' ע"א תניא כוותי' דר' יוחנן (דיליף ממילואים) בזאת יבא אהרן אל הקדש, במה שאמור בענין מאי היא בענין המילואים, ומה אמור בענין המילואים אהרן פירש שבעה ושימש יום אחד כו' ואף לדורות כה"ג פורש שבעה ומשמש יום אחד כו', ופרש"י בזאת קרא יתירא הוא כדלקמן למידרש בי' ודרוש בי' הכי בזאת התורה[2] בענין במקום אחר יבא אהרן אל הקדש, ושימש יום אחד עבודת שמיני הוטלה עליו שנאמר (ויקרא ט) קרב אתה אל המזבח.

והנה בכלי יקר הקשה מה יום מיומיים, ופירש לפי שאומר במדרש[3] שכל קלוסו של משה הי' באז, אז ישיר משה[4] ומאז באתי אל פרעה[5], כי אז היינו אחד רוכב על זיי"ן כו' ומה שיום זה נוטל עשרה עטרות רמז למה שאמרו רז"ל[6] כנור של ימות המשיח יהי' של שמונת נימין ושל העולם הבא עשרה נימין כו' עיין שם.

והנה בענין אז מבואר בזח"ב פרשת בשלח דף נ"ד ע"א כד אתנהיר נהירו דעתיקא קדישא בעטרוי גליפין רשימין באז, ופי' במא"א אות א' סעיף נ"ג וז"ל גם כשהמלכות מקבלת השפע א"א ומאיר א' ע"ק למלכות הנקרא זיין הוא אז, גם הארת בינה בז"ת דאצי' זו"ן הוא אז עכ"ל.

עד"ז יש לפרש שבעה ימי המילואים הם ז"ת דאצילות דאח"כ ביום השמיני זהו הבינה[7] שרוכב על ז"ת, וכן שבעה ימים קודם יום הכפורים שמפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין שיאירו עליו ז"ת דאצילות, ואח"כ יום הכפורים מאיר עליהן הבינה, וזהו ענין יום הכפורים כמ"ש בפרדס ערך יום הכפורים וז"ל ובזהר פרשת אמור פירש כי יום הכפורים מנהרא אימא עילאה במטרוניתא דאתגלייא ע"ק והיינו יום הכפורים בלשון רבים ולכן אין בו אכילה ושתי' כי העולם הבא בינה אין בו אכילה עכ"ל.

ולכן ביום השמיני למילואים נטל עשר עטרות רמז לכנור כו' כנ"ל, כמו כן יום הכפורים הוא יום שמיני לפרישת כהן גדול מביתו זהו רמז לכנור של ימות המשיח שיהי' של שמונה נימין והוא עצמו יום העשור רמז לכנור של העולם הבא שיהי' של עשרה נימין. וכן פירש המגיד מישרים של הרב"י ביום השמיני רומז לבינה... ולכן היו ההזאות גם כן אחת למעלה ושבע למטה, על דרך אז, א' רוכב על זיין.

אור התורה ויקרא חלק ג – עמוד תתכה

1) בזאת: וראה אור התורה ויקרא כרך א עמוד רפו.

2) התורה: כן הוא בגוף כתב יד קודש. בפירוש רש"י שם: התורה האמורה.

3) ראה ילקוט שמעוני בשלח רמז רמא. קהלת יעקב מע' אז.

4) שמות טו, א.

5) שם ה, כג.

6) ערכין יג, ב. במדבר רבה פט"ז.

7) לכללות הענין ראה אור התורה יום הכיפורים עמוד א'תקנו ואילך.

המשך מעמוד הקודם

נהניתי לקרות במכתבו מהשתדלותו בהחזקת היהדות של... וגם את שמותיהם הזכרתי על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר, ואקוה אשר תקל עליו עתה ההשתדלות עמהם; וכהבטחת רז"ל (תמורה ט"ו ע"א) עשיר ורש נפגשו מאיר עיני שניהם כו' הרי כיון שמשפיע עליהם וכיו"ב ביהדות ותורה ומצות, הנה יאיר גם עיניו ה' להצליח לו בלימוד הנגלה והחסידות ובשאר ענייניו.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכת הצלחה בלימודיו ובשאר ענייניו.

◆ יום ראשון ב׳ תשרי ◆

לב (א) **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי:**

א אַצִּיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּל וְתִשְׁמַע אַרְעָא אִמְרֵי פֻמִי:

רש״י◄ **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם •** שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן ״וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ״. וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ? אָמַר מֹשֶׁה: ׳אֲנִי בְּשָׂר־וָדָם, לְמָחָר אֲנִי מֵת, אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית, מִי בָּא וּמַכְחִישָׁם׳? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ, עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם. וְעוֹד, שֶׁאִם יִזְכּוּ, יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם: הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם, וְאִם יִתְחַיְּבוּ תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה: ״וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ״, וְאַחַר־כָּךְ: ״וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה״, עַל־יְדֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. (לעיל יא)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש״פ האזינו, שבת תשובה ה׳תשח״י)

הַהוֹרָאָה מִזֶּה בַּעֲבוֹדָה הִיא:

שָׁמַיִם - קָאֵי עַל יוֹשְׁבֵי אֹהֶל, וְאָרֶץ - עַל בַּעֲלֵי עֵסֶק. וּצְרִיכָה לִהְיוֹת הִתְכַּלְלוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים.

יוֹשְׁבֵי אֹהֶל צְרִיכִים לֵידַע שֶׁ״כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה, אֲפִלּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ״, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כִּי הַלִּמּוּד צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־מְנַת לַעֲשׂוֹת דַּוְקָא, תַּלְמוּד גָּדוֹל שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.

וּבַעֲלֵי עֵסֶק, שֶׁעִקָּר עֲבוֹדָתָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, צְרִיכִים לֵידַע שֶׁמְּכָרַחַת לִהְיוֹת קְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם, עַל־כָּל־פְּנִים פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית.

הַחִלּוּק אֵינוֹ אֶלָּא מַהוּ **עִקָּר** עִנְיָנָם, שֶׁבִּקְּשׁוּ **זֶה** צָרִיךְ לְהַדֵּר יוֹתֵר, אֲבָל אֵצֶל שְׁנֵיהֶם צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁנֵי הַקָּוִין.

וּכְמוֹ־כֵן עוֹבְדֵי הֲוָי׳ בְּנִשְׁמָתָם וְעוֹבְדֵי הֲוָי׳ בְּגוּפָם:

עוֹבְדֵי הֲוָי׳ בְּנִשְׁמָתָם - אַף שֶׁעִקָּר עֲבוֹדָתָם הִיא מִצַּד הַנְּשָׁמָה, צְרִיכִים הֵם לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם הַגּוּף - הַמְשָׁכָה לְמַטָּה; וְעוֹבְדֵי הֲוָי׳ בְּגוּפָם צְרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם בְּשִׁמִּיעָה וּקְלִיטַת („הערן און דערהערן") אוֹר הַנְּשָׁמָה - הַעֲלָאָה לְמַעְלָה.

וּכְמוֹ־כֵן בְּכָל מִצְוָה בִּפְרָט, צָרִיךְ לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה עִם כַּוָּנַת הַמִּצְוָה, כִּי מִצְוָה בְּלֹא כַּוָּנָה - כְּגוּף בְּלֹא נְשָׁמָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יט פרשת האזינו)

הַסִּבָּה בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים לְכָךְ שֶׁבְּפָרָשַׁת נִצָּבִים, כְּשֶׁמְּדַבֵּר עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל, דַּי בְּעֵדוּת כְּסִימָן וְזִכָּרוֹן, וְאִלּוּ בְּפַרְשָׁתֵנוּ, לְגַבֵּי הַבְּרִית, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ, הִיא: לְגַבֵּי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְמַעֲשֶׂה לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי, חַס וְשָׁלוֹם, יַכְחִישׁ, וּבְמֵזִיד לֹא יְקַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. רַק יִתָּכֵן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת וְ״נִדְמָה לוֹ״ שֶׁ״עוֹדֶנּוּ בְּיַהֲדוּתוֹ״. וְלָכֵן, דַּי לְשֵׁם כָּךְ בְּסִימָן **וְתִזְכֹּרֶת**. וְעֵדוּת זוֹ הִיא בִּשְׁתֵּי צוּרוֹת: ״כַּאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה, יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת״. כְּלוֹמַר, הָעֵדִים מַזְכִּירִים שֶׁהָרָעָה בָּאָה עֵקֶב אִי־קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְכָךְ נִזְכָּר הַיְּהוּדִי שֶׁהוּא מִתְנַהֵג עַל־יְדֵי־זֶה מֵאֲלִקּוּת.

וְהַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִיָּה הִיא, שֶׁ״שָׁמַיִם וְאָרֶץ עַצְמָן״ מְעוֹרְרִים **לְקַיֵּם** אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

לְעֻמַּת זֹאת בְּפַרְשָׁתֵנוּ מְדַבֵּר עַל **בְּרִית**, שֶׁאֵינֶנָּה רַק עַל הַסִּבָּה בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים לְכָךְ שֶׁבְּפָרָשַׁת נִצָּבִים, כְּשֶׁמְּדַבֵּר עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל, דַּי בְּעֵדוּת כְּסִימָן וְזִכָּרוֹן, וְאִלּוּ בְּפַרְשָׁתֵנוּ, לְגַבֵּי הַבְּרִית, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ, הִיא: לְגַבֵּי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְמַעֲשֶׂה לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי, חַס וְשָׁלוֹם, יַכְחִישׁ, וּבְמֵזִיד לֹא יְקַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. רַק יִתָּכֵן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת וְ״נִדְמָה לוֹ״ שֶׁ״עוֹדֶנּוּ בְּיַהֲדוּתוֹ״. וְלָכֵן, דַּי לְשֵׁם כָּךְ בְּסִימָן **וְתִזְכֹּרֶת**. וְעֵדוּת זוֹ הִיא בִּשְׁתֵּי צוּרוֹת: ״כַּאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה, יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת״. כְּלוֹמַר, הָעֵדִים מַזְכִּירִים שֶׁהָרָעָה בָּאָה עֵקֶב אִי־קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְכָךְ נִזְכָּר הַיְּהוּדִי שֶׁהוּא מִתְנַהֵג עַל־יְדֵי־זֶה מֵאֲלִקּוּת.

וְהַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִיָּה הִיא, שֶׁ״שָׁמַיִם וְאָרֶץ עַצְמָן״ מְעוֹרְרִים **לְקַיֵּם** אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

לְעֻמַּת זֹאת בְּפַרְשָׁתֵנוּ מְדַבֵּר עַל **בְּרִית**, שֶׁאֵינֶנָּה רַק עַל הַתִּחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְכָל פְּרָטֵיהֶן, וּלְשֵׁם כָּךְ אֵין דַּי בְּסִימָן וְאוֹת, אֶלָּא יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.

וְהַסִּבָּה לְכָךְ הִיא: הַבְּרִית לְהִתְחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מִתְבַּצַּעַת עַל־יְדֵי גִּלּוּי כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַקַּיָּם אֵצֶל יִשְׂרָאֵל. וְגִלּוּי זֶה נַעֲשָׂה בְּאֶמְצָעוּת עִנְיָן הָעֵדוּת: הָעֵדוּת, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בְּהַרְחָבָה אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן, הִיא עַל דָּבָר נִסְתָּר, וְאִלּוּ עַל דָּבָר גָּלוּי אֵין צֹרֶךְ בְּעֵדוּת, וְגַם עַל דָּבָר שֶׁעָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת אֵין צֹרֶךְ בְּ״עֵדוּת גְּמוּרָה״. רַק עַל דָּבָר נִסְתָּר לַחֲלוּטִין יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדִים, שֶׁרַק עַל־יָדָם הוּא מִתְגַּלֶּה.

וּלְפִיכָךְ, כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַנּוֹבֵעַ מִדַּרְגַּת הַ״יְחִידָה״ שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא נִסְתֶּרֶת בְּיוֹתֵר, מֵעַל לְגִילּוּיִם, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יט עמוד 336 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

ב׳ כִּתֵּי עֵדִים – שָׁמַיִם וְאָרֶץ

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם . . וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ

״הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם – שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר, שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ״ (לב, א. ובפירוש רש״י).

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מֵאַחַר וְ״עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים יָקוּם דָּבָר״, צְרִיכָה הָעֵדוּת לִהְיוֹת כְּאַחַת וּבְאוֹתוֹ הָאֹפֶן, וְאֵיךְ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ

יוּכְלוּ לִהְיוֹת עֵדִים, בְּשָׁעָה שֶׁלַּשָּׁמַיִם אָמַר בִּלְשׁוֹן "הַאֲזִינוּ", וְלָאָרֶץ בִּלְשׁוֹן "וְתִשְׁמַע"?

[בְּ'סִפְרֵי' תֵּרֵץ שֶׁמִּטַּעַם זֶה אָמַר יְשַׁעְיָה "שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אָרֶץ" דְּבָזֶה הִשְׁוָם: דְּגַם בַּשָּׁמַיִם יֵשׁ לְשׁוֹן שְׁמִיעָה וְגַם בָּאָרֶץ לְשׁוֹן הַאֲזָנָה].

וְהִנֵּה קַשְׁיָא זוֹ תֵּרֵץ רַשִׁ"י בְּהַעֲתִּיקוֹ מִן הַפְּסוּק אֶת הַתֵּבוֹת "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" וּמִפְרַשׁ "וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר" – דְּמִשְׁמַע שֶׁהַשָּׁמַיִם לְבַדָּם יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. דְּבַשָּׁמַיִם עַצְמָם יֶשְׁנוֹ רִבּוּי (כמו שמצינו בפירוש רש"י ואתחנן ד, לה: שבעה רקיעים, ועוד) וְהֵם יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה לְבַדָּם. וּמִלְּבַד זֹאת גַּם "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ", וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ"י "וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" וְגַם הָאָרֶץ הַכְּלוּלָה מֵהַרְבֵּה אֲרָצוֹת, יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. וְאִם־כֵּן יֶשְׁנָם אָכֵן שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים, כַּת אַחַת בִּלְשׁוֹן "הַאֲזָנָה" וְכַת אַחֶרֶת בִּלְשׁוֹן "שְׁמִיעָה".

(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב:

ב יִבַּסֵּם כְּמִטְרָא אוּלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וּכְרַסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל עִשְׂבָּא:

רש"י◄ **יַעֲרֹף כַּמָּטָר** • זוֹ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם, תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חַיִּים לָעוֹלָם, כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם (ספרי), כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר. **יַעֲרֹף** • לְשׁוֹן יַטִּיף, וְכֵן (תהלים סח) "יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן", (לקמן לג) "יַעַרְפוּ טָל". **תִּזַּל כַּטַּל** • (ספרי) שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עֲצָבִים לַבְּרִיּוֹת (סְפָרִים אֲחֵרִים: יֵשׁ עֲצָבִים בּוֹ), כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְּרָכִים וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן.

(ג) כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אַנָא מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קָדָם אֱלָהָנָא:

רש"י◄ **כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא** • הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'כַּאֲשֶׁר', כְּמוֹ (ויקרא כג): "כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", כְּשֶׁאֶקְרָא וְאֶזְכֹּר שֵׁם ה׳, אַתֶּם **הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ** וּבָרְכוּ שְׁמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ", אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (תענית טז).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשמ"ב כרך א עמוד 106 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עֲנַיַּת 'בָּרוּךְ שֵׁם' – בַּמִּקְדָּשׁ

כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

כְּשֶׁאֶקְרָא וְאַזְכִּיר שֵׁם ה׳ . . מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (לב, ג. ובפירוש רש"י).

הִנֵּה בְּ'סִפְרֵי' שָׁנִינוּ: מִנַּיִן שֶׁעוֹנִין אָמֵן אַחַר הַמְּבָרֵךְ, תַּלְמוּד־לוֹמַר הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ. וְצָרִיךְ לְהָבִין טַעְמוֹ שֶׁל רַשִׁ"י - הַמְּפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא - שֶׁפֵּרֵשׁ שֶׁ"הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ" קָאֵי עַל אֲמִירַת 'בָּרוּךְ שֵׁם' אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְלֹא כְּפֵרוּשׁ הַ'סִּפְרֵי' דְּקָאֵי עַל כָּל בְּרָכָה, הַמַּתְאִים לִכְאוֹרָה יוֹתֵר בְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים, שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בָּהֶם אוֹדוֹת בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת בַּמִּקְדָּשׁ?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין - לְפֵרוּשׁוֹ - הַשַּׁיָּכוּת דְּפָסוּק זֶה הַמְדַבֵּר אוֹדוֹת בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, לְדִבְרֵי מֹשֶׁה בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: דְּלִכְאוֹרָה קָשֶׁה, הֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִזְכִּיר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל "שֵׁם ה'" רִבּוּי פְּעָמִים בְּמָשָׁךְ הָאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּמַדּוּעַ חִכָּה עַד יוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן - בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ, לוֹמַר לָהֶם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ"? וּמִזֶּה לָמֵד שֶׁכָּאן מְדַבֵּר עַל הַזְכָּרַת ה' בְּאֹפֶן מְיֻחָד שֶׁלֹּא הָיְתָה לִפְנֵי זֶה, הַזְכָּרַת ה' בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁעַל זֶה עוֹנִים "בָּרוּךְ שֵׁם".

וְלָכֵן אָמַר זֹאת לָהֶם בְּיוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן קֹדֶם הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ, כִּי קִיּוּם צִוּוּי זֶה שַׁיָּךְ רַק לְאַחַר הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

(מה־שאין־כן במשכן הרי כתב רש"י "שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה שם, וזהו בית הבחירה" דוקא ולא במשכן וכו'.)

(ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:

ד תַּקִּיפָא דְשָׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָּל אֹרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן קָדְמוֹהִי עַוְלָה לָא נָפֵק דְּמִן קֳדָם זַכַּי וְקַשִׁיט הוּא:

רש״י◄ **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ** • אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָזָק, כְּשֶׁמֵּבִיא פֵּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְּשֶׁטֶף הוּא מֵבִיא כִּי־אִם בְּדִין, כִּי תָּמִים פָּעֳלוֹ. **אֵל אֱמוּנָה** • לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לָעוֹלָם הַבָּא, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּאַחֵר אֶת תַּגְמוּלָם, סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו. **וְאֵין עָוֶל** • אַף לְרָשָׁעִים מְשַׁלֵּם שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה. **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא** • הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ, וְכָךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם. ״צַדִּיק״ מִפִּי הַבְּרִיּוֹת, ״וְיָשָׁר הוּא״ וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ.

(ה) **שִׁחֵת לוֹ לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֹּשׁ וּפְתַלְתֹּל:**

ה חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵה בְּנַיָא דִּי פְלָחוּ לְטַעֲוָתָא דָּרָא דְאַשְׁנִיוּ עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּנִיוּ:

רש״י◄ **שִׁחֵת לוֹ וְגוֹ׳** • כְּתַרְגּוּמוֹ: חַבִּילוּ לְהוֹן וְלָא לֵיהּ. **בָּנָיו מוּמָם** • בָּנָיו הָיוּ, וְהַשְּׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם. **בָּנָיו מוּמָם** • מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ. **דּוֹר עִקֹּשׁ** • עָקוּם וּמְעֻקָּל, כְּמוֹ: (מיכה ג) ״וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ״, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: ״חֵלְדָּה שֶׁשִּׁנְּיָהּ עֲקוּמוֹת וַעֲקוּשׁוֹת״. **וּפְתַלְתֹּל** • אנטורטיליי״ש (פערדרעהט, פערוויקקעלט), כַּפְתִּיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגִּדִּיל. **פְּתַלְתֹּל** • מִן הַתֵּבוֹת הַכְּפוּלוֹת, כְּמוֹ: יְרַקְרַק, אֲדַמְדָּם, סְחַרְחַר, סְגַלְגַּל.

(ו) **הַ לֵיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ:**

ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּי לֵהּ הוּא עָבְדָךְ וְאַתְקְנָךְ:

רש״י◄ **הַלְה׳ תִּגְמְלוּ־זֹאת** • לְשׁוֹן תִּימַהּ, וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִיפְרַע מִכֶּם, וְשֶׁהֵטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת?. **עַם נָבָל** • שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם. **וְלֹא חָכָם** • לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב וּלְהָרַע. **הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ** • שֶׁקִּנָּאֲךָ, שֶׁקִּנְּנָךְ בְּקַן הַסְּלָעִים וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה, שֶׁתְּקַנְּךָ בְּכָל מִינֵי תַּקָּנָה. **הוּא עָשְׂךָ** • אֵמָּה בָּאֵמוֹת. **וַיְכֹנְנֶךָ** • אַחֲרֵי־כֵן בְּכָל מִינֵי בָּסִיס וָכַן, מִכֶּם כֹּהֲנִים, מִכֶּם נְבִיאִים וּמִכֶּם מְלָכִים, כְּרָךְ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש״א כרך א עמ׳ 65)

הַלְה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת הֵ״א שֶׁל תֵּבַת הַלְה׳, שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקְשֵׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא (עַם נָבָל וְלֹא חָכָם), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְּקוּת דַּוְקָא. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לְעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

״בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – ״השמים כסאי״ עד והי׳ מידי חודש בחדשו גו׳״, ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ״ק מורי וחמי אדמו״ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע״.

התוועדויות חלק א תשמ״ה עמוד 351

הפטרה ליום שני של ראש השנה

ירמיה פרק לא

א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת

עטרת מרים

א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בְּעֵת שֶׁהָלְכוּ אַחֲרֵי בַּמִּדְבָּר עַם יִשְׂרָאֵל שְׂרִידֵי מֵחֶרֶב מִצְרַיִם הָלוֹךְ הָאֵל הָלַךְ לִפְנֵיהֶם לְהַרְגִּיעוֹ לִנְחוֹל אֶרֶץ מַרְגּוֹעָם יִשְׂרָאֵל: **ב** אוֹמֶרֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת, אֱמֶת הוּא זֶה כִּי מֵרָחוֹק לִפְנֵי זְמַן רָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי אַךְ עַתָּה הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנִּי בַּגָּלוּת. עָנָה אוֹתָם הָאֵל, לֹא הָיִתָה אַהֲבָתִי אֵלַיִךְ לִפְנֵי שָׁעָה אֶלָּא וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ לָךְ חֶסֶד וְנִרְאֵתִי לָךְ בִּכְבוֹדִי עַל הַר סִינַי לִהְיוֹת אַהֲבָתִי לָךְ לְעוֹלָם: **ג** הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי בָּנוּ בְּנֵי אָדָם וְנֶחְרְבוּ, אֲבָל עוֹד אֶבְנֵךְ אֲנִי בְּעַצְמִי בִּנְיָן שְׁלִישִׁי וְנִבְנֵית וְתִשָּׁאֵר בְּנוּיָה עַד עוֹלָם. בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עֲדַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תִּקָּשְׁטִי תָּפֵּיךְ בְּכָל מִינֵי

עטרת מרים

פֵּאֵר וְיָצְאַת בְּמִחוֹל וְתֵצֵא בְּרִקּוּד מְשַׂחֲקִים שֶׁל שִׂמְחָה: ד עַם כִּי עַתָּה הֲמָה שׁוֹמְמִין עָוֹד תִּטְּעֵי אַתְּ כְּרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נְטָעִים יְקָחֵם הָאוֹבֵב וְחִלְּלוּ יִפְּדוּ בְּכֶסֶף אֶת פִּרְיָם, כִּי מִגֹּדֶל הָרִבּוּי לֹא יוּכְלוּ לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלַיִם: ה כִּי יֶשׁ־יוֹם מוּכָן אֲשֶׁר קָרְאוּ נֹצְרִים צוֹפִים הָעוֹמְדִים בְּהַר אֶפְרַיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּי בָּאָה הַגְּאוּלָה וְחֶזְרָה הַשְּׁכִינָה לִמְקוֹמָהּ לְצִיּוֹן: ו כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל רָנּוּ בְּקוֹל לְיַעֲקֹב בְּשִׂמְחָה עַל כָּל תְּחִלַּת הַגְּאוּלָה וְצַהֲלוּ קוֹל גָּדוֹל בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם בַּמְּקוֹמוֹת הַגְּבוֹהִים שֶׁבְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ וְהַלְלוּ אֶת ה׳ וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: ז כִּי הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן אֲשֶׁר הָגְלוּ לְשָׁם וְקִבַּצְתִּים אֶת בְּנֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מִיַּרְכְּתֵי מִסּוֹף אָרֶץ שֶׁגָּלוּ לִקְצוֹת הָאָרֶץ. בָּם אִתָּם יֹלֶדֶת גַּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו כִּי יֵלְכוּ בְּנַחַת קָהָל גָּדוֹל כֻּלָּם יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ח בִּבְכִי יָבֹאוּ עַל יְדֵי תְּפִלָּה וּתְשׁוּבָה אֲגַלֵּם וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא: ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֶה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ: י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: יא וּבָאוּ וְרָנְנוּ בְּמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם שְׁבֵעִים בְּטוּבָה כְּגַן רָוֶה שֶׁבֵּעָה מִטּוּב ה׳ וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד: יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: יג וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לָמֻד הֲשִׁיבֵנִי

עטרת מרים

מִצָּרוֹתָיו וּגְאָלוֹ מִצַּד הַקְּרָבָה מֵיַד חָזָק מִמֶּנּוּ: יא וּבָאוּ וְרָנְנוּ בִּמְרוֹם בְּהַר צִיּוֹן וְנָהֲרוּ יִמְשְׁכוּ בַּנָּהָר לָבוֹא אֶל־טוּב יְהוָה לְקַבֵּל טוּבָה מְרוּבָּה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם שְׂבֵעִים בְּטוּבָה כְּגַן רָוֶה שֶׁבֵּעָה מִטּוּב ה׳ וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה לִהְיוֹת בְּעֹצֶבוֹן וּדְאָגָה עוֹד: יב אָז תִּשְׂמַח כָּל בְּתוּלָה בְּמָחוֹל בְּרִקּוּד שֶׁל שִׂמְחָה וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יִשְׂמְחוּ יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים עַל הַצָּרוֹת שֶׁסָּבְלוּ בָּעָבָר וְשִׂמַּחְתִּים שִׂמְחַת הַלֵּב יוֹתֵר מִיגוֹנָם: יג וְרִוִּיתִי אַשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן שֶׁמֵּן הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיִּרְבּוּ מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת וְעַמִּי אֶת־טוּבִי אֶת הַטּוּב הַבָּא לָהֶם מֵאִתִּי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה בִּשְׁמֵי מָרוֹם נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל אִמֵּנוּ אֲשֶׁר מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה מִמְּאֵנֶת לְהִנָּחֵם לְקַבֵּל תַּנְחוּמִים עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ וְאֵין מִי נִשְׁאַר בְּאַרְצָם כִּי כֻּלָּם גָּלוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי אֵין שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ לִפְעֻלַּת בָּנַיִךְ שֶׁסָּבְלוּ הַגָּלוּת וְלֹא שָׁכְחוּ אֶת שְׁמִי וְלֹא עָבְרוּ עַל בְּרִיתִי נְאֻם־יְהוָה וּבְגִמּוּל זֶה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ לְאַחֲרִית טוֹב לְבָנַיִךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יָשׁוּבוּ לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אָמַר ה׳ אֶפְרַיִם מְלֻכּוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מִתְנוֹדֵד וּמִתְוַכֵּחַ עִם ה׳ וְאוֹמֵר הֲנָה

יִשְׂרָאֵל עָוֹד תַּעְדִּי תֶּפֶּיךְ וְיָצָאת בְּמָחוֹל מְשַׂחֲקִים: ד עָוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ: ה כִּי יֶשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרַיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ו כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: ז הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ח בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא: ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֶה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ: י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: יא וּבָאוּ וְרָנְנוּ בִּמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד: יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: יג וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לָמֻד הֲשִׁיבֵנִי

עטרת מרים

יִסַּרְתַּנִי בְּיִסּוּרִין וְאוֹסֵר אֲבָל לֹא הוֹעַלְתָּ שֶׁאָשׁוּב עַל־יְדֵי־כָּךְ בִּתְשׁוּבָה, כִּי אֲנִי דּוֹמֶה כְּעֵגֶל לֹא לָמֻד לִמְשׁוֹךְ בְּעוֹל, כְּשֶׁיִּסּוּרוּ יָעוּת דַּרְכּוֹ עוֹד יוֹתֵר, וְלָכֵן אֲנִי מְבַקֵּשׁ הֲשִׁיבֵנִי וְאָשׁוּבָה עַל יְדֵי שֶׁתִּרְאֶה לִי הַשְּׁגָחָתְךָ כִּי אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהָי: יח כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי: יט הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהֹוָה:

עטרת מרים

כְּשֶׁזִּכַּרְתִּי חֶרְפַּת הָעֲוֹנוֹת שֶׁעָשִׂיתִי מֵאַז נְעוּרָי: יט מֵשִׁיב לָהֶם ה׳ הֲבֵן יַקִּיר לִי שֶׁמָּא בְּנִי יַקִּירִי הוּא אֶפְרַיִם שֶׁלֹּא חָטָא לִי מֵעוֹלָם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים קָטָן הוּא שֶׁהֲגַם שֶׁיֶּחֱטָא לִפְנֵי אָבִיו בְּכָל זֹאת יֹאהֲבֶנּוּ, כִּי־מִדֵּי בְּכָל עֵת דַּבְּרִי שֶׁאֲדַבֵּר בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד בְּאַהֲבָתִי הַקְּדוּמָה עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ יִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמַי עָלָיו וְרַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ וְאִם כֵּן אֵיךְ תְּבַקֵּשׁ שֶׁאֶעֱשֶׂה לְךָ עַתָּה נִפְלָאוֹת וְאוֹהֵב אוֹתְךָ כְּמוֹ בִימֵי קֶדֶם נְאֻם־יְהֹוָה:

◆ יום שני ג׳ תשרי ◆

(ז) זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ:

ז אִדְּכַר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דַר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוִּי לָךְ סָבָיךְ וְיֵימְרוּן לָךְ:

רש״י◄ **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם** • מֶה עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** • דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁהֵצִיף עֲלֵיהֶם מֵי אוֹקְיָנוֹס, וְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁשְּׁטָפָם. דָּבָר אַחֵר: לֹא נְתַתֶּם לְבַבְכֶם עַל שֶׁעָבַר. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** • לְהַכִּיר לְהַבָּא, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵיטִיב לָכֶם וּלְהַנְחִיל לָכֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא. **שְׁאַל אָבִיךָ** • אֵלּוּ הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלִיָּהוּ: (מלכים ב) ״אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל״. **וְזִקֵנֶיךָ** • (קידושין לב) אֵלּוּ הַחֲכָמִים. **וְיֹאמְרוּ־לָךְ** • הָרִאשׁוֹנוֹת.

(ח) בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ח בְּאַחֲסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרְשׁוּתֵהּ בְּנֵי אֲנָשָׁא קַיִּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם** • כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַכְעִיסָיו אֶת חֵלֶק נַחֲלָתָם, הֵצִיפָם וּשְׁטָפָם. **בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם** • כְּשֶׁהִפִּיץ דּוֹר הַפַּלָּגָה הָיָה בְּיָדוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא ״יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים״, קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם. **לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲתִידִין לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם, וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, הִצִּיב ״גְּבוּלוֹת עַמִּים״ שִׁבְעִים לָשׁוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחת תורה תשט״ו – תורת מנחם התוועדויות יג עמ׳ 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִ״גְּבוּלוֹת עַמִּים״ הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל יְדֵי זֶה שֶׁ״אֶחָד מִכֶּם גּוֹלֶה לְבַרְבָּרְיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגָּלִיתֶם כֻּלְּכֶם״. זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל ״צִדְקָה עֲשָׂה הַקָּבָּ״ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת״: אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דַּי בִּיהוּדִי אֶחָד („אֶחָד מִכֶּם״). וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נִשְׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילוּ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

(ט) כִּי חֵלֶק יְהֹוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ:

ט אֲרֵי חֶלְקָא דַיְיָ עַמֵּהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחֲסָנָתֵהּ:

רש״י◄ **כִּי חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ** • לָמָּה כָּל זֹאת? לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם וְעָתִיד לָצֵאת. וּמִי הוּא חֶלְקוֹ? עַמּוֹ, וּמִי הוּא עַמּוֹ?. **יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ** • וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת, הַמְשֻׁלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכֻיּוֹת: זְכוּת אָבִי אָבִיו, וּזְכוּת אָבִיו, וּזְכוּתוֹ, הֲרֵי שָׁלֹשׁ, כַּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בִּשְׁלֹשָׁה גְּדִילִים. וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה, וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק.

(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:

רש״י◄ **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר •** אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים ״בְּאֶרֶץ מִדְבָּר״, שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעֵלּוֹ, מַה שֶּׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לג) ״וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן״. **וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן •** אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה, מְקוֹם יְלָלַת תַּנִּינִים וּבְנוֹת יַעֲנָה, אַף שָׁם נִמְשְׁכוּ אַחַר הָאֱמוּנָה, וְלֹא אָמְרוּ לְמֹשֶׁה: ״הֵיאָךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּרוֹת, מְקוֹם צִיָּה וּשְׁמָמוֹן״? כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ב) ״לֶכְתִּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר״. **יְסֹבְבֶנְהוּ •** שָׁם סִבְּבָם וְהִקִּיפָם בַּעֲנָנִים וְסִבְּבָם בִּדְגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת, וְסִבְּבָם בְּתַחְתִּית הָהָר, שֶׁכָּפָהוּ עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית. **יְבוֹנְנֵהוּ •** שָׁם, בְּתוֹרָה וּבִינָה. **יִצְּרֶנְהוּ •** מִנָּחָשׁ, שָׂרָף וְעַקְרָב וּמִן הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. **כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ •** הוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן שֶׁהַמָּאוֹר יוֹצֵא הֵימֶנּוּ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ״יִמְצָאֵהוּ״, ״יְסַפִּיקֵהוּ כָּל צָרְכּוֹ בַּמִּדְבָּר״, כְּמוֹ: (במדבר יא) ״וּמָצָא לָהֶם״, (יהושע יז) ״לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר״. **יְסֹבְבֶנְהוּ •** ״אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ״, מוֹעֵד בָּאֶמְצַע וְאַרְבָּעָה דְּגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת.

י סַפִּיק צָרְכֵּיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ אַלֵּפְנוּן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא נְטָרְנוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש״פ בראשית, מבה״ח מרחשון, ה׳תשי״ז)

וּלְהָבִין זֶה בָּעֲבוֹדָה, הִנֵּה כְּתִיב יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְקָאֵי עַל מַה שֶׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ כִּי חֵלֶק הֲוָי׳ עַמּוֹ, הַיְנוּ שֶׁפָּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נָאֱמַר יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא עַל יְדֵי אִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן. וּכְמוֹ־כֵן לְמַעְלָה יֵשׁ בְּחִינַת עֵינֵי הֲוָי׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, וּכְתִיב כִּי הֲוָי׳ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים דִּבְחִינַת דְּכוּרָא (מְשׁוֹטְטִים) וּבְחִינַת נוּקְבָא (מְשׁוֹטְטוֹת), שֶׁהֵם כֵּלִים וּלְבוּשִׁים, וְהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, דְּכֵיוָן שֶׁלְּמַטָּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבֵּל הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, לָכֵן נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָאוֹר עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, שֶׁהֲרֵי אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הוּא בְּלִי גְּבוּל, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי, וְהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה. וְזֶה מְכֻרָּח גַּם כֵּן מֵהַלָּשׁוֹן סַגִּי נָהוֹר, הַיְנוּ שֶׁאוֹר הָרְאִיָּה מִצַּד עַצְמוֹ הוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וּבִכְדֵי שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי הוּא עַל יְדֵי צִמְצוּם הָעֵינַיִם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵינַיִם לְבוּשִׁים וּקְרוּמִים שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים וּמְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, וְכַאֲשֶׁר נָחְסַר מֵהַלְּבוּשִׁים וּקְרוּמִים עַל יְדֵי רִבּוּי הַשִּׁמּוּשׁ בָּהֶם וְהַדּוֹמֶה, אֲזַי נִתְגַּלֶּה עֶצֶם אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁהוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וְזֶהוּ סַגִּי נָהוֹר, שֶׁלָּכֵן אֵין בִּיכָלְתּוֹ לְהִתְצַמְצֵם לִרְאוֹת דָּבָר גַּשְׁמִי. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יוּבָן לְמַעְלָה, שֶׁעֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת עַל־יָדוֹ עִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה, לְפִי שֶׁהָאוֹר הוּא בְּרִבּוּי בִּיּוֹתֵר, וְכֵיוָן שֶׁהַכְּוָנָה הִיא שֶׁהָעוֹלְמוֹת יִשְׂאֲרוּ בִּמְצִיאוּתָם וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ, וּכְמוֹ שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּתָם יָמְשֵׁךְ בָּהֶם הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה, לָכֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהָאוֹר יִתְצַמְצֵם, וְהַצִּמְצוּם הוּא עַל יְדֵי עֵינֵי הֲוָי׳ מְשׁוֹטְטִים וְהֲוָי׳ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם לְבוּשִׁים וְכֵלִים הַפּוֹעֲלִים שִׁנּוּי בְּהָאוֹר אוֹ שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הָאוֹר, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה. וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁעֵינֵי הֲוָי׳ קָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים וְלֹא עַל הַנִּשְׁמוֹת, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים, וּבִנְשָׁמוֹת יֵשׁ רַק ב׳ עֵינַיִם, כִּדְאִיתָא בְּסֵפֶר יְצִירָה בְּעִנְיַן שִׁבְעָה הַשְׁעָרִים שֶׁהֵם ב׳ עֵינַיִם ב׳ אָזְנַיִם ב׳ נִקְבֵי הָאַף וְהַפֶּה, הַיְנוּ שֶׁהָעֵינַיִם הֵן רַק שְׁתַּיִם, וּמֵאַחַר שֶׁאוֹמֵר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁקָּאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁעַל־יָדָם הִיא הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא בִּכְלָלוּת הָעוֹלְמוֹת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כְּתִיב יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁבִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַשְׁגָּחָה נַעֲלֵית יוֹתֵר (אַ טִיפְּערֶע הַשְׁגָּחָה), שֶׁאֵינָהּ עַל יְדֵי כֵּלִים אוֹ לְבוּשִׁים, אֶלָּא מִבְּחִינַת כֹּחַ הָרְאִיָּה עַצְמוֹ.

(יא) כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יַרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ:

רש״י◄ **כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ •** נְהָגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה כַּנֶּשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאֹם, עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו בִּכְנָפָיו בֵּין אִילָן לְאִילָן, בֵּין שׁוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ, כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָּנָיו וְיֵהֵא בָּהֶן כֹּחַ לְקַבְּלוֹ. **יָעִיר קִנּוֹ •** יְעוֹרֵר בָּנָיו. **עַל־גּוֹזָלָיו יַרַחֵף •** אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא מְחֹפֵף, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ, אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, (איוב לז) שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׁגִּיא כֹּחַ, כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה, לֹא נִגְלָה

יא כְּנִשְׁרָא דְּמְחַיֵּשׁ לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפֵף פָּרִיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבֶּלְהוֹן מְנַטֶּלְהוֹן עַל תְּקוֹף אֶבְרוֹהִי:

עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (להלן לג) ״ה׳ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ״, (חבקוק ג) ״אֱלֹהַּ מִתֵּימָן יָבֹא״, זוֹ רוּחַ רְבִיעִית. **יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ • כִּשֶׁבָּא** לִיטְּלָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֵינוֹ נוֹטְלָן בְּרַגְלָיו כִּשְׁאָר עוֹפוֹת, לְפִי שֶׁשְּׁאָר עוֹפוֹת יְרֵאִים מִן הַנֶּשֶׁר, שֶׁהוּא מַגְבִּיהַּ לָעוּף וּפוֹרֵחַ עֲלֵיהֶם, לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן בְּרַגְלָיו מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר, אֲבָל הַנֶּשֶׁר אֵינוֹ יָרֵא אֶלָּא מִן הַחֵץ, לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן עַל כְּנָפָיו, אוֹמֵר: ׳מוּטַב שֶׁיִּכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא יִכָּנֵס בְּבָנַי׳, אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: (שמות יט) ״וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים״, כְּשֶׁנִּסְעוּ מִצָּרִים אַחֲרֵיהֶם וְהִשִּׂיגוּם (חוזים) עַל הַיָּם, הָיוּ זוֹרְקִים בָּהֶם חִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת, מִיָּד: (שמות יד) ״וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳, וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וְגוֹ׳״.

(יב) **יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר:**

יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי עֲתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיֵּם קָדָמוֹהִי פָּלְחַן טַעֲוָן:

רש״י◄ **ה׳ בָּדָד •** ה׳ – בָּדָד לָבֶטַח נְהָגָם בַּמִּדְבָּר. **וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר •** לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. וַאֲנִי אוֹמֵר: דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וּתְהֵא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד, שֶׁסּוֹפָן לִבְגֹּד וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם, וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַשֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן, וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל ״זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר״, כֵּן עָשָׂה לָהֶם, וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת, כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לִזְכֹּר.

... ביום י״ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר ״צום הרביעי״ ו״צום החמישי״ (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה׳יום טוב׳.

(משיחות שבת פרשת פינחס ה׳תשמ״ח – הערה 36)

עטרת מרים

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ בְּעוֹד הוּא מָצוּי בָּכֶם קְרָאֻהוּ בְּהִיוֹתוֹ קָרוֹב:
ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ בְּמַעֲשֶׂה וּבְפֶה וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו הָרְעוֹת וְיָשֹׁב
וְיָשׁוּב אֶל־יְהוָה וְיִרְחָמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ וְיֵשׁ תִּקְוָה כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ:
ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ וְלֹא יִשָּׁאֵר אֲצִלֵּי
מֵהֶעוֹן דָּבָר וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי
דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לַעֲנוֹשׁ אֶת הַמּוֹרֶד בּוֹ
וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפִיּוּט, אֲבָל דַּרְכִּי
לֹא כֵּן הִיא **נְאֻם יְהוָה:** ט וְאֵין כָּאן
רַק הֶבְדֵּל בְּפָחוֹת וְיֶתֶר, אֶלָּא כִּי כְּמוֹ
גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ
בְּהֶבְדֵּל רַב דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם
וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ
בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יִמְחוֹל כְּלָל וְכֹלָל, וְדַרְכִּי
לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד
הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אִם־
הִרְוָה הִשְׁבִּיעַ אֶת־הָאָרֶץ
וְהוֹלִידָהּ מוֹצִיא הַצֶּמַח מַהַגַּרְעִין
בְּעוֹמֶק הָאָרֶץ וְהִצְמִיחָהּ הַצֶּמַח

הפטרה לתענית ציבור ישעיה פרק נה

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בְּהִיוֹתוֹ קָרוֹב:
ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב
אֶל־יְהוָה וְיִרְחָמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה
לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם
וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ
שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם
וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד
הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי

שי למורא

ו) בְּהִמָּצְאוֹ, קֹדֶם גְּזַר דִּין, בְּעוֹד שֶׁהוּא אוֹמֵר לָכֶם דִּרְשׁוּנִי. ז) דַּרְכּוֹ, דֶּרֶךְ הָרֶשַׁע. וְאִישׁ אָוֶן, לְפִי הָעִנְיָן פֵּרוּשׁוֹ בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת וְעֵצוֹת רָעוֹת. מַחְשְׁבוֹתָיו, מַחְשְׁבוֹתָיו הָרָעוֹת. וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ, וְיָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵינוּ, וְיֵשׁ לוֹ תִּקְוָה, כִּי הוּא מַרְבֶּה לִסְלֹחַ. ח) כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, כִּי חֲשַׁבְתֶּם שֶׁאֶגְמֹל לָכֶם רָע אַף־עַל־פִּי שֶׁתָּשׁוּבוּ אֵלַי, עַל כֵּן אָמַר, לֹא מַחְשְׁבוֹתַי כְּמַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, כִּי בְּמַחֲשַׁבְתִּי לְהֵיטִיב לָכֶם. וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי, אֵין דִּינִי כְּדִינֵי בָּשָׂר־וָדָם, אַתֶּם מִי שֶׁמּוֹדֶה בַּדִּין מִתְחַיֵּב, אֲבָל אֲנִי ״וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב יְרֻחַם״ (משלי כח,יג). **ט)** כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ וגו׳, כְּעֵרֶךְ גַּבְהוּת הַשָּׁמַיִם מִן הָאָרֶץ, כֵּן דְּרָכַי גְּבוֹהִים בְּהֶבְדֵּל רַב מִדַּרְכֵיכֶם. וְהַדְּבָרִים הַנִּרְאִים נִקְרָאִים ״דֶּרֶךְ״, וְהַדְּבָרִים הַנִּסְתָּרִים נִקְרָאִים ״מַחֲשָׁבוֹת״. י) כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג וגו׳,

אם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ
וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה
דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי
אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר
שְׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם
תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה
וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת
הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה
הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא
יִכָּרֵת: א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ
צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי
לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־
אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ
מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר
הַנִּלְוֶה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה
מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ:
ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ
אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים
בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד
וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ

שי למורא

כְּמוֹ הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג שֶׁיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם, לֹא יָשׁוּב אֶל הַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי חֹם הַשֶּׁמֶשׁ עַד שֶׁבְּתְחִלָּה הַגֶּשֶׁם מַרְוֶה אֶת הַצְּמָאוֹן שֶׁל הָאָרֶץ וגו' וְרַק אַחַר־כָּךְ יָשׁוּב לְמַעְלָה בְּחֹם הַשֶּׁמֶשׁ. **וְהוֹלִידָהּ,** וְהַגֶּשֶׁם יִגְרֹם שֶׁהָאָרֶץ תּוֹלִיד, כְּלוֹמַר לְהוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַזְּרָעִין בְּעֹמֶק הָאָרֶץ. **וְהִצְמִיחָהּ,** הִיא הוֹצָאַת הַצְּמָחִים מֵעַל הָאָרֶץ. **וְנָתַן זֶרַע** וגו', הַגֶּשֶׁם הוּא סִבָּה לְגִדּוּל הַתְּבוּאָה בִּשְׁבִיל לְזֹרֵעַ מֵהֶן עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר, וְלִהְיוֹת לְמַאֲכָל לְמִי שֶׁצָּרִיךְ לֶאֱכֹל. **יא) כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי** וגו', דְּבַר הַבְטָחָתִי שֶׁהִבְטַחְתִּי לָכֶם לְהוֹצִיאֲכֶם מִן הַגָּלוּת, לֹא יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם, אֶלָּא בֶּאֱמֶת יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁחָפַצְתִּי. **וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו,** כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל קְצָת מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הַכֹּל יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי. **יב) כִּי בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ** וגו', וְהַהַבְטָחָה הִיא, כִּי בְּשִׂמְחָה תֵּצְאוּ מֵהַגָּלוּת, וּבְשָׁלוֹם תּוּבְלוּ לְאַרְצְכֶם. **הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה,** שֶׁיִּתְּנוּ לָכֶם פְּרָס וּצְמָחִים וּיִרְנְנוּ יוֹשְׁבֵיהֶם. **יִמְחֲאוּ כָף,** לְעֻמַּת הַמְרַנְּנִים, יִמְחֲאוּ כַּף, כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה. וְהוּא עִנְיָן מְלִיצָה עַל רִבּוּי הַשִּׂמְחָה, שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה תִּשְׂמַח עִמָּהֶם. **יג) תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ,** בְּמְקוֹם עֵץ הַנַּעֲצוּץ שֶׁהוּא קוֹצִי, יַעֲלֶה עֵץ הַבְּרוֹשׁ שֶׁהוּא עֵץ חָשׁוּב. כְּלוֹמַר, בְּמְקוֹם מֶמְשֶׁלֶת הַגּוֹיִם יִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל. אוֹ בָּא לוֹמַר, שֶׁהָרְשָׁעִים שֶׁנַּעֲשוּ תְּשׁוּבָה יֵהָפְכוּ לְצַדִּיקִים. **הַסִּרְפָּד,** מִין צֶמַח קוֹצִי. **וְהָיָה לַה' לְשֵׁם,** הַפֶּלֶא הַזֶּה יִהְיֶה עוֹמֵד וְנִמְשָׁךְ וְיִהְיֶה לַה' לְשֵׁם גְּבוּרָה. **לְאוֹת עוֹלָם** וגו', וְיִהְיֶה לְאוֹת וּלְסִימָן עוֹלָם, כִּי כָּכָה יִהְיֶה עַד עוֹלָם וְלֹא יִכָּרֵת הַדָּבָר הַזֶּה. **א) שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה,** שִׁמְרוּ מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה וַעֲשׂוּ צְדָקָה זֶה עִם זֶה. **כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא,** כִּי עַל־יְדֵי־זֶה תִּהְיֶה יְשׁוּעָתִי קְרוֹבָה לָבוֹא. **וְצִדְקָתִי לְהִגָّלוֹת,** וְצִדְקַת הַבְטָחָתִי תִּגָּלֶה לְעֵין כֹּל. **ב) יַעֲשֶׂה זֹּאת,** שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת הָאָמוּר לְהַלָּן. **מֵחַלְּלוֹ,** שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שׁוּם מְלָאכָה.

ג) בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוֶה אֶל ה', הוּא גֵּר צֶדֶק. **הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי** וגו', אֶהְיֶה נִבְדָּל מִיִּשְׂרָאֵל בְּעֵת שֶׁיְּקַבְּלוּ הַטּוֹבָה, וְחוֹשֵׁב לוֹמַר שֶׁאֵין לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם הַמִּצְוֹת. **הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ,** כְּמוֹ עֵץ יָבֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל פְּרִי, כֵּן לֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וַהֲרֵינִי כְּאִלּוּ לֹא בָּאתִי לָעוֹלָם וְלֹא חָפַץ בִּי ה' וּבְמַעֲשַׂי. **ד) שַׁבְּתוֹתַי,** שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית וְשַׁבַּת הָאָרֶץ. **בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי,** בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת. **וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי,** אוֹחֲזִים בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי עָלֶיהָ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ עַל בְּרִית הַמִּילָה שֶׁנִּתְּנָה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת, בְּפָרָשַׁת לֶךְ־לְךָ שֶׁנִּזְכְּרָה שָׁם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה פְּעָמִים תֵּבַת "בְּרִית". **ה) בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי,** בְּבֵית מִקְדָּשִׁי וּבְתוֹךְ חוֹמוֹת הָעֲזָרָה וְחוֹמוֹת הַר

עטרת מרים

מִמַּעַל לָאָרֶץ וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו שֶׁבְּוַדַּאי תִּתְקַיֵּם הַבְטָחָתִי: יב וְזוֹהִי הַהַבְטָחָה כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ מִן הַגָּלוּת וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן תּוּבְאוּ לְאַרְצְכֶם, הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף יַסּוּ בְּכַפֵּיהֶם לְשִׂמְחָה, גַּם זֶה עִנְיָן מְלִיצָה: ג תַּחַת בִּמְקוֹם הַנַּעֲצוּץ הָרְשָׁעִים יַעֲלֶה בְרוֹשׁ יִמְשְׁלוּ צַדִּיקִים וְתַחַת הַסִّרְפָּד וַנַּעֲצוּץ הֵם מִינֵי קוֹצִים יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לַיהוָה לְשֵׁם גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א אָמַר לִבְנֵי הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת וְרַק הַתְּשׁוּבָה מְעַכֶּבֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת אֶת הָאָמוּר לְמַטָּה וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוֶה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ וְאִינִי מְגַדֵּל פְּרִי, וְלֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וְעַל מָה אֲשֶׁר דַּרְכִּי: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי בַּהֵיכָל וּבְחוֹמֹתַי בְּמוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין וְהַזְּקֵנִים יָד מָקוֹם מַעֲלָה וּשְׁבָח וָשֵׁם שֶׁיִּזָּכֵר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת זִכְרוֹן שְׁמוֹ:

עטרת מרים

ו וּבְנֵי הַגֵּבֶר וּבְנֵי הָעַמִּים הַגְּלוּיִם עַל־יְהוָה אֶל ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל מִי בָהֶם אֲשֶׁר שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז כְּשֶׁיְּבִיאוּ לְהִתְגַּיֵּר: וַהֲבִיאוֹתִים אֶת הָעוֹשִׂים כָּל אֵלֶּה אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים אֲשַׂמְּחֵם בְּבֵית תְּפִלָּתִי בַּבַּית הַמּוּכָן לְהִתְפַּלֵּל שָׁם לְפָנַי, עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם יִהְיוּ מְקֻבָּלִים לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא יִהְיֶה מוּכָן לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ הַמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ גֵּרִים עָלָיו עַל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹסָפִים לְנִקְבָּצָיו מִיִּשְׂרָאֵל:

שי למורא

הַבַּיִת. כְּלוֹמַר, בֵּין הַסַּנְהֶדְרִין אֲשֶׁר מוֹשָׁבָם שָׁם, שֶׁהֵם מְזַכִּירִים מַעֲשֵׂי הַחֲסִידִים שֶׁבּוּמְנָם וְשֶׁהָיוּ קֹדֶם זְמַנָּם. יָד, מָקוֹם, דְּהַיְנוּ מַעֲלָה וְשֶׁבַח, עַל־דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן "מִמְּלֹא מְקוֹם אֲבוֹתָיו". וָשֵׁם, שֶׁיִּמָּשֵׁךְ שְׁמוֹ לְדוֹרוֹת הַבָּאִים. טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת, כְּלוֹמַר, מַה שֶּׁיְּזַכֵּר שְׁמוֹ שָׁם לְטוֹבָה, הוּא דָּבָר הַטּוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת. שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם אֶתֵּן שֵׁם עוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁעַד עוֹלָם יִזָּכֵר לְטוֹבָה. ו) עַל ה׳, כְּמוֹ אֶל ה׳. לְשָׁרְתוֹ, כְּלוֹמַר, לְעָבְדוֹ מִיָּרְאָה וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר מִן הַחִיּוּב לַעֲשׂוֹת. וּלְאַהֲבָה וגו׳, וְעַל יְדֵי שֶׁיַּעַבְדוּ ה׳ מֵאַהֲבָה יִהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים הָעוֹבְדִים תָּמִיד בְּיוֹם וּבַלַּיְלָה וְיוֹתֵר מִמָּה שֶׁהַחִיּוּב לַעֲשׂוֹת. כָּל שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ, שֶׁהוּא יְסוֹד גָּדוֹל בָּאֱמוּנַת ה׳, שֶׁהוּא מוֹרֶה שֶׁה׳ בָּרָא הָעוֹלָם מֵאַיִן וְאֵין זוּלָתוֹ. וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי, אוֹחֲזִים בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי עָלֶיהָ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ עַל בְּרִית הַמִּילָה. ז) וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וגו׳, כְּמוֹ הַמֻּכָנִים אוֹרֵחַ בְּבֵיתוֹ וּמְקַבְּלוֹ בְּשִׂמְחָה, כֵּן אֲצַוֶּה לַכֹּהֲנִים שֶׁיְּקַבְּלוּם בְּשִׂמְחָה כְּשֶׁיְּבִיאוּ לְהִתְגַּיֵּר. וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי, שֶׁיִּהְיוּ שְׂמֵחִים בִּרְאוֹתָם עַצְמָם בָּעֲזָרָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא בֵּית הַתְּפִלָּה, שָׁנָה בְּשָׁנָה עַם יִשְׂרָאֵל בִּתְפִלָּתָם וּבְעוֹלוֹתֵיהֶם וּבְזִבְחֵיהֶם. לְכָל הָעַמִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בִּתְפִלָּתוֹ "וְגַם אֶל הַנָּכְרִי" (מלכים־א ח,מא) וְכָל־שֶׁכֵּן לַשָּׁבִים לְדַת יִשְׂרָאֵל. ח) מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, הַמְקַבֵּץ אֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּדָּחִים בֵּין הַגּוֹיִם. עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו, כְּשֶׁאֲקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, אֲקַבֵּץ עוֹד עַל נִקְבָּצָיו אֶת כָּל הַגֵּרִים. פֵּרוּשׁ אַחֵר, לְאַחַר שֶׁאֲקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, עוֹד אֲקַבֵּץ עֲלֵיהֶם נִקְבָּצִים אֲחֵרִים עַל נִקְבָּצָיו, וְהֵם גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁיִּתְקַבְּצוּ עֲלֵיהֶם בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִפְּלוּ שָׁם, כַּכָּתוּב בִּנְבוּאַת יְחֶזְקֵאל (פרק לח ופרק לט).

וְבִנְבִיאֹתָם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים:

ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם

זכריה פרק ח

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה
גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי
אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלִַם
עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת
בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִַם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב
יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וְיַלְדוֹת
מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם
גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ז כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרָח
וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ
בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה: ט כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם
יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת: י כִּי
לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר
הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר
וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה
לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: יב כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן
פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ
טַלָּם וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־

אֵלֶּה: יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהִיִּיתֶם בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחָמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ | אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה: יח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֲד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת: כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

◆ יום שלישי ד׳ תשרי ◆

(יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדֶי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר:

יג אַשְׁרְנוּן עַל תְּקִפֵּי אַרְעָא וְאוֹכָלְנוּן בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קְרָוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין:

רש״י◄ **יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ•** כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ. **יַרְכִּבֵהוּ וְגוֹ׳•** עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת. **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדֶי•** אֵלּוּ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקַּלִּים לָנוּב וּלְהִתְבַּשֵּׁל מִכָּל פֵּרוֹת הָאֲרָצוֹת. **וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע•** מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לִבְנוֹ בְּסִיכְנִי: ׳הָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית׳. הָלַךְ וּמָצָא הַדְּבַשׁ צָף עַל פִּיהָ, אָמַר לוֹ: ׳זוֹ שֶׁל דְּבַשׁ הִיא׳, אָמַר לוֹ: ׳הַשְׁקַע יָדְךָ לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ׳ (ספרי). **וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר•** (מנחות פה) אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל גּוּשׁ חָלָב. **בָּמֳתֵי אָרֶץ•** לְשׁוֹן גֹּבַהּ. **שָׂדֶי•** לְשׁוֹן שָׂדֶה. **חַלְמִישׁ צוּר•** תָּקְפּוֹ וְחָזְקוֹ שֶׁל סֶלַע. כְּשֶׁאֵינוֹ דָבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו נָקוּד ׳חֲלָמִישׁ׳, וּכְשֶׁהוּא דָבוּק נָקוּד ׳חַלְמִישׁ׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך כז עמ׳ קסז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) **עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת** (רש״י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשּׁוּבוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגֶשֶׁם וְהֵן בְּרוּחַ, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוֹי קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיֶתֶר שְׂאֵת עַל פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְּבָרַת הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

(יד) חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃

יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עֹתַר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּפֵיהוֹן עַמָּא דְּאַרְעָהוֹן וְאַחֲסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשְׁרְיָתְהוֹן וְדַם גֻּבְרֵיהוֹן אִיתְּשַׁד כְּמַיָּא׃

רש״י◄ חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַשָּׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן״. עִם־חֵלֶב כָּרִים • זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאוֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן״. חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה וְגוֹ׳״. וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר • בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים (עמוס ו) ״הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן״. חֶמְאַת בָּקָר • הוּא שׁוּמָן הַנִּקְלָט מֵעַל גַּבֵּי הֶחָלָב. וַחֲלֵב צֹאן • חָלָב שֶׁל צֹאן, וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד ׳חֲלֵב׳ בַּחֲטַף פַּתָּח, כְּמוֹ (שמות כג) ״בַּחֲלֵב אִמּוֹ״. כָּרִים • כְּבָשִׂים. וְאֵילִים • כְּמַשְׁמָעוֹ. בְּנֵי־בָשָׁן • שְׁמֵנִים הָיוּ. כִּלְיוֹת חִטָּה • חִטִּים שְׁמֵנִים כַּחֲלֵב כִּלְיוֹת, וְגַסִּין כְּכוּלְיָא. וְדַם־עֵנָב • הָיָה שׁוֹתֶה עֵנָב וְטוֹעֵם יַיִן חָשׁוּב. חָמֶר • יַיִן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי. חָמֶר • אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר, אֶלָּא לָשׁוֹן מְשֻׁבָּח בַּטַּעַם, וּוינו״ש בְּלַעַ״ז (ווייניכט). וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: ׳אַשְׁרִינוּן עַל תָּקְפֵּי אַרְעָא וְגוֹ׳״׳.

(טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ׃

טו וְעַתַּר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוּף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ׃

רש״י◄ עָבִיתָ • לְשׁוֹן עֲבִי. כָּשִׂיתָ • כְּמוֹ ״כִּסִּיתָ״, לְשׁוֹן: (איוב טז) ״כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ״, כְּאָדָם שֶׁשָּׁמֵן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שם) ״וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כָסֶל״. כָּשִׂיתָ • יֵשׁ לָשׁוֹן קַל בִּלְשׁוֹן ׳כִּסּוּי׳, כְּמוֹ: (משלי יב) ״וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם״. וְאִם כָּתַב ׳כִּשִּׂיתָ׳ דָּגוּשׁ, הָיָה נִשְׁמַע כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים, כְּמוֹ: (איוב טו) ״כִּי כִסָּה פָנָיו״. וַיְנַבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ • גִּנָּהוּ וּבִזָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אַחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה׳ וְגוֹ׳״, אֵין נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה.

(טז) יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃

טז אַקְנִיאוּ קָדְמוֹהִי בְּפָלְחָן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קָדְמוֹהִי׃

רש״י◄ יַקְנִאֻהוּ • הִבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ. בְּתוֹעֵבֹת • בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים כְּגוֹן מִשְׁכַּב זָכוּר וּכְשָׁפִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ״תּוֹעֵבָה״.

(יז) יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם׃

יז דַּבְּחוּ לְשֵׁדִין דִּלֵּית בְּהוֹן צְרוּף׳ דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעֵנוּן חַדְתָּא דִּי מִקָּרִיב אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסָּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן׃

רש״י◄ לֹא אֱלֹהַּ • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳דְּלֵית בְּהוֹן צְרוּף׳, אֵלּוּ הָיָה בָּהֶם צְרוּף לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה כְּמוֹ עַכְשָׁו. חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ • (ספרי) אֲפִלּוּ הָאוּמּוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם, נָכְרִי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר: ׳זֶה צֶלֶם יְהוּדִי׳. לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם • לֹא יָרְאוּ מֵהֶם, לֹא עָמְדָה שַׁעֲרָתָם מִפְּנֵיהֶם. דֶּרֶךְ שַׁעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמֹד מַחֲמַת יִרְאָה, כָּךְ נִדְרָשׁ בַּ׳סִּפְרֵי׳. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד ״שְׂעָרוּם״, לְשׁוֹן (ישעיה יג) ״וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם״, שְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים, לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ.

(יח) צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ׃

יח דַּחֲלָא תַּקִּיפָא דִּבְרָאָךְ אִתְנְשֵׁתָא שְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדָךְ׃

רש״י◄ תֶּשִׁי • תִּשְׁכַּח. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כְּשֶׁבָּא לְהֵטִיב לָכֶם, אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵטִיב לָכֶם. אֵל מְחֹלְלֶךָ • מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם, לְשׁוֹן (תהלים כט) ״יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת״, (שם מח) ״חִיל כַּיּוֹלֵדָה״.

◆ יום רביעי ה׳ תשרי ◆

(יט) וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו׃

יט וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקַף רָגְזֵהּ מִדְּאַרְגִּיזוּ קָדְמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן׃

(כ) וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם
כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן בָּם:

רש״י◄ **מָה אַחֲרִיתָם** • מַה תַּעֲלֶה בָּהֶם בְּסוֹפָם. **כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה** • מְהַפְּכִין רְצוֹנוֹ לְכַעַס. **לֹא־אֵמֶן בָּם** • אֵין גְּדוּלַי נִכָּרִים בָּהֶם, כִּי הוֹרִיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה. **אֵמֶן** • לְשׁוֹן (אסתר ב) ״וַיְהִי אוֹמֵן״, נודריטור״ה בְּלַעַ״ז (ערציהען). דָּבָר אַחֵר: ״אֵמֵן״, לְשׁוֹן אֱמוּנָה, כְּתַרְגּוּמוֹ. אָמְרוּ בְּסִינַי ״נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע״, וּלְשָׁעָה קַלָּה בִּטְּלוּ הַבְטָחָתָם וְעָשׂוּ הָעֵגֶל.

כ וַאֲמַר אֶסְתֵּלֵק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָּרָא דְּאַשְׁגִּיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ:

(כא) הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי
אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:

רש״י◄ **קִנְאוּנִי** • הִבְעִירוּ חֲמָתִי. **בְּלֹא־אֵל** • בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלֹהַּ. **בְּלֹא־עָם** • בְּעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כג) ״הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה״, וּבְעִבְעָשָׁו הוּא אוֹמֵר: (עובדיה א) ״בָּזוּי אַתָּה מְאֹד״. **בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם** • אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים יד) ״אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים״.

כא אִנּוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַּחֲלָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי בְּפָלְחַן טַעֲוָן וַאֲנָא אַקְנִנּוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגֵּזְנוּן:

(כב) כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית
וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָּהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים:

רש״י◄ **קָדְחָה** • בָּעֲרָה. **וַתִּיקַד** • בָּכֶם עַד הַיְסוֹד. **וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָּהּ** • אַרְצְכֶם וִיבוּלָהּ. **וַתְּלַהֵט** • יְרוּשָׁלַיִם הַמְּיֻסֶּדֶת עַל הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קכה) ״יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ״.

כב אֲרֵי קִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָׁא נְפַק מִקֳּדָמַי בִּרְגַז וְשֵׁצִי עַד שְׁאוֹל עֲרָאִית וְאָסַף אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁצִית עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא:

(כג) אַסְפֵּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:

רש״י◄ **אַסְפֵּה עָלֵימוֹ רָעוֹת** • אֶחָבֵּר רָעָה עַל רָעָה, לְשׁוֹן (ישעיה כט) ״סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה״, (לעיל כט) ״סְפוֹת הָרָוָה״, (ירמיה ז) ״עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם״. דָּבָר אַחֵר ״אַסְפֵּה״, אֲכַלֶּה, כְּמוֹ (בראשית יט) ״פֶּן תִּסָּפֶה״. **חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם** • כָּל חִצַּי אַשְׁלִים בָּהֶם. וּקְלָלָה זוֹ, לְפִי הַפֵּרְעָנוּת, לְבָרְכָה הִיא: חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים.

כג אָסַף עֲלֵיהוֹן בִּישִׁין מְכַתְּשֵׁי אֶשֵּׁצִי בְּהוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ״ז – התוועדויות תשמ״ז ד עמ׳ 430)

חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם (לב, כג) **חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש״י) **חִצַּי** (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. **וְהֵם אֵינָם כָּלִים** - בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בְּתְמִיהָה)? וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפְּסוּק אֲנִי הֲוָי׳ לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְּלִיתֶם, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּ״אֲנִי הֲוָי׳ לֹא שָׁנִיתִי״ בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לִכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל־דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מה׳ שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וְאַדְרַבָּה, אַהֲבַת ה׳ וְיִרְאַת ה׳ מוֹסִיפוֹת חַיּוּת בַּנְּשָׁמָה בְּגוּף.

(כד) מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת
אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:

רש״י◄ **מְזֵי רָעָב** • אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ׳נְפִיחֵי כָפָן׳, וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו. וּמִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מִטּוּלוֹשָׁ״א שָׁמַעְתִּי: שְׁעִירֵי רָעָב, אָדָם כָּחוּשׁ מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ. **מְזֵי** • לְשׁוֹן אֲרַמִּי: שֵׂעָר, מַזְיָא, דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמַזְיָא. **וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף** • הַשֵּׁדִים נִלְחָמוּ בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב ה) ״וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף״, וְהֵם שֵׁדִים. **וְקֶטֶב מְרִירִי** • וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי. קֶטֶב — כְּרִיתָה, כְּמוֹ (הושע יג) ״אֱהִי קָטְבְּךָ שְׁאוֹל״. **וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת** • (ספרי) מַעֲשֶׂה הָיָה וְהָיוּ הָרְחֵלִים נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין. **חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר** • אֶרֶס נְחָשִׁים הַמִּתְהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר, כַּמַּיִם הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ. זְחִילָה, לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר, וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר הַמִּשַּׁפְשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ.

כד נְפִיחֵי כָפָן וַאֲכוּלֵי עוּף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְּהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין בְּעַפְרָא:

(כה) מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה:

כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתְּוָנַיָּא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֵּמֵיהוֹן אַף עוּלֵּמְתְּהוֹן יָנְקִיהוֹן עִם אֱנַשׁ סָבֵיהוֹן:

רש״י◄ **מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב** • מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גְּיָסוֹת. **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה** • כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב, חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מַחֲמַת אֵימָה, וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ. דָּבָר אַחֵר: ״וּמֵחֲדָרִים אֵימָה״, שֶׁבַּבַּיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ט) ״כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ״, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. (ספרי) דָּבָר אַחֵר: ״מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב״, עַל מַה שֶׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה יא) ״וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת״. **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה** • עַל מַה שֶׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ״.

(כו) אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם:

כו אֲמָרִית אֶחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן וֶאֱשֵׁצְנוּן אֲבַטַּל מִבְּנֵי אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן:

רש״י◄ **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם** • אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְּאֶה אוֹתָם. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ ״אַפְאֵיהֶם״, אֲשִׁיתֵם פֵּאָה, לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר, וְדֶגְמָתוֹ מְצִינוּ בְּעֶזְרָא: (נחמיה ט) ״וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה״, לְהֶפְקֵר, וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ״אֶחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן״, וְלֹא יִתָּכֵן, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: ״אַאַפְאֵיהֶם״, א׳ אַחַת לְשִׁמּוּשׁ, וְאַחַת לִיסוֹד, כְּמוֹ: (ישעיה מה) ״אֶאֱזָּרְךָ״, (איוב טז) ״אֲאַמֵּצְכֶם בְּמוֹ פִי״, וְהָא׳ הַתִּיכוֹנָה אֵינָהּ רְאוּיָה בּוֹ כְּלָל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בַּ״סִּפְרִי״, הַחוֹלֶקֶת תֵּבָה זוֹ לְשָׁלֹשׁ תֵּבוֹת: אָמַרְתִּי אַף אֵי הֵם, אָמַרְתִּי בְּאַפִּי: ״אֶתְּנֵם כְּאִלּוּ אֵינָם, שֶׁיֹּאמְרוּ רוֹאֵיהֶם עֲלֵיהֶם: אַיֵּה הֵם״?.

(כז) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת:

כז אִלּוּלָפוֹן רְגְזָא דְּסָנְאָה כְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְּרַב בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְּקִיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת כָּל דָּא:

(כח) כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ:

פירש״י [כז־כח]◄ **לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר** • אִם לֹא שֶׁכַּעַס הָאוֹיֵב כָּנוּס עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם, וְאִם יוּכַל לָהֶם וְיַשְׁחִיתֵם, יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בּוֹ וּבֵאלֹהָיו, וְלֹא יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בִּי, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ״, יְנַכְּרוּ הַדָּבָר לִתְלוֹת גְּבוּרָתָם בַּעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, שֶׁאֵין הַגְּדֻלָּה שֶׁלּוֹ. **פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְגוֹ׳, כִּי** • אוֹתוֹ גּוֹי. **אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה** • שֶׁאִלּוּ הָיוּ חֲכָמִים יַשְׂכִּילוּ זֹאת: ״אֵיכָה יִרְדֹּף וְגוֹ׳״.

◆ יום חמישי ו׳ תשרי ◆

(כט) לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:

כט אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְּדָא סְבָרוּ מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן:

רש״י◄ **יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם** • יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פֵּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם:

ל אֵכְדֵין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָא וּתְרֵין יֶעֱרְקוּן לְרִבּוֹתָא אֶלָּהֵן אֲרֵי תַּקִּיפָּהוֹן מְסָרְנוּן וַיְיָ אַשְׁלֵמְנוּן:

רש״י◄ **אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד** • מִמֶּנּוּ אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. **אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם** • מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵנוּ, דילבר״ר בְּלַעַ״ז (איבערגעבען).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת אחרון של פסח תשי״ז – תורת מנחם התוועדויות כרך יט עמ׳ 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם (לב, ל)

הַשְּׁמָדוֹת ל״ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שִׁלּוּט עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגַּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּכָּתוּב ״טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ״ - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שִׁלּוּט בְּמִקְדָּשׁ

רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא **צוּרָם** מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם - מִטַּעַם הַיָּדוּעַ לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה׳ יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֶבָל כְּתִיב "אוֹדְךָ ה׳ כִּי אָנַפְתָּ בִּי", הַיְנוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה׳ עַל הַ"אָנַפְתָּ".

(לא) **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים:**

לא אֲרֵי לָא כְתָקְפָּנָא תָּקְפְּהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא:

רש"י◄ **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם** • כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לָאוֹיְבִים לְהָבִין שֶׁהֵשֵׁם הִסְגִּירָם, וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הַנִּצָּחוֹן, שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ, כִּי לֹא כְּסַלְעֵנוּ סַלְעָם. כָּל "צוּר" שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן סֶלַע. **וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים** • וְעַכְשָׁו אוֹיְבֵינוּ שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ, שֶׁהֲרֵי צוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם (סִפְרִים אֲחֵרִים: הֲרֵי שֶׁצּוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם).

(לב) **כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ:**

לב אֲרֵי כְּפַרְעָנוּת עַמָּא דִּסְדוֹם פַּרְעָנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה מָחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרִשֵׁי חֲוָיָן וְתַשְׁלֻמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן:

רש"י◄ **כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם** • מוּסָב לְמַעְלָה: אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֵיהֶם וְאַשְׁבִּית זִכְרָם – לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂה סְדֹם וַעֲמוֹרָה. **שַׁדְמֹת** • שְׂדֵה תְּבוּאָה, כְּמוֹ: (חבקוק ג) "וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל", (מלכים ב כג) "בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן". **עִנְּבֵי־רוֹשׁ** • עֵשֶׂב מַר. **אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ** • מַשְׁקֶה מַר רָאוּי לָהֶם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם פַּרְעָנוּתָם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: 'וְתַשְׁלֻמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן'.

(לג) **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר:**

לג הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פַּרְעָנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פְּתָנֵי חֲוָיָן אַכְזְרָאִין:

רש"י◄ **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם** • כִּתַּרְגּוּמוֹ: 'הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פַּרְעָנוּתְהוֹן', הִנֵּה כִּמְרִירוּת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֵּה פַּרְעָנוּתָם. **וְרֹאשׁ פְּתָנִים** • כּוֹסָם, שֶׁהוּא אַכְזָר לַנָּשׁוּךְ. אוֹיֵב אַכְזָרִי יָבֹא וְיִפְרַע מֵהֶם.

(לד) **הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאֹצְרֹתָי:**

לד הֲלָא כָּל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלָן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצָרַי:

רש"י◄ **הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי** • כְּתַרְגּוּמוֹ: כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁשָּׁכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם? כֻּלָּם גְּנוּזִים וּשְׁמוּרִים לְפָנַי. **הֲלֹא־הוּא** • פְּרִי גַּפְנָם וּתְבוּאַת שַׁדְמוֹתָם, כָּמוּס עִמָּדִי.

(לה) **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ:**

לה קֳדָמַי פַּרְעָנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן דִּיגְלוּן מֵאַרְעֲהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תִּבְרְהוֹן וּמַבַּע דְּעָתִיד לְהוֹן:

רש"י◄ **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם** • עִמִּי נָכוֹן וּמְזֻמָּן פַּרְעָנוּת נָקָם וְשִׁלֵּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם. הַנָּקָם יְשַׁלֵּם לָהֶם גְּמוּלָם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים "וְשִׁלֵּם", שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ 'וְשָׁלוֹם', וְהוּא מִגְּזֵרַת (ירמיה ה): "וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם", כְּמוֹ וְהַדִּבּוּר. וְאֵימָתַי אֲשַׁלֵּם לָהֶם? – **לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם** • כְּשֶׁתִּתּוֹם זְכוּת אֲבוֹתָם, שֶׁהֵן סְמוּכִים עָלָיו. **כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם** • כְּשֶׁאֶרְצֶה לְהָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם אֵידָם, קָרוֹב וּמְזֻמָּן לְפָנַי לְהָבִיא עַל־יְדֵי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה. **וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ** • וּמֵהֵר יָבֹאוּ הָעֲתִידוֹת לָהֶם. **וְחָשׁ** • כְּמוֹ (ישעיה ה) "יְמַהֵר יָחִישָׁה". עַד כָּאן הֵעִיד עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה דִּבְרֵי תּוֹכָחָה לִהְיוֹת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד, כְּשֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם הַפַּרְעָנוּת יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי הוֹדַעְתִּים מֵרֹאשׁ, מִכָּאן וָאֵילָךְ הֵעִיד עֲלֵיהֶם דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין שֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם כִּכְלוֹת הַפַּרְעָנוּת, כְּכָל אֲשֶׁר אָמַר לְמַעְלָה: (לעיל ל) "וְהָיָה כִי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וגו' וְשַׁבְתָּ אֶל־ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וגו'".

(לו) **כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב:**

לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְעַמֵּהּ וּפַרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גֶּלֵי קָדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דִּתְתְּקֵף עֲלֵיהוֹן מָחַת סָנְאָה יְהוֹן מִטַּלְטְלִין וּשְׁבִיקִין:

רש"י◄ **כִּי־יָדִין ה׳ עַמּוֹ** • כְּשֶׁיִּשְׁפֹּט אוֹתָם בִּיסוּרִין הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ (איוב לו) "כִּי בָם יָדִין" עַמִּים", יְיַסֵּר עַמִּים. 'כִּי' זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא' לָתֵת טַעַם לַדְּבָרִים שֶׁל מַעְלָה, אֶלָּא לְשׁוֹן

תְּחִלַּת דִּבּוּר, כְּמוֹ (ויקרא כה) ״כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ״, כְּשֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ וְיִתְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם. **יִתְנֶחָם** • לְשׁוֹן הֵפֶךְ מַחֲשָׁבָה, לְהֵטִיב אוֹ לְהָרַע. **כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד** • כְּשֶׁיִּרְאֶה כִּי יַד הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאֹד עֲלֵיהֶם, וְאֶפֶס בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב. **עָצוּר** • נוֹשֵׁעַ עַל־יְדֵי עוֹצֵר וּמוֹשִׁיעַ שֶׁיַּעֲצֹר בָּהֶם. **עָזוּב** • עַל־יְדֵי עוֹזֵב. וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשִׁיעַ הָעוֹצֵר בָּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפֻזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב, בִּלְשׁוֹן לַעַ״ז מיינטינדו״ר. **עָצוּר** • הוּא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשִׁיעַ. **עָזוּב** • מְחֻזָּק, כְּמוֹ (נחמיה ג) ״וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה״, (ירמיה מט) ״אֵיךְ לֹא עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה״.

(לו) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ:

לז וְיֵימַר אָן דַּחֲלָתְהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲוּ רְחִיצִין בֵּהּ:

רש״י◄ **וְאָמַר** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם. **אֵי אֱלֹהֵימוֹ** • עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ. **צוּר חָסָיוּ בוֹ** • הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה, כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּטוּחִין בּוֹ לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה.

(לח) אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:

לח דִּי תְּרֵב נִכְסָתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתָן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וִיסַעֲדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מָגֵן:

רש״י◄ **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ** • הָיוּ אוֹתָן אֱלֹהוּת אוֹכְלִים, שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים לִפְנֵיהֶם וְשׁוֹתִים יֵין נְסִיכָם. **יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה** • אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר.

(לט) רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא מֵמִית וּמְחַיֵּה מְחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵב:

רש״י◄ **רְאוּ עַתָּה** • הָבִינוּ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ, וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי. **אֲנִי אֲנִי הוּא** • אֲנִי לְהַשְׁפִּיל וַאֲנִי לְהָרִים. **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי** • עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לִמְחוֹת. **עִמָּדִי** • דֵּגְמָתִי וְכָמוֹנִי. **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל** • הַפּוֹשְׁעִים בִּי.

◆ יום שישי ז׳ תשרי ◆

(מ) כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם:

מ אֲרֵי אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין:

רש״י◄ **כִּי אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי** • כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי, אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה. **וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי** • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא, [כְּמוֹ חַי אָנִי נְאֻם ה׳ אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי (במדבר יד כח), אַף כָּאן] אֲנִי נִשְׁבָּע ״חַי אָנֹכִי״.

(מא) אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם:

מא אִם עַל חַד תְּרֵין כְּחֵזוּ בַּרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקֵף בְּדִינָא יְדִי אָתִיב פֻּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְּבָבַי אֲשַׁלֵּם:

רש״י◄ **אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי** • אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי, כְּמוֹ (יחזקאל כא) ״לְמַעַן הֱיוֹת לָהּ בָּרָק״, פלנדו״ר (גלאנץ). **וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי** • לְהָנִיחַ מִדַּת רַחֲמִים בְּאוֹיְבֵי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם, אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה. דָּבָר אַחֵר: ״וְתֹאחֵז יָדִי״, אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקֹם נָקָם. **אָשִׁיב נָקָם וְגוֹ׳** • לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּאַגָּדָה, מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאָמַר ״וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי״, לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר־וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכֹל לַהֲשִׁיבוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זוֹרֵק חִצָּיו

וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִלּוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן ״בְּרַק חַרְבִּי, וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי״, וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פֶּרְעָנוּת הוּא, בְּלַעַ״ז יושטיצא״ה.

(מב) אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב:

מב אֲרוֵי גִירֵי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילָן וְשִׁבְיָן לְאַעְדָּאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל דְּבָבָא:

רש״י◄ אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם • הָאוֹיֵב. וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר • בְּשָׂרָם. מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה • זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעֵין דַּם חַלְלֵי (ספרים אחרים: חַלְלֵי דָּם) יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם. מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב • מִפְּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצַת הָאוֹיֵב, כִּי כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, הוּא פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל.

(מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: פ

מג שַׁבְּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע וּפֻרְעָנוּת יָתִיב לְסָנְאוֹהִי וִיכַפֵּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל עַמֵּהּ:

רש״י◄ הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ • לְאוֹתוֹ הַזְּמַן יְשַׁבְּחוּ הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים אֶת יִשְׂרָאֵל: ׳רְאוּ מַה שִּׁבְחָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ שֶׁדָּבְקוּ בַּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲזָבוּהוּ, יוֹדְעִים הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ׳. כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם • שְׁפִיכוּת דְּמֵיהֶם, כְּמִשְׁמָעוֹ. וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו • עַל הַגֵּזֶל וְעַל הֶחָמָס, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (יואל ד) ״מִצְרַיִם לְשַׁמָּה תִּהְיֶה, וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה״, וְאוֹמֵר (עובדיה א) ״מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב וְגוֹ׳״. וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ • וִיפַיֵּס אַדְמָתוֹ וְעַמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְשֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב. וְכִפֶּר • לְשׁוֹן רְצוּי וּפִיּוּס, כְּמוֹ (בראשית לב) ״אֲכַפְּרָה פָנָיו״, ׳אַנְחִינֵהּ לְרַגְזֵהּ׳. וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ • וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ? עַמּוֹ. כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים, אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים פה) ״רָצִיתָ ה׳ אַרְצֶךָ״, בַּמֶּה רָצִיתָ אַרְצֶךָ? ״שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב״. בְּפָנִים אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בַּ׳סִּפְרֵי׳, וְנֶחְלְקוּ בָּהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל: ״אָמַרְתִּי אַפְּאֵיהֶם״, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד ״וְלֹא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת״. ״כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה״ — אִבְּדוּ תּוֹרָתִי, שֶׁהִיא לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה. ״וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה״ — לְהִתְבּוֹנֵן ״אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד״ מִן הָאֻמּוֹת ״אֶלֶף״ מֵהֶם, ״אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם״, ״כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם״, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד תַּכְלִיתוֹ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים: ״כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה״, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי תְּחִלָּה, עַד ״וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים״: כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם • שֶׁל הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. וּמִשַּׁדְמוֹת עֲמֹרָה וְגוֹ׳ • וְלֹא יָשִׂימוּ לִבָּם לִתְלוֹת הַגְּדֻלָּה בִּי. עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ • הוּא שֶׁאָמַר: ״לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר״, עַל יִשְׂרָאֵל לְהַרְעִילָם וּלְהַמְרִירָם. לְפִיכָךְ ״אַשְׁכֻּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ״, לְהַלְעִיט אוֹתָם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ לְבָנַי: חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם • מוּכָן לְהַשְׁקוֹתָם עַל מַה שֶׁעוֹשִׂין לָהֶם: כָּמֵס עִמָּדִי • אוֹתוֹ הַכּוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים עה) ״כִּי כוֹס בְּיַד ה׳ וְגוֹ׳״: לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם • כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כו) ״תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל״: כִּי־יָדִין ה׳ עַמּוֹ • בְּלָשׁוֹן זֶה מְשַׁמֵּשׁ ״כִּי יָדִין״, בְּלָשׁוֹן ׳דְּהָא׳, וְאֵין ״יָדִין״ לְשׁוֹן יִסּוּרִין, אֶלָּא כְּמוֹ: ׳כִּי יָרִיב אֶת רִיבָם מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם, כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְגוֹ׳״: וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ • וְהָאוֹיֵב יֹאמַר: ״אֵי אֱלֹהֵימוֹ״, שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר טִיטוּס הָרָשָׁע כְּשֶׁגִּדֵּר אֶת הַפָּרֹכֶת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (מיכה ז) ״וְתֵרֶא אוֹיַבְתִּי וְתִכַּסֶּהָ בּוּשָׁה, הָאוֹמְרָה אֵלַי אַיֵּו ה׳ אֱלֹהֶיךָ״: רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי וְגוֹ׳ • אָז יְגַלֶּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְשׁוּעָתוֹ, וְיֹאמַר: ״רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא״, מֵאֵתִי בָּאת עֲלֵיהֶם הָרָעָה, וּמֵאֵתִי תָּבֹא עֲלֵיהֶם הַטּוֹבָה. וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל • מִי שֶׁיַּצִּיל אֶתְכֶם מִן הָרָעָה אֲשֶׁר אָבִיא עֲלֵיכֶם: כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי • כְּמוֹ ׳כִּי נָשָׂאתִי׳, תָּמִיד אֲנִי מַשְׂרֶה מְקוֹם שְׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, כְּתַרְגּוּמוֹ. אֲפִלּוּ חַלָּשׁ לְמַעְלָה וְגִבּוֹר לְמַטָּה, אֵימַת הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁגִּבּוֹר מִלְּמַעְלָה וְחַלָּשׁ מִלְּמַטָּה. יָדִי • מְקוֹם שְׁכִינָתִי, כְּמוֹ (במדבר ב) ״אִישׁ עַל יָדוֹ״, וְהָיָה בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִכֶּם, אֲבָל אָמַרְתִּי שֶׁחַי אָנֹכִי לְעוֹלָם, אֵינִי מְמַהֵר לִפְרֹעַ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁהוּת בַּדָּבָר, כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם, וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם, וְהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לִיפָּרַע מִן הַמֵּתִים וּמִן הַחַיִּים. מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת, מְמַהֵר נִקְמָתוֹ לִיפָּרַע בְּחַיָּיו, כִּי שֶׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נִקְמָתוֹ מִמֶּנּוּ, אֲבָל אֲנִי חַי לְעוֹלָם וְאִם יָמוּתוּ הֵם

וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם, אֶפְרַע בְּמוֹתָם: **אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי** • הַרְבֵּה ׳אִם׳ יֵשׁ שֶׁאֵינָם תְּלוּיִים, כְּשֶׁאֲשַׁנֵּן בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי וְכוּ׳, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.

◆ שבת קודש ח׳ תשרי ◆

(מד) **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן:**

מד **וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָמֵי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן:**

רש״י◄ **הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן** • (סוטה יג) שַׁבָּת שֶׁל דִּיוּזְגֵי הָיְתָה, נִטְלָה רְשׁוּת מִזֶּה וְנִתְּנָה לָזֶה. הֶעֱמִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתֻרְגְּמָן לִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁיְּהֵא דּוֹרֵשׁ בְּחַיָּיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: ׳בְּחַיֵּי רַבְּךָ לֹא הָיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ׳.

וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן ׳הוֹשֵׁעַ׳? לוֹמַר שֶׁלֹּא זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה, הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ (ספר״).◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כט עמ׳ 201)

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . . שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ** (רש״י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גַּדְלוּת שֶׁל שְׂרָרָה אוֹ גַּדְלוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נַעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לַחֲשֹׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לְכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ תְּנוּעָה שֶׁל הַרְחָבַת הַדַּעַת וְרוֹמְמוּת. לוֹמְדִים אָנוּ מִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁאַדְרַבָּה: דַּוְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה לִגְדֻלָּה צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּתוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

(מה) **וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:**

מה **וְשֵׁצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל:**

(מו) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:**

מו **וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא מַסְהֵד בְּכוֹן יוֹמָא דֵּין דִּי תְּפַקְּדוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא:**

רש״י◄ **שִׂימוּ לְבַבְכֶם** • צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכֻוָּנִים לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל מ) ״בֶּן אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ וְגוֹ׳״, וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר, וּמַה תַּבְנִית הַבַּיִת, שֶׁהוּא נִרְאֶה לָעֵינַיִם וְנִמְדָּד בְּקָנֶה, צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכוּוָנִים לְהָבִין — דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁהֵן כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן בִּשְׂעָרָה, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ יום ב׳ דראש השנה, ה׳תשכ״ח

רַשִׁ״י מְשַׁנֶּה מִסֵּדֶר הַכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל: עֵינַיִם אָזְנַיִם וְלֵב, וְכוֹתֵב: עֵינַיִם לֵב וְאָזְנַיִם - כִּי בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ״י מְדַבֵּר בְּנוֹגֵעַ לַתּוֹרָה. וְאִילוּ בִּיחֶזְקֵאל מְדַבֵּר בְּנוֹגֵעַ לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהָעִנְיָן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה שֶׁבּוֹ הוּא בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ:

בַּתּוֹרָה - הַסֵּדֶר הוּא "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". וְהַיְנוּ, שֶׁקֹּדֶם הַשְּׁמִיעָה (לֹא שְׁמִיעָה כִּפְשׁוּטָהּ, שֶׁמּוּכְרַחַת לִהְיוֹת קֹדֶם הָעֲשִׂיָּה, כְּדֵי לָדַעַת מַה לַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא שְׁמִיעָה) שֶׁפֵּירוּשָׁהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ׳נַעֲשֶׂה׳, קַבָּלַת עוֹל. וְלָכֵן הַסֵּדֶר הוּא: לֵב - קַבָּלַת עוֹל, וְאַחַר־כָּךְ אָזְנַיִם - שְׁמִיעָה, הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר: לְכֹל־לְרֹאשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן הָרְאִיָּה (עֵינַיִם), שֶׁהוּא עִנְיָן הַחָכְמָה, אֱמוּנָה; וּלְאַחֲרֵי־זֶה בָּא עִנְיָן הַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ (לֵב), וְאַחַר־כָּךְ בָּא עִנְיָן הַשְּׁמִיעָה (אָזְנַיִם). אֲבָל בָּעוֹלָמוֹת - הַסֵּדֶר הוּא שֶׁלְּכֹל־לְרֹאשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דִּיחוּד חָכְמָה־וּבִינָה, עֵינַיִם (חָכְמָה) וְאָזְנַיִם (בִּינָה), וְאַחַר־כָּךְ בָּא עִנְיָן הַדַּעַת, שֶׁקְּשׁוּר עִם הֶרְגֵּשׁ הַלֵּב - "לֵב לָדַעַת"; וּלְאַחֲרֵי־זֶה הִנֵּה "לְבָא פָּלִיג לְכָל שַׁיְיפִין", וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה בִּנְיַן הַבַּיִת (עַל־יְדֵי שִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן) בִּשְׁלֵמוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָנוֹ שֶׁל בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא תַּכְלִית הָעֲלִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כַּנַ״ל.

וְסֵדֶר הַדְּבָרִים - שֶׁתְּחִלָּה יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן כְּפִי שֶׁהוּא בַּתּוֹרָה, וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ״י "וְכֵן הוּא אוֹמֵר", וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ גַּם בָּעוֹלָם, בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

וְיֵשׁ לְבָאֵר גַּם אֶת הָעִנְיָן שֶׁ״דִּבְרֵי תּוֹרָה״ הֵם "כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן

בִּשְׁעָרָה" עַל־פִּי 'יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה' - שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה נָסְעָה וְיָרְדָה כוּ' עַד שֶׁבָּאָה לָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, הֲרֵי הִיא לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. וְזֶהוּ עִנְיַן הֲרָרִין הַתְּלוּיִין בִּשְׁעָרָה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁתְּלוּיִין בִּשְׁעָרָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה, הֲרֵי זֶה נִשְׁאָר "הֲרָרִין", כְּפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם:

יְדוּעָה הַשִּׂיחָה שֶׁל כ"ק מו"ח אַדְמוּ"ר מִשְּׁנוֹת הַצַּדִּי"ק, שֶׁבָּהּ מְדַבֵּר אוֹדוֹת הָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם", וּמְבָאֵר, שֶׁמִּשֶּׁה הוּא מַדְרֵגַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת, וְהָיָה מַשְׂכִּיל נִפְלָא, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הָיָה דִּבּוּרוֹ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ "עוֹבֵד".

[וְאוֹמֵר שָׁם דָּבָר נִפְלָא ("אַ פֶּלֶא'דִיקֶער וָואָרְט") - שֶׁמִּצַּד זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה עַל מַדְרֵגַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת, וּמוּבָן, שֶׁמִּצַּד מַעֲלָה זוֹ, הִנֵּה חָכְמָה דַּאֲצִילוּת מְקַנְאָה בְּמֹשֶׁה!].

וְזֶהוּ שֶׁלְּאַחֲרֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה הִתְחִיל מֹשֶׁה לְדַבֵּר "עָרְנְסְטָע רֵייד", וְאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל "שִׂימוּ לְבַבְכֶם".

וְעִנְיָן זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם אֵצֶל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - מִצַּד בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, שֶׁפּוֹעֶלֶת שֶׁגַּם עִנְיַן הַיִּרְאָה יִהְיֶה אֶצְלוֹ "מִילְתָא זוּטְרָתִי", כַּמְבֹאָר בַּתַּנְיָא.

וְהָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם" צָרִיךְ לִפְעֹל עָלָיו לַעֲסֹק גַּם עִם הַזּוֹלַת - כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "אֲשֶׁר תְּצַוּוּם אֶת בְּנֵיכֶם", כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ - אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים"; וְזוֹהִי הַהוֹכָחָה שֶׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם", וְאִם חָסֵר בִּפְעוּלָּה עִם הַזּוֹלַת, הֲרֵי זוֹ הוֹכָחָה עַל הַחִסָּרוֹן בְּעַצְמוֹ.

וּכְסִיּוּם הַכָּתוּב: "וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים וְגוֹ'", וְעַד "לְרִשְׁתָּהּ" - יְרוּשַׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעִנְיַן הַיְרוּשָׁה הוּא אֲפִילוּ אֵצֶל תִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ, וּבְאֹפֶן שֶׁ"אֵין לָהּ הֶפְסֵק", בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

הָאֲמוּר לְעֵיל בְּעִנְיַן "שִׂימוּ לְבַבְכֶם" - מְכָוָּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּבִכְדֵי שֶׁיָּבֹא בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, וְהֵינוּ, שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בִּלְבַד (אַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּהוּ הָעִיקָּר) שֶׁאֲמָרוֹ מֹשֶׁה לְאַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, אֶלָּא זֶהוּ עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְכָל הַזְּמַנִּים, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בְּפֹעַל בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד.

וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד 'בַּעַל־הַבַּיִת' עַל חֲמַשֶּׁת הָאֲבָרִים, עֵינַיִם אָזְנַיִם וְכוּ', וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"תָמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ", וּמִתּוֹךְ בְּרִיאוּת הַגּוּפָנִית, בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, בְּטוּב הַנְּרָאֶה וְהַנִּגְלֶה.

וְעַד לְטוּב הָאֲמִתִּי שֶׁבָּאִים מִתּוֹךְ רִיקוּד ("אַרַיינְטַאנְצֶן") אֶל הַגְּאוּלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(מז) כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ

מז אֲרֵי לָא פִּתְגָם רֵקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

רש"י◄ **כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם** • לֹא לְחִנָּם אַתֶּם יְגֵעִים בָּהּ, כִּי הַרְבֵּה שָׂכָר תָּלוּי בָּהּ, "כִּי הוּא חַיֵּיכֶם". דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ דָּבָר רֵיקָן בַּתּוֹרָה שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַתַּן שָׂכָר, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן אָמְרוּ חַז"ל: (בראשית לו) "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ וְגוֹ'", לְפִי שֶׁאָמְרָה: 'אֵינִי כְּדַאי לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילַגְשׁוֹ', וְכָל־כָּךְ לָמָּה? לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהָיוּ שִׁלְטוֹנִים וּמְלָכִים מִתְאַוִּים לִידָּבֵק בְּזַרְעוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחות תורה תשכ"ב – תורת מנחם התוועדויות כרך לב עמ' 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז) **הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים** (ברכות כד, ב) יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֵיכָן נִרְמְזָה הֲלָכָה זוֹ בַּפָּסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ"דָּבָר" לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים", לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלִילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלִילָה מְחֻלֶּטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדֶּרֶךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

(מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃

מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר׃

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** • בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה": נֶאֱמַר בְּנֹחַ (שם ז) "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְגוֹ'", בְּמַרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: 'בְּכָךְ וְכָךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִיכָּנֵס בַּתֵּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין כַּשִּׁילִין וְקַרְדֻּמּוֹת וּמְבַקְּעִין אֶת הַתֵּבָה'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה'. בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר: (שמות יב) "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה'", לְפִי שֶׁהָיוּ מִצְרִיִּים

אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בָּהֶם, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתָם לָצֵאת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין סְיָפוֹת וּכְלֵי זַיִן וְהוֹרְגִין לָהֶם׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ׳הֲרֵינִי מוֹצִיאָן בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה׳. אַף כָּאן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו, וְהֶעֱלָה לָנוּ אֶת הַבְּאֵר, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ׳הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכוּ׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יט פרשת האזינו)

הַהוֹרָאָה הַנִּלְמֶדֶת מִכָּךְ לַעֲבוֹדַת ה' שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִיא: בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי קַיֶּמֶת "בְּחִינַת" מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, כְּפִי שֶׁמַּסְבִּיר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּהַרְחָבָה בַּתַּנְיָא. יְכֹל אֵפוֹא הַיְּהוּדִי לִטְעוֹן: אִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה שֶׁאֶלְמַד תּוֹרָה וַאֲקַיֵּם מִצְוֹת, מַדּוּעַ הוּא קָבַע שֶׁבְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ תִּהְיֶה בְּהֶעְלֵם, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁנִּיתַּן לַחֲשׁוֹב שֶׁאֵין הִיא קַיֶּמֶת כְּלָל חַס־וְשָׁלוֹם, וּבְגָלוּי חָשִׁים רַק אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית?

הַתְּשׁוּבָה עַל כָּךְ הִיא, שֶׁזּוֹהִי טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, כִּי דַּוְקָא כָּךְ מִתְהַוֶּה הָעִנְיָן שֶׁל "**בְּעֶצֶם** הַיּוֹם הַזֶּה": רַק כַּאֲשֶׁר מְשִׁקַּעַת כָּאן **עֲבוֹדָה** - כַּאֲשֶׁר הַיְּהוּדִי עָמַל כְּדֵי לְהָסִיר אֶת הַהַסְתָּרָה הַקַּיֶּמֶת בּוֹ וּבְעוֹלָם בִּכְלָל - רַק אָז מִתְגַּלֶּה הָ"עֶצֶם", עַצְמִיּוּתוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי, וְאָז רוֹאִים שֶׁהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר הוּא רַק הֵכָנָה לְהִתְעַלּוּת הַבָּאָה לְאַחֲרֵיהֶם, לִגְאֻלָּה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, וּמִגְּאֻלָּה פְּרָטִית לִגְאֻלָּה כְּלָלִית, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הוּא גּוֹאֵל רִאשׁוֹן הוּא גּוֹאֵל אַחֲרוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יט עמוד 343 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

עִבּוּב מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:

בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, נֶאֱמַר בְּנֹחַ . . בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר . . בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר.. (לב, מח. ובפירוש רש"י).

וְצָרִיךְ לְהָבִין, בִּשְׁלָמָא בְּנֹחַ חָשְׁבוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ לַעֲצֹר אֶת נֹחַ מִלְּהַכְּנֵס לַתֵּבָה, וְכֵן הַמִּצְרִיִּים חָשְׁבוּ לִמְנוֹעַ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מֵאַרְצָם, אֲבָל אֵיךְ חָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְנוֹעַ מִיתָה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בְּכֹחָם?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: מִצִּוּוּי הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, וּבַיּוֹם שֶׁ"הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי", הֵבִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּיתָתוֹ תִּלּוּיָה בַּעֲלִיָּה לְהַר הָעֲבָרִים בְּיוֹם זֶה שֶׁמָּלְאוּ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, וְלָכֵן חָשְׁבוּ שֶׁאִם מֹשֶׁה לֹא יִהְיֶה בְּיוֹם זֶה בָּהָר, תִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה. (ועל־דרך מה שכתב רש"י שאחרי כיבוש ארץ סיחון ועוג, חשב משה שהותר הנדר).

עֶצֶם הַקִּיּוּם דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל – "יוֹם הַזֶּה"

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: (לב, מח)

וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ, אַף שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה הַגְּזֵרָה עַל פְּטִירַת מֹשֶׁה, הוּא מִשּׁוּם שֶׁמִּיתַת מֹשֶׁה הוּא עִנְיָן הַשַּׁיָּךְ לַצִּבּוּר, וּתְשׁוּבַת הַצִּבּוּר יְכוֹלָה לְבַטֵּל גְּזַר דִּין, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּחְתַּם (ראש השנה יח, א). וְהַטַּעַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִצְלִיחוּ בֶּאֱמֶת לְבַטֵּל הַגְּזֵרָה, מְרַמֵּז הַפָּסוּק בְּאָמְרוֹ "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", דְּ"הַיּוֹם הַזֶּה" פְּטִירַת מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בְּעֶצֶם הַקִּיּוּם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

שֶׁכֵּן כַּמְּבֹאָר בְּסִפָּרִים (מגלה עמוקות ועוד), אִלּוּ מֹשֶׁה הָיָה מַכְנִיס אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת גָּלוּת אַחַר־כָּךְ, וּמִמֵּילָא הָעֹנֶשׁ לֹא הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל "שָׁפַךְ הַקָּבָּ"ה חֲמָתוֹ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים" אֶלָּא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, וּמִטַּעַם זֶה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים".

(מט) עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה:

מט סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִּנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְּמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִּכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲסָנָא:

(נ) וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:

נ וּמוּת בְּטוּרָא דִּי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְּמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ • בְּאוֹתָהּ מִיתָה שֶׁרָאִיתָ וְחָמַדְתָּ אוֹתָהּ, שֶׁהִפְשִׁיט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן בֶּגֶד רִאשׁוֹן וְהִלְבִּישׁוֹ לְאֶלְעָזָר, וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי, וְרָאָה בְּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: 'אַהֲרֹן אָחִי, עֲלֵה לַמִּטָּה'! וְעָלָה. 'פְּשֹׁט יָדֶיךָ'! וּפָשַׁט. 'פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ'! וּפָשַׁט. 'עֲצֹם עֵינֶיךָ'! וְעָצַם. 'קְמֹץ פִּיךָ'! וְקָמַץ, וְהָלַךְ לוֹ. אָמַר מֹשֶׁה: אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ.

(נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

נא עַל דִּי שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקָם מַדְבְּרָא דְצִן עַל דִּי לָא קַדִּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי • גְּרַמְתֶּם לִמְעֹל בִּי. עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי • גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ, אָמַרְתִּי לָכֶם: (במדבר כ) "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", וְהֵם הִכּוּהוּ, וְהֵצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם, וְאִלּוּ דִּבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: 'וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׁכָר וְלֹא לְפֵרָעָנוּת, אִם זָכָה אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר, וְאִם חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה, כָּךְ מְקַיְּמִים מִצְוַת בּוֹרְאוֹ, אָנוּ לֹא כָּל־שֶׁכֵּן'?.

(נב) כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

נב אֲרֵי מִקֳּבֵל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵעוּל לְאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ פ

רש"י◄ כִּי מִנֶּגֶד • מֵרָחוֹק. תִּרְאֶה וְגוֹ' • כִּי אִם לֹא תִּרְאֶנָּה עַכְשָׁו, לֹא תִּרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ. וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא • כִּי יָדַעְתִּי כִּי חֲבִיבָה הִיא לְךָ, עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: 'עֲלֵה וּרְאֵה':

נ"ב פסוקים, כל"ב סימן. חסלת פרשת האזינו

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפ - רפה

המשך ביאור למס' עירובין ליום שלישי עמ' א

בעושה מחיצה על ידי אָדָם וְכֵלִים מַי שֶׁמַּעַתָּ לֵיהּ – האם שמעת שהוא פוסל זאת, ומאחר ומחיצה כשרה היא יש לאסור לעשותה בשבת, ואם כן כיצד מתירה הברייתא לעשות דופן לסוכה בשבת על ידי העמדת אדם או על ידי זקיפת המיטה.

וְתוּ – ועוד יש להקשות, אף אם נאמר שלשיטת רבי מאיר אין כאן תיקון סוכה של מצוה, לפי שהבהמה פסולה לדופן סוכה, מכל מקום יש לתמוה על רַבִּי מֵאִיר, המתיר לעשות אהל עראי מתחילה בשבת, כשאינו מחיצה של מצוה, אַלִּיבָּא דְּמַאן – כשיטת מי הוא סובר, אִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – אם הוא סובר כשיטת רבו רבי אליעזר, שהוזכר לעיל לענין פקק החלון, הרי לְהוֹסִיף נַמִּי אָסַר – אוסר הוא אפילו להוסיף על אהל עראי בשבת, וכל שכן שאוסר לעשות אהל מתחילה. וְאֶלָּא אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן – ואלא נאמר שסובר הוא כשיטת חכמים החולקים על רבי אליעזר, ומתירים לפקוק החלון בשבת, הרי אף הם אינם סוברים כן, דְּאִיתַּמַר דְּאָמְרֵי רַבָּנַן לְהוֹסִיף – אימתי מצינו שהתירו חכמים עשיית אהל עראי בשבת, באופן שהוא מוסיף על אהל הקיים כבר, כמו לגבי פקק החלון, אבל לְכַתְּחִילָּה מִי אָמְרוּ – האם אמרו חכמים שמותר אף לעשות אהל עראי חדש מתחילתו. נמצא ששיטת רבי מאיר היא לא כרבי אליעזר ולא כחכמים.

ומחמת קושיא זו מיישבת הגמרא את סתירת הברייתות באופן אחר: אֶלָּא הָא וְהָא רַבָּנַן – שתי הברייתות סוברות כשיטת חכמים, המתירים להוסיף על אהל עראי בשבת, אך אינם מתירים לעשות אהל חדש. וְכֵלִים אַכֵּלִים לֹא קַשְׁיָא – ואין להקשות סתירה בין הברייתות לענין עשיית כלים דופן לסוכה בשבת, לפי שכל אחת מן הברייתות עוסקת באופן אחר. הָא – הברייתא האוסרת לעשות מחיצה על ידי כלים, עוסקת בְּאדם החפץ לעשות לסוכה דּוֹפֶן שְׁלִישִׁית, כלומר, שיש לסוכה זו עתה שתי דפנות בלבד, ואינה כשירה למצות סוכה, וחפץ הוא לעשות לה דופן שלישית על ידי כלים ולהכשירה, בזה אוסרים חכמים, שמאחר ואין הסוכה כשירה בלא דופן זו, נמצא שעושה הוא אהל עראי בתחילה בשבת. הָא – הברייתא המתירה לעשות דופן לסוכה על ידי כלים בשבת, עוסקת בְּדוֹפֶן רְבִיעִית, דהיינו, שכבר יש לסוכה זו שלש דפנות, וכשירה היא למצות סוכה, אלא שחפץ הוא להוסיף לה דופן רביעית, באופן כזה מתירים חכמים, שמאחר וכבר כשירה הסוכה למצוותה אין זה אלא כמוסיף על אהל עראי בשבת.

מוסיפה הגמרא: דַּיְקָא נַמִּי – יש לדייק כן מדברי הברייתא האוסרת, שעוסקת היא באדם שחפץ לעשות דופן שלישית, דְּקָתָנֵי – שכן שנינו בה 'נָפַל דּוֹפְנָהּ לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים', ומשמע מתיבת 'דופנה' שנפלה הדופן השלישית, שהיא ניתרת בה למצות סוכה, ולפיכך אסור להעמידה על ידי כלים.

מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כן מדברי הברייתא.

המשך תהלים מעמוד ג

לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ׃ ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ׃ ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְבָרֶךָ׃ יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃
יט גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעַי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וִיבֹאֲנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחָם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוָּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקֻּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אָנֹכִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ

שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ׃ פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ׃ כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי׃ פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט׃ פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ׃ פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי׃ פז כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עָרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הַבִּינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן ׀
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃

קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי:
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ:
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי: קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ:
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי:
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ:
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי:
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תֶּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

המשך ביאור למס' עירובין ליום רביעי עמ' ב

1 הגמרא מבררת את דברי הברייתא שגשמים היורדים ביום טוב
2 הרי הם כרגלי כל אדם: **אָמַר מַר** – שנינו לעיל בברייתא, שגשמים
3 שירדו **בְּיוֹם טוֹב הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם** הממלאם, שמאחר ולא קנו
4 שביתה מערב יום טוב נגררים הם אחריו.
5 מקשה הגמרא: **וְאַמַּאי** – מדוע דינם של גשמים אלו כרגלי כל
6 אדם, **לִיקְנֵי שְׁבִיתָה בְּאוֹקְיָינוֹס** – היה להם לקנות שביתה בין
7 השמשות כשהיו עדיין בים האוקיינוס, שהרי מי הגשמים מן הים
8 הם באים, ונמצא שלאחר שקנו שביתה יצאו מתחומם, ומעתה אין
9 לטלטלם אלא בארבע אמות בלבד. **לֵימָא** – לכאורה יש לומר
10 מחמת קושיא זו, שהברייתא **דְּלָא כְּשִׁיטַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** היא, **דְּאִי**
11 **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָא אָמַר** – הרי הוא סובר (תענית ט:) **שׁכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ**
12 **מַמֵּי אוֹקְיָינוֹס הוּא שׁוֹתֶה**, לפי שמי הים מתאדים ויורדים לאחר
13 מכן כגשם.
14 מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הָכָא** – כאן, בברייתא זו, **בְּעָבִים**
15 **שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ** – בעננים שנתאספו כבר **מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב עַסְקִינָן** – אנו
16 עוסקים, דהיינו, שנתאדו מי הים מערב יום טוב ונאספו בתוך
17 העננים, ולפיכך לא קנו שביתה באוקיינוס, ועל כן כשיורדים הם
18 על הארץ ביום טוב נגררים אחר רגלי הממלאם.
19 שבה הגמרא ומקשה: **וְדִילְמָא הָנָךְ אָזְלִי וְהָנָךְ אַחֲרִינֵי נִינְהוּ** – שמא
20 עננים אלו שנתקשרו מערב יום טוב הלכו למקום אחר, ואלו
21 העננים המורידים עתה גשמים ביום טוב אחרים הם, שנאספו
22 מימיהם ביום טוב עצמו, וקנו שביתה מערב יום טוב בים
23 אוקיינוס, ולאחר מכן יצאו חוץ לתחומם, ואם כן כיצד מותר
24 ביום טוב להזיזם ממקומם.
25 מתרצת הגמרא: **דְּאִית לְהוּ סִימָנָא בְּגַוְיֵיהוּ** – מדובר באופן שיש לו
26 לממלא סימן בעננים אלו, לידע שהם אותם העננים שנתקשרו
27 מערב יום טוב, ולא באו אחרים תחתם.
28 **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה אמור תירוץ אחר, שאף אם יש לו
29 ספק בדבר, מכל מקום **הָוֵי סָפֵק דְּדִבְרֵיהֶם** – הרי זה ספק בדין
30 דרבנן, וכלל הוא בידינו שכל **סָפֵק דְּדִבְרֵיהֶם** הולכים בו לְהָקֵל, ועל
31 כן אף בזה יש להקל ולומר שאלו הם העננים שנתקשרו מערב יום
32 טוב.
33 שבה הגמרא ומקשה: אף אם לא קנו מי הגשמים שביתה
34 באוקיינוס, לפי שכבר נתאספו בעננים מערב יום טוב, מכל מקום
35 עדיין יש לתמוה, **וְלִיקְנֵי שְׁבִיתָה בָּעָבִים** – שיקנו מים אלו שביתה
36 בתוך העננים, שהרי שהו בתוכם בשעת בין השמשות, ונמצא
37 שלאחר מכן כשירדו הגשמים לארץ יצאו חוץ לתחומם ואין להם
38 אלא ארבע אמות בלבד. ומאחר והברייתא מתירה להוליכם
39 כרגלי כל אדם, **תִּיפְשׁוֹט מִינָּהּ** – יש לפשוט מכאן **דְּאֵין** דין **תְּחוּמִין**
40 נוהג **לְמַעֲלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, ועל כן אין מי הגשמים קובעים
41 שביתה בתוך העננים, **דְּאִי יֵשׁ** דין **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה אם כן
42 **לִיקְנֵי שְׁבִיתָה בְּעָבִים.**
43 דוחה הגמרא: אין לפשוט מכאן את הספק אם דין תחומין נוהג
44 במקום שהוא למעלה מעשרה, **לְעוֹלָם אֵימָא** [–אומר] לְךָ שיֵּשׁ דין
45 **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה, ומכל מקום לא קנו מי הגשמים שביתה
46 בתוך העננים, משום **דַּמָּיָא בְּעֵיבָא מִיבְלַע בְּלִיעֵי** – מי הגשמים
47 בלועים בתוך העננים, והרי הם כמי שאינם, ולפיכך אינם קונים
48 שביתה כלל בשעת בין השמשות.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ב' תשרי פרק כ, מפרק י עד סוף פרק יז ופרקים צא-צג	**יום רביעי - ה' תשרי** מפרק כט עד סוף פרק לד ופרקים ק-קב
יום שני - ג' תשרי מפרק יח עד סוף פרק כב ופרקים צד-צו	**יום חמישי - ו' תשרי** מפרק לה עד סוף פרק לח ופרקים קג-קה
יום שלישי - ד' תשרי מפרק כג עד סוף פרק כח ופרקים צז-צט	**יום שישי - ז' תשרי** מפרק לט עד סוף פרק מג ופרקים קו-קח
שבת קודש - ח' תשרי פרק כ מפרק מד עד סוף פרק מח ופרקים קט-קיא	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ב' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכח, והנה בחי' חכמת... עד עמ' 256, מהאריז"ל.

אגרת הקדש

והנה בחי' חכמת אלהות ב"ה המלובשת בתרי"ג מצות התורה נק' בשם בחינת אחוריי' דחכמה כי כל אחוריים שבספירות הן מדרגות החיצונות והתחתונות במעלה שבספירה זו מה שיוכלו לירד ולהתפשט למטה להתלבש בברואים להחיותם ובחי' הפנים היא הספירה עצמה המיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כגון ד"מ ספירת חכמה שהיא מיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כי הקב"ה וחכמתו אחד (כמ"ש לעיל) ומה שמאיר ומתפשט מחכמתו ית' למטה בתחתונים שהם בעלי גבול ותכלית ומתלבש בהם נק' אחוריים ונק' ג"כ בחי' עשיה שבאצי' פי' עד"מ כמו שבאדם התחתון שיש בנשמתו ה' מדרגות זו למטה מזו שהן בחי' השכל והמדות ומחשבה ודבור ומעשה והמעשה היא התחתונה שבכולם שהחיות המתפשט מהנשמה ומלובש בכח המעשה הוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש בכח הדבור שהוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש במחשבה ומדות ושכל כן עד"ז ממש היא בחי' חכמתו ית' מה שיוכל להתפשט ממנה (להשפיע) [להתלבש] בתחתונים כולם הם כאין לגבי בחינת

1 **וְהִנֵּה, בְּחִינַת חָכְמַת אֱלֹהוּת בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּתַרְיַ"ג**
2 – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה - נִקְרֵאת בְּשֵׁם "בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם**
3 **דְּחָכְמָה"**, – חיצוניות ה"חכמה". לעיל אמר רבנו הזקן, שמה
4 שהשיג משה רבנו בנבואה, בספירת ובחינת ה"חכמה", הוא רק
5 "אחוריים דחכמה",
6 ולאחר מכן אמר, שגם מה
7 שתורה "מחכמה נפקת"
8 (באה מבחינת "חכמה") זה
9 גם כן בחינת "אחוריים"
10 של חכמה, שגם "אחוריים
11 דחכמה" הוא ענין
12 שלמעלה משכל ומהבנה
13 – אומרים לכן שתורה
14 באה מחכמה, וכן הוא
15 אומר שחכמת אלקות
16 המלובשת בתרי"ג מצוות
17 – היא גם כן בחינת
18 אחוריים של חכמה, **כִּי**
19 **כָּל אֲחוֹרַיִם שֶׁבַּסְּפִירוֹת**
20 **הֵן מַדְרֵגוֹת הַחִיצוֹנוֹת**
21 **וְהַתַּחְתּוֹנוֹת בַּמַּעֲלָה**
22 **שֶׁבַּסְּפִירָה זוֹ, מַה**
23 **שֶׁיּוּכְלוּ לֵירֵד וּלְהִתְפַּשֵּׁט**
24 **לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ**
25 **בַּבְּרוּאִים לְהַחֲיוֹתָם;**
26 **וּבְחִינַת הַפָּנִים,** –
27 הבחינה הפנימית של
28 הספירה, **הִיא הַסְּפִירָה**
29 **עַצְמָהּ הַמְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית**
30 **הַיִּחוּד. כְּגוֹן דֶּרֶךְ־מָשָׁל, סְפִירַת חָכְמָה** – אודותה מדובר כאן,
31 **שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית**
32 **הַיִּחוּד, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר**
33 **לְעֵיל),** – בפרק ב' ובפרק נ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא",
34 **וּמַה שֶּׁמֵּאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה בַּתַּחְתּוֹנִים,**
35 **שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית,** – יש להם גבול וסוף, **וּמִתְלַבֵּשׁ**
36 **בָּהֶם** – בפנימיות, שכן "מאיר" ו"מתפשט" יכול הרי להיות
37 באופן של "מקיף", שהאור אינו מתצמצם לפי ערך הדבר שבו
38 הוא מאיר ומתפשט, ואינו מתאחד בו, ואילו "התלבשות" היא
39 הרי, שהאור מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש
40 ומתאחד אתו. הרי, אם הנבראים שבהם מתלבש האור, הם
41 בעלי גבול ותכלית, אי אפשר הרי להיות שהאור המתלבש
42 בהם יהיה אור שבבחינת בלי גבול – כפי שהדבר בספירה עצמה
43 שהיא מאוחדת במאציל בתכלית היחוד, וכשם שהמאציל הוא
44 "אין סוף" ו"בלי גבול", כך גם הספירה היא בבחינת "בלי גבול",
45 הרי מה שמאיר ומתפשט **ומתלבש** בנבראים **נִקְרָא "אֲחוֹרַיִם",**
46 – החיצוניות של הספירה ולא הספירה עצמה, **וְנִקְרָא גַּם־כֵּן**
47 **בְּחִינַת "עֲשִׂיָּה**
48 **שֶׁבַּאֲצִילוּת"**[30]. –
49 ה"אחוריים" והחיצוניות
50 של ספירת ה"חכמה"
51 (ש"חכמה" היא הרי
52 הבחינה של "אצילות")
53 נקרא בחינת **העשיה**
54 שב"אצילות" – בחינה של
55 "אצילות" שיכולה לרדת
56 למטה. **פֵּרוּשׁ, עַל דֶּרֶךְ־**
57 **מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁבָּאָדָם**
58 **הַתַּחְתּוֹן שֵׁשׁ בְּנִשְׁמָתוֹ**
59 **ה' מַדְרֵגוֹת, זוֹ לְמַטָּה**
60 **מִזּוֹ, שֶׁהֵן בְּחִינַת הַשֵּׂכֶל**
61 **וְהַמִּדּוֹת וּמַחֲשָׁבָה**
62 **וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה,**
63 **וְהַמַּעֲשֶׂה הִיא** –
64 המדריגה **הַתַּחְתּוֹנָה**
65 **שֶׁבְּכֻלָּם,** – גילוי הנפש
66 שישנו ב"מעשה" הוא
67 במדריגה פחותה בהרבה
68 מאשר בשאר הבחינות
69 שעל־ידן הנפש מתגלה,
70 **שֶׁהַחִיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט**
71 **מֵהַנִּשְׁמָה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה, הוּא כְּאַיִן לְגַבֵּי חַיּוּת**
72 **הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַדִּבּוּר, שֶׁהוּא** – כוח הדיבור,
73 הוא **כְּאַיִן לְגַבֵּי חַיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה** – מהנשמה, **וּמְלֻבָּשׁ**
74 **בְּמַחֲשָׁבָה וּמִדּוֹת וְשֵׂכֶל** – כל אלה מאוחדים עם הנפש. שכן,
75 אפילו מחשבה שהיא "לבוש" לנפש, אבל היא לבוש המאוחד
76 עם הנפש, והיא קיימת תמיד כשם שהנפש עצמה קיימת תמיד,
77 ואילו דיבור ומעשה הם "לבושים נפרדים", מהנפש, (שלכן
78 אפילו בדיבור הרי "עת לדבר ועת לחשות מלדבר"[31]), ובהם
79 גופא, "מעשה" נפרד הרבה יותר מהנפש מאשר דיבור, **כֵּן**
80 **עַל־דֶּרֶךְ־זֶה מַמָּשׁ** – כמו שהדבר במשל של הנפש, **הִיא בְּחִינַת**
81 **חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מַה שֶּׁיּוּכַל לְהִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה (לְהַשְׁפִּיעַ)**
82 **[לְהִתְלַבֵּשׁ] בַּתַּחְתּוֹנִים כֻּלָּם,** – שכן, הרי "כולם בחכמה
83 עשית"[32], הכל נתהווה על ידי "חכמה", הרי ש"חכמה" מתלבשת
84 בכל הנבראים, ואיזו בחינה של "חכמה" יכולה להתלבש בכל

---

30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כ"ה בהדפוסים שראיתי. ולכאורה הול"ל עשי' שבחכמה. ואולי אפ"ל שכאן מדבר בהחילוק דגבול ובל"ג - בי"ע ואצילות - תורתך - תורה דאציל', שלמדתנו - תורה דבריאה, ולכן מדגיש שבאצי'. והשייכות שבין זל"ז - דבל"ג דאצי' ה"ה הא דאצי' הוא חכ' (יו"ד שבשם) ובי"ע שאר הספירות". **31.** ראה קהלת ג, ז. **32.** תהלים קד, כד.

הנבראים הֵם[33] כְּאַיִן לְגַבֵּי בְּחִינַת פָּנִים – פנימיות ה"חכמה", הַמְיֻחָד בְּמַאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב, – שכן, הכל לגבי הקדוש ברוך הוא נחשב לכלום – הרי שהבחינה שהיא "קמי" (מאוחדת אתו) – היא לגביו כלא כלום. וְהַהַשְׁפָּעָה לְכָל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית - נֶחְשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם כְּבִיכוֹל לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁנֶּחְשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם לְשֵׂכֶל הָאָדָם הַמַּשְׂכִּיל הַמְצֻמְצָם בְּאֵיזֶה עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת וְחֻמְרִית מַמָּשׁ. וְלָכֵן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהִשִּׂיג עַד אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה, – כנזכר לעיל, זָכָה שֶׁהִנְּתֵן עַל־יָדוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא – התורה, היא "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה", פֵּרוּשׁ מַה שֶּׁנּוֹבֵל מִמֶּנָּה וְיוֹרֵד לְמַטָּה וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹרָה גַּשְׁמִיּוּת שֶׁלָּנוּ, שֶׁעִקָּרָהּ וְתַכְלִיתָהּ – של תורה, הוּא קִיּוּם הַמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה בְּפֹעַל וּמַעֲשֶׂה מַמָּשׁ, כְּמַאֲמַר[34]: "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", – וכפי שהגמרא אומרת בעירובין[35] על כך: "היום לעשותם ולא למחר לעשותם", שזמן קיום המצוות הוא דווקא היום, בעולם הזה. וְ"גָדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה"[36], – הרי שהגדלות של תלמוד (לימוד) היא מפני שזה מביא לעשיית המצוות, הרי שהתכלית היא – קיום המצוות, וְ"הַלּוֹמֵד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - נֹחַ לוֹ שֶׁנֶּהְפְּכָה שִׁלְיָתוֹ וְכוּ'"[37], – ולא היה נברא, וְכָל אָדָם מֻכְרָח לְהִתְגַּלְגֵּל עַד שֶׁיְּקַיֵּם כָּל הַתַּרְיַ"ג – 613, מִצְוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כַּנּוֹדַע מֵהָאֲרִ"י זַ"ל[38]: – ב"יהל אור" להרבי ה"צמח צדק", על תהלים, עמוד 369, מביא על אגרת קודש זו: רבנו הזקן מתחיל את האגרת בפסוק "עוטה אור כשלמה", ובאגרת חסר הביאור על פסוק זה, אלא מההקדמה מסתבר ש"אחוריים דחכמה" הנקרא "נובלות חכמה שלמעלה תורה", זה ה"שלמה" (הלבוש) ונגלה דתורה, ובחינת פנימיות אבא (פנימיות החכמה) היא טעמי תורה, (שבעיקרו זה יתגלה בביאת המשיח, כפי שרש"י אומר על הפסוק[39], "ישקני מנשיקות פיהו", שמשיח יגלה טעמי תורה, ומעין זה היא התגלות החסידות שהיא הכנה למשיח, על־דרך שטועמים ממאכלי השבת – בערב שבת)[40]. והוא (ממשיך ה"צמח צדק" ב"יהל אור") ה"אור" המלובש ב"שלמה". שכן, זה האור שנברא ביום ראשון ש"גנזו לצדיקים", והיכן גנזו – בתורה[41], וזהו "פנימיות יסוד אבא", כפי שהרמ"ז אומר בפרשת בהעלותך[42]. וה"צמח צדק" מציין שם מה'סידור' במאמר "ועשו להם ציצית"[43].

אגרת הקדש

פנים המיוחד במאציל ב"ה דכולא קמיה כלא חשיב וההשפעה לכל הנבראים כולם שהם בעלי גבול ותכלית נחשבת ירידה וצמצום כביכול לגבי המאציל א"ם ב"ה עד"מ כמו שנחשבת ירידה וצמצום לשכל האדם המשכיל המצומצם באיזה עשיה גשמיות וחומרית ממש ולכן משה רבינו ע"ה שהשיג עד אחוריים דחכמה זכה שתנתן ע"י התורה שהיא נובלות חכמה שלמעלה פי' מה שנובל ממנה ויורד למטה ומתלבש בתורה גשמיות שלנו שעיקרה ותכליתה הוא קיום המצות ל"ת ועשה בפועל ומעשה ממש כמאמר היום לעשותם וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה והלומד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו וכו' וכל אדם מוכרח להתגלגל עד שיקיים כל התרי"ג מצות בפועל ממש כנודע מהאריז"ל:

יום שני ג' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכט, האותיות הנגלות לנו... עד עמ' קכט, כנודע.

האגרת הבאה, דיבור־המתחיל "האותיות הנגלות" היא מהאגרות שנוספו בהוצאת שנת תר"ס. כפי הידוע נוספו באותה הוצאה כמה אגרות קודש, כפי שכותב ר' אשר מניקולייב ב"מודעה רבה", שנוספו "השמטות מהאגה"ק"[44].

המשך אגרת זו לאגרת הקודמת הוא, שהרי באגרת הקודמת מדובר איך שרק הבחינות "נהי"ם" – נצח, הוד, יסוד, מלכות – של המשפיע נמשכות במקבל, ובסוף אגרת זו (דיבור־המתחיל "האותיות הנגלות") מוסבר גם כן אותו תוכן[45], שרק האחוריים והחיצוניות של בחינות נה"י – נצח, הוד, יסוד – של העליון, נמשכות בתחתון.

אגרת הקדש

האותיות הנגלות לנו הן במעשה דבור ומחשבה. דמעשה הן תמונת האותיות שבכתב הָאוֹתִיּוֹת[46] הַנִּגְלוֹת לָנוּ, הֵן: בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה. דְּמַעֲשֶׂה, – אותיות ה"מעשה", הבאות

---

33. ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל הוא. **34.** ואתחנן ז, יא. **35.** כב, א. **36.** קידושין מ, ב. **37.** ירושלמי שבת פ"א ה"א. **38.** ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד ובהנסמן שם בציונים ומ"מ. **39.** שה"ש א, ב. **40.** ראה לקו"ש חט"ו ע' 282 ובהנסמן בהערות שם. **41.** לקו"ש ח"י ע' 10 ובהנסמן שם. **42.** ח"ג קסב, א. **43.** סידור עם דא"ח (קה"ת, תשכ"ה). **44.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר שמצינו שאדה"ז בעצמו הוסיף באגה"ק לאחר זמן (סה"מ תש"ח ע' 170. ובכ"מ)". **45.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דוגמא - עפמש"נ ומבשרי אחזה אלוקה איך שזהו באדם - במחדו"מ". **46.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכהנ"ל יל"ע באמ"ב ש' הק"ש פל"ב בי' שלכאורה באו"א קצת. וי"ל".

בכתב ובמעשה, הֵן תְּמוּנַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּכְתָב אֲשׁוּרִי שֶׁבְּסֵפֶר־תּוֹרָה. – כפי שהוסבר בהגה"ה בפרק י"ב של "שער היחוד והאמונה", הרי כל אות מכ"ב אותיות התורה היא המשכה וכוח וחיות פרטי מיוחד שאיננה נמשכת באות אחרת, ולכן יש לכל אות בכתיבתה (בכתב אשורי של ספר־תורה) ציור מיוחד המורה על ציור ההמשכה ועל אופן התגלות האור, החיות והכוח הנמשכים באותה אות, ובכתב ספר־תורה הרי האותיות עצמן הן ענין עיקרי וקשורות בכמה פרטי דינים על צורת כתיבתן, וְאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר נֶחְקָקוֹת בְּהֶבֶל וְקוֹל, הַמִּתְחַלֵּק לְכ"ב חֲלָקִים שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּצוּרָתָן, שֶׁהִיא הֲבָרַת וּמִבְטָא הַכ"ב אוֹתִיּוֹת בְּכָל לָשׁוֹן[47], כִּי אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּבֵין שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת בְּמָהוּת הֲבָרַת – ביטוי, הָאוֹתִיּוֹת, כִּי־אִם בְּצִרּוּפָן[48]. – בצירוף האותיות קיים הבדל בין שפה אחת לשניה, ואילו בעצם ביטוי האותיות הדבר שווה בכל הלשונות. וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, הֵן גַּם־כֵּן בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאָדָם מְחַשֵּׁב תֵּבוֹת – הלשון, וְאוֹתִיּוֹת הַלָּשׁוֹן, שֶׁהֵן כ"ב לְבַד. רַק שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה, יֵשׁ בָּהּ ג' מִינֵי בְּחִינוֹת אוֹתִיּוֹת, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁרוֹאֶה בְּסֵפֶר תּוֹרָה תְּמוּנַת הָאוֹתִיּוֹת - הֵן מִצְטַיְּרוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, – בהתאם לכפי שהוא רואה אותן בספר התורה, וְזֶה נִקְרָא בְּחִינַת "עֲשִׂיָּה שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה"; – כפי ש"מחשבה" מהרהרת ענין של מעשה, אותיות של מעשה וכתב, ו־עשיה של השתלשלות בריאה־יצירה־עשיה, וְכֵן כַּאֲשֶׁר שׁוֹמֵעַ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר - הֵן נִרְשָׁמוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וּמְהַרְהֵר בָּהֶן, וְזֶה נִקְרָא בְּחִינַת "דִּבּוּר שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה" – איך שבמחשבה הוא מהרהר באותיות של דיבור, וּ – זוהי בְּחִינַת "יְצִירָה"; – שכן, מחשבה עצמה היא בחינה של "בריאה", ש"בראתיו יצרתיו אף עשיתיו"[49] הוא כנגד "מחשבה דיבור ומעשה", הרי, מחשבה היא – בחינת "בריאה", דיבור – בחינת "יצירה", ומעשה – בחינת "עשיה". ואם כן "מחשבה" היא הרי – בחינת "בריאה", ואילו כשהוא מהרהר במחשבה אותיות של דיבור, הרי זה **דיבור** שבמחשבה – בחינת "יצירה" שבבריאה). וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה לְבַדָּהּ בְּלִי הִרְהוּר אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר - נִקְרָא "מַחֲשָׁבָה שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה", בְּחִינַת "בְּרִיאָה". וְהִנֵּה, אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר מַמָּשׁ, – לא דיבור שבמחשבה, כי־אם דיבור ממש, הֵן מִתְהַוּוֹת וּמְקַבְּלוֹת חִיּוּתָן מֵאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ עַצְמָן שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה. וְאַף שֶׁלִּפְעָמִים מְדַבֵּר אָדָם וּמְהַרְהֵר – בשעת מעשה, בְּדָבָר אַחֵר – ולכאורה אין אותיות הדיבור מקבלות אז חיות מאותיות המחשבה, שהרי הוא אינו מהרהר בענין שהוא מדבר, הֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר – כשאין הוא מהרהר במה שהוא מדבר, כִּי־אִם אוֹתָן דִּבּוּרִים וְצִרּוּפִים – של מלים, שֶׁכְּבָר דִּבְּרָם וְהָיוּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת מְאֹד, וְנִשְׁאַר בְּדִבּוּרִים וְצִרּוּפִים אֵלּוּ הָרִשִׁימוּ - הרושם, מֵהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁנִּכְנְסָה בָּהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת. – הרי שהרושם של אותן אותיות המחשבה, הוא החיות של אותיות דיבור אלו. וְזֶהוּ – כפי שהדבר ב"ספירות", בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם וְחִיצוֹנִיּוּת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד מִ"פַּרְצוּף הָעֶלְיוֹן" שֶׁנִּכְנָס בַּתַּחְתּוֹן, – מפרצוף המדריגה העליונה שנכנס במדריגה התחתונה, לִהְיוֹת לוֹ בְּחִינַת מֹחִין וְחַיּוּת, כַּנּוֹדָע:

אגרת הקדש

אשורי שבס"ת. ואותיות הדבור נחקקות בהבל וקול המתחלק לכ"ב חלקים שונים זה מזה בצורתן. שהיא הברת ומבטא הכ"ב אותיות בכל לשון. כי אין הפרש בין לה"ק ובין שאר לשונות במהות הברת האותיות כ"א בצירופן. ואותיות המחשבה הן ג"כ בכל לשון שאדם מחשב תיבות ואותיות הלשון שהן כ"ב לבד. רק שבמחשבה יש בה ג' מיני בחי' אותיות. שהרי כשרואה בס"ת תמונת האותיות הן מצטיירות במחשבתו וזה נקרא בחינת עשי' שבמחשבה. וכן כאשר שומע אותיות הדבור הן נרשמות במחשבתו ומהרהר בהן וזה נקרא בחינת דבור שבמח' ובחי' יצירה. ואותיות המחשבה לבדה בלי הרהור אותיות הדבור נק' מח' שבמחשבה. בחי' בריאה. והנה אותיות הדבור ממש הן מתהוות ומקבלות חיותן מאותיות אלו עצמן שבמח'. ואף שלפעמים מדבר אדם ומהרהר בדבר אחר. הרי אינו יכול לדבר כ"א אותן דבורים וצירופים שכבר דברם והיו במחשבתו פעמים רבות מאד ונשאר בדיבורים וצירופים אלו הרשימו מהמחשבה שנכנסה בהם פעמים רבות. וזהו בחי' אחוריים וחיצוניות נה"י מפרצוף העליון שנכנס בתחתון להיות לו בחי' מוחין וחיות כנודע:

יום שלישי ד' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכט, כ איהו וחיוהי חד... עד עמ' 258, וע"ש.

כ. תוכן אגרת קודש זו (סימן כ) הוא אחד הענינים העמוקים ביותר בחסידות, ומתבטא בה יסוד בענין של חסידות שעד עתה טרם הוסבר בספר ה"תניא". ברם, כפי שכבר הוסבר בפרוטרוט בהקדמה לסימן י"ח – ראוי לחפש בכל אגרת הקודש מה מתווסף באותה אגרת בנוגע לעבודה בפועל בקיום המצוות בכלל ובמצות הצדקה במיוחד (שכן, אגרות הקודש הרי נכתבו

---

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מעלת האותיות דדיבור ומח' (משא"כ דעשי' - תמונתן - מתעלמות בתמונות אחרות)". **48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע מה שייך צירופן להברתן דהוצרך לשלול? ואולי מתרץ שאינן קדושות הרי צ"ל בירידה מלשה"ק (עאכו"כ - בשינוי) - ומבאר שזהו בצירופן". **49.** ישעי' מג, ז.

אגרת הקדש

כ איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד בהון.
(פי' ע"ס דאצילות חיוהי הן האורות
וגרמוהי הן הכלים שכולן אלקות משא"כ בבי"ע כו').

כדי "להורות לעם ה' הדרך ילכו בה **והמעשה** אשר יעשון", ללמד את בני ישראל דרכי ה' **ובמעשה** בפועל (כפי שכותבים בהקדמתם הרבנים הגאונים בני המחבר), וכיוון שרוב האגרות נכתבו בקשר לצדקה עבור אלה שעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל – יש באגרות קודש אלו ענינים המוסיפים יתר חיות ועילוי במצות הצדקה).

חשיבותה המיוחדת של אגרת זו, יכולים לראות גם מכך, שרבנו הזקן כתב אותה (כפי שהרבי ה"צמח צדק" כותב[1]) "בימים שלפני הסתלקותו בכפר פייענא".

רואים אכן, שגם בענינים העמוקים המוסברים באגרת זו, מתבטא ענין יסודי חדש שנותן מושג אחר לגמרי בעילוי של קיום מצוות **מעשיות** בכלל (מצוות הנעשות בדברים גשמיים, כמו ציצית בצמר גשמי, תפילין בקלף גשמי, וכדומה), ומצות הצדקה במיוחד.

היסוד המוסבר באגרת־קודש זו, הוא – ש"התהוות הגשמיות" היא דוקא מ"עצמות אין סוף", התהוותם של הדברים הגשמיים היא דוקא מהקדוש־ברוך־הוא **עצמו** שהוא לגמרי למעלה מהאורות והגילויים שמהם מתהווים העולמות העליונים והענינים הרוחניים. שכן, "עצמות אין סוף" דוקא, ש"מציאותו מעצמותו בלי שום עילה וסיבה הקודמת לו חס־ושלום", שמציאותו היא עצמותית (לא מציאות שנוצרה, אלא מציאות שלא שייך בה ענין של "לא מציאות", הרי זה אופן של מציאות שהוא "מחוייב המציאות") – דוקא הוא יש בכוחו לברוא מציאות כזו כמו של הנבראים הגשמיים הנראים כמציאות לעצמם, ולעיני בשר לא נראה בהם כלל שהם תלויים וקשורים במציאות אחרת המהווה אותם (כפי שהדבר למשל ב"אור" שנראה בו שהוא התפשטות מ"מאור", ב"עלול" (מסובב) נראה שהוא בא וקשור ב"עילה" (סיבה) שלו, ואילו בדבר הגשמי לא נראה כלל שהוא בא **מן** ובטל **למ**שהו גבוה ממנו, אלא נראה שזה דבר שמציאותו היא כאילו מעצמותו).

מציאות כזו, שהיא באין־ערוך לגמרי למקור שממנו היא באה, שכן המקור הוא רוחני, כוח אלקי, והיא – מציאות גשמית, עד שזה נקרא "**יש מאין**" – מציאות כזו יכולה להתהוות רק על ידי 'עצמות אין־סוף', מהקדוש־ברוך־הוא עצמו, שהוא **אין סוף** ולמעלה גם מגשמיות וגם מרוחניות. מזה יוצא, שדוקא התהוות הדברים **הגשמיים** היא מהקדוש ברוך הוא עצמו, שהוא למעלה מכל האורות והגילויים שמהם מתהווים הענינים הרוחניים.

יסוד **זה** נותן הפלאה ועילוי אחרים לגמרי בקיום מצוות מעשיות על ידי דברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מ'עצמות אין סוף'.

עילוי זה בענין קיום המצוות המעשיות, הוא ענין חדש, ובנוסף למה שהוסבר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" (מפרק ל"ה ואילך) המעלה ב"לעשותו", במצוות שמקיימים במעשה, לגבי המצוות שמקיימים במחשבה ודיבור:

שם מדובר על המעלה של "מעשה" רק מצד הרצון והכוונה של הקדוש ברוך הוא: היות וכל תכלית הבריאה היא "להיות לו יתברך דירה בתחתונים", שתהיה להקדוש־ברוך־הוא דירה בעולם הגשמי התחתון, שתומשך אלקות בהתגלות כאן למטה בעולם הזה, במקום החושך והסתר על אלקות, ענין **זה** מבוצע בעיקר על ידי מצוות מעשיות. שכן, על־ידי־זה דוקא ממשיכים אלקות עד ל"עשיה" הגשמית, בענינים הגשמיים של העולם שהם למטה מענין המחשבה והדיבור.

כך גם בנוגע לבירור ולזיכוך הנפש הבהמית, זיכוכה והתהפכותה של הנפש הבהמית לטוב ולקדושה (שזו הרי תכלית ירידת הנשמה, שאין זה כדי לתקן אותה, אלא כדי לתקן את הנפש הבהמית) הרי זה מתבצע יותר על ידי מצוות מעשיות. שכן, עשיית פעולה גשמית של מצוה, הנחת תפילין, לבישת ציצית – הרי זה דוקא בכוח הנפש החיונית הבהמית.

הרי בהתאם לאמור, כל המעלה של "מעשה" היא רק מצד **הרצון** ו**הכוונה** של הקדוש־ברוך־הוא, אך מצד עצם הדבר, שבו המצוה נעשית, הרי לכאורה מצוה שנעשית בכוחות רוחניים, כמו מצות ידיעת והבנת אלקות בשכל ובהשגת המוח, או מצות אהבת ה' ברגש הרוחני של הלב – היא לכאורה למעלה מפעולה גשמית הנעשית בידים הגשמיות ובדברים גשמיים (כיוון שגם זו היא מצוה וגם בה מבצעים רצון הקדוש־ברוך־הוא, הרי שהענין של קיום הרצון העליון והקשר שזה מביא עם הקדוש־ברוך־הוא, ישנו גם במצוה רוחנית, ומצד עצם הדבר במה שמבצעים רצון הקדוש־ברוך־הוא – הרי לכאורה, דבר רוחני – כמו השגת המוח ורגש הלב – הוא עבודה עליונה ועמוקה יותר מאשר הפעולה הגשמית שבה עושים מצוה מעשית).

אך, מצד מה שמסביר באגרת־קודש זו המעלה של מצוות מעשיות מפני שהדברים הגשמים באים דוקא מעצמות־אין־סוף, יוצא מכך, שגם מצד **עצם הדבר** שבו המצוה נעשית, ישנו עילוי והתעלות במצוות מעשיות מה שאין במצוות הנעשות על ידי ענינים רוחניים. שכן, יש בדברים הגשמיים כוח נעלם המתגלה בשעה שמבצעים בדבר הגשמי את הכוונה העליונה.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע מביא באחת משיחות הקודש שלו[2], שכאשר נתגלה היסוד הזה באגרת קודש **זו**, "מספר מלות־הנשמה השמיימיות", שהתהוות הדברים הגשמיים היא דוקא מ"עצמות אין־סוף" – נפתחו אצל חסידים מעיינות חדשים של חיות בקיום מצוות מעשיות.

בלמדנו הענין בפנים האגרת, עוד יצא להזכיר איך שהרבי מורה בפשטות גאונית מופלאה שהיסוד של אגרת זו מובא בלשון הלכה ופסק־דין במלים ספורות ברמב"ם בהלכות הראשונות של הלכות "יסודי התורה".

"**אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד,** – הוא ועניני החיות הבאים ממנו (האורות שהם ענין של נשמה וחיות לכלים של ה"ספירות") הם דבר אחד (כלומר, האורות של ה"ספירות" הם לא רק מאוחדים אתו (עם אין־סוף) אלא הם **דבר אחד** עם האין־סוף), **אִיהוּ וּגְרָמוֹהִי חַד בְּהוֹן**"[3] – הוא והכלים הבאים ממנו (שהם הכלים לאורות של הספירות וכמו גופים לנשמות[4]) הם דבר אחד בהן (בספירות). (**פֵּרוּשׁ[5], עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. "חַיּוֹהִי"** - הֵן

---

1. דרך מצותיך קע, א. **2.** אחש"פ תרצ"ד. **3.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ע"ח שמ"ז פי"ב. **ובכ"מ". 4.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **5.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "יש פי' אחר בחיוהי וגרמוהי".

הָאוֹרוֹת, – של הספירות (שהן ענין של חיות ואור) **וּ"גְרָמוּהִי" - הֵן הַכֵּלִים,** – של הספירות שהם כגופים וכלים לחיות ולאורות, **שֶׁכֻּלָּן** – כפי שהם כולם דבר אחד עם "אור אין סוף", מפני שהם **אֲלֻקוּת,** – שגם הכלים של הספירות הם אלקות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כו'**). – שם הכלים של הספירות וכן חלק מסויים מהאורות של הספירות – אינם אלקות, אלא הם **נבראים** שנתהוו מאלקות. **וְצָרִיךְ לְהָבִין הֵיטֵב, אֵיךְ הָ"אֵין־סוֹף" חַד** – דבר אחד, **עִם "גְרָמוּהִי" הֵן הַכֵּלִים,** – של הספירות, **הֲרֵי הַכֵּלִים הֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית,** – לא זו בלבד שכל ספירה היא ענין **מיוחד**, חכמה היא לא בינה, חסד הוא לא גבורה, אלא החכמה או החסד הם גם כן בעלי גבול ותכלית, ואילו "אין־סוף" הוא הרי פשוט בתכלית הפשיטות, ולמעלה מכל ציור ומכל ענין מוגדר כמו חכמה או חסד, והוא **אין סוף**, בלי קץ וגבול. כיצד, איפוא, יכולים הכלים להיות דבר אחד עם ה'אין־סוף'? **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'**[6]. שהכלים הם בבחינה של גבול ותכלית. ה"צמח צדק" מסביר ב"אור התורה"[7], שמה שכלים הם בבחינה של גבול ומדה, הכוונה למה שהם **כוח** הגבול של אין־סוף, הכוח שישנו באין־סוף להאיר באופן שיומשך ממנו בגבול ובמדה. שכן, הרי הוא אומר ב"עבודת הקודש"[8]: "האין־סוף הוא שלימותא דכולא, כשם שיש לו כח בבלתי־בעל־גבול כן יש לו כח בגבול, שאם תאמר שיש לו כח בבלתי־בעל־גבול ואין לו כח בגבול הרי אתה מחסר שלימותו" – אין־סוף הוא **השלימות** של הכל, כשם שיש לו כוח בבלי גבול, כך יש לו כוח בגבול. שכן, אם תאמר שיש לו כוח רק בבלי גבול ואין לו כוח בגבול – אתה מחסר בשלימות שלו, כלומר, לאמיתו של דבר גם "בלי גבול" הוא "הגבלה", שהוא רק בלי גבול ולא גבול, ואם ישנה שלימות בענין ה"גבול", הרי, כוח שהוא רק "בלי גבול" ולא "גבול" חסר בו השלימות של "גבול", ואילו "אין־סוף" הוא הרי השלימות של **הכל**, מן ההכרח הרי שכשם שיש לו כוח בבלי גבול, כך יש לו כוח גם בגבול. והוא מסיים שם, שהגבול הבא ממנו לראשונה, הם ה"ספירות" (כלומר הכלים של הספירות) שהם בבחינה של **כוח** הגבול, כוח להאיר ולהמשיך ענינים בגבול ובמדה, שההשפעה שתומשך מהאור המתלבש בכלי, תהיה בבחינה של גבול, למרות שההשפעה היא מאור אין־סוף ובלי־גבול. על כל פנים, הרי הכלים הם בבחינה של גבול ושל תכלית, כיצד, איפוא, הם "חד" (דבר אחד) עם "אין סוף", שהוא למעלה לגמרי מגבול וממדה? **אָמְנָם הַכַּוָּנָה** – במה שהוא אומר שהאין־סוף וכלים הם דבר אחד, **הִיא** – הוספת כ"ק רבינו: שלא לומר, שהאין־סוף הוא דבר אחד עם הכלים של הספירות, אלא הכוונה היא, שהם מתאחדים בנוגע לפעולה – פעולה שיכולה להיעשות רק על ידי אין־סוף או כשמתאחדים עם אין־סוף, ופעולה זו נעשית על ידי אין־סוף בהם ועל ידם. ובלשון רבנו הזקן: **לוֹמַר, שֶׁהֵן אֲלֻקוּת** – בענין של **לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן כְּמוֹ הָ"אֵין־סוֹף",** – התהוות "יש" מ"אין" היא רק בכוח הקדוש־ברוך־הוא[9], זה רק "בחיק הבורא", כמו שחכמינו ז"ל אומרים[10]: "אם מתבנשין (מתאספים) כל באי עולם אין יכולים לברוא כנף יתוש אחד ולהטיל בו נשמה", כי הענין של התהוות "יש" מ"אין" הוא רק "בחיק הבורא". ועל כך אומרים, ש"אין סוף" הוא דבר אחד עם הכלים של עשר ספירות ד"אצילות": שעל ידם יתהווה "יש" מ"אין", הרי שהם אלקות שמהם ועל ידם מתהווים "יש" מ"אין". **וְלֹא בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵלָּה וְעָלוּל** – סיבה ומסובב, **לְבַד. וּמַה שֶּׁכָּתַב הָרְמַ"ק**[11] – רבי משה קורדובירו אומר בענין "ספירות", **עִנְיַן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵילָּה וְעָלוּל,** – שמהספירות נמשך באופן של עילה ועלול, **וְכֵן הוּא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית**[12], **הֵינוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַסְּפִירוֹת בַּסְּפִירוֹת עַצְמָן** – כפי שספירה אחת באה ומשתלשלת מספירה שניה, כמו למשל כפי ש"בינה" באה מ"חכמה" וכו', (**בִּבְחִינַת הַכֵּלִים**), – של הספירות, **שֶׁנִּקְרָאוֹת "כְּלִי מָה" בְּסֵפֶר יְצִירָה**[13], – הנקראות "בלי מה" בספר **יצירה**[14], – בלשון "עשר ספירות בלי מה, מדתן עשר וכו'", ו"בלי מה" הכוונה – **שֶׁאֵינָן בִּבְחִינַת יֵשׁ**[15] **וּמָהוּת מֻשָּׂג** – לנבראים, **וּכְמוֹ הָ"אֵין־סוֹף" דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל**[16], – שום מחשבה אי אפשר שתהיה לה תפיסה בו, כך גם הכלים של הספירות נקראים "בלי מה", בלי מהות, שאין זה שום מהות שהיא ברת־השגה לשכל הנבראים, הרי על כך אומרים ענין ההשתלשלות ב"ספירות", שאין ספירה אחת מתהווה מספירה שניה באופן של בריאה "יש מאין", כי הרי אין זה "יש" שיהיה מהות מושגת, אלא הוא "בלי מה" – הרי זה בא באופן של "עילה ועלול". על כך, שהכלים של הספירות אינם מהות מושגת – מביא רבנו הזקן ראיה: **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[17]**: "וּפָנַי** – הפנימיות שלי, **לֹא יֵרָאוּ".** – שאפילו לגבי משה רבנו אין זה

אגרת הקדש

וצריך להבין היטב איך הא"ס חד עם גרמוהי הן הכלים הרי הכלים הן בבחי' גבול ותכלית כמ"ש בע"ח. אמנם הכוונה היא לומר שהן אלקות לברוא יש מאין כמו הא"ס ולא בבחי' השתלשלות עילה ועלול לבד ומ"ש הרמ"ק ענין השתלשלות עילה ועלול וכ"ה בזוה"ק פ' בראשית היינו בהשתלשלות הספירות בספירות עצמן (בבחי' הכלים) שנקראות בלי מה בס"י שאינן בבחי' יש ומהות מושג וכמו הא"ס דלית מחשבה תפיסא ביה כלל וכמ"ש ופני לא

---

6. שער ב' פ"ג. ועוד. **7.** ויצא קפב, ב. **8.** ח"א ריש פ"ח. **9.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכדלקמן (קל, ע"ב) הטעם". **10.** ראה ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג. ב"ר פל"ט, יד. ויק"ר פי"ט, ב. ועוד. **11.** פרדס רימונים שער ו פ"ו. ועוד. **12.** ח"א יט, ב ואילך. **13.** פ"א מ"ב. ועוד. **14.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם יצירת הספירות". **15.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם לא יש דבריאה. והראי' - ועד כדי כך - שאינן". **16.** תקו"ז בהקדמה (יז, א). **17.** תשא לג, כג.

מהות מושגת, ש"פני", הפנימיות, כאן הכוונה גם לפנימיות **הכלים**, שגם הם למעלה אפילו מהראיה וההשגה של משה רבנו, **וּנְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלְיוֹ־הַשָּׁלוֹם וְהַשָּׂגָתוֹ, הָיְתָה** – רק, **מִפְּרֶק עֶלְיוֹן דְּנֶצַח דְ"זְעִיר אַנְפִּין"**. – מהחלק העליון של בחינת "נצח" של "זעיר אנפין" – שבע המדות, שכפי שנזכר באגרת הקודמת (סימן י"ט), הספירות נצח־הוד־יסוד הן רק כלי ההשפעה והירידה אל המקבל, הרי שהן רק חיצוניות הספירות ולא הפנימיות. **וּבְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הֶעָלוּל** – המשתלשל מה"עילה", **הוּא מָקָף מֵהָעִילָּה,** – שזה לפני שה"עלול" משתלשל מה"עילה", אלא הוא עדיין כלול בעילתו, שאז מוקף ה"עלול" ב"עילה" שלו, **וּבָטֵל בִּמְצִיאוּת אֶצְלוֹ** – הוא בטל ל"עילה" שלו, **כְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ** – כפי שזיו השמש בטל **בַּשֶּׁמֶשׁ,** – זה כבר גם אחרי שה"עלול" משתלשל ומתגלה מה"עילה", בכל זאת ה"עלול" בטל במציאות ל"עילה". שכך הדבר בהמשכת הספירות עצמן, שמה שנמשך ומתגלה בטל במציאות ל"עילה", לספירה העליונה שממנה היא משתלשלת, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'פַּרְדֵּס'**[18] **מֵהָרְמַ"ק.** – הרי באופן המשכה כזה לא היה יכול להתהוות "יש" שהוא מציאות בהרגשתו, שמרגיש עצמו למציאות ואינו בטל למקורו. הוספת כ"ק רבינו: **ועד"ז ביש דעשי'** – **וְאַף גַּם צִמְצוּמִים רַבִּים מְאֹד** – המצמצמים את האור, שהאור שאחרי הצמצום אינו בערך כלל לאור שלפני הצמצום – הרי אפילו צמצומים אלה, **לֹא יוֹעִילוּ לִהְיוֹת גֶּשֶׁם עֵב כְּעָפָר, מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָרוּחֲנִיּוּת מִשְּׁכָלִים נִבְדָּלִים אֲפִלּוּ**

אגרת הקדש

יראו ונבואת משה רבינו ע"ה והשגתו היתה מפרק עליון דנצח דז"א ובהשתלשלות העלול הוא מוקף מהעילה ובטל במציאות אצלו כזיו השמש בשמש כמ"ש בפרדס מהרמ"ק ואף גם צמצומים רבים מאד לא יועילו להיות גשם עב כעפר מהשתלשלות הרוחניות משכלים נבדלים אפילו של המלאכים אלא להיות רוח הבהמה מפני שור כמ"ש במ"א וע"ש

– הוספת כ"ק רבינו: **משכלים נבדלים, שֶׁל הַמַּלְאָכִים,** – מלאכים הם הרי בעלי חומר וצורה, בכל זאת כיוון שהחומר שלהם הוא הרי מיסודות **רוחניים** – לא יתהווה מזה גשם "עב" כמו עפר – אפילו כשזה בא אחרי צמצומים רבים. שכן, הרי זה עדיין ענין של השתלשלות, כמו שלשלת (שרשרת) שהטבעת התחתונה ביותר יש לה ערך והיא קשורה לטבעת העליונה ביותר, **אֶלָּא** – ההשתלשלות יכולה להשפיע, **לִהְיוֹת "רוּחַ הַבְּהֵמָה" מִ"פְּנֵי שׁוֹר",** – שבמרכבה שלמעלה, שלמרות שהרוח המחיה את גוף הבהמה רחוקה לגמרי ואינה בערך ל"פני שור" שבמרכבה העליונה, בכל זאת יש בכוח ההשתלשלות להשפיע שתשתלשל הרוח של הבהמה, כיוון שגם הרוח של הבהמה היא דבר רוחני, אלא שהיא למטה מטה במדריגה מ"פני שור" שבמרכבה; אך אין בכוח ההשתלשלות להשפיע שיתהווה "יש גשמי" מ"אין רוחני" – דבר שהוא מציאות חדשה לגמרי. **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, וְעַיֵּן שָׁם.** – הרבי מציין כאן, שיש לומר שכוונת רבנו הזקן היא – ל'תורה אור' ד"ה "יביאו לבוש מלכות"[19], ועוד. ב"תורה אור" שם, מסביר רבנו הזקן, שאפילו חכמה עילאה (עליונה) ד"אצילות", כיוון שהיא נקראת בשם "חכמה", הרי זה "דבר מה", ולא "אין", במילא גם זה אינו יכול להתהוות באופן של השתלשלות מ"אין סוף", כי־אם באופן של "יש מאין", כמו שכתוב[20]: "והחכמה **מאין** תמצא", ש'חכמה' לגבי למעלה מ'חכמה' היא ענין של "יש מאין".

יום רביעי ה' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 258, ויש מאין נקרא... עד עמ' קל, דוקא.

וְ"יֵשׁ מֵאַיִן" נִקְרָא "בְּרִיאָה" בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[21]. – "בריאה" היינו, שנהיה דבר חדש שלא היה קיים לפני־זה (שלא כמו ב"עילה ועלול" שהעלול קיים גם לפני־זה אלא באופן אחר). וכנזכר לעיל שב"אין" אי אפשר שיהיה כלול "יש". שכן, אז זה הרי לא היה "אין" אלא "יש". התהוות חדשה נקראת בלשון הקודש בשם "בריאה", כפי שהרמב"ן אומר בפרשת בראשית[22], שאין לנו בלשון הקודש ביטוי אחר לציין את ההתהוות של "יש מאין" אלא במלה "ברא". להלן יציין רבנו הזקן, למרות שגם ב"יש מאין" בטל ה"יש" באמת לכוח האלקי המהווה אותו, עד כפי שזיו השמש בטל בשמש ממש, כי הרי "כולא קמי' כלא חשיב" – הכל לגבי הקדוש־ברוך־הוא נחשב כלא כלום – כיצד אומרים, איפוא,

אגרת הקדש

ויש מאין נקרא בריאה בלה"ק והגם שהיש הנברא הוא

---

18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שלכן גם התהוות כלים די"ס דבי"ע - שאינן חד כ"א נפרדים - א"א ע"י עו"ע". **19.** צ, ב. **20.** איוב כח, יב. **21.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי שייכותי' הכא? ! וי"ל שזוהי הוכחה על הנ"ל (החידוש בבריאת יש הגשמי - לגבי השתל' דספירות כו') - דעפ"ז מובן פשש"מ ד"ברא אלקים" נאמר - לאחרי כל השתל' הנ"ל, רק בנוגע לשוה"א! (וגם לא במציאות החכ' מאין - כיון שאין החכ' באופן דמציאות דיש הגשמי, וא"כ נק' "אין"). **22.** א, א.

שאי־אפשר שיתהווה "יש מאין" באופן של השתלשלות "עילה ועלול", שכן אז (הוא לא היה "יש" ומציאות, אלא) היה בטל כמו שה"עלול" בטל לגבי ה"עילה" שלו, בשעה שהאמת היא הרי, שגם בהיותו "יש" הוא בטל לגבי מקורו, הכוח האלקי המהווה אותו ונמצא בו תמיד לבראו מחדש? יסביר רבנו הזקן להלן, שזה אמור רק לגבי "קמי", כפי שהדבר לפני הקדוש־ברוך־הוא בידיעה **שלו** (הרי זה כפי שהאמת היא, שהכל בטל לגביו יתברך וגם היש הנברא בטל כזיו השמש בשמש); אך בידיעתו ובהרגשתו של היש הנברא עצמו, הוא נרגש כ"מציאות יש", ואילו אם ההתהוות היתה באופן של "עילה ועלול" לא היה יכול הנברא להיות, גם בהרגשתו ובידיעתו **העצמית**, "מציאות יש", אלא גם בהרגש **שלו** היה בטל במציאות.

אגרת הקדש

ג"כ כלא חשיב קמיה דהיינו שבטל במציאות לגבי הכח והאור השופע בו מהכלים די"ס דאבי"ע שהקו אור א"ס ב"ה מאיר בהם וכזיו השמש בשמש כמ"ש בלק"א ח"ב. היינו קמיה דוקא שהיא ידיעתו ית' מלמעלה למטה. אבל בידיעה שממטה למעלה היש הנברא הוא דבר נפרד לגמרי בידיעה והשגה זו שממטה כי הכח השופע בו אינו מושג כלל וכלל וגם אין ערוך זה לזה כלל וכלל לא מיניה ולא מקצתיה מהערך שמהעלול אל העילה שהעלול יודע ומשיג איזה השגה בעילתו ובטל אצלו ע"י ידיעה והשגה זו וגם במהותם ועצמותם אין הפרש גדול כ"כ רק שזה עילה וזה עלול ולא מיניה ולא מקצתיה

וַהֲגַם – למרות, **שֶׁהַיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא גַּם־כֵּן כְּלָא חָשִׁיב קַמֵּיהּ,** – נחשב לפניו יתברך כלא כלום, כי הרי "כולא קמי" כלא חשיבי" – הכל לגבי הקדוש־ברוך־הוא נחשב כלא כלום, הרי שגם היש הנברא הוא כלא כלום, **דְּהַיְנוּ שֶׁבָּטֵל בִּמְצִיאוּת** – הוספת כ"ק רבינו: **נישט נאר** (לא רק) **לגבי עצמו"ה – שאינו בגדר העולם והבריאה, כ"א בענין הבריאה, לְגַבֵּי הַכֹּחַ וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ** – בנברא, כוח ואור זה הם **מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁהַ"קַּו"** – של, **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר בָּהֶם,** – שלכן[23] זה נקרא "קמי" (לפניו), למרות שמדובר אודות הכוח האלקי המהווה אותו – שכן, בכלים של הספירות שמהם בא הכוח האלקי – מאיר בהם הקו, שהוא הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות. וביטול זה הוא **וּכְ** – כמו ביטול **זִיו הַשֶּׁמֶשׁ בַּשֶּׁמֶשׁ,** – שבשמש לא נרגשת כלל מציאותו של הזיו, אלא רק המאור והמקור של הזיו שהוא השמש, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב'**[24] – שכל הנבראים בטלים באמת לגבי מקורם, כפי שהזיו בטל במקורו בשמש, כיצד, איפוא, אומרים אנו, שאם התהוות הנבראים היתה באופן של "עילה ועלול", הם לא היו מציאות "יש" אלא היו בטלים לגבי מקורם – הרי גם כעת, כשנתהוו בדרך "יש מאין" הם הרי גם כן בטלים באמת לגבי מקורם, ובאופן הביטול כמו שזיו השמש בטל לגבי השמש? מתרץ על כך רבנו הזקן: **הַיְנוּ "קַמֵּיהּ"** – לפני הקדוש־ברוך־הוא, **דַּוְקָא, שֶׁהִיא יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ** – כפי שהוא יודע את הנבראים באופן הידיעה של **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. אֲבָל בִּידִיעָה** – דעת תחתון, **שֶׁמִּמַּטָּה לְמַעְלָה** – הידיעה שמצד הנברא, **הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא דָּבָר נִפְרָד לְגַמְרֵי בִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה זוֹ שֶׁמִּמַּטָּה,** – הנברא נרגש למציאות "יש" ודבר **נפרד** מהמקור שמהווה אותו, ולא שהוא בטל במציאות לגבי מקורו; ולמרות שגם הנברא יודע שיש לו מקור המהווה אותו, ושמקור זה הוא כוח אלקי – כיצד, איפוא, הוא יכול לחשוב את עצמו כ"יש" ואת המקור כ"אין"? יסביר רבנו הזקן, שמה שהוא חושב את המקור ל"אין" אין הכוונה שהוא **לא נמצא**, אלא "אין" יש בו שני ענינים: א) שאינו מושג, שכן, אין הנברא משיג (אינו מבין) את מקורו, ודבר שאין הנברא מבין ומשיג הוא קורא לו "אין", כי בעולם ההשגה שלו אין הדבר קיים. ב) מפני **שבסוג זה** של מציאות כפי שהנברא והיש נמצאים – לא קיים מקורו, כי הוא מציאות אחרת לגמרי, ולכן הוא קורא לו "אין" – לא קיים – מצד זה שבאופן המציאות **שלו – אין** מקורו קיים. ובלשון רבנו הזקן: **כִּי הַכֹּחַ** – המהווה אותו ו־**הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מֻשָּׂג כְּלָל וּכְלָל,** – לנברא, ולכן הוא קורא למקור "אין", כי בעולם ההשגה שלו – אין הוא קיים. ענין שני במה שהוא קורא למקורו "אין" הוא, מפני שבסוג המציאות שלו, אין הוא נמצא, אלא הוא מהות אחרת לגמרי – כפי שיסביר להלן: **וְגַם אֵין עֲרוּךְ** – ואין שום שייכות, **זֶה לְזֶה כְּלָל וּכְלָל,** – אין בין ה"יש" ל"אין" שום ערך ושייכות כלל, הם שתי מהויות נפרדות, ובסוג המציאות שה"יש" נמצא, אין ה"אין" – מקורו – נמצא. כמו למשל, שנאמר, שמשכל יתהווה אבן, הרי בסוג מציאות שהאבן נמצאת, אין השכל נמצא כלל, ולגבי סוג מציאות זה היינו־הך אם מתהווה האבן מ"אין" או שהיא מתהווה משכל. שכן, גם שכל **אינו** נמצא בסוג זה של מציאות שהאבן נמצאת בו, **לֹא מִנֵּיהּ וְלֹא מִקְּצָתֵיהּ,** – לא ממנו ולא ממקצת ממנו, **מֵהָעֵרֶךְ שֶׁמֵּהֶעָלוּל אֶל הָעִלָּה, שֶׁהֶעָלוּל יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג אֵיזֶה הַשָּׂגָה בְּעִלָּתוֹ** – הרי שה"עילה" נמצאת בעולם ההשגה שלו, וההשגה משפיעה בו, **וּבָטֵל אֶצְלוֹ עַל־יְדֵי יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה זוֹ,** – שהוא משיג בעילתו, אך ה"יש" אין לו שום השגה ב"אין" המהווה אותו. **וְגַם בְּמָהוּתָם וְעַצְמוּתָם** – של ה"עלול" וה"עילה", **אֵין הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל כָּל־כָּךְ, רַק שֶׁזֶּה עִלָּה וְזֶה עָלוּל,** – אבל המהות והעצם הם אותו דבר, כפי שהוסבר לעיל בענין

---

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דכאן הדיוק להיפך (כנ"ל בההוספה בחצע"ג): "דאף שהוא מהקו כו' ה"ה כמו שמאיר **בהם** (ומחזק זה בהדוגמא דזיו השמש בשמש - דלכאורה מה מוסיף בזה? אבל עיקרית היא, דהשמש היא **בסמיכות** ממש להזיו) - וגם בנדו"ד **ידיעה** שמלמעלמ"ט - שייכת גם באדם (משא"כ - ההרגש שבידיעה)". **24.** שער היחוד והאמונה פ"ג.

אגרת הקדש

מההפרש שבין מהות היש הנברא למהות הכח והאור השופע בו להוותו מאין ליש ולכן נקרא יש מאין דוקא

השכל והמדות, שעצם מהות המדות ישנו כבר גם בשכל – המדות שבשכל, שאם אמנם המדות שבשכל הן באופן אחר מאשר המדות שבלב, אך גם הן, הן בעצם ומהות ענין של מדות, **וְלֹא מְנֵיהּ וְלֹא מִקְּצָתֵיהּ,** – ולא ממנו ולא ממקצת ממנו, **מֵהַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין מָהוּת הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא לְמָהוּת הַכֹּחַ וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ לְהַוּוֹתוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שה"אין" וה"יש" הם עצם ומהות אחרים לגמרי, ובסוג המציאות של ה"יש" אין ה"אין" נמצא כלל. **וְלָכֵן נִקְרָא**[25] – גם אליבא דאמת, **"יֵשׁ" מֵ"אַיִן" דַּוְקָא.** – שהמקור נעשה "אין", למרות שהרי "ממך הכל", הכל בא מאלקות, והנברא עצמו יודע שיש לו מקור המהווה אותו, כיצד, איפוא, הוא יכול לקרוא לו "אין"? אלא, כאמור, זה מצד שני הענינים: שאין הוא מובן ומושג ליש הנברא, ואין הוא נמצא בסוג המציאות של היש הנברא.

יום חמישי ו' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קל, והנה ראשית היש... עד עמ' קל, עילתו.

אגרת הקדש

והנה ראשית היש הנברא ותחילתו הן הכלים די"ס דבי"ע וגם האורות נפש רוח ונבראו מבחי' הנשמה די"ס דבי"ע שהוא אלקות והן הלמ"ד כלים דמל' דאצילות וכן באצילות מחיצוניות הכלים די"ס דאצי' שהן אלקות נבראו ההיכלות דאצילות שמתלבש בהן בחי' העיגולים די"ס וגם גופות המלאכים דאצי' שהן בחי' יש וכמ"ש ובמלאכיו ישים תהלה. שאינן בבחי' ביטול לגמרי כעלול לגבי עילתו

אחרי שרבנו הזקן הסביר לעיל בדרך כלל, שהתהוות מציאות "יש" מרוחניות, יכולה להיות רק באופן של בריאה "יש מאין" (ולא באופן של "עילה ועלול") יסביר רבנו הזקן להלן שהראשית וההתחלה של היש **הנברא** הן הכלים של עשר הספירות של העולמות בריאה־יצירה־עשיה.

שלמרות שזה ענין של "ספירות" שבערך העולמות עצמם הן האלקות שבעולם – בכל זאת הכלים של הספירות הם כבר ענין של מציאות "יש". וכן, שאפילו בעולם ה"אצילות" ישנו ענין של "יש", אלא שזה "יש **הנאצל**" ולא "יש **הנברא**" (שהוא "יש" ודבר נפרד). ורבנו הזקן יסכם, שעיקר התהוות ה"יש" שהוא דבר נפרד, הוא מ"מלכות דאצילות" שדוקא בה מתבטא הכוח של "אין סוף" להוות "יש מאין". ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, רֵאשִׁית הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא וּתְחִלָּתוֹ, הֵן הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְגַם הָאוֹרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ;** – האורות המתלבשים בכלים והם ענין של חיות לכלים – שבהם ישנן הרי שלש הבחינות נפש, רוח ונשמה, הרי שתי הבחינות נפש ורוח הן גם כן ענין של "יש", **וְנִבְרְאוּ מִבְּחִינַת הַנְּשָׁמָה דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁהוּא אֱלָקוּת,** – והאלקות של הספירות מהווה את ענין ה"יש" של הכלים של הספירות וגם הנפש והרוח שלהם, **וְהֵן** – בחינה **זו** – **האורות** של הספירות – הן **הַלָּמֶ"ד כֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.** – ב"אצילות" הרי גם הכלים ואפילו חיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" הם אלקות, ובחיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" המתלבשים בעולמות בריאה־יצירה־עשיה להיות להם נשמה וחיות – יש בכל אחד מהם שלש הבחינות: פנימי, אמצעי וחיצון, או כפי שכתוב לפעמים הלשון "סת"ר", **סוף, תוך, ראש** – הרי שכל עשר הספירות שב"מלכות" עם שלש הבחינות שבכל אחת מהן – הם למ"ד כלים, המתלבשים בבריאה־יצירה־עשיה והם ענין של אורות ושל נשמה ל"ספירות" של בריאה־יצירה־עשיה. **וְכֵן בַּאֲצִילוּת,** – ההתהוות של ה"יש הנאצל" היא מחיצוניות הכלים של הספירות שב"אצילות" – **מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן אֱלָקוּת, נִבְרְאוּ הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת** – שאין זה ענין של ספירות וכלים בהם מתלבשים אורות פנימיים, אלא זה ענין של חיצוניות של אותו עולם, **שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶן בְּחִינַת הָעִגּוּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת,** – "עיגולים" הוא ענין של עיגול ומקיף של הספירות, שאינו מאיר בפנימיות, שהדבר יהיה כמו האור הפנימי המחיה אותו – אלא הוא מאיר רק באופן של מקיף, שהדבר שהוא מאיר ומחיה יוכל להיות נרגש לענין של "יש" – על־כל־פנים "יש" כפי שהוא ב"יש הנאצל", **וְגַם גּוּפוֹת** – הגופים של **הַמַּלְאָכִים דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן בְּחִינַת יֵשׁ,** – מתהווים מחיצוניות הכלים של הספירות ד"אצילות", **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[26]**: "וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תְּהִלָּה",** – הרי לא כתוב כאן מלאכים **סתם,** אלא "מלאכיו", המלאכים **שלו,** כלומר המלאכים של עולם ה"אצילות" – הרי גם בהם יש ענין של בלתי־שלימות, בהיותם ענין של "יש" ולא אלקות, **שֶׁאֵינָן בִּבְחִינַת בִּטּוּל לְגַמְרֵי כְּעָלוּל לְגַבֵּי עִלָּתוֹ.** – שכן, הם מתהווים באופן של "יש מאין" ולא כמו "עילה ועלול".

---

25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם אליבא דאמת". **26.** איוב ד, יח.

יום שישי ז' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קל, אך נשמות המלאכים... עד עמ' 260, בבי"ע.

אגרת הקדש

אך נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין וכן נשמת האדם שיצאו מזיווג דזו"נ דאצי' קודם שירדו לבי"ע אינן בכלל יש ודבר נפרד בפ"ע אלא הן מעין בחי' אלקות בצמצום עצום וכעין הכלים די"ס דאצי' שהן בבחי' גבול ע"י צמצום אור הא"ס הוא הקו המלובש בנר"נ שלהם וכמו צמצום הראשון להיות חלל וכו' (ואף גם לאחר שירדו הנר"נ דאצי' לעולם הזה לצדיקים הראשונים אפשר שלא נשתנה מהותן להיות דבר נפרד מאלקות ולכן היו מסתלקות כשרצו לחטוא בטרם יחטאו וקרוב לומר שגם האלפים ורבבות עלמין דיתבא בגולגלתא

אַךְ נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִּוּוּג הַנְּשִׁיקִין", – "זיווג נשיקין" הוא זיווג ויחוד רוחני של הספירות, שמזה בא ענין רוחני כמו **הנשמות** של המלאכים, **וְכֵן נִשְׁמוֹת הָאָדָם שֶׁיָּצְאוּ מִזִּוּוּג** – ויחוד, **דִ'זְעֵיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא'** – של הספירות ז"א (מדות) ומלכות **דַּאֲצִילוּת** – שבהשוואה לזיווג של 'נשיקין' זה נקרא "זיווג גופני", ומזה נעשה הולדה של נשמות המתלבשות בגופים גשמיים, **קֹדֶם שֶׁיֵּרְדוּ לְבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – אלא הן עדיין ב"אצילות", הרי הנשמות כפי שהן שם – **אֵינָן בִּכְלַל "יֵשׁ" וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי־עַצְמָן, אֶלָּא הֵן מֵעֵין בְּחִינַת אֲלֻקוּת** – כפי שזה בא **בְּצִמְצוּם עָצוּם,** – בצמצום של להיות בחינה של נשמה, **וּכְעֵין הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵן בְּבְחִינַת גְּבוּל** – למרות שהן אלקות, בכל זאת הן בבחינת גבול של חכמה וחסד וכדומה. שזה **עַל־יְדֵי צִמְצוּם אוֹר הָאֵין־סוֹף, הוּא הַ"קַּו" הַמְלֻבָּשׁ בְּנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם,** – שמצד שהקו המלובש בהן הוא בצמצום רב ולא מאיר בהן ענין ה"אין סוף" ו"בלי גבול" המאפיין את ה"קו", אלא הארה בלבד מה"קו" שלא נרגש בה ה"אין סוף" וה"בלי גבול" של ה"קו" – מצד זה יכולים הכלים של הספירות להיות בבחינת גבול, למרות שמצד התאחדותם וביטולם לאור הם ענין של "אלקות", כנזכר לעיל. דומה לכך הוא בנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות". אלא, על צמצום זה (שה"קו" המלובש בהם הוא הרי על ידי צמצום) אומר רבנו הזקן, שאין זה מיעוט בלבד באור ובהתארה, אלא, **וּכְמוֹ צִמְצוּם הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת חָלָל וְכוּ'** – וכמו הצמצום הראשון שהיה ב"אור אין סוף" כדי שיוכל להיות מקום לענין העולמות, שצמצום זה (הצמצום הראשון) אינו ענין של מיעוט באור, אלא סילוק האור. ואילו שאר הצמצומים שבסדר השתלשלות הם הרי באופן של מיעוט. אך, צמצום **זה** של אור הקו המתלבש בספירות – בנר"נ (נפש־רוח־נשמה) של הספירות – דומה לאופן הצמצום של הצמצום הראשון. כל האמור הוא ביחס לנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות", לפני שהן מתלבשות בגוף, שאז הן מעין מאלקות ואינן "יש" ו"דבר נפרד". להלן יסביר רבנו הזקן, שגם אחרי שהנשמות ד"אצילות" ירדו לעולם הזה, הרי בצדיקים הראשונים גם כן לא נשתנו נשמות **אלו** להיות דבר נפרד מאלקות. (**וְאַף גַּם לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה** – שהן במדריגה **דַּאֲצִילוּת לָעוֹלָם הַזֶּה לַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים - אֶפְשָׁר**[27] **שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מָהוּתָן** – לגבי איך שהן היו בהיותן ב"אצילות", **לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד מֵאֲלֻקוּת,** – להיות מציאות "יש" הנפרד מאלקות, אלא הן נשארות באותה בחינה כפי שהן היו ב"אצילות", **וְלָכֵן הָיוּ מִסְתַּלְּקוֹת** – מהגוף, **כְּשֶׁרָצוּ לַחֲטֹא בְּטֶרֶם יֶחֱטְאוּ.** – וכפי שאומר בתיקוני זוהר[28], שבחינת "נשמה דאצילות", מסתלקת מהגוף לפני עשיית החטא, ומפרש שם בכך את הפסוק "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם"[29], שהעוונות מבדילים בין הנשמה והאלקות של הנשמה (הנשמה מצד בחינת האצילות שבה שהיא ענין של אלקות), שכן, בחינה זו של הנשמה שמצד "אצילות" – מסתלקת, **וְקָרוֹב לוֹמַר, שֶׁגַּם**[30] **הָאֲלָפִים וְרִבְבוֹת עָלְמִין דְּיִתְבָא בְּ"גֻלְגַּלְתָּא" דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וּ"זְעֵיר אַנְפִּין"** – שגם האלפים ורבבות עולמות הנמצאים בגלגל של "אריך אנפין"

---

27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אומרו "אפשר" וכללות הענין - אפשר יש לקשרו עם הענין דמשה משה לא פסיק טעמי' משא"כ אברהם (תו"א ותו"ח ר"פ משפטים ובכ"מ)". **28.** תיקון ע' (קכד, סע"א). **29.** ישעי' מט, ב. **30.** הרבי מעיר, שאפשר להסביר זאת לפי מה שמבאר ה"צמח צדק" ב"אור התורה" שמות ע' קצט. שם כותב ה"צמח צדק": ...יובן ענין ריבוי העולמות הנז' באד"ר י"ג אלף עלמין כנ"ל וכן עוד כמה מספרים דאינו ר"ל עלמין ממש אלא הן בחי' אותיות עליונים רוחני' מאד ע"ד שנת' בהקדמה א' שיש כמה בחי' אותיות גבוה מעל גבוה ומה שנק' בשם עלמין היינו משום שאלו היו משתלשלים ונמשכים למטה בהשתלשלות המדריגות מדריגה אחר מדריגה עד שהיו מתגשמים להתלבש בעשיה הי' מהן התהוות תליסר אלף עלמין וא"כ אף שלא נתגשמו למטה הרי מ"מ יש בהם הכח והחיות של בחי' י"ג אלף עלמין והרי אדרבה עיקר בחי' עוה"ז וחיותו וקיומו הוא ג"כ בחי' אותיות המלובשים בו מדבר הוי' ורוח פיו ית' והרי עיקר מציאות הנברא הוא בחי' האותיות מע"מ המלובשים בו ובהסתלקותם הי' כלא הי' א"כ האותיות מע"מ הן הן עיקר העוה"ז אלא שירדו בהשתלשלות המדריגות ירידה אחר ירידה כענין ג' אלפים משל עד שיוכלו להתלבש בעוה"ז הגשמי שיוכל להכילן ע"י שנתלבשו כו' ובעוד אותיות אלו בשרשן ומקורם הן נעלים יותר לאין קץ וגדל יותר כחם ומעלתם אז שאין ערוך בחי' אותיות מים המלובשים במים גשמי' לגבי אותיות אלו שבבחינת חסד עליון כו' וכנ"ל בהקדמה הב' וא"כ בחי' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא וכי מפני שלא ירדו בהשתלשלות נגרע ערכן הרי אדרבא הם נעלים יותר לאין קץ מאותיות אלו שירדו מדריגה אחר מדריגה לכן נק' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא בשם עלמין ממש שהן הן כח וחיות של תליסר אלף עלמין ממש בחיות רם

ו"זעיר אנפין" (כפי שכתוב בקבלה)[31], **אֵינָן "עָלְמִין"** – עולמות **מַמָּשׁ כְּעֵין הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת וּבְחִינַת "יֵשׁ", אֶלָּא** – הם, **כְּעֵין נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִּווּג הַנְּשִׁיקִין",** – בנזכר לעיל, שאין הן ענין של "יש" כמו ההיכלות או הגופים של המלאכים, **וְנִקְרְאוּ "עָלְמִין"** – ענין של עולמות, ש"עולם" הוא הרי מלשון העלם, ענין של "יש", **לְגַבֵּי בְּחִינַת הַ"גֻּלְגַּלְתָּא" וְ"דִקְנָא").** – שלעומת הביטול והתאחדות עם "אור אין סוף" של הבחינות "גולגלתא" ו"דיקנא", הם נקראים "עלמין" (עולמות), **אַךְ** – המלאכים והנשמות ד"אצילות", **אֵינָן אֱלֹקוּת מַמָּשׁ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן,** – בריאת "יש מאין" היא רק בכוח "אין סוף", וכיוון שהכלים של ספירות ד"אצילות" מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף", לכן יכולה להיות על־ידם ההתהוות של "יש מאין"; ואילו המלאכים ד"אצילות", וכן הנשמות, למרות שהם מעין מאלקות – אבל אין הם אלקות ממש להוות "יש מאין", **מֵאַחַר שֶׁכְּבָר יָצְאוּ וְנִפְרְדוּ מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁבָּהֶן** – בכלים, **מְלֻבָּשׁ הַ"קַּו" מֵאוֹר אֵין־סוֹף,** – שמצד זה שמלובש בהם "אור אין סוף" (שכן, ה"קו" הוא הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות), והם מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף" המלובש בהם, לכן יכול להיות מהם ההתהוות של "יש מאין", **שֶׁ** – כן **הָאוֹר הוּא כְּעֵין הַמָּאוֹר,** – מקור האור, **הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל מֵאַיִן לָבֹא שֶׁקֹּדֶמֶת לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם,** – שכן, מציאותו איננה מסוג המציאות שיש לה גורם ועילה (מפני ששייך בה ענין של **לא**־מציאות), אלא היא מציאות עצמותית, **וְלָכֵן הוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן וְאֶפֶס הַמְּחֻלָּט מַמָּשׁ,** – לא "אין" שכל ענינו הוא רק העדר ה"יש" – אבל הוא גם לא היפך ה"יש", אלא "אין ואפס המוחלט", העדר ה"יש" החלטי שהוא היפך ה"יש", **כְּלִי שׁוּם עִלָּה וְסִבָּה אַחֶרֶת קוֹדֶמֶת** – ושייכת, **לְיֵשׁ הַזֶּה.** – שכן, ה"אין האלקי" (הכוח האלקי) ממנו בא ה"יש", הוא הרי **היפך** ענין ה"יש", ואינו מהווה **סיבה** כלל **שבהקדמה ובשייכות** ל"יש", כי הוא הרי ההיפך מזה, הוא הענין של "אין" ולא "יש". ולכן, דוקא מהכלים של הספירות ד"אצילות", שבהם מלובש "אור אין סוף", יכולה להיות ההתהוות של "יש מאין"; אבל לא מהמלאכים והנשמות שכבר יצאו ונפרדו מהכלים, שאין הם אלקות ממש שתוכל להיות מהם ההתהוות של "יש מאין". אלא, כיוון שהתהוות ה"יש" היא דוקא בכוח ה"אין סוף", לשם מה זקוקים, איפוא, בזה לענין הכלים של הספירות? אומר על כך רבנו הזקן: **וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַיֵּשׁ הַזֶּה הַנִּבְרָא בְּכֹחַ הָאֵין־סוֹף** – שהוא ענין של "אין סוף" ו"בלי גבול", הרי שהדבר הבא ממנו גם כן צריך להיות ענין של "בלי גבול", וכדי שה"יש" יהיה **כַּעַל גְּבוּל וּמִדָּה - נִתְלַבֵּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בְּכֵלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת,** – שיש בהם כבר הענין וההגבלה של "חכמה", "חסד" וכו', **וּמִתְיַחֵד בְּתוֹכָן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, עַד דְּ"אִיהוּ** – הוא, "אור אין סוף", **וּגְרָמוֹהִי** – והכלים של הספירות, **חַד",** – הם דבר אחד, **לִבְרֹא בָּהֶן וְעַל־יָדָן בְּרוּאִים בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן** – של הכלים של הספירות ד"אצילות", **כְּבְרִיאָה־עֲשִׂיָּה.** – דבר שמוסיף במיוחד לנבראים ענין הגבול והגשמה. למרות שאמר לעיל שהתהוות ה"יש" היא בכוח ה"אור אין־סוף" על ידי הכלים של כל עשר הספירות ד"אצילות" – יאמר להלן שעיקר ענין הישות בנבראים (שהנבראים יהיו מציאות "יש" ודבר נפרד לגמרי) שבהרגשתם יהיו נפרדים לגמרי מאלקות, – בא מ"מלכות דאצילות". שכן, ענין ה"מלכות" (ומלוכה) הוא דוקא על דברים שהם נפרדים ומבטלים עצמם למלך המולך עליהם, כפי הכלל[32] "אין מלך בלא עם", "עם" – מלשון "עוממות", כלומר, כמו "גחלים עוממות", כך הכוונה ב"עם" לגבי אנשים, היא, כאלה שהם

אגרת הקדש

דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין ההיכלות דאצי' ובחינת יש אלא כעין נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין ונקראו עלמין לגבי בחי' הגולגלתא ודיקנא) אך אינן אלקות ממש לברוא יש מאין מאחר שכבר יצאו ונפרדו מהכלים די"ס שבהן מלובש הקו מאור א"ס שהאור הוא כעין המאור הוא מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה וכדי שיהיה היש הזה הנברא בכח הא"ס בעל גבול ומדה נתלבש אור א"ס בכלים די"ס דאצילות ומתייחד בתוכן בתכלית היחוד עד דאיהו וגרמוהי חד לברוא בהן ועל ידן ברואים בעלי גבול ותכלית ובפרט ע"י התלבשותן בבי"ע.

ונפלא לאין שיעור יותר מהחיות המלובש בעולמות בי"ע כו' (ובזה יובן מ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיוהי וז"ל וקרוב לומר שגם **האלפים ורבבות עלמין דיתבין בגולגלתא** דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין **היכלות דאצי' ובחי' יש כו'** עכ"ל. ור"ל כי הנברא שנתהווה מהאותיות הוא יש ודבר נפרד משא"כ האותיות עצמן הן בחי' אלקות רק שנק' עלמין לגבי גולגלתא ור"ל שהן בחי' אותיות שכבר נמשכו להיות מקור ושרש להתהוות עלמין כמו בחי' אש שלמעלה שהוא מקור ושרש לאש הגשמי משא"כ בחי' גלגלתא כו', ומש"ש שאינן אלקות ממש לברוא יש מאין ר"ל כי עיקר התהוות היש הוא מבחי' א"ס ב"ה הסוכ"ע רק שהוא ע"י אותיות אלו כו' כצ"ל אם באנו לומר שדבריו באגה"ק הנ"ל עם מ"ש ועמדו רגליו הם שניהם כוונה אחת, אמנם יש לומר ג"כ דהתם באגה"ק פי' בענין אחר שהם ע"ד בחי' נשמות דאצילות ע"ש. אבל מ"מ שני מקומות עולה בקנה אחד שאינן בחי' יש ודבר נפרד כאשר העולמות דבי"ע).

31. ראה זח"ג קכח, ב. **32.** בחיי וישב לח, ל. ובכ"מ. שער היחוד והאמונה פ"ז.

רחוקים ממעלת המלך ואין להם שום קירבה אליו, כפי שיש למשל לאב אל ילדיו, שעל ילדים לא שייך ענין המלוכה, אלא דוקא על זרים שהם נפרדים מהמלך. לכן מתהווים ממדת ה"מלכות" נבראים המרגישים עצמם כמציאות "יש" וכדבר נפרד מאלקות, שכן עליהם שייך ענין המלכות, שהם בעבודתם העצמית יתבטלו למלכות שמים.

יום שבת קודש ח' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 260, אמנם מודעת... עד עמ' קלא, והלידה.

אגרת הקדש

אמנם מודעת זאת שעיקר התהוות היש ודבר נפרד לגמרי הוא ממל' דאצילות שנעשה עתיק דבריאה כי אין מלך בלא עם וכו' וגם ריבוי הנבראים והתחלקותן שנבראו בכח הא"ס יחיד ומיוחד בתכלית הוא ע"י ריבוי האותיות היוצאין ממל' פי ה' וברוח פיו כל צבאם וה' מוצאות הפה הן מה"ג דנוק' ולזאת נקראת עלמא דאתגליא כי בה נגלה כח אור אין סוף לברוא יש מאין שלא ע"י עילה ועלול אבל ט' ספירות הראשונות נאצלו בהשתלשלות עילה ועלול ואור הא"ם הוא מלובש בחכמה לבדה. וז"ש נעוץ תחלתן בסופן כי כתר הוא ממוצע בין המאציל לנאצלים ויש בו בחי' האחרונה של הא"ם ולכן נקרא כתר מלכות כי אין כתר אלא למלך וגם כי בחי'

אָמְנָם מוֹדַעַת זֹאת, – הרי ידוע, **שֶׁעִקַּר הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד לְגַמְרֵי,** – מאלקות, **הוּא מִמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – מספירת ה"מלכות" של עולם ה"אצילות", **שֶׁנַּעֲשָׂה** – "מלכות דאצילות" נעשית **'עַתִּיק דְּבְרִיאָה',** – "עתיק" הוא ענין התענוג, פנימיות הרצון, ו"מלכות דאצילות" נעשית ענין של תענוג ורצון לעולם ה"בריאה" – מצד "מלכות" נוצר תענוג בנבראים המרגישים את עצמם ל"מציאות", ועל־ידי־זה מתבצע ענין ה"מלכות", **כִּי "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם וְכוּ'"**[38]. – כנזכר לעיל, שהענין של מלך ומלוכה הוא על "עם" דוקא, על זרים ורחוקים מהמלך, שהם הנבראים של עולם ה"בריאה" והעולמות שלמטה ממנו, שאינם כמו הנאצלים שהם "אצלו וסמוך לו", קרובים ומאוחדים עם אלקות, אלא זה ענין של בריאה ונבראים שעליהם מתבטא ענין המלוכה. **וְגַם רִבּוּי הַנִּבְרָאִים וְהִתְחַלְּקוּתָן** – שכל נברא שונה מזולתו, למרות **שֶׁנִּבְרְאוּ בְּכֹחַ הָ"אֵין־סוֹף"** – שהוא **יָחִיד וּמְיֻחָד בְּתַכְלִית** – הרי מבלי הבט על מה שהנבראים באים מכוח ה"אין סוף" שהוא "יחיד ומיוחד" בתכלית, בכל זאת שיהיו בהם ריבוי גדול והתחלקות, **הוּא עַל־יְדֵי רִבּוּי הָאוֹתִיּוֹת הַיּוֹצְאִין מִמַּלְכוּת,** – הנקראת **"פִּי ה'", "וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם",** – כמו שכתוב[33]: "(בדבר ה' שמים נעשו) וברוח פיו כל צבאם" – כל הנבראים, **וְה' מוֹצָאוֹת הַפֶּה** – שלמעלה, כשם שבאדם באותיות הדיבור מחמש מוצאות הפה, כך ישנן גם למעלה חמש מוצאות הפה, מהן באות אותיות הדיבור שלמעלה, **הֵן מַה' גְּבוּרוֹת** – חמש בחינות הגבורה, **דְ'נוּקְבָא'.** – שב"מלכות", **וּלְזֹאת** – ולכן **נִקְרֶאת** – "מלכות", **"עַלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – העולם של התגלות, **כִּי בָהּ נִגְלָה כֹּחַ אוֹר אֵין־סוֹף לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן שֶׁלֹּא עַל־יְדֵי עִלָּה וְעָלוּל,** – "עילה" ו"עלול" יש גם בנבראים, ואילו בריאת "יש מאין" היא רק בכוח ה"אין סוף", וכוח **זה** בא בגילוי ב"מלכות דאצילות", **אֲבָל ט' סְפִירוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת** – שלפני ספירת ה"מלכות", **נֶאֱצְלוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה וְעָלוּל, וְאוֹר הָאֵין־סוֹף הוּא מְלֻבָּשׁ בַּחָכְמָה לְבַדָּהּ.** – "חכמה" כפי שהיא מ"אין סוף" היא כעין "יש מאין", "והחכמה **מאין** תמצא", ו"אור אין סוף" מאיר ב"חכמה" (ועל ידי "חכמה" מאיר "אור אין סוף" בכל שאר הספירות). הוספת כ"ק רבינו: **ואין סתירה בין הנ"ל דבריאה – הוא לבדו בכחו כו' ומודעת זאת דהוא מל' כי וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב:** – בספר יצירה[34], בענין עשר ספירות: **"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן",** – שה"תחילה" (שהיא למעלה מהראש) נמצאת **בסוף** במדה מרובה יותר מאשר בראש. ה"ראש" בספירות, הוא ספירת ה"חכמה" (הנקראת ראש וראשית, "ראשית חכמה")[35], וה"תחילה" שלמעלה מהראש היא ספירת ה"כתר". הרי שה"תחילה", ספירת הכתר, "נעוץ" ונמצאת בסוף של הספירות, ספירת ה"מלכות", האחרונה בכל הספירות, **כִּי 'כֶּתֶר' הוּא מְמֻצָּע בֵּין הַמַּאֲצִיל** – שהוא "אין סוף", **לַנֶּאֱצָלִים,** – שהם ענין של גבול, **וְיֵשׁ בּוֹ** – ב"כתר", **בְּחִינָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הָאֵין־סוֹף.** – שכן, כל ממוצע מכיל שתי המדריגות שהוא הממוצע ביניהן. וכיוון ש"כתר" ממוצע בין "אור אין סוף" לבין "נאצלים", הרי שהוא כולל בתוכו גם מ"אור אין סוף" וגם מה"נאצלים", ובחינת "אור אין סוף" ש"כתר" מכיל בתוכו היא הבחינה האחרונה של "אין סוף", והיא ה"תחילה", הבחינה של "אין סוף" ש"נעוץ" ונמצאת ב"מלכות", וכנזכר לעיל שב"מלכות" מתבטא כוח ה"אין סוף" לברוא "יש מאין", **וְלָכֵן נִקְרָא** – כתר, **"כֶּתֶר מַלְכוּת",** – כפי שאומר במאמרו "פתח אליהו" שבתיקוני זוהר – "כתר עליון **איהו** (הוא) כתר מלכות", **כִּי אֵין כֶּתֶר אֶלָּא לְמֶלֶךְ,** – כך הדבר כאן – עיקר ענין הכתר הוא, כדי שיומשך ענין ה"אין סוף" (שב"כתר") ל"מלכות", **וְגַם** – כתר נקרא "כתר מלכות" לא רק מפני שממנו נמשך כוח ה"אין סוף" ל"מלכות", אלא

---

33. תהלים לג, ו. **34.** פ"א מ"ז. **35.** תהלים קיא, י.

שב"כתר" עצמו יש הענין של "מלכות" **כִּי בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה דְּאֵין־סוֹף הִיא מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף**[36], – הרי שב"כתר" יש גם הענין של "מלכות", שהרי הבחינה האחרונה של "אין סוף" היא "מלכות דאין סוף", **וְלָכֵן גַּם הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת נִקְרָא "כֶּתֶר" מִמַּטָּה לְמַעְלָה.** – כשמונים את הספירות מלמטה למעלה, מהספירה התחתונה לספירה העליונה, נקראת "מלכות", הספירה האחרונה, בשם "כתר" לגבי שאר הספירות – וזאת מפני שבה נמצאת בחינת ה"כתר", וזה מאיר לספירות שלמעלה מ"מלכות" באופן של "אור חוזר", כל האמור הוא מצד זה שב"מלכות דאצילות" מתבטא הכוח של "אין סוף" בענין בריאת "יש מאין",

אגרת הקדש

אחרונה דא"ס היא מל' דאין סוף ולכן גם המל' דאצי' נקרא כתר ממטה למעלה ומה גם כי בריאת הנשמות ממנה להיות יש ודבר נפרד בפ"ע בעולם הבריאה ונקרא בשם לידה כקריעת י"ם דבעתיקא תליא וגם כל גידול הנשמות כל ז' חדשים מזיווג של שמיני עצרת עד שביעי של פסח הוא כמו גידול זו"נ בבטן אימא עילאה שהוא ע"י אורות עליונים מאימא עילאה ומלמעלה למעלה עד אין סוף המתלבש בה כל ט' או ז' ירחי לידה. וככה הוא בבריאת נשמות ומלאכים לעולם הבריאה וגם כל עיקר ושרש הטיפה שמקבלת ומתעברת מז"א הוא ממוחין דאו"א ובכל זיווג נמשכת לאו"א מא"א וע"י ומלמעלה למעלה עד אין סוף רק שהכל בהעלם במוחין עד לידת הנוק'

שמ"מלכות" מתהווים הנבראים שהם "יש" ו"דבר נפרד" (בהרגשתם) מאלקות. ואילו בנבראים – הרי זה רק שמתבטא **הכוח** של "אין סוף" לברוא "יש מאין", אבל אי אפשר לקרוא לכך **התגלות** של "אור אין סוף", שכן הנבראים הרי מרגישים עצמם למציאות "יש" – אין זה הרי **גילוי** של "אור אין סוף"; להלן יסביר רבנו הזקן, שלאמיתו של דבר נוצרים מצד "מלכות" גם ענינים שהם **גילוי** של אלקות ו"אור אין סוף", כפי שהדבר הוא בלידת והתהוות הנשמות שמ"מלכות", שנשמות הן הרי אלקות, וכפי שאלקות בא בצמצום של נברא, יש מצד "מלכות" גם הענין של **גילוי** אלקות ו"אור אין סוף", **שלכן** זה נקרא "עלמא דאתגליא" – עולמות של התגלות, – שעל ידי ספירה זו **נתגלה** "אור אין סוף" בעולמות (ולא רק **הכוח** של "אין סוף" המתבטא בהתהוות הנבראים, שכפי שהוסבר לעיל זה ענין של העלם בנבראים המרגישים את עצמם למציאות "יש"). **וּמַה גַּם**[37], **כִּי בְּרִיאַת הַנְּשָׁמוֹת** - **מְמֻנָּה,** – מ"מלכות", **לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי־עַצְמוֹ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה,** – לא כפי שהנשמות הן בעולם ה"אצילות", שהן שם מהות של אלקות, בטלות ולא מרגישות עצמן ל"יש", אלא כמו שהנשמות הן בעולם ה"בריאה", שם הן מרגישות עצמן ל"יש" ו"דבר נפרד", ויחד עם זה הן ענין של אלקות וממשיכות אלקות בעולמות, **וְ** – מה שנשמות באות מ"מלכות", **נִקְרָא בְּשֵׁם "לֵידָה",** – שזקוקים לכך לכוח עליון מיוחד של "אין סוף", **כִּקְרִיעַת יַם־סוּף** – שאומר על כך בזוהר[38] **דְּ"בְעַתִּיקָא תַּלְיָא".** – שהדבר תלוי ב"עתיק" שהוא נעתק ונבדל מעולמות, והוא פנימיות ה"כתר". שכן, ב"כתר" ישנם הרי "עתיק" ו"אריך", "אריך" – ראש ומקור לנאצלים, ו"עתיק" – הבחינה האחרונה של "אין סוף". וכשם שעל קריעת ים־סוף נדרש כוח של "עתיק" (מ"אין סוף"), כך גם ללידת הנשמות, שכפי שמדובר בקבלה זה **אותו** ענין של קריעת ים־סוף, נדרש גם על כך כוח מיוחד של "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק **ללידת** הנשמות נדרש כוח של "אין סוף", כי־אם גם על ענין **העיבור** של הנשמות, שלפני הלידה, נדרשים אורות עליונים עד "אין סוף". **וְגַם כָּל גִּדּוּל הַנְּשָׁמוֹת כָּל ז' חֳדָשִׁים, מִזִּוּוּג שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת עַד שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח,** – שכתוב בקבלה[39] ששמיני עצרת הוא היחוד והזיווג "להוליד נשמות", ו"לידת הנשמות" היא בשביעי של פסח, בזמן קריעת ים־סוף, **הוּא כְּמוֹ גִּדּוּל 'זְעֵיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא'** – הספירות "ז"א (זעיר אנפין – מדות) ו"מלכות" דאצילות, שהן לפני כן בהעלם, ומתגדלות **בְּבֶטֶן "אִמָּא עִלָּאָה",** – בפנימיות "בינה" דאצילות, **שֶׁהוּא עַל־יְדֵי אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים מֵ"אִמָּא עִלָּאָה",** – ספירת ה"בינה", **וּמִלְּמַעְלָה לְמַעְלָה עַד אֵין סוֹף, הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהּ** – ב"בינה" – לשם גידול זו"נ ("זעיר אנפין" ו"מלכות") **כָּל ט' אוֹ ז' יַרְחֵי לֵידָה.** – "זו"נ" דאצילות "נולדות" מ"אימא **עילאה**", "בינה" דאצילות, וכך גם ב"אימא **תתאה**, ב"מלכות", שגידול הנשמות שבה הוא גם כן על ידי אורות עליונים והמשכה מ"אור אין־סוף". **וְכָכָה הוּא בִּבְרִיאַת נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים לְעוֹלָם הַבְּרִיאָה.** – שזה גם כן על ידי אורות עליונים, עד "אור אין סוף", הנמשכים ב"מלכות". להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק עבור **לידת** הנשמות ועבור **העיבור** נמשכים אורות עליונים, כי־אם גם עבור שורש הענין של עיבור, שיוכל להיות העיבור, זקוקים גם כן להמשכת אורות עליונים. **וְגַם, כָּל עִיקַּר וְשֹׁרֶשׁ הַטִּיפָּה שֶׁ** – "מלכות", **מְקַבֶּלֶת וּמִתְעַבֶּרֶת מִ"זְעֵיר אַנְפִּין",** – (מדות), **הוּא מִמֹּחִין דְּ"אַבָּא וְאִמָּא",** – "חכמה" ו"בינה", **וּבְכָל זִוּוּג** – של "חכמה" ו"בינה", שיומשך מזה ענין של הולדה, **נִמְשֶׁכֶת** – הטיפה **לְ"אַבָּא וְאִמָּא"** – "חכמה" ו"בינה", **מֵ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וְ"עַתִּיק יוֹמִין", וּמִלְּמַעְלָה לְמַעְלָה עַד אֵין סוֹף,** רַק שֶׁהַכֹּל בְּהֶעְלֵם בַּמֹּחִין, עַד לֵידַת הַ'נּוּקְבָא' –

---

36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מההג"ה בפנ"ב (בח"א). ולקמן קלא, ריש ע"ב". **37.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שעי"ז יובן ביותר שאין סתירה בהנ"ל - כי בריאת הנשמות וכו' בעתיקא תליא ואפילו הגידול כו' וההיכלות". **38.** ח"ב נב, ב. **39.** ראה לקו"ת צו טז, ב. וש"נ.

אגרת הקדש

הנשמות והמלאכים וההיכלות לעולם הבריאה. נמצא שזהו גילוי אור א"ס ממש ע"י העיבור והלידה.

"מלכות" מגלה, **הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים וְהַהֵיכָלוֹת לְעוֹלָם הַבְּרִיאָה. נִמְצָא, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, עַל־יְדֵי הָעִבּוּר וְהַלֵּדָה.** – לא רק המשכה **מכוח** ה"אין סוף", הנמשכת על־ידי "מלכות" בהתהוות הנבראים, כי־ אם גם ענין של **גילוי** מ"אור אין סוף" שבא על־ ידי העיבור ולידת הנשמות, הרי מה ש"מלכות" נקראת "עלמא דאתגליא" – עולמות של התגלות – אינו רק מפני שעל־ידה מתגלה **הכוח** מ"אין סוף" בנבראים באופן של העלם, כי־אם גם התגלות ממש של אלקות ו"אור אין סוף" בעולמות כפי שזה נעשה על־ידי נשמות.

המשך ביאור למס' עירובין ליום שישי עמ' א

המאורסים קודם כניסתם לחופה, ויתכן שנתרצתה ונבעלה לו, ועל כן צריכה להמתין שלשה חודשי הבחנה כנשואה.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַנָּשִׁים הנשואות **יִתְאָרְסוּ** – מותרות הן להתארס מיד, ואין גוזרים על אירוסין משום נישואין, **חוּץ מִן הָאַלְמָנָה** – אשה שמת בעלה, שאינה רשאית להתארס בתוך שלושים יום למיתת בעלה, **מִפְּנֵי הָאִיבּוּל** – לפי שהיא חייבת בדיני אבילות על בעלה, אבל גרושה מותרת להתארס מיד לאחר גירושיה.

וְאַמְרִינָן במסכת יבמות (מב:), **רַבִּי אֶלְעָזָר לֹא עָל לְבֵי מִדְרָשָׁא** – לא בא לבית המדרש, **אַשְׁכְּחֵיהּ** – פגש **לְרַבִּי אַסִּי דַּהֲוָה קָאֵים** – שהיה עומד. **אָמַר לֵיהּ** רבי אלעזר לרבי אסי, **מַאי אָמוּר בְּבֵי מִדְרָשָׁא** – מה אמרו בבית המדרש. **אָמַר לֵיהּ** רבי אסי, **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי,** המתיר לגרושה להתארס מיד לאחר גירושיה.

מבררת הגמרא: ממה שפסק רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי, **מִכְּלָל** – משמע, **דְּיִחִידָאָה פָּלִיג עָלֵיהּ** – שתנא קמא החולק על רבי יוסי ואוסר על נשואה להתארס דעת יחיד היא, שאם היתה זו דעת רבים לא היה רבי יוחנן פוסק הלכה כרבי יוסי כנגד הרבים.

מבארת הגמרא: **אִין** – אכן כך, דברי תנא קמא דעת יחיד הם. **וְהָתַנְיָא** – ויש להוכיח כן ממה ששנינו בברייתא, **הֲרֵי שֶׁהָיְתָה** אשה נשואה שנתאלמנה או נתגרשה, ובחדשים שקדמו למיתה או לגירושין היתה **רְדוּפָה לֵילֵךְ לְבֵית אָבִיהָ,** כלומר, היתה רגילה לחיות רוב ימיה בבית אביה המתגורר בעיר אחרת ממקום מגורי בעלה, וממילא לא היתה רגילה עם בעלה, **אוֹ** (שהיתה) [**שֶׁהָיָה**] **לָהּ כַּעַס עִם בַּעְלָהּ** ולא שימשה עמו, **אוֹ שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ** זָקֵן **אוֹ** חוֹלֶה ואינו ראוי לשמש, **אוֹ שֶׁהָיְתָה הִיא** חוֹלָה ואינה מקבלת טורח תשמיש, או שהוחזקה עֲקָרָה על ידי שנישאת לשלשה בני אדם ולא ילדה, או שהיתה זְקֵנָה או קְטַנָּה, וְכן אם היתה אֵילוֹנִית – עקרה מלידה, שאין לה סימני נערות לעולם, וְכן אם היתה אשה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד מחמת סם ששתתה, **אוֹ** שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין בחדשים שקדמו למיתתו או לגירושין, וְכן אשה **הַמַּפֶּלֶת** ולד **לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ,** כּוּלָּן – כל נשים אלו, אם חפצות הן להנשא לאחר **צְרִיכִין לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים,** ואף על פי שודאי הדבר שאינן מעוברות מן הבעל הראשון, מכל מקום יש לגזור אף בהן משום שאר נשים הראויות להתעבר מבעליהן. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר** לנשים אלו **לֵיאָרֵס וְלִינָּשֵׂא מִיָּד,** ואינו גוזר בהן משום שאר נשים. מבואר מדברי הברייתא, שרבי מאיר הוא החולק על רבי יוסי בדינים אלו, והוא תנא קמא שבמשנתנו, ולפי שדעת יחיד הוא, פסק רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח שרבי יוחנן אינו סובר את כללי הפסק שהובאו לעיל בשמו: הרי לבאורה יש לתמוה, **לָמָּה לִי** – מדוע הוצרך רבי יוחנן לפסוק הלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי מאיר, **וְהָא אָמְרַתְּ** – והרי רבי יוחנן עצמו אמר לעיל שבכל מקום שנחלקו **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי.** אלא בהכרח יש ללמוד מכך שרבי יוחנן לא אמר כללים אלו מעולם, אלא אמוראים אחרים אמרום מדעת עצמם, ולפיכך הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שבמשנה זו הלכה כדברי רבי יוסי.

דוחה הגמרא: **וּמַאי קוּשְׁיָא** – מה מקום יש לקושיא זו, **דִּלְמָא** – הרי יתכן לומר שרבי יוחנן עצמו אמר כללים אלו, ומכל מקום הוצרך לפסוק כאן הלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי מאיר, **לְאַפּוּקֵי** – כדי להוציא **מִדְּרַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר** שיש לפסוק **הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר בְּגִזֵּירוֹתָיו** – בכל מקום שהוא מחמיר לאסור משום גזירה, ועל כן הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שאף על פי שרבי מאיר מחמיר כאן יותר מרבי יוסי, מכל מקום אין הלכה כמותו אלא כרבי יוסי.

הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שרבי יוחנן עצמו אינו סובר כללים אלו: **אֶלָּא** – יש להוכיח כן **מֵהָא דְּתַנְיָא** – ממה ששנינו בברייתא, **הוֹלְכִין** – מותר לילך **לְיָרִיד שֶׁל נָכְרִים,** דהיינו, יום שוק הנקבע ליום חג של גוים, **וְלוֹקְחִים** [–קונים] **מֵהֶן** שם **בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, בָּתִּים שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְכוֹתֵב** שטרות לראיה שקנה מהם, **וּמַעֲלֶה** את השטרות **בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן** – לפני הדיינים שלהם שיחתמו עליהם, ואף על פי שנותן להם חשיבות בזה, ויש לחוש שמא ילכו ויודו על כך לעבודה זרה, מכל מקום רשאי הוא לעשות כן, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל** את רכושו **מִיָּדָן** של הגוים, שהרי אם לא יחתים את דייניהם על השטרות עלולים המוכרים לערער על המכירה. **וְאִם הָיָה** הלוקח מהם **כֹּהֵן** רשאי הוא להיות **מְטַמֵּא בְּחוּצָה לָאָרֶץ** – ליצא לחוץ לארץ וליטמא בטומאת ארץ העמים שהיא טומאה מדרבנן, כדי **לְדוּן וּלְעָרֵעַ עָמָּהֶן** על מכירה זו. **וּכְשֶׁם** שֶׁרשאי הוא להיות **מְטַמֵּא** בְּטומאת **חוּצָה לָאָרֶץ** כָּךְ רשאי הוא להיות **מְטַמֵּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת.**

מקשה הגמרא: **בֵּית הַקְּבָרוֹת סַלְּקָא דַּעְתָּךְ** – וכי תעלה על דעתך שרשאי הוא להיות נטמא בבית הקברות, הרי **טוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא הִיא,** ולא הותר לעבור על לאו דאורייתא משום הפסד ממון.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת הברייתא שרשאי להיות נטמא בְּטומאת **בֵּית הַפְּרָס** שהיא **מִדְּרַבָּנָן,** דהיינו, שרשאי לילך בשדה שנחרש בו קבר ואין ידוע היכן הוא, ואף שגזרו חכמים טומאה על כל השדה, מכל מקום הקילו לו לילך שם משום הפסד ממון.

ממשיכה הברייתא: **וְכֵן** רשאי הכהן להיות **מְטַמֵּא** בטומאות אלו כדי **לִישָּׂא אִשָּׁה וְלִלְמוֹד תּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי** רשאי הוא ליטמא לצורך לימוד תורה, **בִּזְמַן שֶׁאֵין מוֹצֵא** רב **לִלְמוֹד** הימנו בטהרה, **אֲבָל** אם **מוֹצֵא** הוא רב **לִלְמוֹד** הימנו בלא שיוצרך ליטמא, **לֹא יִטַּמֵּא** אפילו בטומאות דרבנן.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף בִּזְמַן שֶׁהוּא מוֹצֵא רב **לִלְמוֹד** הימנו בטהרה **נִמְּי יִטַּמֵּא** – מכל מקום רשאי הוא ליטמא כדי ללמוד מרב אחר, **לְפִי**

יום ראשון

יום ששי — ב תשרי, ב דר"ה — ה'תש"ד

לְאֵל עוֹרֵךְ דִּין – בִּתְפִלַּת מוּסָף.

שיעורים. חומש: האזינו, ששי עם פירש"י.
תהלים: י־יז. צא־צג.
תניא: והגם שהיש . . . . ־קל־ עילתו.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים הוֹדוּ, אֲבָל אוֹמְרִים פָּתַח אֵלִיָּהוּ.

מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסִּדּוּר "שַׁעַר הַקְּרִיאַת־שְׁמַע" דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "לְהָבִין הַהֶפְרֵשׁ" (ע"ד עַמּוּד א), שֶׁקֹּדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר אוֹמְרִים "אָנָּא בְּכֹחַ", פֵּרוּשׁוֹ: בְּדֶרֶךְ כְּלָל הֵם הַכַּוָּנוֹת מֵהַפְּסוּקִים שֶׁרָאשֵׁי תֵּבוֹת שֶׁלָּהֶם שֵׁם שֵׁנִי מִשֵּׁם מ"ב, אָמְנָם יֵשׁ שֶׁמְּכַוְּנִים הַתֵּבוֹת "אָנָּא בְּכֹחַ כו'" בְּמַחֲשָׁבָה, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים הָאוֹתִיּוֹת וְהַתֵּבוֹת. וְהָעוֹסֵק בְּכַוָּנוֹת צָרִיךְ לִלְמֹד הָעִנְיָנִים בָּרוּר בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז"ל, וְאָז כַּוָּנָתוֹ רְצוּיָה.

יום שני

שבת — ג תשרי ש"ת — ה'תש"ד

מַתְחִילִין "מִזְמוֹר לְדָוִד" וְלֹא "לְכוּ נְרַנְּנָה", וְכֵן בְּכָל שַׁבָּת מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב.
הַפְּטוֹרָה: שׁוּבָה – יְכַשְּׁלוּ בָם. מִי אֵל כָּמוֹךָ – מִימֵי קֶדֶם.

שיעורים. חומש: האזינו, שביעי עם פירש"י.
תהלים: יחכב. צדצו.
תניא: אך נשמת . . . 260 בבי"ע.

בִּיחִידוּת הַ"צֶּמַח צֶדֶק" אֵצֶל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן ב תֵּצֵא בְּשִׁשִּׁי בֶּאֱלוּל תקס"ד סִפֵּר לוֹ רַבֵּנוּ: שַׁבָּת פָּרָשַׁת תָּבוֹא תקכ"ח אָמַר מוֹרִי וְרַבִּי (הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ) – תּוֹרָה, וְהַתְחָלָתָהּ "וְשַׁבְתָּ עַד הַוָ"י אֱלֹקֶיךָ", וּבֵאַר כִּי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת עַד אֲשֶׁר הַוָ"י, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת, יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ, אֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים. כָּל הַחֶבְרִיָּא קַדִּישָׁא הָיוּ בְּהִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה מִתּוֹרָה הַהִיא. הָרַב הַצַּדִּיק ר' מְשׁוּלָם זוּסְיָא מֵאַנִיפּאָלִי אָמַר, כִּי הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְמַעֲלַת תְּשׁוּבָה כָּזוֹ, וְעַל כֵּן יְחַלֵּק אֶת הַתְּשׁוּבָה לַחֲלָקִים, כִּי תְּשׁוּבָה רָאשֵׁי תֵּבוֹת: ת, תָּמִים תִּהְיֶה עִם הַוָ"י אֱלֹקֶיךָ. ש, שִׁוִּיתִי הַוָ"י לְנֶגְדִּי תָּמִיד. ו, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. ב, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ. ה, הַצְנֵעַ לֶכֶת עִם ה' אֱלֹקֶיךָ.

כְּשֶׁסִּפֵּר לִי אָדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] אֶת הַנַּ"ל, סִיֵּם: תֵּבַת "תְּשׁוּבָה" צְרוּפָה מֵחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, אֲשֶׁר כָּל אוֹת הוּא דֶּרֶךְ וְאֹפֶן בַּעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה – וּבֵאַר בַּאֲרִיכוּת חֲמִשָּׁה הָאֲפָנִים – וְכֻלָּם בָּאִים מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה.

יום שלישי

יום ראשון — ד תשרי — ה'תש"ד

צוֹם גְּדַלְיָה נִדְחֶה. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ. סְלִיחוֹת.

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: כג־כח. צז־צט.
תניא: אמנם . . . קלא והלידה.

קִצּוּר בֵּאוּר אָדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] בְּאֹפֶן הָא':

ת, תָּמִים תִּהְיֶה עִם הַוָ"י אֱלֹקֶיךָ. עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה עַל־יְדֵי הַתְּמִימוּת, כַּמָּה בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת בְּעִנְיַן הַתְּמִימוּת, וּבְיַחַס אֶל הַתְּשׁוּבָה הָעוֹלָה עַל כֻּלָּנָה הִיא תְּמִימוּת הַלֵּב – הַנִּקְרֵאת עֶרְנְסְטְקֵייט [=רְצִינוּת] – כָּאָמוּר בְּאַבְרָהָם "וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ".

יום רביעי

יום שני — ה תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש״י.
תהלים: כט־לד. ק־קב.
תניא: ובזה יובן . . . קלא וכדלקמן.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַב׳:

ש, שִׁוִּיתִי הֲוָיָ׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד. הֲוָיָ׳ מוֹרֶה עַל הִתְהַוּוּת הָעוֹלָם וְהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים, אֲשֶׁר הִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ וְחַיּוּתָהּ הוּא בְּדֶרֶךְ אֵין־עֲרוֹךְ מֵאַיִן לְיֵשׁ. וְהִיא עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה עַל־יְדֵי־זֶה אֲשֶׁר תָּמִיד לְנֶגֶד עֵינָיו עִנְיַן הַהֲוָיָ׳ שֶׁל הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ.

יום חמישי

יום שלישי — ו תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח. קג־קה.
תניא: והנה כמו״כ . . . 262 להחיותם.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַג׳:

ו, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, אֲשֶׁר זֶהוּ כְּלִי לְ״וְאָהַבְתָּ אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״, וּבֵאוּר בְּמַאֲמָר ״כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ״. עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בְּסִבַּת לֵב טוֹב.

יום שישי

יום רביעי — ז תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג. קו־קח.
תניא: אמנם מציאותו . . . 262 כנ״ל.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַד׳:

ב, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ, הָאָדָם הַשָּׂם לִבּוֹ וְדַעְתּוֹ עַל כָּל הַנַּעֲשֶׂה עִמּוֹ וּמִסָּבִיב לוֹ, רוֹאֶה הוּא אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי בְּיִתְרוֹן הַ׳בַּעֲלֵי עֲסָקִים׳ עַל הַ׳יּוֹשְׁבֵי אֹהֶל׳ בְּעִנְיַן רְאִיַּת אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ. עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה מֵרְאִיַּת הַשְּׁגָחָה פְּרָטִית.

שבת קודש

יום חמישי — ח תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח. קט־קיא.
תניא: ועוד . . . קלב דמל׳ דאצי׳.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַה׳:

ה, הַצְנֵעַ לֶכֶת עִם הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ. זְהִירוּת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שׁוּם בְּלִיטָה, וּכְמַאֲמָר ״לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה״, וְעִנְיַן הָעַרְמוּמִית הוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִכָּר כְּלָל, יָדוּעַ דְּכַמָּה מֵחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַסְתִּירִים עַצְמָם, וְאִם הִתְגַּלּוּ הָיוּ מִצְטַעֲרִים. וְזֶהוּ עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה מֵהַצְנֵעַ לֶכֶת.

חיוב האב במזונות ילדיו

יום ראשון ב' תשרי ה'תשפ"א

הלכות אישות פרק יב, הלכה יד: כְּשֵׁם שֶׁאָדָם חַיָּב בְּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב בְּמְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים. מִכָּאן וָאֵילָךְ, מַאֲכִילָן עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ בְּתַקָּנַת חֲכָמִים.

חייב אדם במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד גיל שש, כי עד גיל זה הילד "צריך סיוע מאמו, וכשם שהבעל זן אותה כך זו אותו עמה" (כתובות סה, ב. רש"י שם ד"ה יוצא) וכופים אותו על זה (תוספות שם ד"ה אבל).

והוסיפו חכמים ותיקנו באושא שעליו לזון את בתו עד שתהיה בת שתים עשרה ואת בנו עד שיהיה בן שלש עשרה ויביאו שתי שערות (שם מט, ב. ורש"י ד"ה כשהן) ואף ש"אין כופין אותו לזונם אחר שש", אם אינו רוצה לזונם "גוערין בו... מכריזין עליו בציבור ואומרים פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו".

וכתב הרא"ש (כתובות פ"ד הי"ד) שהאב חייב לזון את ילדיו עד גיל שש אף אם יש להם נכסים שיכולים להתפרנס מהם, כי החיוב לזונם הוא כדוגמת חיוב מזונות האשה, אך מגיל שש ואילך אינו חייב לזונם אם יש להם נכסים משלהם.

יתירה מזו כתב ה'תוספות יום טוב' (שם פ"ד מ"ו) ש"קטני קטנים והם הפחותים מבני שש", גם אם אין לאב נכסים חייב לזונם כשם שחייב במזונות אשתו ואפילו אם יש לו רק מזונות יום אחד, צריך לתת לה מהם.

ובימינו כתב הגר"מ פיינשטין (אגרות משה יו"ד סי' קמג) שאם "האם דרה יחד עם בניה אף שהם יותר משש... ואף שהם גדולים, כל זמן שאין הדרך שבנים כאלו יוכלו להרויח לפרנס עצמן, שיתחייב האב לזון גם אותם מדין מזונות אשתו, דלא גרעי מארחי ופרחי" [וכמבואר בגמרא (שם סד, ב) שחייב הבעל לתת לאשתו גם כדי שתוכל להאכיל 'ארחי ופרחי' (אורחים מזדמנים), כי אינו יכול לומר לה להתאכזר ולהימנע מלהאכילם] וזה אחד הצרכים שחייב לספק לה.

ולכן "חייב האב במזונות בניו ובנותיו אף הגדולים, מצד חיוב מזונות שלה", עד שיוכלו לפרנס עצמם.

עזרה לאשה כשעברה על החוק

יום שני ג' תשרי ה'תשפ"א

הלכות אישות פרק יד, הלכה יח: נִשְׁבֵּית - חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ.

אשה שנידונה לעונש מאסר וניתן להמירו בתשלום קנס – האם הבעל חייב לשלם את הקנס בעבורה כדי לפטור אותה מהמאסר?

ה'בית מאיר' (אבהע"ז סי' עח סק"א) הביא פסק דין מדייני העיר פרנקפורט, לפיו חיוב הבעל לפדות את אשתו הוא רק כשנשבתה שלא באשמתה, אך אם נאסרה מחמת גניבה וכדומה, אינו חייב לפדותה.

וכן כתב הריטב"א לגבי חיוב הבעל לרפא את אשתו, שאם חלתה או נפצעה כתוצאה מפשיעה, אינו חייב ברפואתה, ודייק כן מלשון המשנה (כתובות נא, א): "לקתה, חייב לרפאותה", ומשמע שחלתה באונס ולא במזיד.

אך יש שדייקו מדברי הרמב"ם שאינו מחלק בכך שהרי שינה מלשון המשנה וכתב (בהי"ז) 'חלתה' ומשמע בכל אופן, בין באונס ובין במזיד (ראה כתב סופר אבהע"ז סי' מו). ועוד שבהלכות שלוחין ושותפין (פ"ח ה"ז) לגבי זכותו של שותף להתרפא מהממון המשותף, כתב בפירוש שאם חלה בפשיעה אינו זכאי לכך, ומאחר וכאן לא פירש כן, משמע שאין חילוק (יד דוד אישות יד, ד - קיג).

ויש שכתבו כי אף אם לגבי רפואה הבעל חייב גם כשחלתה בפשיעה, אך כשנאסרה מחמת פשיעתה, מסתבר שאינו צריך לפדותה, שאם לא כן לא תימנע מלעשות מעשים אסורים ביודעה שאם תיתפס יתחייב בעלה לשחררה, אך לגבי חולי אין חשש שתזיק לעצמה (כתב סופר שם).

ויש שהכריעו שאם עשתה מעשה שהיה ברור בסבירות גבוהה שתיתפס ותיאסר, אין הבעל חייב בפדיונה (וכך גם לגבי רפואה), אך אם מדובר במעשה שאסור על פי חוק אך בפועל רבים עושים כן ואינם נתפסים, אין זה נחשב שהמיטה על עצמה את המאסר ביודעין והבעל חייב לדאוג לשחרורה (משפטיך ליעקב ז סי' ג, ב).

מאימתי נקראת כלה?

יום שלישי ד' תשרי ה'תשפ"א

הלכות אישות פרק יח, הלכה א: וּמֵשֶׁתִּתְאָרֵס הָאַלְמָנָה, אִבְּדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ.

והטעם: משום שהמזונות לאחר מיתת הבעל נמשכים לאורך ימי אלמנותה וכיון שנתארסה הרי היא אשת איש ולא אלמנה (מגיד משנה).

וכתב ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' צג) כי לפי זה, אם רק השתדכה עדיין יש לה מזונות, כי משודכת אינה נקראת אשת איש. אך כיון שלאחר שנשתדכה הפקיעה מעצמה את כבוד בעלה הראשון תמוה לומר שתתפרנס מנכסיו, ולכן יש לבאר את כוונת הרמב"ם שאפילו נשתדכה נאבדה מזונותיה, ולענין כתובה קרא למשודכת 'ארוסה' שכן לשון הכתובה היא "כל ימי אלמנותך" שמשמעו כל זמן ששם בעלה נקרא עליה ואומרים "זוהי אלמנת פלוני", אך לאחר שנשתדכה נקראת "משודכת של פלוני".

והב"ח (שם) כתב, כי כשם שאם תבעוה לינשא ונתרצתה אינה מפסידה את מזונותיה כי יתכן ותחזור בה, כך גם כשהשתדכה.

הרמ"א (סי' צז ס"ז) הביא את הדעה שמפסידה מזונותיה אפילו כשנשתדכה, וכתב ה'חלקת מחוקק' (ס"ק יח) שאינו

דומה לתבעוה לינשא כי שם נתרצתה בדיבור בלבד ויתכן שתחזור בה, אבל ביטול קשרי שידוכין כרוך בקנס ובחרם, וגם משעת השידוכין כבר נקראת "כלת פלוני" ואין שם בעלה הראשון עליה.

וכתב ה'הפלאה' (קונט"א סקי"א) כי אף להלכה נראה כדעת הבית יוסף וה'חלקת מחוקק', אך פירושם בדברי הרמב"ם אינו נראה כי לא מצאנו שמשודכת קרויה ארוסה, ולכן יש לבאר את כוונת הרמב"ם שכאשר נתארסה נקראת "כלת פלוני" ומעתה אפילו אם ימות הארוס הפסידה מזונותיה כי כבר נפקע שם בעלה הראשון, אך כשנשתדכה אמנם זכויותיה מופקעות אך אם יתבטל השידוך תחזור ותזכה בהם כי השם "כלת פלוני" אינו חל משעת השידוך אלא רק מהאירוסין.

ארוסה שנמסרה לבעל נחשבת כנשואה?

יום רביעי ה' תשרי ה'תשפ"א

הלכות אישות פרק כב, הלכה ב: הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאָרְסָה וּמְסָרָהּ אָבִיהָ לְבַעֲלָהּ... וּמֵתָה בְּדֶרֶךְ קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה... בַּעֲלָהּ יוֹרְשָׁהּ.

ארוסה שנמסרה לבעל או לשלוחי הבעל כדי שיכניסה לחופה, ומתה קודם שתיכנס לחופה – בעלה יורש אותה, אף שאין הבעל יורש את ארוסתו (כתובות מח, ב).

ולדעת רש"י(שם ד"ה שמואל), מסירת הארוסה לבעל או לשלוחיו מועילה רק לענין ירושה, כי במסירתה לבעל מחל האב על ירושתה משום הנאתו מהנישואין הקרבים, אבל לדינים אחרים (כמו להפר את נדריה, להיטמא לה ועוד) אינה נחשבת כנשואה עד שתיכנס לחופה.

אבל התוספות (שם ד"ה ושמואל) כתבו כי מסירת האשה לבעל נחשבת ככניסה לחופה והרי היא כנשואה לכל הדינים. והטעם שבהלכה זו נזכר ירושה הוא משום החידוש שבדבר והוא: ירושת הבעל, אף שהיא תקנה מדרבנן, תיקנוה חכמים גם כשמסרה האב לבעל קודם הכניסה לחופה.

וכתב ה'בית שמואל' (אהע"ז סי' נז סק"א) כי מדברי הרמב"ם משמע שסובר כרש"י שרק לענין ירושה מועילה מסירת הארוסה לבעל, אבל לשאר הדינים, נחשבת כארוסה (שהרי לא כתב שנחשבת כנשואה).

ואילו ה'שער המלך' (הל' אישות, חופת חתנים סק"ד) כתב כי לדעת הרמב"ם הרי היא כנשואה גם לשאר הדינים. .ורואיה לזה ממה שכתב בהלכות נדרים (פי"א הכ"ב) "מסר האב לשלוחי הבעל... אין הבעל יכול להפר שאין הבעל מפר בקודמין", היינו, שאין הבעל מפר נדרים שנדרה קודם שנמסרה לשלוחיו, אבל נדרים שנדרה לאחר שנמסרה, יכול הוא להפר, כי משנמסרה לחופה הרי היא נחשבת כנשואה.

כוחו של דיבור

יום חמישי ו' תשרי ה'תשפ"א

הלכות אישות פרק כג, הלכה יג: אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶן שִׁדּוּכִין, וְאָמַר לָהּ: 'כַּמָּה אַתְּ מַכְנֶסֶת לִי', 'כָּךְ וְכָךְ', וְאָמְרָה לוֹ: 'כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לִי אוֹ כּוֹתֵב לִי', 'כָּךְ וְכָךְ'... עָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ - קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּינֵיהֶן קִנְיָן. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁנִּקְנִין בַּאֲמִירָה.

בדרך כלל אין תוקף להתחייבות אלא על ידי מעשה קנין. יוצא מן הכלל הוא הדין המבואר בהלכה זו שכאשר בני זוג (או הוריהם) מסכמים ביניהם על התחייבות כל אחד מהצדדים להוצאות הנישואין, אם 'עמדו וקדשו', ההתחייבות חלה ממילא, ללא מעשה קנין.

ויש לבאר את טעם הדבר בשתי דרכים:

א. כפשטות הלשון 'נקנים באמירה', היינו שהאמירה עצמה יוצרת את הקנין ואף שהקנין חל רק אם 'עמדו וקידשו', הקידושין מהווים רק תנאי שכאשר הוא מתקיים, חל הקנין למפרע על ידי האמירה.

ב. הקנין אינו נעשה על ידי האמירה בלבד, אלא על ידי הקידושין שאחריה.

ההשלכה המעשית בין שתי הדרכים היא אם אחד מהצדדים חוזר בו מההתחייבות לפני הקידושין. אם הקנין חל על ידי עצם האמירה והקידושין הם רק תנאי, הרי כשהקידושין נעשו והתנאי התקיים, חלה ההתחייבות למפרע משעת האמירה והחזרה שאחריה איננה מועילה. ואילו אם הקנין נוצר על ידי הקידושין, כל עוד לא חלו הקידושין לא חל הקנין והחזרה שבינתיים מועילה.

וה'נודע ביהודה' (מהדו"ת חו"מ מב) הביא מדברי התוספות (כתובות נג, א) שאפשר לחזור לפני הקידושין והוכיח מכך שהקנין חל על ידי עצם הקידושין והם אינם תנאי בלבד (וראה עזר משפט ע' קיז ואילך).

ויש מהראשונים שכתבו שהדברים נקנים באמירה רק אם עמדו וקידשו מיד, מתוך התנאים ולא כשהקידושין נעשו לאחר זמן (תוס' קידושין ט, ב). ומבאר זאת ה'צמח צדק' (חו"מ סי' פ): באמת אין בכוחו של דיבור רגיל ליצור קנין, אך כאשר בעקבות הדיבור נעשו הקידושין, הדיבור מקבל בכך תוקף מיוחד ובכוחו גם ליצור קנין, אך אם הקידושין לא נעשו בהמשך לדיבור וכתוצאה ממנו, הרי הוא נותר כדיבור סתמי שאינו יכול לפעול קנין.

'גט מוקדם' ו'גט מאוחר'

יום שישי ז' תשרי ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק א, הלכה כה: גֵּט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמַן, אוֹ שֶׁהָיָה מֻקְדָּם, אוֹ מְאֻחָר... כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין.

כתיבת הזמן(התאריך) בגט היא תקנת חכמים. לדעת ר' יוחנן, הטעם הוא שמא תזנה אשתו ויחוס עליה שלא תתחייב מיתה ויכתוב לה גט בלא זמן ויאמר גירשתיה לפני כן. ולדעת ריש לקיש, החשש הוא שאם לא כתוב זמן בגט,

ימכור 'פירות' מנכסיה (שהבעל זכאי להן עד הגירושין) ואם תתבענו יאמר 'לפני גירושין מכרתי'. וגט שאין בו זמן פסול מדרבנן ולא תינשא בו לכתחילה, אבל אם נשאת, הוולד כשר כי מן התורה גט כשר הוא (גיטין יז, א.פו, א).

וגט מוקדם (שכתבו בו תאריך מוקדם לגירושין) פסול: לפי הטעם הראשון - שמא הקדים את הזמן כדי לחפות על אשתו שזינתה ויאמר, בהתאם לזמן הכתוב בגט, שכבר היתה מגורשת (אף שמתגרשת רק בזמן נתינת הגט). ולפי הטעם השני – שמא הבעל מכר מפירותיה (כשעדיין היתה אשתו ויכול למכור) ותגבה שלא כדין באמרה שהיתה מגורשת (בהתאם לזמן המוקדם בגט) ובאמת המכירה היתה כדין, כי עדיין היתה אשתו (ב"ח אהע"ז סי' קכז ד"ה ואם הקדים).

ולדעת הרמב"ם, גם גט מאוחר (שכתבו בו תאריך מאוחר) פסול. וכמה טעמים נאמרו בדבר:

א. אם נכשיר גט מאוחר, יטעו להכשיר גם גט מוקדם (מגיד משנה).

ב. יש לחשוש שמא הבעל יוציא מאשתו את ה'פירות' מזמן נתינת הגט עד הזמן הכתוב בגט, והרי זה שלא כדין, כי מזמן נתינת הגט כבר אינה אשתו (כסף משנה).

ג. שמא יחפה על אשתו שזינתה שתאמר שלאחר הגירושין זינתה (אף שזה קודם התאריך הכתוב בגט), והתאריך הכתוב בגט אינו מוכיח שהרי תאריך מאוחר הוא וזמן הנתינה היה קודם (כסף משנה).

תפילין על הראש או על אויר הראש? שבת קודש ח' תשרי ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק ה, הלכה ד: הָיָה הַגַּג שֶׁלּוֹ, וְהוּא מִלְּמַעְלָה בּוֹ, וְהִיא מִלְּמַטָּה בֶּחָצֵר שֶׁלָּהּ, וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ - כֵּיוָן שֶׁיָּצָא הַגֵּט מִמְּחִיצוֹת הַגַּג וְהִגִּיעַ לִמְחִיצוֹת מְקוֹמָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בּוֹ, נִתְגָּרְשָׁה.

בהלכה זו מבואר שכאשר הגט מגיע לתוך מחיצות חצר האשה, מאחר והוא עומד לנחות על גבי הקרקע, אע"פ שעדיין לא נח - הרי היא מגורשת.

ובדומה לכך מצאנו בדינים נוספים, כגון לגבי קבלת דם הקרבן במזרק (הכלי שבתוכו מתקדש הדם), שמשעה שהגיע הדם לאויר הכלי - התקדש, אף אם בתוך כך נשברה תחתית הכלי והדם נשפך (זבחים כה, ב. רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"ד ה"ח).

ויש שרצו ללמוד מכאן לגבי הנחת תפילין שאם הפסיק בשיחה בין תפילין של יד לשל ראש, צריך לחזור ולברך, אך אם דיבר לאחר שהתפילין היו כבר מעל ראשו (אע"פ שעדיין לא הניחן) לא יצטרך לחזור ולברך, כי מאותו רגע הרי הן נחשבות כמונחות (שו"ת הלכות קטנות ב, מב).

אך יש מקום לחלק ולומר כי רק כשהחפץ נמצא באויר בתנועה טבעית של ירידה כלפי מטה, יש להחשיבו כאילו כבר נח, ולא כשנמצא ביד האדם האוחז בו (הלכות קטנות שם).

ויש סוברים שמלכתחילה אין דמיון בין הדינים, כי לגבי קנין חצר גם האויר הוא בכלל החצר, ולכן כשנכנס הגט לתוך המחיצות של חצר האישה, הרי הוא נמצא בחצר, ואף משתמר בתוכה על יד המחיצות המונעות ממנו לעוף החוצה, ולכן מגורשת, וכן לגבי קבלת הדם, אויר הכלי הוא חלק מהכלי ולכן כשהגיע אליו הדם הרי הוא כמונח בכלי.

אך לגבי תפילין, אין כל שייכות בין הראש לאויר שלמעלה ממנו, ולכן אין יסוד לומר שבהנחת התפילין באויר, הרי הן כמונחות על הראש (ראה שו"ת בית שערים או"ח סי' כד. חתם סופר גיטין עט, ב).

המשך מעמוד נט

"קירוב המאור אל הניצוץ"[33], שזה פועל על ה"ניצוץ" שיימשך (זאָל זיך ציען) למקורו – המאור.

ולכן אף שבכל ימות השנה צ"ל העבודה בסדר והדרגה – מקודם תשו"ת, ורק אח"כ להגיע לתשו"ע, הרי בעשי"ת יש נתינת כח מלמעלה לכאו"א שיוכל להגיע להיות "קרוב לשמים" – תשו"ע.

ומעלה מיוחדת בקביעות אשר שבת תשובה בא תיכף אחרי ר"ה, ושבוע הימים בין ר"ה ליוהכ"פ מתחיל ביום השבת – דכיון דשבת "מיני' מתברכין כולא יומין"[34], ה"ז נתינת כח מיוחד שגם העבודה דכל שאר העשי"ת תהי' במדריגת תשו"ע דיום השבת.

(משיחות שבת תשובה תשכ"ב, תשכ"ז)

33) ד"ח יג, רע"ד. כא, סע"ב. צא, א. קונטרס העבודה ספ"ה.

34) זח"ב סג, ב. פח, א.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ב'-ח' תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון ב' תשרי ה'תשפ"א

הִלְכוֹת אִישׁוּת

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו כמה היא כתובת בתולה, אלמנה וגרושה, בעולה, ומוכת עץ, בוגרת, אילונית, סומא חרשת ושוטה, וחרש שוטה וקטן שנשאו נשים, גר וגיורת, טענת בתולים או פתח פתוח.

1 **א. הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ**
2 **נֶחְלְצָה. אִם מִן הָאֵרוּסִין נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ**
3 **נֶחְלְצָה - כְּתֻבָּתָהּ[2] מָאתַיִם, וְאִם מִן הַנִּשּׂוּאִין -**
4 **כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה, שֶׁמִּשֶּׁנִּשֵּׂאת הֲרֵי הִיא כִּבְעוּלָה[3]. וְכֵן**
5 **הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה מְשֻׁחְרֶרֶת[4] אוֹ גִּיּוֹרֶת אוֹ שְׁבוּיָה: אִם**
6 **נִשְׂתַּחְרְרָה הַשִּׁפְחָה וְנִתְגַּיְּרָה הַכּוּתִית וְנִפְדֵּית**
7 **הַשְּׁבוּיָה וְהֵן פְּחוּתוֹת מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד -**
8 **כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם[5], וְאִם הָיוּ בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם**
9 **אֶחָד וָמַעְלָה - כְּתֻבָּתָן מֵאָה.**

2) מהבעל השני. 3) אפילו יש עדים שלא נסתרה (נתייחדה) עם הראשון או שנכנסה לחופה ומת בעלה מייד. 4) שהייתה שפחה כנענית ושוחררה. 5) שאפילו נבעלו, סופן שיחזרו להיות בתולות כשאר הבתולות.

10 **ב. וּמִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ חֲכָמִים לְאַלּוּ כְּתֻבָּה מֵאָה**
11 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בְּתוּלוֹת? הוֹאִיל וְחֶזְקַת הַנִּשּׂוּאָה**
12 **שֶׁתִּבָּעֵל, וְחֶזְקַת הַשִּׁפְחָה וְהַכּוּתִית וְהַשְּׁבוּיָה**
13 **שֶׁתִּבָּעֵל[6], תִּקְּנוּ לְאַלּוּ מֵאָה בֵּין נִבְעֲלוּ בֵּין לֹא נִבְעֲלוּ,**
14 **וַהֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת לְכָל דָּבָר.**

6) כיוון שראויות לביאה בחזקת הפקר הן ונבעלות בנכריותן והשבוייה בשבייתה.

15 **ג. מֻכַּת עֵץ[7] - כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה. אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת עַל מְנָת**
16 **שֶׁהִיא בְּתוּלָה שְׁלֵמָה, וְנִמְצֵאת מֻכַּת עֵץ - כְּתֻבָּתָהּ**
17 **מֵאָה. קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה שֶׁנִּבְעֲלָה,**
18 **אֲפִלּוּ בָּא עָלֶיהָ אָדָם גָּדוֹל - כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם; סוֹפָהּ**
19 **שֶׁתֵּחָזֵר בְּתוּלָה כִּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת. וְכֵן גְּדוֹלָה שֶׁבָּא**
20 **עָלֶיהָ קָטָן מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וּלְמַטָּה - כְּתֻבָּתָהּ**
21 **מָאתַיִם, כְּאִלּוּ לֹא נִבְעֲלָה כְּלָל; שֶׁבִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע**
22 **שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - בִּיאָתוֹ בִּיאָה, פָּחוֹת מִזֶּה - אֵין**
23 **בִּיאָתוֹ בִּיאָה.**

7) שנפלה והכה אותה עץ והלכו בתוליה.

24 **ד. בְּתוּלָה שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת אוֹ סוֹמָא אוֹ אֵילוֹנִית[8] -**
25 **כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם. אֲבָל הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה לֹא תִּקְּנוּ לָהֶן**
26 **כְּתֻבָּה. הַשּׁוֹטָה - לֹא תִּקְּנוּ לָהּ נִשּׂוּאִין כְּלָל;**
27 **וְהַחֵרֶשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ נִשּׂוּאִין מִדִּבְרֵיהֶם -**
28 **לֹא תִּקְּנוּ לָהּ כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ מִלָּשֵׂאת אוֹתָהּ.**
29 **וּכְשֵׁם שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה, כָּךְ אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת וְלֹא תְּנַאי**
30 **מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[9]. וְאִם כָּנַס הַחֵרֶשֶׁת וְנִתְפַּקְּחָה[10] - יֵשׁ**
31 **לָהּ כְּתֻבָּה[11] וּתְנָאֵי כְּתֻבָּה, וּכְתֻבָּתָהּ מֵאָה.**

8) וכגון שידע בה, ומתחילה נשאה לשם איילונית, אבל לא הכיר בה שהיא איילונית אין לה כתובה. 9) כגון רפואה או פדיונה אם נשבית. 10) שחזרה לשמוע ולדבר. 11) אם רוצה לקיימה אחר שנתפקחה, שאיך תשב עם בעלה - והיא בת דעת - בלא כתובה.

32 **ה. נָשָׂא חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה וְכָתַב לָהֶן מֵאָה מָנֶה -**
33 **כְּתֻבָּתָן קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לְהַזִּיק נְכָסָיו[12].**

12) אף על פי שלא תקנו לה חכמים כתובה הרי הוא כתב לה, הואיל ורצה להפסיד ולהיות נזוק מנכסיו - תנאו קיים.

34 **ו. חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים פִּקְחוֹת, אַף־עַל־פִּי**
35 **שֶׁנִּתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ וְנִשְׁתַּפֶּה[13] הַשּׁוֹטֶה - אֵין לִנְשֵׁיהֶם**
36 **עֲלֵיהֶם כְּלוּם. רָצוּ לְקַיְּמָן אַחַר שֶׁהִבְרִיאוּ - יֵשׁ לָהֶן**
37 **כְּתֻבָּה, וּכְתֻבָּתָן מֵאָה. וְאִם בֵּית דִּין הֵם שֶׁהִשִּׁיאוּ**
38 **הַחֵרֵשׁ וְכָתְבוּ לָהּ כְּתֻבָּתָהּ עַל נְכָסָיו - נוֹטֶלֶת כָּל מַה**
39 **שֶׁכָּתְבוּ לָהּ בֵּית דִּין. אֲבָל הַשּׁוֹטֶה אֵין בֵּית דִּין**
40 **מַשִּׁיאִין אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם. וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין תַּקָּנַת חֲכָמִים**
41 **עוֹמֶדֶת בּוֹ, לֹא תִּקְּנוּ לוֹ נִשּׂוּאִין. וְכֵן הַקָּטָן לֹא תִּקְּנוּ**
42 **לוֹ חֲכָמִים נִשּׂוּאִין, הוֹאִיל וְסוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי נִשּׂוּאִין**
43 **גְּמוּרִין. וּמִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ נִשּׂוּאִין לְקָטַנָּה וְאַף־עַל־פִּי**
44 **שֶׁהִיא בָּאָה לִידֵי נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְהַגּוּ**
45 **בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר[14]. וְאֵין מַשִּׁיאִין אֶת הַקָּטָן[15] עַד**
46 **שֶׁבּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְיוֹדְעִים שֶׁהֵבִיא סִימָנִין[16].**

13) נצטללה דעתו. 14) אם לא תינשא אין מי שישמרנה וינהגו בה מנהג הפקר בזנות. 15) שזוהי כביאת זנות. 16) סימני בגרות המפורשים למעלה.

47 **ז. קָטָן, אֲפִלּוּ בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[17], שֶׁנָּשָׂא**
48 **אִשָּׁה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[18]. וְאִם הִגְדִּיל וְקִיְּמָהּ אַחַר**
49 **שֶׁהִגְדִּיל[19] - יֵשׁ לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה. וְכֵן גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא**
50 **וְאִשְׁתּוֹ - כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה, שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִיְּמָהּ[20].**

17) שביאתו ביאה. 18) "שאין קניין קטן כלום עד שיביא שתי שערות". 19) ובא עליה כשהגדיל. 20) כתובתה מנה - שהרי עכשיו בעולה היא.

51 **ח. כָּל בְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם - יֵשׁ לָהּ טַעֲנַת**
52 **בְּתוּלִים[21]; וְכֹל שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מֵאָה[22], אוֹ שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהּ**
53 **חֲכָמִים כְּתֻבָּה[23] - אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[24]. וְהַמִּתְיַחֵד**
54 **עִם אֲרוּסָתוֹ קֹדֶם נִשּׂוּאִין - אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[25].**

21) שאם טען לא מצאתיה בתולה הפסידה כל כתובתה. 22) כגון אלמנה מן הנישואין שאף על פי שעדיין לא נתייחדה עם בעלה הראשון - הרי היא כבעולה. 23) כגון חרשת ושוטה והוא כתב להן כתובה. 24) שאין טענת בתולים אלא להפסידה ממה שהוא תנאי בית דין (=מאתיים לבתולה) אבל במה שהוא עצמו כתב להן אין לו טענה כלל. 25) שמא בא עליה ושכח.

1 ט. וּמַה הִיא טַעֲנַת בְּתוּלִים? זֶה שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה
2 שֶׁחֲזָקָתָהּ שֶׁהִיא בְּתוּלָה, וְטוֹעֵן וְאוֹמֵר: לֹא מְצָאתִיהָ
3 בְּתוּלָה. וּשְׁנֵי סִימָנִין הֵן לִבְתוּלָה: הָאֶחָד - דָּמִים
4 שֶׁשּׁוֹתְתִין מִמְּנָהּ בְּסוֹף בִּיאָה רִאשׁוֹנָה. וְהַשֵּׁנִי -
5 הַדֹּחַק שֶׁיִּמְצָא בָּהּ בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ[26].

26) וכל הטענה [=היא רק כדי] להפסידה כתובתה. אבל לבעלה מותרת אם אינה אשת כהן שיש כאן שני ספיקות שמא נבעלה לפני הקידושין ואפילו אם נבעלה לאחר הקידושין - שמא באונס.

6 י. הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וְטָעַן
7 וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה - שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ: אִם
8 אָמְרָה: אֱמֶת הוּא, לֹא מְצָאנִי בְּתוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁנָּפַלְתִּי
9 וְהִכַּנִי עֵץ אוֹ קַרְקַע וְהָלְכוּ בְּתוּלַי - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת,
10 וְתַחֲזֹר כְּתֻבָּתָהּ לְמָנֶה[27]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא טוֹעֵן
11 וְאוֹמֵר: שֶׁמָּא אִישׁ בָּא עָלַיִךְ וְאֵין לָךְ כְּלוּם[28] - אֵין
12 מַשְׁגִּיחִין בְּטַעֲנָתוֹ[29]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם שֶׁלֹּא בָּא
13 עָלֶיהָ אִישׁ, שֶׁאֵין הַדָּבָר יָדוּעַ לוֹ[30].

27) קידשה בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ כתובתה מנה. 28) נמצאת בעולה מקחה טעות. 29) כי טענתה - וודאי, וטענתו - ספק, וברי ושמא ברי עדיף. 30) כלומר, אינו יכול להשביעה מספק, אבל יכול להחרים סתם ולומר בחרם יהיה מי שמוציא ממני ממון שאיני חייב בו.

14 יא. אָמְרָה הִיא: אֱמֶת אָמַר, שֶׁלֹּא מְצָאנִי בְּתוּלָה,
15 וְאִישׁ בָּא עָלַי בְּאֹנֶס אַחַר שֶׁנִּתְאָרַסְתִּי לוֹ[31] - הֲרֵי זוֹ
16 נֶאֱמֶנֶת, וּכְתֻבָּתָהּ מָאתַיִם כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה. וְאִם טָעַן
17 וְאָמַר: שֶׁמָּא עַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ נְאֻנַסְתְּ וּמִקָּחִי מִקָּח
18 טָעוּת[32], אוֹ אַחַר שֶׁאֵרַסְתִּיךְ נִבְעַלְתְּ בִּרְצוֹנֵךְ - הֲרֵי זֶה
19 מַחֲרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן שֶׁקֶר כְּדֵי לְחַיְּבֵנִי מָמוֹן
20 שֶׁאֵינִי חַיָּב בּוֹ[33].

31) וכתובתי מאתיים שהרי בתולה נתארסתי ומזלך גרם שנתקלקלתי. 32) ואין לך כלום. 33) אבל להשביעה אינו יכול כי היא טוענת - וודאי, והוא טוען - שמא, וגם יש לכל אשה חזקת הגוף המסייעת לה, שהרי בתולה נולדה ונעמידנה על חזקתה ובתולה נתארסה ואחרי כן נאנסה.

21 יב. טָעַן וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת:
22 לֹא בָּא עָלַי וַעֲדַיִן אֲנִי בְּתוּלָה - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ[34], אוֹ
23 חוֹזֵר וּבוֹעֵל בִּפְנֵי עֵדִים[35]. אָמְרָה: בָּא עָלַי וּבְתוּלָה
24 מְצָאנִי כְּכָל הַבְּתוּלוֹת, וְשֶׁקֶר הוּא טוֹעֵן - שׁוֹאֲלִין
25 אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: מֶה הָיָה הַדָּבָר עַד שֶׁאָמַרְתָּ
26 שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה? אִם אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצָאתִי לָהּ דָּם
27 - בּוֹדְקִין בְּמִשְׁפַּחְתָּהּ, שֶׁמָּא אֵין לָהֶם דָּם כְּלָל, לֹא
28 דַּם נִדָּה וְלֹא דַּם בְּתוּלִים. אִם נִמְצְאוּ כֻּלָּן כֵּן - הֲרֵי
29 זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ; לֹא נִמְצְאוּ בְּנוֹת מִשְׁפַּחְתָּהּ כֵּן - בּוֹדְקִין
30 אוֹתָהּ, שֶׁמָּא חֹלִי גָּדוֹל יֵשׁ בָּהּ שֶׁיִּבֵּשׁ לַחְלוּחִית
31 הָאֵיבָרִים, אוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְעַנֶּגֶת בְּרָעָב. מַרְטִיבִין
32 אוֹתָהּ[36] וּמַאֲכִילִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא,
33 וְתִבָּעֵל שֵׁנִית, וְנִרְאֶה אִם תּוֹצִיא דָּם אִם לָאו. וְאִם
34 אֵין שָׁם חֹלִי וְלֹא רָעָב וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת
35 בְּתוּלִים. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּצָא דֹּחַק בְּעֵת תַּשְׁמִישׁ -
36 הוֹאִיל וְלֹא יָצָא דָּם, אֵין כָּאן בְּתוּלִים; שֶׁכָּל בְּתוּלָה
37 יֵשׁ לָהּ דָּם - בֵּין קְטַנָּה בֵּין גְּדוֹלָה, בֵּין נַעֲרָה בֵּין
38 בּוֹגֶרֶת - אֶלָּא מִפְּנֵי הַחֹלִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם אָמַר:
39 מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצָאתִי דֹּחַק, אֶלָּא פֶּתַח פְּתוּחַ מָצָאתִי -
40 שׁוֹאֲלִין עַל שְׁנוֹתֶיהָ, שֶׁמָּא בּוֹגֶרֶת הִיא; שֶׁרֹב
41 הַבּוֹגְרוֹת אֵין לָהֶן דֹּחַק שֶׁמַּרְגִּישִׁין בּוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי
42 גָּדְלָה וְנִתְרַפּוּ אֵיבָרֶיהָ וְכָלוּ בְּתוּלֶיהָ. וְאִם לֹא בָּגְרָה
43 עֲדַיִן - אוֹמְרִין לוֹ: שֶׁמָּא הִטִּיתָהּ אוֹ בְּעַלְתָּהּ בְּנַחַת
44 וּלְפִיכָךְ לֹא הִרְגַּשְׁתָּ בְּדֹחַק? אִם אָמַר: לֹא כִּי, אֶלָּא
45 וַדַּאי פֶּתַח פָּתוּחַ הָיָה - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים לְכָל
46 בְּתוּלָה שֶׁלֹּא בָּגְרָה, בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה, בֵּין בְּרִיאָה
47 בֵּין חוֹלָה; שֶׁכָּל נַעֲרָה בְּתוּלָה - פִּתְחָהּ סָתוּם הוּא.
48 וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצָא הַדָּם - הוֹאִיל וּמָצָא פֶּתַח פָּתוּחַ,
49 אֵין כָּאן בְּתוּלִים.

34) "אמר רבן גמליאל בר רבי הביאו לי שתי שפחות אחת בתולה ואחת בעולה, הושיבן על פי חבית של יין, בעולה ריחה נודף (מפיה מריחים ריח יין) בתולה - אין ריחה נודף, אף זו הושיבה ולא היה ריחה נודף, אמר לו: לך זכה במקחך". 35) שרק מתייחד בפני עדים ומכינים לה מפה לראות טיפי דמים שאחר הביאה. אבל לבעול ממש בפניהם אסור. 36) מכניסים אותה למרחץ.

50 יג. יֵשׁ גְּאוֹנִים שֶׁהוֹרוּ, שֶׁהַבּוֹגֶרֶת אֵין לָהּ טַעֲנַת
51 דָּמִים וְיֵשׁ לָהּ טַעֲנַת פֶּתַח פָּתוּחַ. וְאֵין דֶּרֶךְ הַגְּמָרָא
52 מַרְאֶה דָּבָר זֶה, וְטָעוּת הָיָה בַּנַּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶם. וּכְבָר
53 בָּדַקְתִּי עַל סְפָרִים רַבִּים וְקַדְמוֹנִים, וּמָצָאתִי שֶׁהַדָּבָר
54 כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין לַבּוֹגֶרֶת אֶלָּא טַעֲנַת דָּמִים בִּלְבַד.

55 יד. חֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ עִקַּר כְּתֻבָּה לָאִשָּׁה, וְהֵם
56 הִתְקִינוּ וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַטּוֹעֵן טַעֲנַת בְּתוּלִים וְהָאִשָּׁה
57 מַכְחֶשֶׁת אוֹתוֹ - נֶאֱמָן[37], וְעָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, לֹא עַל
58 הָאִישׁ; שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעֻדָּה
59 וּמַפְסִידָהּ[38], וְהוֹפֵךְ שִׁמְחָתוֹ אֵבֶל.

37) להפסידה כתובתה. 38) "שאם היה שונא אותה מתחילה לא היה טורח בסעודה וכונסה ומפסיד סעודתו חינם אלא היה מגרשה תחילה". משמע מזה אילו לא טרח

בסעודה אינו נאמן. ואף על פי שיש לו חזקת ממון (הממון נמצא אצלו), אך חזקת גופה עדיפא, שהרי בתולה נולדה.

טו. וְעַד מָתַי יֵשׁ לוֹ לִטְעֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים? אִם נִסְתְּרָה - מִיָּד[39], וְאִם לֹא נִסְתְּרָה - אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם.

39) אבל אינו יכול לטעון לאחר זמן, כי מכיוון שנתייחד איתה בוודאי בעל אותה ומכיוון ששתק עד עכשיו ודאי מצאה בתולה ולפיכך שתק ורק עכשיו הוא כועס ומעליל עליה.

טז. הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא נֶאֱמָן אִם הִכְחִישַׁתּוּ אִשְׁתּוֹ - לְהַפְסִידָהּ עִקַּר הַכְּתֻבָּה[40], אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת - יֵשׁ לָהּ[41]; אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע בְּרִאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהָיְתָה בְּעוּלָה, אוֹ שֶׁהוֹדָת לוֹ שֶׁהִיא בְּעוּלָה קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס וְהִטְעַתּוּ[42]. לְפִיכָךְ[43] יֵשׁ לוֹ לְהַשְׁבִּיעָהּ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[44], כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה הַתּוֹסֶפֶת. וְאֵין לָהּ לְהַשְׁבִּיעוֹ שֶׁלֹּא מְצָאָהּ בְּתוּלָה וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד עִקַּר כְּתֻבָּה, שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעֻדָּה וּמַפְסִידָהּ; וְיֵשׁ לָהּ לְהַחֲרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטָּעַן עָלֶיהָ שֶׁקֶר.

40) שהוא תקנת חכמים והם אמרו שיהיה נאמן. 41) שאינה מחמת תקנה אלא שנתחייב מרצונו והרי הוא כשאר החייבים שאינם יכולים להפקיע את חיובם בלי ראייה ברורה. 42) וכל שכינסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה הרי זה מקח טעות. 43) הואיל וכל כוח גבייתה הוא מחמת השטר שכתב לה תוספת זו. 44) באחיזת חפץ קדוש.

יז. חֲרֵי שֶׁרָצָה לְקַיְּמָהּ אַחַר שֶׁהִפְסִידָהּ עִקַּר הַכְּתֻבָּה[45] - חוֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ מֵאָה, לְפִי שֶׁאָסוּר לְאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

45) ויש שאסור לו לקיימה אפילו כשירצה כגון אם אשת כהן היא ובעלה טוען שמצאה בעולה נאסרה עליו.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו עשרה דברים שחייב האיש לאשתו ושזכאי בה, מזונותיה ומעשה ידיה, מזונות בניו ובנותיו הקטנים, הלך הבעל למדינת הים, הדיר את אשתו או שנדרה היא.

א. כְּשֶׁנּוֹשֵׂא אָדָם אִשָּׁה - בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, אַחַת בַּת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת הַגִּיּוֹרֶת אוֹ הַמְשֻׁחְרֶרֶת[2] - יִתְחַיֵּב לָהּ בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים, וְיִזְכֶּה בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים.

2) שפחה כנענית שרבה שחררה, ומשהטבילוה לשם שחרור הרי היא כישראלית.

ב. וְהָעֲשָׂרָה - שְׁלֹשָׁה מֵהֶן מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁאֵרָהּ, כְּסוּתָהּ, וְעוֹנָתָהּ. שְׁאֵרָהּ - אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ[3]. כְּסוּתָהּ - כְּמַשְׁמָעוֹ. עוֹנָתָהּ[4] - לָבוֹא עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ[5]. וְהַשִּׁבְעָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵלָּן תְּנָאֵי בֵּית דִּין הֵם[6]. הָאֶחָד מֵהֶם - עִקַּר כְּתֻבָּה[7], וְהַשְּׁאָר - הֵם הַנִּקְרָאִין תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[8], וְאֵלּוּ הֵן: לְרַפֵּאתָהּ אִם חָלְתָה[9], וְלִפְדּוֹתָהּ אִם נִשְׁבֵּית[10], לְקָבְרָהּ אִם מֵתָה[11], וְלִהְיוֹת נִזּוֹנֶת מִן נְכָסָיו[12] וְיוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ אַחַר מוֹתוֹ כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ[13], וְלִהְיוֹת בְּנוֹתֶיהָ מִמֶּנּוּ נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו אַחֲרֵי מוֹתוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרַסְנָה[14], וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ הַזְּכָרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ יוֹתֵר עַל חֶלְקָם בַּיְּרֻשָּׁה שֶׁעִם אֲחֵיהֶם[15].

3) כתובות מז, ב. וכן הוא אומר (מיכה ג, ג): "ואשר אכלו שאר עמי". 4) עונתה - לשון "עת דודים", מלת "עת" בחסרו נו"ן, כלומר שרשה: "ענת" (אבן־עזרא לשמות כא, י). 5) כל אלה מן התורה הם, שנאמר באמה עבריה (שמות כא, י): "שארה כסותה ועונתה לא יגרע", ולמעלה מזה נאמר (שם, ט): "כמשפט הבנות יעשה לה". ואמרו במכילתא פ' משפטים: "וכי מה למדנו במשפט הבנות, אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד", כלומר, מאמה עבריה למדנו שמשפט כל בנות ישראל באלה שלשה דברים הוא כמשפטה (ראה 'ספר המצוות' לרבינו, ל"ת רסב). 6) שתיקנו שכל הנושא אשה סתם, תזכה האשה בכל הדברים דלהלן, אע"פ שלא כתב לה שום כתובה, כמבואר בסמוך ה"ה. 7) מנה — לבעולה, ומאתים - לבתולה. 8) חיובים הנכתבים בשטר הכתובה. ומתוך שבית־דין התנה שאפילו לא נרשמו בשטר הכתובה יהיה תקפם קיים כאילו נכתבו - נקראים משום כך תנאי כתובה. 9) כתובות נא, א. 10) שם. 11) שם מו, ב. 12) שם נב, ב. 13) שם. 14) שם. 15) שם. "כיצד, נשא אשה, כתובתה ונדוניתה אלף (דינר), וילדה בן ומתה בחייו, ואח"כ נשא אשה אחרת כתובתה ונדונייתה מאתים וילדה בן ומתה בחייו, ואח"כ מת הוא והניח אלפיים, בנו מן הראשונה יורש אלף שבכתובת אמו, ובנו מן השניה יורש מאתיים שבכתובת אמו, והשאר - יורשים אותו בשוה, נמצא ביד בן הראשונה אלף וארבע מאות, וביד בן השניה שש מאות" (מאתים - כסף כתובה, וארבע מאות - חלק הירושה) מלשון רבינו לקמן פי"ט, ה"ב.

ג. וְהָאַרְבָּעָה שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן - כֻּלָּם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵלּוּ הֵן: לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלּוֹ[16], וְלִהְיוֹת מְצִיאָתָהּ שֶׁלּוֹ[17], וְשֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ בְּחַיֶּיהָ[18], וְאִם מֵתָה בְּחַיָּיו - יִירָשֶׁנָּה[19], וְהוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם בַּיְּרֻשָּׁה[20].

16) כתובות מז, ב: "ומה היא עושה לו? הכל כמנהג המדינה. מקום שדרכן לארוג - אורגת, לרקום - רוקמת" וכו' (לקמן פכ"א, ה"א). 17) כתובות סה, ב. 18) מבואר לקמן פכ"ב ה"ז (כתובות מו:). 19) שם פג, ב. 20) אפילו לאביה, והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ח.

ד. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאִשָּׁה

1 כְּנֶגֶד מְזוֹנוֹתֶיהָ[21], וּפִדְיוֹנָהּ - כְּנֶגֶד אֲכִילַת פֵּרוֹת
2 נְכָסֶיהָ, וּקְבוּרָתָהּ - כְּנֶגֶד יֵרֶשָׁתוֹ לִכְתֻבָּתָהּ. לְפִיכָךְ[22],
3 אִם אָמְרָה הָאִשָּׁה: אֵינִי נִזּוֹנֶת וְאֵינִי עוֹשָׂה - שׁוֹמְעִין
4 לָהּ, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ[23]. אֲבָל אִם אָמַר הַבַּעַל: אֵינִי
5 זָנָךְ וְאֵינִי נוֹטֵל כְּלוּם מִמַּעֲשֵׂה יָדַיִךְ - אֵין שׁוֹמְעִין
6 לוֹ, שֶׁמָּא לֹא יְסַפְּקוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[24].
7 וּמִפְּנֵי תַּקָּנָה זוֹ[25] יֵחָשְׁבוּ הַמְּזוֹנוֹת מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה[26].

21) הואיל והוא מעלה לה מזונות, עליה לתת לו מעשה ידיה שלא תהיה לו עליה איבה (כתובות נח:). 22) הואיל ועיקר התקנה הוא לטובתה, שהרי בתחילה תיקנו לה מזונות ואחר־כך נתנו לו מעשה ידיה משום איבה. 23) שם פג, א: "כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים, שומעים לו" כלומר: "אני איני צריכה לכך, מעונגת אני ואי אפשי לעשות מלאכה, אמצא לי מזונות, או יש לי אומנות יקרה יתר על כדי מזונותי" (רש"י שם). 24) שם ע, ב. והוא־הדין לענין פדיונה וקבורתה, שאין הבעל יכול להשתמט מחיובו אפילו הסכים לוותר על פירותיה וירושתה. 25) של מעשה ידיה כנגד מזונותיה. 26) אע"פ שעיקרה הוא מדין תורה, כמבואר לעיל ה"ב.

8 ה. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בִּשְׁטָר
9 הַכְּתֻבָּה, וַאֲפִלּוּ לֹא כָּתְבוּ כְּתֻבָּה אֶלָּא נָשָׂא סְתָם -
10 כֵּיוָן שֶׁנִּשָּׂאָהּ, זָכָה בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁלּוֹ, וְזָכְתָה
11 הָאִשָּׁה בַּעֲשָׂרָה דְבָרִים שֶׁלָּהּ, וְאֵינָן צְרִיכִין לְפָרֵשׁ[27].

27) כתובות נא, א. וכל אלו הדברים מפורשים לפרטיהם בפרקים הבאים, מכאן עד סוף פרק כג.

12 ו. הִתְנָה הַבַּעַל שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים
13 שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן, אוֹ שֶׁהִתְנָת הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא יִזְכֶּה הַבַּעַל
14 בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא זוֹכֶה בָּהֶם - הַתְּנָאֵי קַיָּם[28];
15 חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה דְבָרִים, שֶׁאֵין הַתְּנָאֵי מוֹעִיל בָּהֶן, וְכָל
16 הַמַּתְנֶה עֲלֵיהֶן - תְּנָאוֹ בָּטֵל. וְאֵלּוּ הֵן: עוֹנָתָהּ, וְעִקַּר
17 כְּתֻבָּתָהּ, וִירֵשָׁתָהּ.

28) אפילו במזונות וכסות שהם מן התורה (קידושין יט:): "רבי יהודה אומר, בדבר שבממון - תנאו קיים", ממון ניתן למחילה (רש"י).

18 ז. כֵּיצַד? הִתְנָה עִם הָאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו עוֹנָה -
19 תְּנָאוֹ בָּטֵל, וְחַיָּב בְּעוֹנָתָהּ; שֶׁהֲרֵי הִתְנָה עַל מַה
20 שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ תְּנַאי מָמוֹן[29].

29) אלא צער הגוף, וצער הגוף אינו ניתן למחילה (רש"י שם), וראה לעיל פ"ו ה"י.

21 ח. הִתְנָה עִמָּהּ לִפְחֹת מֵעִקַּר כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ
22 מָאתַיִם אוֹ מֵאָה עִקַּר כְּתֻבָּה, וְכָתְבָה לוֹ שֶׁנִּתְקַבְּלָה
23 מֵהֶן כָּךְ וָכָךְ, וְהִיא לֹא נִתְקַבְּלָה[30] - תְּנָאוֹ בָּטֵל; שֶׁכָּל
24 הַפּוֹחֵת לַבְּתוּלָה מִמָּאתַיִם וּלְאַלְמָנָה מִמֵּאָה - הֲרֵי
25 בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[31].

30) שמחלה לו וכתבה לו שובר על כך. 31) כתובות נד, ב. כי חכמים תיקנו לה כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וכל שנפחתה כתובתה הרי קלה בעיניו להוציאה, וממילא בעילתו היא ביאת זנות, שהרי למחר יכעס עליה ויוציאנה, ואין כאן אישות יציבה. ומתוך שבעילתו היא זנות - הרי זה הופך ל'דבר איסור' ולא "דבר שבממון" גרידא. ועל איסור אינו יכול להתנות (לחם־משנה). וכל זה כשרוצה לקיימה, אבל אם אינו רוצה לקיימה - תנאו קיים, כדין כל תנאי שבממון, שהרי מצינו בכמה מקומות שהאשה יכולה למחול כתובתה (ראה כתובות נג. ובבא קמא פט: ולקמן פי"ז הי"ט) - כשאינו רוצה לקיימה (מגיד־משנה).

26 ט. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשָּׂאָהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - תְּנָאוֹ
27 בָּטֵל[32]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּרֵשַׁת הַבַּעַל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,
28 עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה[33]. וְכָל תְּנָאֵי
29 שֶׁבִּירֻשָּׁה בָּטֵל וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ:
30 לְחֻקַּת מִשְׁפָּט[34]. וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים - תְּנָאוֹ קַיָּם. כְּגוֹן
31 שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאֵין לָהּ שְׂאֵר וּכְסוּת, עַל מְנָת שֶׁלֹּא
32 יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - תְּנָאוֹ קַיָּם[35].

32) אבל קודם שישאנה יכול להתנות כרצונו, שנחלה הבאה לאדם שלא ממשפחתו מתנה עליה שלא יירשנה קודם שתהא ראוייה לו (לקמן פכ"ג, ה"ו). 33) כתובות פד, א. 34) "לומר שחוקה זו לא תשתנה ואין התנאי מועיל בה" (לשון רבינו הל' נחלות פ"ו, ה"א) וכן הוא במדרש הגדול כ"י פרשת פינחס: "לחוקת משפט, מכאן אמרו: כל תנאי שבממון - קיים, חוץ מתנאי שבירושה שנאמר לחוקת משפט" (וראה מש"כ הרב י. ל. מיימון בקובץ הרמב"ם עמ' ע). וכן מצאנו בכמה מקומות ש"כל מקום שנאמר בו חוקה, אינו אלא לעכב", ראה מנחות יט, א. קידושין יד, א. ועוד. וכדברי רבינו כאן, כתב גם בתשובותיו (פריימן סי' שיט). וראה גם להלן פכ"ג ה"ו. 35) כתובות נו, ב. פג, א.

33 י. כַּמָּה מְזוֹנוֹת פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה?[36] פּוֹסְקִין לָהּ לֶחֶם
34 שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת בְּכָל יוֹם. סְעֻדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁל כָּל אָדָם
35 בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ לֹא חוֹלֶה וְלֹא גַּרְגְּרָן[37].
36 וּמֵאוֹתוֹ מַאֲכָל שֶׁל אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר: אִם חִטִּים -
37 חִטִּים, וְאִם שְׂעוֹרִים - שְׂעוֹרִים, וְכֵן אֹרֶז וְדֹחַן אוֹ
38 מִשְׁאָר מִינִין שֶׁנְּהֲגוּ בָּהֶן. וּפוֹסְקִין לָהּ פַּרְפֶּרֶת[38]
39 לֶאֱכֹל בָּהּ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן קִטְנִית אוֹ יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא
40 בָּהֶן[39]. וְשֶׁמֶן לַאֲכִילָה, וְשֶׁמֶן לְהַדְלָקַת הַנֵּר, וּפֵרוֹת,
41 וּמְעַט יַיִן לִשְׁתּוֹת, אִם הָיָה מִנְהַג הַמָּקוֹם שֶׁיִּשְׁתּוּ
42 הַנָּשִׁים יַיִן[40]. וּפוֹסְקִין לָהּ שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בְּשַׁבָּת[41],
43 וּבָשָׂר[42] אוֹ דָגִים כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם[43]. וְנוֹתֵן לָהּ בְּכָל
44 שַׁבָּת וְשַׁבָּת מָעָה כֶּסֶף[44] לִצְרָכֶיהָ, כְּגוֹן פְּרוּטָה[45]
45 לְכִבּוּס אוֹ לְמֵרְחָץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

36) אע"פ שהיא אוכלת עמו יחד, אפשר שהוא כילי (קמצן) ואוכל פת חריבה. או אולי מדובר כאן כשהבעל אינו בביתו ועושה מלאכה במקום אחר, וצריך לפסוק לה מזונות ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' ע, וב'חלקת מחוקק' לשו"ע שם ס"ק ג). 37) רעבתן. 38) מאכל לתיבול הפת. 39) כתובות פד, ב. 40) שם, סה, א. אבל אם אין שם

מנהג זה, אין פוסקין לאשה יין, שהיין מרגיל לתאוה, ואמרו שם: "כוס אחד יפה לאשה, שנים ניוול הוא, שלשה תובעת בפה וכו'". 41) שהאשה חייבת בשלוש סעודות בשבת כמו האיש ('שולחן ערוך' או"ח סי' רצא ס"ו). 42) בכת"י תימן: "בשר". וכן הביא ה'טור' סי' ע בדברי רבינו. והב"ח שם הניח כלפנינו. 43) וראה שבת קיח, ב־קיט, א. 44) כתובות סד, ב. ושיעור המעה אחד מששה בדינר, שהוא שלושים ושתים פרוטה (קידושין יב.). 45) [תיבת "פרוטה" אינה מובנת. ובכת"י תימן איננה. וכן הוא ב'מאירי' שם עמוד 275].

1 **יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל**
2 **אִם הָיָה עָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה מָמוֹנוֹ**
3 **רָאוּי לַעֲשׂוֹת לָהּ כַּמָּה תַּבְשִׁילֵי בָּשָׂר בְּכָל יוֹם - כּוֹפִין**
4 **אוֹתוֹ וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּפִי מָמוֹנוֹ[46]. וְאִם הָיָה עָנִי**
5 **בְּיוֹתֵר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לָהּ אֲפִלּוּ לֶחֶם שֶׁהִיא צְרִיכָה**
6 **לוֹ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, וְתִהְיֶה כְּתֻבָּתָהּ חוֹב עָלָיו**
7 **עַד שֶׁתִּמְצָא יָדוֹ וְיִתֵּן[47].**

46) כתובות סד, ב: "שאם בעבד עברי אמרו (דברים טו, טז) "כי טוב לו עמך" [עמך במאכל, עמך במשתה] קל־וחומר באשתו" (קידושין כב. 'מאירי'). 47) שם עז, א. ומשמע מדברי רבינו שאין כופים אותו להשתכר כפועל ולזון את אשתו, אלא כופים אותו להוציא. ויש אומרים: ש"חייב אדם להשכיר עצמו ללמד תינוקות או לעשות מלאכה אחרת כדי לזון את אשתו" ('תוספות' לכתובות סג. וראה באהע"ז סי' ע ס"ג).

8 **יב. בַּעַל שֶׁרָצָה לִתֵּן לְאִשְׁתּוֹ מְזוֹנוֹתֶיהָ הָרְאוּיוֹת לָהּ,**
9 **וְתִהְיֶה אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָה לְעַצְמָהּ, וְהוּא שׁוֹתֶה וְאוֹכֵל**
10 **לְעַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[48]; וּבִלְבַד שֶׁיֹּאכַל עִמָּהּ מִלֵּילֵי**
11 **שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת[49].**

48) כתובות סד, ב. וכדעת רב נחמן (שם סה:). 49) שהוא זמן עונת תלמידי חכמים, כמבואר לקמן פי"ד ה"א. ומחמת עונג שבת מחוייבת בו העונה לכל אדם, כדברי רבינו בפירושו למשנה נדרים פ"ח מ"ו.

12 **יג. הָאִשָּׁה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת, וְהוֹתִירוּ - הַמּוֹתָר**
13 **לַבַּעַל[50]. הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ כָּל**
14 **מְזוֹנוֹתֶיהָ תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁטֹּרַח גָּדוֹל הוּא לָהּ לְשָׁמְרָן**
15 **מִדְּבָרִים הַמְטַמְּאִין[51] וּלְאָכְלָן בְּטָהֳרָה[52]; אֶלָּא נוֹתֵן**
16 **לָהּ מֶחֱצָה חֻלִּין וּמֶחֱצָה תְּרוּמָה[53].**

50) כתובות סה, ב. 51) כי תרומה טמאה אסורה באכילה. 52) טהרת הגוף, כי בימי טומאתה אסורה בתרומתה. 53) שם נז, א במשנה. ונח, א בגמרא. והחולין תאכל בימי טומאתה.

17 **יד. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ הוּא**
18 **חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים, עַד שֶׁיִּהְיוּ**
19 **בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים[54]; מִכָּאן וְאֵילָךְ - מַאֲכִילָן עַד**
20 **שֶׁיְּגַדְּלוּ, כְּתַקָּנַת חֲכָמִים[55]. וְאִם לֹא רָצָה - גּוֹעֲרִין**
21 **בּוֹ, וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, וּפוֹצְרִין[56] בּוֹ. וְאִם לֹא רָצָה**
22 **- מַכְרִיזִין עָלָיו בַּצִּבּוּר וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי אַכְזָרִי**
23 **הוּא, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָזוּן בָּנָיו, וַהֲרֵי פָּחוּת הוּא**
24 **מֵעוֹף טָמֵא שֶׁהוּא זָן אֶת אֶפְרוֹחָיו[57]. וְאֵין כּוֹפִין**
25 **אוֹתוֹ[58] לְזוֹנָם אַחַר שֵׁשׁ.**

54) שם סה, ב. [ומפשטות הדברים נראה שכשם שחיוב מזונות אשתו הוא מן התורה (למעלה הלכה ב), כמו כן החיוב במזונות בניו ובנותיו הקטנים - הוא מן התורה, ובכלל מזונות אשתו הוא "שכיון שהן נגררים אחריה, אי אפשר לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם" - ר"ן סוף פ"ה]. 55) שם מט, ב. תקנת אושא, כשישבה סנהדרין באושא אחרי שגלתה מלשכת הגזית. 56) מרבים לבקש. 57) אע"פ שהוא אכזרי, שהרי הוא דורס ואוכל. 58) אין בית־דין יורד לנכסיו (שם).

26 **טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[59] בְּאִישׁ שֶׁאֵינוֹ אָמוּד[60],**
27 **וְאֵין יָדוּעַ אִם רָאוּי לִתֵּן צְדָקָה אוֹ אֵינוֹ רָאוּי; אֲבָל**
28 **אִם הָיָה אָמוּד[61] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן הָרָאוּי לִתֵּן מִמֶּנּוּ**
29 **צְדָקָה הַמְסַפֶּקֶת לָהֶן - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּעַל כָּרְחוֹ**
30 **מִשּׁוּם צְדָקָה[62], וְזָנִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ[63].**

59) שאין כופים אותו. 60) אינו מוחזק לבעל ממון. 61) משוער. 62) שכופים עליה, כלשון רבינו: "מי שאינו רוצה ליתן צדקה . . . בית־דין כופין אותו ומכים אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן, ויורדים לנכסיו בפניו" (הל' מתנות עניים פ"ז ה"י). 63) כתובות מט, ב. אבל שלא בפניו אין יורדים לנכסיו, כמבואר בסמוך הי"ז. ורבינו בהל' מתנות עניים פ"י הט"ז, כותב: "הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבוזות . . . הרי זה בכלל הצדקה, וצדקה גדולה היא שהקרוב קודם". ועי' כתובות נ, א.

31 **טז. מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָאָה אִשְׁתּוֹ לְבֵית**
32 **דִּין לִתְבַּע מְזוֹנוֹת: שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים**
33 **מִיּוֹם הֲלִיכָתוֹ - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ בָּהֶן מְזוֹנוֹת,**
34 **שֶׁחֲזָקָה[64] שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ בֵּיתוֹ רֵיקָן; מִכָּאן**
35 **וְאֵילָךְ - פּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת[65]. וְאִם הָיוּ לוֹ נְכָסִים**
36 **- בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹתֶיהָ.**
37 **וְאֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[66], עַד שֶׁיָּבוֹא**
38 **בַּעְלָהּ; אִם מְצָאָהּ שֶׁעָשְׂתָה - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.**
39 **וְכֵן אִם לֹא עָמְדָה בַּדִּין, אֶלָּא מָכְרָה לְצַעֲמָהּ[67]**
40 **לִמְזוֹנוֹת - מִכְרָהּ קַיָּם. וְאֵינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה[68]**
41 **וְלֹא שְׁבוּעָה[69], עַד שֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ וְיִטְעַן[70], אוֹ עַד**
42 **שֶׁתָּבוֹא לִגְבוֹת כְּתֻבָּתָהּ אַחַר מוֹתוֹ[71] - מְגַלְגְּלִין**
43 **עָלֶיהָ[72] שֶׁלֹּא מָכְרָה אֶלָּא לִמְזוֹנוֹת שֶׁהִיא צְרִיכָה**
44 **לָהֶן[73].**

64) ניתן לשער. 65) כתובות קז, א. 66) ולדעת הרא"ש (שם): אין פוסקין לה מזונות עד שידקדקו אם לא יספיקו לה מעשי־ידיה, שכשנפרעים מנכסיו של אדם שלא בפניו - ראוי הוא להפך בזכותו ('הגהות מיימוניות'). 67) שלא

בהוראת בית־דין. 68) הוא שמכריזים כמה ימים על מכירה פומבית כפי מה שיראה הבית־דין עד שיפסקו המוסיפים. ראה בפכ"ב מהל' מלוה ולוה ה"ו ובמגיד־משנה שם. 69) שאין בידה משל בעלה כלום. 70) הנחתי לה כסף למזונות. 71) ואז היא נשבעת שלא הניח לה בעלה כלום, כמבואר לקמן פט"ז ה"ד. 72) מוסיפה בשבועתה גם מענין המזונות (שם, קה. קז.). 73) שלא ביזבזה במכירה. דעת רבינו שדין מזונות אשה שהלך בעלה, שוה לדין מזונות האלמנה, כמבואר בכתובות קז, א לדעת רב, ובמזונות האלמנה אין צורך בהכרזה, כמבואר שם צח, א.

יז. וּכְשֶׁם שֶׁבֵּית דִּין מוֹכְרִין לְמִזּוֹן הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, כָּךְ מוֹכְרִין לְמִזּוֹן בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל יָתֵר עַל שֵׁשׁ - אֵינָן זָנִין אוֹתָן מִנְּכָסָיו שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אָמוּד[74]. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה[75] - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִים, וְזָנִין אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת[76], וּמְפַרְנְסִין[77] אוֹתָן.

74) שהרי אין כופים אותו אלא משום צדקה, ומכיון שהלך ממדינה זו בדעה צלולה ולא צוה שיפרנסום - אין יורדים לנכסיו שלא בפניו (כתובות מח.). 75) יצא מדעתו. 76) אפילו שאינו אמוד ואינו ידוע לנו אם ראוי ליתן צדקה, שהרי הוא חייב לזונם בעל כרחו שלא בתורת צדקה (שם). ואם הוא אמוד, בית־דין יורד לנכסיו וזן את בניו שהם למעלה משש עד שיגדלו - בתורת צדקה, שכיון שיצא מדעתו, אנו אומדים רצונו כי ודאי מסכים היה לפרנסם, וכן פוסק רבינו (הל' נחלות פי"א, יא) "מי שנשתטה . . . בית־דין פוסקים עליו צדקה אם היה ראוי", ולא יהיו בניו אלה גרועים מאדם אחר (מגיד־משנה). 77) בלבוש ובכסות (כתובות מח.).

יח. יֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֵין פּוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לְמְדִינַת הַיָּם אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, עַד שֶׁיִּהְיֶא שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְאִם לֹא תּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא נָטְלָה כְּתֻבָּתָהּ מִבַּעְלָהּ[78] אוֹ מָחֲלָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ, שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָטְלָה וְלֹא מָחֲלָה, וְאֵין מַצְרִיכִין אוֹתָהּ לְהָבִיא כְּתֻבָּה. וְדַעְתִּי נוֹטָה לָזֶה בְּמִי שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַתּוֹרָה[80]; אֲבָל אִם מֵת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד שֶׁתָּבִיא כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[81]. וְעוֹד, שֶׁנִּזּוֹנֶת מִנְּכְסֵי יוֹרְשִׁים, וּלְעוֹלָם טוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ[82].

78) ראה לקמן פי"ח ה"א: "אלמנה ניזונת - עד שתיטול כתובתה". 79) לקמן פי"ז הי"ט: "המוחלת כתובתה לבעלה, איבדה כל תנאי כתובתה ואפילו מזונות אין לה עליו". ואפילו בשבועה אינה נאמנת ('קרבן נתנאל' לרא"ש פי"ג דכתובות סו אות קטן כ). 80) כמבואר לעיל ה"ב, ולפיכך חמור שעבודה, וניזונית בחזקת שלא נטלה. 81) שתיקנו לה בתנאי כתובה, כמפורש לעיל ה"ב. 82) בית־דין פותח פה וטענה לטובת היורש (בבא־בתרא כג.) אף כאן אנו שוקדים על תקנת היורשים שמא מחלה כתובתה לאביהם והם אינם יודעים.

יט. הָלַךְ בַּעְלָהּ, וְלִוְתָה וְאָכְלָה - כְּשֶׁיָּבוֹא חַיָּב לְשַׁלֵּם[83]. עָמַד אֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ וְזָנָהּ מִשֶּׁלּוֹ[84] - אִם יָבוֹא הַבַּעַל, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ; וַהֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא צִוָּהוּ לְזוּנָהּ וְהִיא לֹא לָוְתָה מִמֶּנּוּ[85].

83) כתובות קז, ב. ואפילו כאן אין הבעל מחשב עמה על מעשה ידיה (ראה למעלה הט"ז) אלא פורע הקפותיה (מגיד־משנה). 84) לא בתורת הלואה. 85) כי אילו לוותה ממנו כסף למזונותיה על־מנת שתשלם לו, יכול הוא לתובעה, והיא תובעת הבעל וישלם. אבל עכשיו שפירנסה שלא לשם הלואה - הניח מעותיו על קרן הצבי (שם ברש"י). והרי זה כפורע חובו של חבירו שלא מדעתו, שאינו חוזר ונפרע ממנו כלום (מגיד־משנה). ולדעת הרשב"א לא הפסיד אלא כשאמר מפורש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא מפרנסה, במקום בעלה, ולפיכך יכול הבעל לטעון ולומר לו: "לא אמרתי לך לפרוע בשבילי". אבל כשפרנסה סתם - חוזר וגובה, כי כל המפרנס סתם - אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלואה.

כ. הַבַּעַל שֶׁאָמַר[86] לְאִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ: טְלִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ[87] - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁאִלּוּ לֹא רָצְתָה בְּדָבָר זֶה וְלֹא סָמְכָה דַּעְתָּהּ - הָיָה לָהּ לְתָבְעוֹ[88], אוֹ לוֹמַר לוֹ: אֵין מַעֲשֵׂה יָדַי מַסְפִּיקִין לִי.

86) כתובות קז, א. 87) והיא שתקה ולא הגיבה בשעת מעשה. 88) אפילו כשמעשי ידיה מספיקים לה, יכולה להתנגד לו ('בית שמואל' לאהע"ז סי' סט ס"ק ד), וזהו פירוש "לתבעו" להתנגד אפילו כשמעשיה מספיקים לה. שהרי עיקר התקנה לטובתה שיהיו לה מזונותיה, ושוב תיקנו מעשי ידיה תחת מזונותיה, ולפיכך אינו יכול לומר לה, בעל כרחה, איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך, כמפורש למעלה בה"ד.

כא. הֲרֵי שֶׁעָמְדָה בַּדִּין וּפָסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת, וּמָכְרוּ בֵּית דִּין[89] וְנָתְנוּ לָהּ, אוֹ שֶׁמָּכְרָה הִיא לְעַצְמָהּ, וּבָא הַבַּעַל וְאָמַר: הִנַּחְתִּי לָהּ מְזוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבַּעַת בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[90] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ לָהּ[91]. לֹא תָּבְעָה וְלֹא מָכְרָה, אֶלָּא שֶׁהָתָה עַד שֶׁבָּא, הוּא אוֹמֵר: הִנַּחְתִּי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא הִנַּחְתָּ, אֶלָּא לָוִיתִי מִזֶּה וְנִתְפַּרְנַסְתִּי[92] - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[93] שֶׁהִנִּיחַ לָהּ וְנִפְטָר, וְיִשָּׁאֵר הַחוֹב עָלֶיהָ[94].

89) מנכסי בעלה. 90) מבואר למעלה פי"א הט"ז. 91) משנה, כתובות קה, א: "חנן אומר תשבע בסוף". ומפרש רבינו: בסוף - כשיבוא הבעל לטעון כנגדה: "הנחתי לך מזונות". ודין שבועת המשנה בנקיטת חפץ (מגיד־משנה). 92) כאן היא תובעת שישלם חובה והוא כופר בכל. 93) כדין כופר בכל שפטור משבועה מן התורה,

אלא שחכמי הגמרא תיקנו שישבע, ואינה בנקיטת חפץ כמבואר בהל' טוען ונטען פ"א ה"ג. ובהל' שבועות פי"א הי"ג. היסת - לשון שימה ששמו חכמים עליו שבועה, כמו (שמואל־א כו, יט): "אם ה' הסיתך בי" (רש"י לשבועות מ':) וראה ברש"י לאלפסי ב"מ פ"א: "שהשיאו חכמים לכך להסיתו להודות". וגאון פירש היסט בטי"ת, לשון כבידות שהכבידו עליו להשבע ('הערוך' ערך הסת). 94) וכשתשיג ידה תשלם למלוה. והמקור לדברי רבינו, הברייתא בכתובות קז, א: "ואם בא ואמר פסקתי לה מזונות - נאמן" ומפרש רבינו נאמן בשבועת היסת, במקרה שלותה ורוצה להפקיע ממנו (מגיד־משנה).

1 **כב. מָכְרָה מִטַּלְטְלִין וְאָמְרָה: לִמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי,**
2 **וְהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: מְזוֹנוֹתַיִךְ הִנַּחְתִּי - נִשְׁבַּעַת**
3 **שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁלֹּא הִנִּיחַ[95]. הֲרֵי שֶׁלֹּא תָּבְעָה[96] וְלֹא**
4 **לָוְתָה וְלֹא מָכְרָה, אֶלָּא דָּחֲקָה עַצְמָהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה**
5 **וְעָשְׂתָה וְאָכְלָה - אֵין לָהּ כְּלוּם[97].**

95) הואיל והיתה יכולה להבריח את המטלטלין ולומר אין לך בידי כלום, שנאבדו וכיוצא בזה, ואז היתה פטורה משבועת המשנה, שהרי היא "כופרת בכל" - אף כשטוענת מכרתים למזונות - אינה נשבעת בנקיטת חפץ אלא 'שבועת היסת' בעלמא. 96) מזונות על־ידי בית־דין. 97) כדברי הברייתא ע"פ גירסת רבינו: "מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, ואמר הוציאו לה מעשה ידיה במזונותיה - רשאי". וסובר רבינו: אחר חזרתו - אשתו תובעת מזונות - שכבר אכלה על ידי מעשה ידיה שדחקה עצמה. רשאי הבעל לומר יצאו מעשי ידיה במזונותיה ואין לה כלום עליו. ומובן שאם עשתה והותירה - הכל שלה, הואיל ולא העלה לה מזונותיה, זכתה במעשי ידיה (רמב"ן).

6 **כג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלֵּהָנוֹת[98] לוֹ - בֵּין שֶׁפֵּרֵשׁ**
7 **עַד זְמַן פְּלוֹנִי, בֵּין שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ אֶלָּא סָתַם -**
8 **מַמְתִּינִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם תַּמּוּ יְמֵי נִדְרוֹ[99]**
9 **אוֹ שֶׁלֹּא תַּמּוּ[100] וְהִתִּיר נִדְרוֹ - הֲרֵי זֶה מוּטָב,**
10 **וְאִם לַאו - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[101]. וּבְאוֹתָן**
11 **הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם תִּהְיֶה הִיא עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, וְיִהְיֶה**
12 **אֶחָד מְחַבְּרָיו מְפַרְנֵס אוֹתָהּ[102] דְּבָרִים שֶׁהִיא**
13 **צְרִיכָה לָהֶן יָתֵר עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, אִם אֵין מַעֲשֵׂה**
14 **יָדֶיהָ מַסְפִּיקִין לַכֹּל.**

98) מממונו ומנכסיו. 99) שלא הדירה יותר משלושים יום. 100) שהדירה יותר משלושים יום. 101) כתובות ע, ב. עד שלושים יום לא שמעו אנשים על כך, ואין זה בזיון בשבילה. יותר משלושים, כבר נודע הדבר ברבים והיא מתבזה מזה שבעלה הדיר אותה מנכסיו. ואע"פ שהוא משועבד לתת לה מזונותיה - יכול הוא להדירה מנכסיו, כי הלכה היא (כתובות נט:): "קונמות מפקיעים מידי שעבוד" קונמות - זהו נדר שאדם אסר על עצמו איזה דבר כ'הקדש'. "קונם" כינוי לקרבן הוא בלשון עלגים, וכל הקדש שאינו לכל אלא על אדם אחד, נקרא "קונם". ומתוך שנדר זה אינו ניתן לפדיון כשאר קדושת דמים, אלא אסור הוא על האדם המודר כקדושת מזבח שהיא קדושת הגוף שאין לה פדיון, הוא חמור ביותר שמפקיע מידי שעבוד, ולפיכך חל הנדר לאסור את אשתו מליהנות מממונו (ר"ן לכתובות פ"ז). 102) ואין הוא נקרא שלוחו של הבעל המדיר, כיון שהבעל לא אמר לו לפרנסה, אלא הודיע ברבים: "כל הזן אינו מפסיד" (כתובות ע': והל' נדרים פ"ז, הי"ב).

15 **כד. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִּטְעַם אֶחָד מִכָּל**
16 **הַפֵּרוֹת[103] - מַמְתִּינִין לוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם; יָתֵר עַל כֵּן**
17 **- יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[104]. אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל**
18 **מַאֲכָל רַע, אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ מִמִּין שֶׁלֹּא אָכְלָה אוֹתוֹ**
19 **מִיָּמֶיהָ - יוֹצִיא אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[105].**
20 **נָדְרָה הִיא שֶׁלֹּא תֹּאכַל אֶחָד מִכָּל הַפֵּרוֹת, וְקִיֵּם לָהּ**
21 **הוּא אֶת נִדְרָהּ[106], אוֹ נָדְרָה בְּנָזִיר[107] וְלֹא הֵפֵר לָהּ:**
22 **אִם רָצָה[108] שֶׁתֵּשֵׁב תַּחְתָּיו וְלֹא תֹּאכַל פֵּרוֹת אוֹ תִּהְיֶה**
23 **נְזִירָה - תֵּשֵׁב, וְאִם אָמַר: אֵינִי רוֹצֶה בְּאִשָּׁה נַדְרָנִית**
24 **- יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי הָיָה בְּיָדוֹ לְהָפֵר, וְהוּא**
25 **קִיֵּם לָהּ בִּרְצוֹנוֹ[109].**

103) שאסר הנאת ממונו עליה אם תטעם מין פירות פלוני, אבל אם אמר לה הריני אוסר עליך מין פלוני לא אמר כלום, כי אין אדם יכול לאסור על חבירו אכילת פירות שאינם שלו (מגיד־משנה). 104) אם לא התיר נדרו. 105) כתובות עא, א. לדעת שמואל. 106) שהחריש ביום שמעו הנדר, ולא הפרו, וממילא הנדר קיים, מלשון הכתוב (במדבר ל, ח): "ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה". 107) שאמרה הריני נזירה. 108) הבעל. 109) לפיכך עליו לתת כתובתה, בלשון הגמרא (כתובות עא.): "הוא נתן אצבע בין שיניה" להנשך, ועל כרחו ישלם לה כתובתה. בדין זה לא הזכיר רבינו על המתנת שלושים יום, הואיל וקיים לה ברצונו אין לצפות שיפר נדרו, כי אינו רשאי ואינו זכאי לכך, ולפיכך ביום השני לשמיעת נדרה, יוציא אם אינו רוצה באשה נדרנית (שם). אלא שהר"ן העיר כי לפי סוגיית הגמרא (שם:) עליו להוציא אפילו אם ירצה לקיימה, שהיא אומרת: "הואיל ולא הפר את נדרי, ודאי שונא אותי ואיני יכולה עוד לדור עמו, שהרי לא נדר בשעת כעסו, אלא החריש לי מתוך ישוב הדעת, ודאי שנאה כבושה לו בלבו עלי, ומה יש לי עוד להמתין".

פֶּרֶק שְׁלִשִׁי עָשָׂר[1]

1) יבאר בו הכסות, הדירה וכלי הבית שחייב לאשתו ולבניו ולבנותיו הקטנים, ואם הדיר אותה מלהתקשט. הרחיקו זה את זה מקרוביהם, בעל שהתנגד לדירה מפני הפרוצים, שלש ארצות לענין נשואין, ואם כופין אותה לצאת עם בעלה למקום שירצה.

26 **א. כַּמָּה הַכְּסוּת שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן לָהּ? בְּגָדִים שֶׁל**
27 **חֲמִשִּׁים זוּז מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, מְמַטְבֵּעַ אוֹתָן הַיָּמִים,**
28 **שֶׁנִּמְצְאוּ הַחֲמִשִּׁים - שִׁשָּׁה דִינָרִין וּרְבִיעַ דִּינָר כֶּסֶף[2].**
29 **נוֹתְנִין לָהּ חֲדָשִׁים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלוֹבֶשֶׁת**
30 **בְּלָאוֹתֵיהֶן[3] בִּימוֹת הַחַמָּה[4]. וְהַשְּׁחָקִים, וְהֵם מוֹתַר**
31 **הַכְּסוּת[5] - הֲרֵי הֵן שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְכַּסֶּה בָּהֶם בִּימֵי**

1 נִדָּתָהּ[6]. וְנוֹתְנִין לָהּ חֲגוֹרָה לְמָתְנֶיהָ וְכִפָּה לְרֹאשָׁהּ
2 וּמִנְעָל מִמּוֹעֵד לְמוֹעֵד[7].

2) טהור, כי מטבע של ימיהם היה שבעה חלקים נחושת ואחד כסף, נמצא שדינר אותם הימים הוא אחד משמונה בדינר הכסף, וחמשים דינרים פשוטים אינם אלא ששה דינרי כסף ורבע. ראה לעיל פ"י ה"ח. 3) הבגדים שנתיישנו. 4) כי בגדים חדשים מחממים יותר, ויפים לה בימות הגשמים וקשים לה בימות החמה. 5) שבלתה ונשתחקה. 6) שלא תתגנה על בעלה כשתלבש בימי טהרתה בגדים שלבשה בימי נדתה (כתובות סד: סה: וברש"י). 7) שם, במשנה. ואותו תנא ישב במקום הרים שהנעליים בלות בהם מהר, והיא צריכה שלשה זוגות נעלים לשנה, ומכוין ליתנן לה מרגל לרגל כדי לשמחה ברגל (שם סה:).

3 ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאוֹתָן הַיָּמִים וּבְאֶרֶץ
4 יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר זְמַנִּים וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת - אֵין
5 הַדָּמִים עִקָּר. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיִּהְיוּ שָׁם הַבְּגָדִים בְּיֹקֶר
6 הַרְבֵּה אוֹ בְּזוֹל הַרְבֵּה. אֶלָּא הָעִקָּר שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו,
7 שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ בְּגָדִים הָרְאוּיִים בִּימוֹת
8 הַגְּשָׁמִים וּבִימוֹת הַחַמָּה, בְּפָחוֹת[8] שֶׁלּוֹבֶשֶׁת כָּל אִשָּׁה
9 בַּעֲלַת בַּיִת שֶׁבְּאוֹתָהּ הַמְּדִינָה.

8) רבינו מדבר בעני שבישראל, ואילו בעשיר הכל לפי עשרו כמבואר בסמוך ה"ה.

10 ג. וּבְכְלַל הַכְּסוּת - שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן לָהּ כְּלֵי בַּיִת,
11 וּמָדוֹר[9] שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בּוֹ. וּמָה הֵן כְּלֵי בַּיִת? מִטָּה
12 מֵצַעַת[10], וּמַפָּץ[11] אוֹ מַחֲצֶלֶת לֵישֵׁב עָלֶיהָ, וּכְלֵי
13 אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּגוֹן קְדֵרָה וּקְעָרָה וְכוֹס[12] וּבַקְבּוּק
14 וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְהַמָּדוֹר? שֶׁשּׁוֹכֵר לָהּ בַּיִת שֶׁל אַרְבַּע
15 אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[13], וְתִהְיֶה רְחָבָה[14] חוּצָה לָהּ
16 כְּדֵי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וְיִהְיֶה לוֹ בֵּית הַכִּסֵּא חוּץ מִמֶּנּוּ.

9) בית דירה (כתובות קג.). 10) משנה, כתובות סד, ב. [וה'מאירי' שם (עמ' 274) הביא בשם רבינו: "מטה מוצעת לשכב [עליה]". וראה בפרק ל' מהל' שבת ה"ה, ובבבא־מציעא קיג:]. 11) מצע גס כעין מחצלת של קנים. 12) 'ירושלמי' שם. 13) כי אין בית פחות מארבע אמות (סוכה ג:). 14) "רחבה" היא חצר שמאחורי הבית.

17 ד. וְכֵן מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ תַּכְשִׁיטִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי
18 צִבְעוֹנִין לְהַקִּיף עַל רֹאשָׁהּ וּפַדַּחְתָּהּ[15], וּפוּךְ[16]
19 וְשָׂרָק[17] וְכַיּוֹצֵא בָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עָלָיו.

15) מצחה. 16) צבע כחול שהנשים צובעות בו את עפעפי עיניהם. ככתוב (מלכים־ב ט, ל): "ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה". 17) צבע אדום ללחייה (רש"י לכתובות יז.). וחיוב תכשיטין מקורו שם מח, א: "מי שנשתטה בית־דין נותנים . . . תכשיטין לאשתו".

20 ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל
21 בְּעָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ[18]. וַאֲפִלּוּ הָיָה רָאוּי לִקְנוֹת
22 לָהּ כְּלֵי מֶשִׁי וְרִקְמָה וּכְלֵי זָהָב - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְנוֹתֵן.
23 וְכֵן הַמָּדוֹר - לְפִי עָשְׁרוֹ, וְהַתַּכְשִׁיט וּכְלֵי הַבַּיִת -
24 הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ. וְאִם קָצְרָה יָדוֹ לִתֵּן לָהּ אֲפִלּוּ כְּעָנִי
25 שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[19], וְתִהְיֶה הַכְּתֻבָּה
26 עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

18) שם סד, ב. 19) שם עז, א. וכמבואר לעיל פי"ב הי"א. והרמ"ך תמה על זה, למה נכפנו להוציא, ובשאר חובות אין כופין ללוה אם אין לו לפרוע, וטוב שתתגלגל האשה עמו עד שירחמו עליהם מן השמים ('מעשה רוקח').

27 ו. וְלֹא הָאִשָּׁה בִּלְבַד, אֶלָּא בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים,
28 בְּנֵי שֵׁשׁ אוֹ פָּחוֹת - חַיָּב לִתֵּן לָהֶם כְּסוּת הַמַּסְפֶּקֶת
29 לָהֶם[20], וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וּמָדוֹר לִשְׁכֹּן בּוֹ. וְאֵינוֹ נוֹתֵן
30 לָהֶם לְפִי עָשְׁרוֹ, אֶלָּא כְּפִי צָרְכָּן בִּלְבַד. זֶה הַכְּלָל:
31 כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו מְזוֹנוֹת בֵּין בְּחַיָּיו בֵּין אַחַר
32 מוֹתוֹ[21] - יֵשׁ לוֹ כְּסוּת[22] וּכְלֵי בַּיִת וּמָדוֹר; וְכֹל שֶׁבֵּית
33 דִּין מוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹתָיו[23], כָּךְ מוֹכְרִין לִכְסוּתוֹ וּכְלֵי
34 בֵּיתוֹ וּמְדוֹרוֹ.

20) כי כלל הוא: פרנסה (הלבשה) הרי היא כמזונות (כתובות סח.). 21) כגון אשתו ובנותיו עד שתתארסנה. 22) 'ירושלמי' כתובות פי"ב ה"א: "ומתכסיין בכסותי". והשווה לקמן פי"ט, הי"א. 23) למעלה פי"ב הט"ז.

35 ז. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, וּפָסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת
36 וּכְסוּת וּכְלֵי בַּיִת וּשְׂכַר מָדוֹר - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ
37 תַּכְשִׁיט, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ בַּעַל שֶׁתִּתְקַשֵּׁט לוֹ[24]; אֲבָל מִי
38 שֶׁנִּשְׁתַּטָּה בַּעְלָהּ אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ - פּוֹסְקִין לָהּ
39 תַּכְשִׁיט[25]. וְדִין הַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ בְּטַעֲנַת הַכְּסוּת
40 וְהַכֵּלִים וּשְׂכַר הַמָּדוֹר - כְּדִינָם בְּטַעֲנַת הַמְּזוֹנוֹת. אִם
41 אָמַר הוּא: נָתַתִּי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָתַתָּ - דִּין אֶחָד
42 לַכֹּל[26].

24) כתובות מח, א. 25) שם, כי אומדים דעתו אילו היה בריא לא היה רוצה שתתנוול אשתו. אבל בהלך, הואיל ויצא לדעת היה לו לצוות, ומתוך שלא ציוה - גילה שאין רצונו בכך (רש"י שם). 26) כמבואר לעיל פי"ב, הכ"א־כב.

43 ח. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּאֶחָד מִכָּל
44 הַמִּינִין[27] - בַּעֲנִיּוּת[28]: שָׁנָה אַחַת - יְקַיֵּם, יָתֵר עַל כֵּן
45 - אוֹ יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[29];
46 וּבַעֲשִׁירוּת: שְׁלֹשִׁים יוֹם - יְקַיֵּם[30], יָתֵר עַל כֵּן - יַתִּיר
47 אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

27) שאמר לה: אם תתקשטי, תהא הנאת ממוני אסורה עליך. כי אחרת - אין הוא יכול לאסרה להתקשט, כמבואר למעלה בפי"ב הכ"ד. 28) שאינן מרבות להתקשט. 29) כתובות עא, ב. 30) שם: "שכן אשה חשובה נהנית מריח קישוטיה שלושים יום".

48 ט. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְמֶרְחָץ: בִּכְרַכִּים[31] - שַׁבָּת

אַחַת, בִּכְפָרִים שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[32]. שֶׁלֹּא תִנָּעֵל מִנְּעָל: בִּכְפָרִים - שְׁלֹשָׁה יָמִים, וּבִכְרַכִּים - מֵעֵת לְעֵת[33]. יָתֵר עַל זֶה - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

31) בערים גדולות שמנהגן להתרחץ תכופות. 32) 'ירושלמי' כתובות פ"ז, ה"ד. 33) שם.

י. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל וְלֹא תַּשְׁאִיל מִכְּלֵי הַבַּיִת שֶׁדֵּרֶךְ כָּל הַשְּׁכֵנוֹת לִשְׁאֹל אוֹתָן וּלְהַשְׁאִילָן, כְּגוֹן נָפָה וּכְבָרָה[34], רֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָהֶם - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאָהּ[35] שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[36]. וְכֵן הִיא שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל וְלֹא תַּשְׁאִיל נָפָה וּכְבָרָה וְרֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, וְשֶׁלֹּא תֵּאָרֵג בְּגָדִים נָאִים לַבָּנִים, בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לֵאָרֵג אוֹתָם לַבָּנִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאַתּוּ שֵׁם רַע בִּשְׁכוּנָתוֹ שֶׁהוּא כִּילַי[37].

34) נפה לקמח, וכברה - לנקות התבואה (רבינו בפירושו למשנה שביעית פ"ה, מ"ט). 35) כלומר, מביא עליה. 36) שהיא קמצנית (כתובות עב.). 37) שם. כילי - קמצן. מלשון הכתוב (ישעיה לב, ה) "ולכילי לא יאמר שוע".

יא. מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן שֶׁלֹּא תֵּצֵא אִשָּׁה לַשּׁוּק בְּכִפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ בִּלְבַד, עַד שֶׁיִּהְיֶה עָלֶיהָ רְדִיד[38] הַחוֹפֶה אֶת כָּל גּוּפָהּ כְּמוֹ טַלִּית - נוֹתֵן לָהּ בִּכְלַל הַכְּסוּת רְדִיד[39] הַפָּחוּת מִכָּל הָרְדִידִין. וְאִם הָיָה עָשִׁיר - נוֹתֵן לָהּ לְפִי עָשְׁרוֹ. כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא בּוֹ לְבֵית אָבִיהָ אוֹ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה[40]. לְפִי שֶׁכָּל אִשָּׁה יֵשׁ לָהּ לָצֵאת וְלֵילֵךְ לְבֵית אָבִיהָ לְבַקְּרוֹ, וּלְבֵית הָאֵבֶל וּלְבֵית הַמִּשְׁתֶּה לִגְמֹל חֶסֶד לְרֵעוֹתֶיהָ אוֹ לִקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ הֵם לָהּ[41], שֶׁאֵינָהּ בְּבֵית הַסֵּתֶר עַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְלֹא תָּבוֹא. אֲבָל גְּנַאי הוּא לְאִשָּׁה שֶׁתְּהֵיֶה יוֹצְאָה תָּמִיד, פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בָּרְחוֹבוֹת. וְיֵשׁ לַבַּעַל לִמְנֹעַ אִשְׁתּוֹ מִזֶּה, וְלֹא יַנִּיחֶנָּה לָצֵאת אֶלָּא כְּמוֹ פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ אוֹ כְּמוֹ פַּעֲמַיִם בְּחֹדֶשׁ, לְפִי הַצֹּרֶךְ[42]. שֶׁאֵין לִפִי לְאִשָּׁה אֶלָּא לֵישֵׁב בְּזְוִית בֵּיתָהּ[43], שֶׁכָּךְ כָּתוּב: כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה[44].

38) צעיף, כלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים". וראה להלן פכ"ד הי"ב, ובהל' סוטה פ"ג ה"ה. 39) אע"פ שבבית אינה לובשת רדיד, הואיל והיא יוצאת בו לשוק כמנהג המקום, חייב ליתנו לה. 40) כתובות עא, ב. 41) שם עב, א: "למחר היא מתה ואין כל בריה סופדה". היה רבי מאיר אומר: "והחי יתן אל לבו" - דברים של מיתה, אם ספד – יספדוהו. אם ליוה - ילווהו וכו' (שם). 42) ובמדרש רבה (בראשית פרשה ח) אמרו: "וכבשוה" - וכבשה כתוב. האיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק, שכל אשה שיוצאה לשוק סופה להכשל, מדינה שנאמר בה: "ותצא דינה" ולבסוף נכשלה. וב'ספרי' פרשת כי־תצא אות רמב, דרשו על הפסוק: "ומצאה איש בעיר" - "אילו לא יצאת בעיר, לא היה מסתקף לה. מגיד שפירצה קוראת לגנב". 43) ובילקוט שמעוני (תהלים קכח, ד) דרשו על הפסוק: אשתך כגפן פוריה. אימתי אשתך כגפן פוריה - כשהיא צנועה בירכתי ביתך". 44) יבמות עז, א.

יב. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ - בִּזְמַן שֶׁהוּא[45] עִמָּהּ בָּעִיר, חֹדֶשׁ אֶחָד - מַמְתִּינִין[46] לוֹ, שְׁנַיִם[47] - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[48]; וּבִזְמַן שֶׁהוּא בְּעִיר אַחֶרֶת: רֶגֶל אֶחָד - מַמְתִּינִין[49] לוֹ, שְׁנַיִם - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[50].

45) אביה. 46) אולי יתיר את נדרו. 47) יום אחד בחודש השני נחשב כשני חדשים. 48) יותר מחודש אינה יכולה להעמיד עצמה שלא ללכת לבית אביה (כתובות עא:). 49) דרך הבת ללכת לבית אביה ברגלים. 50) שם.

יג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל[51] אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה - אוֹ יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ[52] אוֹ יוֹצִיא[53] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאֲסָרָהּ בְּבֵית הַסֵּתֶר וְנָעַל בְּפָנֶיהָ[54]. וְאִם הָיָה טוֹעֵן מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם פְּרוּצִים[55] שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ בֵּית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה, וְהֵחֲזִקוּ שָׁם פְּרוּצִים - שׁוֹמְעִין לוֹ[56].

51) שאמר לה: אם תלכי לבית האבל, תיאסר הנאת ממוני עליך. 52) בתוך שלושים יום, כדין המדיר את אשתו מליהנות לו שממתינים לו שלושים יום, כמבואר לעיל פי"ב הכ"ג. 53) לאחר שלושים יום, כדברי רבינו למעלה פי"ב שם (מגיד־משנה). 54) כתובות עא, ב. 55) שאינם מרחיקים את עצמם מעריות. 56) שם עב, א.

יד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵיתִי אָבִיךָ וְאִמֶּךָ, אַחֶיךָ וְאַחְיוֹתֶיךָ - שׁוֹמְעִין לוֹ. וְתִהְיֶה הִיא הוֹלֶכֶת לָהֶם כְּשֶׁיֵּאָרֵעַ לָהֶם דָּבָר, וְתֵלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ פַּעַם בְּחֹדֶשׁ וּבְכָל רֶגֶל וָרֶגֶל; וְלֹא יִכָּנְסוּ הֵם לָהּ אֶלָּא אִם אֵרַע לָהּ דָּבָר, כְּגוֹן חֹלִי אוֹ לֵדָה. שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיִּכָּנְסוּ אֲחֵרִים בִּרְשׁוּתוֹ[57]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיִּכָּנְסוּ אֶצְלִי אִמְּךָ וְאַחְיוֹתֶיךָ, וְאֵינִי שׁוֹכֶנֶת עִמָּהֶם בְּחָצֵר אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁמְּרֵעִין לִי וּמְצָרִין לִי - שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיֵּשְׁבוּ[58] אֲחֵרִים עִמּוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[59].

57) כן כתבו הגאונים (מגיד־משנה). ומקורו במשנה (כתובות עא:): "ואם היה טוען משום דבר אחר - רשאי" (הגר"א באבן־העזר סי' עד ס"ק ג). 58) פתח ב"כניסה" - שיכסנו אצלי, וסיים ב"ישיבה", כי כך דרכן של נשים הנכנסות לזמן מה ומתעכבות שעות מרובות ('מעשה רוקח'). 59) תשובת הרי"ף סימן טו. והראב"ד טוען: אימתי בזמן שהן באות בגבולה, אבל אם היא באה לגבולן אין מוציאים אותן בשבילה, אע"פ שהמדור שלו הוא, הואיל ובעלה רוצה בישיבתן, אבל מבקשים מהן שלא יצערו אותה בישיבתן. וכנגד זה סובר ה'מגיד משנה': אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, ואם נראה לבית־דין שהן גורמות לה קטטה עם בעלה - הדין עמה, ובאהע"ז סי' עד

סעיף י, מסכם הרמ"א: ונוהגים להושיב עמהם איש או אשה נאמנים לדור עמהם עד שיתברר על־ידי מי נתגלגל הריב והקטטה.

1 **טו. הָאִישׁ שֶׁאָמַר: אֵינִי דָר בְּמָדוֹר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי**
2 **אָדָם רָעִים אוֹ פְּרוּצִים אוֹ עַכּוּ"ם בִּשְׁכוּנָתִי וַאֲנִי**
3 **מִתְיָרֵא מֵהֶם - שׁוֹמְעִים לוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִקוּ**
4 **בִּפְרִיצוּת, שֶׁכָּךְ צִוּוּ חֲכָמִים[60]: הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע.**
5 **וַאֲפִלּוּ הָיָה הַמָּדוֹר שֶׁלָּהּ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ,**
6 **וְשׁוֹכֵן בֵּין בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִים[61]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה כֵּן,**
7 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: אֲנִי אֵינִי מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם -**
8 **שׁוֹמְעִין לָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיֵּצֵא**
9 **עָלַי שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹת אֵלּוּ.**

60) אבות פ"א, מ"ז. 61) השווה דברי רבינו הל' דעות פ"ו, ה"א.

10 **טז. כָּל הַיִּשּׁוּב אֲרָצוֹת אֲרָצוֹת הוּא[62], כְּגוֹן אֶרֶץ כְּנַעַן**
11 **וְאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ תֵּימָן וְאֶרֶץ כּוּשׁ וְאֶרֶץ שִׁנְעָר[63]**
12 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְכָל אֶרֶץ וְאֶרֶץ - מִמְּדִינוֹת[64] וּכְפָרִים.**
13 **וְעָרֵי יִשְׂרָאֵל[65] לְעִנְיַן נִשּׂוּאִין שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הָיוּ[66]:**
14 **יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְהַגָּלִיל.**

62) חלוק לארצות. 63) בבל. 64) ערים גדולות ומוקפות חומה (רבינו בפיה"מ לכתובות פי"ג מ"י). 65) שבארץ ישראל. 66) כתובות קי, א.

15 **יז. אִישׁ שֶׁהָיָה מֵאֶרֶץ מִן הָאֲרָצוֹת, וְנָשָׂא אִשָּׁה**
16 **בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת - כּוֹפִין אוֹתָהּ וְיוֹצְאָה עִמּוֹ לְאַרְצוֹ, אוֹ**
17 **תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה; שֶׁעַל מְנָת כֵּן נְשָׂאָהּ, אַף־עַל־פִּי**
18 **שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[67]. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּאַחַת מִן הָאֲרָצוֹת,**
19 **וְהִיא[68] מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ**
20 **לְאֶרֶץ אַחֶרֶת; אֲבָל מוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה וּמִכְּפָר**
21 **לִכְפָר בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ. וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה**
22 **לִכְפָר, וְלֹא מִכְּפָר לִמְדִינָה; שֵׁשׁ דְּבָרִים שֶׁיְּשִׁיבַת**
23 **הַמְּדִינָה טוֹבָה לָהֶם, וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁיְּשִׁיבַת הַכְּפָרִים**
24 **טוֹבָה לָהֶם[69].**

67) תוספתא כתובות פי"ב, יא. 68) בכת"י תימן: "והוא". וכן הוא ב'שולחן ערוך' אהע"ז סי' עה ס"א. 69) כתובות קי, ב.

25 **יח. וּכְשֶׁמּוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה וּמִכְּפָר לִכְפָר**
26 **בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ מִנָּוֶה הַיָּפֶה**
27 **לְנָוֶה הָרַע, וְלֹא מֵרַע לְיָפֶה[70]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה**
28 **לְהִטַּפֵּל[71] וְלִבְדֹּק עַצְמָהּ בַּנָּוֶה הַיָּפֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה**
29 **בּוֹ קַלָּה[72] וּכְעוּרָה. וְכֵן לֹא יוֹצִיאָהּ מִמָּקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ**
30 **יִשְׂרָאֵל לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם[73]. וּבְכָל מָקוֹם[74]**
31 **מוֹצִיאִין מִמָּקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל.**

70) נוף יפה ומקום נאה, ולא נתכוין רבינו לדירה יפה, שאם כן היה לו לומר אפילו באותה עיר לא יוציאה, מבית רע לבית יפה ('מעשה רוקח'). 71) להשתדל ולטפל בעצמה. 72) נקלה ובלתי חשובה, ובכתובות קי, שנינו: "שהנוה היפה בודק". ומפרש רש"י: בודק את הגוף למי שבא מנוה רע, ומתוך כך חלאים באים עליו. וכן אמר שמואל (שם): "שינוי וסת (אפילו לטובה) - תחילת חולי מעיים". 73) אפילו מכפר לכפר (תוספתא שם). 74) אפילו מנוה היפה לנוה הרע.

32 **יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְחוּצָה**
33 **לָאָרֶץ, אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל מֵחוּצָה**
34 **לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתָהּ לַעֲלוֹת. אֲפִלּוּ**
35 **מִנָּוֶה הַיָּפֶה לְנָוֶה הָרַע, וַאֲפִלּוּ מִמָּקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל**
36 **לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם - מַעֲלִין[76]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵאֶרֶץ**
37 **יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ מִנָּוֶה הָרַע לְנָוֶה הַיָּפֶה,**
38 **[וַאֲפִלּוּ מִמָּקוֹם] שֶׁרֻּבּוֹ עַכּוּ"ם לְמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל.**

75) שיש לחלק בין מדינה לעיר, ובין נוה יפה לרע, או בין רוב ישראל לרוב גויים. 76) כתובות קי, ב. ובתוספתא שם. ובהל' מלכים פ"ה הי"ב, כתב רבינו: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גויים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה־זרה" (ומקורו מדברי הגמרא בכתובות שם).

39 **כ. אָמַר הָאִישׁ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיא אֵינָהּ**
40 **רוֹצָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[77]. אָמְרָה הִיא לַעֲלוֹת, וְהוּא**
41 **אֵינוֹ רוֹצֶה - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וְהוּא הַדִּין לְכָל**
42 **מָקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִם יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁהַכֹּל[78] מַעֲלִין**
43 **לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[79], וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם; הַכֹּל**
44 **מַעֲלִין לִירוּשָׁלַיִם[80], וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם.**

77) כתובות, שם. ומה שכתבו ב'תוספות' שם בשם רבינו חיים: "שעכשיו אין מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצוות התלויות בארץ, וכמה עונשים שאין אנו יכולים ליזהר מהם ולעמוד עליהם" כבר העיר רבי יוסף טראני (מהרי"ט) בתשובותיו סימן כח, שאיזה תלמיד טועה כתב הדברים על שם ה'תוספות', ואין לסמוך עליהן, וראה ב"פתחי תשובה" לאהע"ז סי' עה ס"ק ז', ובשו"ע שם סעיף ה'. 78) אחד האנשים ואחד הנשים (כתובות, שם). 79) "מחרימים בשם על כל מי שעושה זה בדרך עלילה על אשתו שלא לעשותו זולתי ללכת להתברך בארץ ישראל לא זולת זה ויענה הבעל אמן, ואז יכריחו האשה ללכת עמו". מדברי תשובת רבינו, וראה בתשובת רבינו בסוף הספר. 80) ב'מרדכי' סוף מסכת כתובות, הביא דעת רבינו מאיר: שרק בזמן שבית המקדש היה קיים - יש מצוה לדור בירושלים יותר מבשאר הארץ, אבל בזמן הזה אין חילוק בין ירושלים לשאר א"י. וכהגהת מהר"ם מטיקטין שם: "שבעוונותינו אין שם היום מעלות לקדושה, ואין הוא יכול לדחותה מקדושה לקדושה . . . והרי עתה כולן שווין למצוה, ירושלים ושאר א"י.

יום שני ג' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) כלולים בו דיני עונה, ואם יכולה לעכבו שלא יעזוב ביתו, דין תלמידים היוצאים ללמוד, אם יכולה האשה לעכב שלא ישא בעלה אשה אחרת, שלא ישא אדם יותר מארבע נשים, המדיר אשתו מחיי משפחה, דיני מורדת או מורד, פדיונה וקבורתה.

1 **א. עוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[2] - לְכָל אִישׁ וָאִישׁ כְּפִי**
2 **כֹּחוֹ וּכְפִי מְלַאכְתּוֹ. כֵּיצַד? בְּנֵי אָדָם הַבְּרִיאִים**
3 **וְהָרַכִּים וְהָעֲנֻגִּים[3], שֶׁאֵין לָהֶם מְלָאכָה שֶׁמַּכְשֶׁלֶת**
4 **כֹּחָן, אֶלָּא אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְיוֹשְׁבִין בְּבָתֵּיהֶן - עוֹנָתָן**
5 **בְּכָל לַיְלָה. הַפּוֹעֲלִין, כְּגוֹן הַחַיָּטִין וְהָאוֹרְגִין**
6 **וְהַבּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אִם הָיְתָה מְלַאכְתָּן בָּעִיר -**
7 **עוֹנָתָן פַּעֲמַיִם בְּשַׁבָּת, וְאִם הָיְתָה מְלַאכְתָּן בְּעִיר**
8 **אַחֶרֶת - עוֹנָתָן פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת. הַחַמָּרִים[4] - פַּעַם**
9 **אַחַת בְּשַׁבָּת. וְהַגַּמָּלִים[5] - אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם.**
10 **וְהַמַּלָּחִין[6] - אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים -**
11 **עוֹנָתָן פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה מַתִּישׁ**
12 **כֹּחָן. וְדֶרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתָן מִלֵּילֵי**
13 **שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת.**

2) חיי אישות. 3) מפונקים. 4) מוליכים תבואה על חמורים מכפרים לשוק שבעיר. 5) מביאים סחורות על הגמלים ממקום רחוק. 6) פורשים לים הגדול ולקצווי ארץ.

14 **ב. יֵשׁ[7] לְאִשָּׁה לְעַכֵּב עַל בַּעְלָהּ שֶׁלֹּא יֵצֵא לִסְחוֹרָה**
15 **אֶלָּא לְמָקוֹם קָרוֹב, שֶׁלֹּא יִמְנַע מֵעוֹנָתָהּ וְלֹא יֵצֵא**
16 **אֶלָּא בִּרְשׁוּתָהּ. וְכֵן יֵשׁ לָהּ לִמְנֹעוֹ לָצֵאת מִמְּלַאכָה**
17 **שֶׁעוֹנָתָהּ קְרוֹבָה לִמְלַאכָה שֶׁעוֹנָתָהּ רְחוֹקָה, כְּגוֹן**
18 **חַמָּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְהֵעָשׂוֹת גַּמָּל, אוֹ גַּמָּל לְהֵעָשׂוֹת מַלָּח[8].**
19 **וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹצְאִין לְתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת**
20 **נְשׁוֹתֵיהֶן שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְכֵן רַךְ וְעָנֹג שֶׁנַּעֲשָׂה**
21 **תַּלְמִיד חָכָם - אֵין אִשְׁתּוֹ יְכוֹלָה לְעַכֵּב.**

7) יכולה. 8) ואף על פי שהמלאכה השנייה מפרנסת יותר, כי "רוצה אשה בקב ותיפלות (להיות בעלה עימה) מעשרה קבים ופרישות".

22 **ג. נוֹשֵׂא אָדָם כַּמָּה נָשִׁים, אֲפִלּוּ מֵאָה, בֵּין בְּבַת אַחַת**
23 **בֵּין בְּזוֹ אַחַר זוֹ, וְאֵין אִשְׁתּוֹ יְכוֹלָה לְעַכֵּב[9]. וְהוּא,**
24 **שֶׁיִּהְיֶה יָכוֹל לִתֵּן שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה כָּרָאוּי לְכָל אַחַת**
25 **וְאַחַת. וְאִינוֹ יָכוֹל לָכֹף אוֹתָן לִשְׁכֹּן בְּחָצֵר אַחַת, אֶלָּא**
26 **כָּל אַחַת וְאַחַת לְעַצְמָהּ[10].**

9) "ובמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו" ואחרי תקנת "חרם דרבינו גרשום" אסור לישא אשה שנייה אפילו אם הראשונה מסכימה. 10) כדי שלא יתקנאו זו בזו.

27 **ד. וְכַמָּה הִיא עוֹנָתָן? לְפִי מִנְיָן[11]. כֵּיצַד? פּוֹעֵל[12]**
28 **שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים - יֵשׁ לָזוֹ עוֹנָה אַחַת בְּשַׁבָּת, וְיֵשׁ**
29 **לָזוֹ עוֹנָה אַחַת בְּשַׁבָּת[13]. הָיוּ לוֹ אַרְבַּע נָשִׁים - נִמְצָא**
30 **עוֹנַת כָּל אַחַת מֵהֶן פַּעַם אַחַת בִּשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[14]. וְכֵן**
31 **אִם הָיָה מַלָּח וְיֵשׁ לוֹ אַרְבַּע נָשִׁים - תְּהֶיֶה עוֹנַת כָּל**
32 **אַחַת מֵהֶן פַּעַם אַחַת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים. לְפִיכָךְ[15] צִוּוּ**
33 **חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם[16] יוֹתֵר עַל אַרְבַּע נָשִׁים,**
34 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה, כְּדֵי שֶׁתַּגִּיעַ לָהֶן**
35 **עוֹנָה פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ[17].**

11) לפי מספר הנשים. 12) שמלאכתו בעיר ועונתו פעמים בשבוע. 13) ואף על פי שעונתה מתמעטת, הואיל והמנהג במקום לישא עוד נשים הרי זה כאילו התנה עימה ליקח עוד נשים. 14) כי העונה שקבעו חכמים אינה לאשה אחת אלא שהאיש לא יימנע מלפרות ולרבות פחות מהזמן שקבעו לו. 15) הואיל ועונתן לפי מניינן. 16) המתנהג כתלמיד חכם שעונתו פעם בשבוע. 17) אבל הענוגים הבטלים ממלאכתם שעונתם בכל לילה יכולים לישא יותר מארבע נשים.

36 **ה. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁתֹּאמַר לַאֲחֵרִים מַה שֶּׁאָמַר**
37 **לָהּ אוֹ מַה שֶּׁאָמְרָה לוֹ מִדִּבְרֵי שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ**
38 **שֶׁמְּדַבֵּר אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ - הֲרֵי זֶה**
39 **יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁאֵין זוֹ יְכוֹלָה לְהָעֵז פָּנֶיהָ וְלוֹמַר**
40 **לַאֲחֵרִים דִּבְרֵי קָלוֹן. וְכֵן אִם הִדִּירָהּ שֶׁתִּהְיֶה פּוֹעֶלֶת**
41 **בְּעֵת תַּשְׁמִישׁ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, אוֹ שֶׁהִדִּירָהּ שֶׁתַּעֲשֶׂה**
42 **מַעֲשֵׂה שׁוֹטִים וּדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ אֶלָּא כִּשְׁטוּת**
43 **- הֲרֵי זֶה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.**

44 **ו. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה: שַׁבָּת אַחַת[18]**
45 **- מַמְתִּינִין לוֹ[19], יָתֵר עַל כֵּן - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה אוֹ**
46 **יָפֵר נִדְרוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה מַלָּח, שֶׁעוֹנָתוֹ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים;**
47 **שֶׁכֵּיוָן שֶׁנָּדַר - הֲרֵי צִעֲרָהּ וְנִתְיָאֲשָׁה. וְכֵיצַד מַדִּירָהּ?**
48 **אִם אָמַר לָהּ: תַּשְׁמִישִׁי אָסוּר עָלַיִךְ, אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא**
49 **יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ - לֹא נָדַר כְּלוּם, וְאִם נִשְׁבַּע - נִשְׁבַּע**
50 **לַשָּׁוְא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשֻׁעְבָּד לָהּ[20]. אָמַר לָהּ: הֲנָאַת**
51 **תַּשְׁמִישֵׁךְ אֲסוּרָה עָלַי[21] - הֲרֵי זֶה נֵדֶר, וְאָסוּר**
52 **לְשַׁמֵּשׁ; שֶׁאֵין מַאֲכִילִין לְאָדָם דָּבָר הָאָסוּר לוֹ[22].**

18) שבוע אחד. 19) שמא יתיר את נדרו. 20) מן התורה. והנדר והשבועה אינם יכולים להפקיע שעבוד זה. 21) כאן לא אסר הנאת תשמישו עליה אלא להיפך: הנאת תשמישה עליו. 22) ושעבודו בטל מאליו כיוון שאסור הוא.

53 **ז. אָסוּר לְאָדָם לִמְנַע אִשְׁתּוֹ מֵעוֹנָתָהּ. וְאִם עָבַר וּמָנַע**
54 **כְּדֵי לְצַעֲרָהּ - עָבַר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
55 **שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע. וְאִם חָלָה אוֹ תָּשַׁשׁ**
56 **כֹּחוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לִבְעֹל - יַמְתִּין שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים שֶׁמָּא**
57 **יַבְרִיא, שֶׁאֵין לְךָ עוֹנָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ[23], וְאַחַר כָּךְ אוֹ**
58 **יִטֹּל מִמֶּנָּה רְשׁוּת אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.**

23) זוהי העונה הרחוקה ביותר הנוהגת במלח.

ח. הָאִשָּׁה שֶׁמָּנְעָה בַּעְלָהּ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, הִיא הַנִּקְרֵאת מוֹרֶדֶת. וְשׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ מִפְּנֵי מָה מָרְדָה. אִם אָמְרָה: מְאַסְתִּיהוּ וְאֵינִי יְכוֹלָה לְהִבָּעֵל לוֹ מִדַּעְתִּי[24] - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִשְׁעָתוֹ[25] לְגָרְשָׁהּ, לְפִי שֶׁאֵינָהּ כִּשְׁבוּיָה שֶׁתִּבָּעֵל לְשָׁנוּא לָהּ. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל[26]. וְתִטֹּל בְּלָאוֹתֶיהָ[27] הַקַּיְּמִין - בֵּין מִנְּכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ וְנִתְחַיֵּב בְּאַחֲרָיוּתָן[28], בֵּין מִנְּכָסֵי מְלוֹג שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בְּאַחֲרָיוּתָן[29]. וְאֵינָהּ נוֹטֶלֶת בְּשֶׁל בַּעַל כְּלוּם. וַאֲפִלּוּ מִנְעָל שְׁבַרְגְּלֶיהָ וּמִטְפַּחַת שֶׁבְּרֹאשָׁהּ שֶׁלְּקָחָן לָהּ, פּוֹשֶׁטֶת וְנוֹתֶנֶת לוֹ. וְכָל מַה שֶׁנָּתַן לָהּ מַתָּנָה מַחֲזֶרֶת אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא.

24) מרצוני. 25) מיד, ללא כל שהיות ודחיות. 26) כי במרדה זה ביטלה תנאי האישות שקבעו לה חכמים. 27) בגדים שבלו או נשחקו מרוב שימוש. והוא הדין לשאר נכסים שנפחתו מרוב שימוש. 28) ונקראים: "נכסי צאן ברזל". 29) אלא הרי הם ברשות האשה אם פחתו - פחתו לה, אם הותירו - הותירו לה. מלוג - על שם שהבעל אוכל פירות אותם נכסים ומולג אותם כמליגת התרנגולים.

ט. וְאִם מָרְדָה מִתַּחַת בַּעְלָהּ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, וְאָמְרָה: הֲרֵינִי מְצַעֶרֶת אוֹתוֹ בְּכָךְ מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה לִי כָּךְ וָכָךְ, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁקִּלְקְלַנִי, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה עִמִּי מְרִיבָה, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - שׁוֹלְחִים לָהּ מִבֵּית דִּין וְאוֹמְרִין לָהּ: הֲוִי יוֹדַעַת, שֶׁאִם אַתְּ עוֹמֶדֶת בְּמִרְדֵּךְ - אֲפִלּוּ כְּתֻבָּתֵךְ מֵאָה מָנֶה, הִפְסַדְתְּ אוֹתָהּ. וְאַחַר כָּךְ מַכְרִיזִין עָלֶיהָ בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בְּכָל יוֹם, אַרְבַּע שַׁבָּתוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִית מָרְדָה עַל בַּעְלָהּ.

י. וְאַחַר הַהַכְרָזָה שׁוֹלְחִין לָהּ בֵּית דִּין פַּעַם שְׁנִיָּה וְאוֹמְרִים לָהּ: אִם אַתְּ עוֹמֶדֶת בְּמִרְדֵּךְ, הִפְסַדְתְּ כְּתֻבָּתֵךְ. אִם עָמְדָה בְּמִרְדָּהּ וְלֹא חָזְרָה - נִמְלָכִין בָּהּ, וְתֹאבַד כְּתֻבָּתָהּ, וְלֹא יִהְיֶה לָהּ כְּתֻבָּה כְּלָל. וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ גֵּט עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם מֵתָה קֹדֶם הַגֵּט - בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ.

יא. כַּסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין לָהּ אִם מָרְדָה כְּדֵי לְצַעֲרוֹ. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה נִדָּה אוֹ חוֹלָה, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וַאֲפִלּוּ הָיָה בַּעְלָהּ מַלָּח, שֶׁעוֹנָתוֹ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת.

יב. וְכֵן אֲרוּסָה שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לְהִנָּשֵׂא, וּמָרְדָה כְּדֵי לְצַעֲרוֹ וְלֹא נִשְׂאַת - הֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת מִתַּשְׁמִישׁ. וְכֵן יְבָמָה שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִתְיַבֵּם כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, כַּסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין לָהּ.

יג. הַמּוֹרֶדֶת הַזֹּאת, כְּשֶׁהִיא יוֹצֵאת אַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּלֹא כְּתֻבָּה, תַּחֲזִיר כָּל דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁל בַּעַל. אֲבָל נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ וּבְלָאוֹתֵיהֶן קַיְּמִים, אִם תָּפְסָה - אֵין מוֹצִיאִים מִיָּדָהּ, וְאִם תְּפָסָן הַבַּעַל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן כָּל מַה שֶׁאָבַד מִנְּכָסֶיהָ שֶׁקִּבֵּל הַבַּעַל אַחֲרָיוּתָן עָלָיו, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לָהּ כְּלוּם. זֶה הוּא דִּין הַגְּמָרָא בְּמוֹרֶדֶת.

יד. וְאָמְרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּבָבֶל מִנְהָגוֹת אֲחֵרוֹת בְּמוֹרֶדֶת. וְלֹא פָּשְׁטוּ אוֹתָן הַמִּנְהָגוֹת בְּרֹב יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּים וּגְדוֹלִים חוֹלְקִין עֲלֵיהֶם בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת. וּכְדִין הַגְּמָרָא רָאוּי לְתִפֹּס וְלָדוּן.

טו. הַמּוֹרֵד עַל אִשְׁתּוֹ וְאָמַר: הֲרֵינִי זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָהּ, אֲבָל אֵינִי בָּא עָלֶיהָ מִפְּנֵי שֶׁשִּׂנֵּאתִיהָ - מוֹסִיפִין לָהּ עַל כְּתֻבָּתָהּ מִשְׁקַל שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁעוֹרוֹת שֶׁל כֶּסֶף בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת. וְיֵשֵׁב וְלֹא יְשַׁמֵּשׁ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה הִיא לֵישֵׁב. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ הוֹלֶכֶת וְנוֹסֶפֶת, הֲרֵי הוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגְרַע. שֶׁאִם שְׂנֵאָהּ - יְשַׁלְּחֶהָ, אֲבָל לְעַנּוֹת - אָסוּר. וְלָמָּה לֹא יִלְקֶה עַל לַאו זֶה? מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

טז. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שֶׁבָּאוּ לְבֵית דִּין, הוּא אוֹמֵר: זוֹ מוֹרֶדֶת מִתַּשְׁמִישׁ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא כִּי, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֲנִי עִמּוֹ; וְכֵן אִם טָעֲנָה הִיא וְאָמְרָה שֶׁהוּא מוֹרֵד מִתַּשְׁמִישׁ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֲנִי עִמָּהּ - מַחֲרִימִין בַּתְּחִלָּה עַל מִי שֶׁהוּא מוֹרֵד וְלֹא יוֹדֶה בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ, אִם לֹא הוֹדוּ, אוֹמְרִין לָהֶם: הִתְיַחֲדוּ[30] בִּפְנֵי עֵדִים. נִתְיַחֲדוּ, וַעֲדַיִן הֵם טוֹעֲנִין[31] - מְבַקְּשִׁין מִן הַנִּטְעָן וְעוֹשִׂין פְּשָׁרָה כְּפִי כֹּחַ הַדַּיָּן[32]. אֲבָל לְבָעֹל בִּפְנֵי בְּנֵי אָדָם אֵי אֶפְשָׁר, לְפִי שֶׁאָסוּר לִבְעֹל בִּפְנֵי כָּל בְּרִיָּה.

30) לשם ביאה. 31) שאחד מורד על השני מתשמיש. 32) "השמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה" ופירשו בירושלמי: שהאשה טוענת "כשם שהשמים רחוקים מעל הארץ כן אשה זו הורחקה מבעלה". יעשו דרך בקשה - "יעשו סעודה והם מתרגלים לבוא דרך סעודה". וסובר רבינו "דרך בקשה" - הכוונה לפשרה, ועשיית סעודה היא אחת מדרכי הפשרה. ורבינו בפירוש המשנה אומר: דרך בקשה - שתתפייס, אין כופין על הגירושין וגם אין מכריחין שתישאר עימו ואין דנים אותה דין מורדת על בעלה אלא מאריכים העניין וממצעים ביניהם על דרך השלום, ואין פוסקים ביניהם דין עד שיתרצו שניהם על מה שיתרצו.

יז. הָאִשָּׁה שֶׁחָלְתָה - חַיָּב לְרַפֵּאת אוֹתָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא. רָאָה שֶׁהַחֹלִי אָרֹךְ וַיַּפְסִיד מָמוֹן הַרְבֵּה לִרְפוּאָה, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי כְּתֻבָּתֵךְ[33] מֻנַּחַת, אוֹ רַפְּאִי

עַצְמֵךְ מִכְּתֻבָּתִיךְ אוֹ הֲרֵינִי מְגָרְשֵׁךְ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה וְהוֹלֵךְ - שׁוֹמְעִין לוֹ[34]. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ[35].

33) כסף כתובתך. 34) ובזמן הזה שאין מגרשים בעל כורחה, משום חרם דרבינו גרשום, וודאי שמחוייב לרפאותה ואינו מועיל מה שנותן לה גיטה וכתובתה. 35) שָׁנִינוּ: "ושלחתה לנפשה" - "שאם הייתה (אשת יפת תואר) חולה ימתין לה עד שתבריא, קל וחומר לבנות ישראל שהן קדושות וטהורות".

יח. נִשְׂבֵּית[36] - חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ. וְאִם הָיָה כֹּהֵן, שֶׁכָּבָר נֶאֱסְרָה עָלָיו[37] - פּוֹדֶה אוֹתָהּ[38] וּמַחֲזִירָהּ לְבֵית אָבִיהָ. אֲפִלּוּ הָיָה בְּעִיר אַחֶרֶת - מְטַפֵּל לָהּ עַד שֶׁמַּחֲזִירָהּ לִמְדִינָתָהּ. וּמְגָרְשָׁהּ וְנוֹתֵן לָהּ כָּל כְּתֻבָּתָהּ. הָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַשְּׁבוּיָה מֻתֶּרֶת לוֹ[39], מַחֲזִירָהּ לוֹ לְאִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה. וְאִם רָצָה אַחַר כָּךְ, מְגָרְשָׁהּ[40] וְנוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ.

36) בין הגויים. 37) כי אשת כהן אפילו נאנסה אסורה לבעלה. 38) שלא תיטמע בין הגויים. 39) כי אפילו נבעלה בשבי, אשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה. 40) שרוצה להחמיר על עצמו אולי נבעלה ברצון, או שהיא מאוסה עליו אפילו כשנאנסה. וכיום שאין מגרשים בעל כורחה, אינו יכול לגרשה.

יט. אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַבַּעַל לִפְדּוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר עַל דָּמֶיהָ, אֶלָּא כַּמָּה שֶׁהִיא שָׁוָה[41] כִּשְׁאָר הַשְּׁבוּיוֹת[42]. הָיוּ דָּמֶיהָ יוֹתֵר עַל כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, וְאָמַר: הֲרֵינִי מְגָרְשָׁהּ, וְזוֹ כְּתֻבָּתָהּ, וְתֵלֵךְ וְתִפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כּוֹפִין אוֹתוֹ וּפוֹדֶה אוֹתָהּ. אֲפִלּוּ הָיוּ דָּמֶיהָ עַד עֲשָׂרָה בִּכְתֻבָּתָהּ, וַאֲפִלּוּ אֵין לוֹ אֶלָּא כְּדֵי פִּדְיוֹנָהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה; אֲבָל אִם פְּדָאָהּ וְנִשְׁבֵּית פַּעַם שְׁנִיָּה, וְרָצָה לְגָרְשָׁהּ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה, וְהִיא תִּפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ[43].

41) כשפחה העומדת להימכר בשוק. 42) שאין פודים אותן יותר מכדי שוויין מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים רודפים אחריהן לשבותן. 43) פדיון אחד תקנו לה חכמים ולא שניים.

כ. מִי שֶׁנִּשְׁבֵּית אִשְׁתּוֹ וְהוּא בִּמְדִינַת הַיָּם - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו[44] וּמוֹכְרִין בְּהַכְרָזָה[45], וּפוֹדִין אוֹתָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַבַּעַל פּוֹדֶה.

44) על כל תנאי בית דין שבכתובתה מוכרין. 45) שמכריזים על מכירה פומבית עד שיפסקו המוסיפים.

כא. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ נֶדֶר שֶׁהוּא חַיָּב בִּגְלָלוֹ לְגָרְשָׁהּ וְלִתֵּן כְּתֻבָּה, וְנִשְׁבֵּית אַחַר שֶׁהִדִּירָהּ - אֵינוֹ חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ; שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁהִדִּירָהּ נִתְחַיֵּב לְגָרְשָׁהּ וְלִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּה.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ מֵאִסּוּרֵי לָאוִין[46], וְנִשְׁבֵּית - אֵינוֹ חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וְהִיא תִּפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ. וַהֲלֹא הַשְּׁבוּיָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן וַהֲרֵי הוּא פּוֹדֶה אוֹתָהּ? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲסוּרָה מִקֹּדֶם, וְאִסּוּר הַשְּׁבִיָּה הוּא שֶׁגָּרַם לָהּ[47].

46) כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה לכהן הדיוט, או ממזרת לישראל וכן גרושתו אחר שנשאת לאחר. 47) "כל שאיסור שבייה גורם לה חייב לפדותה, איסור דבר אחר (כגון אלו שמנינו בהערה הקודמת) גורם לה אינו חייב לפדותה".

כג. מֵתָה אִשְׁתּוֹ - חַיָּב בִּקְבוּרָתָהּ, וְלַעֲשׂוֹת לָהּ מִסְפֵּד וְקִינִים[48] כְּדֶרֶךְ כָּל הַמְּדִינָה. וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יִפְחֲתוּ לוֹ מִשְּׁנֵי חֲלִילִין[49] וּמְקוֹנֶנֶת[50]. אִם הָיָה עָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי כְּבוֹדוֹ. וְאִם הָיָה כְּבוֹדָהּ יוֹתֵר מִכְּבוֹדוֹ - קוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ; שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתָה.

48) שירי אבל ויגון על ידי מקוננת. 49) כלי ניגון חלולים שקולם מעורר בכי. 50) אשה מקוננת בקול דברי הספד.

כד. לֹא רָצָה לִקְבֹּר אֶת אִשְׁתּוֹ, וְעָמַד אֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ וּקְבָרָהּ - מוֹצִיאִין מִבַּעְלָהּ עַל כָּרְחוֹ וְנוֹתְנִין לָזֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה זוֹ מֻשְׁלֶכֶת לַכְּלָבִים. הָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת כְּשֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִין בְּלֹא הַכְרָזָה[51], וְקוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי מָמוֹן הַבַּעַל וּלְפִי כְּבוֹדוֹ אוֹ לְפִי כְּבוֹדָהּ[52].

51) כי אין פנאי להמתין להכרזה. ואפילו אם מישהו הלווה לצורך קבורה, הרי כשבא בית דין לפרעו מוכרים בלא הכרזה כדי שלא תנעל דלת בפני גומלי חסדים. 52) אם הוא יותר מכבודו.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דין מחלה על עונתה, מצות פריה ורביה, עמד עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, הטוענת על בעלה שאינו יכול להוליד, שלא ישב בלא אשה ולא היא בלא איש, שחייב לקנא לאשתו, שלא יבעול אלא מדעתה, שתהא האשה צנועה בביתה ותשמע לבעלה, שיכבדו זה את זה.

א. הָאִשָּׁה שֶׁהִרְשָׁת אֶת בַּעְלָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין שֶׁיִּמְנַע עוֹנָתָהּ - הֲרֵי זֶה מֵתָר[2]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁכְּבָר קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה; אֲבָל לֹא קִיֵּם - חַיָּב לִבְעֹל בְּכָל עוֹנָה[3] עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים[4], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרוּ וּרְבוּ[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"..שנאמר פרו ורבו.."

הפסוק "פרו ורבו" מופיע גם בפרשת בראשית כציווי

לאדם הראשון, וגם בפרשת נח כציווי לנח. ויש לומר שהרמב"ם כאן מתכוון ל"פרו ורבו" שבפרשת בראשית, כי כאן מדבר על החיוב במי שאין לו עדיין בנים, לכן הביא הפסוק המדבר באדם וחוה כשעדיין לא היו להם בנים, אבל הציווי לנח היה כשיצא מהתיבה וכבר היו לו שלושה בנים, ויש לומר ששם הציווי הוא על ההוספה בבנים.

(על־פי 'ספר השיחות' תנש"א חלק א' עמוד 75)

2) כתובות סא, ב. ואינו עובר על הכתוב: "שארה . . . ועונתה לא יגרע", אלא־אם־כן מנע עונתה שלא ברשותה, כמבואר לעיל פי"ד ה"ז. 3) הראויה לו כפי כוחו ומלאכתו, כמבואר לעיל פי"ד, ה"א. 4) יבמות סא, ב. כי מצות עונה היא התחייבות של הבעל לאשתו, ואת זה היא יכולה למחול לו. אבל מצות פריה ורביה - אינו יכול לבטל.

5) פסוק זה הובא במשנה (יבמות סה:), וכן ב'ספר המצוות' מהדורת הליר, 'עשה' רי"ב. אבל בסנהדרין נט: הובא הפסוק (בראשית ט, ז) "ואתם פרו ורבו". וכן הוא בשאילתות סי' ה וקסה.

1 **ב. הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה[6].**
2 **וְאֵימָתַי הָאִישׁ נִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה זוֹ? מִבֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה[7].**
3 **וְכֵיוָן שֶׁעָבְרוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה**
4 **עוֹבֵר וּמְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה[8]. וְאִם הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה**
5 **וְטָרוּד בָּהּ, וְהָיָה מִתְיָרֵא מִלִּשָּׂא אִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
6 **יִטְרַח בְּמְזוֹנוֹת בַּעֲבוּר אִשְׁתּוֹ וְיִבָּטֵל מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי**
7 **זֶה מֻתָּר לְהִתְאַחֵר[9]; שֶׁהָעוֹסֵק בְּמִצְוָה פָּטוּר מִן**
8 **הַמִּצְוָה[10], וְכָל שֶׁכֵּן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה[11].**

6) יבמות, שם: שנאמר (בראשית א, כח): "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" - "איש דרכו לכבוש [את הארץ], ואין אשה דרכה לכבוש [את הארץ]". 7) משמלאו לו י"ז שנה ונכנס לשנתו הי"ח. וכמו ששנינו (אבות פ"ה מכ"א): "בן שמונה־עשרה לחופה". ולדעת ה'מגיד משנה' הנוסחה האמיתית היא הכתובה בקצת ספרים "מבן שמונה־עשרה".

8) קידושין כט, ב: "עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו". 9) שם. 10) ברכות יא, א.

11) השקולה כנגד כל המצוות. וראה הל' תלמוד תורה פ"ג ה"ג. [ואף־על־פי שלא פטרו את העוסק בתלמוד תורה ממצוה שאי־אפשר לעשותה על־ידי אחרים (מועד קטן ט.) ולא אמרו בזה: "עוסק במצוה פטור מ המצוה". משום שכל עיקר תלמוד תורה הוא "לשמור ולעשות" (וראה 'מאירי' שם עמוד מז) - מצות פריה ורביה אף־על־פי שאי־אפשר לעשותה על ידי אחרים, אינה בכלל זה, שהרי אינה מצוה עוברת ואפשר לקיימה אחר כך. וראה בשיטת רבינו ידידיה, למועד קטן שם עמ' סח].

9 **ג. מִי שֶׁחָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְשׁוֹגֶה[12] בָּהּ כְּבֶן**
10 **עַזַּאי[13], וְדָבַק בָּהּ כָּל יָמָיו וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה - אֵין בְּיָדוֹ**
11 **עָוֹן. וָהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו; אֲבָל אִם**
12 **הָיָה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו - חַיָּב לִשָּׂא אִשָּׁה, וַאֲפִלּוּ הָיוּ**
13 **לוֹ בָּנִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר[14].**

12) עוסק בה תמיד, מלשון הכתוב (משלי ה, יט): "באהבתה תשגה תמיד". ורבי משה הדרשן (הובא ברש"י שם) אומר: שבערבית, שגייה - פירושה עסק. ורבותינו פירשו, לשון משנה כמשמעו, בעבור אהבת התורה הוא שוגג בשאר עסקיו ומסיח דעתו מהם, כמו שאמרו (עירובין נד:) על רבי אלעזר בן פדת שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון. פעם בא אדם ליטלו ומצא נחש כרוך עליו (רש"י שם). וגם הראב"ד בהל' תשובה פ"י ה"ו פירש כן. 13) שנשא אשה ופירש ממנה (סוטה ד: ויבמות סג:) ואמר לחבריו: "כל שאינו עוסק בפריה ורביה, כאילו שופך דמים וממעט הדמות . . . ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה? אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים". 14) והרהורי עבירה קשים מעבירה עצמה (יומא כט.).

14 **ד. כַּמָּה בָּנִים יִהְיוּ לְאִישׁ וְתִתְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בְּיָדוֹ?**
15 **זָכָר וּנְקֵבָה[15]. שֶׁנֶּאֱמַר: זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם. הָיָה הַבֵּן**
16 **סָרִיס, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַבַּת אֵילוֹנִית - לֹא קִיֵּם מִצְוָה**
17 **זוֹ[16].**

15) יבמות סא, ב. 16) יבמות סב, ב. ו'ירושלמי' שם פ"ו ה"ו), שהרי אלו אינם ראויים להוליד, והכתוב אומר (ישעיה מה, יח): "לא תוהו בראה לשבת יצרה", ליישב העולם. סריס ואילונית - מפורשים לעיל פ"ב ה"ז, והלכות יב־יג.

18 **ה. נוֹלְדוּ לוֹ וָמֵתוּ וְהִנִּיחוּ בָּנִים - הֲרֵי זֶה קִיֵּם מִצְוַת**
19 **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. בְּנֵי בָּנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
20 **אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי הַבָּנִים זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָיוּ בָּאִים**
21 **מִזָּכָר וּנְקֵבָה. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַזָּכָר בֵּן בִּתּוֹ וְהַנְּקֵבָה בַּת**
22 **בְּנוֹ - הוֹאִיל וְהֵם מִשְּׁנֵי בָּנָיו הֵן בָּאִים, הֲרֵי קִיֵּם**
23 **מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. אֲבָל אִם הָיוּ לוֹ בֵּן וּבַת וָמֵתוּ,**
24 **וְהִנִּיחַ אֶחָד מֵהֶן זָכָר וּנְקֵבָה - עֲדַיִן לֹא קִיֵּם**
25 **הַמִּצְוָה[18].**

17) יבמות, שם. וגם הכתוב אומר (דברים ז, ג־ד): "בתך לא תתן לבנו . . . כי יסיר את בנך מאחרי", הרי שבן בתו קרוי בנו. 18) יבמות, שם. אלה השנים שמבנו, אינם נחשבים אלא כאחד, ובמקום בתו שמתה - לא נשאר כלום.

26 **ו. הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגַיּוּתוֹ, וְנִתְגַּיֵּר הוּא וָהֵם - הֲרֵי זֶה**
27 **קִיֵּם מִצְוָה זוֹ[19]. הָיוּ לוֹ בָּנִים וְהוּא עֶבֶד[20], וְנִשְׁתַּחְרֵר**
28 **הוּא וָהֵם - לֹא קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה עַד שֶׁיּוֹלִיד**
29 **אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר; שֶׁהָעֶבֶד אֵין לוֹ יִחוּס[21].**

19) יבמות סב, ב ובכורות מז, א לדעת רבי יוחנן. אבל אם לא נתגיירו בניו עמו, עדיין לא קיים המצוה, שהכתוב אומר "לשבת יצרה" וישיבת גויים אינה ישוב. 20) כנעני.

21) שאין בניו הנולדים לו בעבודתו מתייחסים אחריו, שנאמר (בראשית כב, ה): "שבו לכם פה עם החמור", ודרשו חכמים (יבמות סב.) "עם החמור" (עַם בעי"ן פתוחה) - עם הדומה לחמור, ואליעזר עבד אברהם היה. ולא כן הגוי שבניו מתייחסין אחריו בגיותו, שנאמר (מלכים־ב כ, יב): "בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן

בלאדן מלך בבל", הרי שהזכיר שמו ושם אביו. ולמעלה מזה מצאנו (מלכים־א טו, יח): "וישלחם המלך אסא אל בן הדד בן טברימון בן חזיון מלך ארם", הרי שאפילו שם אבי אביו הוזכר בייחוסן (שם).

ז. לא יִשָּׂא אָדָם עֲקָרָה וּזְקֵנָה וְאַיְלוֹנִית[22] וּקְטַנָּה[23] שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד, אֶלָּא אִם כֵּן קַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה. נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא[24] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, אוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לֵילֵד. וְאִם לֹא רָצָה לְהוֹצִיא - כּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַכִּין אוֹתוֹ בְּשׁוֹט עַד שֶׁיּוֹצִיא[25]. וְאִם אָמַר: אֵינִי בּוֹעֲלָהּ, וַהֲרֵינִי שׁוֹכֵן עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתְיַחֵד עִמָּהּ - בֵּין שֶׁאָמְרָה הִיא, בֵּין שֶׁאָמַר הוּא - אֵין שׁוֹמְעִין[26], אֶלָּא יוֹצִיא אוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לֵילֵד[27].

22) שם, סא, א: "כהן הדיוט לא ישא איילונית אלא־אם־כן יש לו אשה ובנים", והוא־הדין לישראל, כפירוש הגמרא שם, אלא משמיענו בכהן משום פלוגתא דרבי יהודה שם. 23) כל אלו מפורשים בתוספתא שם פ"ח. 24) שמא לא זכה להבנות ממנה. זכר לדבר, ש"מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען" (בראשית טז, ג) לקח את הגר להבנות ממנה (ולא לקחה קודם לכן - כי אין ישיבת חוץ־לארץ עולה מן המנין. יבמות סד.) וכל שילדה לו בן אחד אע"פ שעדיין לא קיים בזה מצות פריה ורביה, אין כופין אותם להתגרש, שהרי בפירוש אמרה משנתנו (יבמות סד.) "ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה" (ר"ן שם בשם הרשב"א). 25) כתובות עז, א. כדי שיקיים מצות פריה ורביה. 26) ובכת"י התימנים: "אין שומעין להן". 27) כתובות, שם. כי על עוד שלא יגרשה, אולי לא תתרצה אשה שניה להנשא לו, אבל אם נשא שניה אינו חייב להוציא את הראשונה.

ח. שָׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, וַהֲרֵי הוּא יוֹרֶה כְּחֵץ[28] שִׁכְבַת זֶרַע[29] - חֶזְקַת הַחֹלִי מִמֶּנָּה[30], וְתֵצֵא שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה. וְיֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ פְּחוּתָה מֵאַיְלוֹנִית שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ[31], שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְאִם אֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ[33] - חֶזְקַת הַחֹלִי מִמֶּנּוּ בִּלְבַד[34], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן הַכְּתֻבָּה כֻּלָּהּ, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת[35].

28) ובכת"י התימנים: "שכבת זרע כחץ". 29) וראוי להוליד. 30) הואיל ואינה מכחישתו. 31) כשנשאה. 32) לקמן פכ"ד ה"ב־ג. "ולמה אין להם עיקר (כתובה) ויש להם תוספת? העיקר, שהוא תקנת חכמים . . . הואיל ולא הכיר בה אין לה. אבל תוספות שהוא חייב עצמו בה, כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו (לשמשו) הרי עמדה בתנאי שלה, והרי הקנית לו הנאתה . . . אבל התורה אסרה עליו, ומה היא יכולה לעשות?". ורש"י בכתובות קא, א אומר: "תוספת - מתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה". 33) "כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ - אינו מזרעת" (חגיגה טו.). 34) הואיל ומודה או שותק לטענת האשה. 35) יבמות סה, א.

ט. הוּא אוֹמֵר: מִמֶּנָּה נִמְנַע הוֹלָדָה[36], וְהִיא אוֹמֶרֶת: מִמֶּנּוּ נִמְנָע, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ - נֶאֱמֶנֶת[37]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם[38] עַל מִי שֶׁטּוֹעֶנֶת דָּבָר שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת בּוֹ בְּוַדַּאי, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאִם אָמְרָה: אֵינִי יוֹדַעַת אִם מִמֶּנִּי אִם מִמֶּנּוּ - אֵין לָהּ עִקָּר כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[39]. הַעֲמֵד מָמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו, עַד שֶׁתִּטְעַן בְּוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ. וְלָמָּה נֶאֱמֶנֶת הִיא בְּטַעֲנָה זוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַרְגֶּשֶׁת אִם יוֹרֶה כְּחֵץ אִם לֹא יוֹרֶה כְּחֵץ, וְהוּא אֵינוֹ מַרְגִּישׁ[40].

36) דין זה עוסק ג"כ בשהתה עשר שנים ולא ילדה, והוא טוען שממנה נמנע הולדה כדי להפסידה כתובתה. 37) כמבואר בסמוך. 38) מפורש לעיל פ"י, ה"י. 39) לעיל ה"ח. ותוספת יש לה, כמבואר שם. 40) יבמות סה, א.

י. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לִתְבֹּעַ מִבַּעְלָהּ לְגָרְשָׁהּ אַחַר עֶשֶׂר שָׁנִים מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָלְדָה[41], וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ[42] - שׁוֹמְעִין לָהּ. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצַוָּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, צְרִיכָה הִיא לְבָנִים לְזִקְנוּתָהּ[43]. וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[44], וְיִתֵּן עִקָּר כְּתֻבָּה בִּלְבַד; שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ הַתּוֹסֶפֶת עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא לִרְצוֹנָהּ וְתִטֹּל.

41) והוא כבר קיים מצות פריה ורביה מאשה אחרת, שאם לא כן - מה לנו ולטענתה, הרי כופין אותו להוציא וליתן כתובה, כמבואר לעיל ה"ז. או אפילו גם הוא לא קיים המצוה, אלא שהוא טוען: אשא אשה אחרת עליה, ואינו רוצה לגרשה. והיא תובעת גירושין ('מעשה רוקח'). 42) ולפיכך לא ילדה ממנו. ואף־על־פי שפעם הוליד בנים מאשה אחרת (כנ"ל בהערה הקודמת) - שוב נתקלקל ואינו מוליד. 43) שיחזיקו בה לעת זקנתה, וביום מותה יטפלו בקבורתה. 44) שם סה, ב וב'אלפסי' שם). וכתב הר"ן שם, אם ילדה בן אחד ואפילו בת אחת, אינה יכולה לטעון עוד: רוצה אני בבן או בבן ובת, ואין כופין אותו להוציא.

יא. הָלַךְ בִּסְחוֹרָה[45] בְּתוֹךְ עֶשֶׂר שָׁנִים, אוֹ שֶׁהָיָה הַבַּעַל חוֹלֶה, אוֹ שֶׁהָיְתָה הִיא חוֹלָה[46], אוֹ שֶׁהָיוּ חֲבוּשִׁין בְּבֵית הָאֲסוּרִין[47] - אֵין עוֹלֶה לָהֶן אוֹתוֹ זְמַן מִן הַמִּנְיָן[48].

45) 'ירושלמי' יבמות פ"ו, ה"ו. 46) ואפילו לא מנעם החולי מחיי אישות. 47) ואפילו שימשו מיטותיהם בבית האסורים. 48) של עשר שנים (יבמות סד.). ופירש הרא"ש שם: שאנו תולים כי העוון שגרם להם לחלות או להחבש בבית האסורים, מנעם גם־כן מלהוליד, כמו שמצאנו באברהם אבינו שבעוון שיצא מארץ ישראל לחוצה־לארץ, נענש ולא הוליד, ולא מנו לו את ישיבתו בחוץ־לארץ.

יב. הַפִּילָה - מוֹנֶה[49] מִיּוֹם שֶׁהִפִּילָה[50]. אִם הִפִּילָה וְחָזְרָה וְהִפִּילָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים - הֵחֶזְקָה לִנְפָלִים, וְשֶׁמָּא לֹא זָכָה לְהִבָּנוֹת מִמֶּנָּה, וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[51].

49) עשר שנים. 50) יבמות, שם. 51) אפילו בתוך עשר שנים (יבמות סה:).

יג. הוּא אוֹמֵר: הִפִּילָה בְּתוֹךְ עֶשֶׂר, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁהֶה עִמָּהּ[52], וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא הִפַּלְתִּי[53] - נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵינָהּ מַחֲזֶקֶת עַצְמָהּ בַּעֲקָרוּת[54]. הוּא אוֹמֵר: הִפִּילָה שְׁנַיִם[55], וְהִיא אוֹמֶרֶת: הִפַּלְתִּי שְׁלֹשָׁה[56] - נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵינָהּ מַחֲזֶקֶת עַצְמָהּ בְּמַפֶּלֶת, וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וּבְכָל זֶה מַשְׁבִּיעָהּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת[57] שֶׁלֹּא הִפִּילָה אוֹ שֶׁהִפִּילָה שְׁלֹשָׁה, שֶׁבְּטַעֲנָה זוֹ יִתְחַיֵּב לִתֵּן כְּתֻבָּה[58].

52) כשאנו באים לכופו להוציא - הוא טוען שעדיין לא הגיע הזמן, הואיל ומונים לה מיום שהפילה. 53) ואין כאן חשש שמא נתנה עיניה באחר, שהרי היא לא תבעה להתגרש, ורק כשכפו אותו לגרשה וטען שהפילה, אמרה היא שלא הפילה. 54) שם, סה, ב. ויוציא ויתן כתובה. 55) ולא אוציא. 56) והיא לא תבעה להתגרש כדלעיל (ר"ן שם). 57) מפורש לעיל פי"ב הכ"א. 58) והרי הוא מכחישה וטוען נגדה טענת ודאי שאינו חייב להוציאה, וממילא אינו חייב ליתן כתובתה, והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, וטוען הלוה: "קבעת לי זמן", שנשבע המלוה שבועת היסת ונוטל, כמו שכתב רבינו בפי"ג מהל' מלוה ולוה ה"ד ('כסף משנה'). ולעיל ה"ט כתב רבינו: "ויש לו להחרים סתם", ולא כתב "להשביע" - כי שם אינו טוען טענת ודאי, שהרי אינו מרגיש ואין נשבעין שבועת היסת על טענת ספק ('מגיד משנה').

יד. נִשֵּׂאת לָרִאשׁוֹן וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה וְהוֹצִיאָהּ - מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְשֵׁנִי[59]. שָׁהֲתָה עִם הַשֵּׁנִי עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - לֹא תִּנָּשֵׂא לַשְּׁלִישִׁי[60]. וְאִם נִשֵּׂאת לַשְּׁלִישִׁי - תֵּצֵא[61] שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה[62], אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁקַּיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[63].

59) שעדיין לא הוחזקה זו עקרה, כי שמא הראשון לא זכה להבנות ממנה (יבמות סד.). 60) שכבר הוחזקה עקרה. 61) לאלתר. 62) ודוקא שלא הכיר בה כשנשאה, אבל אם הכיר בה כשנשאה - לא תהא זו פחותה מאיילונית שהכיר בה שיש לה כתובה מפני שרצה ליזוק בנכסיו, כמבואר לקמן פכ"ד ה"א ('מגיד משנה'). 63) יבמות סה, א.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: בַּעְלִי אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ[64] שִׁמּוּשׁ שֶׁמּוֹלִיד, אוֹ[65] שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ - יַעֲשׂוּ הַדַּיָּנִין פְּשָׁרָה[66]. וְאוֹמְרִים לָהּ: רָאוּי לִיךְ שֶׁתִּנְהֲגִי עִם בַּעְלִיךְ עַד שֶׁתִּשְׁהִי עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא תּוֹלִידִי, וְאַחַר כָּךְ תִּתְבְּעִי[67]. וּמְגַלְּגְּלִין[68] עִמָּהּ בְּדָבָר זֶה. וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לֵישֵׁב, וְלֹא דָּנִין אוֹתָהּ כְּדִין הַמּוֹרֶדֶת[69], אֶלָּא מַאֲרִיכִין בְּדָבָר זֶה עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה[70].

64) שאין לו גבורת אנשים, והיא רוצה להתגרש מיד. 65) בנוסח כת"י קדום שהובא ב'כנסת הגדולה' וב'מעשה רוקח' חסירה תיבת "או", ולפ"ז אין כאן אלא טענה אחת. 66) פיצוי על־ידי ויתור מסויים מכל צד. פשרה - לשון פושרים, לא חם ולא קר (רבינו בפירושו למשנה, כתובות פ"י, מ"ו). 67) גט. 68) מטפלים ומתעסקים. 69) השנוי לעיל פי"ד, ה"ח. 70) נדרים צ, ב במשנה: "השמים ביני לבינך (שאינו יורה כחץ - גמרא שם) יעשו דרך בקשה". וכל זה כשהוא מכחיש, אבל אם הבעל מודה שאין לו גבורת אנשים - יתן גט וכתובה מיד ('תוספות' יבמות סה: דיבור־המתחיל: "כי הא").

טז. אַף־עַל־פִּי שֶׁקַּיֵּם אָדָם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, הֲרֵי הוּא מְצֻוֶּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁלֹּא יִבָּטֵל מִלִּפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ[71]; שֶׁכָּל הַמּוֹסִיף נֶפֶשׁ אַחַת בְּיִשְׂרָאֵל - כְּאִלּוּ בָּנָה עוֹלָם[72]. וְכֵן מִצְוַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁלֹּא יֵשֵׁב אָדָם בְּלֹא אִשָּׁה[73], שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר[74]; וְלֹא תֵּשֵׁב אִשָּׁה בְּלֹא אִישׁ, שֶׁלֹּא תֵּחָשֵׁד[75].

~ נקודות משיחות קודש ~

אע"פ שקיים אדם מצות פריה ורביה, הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מפריה ורביה, שכל המוסיף נפש אחת מישראל כאילו בנה עולם מלא.

וצריך להבין, הרי המקור לדין זה הוא בגמרא יבמות, שם למד רבי יהושע דין זה מהפסוק "בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך", ומדוע כתב הרמב"ם טעם חדש. ועוד צריך להבין, הרי הלשון בגמרא סנהדרין הוא "כל המקיים נפש אחת מישראל", ואמנם כאן מדובר על הולדה ואין מתאים הלשון "מקיים נפש", מכל־מקום היה לו לכתוב לכאורה כל המוליד, כיון שמדובר על הולדה חדשה.

והביאור בזה: בהמשך הפסוק "בבוקר זרע את זרעך כו'" מובאים שני פרטים. א: "כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה". ב: "ואם שניהם כאחד טובים".

וסבר הרמב"ם שהטעם הראשון אינו להלכה, כי כל ישראל בחזקת כשרות, ובוודאי יהיו שניהם טובים. ולאידך אם יש מקום לחשש "אי זה יכשר הזה או זה" הרי אין לדבר סוף, ויהיה עליו לשאת כמה נשים כדי שילד כמה בנים, שאולי יהיה האחד מהם כשר, ובפרט שעניין זה נוגע גם לאשה שאם אינה צדקנית יגרום הדבר לחסרון גם אצל הבן.

לכן סובר הרמב"ם שהטעם הנוגע להלכה הוא "שניהם כאחד טובים", ומכיון שאין זה מצד החשש אי זה יכשר אלא רק להוסיף בטוב, אין זה סיבה מספקת לישא אישה על אשתו שאז נעשית כל אחת צרה לחברתה.

לכן גם לא הביא הרמב"ם את הפסוק שבגמרא "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך, כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים" כיון שסובר שהחלק הראשון שבפסוק - "אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה" - אינו להלכה.

לכן גם כתב הלשון "כל המוסיף" ולא כל המוליד וכד', כי כיון ש"שניהם כאחד טובים" הרי בזה עניין של הוספה על הטוב.

ומכאן נבוא להבין גם מדוע הביא הרמב"ם טעם חדש "שכל המוסיף נפש מישראל כאילו בנה עולם", כי הטעם לציווי ההוספה הוא כאמור "ואם שניהם טובים", ועתה מפרש ומסביר את גודל העילוי של הוספת נפש בישראל, שעניינו "בנה עולם", היינו לא רק הוספה סתם אלא בנין חדש של עולם מלא.

ועדיין צריך להבין, אם לא מדובר על הוספה גרידא כי־אם על עולם חדש, מדוע נקט הלשון "בנה עולם" ולא "ברא" או "יצר עולם".

והביאור: הגם שהוספת נפש אחת היא יצירת עולם חדש, מכל־מקום בנוגע לאדם כי עיקר מציאות הגוף באה מהקב"ה, ובוודאי הנשמה שנותן בו הקב"ה, ואעפ"כ מתאים הלשון "בנה עולם" שהרי סוף־סוף נעשה הדבר על־ידי פעולתו, ועל־דרך שמצינו בנוגע לבנין בית כפשוטו שהמציב את דלתות הבית לאחרי שנבנה נקרא כל הבנין על שמו.

ובפנימיות העניינים, ישנו גם "פרו ורבו" ברוחניות, ו"כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" וגם כאשר יהודי עוסק כל היום כולו בהשפעה על הזולת, וכשמגיע הערב רוצה לנוח מעבודתו, אזי אומרים לו "ולערב אל תנח ידך".

(על־פי "יין מלכות" ספר נשים סימן י)

71) ביבמות סב, ב למדו כן ממה שנאמר (קהלת יא, ו): "בבוקר זרע את זרעך, ולערב אל תנח ידך". 72) כעין זה בסנהדרין לז, א: "כל המקיים נפש אחת מישראל - כאילו קיים עולם מלא". וביבמות סג, ב: "כל שאינו עוסק בפריה ורביה, כאילו שופך דמים וממעט הדמות". 73) שם, סא, ב. משום שנאמר (בראשית ב, יח): "לא טוב היות האדם לבדו". 74) יבמות סג, א: "דיינו שמגדלות את בנינו, ומצילות אותנו מן החטא". 75) ראה בבא־מציעא עא, א. אבל מצד הדין מותר לה לשבת בלא איש (הל' איסורי ביאה פכ"א, הכ"ו).

1 **יז. וְחוֹבָה עַל כָּל אִישׁ לְקַנֹּאת[76] לְאִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ**
2 **חֲכָמִים: אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה**
3 **בּוֹ רוּחַ טָהֳרָה[77]. וְלֹא יְקַנֵּא לָהּ בְּיוֹתֵר מִדַּאי[78]. וְלֹא**
4 **יֶאֱנֹס אוֹתָהּ וְיִבְעֹל בְּעַל כָּרְחָהּ[79], אֶלָּא בְּדַעְתָּהּ וּמִתּוֹךְ**
5 **שִׂיחָה[80] וְשִׂמְחָה[81].**

76) להתרות בה שלא להתנהג בפריצות. והכתוב אומר (במדבר ה, יד): "וקנא את אשתו", ואמרו חכמינו (סוטה ג.): "אין קינוי אלא לשון התראה". ורבינו בפירוש המשנה, סוטה פ"א מ"א, אומר: הקינוי - היא המניעה מהדברים הדומים להביא החשד. וב'תוספות יו"ט' שם, מפרש: קינוי - לשון כעס שמכעיסה ומקניטה, כמו: (דברים לב, כא): "הם קנאוני בלא אל", וכן (משלי ו, לד): "כי קנאה חמת־גבר". 77) סוטה ג, א. ששונא את הפרוצות (רש"י שם). 78) ראה דברים נכוחים בזה הל' סוטה פ"ד, הי"ח. ושם הלכה יט, כותב רבינו: "אין ראוי לקפוץ ולקנאות בפני עדים תחילה, אלא בינו לבינה בנחת ובדרך טהרה ואזהרה כדי להדריכה בדרך ישרה ולהסיר המכשול". 79) עירובין ק, ב: "כל הכופה אשתו לדבר מצוה, יהיו לו בנים שאינם מהוגנים, שנאמר (משלי יט, ב): וגם בלא דעת נפש לא טוב". - "לא טובים הבנים הנעשים בלא דעת האשה, שהיה בעלה אץ ברגלים" (רש"י שם). 80) חגיגה ה, ב. 81) פסחים עב, ב: "חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה". והשווה הל' דעות פ"ה ה"ד, והל' איסורי ביאה פכ"א הי"ב, וראה נדרים כ: "אלו בני תשע מדות . . . בני מריבה", שמשמש במריבה (רש"י). והר"ן שם מפרש: אע"פ שאינו שונאה אלא שהיתה מריבה ביניהם לפי שעה.

6 **יח. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה, שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה בְּתוֹךְ**
7 **בֵּיתָהּ[82], וְלֹא תַּרְבֶּה שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[83].**
8 **וְלֹא תִּתְבַּע תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בְּפִיהָ[84], וְלֹא תִּהְיֶה**
9 **מְדַבֶּרֶת[85] בְּעֵסֶק זֶה. וְלֹא תִּמְנַע מִבַּעְלָהּ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ[86]**
10 **עַד שֶׁיּוֹסִיף בְּאַהֲבָתָהּ, אֶלָּא נִשְׁמַעַת לוֹ בְּכָל עֵת**
11 **שֶׁיִּרְצֶה. וְתִזָּהֵר מִקְּרוֹבָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר**
12 **עָלָיו רוּחַ קִנְאָה. וְתִתְרַחֵק מִן הַכִּעוּר[87] וּמִן הַדּוֹמֶה**
13 **לְכִעוּר[88].**

82) יומא מז, א: "מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי". וב"ירושלמי' מגילה פ"א ה"י, אמרו (תהלים מה, יד): "כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב". 83) "תחילת קלות ראש בנשים - פתח לניאוף" (דרך ארץ זוטא פ"ג). 84) נדרים כ, ב: "בני חצופה". 85) עירובין ק, ב: "והוא ימשול בך" - מלמד שהאשה תובעת בלב . . . זוהי מידה טובה בנשים. 86) המונעת כדי לצערו נקראת מורדת. 87) דברים המראים שיש שם עבירה, אלא שאין שם עדות ברורה על זנותה, ראה לקמן פכ"ד, הט"ו. 88) חולין מד, ב. ו'אבות דרבי נתן' פ"ב).

14 **יט. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים[89], שֶׁיְּהֵא אָדָם מְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ[90]**
15 **יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְאוֹהֲבָהּ כְּגוּפוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן,**
16 **מַרְבֶּה בְּטוֹבָתָהּ כְּפִי מָמוֹנוֹ. וְלֹא יָטִיל עָלֶיהָ אֵימָה**
17 **יְתֵרָה[91]. וְיִהְיֶה דִּבּוּרוֹ עִמָּהּ בְּנַחַת. וְלֹא יִהְיֶה עָצֵב**
18 **וְלֹא רַגְזָן[92].**

89) יבמות סב, ב. 90) במלבושים ובתכשיטים, כי זלזול האשה קשה יותר מזלזול האיש (רש"י שם). 91) גיטין ו, ב: "שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל". 92) בבא־מציעא נט, א: "לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו (אונאת דברים לצערה, רש"י) שמתוך שדמעתה מצויה, אונאתה קרובה" - פורענות אונאתה ממהרת לבוא (רש"י).

19 **כ. וְכֵן צִוּוּ עַל הָאִשָּׁה, שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת אֶת בַּעְלָהּ**
20 **בְּיוֹתֵר מִדַּאי, וְיִהְיֶה עָלֶיהָ מוֹרָא מִמֶּנּוּ[93], וְתַעֲשֶׂה כָּל**
21 **מַעֲשֶׂיהָ עַל פִּיו[94]. וְיִהְיֶה בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שַׂר אוֹ מֶלֶךְ[95],**

מְהַלֶּכֶת בְּתַאֲוַת לִבּוֹ וּמְרַחֶקֶת כָּל מַה שֶּׁיִּשְׂנָא[96]. וְזֶה דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים בְּזִוּוּגָן. וּבִדְרָכִים אֵלּוּ יִהְיֶה יִשּׁוּבָן נָאֶה וּמְשֻׁבָּח.

93) [בקידושין לא, א אמרו: "אתה ואמך חייבים בכבוד אביך" - הרי השוו האם לבן. ואם כן, כשם שהבן חייב בכבוד אביו ובמוראו, כן גם האם (=האשה) חייבת בשניהם]. 94) "וכי מה טיבה של יעל שבאת תשועה גדולה על ידה? אמרו, אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה - מכאן אמרו: אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא רוצה רצון בעלה" ('תנא דבי אליהו' סוף פרק יא, וביתר דיוק ב"ילקוט שמעוני' שופטים ד, סוף אות מב). 95) מגילה יב, ב: "אפילו קרח בביתו, פקיד ונגיד הוא". מקביל שם לפסוק (אסתר א, כב): "להיות כל איש שורר בביתו". 96) וחילופיהן באשה רעה. ראה יבמות סג, א שאשתו של רב מצערתו; כשאמר לה עשי לי תבשיל עדשים - עשתה לו קטנית, קטנית - עשתה לו עדשים.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו מה הם כתובה, נדוניא, נכסי צאן ברזל ונכסי מלוג, פרעון כתובתה והשבועה. מזון הבנות, תקנת הגאונים שתגבה כתובה ממטלטלין, קודם שתשבע וכיצד משביעין אותה, ייחד לה קרקע בכתובתה, הפוגמת כתובתה, הנפרעת שלא בפניו או הפוחתת כתובתה, מקום שאין כותבין כתובה, עד מתי גובה כתובתה, היא אומרת בתולה נשאתי והיורשים אומרים בעולה, אם נאמן הקטן להעיד בגודלו, כתובה בלי גט או איפכא, שני גיטין ושתי כתובות.

א. הַנְּכָסִים שֶׁמַּכְנֶסֶת הָאִשָּׁה לְבַעְלָהּ - בֵּין קַרְקַע, בֵּין מְטַלְטְלִין[2], בֵּין עֲבָדִים - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן נִכְתָּבִין בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, אֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה, אֶלָּא נְדוּנְיָא[3] שְׁמָם. וְאִם קִבֵּל הַבַּעַל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּתוֹ - אִם פָּחֲתָה[4] פָּחֲתָה לוֹ[5], וְאִם הוֹתִירָה[6] הוֹתִירָה לוֹ[7] - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[8]. וְאִם לֹא קִבֵּל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו, אֶלָּא הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הָאִשָּׁה - אִם פָּחֲתָה[9] פָּחֲתָה לָהּ, וְאִם הוֹתִירָה הוֹתִירָה לָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי מְלוֹג[10].

2) חפצים שאפשר לטלטלם ולהעבירם ממקום למקום, 'נכסי דניידי', בניגוד לקרקעות שהם: 'נכסי דלא ניידי'. 3) מלשון הפסוק (יחזקאל טז, לג): "ואת נתת את נדניך". 4) תפסד או תוזל. 5) לחובתו, והוא אחראי לשלם לה כשיגרשנה את כל התמורה כפי שהוערכה בשטר הכתובה. 6) השביחה, הוקרה. 7) לזכותו, ואינו מחזיר לה את השבח. 8) יבמות פ"ז, מ"א. שהקרן קיימת כברזל, שאפילו כלתה או נגנבה כולה - חייב לשלם, ולפי שהיו רגילים לשום הצאן בשומת כך וכך, והיה הרועה חייב באחריותן כפי השומא אפילו אם מתו כל הצאן, לכך נקראו הנכסים שהבעל מקבל עליו אחריותם: "נכסי צאן ברזל" ('ברטנורא' שם). 9) או נגנבה. 10) אמרו ב'בראשית רבה' פמ"ה (וכן ב"ירושלמי' יבמות פ"ז, ה"א): "מהו עבדי מלוג? כמו שאתה אומר: מלוג מלוג". כענין מליגת (מריטת) הראש, שתולשים השיער ועוזבים הראש, כך הבעל אוכל הפירות ומניח הקרן ואין לו רשות בה ('הערוך' ערך מלג).

ב. וְכֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, שֶׁלֹּא הִכְנִיסָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ וְלֹא כָּתְבוּ אוֹתָן בַּכְּתֻבָּה[11], אֶלָּא נִשְׁאֲרוּ לְעַצְמָהּ, אוֹ נָפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה, אוֹ נִתְּנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה - הַכֹּל נִקְרָאִין נִכְסֵי מְלוֹג, שֶׁכֻּלָּן בִּרְשׁוּתָהּ[12] הֵן. וְאֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה אֶלָּא עִקַּר כְּתֻבָּה, שֶׁהוּא מֵאָה[13] אוֹ מָאתַיִם[14], עִם הַתּוֹסֶפֶת[15] בִּלְבַד.

11) בשעת האירוסין לא רשמו אותן בשטר הכתובה. 12) ואין לבעל רשות לכלותם או למכרם כי־אם לאכול פירותיהם בלבד, כפי שיתבאר לקמן פכ"ב ה"ז. 13) זוז - לאלמנה. 14) זוז - לבתולה. 15) שהוא מוסיף לה משלו (למעלה פ"י ה"ז), וראה להלן הערה טז. וסובר רבינו שאין לנדוניא דין כתובה, כדין כל חוב שבין מלוה ולוה. כי מה שתיקנו חכמים לתת לאשה כסף שלא הכניסה לבעלה, זהו ראוי להקרא כתובה. אבל מה שהאשה הכניסה משלה, זה עדיף מ'כתובה' ודינו כשאר חוב בעולם. והמקור לדעת רבינו הוא מהמשנה (כתובות פ:): "מתה, מה יעשו בכתובתה ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה?" (הם נכסי מלוג - רש"י שם). וכן (שם ק:): "אין להם כתובה. . . ולא בלאות". וכן בסוגיא דמורדת (כתובות סג:) חילקו בין כתובה לנכסי נדוניתה (מגיד־משנה). וראה במוספנו 'תשובת רבינו'.

ג. כְּבָר הוֹדַעְנוּ[16], שֶׁחֲכָמִים תִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, וְדִין הַתּוֹסֶפֶת כְּדִין הָעִקָּר[17]. וְלֹא תִּקְּנוּ לִגְבּוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ[18] לוֹ זְמַן, וְאֵין הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית אֶלָּא לְאַחַר מִיתַת הַבַּעַל אוֹ אִם גֵּרְשָׁהּ[19]. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁאִם הָיוּ לַבַּעַל שָׂדוֹת טוֹבוֹת וְרָעוֹת וּבֵינוֹנִיּוֹת, וּבָאָה הָאִשָּׁה לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא תִּגְבֶּה אֶלָּא מִן הָרָעָה שֶׁבְּנִכְסָיו[20], וְהִיא הַנִּקְרֵאת זִבּוּרִית[21].

16) לעיל פ"י ה"ז. 17) לרוב הדברים (פרט למקומות שנאמר בהם מפורש שיש חילוק בין עיקר לתוספת. ראה לעיל פט"ו ה"ח, ולקמן פכ"ד ה"ב וה"ה). וכן מפורש בכתובות נד, ב ש"תנאי כתובה (=היינו התוספת) ככתובה". 18) ובכת"י התימנים: "שקבוע". 19) כתובות פא, א: "לא ניתנה כתובה לגבות מחיים". 20) גיטין מח, ב. ואין לחוש שתימנע משום כך להנשא, כי "יותר ממה שאיש רוצה לישא - האשה רוצה להנשא" (שם נ.). וב'תוספות יו"ט' שם מפרש: כי חשו חכמים שמא תקניטנו כדי שיגרשנה ותגבה כתובתה, לפיכך דינה בזיבורית. 21) מילה ערבית, ופירושה: שדה מלאה אבנים ('ערוך השלם'). והרמ"א בהגהותיו לשו"ע חו"מ סי' קא ס"ה, אומר "זיבורית - החלק הגרוע שבקרקע, מלשון זבורא (דבורה) שהוא מין מבעלי־חיים העוקצים". אבל הנדוניא הרי היא ככל חוב, ונגבית מן הבינונית.

ד. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁכְּשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ אַחַר מוֹתוֹ - לֹא תִּגְבֶּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[22] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ אֶצְלָהּ כְּלוּם, וְלֹא מָכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ, וְלֹא מָחֲלָה אוֹתָהּ. וְשָׁמִין לָהּ כָּל מַה שֶּׁעָלֶיהָ[23], וּפוֹחֲתִין אוֹתוֹ מִכְּתֻבָּתָהּ[24]. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ לִרְצוֹנוֹ - גּוֹבָה בְּלֹא שְׁבוּעָה[25], וְאֵין שָׁמִין כְּסוּת שֶׁעָלֶיהָ; שֶׁהֲרֵי לְקָחָן לָהּ וְזָכְתָה בָּהֶן, וְהוּא רוֹצֶה לְהוֹצִיאָהּ, לֹא הִיא[26].

22) "הנשבע אוחז ספר־תורה בזרועו, והוא עומד ונשבע בשם או בכינוי" (לשון רבינו הל' שבועות פי"א ה"ח). כי כלל הוא: "הבא להפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" (כתובות פז.). והוא הדין לנדוניא שאינה נגבית מן היתומים אלא בשבועה, כדין כל חוב, וכמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ד ה"א. וכתב רבנו יצחק אלפסי בהלכותיו לכתובות שם, ששבועה זו היא בנקיטת חפץ. 23) הבגדים שעל גופה שקנה לה בחייו. 24) כתובות נד, א. כי לא הקנה לה דברים אלו על דעת שתקחם ותלך ממנו. 25) שהרי יודע הוא אם מכרה או מחלה לו כתובתה. ואם הוא אינו טוען כלום, מי יטען לו? אולם, אם טען: "תשבע לי על טענתי" - דינו מפורש לקמן הי"ט. 26) ולפיכך אין שמין כסות שעל גופה (רי"ף בהלכותיו סוף פ"ד דכתובות). אולם, כל אלה שכופים אותם להוציא (ראה כתובות עז. ולעיל פט"ו, ה"ז) - שמין כל מה שעליה, הואיל ואינו מגרשה לרצונו (מגיד־משנה).

ה. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא תִּגְבֶּה הָאַלְמָנָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע[27]. וְאֵינָהּ גּוֹבָה מִשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתַת הַבַּעַל[28]. וְאֵין הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן מִשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתָתוֹ. וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת[29] בִּכְתֻבָּתָהּ בְּשֶׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַלּוֹקֵחַ[30], אַף־עַל־פִּי שֶׁבַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֶּׁבַח. וּדְבָרִים אֵלּוּ מִקְּלֵי כְּתֻבָּה הֵם[31].

27) כתובות נא, א. ודף פא, ב. כרבנן דרבי מאיר. ולפי נוסח זה: "שלא תגבה האלמנה", רק אלמנה אינה גובה מפני שמטלטלין של היתומים אינם משועבדים לה, כשם שאינה משועבדים לבעל־חוב אחר (פ"ח מהל' נזקי ממון הי"א). אבל גרושה שגובה כתובתה מהבעל עצמו, גובה היא אפילו מן המטלטלין, כמו בעל־חוב אחר (שם ה"י). וכן נראה מלשון רבינו להלן ה"ז בתקנת הגאונים שתיקנו שתגבה "אחרי מות בעלה" - הרי שבחייו אין צורך לתקנה, וכמו כן בה"ח: "ונמצא האלמנה גובה מן המטלטלין" ('מעשה רוקח'). אבל הרשב"א בתשובה הביא בדברי רבינו: "התקינו שלא תגבה האשה כתובתה אלא מן הקרקע" - "האשה" משמע בין אלמנה ובין גרושה. וכתב הר"ן (נדרים סה:) שכתובה גרועה בזה מבעל־חוב אחר מפני שאין זמן פרעונה ידוע, ויתכן גם שלא תגבה אותה לעולם (כשתמות לפני בעלה) ולפיכך אינה סומכת אלא על הקרקע. וראה גם להלן הערה כט. 28) בכורות נב, א. אם הנכסים לא היו שוים בשעת מיתת בעלה כדי שיעור כתובתה, ואח"כ השביחו - אינה גובה אלא כמה שהיו שוים בשעת מיתת הבעל (רש"י שם). 29) חוטפת, תופסת. 30) שלקח קרקעות מבעלה בחייו שהם משועבדים לכתובתה, כמבואר בסמוך ה"י. 31) בכורות, שם. קל הוא שהקילו חכמים בגביית כתובתה, הואיל ויותר משאיש רוצה לישא - אשה רוצה להנשא, ולא עשתה עמו טובה כ"כ, אבל בעל־חוב עשה טובה ללוה - אין לו לאבד זכויותיו מן השבח ולא מקילים בו (רשב"ם לבבא־בתרא קלב:). [ומסתימת לשון רבינו: "ודברים אלו מקולי כתובה", נראה שזה מוסב גם על הדין הראשון, שאינה גובה כתובתה אלא מן הקרקע - הרי שדין כתובה גרוע מדין בעל־חוב אחר, וכדעת הרשב"א למעלה הערה כה].

ו. וְכֵן מִקְּלֵי כְּתֻבָּה, שֶׁתִּטֹּל הָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ מִן הַפָּחוֹת[32] שֶׁבַּמַּטְבְּעוֹת. כֵּיצַד? נָשָׂא אִשָּׁה בְּמָקוֹם אֶחָד, וְגֵרְשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר: אִם הָיוּ מָעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין טוֹבִים מִמָּעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין - נוֹתֵן לָהּ מָמָּעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין; וְאִם הָיוּ מָעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין טוֹבִים מִמָּעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין - נוֹתֵן לָהּ מִמָּעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בִּכְתֻבָּתָהּ מָעוֹת סְתָם; אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ בָּהּ מַטְבֵּעַ יָדוּעַ, בֵּין בָּעִקָּר בֵּין בַּתּוֹסֶפֶת[34] - הֲרֵי הִיא כְּדִין הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ מַטְבֵּעַ יָדוּעַ, שֶׁנּוֹתֵן לוֹ כַּמָּה שֶׁהִלְוָהוּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה[35].

32) בגדלן ובמשקלן. 33) כתובות קי, ב: "מפני שהכתובה היא מדרבנן, הקילו בה שיפרע פעם לפי מקום הנישואין ופעם לפי מקום הגירושין, וכוונתנו בכל זה להקל עליו הפרעון" (פירוש המשנה לרבינו, שם). וכל זה כשיש בשווי המטבע כדי מאתיים ומנה שתיקנו לה חכמים, שהם חמשה ועשרים דינר של כסף טהור, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח. אבל פחות מזה אין הוא יכול לפרוע, שהרי אין פוחתין לבתולה ממאתיים. . . וכל הפוחת - בעילתו בעילת זנות (שם, ה"ט). 34) ובלבד שלא יהיה בו פחות משיעור החכמים, מאתיים ומנה כדלעיל. 35) פ"ד, הי"א. ודין הנדוניא כדין החוב, שהולכים בו אחרי מקום כתיבת השטר, וכמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ז, ה"ט.

ז. תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[36], שֶׁתְּהֵיֶה הָאִשָּׁה גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ אַחֲרֵי מוֹת בַּעְלָהּ אַף מִן הַמַּטַּלְטְלִין[37], כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְקִינוּ[38] לְבַעַל חוֹב לִגְבּוֹת מִן הַמַּטַּלְטְלִין[39]. וּפָשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּרֹב יִשְׂרָאֵל[40]. וְכֵן שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[41] - כֻּלָּן כַּכְּתֻבָּה הֵן, וְיֶשְׁנָן בְּמַטַּלְטְלִין כִּבְקַרְקַע. חוּץ מִכְּתֻבַּת 'בְּנִין דִּכְרִין'[42], שֶׁלֹּא מָצָאנוּ מִנְהַג יִרֵשָׁתָן פָּשׁוּט[43] בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[44]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר: מַעֲמִידִין אוֹתָהּ עַל דִּין הַגְּמָרָא, שֶׁאֵין יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע.

36) ראה ב'אוצר הגאונים' לכתובות, חלק התשובות עמ' 210 ואילך, ברי"ף לכתובות פ"ו, ב'תוספות' כתובות נא, א. ודף סז, א. ורא"ש פ"ג דקידושין סי' יד. 37) מפני שהרבה אנשים עוסקים בעיקר במסחר מטלטלין בלבד, ואשה סומכת דעתה עליהם. וגם משום שבזמנם כבר היו אנשים שאין להם קרקעות כלל (מגיד־משנה, ורש"י לכתובות סז.).

וראה בפירוש המשניות לרבינו (בכורות פ"ח מ"ט) שכתב שבכלל תקנה זו שגובה אף מן השבח. ועי' 'בית שמואל' סי' ק סקי"ב. 38) הגאונים. 39) של היתומים. שמדין תורה אין הם משועבדים לבעל־חוב (ראה פסחים לא.) וכביאור רש"י (ב"מ סז:): "בעוד הלוה קיים, אפילו מגלימה שעל כתפו גובה בעל־חוב, שהרי לו הלוה מעותיו ונשתעבד, והתורה אמרה: יבוא שליח בית־דין ויכנס לביתו ויטול משכונו, שנאמר (דברים כד, יא): "והאיש אשר אתה נושה בו, יוציא אליך את העבוט החוצה". אבל כשמת הלוה, מה לו וליתומים? הרי לא לוו ממנו, ואילו ירשו קרקעות, משועבדים הנכסים מחיים, כדין ערב, כי נכסיו של אדם הם ערביו, וכשהלוה לו - עליהם סמך, אבל מטלטלים אין להם דין ערב, שהרי לא עליהם סמך המלוה, הואיל וביד הלוה להצניעם ולאבדם". ותקנת הגאונים בבעל־חוב, כתבה בפ"ח מהל' נזקי ממון הי"ב. 40) כן כתב רבינו גם בהל' נזקי ממון, שם. וכן הוא ב'תשובות הגאונים' (אוצר הגאונים שם, עמ' 211). 41) מזונות הבנות, רפואתה ועוד (לעיל פי"ב, ה"ב). ראה ברי"ף וב'תוספות' שם. 42) מפורשת לקמן פי"ט, ה"א־ב. בנין דכרין - בנים הזכרים. 43) נפוץ ומקובל. 44) וקצת גאונים ביטלוה ('מאירי' לכתובות נ: עמ' 186, ורא"ש כתובות פ"ד, סי' כד).

1 **ח. כְּבָר נָהֲגוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁיַּדְּעֵנוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ**
2 **שִׁמְעָן, שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבָּה: בֵּין מִמְּקַרְקְעֵי בֵּין**
3 **מִמְּטַלְטְלֵי[45]. וְדָבָר זֶה תִּקּוּן גָּדוֹל הוּא, וַאֲנָשִׁים**
4 **גְּדוֹלִים וּנְבוֹנִים הִנְהִיגוּ דָּבָר זֶה; שֶׁהֲרֵי זֶה תְּנַאי**
5 **שֶׁבְּמָמוֹן[46], וְנִמְצָא הָאַלְמָנָה גוֹבָה מִן הַמְּטַלְטְלִין**
6 **בִּתְנַאי זֶה, לֹא בְּתַקָּנַת אַחֲרוֹנִים[47].**

45) שכותב: "אחריות כתובה זו . . . קיבלתי עלי ועל יורשי אחרי . . . ועל מה שעתיד אני לקנות מקרקעות וממטלטלין". ראה נוסח הכתובה לרבינו פ"ד מהל' יבום הל"ג. וכן הוא ב'אוצר הגאונים' שם. 46) שאפשר להתנותו אפילו על מה שכתוב בתורה, ראה לעיל פ"ו, ה"ט. 47) וההבדל בין זה לזה, מתבאר בסמוך ה"ט.

7 **ט. הֲרֵי שֶׁלֹּא כָּתַב[48] כָּךְ בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, אֶלָּא נָשָׂא**
8 **סְתָם: אִם הָיָה יוֹדֵעַ בְּתַקָּנָה זוֹ שֶׁל גְּאוֹנִים - גּוֹבָה[49],**
9 **וְאִם לַאו, אוֹ שֶׁנִּסְתַּפֵּק לָנוּ הַדָּבָר - מִתְיַשְּׁבִין בַּדָּבָר**
10 **הַרְבֵּה; שֶׁאֵין כֹּחַ בְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים לָדוּן בָּהּ אַף־עַל־**
11 **פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה, כְּדִין תְּנָאֵי כְּתֻבָּה שֶׁהֵם תַּקָּנַת**
12 **הַסַּנְהֶדְרִין[50] הַגְּדוֹלָה, עַד שֶׁנּוֹצִיא בָּהּ[51] מָמוֹן מִן**
13 **הַיּוֹרְשִׁים[52].**

48) "בין ממקרקעי בין ממטלטלי". 49) שכיון שידע בתקנה זו - שעבד לה כל נכסיו, אפילו המטלטלין שישארו לאחר מותו. 50) ובהם אנו אומרים: אע"פ שלא נכתבו בשטר הכתובה - כאילו נכתבו, שזהו תנאי בית־דין (כתובות נא., ולעיל פי"ב, ה"ה). 51) בכח תקנת הגאונים. 52) כשלא ידע בתקנה זו, וגם לא כתב כן בשטר הכתובה. וזהו ה"תיקון הגדול" שהזכיר רבינו בהלכה ח', שתגבה מכח ה'תנאי' לא מכח 'תקנת האחרונים'. והשווה דברי רבינו הל' מלוה ולוה פי"א, הי"א: "אבל במערב היו כותבים בשטרי חובות שיש לגבות מן הקרקע ומן המטלטלין, בין בחייו בין אחר מותו, ונמצא גובה על תנאי זה יותר מן התקנה . . . שמא לא ידע הלוה בתקנה זו, ונמצא ממון יתומים יוצא שלא כדין, שאין כח בתקנת האחרונים לחייב בה יתומים".

14 **י. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיוּ כָּל נִכְסֵי הַבַּעַל אַחֲרָאִין**
15 **וְעַרְבָּאִין[53] לַכְּתֻבָּה. אֲפִלּוּ כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה[54], וְיֵשׁ לוֹ**
16 **קַרְקַע בַּאֲלָפִים זְהוּבִים - הַכֹּל תַּחַת שִׁעְבּוּד[55]**
17 **הַכְּתֻבָּה. וְכָל שֶׁיִּמְכֹּר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין מִנְּכָסָיו, אַף־עַל־**
18 **פִּי שֶׁמִּמְּכָרוֹ קַיָּם וְיֵשׁ לוֹ[56] לִמְכֹּר כָּל נְכָסָיו אִם יִרְצֶה**
19 **- יֵשׁ לָהּ לִטְרֹף[57] אוֹתָן בִּכְתֻבָּתָהּ כְּשֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה אוֹ**
20 **כְּשֶׁיָּמוּת, אִם לֹא תִּמְצָא נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[58].**
21 **וּכְשֶׁתִּטְרֹף - לֹא תִּטְרֹף אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[59] בִּנְקִיטַת**
22 **חֵפֶץ[60], כְּדִין כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת[61]. וְתַקָּנָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
23 **תִּהְיֶה כְּתֻבָּה קַלָּה בְּעֵינָיו[62].**

53) ערבים. 54) מאה זוז. 55) משכון. 56) ויכול. 57) לקחת בחזקה. 58) שלא נמכרו למישהו, בניגוד לנכסים שנמכרו ללקוח, הנקראים: "נכסים משועבדים". וכן מצינו במשנה (גיטין פ"ה, מ"ב): "אין נפרעים מנכסים משועבדים מקום שיש נכסים בני חורין", שהרי הלוקח אומר למלוה: "הנחתי לך מקום לגבות הימנו". 59) כתובות פז, א. 60) רי"ף לכתובות מ"ט. וראה למעלה ה"ד. 61) שבועות מה, א. ובהל' מלוה ולוה פי"ד, ה"א. 62) כתובות פב, ב: בראשונה היו כותבים לבתולה מאתיים (ולא היו משעבדים נכסיהם לאחריות הכתובה). . . ועדיין כשהיה כועס עליה, אומר לה טלי כתובתך וצאי (לפי שהיתה מיוחדת לכך), עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה (ולא ייחד לה כתובתה במטלטלין, וסומכת על כל נכסיו, שעתה יהיה קשה עליו להוציא מעות וליתן לה – 'תוספות' שם.).

24 **יא. כְּשֶׁמַּשְׁבִּיעִין בֵּית דִּין אוֹ הַיּוֹרְשִׁין אֶת הָאַלְמָנָה**
25 **כְּשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - אֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ אֶלָּא**
26 **חוּץ לְבֵית דִּין; מִפְּנֵי שֶׁבָּתֵּי דִינִין הָיוּ נִמְנָעִין**
27 **מִלְּהַשְׁבִּיעָהּ, שֶׁחוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לֹא תְּדַקְדֵּק עַל**
28 **עַצְמָהּ בַּשְּׁבוּעָה[63]. וְאִם רָצוּ הַיְתוֹמִים לְהַדִּירָהּ -**
29 **נוֹדֶרֶת לָהֶן כָּל מַה שֶׁיִּרְצוּ[64], וּמַדִּירִין אוֹתָהּ בְּבֵית**
30 **דִּין, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ.**

63) מפני שהיא טורחת לפני היתומים, תורה היתר לעצמה לישבע שלא לקחה כלום, בעוד שלקחה דבר מועט, וסוברת שזה בשכר טרחתה (גיטין לה.), והשבועה כשהיא חוץ לבית־דין היא קלה שאינה בשם או בכינוי אלא בקללת ארור, ואין עונשה חמור כל כך (ראה רש"י ו'תוספות' שם). ושמא שלשה הדיוטות השביעוה חוץ לבית־דין ('מעשה רוקח). 64) שתאמר לפני בית־דין: "יאסרו עלי מיני מזונות אלו, אם קיבלתי כלום מכתובתי", ואפילו תעבור על נדרה אין ענשה חמור כל כך כעונש שבועת שקר ('תוספות' שם).

יב. מֵתָה הָאַלְמָנָה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - אֵין יוֹרְשֶׁיהָ[65] יוֹרְשִׁין מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם; שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע[66]. וְאִם נִשֵּׂאת[67] קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבַּעַת אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, וְנוֹטֶלֶת כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה; אֲבָל אֵינָהּ נוֹדֶרֶת וְנוֹטֶלֶת, שֶׁמָּא יָפֵר לָהּ הַבַּעַל[68].

65) בניה מבעל אחר. 66) "ואין אדם מוריש שבועה לבניו" (שבועות מח.). לפי שאין הבנים יכולים להשבע שבועה זו שנתחייב אביהם (רש"י שם). השווה הל' מלוה ולוה פי"ז, ה"ג. 67) לבעל שני. 68) והיא סומכת על זה ונודרת וגובה על שקר (גיטין לה: וברש"י). אבל כשנדרה לפני נישואיה - אין בעלה השני יכול להפר ש"אין הבעל מיפר בקודמין" (שם).

יג. יִחֵד לָהּ קַרְקַע[69] בִּכְתֻבָּתָהּ - בֵּין שֶׁיִּחֵד לָהּ בְּאַרְבַּעַת הַמְּצָרִים[70], בֵּין בְּמֶצֶר אֶחָד[71] - גּוֹבָה אֶת כְּתֻבָּתָהּ מִמֶּנָּה בְּלֹא שְׁבוּעָה[72]. וְכֵן אִם כָּתַב לָהּ מִטַּלְטְלִין, וְהֵן עַצְמָן קַיָּמִין - נוֹטֶלֶת אוֹתָן בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְכֵן אִם נִמְכְּרוּ וְנִלְקַח בָּהֶן מִטַּלְטְלִין אֲחֵרִים, וְנוֹדַע שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁנִיִּים מִדְּמֵי הַמִּטַּלְטְלִין הָרִאשׁוֹנִים - נוֹטֵלְתָּן[73] בְּלֹא שְׁבוּעָה[74].

69) שכתב לה: "שדה פלונית תהא לכתובתך". 70) הגבולים. 71) ואין אומרים: מתוך שלא סימן את כל מצריה, אין זו מיוחדת כל צרכה, ואינה סומכת דעתה עליה. 72) כתובות נה, א. כי כל עיקר השבועה הוא מחשש שמא התפיסה צרור כסף לכתובתה, אבל זו שייחד לה שדה - היא היא הצרור שהתפיסה (רש"י שם). 73) ובכת"י התימנים: נוטלת. 74) שם. וכדעת הרי"ף, שהראשונים לא נאבדו אלא נמכרו. והוא־הדין בנכסי נדונייתה כל זמן שהם קיימים, נוטלתם בלא שבועה שהם מיוחדים ועומדים לרשותה. שהרי יכולה לומר: "כלי אני נוטלת" ואין הבעל יכול לסלקה בדמיהם - משום שבח בית אביה. ראה יבמות סו, ב (כסף־משנה בשם הריב"ש).

יד. הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶלֶף זוּז, הַבַּעַל אוֹמֵר: נִתְקַבַּלְתִּי הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ[75]. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ עָלֶיהָ עֵדִים בַּמִּקְצָת[76] שֶׁנָּטְלָה, וַאֲפִלּוּ דִּקְדְּקָה עַצְמָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן מַה שֶּׁנָּטְלָה בַּחֲצִי פְּרוּטָה[77] - לֹא תִּטֹּל הַשְּׁאָר אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[78].

75) כתובות פז, ב. הנפרע מחבירו אינו מדקדק לשום לב לכל מה שקיבל מחברו (והפורע מדייק). וזו הואיל ונפרעה במקצת, אפשר שנפרעה הכל - הטילו עליה שבועה כדי שתדייק. 76) אין אנו אומרים: אילו היה פורע לה יותר, היה מזמין עדים כדרך שעשה בפרעון הראשון. 77) אין זה מוכיח שהיא דייקנית ותיטול משום כך שלא בשבועה. ובכת"י התימנים הנוסח: בחצי חצי פרוטה", מקביל ללשון התלמוד שם: "פחות פחות משוה פרוטה", ומפרש רש"י: במנה שקיבלה עושה עמו חשבון, כך נתת לי ביום פלוני, וכך ביום פלוני, ומצרפת בחשבון אפילו פחות משוה פרוטה. 78) וכן הדין בנדונייתה, שגם בשאר חוב הדין כך, כמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ד, ה"א.

טו. אָמַר הַבַּעַל: נִתְקַבַּלְתִּ הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי כְּלוּם, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁנִּתְקַבְּלָה הַכֹּל אוֹ מִקְצָת - לֹא תִּפָּרַע כָּל הַכְּתֻבָּה אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[79].

79) כתובות, שם. ותקנת חכמים היא כדי להפיס דעתו של בעל. ואין זו שבועת התורה ש"עד אחד מחייב את המכחיש - שבועה", שהרי כל הנשבעים שבתורה נשבעים ולא משלמין, וזו נשבעת ונוטלת, אלא תקנת חכמים היא כנ"ל.

טז. הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁגֵּרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָלַךְ לוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו אַחַר שֶׁתִּשָּׁבַע וּמַגְבִּין אוֹתָהּ כְּתֻבָּתָהּ[80]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּמָקוֹם רָחוֹק, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טֹרַח לְהוֹדִיעוֹ; אֲבָל אִם הָיָה בְּמָקוֹם קָרוֹב לְהוֹדִיעוֹ - שׁוֹלְחִין לוֹ וּמוֹדִיעִין[81] אוֹתוֹ, וְאִם לֹא יָבוֹא - תִּשָּׁבַע וְתִטֹּל[82].

80) שם פח, א. 81) הרי"ף שם. ומקורו בבבא־בתרא קעד, א שנכסיו של אדם הם ערביו, והמלוה את חבירו לא יתבע את הערב תחילה. 82) ואפילו בבעל־חוב הדין כן, "שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חבירו והולך ויושב במדינת הים, ואתה נועל דלת בפני לווין" (שם פח.).

יז. הַפּוֹחֶתֶת כְּתֻבָּתָהּ - נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה בְּאֶלֶף זוּז, הוּא אוֹמֵר: נִתְקַבַּלְתִּ הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי כְּלוּם, וְאֵין לִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז; וְזֶה שֶׁכָּתַב לִי אֶלֶף, אֲמָנָה[83] הָיְתָה בֵּינִי לְבֵינוֹ - הֲרֵי זוֹ נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[84]. אֲבָל אִם אָמְרָה: אֵין בִּשְׁטַר כְּתֻבָּתִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת - אֵינָהּ נִפְרַעַת בִּשְׁטָר זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶלֶף זוּז כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי בִּטְלָה אוֹתוֹ וּכְאִלּוּ הוֹדָת שֶׁהוּא שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר[85].

83) הוא האמין בי שלא אתבענו אלא חמש מאות זוז. 84) כתובות פז, ב. 85) כדין הטוען את חבירו מאה זוז - והלה כופר בכל, שנשבע שבועת היסת מדרבנן (ראה שבועות מ: והל' טוען ונטען פ"א, ה"ג).

יח. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ: לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה - אוֹמְרִים לָהּ בֵּית דִּין: הִשָּׁבְעִי וּטְלִי; וּמָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ: תִּפָּרַע שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה - אוֹמְרִים לַבַּעַל: עֲמֹד וְתֵן לָהּ[86], וְאֵין אַתָּה נֶאֱמָן בְּטַעֲנָה זוֹ עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיךָ.

86) ואין אנו משביעים אותה כדי להפיס דעת בעלה.

יט. אָמַר הַבַּעַל מֵעַצְמוֹ: תִּשָּׁבַע לִי עַל טַעֲנָתִי - אוֹמְרִין לָהּ: הִשָּׁבְעִי וּטְלִי[87], וְתִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. הִתְנִית עִמּוֹ שֶׁתִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[88], אוֹ

שֶׁתְּהֵא נֶאֱמֶנֶת בְּכָל מַה שֶּׁתִּטְעֹן[89] - גּוֹבָה מִמֶּנּוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה כְּלָל. אֲבָל אִם בָּאָה לִגְבּוֹת מִיּוֹרְשָׁיו - תִּשָּׁבַע[90] וְאַחַר כָּךְ תִּטֹּל.

87) שבועות מא, א. וברי"ף שם, וכן הוא בדברי רבינו בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב בענין שטר חוב, ומשם למד רבינו לענין כתובת אשה. 88) אף־על־פי שיאמר לה: "השבעי וטלי". 89) כגון פוגמת (דלעיל ה"יד) שאינה נפרעת אלא בשבועה. 90) שלא פטרה אלא ממנו, אם תגבה כתובתה בחייו (כתובות פו:).

כ. הִתְנָת עִמּוֹ שֶׁתִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ מִיּוֹרְשָׁיו בְּלֹא שְׁבוּעָה[91], אוֹ שֶׁתְּהֵא נֶאֱמֶנֶת בְּכָל מַה שֶּׁתִּטְעֹן עַל יוֹרְשָׁיו - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מֵהֶן בְּלֹא שְׁבוּעָה[92]. אֲבָל אִם בָּאָה לִטְרֹף מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים[93] - לֹא תִּטְרֹף אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[94], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶאֱמִינָהּ הַבַּעַל; שֶׁאֵין תְּנַאי הַבַּעַל מוֹעִיל אֶלָּא עָלָיו וְעַל יוֹרְשָׁיו, אֲבָל לְהַפְסִיד מָמוֹן אֲחֵרִים אֵינוֹ מוֹעִיל[95].

91) אף־על־פי שמן הדין עליה להשבע, שאין נפרעים מנכסי יתומים אלא בשבועה (כתובות פז.). 92) שם. 93) שנמכרו ללקוחות בחיי הבעל אחרי נישואיה, והרי הם משועבדים ואחראים לפרעון כתובתה, אם אין שם נכסים בני חורין, כדלעיל ה"י. 94) ללקוחות, שלא נתקבלה כתובתה עדיין, כדלעיל ה"ד. 95) כן כתב רבינו בפט"ו מהל' מלוה ולוה ה"ז. וכן דעת הרי"ף בכתובות פ"ט. והראב"ד סובר שכל שקדמה נאמנות הבעל למקח הלוקח, היא גובה שלא בשבועה, שהלוקח לא היה לו לקנות נכסים אלה. ואיהו אפסיד אנפשיה (והוא הפסיד לעצמו).

כא. אַלְמָנָה שֶׁהָיָה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - נִשְׁבַּעַת וְגוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה שָׁנָה[96]. בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ, בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ[97]. וְאִם אֵין שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵין לָהּ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ עִקַּר כְּתֻבָּה[98], וַאֲפִלּוּ תָּבְעָה בְּיוֹם מִיתַת בַּעְלָהּ[99]. וְכֵן הַגְּרוּשָׁה, אֲפִלּוּ עִקַּר כְּתֻבָּה אֵין לָהּ[100] עַד שֶׁתּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה[101].

96) כתובות קד, א. כי אילו מחלה הכתובה ליורשים, היתה מוסרת להם שטר הכתובה. 97) ראה בסמוך הכ"ג. 98) מאתיים זוז לבתולה, ומאה זוז לאלמנה. 99) שמא נתקבלה כתובתה או מחלתה, והחזירה לו שטרה. 100) כשטוען הבעל פרעתי או מחלה לי, אבל אם הוא מודה - חייב לפורעה. 101) שם פט, א. וכן ברי"ף שם.

כב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל תְּנַאי בֵּית דִּין - הֲרֵי זוֹ גוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּיָדָהּ שְׁטַר כְּתֻבָּה - בֵּין נִתְגָּרְשָׁה בֵּין נִתְאַלְמְנָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ[102], אֲבָל תּוֹסֶפֶת אֵין לָהּ בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[103].

102) שם. 103) שאינה מתנאי בית־דין שנאמר בה אע"פ שלא נכתבה הרי היא כנכתבה. אלא מרצונו הטוב הוא מתחייב, והואיל ואין כתובתה בידה - אינה נאמנת.

כג. וְעַד כַּמָּה תִּגְבֶּה הָאַלְמָנָה הָעִקָּר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתֻבָּה? אִם הָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ - גּוֹבָה לְעוֹלָם[104], וְאִם הָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ - עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה. וְאִם בָּאָה לִתְבַּע אַחַר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה - אֵין לָהּ כְּלוּם; שֶׁאִלּוּ לֹא מָחֲלָה - לֹא שָׁתְקָה כָּל זְמַן זֶה[105], וַהֲרֵי אֵינָהּ עִם הַיּוֹרְשִׁים כְּדֵי שֶׁתֹּאמַר: נִכְלַמְתִּי מִלְּתָבְעָן וְהֵן עִמִּי בַּבַּיִת.

104) כי אין שתיקתה ראיה שמחלה להם כתובתה, אלא מפני שמכבדים אותה ונותנים לה פרנסתה, בושה היא לתבוע כתובתה. 105) אע"פ שהיא ניזונית משלהם, הואיל ואינם מטפלים בה ביחוד, אינה בושה מלתבוע כתובתה (כתובות קד. וראה ב'תוספות יו"ט' למשנה שם).

כד. לְפִיכָךְ[106], אִם הָיָה הַיּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לְבֵית אָבִיהָ וּמְטַפֵּל בָּהּ - יֵשׁ לָהּ לִתְבַּע כְּתֻבָּתָהּ וַאֲפִלּוּ אַחַר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה; מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ שֶׁשָּׁתְקָה וְלֹא תָּבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בּוֹשָׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ[107].

106) הואיל ובשעה שהיא בושה, אין שתיקתה ראיה על מחילתה. 107) מחמת הכבוד הגדול שנהג בה (שם קד:). בטרחו בעצמו להוליך מזונותיה לביתה, ודין התוספת כדין הכתובה, שאפילו היתומים מודים בסכום התוספת, אלא שטוענים שמחלה להם, כל שעברו עליה כ"ה שנה והיא בבית אביה, הפסידה גם התוספת. ודין נדונייתה כדין חוב שלעולם לא דנים בו דין מחילה, כמבואר בגמרא (שם קד.). וכן הגרושה גובה כתובתה לעולם, שדינה כדין בעל־חוב (שם).

כה. הִיא אוֹמֶרֶת: בְּתוּלָה נִשֵּׂאתִי וְעִקַּר כְּתֻבָּתִי מָאתַיִם, וְהַבַּעַל אוֹ יוֹרְשָׁיו[108] אוֹמְרִים: בְּעוּלָה נִשָּׂאת וְאֵין לָהּ אֶלָּא מֵאָה - אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁרָאוּ שֶׁעָשׂוּ לָהּ הַמִּנְהָגוֹת שֶׁנָּהֲגוּ אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר לַעֲשׂוֹתָן לִבְתוּלָה, כְּגוֹן מִינֵי שִׂמְחָה[109] אוֹ כְּתָרִים אוֹ מַלְבּוּשׁ[110] יָדוּעַ, אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין כָּךְ אֶלָּא לִבְתוּלָה[111] - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; וְאִם אֵין לָהּ עֵדִים בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מָנֶה[112]. וְאִם הָיָה הַבַּעַל קָטָן - יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה[113]. וְנֶאֱמָן הַקָּטָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ וְלוֹמַר: זָכוּר אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה לִפְלוֹנִית מִנְהַג הַבְּתוּלוֹת[114]. וְכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתֻבָּה[115], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

108) אם נתאלמנה. 109) כתובות טז, ב: "רקדו לפניה, העבירו לפניה כוס של בשורה", כוס של יין תרומה, כלומר זו ראשית כתרומת ראשית. 110) "הינומא" צעיף על ראשה משורבב על עיניה, ומתוך שאין עיניה מגולות,

מנמנמת לפעמים בתוכו, הינומא - על שם תנומה (שם יז: וברש"י). 111) כגון חילוק קליות לתינוקות (שם טו: במשנה). 112) שם טז, א: "רוב נשים - בתולות נישאות. וכל הנישאת בתולה יש לה קול (יודעים שיצאת בהינומא), וזו הואיל ואין לה קול - נתערער רובה". 113) במנה, ומודה במקצת חייב שבועה מן התורה (שבועות לח: ומב:). ואף־על־פי שאין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות? - הואיל ותקנת הגאונים היא לגבות מן המטלטלים, חייב הוא בשבועה (ה'מאירי' לכתובות טז. עמ' 72, בראב"ד ובלחם־משנה). וההבדלים בין שבועת התורה לשבועת החכמים, מנויים בשבועות מא, א. ואחד מהם: בשבועות התורה יורדים לנכסי הנתבע (אם אמר איני נשבע ואיני משלם) ונותנים לתובע. ובשבועה דרבנן - אין יורדים לנכסיו אלא מנדים אותו שלשים יום, ואם לא בא ולא תבע נידויו, מלקים אותו מכת מרדות (מלשון רבינו הל' טוען ונטען פ"א ה"ד־ה). 114) הואיל ורוב נשים - בתולות נישאות, אין אנו צריכים לעדות גמורה (כתובות כח.). ומכיון שכתב למעלה "אם יש עדים" נראה שצריך שנים, אלא שאפילו שניהם קטנים נאמנים ('מאירי' שם עמ' 132, ועי' כסף־משנה). 115) כתובות טז, ב. כי במקום שכותבים הרי אפשר לראות בכתובה אם נשאת כבתולה או כאלמנה, אם לא שנאבדה הכתובה, והבעל או היורשים מודים שלא נפרעה, אלא שטוענים: "בעולה נשאת" (מגיד־משנה).

כו. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי - נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵינָהּ מְעִזָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[116]. לְפִיכָךְ, הָאִשָּׁה שֶׁהוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה וְאֵין עִמָּהּ גֵּט, וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי וְאָבַד גִּטִּי, תֵּן לִי כְּתֻבָּתִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ - חַיָּב לִתֵּן לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה; אֲבָל אֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ הַתּוֹסֶפֶת, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה שֶׁגֵּרְשָׁהּ, אוֹ שֶׁיֵּצֵא גֵּט עִם הַכְּתֻבָּה מִתַּחַת יָדָהּ[117].

116) יבמות קטז, א. 117) הראב"ד משיג על רבינו, ואומר: דברים אלו במות טלואות הם (מלשון הכתוב יחזקאל טז, טז) שאם אינה מעיזה פניה, וכאילו גט יוצא מתחת ידה, למה לא תהיה נאמנת גם על התוספת. ועוד הוא חולק על דברי רבינו וסובר, שאין היא נאמנת לגבות כתובתה, וגם אינה נאמנת להנשא לאחר לכתחילה אלא שאם נשאת לא תצא. שאם תאמר תינשא לכתחילה "לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה". וה'מגיד משנה' מצדיק את רבינו, ומשיב על דברי הראב"ד במליצה: "במות אלו, כבר הקריבו עליהן קרבן הרבה מפרשים" הסוברים ג"כ שנאמנת להנשא לכתחילה, ומביאים ראיות לכך מכמה סוגיות בש"ס, ומכיון שמותרת להנשא לכתחילה, ממילא מקבלת כתובתה, שכך כתב לה בשטר כתובתה: "אם תנשאי לאחר, תטלי מה שכתוב לך" (יבמות קיז.). ובמה שהקשה הראב"ד: "א"כ תקבל גם תוספת כתובתה?" - יפה השיב ה'מגדל עוז': "לא מצינו מתגרשת בעל כרחו ולרצונה שתגבה תוספת, שלא כתב לה על־מנת שתצא ממנו ותלך ותאכל עם אחר" (השווה לעיל פט"ו ה"י). ובמה שהשיג הראב"ד: אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה? תמה ה'מגדל עוז', ואמר: "בת אברהם אבינו איך תעיז פניה, והלא סימן לזרע אברהם אבינו ביישנים?!" (כמבואר ביבמות עט.). וכדעת רבינו, קיבלו גם רבותינו בעלי התוספות והרשב"א ז"ל. אלא שב'תוספות' ליבמות קטז, א העירו שאינה נאמנת אלא כשאינה תובעת כתובתה, אבל אם תבעה כתובתה - אינה נאמנת, וכמבואר בסמוך הלכה לא. ואילו לדעת רבינו, נאמנת אפילו כשתובעת כתובתה, כמבואר לפנינו. וראה שו"ע אהע"ז סי' יז ס"ב.

כז. אָמַר לָהּ הַבַּעַל: כָּךְ הָיָה, גֵּרַשְׁתִּי וְנָתַתִּי לָהּ כָּל הַכְּתֻבָּה, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת, וְכָתְבָה לִי שׁוֹבֵר[118], וְאָבַד שׁוֹבְרִי - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר 'לֹא גֵּרַשְׁתִּי' וְלֹא יִתְחַיֵּב בַּתּוֹסֶפֶת[119], נֶאֱמָן. וּמַשְׁבִּיעָהּ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[120], וְנוֹתֵן לָהּ אֶת הָעִקָּר, וְנִשְׁבַּע הוּא שְׁבוּעַת הֶסֵּת[121] עַל הַתּוֹסֶפֶת.

118) שטר קבלה. 119) כמבואר למעלה הלכה כו. 120) על עיקר כתובתה. 121) שהרי היא תובעתו טענת ודאי והוא כופר, עליו להשבע שבועת היסת ויפטר.

כח. הוֹצִיאָה גֵּט וְאֵין בְּיָדָהּ שְׁטַר כְּתֻבָּה, אִם דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁלֹּא יִכְתְּבוּ כְּתֻבָּה - גּוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ בַּגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ[122]; וְאִם דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה - אֲפִלּוּ עִקָּר אֵין לָהּ עַד שֶׁתּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה[123], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[124]. וְנִשְׁבָּע הַבַּעַל שְׁבוּעַת הֶסֵּת עַל טַעֲנָתָהּ, וְנִפְטָר.

122) ואינו נאמן לומר שיניתי מנהג בני עירי וכתבתי לה (כתובות פט.). 123) שיכול לומר: אם אשלם לה עכשיו, שמא אחרי מותי תוציא כתובתה ותגבה בתורת אלמנה, לומר לא נתגרשתי ולא נפרעתי (רש"י שם). ואם יש עדים שאבדה הכתובה או נשרפה - הרי זה כמקום שאין כותבים כתובה, וגובה בגט שבידה (רמ"א אהע"ז סי' ק ס"ו). 124) לעיל הכ"א.

כט. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי גִטִּין וּשְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת[125] - גּוֹבָה שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת[126]. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת וְגֵט אֶחָד[127] - אֵינָהּ גּוֹבָה אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת. וְאֵי זוֹ מֵהֶן גּוֹבָה? אִם שְׁתֵּיהֶן שָׁווֹת[128] - בִּטְלָה הָאַחֲרוֹנָה אֶת הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת[129] אֶלָּא מִזְּמַן הָאַחֲרוֹנָה[130]; וְאִם הָיָה בְּאַחַת מִשְּׁתֵיהֶן תּוֹסֶפֶת עַל חֲבֵרְתָּהּ[131] - גּוֹבָה בְּאֵיזֶה מֵהֶן שֶׁתִּרְצֶה[132], וּתְבָטֵל הַשְּׁנִיָּה.

125) שגירשה פעמיים. וזמן כתובה ראשונה קודם לזמן גט ראשון, וזמן כתובה שניה קודם לגט שני. 126) משני נישואיה (כתובות פט:). 127) וזמן שתיהן קודם לגט, הרי שלא נתגרשה אלא פעם אחת. 128) סכום שתיהן. 129) מהלקוחות שקנו נכסים מבעלה המגרש. 130) שלפיכך כתב לה כתובה שניה שתמחול לו על שעבודה של כתובה ראשונה, וכל מה שקנו הלקוחות בין זמן הכתובה הראשונה לכתיבת השניה - אינו משועבד לכתובתה. 131) שבשניה כתב לה סכום יותר גדול מסכום הראשונה. 132) אם רוצה בכתובה המרובה אינה טורפת אלא מזמן האחרונה, ואם רוצה לטרוף מזמן שבראשונה,

אין לה זכות לגבות את הסכום שבשניה. והרי כאילו אמר לה מתחילה: "אם תתרצי למחול שעבוד על ראשונה - גבי כתובה שניה שהיא מרובה. ואם לא - גבי הראשונה המועטת" (שם וברש"י). אבל כשסכום שתיהן שוה, בהכרח בטלה שניה את הראשונה, שאם לא כן למה כתבה.

ל. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי גִטִּין וּכְתֻבָּה אַחַת[133] - אֵין לָהּ אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת; שֶׁהַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ סְתָם[134] - עַל כְּתֻבָּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה הֶחֱזִירָהּ[135]. הוֹצִיאָה גֵט וּכְתֻבָּה אַחֵר מִיתַת הַבַּעַל[136]: אִם גֵּט קוֹדֵם לַכְּתֻבָּה[137] - גּוֹבָה בְּגֵט זֶה עִקַּר כְּתֻבָּה, אִם אֵין דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה, וְגוֹבָה כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בִּכְתֻבָּתָהּ זוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכְתָה בָּהּ בְּמִיתָתוֹ; וְאִם כְּתֻבָּה קָדְמָה אֶת הַגֵּט[138] - אֵין לָהּ אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת, שֶׁעַל כְּתֻבָּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה הֶחֱזִירָהּ[139].

133) אחרי שגירשה, נשאה שנית ולא כתב לה כתובה, והיא לא גבתה משום מה כתובתה הראשונה, ואח"כ גירשה שנית, הרי בידה שני גיטין וכתובה אחת. 134) ולא כתב לה כתובה חדשה, והיא לא גבתה את כתובתה הראשונה. 135) שם. 136) שגירשה וחזר ונשאה ומת. 137) שכתב לה עם נישואיו השניים. 138) שכשנשאה שנית, לא כתב לה כתובה. 139) שם צ, א.

לא. הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ״מֵת בַּעְלִי״ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[140]. וּמִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה - שֶׁאִם תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר אַחַר מוֹתוֹ, תִּטֹּל כָּל מַה שֶּׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[141]. לְפִיכָךְ, אִם בָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא, וְלֹא הִזְכִּירָה שֵׁם כְּתֻבָּה בָּעוֹלָם - מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא, וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ[142] וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ. בָּאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי - אַף לְהִנָּשֵׂא אֵין מַתִּירִין אוֹתָהּ; שֶׁעַל עִסְקֵי הַכְּתֻבָּה בָּאָה, וַהֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא מֵת, וְאֵין דַּעְתָּהּ לְהִנָּשֵׂא, אֶלָּא לִטֹּל כְּתֻבָּה מְחַיִּים בִּלְבַד[143]. בָּאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא וּתְנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי - מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר דִּבְרֵיהָ עַל עִסְקֵי הַנִּשּׂוּאִין בָּאָה; אֲבָל אִם בָּאָה וְאָמְרָה: תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי וְהַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא - מַתִּירִין אוֹתָהּ, וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּה. וְאִם תָּפְשָׂה - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ[144].

140) פי"ב הט"ו. 141) אע"פ שאין ממון נגבה אלא בעדות שנים, וכאן אין שום עדות בלעדה, בכל זאת תיטול כתובתה, שכך כתב לה בשטר הכתובה: "אם תנשאי לאחר, תטלי מה שכתוב לך" והרי הותרה להנשא (יבמות קיז.). 142) שבועת האלמנה, שלא הניח אצלה כלום ולא מחלה לו כתובתה, כמבואר לעיל ה"ד. 143) שם. 144) מסופקים אנו, אם על עסקי הכתובה באה, ולפיכך הקדימה לומר: "תנו כתובתי", או על עסקי נישואין באה אלא שאינה יודעת לנסח דבריה כראוי, וכל ספק שבממון - אם תפש אין מוציאין מידו, כי שמא זכה בממונו ואין לך רשות להוציאו מידו. ואע"פ שאין נותנים לה כתובתה, מתירים אותה להנשא הואיל ומצד הדין אשה נאמנת לומר מת בעלי, מחמת "חזקה שאינה מקלקלת עצמה ותאסור עצמה על בעלה הראשון ועל השני . . . שאם הוא חי, סופו לבוא או ייודע שהוא חי" (לשון רבינו לקמן הל' גירושין פי"ב הט"ז), וכל הספק שנתעורר בדבריה אינו אלא ספק דרבנן - ולהקל (כסף־משנה). ובשו"ע (אהע"ז סי' יז, סמ"ד): "יש אומרים, בין בזו ובין בזו, אין מתירים אותה כיון שהזכירה כתובה".

יום שלישי ד' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו שהקודמת לנישואין קודמת לגבות כתובתה, טענות בנכסי צאן ברזל, הניח נשים רבות ואין לו כדי כל הכתובות, ערב כתובת אשה, מכר בעלה בהסכמתה, מכירת קרקעות לצורך הכתובה, מוכרת או מוחלת כתובתה.

א. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת - כָּל שֶׁנִּשֵּׂאת בַּתְּחִלָּה[2] קוֹדֶמֶת לִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. וְאֵין אַחַת מֵהֶן נוֹטֶלֶת אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[3]. וְאֵין לָאַחֲרוֹנָה אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְגַם הִיא[4] נִשְׁבַּעַת[5] וְנוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר. וְכֵן אִם הָיָה עָלָיו שְׁטַר חוֹב: אִם הָיָה הַחוֹב קוֹדֵם - גּוֹבֶה בַּעַל חוֹב תְּחִלָּה; וְאִם הַכְּתֻבָּה קָדְמָה[6] - גּוֹבָה הָאִשָּׁה בַּתְּחִלָּה[7], וְהַנִּשְׁאָר לְבַעַל חוֹב.

2) שזמן כתובתה קודם לזמן כתובת השנייה. 3) אף באופן שאין יתומים שישביעון, בכל זאת נשבעת הראשונה לשנייה, כי השנייה טוענת: "השבעי לי שלא גבית משל בעלי כלום כי אולי לא יישאר לי ממה לגבות כתובתי", וכן השנייה לשלישית והשלישית לרביעית מאותו הטעם, שמא לא יישאר למאוחרת ממה לגבות כתובתה. 4) האחרונה. 5) כי שמא תימצא שדה אחת מאלו השדות, שגבו שלוש הנשים הראשונות - שאינה שלו (של הבעל) כי גזלה, וסוף שיבואו הבעלים ויטלוה ממנה, ואף על פי שתחזור ותוציא מידי האחרונה את השדה שגבתה, שהרי בעל חוב מאוחר שקדם מוציאים מידו - יכולה היא לטעון כי זאת האחרונה כבר קבלה כתובתה ויודעת היא כי סוף סוף יטלו ממנה שדה זו ולא תשים עין על השדה לעובדה ולשמרה כראוי ותיפסד, ולכן תשבע שלא קבלה עוד את כתובתה. 6) שנשא אשה וכתב לה כתובה ואחרי כן לווה. 7) כי שעבודה על הקרקע קדם לשעבוד בעל חוב.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הַקַּרְקַע שֶׁבָּאוּ לִגְבּוֹת מִמֶּנָּה קְנוּיָה לוֹ בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִים וּבְשָׁעָה שֶׁלָּוָה הוּא; שֶׁהַדִּין נוֹתֵן, שֶׁכָּל הַקּוֹדֵם בִּשְׁטָר תְּחִלָּה זָכָה תְּחִלָּה. אֲבָל אִם נָשָׂא נָשִׁים זוֹ אַחַר זוֹ וְלָוָה, בֵּין קֹדֶם נִשּׂוּאִין בֵּין אַחַר נִשּׂוּאִין, וְאַחַר שֶׁנָּשָׂא וְלָוָה קָנָה קַרְקַע - כֻּלָּן חוֹלְקִין כְּאֶחָד; שֶׁשִּׁעְבּוּד כֻּלָּן כְּאֶחָד בָּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקָּנָה הָיָה מְשֻׁעְבָּד לַכֹּל[8], וְאֵין כָּאן דִּין קְדִימָה[9].

8) בשעה שקנה הקרקע כבר היה חייב לשניהם, ונשתעבדה

לשניהם כאחד. 9) כל זה כשהנכסים מספיקים לכולם, אבל אם אינם מספיקים - המלווה קודם לאשה, והיא נדחית לגמרי.

ג. וְכֵן אִם הָיָה זְמַן הַכְּתֻבּוֹת וְהַשְּׁטָרוֹת כֻּלָּן יוֹם אֶחָד אוֹ שָׁעָה אַחַת, בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין שָׁעוֹת[10] - חוֹלְקִין כְּאֶחָד, שֶׁאֵין שָׁם קוֹדֵם. וּלְעוֹלָם, כָּל שֶׁקָּדַם וְזָכָה בִּמְטַלְטְלִין כְּדֵי חוֹבוֹ אוֹ כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[11].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאין דין קדימה במטלטלין".

יש לבאר דין זה על־פי פנימיות העניינים, שכאשר אדם מחשיב ועושה את עצמו ואת ענייניו החומריים "מטלטלין", הרי ש"אין דין קדימה במטלטלין" וממילא מתבטלת טענת היצה"ר שהוא "אקדמי' טענתי'" כי אין קדימה במטלטלין.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ב עמוד 214)

10) כגון ירושלים, שהיו כותבים בשטרותיהם ביום פלוני בשעה פלונית. 11) שאין המטלטלין משועבדים לבעל חוב. כי אילו נשתעבדו, אין לך אדם שיקנה מטלטלים מחבירו שמא יטרפו ממנו בעלי חוב של המוכר, שהרי אין להם קול, שידעו הלקוחות להיזהר בקנייתם.

ד. מִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְעָלָיו שְׁטַר חוֹב, וּבָא בַּעַל חוֹב וְהָאִשָּׁה לִגְבּוֹת, וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת וְקַרְקַע כְּדֵי הַחוֹב וְהַכְּתֻבָּה - בַּעַל חוֹב נוֹטֵל מָעוֹת[12], וְהָאִשָּׁה נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּרְקַע[13]. וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי לִגְבּוֹת שְׁנֵיהֶם, וְלֹא הָיָה בָּהּ דִּין קְדִימָה[14] - נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְבַעַל חוֹב. וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה כְּלוּם - תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה מִפְּנֵי בַּעַל חוֹב. שֶׁהֲרֵי בַּעַל חוֹב הִפְסִיד וְהוֹצִיא מְעוֹתָיו, וְהָאִשָּׁה לֹא חָסְרָה דָּבָר; שֶׁיּוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא.

12) שהרי הלווה לו מעות. 13) שהרי לא נתנה לו כלום, וסמכה רק על שיעבוד הקרקע. 14) כגון שהיה זמן הכתובה והשטר חוב מיום אחד. או שנשא ולווה ואחרי כן קנה קרקע.

ה. וְכֵן מִי שֶׁמֵּת[15] וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב וְקַרְקַע שֶׁאֵין בָּהּ דִּין קְדִימָה - הָאִשָּׁה נִדְחֵית מִפְּנֵי בַּעַל חוֹב, וְהוּא גּוֹבֶה חוֹבוֹ תְּחִלָּה.

15) אף על פי שבמקרה זה לא היינו צריכים לייפות את כוחו של בעל חוב, כי אין לחוש לנעילת דלת בפני לווין, הואיל ומיתה אינה שכיחה, ולא יעלה המלווה על דעתו שמא ימות הלווה ואשתו תחלוק עימו בנכסים - משמיענו רבינו שגם בזה נדחית האלמנה, הואיל והפסיד כנ"ל.

ו. וְכֵיוָן שֶׁתִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁתִּגְבֶּה הָאִשָּׁה וּבַעַל חוֹב מִן הַמִּטַּלְטְלִין[16], וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין, אִם לֹא הִנִּיחַ מִטַּלְטְלִין כְּדֵי לִתֵּן לִשְׁנֵיהֶם - נוֹתְנִין לְבַעַל חוֹב כָּל חוֹבוֹ תְּחִלָּה[17]; וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה מַה שֶּׁתִּטֹּל בִּכְתֻבָּתָהּ - תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה[18].

16) של היתומים. 17) כי הוא הפסיד והוציא מעותיו.
18) וכתב הטור: אם כתב לה בעלה בכתובתה "אחריות כתובה זו . . . ממקרקעי ואגבן ממטלטלין" שהקנה לה מטלטלין אגב קרקע - כשם שהשעבוד חל על הקרקע כך חל הוא על המטלטלין, אזי יהיה גם במטלטלין דין קדימה. ואם הכתובה קודמת לחוב תגבה הכתובה והחוב יידחה.

ז. הָיוּ כְּתוּבִין בִּכְתֻבָּתָהּ נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְטָעֲנָה שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁלְּקָחָם הַבַּעַל[19] - הֲרֵי הִיא בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חוֹבוֹת, וְנִשְׁבַּעַת שֶׁלֹּא לָקְחָה אוֹתָן וְלֹא נָתְנָה וְלֹא מָחֲלָה, וְחוֹלֶקֶת עִם בַּעֲלֵי חוֹבוֹת[20].

19) לעצמו. 20) שנכסי צאן ברזל אינם ככתובה, אלא כחוב אחר, שהרי הפסידה מעותיה.

ח. מִי שֶׁמֵּת אוֹ גֵּרַשׁ, וְיֵשׁ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת, וְאֵין שָׁם דִּין קְדִימָה[21], וְאֵין לוֹ כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת - כֵּיצַד הֵן חוֹלְקוֹת? רוֹאִים: אִם כְּשֶׁיֵּחָלֵק הַמָּמוֹן עַל מִנְיַן הַנָּשִׁים, יַגִּיעַ לַכְּתוּבָה שֶׁבָּהֶן[22] כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[23]; וְאִם הָיָה הַמָּמוֹן יוֹתֵר עַל זֶה - חוֹלְקִים מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לַכְּתוּבָה שֶׁבָּהֶן כְּשִׁעוּר כְּתֻבָּתָהּ, וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת אֶת הַמּוֹתָר בֵּין הַנּוֹתָרוֹת עַל דֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי אַרְבַּע נָשִׁים, כְּתֻבָּתָהּ שֶׁל רִאשׁוֹנָה אַרְבַּע מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁנִיָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁלִישִׁית מָאתַיִם, וְשֶׁל רְבִיעִית מֵאָה, נִמְצָא הַכֹּל אֶלֶף, וְגֵרַשׁ כֻּלָּן אוֹ מֵת: אִם הִגִּיעַ אַרְבַּע מֵאוֹת אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה, וְכָל אַחַת נוֹטֶלֶת מֵאָה אוֹ פָּחוֹת[24]. הִגִּיעַ שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת - אִם תְּחֻלַּק בֵּין כֻּלָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מֵאָה. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? לוֹקְחִין אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְחוֹלְקִין אוֹתָן בֵּינֵיהֶן בְּשָׁוֶה מֵאָה מֵאָה[25], נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נָטְלָה כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְשָׁלֹשׁ נָשִׁים, שֶׁבְּיַד כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן מֵאָה זוּז. אִם תֻּחֲלַק הָאַרְבַּע מֵאוֹת בֵּין שְׁלָשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצָא הַשְּׁלִישִׁית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ וּשְׁלִישׁ, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מָאתַיִם. לְפִיכָךְ לוֹקְחִין מֵאַרְבַּע הַמֵּאוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְחוֹלְקִין בֵּין שְׁלָשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, שֶׁנִּמְצֵאת הַשְּׁלִישִׁית שֶׁנָּטְלָה מָאתַיִם שֶׁלָּהּ[26] וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן מֵאָה וּשְׁתֵּי נָשִׁים. חוֹלְקִין אֶת הַמֵּאָה בְּשָׁוֶה בֵּין רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. נִמְצָא בְּיַד הָרִאשׁוֹנָה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים, וְכֵן בְּיַד הַשְּׁנִיָּה, וְנִמְצָא בְּיַד הַשְּׁלִישִׁית מָאתַיִם, וּבְיַד הָרְבִיעִית מֵאָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקוֹת לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

21) כי נישאו כולן ביום אחד וזמן כתובותיהן שווה. או שלא נשארו אלא מטלטלין שאין בהם דין קדימה. 22) בעלת הכתובה הפחותה. 23) שכל הכסף משועבד לבעלת המאה כדרך שמשועבד לשאר חברותיה. 24) אם הניח פחות מארבע מאות זוז. 25) שלזכות כל אחת משלושתן מגיע סכום של לא פחות ממאה זוז. 26) יחד עם המאה שלקחה בחלוקה הראשונה.

1 ט. הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ[27] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ
2 מִיָּדוֹ[28], אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁמִּצְוָה עָשָׂה[29], וַהֲרֵי לֹא
3 חָסְרָה כְּלוּם[30]. וְאִם עָרַב שֶׁל כְּתֻבַּת בְּנוֹ הוּא, וְקָנוּ
4 מִיָּדוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁהָאָב בִּגְלַל בְּנוֹ מְשַׁעְבֵּד עַצְמוֹ
5 וְגוֹמֵר וּמַקְנֶה[31]. וְקַבְּלָן שֶׁל כְּתֻבָּה - חַיָּב לְשַׁלֵּם,
6 אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ. וְאִי זֶה הוּא קַבְּלָן? זֶה
7 שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: הִנָּשְׂאִי לָזֶה, וַאֲנִי נוֹתֵן[32] כְּתֻבָּה זוֹ.
8 אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הַרִינִי עָרֵב כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי פּוֹרֵעַ
9 כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי חַיָּב בָּהּ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - פָּטוּר, אֶלָּא
10 אִם כֵּן הָיָה אָבִיו. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה
11 הֲנָאָה[33] וְאַחַר כָּךְ תִּפָּרַע כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּבְּלָן אוֹ
12 מֵאָבִיו, אִם הָיָה עָרֵב; שֶׁמָּא יַחֲזִירֶנָּה, וְנִמְצְאוּ עוֹשִׂין
13 קְנוּנְיָא[34] עַל נְכָסָיו שֶׁל זֶה.

27) שאמר לאשה: "הנשאי לפלוני ואני ערב בעד תשלומי כתובתך אם בעלך לא ישלם לך". 28) קבלו קניין על התחייבותו. 29) אין דעתו לפרוע ערבותו אבל מתכוון לזווגן שעל ידי ערבותו מתרצין. 30) שלא הוציאה משלה. ואמנם, אם ערב לנדוניה שהכניסה לבעלה, הרי הוא חייב כשאר ערב. 31) לחיבת חיתוני בנו גמר בליבו ומקנה עצמו לעמוד בהתחייבותו. 32) לא "ואני ערב" אלא "ואני נותן" ועדיף קבלן מערב, כי בקבלן - מאיזה שירצה ייפרע תחילה, ואילו ב"ערב" לא יתבע את הערב תחילה, אלא כשתבע את הלווה ולא נפרע חוזר אצל הערב ונפרע ממנו. שקבלנות, משמעותה שהמלווה עשה שליחותו של הקבלן ולפיכך יכול הוא לתבעו תחילה. 33) על דעת רבים, שאין הפרה מועילה לנדר כזה. 34) הערמה, שלא התכוונה להתגרש אלא להוציא את הכתובה מידי הקבלן. אבל כשנדר הבעל הנאה מאשתו לא יחזירנה עולמית.

14 י. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו[35] וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה
15 הֲנָאָה וְאַחַר כָּךְ תִּפָּרַע מִן הַפּוּדֶה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ[36];
16 שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת
17 אִשְׁתּוֹ וּבָאָה לִטְרֹף מִן הַלָּקוּחוֹת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ
18 לְהַדִּירָהּ, אֶלָּא נִשְׁבַּעַת וְטוֹרֶפֶת. וְאִם רָצְתָה, תַּחֲזוֹר
19 לְבַעְלָהּ. שֶׁכְּבָר יָדְעוּ הַלָּקוּחוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּתֻבַּת
20 אִשָּׁה, וְהֵם הִפְסִידוּ עַל עַצְמָם שֶׁלָּקְחוּ נְכָסִים שֶׁתַּחַת
21 שִׁעְבּוּדָהּ.

35) לתיקון בדק הבית. 36) אין היא גובה מההקדש עצמו שהלכה היא "הקדש מפקיע השעבוד שקדם, אלא כאשר ימכור גזבר ההקדש קרקע זו ותצא לחולין יש לאשה לגבות מן הפודה שהרי שעבודה עומד על קרקע זו.

22 יא. הַבַּעַל שֶׁמָּכַר נְכָסָיו[37], וְאַחַר כָּךְ כָּתְבָה אִשְׁתּוֹ
23 לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְהִסְכִּימָה
24 לְמַעֲשָׂיו[38] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִמֶּנָּה[39], הֲרֵי זוֹ
25 טוֹרֶפֶת[40]; שֶׁלֹּא כָּתְבָה לוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בֵּינָהּ לְבֵין
26 בַּעְלָהּ קְטָטָה, וְיֵשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי
27 לְבַעְלִי[41]. אֲבָל אִם קָנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה תְּחִלָּה שֶׁאֵין לָהּ
28 שִׁעְבּוּד עַל מָקוֹם זֶה, וְאַחַר כָּךְ מָכַר אוֹתוֹ הַבַּעַל -
29 אֵינָהּ טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ[42]. וְכֵן אִם מָכַר הַבַּעַל, וְאָמַר
30 לְאִשְׁתּוֹ לִכְתֹּב לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְלֹא
31 כָּתְבָה וְלֹא הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְנִפְסַד הַמֶּכֶר[43], וְחָזַר
32 הַבַּעַל וּמָכַר לְאִישׁ אַחֵר, בֵּין אוֹתָהּ שָׁדֶה בֵּין שָׁדֶה
33 אַחֶרֶת, וְאַחַר שֶׁמָּכַר הַבַּעַל הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְקָנוּ
34 מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׁדֶה זוֹ - אֵינָהּ יְכוֹלָה
35 לִטְרֹף; שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר ׳נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי
36 לְבַעְלִי׳, שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁלֹּא רָצְתָה, לֹא הָלְכָה
37 בִּרְצוֹן בַּעְלָהּ[44].

37) המשועבדים לכתובתה "שאפילו כתובתה מנה ויש לו קרקע באלפים זהובים הכול תחת שעבוד הכתובה". 38) למעשה המכירה. 39) קבלו קניין ממנה על כתיבתה זו. 40) לכשתתגרש או תתאלמן ולא יהיו לבעלה נכסים בני חורין הרי זו גובה כתובתה מהנכסים המכורים. 41) אבל עד בוא שעת גבייתה המכירה קיימת. ויש נכסים שמכירתם בטלה לאלתר והם: "קרקע שהכניסה לו אשתו בכתובתה, קרקע שהכניס לה (בכתובה) שום משלו, קרקע שייחד לה (לגבות) בכתובתה, אף על פי שקנו מיד האשה אחר שקיימה מעשיו, כל מה שעשה בטל מפני שהיא אומרת: נחת רוח עשיתי לבעלי". 42) שאינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי שהרי קנו מידה קודם שבעלה מכר. 43) נתבטל המכר בגלל סירובה לכתוב. 44) ואין אומרים הואיל ונפסד המכר בראשונה, ודאי התקוטט עמה בעלה על כך והוכרחה להודות לו במכירתו השנייה, והרי זו אנוסה, אלא מתוך שהסכימה בשנייה, המכירה קיימת.

38 יב. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים[45], וּמָכַר אֶת שָׂדֵהוּ, וְקָנוּ
39 מִיַּד הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׂדֶה זוֹ וְאֵינָהּ
40 טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ מִן הַלּוֹקֵחַ, וְהָיָה הַקָּנְיָן הַמּוֹעִיל[46]
41 שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְעֹן בּוֹ ׳נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי׳,
42 וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵרַשׁ שְׁתֵּיהֶן - הַשֵּׁנִיָּה
43 מוֹצִיאָה מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי לֹא קָנוּ מִיָּדָהּ לַלּוֹקֵחַ,
44 וְהָרִאשׁוֹנָה מוֹצִיאָה מִיַּד הַשֵּׁנִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קָדְמָה,
45 וְלֹא הֵסִירָה שִׁעְבּוּדָהּ אֶלָּא מֵעַל הַלּוֹקֵחַ. וּכְשֶׁתַּחֲזוֹר
46 הַשָּׂדֶה לָרִאשׁוֹנָה, חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וּמוֹצִיאָהּ מִיָּדָהּ,
47 שֶׁהֲרֵי קָנוּ לוֹ. וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה[47], עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה
48 בֵּינֵיהֶן.

45) וקדמו נישואי הראשונה לשנייה. 46) כגון שקנו ממנה תחילה ואחרי כן מכר הבעל כמבואר לעיל. 47) סביב, שוב ושוב, באותו אופן. חלילה - מגזרת חול (משורש זה "מחול") ועניינו היקף וסיבוב.

יג. אַלְמָנָה, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, נִשְׁבַּעַת[48] וּמוֹכֶרֶת מִקַּרְקַע. בַּעְלָהּ וְנִפְרַעַת כְּתֻבָּתָהּ בֵּין בְּבֵית דִּין מֵמְחִין בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁאֵינָן מֵמְחִין[49]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה הָאֲנָשִׁים נֶאֱמָנִין וְיוֹדְעִין בְּשׁוּמַת הַקַּרְקַע. וְאַחֲרָיוּת הַמֶּכֶר עַל נִכְסֵי יְתוֹמִים[50]. אֲבָל הַגְּרוּשָׁה לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[51]. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת בְּבֵית דִּין - לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּהַכְרָזָה[52]. וּבְהִלְכוֹת הַלְוָאָה[53] יִתְבָּאֵר מִשְׁפַּט מְכִירַת בֵּית דִּין הֵיאַךְ הִיא. אֲבָל הַמּוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין - אֵינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה[54]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה שֶׁהֵם נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים בְּשׁוּמָא.

48) שלא הניח לה בעלה כלום לכתובתה. 49) שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין ואם בכתובה אמרו כן קל וחומר בנכסי צאן ברזל שהביאה מבית אביה. 50) אם נמצאת השדה גזולה וטרפה הנגזל מהלוקח, חוזר הלוקח על היתומים יורשי בעלה שהאלמנה הייתה שליח היתומים. 51) כי לא אכפת לו לאדם אם תתבזה גרושתו בבית דין. 52) שמכריזים על שדה זו העומדת למכירה, בכמה היא שומה, ומפני מה רוצים למכרה. 53) פרק יב, הלכה ח'. ושם הלכה י' מבואר: "בית דין שמכר שלא בהכרזה נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ומוכר בהכרזה". 54) כי אם טעה בית דין בפחות משישית המקח - המקח קיים לפיכך צריך הכרזה לדקדק בשומה ובמכירה, אבל כאשר אלמנה מוכרת שלא בבית דין אפילו מכרה שווה מנה ודינר, במנה - מכרה בטל, ואין היתומים מפסידים על ידה.

יד. אַלְמָנָה שֶׁמָּכְרָה קַרְקַע בִּכְתֻבָּתָהּ[55] בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ[56], אִם מָכְרָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[57] - מִכְרָהּ קַיָּם, וְנִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת אַלְמָנָה אַחַר שֶׁמָּכְרָה. וְהוּא, שֶׁמָּכְרָה לְאַחֵר; אֲבָל אִם שָׁמָה לְעַצְמָהּ[58] - לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הִכְרִיזָה[59].

55) לצורך גביית כתובתה. 56) שלא נכחו אפילו שלושה הדיוטות האמורים בהלכה הקודמת. 57) שלא טעתה במכירה. 58) לקחת שדה היתומים לעצמה בשומת כתובתה. 59) על מכירה פומבית ולא טעתה בשומתה, בכל זאת אם רצו היתומים להגבותה מעות לאחר זמן חוזרים ונוטלים השדה ממנה. והטעם, מפרש הרשב"א, כי לא נעשתה אלא שליח למכור לאחרים, וכל שליח שנתמנה למכור לאחרים אינו יכול לזכות ולקנות באותו מכר, שאין המכר אלא הוצאת דבר מרשות זו לרשות אחרת, ולגבי השליח אין כאן הוצאה מרשות, כי הוא עומד במקום הבעלים, ו"אין אדם מקנה לעצמו".

טו. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - נִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ וְאֵין לָהּ כְּלוּם[60], וּבְלִבַּד שֶׁתִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת אַלְמָנָה. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה וְדִינָר בְּמֵאָה - מִכְרָהּ בָּטֵל[61], וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי אַחֲזִיר אֶת הַדִּינָר לַיּוֹרְשִׁים.

60) כי היתומים אומרים לה: "את הפסדת לעצמך", ואין אומרים ייבטל המכר, כי אין דין אונאה לקרקעות. וכשמכרה שווה מאה במאתיים, אינה יכולה לומר אני הרווחתי והריווח שלי, כי הלכה היא: השולח שליח לשוק לסחורה ולקח בזול, הכול לבעל המעות - בדבר שאין לו קצבה, כמו קרקע הנמכרת באומד, זה בפחות וזה ביוקר. 61) שאותו דינר אין לה רשות למכור, נמצא שכל המכר טעות, שהרי בבת אחת היה.

טז. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּמָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, וְלָאַחֲרוֹן שָׁוֶה מֵאָה וְדִינָר בְּמֵאָה - שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל, וְשֶׁל כֻּלָּם קַיָּם[62].

62) ואם מכרה לראשון שווה מאה ודינר במאה אין המכר בטל, אלא ההפסד על חשבונה.

יז. יֵשׁ[63] לְאִשָּׁה לִמְכֹּר כְּתֻבָּתָהּ[64] אוֹ לִתְּנָהּ בְּמַתָּנָה. אִם מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵּרְשָׁהּ - יָבוֹא הַלָּה וְיִטֹּל[65]; וְאִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[66] אוֹ קֹדֶם שֶׁנִּשְׁבְּעָה[67] - אֵין לוֹ כְּלוּם[68].

63) יכולה, רשאית. 64) העיקר והתוספת. 65) הלוקח יטול את הראוי להינתן לאשה בתור אלמנה או גרושה. 66) לא באה לידי גוביינא שהרי לא ניתנה כתובה ליגבות מחיים. 67) שאין לה כלום עד שתישבע, ואין אדם מוריש שבועה ליורשיו. 68) והפסיד מעותיו. ולפיכך נותן הלוקח בעד מכר זה דבר מועט.

יח. הֲרֵי שֶׁמָּכְרָה מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מִשְּׁכָנָהּ מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ נָתְנָה לְאַחֵר מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ - מוֹכֶרֶת מִקַּרְקַע בַּעְלָהּ[69] וְתִגְבֶּה הַשְּׁאָר בֵּין בְּבֵית דִּין מֵמְחִין בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים. וּמוֹכֶרֶת לְכְתֻבָּתָהּ אֲפִלּוּ פְּעָמִים רַבּוֹת בֵּין בְּבֵית דִּין בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים שׁוּמַת הַקַّרְקַע.

69) מוכרת קרקע לגבוי כתובתה.

יט. הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ[70], בֵּין לַאֲחֵרִים בֵּין לְבַעְלָהּ[71], לֹא אִבְּדָה שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[72]. וְאִם הָיָה לָהּ בֵּן זָכָר - יוֹרֵשׁ כְּנֶגֶד הַכְּתֻבָּה הַזֹּאת שֶׁנִּמְכְּרָה מִנִּכְסֵי אָבִיו[73] יוֹתֵר עַל חֶלְקוֹ, כְּדִין תְּנַאי זֶה[74]. אֲבָל הַמּוֹחֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ לְבַעְלָהּ - אִבְּדָה כָּל תְּנָאֵי כְּתֻבָּתָהּ, וַאֲפִלּוּ מְזוֹנוֹת אֵין לָהּ עָלָיו[75]. וּמוֹחֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה קִנְיָן[76] וְלֹא עֵדִים[77]; כְּשְׁאָר כָּל הַמּוֹחֲלִים, שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לֹא עֵדִים וְלֹא קִנְיָן, אֶלָּא בִּדְבָרִים בִּלְבַד[78]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרִים שֶׁהַדַּעַת סוֹמֶכֶת עֲלֵיהֶן[79], וְלֹא יִהְיוּ דִּבְרֵי שְׂחוֹק וְהִתּוּל אוֹ דִּבְרֵי תִּמַהּ[80], אֶלָּא בְּדַעַת נְכוֹנָה.

70) כלומר כל כתובתה. 71) שאם ימות או יגרשנה לא תגבה כתובתה. 72) כגון רפואתה ופדיונה ושאר התנאים המנויים לעיל. וכשתתאלמן אבדה מזונותיה כיוון שמכרה כל כתובתה. 73) כשימות. 74) "שיהיו הבנים הזכרים

יורשים כתובת אמם ונדונייתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל, ואחרי כן חולקים שאר הירושה עם אחיהם (בני נשים אחרות) בשווה". 75) ונראה מדברי רבינו שאפילו בחייו אינה ניזונת ממנו. 76) קבלת קניין הדרושה במכירה או במתנה. 77) אלא אם היא מודה - מחילתה מחילה, "כי לא הצריכה התורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר". 78) "יש דברים הרבה שאינם צריכים קניין ואין לקניין טעם בהם, כגון המשחרר את עבדו והמגרש את אשתו . . . או המוחל לחברו חוב או פיקדון שש לו בידו . . . נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים . . . קניין זה אינו מועיל כלום אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בליבו ואחרי כן אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אינו צריך דבר אחר כלל". 79) ואין המוחלת יכולה לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי שמחלתי לו כתובתי", שהרי כל הנשים יש להן כתובה ואין כאן איבה אם לא תמחול לו, ואדרבה היא יכולה לומר לו: "עיניך נתת בגירושין שאתה מבקש ממני שאמחול לך כתובתי". 80) ש"יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן", שאם אמר "הן" בלשון תמיהה, הרי זה לאו.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו זכויות האלמנה כלפי היורשים וזכויותיהם אצלה, מתה ולא נשבעה, דיני תפיסה, אלמנה שנפלה לפני היבם ממי ניזונת, ייחד קרקע במזונותיה, אלמנה שבאה לבית דין לתבוע מזונות, מעשה ידיה, עניה או עשירה ששהו זמן ולא תבעו מזונות, אלמנה שתבעה מזונות מהיורשים.

א. אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יוֹרְשִׁין[2] כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ[3] עַד שֶׁתִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[4]. וּמִשֶּׁתִּתְבַּע כְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית דִּין, אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[5]. וְכֵן אִם מָכְרָה כְּתֻבָּתָהּ[6] כֻּלָּהּ, אוֹ מִשְׁכְּנָה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ עָשְׂתָה כְּתֻבָּתָהּ[7] אַפּוֹתִיקִי[8] לְאַחֵר, וְהוּא שֶׁתֹּאמַר לוֹ: פֹּה תִּגְבֶּה חוֹבְךָ[9] - בֵּין שֶׁעָשְׂתָה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּבֵית דִּין מֵמְחִין בֵּין שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, בֵּין שֶׁעָשְׂתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁעָשְׂתָה לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים[10]. אֲבָל אִם מָכְרָה מִקְצָתָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[11]. וּמִשֶּׁתִּתְאָרֵס הָאַלְמָנָה אִבְּדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ[12].

2) שירשו מבעלה. 3) שכן התחייב לה בכתובתה, כמבואר לעיל פי"ב ה"ב. ותנאי בית־דין הוא שאע"פ שלא נכתב בכתובה, הרי זה כאילו נכתב (כתובות נב:). 4) אבל אין היורשים יכולים לפרוע לה כתובתה ולסלקה מן המזונות (שם נד.). 5) שגילתה דעתה שרוצה להינשא, והוא לא כתב לה אלא: "את תהי יושבת בביתי ותתזני מנכסי כל ימי משך אלמנותיך" שהיא אלמנה בשביל כבודו (רש"י גיטין לה.). 6) העיקר והתוספת, ראה לקמן הכ"ח. 7) קרקע המיוחדת לכתובתה (רש"י כתובות נד.). 8) מילה יוונית: היפותיקו, משכנתא, שעבוד קרקע או בנין - שאמרה לבעל־חובה: "לא יהא לך פרעון אלא מזה". ובפירוש רש"י (בבא־קמא יא:): "אפותיקי - אפה תהא קאי". 9) כתובות נד, א. שבכל אלה הרי היא כאילו גבתה כתובתה, וכל שגבתה הסתלקה מבית בעלה ואין לה מזונות (ר"ן כתובות פי"א). 10) אבל בחיי בעלה יש לה מזונות, שהרי חיוב מזונות הוא מן התורה (למעלה פי"ב ה"ב). ומוחלת שזלזלה בכתובתה - אין לה מזונות אף בחיי בעלה (למעלה פי"ז הי"ט והערה פג). וראה 'בית שמואל' סי' צג סקי"ח. 11) כתובות צז, ב: "ואם רצו היורשים, פורעים לה מותר כתובתה ומסלקים אותה . . . שאם לא כן כל אשה תמכור כתובתה עד תשלום דינר ותתפרנס כל ימיה בחסכון הדינר" (הרא"ש שם, וכן באהע"ז סי' צג ס"י). 12) כיון שנתארסה, "אשת איש" היא, ופסקה מלהיות אלמנה, והוא לא כתב לה אלא: "כל ימי משך אלמנותיך" (מגיד־משנה). וכתב ה'בית יוסף' אהע"ז סי' צג, שהוא־הדין אם רק נשתדכה, "אבל ששידכה עצמה לאחר, הפקיעה מעליה כבוד בעלה הראשון, ואיך יתכן שתהא ניזונית מנכסיו, ד"ימי אלמנותיך" משמע כל זמן ששם בעלה הראשון נקרא עליה, שאומרים "זו אלמנתו של פלוני", ומשנשתדכה נקראת "משודכת של פלוני". וכיוצא בזה אמרו (כתובות נד.): תבעוה להנשא ולא נתפייסה יש לה מזונות, כיצד? אמרה: "מחמת פלוני בעלי (מתעכבת מלהנשא) - יש לה מזונות. מחמת בני אדם שאינם מהוגנים לי - אין לה מזונות", כי אין זה מחמת כבוד בעלה אלא שלא היה תובעה הגון לה. ואין אני קורא בה "משך אלמנותיך" (רש"י שם).

ב. כְּשֵׁם שֶׁנִּזּוֹנֶת אַחַר מוֹתוֹ מִנְּכָסָיו, כָּךְ נוֹתְנִין לָהּ כְּסוּת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וּמָדוֹר (אוֹ יוֹשֶׁבֶת בַּמָּדוֹר[13]) שֶׁהָיְתָה בּוֹ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּכֵּרִים וּכְסָתוֹת בָּעֲבָדִים וּבַשִּׁפָּחוֹת שֶׁנִּשְׁתַּמְּשָׁה בָהֶן בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[14]. נָפַל הַמָּדוֹר - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִבְנוֹתוֹ[15]. וְאִם אָמְרָה: הַנִּיחוּ לִי וַאֲנִי אֶבְנֶנּוּ מִשֶּׁלִּי - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[16]. וְכֵן לֹא תְּחַזֵּק בִּדְקוֹ[17] וְלֹא תִּטְחֶה אוֹתוֹ[18], אֶלָּא תֵּשֵׁב בּוֹ כְּמָה שֶׁהוּא אוֹ תֵּצֵא. וְיוֹרְשִׁין שֶׁמָּכְרוּ מָדוֹר אַלְמָנָה - לֹא עָשׂוּ וְלֹא כְּלוּם[19].

13) בדפוסים קדומים, אין תיבות אלו מוקפות. ובכת"י התימנים הנוסח: "ומדור, יושבת במדור וכו'". 14) כתובות קג, א. ושם הוסיפו: בכלי כסף וכלי זהב כדרך שמשתמשת בחיי בעלה. 15) אלא שוכרים לה מדור לפי כבודה, כדלהלן הלכה ג. 16) שמכיון שנפל, נסתלקה זכותה ממנו (כתובות, שם). 17) תתקן סדקו ובקיעו. מלשון הכתוב (מלכים־ב יב, ו): "והם יחזקו את בדק הבית". 18) תטוחנו בטיח של טיט וסיד וכדומה. 19) שהמדור משועבד לאלמנה עוד מחיי בעלה (כתובות, שם) שהרי ישבה בו לפני מותו.

ג. נָפַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לְבַעְלָהּ בַּיִת אֶלָּא בְּשָׂכָר[20] - נוֹתְנִין לָהּ[21] מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדָהּ. וְכֵן מְזוֹנוֹתֶיהָ וּכְסוּתָהּ - לְפִי כְּבוֹדָהּ[22]. וְאִם הָיָה כְּבוֹד הַבַּעַל גָּדוֹל מִכְּבוֹדָהּ - נוֹתְנִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁעוֹלָה עִמּוֹ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתָתָהּ[23].

20) שגר בדירה שכורה. 21) שוכרים לה ('ירושלמי'

כתובות פ"ד, הי"ג). והטעם שאין מתקנים לה המדור שנפל, וגם מעכבים עליה מלבנותו, כי אם תדור בבית הראשון, לעולם לא תצא ממנו. אבל כששוכרים לה בית אפילו לפי כבודה, שמא לא יהיה נוח לה ותצא לבית אביה (רש"ל, הובא בט"ז אהע"ז סי' צד). 22) כשם שהיתה גרה וניזונית ובעלה במדינת הים ('ירושלמי' כתובות פי"ב, ה"ג). 23) כתובות מח, א.

1 **ד. בִּרְכַּת הַבַּיִת מֵרֻבָּה. כֵּיצַד? חֲמִשָּׁה שֶׁהָיָה מְזוֹנוֹת**
2 **כָּל אֶחָד מֵהֶן קַב[24] בְּשֶׁיֹּאכַל לְבַדּוֹ, אִם הָיוּ חֲמִשְׁתָּן**
3 **בְּבַיִת אֶחָד וְאוֹכְלִין בְּעֵרוּב - מַסְפִּיק לָהֶן אַרְבַּע**
4 **קַבִּין. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר צָרְכֵי הַבַּיִת. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה**
5 **שֶׁאָמְרָה: אֵינֶנִּי זָזָה מִבֵּית אָבִי, פִּסְקוּ לִי מְזוֹנוֹת וּתְנוּ**
6 **לִי שָׁם - יְכוֹלִין הַיּוֹרְשִׁין לוֹמַר לָהּ: אִם אַתְּ אֶצְלֵנוּ**
7 **- יֵשׁ לָךְ מְזוֹנוֹת, וְאִם לַאו - אֵין אָנוּ נוֹתְנִים לָךְ**
8 **אֶלָּא כְּפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת. וְאִם הָיְתָה טוֹעֶנֶת: מִפְּנֵי**
9 **שֶׁהִיא יַלְדָּה[25] וְהֵם יְלָדִים - נוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת**
10 **הַמַּסְפִּיקִין לָהּ לְבַדָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ[26]. וּמוֹתַר**
11 **מְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה וּמוֹתַר הַכִּסּוּת - לַיּוֹרְשִׁין[27].**

24) מדת היבש, והוא ששית הסאה, ונזכר במלכים־ב ו, כה. 25) צעירה. ושמא יצא עליה שם רע, אם תדור עמהם. 26) כתובות קג, א. 27) שם סה, ב. והראב"ד חולק.

12 **ה. אַלְמָנָה שֶׁחָלְתָה: אִם צְרִיכָה לִרְפוּאָה שֶׁאֵין לָהּ**
13 **קְצָבָה[28] - הֲרֵי זוֹ כְּמְזוֹנוֹת[29] וְיוֹרְשִׁין חַיָּבִין בָּהּ; וְאִם**
14 **הִיא צְרִיכָה רְפוּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְצָבָה - הֲרֵי זוֹ**
15 **מִתְרַפְּאָה מִכְּתֻבָּתָהּ[30]. נִשְׁבֵּית - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין**
16 **לְפִדּוּתָהּ[31]. אֲפִלּוּ הָיְתָה יְבָמָה[32], וַאֲפִלּוּ נִשְׁבֵּית בְּחַיֵּי**
17 **בַּעְלָהּ וּמֵת וְהִיא בַּשִּׁבְיָה - אֵין חַיָּבִין לְפִדּוּתָהּ**
18 **מִגְּנָסָיו[33]; אֶלָּא נִפְדֵּית מִשֶּׁל עַצְמָהּ, אוֹ תִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ**
19 **וְתִפְדֶּה עַצְמָהּ.**

28) שהיא חולה תדיר, וזקוקה תמיד לטיפול רפואי. 29) שגם להן אין קצבה. 30) כתובות נב, ב. וכתב הרא"ש (שם): רפואה שיש לה קצבה דומה לפדיונה הבא בבת אחת, וכשם שהיורשים פטורים מלפדותה, כך הם פטורים מרפואתה. וראה לעיל פי"ד, הי"ז. 31) כתובות נב, א: "שאין אני קורא בה ואחזירך לי לאשה". 32) הזקוקה לאחד מן האחים שייבמו אותה לאשה - בכל זאת אינם חייבים לפדותה כל זמן שלא ייבמו אותה. וזהו לפי נוסחאות מדוייקות בגמרא כתובות שם (הרמב"ן בספר ה'מלחמות' יבמות פ"ד, ד"ה ועוד מתניתין), וכן הוא ברי"ף שם. 33) כתובות, שם. ולפי שאין חייבים לפדותה, אינם אוכלים פירות נכסיה. שלא תיקנו "פירותיה אלא משום פדיונה". ראה לעיל פי"ב, ה"ד. ובסמוך ה"ח.

20 **ו. מֵתָה הָאַלְמָנָה[34] - יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[35].**
21 **וְאִם נִשְׁבְּעָה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה וְאַחַר כָּךְ מֵתָה -**
22 **יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ[36] וְהֵן חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ, אֲבָל**
23 **לֹא יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל. מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאַלְמָנָה - לַיּוֹרְשִׁין[37].**
24 **וְיוֹרֵשׁ שֶׁאָמַר לְאַלְמָנָה: טְלִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ**
25 **- אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[38]; אֲבָל הִיא שֶׁרָצְתָה בָּזֶה -**
26 **שׁוֹמְעִין לָהּ[39].**

34) ולא גבתה כתובה מהיורשים, וגם לא הספיקה להשבע שבועת אלמנה. 35) כתובות צה, ב. וכן שנינו לעיל (יב, ד) "וקבורתה תחת ירושתו לכתובתה". 36) כמבואר לעיל (פט"ז, הי"ב. ובשבועות מח.). וגובים אותה מיורשי הבעל. והראב"ד חולק, ולדעתו אפילו כשלא נשבעה האלמנה - אין יורשי בעלה חייבים בקבורתה, כי שבועתה היא שלא נפרעה מבעלה ולא התפיסה צרור כסף בחייו, וכל עוד שלא נשבעה אומרים יורשי הבעל שמא כבר נפרעה והורישה הכסף ליורשיה - ועליהם לקוברה, ומה גם שהם נוטלים נדונייתה בלא שבועה, כמבואר בסמוך ה"ט. 37) כתובות, שם. 38) במשנה, שם: "אלמנה ניזונת מנכסי יתומים" - וזהו ענין ניזונת שהיא ניזונת מהם על־כל־פנים, מבלי שיוכלו להפטר ('מאירי' שם) כשם שהבעל אינו יכול לומר כן לאשתו, שמא לא יספיקו מעשי ידיה למזונותיה, כמבואר למעלה פי"ב ה"ד. 39) כי המזונות לטובתה תוקנו כנגד מעשי ידיה, ואם היא מוותרת על תקנת חכמים שומעים לה ('ירושלמי' כתובות פי"א, ה"א).

27 **ז. וְכָל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ[40], אַלְמָנָה**
28 **עוֹשָׂה לַיְתוֹמִים, חוּץ מִמְּזִיעַת הַכּוֹס וְהַצָּעַת הַמִּטָּה**
29 **וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[41].**

40) המנויות לקמן פכ"א, ה"ז. 41) כתובות צו, א. שהן מלאכות המקרבות חיבה והרגל דבר (רש"י) וראה לקמן פכ"א, ה"ח.

30 **ח. מְצִיאַת הָאַלְמָנָה וּפֵרוֹת נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לַבַּעַל**
31 **- לְעַצְמָהּ, וְאֵין לַיּוֹרֵשׁ בָּהֶם[42] כְּלוּם.**

42) שהרי כל הטעם שתיקנו מציאת אשה לבעלה הוא כדי שלא תהא איבה בינה לבין בעלה, וזה לא שייך בנוגע ליורשים, שעל כרחם הם נותנים לה מזונותיה (כתובות צו.). ואשר לפירות נכסיה, הואיל ואינם חייבים בפדיונה אין להם פירות, שהרי "תיקנו פירותיה כנגד פדיונה" (רי"ף כתובות פ"ד), וראה למעלה הערה לב.

32 **ט. וְהַנְּכָסִים עַצְמָם שֶׁהֵם נְדוּנְיָתָהּ[43] - נוֹטֶלֶת אוֹתָן**
33 **בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְאֵין לַיּוֹרְשִׁים בָּהֶם דִּין לְעוֹלָם[44], אֶלָּא**
34 **אִם כֵּן הוֹתִירוּ[45] בְּחַיֵּי הַבַּעַל וְהָיוּ נְכָסֵי צֹאן בַּרְזֶל**
35 **שֶׁהַמּוֹתָר לַבַּעַל[46]. וְאִם מֵתָה הָאַלְמָנָה בְּלֹא שְׁבוּעָה**
36 **- יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁים נְדוּנְיָתָהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נְכָסֵי**
37 **צֹאן בַּרְזֶל[47]. וְאִם הָיָה בָּהֶן מוֹתָר - הַמּוֹתָר לְיוֹרְשֵׁי**
38 **הַבַּעַל.**

43) ועדיין קיימים. 44) שהרי שלה הם. 45) נתייקרו או נשתבחו. 46) כמבואר לעיל פט"ז, ה"א. וממילא יש ליורשים דין בו. ומובן שאם אבדה הנדוניא או פחתה ובאה לגבות מן היורשין מה שפחתה צריכה להשבע, שאינה עדיפה משאר בעל־חוב הבא להפרע מנכסי יתומים, שדינו להשבע (מגיד־משנה). 47) ושמו אותם בסכום כסף, וקיבל עליו אחריות על אותו סכום - בכל זאת אינם חשובים

כנכסיו, שיצטרכו להשבע ליתומים - אלא בחזקת האלמנה הם, וממילא היא מורישתם ליורשיה. ואם ייחד לה בעלה קרקע לכתובתה או מטלטלין ועדיין הם קיימים - נוטלתם בלא שבועה, וממילא מורישתם לבניה, כמבואר לעיל פט"ז, הי"ג.

1 **י. אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַּלְטְלִין כְּדֵי שֶׁתִּזּוֹן מֵהֶן[48] - בֵּין**
2 **שֶׁתָּפְסָה מֵחַיִּים בֵּין שֶׁתָּפְסָה אַחַר מוֹתוֹ[49], אֲפִלּוּ**
3 **תָּפְסָה כִּכַּר[50] זָהָב - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ; אֶלָּא כּוֹתְבִין**
4 **עָלֶיהָ בֵּית דִּין מַה שֶׁתָּפְסָה, וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת,**
5 **וּמְחַשְּׁבִין עִמָּהּ, וְהִיא נִזּוֹנֶת מִמַּה שֶׁבְּיָדָהּ עַד שֶׁתָּמוּת**
6 **אוֹ עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָהּ מְזוֹנוֹת[51], וְיִקְחוּ הַיּוֹרְשִׁין אֶת**
7 **הַשְּׁאָר[52].**

48) אע"פ שמצד הדין אין המזונות נגבים מן המטלטלין (כתובות סט:) תפיסתה מועילה לה (שם צו.). 49) שכבר זכו בהם היתומים, ומטלטלין של יתומים אינם משועבדים לשום חוב. 50) מפורש לעיל פ"י, ה"ז. ואע"פ שהוא יתר מכדי כתובתה או מכדי מזונותיה הראויים להנתן לה בכל שלשים יום, כמבואר להלן הכ"א. 51) כגון אם תגבה כתובתה או אם תתארס, כמבואר לעיל ה"א. 52) וכן אמרו ב"ירושלמי" (כתובות פי"א, ה"א): שעליה להראות ליתומים מה תפסה, כדי שנדע לחשב עמה כנ"ל.

8 **יא. וְכֵן אִם תָּפְסָה מִטַּלְטְלִין בִּכְתֻבָּתָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[53],**
9 **וּמֵת - גּוֹבָה מֵהֶן; אֲבָל אִם תָּפְסָה אַחַר מוֹתוֹ**
10 **לִכְתֻבָּתָהּ - אֵינָהּ גּוֹבָה מֵהֶן[54], אַף־עַל־גַּב[55] שֶׁתִּקְּנוּ**
11 **הַגְּאוֹנִים[56] שֶׁתִּגְבֶּה הַכְּתֻבָּה וּתְנָאֵי הַכְּתֻבָּה מִן**
12 **הַמְּטַלְטְלִין. לְפִיכָךְ[57] תִּזּוֹן הָאַלְמָנָה מִן הַמְּטַלְטְלִין**
13 **אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא תָּפְסָה.**

53) שעדיין לא זכו בהם יורשים. 54) שכבר זכו בהם יורשים, ואין תפיסתה מועילה כלפי היורשים, שכבר אמרנו אין מטלטלין של יתומים משועבדים לבעל־חוב, כמבואר בפסחים לא, א. והטעם שלמזונות מועילה תפיסתה, משום שהמזונות אינם נגבים מנכסים משועבדים (נכסים שנמכרו) כמבואר להלן הי"ג, לפיכך תיקנו לה תפיסה, אבל כתובה נגבית מנכסים משועבדים, כמבואר לעיל פט"ז הי"ד, ויכולה לטרוף מן הלקוחות, ולפיכך תפיסתה מהיתומים לא מועילה לה ('תוספות' כתובות צו. ד"ה: אלמנה שתפסה). ורבינו נמשך כאן אחרי דעת הרי"ף בכתובות פי"א בהבנת סוגיית הש"ס בכתובות שם, ויש שיטות אחרות בדינים אלו, ראה ברי"ף וב'תוספות' שם צו. 55) בכת"י התימנים, כאן התחלת הלכה. ובדפוסים שלפנינו, משפט זה מחובר עם ההלכה הקודמת, ואין לו כל מובן. וב"כנסת הגדולה" סי' צג אות ט, שיער מדעתו שזהו משפט חדש, וכיוון לכת"י התימנים. 56) לעיל פט"ז, ה"ז. 57) בכת"י התימנים: "ולפיכך", וזה מחובר למה שלמעלה.

14 **יב. וְאִם[58] הִנִּיחַ בַּעְלָהּ מִטַּלְטְלִין וְלֹא תָּפְסָה אוֹתָן -**
15 **הַיּוֹרְשִׁין נוֹטְלִין אוֹתָן[59] וְהֵן מַעֲלִין לָהּ מְזוֹנוֹת,**
16 **וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן וְלוֹמַר: יִהְיוּ הַמְּטַלְטְלִין**
17 **מֻנָּחִין בְּבֵית דִּין עַד שֶׁאִזּוֹן מֵהֶן, שֶׁמָּא יֹאבְדוּ וְלֹא**
18 **יִהְיוּ לִי מְזוֹנוֹת[60]. וַאֲפִלּוּ הִתְנְתָה עָלָיו בְּפֵרוּשׁ[61]**
19 **שֶׁתִּזּוֹן מִן הַמְּטַלְטְלִין - אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת. וְכָזֶה דָּנִין**
20 **תָּמִיד בְּכָל בָּתֵּי דִינִין.**

58) בכת"י התימנים: "אם" וכן בדפוס רומי. ואין כאן התחלת הלכה, והכל מחובר למה שלמעלה: "אע"ג שתיקנו כו' ולפיכך תזון כו' אם הניח" כו'. 59) לעצמם. 60) שאם בקרקע שניזונת ממנה מדין התלמוד - אם מכרוה היתומים אינה טורפת (ראה להלן הי"ג) - במטלטלין שאינה אלא תקנת הגאונים - ודאי אינה יכולה לעכב מכירתם (מגיד־משנה). 61) בשעת כתיבת כתובתה.

21 **יג. אֲבָל אִם הִנִּיחַ קַרְקַע - יְכוֹלָה הִיא לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן**
22 **שֶׁלֹּא יִמְכְּרוּ[62]. וְאִם מָכְרוּ - אֵינָהּ מוֹצִיאָה מִיַּד**
23 **הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת אֶלָּא מִנְּכָסִים**
24 **בְּנֵי חֹרִין[63].**

62) תשובת הגאונים (הובאה בספר 'העיטור'). 63) כתובות סט, א. וכתב הרשב"א: אם קנו מידו באופן מיוחד על מזונות האשה לאחר מותו, היא טורפת מיד הלקוחות. וקבלת קנין הנזכרת בשטר כתובה שלנו אינה מועילה לכך, כי היא מכוונת למזונותיה בחיי הבעל (מגיד־משנה).

25 **יד. הִנִּיחַ נָשִׁים רַבּוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׂאָן זוֹ אַחַר זוֹ**
26 **- נִזּוֹנוֹת בְּשָׁוֶה[64], שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמְטַלְטְלִין[65].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"הניח נשים רבות, אע"פ שנשאן זו אחר זו, ניזונות בשווה שאין דין קדימה במטלטלין".

ומשמע שאם ניזונות מקרקע, יש דין קדימה. והסברא היא ששעבוד מזונות אינו חל על מטלטלין היכולים להיגנב אלא על הקרקע, ולכן בקרקעות ניזונות לפי קדימת השיעבוד.

והראב"ד השיג על כך וכתב שאפילו ניזונות מן הקרקע ניזונות כולן בשווה, כי חיוב המזונות נוצר לאחר מותו, וממילא הגיע לכולן באותו הזמן.

וכתב הרב המגיד, שגם הרמב"ם סבר כהראב"ד שניזונות גם מהקרקע בשווה, וגורס ברמב"ם שהלשון הוא "כמו שאין דין קדימה במטלטלין".

ובביאור הדברים, כתב הרוגוצו'בי שהרמב"ם והראב"ד חולקים האם כל יום הוא שעבוד חדש או שנשתעבד מחיי הבעל, כי בנישואין יש את שני האופנים, האחד שהחיוב חל בזמן הנישואין, וכל משך הזמן שאח"כ הוא המשך לחיוב הראשון, והשני שכל יום ויום ישנו חיוב חדש, ובזה נחלקו הרמב"ם והראב"ד, שלדעת הרמב"ם הוא חיוב נמשך מיום הנישואין, ולכן יש דין קדימה. אבל הראב"ד סובר שכל יום הוא חיוב חדש, ולכן ניזונות בשווה גם בקרקע.

ועפ"ז מבאר הרוגוצו'בי עניין נוסף בהל' גירושין, ששם

כתב הרמב"ם ש"אם נשתטית.. אינו חייב לרפאותה", וגם שם השיג עליו הראב"ד "למה לא יהיה חייב לרפאותה", ומבאר הרוגוצו'בי שהרמב"ם סובר שלרפאותה הוא מהדברים שמחמת הנישואין שבכל יום ויום הוא חיוב חדש, והרי בשוטה אין אדם דר עם נחש בכפיפה, לכן פקע החיוב.

אמנם, החיוב של דירה לא פקע, כי בזה אי אפשר לומר שהוא חיוב בכל יום מחדש, שהרי הגדר של דירה שהיא דבר של קבע.

ויש לקשר זה עם דברי הרוגוצו'בי בנוגע לחורבן, שזהו דבר נמשך. וכתב שזה מפורש בירושלמי "כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו", ועפ"ז מובן עד כמה צריכה להיות גדולה הצעקה "עד מתי", אחרי שאתמול צעקו ועדיין לא נבנה. ממש כמו יהודי העומד ליד בית־המקדש בשעת חורבנו, שבוודאי היה מרעיש עולמות. כמו"כ מובן בנוגע לחיוב שהתחייב הקב"ה לבנות את בית־המקדש מחדש, שזהו חיוב בכל יום ויום לבנות את בית־המקדש מחדש, ויתירה מזו - באופן נצחי.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יב)

64) ואין אומרים: הקודמת בזמן קודמת במזונות ('ירושלמי' פ"י, ה"א). 65) לפי שהלווה יכול למכרם ולהפקיעם מידי שעבוד המלוה, כך אין דין קדימה במזונות, שהרי הוא יכול למכור נכסיו ולהפקיעה משעבוד מזונותיה (מגיד־משנה), ובדפוס רומי, הנוסח: "שאין דין קדימה במזונות", ותיבת "כמו" חסרה שם. וכן הביא ה'בית יוסף' אבן־העזר סי' צג מספרי הרמב"ם שהיו בידו.

1 **טו. אַלְמָנָה שֶׁנָּפְלָה לִפְנֵי יָבָם, בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים**
2 **הָרִאשׁוֹנִים[66] - נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל בַּעַל[67]. וְאִם הֵכִּיר הָעֻבָּר[68],**
3 **וְכֵן אִם הִנִּיחָהּ מְעֻבֶּרֶת[69] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת עַד**
4 **שֶׁתֵּלֵד[70]. יָלְדָה בֵּן שֶׁל קַיָּמָא[71] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל**
5 **יְמֵי אַלְמְנוּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[72]. לֹא נִמְצֵאת**
6 **מְעֻבֶּרֶת אַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, אוֹ שֶׁהִפִּילָה[73] - אֵינָהּ**
7 **נִזּוֹנֶת לֹא מִשֶּׁל בַּעַל[74] וְלֹא מִשֶּׁל יָבָם[75], אֶלָּא תּוֹבַעַת**
8 **יְבָמָהּ לְכִנּוֹס אוֹ לַחֲלֹץ.**

66) שאינה ראויה אז ליבום ולא לחליצה, כמבואר בהל' יבום וחליצה פ"א הי"ט, וממילא שאינה יכולה להנשא לאחרים. 67) יבמות מא, ב. שהרי מעוכבת היא להנשא בגללו. 68) אחרי שלושת החדשים הראשונים (יבמות לז.). 69) שבמותו כבר ידעו שהיא מעוברת. ובכת"י אברבנאל, הנוסח: "משל בעל, אם לא הוכר העובר, ואם הניחה". 70) שעד אז אינה ראויה לא ליבום ולא לחליצה (כמבואר שם לו.). וקל־וחומר שאינה יכולה להנשא לאחר, והואיל ומעוכבת היא מבעלה - ניזונת ממנו. 71) ראוי לחיות, שאינו נפל. 72) שאין זו זקוקה ליבום, והרי היא כאלמנה אחרת. 73) ומעתה ודאי שהיא זקוקה ליבם, שהרי נתברר שבעלה המת לא הניח אחריו בן. 74) שכבר אינה מעוכבת להנשא ממנו, אלא מחמת שאגודה היא ביבם ואין לה על נכסי בעלה כלום, ואינה דומה לשאר אלמנה שכל זמן שלא נשאת לאחר ואומרת: "מחמת פלוני בעלי שכבודו גדול עלי" - ניזונת מנכסיו, וכאן כל העיכוב הוא רק מצד היבם (יבמות מא: וברש"י). 75) שעדיין לא נתייבמה לו.

9 **טז. תָּבְעָה יְבָמָהּ לִכְנֹס אוֹ לַחֲלֹץ, וְעָמַד בְּבֵית דִּין,**
10 **וּבָרַח[76] אוֹ שֶׁחָלָה, אוֹ שֶׁהָיָה הַיָּבָם בִּמְדִינַת הַיָּם[77] -**
11 **הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל יָבָם בְּלֹא שְׁבוּעָה כְּלָל[78].**

76) אחר שעמד בבית־דין ('ירושלמי' כתובות פ"ה, ה"ד). 77) ושם תבעתו לדין מעצמה או ע"י שליחה, מיד חייב במזונותיה ואפילו לא ברח, הואיל והוא במדינה אחרת (כסף־משנה). 78) כי אין לחוש שהניח לה צרור כסף, שעדיין אין היא מקורבת לו, וגם מעשי ידיה אינם משועבדים לו (כתובות קז:).

12 **יז. נָפְלָה לִפְנֵי יָבָם קָטָן[79] - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד**
13 **שֶׁיִּגְדַּל וְיִהְיֶה כִּשְׁאָר הַיְבָמִין[80].**

79) ואינו ראוי לייבם או לחלוץ עד שיהיה בן שלש־עשרה ויביא שתי שערות. 80) יבמות שם, א. וגם מבעלה אין לה, "כי משמים קנסוה" (שם). ואם הכניסה נדוניא משלה, והיא ביד שליש, או שהיא אומרת ינתנו הנכסים לידי, ואני אקיים הקרן עד שיגדל הנער ואזון מן הריוח, נותנים הכסף לידה (אהע"ז סי' קס, ס"ג בשם הרי"ף).

14 **יח. מִי שֶׁיִּחֵד קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ בִּשְׁעַת**
15 **מִיתָה[81], וְאָמַר: יִהְיֶה מָקוֹם פְּלוֹנִי לַמְּזוֹנוֹת - הֲרֵי**
16 **רַבָּה לָהּ מְזוֹנוֹת. וְאִם הָיָה שְׁכָרוֹ[82] פָּחוֹת מִמְּזוֹנוֹת**
17 **הָרְאוּיוֹת לָהּ - נוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר מִשְּׁאָר נְכָסִים; וְאִם**
18 **הָיָה שְׁכָרוֹ יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ - נוֹטֶלֶת הַכֹּל[83]. אֲבָל**
19 **אִם אָמַר לָהּ: יִהְיֶה בְּמָקוֹם[84] פְּלוֹנִי בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[85],**
20 **וְשָׁתְקָה[86] - אֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אוֹתוֹ מָקוֹם בִּלְבַד,**
21 **שֶׁהֲרֵי קָצַץ[87] לָהּ מְזוֹנוֹת.**

81) ובעדים, כדין מתנת שכיב־מרע (חולה סמוך למיתתו) שאינה צריכה קבלת קנין ולא תעודה בכתב, שדבריו ככתובים וכמסורים הם, מתקנת חכמים כדי שלא תטרף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימים (מלשון רבינו הל' זכיה פ"ח, ה"ב). 82) ריוח המקום. 83) לא נתכוין זה אלא ליתן לה מזונות בריוח מהמקום ההוא. 84) ובכת"י התימנים: "מקום". וכן בדפוס רומי. 85) משמעה: בחוב מזונות שיש לך עלי, תהא זו פרעון לכך. 86) ולא מיחתה, כי אילו לא עמדה שם, או נכחה ומיחתה - אינו יכול לגרוע ממזונותיה שלא בהסכמתה. 87) קצב (כתובות נד:).

22 **יט. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת - יֵשׁ מִי**
23 **שֶׁהוֹרָה, שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת וְאֵין מַשְׁבִּיעִים**
24 **אוֹתָהּ[88]. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל הוֹרָאָה זוֹ, מִפְּנֵי**
25 **שֶׁנִּתְחַלֵּף לוֹ הַדָּבָר בְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת**
26 **הַיָּם[89]. וְרַבּוֹתַי הוֹרוּ, שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִבֵּית דִּין עַד**
27 **שֶׁתִּשָּׁבַע; שֶׁהֲרֵי זוֹ בָּאָה לְהַפְּרִיעַ מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, וְכָל**

הַנִּפְרָע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[90]. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה, וְכֵן רָאוּי לָדוּן[91].

88) שלא עיכבה משל בעלה כלום. 89) שאמרו (כתובות קה.): "תשבע בסוף (בשעת גביית כתובתה או כשיבוא בעלה) ולא תשבע בתחילה". ואין מכאן ראיה לאלמנה, כי יש לחוש שהניח לה צרור לאחר מותו כדי שלא תתבזה אצל היתומים, וגם מזונות אשה בחיי בעלה הם מן התורה, ומזונות אלמנה אינם אלא תקנת חכמים (ראה לעיל פי"ב, הי"ח). 90) כתובות פז, א. 91) וכן אמרו (שם צח.): "והלכתא, צריכא שבועה". וכל הסוגיא עוסקת שם במזונות (הגר"א אהע"ז סי' צג ס"ק לא).

כ. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבַּע מְזוֹנוֹת - מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ בַּתְּחִלָּה[92], וּמוֹכְרִין בְּלֹא הַכְרָזָה[93], וְנוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת. וְכֵן יֵשׁ לָהּ לִמְכֹּר לִמְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[94], אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים, בְּלֹא הַכְרָזָה. וְכֵן אִם מָכְרָה לִמְזוֹנוֹת בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[95] - מִכְרָהּ קַיָּם. וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הַיּוֹרְשִׁין לְהַשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ - נִשְׁבַּעַת[96].

92) ולא כדעת אחרים הסוברים שתשבע "בסוף" בשעת גביית כתובתה. 93) מכירה פומבית, כמבואר לעיל פי"ז הי"ג. וכן אמרו (כתובות ק:): שאין צורך להכרזה במזונות האלמנה, שאי־אפשר לעכב מזונותיה עד תום ימי ההכרזה. 94) שם צז, ב. 95) השווה לעיל פי"ז, יד. 96) שבועת אלמנה שלא עיכבה משל בעלה כלום, הואיל ולא נשבעה לפני המכירה.

כא. וְכַמָּה מוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹת? כְּדֵי לָזוּן מֵהֶם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, לֹא יוֹתֵר עַל זֶה[97]. וּמוֹכְרִין עַל מְנָת שֶׁיִּהְיֶה הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן לָהּ מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם[98]. וְחוֹזֶרֶת וּמוֹכֶרֶת פַּעַם שְׁנִיָּה לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְכֵן מוֹכֶרֶת וְהוֹלֶכֶת לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַנִּכְסִים כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ[99] מִן הַשְּׁאָר וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

97) כתובות צז, א. שמא תתארס או תתבע כתובתה ותפסיד מזונותיה. 98) שאם תינשא לאחר, יחזיר מה שבידו ליורשים (רש"י שם). 99) ואפילו כתובתה עולה יותר ממזון כדי ששה חדשים - מוכרת השאר ביחד (שם).

כב. אַלְמָנָה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת - אֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[100] עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַיּוֹרְשִׁים וְיִתְבָּעוּהָ. אִם מָצְאוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ - נוֹטְלִין אוֹתוֹ[101], וְאִם לַאו - הוֹלְכִין לְדַרְכָּם[102]. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאִם הָיוּ הַיּוֹרְשִׁים קְטַנִּים - בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[103], וּפוֹסְקִין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[104], כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת.

100) לבדוק אם מעשי ידיה מספיקים למזונותיה. 101) שהוא שלהם תחת מזונותיה, כמבואר לעיל ה־ו. 102) כדרך ששנינו באשה שהלך בעלה למדינת הים, לעיל פי"ב הט"ז. וכן נראה (כתובות קז.) שבאלמנה הכל מודים שפוסקים לה מזונותיה מבלי לדקדק על מעשה ידיה. 103) בודקים אחריה אם היא עושה המוטל עליה לעשות, ואם היא נותנת אותו ליורשים. 104) כלל הוא: "בית־דין אביהם של יתומים הוא" (גיטין לז.) וצריך לשקוד על טובתם. וביחוד כשהם קטנים ואינם יודעים לטעון. וראיה לדברי רבינו מסוגיית התלמוד (ערכין כב:) שאמרו שם: אין נזקקים לנכסי יתומים (קטנים) למכרם אלא . . . לכתובת אשה, משום מזונות שאם לא תגבה כתובתה היא תפסידם באכילת מזונותיה מממונם. ושאלו שם, הלא מעשי ידיה שלהם ואינה מפסידתם, ותירצו: לפעמים אין מעשי ידיה מספיקים, ויש הפסד במזונותיה. ואם נאמר שאין מחשבין על מעשי ידיה ואין ליתומים עליה כלום, אם־כן תמיד יש להם הפסד. מכאן, שבית־דין מחשב על מעשה ידיה כשפוסק לה מזונות ('אבני מילואים' סי' ע ס"ק ג).

כג. אַלְמָנָה שֶׁאֵין שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא מָחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מָכְרָה אוֹ מִשְׁכְּנָה אוֹתָהּ[105]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא טָעַן יוֹרֵשׁ - טוֹעֲנִין אָנוּ לוֹ וְאוֹמְרִים לָהּ: הָבִיאִי כְּתֻבָּתֵךְ וְהִשָּׁבְעִי[106] וּטְלִי מְזוֹנוֹתַיִךְ. אֶלָּא אִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה.

105) ובכל אלה אין לה מזונות, כמבואר להלן הכ"ח. 106) שלא עיכבת משל בעלך כלום, כדין הבא להפרע מנכסי יתומים, כמבואר לעיל הי"ט. וראה למעלה פי"ב, הי"ח: "ולעולם טוענים ליורש".

כד. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - רָצְתָה - נִזּוֹנֶת כְּדִין כָּל הָאַלְמָנוֹת, רָצְתָה - נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[107]. אָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[108], וְנִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ מִכָּל פָּנִים: שֶׁאִם עֲדַיִן הִיא אִשְׁתּוֹ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת, וְאִם גֵּרְשָׁהּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה, שֶׁהֲרֵי כְּתֻבָּתָהּ בְּיָדָהּ. לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת מְזוֹנוֹת עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהוֹלֶכֶת לָהּ[109].

107) כתובות קז, ב. שהאשה נאמנת לומר מת בעלי להנשא, שאם הוא חי עשוי הדבר להגלות (להלן פי"ב מהל' גירושין הט"ו), ומכיון שנאמנת להנשא - נאמנת גם ליטול כתובתה (למעלה פט"ז הל"א). 108) שבזה היא יכולה לשקר, שאין הדבר עשוי להגלות כמו ב"מת בעלי" שלמעלה. 109) כתובות, שם.

כה. הָאִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[110] וּמֵת בַּעְלָהּ - אֵינָהּ נִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו, שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִיַּד הַיּוֹרֵשׁ מִסָּפֵק. אֲבָל בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[111] עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

110) כגון זרק לה גיטה ספק קרוב לו (ואינה מגורשת) ספק קרוב לה (ומגורשת). 111) שעדיין אסורה להנשא לאחרים - שמא אינה מגורשת, וכל שמעוכבת להנשא מחמתו - יש לה מזונות (כתובות צז: וברש"י, וכן ברשב"ם לב"ב מז:).

כו. אַלְמָנָה עֲנִיָּה שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה מְזוֹנוֹת, אוֹ עֲשִׁירָה שֶׁשָּׁהֲתָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה - וּתְרָה[112], וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת בַּשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁתָּבְעָה. וְאִם שָׁהֲתָה פָּחוֹת מִזֶּה אֲפִלּוּ בְּיוֹם אֶחָד - לֹא וּתְרָה, אֶלָּא תּוֹבַעַת וְנוֹטֶלֶת מְזוֹן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ.

112) מחלה (כתובות צו. וברש"י) וב'ירושלמי' (שם פי"א, ה"ב) אמרו: במה דברים אמורים כשלא לוותה, אבל לוותה גובה, וכן אם יש בידה משכון (שתפסתו בתוך שלש שנים) גובה למפרע. אבל אם תפסה לאחר שלש שנים אין תפיסת משכונה כלום, כי כבר מחלה (מגיד־משנה בשם הרשב"א).

כז. אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים, הֵם אוֹמְרִים: נָתַנּוּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָטַלְתִּי - כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִשָּׁאת - עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ תִּשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[113] וְתִטֹּל; מִשֶּׁנִּשֵּׂאת - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִשָּׁבְעוּ הַיּוֹרְשִׁים שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתְנוּ לָהּ[114].

113) אם לא הביאו ראיה שכבר נטלה, שהרי היא מוחזקת בנכסים והם באים להוציא ממנה, והרי זה כטוען את חבירו: "מנה לי בידך", והלה כופר בכל, נשבע הנתבע שבועת היסת ונפטר (הל' טוען ונטען פ"א, ה"ג) אף כאן היא נשבעת שלא נטלה והנכסים נשארים בחזקתה. שבועת היסת - מפורשת לעיל פט"ו הי"ג. 114) משנישאת עברו הנכסים לרשות היתומים והיא באה להוציא מידם, ישבעו שבועת היסת ויפטרו (כתובות צו: ובמגיד־משנה).

כח. דִּין תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה כְּדִין הָעִקָּר[115]. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה[116] אוֹ מָכְרָה אוֹ מָחֲלָה אוֹ מִשְׁכְּנָה תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּתָהּ[117] עִם הָעִקָּר - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[118]. וְאִם תָּבְעָה מִקְצָת וְהִנִּיחָה מִקְצָת[119] - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁתָּבְעָה מִקְצַת הָעִקָּר וְהִנִּיחָה מִקְצָתוֹ. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת אוֹ הַמּוֹחֶלֶת סְתָם - מָכְרָה וּמָחֲלָה הַתּוֹסֶפֶת עִם הָעִקָּר[120]; שֶׁשְּׁנֵיהֶם כְּתֻבָּה שְׁמָם בְּכָל מָקוֹם.

115) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה (כתובות נד:). 116) בבית־דין כמבואר לעיל ה"א. 117) בין בחיי בעלה בין לאחר מותו, כמבואר שם. 118) באלמנותה, ואם מחלה - אפילו בחייו אין לה מזונות, כמבואר לעיל פי"ז הי"ט. 119) תבעה העיקר והניחה התוספת ('לחם משנה'), וכן פירשו ה'תוספות' (כתובות נד: ד"ה "ולתובעת"). 120) שם נד, ב. השווה לעיל פט"ז ה"ב: "ואין נקראים כתובה אלא עיקר כתובה שהוא מאה או מאתיים עם התוספת בלבד".

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו דין "כתובת בנין דיכרין", זכויות הבנות מנכסי אביהן, שאין לעקור תנאי הכתובה, בת הממאנת. בת היבמה, בת הארוסה, ובת השנייה לענין מזונות, הבנים והבנות לענין מזונות.

א. מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה, שֶׁיִּהְיוּ בָּנִים הַזְּכָרִים יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן[2] וּנְדוּנְיָתָהּ שֶׁהִכְנִיסָה בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[3], וְאַחַר כָּךְ חוֹלְקִין שְׁאָר הַיְרֻשָּׁה[4] עִם אֲחֵיהֶם[5] בְּשָׁוֶה[6].

2) העיקר והתוספת שכתב לה אביהם. 3) מפורש לעיל פט"ז ה"א, והיא מתה בחיי אביהם וירש אותה אביהם כדין בעל היורש את אשתו, ואח"כ מת גם האב. 4) שנשארה מעזבון האב. 5) שנולדו לאביהם מנשים אחרות. 6) כתובות נב, ב. ראה לעיל פי"ב ה"ב, וזוהי הנקראת: "כתובת בנין דכרין" (הבנים הזכרים) לעיל פט"ז, ה"ד.

ב. כֵּיצַד נָשָׂא אִשָּׁה, כְּתֻבָּתָהּ[7] וּנְדוּנְיָתָהּ[8] אֶלֶף, וְיָלְדָה בֵּן וּמֵתָה בְּחַיָּיו[9]. וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[10] כְּתֻבָּתָהּ וּנְדוּנְיָתָהּ מָאתַיִם, וְיָלְדָה בֵּן, וּמֵתָה בְּחַיָּיו. וְאַחַר כָּךְ מֵת הוּא, וְהִנִּיחַ אַלְפַּיִם. בְּנוֹ מִן הָרִאשׁוֹנָה יוֹרֵשׁ אֶלֶף שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ[11], וּבְנוֹ מִן הַשְּׁנִיָּה יוֹרֵשׁ מָאתַיִם שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ, וְהַשְּׁאָר[12] יוֹרְשִׁים אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה[13]. נִמְצָא בְּיַד בֶּן הָרִאשׁוֹנָה אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת[14], וּבְיַד בֶּן הַשְּׁנִיָּה שֵׁשׁ מֵאוֹת[15].

7) שכתב לה משלו. 8) שהכניסה לו משלה. 9) הרי ירש בעלה את נדוניתה, וכתובתה לא באה לידי גבייה. 10) לאו דוקא אחרי מות הראשונה, אלא אפילו נשא שתיהן כאחת - הדין כן, כמבואר בסמוך ה"ד. 11) בתורת 'בנין דכרין'. 12) שמונה מאות זוז. 13) כדין בנים היורשים את אביהם. 14) אלף מכתובת האם, וארבע מאות מירושת האב. 15) מאתיים מכתובת האם, וארבע מאות בירושה מהאב (כתובות צא.), וטעם תקנת 'כתובת בנין דכרין' "כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו" (שם נב:) שאם ידע האב שבני בתו יירשו את מתנת נדונייתו, הוא ירבה לתת נדוניא לבתו לקראת נישואיה. וממילא תיקנו שגם כתובת הבעל - עיקר ותוספת - יירשוה בניה, כדי שלא יאמר האב אם זה מקפיד על שלו, מלהוריש לבני בתי, אף אני אמשוך ידי מלהרבות לו נדוניא (רש"י שם).

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ יוֹתֵר עַל כְּדֵי שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת דִּינָר אֶחָד אוֹ יוֹתֵר כְּדֵי שֶׁיַּחְלְקוּ הַשְּׁאָר[16] בְּשָׁוֶה[17]; אֲבָל אִם לֹא הִנִּיחַ יוֹתֵר דִּינָר - חוֹלְקִים הַכֹּל בְּשָׁוֶה. שֶׁאִם יִירְשׁוּ אֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן וְאֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן, וְלֹא יִשָּׁאֵר דִּינָר אֶחָד לַחֲלֹק אוֹתוֹ בֵּין הַיּוֹרְשִׁים, נִמְצָא הְנַאי זֶה מְבַטֵּל חִלּוּק יְרֻשָּׁה בֵּין הַבָּנִים בְּשָׁוֶה שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה[18].

16) את הדינר הנשאר. 17) לפי הגולגולת, ובו מקיימים דין ירושה האמורה בתורה (במדבר כז, ח־יא). 18) ולא תיקנו חכמים כתובת 'בנין דכרין' במקום שנעקרת נחלה שבתורה על־ידם (כתובות נב:).

ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנָּשָׂא נָשִׁים רַבּוֹת, בֵּין בְּזוֹ אַחַר זוֹ בֵּין בְּבַת אַחַת, וּמֵתוּ כֻּלָּן בְּחַיָּיו, וְלוֹ מֵהֶן בָּנִים זְכָרִים, אִם הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר

- כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ[19], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה[20].

19) ואפילו סכום הכתובות שוה זה כזה, רוצים הבנים ליטול כתובת אמם ולא לחלוק בשוה, כגון שבני אשה אחת מועטים, והשניה בניה מרובים, וטוב למועטים ליטול לעצמם כתובת אמם ולא לחלוק עם אחיהם בשוה לפי הגולגולת (רש"י שם). 20) כדין ירושה של תורה. והעיד רבינו לעיל פט"ז ה"ז "שלא מצאנו מנהג ירושתן (של 'בנין דכרין') פשוט בכל הישיבות". והרא"ש לכתובות פ"ד סימן כד, כתב בשם הגאונים: "שאין דנין כתובת בנין דכרין בזמן הזה, כיון שאין הטעם אלא שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו, ועכשיו נהגו ליתן יותר ויותר. . . הלוואי שיתן אדם לבנו כבתו, וכמה הוצרך הדבר לנדות כל מי שירבה במתנת בתו". וגם הרמ"א באהע"ז סי' קיא, סט"ז כתב: שאין כתובת 'בנין דכרין' נוהגת במדינות אלו.

ה. אָמְרוּ הַיְתוֹמִים[21]: הֲרֵי אָנוּ מַעֲלִין עַל נִכְסֵי אָבִינוּ יוֹתֵר דִּינָר[22], כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ כְּתֻבַּת אִמָּן - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַנִּכְסִים בְּבֵית דִּין כַּמָּה שֶׁהָיוּ שָׁוִין בְּשָׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְרַבּוּ אוֹ נִתְמַעֲטוּ[23] אַחֲרֵי מִיתַת אֲבִיהֶן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לַחֲלֹק - אֵין שָׁמִין אוֹתָן אֶלָּא כְּשָׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן[24].

21) בני הכתובה הגדולה. 22) מעלים דמיהם לקבלם עלינו ביוקר, שישאר דינר לחלוק בשוה. 23) שהוקרו או שהוזלו. 24) כתובות צא, א.

ו. הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר אוֹ יוֹתֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו[25] שְׁטַר חוֹב כְּנֶגֶד הַיּוֹתֵר - אֵינוֹ מְמַעֵט[26], אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ.

25) על אביהם, שחייב דינר או יותר למלוה. 26) אין לך ירושה גדולה מזו, שכשמת נפלו נכסים לפני יורשים וכשיצא שטר חוב על אביהם, אלו ואלו עושים מצוה לפרוע חוב אביהם, והיא היא ירושתם (שם צ: וברש"י).

ז. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן בְּחַיָּיו וְאַחַת אַחֵר מוֹתוֹ[27], וְלוֹ בָּנִים מִשְּׁתֵיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ יָתֵר עַל שְׁתֵּי הַכְּתֻבּוֹת: אִם נִשְׁבְּעָה הַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה[28] קֹדֶם שֶׁתָּמוּת - בָּנֶיהָ קוֹדְמִים לִירֵשַׁת[29] כְּתֻבָּתָהּ[30], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן בִּתְנַאי זֶה[31], אֶלָּא יְרֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ יוֹרְשִׁין בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה כְּתֻבַּת אִמָּן בִּתְנַאי זֶה[32]. וְאִם נִשְׁאַר שָׁם כְּלוּם - חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע[33] - בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן בִּלְבַד[34], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה.

27) ולא הספיקה לגבות כתובתה עד שמתה. 28) שלא הניח אצלה כלום, ולא מכרה לו כתובתה, כמבואר לעיל פט"ז ה"ד. 29) ובכת"י התימנים: "לירש". 30) המגיעה לאמם מנכסי אביהם. 31) של 'בנין דכרין' הזקוק ל'מותר דינר' (שם צא.). 32) ואע"פ שאין כאן 'מותר דינר' על שתי הכתובות - הכתובה הנפרעת לבני השניה היא עצמה נעשית 'מותר לחברתה', הואיל ונגבית כחוב - אין לך ירושה גדולה מזו, שהרי על כל הבנים לפרוע הכתובה שהיא חובת אביהם והיא היא ירושתם. כמבואר לעיל בענין שטר חוב (שם צ:). 33) שאין לבני השניה כתובת אמם, כי אין אדם מוריש ממון שחייב עליו שבועה - לבניו, כמבואר לעיל פט"ז הי"ב. 34) ויש כאן 'מותר הרבה' - סכום הכתובה של האשה השניה שלא נשבעה עליה.

ח. הָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וְהָיוּ לוֹ בָּנִים מֵהֶן, וָמֵת[35], וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ הַנָּשִׁים: אִם נִשְׁבְּעוּ וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ - כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ בִּירֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה[36], וְלֹא בִּתְנַאי זֶה. לְפִיכָךְ אֵין מַשְׁגִּיחִין אִם יֵשׁ שָׁם מוֹתָר אוֹ אֵין שָׁם. וְיוֹרְשֵׁי הָרִאשׁוֹנָה קוֹדְמִין לְיוֹרְשֵׁי הַשְּׁנִיָּה[37]. וְאִם לֹא נִשְׁבְּעוּ - חוֹלְקִין הַבָּנִים הַכֹּל בְּשָׁוֶה; וְאֵין שָׁם יְרֻשַּׁת כְּתֻבָּה, לְפִי שֶׁאֵין לְאַלְמָנָה כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע[38].

35) ועל שתיהן לגבות כתובתן מיורשי הבעל שלהן. 36) העוברת ישר מהאם לבנים. 37) שהרי חובה קדם בזמן לחוב השניה, וכמבואר לעיל פי"ז, ה"א. 38) וגם כתובת 'בנין דכרין' אין כאן, כי לא מתו הנשים בחיי הבעל ולא ירש מהן כלום. וממילא לא הוריש לבניו כלום.

ט. אַחַת נִשְׁבְּעָה וְאַחַת לֹא נִשְׁבְּעָה - זוֹ שֶׁנִּשְׁבְּעָה בָּנֶיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ תְּחִלָּה[39], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה. וְכָל הַיּוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי אָבִיו - אֵינוֹ טוֹרֵף מִנִּכְסִים מְשֻׁעְבָּדִים[40], אֶלָּא מִבְּנֵי חוֹרִין, כְּכָל הַיּוֹרְשִׁין[41].

39) כדין בעל חוב, שהוא קודם לירושת הבנים. 40) שנמכרו לאחר בחיי האב. 41) כשם שאין היורש זוכה במה שמכר אביו, כך כתובת 'בנין דכרין' אינה אלא מבני חורין. כתובה זו, אין לה דין 'חוב' הטורף ממשועבדים אלא היא כירושה, שכך כתב לה: "בנים זכרים שיולדו לך ממני, הם יירשו כסף כתובתך, יותר על חלקם בירושה עם שאר אחיהם" (כתובות נב:).

י. וּמִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, שֶׁתְּהֵיֶנָה הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מִנִּכְסֵי אֲבִיהֶן אַחַר מוֹתוֹ[42] עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[43] אוֹ עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ. בָּגְרָה הַבַּת אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה, אוֹ נִתְאָרְסָה אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָּגְרָה - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת. וּבַת הַנִּזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי אָבִיהָ לְאַחַר מוֹתוֹ - מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּמְצִיאָתָהּ לְעַצְמָהּ, לֹא לָאַחִים[44].

42) אע"פ שבחיי האב אין הוא חייב לזונן אלא עד שיהיו בנות שש שנים (למעלה פי"ב הי"ד), משמת - ניזונות מנכסיו מכח בית־דין אף על פי שלא כתב לה (למעלה פ"ב ה"ה). 43) כתובות נג, ב. ומשנתארסה - אפילו עודה קטנה, אינה ניזונת מנכסי אביה, כמבואר להלן הט"ו. 44) שם, מג, א. נוח לו לאב שתרויח מעשה ידיה לעצמה. וכן דרשו שם (ויקרא כה, מו): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם" - אותם (עבדים כנענים) לבניכם ולא בנותיכם

לבניכם, מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו. וכן מציאתה לעצמה, שאפילו בחיי אביה לא זכה בה אלא משום 'איבה', שאם לא תתן לו מציאתה ימנע מלזונה, שהרי אינו חייב לזון אותה, אבל האחים זנים אותה בעל כרחם מנכסי אביהם המשועבדים למזונותיה ואין לחוש לאיבה (שם וברש"י).

1 **יא. פּוֹסְקִין לַבַּת מְזוֹנוֹת וּכְסוּת[45] וּמָדוֹר מִנִּכְסֵי**
2 **אָבִיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָאַלְמָנָה[46]. וּמוֹכְרִין לִמְזוֹן**
3 **הַבָּנוֹת וּכְסוּתָן בְּלֹא הַכְרָזָה[47], כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹכְרִין לִמְזוֹן**
4 **הָאַלְמָנָה וּכְסוּתָהּ. אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹסְקִין לָהּ לְפִי**
5 **כְּבוֹדָהּ וּכְבוֹד הַבַּעַל[48], וְלַבָּנוֹת פּוֹסְקִין לָהֶן דָּבָר**
6 **הַמַּסְפִּיק לָהֶן בִּלְבַד[49]. וְאֵין הַבָּנוֹת נִשְׁבָּעוֹת[50].**

45) 'ירושלמי' כתובות פי"ב ה"א, שהכל בכלל מזונות. 46) למעלה פי"ח ה"ב. 47) כתובות פז, א. שאי־אפשר לעכב מזונותיהן עד תום ימי ההכרזה. הכרזה - מכירה פומבית, ומבוארת למעלה בהרבה מקומות, ראה לעיל פי"ב הט"ז. 48) שאם בעלה עשיר היא עולה עמו וניזונת לפי כבודו, כמבואר למעלה פי"ח, ה"ג. 49) 'ירושלמי' כתובות פי"ב, ה"א: "הבת לא עולה ולא יורדת". 50) אף־על־פי שאלמנה נשבעת על מזונותיה (למעלה פי"ח הי"ט) - בבנות אין לחוש שאביהן התפיס להן צרור כסף, שאין מתפיסין כסף לקטנה (כתובות קז: - 'בית שמואל' סי' קיב ס"ק טו), אבל לפי זה נערה צריכה להשבע, ומדברי רבינו נראה שגם נערה אינה צריכה להשבע. ולדעת ה'מגיד משנה' מקור דברי רבינו בכתובות סט, א. שאמרו: שיש לבת, דין בעלת חוב של האחים, ואינה נשבעת להם כדרך שאין בעל־חוב נשבע ללווה. ולא אמרו: "הבא להפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" - אלא בבא להפרע חוב אביהם. אולם זה נאמר שם, לענין פרנסת הבת (נדונייתה) ולא לענין מזונותיה (וראה ב'תוספות' גיטין נא, א. דיבור־המתחיל: אימור צררי אתפסה).

7 **יב. אֵין הַבָּנִים יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן וְלֹא הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת**
8 **בִּתְנָאִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם.**
9 **אֲבָל אִם אֵין שָׁם שְׁטַר כְּתֻבָּה - אֵין לָהֶן כְּלוּם, שֶׁמָּא**
10 **מָחֲלָה אִמָּן כְּתֻבָּתָהּ[51]. וְאִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה -**
11 **יֵשׁ לָהֶן כְּפִי הַתְּנָאִים.**

51) ו"המוחלת כתובתה, איבדה כל תנאי כתובתה" (לעיל יז, יט). והראב"ד מתפלא: וכי מזון הבנות תלוי בפרעון כתובתה, והלא המחילה אינה אלא כפרעון, ואם פרע הבעל כתובת אשתו (כשגירשה) לא יטלו בנותיו מזונותיהן? אולם רבינו סובר שיש לחוש שמא מחלה כתובתה, ואמרה בפירוש שמוחלת על מזון הבנות אבל בפירעון לא מחלה כלום (לחם־משנה). וה'מגדל עוז' מגין על רבינו, הואיל ואמרו (כתובות נג.): מוחלת כתובתה אין לה מזונות, והלא ידוע שאלמנתו עדיפה לו מבתו, שכן אמרו (שם מג.): הניח אלמנה ובת (ונכסים מועטים) האלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים, שזלזול אלמנתו קשה לו ביותר, מעתה במוחלת - שאיבדה מזונותיה, כל־שכן שאין הבנות ניזונות.

12 **יג. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ לַעֲקֹר אֶחָד מִתְּנָאֵי**
13 **כְּתֻבָּה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אַל יִזּוֹנוּ בְּנוֹתַיו מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל**
14 **תִּזּוֹן אַלְמְנָתוֹ מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל יִירְשׁוּ בָּנָיו כְּתֻבַּת**
15 **אִמָּן[52] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[53]. נָתַן כָּל נְכָסָיו בְּמַתָּנָה**
16 **לַאֲחֵרִים[54] - הוֹאִיל וּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[55] אֵינָהּ קוֹנָה**
17 **אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[56], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[57], הֲרֵי הַמַּתָּנָה[58]**
18 **וְחִיּוּב הַנְּכָסִים בִּתְנָאִין אֵלּוּ בָּאִין כְּאֶחָד, וּלְפִיכָךְ**
19 **אַלְמְנָתוֹ וּבְנוֹתָיו נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו, וּבָנָיו יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת**
20 **אִמָּן שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[59].**

52) שמתה בחייו, והיא 'כתובת בנין דכרין' (למעלה ה"א). 53) כתובות סח, ב. שהרי משועבד הוא בתנאי בית־דין משעה שנשאה. 54) בשעת מיתתו אמר ליתן נכסיו לאחרים, ולא קנו מידו, ואין לה תוקף כמתנת בריא שהיא בקנין. 55) שכוב חולה, "חולה שתשש כח כל הגוף, וכשל כוחו מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק, והרי הוא נופל על המיטה הוא הנקרא שכיב מרע" (לשון רבינו הל' זכיה פ"ח, א). 56) כי לא נתכוין זה ליתן אלא לאחר מותו. 57) הל' זכיה פ"ח, ה"ח. 58) לאחרים. 59) מתנת שכיב מרע אינה אלא מדברי חכמים, כדי שלא תטרף דעתו עליו (בבא־בתרא קמז:) - כי מדין תורה אין למתנה תוקף אם לא קנו מיד הנותן או שיכתוב שטר מתנה וימסור למקבל - ואינה קונה אלא לאחר מיתה, ותנאי כתובה ג"כ תקנת חכמים היא והואיל וחלים בבת אחת לאחר מיתה אין האחת דוחה את חברתה (רי"ף לב"ב פ"ח). וכן אמרו (ב"ב קלג.): אם בירושה של תורה אלמנה ניזונת. ורבינו בהל' נחלות פ"ח ה"ט, מסכם: "לפיכך מוציאים לכתובת האשה. . . ומזון הבנות מיד אלו שצוה לתת להם, שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ומזונות, ואלו שנתן להם לא יקנו אלא לאחר מיתה", כוונתו שהתחייבות הבעל לכתובה ומזונות קדמה למתנת שכיב מרע, אבל חלות החיוב באה כאחד, כמו שכתב כאן (לחם־משנה שם).

21 **יד. בַּת הַמְמָאֶנֶת[60] - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הַבָּנוֹת וְיֵשׁ לָהּ**
22 **מְזוֹנוֹת[61]. אֲבָל בַּת הַיְבָמָה[62] וּבַת הַשְּׁנִיָּה[63] וּבַת**
23 **הָאֲרוּסָה[64] וּבַת הָאֲנוּסָה[65] - אֵין לָהֶן מְזוֹנוֹת אַחַר**
24 **מִיתַת אֲבִיהֶן בִּתְנָאֵי זֶה[66]. אֲבָל בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן - הוּא**
25 **חַיָּב בְּמְזוֹנוֹתָן, כְּדִין שְׁאָר הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת בְּחַיֵּי**
26 **אֲבִיהֶן[67].**

60) הנושא קטנה יתומה ונתעברה (ראה בהערה הבאה) ומיאנה בבעל ואחר־כך ילדה בת. 61) לאחר מות האב. ואע"פ שהממאנת אין לה כתובה, כמבואר לקמן פכ"ד ה"ה, ואם כן אין לה גם תנאי כתובה המחייבים מזונות הבת? (כמבואר בכתובות נד. לענין שניה שאין לה כתובה, ולפיכך אין לבתה מזונות) אפשר לדון, שממאנת זו קיבלה כתובה בעת קידושיה עם כל תנאי כתובה, אלא שאח"כ גרמה לעצמה הפסד ע"י מיאונה ואבדה כתובתה, אולם בתה לא הפסידה זכותה, כי אם אשה שזנתה והפסידה כתובתה (לקמן פכ"ד ה"ו), האם תפסיד בתה את זכות מזונותיה? ('בית שמואל' אהע"ז סי' קיב ס"ק יא). ולדעת הראב"ד כל הלכה זו אינה מציאותית, שהרי קטנה הממאנת אינה יכולה

עדיין ללדת ובת מנין לה? (ראה יבמות יב:). אולם רבינו סובר שאפשר לה להתעבר בקטנותה ולמאן, ואח"כ תלד ולד של קיימא (מגיד־משנה). וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. ועדיין לא נמצא מקור נאמן לדין זה. 62) שכנס יבמתו וילדה לו בת, ומת. 63) שניה לעריות, ואסורה להנשא לו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. 64) בא על ארוסתו, וילדה לו בת - ומת. 65) אנס את הנערה ונשאה אח"כ, וילדה לו בת - ומת. 66) כל אלה הן בעיות שלא נפשטו בתלמוד (כתובות נג: נד.) ומספק אין להוציא ממון מנכסי אחי הבת. וטעם הספק, ביבמה - הואיל וכתובתה על נכסי בעלה הראשון, אם כן גם תנאי כתובתה אינם על נכסי היבם. בשניה - כיון שאין לה כתובה (ראה לקמן פכ"ד, ה"ב) ממילא אין לה תנאי כתובה. בארוסה - כיון שלא תיקנו לה חכמים כתובה עד שעת נישואין, ממילא אין לה תנאי כתובה. באנוסה - הואיל ואין לה כתובה - כי יצא כסף קנסה בכתובתה - (ראה לקמן הל' נערה פ"א, ה"ד) ממילא נפקעו ממנה דיני תנאי כתובה, ואפילו אם ילדה לו (האנוסה) בת באישות, שנשאה אח"כ - הדין כן. 67) עד גיל שש, כמבואר לעיל פי"ב, הי"ד.

טו. הַמְאֹרֵס בַּת הַנִּזּוֹנֶת מִן הָאַחִין - חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ מִשְּׁעַת הָאֵרוּסִין; שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מֵאַחֶיהָ (אֶלָּא עַד שֶׁתִּתְאָרֵס אוֹ עַד שֶׁתִּבְגַּר, וְזוֹ) אֵינָהּ בּוֹגֶרֶת כְּדֵי שֶׁתָּזוּן עַצְמָהּ, אֶלָּא קְטַנָּה אוֹ נַעֲרָה[68], וְאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אֲרוּסָתוֹ וְתֵלֵךְ וְתִשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים[69].

68) נמצא שהוא גרם לה להפסיד מזונותיה באירוסיו (ר"ן כתובות פ"ד). 69) כתובות נג, ב. ובוודאי על דעת כן אירסה מתחילה.

טז. נְשׂוֹאַת הַבַּת וּמֵאֲנָה[70] אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה[71], אֲפִלּוּ הִיא שׁוֹמֶרֶת[72] יָבָם - הוֹאִיל וְחָזְרָה לְבֵית אָבִיהָ וַעֲדַיִן לֹא בָּגְרָה, הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי אָבִיהָ עַד שֶׁתִּבְגַּר אוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרֵס[73].

70) שעקרה קידושיה למפרע. 71) לדעת ה'מאירי' (כתובות שם, עמ' 201) גם בנתגרשה או נתאלמנה, המדובר בקידושי קטנה שאינם אלא מדרבנן, ולפיכך היא ניזונת מנכסי אביה, אבל נערה שנתקדשה ושוב נתגרשה או נתאלמנה - אינה ניזונת מנכסי אביה (ועי' כסף־משנה). 72) מצפה וממתנת ליבם שייבמה. 73) שנית (כתובות נג:).

יז. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת - יִירְשׁוּ הַבָּנִים כָּל הַנְּכָסִים[74], וְהֵם זָנִין אֶת אַחְיוֹתֵיהֶם[75] עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ נְכָסִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיְּזוֹנוּ מֵהֶם הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת כְּאַחַת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ הַבָּנוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין נְכָסִים מְרֻבִּין. אֲבָל אִם אֵין בַּנְּכָסִים שֶׁהִנִּיחַ אֶלָּא פָּחוֹת מִזֶּה - מוֹצִיאִין מֵהֶם מְזוֹנוֹת לַבָּנוֹת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ[76], וְנוֹתְנִין הַשְּׁאָר לַבָּנִים. וְאִם אֵין שָׁם אֶלָּא כְּדֵי מְזוֹן הַבָּנוֹת בִּלְבַד - הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מֵהֶן עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ, וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפְּתָחִים[77].

74) ונושאים ונותנים בהם כרצונם. 75) מזונות יום ביומו, ואינם חייבים להקציב בבת אחת עבור כל מזונותיהן מעתה עד שיבגרו. 76) מפרישים בבת אחת כל הסכום הדרוש למזונותיהן עד שיבגרו, ומניחים אותו ביד בית־דין או ביד אפוטרופוס. 77) בבא־בתרא קלט, ב. וכן אמרו בכתובות סז, א שיתום ויתומה שבאו להתפרנס (מזונות של צדקה) מפרנסים את היתומה ואח"כ מפרנסים את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין האשה דרכה לחזור על הפתחים.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ קַרְקַע; אֲבָל אִם לֹא הִנִּיחַ אֶלָּא מְטַלְטְלִין - הוֹאִיל וּבְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים הוּא שֶׁיְּזוֹנוּ הַבָּנוֹת מִן הַמְּטַלְטְלִין[78], הֲרֵי הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת כְּאֶחָד מִן הַנְּכָסִים הָאֵלּוּ הַמּוּעָטִין, שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהֶם בְּמְטַלְטְלִין אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ כַּבָּנִים. וְכָזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[79].

78) ראה לעיל פט"ז, ה"ז. 79) הובאה דעתם ברי"ף לבבא־בתרא תחילת פרק ט'.

יט. הִנִּיחַ קַרְקַע, וְהָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין[80], וְנִתְמַעֲטוּ אַחַר כֵּן[81] - כְּבָר זָכוּ בָּהֶן יוֹרְשִׁים[82]. הָיוּ מוּעָטִין בִּשְׁעַת מִיתָה, וְנִתְרַבּוּ אַחַר כָּךְ - הַבָּנִים יוֹרְשִׁין אוֹתָן[83]. וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְרַבּוּ, אִם קָדְמוּ הַבָּנִים וּמָכְרוּ נְכָסִים מוּעָטִין - מִכְרָן קַיָּם[84].

80) בשעת מיתה. 81) אפילו קודם שבאו לבית־דין. 82) והם זנים את אחיותיהם עד שיכלו הנכסים לשניהם יחד. 83) כי יש לבנים חלק ותפיסת־יד בנכסים, וזכותם בהם לעולם עומדת. 84) בבא־בתרא קמ, א. כי אין מוציאים למזון הבנות מנכסים משועבדים, ולדעת רש"י (כתובות קג. וסוטה כא:) הכוונה שקדמו ומכרו קודם שיבואו לבית־דין, אבל לאחר שבאו וזיכה בית־דין את הבנות - אין לאחר מעשה בית־דין כלום, ולדעת ה'תוספות' (יבמות סז:) אפילו כשכבר באו לפני בית־דין, אם מכרו קודם שיאכלו הבנות - מכרם קיים.

כ. הָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין וְיֵשׁ עָלָיו[85] חוֹב, אוֹ שֶׁהִתְנָה עִם אִשְׁתּוֹ[86] שֶׁיְּזוּן אֶת בִּתָּהּ[87] - אֵין הַחוֹב וְלֹא מְזוֹנוֹת בַּת אִשְׁתּוֹ מִמַּעֲטִין בַּנְּכָסִים[88]; אֶלָּא יִירְשׁוּ הַבָּנִים הַכֹּל, וְיִתְּנוּ לְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ, וְיָזוּנוּ בַּת אִשֶּׁת אֲבִיהֶן עַד זְמַן שֶׁפָּסַק, וְיָזוּנוּ אַחְיוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[89] וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵיהֶם.

85) על האב שמת. 86) בשעת נישואיה. 87) מאיש אחר, ראה לקמן פכ"ג, יז. 88) להוציא מהם מזונות הבנות עד שיבגרו, והבנים ישאלו על הפתחים. 89) וגם הבנים יזונו עד שיכלו הנכסים לשניהם כאחד. כל זה בבבא־בתרא קמ, א בעיות שלא נפשטו ונשארו בתיקו, ודינן: חומרא לתובע וקולא לנתבע, והבנים הם הנתבעים כי הנכסים בחזקתם עומדים מדין ירושה (רי"ף שם).

כא. הִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת, מְמֻנָּה אוֹ מְאֻשָּׂה אַחֶרֶת, וְאֵין בַּנְּכָסִים כְּדֵי שֶׁיְּזוֹנוּ שְׁתֵּיהֶן - הָאַלְמָנָה נִזּוֹנֶת,

וְהַבַּת תִּשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים[90]. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁמְּזוֹנוֹת הַבַּת קוֹדְמִין לִירֵשַׁת הַבֵּן אֶת כְּתֻבַּת אִמּוֹ[91] שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי אָבִיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם נִדַּחַת יְרֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה[92] מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת[93], לֹא תִּדָּחֶה יְרֻשַּׁת הַכְּתֻבָּה, שֶׁהִיא תְּנַאי בֵּית דִּין, מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת?

90) כבוד אלמנתו עדיף לו מכבוד בנותיו (ב"ב שם, ובכתובות מג.) ומוציאים לאלמנה מזונות עד זמן שראויה לחיות, הכל לפי שנותיה וכפי אומד בית־דין, ומעמידים את הנכסים ביד שליש, והוא מפרנסה אחד לשלושים יום, כמבואר לעיל פי"ח, הכ"א. ולפי זה, כל אלמנה ממעטת בנכסים מאחר שמוציאים לה מזונותיה בתחילה (מגיד־משנה). 91) היא כתובת 'בנין דכרין' הנזכרת לעיל ה"א־ב. 92) הראויה לבנים הזכרים. 93) שהיא ניזונת, והבנים ישאלו על הפתחים, כדלעיל הי"ז.

כב. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, וְלֹא הִנִּיחַ בֵּן - אֵין אוֹמְרִים: יִזּוֹנוּ הַקְּטַנּוֹת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ וְיַחֲלְקוּ שְׁאָר הַנְּכָסִים בְּשָׁוֶה, אֶלָּא כֻּלָּן חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[94].

94) כי במקום שכל הבנות יורשות כל הנכסים כאחד, לא תיקן להן בית־דין תנאי מיוחד למזונות, שאינו אלא בזמן שיש בנים, הם היורשים, והבנות ניזונות (בבא־בתרא קלט.).

יום רביעי ה' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו שחייב האב לתת מעות לבתו להנשא, מת האב והניח בת, ואם צוה בשעת מיתה שלא יתפרנסו בנותיו מנכסיו, אלמנה ובת אי זו קודמת למזונות, יתומה קטנה שהשיאוה אחיה ואמה לענין מזונות.

א. צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּתֵּן אָדָם מִנְּכָסָיו מְעַט לְבִתּוֹ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא בּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא פַּרְנָסָה[2]. הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ סְתָם - לֹא יִפְחֹת לָהּ מִכְּסוּת שֶׁפּוֹסְקִין לְאִשָּׁה עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[3], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאָב עָנִי; אֲבָל אִם הָיָה עָשִׁיר - הֲרֵי זֶה רָאוּי לִתֵּן לָהּ כְּפִי עָשְׁרוֹ[4].

2) והיא נדוניה. 3) "לא יפחות לה מחמשים זוז". 4) אבל אין כופים אותו. ולכן דקדק רבנו וכתב "הרי זה ראוי ליתן".

ב. פֵּרֵשׁ עַל הַבַּעַל שֶׁאֵין לָהּ כְּלוּם וְשֶׁיַּכְנִיסֶנָּה עֲרֻמָּה - אֵין לָהּ כְּלוּם. וְלֹא יֹאמַר הַבַּעַל: כְּשֶׁתָּבוֹא לְבֵיתִי אֲכַסֶּנָּה, אֶלָּא מְכַסֶּנָּה וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ.

ג. הָאָב שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בַּת - אוֹמְדִין דַּעְתּוֹ כַּמָּה הָיָה בְּלִבּוֹ לִתֵּן לָהּ לְפַרְנָסָה וְנוֹתְנִין לָהּ[5]. וּמִנַּיִן יוֹדְעִין אֶמְדַּן דַּעְתּוֹ? מֵרֵעָיו וּמְיֻדָּעָיו וּמִשָּׁאוֹ וּמַתָּנוֹ וּכְבוֹדוֹ. וְכֵן אִם הִשִּׂיא בַּת בְּחַיָּיו - אוֹמְדִין בָּהּ[6]. וְאִם לֹא יָדְעוּ לוֹ בֵּית דִּין אֶמְדַּן דַּעַת[7] - נוֹתְנִין לָהּ מִנְּכָסָיו עִשּׂוּר[8] לְפַרְנָסָתָהּ.

5) אפילו אם היה יותר מעישור נכסיו. 6) יינתן לשנייה כדרך שנתן לראשונה בחייו. 7) שלא גר בינינו ולא עמדנו על סוף דעתו אם ווותרן או קמצן היה. 8) חלק עשירי.

ד. הִנִּיחַ בָּנוֹת רַבּוֹת - כֹּל שֶׁתָּבוֹא לְהִנָּשֵׂא[9], נוֹתְנִין לָהּ עִשּׂוּר הַנְּכָסִים. וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה רִאשׁוֹנָה. וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שְׁנִיָּה. וְאִם בָּאוּ כֻּלָּן לְהִנָּשֵׂא כְּאַחַת - רִאשׁוֹנָה נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר, וְהַשְּׁנִיָּה - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה רִאשׁוֹנָה, וְהַשְּׁלִישִׁית - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שְׁנִיָּה, וְכֵן אֲפִלּוּ הֵן עֶשֶׂר, וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת כָּל הָעִשּׂוּרִים בְּשָׁוֶה[10], וּשְׁאָר הַנְּכָסִים לָאַחִים.

9) כי אין הבת נוטלת לפרנסתה אלא לזמן נישואיה. 10) וכל זה כדי לברר חלק הבנים ולהניח להם ירושה כדין תורה, כי אילו היו הבנות נוטלות כל אחת עישור נכסים ממש לא היה נשאר לבנים כלום ונמצאת ירושה של תורה נדחית מפני פרנסת הבנות שאינה אלא תקנת חכמים.

ה. עִשּׂוּר זֶה שֶׁהוּא לְפַרְנָסָה אֵינוֹ מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ, אֲפִלּוּ לְפִי תַּקָּנַת חֲכָמִים (הָרִאשׁוֹנִים) וְאַחֲרוֹנִים, אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע[11]. וְיֵשׁ לָהּ[12] לִגְבּוֹת עִשּׂוּר זֶה מִשְּׁכִירוּת הַקַּרְקַע[13]. וְאִם רָצוּ הָאַחִין לִתֵּן לָהּ מָעוֹת כְּנֶגֶד עִשּׂוּר הַקַּרְקַע - נוֹתְנִין[14].

11) אף על פי שהחכמים האחרונים (הגאונים) תקנו להגבות הכתובה ושאר תנאיה גם מן המטלטלין, - עישור זה, שאינו מ"תנאי כתובה", אינו אלא מן הקרקע. וכל זה אינו אלא ב"עישור נכסים", אבל כשאומדין דעת האב - גובה היא אפילו מן המטלטלין. 12) יכולה. 13) העומדת להגבות (שזה שכבר נגבה הוא מטלטלין). ואף על פי שכבר עברה חצי שנה מיום שהשכיר האב - כיון שעדיין לא נגבה השכר, הרי זה כקרקע, כי אין שכירות משתלמת אלא בסוף השנה. 14) כדין כל בעל חוב הגובה את חובו מהלווה בחייו. ואילו הייתה בעלת חוב של אביהם, הייתה נוטלת רק מהזיבורית ובשבועה כדין הבא להיפרע מנכסי יתומים.

ו. הַבַּת בְּעִשּׂוּר זֶה כְּבַעַל חוֹב שֶׁל אַחִין הִיא, לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן הַבֵּינוֹנִית בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְאִם מֵתוּ הָאַחִין - נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן בְּנֵיהֶם מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה[15]; שֶׁהֲרֵי הִיא נִפְרַעַת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, וְהַבָּא לִפְרַע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא יִפְרַע אֶלָּא מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

15) שלא נטלה מן הנכסים כלום.

ז. וְהָאַחִים שֶׁמָּכְרוּ אוֹ מִשְׁכְּנוּ קַרְקַע אֲבִיהֶם - הַבַּת טוֹרֶפֶת מִן הַלָּקוֹחוֹת פַּרְנָסָתָהּ[16], כְּדֶרֶךְ שֶׁטּוֹרְפִים כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת מִן הַלָּקוֹחוֹת[17], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

16) ובשבועה. 17) הואיל ופרנסה דבר קצוב הוא, היה להם להיזהר שלא לקנות קרקעות שהם כסכום פרנסתה (אבל מזונות האשה והבנות הואיל ואין להם קצבה אין מוציאים להם מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם).

1 **ח. מִי שֶׁהִשִּׁיא בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וְנִשְׁאֲרוּ קְטַנּוֹת וּמֵת**
2 **בְּלֹא בֵּן - אֵין נוֹטְלִין פַּרְנָסָה לַקְּטַנּוֹת וְאַחַר כָּךְ**
3 **חוֹלְקוֹת הַנְּכָסִים, אֶלָּא חוֹלְקוֹת כֻּלָּן בְּשָׁוֶה[18].**

18) כי לא תוקנה פרנסה לבנות אלא כשיש שם בנים, שהבנות אינן יורשות כלום. אבל בשעה שיורשות - כולן שוות.

4 **ט. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָּנוֹת וָבֵן, וְקָדְמָה רִאשׁוֹנָה**
5 **וְנָטְלָה עִשָּׂרוֹן נְכָסִים[19], וְלֹא הִסְפִּיקָה הַשֵּׁנִית לִגְבּוֹת**
6 **עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן וְנָפְלוּ כָּל הַנְּכָסִים לִשְׁתֵּיהֶן[20] - אֵין**
7 **הַשְּׁנִיָּה נוֹטֶלֶת עִשָּׂרוֹן, אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[21], וְזָכְתָה**
8 **הָרִאשׁוֹנָה בָּעִשָּׂרוֹן שֶׁלָּהּ.**

19) כדינה, שהרי הבן יורש הכול. 20) ושתיהן יורשות בשווה. 21) ואין אומרים תיטול השנייה עישור נכסים תחילה כמו שנטלה ראשונה ואחרי כן יחלוקו אלא ראשונה זכתה, ובת על הבת אין לה עישור נכסים שהרי שתיהן שוות בירושה.

9 **י. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָה: אַל תְּפַרְנְסוּ בְּנוֹתַי מִנְּכָסַי**
10 **- שׁוֹמְעִים לוֹ, שֶׁאֵין זֶה מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[22].**

22) אלא חוב על היתומים, ולפיכך אם ציווה האב שלא לפרנסן אין עליהם חוב כלל.

11 **יא. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת - כְּבָר בֵּאַרְנוּ**
12 **שֶׁמְּזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה קוֹדְמִין לְמְזוֹנוֹת הַבַּת. וְכֵן אִם**
13 **נִשֵּׂאת הַבַּת - אֵינָהּ נוֹטֶלֶת עִשָּׂרוֹן נְכָסִים מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת**
14 **הָאַלְמָנָה[23]. וַאֲפִלּוּ מֵתָה הַבַּת אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - אֵין**
15 **הַבַּעַל יוֹרֵשׁ פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לְהִנָּתֵן לָהּ[24]; שֶׁהֲרֵי**
16 **הַנְּכָסִים כֻּלָּן בְּחֶזְקַת הָאַלְמָנָה שֶׁתְּהֵא נִזּוֹנֶת מֵהֶן.**

23) נלמד מדין מזונות הנ"ל, שאם במזונותיה שהן מתנאי כתובה אמרו כן, קל וחומר לעישור נכסים שאינו אלא תקנת חכמים. וטעם הדבר: מפני שהאלמנה היא בעלת חוב של האב ואילו הבת היא בעלת חוב של האחים. 24) ואין אומרים איש נכרי הוא זה, ואינו יורש של אב אלא של אשתו, ויש לו דין לוקח, ואין מוציאים למזון האלמנה מנכסים משועבדים, אלא לטובת האשה, עשאוהו כיורש. ומיורש מוציאים למזון האלמנה.

17 **יב. קְטַנָּה יְתוֹמָה שֶׁהִשִּׂיאַתָּהּ אִמָּהּ אוֹ אַחֶיהָ**
18 **לְדַעְתָּהּ[25], וְנָתְנוּ לָהּ מֵאָה אוֹ חֲמִשִּׁים זוּז - יְכוֹלָה**
19 **הִיא מִשֶּׁתַּגְדִּיל לְהוֹצִיא מִיָּדָם פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לָהּ,**
20 **אוֹ בְּאֵמְדַּן דַּעַת[26] הָאָב אוֹ בְּעִשָּׂרוֹן הַקַּרְקָעוֹת[27].**
21 **וַאֲפִלּוּ לֹא הָיוּ הָאַחִין זָנִין אוֹתָהּ[28], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא**
22 **מָחֲתָה[29] בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין, מִפְּנֵי שֶׁהַקְּטַנָּה אֵינָהּ בַּת**
23 **מֶחָאָה[30].**

25) בהסכמתה. 26) כמה היה בדעתו ליתן לה לפרנסה. 27) אם לא ידע לו בית דין אומדן דעת. 28) ולא היה לה להתבייש ולמחות. 29) התנגדה, מלשון הכתוב (דניאל ד, לב): "וְלָא אִיתַי דִּי יְמַחֵא בִּידֵהּ". 30) אינה יודעת למחות ואין מחילתה מחילה ואפילו גדלה משנשאת ולא תבעה תיכף, לא אבדה פרנסתה כשתמחה, שכל שלא אבדה בשעת נשואיה שוב אינה צריכה למחות.

24 **יג. נִשֵּׂאת הַבַּת אַחַר שֶׁגָּדְלָה, בֵּין נַעֲרָה בֵּין בּוֹגֶרֶת,**
25 **וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ - אֲבִדָה פַּרְנָסָתָהּ[31]. וְאִם מִחֲתָה**
26 **בְּעֵת נִשּׂוּאֶיהָ[32] - הֲרֵי זוֹ מוֹצִיאָה אֶת הָרָאוּי לָהּ כָּל**
27 **זְמַן שֶׁתִּרְצֶה. בָּגְרָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּין שֶׁבָּגְרָה**
28 **אַחַר מוֹתוֹ בֵּין שֶׁהִנִּיחָהּ בּוֹגֶרֶת, אִם פָּסְקוּ הָאַחִין**
29 **מִלָּתֵת מְזוֹנוֹתֶיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּמוֹ**
30 **שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְשָׁתְקָה וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ אָבְדָה**
31 **פַּרְנָסָתָהּ; לֹא פָּסְקוּ הָאַחִים מְזוֹנוֹתֶיהָ וְזָנוּ אוֹתָהּ**
32 **בַּבֶּגֶר[33], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מִחֲתָה, לֹא אֲבִדָה פַּרְנָסָתָהּ**
33 **כָּל זְמַן שֶׁהֵן זָנִין אוֹתָהּ; שֶׁיֵּשׁ לָהּ לִטְעֹן: מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
34 **זָנִין אוֹתָהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין, וְהִיא עֲדַיִן לֹא**
35 **נִשֵּׂאת[34], מִפְּנֵי זֶה לֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ[35].**

31) שתיקתה זוהי מחילתה. 32) בנערותה. 33) מרצונם הטוב, ולא מחמת חיוב. 34) אבל אם בגרה ונשאה צריכה למחות אף על פי שהם זנים אותה. 35) מפני הבושה.

36 **יד. מִי שֶׁצִּוָּה לָתֵת לְבִתּוֹ כָּךְ וְכָךְ מָעוֹת לְפַרְנָסָתָהּ**
37 **לִקַּח בָּהֵן קַרְקַע, בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע בֵּין שֶׁהָיָה**
38 **בָּרִיא, וָמֵת, וַהֲרֵי הַמָּעוֹת בְּיַד הַשָּׁלִישׁ[36], וְאָמְרָה**
39 **הַבַּת: תְּנוּ אוֹתָם לְבַעְלִי, כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהֶן**
40 **- אִם הָיְתָה גְּדוֹלָה וְנִשֵּׂאת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ[37], וְאִם**
41 **עֲדַיִן מְאֹרֶסֶת הִיא - יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ מַה שֶׁהַשְּׁלִישׁ**
42 **בְּיָדוֹ[38], וְאִם עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא - אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת, אֵין**
43 **שׁוֹמְעִין לָהּ[39], אֶלָּא יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה הָאָב[40].**

36) אדם שלישי הנאמן על שני הצדדים. 37) "שאף האב לא עלה בדעתו למסרן ביד שליש אלא עד שתינשא שמשנשאת הבעל זכאי לאכול פירות". 38) יקנה השדה, ואין שומעים לה, שמצוה לקיים דברי המת בין אם המְצַוֶּה שכיב מרע ובין אם הוא בריא. 39) "אין מעשה קטנה כלום". 40) ליקח בהן קרקע. כי לטובתה נתכוון שלא יוציא בעלה המעות ויפסיד. ואפילו אומרת: נאמן בעלי עלי שלא יעכבן לעצמו, תנו אותן לו, והוא יקנה לי שדה כאשר ארצה, - אין שומעין לה.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל דיני מציאת האשה ומעשה ידיה, מלאכות שעושה לבעלה, המדיר אשתו שלא תעשה מלאכה, השימוש שהאשה עושה בעצמה לבעלה, מלאכות שהנדה עושה לבעלה, האשה ששברה כלים בשעת מלאכתה, אשה שמנעה עצמה מכל המלאכות, דיני מינקת וחיובי הנקה, התובעת בנה או בתה עמה אחרי שגמלתו.

44 **א. מְצִיאַת הָאִשָּׁה וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְבַעְלָהּ[2]. וּמַה הִיא**

עוֹשָׂה לוֹ? הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[3]. מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לֵאֲרֹג - אוֹרֶגֶת, לִרְקֹם[4] - רוֹקֶמֶת, לִטְווֹת צֶמֶר אוֹ פִּשְׁתִּים - טוֹוָה. וְאִם לֹא הָיָה דֶּרֶךְ נְשֵׁי הָעִיר לַעֲשׂוֹת כָּל הַמְּלָאכוֹת הָאֵלּוּ - אֵינוֹ כּוֹפֶה אֶלָּא לִטְווֹת[5] הַצֶּמֶר בִּלְבַד[6], שֶׁהַפִּשְׁתָּן מַזִּיק אֶת הַפֶּה וְאֶת הַשִּׂפָתַיִם[7]. וְהַטְּווּיָה הִיא הַמְּלָאכָה הַמְיֻחֶדֶת לְנָשִׁים[8], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אִשָּׁה חַכְמַת לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ.

2) משנה, כתובות סה, ב. מציאה - משום איבה, שהרי בעלה נותן לה מזונות, ואם תעכב מציאתה לעצמה יבואו לידי קטטה (כתובות צו. ובבא־מציעא יב:). וב'ירושלמי' (כתובות פ"ו ה"א) אמרו: "שלא תהא מברחת משל בעלה, ואומרת מציאה מצאתי". מעשה ידיה - תחת מזונותיה (כתובות נח:), וכמבואר לעיל פי"ב ה"ד. 3) תוספתא כתובות פ"ה ה"ג. 4) תפירת צורות שונות על האריג בחוטים צבעוניים לשם נוי וקישוט. 5) ראה להלן הערה ז. 6) תוספתא, שם. 7) כתובות סא, ב: "מסריח את הפה ומשרבט את השפתיים", משרבט - פושטן כמין שרביט עד שנעשות גדולות ע"י שצריכה לשרות החוט תמיד ברוק (רש"י שם). 8) ולפיכך אינו כופה אלא על הטויה, אבל לא על האריגה והרקמה, אע"פ שהן מלאכות חשובות וקלות ('מעשה רוקח'). [וכן אמרו ביומא סו, ב: "אין חכמה לאשה אלא בפלך, וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". וכן נראה במשנה (כתובות סד:) שאמרו: "ומה היא עושה לו, משקל חמשה סלעים שתי ביהודה, שהם עשרה סלעים בגליל. או משקל עשרה סלעים ערב ביהודה, שהן עשרים סלעים בגליל" - הרי שכל המדובר בטוויית החוטים]. ורבינו השמיט שיעורים אלו, מפני שסובר שאין קצבה זו בכל המקומות אלא הכל כמנהג המדינה (מגיד־משנה).

ב. דָּחֲקָה[9] עַצְמָהּ וְעָשְׂתָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ - הַמּוֹתָר לַבַּעַל[10]. הָיָה לוֹ[11] מָמוֹן הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ הָיָה לָהּ[12] כַּמָּה שִׂפָחוֹת - אֵינָהּ יוֹשֶׁבֶת לְבַטָּלָה בְּלֹא מְלָאכָה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[13]. אֲבָל אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֶלָּא לְפִי רֹב הַמָּמוֹן מְמַעֶטֶת בִּמְלָאכָה[14].

9) התאמצה. 10) כתובות סו, א. 11) ובכת"י התימנים: "לה". 12) ובכת"י התימנים: "היו להם". 13) משנה בכתובות נט, ב. כרבי אליעזר, והלכה כמותו (שם סא:). זמה - פריצות, זנות. 14) שם, וכמבואר בסמוך ה"ו.

ג. הַמַּדִּיר[15] אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל[16] - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[17]. וְכֵן כָּל אִשָּׁה רוֹחֶצֶת לְבַעְלָהּ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת לוֹ אֶת הַכּוֹס[18], וּמַצַּעַת לוֹ אֶת הַמִּטָּה[19], וְעוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי בַּעְלָהּ, כְּגוֹן שֶׁתִּתֵּן לוֹ מַיִם אוֹ כְּלֵי אוֹ תִּטֹּל מִלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אֲבָל אֵינָהּ עוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי אָבִיו אוֹ בִּפְנֵי בְּנוֹ[20].

15) בכת"י התימנים: "והמדיר", והוא מקושר לסוף ה"ב. והלכה הבאה, מתחילה: וכן כל אשה וכו'. 16) שאסר הנאתו עליה אם תעשה מלאכה, אבל אם אמר: הריני אוסר עליך לעשות מלאכה, אין בדבריו כלום, וכמבואר בביאורנו לעיל פי"ב הכ"ד. ואפילו לא אסר עליה לשחק בכלבים, שאין חשש שתבוא לידי שעמום - יש חשש שתבוא לידי זימה. 17) משנה בכתובות נט, ב. וכרבי אליעזר (שם, סא:). ראה למעלה הערה יב. 18) שם סא, א. מוזגת - יוצקת. 19) פורסת סדין ולבדין, דבר שאינו טורח כדי שתתחבב עליו (רש"י שם). ורבינו בפירוש המשנה (כתובות פ"ה מ"ו) אומר: "שאלו הענינים אינו מותר לו לאדם שישתמש לו אלא מאשתו, לפי . . . שאין משתמשים באשה ואין הפרש בין שפחה או זולתה, בין גדולה בין קטנה". ושני הטעמים מובאים ב'ירושלמי' שם. 20) כתובות סא, ב.

ד. וּמְלָאכוֹת אֵלּוּ עוֹשָׂה אוֹתָן הִיא בְּעַצְמָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת - אֵין עוֹשִׂין מְלָאכוֹת אֵלּוּ לַבַּעַל אֶלָּא אִשְׁתּוֹ[21].

21) כבר ביאר רבינו בפירושו למשנה הנ"ל, שאין משתמשים באשה אלא באשתו. ורש"י בכתובות סא, א מפרש: "חכמים השיאוה עצה טובה להנהיג זאת בישראל" כדי שתתחבב עליו.

ה. יֵשׁ מְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ בִּזְמַן שֶׁהֵן עֲנִיִּים, וְאֵלּוּ הֵן: אוֹפָה הַפַּת בַּתַּנּוּר[22]. וְעֶזְרָא תִּקֵּן, שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה מַשְׁכֶּמֶת וְאוֹפָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַפַּת מְצוּיָה לַעֲנִיִּים[23]. וּמְבַשֶּׁלֶת אֶת הַתַּבְשִׁילִין. וּמְכַבֶּסֶת אֶת הַבְּגָדִים. וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[24]. וְנוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ, אֲבָל לֹא לִפְנֵי בְּקָרוֹ[25]. וּמַטְחֶנֶת. כֵּיצַד מַטְחֶנֶת? יוֹשֶׁבֶת בָּרֵחַיִם[26] וּמְשַׁמֶּרֶת[27] הַקֶּמַח, וְאֵינָהּ טוֹחֶנֶת[28]. אוֹ מְחַמֶּרֶת אַחַר הַבְּהֵמָה[29], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְטְלוּ הָרֵחַיִם. וְאִם הָיָה דַּרְכָּן לִטְחֹן בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד - טוֹחֶנֶת[30].

22) אבל לא באלפס או על גבי גחלים, שאין זה מנהג העולם ('מעשה רוקח'). 23) בבא־קמא פב, א. 24) כתובות נט, ב. 25) שם, סא, ב. וכגירסת ספרי ספרד, וכן הוא ברי"ף שם. והטעם בזה הוא: לפי שבהמה מיוחדת לו לרכיבה, ולכן נותנת היא תבן לפניה, שזהו לצורך גופו של הבעל, אבל לפני בקרו העומד לחרוש שאינו לצורך גופו של הבעל - אינה נותנת תבן ('שיטה מקובצת' שם). 26) בבית הטחנה. 27) מנפה. ולדעת ה'טור' (אהע"ז סי' ס) הכוונה לשמירה ממש. 28) אין היא בעצמה טוחנת בריחיים גדולים במקום בהמה - שזה טורח גדול, אלא "מטחנת" מכינה צרכי טחינה. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ואצה בטוחנת". 29) מנהיגה את הבהמה המסובבת את הריחיים. 30) כתובות נט, ב.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲנִיִּים; אֲבָל אִם הִכְנִיסָה לוֹ שִׂפְחָה אַחַת אוֹ נְכָסִים שֶׁרָאוּי לִקְנוֹת מֵהֶן שִׂפְחָה אַחַת, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ שִׂפְחָה אַחַת אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ מָמוֹן כְּדֵי לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ שִׂפְחָה אַחַת[31] - אֵינָהּ מַטְחֶנֶת, וְלֹא

אוֹפֶה, וְלֹא מְכַבֶּסֶת[32], וְלֹא נוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ[33]. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת אוֹ נְכָסִים הָרְאוּיִין לִקְנוֹת מֵהֶן שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת אוֹ שֶׁהָיָה רָאוּי לִקְנוֹת שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת - אֵינָהּ מְבַשֶּׁלֶת, וְאֵינָהּ מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[34], אֶלָּא נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ לַשִּׁפְחָה לְהָנִיק.

31) שם, סא, א: "אחד שהכניסה לו משלה, ואחד שמצאה לו משלו" - לפי גירסת הרי"ף, וגרסתנו: "ואחד שצמצמה לו משלה", וראה ב'תוספות' שם. 32) שם נט, ב. 33) ובר"ן לנדרים פא, ב מבואר שאינה פטורה מנתינת תבן עד שיהיו לה ארבע שפחות, וכן בראב"ש שם. 34) כתובות, שם.

ז. נִמְצְאוּ כָּל הַמְּלָאכוֹת שֶׁכָּל אִשָּׁה[35] עוֹשָׂה אוֹתָן לְבַעְלָהּ - חָמֵשׁ מְלָאכוֹת: טוֹוָה, וְרוֹחֶצֶת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס, וּמַצַּעַת אֶת הַמִּטָּה, וְעוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בְּפָנָיו. וְהַמְּלָאכוֹת שֶׁמִּקְצָת הַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת אוֹתָן וּמִקְצָתָן אֵינָן עוֹשׂוֹת[36] - שֵׁשׁ מְלָאכוֹת: מַטְחֶנֶת, וּמְבַשֶּׁלֶת, וְאוֹפֶה, וּמְכַבֶּסֶת, וּמְנִיקָה, וְנוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ.

35) בין עניה בין עשירה. 36) כשיש להן שפחה.

ח. כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ - נִדָּה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ. חוּץ מִמְּזִיגַת הַכּוֹס, וְהַצָּעַת הַמִּטָּה, וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[37]. גְּזֵרָה מִשּׁוּם הִרְהוּר שֶׁמָּא יָבֹא לִבְעֹל. לְפִיכָךְ מַצַּעַת מִטָּתוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס וְאֵינָהּ נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ בְּיָדוֹ כְּדַרְכָּהּ תָּמִיד אֶלָּא מַנַּחַת אוֹתוֹ עַל הָאָרֶץ אוֹ עַל הַכְּלִי אוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן וְהוּא נוֹטְלוֹ[38].

37) כתובות סא, א. כי אלו הם דברים של קירוב וחיבה. הרחצת פניו - אפילו הוא רוחץ והיא יוצקת המים שאינה נוגעת בגופו, כי נגיעת גופו אפילו בלא רחיצת פניו אסורה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"א הי"ח (והשווה שם הי"ט). ודברים אלו אסורים אפילו בעת ספירת שבעה ימים נקיים, כמבואר שם (מגיד־משנה). 38) כתובות, שם.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁבְרָה כֵּלִים בְּעֵת שֶׁעָשְׂתָה מְלָאכוֹתֶיהָ[39] בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ - פְּטוּרָה. וְאֵין זֶה מִן הַדִּין, אֶלָּא תַּקָּנָה. שֶׁאִם אֵין אַתָּה אוֹמֵר כֵּן - אֵין שָׁלוֹם בְּתוֹךְ הַבַּיִת לְעוֹלָם, אֶלָּא נִמְצֵאת נִזְהֶרֶת וְנִמְנַעַת מֵרֹב הַמְּלָאכוֹת, וְנִמְצֵאת קְטָטָה בֵּינֵיהֶם[40].

39) [ב"ירושלמי" (כתובות פ"ט ה"ד) לא מפורש ששברה בעת מלאכה ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כט). ונראה שכוונת רבינו היא שהשבירה היתה בלי כוונה, ועי' משנה־למלך]. 40) "ירושלמי" כתובות, שם.

י. כָּל אִשָּׁה שֶׁתִּמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה מִן הַמְּלָאכוֹת שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לַעֲשׂוֹתָן - כּוֹפִין אוֹתָהּ[41] וְעוֹשָׂה, אֲפִלּוּ בַּשּׁוֹט[42]. טָעַן הוּא שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה, וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינָהּ נִמְנַעַת מִלַּעֲשׂוֹת - מוֹשִׁיבִין אִשָּׁה בֵּינֵיהֶן[43] אוֹ שְׁכֵנִים. וְדָבָר זֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁאֶפְשָׁר בַּדָּבָר.

41) ואפילו אומרת: "איני ניזונת ואיני עושה" שאין כופים אותה לעשות, כמבואר לעיל פי"ב ה"ד, אינה פטורה אלא מטוויית הצמר, אבל שאר מלאכות שאשה עושה לבעלה לצרכי הבית חייבת בהן, כמו שכתב 'מגיד משנה' לעיל שם (כסף־משנה כאן). ואין דנים אותה כמורדת (למעלה פי"ד ה"ח) שאינה נקראת מורדת אלא אם מרדה מתשמיש (כתובות סג:). 42) ראה למעלה פט"ו ה"ז. וכן כתב הר"ן ברי"ף (כתובות סג:) בשם גאון. והראב"ד כותב: "מעולם לא שמעתי ייסור שוטים לנשים". 43) ואף־על־פי שאשה פסולה לעדות - האמינו כאן לאשה משום שלום בית, ומטעם זה לא חייבוה להשבע ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כח).

יא. הָאִשָּׁה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - פּוֹחֲתִין לָהּ מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּמוֹסִיפִין לָהּ עַל מְזוֹנוֹתֶיהָ יַיִן וּדְבָרִים שֶׁיָּפִין לֶחָלָב[44]. פָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת הָרְאוּיוֹת לָהּ[45], וַהֲרֵי הִיא מִתְאַוָּה לֶאֱכֹל יוֹתֵר אוֹ לֶאֱכֹל מַאֲכָלוֹת אֲחֵרוֹת מִפְּנֵי חֳלִי הַתַּאֲוָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּבִטְנָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת מִשֶּׁלָּהּ[46] כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה. וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַכֵּב וְלוֹמַר, שֶׁאִם תֹּאכַל יוֹתֵר מִדַּאי אוֹ תֹּאכַל מַאֲכָלִים רָעִים - יָמוּת הַיָּלָד[47], מִפְּנֵי שֶׁצַּעַר גּוּפָהּ קוֹדֵם[48].

44) כתובות סד, ב. ודף סה, ב. 45) [ראה למעלה פי"ב ה"י שפוסקים לאשה מזונות כלאדם בינוני, ולא כלחולה וגרגרן]. 46) כן מפרש רבינו מה שאמרו בברייתא (כתובות ס:) "פסקה קמעא אוכלת הרבה - משלה", ועיי"ש ברש"י ולהלן בדברי רבינו בהלכה יב. 47) בברייתא שם, מפורש להיפך: "לא תאכל עמו דברים הרעים לחלב". ואולי היתה לרבינו נוסחא אחרת שם. 48) כן אמר רבי יוסי בנדרים פ, ב - במעין של בני העיר שאינו מספיק לכביסת בני העיר וגם לשתיה לבני עיר אחרת, שכביסתם של בני העיר קודמת לשתייתם של בני העיר האחרת, שצער גופם קודם לחיי אחרים ('בית שמואל' סי' פ ס"ק טו).

יב. יָלְדָה תְּאוֹמִים - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק שְׁנֵיהֶם, אֶלָּא מְנִיקָה אֶחָד וְשׂוֹכֵר הַבַּעַל מְנִיקָה לַשֵּׁנִי[49]. הֲרֵי שָׂרְצָתָה הָאִשָּׁה לְהָנִיק בֵּן חֲבֵרְתָּהּ עִם בְּנָהּ - הַבַּעַל מְעַכֵּב, וְאֵינוֹ מַנִּיחָהּ אֶלָּא לְהָנִיק בְּנוֹ בִּלְבַד[50].

49) "ירושלמי" כתובות פ"ה ה"ו. 50) שם, מדקדוק לשון המשנה "ומניקה את בנה", בנה - ולא שנים, בנה - ולא בן חברתה.

יג. נָדְרָה שֶׁלֹּא לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ - כּוֹפָה אוֹתָהּ[51] וּמְנִיקָתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[52], אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה. הִיא אוֹמֶרֶת: אֲנִי אֲנִיק אֶת בְּנִי, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתָּנִיק אִשְׁתּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּיֵּל -

אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת, שׁוֹמְעִין לָהּ;
שֶׁצַּעַר הוּא לָהּ לִפְרֹשׁ מִבְּנָהּ[53].

51) שהיא משועבדת להניק, ואין הנדר חל כלל (כתובות נט:). 52) שהוא סוף זמן ההנקה (שם ס.). 53) שם סא, א. ולפי זה, אפילו אם בעלה יתן לה תינוק אחר להניק (שאין לה צער חלב) ג"כ שומעים לה משום צער פרישותה מבנה (ר'בית שמואל' אהע"ז סי' פב, ס"ב). ורש"י פירש: החלב רב בדדיה ומצערה.

יד. הָיְתָה עֲנִיָּה שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ, וַהֲרֵי הוּא עָשִׁיר שֶׁרָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא תָנִיק אִשְׁתּוֹ[54], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ שְׁפָחוֹת, אִם לֹא רָצְתָה לְהָנִיק - שׁוֹכֵר מְנִיקָה אוֹ קוֹנֶה שִׁפְחָה; מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת[55].

54) כגון שיש לו נכסים הראויים לקנות מהם שתי שפחות, כמבואר לעיל ה"ו. 55) כתובות סא, א. שנאמר (בראשית ג, כ): "כי היא היתה אם כל חי - לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה".

טו. הִיא אוֹמֶרֶת: רָאוּי הוּא לִשְׂכֹּר אוֹ לִקְנוֹת שִׁפְחָה, וְהוּא אוֹמֵר אֵינוֹ רָאוּי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, וְאֵין כָּאן מָקוֹם לִשְׁבוּעָה[56].

56) לומר לו השבע שבועת היסת ותפטר, שהוא אינו חייב לה כלום, אלא היא משועבדת להניק את בנה, וכל שהיא רוצה להפקיע עצמה משעבודה - עליה להביא ראיה (מגיד־משנה).

טז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק[57]. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - נוֹתֵן לָהּ שְׂכָרָהּ וּמְנִיקָתוֹ, וְאִם לֹא רָצְתָה - נוֹתֶנֶת לוֹ אֶת בְּנוֹ וְהוּא מְטַפֵּל בּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הֵנִיקָה אוֹתוֹ עַד שֶׁהִכִּירָהּ; אֲבָל אִם הִכִּירָהּ, וַאֲפִלּוּ הוּא סוֹמֵא - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, מִפְּנֵי סַכָּנַת הַוָּלָד[58], אֶלָּא כּוֹפִין אוֹתָהּ וּמְנִיקָה אוֹתוֹ בְּשָׂכָר עַד אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[59].

57) שאינה משועבדת לו יותר (כתובות נט:). 58) אע"פ שאינו מכירה בראיה, מכירה בטעם ובריח (שם ס.), ואינו רוצה לינוק מאשה אחרת. ולא נתן רבינו שיעור לזמן ההכרה, שאין כל התינוקות שוים בזה, אלא כל אחד לפי חריפותו, וכמו שאמרו ב'ירושלמי' (שם): שמואל אמר מכיר אני את מילדתי, שהבחנתי בה בצאתי מרחם אמי, ומאז אני מכירה. 59) "ואם אין לו, כופים אותה ומניקתו" (אהע"ז סי' פב ס"ה). והטעם, שהרי גם אשה חייבת במצות צדקה, וכשם שעשירה חייבת לזון את בנה מחמת צדקה, וכופין על הצדקה, כך זו שהיא עשירה בחלב שבדדיה, כופים אותה להניק את בנה משום צדקה (בני אהובה).

יז. הַגְּרוּשָׁה אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[60] אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ, אֲבָל נוֹתֵן לָהּ יוֹתֵר עַל שְׂכָרָהּ דְּבָרִים שֶׁהַקָּטָן צָרִיךְ לָהֶן מִכְּסוּת וּמַאֲכָל וּמַשְׁקֶה וְסִיכָה וְכַיּוֹצֵא בָזֶה[61]. אֲבָל הַמְעֻבֶּרֶת - אֵין לָהּ כְּלוּם[62].

שָׁלְמוּ חֲדָשָׁיו[63] וּגְמָלַתּוּ, אִם רָצְתָה הַמְגֹרֶשֶׁת שֶׁיִּהְיֶה בְּנָהּ אֶצְלָהּ - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן שֵׁשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת[64], אֶלָּא כּוֹפִין אֶת אָבִיו וְנוֹתֵן לוֹ מְזוֹנוֹת וְהוּא אֵצֶל אִמּוֹ. וְאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים, יֵשׁ לָאָב לוֹמַר: אִם הוּא אֶצְלִי - אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת, וְאִם הוּא אֵצֶל אִמּוֹ - לֹא אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת[65]. וְהַבַּת אֵצֶל אִמָּהּ לְעוֹלָם[66], וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֵׁשׁ.

60) כתובות טו, ב. 61) שחייב הוא במזונות בניו עד שיהיו בני שש, כמבואר למעלה יב, יד. 62) ולכשתלד, יתן לה בעלה שכר הנקה. ואם רצתה, נותנת לו בנו והולכת לה. 63) כ"ד חדשי ההנקה. 64) כתובות סה, ב. שעד גיל זה הוא כרוך אחרי אמו וצריך לה, וכן אמרו (עירובין פב:): "בן שש בצוות אמו נוח לו". והראב"ד חולק: "אין הדעת סובלת שנכוף את האב להפריש בנו ממנו עד שיהא בן שש, והלא הוא חייב לחנכו בתורה בן ארבע ובן חמש, ואיך יחנכנו והוא גדל בין הנשים". אולם רבינו בהלכות תלמוד תורה (ב, ב) כותב: "מכניסים את התינוקות להתלמד כבן שש. . . ופחות מבן שש אין מכניסים אותו". ואם כוונת הראב"ד למה שאמרו (סוכה מב.): "קטן היודע לדבר, אביו מלמדו תורה וקריאת שמע", ומבואר ג"כ בהל' תלמוד תורה (א, ו) שמלמדו פסוקים בודדים, דבר זה יכול הוא לחנכו אצל אמו כשיבוא אצלו לפעמים (מגיד־משנה). 65) שמאז והלאה, עליו לחנכו וללמדו תורה. 66) כתובות קב, ב. שהיא צריכה לאמה לטפל בה בגידוליה ובתמרוקי הבנות, שאין האב מצוי בהם, וגם פטורה מתלמוד תורה, כמבואר בהל' תלמוד תורה (א, יג), ולפיכך טובת הבת להתגדל אצל אמה ('פרישה', אהע"ז סי' פב ס"ח). והשווה פירוש המשנה (כתובות פי"ב מ"א): "לה הבחירה בבת - ולאב הבחירה בבן".

יח. כֵּיצַד? הָיָה הָאָב רָאוּי לִצְדָקָה - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָרָאוּי לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ[67] וְזָנִין אוֹתָהּ[68] וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ[69]. וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת הָאֵם לְאַחֵר - בִּתָּהּ אֶצְלָהּ, וְאָבִיהָ זָן אוֹתָהּ מִשּׁוּם צְדָקָה עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. וְתִזּוֹן מִנְּכָסָיו אַחַר מוֹתוֹ בִּתְנָאֵי כְּתֻבָּה וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ. וְאִם לֹא רָצְתָה הָאֵם שֶׁיִּהְיוּ בָּנֶיהָ אֶצְלָהּ אַחַר שֶׁגְּמָלָתַן, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ. וְנוֹתֶנֶת אוֹתָן לַאֲבִיהֶן[70], אוֹ מַשְׁלֶכֶת אוֹתָן לַקָּהָל - אִם אֵין לָהֶן אָב - וְהֵן מְטַפְּלִין[71] בָּהֶן.

67) בתורת צדקה. כמבואר לעיל (פי"ב, הט"ו). 68) עד שתבגר, כמבואר למעלה פי"ב הט"ו. 69) כתובות קב, ב. "ואם נראה לבית־דין שטוב לה יותר לישב עם בית אביה, אין האם יכולה לכוף שתשב עמה" (שו"ע אהע"ז סי' פב ס"ז). 70) או ליורשי האב, כמבואר ביבמות מב, ב. 71) שאין חיוב לאשה לגדל בניה (מגיד־משנה). ולדעת בעל 'מעשה רוקח' מחוייבת היא לפרנס בניה משום צדקה, כי גם האשה חייבת בצדקה (ראה קידושין ח:), אלא הואיל ורוצה להנשא, והדבר ידוע שאנשים ימנעו מלישאנה מכח משא הבן, ואפילו היא עשירה אין אדם נוטה לגדל בנים

אחרים, לפיכך היא רוצה למסרו לאביו או להשליכו לקהל, אבל זה ודאי שהיא חייבת בהחזקתו, כפי עשרה וממונה.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין ירושת הבעל בנכסי אשתו ואשה האסורה לו, וקטנה וחרשת לענין זה, דיני נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל לענין מכירת האיש, ומכירת האשה ושומרת־יבם, כתובת יבמה, מתנה לאשה על מנת שלא יאכל הבעל פירות, מוכרת כתובתה בטובת הנאה, כפל שמשלם הגנב עבור ולד בהמת מלוג. החובל באשתו, נזק וצער ובושת למי. פקדונות מנשים, עבדים, קטנים.

1 **א. הַבַּעַל קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירֻשַּׁת אִשְׁתּוֹ[2]. וּמֵאֵימָתַי**
2 **יִזְכֶּה בִּירֻשָּׁתָהּ? מִשֶּׁתֵּצֵא מֵרְשׁוּת הָאָב, וְאַף־עַל־פִּי**
3 **שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנְסָה לְחֻפָּה[3]. הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּת**
4 **בַּעְלָהּ - יִירָשֶׁנָּה.**

2) כן כתב רבינו למעלה פי"ב ה"ג, ובפ"א מהל' נחלות ה"ח. וראה יבמות פט, ב. ובבא־בתרא קנח, א. 3) היא ההבאה לביתו והייחוד עמה (למעלה פ"י ה"א).

5 **ב. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאָרְסָה, וּמְסָרָהּ אָבִיהָ לְבַעְלָהּ**
6 **אוֹ לִשְׁלוּחֵי בַּעְלָהּ, אוֹ מְסָרוּהָ שְׁלוּחֵי הָאָב לְבַעְלָהּ**
7 **אוֹ לִשְׁלוּחָיו[4], וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה -**
8 **אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ[5] עֲדַיִן בְּבֵית אָבִיהָ, בַּעְלָהּ**
9 **יוֹרְשָׁהּ[6]. וְכֵן אִם הָלַךְ הָאָב אוֹ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם**
10 **הַבַּעַל, וְנִכְנַס עִמָּהּ בַּעְלָהּ בַּדֶּרֶךְ לְחָצֵר וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ**
11 **שָׁם לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, וּמֵתָה - הֲרֵי זֶה יִירָשֶׁנָּה בַּעְלָהּ[7].**
12 **אֲבָל אִם עַדַיִן הָאָב עִם הַבַּעַל לְהוֹלִיכָהּ לְבֵית בַּעְלָהּ,**
13 **אוֹ שֶׁהָלְכוּ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל אוֹ עִם**
14 **הַבַּעַל, אֲפִלּוּ נִכְנַס הַבַּעַל עִמָּהּ לְחָצֵר לָלוּן כְּדֶרֶךְ**
15 **שֶׁלָּנִין עוֹבְרֵי דְרָכִים בְּפֻנְדָּק אֶחָד - הוֹאִיל וְהָאָב אוֹ**
16 **שְׁלוּחָיו עִמָּהּ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ לְשֵׁם נִשּׂוּאִין,**
17 **אִם מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה אָבִיהָ[8], אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ**
18 **בְּבֵית בַּעְלָהּ.**

4) שהיה האב משלחה לו ע"י שלוחיו, ופגעו בשלוחי הבעל ומסרוה להם. 5) מטלטלין שייחד אביה לנדונייתה. 6) כתובות מח, ב. 7) שמשנתייחדה עמו לשם נישואין, הרי היא ברשות בעלה. 8) שם. ובתלמוד שם הגדירו, כל שהחצר היא שלו, סתם כניסתו עמה היא לשם נישואין, וכל שהחצר היא שלה, סתם כניסתם היא ללון, אם לא שפירשו שהיא לשם נישואין. ורבינו השמיט כל זה מפני שנמשך אחרי הרי"ף, שלא ירד לחלק בזה. ובוודאי כל שנכנסה לחצר שלו ונתייחדה עמו אפילו בסתם הרי היא כנשואה, וזה נכלל במה שכתב למעלה (ה"א): "הואיל ונעשית ברשות בעלה יירשנה", וכאן עוסק רבינו בסתם חצר שאינה שלה ולא שלו. ולפיכך סתמה - ללון, עד שיתייחד עמה לשם נישואין.

19 **ג. וְכֵן אִם הָיְתָה בּוֹגֶרֶת[9] אוֹ יְתוֹמָה אוֹ אַלְמָנָה[10],**
20 **וְהָלְכָה הִיא בְּעַצְמָהּ מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ, וְאֵין**
21 **עִמָּהּ לֹא בַּעְלָהּ וְלֹא שְׁלוּחָיו, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ - אֵין**
22 **הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָהּ[11].**

9) שאין לאביה רשות בה. 10) אע"פ שהיא קטנה, כל שנתאלמנה משנשאת אין לאביה רשות בה, כמבואר למעלה (פ"ג, הי"ב). 11) אע"פ שנתארסה אין בעלה יורשה, כמבואר בכתובות נג, א. ואם בעלה או שלוחיו עמה בדרך לבית בעלה, נעשית ברשותו לענין ירושה אע"פ שעדיין לא נכנסה לחופה. והשווה הל' נדרים (פי"א, הכ"ב).

23 **ד. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ[12] - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ**
24 **בָּהּ קִדּוּשִׁין[13], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִירָשֶׁנָּה[14]. וְכֵן**
25 **הַנּוֹשֵׂא אֶת הַקְּטַנָּה[15], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ**
26 **קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[16], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִירָשֶׁנָּה[17]. אֲבָל**
27 **הַפִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת, אִם מֵתָה - לֹא יִירָשֶׁנָּה.**
28 **וְהַחֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת וּמֵתָה - יִירָשֶׁנָּה[18]; שֶׁהֲרֵי הִיא**
29 **בַּת דַּעַת, וּלְדַעְתָּהּ נִשֵּׂאת, וְזִכְתָּה לוֹ מָמוֹנָהּ[19].**

12) איסור לאו או איסור עשה, וכן ה'שניות' המנויות למעלה (פ"א, ה"ו). 13) בכל אלה קידושין תופסין, כמבואר למעלה (פ"ד הי"ד), פרט לעריות שחייב על ביאתן עונש כרת שאין קידושין תופסין בהן, כמבואר שם הי"ב. 14) תוספתא יבמות פ"ב. 15) יתומה או שיצאת מרשות אביה, כמבואר למעלה (פ"ד, ה"ז). 16) מן התורה, אלא מדברי סופרים, ויכולה למאן ויוצאה בלא גט, כמבואר שם ה"ח. 17) יבמות קח, א. אבל "הנושא את הקטנה שאינה צריכה מיאון (כגון שהיא פחותה מבת שש, ראה למעלה פ"ד, ה"ז) אינו יורשה, שהרי אין כאן שום אישות" (לשון רבינו בהל' נחלות פ"א ה"י). 18) כשם שאין לה כתובה (למעלה פי"א ה"ד), כך אינו יורשה. והיא אינה בת דעת שתוכל לזכותו בנכסיה. חרש וחרשת - מפורשים למעלה (פ"ב הכ"ו). 19) ולפעמים יש לה כתובה ממנו, כגון שהשיאה בית־דין, כמבואר למעלה (פי"א ה"ו). ומקור הדברים ב'ירושלמי' כתובות (פ"א ה"ב).

30 **ה. קְטַנָּה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְדַעַת אָבִיהָ[20], וְנִשֵּׂאת שֶׁלֹּא**
31 **לְדַעַת אָבִיהָ, בֵּין בְּפָנָיו[21] בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[22] - יָכוֹל**
32 **הָאָב לִמְחוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[23]. וַאֲפִלּוּ שָׁתַק הָאָב, אִם**
33 **מֵתָה - אֵין הַבַּעַל יוֹרְשָׁהּ[24], אֶלָּא אִם כֵּן רָצָה הָאָב**
34 **בְּנִשּׂוּאֶיהָ[25].**

20) שלא הודיעתו. 21) שהוא כאן. 22) שהלך לעיר רחוקה. 23) לעיל פ"ג, הי"ג. 24) שאין שתיקתו מוכיחה כלום, כי כועס הוא עליה ושותק (קידושין מה:). 25) בחייה, שהסכים להם בפירוש. והשווה הל' תרומות (פ"ח, הט"ז).

35 **ו. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁחָלְתָה וּבִקְּשָׁה מִבַּעְלָהּ**
36 **שֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - אֵין**
37 **שׁוֹמְעִין לָהּ. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי שׂוֹנְאָה אוֹתוֹ וְאֵינִי**
38 **רוֹצָה לַעֲמֹד עִמּוֹ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ. וְאֵין דָּנִין אוֹתָהּ**
39 **כְּדִין מוֹרֶדֶת[26]. וְדִין יָפֶה הוּא זֶה[27].**

26) המבואר למעלה פי"ד ה"ח, שכופין אותה לגרשה מיד.

27) שלא נכתוונה זו אלא להבריח נכסיה מבעליה (רי"ף כתובות פ"ה). וכן אם נתן עיניו לגרשה, ועדיין לא גירשה - יורשה (אהע"ז סי' צ ס"ה).

ז. כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[28] בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג[29] - הַבַּעַל אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹתֵיהֶן בְּחַיֶּיהָ. וְאִם מֵתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יוֹרֵשׁ בַּעְלָהּ הַכֹּל. לְפִיכָךְ, אִם מָכְרָה הָאִשָּׁה נִכְסֵי מְלוֹג אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתָן הַנְּכָסִים נָפְלוּ לָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס[30] - הַבַּעַל מוֹצִיא הַפֵּרוֹת מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת[31] כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ, אֲבָל לֹא גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם בְּגוּף נִכְסֵי מְלוֹג עַד שֶׁתָּמוּת[32]. מֵתָה בְּחַיָּיו - מוֹצִיא הַגּוּף מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת בְּלֹא דָמִים[33]. וְאִם הַדָּמִים שֶׁלָּקְחָה מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת קַיָּמִין בְּעַצְמָן - מַחֲזִירָן לַלָּקוֹחוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: שֶׁמָּא מְצִיאָה הֵן[34].

28) שקיבל הבעל אחריות הנכסים עליו. 29) שלא קיבל עליו אחריותם, ואם פחתו פחתו לה, כמבואר למעלה (פט"ז ה"א). 30) ובזכותה נפלו, שעדיין לא זכה בה. 31) כתובות עח, ב. שהפירות משועבדים לו ואינה זכאית למכרם. 32) ואם ימות הבעל בחייה, זכו הלקוחות בכל. 33) שעשאוהו חכמים כלוקח, והרי הוא לוקח ראשון (שם נ. וברש"י). ולענין מכירתה בנכסי צאן ברזל, ראה לקמן הלכה טו. 34) רי"ף כתובות פ"ד. וכתב רבינו אפרים, שאם מכרה ברשות בעלה מכירתה קיימת, ואם הלוקח רוצה יכול הוא להחרים את הבעל אם לא הערים במכירה זו, ושמא הכל היה לדעתו ולהנאתו, להפסיד את הלוקח (מגיד־משנה).

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּנְכָסִים הַיְדוּעִין לַבַּעַל[35]; אֲבָל אִם נָפְלוּ לָהּ נְכָסִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְלֹא יָדַע בָּהֶן הַבַּעַל, וּמָכְרָה אוֹתָן - מִכְרָהּ קַיָּם[36]. וְכֵן אֲרוּסָה שֶׁמָּכְרָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - מִכְרָהּ קַיָּם[37]; שֶׁאֵין לַבַּעַל בְּנִכְסֵי אֲרוּסָתוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיִּכְנֹס.

35) שעל מנת כן נשאה, שהיה מצפה שיפלו לה לירושה. 36) כתובות עח, ב. 37) שם.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁכָּתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ לְאַחֵר, בֵּין קָרוֹב[38] בֵּין רָחוֹק, קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[39] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה תִּבָּטֵל הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַתָּנָה[40], אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, וְאִם מֵתָה בְּחַיָּיו - אֵינוֹ יוֹרְשָׁן; שֶׁהֲרֵי נָתְנָה אוֹתָן קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[41]. וּכְשֶׁתָּמוּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, יִקְנֶה מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה מַתְּנָתוֹ קִנְיָן גָּמוּר[42]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ נָתְנָה מִקְצָת נְכָסֶיהָ אוֹ כֻּלָּם קֹדֶם נִשּׂוּאֶיהָ, וְכָתְבָה לַמְקַבֵּל: קְנֵה מֵהַיּוֹם וְלִכְשֶׁאֶרְצֶה[43], שֶׁהֲרֵי לֹא קָנָה קִנְיָן גָּמוּר עַד שֶׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה, וְאִם מֵתָה - אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ[44].

38) קרבת משפחה. 39) נתכוונה להבריח נכסיה מבעלה, שלא יזכה בהם ובפירותיהם. 40) פ"ו הי"ב, "שזו מברחת היא, ולא כתבה כל נכסיה אלא להבריח מבעלה שלא יירשנה, וכשתהיה צריכה להם יחזרו לה". וכביאור התלמוד (כתובות עט.) אין אדם עוזב את עצמו ונותן ממונו לאחרים. 41) והרי הם כנכסים שאינם ידועים לבעל, שהרי סבור היה שהמתנה גמורה, ועל־מנת שאין לה נכסים נשאה (שם וברש"י). 42) הואיל ויש לו שטר מתנה, הוא קודם לכל. ואם היתה כותבת לו רק מקצת נכסיה, היה המקבל זוכה בהם מיד, ואפילו נתגרשה או נתאלמנה - אין המתנה חוזרת. כי הואיל ושיירה לעצמה מקצת נכסים, גמרה להקנות נכסיה בלב שלם (שם). 43) אם ארצה, ואומר אח"כ: הן. ויש כאן הברחה מבעלה, שאם יבוא לזכות, תאמר אני רוצה במתנה ונמצאת קיימת למפרע, ואם המקבל יבוא להחזיק, תאמר איני רוצה (שם, וברש"י). 44) שם: "עשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל", שלא סמכה דעתו עליהם.

י. שׁוֹמֶרֶת יָבָם[45] יֵשׁ לָהּ[46] לִמְכֹּר וְלִתֵּן בְּמַתָּנָה נְכָסִים שֶׁנָּפְלוּ לָהּ כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[47]. וְאֵין לַיָּבָם פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[48] שֶׁהִכְנִיסָה לְאָחִיו, עַד שֶׁיִּכְנֹס. מֵתָה כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[49] - יוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ יוֹרְשִׁין בְּנִכְסֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ[50] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[51], וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ[52] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[53]. וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[54].

45) שבעלה מת בלא בנים, והיא ממתנת ליבם שייבמה, או שיחלוץ לה. 46) יכולה. 47) אע"פ שארוסה שנפלו לה נכסים אינה מוכרתם לכתחילה, מפני שסתם ארוסה לנישואין עומדת, אבל שומרת יבם, עומדת לחליצה כמו לייבום, ולפיכך עצמאית היא בנכסיה ('תוספות' כתובות עח.). 48) ואין צורך לומר שאין לו כלום בפירות נכסי מלוג שהכניסה לאחיו, שהם עומדים לרשותה לגמרי שאם מתה, יורשי אביה יורשים אותם, כמבואר לפנינו. 49) והיבם רוצה ליורשה, מכיון שהיתה זקוקה לו, הרי היא כנשואתו. וגם יורשי אביה באים בטענה, הואיל ו'זיקה זו', אינה אלא כספק נשואה (שהרי אפשר שהיתה חולצת) ושמא אינה נשואה, הרי הם יורשיה החוקיים (יבמות לח:). 50) שהם ברשותה המוחלטת, שאם פחתו - פחתו לה, ואם הוסיפו - הוסיפו לה, ויוצאים עמה כשהיא יוצאת מבעלה, כמבואר לעיל (פט"ז ה"א). 51) מספק, שמא אינה כנשואה. 52) עיקר ותוספת, שהם בחזקת הבעל, ועלינו להעמיד ממון בחזקתו. 53) מספק, שמא היא כנשואה, הרי הם בחזקת הבעל שאם פיחתו - פיחתו לו, והוא אחראי להם, ושמא אינה כנשואה, הרי הם בחזקת יורשי האשה שהביאה נכסים אלו מבית אביה, ו"הואיל והללו באים לירש והללו באים לירש - יחלוקו" (כתובות פ: ובבא־בתרא קנח:). והשווה הל' נחלות (פ"ג, ה"ט. ופ"ה ה"ו). 54) שהרי תיקנו קבורתה תחת כתובתה (כתובות מז:), והואיל ויורשי הבעל יורשים כתובתה - העיקר והתוספת - עליהם לקברה (שם פא.).

יא. שׁוֹמֶרֶת יָבָם - כְּתֻבָּתָהּ עַל כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ[55]. לְפִיכָךְ אֵין הַיָּבָם יָכוֹל לִמְכֹּר בְּנִכְסֵי אָחִיו, בֵּין קֹדֶם יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם. וְאִם מָכַר אוֹ נָתַן מַתָּנָה אוֹ חָלַק

55) כתובת משפחה. 39) נתכוונה להבריח נכסיה מבעלה, שלא יזכה בהם ובפירותיהם. 40) פ"ו הי"ב, "שזו מברחת

עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי הַמֵּת, בֵּין קֹדֶם יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים אֵלּוּ לָאַלְמָנָה לִגְבּוֹת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ[56].

55) הראשון, שכל נכסיו אחראים לכתובה, והיבם אינו כותב לה כתובה. 56) כתובות פא, ב. ואפילו כתובתה מנה, והניח נכסים במאה מנה - אינו יכול למכור (שם), כדי שלא תצטרך לחזור ולטרוח ולטרוף מן הלקוחות, ואפילו ישאיר לה כנגד כתובה, חוששים אנו שמא יאבדו או ישתדפו השדות שישאיר ('תוספות' שם עמוד א, ד"ה הרוצה). אבל כל בעל אחר הכותב כתובה לאשתו ומתחייב לפרוע לה מהנכסים שקנה ושעתיד לקנות, אין אשתו מעכבתו מלמכור נכסיו, שהרי שעבודה עליו ועל כל נכסיו (רש"י שם). וראה ב'תוספות' יבמות לט, א.

יב. כָּנַס אֶת יְבִמְתּוֹ וְהִנִּיחַ אָחִיו פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[57] - יִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַיָּבָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[58].

57) דינם כקרקע, ואף הם משועבדים לכתובתה (משנה, שם פ: וכריש לקיש שם פב.). 58) שאפילו הקרקע שלה ממש, הרי בעלה זוכה בפירות.

יג. הִנִּיחַ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, וְכֵן אִם הִנִּיחַ מָעוֹת וּמִטַּלְטְלִין - הַכֹּל שֶׁל יָבָם, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּמוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב. שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין אֵין הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית מֵהֶן[59] אֶלָּא בְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[60], וְאֵין כֹּחַ בְּתַקָּנָה זוֹ לְמָנְעוֹ מִנְּכְסֵי אָחִיו וּלְאָסְרָן עָלָיו בְּאַחֲרִיּוּת זוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא וְיִתֵּן בָּהֶם.

59) כחכמים במשנה שם, וגם אם תפסה לאחר מות בעלה הראשון - אין התפיסה מועילה (למעלה פי"ח הי"א). 60) כמבואר למעלה (פט"ז ה"ז). ואם היה כתוב בכתובתה: "בין מקרקעות בין ממטלטלין", שאז גובה מהמטלטלין מצד הדין (כמבואר למעלה שם ה"ח) אף הם משועבדים לכתובתה ומוכרים אותם ולוקחים בדמיהם קרקע (מגיד־משנה).

יד. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ כְּתֻבָּה[61], אוֹ שֶׁמָּחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ - זָכָה בְּנִכְסֵי אָחִיו, וּמוֹכֵר וְנוֹתֵן כְּחֶפְצוֹ. וּכְשֶׁיִּכְנֹס אֶת יְבִמְתּוֹ, יִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה מֵאָה, וְיִהְיוּ כָּל נְכָסָיו אַחֲרָאִין לִכְתֻבָּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה[62].

61) כגון שהיתה ארוסה ולא כתב לה בעלה כתובה, שאינה גובה כלום (למעלה פ"י הי"א). 62) כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (כתובות פב:).

טו. הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ שֶׁנָּתְנָה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין לְבַעְלָהּ בֵּין לַאֲחֵרִים - לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם[63]. וְכֵן בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[64].

63) כשנתנה לבעלה, יכול לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, ולא בלב שלם (בבא־בתרא נ. וכפירוש הרי"ף שם). וכשנתנה או מכרה לאחרים, ודאי שאין מעשיה כלום בלי רשות הבעל, שהרי הם שלו ובאחריותו (גיטין נה:). וראה בפ"ל מהל' מכירה ה"ג, שאם קיים הבעל מכירתה או מתנתה - הכל קיים. 64) ובטלה מכירתו לאלתר, אף־על־פי שעדיין לא הגיעה לידי גביית כתובתה מנכסי צאן ברזל (ועי' ראב"ד) - לפי שאין דרכה של אשה לחזר אחר בתי דינים, לאחר מותו או בשעת גירושין כשתבוא לגבות כתובתה מידי הלקוחות ('ירושלמי' יבמות פ"ז ה"א, ומגיד־משנה פ"ל מהל' מכירה ה"ג). ונכסי מלוג שלה הם ואינו יכול למכרם (בבא־בתרא נ. וראה בכתובות פ. בענין "בעל שמכר קרקע לפירות").

טז. מָכַר מִטַּלְטְלִין שֶׁל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[65], אִם מָכַר - מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר[66]. מָכְרוּ שְׁנֵיהֶם בְּנִכְסֵי מְלוֹג - בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִישׁ תְּחִלָּה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה, בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ - מִכְּרָן קַיָּם[67].

65) שהרי אם יגרשנה תטלם לעצמה. 66) שאינם דומים לקרקע שאינה כלה ונפסדת ודעתה סומכת עליה, ולפיכך מקחו בטל, אבל מטלטלין שיכול לכלותם ולהפסידם לגמרי, אין דעתה סומכת עליהם כל כך, וזהו שאמרו ב'ירושלמי' (כתובות פ"ו ה"ג), שאין אדם רשאי למכור כלי אשתו, ולא אמרו: לא עשה כלום (מגיד־משנה פ"ל מהל' מכירה ה"ה). 67) בבא־בתרא נ, א. ואין היא יכולה לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, כמבואר בסמוך.

יז. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה נִכְסֵי מְלוֹג לְבַעְלָהּ - מִמְּכָרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּמִין; וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר בְּנִכְסֵי מְלוֹג: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[68]. אֲבָל בִּשְׁאָר נְכָסִים - יֵשׁ לָהּ לוֹמַר.

68) כיון שהם שלה ממש, לא תהיה לו איבה אם לא תמכרם לו או לאחרים, ואינה יריאה מבעלה למחות בו, ואם בכל זאת מכרה לו או לאחרים ממכרה קיים (בבא־בתרא שם).

יח. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה לְבַעְלָהּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, אוֹ שָׂדֶה שֶׁיִּחֵד לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[69], אוֹ שָׂדֶה שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[70], אוֹ שָׂדֶה שֶׁהִכְנִיס לָהּ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ[71] - לֹא קָנָה בַּעְלָהּ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה בִּרְצוֹנָהּ - חוֹזֶרֶת בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה[72]. שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא מָכְרָה אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁלוֹם בֵּיתָהּ. לְפִיכָךְ אֵין לַבַּעַל רְאָיָה[73] בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ כְּלָל חוּץ מִנִּכְסֵי מְלוֹג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[74].

69) לאחר נישואין ייחד לה שדה שתשמש אפותיקי ופרעון לגביית כתובתה. 70) שהכניסה לו שדה נדוניא, ושמוה ורשמוה בכתובתה. 71) כנגד נדוניתה הכניס לה שדה משלו ורשמה בכתובתה, כמבואר לקמן פכ"ג הי"א. והשווה פ"ל מהל' מכירה ה"ג. 72) כי ודאי לא גמרה בלבה להקנות לו שדות המשועבדות לכתובתה, ומה שחתמה לו - מפני שיראה ממנו, שמא יטעון: עיניך נתת במיתה או

בגירושין, לפיכך את מסרבת לחתום (בבא־בתרא מט: נ.). 73) בעדים או בשטר, ואפילו מחלה לו אותם נכסים אין מחילתה מועילה לו, כי אין מחילתה מועילה אלא לעיקר כתובה ותוספת (כמבואר למעלה פי"ח הכ"ח), שבאלה לא תהיה לו איבה אם לא תמחלם לו, שהיא יכולה לומר לו: עיניך נתת בגירושין, ולפיכך אתה מבקש למחול לך - ואם בכל זאת מחלה, מחילתה מחילה (מגיד־משנה). 74) למעלה הי"ד.

יט. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ, וּמָחֲלָה הָאִשָּׁה אוֹתָם לְבַעְלָהּ, וְקָנוּ מִמֶּנָּה[75] בָּעֵדִים - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ אַחֲרָיוּת, שֶׁהֲחֶזִירָהּ[76] נִכְסִים אֵלּוּ נִכְסֵי מְלוֹג[77]. שֶׁהֲרֵי אֵין הַבַּעַל מֵבִיא רְאָיָה לִטֹּל כְּלוּם וְלֹא לְהַחֲזִיק בַּנְּכָסִים, אֶלָּא לְהִפָּטֵר מִתְּבִיעָתָהּ מִלְּשַׁלֵּם[78]. אֲבָל אִם נָתְנָה לוֹ מַתָּנָה מִטַּלְטְלֵי צֹאן בַּרְזֶל הַקַּיָּמִין - לֹא קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[79].

75) בקנין סודר (כמבואר למעלה פ"י ה"ט). 76) שהפכה. 77) שאין אחריותם עליו (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 78) אין כאן מתנה אלא מחילת שעבוד. 79) מבואר בהלכה הקודמת.

כ. בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע לְפֵרוֹת[80] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִתְקִינוּ פֵּרוֹת לָאִישׁ אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְוִיחַ בְּהוֹצָאַת הַבַּיִת[81]. לְפִיכָךְ, אִם מָכַר לַפֵּרוֹת וְלָקַח אוֹתָן הַמָּעוֹת לְסְחוֹרָה[82] - שׁוֹמְעִין לוֹ[83].

80) מכר נכסי מלוג שיאכל הלוקח פירותיהם, וגוף הקרקע ישאר לאשה. 81) שיהא מזון הבית מצוי וייטיב לה (כתובות פ: וברש"י). 82) לישא וליתן בהן, והריוח יהיה להוצאת הבית. 83) שם.

כא. הָיוּ לָאִשָּׁה כְּסָפִים: אִם נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל הֵן[84] - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶן[85]; וְאִם נִכְסֵי מְלוֹג הֵן[86] - בֵּין שֶׁהִכְנִיסָה אוֹתָן לוֹ[87], בֵּין שֶׁנָּפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אוֹ נָתְנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה, אוֹ נָפְלוּ לָהּ מִטַּלְטְלִין אוֹ נָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[88].

84) שקיבל בעלה אחריותם עליו. 85) כדי להרויח ('ירושלמי' כתובות פ"ו ה"ג). 86) שלא קיבל הבעל אחריותם עליו, והם ברשות האשה אם פחתו, פחתו לה וכו' (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 87) בעת הנישואין. 88) כי אם יוציא הכספים או המטלטלין, הרי הוא מכלה את הקרן ולא ישאר לה כלום, לפיכך יקח בהם קרקע שתשאר קרן קיימת לרשות האשה (כתובות עט.).

כב. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁחָבְלוּ[89] בָּהּ אֲחֵרִים - כָּל הַמָּעוֹת הָרְאוּיוֹת לָתֵת לָהּ[90] יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[91].

89) שהיכו אותה והזיקוה. 90) כתשלומי נזקה, כגון: צער, בושת ופגם (כמבואר בכתובות סה:). 91) פ"ד הט"ו. וראה להלן הלכה כח.

כג. נָפְלוּ לָהּ עֲבָדִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם זְקֵנִים[92], לֹא יִמָּכְרוּ מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ[93]. נָפְלוּ לָהּ זֵיתִים וּגְפָנִים וְלֹא הָיָה בְּגוּף הַקַּרְקַע שֶׁהָאִילָנוֹת בָּהּ כְּלוּם[94] - אִם עוֹשִׂין כְּדֵי טִפּוּלָם[95] - לֹא יִמָּכְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ[96]; וְאִם לָאוּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ לְעֵצִים, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת[97].

92) ונמצא שהקרן כלה מהר. 93) כי כל זמן שהם קיימים אצלה - הרי הם לשם ולתפארת לה ולבית אביה, ולפיכך היא יכולה לעכב (כתובות עט:). 94) שאביה קנה זיתים בלא קרקע על־מנת שיהיו בקרקע המוכר, והוא יאכל פירות עד שייבשו (שם וברש"י). 95) שמכניסים דמי הוצאתם. 96) שכל עוד שלא יבשו, הרי הם לה לשבח ('ירושלמי' כתובות פ"ח ה"ו, וכן ברי"ף). 97) הואיל ואינם עושים כדי טיפולם, אין להתחשב עם 'שבח בית אביה', ומוטב לקנות בהם קרקע, שהקרן תשאר לרשות האשה. ואם האילנות היו בקרקע שלה והם זקנים - לא ימכרו, משום שבח בית אביה, שהרי הקרקע אינה כלה והיא תשמש לה קרן (כתובות עט:).

כד. נָפְלוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל[98]; תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע - שֶׁלָּהּ, וְיִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע[99], וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גְּרוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהּ[100]; וְאִם הָיוּ תְּלוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[101].

98) אע"פ שלא גדלו ברשותו, תורת 'פירות' להם ויאכלם, הואיל והקרקע קיימת לה. 99) שאם יאכלם, הרי הקרן כלה, ומה ישאר לאשה? (כתובות עט.). 100) הואיל ולא תשלם בעודה תחתיו, לא זכה בהם. 101) שם, שמשתלשם זכה בהם מדין פירות נכסי מלוג.

כה. עַבְדֵי נִכְסֵי מְלוֹג וּבְהֵמַת נִכְסֵי מְלוֹג - הַבַּעַל חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן וּבְכָל צָרְכֵיהֶם[102], וְהֵן עוֹשִׂין לוֹ, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. לְפִיכָךְ: וְלַד שִׁפְחַת מְלוֹג - לַבַּעַל[103], וְלַד בְּהֵמַת מְלוֹג - לַבַּעַל. וְאִם גֵּרְשָׁהּ, וְרָצְתָה הָאִשָּׁה לִתֵּן דָּמִים וְלִטֹּל וְלַד הַשִּׁפְחָה מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[104].

102) יבמות סו, א: "שעל מנת כן הכניס אותם, שאם לא יזון אותם, ימותו ויברחו - והרי אינו חייב באחריותם" (לשון רבינו, פ"ט מהל' עבדים ה"ז). 103) מדין פירות. 104) כתובות עט, ב.

כו. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים אוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְשָׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בְּאֶלֶף זוּז, וְהוּקְרוּ[105] וְעָמְדוּ בְּאַלְפַּיִם, וְגֵרְשָׁהּ - נוֹטֶלֶת אֶחָד בָּאֶלֶף שֶׁלָּהּ. וְהַשֵּׁנִי, אִם רָצְתָה שֶׁתִּתֵּן דָּמָיו וְתִטֹּל מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[106].

105) ונתייקרו. 106) יבמות סז, א.

כז. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ קַרְקַע בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ מָעוֹת, וְלָקְחָה בָּהֶן קַרְקַע - אֵין לַבַּעַל פֵּרוֹת בְּמַתָּנָה זוֹ[107]. וְכֵן הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ, אֶלָּא יִהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ לָאִשָּׁה לְמַה שֶׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת מַתָּנָה זוֹ[108]. וְכֵן הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ בְּטוֹבַת הֲנָאָה[109] - אוֹתָן הַדְּמִים לָאִשָּׁה, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[110].

107) בבא־בתרא נא, ב: "נותן, בעין יפה נותן" (רשב"ם שם). אולם אם מתה, הבעל יורשה, שהרי זה דומה לאב שנתן לבנו מתנה שאין לאב בה אכילת פירות, ואם מת הבן - האב יורשו (רשב"א, הובא במגיד־משנה). 108) נדרים פח, א. ונזיר כד, ב. והשווה פ"ג מהל' זכיה הי"ג. 109) שאם ימות בעלה בחייה, יהיה כסף כתובתה ללוקח, ואם היא תמות בחיי בעלה - אין ללוקח כלום, שהרי לא באה לידי גבייה ובעלה יורשה (כמבואר למעלה פי"ז הי"ד). 110) בבא־קמא פט, א: "פירות תקנו לו חכמים, פירי פירות לא תקנו לו", שלא תקנו לו חכמים אלא פירי־פירות היוצאים מגופם, אבל הבאים ממקום אחר - לא תקנו חכמים ('תוספות' שם ד"ה פירא). והוא הטעם למה שכתב להלן הלכה כח.

כח. וְלַד בְּהֵמַת מְלוֹג שֶׁנִּגְנַב, וְנִמְצָא הַגַּנָּב וְשִׁלֵּם שְׁנַיִם - הַכֹּפֶל לָאִשָּׁה; שֶׁאֵין זֶה פְּרִי שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים[111]. הַחוֹבֵל בְּאִשְׁתּוֹ - כָּל הַנֶּזֶק[112] וְהַצַּעַר וְהַבּשֶׁת שֶׁלָּהּ, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[113].

111) כתובות עט, ב. שגם כפל הוא פירי פירות שבאים ממקום אחר (ראה הלכה הקודמת). 112) הפחת שנפחתה משוויה בגלל חבלת גופה (ראה פ"א מהל' חובל, ה"ב). 113) פ"ד הט"ז, ע"פ הוראת הגאונים. והטעם, כי מצד הדין היה ראוי שבושתה ופגמה יהיו שלה, אפילו כשאחר חבל בה, אלא מתוך שגם הוא מתבייש בבשתה ומצטער בפגמה, לפיכך פירות מעותיה שלו. אבל זה שחבל באשתו, ציער את עצמו ובייש את עצמו ולמה יטול פירותיה (הרשב"א, הובא במגיד־משנה שם). ולדעת הראב"ד (שם) אין הוא אוכל פירות ממה שראוי ליתן לה, משום קנס, הוא עשה שלא כהוגן - דין הוא שלא יהא חוטא נשכר.

כט. הַמּוֹכֵר קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ: אִם הָיוּ הַמָּעוֹת שֶׁלָּקְחָה בָּהֶן אֶת הַקַּרְקַע מִבַּעֲלָהּ גְּלוּיִין וִידוּעִין לַבַּעַל - קָנְתָה, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַקַּרְקַע[114]; וְאִם הָיוּ מָעוֹת טְמוּנִין - לֹא קָנְתָה, שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא מָכַרְתִּי אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְאוֹת הַמָּעוֹת שֶׁטְּמָנָה. וְאוֹתָן הַמָּעוֹת שֶׁנִּרְאוּ - יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת[115].

114) בבא־בתרא נא, ב. כיון שנקנתה ממעות שלה שהן נכסי מלוג. 115) שם. ונאמנת היא לומר שהמעות שלה, כמבואר בסמוך. ולפיכך יקחו בהן קרקע בשבילה.

ל. הֲרֵי שֶׁנִּמְצְאוּ מָעוֹת אוֹ מְטַלְטְלִין בְּיַד הָאִשָּׁה, הֵיא אוֹמֶרֶת: בְּמַתָּנָה נִתְּנוּ לִי, וְהוּא אוֹמֵר: מִמַּעֲשֶׂה יָדַיִךְ הֵם שֶׁהֵם שֶׁלִּי[116] - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[117]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים[118] עַל מִי שֶׁטּוֹעֶנֶת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן. וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. וְאִם אָמְרָה: עַל מְנָת כֵּן נָתְנוּ לִי, עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְבַעְלִי רְשׁוּת בָּהֶן, אֶלָּא אֶעֱשֶׂה בָּהֶן כָּל מַה שֶּׁאֶרְצֶה - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה[119]; שֶׁכָּל מָמוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּיַד הָאִשָּׁה - בְּחֶזְקַת הַבַּעַל הוּא שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו[120], עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה.

116) כמבואר למעלה פכ"א ה"א. 117) 'ירושלמי' כתובות פ"ו ה"א: "קול יוצא למתנה", כלומר יֵרָאֶה לשקר, לפי שיש לעמוד על השקר ע"י חקירה, ולפיכך נאמנת. וכן אמרו (בבא־בתרא נב:): "האשה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית, והיו שטרות יוצאים על שמה ואמרה שלי הם, . . . עליה להביא ראיה". משמע מזה שאילו לא היתה נושאת ונותנת בתוך הבית - נאמנת לומר במתנה נתנו לי (כסף־משנה). 118) מבואר לעיל פי"א ה"י. אבל אינו יכול להשביעה שבועת היסת, הואיל ואינו טוען טענת ברי (ודאי), ואין נשבעים שבועת היסת על תביעת ספק, וכמבואר לעיל פט"ו הי"ג. 119) כי אע"פ שקול יוצא למתנה, אין קול יוצא שזו מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, ולפיכך יכולה היא להעיז ולשקר ואינה נאמנת ('מעשה רוקח'). 120) ואין צורך לומר שבעלה יורשה, וכמבואר בסמוך בהל"ב (כסף־משנה בשם בעל ה'תרומות').

לא. אָמְרָה לוֹ: אַתָּה נָתַתָּ לִי בְּמַתָּנָה - נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ הַבַּעַל[121], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[122].

121) שהרי בעלה טוען טענת ודאי שלא נתן לה מעות אלו. שבועת היסת - מפורשת לעיל בביאורנו פט"ז הי"ז. 122) הואיל ואין אשה מעיזה פניה בפני בעלה בכל דבר שהוא יודע האמת כמוה, נאמנת היא לומר מתנה הן, ואין לו פירות, כמבואר למעלה הכ"ז. וגדולה מזו מצינו, שהאשה נאמנת לומר לבעלה בפניו, גרשתני, חזקה אינה מעיזה פניה בפני בעלה (למעלה פ"ד הי"ג).

לב. אֵין מְקַבְּלִין פִּקְדּוֹנוֹת לֹא מִן הַנָּשִׁים וְלֹא מִן הָעֲבָדִים וְלֹא מִן הַקְּטַנִּים[123]. וְאִם עָבַר וְקִבֵּל מִן הָאִשָּׁה - יַחֲזִיר לָאִשָּׁה[124]. מֵתָה - יַחֲזִיר לְבַעְלָהּ[125]. קִבֵּל מִן הָעֶבֶד - יַחֲזִיר לָעֶבֶד. וְאִם מֵת - יַחֲזִיר לְרַבּוֹ[126]. קִבֵּל מִן הַקָּטָן - יִקְנֶה לוֹ בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה[127] אוֹ דָּבָר שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. וְכֻלָּם שֶׁאָמְרוּ בִּשְׁעַת מִיתָתָן: פִּקְדּוֹן זֶה שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - אִם הָיוּ בְּחֶזְקַת נֶאֱמָנִין אֵצֶל זֶה שֶׁהַפִּקְדּוֹן אֶצְלוֹ - יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ, וְאִם לַאו - יִתֵּן לְיוֹרְשֵׁיהֶם[128].

123) שיש לחוש שמא גנבום מבעליהם או מאדוניהם, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה. וכשלא יקבלו מהם יחזירו למקום שגנבו שם (בבא־בתרא נא:). 124) שאין להחזיקה כגנבה. 125) שאפילו הכסף שלה, בעלה יורשה. 126) שכל מה שקנה עבד, קנה רבו (שם). 127) לא יחזיר לקטן שאינו יודע לשמור, והרי זה כמשליך לאיבוד, אלא

יקנה לו ספר־תורה ללמוד בו - הרי פירות, והקרן קיימת (שם נב.). 128) שם. מכאן ראיה למה שכתב רבינו למעלה בהלכה ל, שאין האשה נאמנת לומר ניתן לי במתנה על מנת שלא יהיה לבעל רשות בו, כי אם בחייה היתה נאמנת להפקיע ממונה מבעלה שלא יאכל פירותיו, אף לאחר מיתה תהא נאמנת להפקיעו מירושתה, שהרי היה בידה להפקיעו בחייה (מגיד־משנה). והשווה פ"ז מהל' שאלה ופקדון ה"י.

לג. הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ כְּסָפִים הָרְאוּיוֹת[129] לַבַּעַל לֶאֱכֹל פִּרוֹתֵיהֶם, הוּא אוֹמֵר: כָּךְ וָכָךְ יִלָּקַח בָּהֶם, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי לוֹקַחַת בָּהֶן אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ - לוֹקְחִים דָּבָר שֶׁפִּרוֹתָיו מְרֻבִּים וִיצִיאָתוֹ מְעוּטָה[130], בֵּין שֶׁהָיָה הַדָּבָר כִּרְצוֹנוֹ אוֹ שֶׁהָיָה כִּרְצוֹנָהּ. וְאֵין לוֹקְחִין אֶלָּא דָּבָר שֶׁגִּזְעוֹ מַחֲלִיף[131], שֶׁמָּא יֹאכַל הַכֹּל וְנִמְצָא הַקֶּרֶן אָבֵד.

129) כצ"ל. ובדפוסים "הראויות". 130) כגון שהוא רוצה לקנות קרקע לזריעה והיא רוצה לקנות בתים, קונים קרקע ששכרה מרובה והיא מתקיימת (כתובות עט. וברש"י). 131) שפירותיו נאכלים, והגזע אינו כלה אלא מתחלף ובא לשנה הבאה, כגון יער וכדומה (שם).

לד. הָאִשָּׁה שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ עֵז לַחֲלָבָהּ[132] וְרָחֵל לְגִזָּתָהּ וְדֶקֶל לְפֵרוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אֵלּוּ בִּלְבַד. הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וְכֵן אִם הִכְנִיסָה לוֹ כְּלֵי תַשְׁמִישׁ[133] בְּתוֹרַת נִכְסֵי מְלוֹג, הֲרֵי זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וְלוֹבֵשׁ וּמַצִּיעַ וּמְכַסֶּה עַד שֶׁיִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וּכְשֶׁיִּגָּרֵשׁ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם הַבְּלָאוֹת[134] שֶׁל נִכְסֵי מְלוֹג.

132) שלא העז היתה שלה אלא החלב היה שלה, וכן כולם. 133) כגון בגד ללבוש. 134) השחקים, אע"פ שהקרן כלה, כיון שאין בילויו ניכר כל שעה, אין חוששים לו (כתובות עט: ע"פ רבינו אלפס ור"ן שם).

לה. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[135], שֶׁנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁפִּחִיתָתָן עַל הַבַּעַל[136], אִם הָיוּ הַבְּלָאוֹת קַיָּמִין וְהָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן[137] - נוֹטֶלֶת כֵּלֶיהָ כְּמָה שֶׁהֵן[138]; וְאִם לֹא הָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם בִּדְמֵיהֶם שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין. וּמִנְהָג[139] פָּשׁוּט הוּא זֶה, וְכָל הַנּוֹשֵׂא - עַל מִנְהָג זֶה קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא. וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם הַפִּחָת, כָּךְ אֵינוֹ נוֹטֵל אֶת הַשֶּׁבַח, אִם הוֹתִירוּ דְּמֵיהֶן, לְפִי מִנְהָג זֶה. יֵשׁ לַבַּעַל לְכֹחַ מִקְצַת עַבְדֵי אִשְׁתּוֹ וְאַמְהוֹתֶיהָ שֶׁיִּהְיוּ מְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ בְּבֵית אִשָּׁה אַחֶרֶת[140] שֶׁנָּשָׂא, בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹלִיכָן לְעִיר אַחֶרֶת שֶׁלֹּא מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ[141].

135) הובאה דעתם ברי"ף יבמות ריש פ"ז. 136) כגון שמתו, או פחתו באופן שאין עושים מלאכתם. 137) דומה למלאכתם. 138) ואינו משלם את ההפרש. 139) נפוץ ומקובל. שאע"פ שמצד דין התלמוד, היה ראוי לשלם הפחת, כמו שכתב רבינו למעלה פט"ז ה"א - נהגו העולם כשיטת הגאונים הנ"ל. וכתב ה'מגיד משנה' ש"אין מנהג ארצותינו כן (כמנהגו של הרמב"ם) אלא כדין הגמרא, ונכסי צאן ברזל הרי הם כחוב גמור על הבעל". 140) כי בשעה שמשמשים אותו בבית אחר יש לה ריוח בבית, כי אינה צריכה לשמשו אז, ומה לה אם ישמשוהו בביתה או בבית אחר, ואמנם אם אינם משמשים אותו, אלא את אשתו השניה בלבד, ודאי יכולה בעלת העבדים לעכב (כתובות פ:). 141) כי אם הוא בעיר אחרת, אין כאן שום "ריוח בית" שאין שימושו מוטל עליה (כסף־משנה).

יום חמישי ו' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו דיני תנאי להפקעת זכויות האיש באשתו, זכויות הבעל בנכסי מלוג שלה, מנהגי הנדונייא, פיסוק המעות בשידוכין, מזון בת אשתו.

א. הָאִשָּׁה שֶׁהִתְנִית עַל בַּעְלָהּ לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן הַבַּעַל[2]: אִם כָּתַב לָהּ[3] וְעוֹדָהּ אֲרוּסָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[4], אֶלָּא כָּל מַה שֶׁכָּתַב לָהּ קַיָּם[5]; וְאִם כָּתַב לָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין - צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[6].

2) כגון אכילת פירות נכסיה או ירושתה שהוא זוכה בהן. 3) כתב ויתור על זכויותיו. 4) להקנות לו סודר, ועם קבלת הסודר הוא מקנה לאשתו את זכותו, 5) הואיל ואז עדיין לא זכה בנכסים יכול הוא להתנות שלא יזכה בהם לכשישאנה. 6) כי אז כבר זכה בנכסים והרי הוא כשותף עמה, ואינו יכול להסתלק מהם בלי קניין, כדין כל שותף המסתלק משותפותו שאין סילוקו מועיל אלא כאשר יקנו מידו.

ב. הִתְנָה עִמָּהּ[7] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ[8], אִם מָכְרָה וְנָתְנָה - מִכְרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּם, אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן כָּל זְמַן שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתָהּ[9]. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה שֶׁאֵין לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ - הֲרֵי סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע, וְאֵין לוֹ בִּנְכָסֶיהָ פֵּרוֹת לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֵרְעֵר עַל קִנְיָנוֹ וְאָמַר: לֹא עָלָה בְּדַעְתִּי שֶׁאֵין לִי פֵּרוֹת מִפְּנֵי קִנְיָן זֶה, אֶלָּא שֶׁאִם מָכְרָה - מִכְרָהּ קַיָּם, שֶׁאֵין אָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּלֹא נְכָסִים - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כְּבָר סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע.

7) עם הארוסה בלא קניין, או אחרי הנישואין וקנו מידו. 8) ולא פירש ממה הסתלק, שהרי בשלושה דברים זוכה הבעל בנכסי אשתו, אכילת הפירות, ושאם תמכור מכרה בטל, ואם תמות יירשנה. 9) שלא ויתר אלא על הפחות שבזכיותיו, והיא: תוקף מכירתה, כי חשב שמא לא תמכור כלל כי אין זה מצוי שתמכור נכסיה. וכלל הוא: "יד בעל

השטר על התחתונה" - כל המוציא שטר על המוחזק בדבר אם השטר סתום מורידים אותו לפחות שבמשמעות השטר. וכן אם מתה - יורשה.

ג. הִתְנָה עִמָּהּ[10] שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, אֲבָל מוֹכְרִין אֶת הַפֵּרוֹת[11], וְלוֹקְחִין[12] בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ; שֶׁלֹּא סִלֵּק עַצְמוֹ אֶלָּא מִפֵּרוֹת נְכָסִים אֵלּוּ בִּלְבַד[13].

10) עם הארוסה ואפילו בלא קניין. 11) בעל כורחה. 12) וקונים. 13) ולא מפירי פירותיהם.

ד. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ וְלֹא פֵּרֵי פֵּרוֹתֵיהֶן - לוֹקְחִין הַפֵּרוֹת וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע, וְלוֹקְחִין פֵּרוֹת קַרְקַע זוֹ וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע שְׁנִיָּה, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן פֵּרֵי פֵּרֵי פֵּרוֹת[14]. וְכֵן הַדָּבָר תָּמִיד, עַד שֶׁיַּתְנֶה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ לֹא פֵּרוֹת וְלֹא פֵּרֵי פֵּרוֹתֵיהֶן עַד לְעוֹלָם. וְאַחַר כָּךְ לֹא יִהְיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ, אֲבָל אִם מֵתָה - יִירַשׁ הַכֹּל.

14) כי לא הזכיר בויתורו אלא סילוקו מפירי פירות בלבד, ועל מה שלא הזכיר - זכותו קיימת.

ה. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יִירָשֶׁנָּה, אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁיִּירַשׁ מִקְצָת נְכָסִים, וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאִם מֵתָה בְּלֹא בָנִים יַחְזְרוּ נְכָסִין לְבֵית אָבִיהָ - הַכֹּל קַיָּם.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[15]? שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא, שֶׁהַנַּחֲלָה הַבָּאָה לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ[16] מַתְּנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה קֹדֶם שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לוֹ[17]; אֲבָל אִם הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - תְּנָאוֹ בָּטֵל[18] וְיִירָשֶׁנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19].

15) שאינו יורשה. 16) מירושת אבותיו, אלא על ידי מעשיו, כגון נחלת אשתו הבאה לו על ידי נישואיו. 17) לפני הנישואין, כי עד הנישואין אפילו אם מתה אינו ראוי ליורשה. ולפיכך יכול הוא לומר לה: לא יהיה לי חלק באותו ממון העתיד לבוא לו. שאין מזכים לאדם בעל כורחו. 18) כיוון שהירושה ראוייה לו אילו מתה עכשיו, אינו יכול לוותר עליה. 19) "כל תנאי שבירושה בטל אף על פי שהוא ממון, שנאמר בה: "לחוקת משפט".

ז. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר נִשּׂוּאִין[20] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ, וְלֹא בְּפֵרֵי פֵּרוֹתֶיהָ עַד עוֹלָם, בְּחַיֶּיהָ וּבְמוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹת כְּלָל; אֲבָל אִם מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה[21], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

20) וגם קנו מידו. 21) וכן אם מכרה או נתנה, מכרה ומתנתה קיימים.

ח. הַבַּעַל שֶׁהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נִכְסֵי מְלוֹג - בֵּין שֶׁהוֹצִיא מְעַט וְאָכַל פֵּרוֹת הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהוֹצִיא הַרְבֵּה וְאָכַל פֵּרוֹת מְעַט, וַאֲפִלּוּ אָכַל גְּרוֹגֶרֶת[22] אַחַת דֶּרֶךְ כָּבוֹד[23], אוֹ שֶׁאָכַל דִּינָר אֶחָד[24] אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד, וַאֲפִלּוּ לֹא לָקַח בַּפֵּרוֹת מִמַּה שֶׁהוֹצִיא אֶלָּא חֲבִילָה אַחַת שֶׁל זְמוֹרוֹת[25] - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל[26].

22) תאנה יבשה. 23) בביתו על שולחנו, ולא בשוק או בשדה דרך עראי. 24) שווה דינר. 25) ענפי הגפן, שהם מאכל לפילים, והאכיל מהם את בהמתו. ומכל מקום צריך שתהא החבילה שווה דינר, כי אכילת בהמה אינה אכילת כבוד. 26) וכשהוא מגרשה אינו יכול לתבוע את הוצאותיו.

ט. וְכֵן אִם נָפְלוּ לָהּ כְּסָפִים בְּמָקוֹם רָחוֹק, וְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן הוֹצָאוֹת עַד שֶׁהֱבִיאָן אוֹ עַד שֶׁהוֹצִיאָן מִיַּד מִי שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ, וְלָקַח בָּהֶן קַרְקַע וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ כַּשִּׁעוּר - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל. הוֹצִיא וְלֹא אָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - שָׁמִין כַּמָּה שֶׁהִשְׁבִּיחוּ, וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוֹצִיא. אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - יִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[27] כַּמָּה הוֹצִיא, וְנוֹטֵל הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח - אֵין לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אֶלָּא כְּשִׁעוּר הַשֶּׁבַח, וּבִשְׁבוּעָה.

27) "הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו ועומד ונשבע".

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בִּמְגָרֵשׁ; אֲבָל הָאִשָּׁה שֶׁמָּרְדָה עַל בַּעְלָהּ[29] - אֲפִלּוּ אָכַל הַרְבֵּה, שָׁמִין לוֹ כַּמָּה אָכַל, וּפוֹחֵת אוֹתוֹ מִמַּה שֶׁרָאוּי לִתֵּן לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אַחַר שֶׁיִּשְׁבַּע וְנוֹטְלוֹ; שֶׁלֹּא הִקְנָה לָהּ כְּדֵי שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא מֵעַצְמָהּ. וְכֵן הַמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ קְטַנָּה, וּמְאֵנָה בּוֹ - רוֹאִין כַּמָּה אָכַל וְכַמָּה הוֹצִיא וְכַמָּה הִשְׁבִּיחַ, וְשָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס; שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת יָרַד.

28) שאנו אומרים: מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל. 29) והיא דורשת גט.

יא. מִנְהָגוֹת רַבּוֹת יֵשׁ בִּנְדוּנְיָא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבּוֹת הַנְּדוּנְיָא יָתֵר עַל דָּמֶיהָ בִּשְׁלִישׁ אוֹ בְּחֹמֶשׁ אוֹ בְּמֵחֲצָה, כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה הַנְּדוּנְיָא מֵאָה וְכוֹתְבִים שֶׁהִכְנִיסָה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בִּפְנֵי הָעָם. וּכְשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת - לֹא תִּגְבֶּה אֶלָּא הַמֵּאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב פָּחוֹת, וְאִם פָּסְקָה לְהָבִיא לוֹ בְּמֵאָה כֵּלִים - נוֹתֶנֶת שָׁוֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אוֹ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וְכוֹתְבִין שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב שָׁוֶה מָנֶה בְּמָנֶה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּתֵּן הָאִישׁ מָעוֹת לְפִי הַנְּדוּנְיָא דָּבָר קָצוּב, שֶׁתִּתְקַשֵּׁט בּוֹ הַכַּלָּה וְתִקְנֶה בּוֹ בְּשָׂמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיַּכְנִיס הָאִישׁ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ לָאִשָּׁה וְיִצְטָרֵף לִנְדוּנְיָתָהּ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ.

יב. הַנּוֹשֵׂא סְתָם - כּוֹתֵב וְנוֹתֵן כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְכֵן

1 הִיא שֶׁפָּסְקָה לְהַכְנִיס - נוֹתֶנֶת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.
2 וּכְשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - מַגְבִּין לָהּ מַה שֶּׁבִּכְתֻבָּתָהּ
3 כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּבְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,
4 מִנְהַג הַמְּדִינָה עִקָּר גָּדוֹל הוּא וְעַל פִּיו דָּנִין. וָהוּא,
5 שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל הַמְּדִינָה.

6 יג. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין, וְאָמַר לָהּ:
7 כַּמָּה אַתְּ מַכְנֶסֶת לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְאָמְרָה לוֹ: וְכַמָּה
8 אַתָּה נוֹתֵן לִי אוֹ כּוֹתֵב לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק
9 עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ: כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ? כָּךְ וָכָךְ!
10 וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ? כָּךְ וָכָךְ! עָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ -
11 קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּינֵיהֶן
12 קִנְיָן. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִים בַּאֲמִירָה.

13 יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁפָּסַק הָאָב לְבִתּוֹ, בֵּין
14 קְטַנָּה וּבֵין גְּדוֹלָה, וּפָסַק הָאָב לִבְנוֹ, וּבְנִשּׂוּאִין
15 רִאשׁוֹנִים; שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ, וּמֵרֹב
16 שִׂמְחָתוֹ בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים גָּמַר וּמַקְנֶה לוֹ
17 בַּאֲמִירָה. אֲבָל אָח שֶׁפָּסַק לַאֲחוֹתוֹ אוֹ אִשָּׁה שֶׁפָּסְקָה
18 לְבִתָּהּ וְכֵן שְׁאָר קְרוֹבִים, וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק לִבְנוֹ אוֹ
19 לְבִתּוֹ בְּנִשּׂוּאִין שְׁנִיִּים - לֹא קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים עַד
20 שֶׁיִּקְנוּ מִידֵי הַפּוֹסֵק שֶׁיִּתֵּן כָּךְ וָכָךְ.

21 טו. הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יַד בִּתּוֹ - לֹא קָנְתָה הַבַּת אוֹתָהּ
22 הַמַּתָּנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ בַּעְלָהּ. וְכֵן הַבֵּן לֹא קָנָה
23 עַד שֶׁיִּכְנֹס. שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק אֵינוֹ פּוֹסֵק אֶלָּא עַל מְנָת
24 לִכְנֹס. לְפִיכָךְ, הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וּמֵת קֹדֶם
25 שֶׁיִּכְנֹס, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו לְיִבּוּם - יָכוֹל הָאָב לוֹמַר
26 לַיָּבָם: לְאָחִיךָ הָיִיתִי רוֹצֶה לִתֵּן, וּלְךָ אֵינִי רוֹצֶה לִתֵּן.
27 וַאֲפִלּוּ הָיָה הָרִאשׁוֹן עַם הָאָרֶץ וְהַשֵּׁנִי חָכָם, וְאַף־
28 עַל־פִּי שֶׁהַבַּת רוֹצָה בּוֹ.

29 טז. הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וְהָלַךְ הָאָב לִמְדִינָה
30 אַחֶרֶת[30] - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר לַבַּעַל: אֲנִי לֹא פָּסַקְתִּי
31 עַל עַצְמִי, מָה אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? אוֹ כְּנֹס בְּלֹא
32 נְדוּנְיָא אוֹ פָּטְרֵנִי בְּגֵט. אֲבָל אִם פָּסְקָה הִיא עַל
33 עַצְמָהּ וְלֹא הִגִּיעָה יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ יוֹשֶׁבֶת עַד שֶׁתִּמְצָא
34 מַה שֶּׁפָּסְקָה אוֹ עַד שֶׁתָּמוּת[31]. וְלָמָּה לֹא תִּפְטֹר
35 עַצְמָהּ בְּמַרְדּוּת[32]? שֶׁהַמּוֹרֶדֶת וְהִיא אֲרוּסָה - הַבַּעַל
36 רוֹצֶה לְכָנְסָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה; אֲבָל זוֹ - אֵין הַבַּעַל
37 רוֹצֶה בָּהּ עַד שֶׁתִּתֵּן הַנְּדוּנְיָא שֶׁפָּסְקָה, וְהִיא רוֹצָה
38 בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֶרֶת לוֹ: אוֹ כְּנֹס אוֹ פְּטֹר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים
39 אֲמוּרִים? בִּגְדוֹלָה; אֲבָל בִּקְטַנָּה שֶׁפָּסְקָה עַל עַצְמָהּ
40 - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן גֵּט, אוֹ יִכְנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא[34].

30) ולא הניח כאן נכסים, אבל אם יש לו כאן נכסים, בית דין יורד לנכסיו ונותן לו. 31) "תשב עד שילבין ראשה". 32) שכל אשה המורדת בבעלה ואומרת מאסתיהו . . . כופים אותו לגרשה מייד. 33) ודעת הרי"ף שם שדינה כמורדת. 34) שאין תנאה כלום.

יז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וּפָסְקָה עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אֶת בִּתָּהּ[35] 41
כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - חַיָּב לְזוֹן אוֹתָם שָׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל 42
עַצְמוֹ. וְהוּא, שֶׁיַּתְנוּ עַל דָּבָר זֶה בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[36]; 43
אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[37] - עַד שֶׁיִּקְנוּ מִיָּדוֹ אוֹ 44
עַד שֶׁיִּכְתֹּב בִּשְׁטָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת 45
מִקָּח וּמִמְכָּר. נִתְגָּרְשָׁה בְּתוֹךְ הַשָּׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ 46
לָזוּן אֶת בִּתָּהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וּפָסְקָה גַּם עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה 47
זָן אוֹתָהּ הַבַּת כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - לֹא יֹאמַר רִאשׁוֹן: אִם 48
תָּבוֹא לְבֵיתִי אֲזוֹנָהּ[38], אֶלָּא מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לַמָּקוֹם 49
שֶׁהִיא שָׁם אִמָּהּ[39]. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם: הֲרֵי אָנוּ 50
זָנִין אוֹתָהּ כְּאַחַת, אֶלָּא אֶחָד זָנָהּ וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי 51
מְזוֹנוֹת. 52

35) מאיש אחר. 36) שמתוך שמחת חתונתם גמר ומקנה. 37) ולפני הנישואין ואז מועיל הקניין. 38) כלומר, אם הייתי מקיים את אמה הייתי זן אותה. 39) כלומר, במקום ששם האמא שלה.

יח. נִשֵּׂאת הַבַּת בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הַבַּעַל חַיָּב 53
בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וּבַעֲלֵי אִמָּהּ שְׁנֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן 54
לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. מֵתוּ אֵלּוּ שֶׁפָּסְקוּ לָזוּן אוֹתָהּ: אִם 55
קָנוּ מִיָּדָן אוֹ שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ בִּשְׁטָר - הֲרֵי זוֹ כְּבַעַל חוֹב 56
בִּשְׁטָר, וְטוֹרֶפֶת מְזוֹנוֹתֶיהָ מִנְּכָסֵיהֶן הַמְשֻׁעְבָּדִים[40] עַד 57
סוֹף הַזְּמַן שֶׁפָּסְקוּ; וְאִם פָּסְקוּ בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין וְלֹא 58
הָיָה שָׁם קִנְיָן - הֲרֵי הֵם דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לִכְתֹּב, 59
וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[41]. 60

40) מנכסים משועבדים, אבל גובה היא מן היורשים כדין מלווה בעל פה.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל בו דין אילונית, ממאנת, ונשים האסורות עליו - לענין כתובה. היוצאת משום שם רע, העוברת על דת אם כופין בעלה להוציאה, האשה שאמרה לבעלה שזנתה תחתיו ברצון, אשת ישראל שזנתה תחת בעלה בשגגה או באונס, אשת כהן שנבעלה בשוגג או באונס, ואשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי.

א. הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאֵילוֹנִית[2], וְלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וְלֹא 61
אִשָּׁה אַחֶרֶת לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה - אַף־עַל־פִּי 62
שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹצִיא[3], הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים, וְיֵשׁ 63
לָהּ כְּתֻבָּה[4] וּשְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[5]. וְכֵן זוֹכֶה הַבַּעַל בְּמַה 64
שֶׁזָּכָה בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים[6]. 65

2) אשה עקרה שאינה מסוגלת ללדת, וסימניה מפורשים לעיל פ"ב, ה"ו. 3) כדי שישא אשה הראויה לילד, כמבואר לעיל פט"ו ה"ז. 4) הואיל והכיר בה מתחילה, ואין כאן מקח טעות (כתובות ק: במשנה). 5) כגון

מזונותיה, רפואתה ופדיונה, המנויים לעיל פי"ב ה"ב. 6) מעשה ידיה וירושתה וכו' לעיל פי"ב ה"ג.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, וְנִמְצֵאת אֵילוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[7], וְכֵן הַנּוֹשֵׂא שְׁנִיָּה[8], בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה[9] וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[10]. וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ[11]. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַפְרִישִׁין בֵּינֵיהֶם - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל[12].

7) כגון גרושה לכהן, ולא הכיר בה כשנשאה. 8) שניה לעריות, האסורה מדברי סופרים. ועשרים נשים הן, כמבואר לעיל פ"א ה"ו. 9) כתובות ק, ב. קנסו אותה חכמים, מפני שהיא מרגילה ומשדלת את האיש לישאנה, שאינה מפסדת כלום בנישואיה, שאינה נפסלת וגם ולדה ממנו כשר, ולפיכך אפילו הכיר בה הפסידה הכל, אבל אלמנה וחייבי לאוין שהן נפסלות, וולדן פסול ואינן מרגילות אותו, אלא הוא מרגיל אותה - לא הפסידו כתובתן אלא כשלא הכיר בהן מתחילה, משום מקח טעות. 10) שם קא, א. שמתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם). 11) ואין צורך לומר בחיי בעליהן אין להן מזונות, שהרי יושבות בעבירה וחייבות לצאת, ואם יקבלו מזונות יתעכבו בבית בעליהן (יבמות פה.). 12) ואע"פ שאינו חייב לפדותה - ולא תקנו פירות לבעל אלא משום פדיונה - בכל זאת אינו משלם פירות שאכל - משום קנס.

ג. וְלָמָּה אֵין לָהֶם עִקָּר[13] וְיֵשׁ לָהֶן תּוֹסֶפֶת? הָעִקָּר, שֶׁהִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[14] - הוֹאִיל וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, אֵין לָהּ עִקָּר[15]; אֲבָל תּוֹסֶפֶת, שֶׁהוּא חִיֵּב עַצְמוֹ בָּהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה וְתַעֲמֹד לְפָנָיו[16] - הֲרֵי עָמְדָה בִּתְנַאי שֶׁלָּהּ, וַהֲרֵי הִקְנִית לוֹ הֲנָאָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת [לְפָנָיו], אֲבָל הַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתָהּ[17] עָלָיו, וּמַה הִיא יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? לְפִיכָךְ יֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת[18], שֶׁאֵין מַעֲשֶׂיהָ הֵן הַגּוֹרְמִין לָהּ[19] לְהֵאָסֵר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא אֲסוּרָה הָיְתָה מִקֹּדֶם.

13) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה. 14) כמבואר לעיל פי"י ה"ו. 15) ואין כאן תקנת חכמים, שגם הם רוצים שתצא מהר. 16) כי אילו היא רוצה לצאת, ודאי שאין לה תוספת, כי לא הקנה לה על דעת שתצא לרצונה ותיטול את שלו. 17) ובשניה, החכמים אסרוה עליו. 18) ואפילו איילונית שלא הכיר בה יש לה תוספת, כיון שהוסיף לה מדעתו ולא חשש שמא תמצא איילונית רצה ליזוק בנכסיו (ר"ן כתובות, פרק יא). 19) = שלא מעשיה הביאוה לידי כך.

ד. וְלָמָּה לֹא חָלְקוּ בַּשְׁנִיָּה בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אֶלָּא אָמְרוּ: אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה בְּכָל מָקוֹם?[20] מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ בָּהּ חִזּוּק[21]. אֲבָל אִם נָשָׂא אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ, אוֹ אַחַת מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ - הֲרֵי הִיא בִּנְדוּנְיָתָהּ כְּבָכָר הַנָּשִׁים.

20) ואפילו הכיר בה. 21) יבמות פה, ב. אבל דברי תורה אינם צריכים חיזוק. 22) לזון אותה מנכסיו, ובכת"י התימנים: ליזוק. וכן בדפוס שונצינו. 23) כגון בעולה לכהן גדול (ראה לעיל פ"א ה"ח), לפיכך יש להן כתובה אפילו לא הכיר בהן, ואינן צריכות חיזוק שהרי מן התורה הן. ולפי זה, חלוצה לכהן הדיוט אין לה כתובה, שהרי איסורה מדברי סופרים (הל' איסורי ביאה פי"ז, ה"ז) ועשו בה חיזוק (כסף־משנה). 24) יבמות פה, א. אבל בחייו אין להן מזונות כי עליהן לצאת מבעליהן, משום עבירה. 25) שהלך בעלה למדינת הים ולא הניח לה מזונות. 26) יבמות פה, א. שהרי לא כדין אכלם, שאין לו בהן נישואין, וכן ראוי לקנסם - כשהכירו בהן - שהם הרגילו ושידלו את הנשים לנישואי עבירה.

ה. הַמְמָאֵנֶת[27] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[28], אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[29]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וְאִם לָוְתָה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחְתָּיו וְאָכְלָה, וְאַחַר כָּךְ מֵאֲנָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מְזוֹנוֹת מִן הַבַּעַל[30].

27) קטנה יתומה שהשיאוה אמה או אחיה, ויכולה למאן ולצאת בלא גט, כמבואר לעיל פ"ד ה"ח. 28) שמעצמה יוצאת נגד רצונו. 29) כתובות קא, א. מתנה הוא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם) והרי ידע מראש שהיא קטנה ויכולה למאן. 30) שם קז, ב. כשם שאין לה כתובה, כך אין לה מזונות שהם תנאי כתובה.

ו. מִי שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[31], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[32] וְלֹא אֶחָד מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ.

31) כתובות קא, א. ויבמות פז, ב. 32) שהרי לא עמדה בתנאי שלה שתהיה נאמנת לו, כמבואר לעיל ה"ג.

ז. וְהֵיאַךְ דִּין נָשִׁים אֵלּוּ[33] בַּנְּדוּנְיָא שֶׁלָּהֶם?[34] כָּל אִשָּׁה שֶׁנְּדוּנְיָתָהּ קַיֶּמֶת - אֲפִלּוּ זִנְּתָה, נוֹטֶלֶת שֶׁלָּהּ וְהוֹלֶכֶת[35]. וְאִם הָיְתָה שְׁנִיָּה אוֹ אֶחָד מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה אֵילוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ - הֲרֵי הִיא בִּנְדוּנְיָתָהּ כְּכָל הַנָּשִׁים.

33) הנידונות בפרק זה כל אחת לעצמה. 34) שהכניסו לבעליהן. 35) כתובות קא, א.

ח. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[36]; וְנִכְסֵי מְלוֹג, מַה שֶּׁנִּגְנַב אוֹ שֶׁאָבַד - אָבַד לָהּ, וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[37]. הָיְתָה אֵילוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא הִכִּיר בָּהּ: כָּל

מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב אוֹ בָּלָה אוֹ שֶׁנִּשְׁחַק מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי הִיא נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהִיוֹתָן אֶצְלוֹ[38]; וְכָל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי מְלוֹג - חַיָּב לְשַׁלֵּם. הִכָּף מִכָּל הַנָּשִׁים. מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אִישׁוּת גְּמוּרָה, לֹא זָכָה בִּנְכְסֵי מְלוֹג[39].

36) שאם נגנבו או אבדו, חייב לשלם. 37) כאן הוא סוף ההלכה, לפי כת"י התימנים ודפוסים קדומים. ובדפוסים המאוחרים, מתחלת הלכה ח' במילים: "נכסי צאן ברזל חייב באחריותם", וזהו סדר משובש. והטעם בכל אלה, הואיל ויש להן כתובה כשאר הנשים, כמבואר לעיל ה"ד, ממילא גם דין נדונייתן כשאר הנשים. והשניה – אע"פ שאין לה כתובה (ראה לעיל ה"ב) - קנסוהו חכמים לשלם לה מה שנגנב מנכסי צאן ברזל, כדי לעקור מהם תורת נישואין, אף־על־פי שמצד הדין ברשותו הם עומדים, ומותר לו להוציאם, ועל מנת כן קבלם, שלא יפרע אלא אם יגרשנה מדעתו (ר"ן כתובות, שם). ונכסי מלוג שמצד הדין הם שלה וברשותה הם, קנסוה חכמים שלא תטול בהם כלום אם נאבדו, ועשאוה כשאר נשים, שאם אבדו - אבדו לה. נמצא קנסו אותו בשלו, ואותה בשלה (כתובות קא. והשווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ט מ"ג).
38) וידעה שאסורה לו, אם כן מחלתם לו מתחילה. ואע"פ שקיבל אחריותם, עם ביטול הקידושין שהיו בטעות - בטלה ממילא אחריותו. 39) והרי זה כאילו קיבלם אחר להנאתו שחייב באחריותם (כתובות קא.). והשוו דין אלמנה לכהן גדול - שהיא מחייבי לאוין - לדין איילונית שלא הכיר בה (שם קא:), וכן מבואר ברי"ף שם, וראה ט"ז לאהע"ז סי' קטז ס"ה.

ט. וְהַמְמָאֶנֶת - אֵין לָהּ בְּלִיּוֹת[40] כְּלָל. שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֶיהָ, בֵּין מִנִּכְסֵי מְלוֹג בֵּין מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[41], אֶלָּא נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ וְיוֹצְאָה.

40) נכסיה שבלו ואפסו לגמרי. 41) כתובות, שם. שהרי ברשות בית־דין נשאה, וכשהוציא את נכסיה יכול הוא לומר: כשאגרשנה מדעתי אחזיר לה מה שקיבלתי עלי באחריות. ונכסי מלוג אע"פ שלא ברשות הוציאם, יכול הוא לומר: אין עלי להחזירם עד שאגרשנה, שמא תמות בחיי ואירשנה (רש"י שם).

י. מִי שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[42]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵהַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר נִכְסֵי מְלוֹג[43]. וְלֹא הַמְזַנָּה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[44] אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית[45], אוֹ הֵיוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רָע[46] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[47]. וְכָל אַחַת מִהֵן נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ מִנְּדוֹנְיָתָהּ וְיוֹצְאָה, וְאֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לֹא מַה שֶּׁפִּחֵת וְלֹא מַה שֶּׁאָבַד.

42) כבר ביאר רבינו כל זה למעלה בה"ו, ולא כתבו כאן אלא לסמוך אליו ענין עוברת על דת וחברותיה.
43) כתובות קא, א. 44) הכתובה בתורת משה [וראה מש"כ להלן בהערה סד]. 45) מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ראה להלן הי"ב. 46) שעשתה דברים מכוערים ביותר, אלא שאין עדות ברורה בזנות. כמבואר בסמוך הט"ו. 47) כתובות שם, וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו.

יא. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֵן עָבְרָה עַל דַּת מֹשֶׁה: יוֹצְאָה בַּשּׁוּק וּשְׂעַר רֹאשָׁהּ גָּלוּי[48]. אוֹ שֶׁנּוֹדֶרֶת אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּעַת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת[49]. אוֹ שֶׁשִּׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ וְהִיא נִדָּה[50]. אוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹצָה[51] לָהּ חַלָּה[52]. אוֹ שֶׁהֶאֱכִילָה אֶת בַּעְלָהּ דְּבָרִים אֲסוּרִים. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּנְבֵלוֹת[53], אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְעֻשָּׂרִין[54]. וְהֵיאַךְ יְוַדַּע דָּבָר זֶה? כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה לוֹ: פֵּרוֹת אֵלּוּ פְּלוֹנִי כֹּהֵן[55] תִּקְּנָם לִי, וְעִסָּה זוֹ פְּלוֹנִית הִפְרִישָׁה לִי חַלָּתָהּ, וּפְלוֹנִי הֶחֱכָם טִהֵר לִי אֶת הַכְּתָמִים[56]; וְאַחַר שֶׁאָכַל אוֹ בָּא עָלֶיהָ שָׁאַל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי, וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וְכֵן אִם הֶחֱזִקָה נִדָּה בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[57] וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: טְהוֹרָה אֲנִי, וּבָא עָלֶיהָ.

48) והכתוב אומר (במדבר ה, יח): "ופרע את ראש האשה", מכלל שבאותה שעה לא עמדה פרועה - מכאן אתה למד שאסור לבנות ישראל לצאת פרועות ראש (כתובות עב. וברש"י). 49) והתורה אמרה (במדבר ל, ג): "לא יחל דברו". ולא עוד אלא שבעוון נדרים - בנים מתים (כתובות, שם). 50) ואמרה לבעלה: טהורה אני. 51) חותכת ומפרשת, מלשון המשנה (חלה ב, ג). 52) מעיסתה.
53) שאיסורם מן התורה. 54) שאין איסורו בזמן הזה אלא מדרבנן (פ"א מהל' תרומות הכ"ו) – 'מגיד משנה'.
55) כהן לאו דוקא, אלא שדרך הכהן לתקן את הפירות וליטול את הראוי לו ('מאירי' ורש"י במהדורה קמא הוצ' רי"נ אפשטיין, עמ' 45). 56) שנמצא על בשרה או על בגדה, וטיהרו החכם אחרי שקבע שזה מדם מכה שנתגעלה והוציאה דם וכיוצא בזה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ט הכ"ב. ובגמרא לפנינו הנוסחא: "טיהר לי את הדם". וכנוסחת רבינו, כ"ה גם ברי"ף. וראה בפ"ט מהל' איסורי ביאה ה"ב, שכתמים מדרבנן כיון שהם בלי הרגשה, ועי' להלן הערה סד. 57) שראוה לובשת בגדי נידות, ולבעלה אמרה טהורה אני (כתובות שם, וברש"י).

יב. וְאֵי זוֹ הִיא דַּת יְהוּדִית? הוּא מִנְהַג הַצְּנִיעוּת שֶׁנָּהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֵן עָבְרָה עַל דַּת יְהוּדִית: יוֹצְאָה לַשּׁוּק אוֹ לְמָבוֹי[58] מְפֻלָּשׁ[59] וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ וְאֵין עָלֶיהָ רְדִידוֹ[60] כְּכָל הַנָּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת. אוֹ שֶׁהָיְתָה טוֹוָה בַּשּׁוּק וּוֹרֵד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּנֶגֶד פָּנֶיהָ, עַל פַּדַּחְתָּהּ[61] אוֹ עַל לֶחְיֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשׂוֹת הָעַכּוּ"ם הַפְּרוּצוֹת[62]. אוֹ שֶׁטּוֹוָה בַּשּׁוּק וּמַרְאַת זְרוֹעוֹתֶיהָ לִבְנֵי אָדָם. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשַׂחֶקֶת עִם הַבַּחוּרִים. אוֹ שֶׁהָיְתָה תּוֹבַעַת הַתַּשְׁמִישׁ בְּקוֹל רָם מִבַּעְלָהּ, עַד שֶׁשְּׁכֵנוֹתֶיהָ

שׁוֹמְעוֹת אוֹתָהּ מְדַבֶּרֶת עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְקַלֶּלֶת אֲבִי בַּעְלָהּ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ.

58) רחוב צר. 59) פתוח לרשות הרבים. 60) צעיף, מלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים". 61) מצחה. 62) כתובות עב, ב. וב'תוספות' שם הביאו בשם רבינו חננאל: "טווה ורד, צמר אדום היא טווה שיפול על פניה מזהרוריתו, וזוהי עזות מצח ופריצות".

יג. עֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִינָּר[63] תָּמִיד בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, מִשּׁוּם צְנִיעוּת[64]. וְאִם לֹא חָגְרָה - אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[65], וְלֹא הִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן אִם יָצְתָה בְּרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ מֵחָצֵר לְחָצֵר בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי - הוֹאִיל וּשְׁעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דָּת[66].

63) מכנסים (רש"י). או חגורה (פירוש המשנה לרבינו, שבת פ"י מ"ד). 64) בבא־קמא פב, א. וב'ירושלמי' פ"ד דמגילה ה"א: "מפני מעשה שאירע שבעלה קוף מכדרכה ושלא כדרכה". ומטעם זה צריכה לחגור סינר אפילו בביתה (הגהות הגרצ"ה חיות בב"ק שם). 65) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וכן הוא ב'כסף משנה'. וב'מגיד משנה' הביא: "דת יהודית", וכן הגיה ב'מעשה רוקח' [ולפי נוסחתנו נראה שתקנות חכמים הן "דת משה" שהרי נצטוינו בתורה לשמור ולעשות ככל תקנותיהם (ספר המצוות שורש א', ומ"ע קעד) ושלפיכך נכללו חלה ומעשרות שהם בזמן הזה מדרבנן (ראה במגיד־משנה) וכתם שאף הוא מדרבנן - בכלל דת משה (למעלה הי"א). ודת יהודית היא מנהג שנהגו בנות ישראל ולא תקנוהו חכמים]. 66) כתובות עב, ב.

יד. הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת - צְרִיכָה הַתְּרָאָה[67] וְעֵדִים[68], וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ[69]. עָבְרָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[70], וְיָדַע שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת עַל דָּת, וְהִתְרָה בָּהּ בְּלֹא עֵדִים, וְחָזְרָה וְעָבְרָה, הוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: אַחַר הַתְּרָאָה עָבְרָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא עָבַרְתִּי כְּלָל, אוֹ: לֹא הִתְרָה בִּי, אִם רָצָה לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן כְּתֻבָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא עָבְרָה[71]; שֶׁאִם תּוֹדֶה שֶׁעָבְרָה אַחַר הַתְּרָאָה זוֹ - אֵין לָהּ כְּלוּם.

67) שמא תחזור בה. ואם תחזור לא תפסיד כתובתה. 68) על ההתראה ועל העבירה. 69) סוטה כה, א. ותוספתא כתובות פ"ז. הוצאת צוקמ. עמ' 12, 269). 70) שלא היו עדים בדבר. 71) אחר ההתראה (מגיד־משנה). והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, והלה טוען פרוע הוא, שבעל השטר צריך שבועה ('בית יוסף' אהע"ז סי' קטו). [רוצה לומר, שמה שכתב רבינו "נותן כתובה אחר שתשבע" היינו שהבעל תובע ממנה שתשבע כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב, שאז צריכה להשבע, וראה להלן הערה פא].

טו. כֵּיצַד הִיא יוֹצְאָה מִשּׁוּם שֵׁם רַע? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁהָיְתָה שָׁם עֲבֵרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדוּת בְּרוּרָה בִּזְנוּת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְּחָצֵר לְבַדָּהּ, וְרָאוּ רוֹכֵל יוֹצֵא[72], וְנִכְנְסוּ מִיָּד בִּשְׁעַת יְצִיאָתוֹ, וּמָצְאוּ אוֹתָהּ עוֹמֶדֶת מֵעַל הַמִּטָּה וְהִיא לוֹבֶשֶׁת הַמִּכְנָסַיִם אוֹ חוֹגֶרֶת אֲזוֹרָהּ, אוֹ שֶׁמָּצְאוּ רֹק לַח לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה[73]. אוֹ שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מִמָּקוֹם אָפֵל, אוֹ מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר וְכֵיוֹצֵא בּוֹ. אוֹ שֶׁרָאוּהוּ מְנַשֵּׁק עַל פִּי חֲלוּקָהּ, אוֹ שֶׁרָאוּ אוֹתָן מְנַשְּׁקִין זֶה אֶת זֶה אוֹ מְגַפְּפִין[74] זֶה אֶת זֶה. אוֹ שֶׁנִּכְנְסוּ זֶה אַחַר זֶה וְהֵגִיפוּ[75] דְּלָתוֹת. וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אִם רָצָה הַבַּעַל לְהוֹצִיאָהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. וְאֵין זוֹ צְרִיכָה הַתְּרָאָה[76].

72) ב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו, הגירסא: רוכל יוצא מתוך ביתה. רוכל - מוכר בשמים לנשים להתקשט בהם. 73) רשת, שפורשים על המיטה להגן על הישן בה מיתושים וזבובים. מי זרק הרוק למעלה? כי אם השוכב ופניו למעלה, הלכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש (יבמות כד: וברש"י). 74) מחבקים. 75) סגרו. וכל זה מוזכר ביבמות כד, ב. וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו. 76) כיון שעברה, כבר נאסרה על בעלה, ואין עוד צורך בהתראה (כסף־משנה).

טז. עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית, וְכֵן זֹאת שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר - אֵין כּוֹפִין אֶת הַבַּעַל לְהוֹצִיא, אֶלָּא אִם רָצָה - לֹא יוֹצִיא[77]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הוֹצִיא - אֵין לָהֶן כְּתֻבָּה[78]. שֶׁהַכְּתֻבָּה תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְלֹא הִקְפִּידוּ אֶלָּא עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַצְּנוּעוֹת; אֲבָל אֵלּוּ הַפְּרוּצוֹת אֵין לָהֶן תַּקָּנָה [זוֹ], אֶלָּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[79].

77) עוברת על דת - דינה מבואר בסוטה כה, א. ויוצאה משום שם רע, אע"פ שאמר רבי (יבמות כד:) הואיל ומכוער הדבר, תצא - אין הכוונה אלא מן הבועל הנטען, אבל מבעלה אין מוציאים אותה אלא בעדי טומאה ממש, וכמו שאמרו (מכות ז.): "במנאפים - משיראו כמנאפים" (רי"ף פ"ב דיבמות). 78) לכשיוציאון אחר־כך. 79) ואם חזרה ממעשיה הראשונים ומתנהגת מכאן ואילך בדרכי צניעות, צריך לכתוב לה כתובה אחרת, שהכתובה הראשונה בטלה, כשעברה על התראתו ('חלקת מחוקק' אהע"ז סי' קטו, סי"ח).

יז. מִי שֶׁרָאָה אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה, אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ אַחַת מִקְּרוּבוֹתָיו אוֹ מִקְּרוּבוֹתֶיהָ, שֶׁהוּא מַאֲמִינָם וְסוֹמֶכֶת דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה הָאוֹמֵר אִישׁ בֵּין שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה - הוֹאִיל וְסָמְכָה דַּעְתּוֹ לְדָבָר זֶה שֶׁהוּא אֱמֶת, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיא, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ[80], וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[81]. וְאִם הוֹדָת לוֹ שֶׁזִּנְּתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָהּ[82] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[83] שֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחְתָּיו, אִם רָאָה אוֹתָהּ בְּעַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ. אֲבָל בְּדָבָר[84] אַחֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ[85] אֶלָּא עַל יְדֵי גִּלְגּוּל[86].

80) קידושין סו, א. 81) אע"פ שהוא מאמין לדברי העד, אין הוא יכול להפסידה ממון בפחות משני עדים. 82) תובע ממנה שתשבע שאז חייבת להשבע, כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב (כסף־משנה, ועי' לעיל הערה ע). 83) מפורש למעלה פכ"ג ה"ט. 84) בכת"י התימנים: "בדברי אחר", והכוונה אם הוא בעצמו לא ראה, אלא הוא סומך על דברי עד אחר. 85) שהרי אינו טוען טענת ודאי, ואין נשבעים על טענת ספק. 86) אם נתחייבה לו שבועה ממקום אחר, הוא מגלגל ומוסיף עליה גם שבועה זו שלא זנתה תחתיו.

1 **יח. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בִּרְצוֹנָהּ - אֵין**
2 **מַשְׁגִּיחִין לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[87]. אֲבָל**
3 **אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, עִקֵּר וְתוֹסֶפֶת, וְאִבְּדָה הַבְּלָאוֹת[88];**
4 **שֶׁהֲרֵי הוֹדַת בִּזְנוּת[89]. וְאִם הָיָה מַאֲמִינָהּ וְסוֹמֵךְ דַּעְתּוֹ**
5 **עַל דְּבָרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ. וְאֵין בֵּית דִּין**
6 **כּוֹפִין אֶת הָאִישׁ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִדְּבָרִים**
7 **אֵלּוּ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים[90] וְיָעִידוּ שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ**
8 **זֹאת בִּפְנֵיהֶם בִּרְצוֹנָהּ, וְאַחַר כָּךְ כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא.**

87) נדרים צ, ב. ואחרי תקנת רבינו גרשום, שאינו יכול לגרש אשתו בעל כרחה, גם הבעל אינו נאמן לומר שאשתו זנתה - שמא עיניו נתן באחרת ('הגהות מיימוניות'). 88) מה שאבד או נגנב מנכסי נדונייתה, כמבואר לעיל הלכה י. 89) והודאתה דומה כמאה עדים (נדרים צא.). 90) ביבמות כד, ב: "בית דין - בעדים הוא מוציא".

9 **יט. הָאִשָּׁה שֶׁזִّנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בִּשְׁגָגָה[91] אוֹ בְּאֹנֶס -**
10 **הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה;**
11 **הָא נִתְפְּשָׂה - מֻתֶּרֶת. בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ עַכּוּ"ם[92] בֵּין**
12 **שֶׁאֲנָסָהּ יִשְׂרָאֵל. וְכֹל שֶׁתְּחִלַּת בִּיאָתָהּ בְּאֹנֶס, אַף־עַל־**
13 **פִּי שֶׁסּוֹפָהּ בִּרְצוֹן, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: הַנִּיחוּ לוֹ,**
14 **שֶׁאִלְמָלֵי לֹא אָנַס אוֹתִי הָיִיתִי שׁוֹכַרְתּוֹ - הֲרֵי זוֹ**
15 **מֻתֶּרֶת; שֶׁהֵיצֵר לְבֵשָׁהּ, וּמִתְּחִלָּה [הָיְתָה] בְּאֹנֶס[93].**

91) כגון אשתו ואשת איש עמו בבית, ונתכוון לאשתו ונזדמנה לו זו, ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה (סוטה כח, וברש"י). וכן מצינו: "שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתם לחופה החליפו (הוחלפו) את של זה לזה, ואת של זה לזה" (יבמות לג:), אבל האומרת זניתי מפני שסברתי מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה ישראל (שו"ע אהע"ז סי' קעח, ס"ג). 92) כתובות ג, ב. 93) כתובות נא, ב.

16 **כ. נָשִׁים שֶׁגָּנְבוּ אוֹתָן לִסְטִים[94] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁבוּיוֹת[95],**
17 **שֶׁהֵן אֲנוּסוֹת, וּמֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וְאִם הִנִּיחוּם[96],**
18 **וְהָלְכוּ לַלִּסְטִים מֵעַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ בְּרָצוֹן, וַאֲסוּרוֹת**
19 **לְבַעְלֵיהֶן[97]. וְדִין הַשּׁוֹגֶגֶת וְדִין הַנֶּאֱנֶסֶת אֶחָד הוּא,**
20 **שֶׁהַשִּׁגָּגָה צַד אֹנֶס יֵשׁ בָּהּ.**

94) שודדים, מתחת בעליהן. 95) שנשבו במלחמה ע"י חיל האויב. 96) ללכת לבעליהן. 97) כתובות, שם.

21 **כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל;**
22 **אֲבָל אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁשָּׁגְגָה אוֹ שֶׁנֶּאֱנְסָה - אֲסוּרָה**
23 **לְבַעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי נַעֲשֵׂת זוֹנָה[98] מִכָּל מָקוֹם, וְהוּא אָסוּר**
24 **בְּזוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[99].**

98) יבמות נו, ב. 99) פי"ז ה"א, ופי"ח ה"א. ושם בה"ז כותב רבינו: אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר (דברים כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון. . . . לשוב לקחתה. . . . אחרי אשר הוטמאה", הכל בכלל, שאם נבעלו אסורות על בעליהן, פירט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה שהיא מותרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה", אבל אשת כהן באיסורה עומדת, שהרי היא זונה".

25 **כב. אֶחָד אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה -**
26 **כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת, וְלֹא הִפְסִידָה**
27 **מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם[100]. וְכוֹפִין אֶת הַכֹּהֵן[101] לִתֵּן לָהּ**
28 **כְּתֻבָּתָהּ וּלְגָרְשָׁהּ.**

100) נדרים צא, א. 101) שהרי אסור בזונה, והתורה אמרה (ויקרא כא, ח): "וקדשתו . . . קדוש יהיה לך", וקדשתו - בעל כרחו, שאם לא רצה דפנו (הכהו) - יבמות פה, ב.

29 **כג. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי, אוֹ שָׁגַגְתִּי**
30 **וְנִבְעַלְתִּי לְאַחֵר - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ**
31 **נָתְנָה בְּאַחֵר[102]. וְאִם הָיְתָה נֶאֱמֶנֶת לוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ**
32 **אָדָם שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל דְּבָרָיו - יוֹצִיא[103] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.**

102) נדרים צ, ב. צא, א. 103) אונס ביחס לכהן, כרצון ביחס לאשת ישראל, ובאשת ישראל - יוציא, כמבואר לעיל הי"ז־יח.

33 **כד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ**
34 **פְּלוֹנִי, וְנִכְנְסָה עִמּוֹ לְסֵתֶר בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים, וְשָׁהֲתָה**
35 **כְּדֵי טֻמְאָה[104] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ עַד**
36 **שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סוֹטָה[105].**
37 **וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[106]. וְאַף־עַל־**
38 **פִּי שֶׁלֹּא מָצְאוּ דָּבָר מִכְעָר, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר יוֹתֵר מִכְעָר**
39 **מִזֶּה[107]. וְהַיּוֹם שֶׁאֵין שָׁם[108] מֵי סוֹטָה[109] - נֶאֱסְרָה**
40 **עָלָיו אִסּוּר עוֹלָם[110]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא**
41 **תּוֹסֶפֶת, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ הָרָעִים גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר.**

104) כדי צליית ביצה וגמיעתה (הל' סוטה פ"א ה"ב). 105) שם. 106) שמא נטמאה ונאסרה עליו, ולהשקותה אי־אפשר, שהכתוב אומר (במדבר ה, טו): "והביא האיש את אשתו". והרי הוא מת (סוטה כה. וכן פסק רבינו בפ"ב מהל' סוטה ה"ז). 107) שנסתתרה עם החשוד אחרי שבעלה התרה בה. 108) ראה בביאור מילה זו בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ועי' עוד בפ"ד מהל' אישות ה"ז, הערה מג. 109) לבדקה אם טהורה היא. 110) סוטה ב, ב.

42 **כה. אָמַר לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ**
43 **פְּלוֹנִי, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה**
44 **- הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[111] בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם מֵי**

סוֹטָה. וְחַיָּב לְהוֹצִיא, וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[112]. וְאִם הוֹדִית שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר שֶׁהִתְרָה בָּהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[113]. וּלְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָהּ[114] עַל זֶה, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה.

111) כי יש לחוש לדעת רבי יוסי ברבי יהודה הסובר שאפילו קנא לה בעלה בינו לבינה, הרי זה קינוי והתראה (סוטה ב:). 112) כי אינו נאמן להפסידה כתובתה על פי עצמו. 113) הודאת בעל דין כמאה עדים. 114) ראה למעלה הלכה יז, והערה פא.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין הנושא אשה סתם ונמצאו עליה נדרים, או מומים. הרואה דם בשעת תשמיש, או שנולדו בה מומים אחרים, האיש שנולדו בו מומין אחרי הנישואין, היבם שנמצא בו אותו המום שהיה לבעלה.

א. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[2], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[3]. בְּאֵלּוּ נְדָרִים אָמְרוּ? שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שֶׁלֹּא תִתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[4], וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַמִּינִים שֶׁדַּרְכָּן כָּל נְשֵׁי הַמָּקוֹם לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶן[5]; אֲבָל נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר אַחֵר חוּץ מֵאֵלּוּ - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[6].

2) כתובות עב, ב במשנה, וכפירוש שמואל שם בגמרא עג, ב שאפילו בקידשה סתם (שלא התנה עמה על־מנת שאין עליך נדרים) תצא בלא כתובה, אבל גט צריכה, הואיל וקידשה סתם. 3) שם קא, א: "נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה. . . אין להן תוספות, וכל־שכן מנה־מאתים", כי היה לה לגלות לבעלה על נדריה. 4) שם עב, ב. שיש בהן עינוי נפש ומתגנה עליו (רש"י). 5) וכמו שאמרו ב"ירושלמי" כתובות פ"ז, ה"ז: "כלי פשתן דקים הבאים מבית שאן, ככלי צבעונים הם". 6) כל שאין בו עינוי נפש אינו מקפיד, והשווה לעיל פ"ז ה"ו.

ב. וְכֵן הַכּוֹנֵס אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצָא בָּהּ מוּם מִמּוּמֵי הַנָּשִׁים שֶׁכְּבָר בִּאֲרָנוּם[7], וְלֹא יָדַע הַבַּעַל בְּמוּם זֶה וְלֹא שָׁמַע בּוֹ וְרָצָה[8] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[9]. כֵּיצַד? הָיָה מֻרְחָץ בָּעִיר וְהָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי מוּמִין אֵלּוּ, וַאֲפִלּוּ מוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו, וַחֲזָקָה שֶׁשָּׁמַע וְרָצָה[10]. וְאִם אֵין שָׁם מֻרְחָץ אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - טוֹעֵן בְּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר. וְנִכְפֶּה[11] בְּעִתִּים יְדוּעִים[12] - הֲרֵי הוּא מִמּוּמֵי[13] סֵתֶר. אֲבָל בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין לוֹ, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס[14]. דָּבָר יָדוּעַ הוּא, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיָה מִנְהַג הַנָּשִׁים שָׁם לְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק וּפְנֵיהֶן גְּלוּיוֹת, וְהַכֹּל יוֹדְעִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין: זוֹ הִיא בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְזוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, כְּמוֹ עָרֵי אֱדוֹם בַּזְּמַן הַזֶּה. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבָּנוֹת שָׁם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּלָל, וְאִם תֵּצֵא הַבַּת לַמֻּרְחָץ - בְּנֶשֶׁף תֵּצֵא, מִתְנַכֶּרֶת[15], וְלֹא יִרְאֶה אוֹתָהּ אָדָם חוּץ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהוּא, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם מֻרְחָץ וְשֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ קְרוֹבָה לִבְדֹּק בָּהּ; אֲבָל הָיָה שָׁם מֻרְחָץ בְּעִיר זוֹ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים לָצֵאת בָּהּ וּפְנֵיהֶם מְגֻלּוֹת, אִם יֵשׁ לוֹ קְרוֹבָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָהּ עֲרֻמָּה בַּמֻּרְחָץ. וְאִם דַּרְכָּן לְהִתְנַכֵּר וּלְהִתְחַבֵּא אַף בַּמֻּרְחָץ, וְשֶׁתְּהֵיֶה הַבַּת רוֹחֶצֶת בַּלַּיְלָה[16] אוֹ בְּבֵית קָטָן בַּמֻּרְחָץ לְבַדָּהּ, עַד שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה וְלֹא תִּוָּדַע - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהַדְּבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם, וְאֵינָם גְּזֵרַת הַכָּתוּב[17].

7) למעלה פ"ז ה"ז. 8) והסכים (כלומר, שלא שמע עליו, ולא הסכים). 9) כתובות עב, ב. וכנ"ל הערה א'. 10) שם עה, ב. 11) חולי שממנו נופלת לארץ (אפילפסיה). 12) שהמחלה תוקפתה בזמנים קבועים, ונזהרת אז מלצאת בין הבריות (רש"י כתובות עז.). 13) ובנוסח כת"י: "כמומי". 14) כתובות עה, ב. 15) מעלימה את זהותה, מלשון הכתוב (מלכים־א יד, ה): "והיא מתנכרה". 16) ואין שם אור. ומקור דברים אלו בדברי הגאונים שהובאו ברא"ש כתובות פ"ז סי' טו. 17) אילו היו גזירת הכתוב, לא היינו מחלקים בין מקום למקום, כיון שכך גזרה תורה (כסף־משנה).

ג. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים[18], שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו', אֵינוֹ[19] קְרוֹבוֹתָיו בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ מְיֻדָּעָיו. וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּר בָּעִיר שֶׁאֵין לוֹ קָרוֹב כְּלָל, אִם יֵשׁ שָׁם מֻרְחָץ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ רֵעִים, וְאוֹמֵר לְאֶחָד מֵרֵעָיו שֶׁתִּבְדֹּק לוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ עַל פְּלוֹנִית, וּלְפִיכָךְ חֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דִּין זֶה. שֶׁאֵין כָּל אָדָם מוֹצִיא כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ לַכֹּל, אֶלָּא לִקְרוֹבָיו. וְעוֹד, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת אֶלָּא לְדִבְרֵי קְרוֹבָיו בְּיוֹתֵר.

18) הובאו דבריהם ברא"ש, כתובות שם. 19) ובכת"י התימנים: אינן.

ד. כֵּיצַד הִיא טַעֲנַת הַמּוּמִין? אִם הָיוּ הַמּוּמִין שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מוּמִין שֶׁוַּדַּאי הָיוּ בָּהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס, כְּגוֹן אֶצְבַּע יְתֵרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[20] - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁיָּדַע בָּהֶן הַבַּעַל וְרָצָה, אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע[21]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל. הָיוּ מוּמִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהּ אַחַר הָאֵרוּסִין: אִם נִמְצְאוּ בָּהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְבֵית הַבַּעַל - עַל הַבַּעַל לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה הָיוּ בָּהּ, וְהָיָה מִקָּחוֹ מִקַּח טָעוּת; וְאִם נִמְצְאוּ בָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאַחַר הָאֵרוּסִין נוֹלְדוּ[22], וְנִסְתַּחֲפָה שֶׁדַּהוּ[23].

20) שנולדו עמה. ובכת"י התימנים: וכיוצא בה. 21) כגון שהיה המום בפניה, חזקה היא שידע בו הבעל ונתרצה, ואינו נאמן לומר שעצם עיניו או השפילן ולא הכיר באותו מום עד עתה ('בית יוסף' לאהע"ז סי' לט). 22) כי עלינו לומר: "כאן נמצאנו וכאן היו" - כאן היו קודם האירוסין, ולפיכך עליו להביא ראיה (כתובות עה:). 23) מזלו של בעל גרם שתומם. נסתחפה - לשון מטר סוחף (משלי כח, ג), נשטפה שדהו (רש"י לכתובות ב.).

1 **ה. הֵבִיא הַבַּעַל רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס הָיוּ בָהּ,**
2 **אוֹ שֶׁהוֹדָה לוֹ בְּכָךְ, וְהֵבִיא הָאָב רְאָיָה שֶׁרָאָה וְשָׁתַק**
3 **וְנִתְפַּיֵּס[24], אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע בָּהֶן וְנִתְפַּיֵּס[25] - הֲרֵי זֶה**
4 **חַיָּב בַּכְּתֻבָּה[26].**

24) ונתרצה. 25) כגון שהיה המום בפניה, חזקה שידע בו, או שיש שם מרחץ, וכמבואר לעיל ה"ב. 26) כתובות עו, א.

5 **ו. בָּא עַל אִשְׁתּוֹ, וְשָׁהָה[27] כַּמָּה יָמִים, וְטָעַן שֶׁמּוּם**
6 **זֶה לֹא נִרְאָה לִי עַד עַתָּה - אֲפִלּוּ הָיָה בְּתוֹךְ הַקְּמָטִים**
7 **אוֹ בְּכַף הָרֶגֶל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם**
8 **שׁוֹתֶה בַּכּוֹס אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקוֹ יָפֶה, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע**
9 **וְרָצָה[28].**

27) לדעת ה'מגיד משנה' הכוונה שבעל וגם שהה, ורק אז אין שומעים לו, ולדעת ה'פרישה' בשו"ע אהע"ז סי' לט סכ"ח, באחד משניהם מספיק, כי אם שהה אפילו אם לא יודעים שבעל - אין שומעים לו. 28) דבר זה למד רבינו מדין טענת בתולים, שאינו יכול לטעון לאחר זמן, כמבואר לעיל פי"א, הט"ו. והוא מהש"ס יבמות קיא, ב. אף כאן כל ששהה ולא טען, חזקה ידע ונתרצה, ועכשיו כועס עליה בגלל דבר אחר ומבקש לו תואנה (ראה רש"י יבמות שם).

10 **ז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְנִמְצָא שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ[29]**
11 **לִגְדָּתָהּ, אֶלָּא לֹא תַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ עַד שֶׁתֵּרֵד דַּם נִדָּה**
12 **- הֲרֵי זוֹ לֹא תְּשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים[30], שֶׁבּוֹדֶקֶת**
13 **בָּהֶן עַצְמָהּ: אֶחָד לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ[31], וְאֶחָד לְאַחַר**
14 **תַּשְׁמִישׁ[32]. חוּץ מִן הָעֵד שֶׁל אִישׁ, שֶׁמְּקַנֵּחַ בּוֹ**
15 **עַצְמוֹ[33], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[34].**

29) אורח נשים, הפרשה עונתית של דם נדה, ובדפוסים קדומים: "וסת קבועה". 30) מטליות שהאשה מקנחת עצמה בהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ד הי"ד, מלשון הכתוב (ישעיה סד, ה) "וכבגד עדים כל צדקותינו", ומפרש רש"י שם: "כבגד מאוס". 31) לבדוק בו אם ראתה דם נדה ותפרוש מבעלה. 32) שמא ראתה דם בשעת תשמיש (נדה יב:). 33) אחר תשמיש. 34) פ"ד הט"ז: "אבל אחר תשמיש, הכל צריכים שני עדים, אחד לו ואחד לה".

16 **ח. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמּוּם גָּדוֹל הוּא זֶה[35] - לֹא הִפְסִידָה**
17 **כְּלוּם[36], שֶׁהֲרֵי בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ תְּחִלָּה וּמְשַׁמֶּשֶׁת. הֲרֵי**
18 **שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ וְנִבְעֲלָה, וּבְעֵת שֶׁקִּנְּחָה עַצְמָהּ הִיא**
19 **וָהוּא נִמְצָא דָּם עַל עֵד שֶׁלָּהּ אוֹ עַל עֵד שֶׁלּוֹ, אִם אֵרַע**
20 **זֶה פַּעַם אַחַר פַּעַם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ - הֲרֵי**
21 **זוֹ אֲסוּרָה לֵישֵׁב עִם בַּעְלָהּ[37]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא**
22 **עֵקָר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[38], וְאֵין לָהּ תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה;**
23 **שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וְיוֹצִיא וְלֹא יַחֲזִיר**
24 **לְעוֹלָם[39]; שֶׁמָּא תִּתְרַפֵּא, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא גָּמַר לְגָרְשָׁהּ[40]**
25 **בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין. וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר[41], כְּמוֹ**
26 **שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַנִּדָּה[42].**

35) שאסורה לשמש עד שתבדוק בעד. 36) מכתובתה ומשאר זכויותיה. 37) שהרי הוחזקה לראות דם בשעת תשמיש, ומשמשתו נדה. 38) שאין לך מום גדול מזה. 39) נדה יב, ב. 40) ובינתיים תנשא לאחר, ויבוא לערער ולומר: "אילו הייתי יודע שכך היה . . . לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל ובניה (מבעלה השני) ממזרים", לפיכך אומרים לו: גמור בלבך לגרשה שאין זו חוזרת לך לעולם (נדה שם, והשווה הל' גירושין פ"י, הי"ב־יג). 41) שאין כל ה'אצבעות' שוות, ושמא לא תראה אצל בעלה השני (נדה פו.). 42) הל' איסורי ביאה פ"ד, הכ"א.

27 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה כָּךְ מִתְּחִלַּת**
28 **נִשּׂוּאֶיהָ, וּמִבְּעִילָה רִאשׁוֹנָה רָאֲתָה דָם; אֲבָל אִם**
29 **אֵרַע לָהּ חֹלִי זֶה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - נִסְתַּחֲפָה שֶׁדֵּדֵהוּ[43].**
30 **לְפִיכָךְ, אִם בָּעַל פַּעַם אַחַת וְלֹא נִמְצָא דָם, וְאַחַר כָּךְ**
31 **חָזְרָה לִהְיוֹת רוֹאָה דָם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ - יוֹצִיא[44]**
32 **וְיִתֵּן כְּתֻבָּה כֻּלָּהּ[45]. וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית, כְּמוֹ**
33 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].**

43) מזלו הרע גרם לו, וראה למעלה הערה כב. 44) שהרי אינה ראויה לעמוד תחתיו מחמת איסור נדה. 45) כמבואר בסמוך הלכה י. 46) בהלכה הקודמת.

34 **י. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין אַחֵר שֶׁנִּשֵּׂאת, אֲפִלּוּ**
35 **נַעֲשֵׂית מֵכַּת שְׁחִין[47]: אִם רָצָה לְקַיֵּם - יְקַיֵּם, וְאִם**
36 **רָצָה לְהוֹצִיא - יִתֵּן כְּתֻבָּה[48].**

47) מצורעת. 48) שנסתחפה שדהו (כתובות עה.). וכן שנינו (שם נא.): "לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה, תרפא את עצמה - רשאי", והשווה לעיל פי"ד הי"ז.

37 **יא. הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ מוּמִין אַחֵר שֶׁנָּשָׂא, אֲפִלּוּ**
38 **נִקְטְעָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ נִסְמֵית[49] עֵינוֹ, וְלֹא רָצְתָה**
39 **אִשְׁתּוֹ לֵישֵׁב עִמּוֹ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן**
40 **כְּתֻבָּה. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב, וְאִם לֹא רָצְתָה - תֵּצֵא**
41 **בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[50]. אֲבָל אִם נוֹלַד לוֹ רֵיחַ**
42 **הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם, אוֹ שֶׁחָזַר[51] לִלְקֹט צוֹאַת כְּלָבִים[52]**
43 **אוֹ לַחְצֹב נְחֹשֶׁת מֵעִקָּרוֹ[53] אוֹ לְעַבֵּד עוֹרוֹת - כּוֹפִין**
44 **אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה[54]. וְאִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב עִם**
45 **בַּעְלָהּ.**

49) נתעוורה. "איש עור" (ויקרא כא, יח) מתרגם ה'ירושלמי': גבר סמי. 50) המבואר לעיל פי"ד ה"ח (כתובות עז.). 51) הפך. 52) ששורים בה הבגדים לפני כיבוסם יום או יומיים (רש"י שם). ובברכות כה, א -

פירש"י: "שדרכן לתתן בעיבוד עורות". 53) ממקום מוצאו. 54) כל אלה - מלאכות מאוסות ומסריחות, ויכולה לומר איני יכולה לקבל ריח רע (שם). ומשמע מדברי רבינו, שאם ידעה בכל אלה לפני הנישואין ונישאה לו - אינה יכולה לטעון, שהרי סברה וקיבלה. ואפילו אמרה: כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל - אין שומעים לה (מגיד־משנה).

יב. נַעֲשָׂה הָאִישׁ מֵכֶּה שְׁחִין - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא רוֹצָה לֵישֵׁב - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְמֻקֶּתוֹ[55]. וְאִם אָמְרָה: אֵשֵׁב עִמּוֹ בְּעֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלֶיהָ[56] - שׁוֹמְעִין לָהּ.

55) ממסמסתו, בשרו נופל חתיכות חתיכות אם תשמש עמו. "ממיקתו" - מלשון הכתוב (זכריה יד, יב): "המק בשרו" (כתובות עז. במשנה). 56) כמו שאמרו חכמים (כתובות עז:): "עשרים וארבעה מוכי שחין הם, וכולם - אמרו חכמים - תשמיש קשה להם".

יג. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בַּעַל רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם אוֹ מְלַקֵּט צוֹאַת כְּלָבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וָמֵת, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו, וְיֵשׁ בּוֹ אוֹתוֹ מוּם שֶׁהָיָה בְּבַעְלָהּ - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר: לְאָחִיךָ הָיִיתִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל, וּלְךָ אֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל. וְיַחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[57]. וּרְאֵה[58] בָּנִים לְבָנֶיךָ, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מי שהיה בעלה בעל ריח הפה ... וכיוצא בהן (מומין שכופין אותו להוציא) ומת ונפלה לפני אחיו, ויש בו אותו המום שהיה בבעלה, יכולה לומר לאחיך הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל, ויחלוץ ויתן כתובה". ומסיים "וראה בנים לבניך שלום על ישראל".

יש מפרשים שאת הסיום כתב כדי לסיים בדבר טוב, אבל לכאורה קשה שהרי סיום צריך להיות בהמשך לעניין הקודם, אבל כאן הוא בסתירה גמורה לו כי "וראה בנים כו'" יכול להיות רק על־ידי יבום. ויתירה מזו, הרי על הפסוק וראה בנים לבניך, אומרת הגמרא "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, דלא אתי לידי חליצה ויבום". ששולל אפילו עניין של יבום, ואיך מביא פסוק זה כהמשך לדין "יחלוץ ויתן כתובה". והביאור הוא שבפסוק זה מרמז הרמב"ם חידוש דין בהלכה.

בפרקים שלפנ"ז (פט"ו הט"ו) כתב: "האשה שבאה לבית־דין ואמרה בעלי אינו יכול לשמש כדרך כל הארץ כו' יעשו הדיינין פשרה", ואומרים לה שתשאר עמו עוד עשר שנים, ואם לא תלד תתבע שנית. "ומגלגלין עמה זה... עד שיעשו פשרה".

ועפ"ז נשאלת השאלה, מדוע בדין שלנו שטוענת שאינה יכולה לקבל, אומרים "יחלוץ ויתן כתובה" ולא עושים פשרה, ובפרט שמאחיו יכלה לקבל, ולמה שלא יגלגלו עמה, ואולי תוכל לקבל גם מאחיו בינתיים.

ויש לומר, שזוהי כוונת הרמב"ם בפסוק שהביא "וראה בנים לבניך שלום על ישראל" לחדש שגם כאן יש להשתדל לשכנעה לקבל ממנו על־ידי שמסבירים לה שעל־ידי־זה יהיה "וראה בנים לבניך", ובמילא - "שלום על ישראל".

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יד).

57) ואינו יכול לכופה להתייבם או להפסיד כתובתה (שם). 58) בכת"י התימנים, ובדפוסים קדומים, כל הפיסקה הזו אינה. וכנראה שזוהי תוספת מאוחרת בכדי לסיים ההלכה בדבר טוב, לרמז למה שאמרו (כתובות נ.): "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, שלא יבואו לידי חליצה ויבום". כי אם הניח בנך בן, אין האלמנה זקוקה ליבום וחליצה, ושלום על ישראל.

סְלִקוּ הִלְכוֹת אִישׁוּת.

יום שישי ז' תשרי ה'תשפ"א

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת. אַחַת - מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהִיא: שֶׁיְּגָרֵשׁ הַמְגֹרֶשׁ בְּסֵפֶר. וְאַחַת - מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְהִיא: שֶׁלֹּא יַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו עיקרי הגירושין שמן התורה ושמדברי סופרים, רצון, כתיבה לשמה, גופו של גט, כתיבה במחובר, עדים, קריאת הגט, זמן הגט.

א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[2] שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ. וּכְתָב זֶה הוּא הַנִּקְרָא גֵּט[3]. וַעֲשָׂרָה דְּבָרִים הֵן עִקַּר הַגֵּרוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאִישׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[4]. ב) וְשֶׁיְּגָרֵשׁ בִּכְתָב וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר[5]. ג) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַכְּתָב שֶׁגֵּרְשָׁהּ וְהֶסִירָהּ מִקִּנְיָנוֹ[6]. ד) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[7]. ה) וְשֶׁיִּהְיֶה נִכְתָּב לִשְׁמָהּ[8]. ו) וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ[9] אֶלָּא נִתִּינָתוֹ לָהּ [בִּלְבַד]. ז) וְשֶׁיִּתְּנֵהוּ לָהּ[10]. ח) שֶׁיִּתְּנֵהוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. ט) וְשֶׁיִּתְּנֵהוּ לָהּ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין[11]. י) וְשֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל אוֹ שְׁלוּחוֹ הוּא שֶׁנּוֹתְנוֹ לָהּ[12]. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבַּגֵּט, כְּגוֹן הַזְּמַן[13] וַחֲתִימַת הָעֵדִים[14] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].

2) "שאילו היו הגירושין בדיבור בלבד, הייתה האשה אומרת כשיזנה עמה איש - כי הייתה גרושה מקודם, ועל כן נצטווינו שלא ישלמו גירושין אלא בכתב מעיד לה כמו שנאמר וכתב לה ספר כריתות". 3) שם גט נופל על כל שטר ותעודה שהיא (וכן כתב בערוך ערך גט), ותרגום "ספר כריתות" "גט פטורין" ורגילים לקרוא לגט אשה "גט" סתם. 4) שאין האשה יכולה לכוף את בעלה לגרשה. 5) כגון כסף וכדומה, בניגוד לקידושין שהאשה מתקדשת בכסף

ובשטר. 6) ולא ישלח את עצמו ממנה. 7) שלא תהא קשורה ותלוייה בו לאחר הגירושין. 8) לשם אשה זו המתגרשת. 9) פרט לדבר שמחוסר קציצה אחר הכתיבה. 10) או ליד שלוחה או לתוך רשותה. 11) ולא בתורת שטר חוב או מזוזה. 12) ולא שתיקח היא מעצמה. 13) תאריך כתיבת הגט. 14) על הגט. 15) תקנת חכמים.

1 **ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲשָׂרָה דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת**
3 **וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ. 'אִם לֹא תִמְצָא חֵן**
4 **בְּעֵינָיו' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[16]. וְאִם**
5 **נִתְגָּרְשָׁה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[17] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[18]. אֲבָל**
6 **הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בִּרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא בִּרְצוֹנָהּ[19].**

16) "ונתן - מדעתו משמע". 17) על כורחו. 18) ומי שהדין נותן שכופים אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין מכה אותו עד שיאמר רוצה אני והגט כשר, והטעם שכפייה זו נקראת "מרצונו" - כי זהו רצונו האמיתי. 19) על כורחה. אולם "רבינו גרשום מאור הגולה החרים שלא לגרש אשה שלא מדעתה אם לא שעברה על דת".

7 **ג. 'וְכָתַב' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[20].**
8 **'לָהּ' - לִשְׁמָהּ[21]. 'סֵפֶר כְּרִיתוּת' - דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ**
9 **לְבֵינָהּ, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת. וְאִם עַדַיִן לֹא**
10 **נִכְרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[22] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**
11 **'וְנָתַן בְּיָדָהּ' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁיִּנָּתֵן**
12 **הַגֵּט בְּיָדָהּ אוֹ בְּיַד שְׁלוּחָהּ, שֶׁהוּא כְּיָדָהּ, אוֹ לַחֲצֵרָהּ,**
13 **שֶׁהַכֹּל כְּיָדָהּ כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. 'וְשִׁלְּחָהּ' - שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן**
14 **הַגֵּט שֶׁהוּא הַמְשַׁלֵּחַ אוֹתָהּ, לֹא שֶׁיְּשַׁלַּח עַצְמוֹ**
15 **מִמֶּנָּה.**

20) ולא בכסף. 21) לשם האשה המתגרשת. 22) כגון שאמר לה: "הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין לעולם - אין זו כריתות", שכל ימיה היא קשורה אליו לקיים תנאי זה מחמתו.

16 **ד. כֵּיצַד? כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְשֻׁלַּחַת, הֲרֵי אַתְּ**
17 **מְגֹרֶשֶׁת, הֲרֵי אַתְּ לְעַצְמֵךְ, הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם,**
18 **וְכֵיוָצֵא בְּזֶה הָעִנְיָן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְגוּפוֹ[23] שֶׁל גֵּט:**
19 **הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. אֲבָל אִם כָּתַב לָהּ: אֵינִי**
20 **בַּעְלֵךְ, אֵינִי אֲרוּסֵךְ, אֵינִי אִישֵׁךְ - אֵין זֶה גֵּט.**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁלְּחָהּ - וְלֹא שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת עַצְמוֹ[24]. וְכֵן**
22 **הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין - אֵינוֹ גֵּט[25].**

23) עיקר כתב הגט כך יכתבו בו. 24) ממנה. 25) שאין זו לשון גירושין, אלא לשון שחרור מעבדות.

23 **ה. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ' - אֵין עִנְיָנוֹ**
24 **שֶׁלֹּא יִגְמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ עַד שֶׁתֵּצֵא מִבֵּיתוֹ; אֶלָּא**
25 **כְּשֶׁמַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ גָּמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ[26] וְאַף עַל פִּי שֶׁעַדַיִן**
26 **הִיא בְּבֵיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'וְשִׁלְּחָהּ',**
27 **אֶלָּא שֶׁאִם גֵּרֵשׁ וְלֹא הוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ[27] - הֲרֵי זֶה כְּמִי**
28 **שֶׁגֵּרֵשׁ וְהֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ[28]; לְפִיכָךְ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט[29],**
29 **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[30].**

26) והרי היא פנוייה וחלים בה קידושי אדם אחר. 27) ונתייחד עמה. 28) בקידושי ביאה, ואף על פי שלא ראוה שנבעלה, עדי היחוד הם־הם עדי ביאה. 29) ובכתב־יד התימנים: גט שני. 30) ושיעור דברי רבינו כך הם: עצם הגירושין נגמרו עם הגעת הגט לידה, אלא אם שהתה בביתו כדי יחוד, יש לחוש שקידשה שנית בביאה, ועדי היחוד הם עדי קידושיה, וממילא צריכה גט שני לקידושיה השניים.

30 **ו. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ?**
31 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וְנָתַן - מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא כְּתִיבָה**
32 **וּנְתִינָה הוּא הַגֵּט הַכָּשֵׁר. יָצָא דָּבָר שֶׁמְּחֻסָּר קְצִיצָה**
33 **אַחַר הַכְּתִיבָה. לְפִיכָךְ, אִם כָּתַב גֵּט עַל קֶרֶן הַפָּרָה -**
34 **נוֹתֵן לָהּ הַפָּרָה[31]. וְאִם חָתַךְ הַקֶּרֶן אַחַר שֶׁכָּתְבוֹ,**
35 **וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט. וְכֵן אִם כָּתַב בִּמְחֻבָּר[32], אַף עַל**
36 **פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ הָעֵדִים אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ**
37 **גֵּט[33].**

31) יחד עם קרנה כשהיא מחוברת. 32) לקרקע, כגון על עלה כאשר הוא מחובר לעץ. 33) הואיל ותורף הגט נכתב במחובר. וכתוב ב"הגהות מיימוניות" בשם הגאונים, צריך שיחתוך הקלף כשיעור הגט מן היריעה ואחרי כן יכתוב עליו נוסח הגט, שאם כתבו תחילה על היריעה ואחרי כן חתך ממנה כשיעור הגט פסול, מטעם "מחוסר קציצה". וכן אם לאחר שנכתב מקצתו אירעה טעות בכתיבה ורוצה לחזור ולהתחיל גט אחר באותו קלף יחתוך תחילה את הראשון המוטעה.

38 **ז. אֵין כּוֹתְבִין בִּמְחֻבָּר[34] אֲפִלּוּ טֹפֶס הַגֵּט[35]. כָּתַב**
39 **הַטֹּפֶס בַּמְחֻבָּר, וּתְלָשׁוֹ, וְאַחַר כָּךְ כָּתַב שֵׁם הָאִישׁ**
40 **וְשֵׁם הָאִשָּׁה וְהַזְּמַן וַ'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם'[36],**
41 **וַחֲתָמוּ, וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר[37].**

34) לקרקע, משום שמחוסר קציצה. ואפילו רצה לתת לה אותו המחובר אינו גט, משום שנאמר "ונתן בידה" דבר הניתן מיד ליד ומחובר אינו ניתן מיד ליד. 35) טופס הגט הוא הנוסח הכללי האחיד לכל הגיטין ובו מקומות פנויים למילוי פרטים שהם עיקר הגט, כגון שם האיש והאשה, זמן הכתיבה וכו'. 36) שכל אלה הם עיקר הגט ונקראים "תורף הגט". 37) כלומר, לכתחילה אסור לכתוב במחובר אפילו את טופס הגט, גזירה שמא יכתוב את התורף במחובר ואז הוא בטל לגמרי, אבל אם כבר כתב הטופס במחובר ותלשו, ואחרי כן כתב עליו התורף הרי זה גט כשר.

42 **ח. כָּתַב כָּל הַגֵּט עַל הֶעָלֶה הַזָּרוּעַ בְּעָצִיץ נָקוּב[38],**
43 **אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לָהּ הֶעָצִיץ כֻּלּוֹ - הַגֵּט פָּסוּל, גְּזֵרָה**
44 **שֶׁמָּא יִקְטֹם[39]. אֲבָל כּוֹתֵב הוּא עַל חַרְסוֹ שֶׁל עָצִיץ**
45 **וְנוֹתֵן לָהּ[40].**

38) בתחתיתו, והריהו יונק מן הקרקע ודינו כמחובר.

39) יתלוש העלה מהעציץ ויתן לה והרי זו קציצה מהמחובר. 40) את העציץ כמו שהוא, ואין לחוש שמא ישבור העציץ וייתן לה חתיכת חרס, שבוודאי לא יפסיד את העציץ.

ט. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ אֶלָּא בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין? שֶׁנֶּאֱמַר: סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - שֶׁיִּתֵּן אוֹתוֹ בְּתוֹרַת סֵפֶר כְּרִיתוּת. אֲבָל אִם נְתָנוֹ לָהּ בְּתוֹרַת שֶׁהוּא שְׁטַר חוֹב[41] אוֹ מְזוּזָה; אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ בְּיָדָהּ וְהִיא יְשֵׁנָה[42], וְנֵעוֹרָה וַהֲרֵי הוּא בְּיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט. וְאִם אָמַר לָהּ: אַחַר כָּךְ: הֲרֵי הוּא גִּטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵּט[43].

41) שאמר לה: כנסי שטר חוב זה. 42) ואין הגט משתמר בידה. 43) הרי זו כנתינה חדשה הואיל והגט בידה בשעת אמירתו.

י. אָמַר לְעֵדִים: רְאוּ גֵּט שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהּ, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ: כִּנְסִי שְׁטַר חוֹב זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוֹדִיעַ אֶת הָעֵדִים שֶׁנְּתָנוֹ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין[44]. וְזֶה שֶׁאָמַר לָהּ 'שְׁטַר חוֹב', מִפְּנֵי שֶׁנִּכְלָם מִמֶּנָּה[45].

44) ובידיעתה אין צורך, שהרי גם חרשת שהשיאה אביה, שקידושיה קידושין גמורים, מתגרשת, אף על פי שאין בה דעת. 45) אבל לא התכוון לבטל את הגט.

יא. הַמְגָרֵשׁ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לָהּ כְּשֶׁיִּתֵּן לָהּ הַגֵּט[46]: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ, אוֹ: הוּא גִּטֵּךְ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם נָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[47]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי גִּטָּהּ; אֲבָל אִם הָיָה מְדַבֵּר עַל עִסְקֵי גִּטָּהּ, וְנָטַל הַגֵּט וְנָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[48].

46) גם אם אמר לה אחר הנתינה - הרי זה גט אלא שלכתחילה טוב יותר שיאמר לה בשעת נתינה. 47) ולעיל בהלכה ט' כתב רבינו: "אינו גט" כי שם נתנו לה בתורת שטר חוב, אבל כאן נתן הגט בסתם ושתק, ולפיכך הריהו "גט פסול". והבדל יש בין גט פסול, לבין גט בטל או "אינו גט", שבראשון אינו אלא פסול מדברי חכמים, ולא תינשא בו לכתחילה ואם נשאת לא תצא מבעלה השני, ואילו ב"גט בטל" או "אינו גט" הרי זה גט בטל מן התורה, ועדיין היא אשת איש ואף על פי שבקידושין אם לא דיבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה כסף ולא אמר לה "הרי את מקודשת לי" - אין חוששין כלל לקידושיו - כאן, שכתובים ענייני הגירושין בגט והכול תלוי בבעל אין זה אלא גט פסול. 48) וגם לכתחילה יכול לעשות כן.

יב. גֵּט שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל הָאָרֶץ, וְאָמַר לָהּ: טְלִי גִּטֵּךְ מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע, וּנְטָלַתּוּ; אוֹ שֶׁהָיָה קָשׁוּר עַל יָדוֹ אוֹ עַל יֶרְכּוֹ, וּשְׁלָפַתּוּ מִמֶּנּוּ; אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהּ אַחַר שֶׁבָּא לְיָדָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - אֵינוֹ גֵּט; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן בְּיָדָהּ - לֹא שֶׁתִּקַּח הִיא מֵעַצְמָהּ, וַהֲרֵי לֹא נָתַן לָהּ לֹא הוּא וְלֹא שְׁלוּחוֹ. אֲבָל אִם הִרְכִּין[49] לָהּ בְּגוּפוֹ אוֹ הִטָּה יָדוֹ עַד שֶׁשָּׁלְפָה הַגֵּט מֵעָלָיו, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵּט.

49) היטה.

יג. וּמִנַּיִן שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זוֹ הַיּוֹם עֲרָוָה וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין וּלְמָחָר[50] תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת בְּלֹא עֵדִים[51]. לְפִיכָךְ, אִם נָתַן לָהּ גֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד - אֵינוֹ גֵּט כְּלָל.

50) אחרי מסירת הגט. 51) וכן אמרו: "הכא (=כאן, בגט) דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משניים".

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט בִּכְתָב יַד סוֹפֵר[52]; אֲבָל אִם כָּתַב הַבַּעַל הַגֵּט בִּכְתָב יָדוֹ[53], וְחָתַם עָלָיו עֵד אֶחָד, וּנְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[54] [וּפוֹסֵל לִכְהֻנָּה[55]].

52) ולא חתם הסופר עליו. 53) וכתב ידו דומה כמאה עדים. 54) מדבריהם, ואם נישאת לא תצא והוולד מהבעל השני כשר, והוא הדין אפילו אין עליו עדים כלל גם כן אינו פסול אלא מדבריהם, אלא שרבינו משמיע חידוש, שאפילו חתום עליו עד אחד אינו כשר להינשא בו לכתחילה. 55) בכתב יד התימנים תיבות אלו אינן, וכן בספר כתיבת יד שהיה בידי בעל הכסף־משנה. וכן נכון, שהרי אם אתה אומר פסול מדבריהם, ואם נישאת לא תצא, וודאי שהוא גט לפוסלה להינשא לכהן, שאפילו ריח הגט פוסל לכהונה.

טו. תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט[56]. שֶׁמָּא יִתֵּן לָהּ גֵּט בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְיָמוּתוּ[57], וְנִמְצָא הַגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ כְּחֶרֶס מֵחַרְסֵי אֲדָמָה, שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ עֵדִים, לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ שֶׁיָּעִידוּ מִתּוֹכוֹ[58]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים בְּתוֹכוֹ, נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, בֵּין בִּפְנֵי אוֹתָן הָעֵדִים הַחֲתוּמִין עָלָיו בֵּין בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה[59].

56) אף על פי שמדין תורה עדי מסירת הגט מידי הבעל לאשה הם עיקר עדי הגירושין ואין צורך כלל בחתימות העדים. 57) או ילכו למדינת הים [=לחו"ל], והבעל יערער ויאמר לא גרשתיה. 58) ואפילו ימותו עדי החתימה אפשר להכיר ולזהות חתימת ידם. 59) הרואים את מסירת הגט ונתינתו מידי הבעל לידי האשה.

טז. חָתְמוּ בּוֹ שְׁנַיִם וְעָבַר וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[60], אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ עֵדֵי מְסִירָה פְּסוּלִין[61] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; הוֹאִיל וְעֵדִים שֶׁבּוֹ[62] כְּשֵׁרִין, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ[63]. וְיֵשׁ שֶׁהוֹרָה מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוּא פָּסוּל[64].

60) ללא כל עדי מסירה. 61) קרובים קרבת משפחה זה לזה או שעברו עבירה מדברי תורה. 62) החתומים בתוכו. 63) ואפשר לזהות חתימת יד העדים ואין הבעל יכול לערער

לומר לא גרשתיה, שאינו נאמן להכחיש חתימת העדים. 64) מדבריהם.

יז. הָיוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ[65] פְּסוּלִין, אֲפִלּוּ אֶחָד פָּסוּל וְאֶחָד כָּשֵׁר, וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, שֶׁנִּמְצָא כִּמְזַיֵּף[66] מִתּוֹכוֹ.

65) החתומים בו. 66) "כמזוייף, לא מזוייף וודאי, והואיל ונמסר בעדי מסירה כשרים הרי זה פסול מדבריהם".

יח. הִרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[67] מְלֹא שְׁנֵי שִׁיטִין[68] - פָּסוּל. וְכַמָּה יַרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[69]? פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׁנֵי שִׁיטִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִקְרָאִין עִמּוֹ[70]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם מְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְרֻחָקִין הַרְבֵּה וְאֵין נִקְרָאִין עִמּוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין חָתוּם עָלָיו עַד כְּלָל - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה.

67) הרחיק את חתימת העדים מהשורה האחרונה של נוסח הגט. 68) מלוא שתי שורות. 69) ויהא הגט כשר לכתחילה. 70) שלא יהא הפסק בין העדים לשטר כדי שיהא ניכר לכל שהם חתומים על השטר.

יט. הָעֵדִים, שֶׁנּוֹתֵן אֶת הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ[71] וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנּוּ לָהּ. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ. קְרָאוּהוּ וְהוּא בְּיַד הַבַּעַל אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ, וְהֶחֱזִירוּהוּ לוֹ, וְחָזַר הוּא וְהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ[72].

71) לראות מה כתוב בו אם גט כשר הוא או שטר אחר הוא, שכיוון "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" צריכים הם לקרותו. 72) שמא החליפו בשטר אחר.

כ. לֹא קְרָאוּהוּ, אֶלָּא נְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ לַיָּם אוֹ לָאֵשׁ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. הוֹאִיל וּקְרָאוּהוּ תְּחִלָּה, אֵין חוֹשְׁשִׁים לוֹ שֶׁהֶחֱלִיפוּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמַר הַבַּעַל: שְׁטָר אַחֵר הָיָה וְלֹא הָיָה הַגֵּט שֶׁקְּרָאתֶם - אֵינוֹ נֶאֱמָן וַהֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת.

כא. הֲרֵי שֶׁלֹּא קְרָאוּהוּ הַגֵּט בַּתְּחִלָּה, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, זְרָקַתּוּ לָאוּר אוֹ לַיָּם - אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: גֵּט כָּשֵׁר הָיָה, הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[73].

73) כשם שאינו נאמן לאוסרה, כך אינו נאמן להתירה, והרי זו לא תינשא, ואם נישאת תצא, כדין כל ספק מגורשת.

כב. זָרַק לָהּ הַגֵּט לַחֲצֵרָהּ לְבֵין הֶחָבִיּוֹת בִּפְנֵי עֵדִים[74], וּבִקְּשׁוּ וּמָצְאוּ מְזוּזָה אוֹ שְׁטָר אַחֵר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[75]; שֶׁזֶּה שֶׁנִּמְצָא הוּא שֶׁזָּרַק[76]. נִמְצְאוּ שָׁם שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ מְזוּזוֹת אוֹ שְׁטָרוֹת[77] - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גֵּט שֶׁזָּרַק גֵּרְרוּהוּ עַכְבָּרִים וַהֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

74) ולא קראוהו תחילה. 75) שתהיה ספק מגורשת. 76) מזוזה בין חביות אינה מצויה, וכמו כן שטרות אחרים אינם מצויים שם ובוודאי הוא זרקה כעת. 77) והרי הוא לא זרק אלא שטר אחד, ועל כורחך היו שם מזוזות ושטרות מקודם.

כג. הָעֵדִים שֶׁחוֹתְמִין עַל הַגֵּט צְרִיכִים לִהְיוֹתָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת וְלַחְתֹּם. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת קוֹרְאִים בִּפְנֵיהֶם וְחוֹתְמִים. וְהוּא שֶׁיַּכִּירוּ לְשׁוֹן הַגֵּט[78]. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לַחְתֹּם - רוֹשְׁמִין לָהֶם הַנִּיר בְּרֹק וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדָּבָר שֶׁאֵין רִשּׁוּמוֹ מִתְקַיֵּם[79], וְהֵן כּוֹתְבִין עַל הָרִשֶׁם. וְאֵין עוֹשִׂין כָּךְ בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. כָּל הוּא שֶׁהֵקֵלוּ בְּגִטֵּי נָשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת[80]; הוֹאִיל וַחֲתִימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

78) אבל אם אינם מכירים לשון הגט אינו מועיל שיתרגמו אותו ללשונם, שהרי זה כעד מפי עד. 79) כי אם רישומו מתקיים אסור להם לחתום, שאין כתב על גבי כתב. 80) הקלו שלא יצטרכו לחזר אחרי עדים הבקיאים לחתום, שמא בתוך כך יפליג בעלה לים או ימות ותיזקק לְיָבָם.

כד. אַף עַל פִּי שֶׁחַתִּימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם[81], הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים מְפָרְשִׁין שְׁמוֹתֵיהֶן בַּגֵּט[82]. וְכֵן הִתְקִינוּ בְּעֵדֵי הַגֵּט שֶׁאֵין חוֹתְמִין אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה[83]. וְאִם חָתְמוּ זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל. וְכֵן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּכְתֹּב זְמַן בַּגֵּט וּמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. שֶׁמָּא תִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ קְרוֹבָתוֹ, וְתִזְנֶה כְּשֶׁהִיא תַּחְתָּיו[84], וְיִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחַר הַזְּנוּת וְיִתֵּן לָהּ[85]; וְאִם לֹא יִהְיֶה בּוֹ זְמַן, יְכוֹלָה לוֹמַר: קֹדֶם הַזְּנוּת נִתְגָּרַשְׁתִּי[86], וּלְפִיכָךְ תִּקְּנוּ זְמַן בַּגִּטִּין.

81) [והלכה היא אין גוזרין גזירה לגזירה - בכל זאת חיזקו כאן תקנה זו בכמה דברים כדלהלן]. 82) ראובן או שמעון, שמתחילה היה כותב: אני פלוני חתמתי עד, ולא היה נוקב שמו, ולא היו יודעים לבקש עדים המכירים אותו להעיד על חתימתו, והיו צריכים לחזר אחר שטרות אחרים שחתימתם דומה לזו בכדי לקיים חתימתם, עמדו והתקינו שיפרשו את שמותיהם ובזה יהיה אפשר לחזר אחרי מכיריהם שיעידו על כתב ידם. 83) גזירה משום "כולכם", שמא יאמר לעשרה: כתבו כולכם גט לאשתי, ודינו שאחד יכתוב וכולם יחתמוהו, ואם אחד מהם יחסר הרי זה פסול, ואם יחתמוהו זה שלא בפני זה שמא יחתמו רק שניים ותיטול הגט ותחשוב שהיא מגורשת, ועדיין לא נתקיים תנאו, לפיכך התקינו שיהו כל העדים נוכחים בשעת החתימה אפילו כאשר לא התנה "כולכם". 84) כלומר: בעודה אשתו. 85) לחפות עליה שלא תיענש עונש מוות. 86) ופנוייה הייתי.

כה. גֵּט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמַן, אוֹ שֶׁהָיָה מֻקְדָּם[87] אוֹ מְאֻחָר[88], אוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּיּוֹם וְנִחְתַּם בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו[89], אַף עַל פִּי שֶׁעַסּוּקִין בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן[90], אוֹ

כָּתַב אֶת הַגֵּט בִּירוּשָׁלַיִם וְטָעָה[91] וְכָתַב 'בְּלוּד' - כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין[92], עַד שֶׁיַּחְתְּמוּ בּוֹ בִּזְמַן כְּתִיבָתוֹ[93] וּבִמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ[94].

87) שנכתב ונחתם במרחשון וכתבו בו זמן של תשרי שלפניו, והרי יש לחוש שהקדימוהו לחפות על זנותה. 88) שנכתב ונחתם בתשרי וכתבו בו זמן של מרחשון שלאחריו, וגם זה פסול, כי אם נתיר שטר מאוחר יבואו להתיר גם המוקדם, וגם אפשר שאחרוהו כדי להפסיד את האשה פירות נכסיה שמכרם הבעל משעת נתינת הגט עד הזמן הכתוב בו, שלמעשה הם שלה ולפי זמן הגט הם של הבעל. 89) הרי זה גט מוקדם, שכתוב בו זמן היום שלפניו. 90) מהכתיבה ועד שעת החתימה, שבשאר שטרי חוב הרי זה כשר. 91) הסופר. 92) מדבריהם, ולא תינשא בו לכתחילה, אבל אינו "בטל". 93) דקדק לכתבו "בזמן כתיבתו", כלומר בזמן הכתוב בגט, ולא - "ביום כתיבתו", כלומר ביום שנכתב הגט, ולפי זה אם כתבוהו בתשרי ואחרו את זמנו למרחשון ונתעכבה חתימת העדים עד למרחשון כזמן הכתוב בגט - הריהו כשר שהרי חתמו בזמן הכתוב בו, אף על פי שלא נחתם ביום הכתיבה. 94) עיקר ההקפדה הוא על חתימת העדים שתהיה במקום המסומן בגט, אבל אם כתבו הסופר בירושלים וכתב בו שנכתב בלוד והעבירו ללוד ושם חתמו עליו העדים הרי זה כשר, הואיל וחתמו העדים באותו מקום המוזכר בגט.

כו. חָתַךְ מִמֶּנּוּ הַזְּמַן[95] וּנְתָנוֹ לָהּ; אוֹ שֶׁלֹּא כָּתַב שֵׁם הַיּוֹם, אֶלָּא: בְּשַׁבָּת[96] רִאשׁוֹנָה אוֹ שְׁנִיָּה מֵחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, וְלֹא הִזְכִּיר הַחֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ כָּתַב: בְּשָׁבוּעַ[97] פְּלוֹנִי - כָּשֵׁר[98]. וְכֵן אִם כָּתַב בּוֹ: הַיּוֹם גֵּרַשְׁתִּיהָ - כָּשֵׁר; שֶׁמַּשְׁמָעוֹ: הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁיָּצָא בּוֹ הַגֵּט.

95) לאחר שכתב הזמן בגט וחתמו בו עדים. 96) שבוע. 97) שמיטה פלונית של יובל. 98) להינשא בו לכתחילה. כי חתיכת זמן מהגט היא מעשה רמאות, וכולם ידעו שחתכו כדי לחפות על קרובתו או כדי למכור פירות אשתו אחרי הגט להפסידה ויבואו לבדוק אחריו בראיות ברורות.

כז. וְכֵן תִּקְּנוּ שֶׁיְּהוּ מוֹנִין בַּגִּטִּין לְמַלְכוּת אוֹתוֹ הַזְּמַן[99], מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת[100]. כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ מַלְכוּת אוֹתָהּ הַמְּדִינָה, אוֹ לְבִנְיַן הַבַּיִת[101], אוֹ לְחֻרְבַּן הַבַּיִת: אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי אוֹתוֹ מָקוֹם לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[102]; וְאִם אֵין דַּרְכָּן לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[103]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִמְנוֹת בַּגִּטִּין אוֹ לַיְצִירָה[104] אוֹ לְמַלְכוּת אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מֵקְדּוֹן שֶׁהוּא מִנְיַן שְׁטָרוֹת. וְאִם כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת אוֹתוֹ זְמַן בַּמְּדִינָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רְשׁוּת אוֹתָהּ מַלְכוּת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[105].

99) המלכות [=המלך] השולט בזמן סידור הגט. 100) "שיהא לנו שלום עמהם, שיאמרו חשובים אנו בעיניהם שכותבים שטרותיהם בשמנו". 101) כך וכך לבניין בית המקדש. 102) שהרי אין המלכות מקפידה על כך. 103) כי המלכות מקפידה על כך, וחושדת שמרדו בה ומחשיבים מלכות אחרת יותר ממנה. 104) לבריאת העולם. 105) כלומר, אחרי שנהגו לכתוב ליצירה, אם כתב היום לשם מלכות אותה מדינה הרי זה כשר.

כח. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְנִתְאַחֵר הַדָּבָר יָמִים אוֹ שָׁנִים; אוֹ שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהֵצְרְכוּ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר אַחַר כַּמָּה שָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין זְמַן הַכְּתִיבָה וּמְקוֹם הַכְּתִיבָה, לֹא הַזְּמַן שֶׁאָמַר לָהֶן הַבַּעַל בּוֹ 'כִּתְבוּ' וְלֹא אוֹתוֹ הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁאָמַר לָהֶן וְהָיוּ עוֹמְדִין בְּתִשְׁרֵי, וְנִתְאַחֲרוּ עַד נִיסָן וַהֲרֵי הֵן בְּלוּד - כּוֹתְבִין זְמַן הַגֵּט מִנִּיסָן וּבְלוּד שֶׁשָּׁם נִכְתַּב הַגֵּט, כִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת[106].

106) וכתוב ב"הגהות מיימוניות": "כל שכן העדים - יש לכתוב מקום שעומדים שם בשעת כתיבת הגט וחתימתו אף על פי שאינו עיקר דירתם, כי אם לא יהיו שם עדים, יבואו לומר: אחרים חתמו כשמם ומזוייף, שהרי לא היו שם".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו דין שליחות בגט, שכר הסופר, מה בין גט פסול לגט בטל, אמירת "תנו" של הבעל, שיכור או מי שבעתתו רוח רעה או נשתתק לענין כתיבת הגט, פקח שנשא ונתחרש או שנשא כשהיה חרש, דיני כפיה בגט.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - אֶחָד הַכּוֹתֵב בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִכְתֹּב לוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹתֵן בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִתֵּן לָהּ[2]. לֹא נֶאֱמַר 'וְכָתַב' אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[3], 'וְנָתַן' - שֶׁלֹּא תִּקַּח מֵעַצְמָהּ[4].

2) כי הלכה היא: "שלוחו של אדם כמותו" (ברכות פ"ה מ"ה, וקידושין מא, ב). 3) ולא בכסף כמו בקידושין, וכמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 4) כמבואר לעיל פ"א, הי"ב.

ב. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵּט וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין[5] וְחוֹתְמִין[6] וְנוֹתְנִין לָהּ, וְהֵן הֵן שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֵדָיו[7]. וְכֵן אִם אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְאָמַר לָעֵדִים לַחְתֹּם[8] - כּוֹתְבִים וְחוֹתְמִים וְנוֹתְנִים לוֹ, וְהוּא מְגָרֵשׁ בּוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[9].

5) כלומר, אחד מהם כותבו. 6) גיטין סה, א. ואע"פ שלכתחילה אסור לסופר לחתום על הגט, כמבואר לקמן פ"ט הכ"ז, ובביאורנו שם, בכל זאת התיר כאן רבינו לסופר לחתום בו לכתחילה, מפני שהוא והעד השני נותנים את הגט לאשה, הרי יש כאן עדי מסירה, וכל שישנם עדי מסירה, כשר הגט לכתחילה אפילו אם הסופר חתמו (לחם־משנה). ולדעת ה'מעשה רוקח' גם כאן לא נתכוין רבינו להכשיר זה לכתחילה אלא בשעת הדחק, כגון שהלך הבעל למדינת הים או אירע איזה עיכוב אחר, ובכדי שלא תשאר האשה עגונה יכולים העדים לכתבו ולחתמו, וכן

כתבו ה'תוספות' בגיטין סו, ב בדיבור־המתחיל מתניתין מני, בתירוצם הרביעי. והשווה דברי 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קל, שגם הוא מפרש דברי רבינו כאן שלא הכשיר אלא בדיעבד. 7) כי שליח כשר להיות עד, כמבואר בקידושין מג, א. והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הט"ז. 8) ולא אמר להם ליתנו לה. 9) והוא שלא יתייחד עמה אחרי כתיבת הגט, שאם נתייחד עמה - הרי זה גט פסול, "שלא יאמרו גיטה קודם לבנה", כמבואר לקמן פ"ג ה"ה. ואין להקשות, איך כשר גט כזה, והרי הוא 'מוקדם', ומבואר לעיל פ"א הכ"ה, שגט מוקדם פסול, - כי כל שנכתב ונחתם באותו היום אין זה מוקדם אע"פ שאיחרו נתינתו, ולא הקפיד רבינו אלא שלא הקדים כתיבתו לפני חתימתו, כמבואר לעיל בביאורנו שם, כי יש לחוש שמא כבר זינתה והוא מתכוין לחפות עליה, ולפיכך הוא מקדים תאריך כתיבתו לפני זנותה, אבל כאן כשכתבו וחתמו בזמנו, אין לומר שלפיכך הקדימו לנתינה, שמא תזנה ויחפה עליה, כי מנין ידע שתזנה בעתיד ('מעשה רוקח').

ג. וְכוֹתְבִין גֵּט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ[10]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים וְהַסּוֹפֵר שֶׁכָּתְבוּ וְחָתְמוּ בּוֹ מַכִּירִין וְיוֹדְעִים שֶׁזֶּה הוּא פְּלוֹנִי וְאִשְׁתּוֹ הִיא פְּלוֹנִית[11]. וְאִם הָיוּ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶם שָׁוִים וּשְׁמוֹת נְשׁוֹתֵיהֶם שָׁוִים - אֵין מְגָרֵשׁ אֶחָד מֵהֶם אֶלָּא בְּמַעֲמַד חֲבֵרוֹ; שֶׁמָּא יִכְתֹּב גֵּט וְיוֹלִיכוֹ לְאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ וְיַאסְרֶנָּה עָלָיו[12].

10) שאין אנו צריכים לדעתה והסכמתה (בבא־בתרא קסז. וברשב"ם שם). 11) שם. כי יש לחוש שמא ימציא האיש גט זה לאשת אחר, ותינשא בו שלא כדין. ולדעת ה'כסף משנה' אין צורך שיכיר הסופר את האיש והאשה, אלא כשהוא אחד העדים החתומים על הגט, אבל כשאינו חותם, אין הסופר חייב להכיר אותם. וכן נראה מדברי רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד ה"ג, שלא הזכיר שם אלא העדים בלבד. 12) שתינשא בו לאחר שלא כדין, וממילא תיאסר על בעלה הראשון (ב"ב שם עמוד ב'). "וכל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום, אין חוששים לו שמא יש לו שם אחר, והוא שינהו כדי לרמות ולעשות קנוניא, שאם כן אין לדבר סוף" (מלשון רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד, ה"ד).

ד. וּבִשְׁעַת הַסַּכָּנָה[13] כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִים[14]. וְהָאִשָּׁה נוֹתֶנֶת שְׂכַר הַסּוֹפֵר[15] בְּכָל מָקוֹם.

13) כגון שהבעל מסוכן למות, ואם לא יכתבוהו עכשיו, אימתי? 14) גיטין סו, א. 15) אע"פ שמדין תורה, על הבעל לתת שכר הסופר, שהרי כתוב: "וכתב . . . ונתן בידה", נמצא שעליו לתת שכר הכתיבה - תקנו חכמים שהיא תתן השכר כדי שלא להשהות את גיטה בגלל השכר שלא ירצה לתת, ותתעגן (בבא־בתרא קסח. וברשב"ם שם). והקנו לו חכמים את הזוז שהאשה משלמת, כאילו הוא נתן לסופר משלו, ע"פ הכלל: הפקר בית־דין הפקר (גיטין כ. וברש"י שם).

ה. וְצָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר הַבַּעַל עַצְמוֹ לַסּוֹפֵר: כְּתֹב, וְלָעֵדִים: חַתֹּמוּ[16]. הֲרֵי שֶׁאָמְרוּ לוֹ בֵּית דִּין[17] אוֹ שְׁנַיִם: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ[18], וְכָתְבוּ הֵן עַצְמָן[19] וְחָתְמוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[20]. אֲבָל אִם אָמְרוּ הֵם לְסוֹפֵר וְכָתַב וְלָעֵדִים וְחָתְמוּ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וּנְתָנוּהוּ לַבַּעַל וְחָזַר וְנָתַן גֵּט זֶה לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל; שֶׁהֲרֵי כְּתָבוֹ מִי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ הַבַּעַל לְכָתְבוֹ[21].

16) גיטין עב, א. והטעם יתבאר בסמוך. 17) של שלשה חכמים. 18) וגם אמר להם שיחתמו. 19) אחד מהם. 20) גיטין סו, ב. 21) שם עא, ב. שאין הם יכולים לעשות את הסופר והעדים שלוחים במקומם, כי לא מסר להם אלא דברים, ו"דברים אינם נמסרים לשליח" כי אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר (בניגוד לגט שנשלח ע"י שליח, שיכול השליח למסרו לידי שליח שני), וזהו שהדגיש רבינו: "הרי שאמרו לו בית־דין", אע"פ שבית־דין הם, לא התכוין ליפות כוחם שימנו שלוחים במקומם אלא הם בעצמם יכתבוהו. שהרי בפירוש אמר להם: "כתבו", ולא אמר להם: תנו. ולפיכך הגט בטל (גיטין סו:). ואם בפירוש יאמר להם שיהיו שלוחים במקומו לומר לאחרים לכתוב ולחתום, יתבאר בסמוך בהלכה הבאה.

ו. אָמַר לִשְׁנַיִם אוֹ לִשְׁלֹשָׁה: אִמְרוּ לְסוֹפֵר וְיִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי וְאִמְרוּ לָעֵדִים וְיַחְתֹּמוּ, וְאָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב וּלְעֵדִים וְחָתְמוּ; אוֹ שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: אִמְרוּ לַסּוֹפֵר וְיִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי וְאַתֶּם חַתֹּמוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[22]. וּמִתְּיַשְּׁבִין[23] בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לִהְיוֹת גֵּט בָּטֵל[24].

22) מן התורה גט כשר הוא, שהרי בפירוש עשאם שלוחים לכך, אלא שהחכמים פסלוהו, משום חשש שמא תשכור עדים שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום, והם יסברו שהבעל ציוה. ואפילו בדין השני, שהם בעצמם החותמים, והם שמעו מפי הבעל, גזרו חכמים לפסלו בגלל הדין הראשון (שם סז.). 23) מעיינים בדבר עד שתתיישב הדעת (שם סג: ברש"י). 24) מן התורה, שהרי בסוגיא אחרת (שם עב.) אמרו: "הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו", ומסופק רבינו אם בטל מן התורה, או אולי אינו אלא 'פסול מדבריהם' כיון שאין פסולו אלא משום 'גזירה' שמא יבואו לעשות שלוחים במקום שלא נתמנו לכך. ולפיכך אם נשאת בגט זה, אין בית־דין יכול להוציאה מבעלה השני בעל כרחו, אלא מודיעים לבעל שהגט קרוב להיות בטל, והוא יגרש מעצמו. והבנים שנולדו להם עד כה, אינם כשרים לגמרי, וגם אין להם דין של ספק ממזר (כסף־משנה). וראה למעלה בביאורנו להלכה ה.

ז. וּמַה בֵּין פָּסוּל לְבָטֵל? שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּחִבּוּר זֶה בַּגֵּט שֶׁהוּא בָּטֵל, הוּא בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה[25]; וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר פָּסוּל, הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[26].

25) "ועדיין היא אשת איש, ואם נשאת תצא והולד ממזר" (לקמן פ"י ה"א, עיי"ש). 26) "ולא תנשא לכתחילה, ואם

נשאת לא תצא והולד כשר, וכותבים לה גט אחר כשר ונותנים לה והיא תחת בעלה" (שם ה"ב, עיי"ש).

ח. הַבַּעַל שֶׁהֵבִיא גֵט בְּיָדוֹ חָתוּם, וְאָמַר: תְּנוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִתְּנוּ לָהּ[27]. אָמַר לַאֲחֵרִים לִכְתֹּב גֵּט וְלַחְתֹּם בּוֹ וְלִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לָהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל[28] אוֹ פָּסוּל - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין גֵּט אַחֵר, אֲפִלּוּ מֵאָה[29], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדָהּ גֵּט כָּשֵׁר[30].

27) ואין חוששים שמא כתבו בפסול כדי לקלקלה, שתינשא לאחר ותצטרך לצאת ממנו, אחרי שיודע פסולו, כי אינו חשוד על כך [וראה בגיטין ה, א שאם הבעל עצמו הביא גיטו, אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (עי' להלן פ"ז ה"ה. ואין חשש שמא יבוא ויערער (עיי"ש ה"ח) שכיון שהוא עצמו הביאו, בוודאי לא יערער עליו]. 28) שנכתב בטעות, כגון שטעו בשמות האיש והאשה וכדומה. 29) ואין אומרים כבר עשו עדים שליחותם ואינם מורשים עוד לכתוב גט שני, כי לא נתכוין זה לכתוב וליתן לה חרס סתם אלא גט כשר. 30) גיטין סג, ב. וכל־שכן אם נאבד הגט קודם שנתנוהו לה, שיכולים לכתוב גט אחר, שהרי אמר להם לתת לאשתו, ואם כן לא עשו שליחותם (כסף־משנה).

ט. אָמַר לָהֶם הַבַּעַל: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְשָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ לָהּ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לַשָּׁלִיחַ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל אוֹ פָּסוּל - אֵין כּוֹתְבִים אַחֵר עַד שֶׁיִּמָּלְכוּ בַּבַּעַל; שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה אוֹתָן שְׁלוּחִים לְגֵרוּשִׁין[31], וְשֶׁמָּא לֹא רָצָה אֶלָּא שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לְשָׁלִיחַ בִּלְבַד, וְלֹא יִשְׁאַר לָהֶם בּוֹ מַעֲשֶׂה אַחֵר, וַהֲרֵי כָתְבוּ וְנָתְנוּ[32], לְפִיכָךְ לֹא יִכְתְּבוּ אַחֵר. וְאִם כָּתְבוּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר, וּנְתָנוּהוּ לַשָּׁלִיחַ (וּנְתָנוֹ לָהּ) - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[33].

31) אלא למסרו לשליח והוא יגרשנה. 32) וכבר עשו כל שליחותם. 33) שם. כי שמא עשאם שלוחים עד שיגיע גט לידה ותתגרש, אלא שלא רצה להטריחם הרבה. ובעיא היא בגמרא גיטין שם, ונשארה ב"תיקו". ולפיכך היא ספק מגורשת, ו"לא תנשא, ואם נשאת תצא והולד ספק ממזר מפני שהיא ספק ערוה", כלשון רבינו לקמן פ"י ה"ג. ויש אומרים שלא הסתפקו בגמרא אלא אם אבד הגט מיד השליח, אבל אם נמצא בטל או פסול, חוזרים וכותבים גט אחר שוודאי לא קיימו שליחותם ('מאירי').

י. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם אוֹ לְיָתֵר מִשְּׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵט וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי, גָּרְשׁוּהָ, שַׁלְּחוּהָ[34], שַׁבְּקוּהָ[35], תָּרְכוּהָ[36], כִּתְבוּ אִגֶּרֶת[37] וּתְנוּ לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ גֵט כָּשֵׁר וְיִתְּנוּ לָהּ[38]. אָמַר לָהֶם: פַּטְּרוּהָ, פַּרְנְסוּהָ, עֲשׂוּ לָהּ כַּדָּת, עֲשׂוּ לָהּ כַּנִּימוּס, עֲשׂוּ לָהּ כָּרָאוּי - לֹא אָמַר כְּלוּם[39]. וְאִם כָּתְבוּ גֵט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל.

34) כלשון הכתוב (דברים כד, א): "ושלחה מביתו". 35) לשון "אגרת שבוקין", הכתוב בנוסח הגט לקמן פ"ד הי"ב. 36) כלומר: גרשוה, "ויגרש את האדם" (בראשית ג, כד) מתרגם אונקלוס: ותרך ית אדם. 37) לשון "אגרת שבוקין" המוזכרת לקמן בנוסח הגט. 38) גיטין סה, ב. 39) שם. שכל אלה, אין במשמען לשון גירושין. "פטרוה" - לשון פטור וחובה, להקל מעליה חובות שחייבת. "פרנסוה" - לשון עשיית צרכיה, ואין ידוע אם צרכי גט, שלא תהא זקוקה ליבם או צרכי מלבוש. "כנימוס" - כחוק. ואין ידוע אם חוק־גט או חוק מזון וכסות, וכן "כראוי" (רש"י שם) וכן "כדת".

יא. אָמַר לָהֶם: הוֹצִיאוּהָ, עַזְּבוּהָ, הַתִּירוּהָ, הַנִּיחוּהָ, הוֹעִילוּהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם מַשְׁמַע מִלּוֹת אֵלּוּ גֵּרוּשִׁין אוֹ עִנְיָן אַחֵר[40]. לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין לָהּ. וְאִם כָּתְבוּ גֵט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[41].

40) כי "הוציאה" אפשר לפרש "גרשוה", כלשון הכתוב (דברים כד, ב): "ויצאה מביתו", או אולי אין זה לשון הכתוב שלא כתוב בו "והוציאה" אלא "ויצאה" - היא מעצמה. וכן "עזבוה" לשון "אגרת שבוקין", או שמא אין זו לשון גירושין, שהרי אינה נזכרת בנוסח הגט. וכן "התירוה", לשון: "מותרת לכל אדם" היא, או אולי לשון התרת נדרים, או התרת חגורה (גיטין סה: וברש"י). וכן הניחוה - אפשר לפרש: הניחו לה לנפשה, שתהיה מגורשת ממני, או הניחו לה ואל תכבידו עליה. וכן "הועילוה" - עשו לה תועלת, ואין ידוע אם תועלת גירושין או תועלת אחרת. 41) גיטין שם, בעיא שלא נפשטה, ונשארה בספק.

יב. הָאוֹמֵר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לַבַּעַל בְּיָדוֹ, וְאֵין נוֹתְנִין לְאִשְׁתּוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר לָהֶם לִתֵּן לָהּ. וְאִם נָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵט[42]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא; אֲבָל בִּמְסֻכָּן, וְהוּא אָדָם שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחֱלִי בִּמְהֵרָה וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ מִיָּד[43], וְהַיּוֹצֵא בַקּוֹלָר[44] אֲפִלּוּ עַל עִסְקֵי מָמוֹן[45], וְהַמְפָרֵשׁ בַּיָּם[46], וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[47], וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיַחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִכְתֹּב וְלִתֵּן לָהּ[48].

42) שם סו, א במשנה. שכיון שלא אמר: "תנו לה" - "רצה לשחק בה". 43) שם סה, ב. וב'ירושלמי' גיטין פ"ו ה"ה, אמרו: "מה בין מסוכן מה בין חולה? חולה - כדרך כל הארץ, ומסוכן - כל שקפץ עליו החולי, דרך הארץ - קרובים נכנסים אצלו מיד, והרחוקים לאחר שלושה ימים (שלא להטיל עליו שם חולה). ואם קפץ עליו החולי - אלו ואלו נכנסים אצלו מיד". ולפי"ז מה שכתב "במה דברים אמורים בבריא" - בריא לאו דוקא, והוא־הדין חולה שאינו מסוכן (עי' לחם־משנה). 44) "שיוצא מבית הסוהר לידון מאת המלך" (לשון רבינו בפירושו למשנה גיטין פ"ו, מ"ה). קולר - שלשלת ברזל בצואר אסיר. 45) על עבירה שאין בה עונש מות אלא עונש ממון, "שכל קולר בחזקת סכנה" ('ירושלמי' שם). 46) מפליג מן היבשה לים. 47) יוצא למדבריות עם חבורה. 48) ומתוך טרדתו ובהלתו, לא הספיק לומר: "תנו לה" (גיטין, שם). וראה בהל' זכיה ומתנה פ"ח הכ"ד.

יג. בָּרִיא שֶׁאָמַר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ

וְנָתְנוּ לָהּ, וְהָרַג עַצְמוֹ מִיָּד[49], כְּגוֹן שֶׁהִשְׁלִיךְ עַצְמוֹ מִן הַגָּג אוֹ הִפִּיל עַצְמוֹ לַיָּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[50]. עָלָה לַגַּג וּדְחָפַתּוּ הָרוּחַ וְנָפַל וָמֵת - אֵינוֹ גֵּט[51]. סָפֵק הִפִּיל עַצְמוֹ סָפֵק דְּחָפַתּוּ הָרוּחַ - הֲרֵי זֶה גֵּט[52], עַד שֶׁיּוּדַע לְךָ בְּוַדַּאי שֶׁהָרוּחַ דְּחָפַתּוּ. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּבּוֹר, וְאָמַר: כָּל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלִי יִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי[53] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לָהּ. וְהוּא, שֶׁיָּדְעוּ אוֹתוֹ[54]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱלוּהוּ וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁזֶּה כִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה הוּא, שֶׁכּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין[55]. וְכֵן מִי שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ מַכּוֹת רָעוֹת[56] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה מֵהֶן, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ רֹב סִימָנִין[57], וְרָמַז וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ; שֶׁהֲרֵי עַתָּה חַי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת[58].

49) [בתוספתא גיטין פ"ד (לפי נוסחת הרשב"א שם סה:) נראה, שמה שצריך "מיד", זהו ב"ספק מעצמו נפל, ספק הרוח דחפתו", אבל ב"ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ו משמע שלעולם צריכים "מיד", שכן אמרו שם: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אם על אתר נפל, הרי זה גט". ונראה שטעם הדבר: שאין לומר הוכיח סופו על תחילתו, שכשם שעכשיו הוא מבוהל, כן היה גם בתחילה, אלא מיד ולא לאחר זמן]. 50) אף־על־פי שלא אמר להם "תנו". מפני שהוכיח סופו על תחילתו שנתכוין ליתנו לה, והיה בהול מחמת החלטתו להתאבד, ולכן נשמטה ממנו המילה "ותנו" (גיטין סו. במשנה). 51) שאין כאן הוכחה שרצה להתאבד, והריהו כשאר בריא (שם). 52) כגון שנפל מיד אחרי שציוה לכתוב הגט, ויש פנים לכאן ופנים לכאן, כלומר יש סברא שהפיל עצמו, ויש סברא שדחפתו הרוח ("ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ו, וכפירוש הכסף־משנה. ועי' לחם־משנה). ויש מביאים בדברי רבינו "הרי זה ספק גט" (כסף־משנה בשם הרא"ש וה'טור'). ולפי זה, מדובר כשנפל לאחר זמן (ועי' לחם־משנה). 53) ופירש שמו ושם אשתו. 54) שפלוני זה הוא בעל לאשתו פלונית. 55) פניו, כמבואר לעיל ה"ד (גיטין סו.). והשווה לקמן פי"ג, הכ"ג. 56) שהיה מחותך חתכים הרבה בגופו ע"י חרב וכדומה. 57) הקנה והווישט שבצואר. ומה שכתב רבינו "רוב" הוא לאו דוקא, אלא הוא־הדין לנשחטו עד גמירא (לחם־משנה). 58) אין זה כגט לאחר מיתה (גיטין ע:). וכל־שכן גוסס, שדעתו מיושבת עליו שיכול לגרש, ועדיף מנשחטו בו רוב סימנים שמוכרח למות, ואילו גוססים רובם למיתה ומיעוטם לחיים ('הגהות מיימוניות', וראה שו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ד).

יד. מִי שֶׁהָיְתָה רוּחַ רָעָה מְבַעֶתֶת אוֹתוֹ, וְאָמַר כְּשֶׁהִתְחִיל בּוֹ הַחֳלִי: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - לֹא אָמַר כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת[59]. וְכֵן שְׁכוֹר שֶׁהִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט[60]. וְאִם לֹא הִגִּיעַ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[61].

59) והריהו באותה שעה כשוטה (גיטין סז:). 60) שאינו יודע מה עושה, כלוט שנאמר בו (בראשית יט, לג): "ולא ידע בשכבה ובקומה", וכלשון רבינו בהל' מכירה פכ"ט הי"ח: "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה". ומקור דברי רבינו שאין מעשה שיכור כלום, בעירובין סה, א. 61) משמע אפילו ברור לנו שעדיין לא הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. וזה תמוה, שהלא אמרו בעירובין שם שהוא כפיקח לכל דבר. אולם ה'טור' בסי' קכא, מביא בשם רבינו: "היה הדבר ספק אם הגיע לשכרותו של לוט - הרי זה ספק". משמע דוקא כשנשתכר הרבה ואנו מסופקים בו אם הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. והשווה דברי רבינו לעיל הל' אישות פ"ד, הי"ח: "ומתיישבים בדבר זה".

טו. אָמַר כְּשֶׁהוּא בָּרִיא: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְאַחַר כָּךְ נִבְעַת - מַמְתִּינִין עַד שֶׁיַּבְרִיא וְכוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ[62]. וְאֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהַמְלִיךְ בּוֹ אַחַר שֶׁהִבְרִיא. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ קֹדֶם שֶׁיַּבְרִיא - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[63].

62) גיטין ע, ב. ולפני שיבריא אי אפשר לכתבו שאז הרי הוא כשוטה, הואיל ואין דעתו מיושבת. ומכאן יש ללמוד, שהכותב גט של 'שכיב מרע' צריך לדקדק בו שיהא שפוי בדעתו בשעת כתיבתו ונתינתו, שאם תטרף דעתו - הריהו כשוטה ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ד). 63) מדבריהם, אבל מן התורה כשר הוא, הואיל ובשעת אמירתו היה בריא ושפוי בדעתו (הגר"א לאהע"ז סי' קכא, ס"ק ד, וכן ב'מעשה רוקח').

טז. מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[64] וַהֲרֵי דַעְתּוֹ נְכוֹנָה[65], וְאָמְרוּ לוֹ: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְהִרְכִּין[66] בְּרֹאשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּסִרוּגִין[67]; אִם אָמַר לָהֶם עַל לַאו לַאו וְעַל הֵן הֵן[68] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. וּצְרִיכִין לְבָדְקוֹ יָפֶה יָפֶה[69], שֶׁמָּא נִטְרְפָה דַעְתּוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בְּיָדוֹ: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ[70], אִם הָיְתָה דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[71]; שֶׁאֵין דִּין מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק כְּדִין הַחֵרֵשׁ[72].

64) כתוצאה מאיזו מחלה, ניטל ממנו כח הדיבור (משנה בגיטין סז:). 65) [כלומר, כיון שאינו אלא אלם, שהוא חרש השומע ואינו מדבר, אפשר שתהא דעתו נכונה, בניגוד לחרש שאינו שומע ואינו מדבר, שהוא כשוטה ואין דעתו נכונה, כמו שכתב רבינו בפ"ט מהל' עדות הי"א]. 66) הטה. וראה למעלה פ"א הערה ו. 67) בהפסקות. ממתינים בין הרכנה לשאילה שעה מסויימת, וחוזרים ושואלים אותו. וראה בפ"ב מהל' קריאת שמע הי"ב. 68) על דבר שראוי לענות עליו לאו - לאו, ועל דבר שראוי לענות הן - הן. ונראה מדברי רבינו שאין צריך לענות אלא שלש שאלות בלבד: הן אחד ושני לאוין, או לאו אחד ושתי פעמים הן (כסף־משנה). וראה בהערה הבאה בלשון ה'ירושלמי'. 69) שואלים אותו בימות החמה על פירות המצויים בימות הגשמים, וכן שואלים אותו בימות הגשמים על פירות ימות החמה (שם). וב'ירושלמי' גיטין פ"ז ה"א, אמרו: נכתוב גט לאשתך והוא אומר הן, לאמך והוא אומר לאו, לאשתך - הן, לאחותך - לאו, לאשתך - הן, לבתך -

לאו. ורבינו בפירושו למשנה (גיטין, שם) אומר: "ויפליג בה בכל צדדי הנסיון בכל מה שאפשר" (וראה למעלה הערה סו). 70) גיטין עא, א. 71) כלומר, שאין דעתו מטורפת עליו. אבל אינו צריך בדיקה שלש פעמים כמו בהרכנת ראש. וכן כתב רבינו בפכ"ט מהל' מכירה ה"ג: "מי שנשתתק מקחו מקח וכו' והוא שיבדק כדרך שבודקים לגיטין, או יכתוב בכתב ידו" (כסף־משנה), אבל בפ"ד מהל' נחלות ה"א, כתב רבינו: "אפילו נשתתק וכתב בכתב ידו שזה יורשו, בודקים אותו כדרך שבודקים לגיטין", הרי שאפילו אם כתב בכתב ידו - בודקים אותו, וצ"ע. 72) שאינו שומע ואינו מדבר, שאין סומכים על רמיזותיו ולא על כתבו (גיטין שם), כמבואר בהלכה הבאה.

יז. מִי שֶׁנָּשָׁא כְּשֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ[73], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר נִשְׁתַּטָּה - אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם עַד שֶׁיַּבְרִיא[74]. וְאֵין סוֹמְכִין עַל רְמִיזַת הַחֵרֵשׁ וְלֹא עַל כְּתָבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[75]. אֲבָל אִם נָשָׂא אִשָּׁה כְּשֶׁהוּא חֵרֵשׁ - מְגָרֵשׁ בִּרְמִיזָה; שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76], וּכְשֵׁם שֶׁכּוֹנֵס בִּרְמִיזָה כָּךְ מוֹצִיא בִּרְמִיזָה[77].

73) חרשות גמורה, כנ"ל בהערה הקודמת. 74) גיטין, שם: "שאין כח בגירושי חרשות להפקיע קידושי חכמה" (לשון רש"י שם). 75) שם. ושוטה אינו יכול לגרש מפני שאינו בן דעת, וכן שנינו (יבמות קיב:) "נשתטה אינו מוציאה עולמית". ובהל' עדות פ"ט ה"ט, אומר רבינו: "ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים . . . ובכלל שוטים יחשב . . . וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר הרי הם בכלל השוטים". 76) לעיל הל' אישות פ"ד, ה"ט. 77) יבמות, שם.

יח. הַמְקַדֵּשׁ קְטַנָּה[78] עַל יְדֵי אָבִיהָ[79], וְגֵרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - אָבִיהָ מְקַבֵּל גִּטָּהּ[80], וּמְשַׁגִּיעַ גֵּט לְיַד הָאָב נִתְגָּרְשָׁה[81]. גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה[82], אִם הִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ אוֹ לְיַד אָבִיהָ - נִתְגָּרְשָׁה[83]. וְאֵין עוֹשָׂה נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ בְּחַיֵּי אָבִיהָ[84]; אֲבָל הָאָב עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל הַגֵּט לְבִתּוֹ הַמְאֹרָסָה בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה[85].

78) פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד. 79) שקיבל אביה קידושיה. 80) כשם שהוא זכאי לקבל קידושיה, שנאמר (דברים כב, טז): "את בתי נתתי לאיש הזה", כך הוא מקבל את גיטה, שנאמר (שם כד, ב): "ויצאה . . . והיתה", השוה יציאה (גירושין) להויה (קידושין), כמבואר בכתובות מז, א. 81) שדוקא "נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה" (גיטין סד: במשנה) ולא קטנה (רש"י שם, וכן דעת רב האי גאון (ב'מלחמות' שם), והרי"ף שם (ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה נערה). 82) כשהגיעה לי"ב שנה והביאה שתי שערות, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ב, ה"ב. 83) גיטין שם, במשנה, כדעת תנא־קמא. 84) קידושין מד, ב כי לא חיזקה התורה את ידה לעשות שליח במקום אביה, וכשמת אביה הרי היא עצמאית, ויכולה לעשות שליח כאחת הגדולות. ודין שליח קבלה מבואר לקמן פ"ו, ה"א. 85) גיטין סה, א. ומשקיבל השליח את גיטה הרי היא מגורשת אע"פ שלא הגיע הגט ליד האב, ואין הבעל יכול לחזור בו. ודוקא בתו המאורסה, אבל משנשאת אין לאביה רשות בה ואפילו כשהיא עדיין קטנה, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ג, הי"ב.

יט. קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[86], וּמֵת: אִם מַבְחֶנֶת בֵּין גִּטָּהּ לְדָבָר אַחֵר[87] - הֲרֵי זוֹ מִתְגָּרֶשֶׁת מִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ; וְאִם לַאו - אֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁתַּבְחִין. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[88].

86) והרי היא מקודשת קידושי תורה. 87) שנותנים לה צרור וזורקתו, אגוז ונוטלתו, וממילא יודעת גם לשמור את גיטה (גיטין סה. וכגירסת הרי"ף שם, וראה 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קמא). 88) אבל כשאביה חי, מקבל את גיטה אפילו כשאינה מבחנת, שהרי הוא שומר את גיטה במקומה ('תוספות' גיטין סד: ע"פ ה'ירושלמי', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ו).

כ. מִי שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ[89] וְלֹא רָצָה לְגָרֵשׁ - בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם[90] וּבְכָל זְמַן[91] מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: רוֹצֶה אֲנִי, וְיִכְתֹּב הַגֵּט. וְהוּא גֵּט כָּשֵׁר[92]. וְכֵן אִם הִכּוּהוּ עַכּוּ"ם וְאָמְרוּ לוֹ: עֲשֵׂה מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לְךָ, וְלָחֲצוּ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל[93] בְּיַד הָעַכּוּ"ם עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. וְאִם הָעַכּוּ"ם מֵעַצְמָן[94] אֲנָסוּהוּ עַד שֶׁכָּתַב - הוֹאִיל וְהַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּכְתֹּב, הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[95]. וְלָמָּה לֹא בָטֵל גֵּט זֶה[96], שֶׁהֲרֵי הוּא אָנוּס בֵּין בְּיַד עַכּוּ"ם בֵּין בְּיַד יִשְׂרָאֵל? שֶׁאֵין אוֹמְרִין אָנוּס אֶלָּא לְמִי שֶׁנִּלְחָץ וְנִדְחָק לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בּוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן מִי שֶׁהֻכָּה עַד שֶׁמָּכַר[97] אוֹ עַד שֶׁנָּתַן; אֲבָל מִי שֶׁתְּקָפוֹ יִצְרוֹ הָרַע לְבַטֵּל מִצְוָה אוֹ לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה, וְהֻכָּה עַד שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹ עַד שֶׁנִּתְרַחֵק מִדָּבָר הָאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ - אֵין זֶה אָנוּס מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הוּא אָנַס עַצְמוֹ בְּדַעְתּוֹ הָרָעָה. לְפִיכָךְ זֶה שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְגָרֵשׁ, מֵאַחַר שֶׁהוּא רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְרוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת וּלְהִתְרַחֵק מִן הָעֲבֵרוֹת, וְיִצְרוֹ הוּא שֶׁתְּקָפוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהֻכָּה עַד שֶׁתָּשַׁשׁ יִצְרוֹ, וְאָמַר: רוֹצֶה אֲנִי - כְּבָר גֵּרֵשׁ לִרְצוֹנוֹ[98]. לֹא הָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ, וְטָעוּ בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁהָיוּ הֲדִיוֹטוֹת וַאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁגֵּרֵשׁ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[99]. הוֹאִיל וְיִשְׂרָאֵל אֲנָסוּהוּ, יִגְמֹר וִיגָרֵשׁ[100]. וְאִם הָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ לְגָרֵשׁ שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינוֹ גֵּט. אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר בְּעַכּוּ"ם: רוֹצֶה אֲנִי, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל: כְּתֹבוּ וְחִתְמוּ - הוֹאִיל וְאֵין הַדִּין מְחַיְּבוֹ לְהוֹצִיא וְהָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ, אֵינוֹ גֵּט[101].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כופין אותו... עד שיאמר רוצה אני... מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו".

בהלכה זו רואים עד היכן מגיע גודל דיוקו של הרמב"ם בלשונו שכתב "יצרו הוא שתקפו" ולא "שאנסו", כי אילו כתב כך היתה מתעוררת השאלה הרי כל הסיבה לעבור עבירה היא מפני ש"יצרו אנסו", וא"כ לא יתכן בכלל עונש על מי שעבר על אף אחת ממצוות התורה. במענה לזה מבהיר הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"א - ד) בענין ידיעה ובחירה "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה... ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה, אין מי שיעכב בידו...אלא הוא מעצמו ומדעתו". כלומר אין מקום להקשות שלכאורה אין לענשו שהרי אנוס הוא מצד יצרו הרע, כי "אין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמשכהו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו, וממילא אין כאן עניין של אונס וכו'. ולכן מדגיש כאן הרמב"ם "יצרו הוא שתקפו" ואין כאן כל עניין של אונס אלא "הוא אנס עצמו בדעתו הרעה", ולכן אפשר להיפרע מן הרשע. מכאן למדנו עד כמה יש לדייק בלשונו של הרמב"ם, ששינוי של מילה אחת בלבד (תקפו או אנסו) יכול להיות נוגע בעניין הכי יסודי בתורה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן טו)

~ נקודות משיחות קודש ~

"ואמר רוצה אני.."

זה שאנו יודעים "שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות" אינו מספיק, וצריך שיאמר בפיו "רוצה אני", כי דווקא בכך מגלה את רצונו הפנימי, והוא על־דרך שמצינו ב'לקוטי תורה' בענין המילה, שמכיון שהאור הנמשך על־ידי המילה נעלה כל־כך שאין לו קשר עם עבודת הנברא ואינו יכול להמשיכו בעבודתו, כל שיכול לעשות הוא הפעולה של הסרת הערלה שהיא המונעת התגלות האור, אבל פעולת ההסרה חייבת להיות, כך בעניינינו חייב אדם לומר בפיו "רוצה אני" כי ללא אמירה זו לא מתגלה רצונו האמיתי.

(על־פי לקו"ש חלק ג עמוד 981 הערה 13)

89) כגון נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, כמבואר לעיל הל' אישות פט"ו ה"ז, וכן כל אלה שנמנו שם פכ"ה הי"א, או גרושה לכהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ז. 90) בין בארץ בין בחוץ לארץ. 91) אפילו בזמן הזה, שאין לנו דיינים מומחים וסמוכים. 92) גיטין פח, ב. כי אנחנו עושים זה בשליחות רבותינו המומחים בדורות שלפנינו, וכביאור ה'תוספות' שם. 93) בית־דין של ישראל. והגוים אינם אלא כמקל של בית־דין וכרצועה שלהם (ר"ן שם). 94) שלא ע"פ הוראת בית־דין של ישראל. 95) שם. לא תנשא בו, ואם נשאת לא תצא. כי מן התורה, גט כפוי כדין ע"י גויים כשר הוא, אלא גזרו חכמים "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי (שוכרת גוי אנס לכוף את בעלה לגרשה ובאה עליו בעקיפין) ומפקעת עצמה מידי בעלה" (בבא־בתרא מח. כרב משרשיא, דסבר כרב הונא דתליוהו וזבין זביניה זבינא, והלכתא כוותיה). 96) שניתן על־ידי כפיה. והכוונה לכל שלשת האופנים שכתב למעלה: ביד ישראל שהוא גט כשר. ביד גוים ע"י ב"ד ישראל שאף הוא כשר. ביד גוים שהגט פסול. ועל זה הוא שואל, למה אין הגט הזה (בכל שלשת האופנים הנ"ל) - בטל?! וכן נראה ממה שכתב "שהרי הוא אנוס, בין ביד גוים בין ביד ישראל". 97) שעל עצם המכירה הוא אנוס, אלא שאעפי"כ גמר ומקנה, שרוצה הכסף (פ"י מהל' מכירה ה"א). 98) בבא־בתרא מח, א: "מצוה לשמוע דברי חכמים", הואיל וחכמים חייבוהו להוציא. וכן אמרו שם בנודר להביא קרבן ואינו רוצה לקיים נדרו: "יקריב אותו - מלמד שכופים אותו, יכול בעל כרחו? תלמוד לומר: לרצונו, הא כיצד? כופים אותו עד שיאמר רוצה אני" וכהסבר הגמרא שם, שנוח לו שתהיה לו כפרה [ואף־על־פי ששם אמרו כן למי שחולק על רב הונא שאמר "תליוהו וזבין זביניה זבינא" (הכריחוהו למכור - מכירתו מכירה), אבל לרב הונא שהלכה כמותו אין צריך לזה, זהו רק לפי מה שעלה על דעתו של המקשן, שמה שאמר רב הונא "תליוהו וזבין" לאו דוקא "זבין" אלא אפילו "יהיב" (=נתן מתנה), גם כן אמרו אגב אונסו גמר ומקנה, אבל למסקנת הגמרא שם שהמדובר רק במכירה, אבל במתנה לא גמר ומקנה, כיון שאינו מקבל כספים עבור זה, כיון שבגט אין הבעל מקבל כספים (ועי' רשב"ם ו'תוספות' שם) - צריכים אנו לסברא זו ש"מצוה לשמוע דברי חכמים" גם לדעת רב הונא]. 99) מדרבנן. ומן התורה כשר הוא, הואיל ובית־דין מצוה עליו, מצוה לשמוע דבריו, ואפילו שלשה הדיוטות דין בית־דין להם, אבל אם יאנסו אחד מישראל אין זה בית־דין, ואין כאן שום מצוה והגט בטל (לחם־משנה). 100) "לא שנכפוהו (=שנכריחהו) בכך, אלא שיתנו עצה בכך" ('מאירי'). וכיום כשיש צורך להכריח את הבעל לגרש כדין, כופים אותו ליתן מזונות או גט (דרך ברירה), ואין זו כפיה על גט אלא לקיים מצות: שארה ועונתה ('פתחי תשובה' אהע"ז סי' קנד, ס"ח) וכפי הגדרת הגר"א שם, ס"ז: "כל שאין עושים מעשה בגופו, לא נקרא גט מעושה" (כפוי), וגדולה מזו כתב ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קלד) בשם הרשב"ץ, שאע"פ שהוא אונסו בגופו, אם אינו אונסו לגרש שלא לעשות דבר אחר (כגון לפרוע כתובתה) וכדי להנצל מאותו אונס הוא מגרש מעצמו - אין זה גט כפוי, ובלבד שיכפוהו כדין. 101) שאין כאן מצוה לא מצד עצם הדין, ולא מחמת "מצוה לשמוע דברי חכמים", שהרי גויים הם, ולפיכך הגט בטל אפילו מן התורה, ואינו פוסלה לכהונה שאין כאן אפילו ריח הגט, וכמבואר לקמן פ"י ה"א (גיטין פח: וכהסבר ה'לחם משנה' ו'מעשה רוקח').

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דין כתיבה שלא לשמה, גט ישן, כתיבת

טופסי גיטין, כתיבה לשמה, הכשרים לכתוב הגט, גט שנכתב בשבת ויו"ט.

א. כָּל גֵּט שֶׁלֹּא נִכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת - אֵינוֹ גֵּט. כֵּיצַד? סוֹפֵר שֶׁכָּתַב גֵּט לְלַמֵּד[2] אוֹ לְהִתְלַמֵּד, וּבָא הַבַּעַל וּמָצָא שֵׁם שֶׁנִּכְתַּב בְּגֵט זֶה כִּשְׁמוֹ, וְשֵׁם הָאִשָּׁה כְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ, וְשֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם עִירוֹ, וּנְטָלוֹ וְגֵרַשׁ בּוֹ - אֵינוֹ גֵּט[3].

2) לתלמידיו, נוסח כתיבת הגט. 3) כיון שלא נכתב לשם גירושין (גיטין כד:).

ב. יָתֵר עַל זֶה: כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ[4], וּמָצָא[5] בֶּן עִירוֹ וְאָמַר לוֹ: שְׁמִי כְּשִׁמְךָ וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם אִשְׁתְּךָ, וּנְטָלוֹ מִמֶּנּוּ וְגֵרַשׁ בּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין, אֵינוֹ גֵּט[6].

4) חזר בו מלגרש. 5) בכת"י התימנים ובדפוס רומי ודפוס שונצינו: "ומצאו". 6) הואיל ולא נכתב לשם גירושי זוג זה (שם).

ג. יָתֵר עַל זֶה: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, וְכָתַב לְגָרֵשׁ אֶת הַגְּדוֹלָה, וְנִמְלַךְ וְגֵרַשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה - אֵינוֹ גֵּט[7]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ, לֹא נִכְתַּב לְשֵׁם זוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה בּוֹ.

7) שם, ובכל שלש הלכות אלו שכתב רבנו ש"אינו גט" - אינו פוסלה לכהונה, ואם היה בעלה כהן - לא נאסרה עליו משום גרושה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א.

ד. יָתֵר עַל כֵּן: אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב וְאֵי זוֹ שֶׁאֶרְצֶה[8] אֲגָרֵשׁ בּוֹ, וְכָתַב הַסּוֹפֵר עַל דַּעַת זוֹ, וְגֵרַשׁ בּוֹ אַחַת מֵהֶן - הֲרֵי זוֹ סִפֵּק גֵּרוּשִׁין[9]. וְכָל גֵּט שֶׁכָּתְבוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו קוּלְמוֹס[10] לִשְׁמָהּ - אֵינוֹ גֵּט[11].

8) מאלה ששמותיהן שוים. 9) ספק הוא, אם אין ברירה (=אין אומרים הוברר הדבר למפרע) שבשעת כתיבה היתה דעתו לזו ונכתב לשמה (שם כה.) או, שיש ברירה (=הוברר למפרע שלזו נכתב), ולפיכך הרי זה ספק גירושין, ואם בא אחר וקידשה חוששים לקידושיו, שמא יש ברירה, ועלינו להחמיר מספק, וזהו שכתב רבינו: "הרי זו ספק גירושין" (ר"ן, שם) וראה לקמן פ"י ה"ג בדין ספק גירושין. 10) = קנה כתיבה. שחזר וכתב כל אות ואות. 11) גיטין כ, א. שכתב על גבי כתב - אינו כתב. וכן אמרו שם (יט.) "המעביר דיו על גבי דיו בשבת - פטור" (משום כותב) שאין כתב עליון כתב, והשווה הל' שבת פי"א, הט"ז.

ה. מִי שֶׁכָּתַב [גֵּט] לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְנִמְלַךְ וְלֹא גֵרְשָׁהּ, וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכָּתְבוּ - לֹא יְגָרְשֶׁנָּה בְּאוֹתוֹ הַגֵּט פַּעַם אַחֶרֶת כְּשֶׁיִּרְצֶה לְגָרְשָׁהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ בְּאוֹתוֹ הַגֵּט הַיָּשָׁן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְתִנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה; שֶׁהֲרֵי נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, וַהֲרֵי נָתַן לָהּ עֵדָּה בְּעֵדִים כְּהִלְכָתוֹ. וְלָמָּה לֹא יְגָרְשֶׁנָּה בּוֹ לְכַתְּחִלָּה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: גִּטָּהּ קוֹדֵם לִבְנָהּ[12].

12) משנה, גיטין עט, ב וכדעת בית הלל. והטעם: "שמא ישהה את הגט שנתיים ושלש בין כתיבה לנתינה, ויהיו לה בנים ממנו בתוך הזמן ואחר־כך יגרשנה בו, ולימים כשישתכח הדבר יראו זמן הגט קודם ללידת הבן ויהיו סבורים שניתן לה משעת כתיבה, ויאמרו מן הפנויה נולד משגרשה והוי פגם" - רש"י שם (וראה דברי רבינו לקמן פ"ט הכ"ה). וכבר ביארנו לעיל פ"ב ה"ב, שאין זה דומה ל'גט מוקדם' שהוא פסול.

ו. אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב גֵּט לִפְלוֹנִית וְיִהְיֶה עִמִּי, לְכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה אֲגָרְשֶׁנָּה בּוֹ, וְנִכְתַּב וּנְשָׂאָהּ וְגֵרַשָׁהּ בּוֹ - אֵינוֹ גֵּט; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה בַּת גֵּרוּשִׁין מִמֶּנּוּ כְּשֶׁנִּכְתַּב גֵּט זֶה, וְנִמְצָא שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין[13]. אֲבָל אָמַר לוֹ: כְּתֹב אוֹתוֹ לַאֲרוּסָתִי, לְכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה אֲגָרְשֶׁנָּה, וּכְנָסָהּ וְגֵרַשָׁהּ בּוֹ - כָּשֵׁר[14]. כְּתָבוֹ לִיבִמְתּוֹ[15], וְאַחַר שֶׁיִּבְּמָהּ גֵּרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סִפֵּק גֵּרוּשִׁין, הוֹאִיל וְאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה כְּשֶׁכְּתָבוֹ[16].

13) יבמות נב, ב. 14) להנשא בו לכתחילה, הואיל ובידו לגרשה כשהיא ארוסה, נמצא שגט זה נכתב לשם גירושין (שם), אבל לכתחילה ודאי לא יגרשנה בו, כמבואר בהלכה הקודמת. וכן פירש רש"י (שם נב.). ועי' ראב"ד ו'תוספות' שם ד"ה לכשאכנסנה. 15) אשת אחיו שנפלה לפניו ליבום, ועדיין לא כנסה. 16) ספק הוא אם יבמתו הזקוקה לו יש לה דין ארוסה, או שמא כל עוד לא קידשה במאמר ("מדברי סופרים שלא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה, וזהו הנקרא מאמר". הל' יבום פ"ב, ה"א) אינה כארוסתו (יבמות, שם).

ז. מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵר[17] הִתִּירוּ חֲכָמִים לַסּוֹפֵר שֶׁיִּכְתֹּב טָפְסֵי[18] גִטִּין, וְיַנִּיחַ[19] מְקוֹם הָאִישׁ[20] וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם הַזְּמַן וּמְקוֹם 'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם'[21] כְּדֵי שֶׁיִּכְתְּבֵם לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ[22] וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְאַחַר כָּךְ יַחְתְּמוּ הָעֵדִים לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ[23].

17) שיהיו מזומנים אצלו שטרי גיטין כשיבוא אליו אדם לשכרו (גיטין כו. וברש"י). 18) נוסח אחיד כללי, ובו מקומות פנויים למילוי פרטים ידועים. ומן הדין היה לכתוב גם את הטופס לשמה, גזירה שמא יכתוב גם את התורף (= שם האיש ושם האשה וכו') שלא לשמה, ולפי שאין זה אלא מדרבנן, הקילו משום תקנת הסופר (גיטין שם, וכת"ק ולא כרבי אליעזר, הגוזר טופס אטו תורף). ובקצת ספרי רבינו כתוב: "סופר שכתב טופסי גיטין, והניח מקום האיש והאשה וכו' הרי זה פסול" ('מאירי'. וכן נראה שהיה לפני בעל ה'מגיד משנה', ועי' 'כסף משנה') ולפי"ז פסק ההלכה כרבי אליעזר שגזר טופס אטו תורף (וכן כתב בפירוש המשנה שם). אבל להלן הי"ח נראה כנוסחתנו (כסף־משנה). 19) וישאיר חלק. 20) שם האיש. 21) כי כל אלה הם עיקר הגט ותרפו, ואם לא נכתבו לשמם - הגט בטל. 22) כשיצטרך אליו. 23) וראה לקמן הלכות יז־יח.

ח. סוֹפֵר שֶׁכָּתַב הַגֵּט לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ כְּהִלְכָתוֹ, וְחָתְמוּ

הָעֵדִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וּמְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, הֲרֵי זֶה גֵּט. (אֶלָּא שֶׁהוּא פָּסוּל[24]. וְלָמָּה אֵינוֹ בָּטֵל?)[25] לְפִי שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם[26]. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר[27], שֶׁאִם חָתְמוּ הָעֵדִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וְהוּא כְּמְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ, הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מֵעֵדָיו פָּסוּל[28], אוֹ שֶׁהָיָה בּוֹ עֵד אֶחָד בִּלְבַד כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל[29]. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דָּבָר זֶה. אֶלָּא כְּמְזַיֵּף, לֹא מְזַיֵּף וַדַּאי. וְהוֹאִיל וְנִמְסַר בְּעֵדֵי מְסִירָה כְּשֵׁרִין, הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[30].

24) מדברי סופרים. ובכת"י התימנים, הנוסח: "הרי זה פסול, שאין העדים חותמים" וכו'. 25) מן התורה, ראה לעיל פ"ב, ה"ז. 26) תקנת האשה, שמא יתן לה בפני שני עדים וימותו, ונמצא הגט שבידה כחרס, שהרי אין בו עדים (לעיל פ"א, הט"ו), והואיל וכל חתימת העדים בגט אינה אלא מדבריהם, אפילו כשחתמו בו שלא לשמה אינה בטל. 27) דעת גאון, הובאת ברי"ף גיטין פ"ט. 28) לעדות, משום עבירה או שהיה קרוב לבעל או לאשה. 29) ואם נשאת, תצא והולד ממזר. 30) שמא יבוא לסמוך על עדי חתימה בלבד, שהרי לא ניכר פסולם בתוך הגט. אבל כשפסולם ניכר, כגון כשהרחיק חתימת העדים מן הכתב (לעיל פ"א, הי"ח) אם מסרו בפני עדים, הרי זה כשר "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", ולא יבואו לסמוך על עדי החתימה, שהרי פסולם ניכר לעין (כסף־משנה, והשווה לעיל פ"א, הי"ז).

ט. הַמֵּבִיא[31] גֵּט וְאָבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאוֹ[32]: אִם אָבַד מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת[33] מְצוּיוֹת, אֲפִלּוּ מְצָאוֹ לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהַגֵּט שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ הוּא הַגֵּט שֶׁנִּמְצָא וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ[34]; אָבַד בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת[35], אִם מְצָאוֹ מִיָּד וַעֲדַיִן לֹא שָׁהָה אָדָם[36] שָׁם מִן הָעוֹבְרִים, אוֹ שֶׁמְּצָאוֹ בַּכְּלִי שֶׁהִנִּיחוֹ בּוֹ וְיֵשׁ לוֹ טְבִיעוּת עַיִן[37] בְּאָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ שֶׁל גֵּט שֶׁהָיָה כָּרוּךְ[38] - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[39] וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ.

31) שליח הבעל. 32) אותו השליח. 33) חבורת אנשים הולכי רגל או ברכב, "והנה אורחת ישמעאלים" (בראשית לז, כה) מתרגם אונקלוס: והא שיירת ערבאי. 34) גיטין כז, א. 35) ויש לחוש שמא מעוברים ושבים אחרים נפל, ונכתב לאיש ואשה אחרים ששמם כשם אלה. 36) אע"פ שראינו אנשים עוברים שם (שם כז:). 37) הכרת הדבר ע"י הסתכלות העין בלבד ללא נתינת סימנים. 38) קשור, או מקופל בכלי. 39) שזהו הגט שאבד ממנו.

י. הֶחְזֵק בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם[40] אִישׁ אֶחָד[41] שֶׁשְּׁמוֹ כִּשְׁמוֹ שֶׁבַּגֵּט[42] - חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא גֵּט זֶה הַנִּמְצָא שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ הָאַחֵר הוּא, הוֹאִיל וְעָבַר אָדָם שָׁם וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה[43]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל אִם לֹא עָבַר אָדָם שָׁם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[44].

40) הכתוב בגט, פלוני בן פלוני שממקום פלוני. 41) ובדפוס שונצינו ווניציאה: איש אחר. 42) וגם שיירות מצויות במקום שאבד. 43) כאן הואיל ולפנינו שני ליקויים, שיירות מצויות, והוחזק שם אחר כשם שבגט, החמיר רבינו שאפילו לא שהה אדם אלא רק עבר בלבד, יש לחוש שמא נפל הגט מאיש אחר. ומדברי רבינו נראה, שאם אבד במקום שאין שיירות מצויות, אפילו הוחזק באותו מקום איש ששמו כשמו, אפילו מצאו לאחר זמן מרובה הרי זו בחזקתו, כי כל שאין שם מעבר של אנשי שיירות, אין לחוש לנפילת הגט מאדם שני, וכן היא דעת הרי"ף בגיטין פ"ג, ובבבא־מציעא פ"א (מגיד־משנה). 44) גיטין כז, ב. וכן ברי"ף שם.

יא. הָיוּ לָעֵדִים בַּגֵּט סִימָן מֻבְהָק[45], כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ: נָקֵב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִי, אוֹ שֶׁאָמְרוּ: מֵעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ אֶלָּא עַל גֵּט אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁמוֹת כְּשֵׁמוֹת אֵלּוּ[46] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּצָאוֹ אַחַר זְמַן מְרֻבֶּה וּבְמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת וְהֶחְזִקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[47].

45) טוב ומצוין ביותר, בניגוד לסימן רגיל. 46) ולא הוחזקו באותו מקום עדים אחרים ששמם כשמם. או שהם מכירים חתימותיהם (שו"ע אהע"ז סי' קלב ס"ד). 47) שם. והוא־הדין אם השליח עצמו יש לו סימן מובהק בגט, שהוא נאמן (מגיד־משנה, ועי' ראב"ד). והשווה דברי רבינו בהל' גזילה ואבידה פי"ג, ה"ה: "הסימנים המובהקים סומכים עליהם ודנים על פיהם בכל מקום דין תורה".

יב. שְׁנַיִם[48] שֶׁשָּׁלְחוּ שְׁנֵי גִּטִּין וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתְנִין שְׁנֵיהֶן לְזוֹ וּשְׁנֵיהֶן לְזוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה[49]. לְפִיכָךְ, אִם אָבַד אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַשֵּׁנִי בָּטֵל[50].

48) שהם שוים בשמותיהם. 49) השליחים נותנים שני הגיטין זו ולזו, וממילא כל אחת קיבלה את גיטה שנכתב לשמה, ואין צורך שתהיה מסירה מבוררת לשמה (גיטין פו:). 50) שאינו ידוע של מי הוא. ומובן מאליו, שאם עבר השליח ונתנו לאחת מהן, ודאי שהיא ספק מגורשת. ואם נתנו השליח לשתיהן, הרי שתיהן ספק מגורשות (מגיד־משנה). ואע"פ שכתב רבינו: "השני בטל", אינו בטל ממש מן התורה, אלא כוונתו, שאין בו ממש, הואיל ולכתחילה אין לגרש בו כלל. ורבינו נמשך בזה אחר לשון המשנה (שם) האומרת: "הרי השני בטל".

יג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי שֵׁמוֹת - כְּשֶׁמְּגָרֵשׁ כּוֹתֵב שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ שֶׁהֵן רְגִילִין בּוֹ וְיוֹדְעִין[51] בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְאוֹמֵר[52]: אִישׁ פְּלוֹנִי וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֵּרֵשׁ אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ[53]. וְאִם כָּתַב חֲנִיכָתוֹ וַחֲנִיכָתָהּ[54] - כָּשֵׁר[55].

51) בדפוס ויניציאה, וכן בכת"י התימנים: וידועים. 52) רצונו לומר: וכותב. כמפורש לקמן פ"ד הי"ב, בנוסח הגט לרבינו. 53) גיטין לד, ב. שאם לא כן, אתה מוציא לעז על בניה מן השני, שיאמרו לו גירשה בעלה. שאין זה

שמו (רש"י שם). וראה בביאורנו לקמן פ"ד, הי"ב. 54) שם לווי של משפחה כולה (רש"י גיטין פז:). "כגון שהוא ממשפחת רוטן ברג והיא ממשפחת ווייל. ולא הזכיר בגט רק שם ראש משפחתו ממשפחה שכתב: מגזע רוטן ברג מגרש אשתו ממשפחת ווייל" ('קרבן נתנאל' פ"ט דגיטין סי' ט אות ז). וכשנתן הגט בעדי מסירה, שאם לא כן מה אנו יודעים איזה מן המשפחה מגרש ('קרבן נתנאל' שם). ויש מפרשים חניכה - שם לווי של האיש עצמו, או של האשה (רבינו חננאל ורבינו־תם ב'תוספות' שם פח.). ובדברי רבינו יש מקום לשני הפירושים ('בית יוסף' אהע"ז סי' קכט). והמדובר כאן כשהחניכה מפורסמת (עי' ראב"ד). שאם לא כן - הגט פסול, כמו שכתב להלן בסמוך שאם כתב שם שאינו ידוע ביותר, וכתב כל שם שיש לו - הרי זה פסול. ועל־אחת־כמה־וכמה, שאם כתב חניכה שאינה ידועה ביותר, שוודאי הגט פסול (ט"ז אהע"ז סי' קכט סק"ב, וראה בביאורי הגר"א שם ס"ק ז). 55) אף־על־פי שלא כתב: "וכל שם שיש", וכל־שכן שאם כתב שם שהוא רגיל וידוע בו, ולא כתב "וכל שם שיש" שוודאי כשר (מגיד־משנה). והנה מקור דין זה הוא במשנה (גיטין פז:): "כתב חניכתו וחניכתה - כשר", ומשמע שדווקא בדיעבד כשר. אבל יש אומרים שכשר אפילו לכתחילה, והם גורסים במשנה אחר־כך "וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין" ('תוספות' גיטין פח. ד"ה וכך, ועוד).

יד. כָּתַב הַשֵּׁם שֶׁאֵינָם יְדוּעִים בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְכָתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ[56] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[57]. שִׁנָּה שְׁמוֹ אוֹ שְׁמָהּ וְשֵׁם עִירוֹ אוֹ שֵׁם עִירָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ - אֵינוֹ גֵט[58].

56) שהזכיר הטפל. ואת השם העיקר כָּלַל ולא פירשו. אבל אם הזכירו בפירוש אלא שהקדים הטפל לעיקר - כשר (ריב"ש סי' מג, ע"פ גיטין לד:). 57) גיטין, שם. ובכת"י התימנים, הנוסח: הרי זה ספק גירושין. 58) שם פ, א במשנה. ולקמן פ"ד הי"ב יבואר אם צריך להזכיר שם עיר מגורי הבעל, או עיר של מקום כתיבת הגט וחתימתו.

טו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט, חוּץ מֵחֲמִשָּׁה: עַכּו"ם וְעֶבֶד וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְקָטָן. אֲפִלּוּ אִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[59]. יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵמִיר לְעַכּו"ם[60] אוֹ שֶׁהוּא מְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת[61] בְּפַרְהֶסְיָא - הֲרֵי הוּא כְּעַכּו"ם לְכָל דְּבָרָיו[62].

59) ומקנתו לבעל, וחוזר ומוסרו לה לגירושין (גיטין כב: וברש"י). 60) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י התימנים: "ישראל שנשתמד לעבודה־זרה". ובדפוסים שלנו, שונה ע"פ הצנזורה. 61) בכת"י התימנים: מחלל שבת. [ראה בפירוש המשניות לחולין יד. שנראה משם שאפילו בחילול אחד הוא מומר, ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה השוחט]. 62) חולין ה, א: "שהעובד ע"ז כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית" (לשון רש"י שם). והשווה דברי רבינו הל' שבת פ"ל, הט"ו: "השבת ועבודה־זרה, כל אחת משתיהן שקולות כנגן שאר כל מצוות התורה . . . אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי", וראה הוריות ח, א. ו'ספרי' פרשת שלח אות קיא: "מגיד הכתוב, שכל המודה בעבודה־זרה כופר בעשרת הדברות, ובמה שנצטווה משה ובמה שנצטוו האבות". ובכל זאת אם קידש אשה אפילו טרם שנשתמד, מגרש הוא לאחר שהמיר, כשם שקידושי מומר תופסים, כמבואר לעיל (הל' אישות פ"ד, הט"ו) אף גיטו גט גמור (מגיד־משנה).

טז. וְלָמָּה אֵין כּוֹתְבִין אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה? מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ הַכּוֹתֵב לִכְתֹּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְהָעַכּו"ם עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא כּוֹתֵב[63], וְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אֵינָן בְּנֵי דֵעָה[64], וְהָעֶבֶד אֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין[65], לְפִיכָךְ הוּא פָּסוּל כְּעַכּו"ם לְכָל דְּבָרָיו. וְאִם כָּתַב הַגֵּט אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ - אֵינוֹ גֵט, אַף עַל פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ עֵדִים כְּשֵׁרִים וְנִמְסַר לָהּ בִּכְשֵׁרִים.

63) ואינו כותב לשמה ('תוספות' גיטין כג. ד"ה עובד כוכבים), ואפילו ישראל עומד על גביו, ומצווהו לכתוב לשם גירושי הזוג, אינו כותב על דעת הישראל אלא על דעת עצמו (גיטין שם) והשווה הל' תפלין פ"א, הי"א. וראה להלן הערה סג. 64) שם. ולא ידעו לכתוב לשמה. 65) שאין קידושיו תופסים, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד הט"ו, והתורה אמרה: "וכתב - ונתן" מי שישנו בנתינה ישנו בכתיבה (לשון רש"י גיטין י: אליבא דרבי מאיר, דאמר ד"וכתב" היינו חתימת העדים, והוא־הדין לדידן דפסקינן כרבי אלעזר, ד"וכתב" היינו כתיבת הגט). ובגוי לא הטעים רבינו "שאינו בתורת גיטין וקידושין" מפני ש"גוי" כולל גם ישראל שהמיר (כנ"ל הט"ו), שהוא בתורת גיטין וקידושין כנ"ל הערה ס ('בית שמואל' סי' קכג סק"ה).

יז. כָּתַב אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ טֹפֶס[66] הַגֵּט וְהִנִּיחַ מְקוֹם הַתֹּרֶף[67], שֶׁהוּא מְקוֹם הָאִישׁ וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם הַזְּמַן וּמְקוֹם 'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם', וּכְתָבָן הַפִּקֵּחַ הַגָּדוֹל הַיִּשְׂרְאֵלִי לִשְׁמוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[68].

66) מבואר לעיל ה"ז. 67) עיקר השטח ותמציתו. 68) גיטין כג, א. הואיל ועיקר הגט, שעליו הקפידה תורה: "וכתב לה", שיהא לשמה - נכתב בכשרות.

יח. מֻתָּר לְהַנִּיחַ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן לִכְתֹּב טֹפֶס הַגֵּט לְכַתְּחִלָּה. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל הַפִּקֵּחַ עוֹמֵד עַל גַּבָּן[69]. אֲבָל הָעַכּו"ם וְהָעֶבֶד אֵין כּוֹתְבִין הַטֹּפֶס לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּן[70]; שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לִכְתֹּב טָפְסֵי גִּטִּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵר[71], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72].

69) ואומר לו כתוב לשם פלוני ופלונית (גיטין כג. וברש"י). אבל כשאין גדול עומד על גבם, אין להניחם לכתוב טופס הגט, גזירה משום 'תורף' שלא יבוא לכתוב גם התורף, שאז הוא גט בטל מן התורה. 70) שהם עושים על דעת עצמם, נמצא שהטופס נכתב שלא לשמה, והרי הם כחרש ושוטה, שאין גדול עומד על גבם, שאין כותבים הטופס לכתחילה.

71) הטרוד בכתיבתו, ורוצה שיהיו לו טפסים מזומנים לעת הצורך. 72) לעיל ה"ז.

יט. הַכּוֹתֵב[73] גֵּט בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בִּשְׁגָגָה[74] וּנְתָנוֹ לָהּ[75] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[76]. כְּתָבוֹ[77] וְחָתְמוּ בּוֹ בַּיּוֹם[78] בְּזָדוֹן וּנְתָנוֹ לָהּ[79] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי הָעֵדִים פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה[80]. כְּתָבוֹ[81] בְּיוֹם טוֹב בְּזָדוֹן[82] וְנִמְסַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[83] בְּיוֹם טוֹב[84] - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[85].

73) [היינו גמר כתיבת הגט, ובכלל זה גם חתימת העדים, וראה להלן הערה עט]. 74) ששכחו ששבת היום או יום כיפור היום, או שלא ידעו שכתיבה אסורה בימים אלו. 75) [שלא בפני עדים. וראה למעלה בפ"א הט"ז שאם חתמו בו עדים ועבר ונתנו לה שלא בפני עדי מסירה - הגט כשר לדעת רבינו]. 76) [הואיל ושגגו גם הכותב וגם העדים אינם פסולים. ובכל זאת אינה מגורשת אלא בדיעבד, שלכתחילה צריך לתת לה בפני עדי מסירה (למעלה פ"א הט"ו) ואפילו בפני עדי מסירה אסור לגרשה, שאין מגרשים בשבת ויום טוב, כמו שכתב ה'מגיד משנה' בפכ"ג מהל' שבת הי"ד בשם התוספתא בפ"ד דיו"ט. וראה בט"ז אהע"ז סי' קכג סק"ז]. 77) בשוגג, כמו ברישא, שאילו כתב בזדון - הגט בטל אפילו אם העדים כשרים, שהרי הוא מומר לחלל שבתות (ראה למעלה הט"ו). וראה להלן בנוסחת ה'טור']. 78) [ה'טור' (סי' קכג) הביא בדברי רבינו: "כתבו וחתמו בזדון ביו"ט". וכ"ה בכת"י תימן (וראה להלן הערה פב). ולפי זה, יש לפרש שגם הכתיבה היתה בזדון, ואף־על־פי־כן אין הכתיבה פסולה, שהמחלל יום־טוב אין דינו כגוי]. 79) [שלא בפני עדים. ואם מסרו לה בפני עדים כשרים (בשבת, אם כתבו בשוגג, וביום־טוב אפילו אם כתבו במזיד) - הרי זה גט פסול מדרבנן, כדלהלן הערה פג]. 80) שהמחלל יום־טוב פסול לעדות מן התורה (פ"י מהל' עדות ה"ג). 81) [כלומר, גמרו. ובכלל זה גם חתימת העדים (כנ"ל הערה עא). וה'טור' (שם) הביא: "כתבו וחתמו"]. 82) [כלומר, גם הכתיבה וגם החתימה היו בזדון]. 83) שאילו נתנוהו שלא בפני עדים - אינה מגורשת, שהרי העדים פסולים לעדות מן התורה. 84) ה'טור' (שם) לא הביא תיבת "ביו"ט". [ויתכן כי איזה מגיה הוסיף זאת למעלה בגליון לתקן "ביו"ט" במקום "בו ביום" (ראה הערה עו) ונכנסה לכאן בטעות המעתיק]. 85) מדרבנן. שהוא כמזויף מתוכו על־ידי חתימת עדים פסולים (ראה הערה עח), וכמו שכתב רבינו למעלה פ"א הי"ז. ואם עשו כן בשבת או ביום הכיפורים הגט בטל, מפני שכתבו מומר לחלל שבתות (למעלה הט"ו) [ולחלל יום הכיפורים שדינו לענין זה כשבת, שהרי שבת ויום הכיפורים הם קדושה אחת, כמו שכתב רבינו בפ"ח מהל' עירובין ה"י]. אבל המחלל יום־טוב אינו כמומר לחלל שבתות, ולפיכך אם לא חתמו בו העדים ונתנו לה בפני עדי מסירה - הרי זה גט כשר ('חלקת מחוקק' ו'בית שמואל' סי' קכג ס"ה).

יום ש"ק ח' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו כמה כותבין הגט ועל מה, נוסח הגט, ודיני כתיבתו.

א. אֵין כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁרְשׁוּמוֹ עוֹמֵד[2], כְּגוֹן דְּיוֹ וְסִקְרָא וְקוּמוֹס וְקַנְקַנְתּוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד, כְּגוֹן מַשְׁקִין וּמֵי פֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ גֵּט. כְּתָבוֹ בַּאֲבָר בִּשְׁחוֹר וּבְשִׁיחוֹר - כָּשֵׁר, וְאֵין כּוֹתְבִין בָּהֶן לְכַתְּחִלָּה[3].

2) מתקיים. 3) כנראה שאינם מתקיימים כל כך כמו דיו וסיקרא וכו' וכיוצא בהן.

ב. כּוֹתְבִין בְּמֵי עַפְצָא לְכַתְּחִלָּה עַל גַּב הַגְּיָר וְהָעוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל לֹא עַל גַּבֵּי מְגִלָּה עֲפוּצָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר[4]. וְאִם כָּתַב - אֵינוֹ גֵּט. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. עַל הַכֹּל כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט, וַאֲפִלּוּ עַל אִסּוּרֵי הֲנָאָה[5]. וְכוֹתְבִין עַל דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהִזְדַּיֵּף. וְהוּא, שֶׁיִּתְּנוּ לָהּ בְּעֵדֵי מְסִירָה.

4) שמראה הקלף כמראה הכתב. 5) כגון עור עגל שהקריבו לעבודה זרה, שכולו אסור בהנאה. ומה שכתב רבינו: "כותבין את הגט" אין הכוונה שמותר לכתוב לכתחילה, שהרי הוא נהנה מעבודה זרה בזה שמסדר עליו את גיטו וחוסך נייר, אלא הכוונה שמצד הלכות גיטין הגט כשר ואפשר לכתוב עליו, אבל מצד הלכות עבודה זרה בוודאי יש בזה איסור. וכן דעת התוספות בגיטין: שאסור לכתחילה לכתוב גט על איסורי הנאה.

ג. כֵּיצַד? כּוֹתֵב (אוֹתוֹ) עַל הַגְּיָר הַמָּחוּק[6], עַל הַדִּפְתְּרָא[7] וְעַל הַחֶרֶס וְעַל הֶעָלִין, וְעַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד וְעַל קֶרֶן שֶׁל פָּרָה, וּמוֹסֵר לָהּ הָעֶבֶד וְהַפָּרָה[8] אוֹ הַגְּיָר הַמָּחוּק וְהַדִּפְתְּרָא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[9].

6) שנכתב עליו איזה כתב ונמחק. 7) עור שאינו מעובד כל צרכו, מלוח וקמוח ואינו עפוץ, ואין המחק שלו ניכר. 8) ואינו חותך את הקרן לאחר הכתיבה. 9) אלה הם "עדי מסירה".

ד. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד בִּכְתֹבֶת קַעֲקַע[10], וְהָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[11], וְהָיוּ הָעֵדִים חֲקוּקִים עַל יָדוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עֵדֵי מְסִירָה, שֶׁהֲרֵי אֵין יָכוֹל לְהִזְדַּיֵּף[12]. אֲפִלּוּ הָיוּ מֻחְזָקִין בָּעֶבֶד שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, וְגֵט חָקוּק עַל יָדוֹ, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: בְּעֵדִים נִמְסַר לִי[13] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא מֵעַצְמוֹ נִכְנַס לָהּ, שֶׁהַגּוּדְרוֹת אֵין לָהֶן חֲזָקָה[14].

10) חרותה בעור בצבע שאינו נמחק. 11) שהביאתו לפנינו ואומרת בעלי גרשני בו. 12) כי כתובת קעקע אינה

נמחקת. 13) ואינם לפנינו. 14) בהמות וכל בעל חי נקראים "גודרות" על שם "גדרות צאן נקנה למקננו" ואדם שתפשן אינו יכול לטעון לבעליהן: מכרתן לי (אם אין לו שטר מכירה), כי יש לומר שמעצמן באו אליו.

ה. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל הַטַּבְלָא[15] וְהָעֵדִים עָלָיו, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[16], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֵחֲזָקִין בַּטַּבְלָא שֶׁהוּא שֶׁלָּהּ - חֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[17]; שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו[18], אִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה[19].

15) לוח. 16) וטוענת בעלי גרשני בזה. 17) והיא מקנתו לבעלה שיהא שלו לקיים בו: "ונתן בידה" - משלו, כי אילו לא הקנתה לו איך היא יכולה להתגרש, הרי לא נתן לה כלום. 18) בעדים החתומים בו ובוודאי הקפידו שתקנה לו את הקלף לפני הכתיבה. 19) כי אילו היו לפנינו עדי מסירה, הרי היו יודעים אם הקנתה לו או לא.

ו. חָקַק הַגֵּט עַל הַלּוּחַ אוֹ עַל הָאֶבֶן אוֹ עַל טַס שֶׁל מַתֶּכֶת, אִם חָפַר יַרְכֵי[20] הָאוֹתִיּוֹת - כָּשֵׁר, שֶׁזֶּה כְּתָב הוּא. חֲרֵי הוּא אוֹמֵר: כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא חֲפָרוֹ[21]. וְכֵן אִם חָקַק הַיֵּרֵכוֹת מֵאַחֲוֵרֵי הַטַּס[22] עַד שֶׁבָּלְטוּ בִּפְנֵי הַטַּס. אֲבָל אִם חָפַר תּוֹךְ הָאוֹת[23] עַד שֶׁיֵּרָאוּ הַיֵּרֵכוֹת גְּבוֹהוֹת מִכַּאן וּמִכַּאן[24], כִּכְתָב דִּינַר זָהָב שֶׁהַכְּתָב בּוֹלֵט[25] - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּתָב[26].

20) גופי. 21) הרי שכתיבה שוקעת שמה כתיבה. 22) אף על פי שחקיקת האותיות (מאחורי הטס) נעשית באופן הפוך - הרי נראות כסדרן בפני הטס. 23) החלק הפנימי של האות, החלל שלו. 24) שגם מצידי האותיות שמבחוץ חקק, ונמצאת האות עשוייה מאליה. 25) על ידי הכאת חותם המטבע בקורנס על הדינר. 26) כי לא עשה מעשה בגוף האות.

ז. הַמְקָרֵעַ עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[27], אוֹ שֶׁרָשַׁם עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[28] - חֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[29]. כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט בְּכָל כְּתָב וּבְכָל לָשׁוֹן. גֵּט שֶׁנִּכְתַּב בִּכְתָב מִן הַלְּשׁוֹנוֹת, וְעֵדָיו חֲתוּמִין בִּכְתָב אַחֵר - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיְּהוּ הָעֵדִים מַכִּירִין לְשׁוֹן הַכְּתָב וְהַכְּתִיבָה[30].

27) שחורץ ומסרט בעור ואינו ממלאו בדיו אלא סריטתו זוהי כתיבתו. 28) אף על פי שרישום על עור אינו מתקיים, כי אפשר לנגבו ולהסירו מהר. 29) הואיל ורישום [=כזה] מתקיים על דבר אחר, וכאן אינו מתקיים מצד גריעות העור [=ולא הרישום עצמו] הרי זה כתב גמור. 30) ואף על פי שלעיל כתב רבינו: "ואם אינם יודעים לקרות קוראים בפניהם וחותמים והוא שיכירו לשון הגט", הרי שאינם צריכים להכיר אלא את הלשון ולא את הכתיבה, - אך כאן, הואיל והעדים חתמו בכתב אחר אין ההקראה מספקת, אלא צריכים שהם עצמם יכירו כתיבת הלשון.

ח. אֶחָד מִן הָעֵדִים חָתַם בִּכְתָב (לָשׁוֹן אַחַת,) וְהָעֵד הַשֵּׁנִי בִּכְתָב לָשׁוֹן אַחֶרֶת - כָּשֵׁר. אֲבָל אִם הָיָה מִקְצָת הַגֵּט כָּתוּב בְּלָשׁוֹן אַחַת וּמִקְצָתוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת - פָּסוּל[31].

31) "גט שכתבו בחמש לשונות וחתמו עליו חמשה עדים בחמש לשונות פסול". וסובר רבינו שאפילו חתום בלשון אחת, כל שלא נכתב בלשון אחת פסול, הואיל והגט הוא עניין לעצמו צריך שלא יהיו בו חילופים ושינויים לשוניים, אבל חתימת העדים יכולה להיות בשתי לשונות כי כל חתום הוא עניין בפני עצמו. אבל מקצתו לשון הקודש ומקצתו ארמית כשר, כי שתיהן ניתנו בסיני וכלשון אחת הן, ולכן נוהגים עכשיו לכתוב גט מקצתו בלשון הקודש ורובו ארמית.

ט. כָּל לָשׁוֹן שֶׁיִּכָּתֵב בָּהּ הַגֵּט, צָרִיךְ שֶׁיִּזָּהֵר הַסּוֹפֵר בְּדִבְרֵי הַגֵּט שֶׁלֹּא יְהֵא מַשְׁמָעָן שְׁנֵי עִנְיָנִים, עַד שֶׁנִּמְצָא הַקּוֹרֵא אוֹמֵר: שֶׁמָּא לְכָךְ וּלְכָךְ נִתְכַּוֵּן שֶׁאֵין מַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁמָּא לְעִנְיָן זֶה נִתְכַּוֵּן שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין; אֶלָּא יִהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן סָפֵק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן, אֶלָּא מַשְׁמָעָן עִנְיָן אֶחָד, שֶׁגֵּרֵשׁ וְשִׁלַּח פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית.

י. וְכֵן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַכְּתָב מְבֹאָר הֵיטֵב בְּאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב בּוֹ, עַד שֶׁיֵּדְעוּ הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתוֹ שֶׁמַּכִּירִים אוֹתוֹ כְּתָב שֶׁאֵינָן לֹא נְבוֹנִים וְלֹא סְכָלִים (וְלֹא בִּקְטַנִּים) אֶלָּא בֵּינוֹנִים. וְלֹא יִהְיֶה כְּתָב מְעֻקָּם וּמְבֻלְבָּל, שֶׁמָּא תִּדְמֶה אוֹת לְאוֹת וְנִמְצָא הָעִנְיָן מִשְׁתַּנֶּה.

יא. הָיָה בּוֹ מַשְׁמָעוּת שְׁנֵי עִנְיָנִים, אוֹ שֶׁהָיָה בִּכְתָבוֹ עִקּוּם אוֹ בִּלְבּוּל עַד שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּרֵא מִמֶּנּוּ עִנְיָן אַחֵר - הוֹאִיל וְנִקְרָא לְעִנְיַן הַגֵּרוּשִׁין וְיֵשׁ בּוֹ מַשְׁמַע גֵּרוּשִׁין, חֲרֵי זֶה פָּסוּל[32]. כְּבָר נָהֲגוּ כָּל עַם יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב הַגֵּט לָשׁוֹן אֲרַמִּי[33] וּכְנֹסַח זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִכְתְּבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן לְכַתְּחִלָּה.

32) רק מדבריהם. ואינו בטל מן התורה. 33) וגם במשנה הוא מנוסח בארמית.

יב. וְזֶה הוּא נֹסַח הַגֵּט:

בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, בְּכָךְ וָכָךְ לְיָרֵח פְּלוֹנִי, בִּשְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לִיצִירָה אוֹ לַשְׁטָרוֹת, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִימְנֵי בַּהּ הָכָא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. (אֵיךְ) אֲנָא פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּמִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָה דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתִי וּלְאַתְרֵי דַּאֲבָהָתִי, צְבִיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בִּדְלָא אַנִיסְנָא וּפְטַרִית וְשִׁבַקִית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי אַנְתְּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי דְּמִמָּתָא פְּלוֹנִית, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָה דְּאִית לִיכִי וְלַאֲבָהָתִיכִי וּלְאַתְרֵיכִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִיכִי, דִּי הֲוִית אִנְתְּתִי מִן קַדְמַת

דְּנָא, וְכַדּוּ פַּטְרִית וְשִׁבַּקִּית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי, דִּיתְהַוְיִיין רַשָּׁאָה וְשַׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיכִי לִמְהָךְ לְהִתְנַסָּבָא לְכָל גְּבַר דִּיתְצְבְּיִין, וְאֵינָשׁ לָא יְמַחֶה בִּידִיכִי מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְּנַן וּלְעָלַם. וַהֲרֵי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם. וְדֵן דִּי יִהְוֵי לִיכִי מִנַּאי סֵפֶר תָּרוֹכִין וְגֵט פִּטּוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

וְהָעֵדִים חוֹתְמִים לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ: פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד.

יג. כְּשֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וּבְנֻסַּח זֶה, לֹא יִכְתֹּב 'וְדֵין' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְדִין'. כְּלוֹמַר, מִשְׁפָּט יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינָיִךְ. וְלֹא יִכְתֹּב 'וְאִיגְּרַת' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְאִי גַּרְתְּ'. כְּלוֹמַר, אִם זָנִית. לֹא יִכְתֹּב 'לִימְהָךְ' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'לִי מֵהָךְ'. [וְכֵן יַרְחִיק רֶגֶל הַהֵ"א מִגַּגָּהּ, שֶׁמָּא יִקְרָא 'לִמְחָךְ']. כְּלוֹמַר, לִשְׁחוֹק. וְלֹא יִכְתֹּב 'תִּהְוִיִין' וְ'תִּצְבְּיִין' בִּשְׁנֵי יוּדִי"ן, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'תִּהְוִיָין' וְ'תִּצְבְּיָין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם שְׁתֵּי נָשִׁים. וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ לְזוֹ, אֶלָּא לִשְׁתַּיִם אֲחֵרוֹת. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָיִ"ו דִּ'וְכַדּוּ', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָעוֹ 'וּכְדֵי'. כְּלוֹמַר, בִּתְנַאי זֶה אֶפְטוֹר אוֹתָךְ. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָיִ"ו דִּ'תָרוֹכִין' וְ'שִׁבּוּקִין', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָע 'תְּרִיכִין' וּ'שְׁבִיקִין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא אוֹמֵר לָהּ שֶׁהִיא שָׁבָקָה וְגֵרְשָׁה אוֹתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בוֹ מִשְׁמַע שְׁתֵּי עִנְיָנוֹת.

יד. הֲרֵי שֶׁכָּתַב בְּנֻסַּח זֶה וְלֹא הֶאֱרִיךְ וָוִי"ן אֵלּוּ, אוֹ לֹא כָּתַב הַיּוּדִי"ן הַיְתֵרוֹת, אוֹ שֶׁכָּתַב הַיּוּדִי"ן שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁלֹּא יִכְתְּבוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[34]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּכָל לָשׁוֹן - פָּסוּל[35].

34) כיון שאמרו חכמים לא לשנות והוא שינה ממטבעם הרי זה פסול ולא תינשא בו לכתחילה. 35) וכתב הראב"ד בשם גאון: "כל אלו הדקדוקים, כשהבעל עומד ומערער" כלומר, כשהבעל בעצמו כתב הגט או הכתיב לסופר מפיו ואחרי כן ערער וטוען שבכוונה כתבו כך כדי לפסלו ולקלקלה, אזי יש בדבריו ממש. אבל כאשר אמר הבעל לסופר לכתוב הגט סתם, וטעה הסופר באחד מאלה הדקדוקים, ואין הבעל מערער - הגט כשר, ואפילו כשהבעל מערער אבל עדים מעידים שזוהי טעות סופר אין ערעורו ערעור, והגט כשר.

טו. גֵּט שֶׁמָּחַק בּוֹ אוֹת אוֹ תֵּבָה[36], אוֹ שֶׁתָּלָה בֵּין הַשִּׁטִּין[37]: אִם מִטֹּפֶס[38] הַגֵּט - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְאִם מִן הַתֹּרֶף[39] - אֵינוֹ גֵּט[40]. וְאִם חָזַר וּפֵרֵשׁ בְּסוֹף הַגֵּט[41] שֶׁאוֹת פְּלוֹנִית תְּלוּיָה אוֹ עַל מְחָק - אֲפִלּוּ מִתֹּרֶף הַגֵּט כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. וְכֵן גֵּט שֶׁנִּמְצָא קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֵרֶב[42], שֶׁהוּא קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. אֲבָל אִם נִקְרַע וְאֵינוֹ קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - כָּשֵׁר.

36) ונשאר במקומן מקום חלק, או שכתב על מחק. 37) בין השורות. 38) מהמלים שהם נוסח אחיד וכללי בכל הגיטין. 39) מהמלים המיוחדים לגט זה, כגון: שם האיש והאשה ומקום מגוריהם וכן הזמן וכו'. והמלים "הרי את מותרת לכל אדם". 40) שמא במקום המחק היה איזה תנאי והוא מחקו. 41) לפני חתימת העדים. 42) לאורכו ולרחבו.

טז. נִמּוֹק אוֹ שֶׁהִרְקִיב אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה כִּכְבָרָה - כָּשֵׁר. נִמְחַק אוֹ נִטְשְׁטֵשׁ וּבַבּוּאָה שֶׁלּוֹ קַיֶּמֶת: אִם יָכוֹל לִקְרוֹת - כָּשֵׁר, וְאִם לַאו - אֵינוֹ גֵּט.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ בְּעֵדֵי חֲתִימָה וְאֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁנִּמְסַר לָהּ הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם וְהָיָה כָּשֵׁר[43] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה תֹּרֶף הַגֵּט עַל הַמַּחַק אוֹ בֵּין הַשִּׁיטִין אוֹ שֶׁהָיָה קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֵרֶב כְּשֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם[44].

43) שלא היה מטושטש. 44) שהרי אפילו אם כתבו כולו על נייר מחוק כשר כשנתנו לה בעידי מסירה.

יח. חֲמִשָּׁה שֶׁכָּתְבוּ גֵּט אֶחָד לְחָמֵשׁ נְשׁוֹתֵיהֶן: אִם כְּתָבוּהוּ בִּכְלָל[45], כְּגוֹן שֶׁכָּתְבוּ: בְּכָךְ בְּשַׁבָּת גֵּרַשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית וּפְלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְכֵן אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן לְאִשְׁתּוֹ 'לִיכִי דִּי תִּהְוִיִין', וְכָל טֹפֶס הַגֵּט, וּשְׁנֵי עֵדִים חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, וְיִנָּתֵן לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה כְּלָל - כָּל מִי שֶׁתֵּצֵא מְגִלָּה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל אִם כָּתַב: בְּכָךְ בְּשַׁבָּת גֵּרַשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט, וְהִתְחִיל תַּחְתָּיו גֵּט אַחֵר בְּאוֹתָהּ מְגִלָּה וְכָתַב: וּבְיוֹם זֶה אוֹ בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת גֵּרַשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט הַשֵּׁנִי, וְכֵן עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל הַגִּטִּין, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה: אִם נִתְּנָה מְגִלָּה זוֹ לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה - הֲרֵי כֻּלָּן מְגֹרָשׁוֹת; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה, וְהָיְתָה מְגִלָּה זוֹ יוֹצֵאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מֵהֶן: אִם הָיְתָה זוֹ שֶׁגִּטָּהּ בָּאַחֲרוֹנָה שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם הָיְתָה הַמְּגִלָּה יוֹצֵאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[46].

45) בצורה כוללת ובנוסח אחיד לכולן. 46) שיש לחוש שחתימת העדים אינה אלא על הגט האחרון.

יט. כָּתַב: אָנוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי גֵּרַשְׁנוּ נְשׁוֹתֵינוּ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט - אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה, אֵינוֹ גֵּט. שֶׁאֵין שְׁתֵּי נָשִׁים

מִתְגָּרְשׁוֹת בְּגֵט אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב לָהּ - וְלֹא לָהֶן. וְלַחֲבֵרְתָּהּ. חָזַר וּפִרְטָן בְּתוֹךְ הַגֵּט, וְכָתַב: פְּלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית בִּזְמַן פְּלוֹנִי[47] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים[48].

47) באותו הזמן האחיד לכולן. 48) כל שהזוג מודגש בנפרד אין לו דין של שתי נשים מתגרשות בגט אחד.

כ. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַפִּין[49] בִּמְגִלָּה אַחַת זֶה בְּצַד זֶה: אִם יֵשׁ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים נִקְרָאִים בְּסוֹף גֵּט זֶה וּשְׁנֵי עֵדִים בְּסוֹף גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְכֹל שֶׁתֵּצֵא מִגִּלָּה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ - מְגֹרֶשֶׁת[50].

49) טורים. 50) ואין השנייה מתגרשת עד שתביא עדי מסירה.

כא. הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד בָּאִים מִתַּחַת גֵּט זֶה לְתַחַת גֵּט זֶה[51]: אִם יָצָא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִים עִם גִּטָּהּ[52] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; וְאִם יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁנִיָּה שֶׁאֵין הָעֵדִים נִקְרָאִים עִמּוֹ - אֵינוֹ גֵּט עַד שֶׁיִּמְסֹר לָהּ בְּעֵדִים.

51) כגון שחתום תחת הראשון: ראובן בן, ותחת הגט השני: יעקב עד. 52) זה הראשון שחתום בו: ראובן בן (כי "יעקב עד" אינו אלא המשך של החתימה הקודמת), אבל אילו היה חתום תחת הראשון ראובן, ותחת השני: בן יעקב עד, שניהם כשרים, כי אלו הם שני עדים נפרדים, הראשון חותם: ראובן והשני חותם עצמו: בן יעקב עד.

כב. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַפִּין זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְהָעֵדִים בֵּין שְׁנֵי הַגִּטִּין, שֶׁנִּמְצְאוּ בְּסוֹף הָרִאשׁוֹן וּלְמַעְלָה מִן הַשֵּׁנִי, אִם הָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּסוֹף גִּטָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְזוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּרֹאשׁ גִּטָּהּ מִלְּמַעְלָה אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[53]. הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בְּרֹאשׁ הַדַּף שֶׁל גֵּט אוֹ מִצִּדּוֹ אוֹ מֵאַחֲרָיו[54] - אֵינוֹ גֵּט; וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - כָּשֵׁר[55].

53) שצריך שיהיה גג החתימה מכוון כלפי רגלי הכתב כדרך החותמים. 54) מעבר לדף. 55) שאין זה גרוע מגט שלא חתמו עליו כלל ונמסר בעדים, שהוא כשר.

כג. הִקִּיף[56] רֹאשׁ הַדַּף זֶה לְרֹאשׁ דַּף זֶה וְהָעֵדִים בָּאֶמְצַע[57], שֶׁנִּמְצְאוּ הָעֵדִים בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַגִּטִּין - שְׁנֵיהֶם בְּטֵלִין[58]; וְאִם נִמְסְרוּ לָהֶן בְּעֵדִים - שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים.

56) חיבר. 57) שהתחיל לכתוב גט מאמצע הקלף ועד סופו, וחזר וכתב גט אחר מאמצע הקלף ועד סופו השני. 58) שאין החתימה נקראת לא עם זה ולא עם זה.

כד. שִׁיֵּר מִקְצָת הַגֵּט וּכְתָבוֹ בַּדַּף הַשֵּׁנִי, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה בְּסוֹף הַדַּף הַשֵּׁנִי - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בַּמִּגִלָּה שֶׁלֹּא נֶחְתַּךְ[59] וְשֶׁלְּכָךְ נִתְכַּוֵּן הַסּוֹפֵר שֶׁיַּשְׁלִים בַּדַּף הַשֵּׁנִי; אֲבָל אִם אֵינוֹ נִכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא שְׁנֵי גִטִּין הָיוּ וְנֶחְתַּךְ מִקְצָת זֶה מִסּוֹף הַדַּף[60] וּמִקְצָת הַשֵּׁנִי מֵרֹאשׁ הַדַּף[61].

59) לא מלמעלה ולא מלמטה. 60) מפני תנאי שהיה בו. 61) ונמצא מגרשה בגט שאינו שלו, וגם העדים לא חתמו על גט שלו כי אם על השני שהוא גט של אדם אחר וגם עדי מסירה לא יועילו כאן, שהרי הגט השני לא נכתב לגמרי בשביל זה, אם לא שיעידו, שגט אחד היה מתחילתו.

כה. הֲרֵי שֶׁכָּתַב הַגֵּט, וְאַחַר שֶׁגְּמַר כָּתַב: שַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ פְּלוֹנִי רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְחָתְמוּ הָעֵדִים מִלְּמַטָּה, וַהֲרֵי גֵּט זֶה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא לֹא חָתְמוּ הָעֵדִים אֶלָּא עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם. אֲבָל אִם כָּתַב: וְשַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: וְשָׁלוֹם עָלֶיךָ רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי לִוָּה דְּבָרִים אֵלּוּ עַל דִּבְרֵי הַגֵּט[62] וְעַל שְׁנֵיהֶם חָתְמוּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[63].

62) וא"ו החיבור מוספת על עניין ראשון. 63) שאפילו לא חתמו העדים אלא על שאילת שלום בלבד, הרי יש לפנינו עדי מסירה והם העיקר.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני נתינה לידה, זרק הגט לידה והחוט הקשור בו.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְנָתַן בְּיָדָהּ', אֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לָהּ, וְאֶחָד יָדָהּ אוֹ חֵיקָהּ[2] אוֹ חֲצַרָהּ אוֹ שְׁלוּחָהּ שֶׁעָשְׂתָה יָדוֹ כְּיָדָהּ - הַכֹּל אֶחָד הוּא[3]. וְאֶחָד חֲצַרָהּ הַקְּנוּיָה לָהּ[4] אוֹ חֲצַרָהּ הַמַּשְׂכֶּרֶת[5] אוֹ שְׁאוּלָה לָהּ[6] - הַכֹּל רְשׁוּתָהּ הוּא, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ גֵּט לִרְשׁוּתָהּ נִתְגָּרְשָׁה.

2) הריוח שממעל לחגורה בין הבגד ובין החזה, ככתוב (שמות ד, ו): "הבא נא ידך בחיקך". ולדעת ה'תוספות' (גיטין עח.) חיק זה - כשבגדיה נגררים על גבי קרקע וזרק הגט עליהם. 3) גיטין עז, א. שאילו היה נאמר: "ובידה יתננו", היה משמע בידה דוקא, אבל עכשיו שנאמר "ונתן בידה" - נתינה כל שהיא במשמע, וידה לאו דוקא. ועל כרחך "ידה" פירושה - רשותה, ככתוב (במדבר כא, כו): "ויקח את כל ארצו מידו" (רש"י שם, וכן בבבא־מציעא נו:) וכתבה התורה "ידה", ללמדנו שכל רשות תהיה משתמרת לדעתה כמו ידה, פרט לנתנו ביד עבדה והוא ניעור, שאינו משתמר לדעתה, שהוא משמר את עצמו ואת מה שבידו, כמבואר להלן הי"ז. 4) לצמיתות. 5) לזמן קצוב, שגם שכירות הרי היא כקנין, כמבואר במשנה (מעשר שני פ"ה, מ"ט). 6) גיטין עז, ב. ואין אומרים בחצרה: "מה שקנתה אשה, קנה בעלה" ואם כן עדיין לא יצא הגט מרשות הבעל, כי אנו אומרים: "גיטה וחצרה באים כאחת". כלומר, על־ידי

הגט, באה לה חצרה לעצמה, שהרי משנתגרשה פסקה זכות הבעל בקניניה (שם).

ב. הַזּוֹרֵק גֵּט לְאִשְׁתּוֹ לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ: אִם הָיְתָה עוֹמֶדֶת שָׁם בְּצַד חֲצֵרָהּ - נִתְגָּרְשָׁה; וְאִם לַאו - לֹא נִתְגָּרְשָׁה, עַד שֶׁתַּעֲמֹד בְּצַד חֲצֵרָהּ[7]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא חָצֵר שֶׁיִּשְׁתַּמֵּר הַגֵּט בְּתוֹכָהּ[8]. שֶׁחוֹב[9] הִיא לָהּ הַגֵּרוּשִׁין, וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[10].

7) שחצרה כידה. מה ידה סמוכה לה, אף חצרה הסמוכה לה (שם). 8) שהיא נעולה. 9) ובדפוס קושטא: שחובה. 10) שלא תאמר: תקנה לה חצרה את גיטה מידה מדין שליחות, שמשנתן הגט בחצרה, יהיה כמו שנתן הגט לשלוחה, ושלוחה כמותה, לפיכך מסביר רבינו: הואיל והגט הוא לחובתה, אי אפשר לנו למנות שליח שלא בהסכמתה ושלא בפניה, ולפיכך אינה מגורשת (בבא־מציעא יב. וראה הל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ב). ולפי זה, אם היא תאמר לו זרוק לי גיטי בחצרי ותזכה לי חצרי, וזרקו בחצרה - תהיה מגורשת אע"פ שלא עמדה בצדה, שהרי עשתה חצרה שליח לקבלה, וכיוצא בזה אמרו ב'ירושלמי' (גיטין פ"א, ה"א): "נתן לה גיטה ואח"כ אמרה תזכה לי חצרי שבעכו, נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה" ('בית יוסף' אהע"ז סי' קלט בשם הרשב"א).

ג. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בְּרֹאשׁ הַגַּג שֶׁלָּהּ וְהוּא מִלְּמַטָּה בַּחֲצֵרוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ לְמַעְלָה - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת הַמַּעֲקֶה[11] אוֹ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים[12] סָמוּךְ לַגַּג[13] נִתְגָּרְשָׁה[14]. וּבִלְבַד שֶׁיָּנוּחַ[15]. אֲבָל אִם נִמְחַק[16] אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְחַק לְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת אוֹ אַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים סָמוּךְ לַגַּג[17], כְּגוֹן שֶׁנָּשְׁבָה הָרוּחַ וְהֶעֱלָתְהוּ וְנִמְחַק אוֹ נִשְׂרַף - הוֹאִיל וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ לָנוּחַ, אֵינוֹ גֵּט וְלֹא נִתְגָּרְשָׁה[18].

11) שמסביב לגג, שהוא מקום המשתמר מפני הרוח וכדומה. 12) כל פחות משלשה טפחים סמוך לארץ, הרי הוא כלבוד (כמחובר) לארץ. 13) אפילו כשאין שם מעקה. 14) גיטין עט, א. 15) על הגג ממש, ואז הרי היא מגורשת למפרע, שאפילו מת הבעל לפני הנחתו, או אם קידשה אחר בינתיים (משהגיע לאויר מחיצות המעקה) הרי היא מגורשת מראשון ומקודשת לשני (מגיד־משנה). ובדפוס רומי וקושטא: "ובלבד שלא יורד לנוח". 16) ע"י גשמים. 17) ובדפוס רומי וקושטא: כיון. 18) שהרי זה אויר שאין סופו לנוח, ואינו כמונח. וכ"ה בגיטין שם: "נמחק דרך עליה - לא", ומפרש רבינו, כל שהבעל היה צריך להעלות הגט, שלא כדרך תנועתו הטבעית (שהיא מלמעלה למטה) אין כח הבעל לא בעלייתו ולא בהנחתו דרך ירידתו, עד שינוח ממש על הגג (מגיד־משנה). וראה בסמוך ה"ה.

ד. הָיָה הַגַּג שֶׁלּוֹ, וְהוּא מִלְּמַעְלָה בּוֹ[19], וְהִיא מִלְּמַטָּה בֶּחָצֵר שֶׁלָּהּ, וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ - כֵּיוָן שֶׁיָּצָא הַגֵּט מִמְּחִיצוֹת הַגַּג וְהִגִּיעַ לִמְחִיצוֹת[20] מְקוֹמָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בּוֹ נִתְגָּרְשָׁה[21].

19) ובכת"י התימנים, תיבת "בו" איננה. 20) החצר, שעל־ידי המחיצות יש לה דין של מקום משתמר. 21) גיטין, שם. אע"פ שעדיין לא הגיע לארץ ולא נח, שכל שזרקו דרך תנועתו הטבעית (מלמעלה למטה) הרי זה הולך לנוח ודינו כמונח ממש, וזהו שאמרו שם: "שנמחק דרך ירידה" (מגיד־משנה).

ה. זְרָקוֹ לִרְשׁוּתָהּ לְתוֹךְ הָאֵשׁ[22] וְנִשְׂרַף אוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם [וְנִמְחַק אוֹ] נֶאֱבַד - אֵינוֹ גֵּט[23]. אֲבָל אִם הִגִּיעַ לִרְשׁוּתָהּ [וְנָח][24] וְאַחַר כָּךְ בָּא הָאֵשׁ וּשְׂרָפַתְהוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט[25].

22) שקדמה דליקה לזריקת הגט. 23) גיטין, שם. "שמתחילה לשריפה הלך" ולא ירד לנוח, וזהו: "אויר שאין סופו לנוח" (ראה זבחים כה: , וכן בבא־מציעא יב.). 24) כיון שהגיע לרשותה הרי זה כנח, ואפילו לא נח ממש. ובכת"י התימנים, תיבת "ונח" איננה. 25) גיטין, שם.

ו. זְרָקוֹ עַל גַּבֵּי קָנֶה אוֹ רֹמַח הַנְּעוּצִים בִּרְשׁוּתָהּ[26] - אֵינוֹ גֵּט, עַד שֶׁיָּנוּחַ בְּמָקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ[27]. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ, וְכָתְלֵי הַחִיצוֹנָה גְּבוֹהוֹת עַל הַפְּנִימִית - כֵּיוָן שֶׁזָּרַק הַגֵּט לְתוֹךְ אֲוִיר הַחִיצוֹנָה[28] נִתְגָּרְשָׁה; שֶׁהַפְּנִימִית בְּכָתְלֵי הַחִיצוֹנָה מִשְׁתַּמֶּרֶת[29]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּקֵפּוֹת.

26) והם גבוהים ממחיצות חצרה. 27) ואלו אינם משתמרים, שרוח תנשבם ותטילם חוץ למחיצות החצר (גיטין שם וברש"י). 28) "כגון שהחיצונה מקפת הפנימית, ומחיצות החיצונה גבוהות על מחיצות הפנימית, והוא זרקו לה נגד הפנימית אע"פ שלא הגיע לאויר מחיצות הפנימית, כיון שהיא כנגדה, ותוך אויר מחיצות החיצונה" [באופן שהרוח לא תוכל להוציאו לחוץ] (מגיד־משנה). "ויש מפרשים אותה, אף כשהגיע כנגד אויר החיצונה" ('מאירי' לדעת רבינו, ועי' בר"ן). 29) גיטין, שם.

ז. כֵּיצַד? שְׁתֵּי קֵפּוֹת[30] זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ[31], וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ בְּתוֹכָן[32], אֲפִלּוּ הִגִּיעַ לַאֲוִיר הַפְּנִימִית - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיָּנוּחַ עַל צַד הַקֵּפָה הַפְּנִימִית[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה מֻטָּה עַל צִדָּהּ וְאֵין לָהּ שׁוּלַיִם[34]; אֲבָל יֵשׁ לָהּ שׁוּלַיִם, אֲפִלּוּ נָח בְּקַרְקָעִיתָהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[35]. שֶׁכְּלִי הָאִשָּׁה בִּרְשׁוּת הַבַּעַל אֵינוֹ קוֹנֶה לָהּ הַגֵּט אֶלָּא אִם כֵּן אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ.

30) סלים או חביות. 31) ושתיהן ברשות הבעל (מגיד־משנה). 32) ובכת"י התימנים: לתוכה. 33) שם עט, ב: "שאין מחיצות כלי עשויות לאוירן לשמור, שאין כלי עשוי אלא להניח בתוכו" (רש"י שם). וזהו ההבדל בין שתי חצרות שבהלכה הקודמת, לשתי קופות בנידון שלפנינו.

34) ומתוך כך אין הבעל מקפיד על מקומה, הואיל ואינה ראויה לשימוש. 35) הרי היא ראויה לשימוש, והבעל מקפיד על מקומה (מגיד־משנה).

ח. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ וְהִיא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ אוֹ לִכְלִי[36] מִן הַכֵּלִים שֶׁלָּהּ שֶׁאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ, כְּגוֹן צְלוֹחִית אוֹ כְּפִיפָה[37] קְטַנָּה אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[38]. וְכֵן אִם הִגִּיעַ לַמִּטָּה שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עָלֶיהָ[39], וְהָיְתָה גְבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי חָלְקָה רְשׁוּת לְעַצְמָהּ[40], וְאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹם כַּרְעֵי הַמִּטָּה[41].

36) ובדפוס רומי וקושטא, ובכת"י התימנים, נוסף: או לחיקה. 37) סל. 38) שם עח, א: "שהמכניס אשתו לתוך ביתו, על־מנת להיות כלי תשמישיה קטנים עמה - הוא מכניסה" (רש"י). 39) לדעת ה'מעשה רוקח' דוקא שזרק לה גיטה בשעה שישבה על מיטתה, ואין דרך הבעל להקפיד להקימה ממנה. 40) כל גובה עשרה טפחים מהווה רשות לעצמו, כמבואר בברכות כה, ב. והל' קריאת שמע פ"ג, ה"ט. ומעתה אין רשות הבעל מבטלת את רשות מיטתה. 41) רגלי מיטתה, אע"פ שהם למטה מעשרה טפחים - אין הוא מקפיד על מקומם, הואיל והמיטה עצמה גבוהה עשרה, ונוחה להשתמש תחתיה (גיטין שם, וברש"י). ויתכן שאין זה אלא בכלי האשה ברשות הבעל, אבל כליו של לוקח ברשות מוכר, לא יקנו לו אפילו כשהכלי גבוה עשרה טפחים ואויר תחתיו (מגיד־משנה). וראה בבא־בתרא פה, ב. והל' מכירה פ"ד, ה"א.

ט. הִשְׁאִיל לָהּ הַבַּעַל מָקוֹם בַּחֲצֵרוֹ וְלֹא יִחֲדוֹ[42] [לָהּ], וְזָרַק לָהּ גֵּט וְהִגִּיעַ לְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[43]. נִתְגַּלְגֵּל[44] וְנָפַל עַל גַּבֵּי קוֹרָה אוֹ עַל גַּבֵּי סֶלַע רָחוֹק מִמֶּנָּה: אִם הַמָּקוֹם שֶׁנָּפַל עָלָיו אֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת וְאֵינוֹ גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְאֵין לוֹ שֵׁם לָיַי - הֲרֵי זֶה לֹא חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וּכְאִלּוּ הוּא וְהִיא בְּמָקוֹם אֶחָד; וְאִם יֵשׁ שָׁם אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[45], וּמָקוֹם אֶחָד הִשְׁאִיל לָהּ, שְׁנֵי מְקוֹמוֹת לֹא הִשְׁאִיל לָהּ, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[46].

42) לא סימן את גבולות המקום. 43) אבל הגיע חוץ לארבע אמותיה אינה מגורשת, שהרי אפילו בחצר שלה אינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו, קל־וחומר למקום המושאל לה בחצרו שאינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו קרוב לו. 44) אחרי שכבר נח מתחילה בארבע אמותיה רגע קט. 45) ואינו בטל לגבי שאר החצר. 46) גיטין עז, ב. ומשמע מזה כל שהגיע הגט לארבע אמותיה, אפילו נפל על מקום גבוה עשרה טפחים, הרי זה נחשב כמקום אחד ומגורשת (מגיד־משנה).

י. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ לִרְשׁוּתָהּ, וְעָבַר בְּתוֹךְ[47] רְשׁוּתָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ וְנָפַל חוּץ לִרְשׁוּתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[48] סָמוּךְ לָאָרֶץ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיָּנוּחַ בִּרְשׁוּתָהּ[49].

47) ובדפוס וויניציאה: מתוך. 48) טפחים. 49) שכל אויר שאין סופו לנוח אינו כמונח, כמבואר בזבחים כה, ב. והשווה הל' מעשה הקרבנות פ"ד, ה"ט. וראה בבבא־מציעא יב, א.

יא. הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּגָּהּ (זוֹ) וּזְרָקוֹ לָהּ וְנָפַל בְּגַג אַחֵר[50] סָמוּךְ לוֹ, אִם יְכוֹלָה לִפְשֹׁט יָדָהּ וְלִטְּלוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁדִּיּוּרִין[51] חֲלוּקִין לְמַעְלָה כְּשֵׁם שֶׁהֵן חֲלוּקִין לְמַטָּה[52], אֵין בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עַל מָקוֹם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[53].

50) של איש אחר. וראה ב'מגיד משנה' שיש חולקים בזה, ולדעתם מתפרשת הלכה זו - שמקורה בגיטין עט, ב - באופן ששני הגגות הם של הבעל, והשאיל לה גג אחד. וראה גם ב'מאירי' שם. 51) שיכוני דירה, רשות שכנים. 52) והרי הן שתי רשויות נפרדות, ולענין שבת אסור להוציא או להעביר מגג זה לזה. 53) הואיל והיא עצמה עומדת על גג שלה, אלא שפושטת ידה לקבל גיטה הנזרק לה על גג אחר (גיטין עט:).

יב. הָיְתָה יָדָהּ קָטַפְרֵס[54], וְזָרַק הַגֵּט עַל יָדָהּ וְנָפַל לָאָרֶץ[55]: אִם נָפַל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ[56] וָנָח - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[57]; נָפַל לְתוֹךְ הַיָּם אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְהוּא, שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּבֵּי הַמַּיִם אוֹ סָמוּךְ לָאֵשׁ, שֶׁמִּתְּחִלַּת נְפִילָתוֹ לְאִבּוּד הָיָה עוֹמֵד[58].

54) מדרו (מורד, ביוונית), שראשי אצבעותיה מוטות כלפי קרקע. 55) מתוך ידה. 56) ברשות שאינה שלה, כי ברשות השייכת לה, הרי היא מגורשת ואפילו לא הגיע לידה כלל, ואפילו חוץ לארבע אמותיה (אהע"ז סי' קלט, סט"ו). 57) כי ארבע אמות של אדם קונות לו "בסמטא או בצדי רשות הרבים או בחצר שאין לה בעלים", כמבואר בהל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ט. 58) שהרי קדמו המים והאש לזריקת הגט, והרי זה אויר שאינו ראוי לנוח (גיטין עח: וברש"י). ואם לא עמדה על גבי מים, ולפני שהגיע הגט לארץ באו מים ומחקוהו, הרי זו ספק מגורשת, כי שמא ארבע אמות שתקנו חכמים, לא תקנו באוירן (מגיד־משנה ע"פ סוגיית הגמרא הנ"ל).

יג. זָרְקוֹ לָהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בִּרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם: קָרוֹב לוֹ[59] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; הָיָה הַגֵּט מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה וּמִמֻּחֱצָה לְמֻחֱצָה עַד שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[60]; הָיָה קָרוֹב לָהּ כְּדֵי שֶׁתְּשַׁלַּח וְתִטְּלֶנּוּ - הֲרֵי זֶה[61] פָּסוּל[62], עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה.

59) מבואר בהלכה הבאה. 60) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג: "לא תנשא, ואם נשאת תצא". 61) כ"ה בכת"י ובדפוס רומי. 62) מדבריהם, ואם נשאת לא תצא,

כמבואר לקמן פ"י ה"ב, שמא יאמרו על רחוק שהוא קרוב (גיטין עח: וברש"י).

יד. כֵּיצַד הוּא קָרוֹב לוֹ? הָיָה הוּא יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ, וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ[63]; שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לְשָׁמְרוֹ אוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֵין יְכוֹלִין לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה[64].

63) ואפילו במרחק של מאה אמה. 64) והרי היא ספק מגורשת (גיטין, שם). ולא ביאר רבינו דין "היא יכולה לשמרו, והוא אינו יכול" ואינו קרוב אליה כדי שתשוח ותטלנו, ונראה שהיא ספק מגורשת, ואע"פ שלענין קידושין פסק רבינו שהיא מקודשת, כמבואר בהל' אישות פ"ד הכ"ב, אפשר שבגט יש להחמיר מחמת חומר איסור אשת איש, שלא לדונה כמגורשת ודאי עד "כדי שתשוח ותטלנו" (מגיד־משנה). וכל זה אינו סותר למה שנאמר לעיל בהלכה יב: "היתה ידה קטפרס . . . אם נפל לתוך ארבע אמות . . . הרי זו מגורשת". כי שם ידובר כשכבר הגיע הגט לידה ונפל ממנה, ולפיכך כשנח תוך ד' אמותיה הרי הוא כנח בידה.

טו. בָּא הוּא תְּחִלָּה[65] וְעָמַד, וְאַחַר כָּךְ עָמְדָה הִיא כְּנֶגְדּוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁאִם תָּשֹׁחַ תִּטְּלֶנּוּ[66]. עָמְדָה הִיא תְּחִלָּה, וּבָא הוּא וְעָמַד כְּנֶגְדָּהּ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה[67], הוֹאִיל וְהוּא לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[68], עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[69].

65) לרשות הרבים או לרשות שאינה של שניהם. 66) הואיל וארבע אמות של אדם קונות לו, כבר זכה בהן, ואין זכותה נכנסת לתחומו והרי היא כאילו לא באה (גיטין עח.). 67) שהרי שניהם יכולים לשמרו. 68) מצד הדין הוא גט גמור, אלא פסול הוא מדבריהם משום גזירה, כמבואר לעיל בסוף הי"ג. 69) שם. וכל הדברים האלו אמורים רק ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם, אבל זרק גיטה לתוך חצרה הרי זו מגורשת אפילו אם לא הגיע לידה, כמבואר לעיל ה"א: "ומשיגיע גט לרשותה נתגרשה". וב'ערוך' ערך "גט", מביא קבלה בשם רבותינו שאפילו זרק גיטה לתוך חצרה אינה מגורשת עד שיגיע לידה, ומסתמך על ה'ירושלמי' (גיטין פ"ח, ה"ב): "המחוור שבכולן עד שיתננו לתוך ידה" (ראה ב'תוספות' גיטין עח:) וכבר פסק הרמ"א (אהע"ז סי' קלט סי"ד), "שאין לגרש לכתחילה אפילו לזרוק הגט לתוך חצרה או לתוך מלבושיה אלא לתוך ידה ממש".

טז. זָרַק הַגֵּט לְיָדָהּ, וְהָיָה קָשׁוּר בְּמִשִּׁיחָה[70], וּקְצָת הַמִּשִּׁיחָה בְּיָדוֹ: אִם יָכוֹל לְנַתְּקוֹ וְלַהֲבִיאוֹ אֶצְלוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[71], עַד שֶׁתִּפָּסֵק[72] הַמְּשִׁיחָה[73]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְנַתְּקוֹ[74] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[75].

70) חוט, חבל דק. 71) שהתורה אמרה (דברים כד, ג): "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה", ו"כריתות" היינו כריתה והבדלה, וכיון שיכול לנתקו ולהביאו אצלו אין זה "כריתות" (גיטין עח:). 72) [כן הוא ב'מאירי' לגיטין, שם. אבל בדפוס רומי (ר"מ) "עד שתפסוק". וכן העתיק ה'בית יוסף' שם, וכתב שמזה משמע קצת שאפילו אם קפצה ידה ועל־ידי־זה נפסקה המשיחה - מגורשת, כיון שעיקר הנתינה לידה היתה על־ידי הבעל (ה'בית יוסף' מפרש "שתפסוק" שהיא פסקה). ויש סוברים שאם גרמה היא לפסיקה אינה מגורשת, עיי"ש ב'בית יוסף']. 73) ואם נפסקה אחר־כך המשיחה, כיון ששוב אינו יכול לנתקו ולהביאו אצלו, הרי זו מגורשת. ויש אומרים שכיון שבעת הנתינה לידה יכול היא לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת אף־על־פי שנפסקה המשיחה, שהרי בעת הפסיקה אינו נותן לה ('בית שמואל' סי' קלח ס"ק ד). 74) כגון שהגט כבד והחוט דק, ואם ימשוך הגט אליו ינתק החוט. 75) גיטין, שם.

יז. נָתַן הַגֵּט בְּיַד עַבְדָּהּ וְהוּא נֵעוֹר וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ: אִם הָיָה כָּפוּת[76] - הֲרֵי זֶה גֵּט[77], וּכְאִלּוּ הִגִּיעַ לַחֲצֵרָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּצִדָּהּ; וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת - אֵינוֹ גֵּט[78]. נְתָנוֹ בְּיַד הָעֶבֶד וְהוּא יָשֵׁן וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[79]. וְאִם הָיָה כָּפוּת - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[80].

76) קשור בידיו או ברגליו ואינו יכול להלך. 77) בגמרא (גיטין עח.): "אמר רבא, כתב לה גט ונתנו ביד עבדה ישן ומשמרתו - הרי זה גט, ניעור - אינו גט". ובמסקנא אמרו שישן אינו מספיק (גזירה משום ניעור לדעת הרמב"ם) - "והלכתא בכפות", ומפרש רבינו שהכוונה שבמקום "ישן" שאמר רבא, צריך לומר "כפות" (הגר"א סי' קלט סקי"ט), שכפות אינו מהלך וגם משתמר לדעתה. 78) שהוא כחצר המשתמרת שלא לדעתה, שהעבד משמר את עצמו ואת מה שבידו (שם עח.). ועוד, משום שחצר מהלכת אינה קונה לבעליה, כי לא ריבתה התורה אלא גגה חצרה וקרפיפה - שאינם נדים ממקומם, אבל לא דברים העשויים לנוד (בבא־מציעא ט: וברש"י שם). וה'טור' (שם) הביא דברי רבינו בלשון זו: "נתן הגט ביד עבדה והוא ניעור והיא משמרתו, אפילו היה כפות אינו גט", וכן הביא ה'מאירי' שם בדברי רבינו. ולפי זה, צריך שיהא גם ישן, שישתמר לדעתה, וגם כפות, שלא יהא כחצר המהלכת. אלא שיש הבדל ביניהם: ניעור פסול מן התורה, אפילו אם הוא כפות, שכיון שהוא ניעור משתמר הוא לדעתו; ואילו ישן ואינו כפות, שמשתמר לדעתה, אינו פסול אלא מדרבנן, שהרי אינו מהלך, אלא גזרו משום ניעור. וראה להלן הי"ח ובהערה שם. 79) מדבריהם. אבל מדין תורה כשר הוא, שהרי הוא משתמר לדעתה, אלא גזרו בישן משום ניעור, שלא יבואו להכשיר בניעור כי שניהם מצויים, אבל לא גזרו כפות משום אינו כפות, שאינו מצוי שיהיה כפות, וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו (מגיד־משנה ע"פ סוגיית התלמוד, גיטין כא.). 80) דברים אלו מתאימים לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' בדברי רבינו (למעלה הערה עו). אבל לפי נוסחת הספרים שלנו זה מיותר, שאם כפות וניעור הרי זה גט, כל־שכן כפות וישן (כסף־משנה).

יח. כָּתַב הַגֵּט וּנְתָנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, וְכָתַב לָהּ שְׁטַר מַתָּנָה

עָלָיו - כֵּיוָן שֶׁזָּכְתָה בָּעֶבֶד זָכְתָה בַּגֵּט וְנִתְגָּרְשָׁה[81], אִם הָיָה כָּפוּת[82]. וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת וְנֵעוֹר - קָנְתָה הָעֶבֶד, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[83]. וְכֵן אִם נָתַן הַגֵּט בַּחֲצֵרוֹ, וּמָכַר לָהּ הֶחָצֵר אוֹ נִתְּנוֹ לָהּ - כֵּיוָן שֶׁקָּנְתָה הֶחָצֵר בִּשְׁטָר אוֹ בְּכֶסֶף אוֹ בַּחֲזָקָה[84] נִתְגָּרְשָׁה[85].

81) נעשה העבד כחצרה, וגיטה וחצרה באים לה כאחד (גיטין כא.). 82) זה מתאים לנוסחת הספרים שלפנינו למעלה בהי"ז, אבל לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' צריך שיהא גם ישן וגם כפות (שם בהערה). 83) שם. 84) שנעלה או גדרה את החצר, כמבואר בהל' מכירה פ"א, ה"ח. 85) גיטין, שם.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני שלוחים לקבלה, להולכה ולהובאה, הכשרים לשליחות, אם האשה עושה שליח לקבל גטה מיד שליח בעלה, קטנה אם עושה שליח לקבלה, והבעל ששינה שליח קבלה להולכה, אם יכול שליח להולכה להיות שליח לקבלה, ביטול הגט, המביא גט והניח הבעל חולה או גוסס.

א. הַשָּׁלִיחַ שֶׁעוֹשֶׂה הָאִשָּׁה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ, הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ קַבָּלָה, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיַד שְׁלוּחָהּ תִּתְגָּרֵשׁ כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ[2]. וּצְרִיכָה לַעֲשׂוֹתוֹ בִּשְׁנֵי עֵדִים[3]. וּצְרִיכָה שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיַד שְׁלוּחָהּ. וַאֲפִלּוּ הֵם הָרִאשׁוֹנִים[4] אוֹ אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים[5] - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת גְּמוּרָה[6].

2) גיטין סב, ב. ואפילו רצה הבעל לחזור בו - אינו יכול, כי כבר נתגרשה בקבלת השליח, בניגוד לשליח הולכה, שדינו מבואר לקמן ה"ה. 3) שם סג, ב. וראה לקמן ה"ד. 4) שעדי הקבלה הם עדי האמירה. 5) ואחד מן האחרונים ועד שלישי שראה בזו ובזו מצטרף עמהם (שם), ובדפוס רומי (ר"מ) נוסף: "ואחד מן האחרונים". 6) ואין אומרים כת שקרנית היא זו, שאינו מצוי שיראו את שתיהן, ושמא האשה שכרתם להעיד שקר, ואפילו כשהשלישי הוא יחידי שראה שתיהן, אין חוששים שמא שכרתו ('תוספות' שם), וב'ירושלמי' גיטין פ"ו ה"ב, אמרו: כשהשליח קרוב (לבעל או לאשה), אבל כשאינו קרוב - יכול אף הוא להצטרף עם עד אחר ולהעיד, וראה שו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ט.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע; אֲבָל אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁלִיחַ קַבָּלָה - אֵינוֹ צָרִיךְ עֵדִים[7]. בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ הַבַּעַל בֵּינוֹ לְבֵינוֹ בֵּין שֶׁנִּמְסַר לוֹ בְּעֵדִים - יְצִיאָתוֹ מִתַּחַת יָדוֹ כִּיצִיאָתוֹ מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה[8]. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יִתֵּן לוֹ הַגֵּט לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא בְּעֵדֵי מְסִירָה[9], כְּמוֹ הָאִשָּׁה עַצְמָהּ.

7) עדי קבלה, אבל עדים על מינוי השליח הוא צריך (כסף־משנה). 8) גיטין סד, א. שאם "חתמו בו שנים ועבר ונתנו בינו לבינה - הרי זה כשר" (לעיל פ"א, הט"ז). 9) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל שם הי"ח).

ג. הַבַּעַל אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט לְאִשְׁתּוֹ[10], אֲבָל יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ הַגֵּט לְאִשְׁתּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה[11].

10) שתהא מגורשת עם קבלתו בידו, שהגט חוב הוא לאשה, ואין חבים לאדם שלא בפניו ושלא מדעתו (גיטין סב: וברש"י). 11) ולא תתגרש אלא כשיגיע הגט לידה, כמבואר בסמוך.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שׁוֹלַחַת שָׁלִיחַ לְהָבִיא לָהּ גֵּט מִיַּד בַּעְלָהּ[12]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הֲבָאָה. וְאֵין שְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה צָרִיךְ עֵדִים[13].

12) גיטין סג, א. ודף סה, א. 13) על מינוי שליחותם, כדברי רבינו בהל' אישות פ"ג, הט"ו: "שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמיתת הדבר", ולדעת הראב"ד שם, אין צורך בעדים הואיל וגיטו יוצא מתחת ידו, גיטו מוכיח שנעשה שליחו, וכן בר"ן לקידושין פ"ג. ולדבריו מובן מאד הטעם, ששליח לקבלה צריכה האשה לעשותו בשני עדים, הואיל ואין שום הוכחה שבכתב בידו, ולמה נאמינו שהוא שלוחה. ולדעת רבינו אפשר להסביר החילוק בין שליח הולכה לשליח קבלה, שבראשון אין מעשה הגירושין מתחיל אלא בשעת מסירת הגט מידי השליח לאשה, ולפיכך מינוי השליחות להולכה אינו צריך עדים, שאינו אלא הכנה למעשה הגט, לא כן בשליח לקבלה שהוא לא יחזור שנית לאשה למסור לה הגט אלא מיד בקבלת הגט מידי הבעל תתגרש על סמך מינויו הקודם, נמצא שמעשה הגירושין מתחיל כבר משעת התמנותו כשליח שלה, שאפילו אם לא תרצה לקבל הגט כבר מגורשת היא, ולפיכך צריך הוא עדים על מינויו, שאין איסור ערוה ניתר פחות משנים (ע"פ הט"ז אהע"ז סי' קמא, ס"ט) וראה לקמן פ"ט, הל"ב. וכיום נוהגים להצריך כתב הרשאה חתומה בעדים המעידים על מינוי שליח הולכה (אהע"ז סי' קמא, סי"א, ונוסח ההרשאה נמצא שם סעיף ל).

ה. וְאֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט שֶׁשָּׁלַח הַבַּעַל אוֹ שֶׁהֵבִיא לָהּ שְׁלִיחַ הֲבָאָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[14]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֹּאמַר בְּעִנְיַן גִּטִּין שָׁלִיחַ סְתָם, הוּא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה אוֹ שְׁלִיחַ הֲבָאָה.

14) גיטין סב, ב. ודף סה, א. כי בשליח להולכה הרי הוא במקום הבעל, וכל שלא מסרו ליד האשה הרי זה כאילו בעלה עומד לגרשה ועדיין לא נתן הגט בידה, שאינה מגורשת ואין השליח עדיף משולחו. ובשליח הבאה אע"פ שהיא מינתה אותו, אבל מתוך שהדגישה: הבא לי גיטי, הרי זו כאילו התנתה שאינה רוצה להתגרש אלא כשיגיע גט לידה (ר"ן לגיטין סב:).

ו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת הַגֵּט, בֵּין לִשְׁלִיחַ קַבָּלָה בֵּין לִשְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה, חוּץ מִן הַחֲמִשָּׁה: הָעַכּוּ"ם, וְהָעֶבֶד, וְהַחֵרֵשׁ, וְהַשּׁוֹטֶה, וְהַקָּטָן[15]. וְאִם קִבֵּל אוֹ הֵבִיא אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ גֵּט[16].

15) גיטין כג, א. חרש שוטה וקטן - משום שאינם בני דיעה,

ואינם ראויים לשליחות, שנאמר בה "איש": ויקחו להם איש שה לבית אבות - אחד לוקח לכולם. כמבואר בקידושין מב, א (רש"י), ונכרי ועבד אינם בתורת גיטין וקידושין, שאין להם תפיסת קידושין ואין גט נוהג בהם, וכל דבר שאין ראוי לו לאדם לעצמו, אינו יכול למלא בו פעולת שליח (רש"י שם). 16) כדעת הרי"ף שם, שלא חילק בעבד בין הולכה לקבלה (עי' בר"ן שם) וכן משמע ב'ירושלמי' גיטין פ"ב ה"ו, שאפילו בהולכה הגט בטל, ודעת רבי יוסף הלוי אבן מגאש, שרק לקבלה פסול, אבל להולכה כשר העבד להיות שליח. כי שליח הולכה אינו אלא כשאר שליח סתם, והעבד כשר להיות שליח. אבל שליח קבלה משעה שהגיע הגט לידו מגורשת, ועבד אין לו "יד" לקבל גירושין הואיל ואינו בתורת גיטין (ר"ן שם). ואם שלח הגט ביד גוי שיתננו לפלוני ישראל, ומינה הבעל בכתבו לאותו פלוני שיהיה שליחו להוליך גיטו לאשתו כשר, שהגוי אינו עושה כאן אלא "מעשה קוף" בלבד (רא"ש גיטין סי' ב', אות כז. וראה בשו"ע אהע"ז סי' קמא, סל"ה).

1 **ז. אֲבָל הַנָּשִׁים וְהַקְּרוֹבִים - כְּשֵׁרִים[17]. וַאֲפִלּוּ**
2 **הַפְּסוּלִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בַּעֲבֵרָה[18] - כְּשֵׁרִין**
3 **לִשְׁלִיחוּת גֵּט[19]. אֲבָל הַפְּסוּלִין בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[20]**
4 **- פְּסוּלִין לַהֲבָאַת הַגֵּט[21]; וְאִם הֵבִיאוּ - הֲרֵי זֶה**
5 **פָּסוּל[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּתְקַיֵּם הַגֵּט**
6 **בְּחוֹתָמָיו[23]; אֲבָל אִם לֹא נִסְמַךְ בּוֹ אֶלָּא עַל דִּבְרֵי**
7 **פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[24] - אֵינוֹ גֵּט[25].**

17) לשליחות הגט, כמבואר בגיטין כג, ב. 18) כגון משחקים בקוביא, מלווים בריבית, ומפריחי יונים, המנויים במשנה (ראש השנה פ"א, מ"ח) שהם גזלנים מדבריהם. 19) כשם שכשרים להעיד באשה שמת בעלה להתירה להנשא (ראש השנה כב. ולקמן פי"ב, הי"ז. 20) כגון גזלן ממש, או שחילל יום־טוב ראשון, או האוכל נבילות ושקצים בין לתאבון בין להכעיס, כמבואר בהל' עדות פ"י, ה"ג. ומאה וששים ושמונה מצוות לא־תעשה בתורה הן, שאין בהן כרת ולא מיתת בית־דין אלא עונש מלקות בלבד, וכולן מנויין בהל' סנהדרין פי"ט, ה"ד. 21) שהם חשודים לשקר ואינם נאמנים לומר שהבעל עשאם שליח להוליך הגט (משנה־למלך, וכן ב'הגהות הגר"א' אהע"ז סי' קמא, עא). 22) ואם נשאת לא תצא, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. 23) שהעידו עדים על חתימת עדי הגט שהיא נכונה ואינה מזוייפת. 24) שלא נתקיים הגט בחותמיו. 25) בטל לגמרי ואפילו אם נשאת תצא, כל עוד לא יבואו עדים לאשר חתימת עדי הגט. שכל מי שפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן בעדות אשה כלל, כמבואר ביבמות כה, ב. אמנם אם יבוא אחר ויקדשנה תהיה מקודשת קידושי ספק לשני, שמא יבואו מחר עדים ויקיימו חתימת עדי הגט, נמצא שתפסו בה קידושי השני (כסף־משנה).

8 **ח. הָיָה הַשָּׁלִיחַ קָטָן כְּשֶׁנָּתַן לוֹ הַגֵּט וְגָדַל כְּשֶׁהֵבִיאוּ,**
9 **חֵרֵשׁ וְנִתְפַּקַּח[26], שׁוֹטֶה וְנִשְׁתַּפֶּה[27], עַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר,**
10 **עֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[28]. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ**
11 **הַגֵּט וְהוּא פִּקֵּחַ, וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקַּח; הָיָה**
12 **שָׁפוּי[29] כְּשֶׁנָּתַן לוֹ הַגֵּט, וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה**
13 **כְּשֶׁהֵבִיא הַגֵּט לְיַד אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, מִפְּנֵי**
14 **שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּדַעַת[30].**

26) נפקחו אזניו לשמוע ופיו לדבר. 27) חזרה אליו דעתו ונצטללה. 28) שתחילת הנתינה בפסול היתה, ולא הוכשרו להיות שליחי גט. 29) מיושב בדעתו. 30) גיטין כג, א.

15 **ט. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ בְּעֵדִים, וְאָמְרָה לוֹ: טֹל**
16 **לִי גִּטִּי וּהֵבֵא[31] לִי בְּיָדְךָ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה,**
17 **וּכְאִלּוּ אָמְרָה לוֹ 'הִתְקַבֵּל[32] גִּטִּי'. וְיֵשׁ[33] לָאִשָּׁה**
18 **לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ קַבָּלָה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד שְׁלוּחוֹ שֶׁל**
19 **בַּעְלָהּ[34]. וּקְנָנָה אֵינָהּ עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, אַף עַל**
20 **פִּי שֶׁחֲצָרָהּ קוֹנָה לָהּ גִּטָּהּ כִּגְדוֹלָה[35]. מִפְּנֵי שֶׁשְּׁלִיחַ**
21 **קַבָּלָה צָרִיךְ עֵדִים, וְאֵין מְעִידִין עַל הַקָּטָן, שֶׁאֵינוֹ בֶּן**
22 **דֵּעָה גְּמוּרָה[36].**

31) או שאמרה לו: "יהא לי בידך". ובכת"י התימנים, הנוסח: טול לי גיטי יהא לי. 32) גיטין סג, ב. ובכת"י התימנים: "התקבל לי". וכן בדפוס רומי: "התקב' (=התקבל) לי". 33) יכולה. 34) שהוא שליח הולכה. ואין בזה בזיון הבעל לומר: קלותי בעיניה שאינה מקבלתו בעצמה (גיטין, שם). 35) שאם ינתן הגט לחצרה, הרי זו מגורשת כאילו נמסר לידה ממש, כמבואר בבבא־מציעא י, ב שחצרה של קטנה נלמדת מ"ידה", וכמבואר בהל' גזילה פי"ז, ה"י. 36) לדעת הראב"ד, אין לטעם הזה "לא טעם ולא ריח" אלא כשם שהשליח צריך להיות בן דעת, כך השולח צריך שיהיה בן דעת, וכמו שאמרו (גיטין סה.): "אין קטן עושה שליח", ולפי־זה גם שליח הבאה אינה יכולה לעשות. אולם דעת רבינו היא, הואיל ואנו רואים, שאשה גדולה עושה שליח קבלה והיא מתגרשת שלא בפניה, על כרחך משום שזכות היא לה - שכן גילתה דעתה על־ידי מינוי שליחה - ולפיכך זוכה לה השליח שלא בפניה. אם כן גם בקטנה נאמר: הואיל וגילתה דעתה על־ידי שליחה שהיא רוצה להתגרש, נאמר שיזכה לה הבעל או בית־דין את גיטה, כדין ה"מזכה על ידי אחר", אע"פ שאינו שליחה, ויהא שליחה זה כחצרה ותתגרש מיד, לפיכך מתרץ רבינו, שהמינוי צריך עדים ואין מעידים על הקטן, וגם צריך שהעדים ידעו שזכות היא לה גם עכשיו בשעת מסירת הגט, ולא חזרה בה מדעתה הקודמת, והואיל ואינה בת דעת גמורה - חוששים גם שמא חזרה בה עכשיו, וחוב הוא לה ('מרכבת המשנה').

23 **י. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, וְאָמַר לוֹ הַבַּעַל:**
24 **אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה גִּטָּהּ הוֹלֵךְ**
25 **אוֹתוֹ לָהּ - הָרְשׁוּת בְּיַד הַבַּעַל, וְנַעֲשָׂה זֶה שָׁלִיחַ**
26 **לְהוֹלָכָה וְלֹא שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[37]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ:**
27 **הִתְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, [אוֹ: הֵא לְךָ], אוֹ: זְכֵה לָהּ - לֹא**
28 **עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ לָהּ -**
29 **עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה, וְנַעֲשָׂה שָׁלִיחַ הַבַּעַל. וְכָךְ אִם**
30 **אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ - עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה[38].**

37) ולפיכך אם רצה הבעל לחזור - חוזר, כל עוד שלא הגיע הגט לידה (גיטין סב:). 38) שם. הואיל והזכיר לשון "הולך" גילה דעתו, שאין רצונו אלא למנותו שליח הולכה. אבל אם לא אמר אלא "תן לה" בלבד, הרי זה כאומר: "זכה לה", ולא עקר שליחות הקבלה, כמבואר בהל' זכיה פ"ד ה"ד, שהאומר: תן, כאומר: זכה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קמ, סי"ח. וראה שם ב'בית שמואל' ס"ק ט).

יא. שְׁלִיחַ הָאִשָּׁה שֶׁבָּא לְקַבֵּל גֵּט מִן הַבַּעַל, וְאָמַר לוֹ: שְׁלִיחַ קַבָּלָה אֲנִי, וְאוֹמֵר לוֹ הַבַּעַל: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, כְּלוֹמַר: אֵינִי עוֹקֵר שְׁלִיחוּתְךָ, אֶלָּא בֵּין שֶׁעָשְׂתָה אוֹתְךָ שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ שְׁלִיחַ הַבָּאָה הֲרֵי אַתָּה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה לוֹ: לֹא [שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[39]] שַׁמְתִּיךָ אֶלָּא שְׁלִיחַ הַבָּאָה - אֲפִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ, אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי עָקַר הַשָּׁלִיחַ שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה הִיא, וְאָמַר לַבַּעַל: מֵעוֹלָם לֹא נַעֲשֵׂיתִי שְׁלִיחַ הַבָּאָה לָהּ[40].

39) בכת"י התימנים, וכן בדפוס קושטא, תיבות אלו אינן. 40) אלא שליח לקבלה, שאין טרחתו מרובה, והרי זה כאומר: שליח לקבלה אפשי - שליח להולכה אי אפשי, ואפילו נמלך אח"כ והוליך הגט לאשה אין זה גט, שמתחילה לא קבלו כשליח הולכה (גיטין סג.), אבל אמר הבעל לשליח: הולך ותן לה, ולא אמר: כמו שאמרה, הרי זו מגורשת כשיגיע גט לידה, שכשפשט ידו וקיבל הגט מהבעל - על דעת דברי הבעל קיבל ונעשה שליח להולכה (מגיד־משנה).

יב. אָמַר שָׁלִיחַ לַבַּעַל: שְׁלִיחַ הַבָּאָה אֲנִי, וְאָמַר לוֹ הַבַּעַל: הוֹלֵךְ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה לוֹ: שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה שַׁמְתִּיךָ - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ מְגֹרֶשֶׁת[41]; שֶׁהֲרֵי לֹא עָקַר שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה, אֶלָּא גָּרַע אוֹתָהּ[42]. שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת לְקַבָּלָה, וְהוּא אוֹמֵר לַבַּעַל לַהֲבָאָה בִּלְבַד[43].

41) ואינה מגורשת עם מסירת הגט לידי השליח, שהבעל סמך על דברי השליח, ולא עשאו אלא שליח הולכה. 42) הכביד עליה לטרוח ולהמציא הגט לידה. 43) ואין כאן עקירה, שאם מתרצה הוא בשליחות הבאה, כל־שכן שמתרצה בשליחות קבלה, שהקבלה בכלל הבאה לענין טורח (גיטין שם, וכן בבבא־מציעא עו: וברש"י).

יג. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, בָּא שָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ וְלֹא נְטָלַתּוּ, אֶלָּא אָמְרָה לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: יִהְיֶה (לִי) גֵּט זֶה פִּקָּדוֹן אֶצְלְךָ[44], אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ: הֲרֵי אַתָּה שָׁלִיחַ לְקַבְּלוֹ לִי[45] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת בְּסָפֵק[46] עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ תִּתְגָּרֵשׁ וַדַּאי[47].

44) ונתכוונה לומר שיהיה שלוחה לקבלה. מקור הדברים אלה הוא לפי גירסת הרי"ף גיטין פ"ו. 45) ו"בפקדון" אין צורך שתאמר: "לי", שהרי הבעל לא בתורת פקדון הפקידו אצלו אלא לשם גירושין נתנו לו, ובוודאי נתכוונה לומר, שיהא שלוחה לקבלה (ר"ן גיטין סג:). 46) גיטין, שם. נסתפק לחכמים אם יכול השליח להיעתק מהולכה לקבלה, טרם שגמר שליחות הבעל שמינהו להולכה. 47) שהרי לא חזר השליח מהיות שליח האיש, ועדיין בשליחותו הוא עומד.

יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט, כְּשֶׁהוּא נוֹתְנוֹ לָהּ נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם[48]. וְאוֹתָן הַשְּׁנַיִם צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ בִּפְנֵיהֶם. שֶׁדִּין הַשָּׁלִיחַ עִם הָאִשָּׁה כְּדִין הַבַּעַל עִמָּהּ[49], שֶׁתַּחְתָּיו הוּא קָם. לְפִיכָךְ, אִם נְתָנוֹ הַשָּׁלִיחַ לָהּ וְלֹא קְרָאוּהוּ עֵדֵי מְסִירָה, וּנְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ לַיָּם - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[50].

48) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", כמבואר לעיל פ"א, הט"ו. 49) שבשעת נתינת הגט צריכים העדים לקרותו, כמבואר לעיל פ"א, הי"ט. 50) שמא לא היה זה גט כלל, והרי אי־אפשר לבדקו אחרי שנזרק לים. ואפילו נתנו הבעל לידה וזרקתו לים, אינו נאמן לומר גט כשר היה, כמבואר לעיל פ"א, הכ"א.

טו. עָבַר הַשָּׁלִיחַ וְנָתַן הַגֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ - יִטְּלֶנּוּ מִמֶּנָּהּ[51] וְיַחֲזֹר וְיִתְּנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם[52]. וְאִם מֵת - הוֹאִיל וְהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ מְקֻיָּם בְּחוֹתָמָיו[53], הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[54].

51) אפילו לאחר שנשאת, וכמבואר לקמן פ"ז, הי"ז. 52) שהרי יש מן הגאונים שהורה, שכל שלא נמסר הגט בפני שנים אע"פ שחתמו בו שנים, הרי זה גט פסול (ראה לעיל פ"א, הט"ז), לפיכך צריך לחוש לדבריו ולתקן זה במקום האפשר וביחוד כשהשליח מסר, שאין כוחו יפה כמסירת הבעל (מגיד־משנה). 53) מאושר ע"י העדים החתומים בגט כי הן חתימותיהם, או שעדים אחרים יעידו על כך. 54) כשיטת רבינו לעיל פ"א הט"ז, שבדיעבד כשר הגט בעדי חתימה בלבד.

טז. שָׁלִיחַ שֶׁנָּטַל הַגֵּט, וְקֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד הָאִשָּׁה חָזַר הַבַּעַל וְאָמַר לוֹ: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי עִמְּךָ בָּטֵל הוּא, אוֹ שֶׁקָּדַם וְאָמַר לָאִשָּׁה: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי לִיךְ בָּטֵל הוּא, אוֹ שֶׁשָּׁלַח שָׁלִיחַ אַחֵר לְבַטְּלוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לַאֲחֵרִים: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי לְאִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[55], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[56]. וְכָל הַמְבַטֵּל בִּפְנֵי אֲחֵרִים, צָרִיךְ שֶׁיְּבַטֵּל בִּפְנֵי שְׁנַיִם[57]. וְאִם אַחַר שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה[58] - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטְּלוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[59] וּבִטְּלוֹ, הוֹאִיל וְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ לַחֲצֵרָהּ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ בָּטֵל, וַהֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[60].

55) גיטין לב, א. 56) אחרי הביטול. 57) שהם כמו בית־דין, וכן מצינו בשטר פרוזבול (שביעית י, ד): "מוסרני לפניכם פלוני ופלוני הדיינים", הרי שגם שנים נקראים 'בית דין' (גיטין לב:). ובפחות משנים, יש לחוש שלא יוודע דבר הביטול ברבים, ובינתיים תינשא האשה לאחר ונמצאו בניה ממזרים ('תוספות' שם). וראה לקמן הלכה כו. 58) שידו

יז. הָיָה מְחַזֵּר וּמְבַקֵּשׁ שֶׁלִּיחַ[61] כְּדֵי לְבַטְּלוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ שְׁנַיִם שֶׁיְּבַטְּלֻנוּ בִּפְנֵיהֶם, וּבֵין שֶׁהוּא מְחַזֵּר וְרוֹדֵף הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וְאַחַר כָּךְ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ בָּטֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְחַזֵּר לְבַטְּלוֹ קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[62].

61) שליח שני שישיג את השליח הראשון להודיעו שהגט מבוטל ולא ימסרנו לידי האשה, ובכת"י התימנים הנוסח: מבקש השליח, והכוונה שהבעל מבקש את השליח הראשון לבטל את הגט בפניו. 62) גיטין לב, א. כי דברים שבלב אינם דברים (תוספות שם).

יח. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵּט וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי[63] - יָכוֹל לְבַטֵּל לְזֶה[64] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[65]. וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים[66]. שָׁלַח הַגֵּט בְּיַד שְׁנַיִם - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְבַטֵּל זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[67]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ עֲשָׂרָה, מִשֶּׁבִּטְּלוֹ בִּפְנֵי אֶחָד מֵהֶם בָּטֵל הַגֵּט[68].

63) אחד מהם כותב ושנים מהם חותמים ואחד מהם נותנו לה, כמבואר לקמן פ"ט, הכ"ז. 64) ובדפוס רומי וקושטא, הנוסח: לבטל גט זה שלא בפני זה. 65) לומר לאחד מהם אל תכתבהו או אל תתנהו, וממילא בטל הגט. ואפילו התשעה האחרים אינם יכולים לכתבו או ליתנו, שעדות שבטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר בהל' עדות פ"ה, ה"ג. 66) כמבואר לעיל בהלכה טז, אלא שלכתחילה אסור לבטל בפני שנים אחרים מפני שגורם להיות ממזרים, שהשליח לא ידע וימסרנו לאשה והיא תינשא ונמצאו בניה ממזרים, כמבואר בסמוך הלכה כו. ומובן שגם אם אמר לעשרה כתבו ואח"כ יבטל זה שלא בפני זה - קיים אותו החשש, ובוודאי שלכתחילה אסור לו לבטל זה שלא בפני זה (גיטין לג: וב'מעשה רוקח'). 67) וממילא הגט בטל, ששליחות שבטלה מקצתה - בטלה כולה (גיטין, שם). 68) זה חוזר גם על "אמר לעשרה כתבו".

יט. וְכֵן מִי שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: גֵּט שֶׁאֲנִי כוֹתֵב[69] לְאִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא[70], וְכָתַב אַחַר כָּךְ גֵּט וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים[71] - הֲרֵי זֶה בָּטֵל. וְזוֹ הִיא מְסִירַת הַמּוֹדָעָא עַל הַגֵּט[72]. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶם: כָּל גֵּט שֶׁיִּכְתֹּב לִי פְּלוֹנִי בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב מִכָּאן וְעַד עֶשְׂרִים שָׁנָה בָּטֵל - הֲרֵי[73] גֵּט בָּטֵל. וְכֵן אִם אָמַר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁאֲבַטֵּל בּוֹ מוֹדָעָא זֹאת הֲרֵי הוּא בָּטֵל, וְכָתַב אַחַר כָּךְ וּנְתָנוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁבִּטֵּל הַמּוֹדָעָא קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט - הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל[74].

69) עומד לכתוב. 70) שאין דעתי נכונה ומסכמת לזה, ואיני כותבו אלא מחמת סיבה מסויימת המניעה אותי לכך. 71) משמע, אילו היה נותנו בפני שנים הראשונים היה הגט כשר, הואיל ומוסרו לפניהם ודאי ביטל את מודעתו הקודמת, אולם מתוך דברי רבינו בהל' מכירה פ"י ה"ו, האומר: "עדי המודעה יש להם לחתום הם עצמם באותו הממכר שנמסרה להם המודעה עליו, ואין בכך כלום" - משמע שאפילו נתן הגט בפני שנים הראשונים מודעתו קיימת. 72) המבוארת בערכין כא, ב. ואפילו אין אנו יודעים לו שום אונס למתן גט זה, מודעתו קיימת. 73) כן בדפוס רומי. 74) שהרי ביטל מראש את ביטול המודעה, ואע"פ שביטלה - לא ביטל המודעה דמודעה.

כ. אִם כֵּן, מַהוּ תַּקָּנַת דָּבָר זֶה? שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הָעֵדִים קֹדֶם כְּתִיבַת הַגֵּט: אֱמֹר בְּפָנֵינוּ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּסַרְתָּ, שֶׁגּוֹרְמִין כְּשֶׁיִּתְקַיְּמוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים לְבַטֵּל גֵּט[75], הֲרֵי הֵן בְּטֵלִים. וְהוּא אוֹמֵר: הֵן[76]. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר לָהֶם לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ. וְלֹא יַנִּיחוּהוּ לֵילֵךְ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא וִיבַטְּלוֹ[77]. וְאֵין הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא וְלֹא הַמְבַטֵּל מוֹדָעָא צָרִיךְ קִנְיָן[78].

75) ובכת"י התימנים: לבטל גט זה. 76) שדברו האחרון כולל לבטל כל מה שמסר והודיע נגד גט זה. ואחרי דברו האחרון אנו הולכים, שהוא כולל לכל מה שקדם לו והכל בטל. ולדעת הרשב"א צריך שיפסול כל עד שיעיד שמסר מודעה בפניו, שבזה הוא מוכיח שהביטול שלו הוא בלב שלם שעוקר את כל מה שפעל עד כה לביטול הגט (מגיד־משנה). ובשו"ע אהע"ז סי' קנד ב"סדר הגט" - מצריך שיאמר הבעל בפני עדי חתימת הגט: "הנני מבטל לפניכם כל מודעי ומודעי דמודעי . . . שמסרתי על גט זה . . . וכן אני מעיד על עצמי שלא מסרתי שום דבר שיפסל הגט מחמתו, והריני פוסל כל עד או עדים שיעידו שמסרתי או אמרתי שום דבר שיבטל גט זה או שיורע כוחו מחמתו". 77) ואז יבוטל הגט, כי הכל הולך אחרי דבריו האחרונים. 78) קנין סודר (המבואר בביאורנו לעיל פ"י מהל' אישות ה"ט). ומכיון, שאין זה אלא גילוי דעת בלבד, אין אנו צריכים לקנין. וכן מבואר בבבא־בתרא מ, א. וגם ביטול המודעה אינו אלא גילוי דעת בלבד, כמבואר בערכין כא, ב שאמירתו בלבד מספיקה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קלד ס"ק ג, ח). וכל זה כשאינו אנוס, אבל אם הוא אנוס, דינו מבואר לעיל פ"ב, ה"כ ('מעשה רוקח').

כא. הַשּׁוֹלֵחַ גֵּט בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וּבִטֵּל הַגֵּט - הֲרֵי חוֹזֵר וּמְגָרֵשׁ בּוֹ כְּשֶׁיִּרְצֶה; שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִתּוֹרַת גֵּט אֶלָּא מִתּוֹרַת שְׁלִיחוּת[79]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּיַד הַבַּעַל וּבִטְּלוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל הוּא - אֵינוֹ מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם, וַהֲרֵי הוּא כַּחֲרֵס הַנִּשְׁבָּר. וְאִם גֵּרֵשׁ בּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ בְּעֵת שֶׁבִּטְּלוֹ וְהוּא בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי הֲרֵי הוּא בָּטֵל מִלִּהְיוֹת גֵּט - אֵין מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם.

79) גיטין לב, ב. וכגירסת רבינו חננאל שם: "מתורת גט לא בטליה". וכן בקידושין נט, ב. ויש גירסא אחרת שם: "גט גופיה מי קא בטיל", כלומר אפילו אם יפרש שהוא בטל מלהיות גט - אינו בטל, שכל גט הנכתב בהכשר אי־אפשר לבטלו. כי איך יבוא דיבורו ויבטל מעשה כתיבת הגט, וכשם שאי־אפשר לפסול ספר־תורה הנכתב בהכשר, כך אי־אפשר לפסול גט כשר (ר"ן שם).

כב. בְּאֵי זֶה לְשׁוֹנוֹת מְבַטֵּל הַגֵּט? אָמַר: בָּטֵל הוּא, אִי אֶפְשִׁי בּוֹ, גֵּט זֶה לֹא יוֹעִיל, לֹא יַתִּיר, וְלֹא יַעֲזֹב, וְלֹא יְשַׁלַּח, וְלֹא יְגָרֵשׁ, יְהִי כַּחֶרֶס, יְהִי חֶרֶס, הֲרֵי הוּא כַּחֶרֶס. וְאִם[80] אָמַר אֶחָד מֵאֵלּוּ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן - הֲרֵי זֶה בִּטְּלוֹ[81].

80) ובכת"י התימנים: אם אמר. 81) גיטין, שם. שבכל הלשונות האלו הוא מבטלו מכאן ולהבא.

כג. אֲבָל אִם אָמַר: גֵּט זֶה אֵינוֹ גֵּט, פָּסוּל הוּא, אֵינוֹ מוֹעִיל, אֵינוֹ מַתִּיר, אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ, אֵינוֹ מְגָרֵשׁ, חֶרֶס הוּא - לֹא אָמַר כְּלוּם. שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן מְבַטֵּל, אֶלָּא לְשׁוֹן מוֹדִיעַ אֲמִתַּת הַדָּבָר, וַהֲרֵי הוֹדִיעַ לָנוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן[82], כְּמִי שֶׁאוֹמֵר עַל דָּבָר אָסוּר שֶׁהוּא מֻתָּר אוֹ עַל דָּבָר הַטָּמֵא שֶׁהוּא טָהוֹר.

82) הוא מודיע לנו שהגט פסול, ואנו יודעים בו שהוא כשר, שהרי אין אנו רואים בו שום פסול (שם וברש"י).

כד. אָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ פֹּעַל שֶׁעָבַר, כְּגוֹן: חָמַק עָבַר[83] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[84]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה בְּגֵט זֶה - הֲרֵי סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[85].

83) שהן בפת"ח. 84) אם משמעו לעתיד שהוא רוצה לבטלו מכאן ולהבא, כמו בטל בצירי ואזי הוא בטל, או משמע לשעבר ואין זה מבטל אלא מודיע דבר שאינו כן ואינו מבוטל, כאמור בהלכה הקודמת (שם). ולדעת רש"י שם, הספק הוא הואיל ולא אמר: הוא, אלא "בטל" בלבד, שמא משמעו לשעבר ואין בדבריו כלום. 85) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג.

כה. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וּבָא שָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא מְצָאתִיהָ, אוֹ: לֹא רָצְתָה לִקַּח, וְאָמַר הַבַּעַל: בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[86], אוֹ כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁמַּשְׁמִיעִין שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁהֲרֵי שָׂמֵחַ בְּעִכּוּב הַגֵּט - לֹא בָטֵל הַגֵּט[87], אֶלָּא יִתֵּן וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ: לֹא תִּתֵּן לָהּ, אוֹ יְבַטֵּל בְּפֵרוּשׁ.

86) שלא מסרתו לה. 87) אין זה אלא גילוי דעת שאינו חפץ עוד בשליחות, וכבר אמרנו לעיל הלכה יז שדברים שבלב אינם דברים לענין גט (גיטין לד.).

כו. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבִטְּלוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, וְכֵן מִי שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא עַל הַגֵּט - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[88], מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לִהְיוֹת מַמְזֵרִים. שֶׁהֲרֵי יַגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, וְאַחַר זְמַן יֵצְאוּ עֵדִים שֶׁבִּטֵּל בִּפְנֵיהֶם אוֹ שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא בִּפְנֵיהֶם קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט, וְנִמְצָא הַוָּלָד מַמְזֵר[89].

88) מכות מדבריהם, שהן בלי מספר מסויים אלא לפי ראות עיני בית־דין, בניגוד למלקות מן התורה שהיא שלושים ותשע הלקאות (נזיר ד, ג ובפירוש המשנה שם). מרדות - שמרד על דברי סופרים, וראה ב'תוספות יום־טוב' שם ובביאורנו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ג. ורש"י (חולין קמא:) מפרש: מרדות - "רידוי בתוכחת שלא ירגיל בזה". 89) קידושין יב, ב: רב מנגיד (=מכה מכת מרדות) על דמבטל גיטא, ועל דמסר מודעה אגיטא". והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הכ"ב. ונוהגים היום להצריך ביטול מודעה אפילו למגרש מרצונו (אהע"ז סי' קלד, ס"ג). ומי שמגרש ע"י שליח, טוב שישביעו את הבעל בשבועת התורה שלא ימסור מודעה ולא יבטל הגט (שם סי' קנד, "סדר הגט" סעיף כו).

כז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט וּנְתָנוֹ לָאִשָּׁה - אֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ הַבַּעַל, אֶלָּא נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא כָּשֵׁר וְתִנָּשֵׂא בּוֹ. וְאִם נִמְצָא אַחַר כֵּן שֶׁבִּטְּלוֹ - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְכֵן הַכּוֹתֵב גֵּט וּנְתָנוֹ לְאִשְׁתּוֹ - אֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מָסַר מוֹדָעָא עַל גֵּט זֶה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[90].

90) מקור הלכה זו ממה שאמרנו למעלה שמכין מכת מרדות את מי שמוסר שמבטל הגט, ואת מי שמוסר מודעה עליו "מפני שגורם להיות ממזרים". הרי שאין האשה צריכה לחשוש שמא ביטל הבעל הגט או שמא מסר מודעה עליו. וכן משמע בגיטין לג, א שהיתה נשאת לאחר בגט שקיבלה על־ידי שליח מבלי שנתברר אם לא נתבטל הגט ע"י הבעל.

כח. וְכֵן הַמֵּבִיא גֵּט וְהִנִּיחַ[91] הַבַּעַל חוֹלֶה אוֹ שֶׁהָיָה זָקֵן[92] - נוֹתְנוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם[93]. אֲבָל אִם הִנִּיחוֹ גוֹסֵס[94], שֶׁרֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה, וַאַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה סְפֵק גְּרוּשִׁין, שֶׁאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[95]. וְכֵן עִיר שֶׁהִקִּיפָהּ הַחַיִל וְהִיא בַּמָּצוֹר, וּסְפִינָה הַמִּטְרֶפֶת[96] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לְדִוּן[97] - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת חַיִּים. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶן בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ וְתִהְיֶה בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת[98].

91) השליח. 92) ואפילו הגיע לגבורות (שמונים שנה). 93) ואין חוששים שמא מת ובטלה שליחותו, אלא העמד השולח בחזקת חיים. 94) חולה סמוך למיתתו הנאבק עם המות. ופירושו בלשון פרסית קרב ומלחמה, ובפירוש המשנה לרבינו (ערכין א, ג) אומר: גוסס ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה. והרמ"א באהע"ז סי' קכא ס"ז, מפרש: "תרגום "על צד תאמנה" (ישעיה ס, ד): "על גססין", כלומר על חזה שלהן . . . שהקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה". וראה ב'תוספות יום־טוב' לערכין שם: "מלשון מגיסה בקדירה, שהליחה מתהפכת בגרונו, כמו המגיס בקדירה". 95) ושמא כבר מת, ואע"פ

שבין כך ובין כך היא מותרת להנשא, או מחמת הגט או מחמת מיתת הבעל, חשוב לנו לדעת לענין יבום, שאם היא מגורשת אינה זקוקה ליבום, ואם אלמנה היא הרי זקוקה ליבום, ומספק חולצת ואינה מתייבמת. וכן להנשא לכהן אסורה שמא גרושה היא (גיטין כח, ובמגיד־משנה). 96) נשלכה בין הגלים בסער, ועדיין לא טבעה. 97) בדיני נפשות, אפילו בערכאות של גויים. 98) שם כח, ב.

1 **כט. אֲבָל עִיר שֶׁכְּבָשָׁהּ הַגַּיִס וְהָבְקִעָה, וּסְפִינָה**
2 **שֶׁאָבְדָה[99] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לֵהָרֵג מִבֵּית דִּין שֶׁל**
3 **עַכּוּ"ם[100], וּמִי שֶׁגֵּרְרַתּוּ חַיָּה אוֹ שְׁטָפוֹ נָהָר אוֹ נָפְלָה**
4 **עָלָיו מַפֹּלֶת[101] - נוֹתְנִים עֲלֵיהֶם חֲמְרֵי חַיִּים וְחֲמְרֵי**
5 **מֵתִים[102]. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶם בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - אֵינוֹ**
6 **נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ[103]. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק**
7 **מְגֹרֶשֶׁת[104]. וְאִם נוֹדַע שֶׁמֵּת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט**
8 **לְיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט[105].**

99) טבעה, ורבינו בפרושו למשנה (גיטין ג, ד) אומר: "מטרפת - שסוער עליה הים ורוצה לשברה, והמלחים אינם יכולים להנהיגה כפי רצונם . . . אבל העצים והכלים נשארו. והספינה שאבדה - כשנשברו הכלים והעצים שלה ונאבד הכל, ונשארה הספינה על פני המים להנהגת המים ולא נשאר עוגן ולא משוטות". 100) שמא קיבל שוחד, ונשאר הנידון חי (גיטין, שם). 101) התמוטטות קיר או תל וכיוצא בזה. כל אלו השלשה, מנויים ב"ירושלמי" גיטין פ"ג, ה"ד. 102) בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה (חומרי מתים), ובת כהן לישראל לא תאכל בתרומה אביה (חומרי חיים), כמפורש במשנה (גיטין ג, ד). ולא גילה לנו רבינו דין היוצא ליהרג מבית־דין של ישראל, שאמרו בגיטין כט, א. כיון שיצא ליהרג הורגים אותו, ואין חוששים שמא מצאו לו זכות והחזירו אותו, אולם בהל' תרומות פ"ט ה"ב, כותב רבינו: "והיוצא ליהרג מבתי דיני גויים . . . נותנים לו חומרי מתים וחומרי חיים . . . אבל מי שנגמר דינו בבית־דין והניחוהו בבית הסקילה ליהרג, הרי זה בחזקת מת ולא תאכל אשתו". נראה מדבריו, שגמר דין בלבד אינו מספיק להחזיקו כמת, שמא למדו עליו זכות בהיותו בדרך והחזירוהו ופטרוהו, אולם משהניחוהו בבית הסקילה, דבר רחוק הוא שימצא מי שילמד עליו זכות, כביאור ה'כסף משנה' שם. והשווה הל' ערכין פ"א, הי"ג. 103) שלא להחזיקה כגרושה על הספק, ובמקום יבום (שבעלה מת בלא בנים והניח אח), שמא תקל לעצמה ותינשא לאחרים בלא חליצה. אבל שלא במקום יבום, ורוצה להנשא לישראל - אין כאן שום חשש, שממה־נפשך מותרת להנשא, או בתורת גרושה או בתורת אלמנה, ואפילו במקום יבום אם תשבע קודם קבלת הגט שלא תינשא לאחרים בלא חליצה - נותן לה גיטה ולא תשאר עגונה כל ימיה ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קמא, קו, וב'נודע ביהודה' תנינא אהע"ז סי' קלד). 104) ובמקום יבום, חולצת ואינה מתייבמת. 105) שאין גט לאחר מיתה (גיטין יג.) ומתייבמת, ושלא במקום יבום מותרת אפילו לכהן.

9 **ל. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב**
10 **בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ וּבְכָל תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[106] עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט**
11 **לְיָדָהּ[107] אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה.**

106) כגון רפואתה או פדיונה, המנויים לעיל הל' אישות פי"ב, ה"ב. 107) שאפילו בספק מגורשת יש לה מזונות מבעלה, כמבואר בכתובות צז, ב. ולעיל הל' אישות פי"ח, הכ"ה. קל־וחומר בזו שלא הגיע גט לידה כלל. וכ"ה ברי"ף גיטין פרק ב, בסוגיא דנכתב ביום ונחתם בלילה: "וקיימא־לן שלא פקע פדיונה ממנו עד שיגיע גט לידה" ('אור שמח').

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ב'־ח' תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון ב' תשרי ה'תשפ"א

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) איזה מקום חייב בבניין בית הכנסת; סדר בניינו; קדושת בית הכנסת ואיך נוהגים בכבודו אם מותר לסתור בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו; מה בין בית כנסת של כפרים לשל כרכים.

12 **א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין**
13 **לוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה[2], וּמָקוֹם**
14 **זֶה נִקְרָא בֵּית־הַכְּנֶסֶת. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה**
15 **לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַכְּנֶסֶת[3], וְלִקְנוֹת לָהֶם סֵפֶר־תּוֹרָה,**
16 **נְבִיאִים וּכְתוּבִים[4].**

2) כי אין תפילה בציבור פחות מעשרה, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין דף לט עמוד א): "כל בֵּי (בין) עשרה השכינה שורה". 3) (תוספתא בבא מציעא פרק י"א). 4) (שם) כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרוא מן הציבור (לשון רבינו בהלכות שכנים פרק ו, הלכה א). ודווקא בימיהם שלא הותר לכתוב אלא תורה נביאים וכתובים בלבד, אבל בימינו מחוייבים לקנות גם ספרי התלמוד ללמד בהם לקטנים ולגדולים (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף א).

17 **ב. כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ אֶלָּא**
18 **בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹאשׁ הֲמוּיוֹת תִּקְרָא".**

וּמַגְבִּיהִין[6] אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּהֵא גְבוֹהָה מִכָּל חַצְרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ". וְאֵין פּוֹתְחִין פִּתְחֵי הַכְּנֶסֶת אֶלָּא בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה"[7]. וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל, שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה. וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ[8] שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵיהֶם אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיַּעַמְדוּ לַתְּפִלָּה.

5) (תוספתא, מגילה פרק ג). 6) שבונים אותו בניין גבוה (שבת יא). ראה (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף קטן ב). 7) שהיה המשכן פתוח למזרח (תוספתא פרק ג דמגילה). והטעם: כדי שיהיו משתחווים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב. ודווקא בימיהם שהיו מתפללים למערב, אבל יושבי ארצות המערב שהם מתפללים לצד ארץ ישראל שהיא במזרח - אין עושים הפתח אלא במערב, כדי שיהיו משתחווים נגד ההיכל העומד במזרח בית הכנסת (טור סימן ק"נ). 8) שאם מתפללים למזרח בונים אותו בצד מזרח, כמו שביארנו.

ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת[9], כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, אוֹ מִי אֲשֶׁר אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין[10], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַתֵּבָה שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ סֵפֶר־תּוֹרָה[11], מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע[12], וַאֲחוֹרֵי הַתֵּבָה כְּלַפֵּי הַהֵיכָל וּפָנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם.

9) (סוכה דף נא עמוד ב) וכן בירושלמי (שם, פרק ה, הלכה א). 10) דברי מוסר ותוכחה הכובשים את ליבו של האדם ומכניעים אותו. 11) מנהגם היה להעמיד תיבה ובה ספר תורה (נוסף על ספרי תורה שמונחים בהיכל), כדי שיהא מוכן להעלותו משם לבימה לקריאת התורה; וגם שיהא מוכן ליחידים לקרוא בו "שניים מקרא ואחד תרגום", שמצוה בספר תורה יותר משאר החומשים, ולא יצטרך העם לטרוח ולהוציא ספר־תורה מן ההיכל (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם סימן קנ"ז). 12) בין צפון לדרום. וסמוך להיכל הייתה עומדת, ולפניה היה השליח־ציבור עומד ומתפלל, כמו שמבואר בסמוך (רדב"ז שם).

ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין וּפְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הַהֵיכָל[13]; וְכָל הָעָם יוֹשְׁבִין שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה, וּפְנֵי הַשּׁוּרָה לַאֲחוֹרֵי הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵי כָל הָעָם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ[14] וּכְלַפֵּי הַזְּקֵנִים וּכְלַפֵּי הַתֵּבָה. וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ־צִבּוּר עוֹמֵד לִתְפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה[15], וּפָנָיו לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ כִּשְׁאָר הָעָם.

13) (תוספתא מגילה פרק ג). והרמ"א בהגהותיו (אורח חיים סימן ק"נ סעיף ה) העתיק את כל הלכה זו, והשמיט המלים "ואחוריהם כלפי ההיכל" בהתאם למנהגנו היום שרק צידיהם מכוונים כלפי ההיכל, ולא אחוריהם. 14) הוא ההיכל. 15) ולא היה מתפלל על הבימה, משום שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהילים פרק קל, פסוק א), מכאן שאל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל (ברכות דף י עמוד ב). וזהו הטעם בלשון רבותינו: "יורד לפני התיבה" (ראש השנה דף לב עמוד א ועוד), שהיה הקורא בתורה יורד מעל הבימה לעבור לפני התיבה להתפלל.

ה. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת[16], נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, וּמְכַבְּדִים[17] אוֹתָן וּמַרְבִּיצִין[18] אוֹתָן. וְנוֹהֲגִין כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבְמַעֲרָב[19] וּבְשִׁנְעָר[20] וּבְאֶרֶץ הַצְּבִי[21] לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׂיּוֹת[22] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, וּלְהַצִּיעַ בְּקַרְקָעָן מַחְצְלָאוֹת[23] כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם. וּבְעָרֵי אֱדוֹם[24] יוֹשְׁבִין בָּהּ עַל הַכִּסְאוֹת.

16) שלומדים בהם תורה ברבים. 17) מטאטאים אותם, ורבינו יעקב בן רבי יקר היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש (ספר חסידים סימן קכ"ח). 18) אחרי הכיבוד מזלפים אותם במים כדי להרביץ ולהשכיב את האבק, מגילה דף כח עמוד ב וברש"י שם. 19) הארצות שמעבר לים התיכון מערבה. 20) היא ארץ בבל. 21) היא ארץ ישראל, מלשון הכתוב: נחלת צבי צבאות גויים (ירמיה פרק ג, פסוק יט; וכן בדניאל פרק ח, פסוק ט). צבי - חמדה וחפץ. 22) מנורות, משום כבוד, כלשון הכתוב: על כן באורים כבדו ה' (ישעיה פרק כד, פסוק טו), וכן שנינו במשנה (תרומות פרק י"א, משנה י). 23) שטיחים עשויים קש, או קנים דקים. 24) בארצות הנוצרים.

ו. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת־רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְּטֵלָה; וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין[25] בָּהֶן, וְאֵין נֵאוֹתִין[26] בָּהֶן, וְאֵין מְטַיְּלִין[27] בָּהֶן; וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה[28] וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[29] בָּהֶן מִדַּחַק[30].

25) (מגילה דף כח עמוד א). 26) אין מתקשטין בהם כפירוש רש"י שם; וכן אמרו (יומא דף יא עמוד א): "מאי ניאותות - מתקשטות". נאות - קבלת הנאה, מלשון: אך בזאת נאות לכם (בראשית פרק לד, פסוק טו). 27) שאם יש לאדם קוצר רוח אל ייכנס לתוכם לטייל כדי להרחיב את ליבו שאין נכנסין שם אלא או להתפלל, או לקרות בתורה (כסף משנה). 28) להיות למחסה מחום השמש. 29) (מגילה דף כח עמוד ב). למה נקרא בית המדרש "בֵּי רבנן? - "ביתא דרבנן" לפי שביתם הוא לכל דבר. 30) אבל שלא מדוחק, לא, כפי שמסופר שם: רבינא ורב אדא היו עומדים ושואלים דבר הלכה מפי רבא, ירד גשם עז ונכנסו לבית הכנסת. אמרו: נכנסנו לבית הכנסת לא להתגונן מפני הגשם אלא משום שדבר הלכה דורש דיעה צלולה ומיושבת, כלומר: אלמלא היינו עוסקים בהלכה הדורשת דיעה צלולה לא היינו נכנסים לבית הכנסת מפני הגשם בלבד (כסף משנה). ולצורך מצוה מותר לאכול בבית הכנסת, כמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק א, הלכה א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה (בדיקת חמץ בערב פסח) שכן מכניסים לשם (חמץ) בראשי חדשים", שהיו סועדים שם סעודת מצוה בעיבור החודש, ומה גם לצורך בית הכנסת עצמו וודאי שמותר לישון. ומכאן התירו

לישון בבית הכנסת בליל יום הכיפורים כדי לשמור הנרות ("הגהות מיימוניות").

ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן, אֶלָּא הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים[31], כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חַכְמֵי אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן[32].

31) (מגילה שם). 32) בין שהגדול בעצמו נפטר, בין שמת אחד ממשפחתו והגדול עומד להספידו שבגללו מתקבצים העם (שם; ראש השנה דף כה עמוד א) "אותו היום מתה אימו של בן זזא והספידה רבן גמליאל הספד גדול, לא מפני שראוייה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החודש כי בראש חודש אין מספידין" - הרי שבאו כולם לכבודו של המספיד, אף שהנפטר לא היה ראוי לכך (מעשה רוקח).

ח. הָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְתָחִין - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפְּנְדַּרְיָא[33], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה וְיֵצֵא בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ, שֶׁאָסוּר לִכָּנֵס בָּהֶן אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה[34].

33) שביל המקצר את הדרך, בלשון רומית. ורבותינו (מגילה דף כט עמוד א) דרשוה בדרך נוטריקון: "אדמקיפנא אדרי איעול בהא, - בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. 34) שלא יזלזל במוראו, והכתוב אומר: ומקדשי תיראו (ויקרא פרק יט פסוק ל) וכל בית כנסת מעין מקדש הוא, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (מגילה דף כט עמוד א) על הפסוק: ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל פרק יא, פסוק טז) - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

ט. מִי שֶׁצָּרִיךְ לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לִקְרוֹת תִּינוֹק אוֹ חֲבֵרוֹ, יִכָּנֵס וְיִקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה[35], וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֲפָצָיו בִּלְבָד. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ - יֹאמַר לְתִינוֹק מִן הַתִּינוֹקוֹת: קְרָא לִי הַפָּסוּק שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בוֹ; אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְאַחַר־כָּךְ יֵצֵא[36], שֶׁהַיְּשִׁיבָה שָׁם מֵעִסְקֵי הַמִּצְוֹת הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ" וְגוֹ'.

35) דבר הלכה. 36) (מגילה דף כח עמוד ב).

י. מִי שֶׁנִּכְנַס לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לִקְרוֹת, מֻתָּר לוֹ לָצֵאת בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדֶּרֶךְ[37]. וּמֻתָּר לְאָדָם לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּמַקְלוֹ, בְּמִנְעָלוֹ וּבַאֲפַנְדָּתוֹ[38] וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו[39]. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֹק, יָרֹק בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת[40].

37) (שם, דף כט עמוד א) וסמכוהו על הפסוק (יחזקאל פרק מו, פסוק ט): ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב. ודווקא שנכנס מתחילה שלא על מנת לעשותו קפנדריא; אבל אם מתחילה נכנס כדי לעשותו קפנדריא אין התפילה או הקריאה מועילות בזה, ואף על פי שכדי לקרוא לחבירו מותר להיכנס לבית הכנסת בתנאי שיקרא בו מעט כמבואר בהלכה ט', אבל לעשותו קפנדריא אין זה מועיל. וזוהי הסיבה שאיחר רבינו לכתוב הלכה זו, ולא סמכה אחרי הלכה ח' אף על פי שלכאורה שם מקומה - כי כיוון בזה לומר: שאין שום היתר מועיל להיכנס לבית הכנסת מתחילה על מנת לעשותו קפנדריא (אור שמח). 38) מפורש לעיל פרק ה הלכה ה. 39) (ברכות דף סג עמוד א). בית הכנסת כביתו: מה ביתו אין אדם מקפיד בכל אלה חוץ מקפנדריא - אף בית הכנסת כן. 40) ובלבד שישפשפנו ברגליו, כמבואר בירושלמי ברכות (פרק ג, הלכה ה), או שיהיה שם גמי שאין הרוק נראה בתוכו (שולחן ערוך אורח חיים סימן קנא), אבל אם הרוק נראה - אסור, כמו שאמרו בירושלמי שם: "הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו".

יא. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ - בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם" - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין[41]. וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד בְּיִשּׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֶן בְּחָרְבָּנָם, חוּץ מִכִּבּוּד וְרִבּוּץ, שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן וְאֵין מַרְבִּיצִין אוֹתָן. עָלוּ בָהֶן עֲשָׂבִים - תּוֹלְשִׁין אוֹתָם וּמַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן[42], כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָן הָעָם וְתֵעוֹר רוּחָם[43] וְיִבְנוּם.

41) (מגילה פרק ג, משנה ג) כי לא אמר הכתוב: ואת מקדשיכם אשומם - אלא הקדים "שממה" ל"קדושה" לומר לך: אף על פי ששמם - בקדושתו הוא עומד (מפירוש ה"תוספות יום טוב", שם). 42) (מגילה דף כח עמוד ב). 43) מחמת עגמת נפש (שם).

יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר; אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר וְאַחַר־כָּךְ סוֹתְרִין אֶת זֶה; שֶׁמָּא יֵאָרַע לָהֶם אֹנֶס וְלֹא יִבְנוּ[44]. אֲפִלּוּ כֹּתֶל אֶחָד מִמֶּנּוּ, בּוֹנֶה הֶחָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְאַחַר־כָּךְ סוֹתֵר הַיָּשָׁן.

44) (בבא בתרא דף ג עמוד ב).

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו, אוֹ שֶׁלֹּא נָטוּ כְתָלָיו לִפֹּל; אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו אוֹ שֶׁנָּטוּ כְתָלָיו לִפֹּל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמַתְחִילִין לִבְנוֹת בִּמְהֵרָה[46] בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשָּׁעָה וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.

45) שאין סותרים טרם שבונים. 46) (שם) "רב אשי ראה בקיעים בבית הכנסת שבעירו (מתא מחסיא) סתרו והכניס מיטתו שם - מחשש שמא יתעצל בבניינו, והואיל והחמה והגשמים יצערוהו יזדרז בבניינו - ולא הוציאה עד שגמר כל הבניין לרבות המרזבים".

יד. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת[47] בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[48]; אֲבָל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת; שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין

בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[49]. וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית־הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה[50]; מָכְרוּ תֵּבָה - יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְּפָחוֹת[51] אוֹ תִּיק לְסֵפֶר־תּוֹרָה; מָכְרוּ מִטְּפָחוֹת אוֹ תִּיק - לוֹקְחִים בְּדָמָיו חֻמָּשִׁים[52]; מָכְרוּ חֻמָּשִׁין - לוֹקְחִין בְּדָמָיו סֵפֶר־תּוֹרָה; אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר־תּוֹרָה[53], אֵין לוֹקְחִין בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר־תּוֹרָה אַחֵר[54], שֶׁאֵין שָׁם קְדֻשָּׁה לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה; וְכֵן בְּמוֹתָרֶיהָ[55].

47) המיוחד לתפילה בלבד. 48) המיוחד ללימוד תורה ברבים (מגילה דף כז עמוד א). 49) תוספתא, (מובאת ברש"י למגילה דף כו עמוד א): ויקם משה את המשכן (שמות פרק מ, פסוק יח) בצלאל עשהו, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו - מכאן שמעלין בקודש, ואין מורידין - שנאמר (שם): ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת קרשיו ואדניו, מפני שאין מורידין (מנחות דף צט עמוד א). 50) מבואר לעיל (הלכה ג). 51) מעילים. 52) גליונות קלף שכתוב בהם חומש אחד מחמשת חומשי תורה, ואין קדושתם חמורה כקדושת ספר תורה שכל חמישה חומשי תורה כתובים בו. 53) על תנאי היתר מכירת ספר תורה, ראה לקמן הלכות ספר תורה (פרק י, הלכה ב). 54) (מגילה דף כו עמוד א). 55) גירסת דפוס רומי - "במותריהם" ובדפוסים אחרים: כפי שאצלנו. אם מכרו חומשים וקנו ממקצת הדמים ספר תורה, אל יקנו ממותר הכסף דבר שקדושתו פחותה (שם).

טו. וְכֵן אִם גָּבוּ הָעָם מָעוֹת לִבְנוֹת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, אוֹ לִקְנוֹת תֵּבָה אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, וְרָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל מַה שֶּׁגָּבוּ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן, אֶלָּא מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה[56]. אֲבָל אִם עָשׂוּ מַה שֶּׁגָּבוּ וְהוֹתִירוּ - מְשַׁנִּין הַמּוֹתָר לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצוּ[57]. וְכָל כְּלֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת[58] - כְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. פָּרֹכֶת[59] שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִים בּוֹ הַסְּפָרִים - כְּמִטְּפְחוֹת הַסְּפָרִים; וְאִם הִתְּנוּ עֲלֵיהֶם[60], הֲרֵי הֵן כְּפִי הַתְּנַאי[61].

56) (מגילה דף כז עמוד א) ולא מפני שיש קדושה במעות הללו, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה; אלא מחמת נדר שנדר הציבור לבנות בית הכנסת על ידי הנתינה הזאת - מוטל עליו לקיימו, כדין כל נודר נדר לדבר שבקדושה. ואמנם אם רצו להוציא את המעות הללו לצורך מצוה אחרת, ויקיימו את נדרם להקים בית הכנסת אחר, הרשות בידם, כי אין שום קדושה בגוף המעות (ט"ז לאורח חיים סימן קנג סעיף קטן ב). 57) שהרי קיימו מה שקיבלו עליהם, והמעות כשלעצמן אין בהם כל קדושה. 58) כגון הבימה שעולים עליה לקריאת התורה וכיוצא בזה (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א). וראה לקמן הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ד. 59) (מגילה דף כו עמוד ב) מפני שלפעמים פורסים אותה תחת ספר תורה, לפיכך קדושתה כקדושת מעילי הספרים. 60) מתחילה כשייחדום לספר תורה התנו שיהו מותרים להשתמש בהם תשמישי חול. 61) ומותר להשתמש בהם כרצונם (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א).

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת? בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים[62], שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבַדָּם, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּם לְמָכְרוֹ, מֻתָּרִין; אֲבָל בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין[63] - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה, שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה, נַעֲשָׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם[64].

62) שאין אנשים ממקומות אחרים רגילים לבוא שם. 63) עיר גדולה, "עיר ואם בישראל" (שמואל־ב פרק כ, פסוק יט) מתרגם יונתן: כרך רב. 64) (מגילה דף כו עמוד א) שאין בני הכרך הבעלים המיוחדים של בית כנסת זה, כי כל ישראל בעליו הם, ואפילו בידוע שלא סייעו אנשים מחוץ לעיר בהוצאות בניינו, בכל זאת הואיל ועל דעת מתפללי כל אנשי העולם נעשה שיבואו בו הרי קדושתו חמורה, ואין רשות לאנשי העיר למכרו (תוספות למגילה דף כו עמוד א, והרא"ש שם).

יז. בְּנֵי הַכְּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן אוֹ לִבְנוֹת בְּדָמָיו בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ לִקְנוֹת בְּדָמָיו תֵּבָה אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ, לֹא מֶרְחָץ, וְלֹא בֵּרְסְקִי, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ אֶת הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה, וְלֹא בֵּית הַמָּיִם[65]; וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי[66] הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר[67] בִּשְׁעַת מְכִירָה, שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - מֻתָּר[68].

65) לכביסה; או למי רגליים (מגילה דף כו עמוד ב), כי אף על פי שקדושת בית הכנסת פקעה וחלה על הדמים - אין מזלזלים בו כל כך. רמז לזה דברי הכתוב (דברי הימים־ב פרק ח פסוק יא): כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קודש המה אשר באה אליהם ארון ה' - והרי כבר עלה משם הארון והוכנס לבית קודש הקדשים, ובכל זאת לא נתנה שלמה לשבת שם מחמת קדושת הבית הקודמת (אור שמח). 66) נכבדי העיר העוסקים בצרכיה על דעת הציבור. 67) אם פירסמו את המכירה - הרי זה נידון כמעמד אנשי העיר, אף שלא נכחו בה (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף ז). 68) (מגילה דף כו עמוד א) וכגירסת רבינו בגמרא שם: אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי מותר. והראב"ד חולק וסובר: שאין לדמות שטיחת פירות לארבעת הדברים הללו שהם מגונים ביותר, ולדבריו אין להשתמש בו לדברים אלו בכל מעמד מכירה שהוא (טורי אבן, בכוונת השגת הראב"ד).

יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר[69] בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר עַל מוֹתַר הַדָּמִים שֶׁיִּהְיוּ חֵלִין - הֲרֵי הֵן חֵלִין. וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים וּבוֹנִין מֵהֶן בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ שֶׁיִּקְנוּ מֵהֶם תֵּבָה אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק אוֹ חֻמָּשִׁין אוֹ

סֵפֶר־תּוֹרָה - הַשְּׁאָר יִהְא חֵלִין כְּמוֹ שֶׁהִתְּנוּ, וְיַעֲשׂוּ בָהֶן מַה שֶּׁיִּרְצוּ[70].

69) בשעת מכירת בית הכנסת. מתבאר בסמוך בדברי רבינו. 70) אפילו תשמישי חול (מגילה דף כז עמוד א).

יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר[71] אוֹ רֻבָּם אָדָם אֶחָד[72] - כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְהוּא מוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה, וַיַּתְנֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה[73].

71) אפילו כרך גדול (כדעת המער"ק). 72) שהוא יהיה המפקח על עסקי בית הכנסת ויעשה בו מה שירצה. 73) ירושלמי מגילה (פרק ג, הלכה ב) וכן בבבלי (מגילה דף כו עמוד א) "אמר רב אשי בית הכנסת של 'מתא מחסיא' אף על פי שמכל העולם באים אליו להתפלל, כיוון שנתנו את הכסף לבניינו על דעתי, שאעשה בו כרצוני - הרשות בידי למכרו אם ארצה".

כ. כֹּשֶׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶם לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת, כָּךְ נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם לַצִּבּוּר הֲנָיָה בְּמַתָּנָה זוֹ, לֹא נְתָנוּהוּ[74]. אֲבָל לֹא מַשְׁכִּירִין אוֹתוֹ וְלֹא מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ[75]. וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר וּלְהַחֲלִיף וְלָתֵת בְּמַתָּנָה הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהֶעָפָר שֶׁלָּהֶן; אֲבָל לְהַלְווֹתָן אָסוּר, שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה[76] מֵהֶן אֶלָּא בְּדָמִים, אוֹ בַּהֲנָיָה, שֶׁהִיא כְּדָמִים.

74) והרי היא כמכירה (מגילה דף כו עמוד ב). 75) (שם) שמאחר שנשאר בקדושתו, איך ישתמש בו הלוקח לצרכיו החילוניים? מה שאין כן במכירה גמורה שאז פקעה הקדושה מבית הכנסת וחלה על דמיו. ודווקא בדרך שמורידים אותו מקדושתו, אבל להשאיל ספר תורה לקרוא בה אפילו משל רבים ליחיד - מותר (רמ"א אורח חיים סימן קנג סעיף יא). 76) מסתלקת (מגילה שם).

כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר[77], אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין בּוֹ בַּתַּעֲנִיּוֹת[78] וּבַמַּעֲמָדוֹת[79], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ רַב וְאֵין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת מְכִילִין אוֹתָן - אֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי וְלֹא נִקְבַּע לִתְפִלָּה[80]. וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת שֶׁהָעָם מִתְקַבְּצִין בָּהֶם לִתְפִלָּה - אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָם לִתְפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עֲרַאי מִתְפַּלְּלִים בָּהֶם, כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

77) כיכר עירונית רחבה ופנוייה. 78) ציבור (תענית פרק ב, משנה א). 79) כל ישראל לעריהם (בארץ ישראל) נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות, מעמד לשבוע, השולחים את שליחיהם הממונים לעמוד על קרבן תמיד בירושלים, והם הנקראים: "אנשי מעמד", וכשהגיע שבוע של אותו מעמד, היו אנשי המעמד הנמצאים בירושלים בקביעות נכנסים למקדש לעמוד על קרבנם. והרחוקים מירושלים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם ומתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועמידתם זו לתפילה ולבקשה נקרא: "מעמד" (הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ה). וייתכן שבית הכנסת שלהם היה ברחובה של עיר, אלא מתוך שלא היו מתכנסים שם אלא פעם אחת לחצי שנה אין בו קדושה, כי לא היה בית תפילה קבוע (רש"י למגילה דף כו עמוד א). וראה במשנה (תענית פרק ד, משנה א). 80) (מגילה דף כו עמוד א).

יום שני ג' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר[1]

1) קריאת התורה בחול ובשבת מי תיקנה; אם מותר לקורא לדלג מעניין לעניין, איך יתנהג המתורגמן המתרגם את קריאת התורה; המפטיר בנביא ודינו; סדר העולים לקרוא בתורה; אם מותר לקרוא בחומשים בבית הכנסת; הגולל ספר תורה איך יתנהג.

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה[2]. וְעֶזְרָא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת[3]. וְגַם הוּא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם[4], וְלֹא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים[5].

2) בבא־קמא פב. שנאמר: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב) "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה... כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה - נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קוראים בשבת, ומפסקים באחד בשבת וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי... כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה". וסובר רבינו, שודאי לא עשו נביאי הדור ההוא בלי הסכמת משה רבינו שהוא גדול הנביאים, וכל נביאי דורו חברי בית דינו הם, לפיכך ראוי לייחס תקנה זו למשה רבינו (כסף־משנה). אולם בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) נאמר בפירוש: "משה התקין את ישראל שיהו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". וכן במסכת סופרים (פ"י, ה"א). וקבעו לקרוא בשני וחמישי, משום שהם ימי רחמים ורצון ('תוספות' לבבא־קמא פב.). וראה לעיל (פ"ט, ה"ה בביאורנו אות יא). 3) שם. יושבי חנויות כל ימות חול עוסקים בסחורה ואין קוראים בשני וחמישי, תיקנו בגללם קריאה יתירה בשבת (רש"י שם). וב'ערוך' פירש: קרנות - זויות, יושבי קרנות - אנשים שאינם רגילים לבוא לבית־המדרש אלא יושבים בקרנות העיר ועוסקים בדברי שיחה ובטילה. ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט, יג) מתורגם: ימללון עלי יתבי תרעא בית קרנתא. 4) כי משה רבינו לא תיקן אלא שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים ולא יותר או שלשה אנשים שלשה פסוקים (בבא־קמא, שם). 5) כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה מסיני (מגילה כא:). ובכת"י התימנים, הנוסח: פיסוקים.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר: בַּשַּׁבָּתוֹת, וּבַמּוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים, וּבַתַּעֲנִיּוֹת,

וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וּבְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ. וְאֵין מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[6] וְתִשְׁעָה בְּאָב[7] בִּלְבָד.

6) מגילה, שם. כי ימי החול הם ימי מלאכה וקשה להכביד על הציבור להאריך הרבה בקריאה. וכן בשבת במנחה אין אנו מפטירים, מפני שכבר סמוך לחשכה שהרי כל היום לפני המנחה רגילים היו לדרוש (מפירוש רש"י, שם). ובכת"י התימנים, הנוסח: וביום הכיפורים ובתשעה באב, וראה כס"מ. 7) (שם לא, ע"ב). וראה לקמן (פי"ג, הי"ח). וגם בתשעה באב אע"פ שמצד הדין מותר במלאכה - אבל כבר נהגו לא לעשות בו מלאכה עד חצות היום, ואמרו (תענית ל:): "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם - לפיכך אפשר להפטיר בו ללא הכבדה על הציבור.

ג. אֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה בִּצִּבּוּר בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[8] אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים[9], בְּנֵי־חוֹרִין[10]. וְאֵין קוֹרִין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים[11]; 'וַיְדַבֵּר' עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[12]. וְלֹא יִהְיוּ הַקּוֹרִין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[13]. וְאֵין מַתְחִילִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[14], וְאֵין מְשַׁיְּרִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[15], וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[16].

8) כי אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, כמבואר לעיל (פ"ח, ה"ד). 9) פרט לקטנים שהם פחותים משלש עשרה שנה. 10) פרט לעבדים כנענים, וכן אמרו: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, שחרר עבדו והשלימו לעשרה (ברכות מז:). 11) מגילה כא, ע"ב: "כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני". לבד בפורים שקוראים רק תשעה פסוקים: מן "ויבא עמלך" (שמות יז, ח) עד סוף הפרשה ('הגהות מיימוניות' בשם הסמ"ג). 12) "וידבר ה' אל משה לאמור" מצטרף למנין עשרה פסוקים, אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום (מלשון רש"י מגילה כא:). 13) כנגד כהנים לוים וישראלים (שם). 14) שם כב, ע"א: הקורא בתורה והגיע לפרשה חדשה, אינו פוסק בה עד שיקרא ממנה שלשה פסוקים, גזירה משום הנכנסים, שלא נכחו בקריאת הפרשה הקודמת, ואם יפסיק הקורא בסוף שני הפסוקים הראשונים יחשבו שלא קרא זה אלא שני פסוקים בלבד, והרי אין קוראים פחות משלשה פסוקים. 15) מי שקרא והגיע לסוף פרשה, אל יפסיק קריאתו לפני שני הפסוקים האחרונים של הפרשה, גזירה משום היוצאים מבית הכנסת, שיסברו שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים האחרונים בלבד (שם). 16) שם כד, ע"א. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואפילו פרשה שלמה, אם אין בה אלא שני פסוקים, כגון: וביום השבת (במדבר כח, ט-י), אינו קוראה בפני עצמה.

ד. שְׁלֹשָׁה שֶׁקָּרְאוּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִים - שְׁנַיִם קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד אַרְבָּעָה; וּבֵין שֶׁהָיָה הַקּוֹרֵא אַרְבָּעָה רִאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן אוֹ אֶמְצָעִי, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[17].

17) אין אנו מקפידים לומר דוקא האחרון יקרא ארבעה פסוקים משום "מעלין בקודש ואין מורידין", אלא כל אחד מהם הרשות בידו לקרותם (שם, כא:).

ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקּוֹרִין פּוֹתֵחַ סֵפֶר־תּוֹרָה וּמַבִּיט לַמָּקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בוֹ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרְכוּ[18] אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד"[19], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[20], וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא עַד שֶׁיַּשְׁלִים לִקְרוֹת, וְגוֹלֵל הַסֵּפֶר וּמְבָרֵךְ[21]: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ[22] תּוֹרַת אֱמֶת[23], וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע[24] בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[25].

18) ואינו חייב לגלול את הספר טרם שיברך, אלא עם פתיחתו הוא מברך (שם לב.). ובירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז) סמכוה על הפסוק: וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' וגו' (נחמיה ח, ה-ו) - משמע: שבירך מיד אחר פתיחתו. 19) וחוזר ואומר: ברוך ה' המבורך וגו' כדי לכלול את עצמו בין המברכים, כמו שאמרו (ברכות מט:): לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ואף־על־פי שלא פירשו רבינו, סמך על דבריו לקמן הל' ברכות (פ"ה, ה"ב) ('מעשה רוקח'). 20) ברכות כא, ע"א: "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה? - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". אמר משה לישראל: אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן (ע"פ פירוש רש"י שם). וכבר ביארנו לעיל (פ"ז, ה"יד) שעניית אמן של הציבור עולה לו למניין מאה ברכות, ולפיכך ראוי לקורא לברך ברכות אלו בקול כדי שישמעו העם ויענו אחריו ('הגהות מיימוניות'). 21) ואינו מברך קודם שיגלול כדי שלא יאמרו העם "ברכות התורה כתובות בספר". ומכיון שאין טורח הציבור בגלילתו - שהרי בין כה וכה הוא גוללו בין עולה לעולה - תיקנו שיגלול לפני ברכתו, אבל בברכה ראשונה אינו גולל משום טורח הציבור, וכדברי רבינו מבואר במס' סופרים פי"ג, ה"ח (כסף־משנה). 22) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 23) היא התורה שבכתב. 24) היא התורה שבעל־פה שכתוב בה (קהלת יב, יא): דברי חכמים... וכמשמרות נטועים ('טור' או"ח סי' קלט). 25) ומנין לברכת התורה לאחריה? "קל־וחומר מברכת המזון: על חיי שעה מברכים - על חיי עולם הבא, לא כל־שכן" (ברכות מח:).

ו. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן'[26] מִפִּי הַצִּבּוּר. קָרָא וְטָעָה, אֲפִלּוּ בִּדְקְדּוּק אוֹת אַחַת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּקְרָאֶנָּה בִּדְקְדּוּק[27]. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁנַיִם בַּתּוֹרָה[28], אֶלָּא הָאֶחָד לְבַדּוֹ. קָרָא וְנִשְׁתַּתֵּק - יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, וְיַתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל הָרִאשׁוֹן[29] שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּמְבָרֵךְ בַּסּוֹף[30].

26) סוטה לט, ע"ב. אמן של ברכת התורה, כי רק אז ישמעו

את קריאת הקורא. 27) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "אע"פ שאמרו אין התרגום מעכב, טעה (בתרגום) מחזירים אותו". ואם בתרגום כך - בתורה עצמה לא כל־שכן ('הגהות מיימוניות'). וכן אמרו (סנהדרין צט.): "כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (חסרות ויתרות, כפירוש רש"י שם) - הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). 28) מגילה כא, ע"ב. כי כלל הוא: "אין שני קולות נשמעים כאחד" (ראש השנה כז.). ומכאן המנהג שהעולה לתורה אינו קורא עם המקריא אלא בלחש, כדי שלא להפריע לציבור בשמיעת הקריאה מפי המקריא (כסף־משנה). 29) ואינו מתחיל ממקום שפסק הראשון, שא"כ נמצא שהפסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם; שהרי הראשון נשתתק ולא בירך לאחריהם, והכתוב אומר (תהלים יט, ח): תורת ה' תמימה - שתהא כולה תמימה בברכותיה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ג). 30) ואינו מברך לפניה, שכבר בירך הראשון, ואע"פ שהראשון בירך בתחלתה והשני בסופה, אין בכך כלום, שאין הקפידא על העולים שיברכו אלא על הפסוקים שיתברכו לפניהם ולאחריהם. תדע: שמתחילה לא תיקנו אלא שראשון לקרואים מברך לפניה והאחרון מברך לאחריה, והאמצעיים לא בירכו כלום: אלא משום גזירה תיקנו החכמים שכולם יברכו, (ראה מגילה כא:). ובדבר שאינו מצוי, כגון זה שנשתתק שהוא מקרה בלתי שכיח - לא גזרו בו (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן מ"ז).

1 **ז. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת[31] עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ**
2 **גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר לִקְרוֹת; וַאֲפִלּוּ חַזָּן[32] הַכְּנֶסֶת אוֹ רֹאשׁ**
3 **הַכְּנֶסֶת[33] אֵינוֹ קוֹרֵא מֵעַצְמוֹ, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הַצִּבּוּר**
4 **אוֹ גָּדוֹל שֶׁבָּהֶם לִקְרוֹת[34]. וְצָרִיךְ אֶחָד לַעֲמֹד עִמּוֹ**
5 **בִּשְׁעַת קְרִיאָה, כְּדֶרֶךְ חַזָּן הָעוֹמֵד עִם הַקּוֹרְאִין[35].**

31) מנהגם היה שכל העולה לתורה היה קורא בעצמו לפני הציבור, וכיום שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ובדקדוקיה, אין הציבור יוצאים בקריאות אלו; ומפני שכל אחד בעיניו כיודע, ואם לא ירשוהו לקרוא יבוא להתקוטט עם הש"ץ - לפיכך תיקנו שאינו קורא אלא הש"ץ הבקי בקריאה. ומכל־מקום גם העולה קורא בנחת עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ('טור' או"ח סימן קמ"א). 32) ש"ץ. 33) מנהיג הציבור בביהכ"נ. ורש"י ביומא (סח:) מפרש: "ראש הכנסת - על פיו נחתכים צרכי הכנסת: מי מפטיר... מי עובר לפני התיבה". 34) תוספתא מגילה פ"ג: "שאין אדם מבזבז לו" שלא יהא נראה כאילו נוטל חלק לעצמו בשביל גדולתו. 35) כלומר: אפילו כשהחזן בעצמו קורא, אינו עומד לבדו לפני התורה, כי כשם שניתנה (התורה) ע"י סרסור, שנאמר (דברים ה, ה): אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה', כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סרסור (מקשר ומתווך), ירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

6 **ח. הַקּוֹרֵא, יֵשׁ־לוֹ[36] לְדַלֵּג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּעִנְיָן**
7 **אֶחָד, כְּגוֹן 'אַחֲרֵי מוֹת', וְ'אַךְ בְּעָשׂוֹר', שֶׁבְּפָרָשַׁת**
8 **'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים'[37]. וְהוּא[38], שֶׁלֹּא יִקְרָא עַל־פֶּה,**
9 **שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב אֲפִלּוּ תֵּבָה אֶחָת[39].**
10 **וְלֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַתֶּרְגְּמָן[40]**
11 **תַּרְגּוּם הַפָּסוּק[41].**

36) מותר לו. 37) שהיה הכהן הגדול קורא ביום הכיפורים בבית המקדש, כמפורש במס' יומא (פ"ז, מ"א) ושתיהן מדברות בענין יום הכיפורים, אחרי מות - ויקרא טז, א־לד; אך בעשור - שם, כג, כו־לב. ואנו נוהגים היום לדלג בקריאת "ויחל משה" בתענית ציבור. אבל בשני ענינים לא ידלג "לפי שדברי תורה הם אזהרות ועונשים ומצוות, וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשאדם יוצא מענין לענין אחר אינו נוח להתכונן" (מלשון רש"י יומא סט:). 38) ובלבד. 39) גיטין ס, ע"ב: "כתב לך את הדברים האלה" - דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאמרם על־פה. 40) ראה בסמוך הלכה י. 41) שאם ישהה יותר, נמצא הציבור יושב בטל ומצפה ואין זה כבוד הציבור (יומא סט:).

12 **ט. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר**
13 **אֲפִלּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה[42], אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹמְעִין וְשׁוֹתְקִין**
14 **וּמְשִׁימִין לִבָּם לְמַה שֶׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָזְנֵי**
15 **כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַכְּנֶסֶת**
16 **בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא[43]; וּמֻתָּר לָצֵאת בֵּין אִישׁ**
17 **לְאִישׁ[44]. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ**
18 **אֻמָּנוּתוֹ - מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה בְּשָׁעָה**
19 **שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה[45].**

42) סוטה לט, ע"א. 43) ברכות ח, ע"א: ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) - זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. 44) (שם). אבל לסַפֵּר, אפילו בין איש לאיש אסור (כסף־משנה). 45) שם: "רב ששת היה מחזיר פניו ולומד, אמר: הם בשלהם, ואנחנו בשלנו". ולדעת הרי"ף (ברכות שם) אם אין בביהכ"נ עשרה אנשים המבינים בתורה, חוץ ממנו - אסור לו לעסוק בתלמוד תורה ('הגהות מיימוניות').

20 **י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ, שֶׁיְּהֵא שָׁם תֶּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם לָעָם**
21 **מַה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ עִנְיַן**
22 **הַדְּבָרִים[46]. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד, וְשׁוֹתֵק**
23 **עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתֶּרְגְּמָן, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שֵׁנִי.**
24 **וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַמְתַרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק**
25 **אֶחָד[47].**

46) כי לא היו מבינים אלא ארמית בלבד, והתורגמן היה מתרגם דברי הקורא בארמית. שנאמר: ויקראו בספר בתורת אלהים מפרש... ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) "תורת אלהים" - זה מקרא; "מפרש" - זה תרגום, שהוא מפרש את המקרא (מגילה ג.). 47) כדי שלא יטעה התורגמן המתרגם על־פה (שם, פ"ד, מ"ד). וכיום אין אנו נוהגים לתרגם בעת קריאת התורה, כיון שאין העם מבין ארמית ואין תועלת בתרגום זה. ותרגום אחר אין בו אותה קדושה של תרגום אונקלוס שנתקן ברוח הקודש ('טור' או"ח קמה). וגם בימיהם לא היה התרגום מעכב, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

26 **יא. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן**

הַמְתַרְגֵּם, וְהַמְתַרְגֵּם לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא[48]. וְאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְתַרְגֵּם עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא[49]; וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת פָּסוּק אַחֵר עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַתַּרְגְּמָן. וְאֵין הַתַּרְגְּמָן נִשְׁעָן, לֹא לָעַמּוּד וְלֹא לַקּוֹרָה, אֶלָּא עוֹמֵד בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה[50]. וְלֹא יְתַרְגֵּם מִתּוֹךְ הַכְּתָב, אֶלָּא עַל־פֶּה[51]. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְסַיֵּעַ לַתַּרְגְּמָן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה[52]. וְהַקָּטָן מְתַרְגֵּם עַל־יְדֵי גָּדוֹל[53], וְאֵין כָּבוֹד לַגָּדוֹל שֶׁיְּתַרְגֵּם עַל־יְדֵי קָטָן. וְלֹא יִהְיוּ הַמְתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא וְאֶחָד מְתַרְגֵּם[54].

48) ברכות מה, ע"א. כדי שיחלקו כבוד זה לזה, ויתקבלו דבריהם באזני השומעים. וראה הל' תלמוד תורה (פ"ד, ה"ג) ובביאורנו שם. 49) סוטה לט, ע"ב. שאין שני קולות נשמעים כאחד, והרי מחוייבים לשמוע לקול הקורא, ככתוב: "ואזני כל העם אל ספר התורה". 50) "כשם שניתנה (התורה) באימה וביראה, כך צריכים אנו לנהוג בה באימה וביראה" (ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א). וגם הקורא אסור לו להשען ('תוספות' זבחים יט:). 51) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "דברים שנאמר בפה - בפה". 52) מגילה לב, ע"א. 53) תוספתא מגילה פ"ג. קטן וגדול האמורים כאן, הם לא בשנים אלא במעלה ובחשיבות. 54) מגילה כא, ע"ב. וכבר ביארנו הטעם, כי אין שני קולות נשמעים.

יב. וְלֹא כָּל הַמִּקְרָאוֹת מְתַרְגְּמִינַן בְּצִבּוּר: מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן[55], וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[56], וּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל[57] - מִן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן" עַד "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם" וְגוֹ', וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד: "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם[58]" - כֻּלָּם נִקְרָאִין וְלֹא מִתַּרְגְּמִין; וּבְמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן[59] - בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד", נִקְרָא[60] וְלֹא מִתַּרְגֵּם.

55) בראשית לה, כב. משום גנותו של ראובן, וכן חוששים אנו לכבודו של יעקב אבינו (מגילה כה:). 56) שנאמר בה (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. והרי זה סותר למה שכתוב "אשר לא ישא פנים"? והם אינם יודעים שכדאי הם ישראל לישא להם פנים, כמאמרם (ברכות כ:): "אמר הקב"ה, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת" והם מדקדקים על עצמם עד כזית" שמברכים ברכת המזון אפילו כשאינם שבעים. 57) שמות לב, כא-כה. 58) שם, לה. כי חוששים אנו לכבודו של אהרן שגינהו משה בפסוקים הללו לאזני הציבור, וכן בפסוק ויגוף ה' וגו' נאמר "על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן" תלה הכתוב חטא העגל ועשייתו באהרן, ולפיכך אין מגלים גנותו ברבים, ואע"פ שאנו מתרגמים גנותו של עם ישראל שחטא בעגל, אינו דומה גנאי ציבור בציבור לגנאי יחיד בציבור, שזה האחרון חמור יותר (מגילה שם, וירושלמי שם פ"ד, ה"יא). 59) שמואל-ב, יג. 60) כגירסת דפוס רומי ו'מעשה רוקח', ובדפוסים אחרים: "נקרא ולא מתרגם" ונוסח המשנה במגילה (פ"ד, מ"י) כנוסח רומי שלפנינו. והטעם שאינו מתרגם? משום כבודו של דוד. וכן אינו נקרא לגמרי לפני הציבור, שהרי אפשר להפטיר בענין אחר, אבל פסוקי התורה נקראים, כי אסור לדלגם ולחסרם ('תוספות יום טוב' שם).

יג. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[61], צָרִיךְ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה[62], אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[63]; חוֹזֵר וְקוֹרֵא מַה שֶּׁקָּרָא לְפָנָיו[64]. וְלֹא יַפְטִיר בַּנָּבִיא עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה[65]. וְלֹא יִפְחֹת מֵעֶשְׂרִים וְאֶחָד פְּסוּקִים[66]; וְאִם שָׁלַם הָעִנְיָן בִּפְחוֹת מֵאֵלּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹסִיף; וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִים וְתִרְגְּמָן הַמְתַרְגֵּם - דַּיּוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁלַם הָעִנְיָן[67]. וּבַנָּבִיא, אֶחָד קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין[68]. וּמְדַלֵּג מֵעִנְיָן לְעִנְיָן[69] אַחֵר; וְאֵינוֹ מְדַלֵּג מִנָּבִיא לְנָבִיא[70], אֶלָּא בַּנְּבִיאִים שֶׁל שְׁנֵים־עָשָׂר[71] בִּלְבָד; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ[72]. וְכָל הַמְדַלֵּג, לֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַמְתַרְגֵּם תַּרְגּוּמוֹ[73].

61) תיקנו להפטיר בנביא משום מעשה שהיה: שפעם אחת גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה; עמדו וקראו בנביאים שבעה אנשים כנגד שבעה קרואים העולים לתורה. ואע"פ שהגזירה בטלה, לא בטל המנהג לגמרי ('אבודרהם', ובלבוש סימן רפ"ד). ונקראת קריאה זו: "הפטרה", לפי שבשעת גזירה נפטרו בקריאה זו מקריאת התורה. ('אבודרהם'). 62) משום כבוד התורה, שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, לפיכך מקדים לקרוא בתורה להראות שגדולה היא התורה מהנביא (מגילה כג.). 63) שאל תאמר כיון שאין זה אלא משום כבוד התורה, אל יקרא אלא פסוק אחד, משום טורח הציבור, כבימי תקנת משה רבינו עד לעזרא. (ב"ק פב.) - לפיכך משמיענו שאפילו שלשה פסוקים מותר לקרוא לו (מער"ק). 64) אחרי שקראו לפניו שבעה קרואים בשבת ידובר כאן שמותר להוסיף בה על מנין הקרואים, כי ביום תענית אין מוסיפים על מנין הקרואים, כמבואר בסמוך (ה"טז) ואז המפטיר הוא ממנין הקרואים, והטעם שהמפטיר חוזר וקורא בשבת מה שקראו מלפניו, מפני שנהגו לומר "קדיש" אחר קריאת התורה לפני קריאת המפטיר, כדי להפסיק בין קריאת חובה לקריאת מפטיר שאינה אלא משום כבוד התורה. ולפיכך גומר כל הסדר לפני ה"קדיש", שאין זה מקובל לומר "קדיש" באמצע הסדר, ולא נשאר ל"מפטיר" אלא לחזור ולקרות מה שקראו לפניו. אבל ביום-טוב שקוראים בשני ספרים ובשני סדרים נפרדים, אומר "קדיש" אחרי גמר הסדר הראשון, והמפטיר קורא מחדש בספר השני שהוא סדר אחר (רא"ש למגילה פ"ד). 65) כדי שיוכל גם הגולל לשמוע ההפטרה מפי המפטיר (סוטה לט.). 66) מגילה כג, ע"א. כנגד שבעה שקראו בתורה, שכל אחד אינו פוחת משלשה פסוקים. 67) שם, כי יחד עם תרגומו של התורגמן הרי עשרים, ופסוק אחרון חוזר וקוראו עברית פעם שנית הרי עשרים ואחד (ר"ן, שם). 68) שם כא, ע"ב. שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ, ובשל נביאים שאין בהם מצוות ואזהרות אין אנו מקפידים כל-כך בשמיעתם (רש"י, שם). 69) מותר לדלג,

כי אפילו לא יכוין השומע כל־כך, אין אנו מקפידים בו (שם כד.). 70) שיש כאן טירוף הכוונה יותר מדאי (שם). 71) כי הם נחשבים כספר אחד. 72) לא רק מסוף ׳שנים עשר׳ לתחילתו, שבזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, כי יש כאן הפסק רב ואסור, כמבואר בסמוך, אלא אפילו מסוף אותו הספר לתחילתו - אסור (תוספות ליומא ע.), כי אין קוראים למפרע. (ראה ׳מגן אברהם׳ סימן קמ"ד, ס"ק ד). 73) מגילה כד, ע"א. משום כבוד הציבור.

יד. הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא, יֵשׁ־לוֹ לִקְרוֹת לַתַּרְגֻּמָן שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, וְהַמְתַרְגֵּם מְתַרְגֵּם שְׁלָשְׁתָּן זֶה אַחַר זֶה[74]. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת - לֹא יִקְרָא לַתַּרְגֻּמָן אֶלָּא אֶחָד בִּלְבָד[75].

74) ולא איכפת לנו אם המתרגם יטעה, מכיון שאין הוראה יוצאת מדברי נביא (שם, וברש"י). 75) כי מאחר ששלשה ענינים הם, צריך לתרגם כל אחד לחוד. ובגמרא שם אמרו: שלשה פסוקים שהם שלש פרשיות, כיצד? כגון: כי כה אמר ה׳ חנם נמכרתם (ישעיה נב, ג); כי כה אמר ה׳ מצרים ירד עמי (שם, ד); ועתה מה לי פה (שם, ה).

טו. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא, מְבָרֵךְ לְפָנָיו בְּרָכָה אֶחָת: "בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים[76]" וְכוּ׳; וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת[77]: בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, חוֹתֵם בָּהּ: "הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו"; שְׁנִיָּה, חוֹתֵם בָּהּ: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם[78]"; שְׁלִישִׁית, חוֹתֵם בָּהּ: "מָגֵן דָּוִד"; רְבִיעִית, חוֹתֵם בָּהּ עִנְיַן קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה[79]; וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[80] - הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא מַזְכִּיר רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בִּבְרָכָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בַּתְּפִלָּה[81].

76) מס׳ סופרים פ"יג, ה"ט. וראה פירוש כל הברכות האלו, בביאורנו ל"סדר התפילות" שבסוף הספר. 77) ויחד עם שתי הברכות לקריאתו בתורה לפניה ולאחריה - הרי שבע, כנגד שבעה קרואים שקראו בתורה (מס׳ סופרים פ"יד, ה"א). 78) ואנו נוהגים לחתום: "משמח ציון בבניה" (כסף־משנה). 79) כפי המבואר לעיל (פ"ב, ה"ח). 80) אע"פ שיש לדון ולומר, שאין להזכיר בה ענין ראש חודש, שאלמלא שבת אין קריאת ההפטרה בראש חודש שחל להיות בחול. 81) כי יום הוא שנתחייב בהפטרה, והוא גורם להזכיר גם של ראש חודש (שבת כד:). אבל אינו חותם את הברכה בשל ראש חודש, אלא רק מזכיר מעין המאורע באמצע הברכה שאומר: על התורה ועל הנביאים... ועל יום ראש החודש הזה וכו׳ וחותם בשל שבת בלבד, כי לא יפה כחו של ראש חודש בהפטרה שאינה אלא לשבת בלבד, יותר משלש תפילות הקבועות בכל ראש חדש שאינו חותם בהן משל ר"ח, כי אין חתימת ר"ח קיימת אלא בתפילת מוסף בלבד (כסף־משנה).

טז. כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שִׁבְעָה, וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שִׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים חֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה[82]; בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּמִנְחָה, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבְיָמֵי הַתַּעֲנִית[83] בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה, קוֹרִין שְׁלֹשָׁה[84]; אֵין פּוֹחֲתִין מִמִּנְיָן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[85].

82) מגילה פ"ד, מ"א. שלא להכביד על הציבור מפני שהם ימי מלאכה, ומתוך שיש בהם קרבן מוסף - מוסיפים עליהם קורא יתר על ימי שני וחמישי. 83) בתעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו - כגון עשרה בטבת, או י"ז בתמוז וכיוצא בהן - ידובר פה, כי רק בהן קוראים בשחרית ובמנחה. ראה לקמן (פ"יג, ה"יח; ובהל׳ תעניות פ"ה, ה"ה), אבל בתעניות שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: הבצורת והדבר והחרב - אין קוראים בהם אלא במנחה בלבד. תדע שבהל׳ תעניות (פ"א, ה"יז) המדבר בתעניות מסוג זה, לא הזכיר אלא הקריאה שקוראים אחר חצות היום לעת ערב. ובזה סרה פליאת הכסף־משנה על רבינו, שבמס׳ תענית (יב:) מבואר שלא היו קוראים אלא במנחה בלבד? כי שם מדובר בתעניות שגזרו על הציבור בגלל הצרות, וכאן בתעניות הקבועות לזכר מה שאירע לאבותינו (מער"ק). 84) זה הכלל: כל שקדושתו מרובה מחבירו, הוסף עליו איש לתורה. לפיכך ראש־חודש וחול־המועד שיש בהם קרבן מוסף - קוראים ארבעה; יום־טוב שאסור בעשיית מלאכה - חמשה; יום־הכיפורים שענוש כרת על חילולו - ששה; שבת שיש בה סקילה - שבעה (מגילה כב:). 85) כי כל אלה ימי מלאכה הם, ואין להכביד בהם על הציבור יותר מדאי משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה כבר סמוך לחשכה היא, שהיו רגילים לדרוש כל היום לפני מנחה, לפיכך אין מאחרין בה כל־כך בקריאות נוספות (מגילה כא, ברש"י שם). ואם יש בביהכ"נ שלשה חתנים ביום אחד, שנים ישראלים ואחד כהן, והרי לוי מוכרח לקרוא אחר כהן, אז מוסיפים עליה נוספת לחתן השלישי, שיום חופתו הוא כמועד אצלו, כמבואר בכתובות ד. (׳הגהות מיימוניות׳).

יז. אִשָּׁה לֹא תִקְרָא בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד[86] הַצִּבּוּר. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְיוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין - עוֹלֶה מִמִּנְיַן הַקּוֹרְאִים[87]. וְכֵן מַפְטִיר עוֹלֶה מֵהַמִּנְיָן[88], שֶׁהֲרֵי הוּא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה; וְאִם הִפְסִיק שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּקַדִּישׁ בֵּין מַשְׁלִים[89] וּבֵין הַמַּפְטִיר - אֵינוֹ עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[90]. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אֶלָּא אֶחָד[91] - עוֹלֶה וְקוֹרֵא וְיוֹרֵד, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיַן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[92].

86) מגילה כג, ע"א. 87) ירושלמי, ברכות פ"ז, ה"ב. ובזמן הזה אין קטן עולה לתורה אלא למפטיר בלבד (׳מגן אברהם׳ או"ח סי׳ רפב ס"ק ו׳, וראה ב׳פרישה׳ ל׳טור׳ שם). 88) שאפילו לא קראו לפניו אלא ששה אנשים, הרי הוא עולה למנין שבעה, אע"פ שאין הוא קורא בתורה אלא משום כבוד התורה בלבד, כמבואר לעיל ה"יג (מגילה, שם). 89) במקום שנהגו לומר קדיש לפני המפטיר כמנהגנו. 90) תשובת רב נטרונאי גאון, הובאת ברי"ף למגילה (פ"ד): כי הקדיש הפסיק בין הקרואים הקודמים

למפטיר, ואין הלה מצטרף למנין, אלא אם יאמרו קדיש אחרי המפטיר, כמבואר בסמוך (ה"כ). 91) בימיהם שהיה העולה קורא בעצמו - ידובר; אבל כיום נהגו שש"ץ קורא בקול, והעולה אינו אלא עונה אחריו בלחש, כמבואר בביאורנו לעיל (ה"ז). 92) תוספתא מגילה, פ"ג. כדי להבחין בין קריאה לקריאה, כאילו קראו שבעה עולים נפרדים. שכך היה דרכם לעמוד ממקומם לעלות לתורה (כסף־משנה).

1 **יח. בְּכָל קְרִיאָה וּקְרִיאָה מֵאֵלּוּ, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן,**
2 **וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל[93]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא**
3 **הַיּוֹם[94], שֶׁאֲפִלּוּ כֹּהֵן עַם־הָאָרֶץ קוֹדֵם לִקְרוֹת לִפְנֵי**
4 **חָכָם גָּדוֹל יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מֵחֲבֵרוֹ**
5 **בְּחָכְמָה קוֹדֵם לִקְרוֹת[95]. וְהָאַחֲרוֹן, שֶׁגּוֹלֵל סֵפֶר־**
6 **תּוֹרָה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל[96]; לְפִיכָךְ עוֹלֶה**
7 **וּמַשְׁלִים אֲפִלּוּ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר[97].**

93) גיטין נט, ע"א. 94) אבל בימי חכמי התלמוד לא היה כהן עולה ראשון כשהיה שם ישראל חכם גדול ממנו. וכך לשון רבינו בפירוש המשנה (גיטין פ"ה, מ"ח): "דע שזה הדבר... שיהיה הכהן קורא בביהכ"נ ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם הארץ, הוא דבר שאין לו שורש בתורה ולא נזכר זה בש"ס... ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי הגלות שנוהגים בזה המנהג, אחרי היותם בריאים מחולאי המנהגות... ואיני יודע מאיזה מקום בא להם ההפסד הזה, ואמנם צורת הענין לפי מה שבא לנו בקבלה היא: שהכהן קודם ללוי ולישראל, לפי שנאמר (ויקרא כא, ה): וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. "וקדשתו" - לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון (בכל דבר כבוד) ולברך ראשון... וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, כגון שיהיה שם כהן ולויים וישראלים, ויהיו כולם במדריגה אחת בחכמה... וכן אמרו (הוריות פ"ג, מ"ח): "אימתי - בזמן שכולם שוים; אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן־גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכ"ג עם הארץ", וכבר אמרו רז"ל (מגילה כב.): "רב קרא בכהני" - קרא ראשון כמו הכהן, לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם, וראה במוספנו "תשובות רבינו". ובכל זאת הסכים כאן רבינו למנהגנו היום, מפני שבדורות האחרונים אין אדם יכול לומר חכמתי גדולה מחכמתך... וראוי לוותר לומר שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, כדי שלא יבואו לריב לומר אני חכם גדול ממך ('תוספות יום טוב' לגיטין פ"ה מ"ח, ע"פ המשנה שם). 95) כמו שאמרו (גיטין ס.): "אחריהם (אחרי כהן ולוי) קוראים תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם חכמים **הראויים** למנותם פרנסים על הציבור; ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם". 96) מגילה לב, ע"א. 97) מדברי רבינו נראה שהאחרון המשלים את הקרואים לתורה הוא גם הגולל, ולא כנהוג בימינו שאין הגולל מן העולים לקריאת התורה, וראה 'בית יוסף' סימן קמז.

8 **יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן - עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל[98]; וְלֹא יַעֲלֶה**
9 **אַחֲרָיו[99] לֵוִי כְּלָל. אֵין שָׁם לֵוִי - כֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן**
10 **חוֹזֵר וְקוֹרֵא הוּא עַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם לֵוִי[100];**
11 **אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ**
12 **הָרִאשׁוֹן פָּסוּל[101], וּלְפִיכָךְ עוֹלֶה כֹּהֵן אַחֵר. וְכֵן לֹא**
13 **יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם**
14 **פָּסוּל[102].**

98) גיטין נט, ע"ב: "אם אין שם כהן - נתפרדה החבילה", נפסק הקשר ואיבד הלוי את זכותו, ויכול ישראל לעלות ראשון ואין הלוי מעכבו. אבל ודאי שגם הלוי יכול לעלות ראשון שאינו גרוע מישראל אחר שאינו עולה עליו בחשיבות ('בית יוסף', ו'דרכי משה' סימן קלה בדעת רבינו). 99) אחרי שקרא ישראל ראשון, אסור ללוי לעלות אחריו, כי יאמרו: ודאי הראשון כהן היה, ולפיכך קרא אחריו לוי (גיטין נט, ע"ב; ובכתובות כה:). 100) ומברך שנית. 101) ואפילו אם אנו יודעים באביו של ראשון שכהן היה - שמא גרושה נשא והוליד ממנה בן זה וחיללו מקדושת כהונה. 102) שאביו לקח אשה פסולה לו, והרי הבן מחולל מקדושת לויה. וקורא בתורה כישראל פסול, ודקדק רבינו לומר בלוי: "שמא יאמרו **אחד משניהם** פסול". ובנוגע לכהן אחר כהן, חשש רק לכבודו של **הראשון**? כי באמת אין מקום לחוש לכבודו של כהן שני: שאיך אתה חושש בו שהוא בן גרושה ונפסל מכהונה, אם כן מדוע קרא שני במקום לוי אע"פ שאיננו לוי? ולפיכך כל החשש נופל על הכהן הראשון בלבד שפסול הוא, ולכן עלה אחריו כהן זה (גיטין שם).

15 **כ. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה? אַחַר הַתְּפִלָּה - כָּל**
16 **יוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ תְּפִלַּת מוּסָף[103], אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־**
17 **צִבּוּר תְּפִלַּת־שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמוֹצִיא סֵפֶר־**
18 **תּוֹרָה, וְקוֹרֵא לְאֶחָד אֶחָד מִן הַצִּבּוּר, וְעוֹלִין וְקוֹרִין**
19 **בַּתּוֹרָה; וּכְשֶׁגּוֹמְרִין, מַחֲזִיר סֵפֶר־תּוֹרָה לִמְקוֹמָהּ**
20 **וְאוֹמֵר[104] קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף[105]. וְיָמִים**
21 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַפְטִיר וּמוּסָף, נָהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ קֹדֶם[106]**
22 **שֶׁיַּעֲלֶה הַמַּפְטִיר; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ**
23 **אַחַר הַמַּפְטִיר.**

103) כגון ראש־חודש וחול־המועד. 104) ע"פ מס' סופרים פכ"א, ה"ו. ואנו נוהגים לומר קדיש אחר גמר הקריאה לפני חזרת הספר. 105) וכבר כתב רבינו לעיל (פ"ט, ה"יד): שאומרים "סדר קדושה" קודם תפילת מוסף, נמצא שהקדיש עולה לשתיהן כאחד. 106) מס' סופרים, שם. והטעם, כדי להבחין בין קריאת חובה, לקריאת המפטיר בתורה, שאינה אלא משום כבוד התורה, כמבואר לעיל הל' י"ג ובביאורנו.

24 **כא. וּבְמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - אַחַר**
25 **שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם[107],**
26 **אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוֹ,**
27 **וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן**
28 **בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ**
29 **וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב לֹא נָהֲגוּ**
30 **לִקְרוֹת בְּמִנְחָה.**

107) מפורש לעיל פ"ט, הלכות ה־ו. ואנו נוהגים שלא לומר ביום הכיפורים "סדר קדושה" בתפילת המנחה, אלא לאחריה, כדי להפסיק בינה ובין תפילת נעילה ('הגהות מיימוניות').

כב. וְיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מוּסָף - כְּשֶׁגּוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרְאִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם, כְּדַרְכּוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

כג. אֵין קוֹרְאִין בַּחֲמִשִּׁין[108] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר[109]. וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר־תּוֹרָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לִהְיוֹתָן עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה; לְפִיכָךְ אִם יִצְטָרְכוּ לִקְרוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים[110] - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה. וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת[111], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ סֵפֶר רִאשׁוֹן פָּגוּם הָיָה, וּלְפִיכָךְ קוֹרֵא בַּשֵּׁנִי.

108) יש כותבים להם חמשה חומשים - על הקלף ובגלילה כספר־תורה - כל חומש לבדו, ומתוך שאין כל החומשים ביחד - אין קדושתם ספר־תורה המכיל כל החומשים כאחד. 109) גיטין ס, ע"א. אבל בחומשים שלנו הנדפסים בדפוס ואינם נגללים כגליון - אפילו מצד הדין אין קוראים בהם בביהכ"נ בברכה (שו"ע או"ח סימן קמ"ג ס"ב). 110) כגון בשבת ראש־חודש. ולפעמים יצטרכו לקרוא גם שלשה ענינים, כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת, שמוציאים בו שלשה ספרי־תורה, ראה לקמן פרק יג הלכה כג. 111) כגון כהן גדול ביום הכיפורים שהיה קורא במקדש בפרשת "אחרי מות" מתוך הספר, ובפרשת "ובעשור לחודש" שבחומש במדבר (כט, ז־יא). היה קורא בעל־פה, ולא היה מוציא ספר־תורה שני משום פגמו של ראשון (יומא ע.). ודוקא בענין אחד, אבל בשני ענינים - מותר אפילו לאיש אחד לקרוא. תדע: שהרי ציבור שאין בו יודע לקרות אלא אחד, אותו האחד קורא וגומר מנין כל הקרואים. ראה לעיל (ה"יז). ומה יעשה בראש־חודש טבת שחל להיות בשבת שמוציאים בו שלשה ספרים? על־כרחך האחד קורא בשלשתן, ואין לחוש משום פגמו של ספר ראשון, מפני שהם ענינים נפרדים ('מרכבת המשנה').

כד. כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ[112]; וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ, מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים[113]. וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתֵּפֶר[114], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. מָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר־תּוֹרָה אַחֵר שֶׁקּוֹרְאִין בּוֹ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ[115] - אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת עַד שֶׁיֵּצֵא סֵפֶר־תּוֹרָה וִילַוּוּ אוֹתוֹ, וְהֵם אַחֲרָיו, עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ[116].

112) מגילה לב, ע"א. מנהגם היה שמגביה הספר היה גם הגולל, והיה מעמידו בעמודיו התחתונים על ברכיו, ואיש אחר היה אוחז בראשו ב'עצי חיים' העליונים, וזה שהגביה היה גולל את הספר וקושרו בחגורה. ולפיכך כשהוא קושר את הספר בחגורתו צריך להתחיל בקשירתו מבחוץ שהוא הצד שמאחורי הכתב, כי אם יתחיל הקשירה מבפנים כלפי חוץ, הרי הוא כדוחה את הספר מפניו ממנו והלאה ('פרישה', ל'טור' או"ח סי' קמז). 113) שם. הוא צד הכתב - כדי שבקריאה הבאה כשיפתחו את הספר לא יצטרכו להפכו על הכתב להתיר את הקשר כי אין זה דרך כבוד. 114) שם. מקום תפירת יריעות הספר, שאפילו אם יקרע שם אפשר לחזור ולתפרו מחדש. 115) ששם משתמר יותר. 116) סוטה לט, ע"ב. שנאמר: אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה). וגם כיום שמצניעים את הספר בהיכל שבבית הכנסת, אנו נוהגים שלא לצאת מביהכ"נ עד שיכניסו את הספר בהיכל (או"ח סי' קמט).

יום שלישי ד' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט[2] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת. מַתְחִילִין בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג־הַסֻּכּוֹת וְקוֹרִין בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית', בַּשְּׁנִיָּה - 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת'[3], בַּשְּׁלִישִׁית - 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם'[4], וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת הַתּוֹרָה בְּחַג־הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים[5], וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.

2) שנתפשט ונתקבל. 3) בראשית ו, ט. 4) שם, יב, א. 5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

ב. עֶזְרָא תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין קְלָלוֹת שֶׁבְּסֵפֶר 'וַיִּקְרָא'[6] קֹדֶם עֲצֶרֶת[7], וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה[8] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[9]. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין 'בְּמִדְבַּר סִינַי'[10] קֹדֶם עֲצֶרֶת, 'וְאֶתְחַנַּן' אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, 'אַתֶּם נִצָּבִים'[11] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, 'צַו אֶת אַהֲרֹן' קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה[12]. לְפִיכָךְ יֵשׁ שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרִין שַׁחֲרִית שְׁנֵי סְדָרִים[13], כְּגוֹן 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ' וְ'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע'[14], 'אִם בְּחֻקֹּתַי' עִם 'בְּהַר סִינַי'[15] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[16], כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ בְּשָׁנָה[17], וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסְּדָרִים בְּעוֹנָתָן[18].

6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד־מו). 7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:). 8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טו־פט). 9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה (ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). 10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם,

ב'תוספות'). 11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש־השנה וכאמור. 12) שאין בה אלא שנים־עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת "צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צְלֵי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש־השנה ('הגהות מיימוניות' בשם סדר רב עמרם גאון). וה'טור' או"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. 13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת. 14) ששתיהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. 15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחוזר ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד־לה). 16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". 17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה שסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. 18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכוין לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

1 **ג. מָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית, שָׁם קוֹרְאִין**
2 **בְּמִנְחָה וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי[19] וּלְשַׁבָּת הַבָּאָה. כֵּיצַד?**
3 **שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית' -**
4 **בְּמִנְחָה קוֹרִין 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', עֲשָׂרָה פְּסוּקִים אוֹ**
5 **יוֹתֵר, וְכֵן בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וְכֵן לְשַׁבָּת הַבָּאָה**
6 **בְּשַׁחֲרִית מַתְחִילִין מֵ'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', וְקוֹרֵא עַד**
7 **סוֹף הַסֵּדֶר[20], וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמַפְטִירִין**
8 **בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא מֵעֵין שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה[21].**

19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"יב, ה"א). 20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיוכס מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה - המנהג הזה לא בטל.

9 **ד. וּבְרֵאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים**
10 **מִפָּרָשַׁת 'צַו'[22], וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שְׁלִישִׁי**
11 **שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן, וּשְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁאַחֲרָיו, כְּדֵי שֶׁיְּשַׁיֵּר**
12 **בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[23], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה**
13 **פְּסוּקִים שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי עִם 'וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת', וְהָרְבִיעִי**
14 **קוֹרֵא 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'[24]. וְאִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ**
15 **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: בָּאֶחָד**
16 **קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת, וּבַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ**
17 **הַמַּשְׁלִים[25] 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם', וְהַמַּפְטִיר קוֹרֵא[26]**
18 **עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וּמַפְטִירִין 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ**
19 **בְּחָדְשׁוֹ'[27]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת,**
20 **מַפְטִירִין 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי'[28].**
21 **וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין**
22 **בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'[29].**

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח). 23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. 24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון - כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים" (מגילה כא:). 25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים. 26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" - אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"יב, הי"ז) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" - לומר בין שיהיה משלים בין שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש־חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). 27) הוא הפסוק האחרון של ההפטרה, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו, א־כד). 28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסאי" ('הגהות מיימוניות'). 29) מגילה לא, ע"א.

23 **ה. כָּל הָעוֹלֶה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב**
24 **וּמְסַיֵּם בְּדָבָר טוֹב[30]. אֲבָל פָּרָשַׁת 'הַאֲזִינוּ', קוֹרֵא**
25 **הָרִאשׁוֹן עַד 'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם', וְהַשֵּׁנִי מַתְחִיל מִ'זְכֹר**
26 **יְמוֹת עוֹלָם' עַד 'יַרְכִּיבֵהוּ', וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'יַרְכִּיבֵהוּ'**
27 **עַד 'יַרְא ה' וַיִּנְאָץ', וְהָרְבִיעִי מִן 'וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ'**
28 **עַד 'לוֹ חָכְמוּ', וְהַחֲמִישִׁי מִן 'לוֹ חָכְמוּ' עַד 'כִּי אֶשָּׂא**
29 **אֶל שָׁמַיִם יָדִי', וְהַשִּׁשִּׁי מִ'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי'**
30 **עַד סוֹף הַשִּׁירָה[31]; וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ[32]?**
31 **מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכֵחָה, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.**

30) ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע ('מגן אברהם' סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה לרבינו, ידים פ"ד, מ"ח). 31) ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטוי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכח). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא.). 32) שתחילתם וסופם דברים קשים.

ו. שְׁמוֹנֶה פְּסוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה[33], מֵתֶר לִקְרוֹת אוֹתָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34]; אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה הִיא וּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲמָרָם[35] - הוֹאִיל וּמַשְׁמָעָן שֶׁהֵם אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה, הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ, וּלְפִיכָךְ מֵתֶר לְיָחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.

33) המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). 34) מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" - ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי ה'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). 35) שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

ז. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[36] אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן[37] - מַתְחִיל בְּפָסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם, וּמְסַיֵּם בְּפָסוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם[38]. וּקְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בָּהֶן, פּוֹסֵק[39]; וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.

36) ויקרא כו, יד־מד. 37) מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרותן, וב'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהו בני מתקללים ואני מתברך". 38) מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפורענות, ופסוק אחד לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניהן ('תוספות', שם). 39) מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות - משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמרו, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני בכם... והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עריכם... והאחרונות - משה מפי עצמן אמרן (ברוח הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

ח. מַפְסִיקִין לַמּוֹעֲדוֹת וּלְיוֹם־הַכִּפּוּרִים[40] וְקוֹרְאִין בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שַׁבָּת. וּמֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עִנְיָנוֹ[41], וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד[42]. וּמַה הֵן קוֹרִין? בַּפֶּסַח - בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[43]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִשְּׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם[44], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח גִּלְגָּל[45], וּבְיוֹם־טוֹב שֵׁנִי[46] - שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב[47], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח יֹאשִׁיָּהוּ[48], בַּשְּׁלִישִׁי - קַדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר[49], בָּרְבִיעִי - אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה[50], בַּחֲמִישִׁי - פְּסָל לְךָ[51], בַּשִּׁשִּׁי - וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ[52], בְּיוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן - וַיְהִי בְּשַׁלַּח עַד סוֹף הַשִּׁירָה[53], עַד כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ, וּמַפְטִירִין וַיְדַבֵּר דָּוִד[54], וּבַשְּׁמִינִי - כָּל הַבְּכוֹר[55], וּמַפְטִירִין עוֹד הַיּוֹם[56].

40) מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא: "שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת, ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים ('תוספות יום טוב', שם). 41) מגילה פ"ג, מ"ו. שנאמר (ויקרא כג, מד): וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא בכל מועד מענינו. 42) מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר: "מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). 43) ויקרא כג, א־מד. 44) שמות יב, כא־נא. 45) יהושע ה, ב; שם, ו, א. 46) בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים־טובים, ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. 47) ויקרא כב, כו־לג; כג, א־מד. 48) מלכים־ב כג, א־כה. 49) שמות יג, א־טז. 50) שם, כב, כד־ל; כג, א־יט. 51) שם, לד, א־כו. 52) במדבר ט, א־יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה. 53) שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים. 54) תהלים יח, א־נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו - וישלח חציו ויפיצם, המכוונים למכות ה' במצרים (רש"י, מגילה לא.). 55) דברים טו, יט עד פרק טז, א־יז, שמדובר בו בענין המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך "תורא "קדש "בכספא "פסל "במדברא "שלח "בוכרא [שם]. 56) ישעיה י, לב עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה בליל פסח, ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב ('הגהות מיימוניות'). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה, אלא־אם־כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א' קוראים "קדש לי כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות לג, יב) כדי לספק לכל ז' הקרואים, ומפני שיש בקריאה זו מענין שבת ורגלים וחוה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברש"י שם).

ט. בָּעֲצֶרֶת קוֹרִין בְּ'שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת'[57]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִים בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי'[58], וּמַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה[59], וּבַשֵּׁנִי[60] קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין בַּחֲבַקּוּק[61].

57) דברים טז, ט. 58) שמות יט, א' עד סוף פרק כ', לפי

שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה זו מדברת במתן תורה. 59) האמורה ביחזקאל פרק א', על שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. 60) בגולה שעושים שני ימים־טובים. 61) פרק ג', המדבר במתן תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן" וכו' ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

1 **י. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה קוֹרִין 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד**
2 **לַחֹדֶשׁ'[62]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'וַיְיָ**
3 **פָּקַד אֶת שָׂרָה'[63], וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן**
4 **הָרָמָתַיִם'[64], וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין 'וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת**
5 **אַבְרָהָם'[65], וּמַפְטִירִין 'הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם'[66].**

62) במדבר כט, א. 63) בראשית כא, א. 64) שמואל־א, א. כי בראש־השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא.). 65) בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק. 66) ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד... רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה, (כמבואר בראש השנה לב:).

6 **יא. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין 'אַחֲרֵי מוֹת'[67],**
7 **וּמַפְטִירִין 'כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא'[68], בְּמִנְחָה קוֹרִין**
8 **בָּעֲרָיוֹת שֶׁבְּ'אַחֲרֵי מוֹת'[69], כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר וְיִכָּלֵם כָּל מִי**
9 **שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[70], וְהַשְּׁלִישִׁי**
10 **קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וּמַפְטִיר בְּיוֹנָה[71].**

67) ויקרא פרק טז, המדבר בעבודת יום הכיפורים. 68) ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדבר בענין התשובה והתענית, ככתוב שם פסוק ו' "הלא זה צום אבחרהו" וגו'. 69) ויקרא פרק יח. 70) תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר הגאונים" למגילה אות רב"ז). 71) כל ספר יונה, ומדובר בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (שם, ג, י).

11 **יב. בְּסֻכּוֹת, בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים הָרִאשׁוֹנִים, קוֹרִין**
12 **בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁהִיא 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז' וְגוֹ',**
13 **וּמַפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'הִנֵּה יוֹם בָּא לַיְיָ'[72], וּבְיוֹם**
14 **שֵׁנִי - 'וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה'[73], וּבְיוֹם־טוֹב**
15 **אַחֲרוֹן[74] קוֹרִין 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי כְּכַלּוֹת**
16 **שְׁלֹמֹה'[75], וּלְמָחָר קוֹרִין 'וְזֹאת הַבְּרָכָה'[76], וּמַפְטִירִין**
17 **'וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה'[77], וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִירִין 'וַיְהִי אַחֲרֵי**
18 **מוֹת[78] מֹשֶׁה'. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת**
19 **הֶחָג[79].**

72) זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות, ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם, טז). 73) מלכים־א, ח, ב־כב. לפי שאותה אסיפה היתה בחג הסוכות. 74) הוא חג שמיני העצרת. 75) מלכים־א ח, נד־סו. ונאמר שם: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. 76) לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"ג). 77) מלכים־א ח, כב־נג. המדבר בתפילת שלמה - ביום שמיני העצרת - לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים מקורם במס' מגילה דף לא, ע"א. 78) יהושע פרק א. דעת רב האי גאון מובאת ב'תוספות' (שם). ולדעת ה'טור' או"ח סי' תרסט, מקורו ב'ירושלמי'. והטעם: לפי שחתמנו בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שציוה הקב"ה לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל' יד. וקוראים ליום־טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים־א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי' תרסט).
79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יז־לד).

20 **יג. כֵּיצַד? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא שְׁתֵּי**
21 **פָרָשִׁיּוֹת[80]. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד,**
22 **קוֹרֵא הַכֹּהֵן 'וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי'[81], וְלֵוִי קוֹרֵא 'וּבַיּוֹם**
23 **הַשְּׁלִישִׁי'[82], וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהָרְבִיעִי**
24 **חוֹזֵר וְקוֹרֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי[83]. וְכֵן בַּיּוֹם**
25 **הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא שֵׁנִי שֶׁל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין 'וּבַיּוֹם**
26 **הַשְּׁלִישִׁי', 'וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי', וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל יוֹם**
27 **וָיוֹם.**

80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדוייק של ראש־חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים־טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול־המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום־טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום־טוב הראשון ויום זה הוא כבר השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל - ראה בסמוך בסוף ההלכה. 81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. 82) כי שמא שלישי לחג הוא. 83) שהוא בא לכבוד היום - שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה - ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "ובחמשה עשר יום" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבואו להקל בקדושת יו"ט שני (ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר שבנוסח דפוס רומי ושוינצינו, כתוב: "וישראל קורא וביום הרביעי". אבל מרן הכסף־משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול־המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיקי היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתנו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על־פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול־המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע או"ח סי' תרסג סעיף א').

28 **יד. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים, וְכֵן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים**

וּבְשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית[84]: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ אֵלּוּ הָעִנְיָנוֹת שֶׁאָמַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ קָרְבַּן אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאָמוּר בְּחֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים[85] בַּתּוֹרָה, וְהַקּוֹרֵא עִנְיַן הַקָּרְבָּן[86] הוּא מַפְטִיר בַּנָּבִיא.

84) לפי שהזכיר שבימי חול־המועד סוכות אנו קוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים־טובים ואף בחול־המועד פסח אנו קוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. 85) הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח־כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידינו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא:) "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! שמא חס־ושלום ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות - כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין אנו קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט־י) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא **לכפר** אלא **לרצות** בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל (ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת **רצית** קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים־טובים באים הקרבנות - **חטאת**, ובשבת - כולם באים **עולות**" ('טור' או"ח סי' רפג). 86) שבו הקריאה נגמרת.

טו. וּבְכָל יוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁלֹשָׁה[87], אִם הוֹצִיאוּ זֶה אַחַר זֶה[88] - כְּשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָרִאשׁוֹן, אוֹמֵר קַדִּישׁ[89] וּמוֹצִיא הַשֵּׁנִי, וּכְשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָאַחֲרוֹן אוֹמֵר קַדִּישׁ[90]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[91], שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם[92], וְאַחַר־כָּךְ מַפְטִירִין בַּנָּבִיא.

87) ראה בסמוך הלכה כ"ג. 88) כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. 89) שבו קראו וגמרו סדר היום, וחשוב הוא לומר עליו קדיש. 90) כי אחרי גמר הקריאה באופן סופי, ראוי לומר קדיש. 91) לעיל (פ"יב, ה"כ). 92) אפילו ביום שאין מוציאים אלא ספר אחד, שעדיין עתיד המפטיר לקרוא באותו ספר. כל־שכן כשמוציאים שני ספרים נפרדים, וגמרו לקרוא בספר הראשון ואין המפטיר עתיד לקרוא בו - שצריך לומר עליו קדיש, אפילו כשיוציאו שני הספרים כאחד (כסף־משנה). ואנו נוהגים לומר קדיש לפני קריאת המפטיר בין כשקוראים בספר אחד בין כשקוראים בשלשה ספרים, ואין אנו אומרים אלא קדיש אחד בלבד (רמ"א או"ח סי' רפב ס"ד).

טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד - בֵּין בְּפֶסַח, בֵּין בְּסֻכּוֹת - קוֹרִין בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת 'רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי'[93], וּמַפְטִירִין בַּפֶּסַח - הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת[94], וְאִם חָלָה בְּתוֹךְ הֶחָג[95] - 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג'[96].

93) נתבאר לעיל (ה"ח). 94) יחזקאל לז. 95) זה חג הסוכות. 96) שם, לח, יח, - לט, טז. וכתב ה'טור' (או"ח סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי - לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

יז. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן קוֹרִין מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים[97] עַד סוֹף קָרְבַּן הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[98], וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי קוֹרִין קָרְבַּן נָשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּשֵּׁנִי[99], וְכֵן עַד יוֹם הַשְּׁמִינִי; בְּיוֹם שְׁמִינִי קוֹרִין עַד סוֹף הַקָּרְבָּנוֹת, עַד סוֹף הַסֵּדֶר[100]. וּמַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה[101]; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[102] בַּחֲנֻכָּה - מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה, וּבַשְּׁנִיָּה בְּגֵרוֹת שְׁלֹמֹה[103]. וְהַקּוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[104]. בְּפוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק'[105].

97) מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' או"ח סי' תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרובת היוונים, שהקטירו עליו לעבודה־זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה על חנוכת המזבח וכליו ('תוספות יום טוב' מגילה פ"ג, מ"ו). 98) במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום ('הגהות מיימוניות'). 99) כהן קורא עד "פר אחד בן בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע או"ח סי' תרפד ס"א). 100) כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה" ('הגהות מיימוניות'). 101) זכריה ב, יד עד פרק ד, ז. ע"ש הכתוב שם "ראיתי והנה מנורת זהב". 102) כגון שחל יום א' של חנוכה בשבת. 103) מלכים־א ז, מ־נ. על שם הכתוב שם "ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה", כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על "נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). 104) שהרי אנו קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. 105) שמות יז, ח־טז. כי המן מזרעו של עמלק הוא.

יח. בְּתִשְׁעָה בְּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'כִּי תוֹלִיד בָּנִים'[106], וּמַפְטִירִין 'אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם יְיָ'[107], וּבְמִנְחָה קוֹרִין 'וַיְחַל מֹשֶׁה', כְּשְׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת. וּבְשְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת, שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּים עַל מַה שֶׁאֵרַע לַאֲבוֹתֵינוּ[108], קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה: הָרִאשׁוֹן

קוֹרֵא יַיְחַל מֹשֶׁה׳ אַרְבַּע פְּסוּקִים[109], וְקוֹרֵא הַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מִ׳פִּסֶל לְךָ׳ עַד ׳אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ׳[110]. וּבַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת[111] וְדֶבֶר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, קוֹרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת[112], כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם וְיִכָּנַע לְבָבָם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָם[113].

106) דברים ד, כד־מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם יכעיסו את ה׳. 107) ירמיה ח, יג - ט, כג. המדובר שם בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו". 108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". 109) שמות לב, יא־מד. 110) שם לד, א־י. והמקור לקריאה זו, במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. 111) עצירת גשמים, מלשון הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג. 112) שבסדר "בחוקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים" שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי׳ תקסז). 113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהם מתענים עליה".

יט. נָהֲגוּ הָעָם לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם תִּשְׁעָה בְּאָב בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹכָחוֹת: שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה מַפְטִירִין בְּ׳דִבְרֵי יִרְמְיָהוּ׳[114], שְׁנִיָּה - ׳חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ׳[115], שְׁלִישִׁית - ׳אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה׳[116]. וְכֵן שַׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב מַפְטִירִין ׳נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי׳[117]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעִירֵנוּ לִהְיוֹת מַפְטִירִין בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְשַׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מַפְטִירִין ׳שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל׳[118].

114) ירמיה פרק א. 115) ישעיה פרק א. 116) שם, כא. ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו - לשבת ראשונה, שמעו דבר ה׳ (ירמיה ב, ד) - לשבת שניה, חזון ישעיה - לשבת שלישית. 117) ישעיה פרק מ. 118) וזה סדר ההפטרות לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות, שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים וסימנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי ירמיהו", "שמעו דבר ה׳", "חזון ישעיה" - אלו שלש פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עזבני ה׳" (ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א), "קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה׳" (שם סא, י) - אלו שבע של נחמה; "דרשו ה׳ בהמצאו" - לתענית גדליהו, בשלישי לתשרי - (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה׳ אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים. ע"פ ה׳בית יוסף׳ (או"ח סי׳ תכח).

כ. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֱדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[119] וּמַפְטִירִין בִּיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן[120]. וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֱדָר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת[121], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[122]. בַּשְּׁנִיָּה קוֹרִין ׳זָכוֹר׳[123], וּמַפְטִירִין ׳פָּקֹדְתִּי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֵק׳[124]; אֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָל פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ[125], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת. בַּשְּׁלִישִׁית קוֹרִין פָּרָה אֲדֻמָּה[126], וּמַפְטִירִין ׳וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם׳[127]; וְאֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁלִישִׁית? הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית[128]. בָּרְבִיעִית קוֹרִין ׳הַחֹדֶשׁ הַזֶּה׳[129], וּמַפְטִירִין ׳בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׳[130]; וְאֵי־זוֹ הִיא רְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת.

119) היא פרשת "כי־תשא" (שמות ל, יא־טז) הנאמר בה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו׳. 120) מלכים־ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה׳ כסף עובר" וגו׳. 121) באמצע השבוע. 122) מגילה כט־ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך חדש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על השקלים". 123) דברים כה, יז. זכור את אשר עשה לך עמלק וגו׳ כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא מזרעו. 124) שמואל־א טו, ב. 125) אבל אם אין פורים חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא בי"ד באדר חל בשבת שאחריה אלא לאחר מכאן - לפיכך מפסיקים בשבת זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים. אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת "פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". 126) במדבר יט, א־כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומזהירים בקריאתה את ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה (מגילה כט, וברש"י). 127) יחזקאל לו, כה. שמדבר בטהרת הטמאים. 128) שקוראים בה "פרשת החודש", כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית, וכפי שיתבאר בסמוך. 129) שמות יב, א־כ. שמדברת בקרבן פסח. 130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א־טו.

כא. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפְּעָמִים תִּהְיֶה הַפְּסָקָה בֵּין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[131] אוֹ בֵּין שְׁנִיָּה[132] וּשְׁלִישִׁית, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת[133]: בֵּין רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה וּבֵין שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית; אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית אֵין מַפְסִיקִין[134].

131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחריו ביום ו׳ באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. 132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחריו ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. 133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחריו שהיא ב׳ באדר, וקוראים

"פרשת זכור" בשבת לאחריה שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחריה שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ו, ז' ט"ו, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ז', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ד. אבל בשאר הימים אין ראש־חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש־חודש אדר הם: ז', ב', ד, ז'. 134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? - שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

1 **כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ, אֶחָד קוֹרֵא**
2 **אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי, אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת**
3 **בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת**
4 **בְּשַׁבָּת[135], וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת[136] בִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' -**
5 **קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר**
6 **נְחֹשֶׁת', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא[137] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד**
7 **'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר'[138]; וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת 'כִּי**
8 **תִשָּׂא' עַצְמוֹ - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וַיַּקְהֵל',**
9 **וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שֵׁנִי[139] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד**
10 **'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת'[140].**

135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לרא"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט ה"נחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. 136) של פרשת שקלים. 137) באותו ספר, כמבואר ב'טור' או"ח סי' תרפה. 138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד "כי־תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כיור" (מגילה ל.). 139) שאי־אפשר לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כי־תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. 140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כיור נחושת", והשביעי יקרא מ"כי־תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כי־תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

11 **כג. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין**

12 **שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם,**
13 **וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי -**
14 **קוֹרִין בּוֹ 'כִּי תִשָּׂא'[141]. וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל**
15 **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: קוֹרִין סֵדֶר**
16 **הַיּוֹם בָּרִאשׁוֹן, וְעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בַּשֵּׁנִי, וְ'הַחֹדֶשׁ**
17 **הַזֶּה' בַּשְּׁלִישִׁי[142].**

141) מגילה כט, ע"ב. 142) דבר זה נלמד מהדין הקודם המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין ב"הפטרת שקלים" שום רמז לראש־חודש, ובכל זאת נדחית הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת "החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש המדבר בענין ראש־חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח נדחה כלל ('אור שמח').

18 **כד. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין**
19 **שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם,**
20 **וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרֵא**
21 **בּוֹ עִנְיַן חֲנֻכָּה[143]. חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת - שְׁלֹשָׁה**
22 **קוֹרִין בְּעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא בְּעִנְיַן**
23 **חֲנֻכָּה[144].**

143) מגילה, שם. 144) (שם) ראש־חודש תדיר מחנוכה, לפיכך קוראים בענין ראש־חודש תחילה, כי כלל הוא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם".

24 **כה. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל**
25 **שַׁבָּת בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ**
26 **סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת[145] שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם.**
27 **וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ תַּרְגּוּם[146], קוֹרְאֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד**
28 **שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר[147].**

145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. 146) כגון "ראובן שמעון" וגו' (שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לד). 147) זה מאמר חוזר לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה שניתן בסיני. וירא־שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום ופירוש רש"י (שו"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה באהל מועד, ונשתלשה ב"ערבות מואב" ע"י משה לישראל ('מעשה רוקח'). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא - כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום - כנגד המתרגם בביהכ"נ את הקריאה לארמית.

יום רביעי ה' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַרְבָּעָה־עָשָׂר[1]

1) בכמה תפילות הכוהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית הכוהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

1 **א. בְּשַׁחֲרִית, בְּמוּסָף וּבִנְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים**
2 **אֶת כַּפֵּיהֶם[2]. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי**
3 **שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם, וְשֶׁמָּא שָׁתוּ**
4 **הַכֹּהֲנִים יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם[3]. וַאֲפִלּוּ**
5 **בְּיוֹם תַּעֲנִית[4], אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה - גְּזֵרָה**
6 **מִנְחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם[5].**

2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. 3) (תענית דף כו עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושֵכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור. 4) שאין בו אכילה ושתייה כלל. 5) (שם).

7 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ**
8 **מִנְחָה וּנְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר וְתַעֲנִית צִבּוּר[7];**
9 **אֲבָל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תִּשְׁעָה בְּאָב[8]**
10 **וְשִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶם**
11 **סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[9], הֲרֵי נִרְאֵית כִּנְעִילָה,**
12 **וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם[10], וּלְפִיכָךְ**
13 **יֶשׁ־בָּהּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם[11]. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְעָלָה לַדּוּכָן**
14 **בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ**
15 **שֶׁאֵין שָׁם שִׁכְּרוּת, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵין**
16 **מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֵשֶׁד, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּסוּל**
17 **הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ[12].**

6) שאין נשיאת כפיים במנחה. 7) שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: בַּצּוֹרֶת וְדֶבֶר, כמבואר לעיל (פרק י"ב, הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י). 8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית ציבור לעניין תפילת נעילה". 9) שהרי אין תפילת נעילה אחריה שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה. 10) שמקדימים בתפילתה. 11) (תענית דף כו עמוד ב). והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו התעניות אינן אלא משום אֵבֶל ולא לתפילה. אֲבָל תעניות הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). 12) ולפיכך המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה נקרא: "ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק ט"ו בדפוס קושטא).

18 **ג. כֵּיצַד הִיא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בִּגְבוּלִין[13]? בְּעֵת שֶׁיַּגִּיעַ**
19 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'עֲבוֹדָה', כְּשֶׁיֹּאמַר 'רְצֵה', כָּל הַכֹּהֲנִים**
20 **הָעוֹמְדִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת נֶעֱקָרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין**
21 **וְעוֹלִין לַדּוּכָן[14], וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנֵיהֶם לַהֵיכָל**
22 **וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ**
23 **כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַ'הוֹדָאָה'[15],**
24 **וּמַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן,**
25 **וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם[16] כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶם וּמַתְחִילִין[17]**
26 **"יְבָרֶכְךָ", וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם מִלָּה מִלָּה,**
27 **וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - עַד שֶׁיֹּאמַר[18].**
28 **כְּשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן[19], כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'.**
29 **וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָן פָּסוּק שֵׁנִי מִלָּה**
30 **מִלָּה, וְהֵם עוֹנִים, עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק שֵׁנִי, וְכָל**
31 **הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן', וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי.**

13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. 14) מקום גבוה ובולט המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו). 15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". 16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): מציץ מן החרכים, ה'־חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, - מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). 17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכוהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה - אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מייד ("קרית ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכוהנים יברכך וכו' - הרי שאין הכוהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכוהנים אלא כדי שלא יטעו - במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכוהנים יענו "יברכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג'; "מרכבת המשנה", ועוד). 18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. 19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כד־כו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח־לט).

32 **ד. כְּשֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, מַתְחִיל**
33 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁהִיא 'שִׂים**
34 **שָׁלוֹם', וְהַכֹּהֲנִים מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ**

וְקוֹפְצִין[20] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.

20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

ה. אֵין הַמַּקְרֵא רַשַּׁאי (לְהַקְרוֹת[21] לַכֹּהֲנִים) עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר[22]; וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה [23]עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר[24] מִפִּי הַמַּקְרֵא; וְאֵין הַצִּבּוּר עוֹנִין 'אָמֵן' עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים; וְאֵין הַכֹּהֲנִים מַתְחִילִין בִּבְרָכָה אַחֶרֶת[25] עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר רַשַּׁאי לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחַר הַכֹּהֲנִים כְּשֶׁאָר הָעָם, שֶׁמָּא תִּטָּרֵף[26] דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מַקְרֵא אוֹתָן[27], אִם פָּסוּק שֵׁנִי אוֹ פָסוּק שְׁלִישִׁי.

21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא: "כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. 22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". 23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. 24) "כהנים". 25) היא "יברכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). 26) תתבלבל. 27) (ברכות דף לד עמוד א).

ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם[28] מִן הַצִּבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לֵעָקֵר מִמְּקוֹמָן[29] עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין רַשָּׁאִין לָכֹף קְשָׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. וּמִתַּקָּנוֹת [עֶזְרָא[30]], שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן בְּסַנְדְּלֵיהֶן[31], אֶלָּא עוֹמְדִין יְחֵפִין[32].

28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. 29) מן הדוכן. 30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן זכאי". 31) והטעם: שמא תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; ובינתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). 32) ובגרביים מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ בָּעָם וְלֹא יַסִּיחוּ דַעְתָּן[33], אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֹן, כְּעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסִּיחוּ דַעְתָּם[34]; אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ הַבְּרָכָה[35], וּמְכַוְּנִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְאֵינָם מַבִּיטִים בִּפְנֵיהֶם.

33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח). 34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את ישראל בשם המפורש - עיניו כהות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח הדעת. 35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶחָד, מַתְחִיל לְבָרֵךְ מֵעַצְמוֹ[36], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר - אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר[37] וְאוֹמֵר לָהֶם: כֹּהֲנִים! וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים "בָּרֵכְךָ", וְהוּא מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.

36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" - לשניים, ולא לאחד. ומפסוק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. 37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" - הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יזמינם. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמרו'? תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת - שמש הכנסת שטורח בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן - זה שליח ציבור, "רואה" - מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם: כהנים! אחר - אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה" (תשובות הרמב"ם).

ט. כֵּיצַד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בַּמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לַדּוּכָן[38] אַחַר שֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל־גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן[39] וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן פְּשׂוּטוֹת, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ[40], וְאֶחָד מַקְרֵא אוֹתָן

מִלָּה מִלָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּגְּבוּלִין, עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאֵין הָעָם עוֹנִין[41] אַחַר כָּל פָּסוּק, אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אֶחָת. וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ, כָּל הָעָם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"[42].

38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). 39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. 40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לז) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). 41) אמן (שם, דף מ עמוד ב). 42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תחילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) - לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תחילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

י. וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם הַנֶּהְגֶּה[43] מִיּוּ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם[44]; וּבַמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּכִנּוּיוֹ, וְהוּא בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, שֶׁאֵין מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד[45]; וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק[46], פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב וְשֶׁאֵינוֹ הָגוּן; וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים, אֶלָּא פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים; כָּל זֶה גְּדֵלָה לִשְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא[47].

43) המבוטא. 44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). 45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי - שם אני מצווך להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). 46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הניסים בבית המקדש, כמפורש שם. 47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לְעֹלֵם, כלומר: להעלים.

יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[48] מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּעֲמִידָה, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[49], "כֹּה תְבָרְכוּ" - פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים[50], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בְּקוֹל רָם[51], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ[52], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּמִּקְדָּשׁ[53], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[54].

48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). 49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק יט): משה ידבר והאלוקים יעננו בקול, והתורה וודאי ניתנה בלשון הקודש - אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך - אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים. 50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. 51) שנאמר: "אמור להם" - שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). 52) שנאמר "ושמו את שמי" וגו' שמי המיוחד לי. 53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. 54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים[55], כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְכַיּוֹצֵא בָהּ - לֹא בְּקוֹל רָם וְלֹא בְּלַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר". בְּשָׁעָה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּהְיֶה בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל[56] וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם"[57]. וְקֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה"[58], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו לַצִּבּוּר וּמַתְחִיל לְבָרְכָם. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמַּשְׁלִים, אוֹמֵר: "עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ[59] עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ - הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל".

55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). 56) שלא אטרד בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש

מהרז"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). 57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעתה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. 58) מכוון על פי דברי הזוהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אהוב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). 59) כי מאחר שאין הברכה תלוייה בכהנים עצמם אלא בהקדוש־ברוך־הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? - אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש־ברוך־הוא מתאווה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

1 **יג. כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לַצִּבּוּר לְבָרְכָם,**
2 **וּכְשֶׁמַּחֲזִירִין פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין - לֹא**
3 **יַחֲזִירוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כָּל פִּנּוֹת**
4 **שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין[60].**

60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים־ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך.

5 **יד. בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם -**
6 **אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעֲלוֹת**
7 **הָאוּלָם[61] וּמְבָרְכִין, כַּדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ[62]. אֲבָל בַּמְּדִינָה**
8 **מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה, חוּץ מִמִּנְחָה, כְּמוֹ**
9 **שֶׁאָמַרְנוּ[63]. בְּכָל מָקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין[64] שֶׁיִּהֵא הַמַּקְרֵא**
10 **אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - מִכְּלָל שֶׁאֵין**
11 **הַמַּקְרֵא מֵהֶם.**

61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושתים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). 62) לעיל הלכות ט־י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג־ד) והשיב: היות ושנינו במשנה (כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש... שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאין מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד), 63) לעיל (הלכה א). 64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרוטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקריא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" ("הגהות מיימוניות").

יום חמישי ו' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

12 **א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם: הַלָּשׁוֹן,**
13 **וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְהַשָּׁנִים, וְהַיַּיִן, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם.**
14 **הַלָּשׁוֹן כֵּיצַד? הָעֹלְגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת**
15 **כְּתִקּוּנָן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפֵי"ן עַיְנֵי"ן[2] וּלְעַיְנֵי"ן**
16 **אַלְפֵי"ן, אוֹ לְ'שִׁבֹּלֶת' 'סִבֹּלֶת'[3], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין**
17 **נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן. וְכָךְ כִּבְדֵי־פֶה וְכִבְדֵי־לָשׁוֹן, שֶׁאֵין**
18 **דִּבְרֵיהֶם נִכָּרִים לַכֹּל, אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.**

2) מגילה כד, ע"ב. וראה בביאורנו לעיל פ"ח, ה"יב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפי"ן לעייני"ן, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל). 3) על־פי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

19 **ב. הַמּוּמִין כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּפָנָיו אוֹ בְיָדָיו**
20 **אוֹ בְרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֻמּוֹת[4] אוֹ**
21 **עֲקוּשׁוֹת[5], אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בְּהֶקְנִיּוֹת[6] - לֹא יִשָּׂא אֶת**
22 **כַּפָּיו, לְפִי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ[7]. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד**
23 **עַל זְקָנוֹ[8] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן הַסּוּמָא בְּאַחַת**
24 **מֵעֵינָיו - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה דָּשׁ[9] בְּעֵירוֹ**
25 **וְהַכֹּל הָיוּ רְגִילִים בְּזֶה הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו אוֹ בְּזֶה**
26 **שֶׁרִירוֹ זָב - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. וְכֵן מִי**
27 **שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס[10] וּפוּאָה[11], לֹא יִשָּׂא אֶת**
28 **כַּפָּיו; וְאִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ - מֻתָּר, לְפִי**
29 **שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.**

4) כפופות. 5) עקומות לצידיהן. 6) שידיו מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, לט) מבאר רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח. 7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"יד, ה"ז. 8) מגילה כד, ע"ב: "זבלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: עיניו זולפות דמעה. ומרן הכסף־משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם

בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. 9) רגיל וידוע לבני עירו. 10) צבע כעין התכלת. 11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה לרבינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א-ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

1 **ג. הָעֲבֵרָה כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אַף־עַל־פִּי**
2 **שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[12], שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **"יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ", וּכְתִיב: "וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם"[13]**
4 **וְגוֹ'. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד כּוֹכָבִים - בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בִּשְׁגָגָה[14]**
5 **- אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו**
6 **לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ לֹא יַעֲלוּ כֹהֲנֵי הַבָּמוֹת"**
7 **וְגוֹ'[15]; וּבְרָכָה כַּעֲבוֹדָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשָׁרְתוֹ**
8 **וּלְבָרֵךְ בְּשִׁמוֹ"[16]. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהֵמִיר[17] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
9 **וּמַזָּלוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו**
10 **לְעוֹלָם[18]. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת אֵין מוֹנְעִין.**

12) ברכות לב, ע"ב. 13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו.) וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוח, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלו לו חדשיו), או שמא הרוח בלבלתו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). 14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. 15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. 16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לח.). ומרן הכסף־משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז **באונס**" נאסר לברך, כי לדעתו כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד.) שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים־ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר **נתנו מלכי** יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. 17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוונת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). 18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשום מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה ב'תוספות' לסוטה לט.) שכהן שעבד ע"ז וחזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים־ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על **עבודת המזבח**, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"יג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג.): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ:) "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן אחר הנופל"? וכדברי רבינו מבואר ב"שאילתות" פרשת קרח.

11 **ד. הַשָּׁנִים כֵּיצַד? כֹּהֵן נַעַר לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד**
12 **שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ[19]. וְהַיַּיִן כֵּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן**
13 **בְּבַת אַחַת, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ**
14 **מֵעָלָיו, לְפִי שֶׁהוּקְשָׁה בְּרָכָה לַעֲבוֹדָה[20]. שָׁתָה**
15 **רְבִיעִית יַיִן[21] בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ מְעַט**
16 **מַיִם - מֻתָּר[22]. וְאִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אַף־עַל־פִּי**
17 **שֶׁהָיָה מָזוּג, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁתָאוֹ בְּכַמָּה פְּעָמִים - לֹא**
18 **יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו. וְכַמָּה הִיא**
19 **רְבִיעִית? אֲצָבְּעַיִם עַל אֲצָבְּעַיִם, בְּרוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי**
20 **אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ[23] אֶצְבַּע, בַּגּוּדָל; וְזֶה הָאֶצְבַּע**
21 **שֶׁמּוֹשְׁחִין[24] בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ[25] הוּא הַגּוּדָל[26],**
22 **וְהוּא הַנִּקְרָא בֹּהֶן־יָד[27].**

19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"יא) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיברך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). 20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"יד, ה"א בביאורנו. ובמסכת כריתות (יג:) אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". 21) ובכת"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי - בלתי מזוג במים. 22) כריתות, שם. שתה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה - ששיכור אסור בה מן התורה - פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא - מותר אף לכתחילה. 23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל פ"ד ה"יז בביאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. 24) שמודדים, מדד ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודדים". 25) כגון עשרון שבמקדש, ו"עומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' בכורים פ"ו, ט"ו. 26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדוייק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. 27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

23 **ה. טֻמְאַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל אֶת יָדָיו, לֹא**
24 **יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; אֶלָּא נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד הַפֶּרֶק[28] כְּדֶרֶךְ**
25 **שֶׁמְּקַדְּשִׁין לָעֲבוֹדָה[29], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
26 **"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ"[30]. וְהֶחָלָל[31] אֵינוֹ**
27 **נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכְהוּנוֹ[32].**

28) מקום חיבור היד והזרוע. 29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידים **עד הפרק** כקידוש ידים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין

קו:). 30) וכדברי התרגום שם: טולו ידיכון קודשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ ה'זוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפילתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום טומאה - אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תדע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידים לאכילה, אומר בפירוש: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה - לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה ניגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף־משנה). 31) שנולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. 32) בקדושת כהונה (כתובות כד: ; סוטה מ.).

1 **ו. כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[33]**
2 **הַמּוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ**
3 **מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[34] אַחֲרָיו,**
4 **אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ[35] בְּצֶדֶק - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא**
5 **אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[36]**
6 **עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, וְאֵין**
7 **אוֹמְרִים לְאָדָם רָשָׁע: הוֹסֵף רֶשַׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת.**

33) המנויים למעלה בהלכה א. 34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 35) מסחרו. 36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

8 **ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: וּמַה תּוֹעִיל בִּרְכַּת הֶדְיוֹט**
9 **זֶה?[37] שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה תָּלוּי בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא**
10 **בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל**
11 **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוָתָן**
12 **שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת**
13 **יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.**

37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. 38) ירושלמי גיטין פ"ח, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך? אני אברכך". וסובר רבינו שאין הדברים אמורים אלא ברינון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש - לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

14 **ח. עָם שֶׁהֵם אַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[39];**
15 **וְהָעוֹמְדִים מִצִּדֵּיהֶן[40], הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[41]. וְאִם**
16 **הָיְתָה מְחִצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים, אֲפִלּוּ**
17 **הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל - הוֹאִיל וּפְנֵיהֶם מוּל פְּנֵי**
18 **הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[42].**

39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. 40) ואין הם מכוונים לאחרי הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. 41) שם. ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). 42) סוטה, שם.

19 **ט. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[43].**
20 **בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלָּן כֹּהֲנִים - כֻּלָּם נוֹשְׂאִים אֶת**
21 **כַּפֵּיהֶם; וּלְמִי הֵם מְבָרְכִים? לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּפוֹן**
22 **וְלַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּדָּרוֹם[44]; וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם 'אָמֵן'?**
23 **הַנָּשִׁים וְהַטָּף[45]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ שָׁם עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יוֹתֵר**
24 **עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - הָעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן' וְהַשְּׁאָר**
25 **מְבָרְכִין[46].**

43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). 44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. 45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. 46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

26 **י. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ**
27 **- לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[47]; וְאִם הָיְתָה הַבְטָחָתוֹ[48] שֶׁהוּא**
28 **נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ - רַשַּׁאי[49]. וְאִם אֵין**
29 **לָהֶם כֹּהֵן כְּלָל - כְּשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'שִׂים שָׁלוֹם',**
30 **אוֹמֵר: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה**
31 **הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ,**
32 **הָאֲמוּרָה מִפִּי[50] אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ,**
33 **כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ.**
34 **יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ[51] אֶת שְׁמִי**
35 **עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם". וְאֵין הָעָם עוֹנִין**
36 **'אָמֵן',[52] וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר 'שִׂים שָׁלוֹם'.**

47) שמא יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד.). 48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. 49) כדי שלא תתבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לד.) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך ('הגהות מיימוניות'). 50) ובכ"י התימנים: האמורה לאהרן. 51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"יב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת ('הגהות מיימוניות'). 52) אחרי כל פסוק

מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

יא. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהָלַךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין וְלֹא הִגִּיעוּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים - נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן וּמְבָרְכָן[53], וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[54]. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רַגְלָיו מִמְּקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'רְצֵה', שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[55]; אֲבָל אִם עָקַר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן אֶלָּא אַחַר 'עֲבוֹדָה', הֲרֵי זֶה עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ[56].

53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפניהם ('הגהות מיימוניות'). 54) ר"ה כח, ע"ב. 55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעוד שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). 56) סוטה, שם.

יב. כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת[57], הֲרֵי זֶה כְּעוֹבֵר עַל שָׁלֹשׁ עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "אָמוֹר לָהֶם", "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי"[58]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ, אֵינוֹ מִתְבָּרֵךְ; וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ, מִתְבָּרֵךְ[59], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ".

57) שהיא: "כה תברכו את בנ"י". 58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשתים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, **להכפל** הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, **אלא הענינים** המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד יימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: ("הגהות מיימוניות"). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום". 59) (סוטה לח:).

סְלִיקוּ הִלְכוֹת תְּפִלָּה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שישי ז' תשרי ה'תשפ"א

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִהְיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ. ב) לְקָשְׁרָם עַל הַיָּד. ג) לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים. ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.

וּבֵאוּר כָּל מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) עשרה דברים המעכבים בתפילין וכולם הלכה למשה מסיני; ההפרש שבין תפילין ומזוזה וספר תורה ומעשה עורם; דיני כתיבתן, שירטוטן ועיבודן.

~ נקודות משיחות קודש ~

(א) להיות תפילין על הראש (ב) לקשרם על היד.

ידועה הקושיא, מדוע הקדים הרמב"ם בכל מקום תפילין של ראש לתפילין של יד: ב'מניין המצוות' שבריש הל' תפילין, ב'ספר המצוות', בתחילת הל' תפילין בחיוב הנחתן, בריש פרק ב' בדין כתיבתן, בדין עשייתן, בדין סידור הפרשיות בתוך התפילין, במקום הנחתן על היד ועל הראש ובענין ברכת התפילין. והרי הוא שלא כסדר שבתורה המקדימה תפילין ש"י לש"ר - "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין כו'".

ויבואר על־פי הצפע"נ שביאר שמצות תפילין של יד, היא בפעולת הקשירה ותו לא, אבל בתפילין של ראש "כל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה" , שנאמר "**והיו** לטוטפות", ומה שאין מורידין תפילין של יד לאחר פעולת הקשירה הוא משום הדרשה ש"כל זמן שבין עיניך, יהו שתים", ולאחר פעולת הקשירה, התפילין של יד הן פרט בשל ראש. היוצא מכך הוא, שתדירות המצוה של תש"ר גדולה יותר מזו של יד, ולכן הקדים אותה הרמב"ם, כי הוא בהתאם לתוכנו של כל 'ספר אהבה', שעליו כתב הרמב"ם: "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהם כדי לאהוב המקום

ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שב'ספר אהבה', על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, שק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה הרמב"ם את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים. לכן סידר הרמב"ם גם תש"ר לפני ש"י, כי מצוותה תדירה יותר כדלעיל, והוא בהתאם לסדר התדירות שבכל הספר.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22)

א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן: "קַדֶּשׁ לִי"[2], "וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ יְיָ"[3] שֶׁבְּסֵפֶר 'וְאֵלֶּה שְׁמוֹת'[4], וּ"שְׁמַע"[5], "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ"[6] - הֵן שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, וּמְחַפִּין[7] אוֹתָן בְּעוֹר, וְנִקְרָאִים תְּפִלִּין[8]. וּמַנִּיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד[9]. וַאֲפִלּוּ קוֹצוֹ[10] שֶׁל אוֹת אַחַת מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן[11] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת כְּתִקּוּנָן.

2) שמות יג, א־י. 3) שם, יא, טז. 4) שלא לטעות ולהחליף ב"והיה כי יביאך" שבספר דברים (ו, י). 5) שם, ד־ה. 6) שם, יא, יג־כא. 7) מכסים. 8) משורש "פלל", והתי"ו נוספת. וכן כתבו ה'תוספות' (מנחות לד:) שהן לשון ויכוח, כמו: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו, ל) על שם שהתפילין הן אות והוכחה לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", ודרשו חכמינו ז"ל (מנחות לה:) אלו תפילין שבראש. 9) "ונקבעו ארבע פרשיות אלו יותר משאר פרשיות התורה, לפי שיש באלו ענין קבלת עול מלכות שמים ואחדות ה', וענין יציאת מצרים שהוא מכריח אמונת חידוש העולם ואלו הם יסודי דת יהודית, ולכן נצטוינו להניח יסודות אלו בין עינינו ועל לוח לבנו (על היד כנגד הלב, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב) כי שני אברים אלה (המוח, והלב) אמרו חכמי הטבע שהם משכן השכל, ובהניחנו עליהם דברים אלו לזכרון, נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי ה' ונזכה לחיי עד" (מלשון ה'חינוך' מצוה תכ"ב. וראה לקמן פ"ד, ה"ד ובביאורנו. 10) רגל ימנית של יו"ד (מנחות כט. ורש"י שם). ויש מפרשים: הנקודה שבראש היו"ד, שהיא כעין תג (הרא"ש). 11) מנחות לד, ע"א.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה, שֶׁהֵן "שְׁמַע", "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ" - אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשְּׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת, אִם חָסֵר קוֹצוֹ, מְעַכֵּב[12] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחִסֵּר אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - פָּסוּל[13].

12) מנחות כט, ע"א. 13) שם, ל, ע"א: "אפשר ספר־תורה חסר אות אחת, וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה"? הרי שאפילו אות אחת מעכבת. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ג. עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין, כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְכֻלָּן מְעַכְּבִין. לְפִיכָךְ אִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, הֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם הֵן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמוֹנָה בְּחִפּוּיָן[14] וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן: שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בִּדְיוֹ[15], וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבִין עַל הַקְּלָף[16].

14) בעור הבתים המכסה את הפרשיות. 15) שחורה, ולא בשאר מיני צבעונים, כמבואר בסמוך ה"ה. 16) מבואר בסמוך ה"ז. וב'ירושלמי' מגילה (פ"א, ה"ט) מבואר שכל אלה הלכה למשה מסיני הן.

ד. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַדְּיוֹ? מְקַבְּצִין הֶעָשָׁן שֶׁל שְׁמָנִים[17], אוֹ שֶׁל זֶפֶת וְשֶׁל שַׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְגוֹבְלִין[18] אוֹתוֹ בִּשְׁרַף[19] הָאִילָן וּבִמְעַט דְּבַשׁ[20], וְלוֹתְתִין[21] אוֹתוֹ הַרְבֵּה[22], וְדָכִין[23] אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה רְקִיקִין[24], וּמְיַבְּשִׁין[25] אוֹתוֹ וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה שׁוֹרֵהוּ בְּמֵי עֲפָצִים[26] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, וְכוֹתֵב בּוֹ; שֶׁאִם תִּמְחָקֶנּוּ, יִהְיֶה נִמְחָק[27]. וְזֶהוּ הַדְּיוֹ, שֶׁמְּצָוָה מִן הַמֻּבְחָר[28] לִכְתֹּב בּוֹ סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת. וְאִם כָּתַב שְׁלָשְׁתָּן[29] בְּמֵי עֲפָצָא וְקַנְקַנְתּוּם[30], שֶׁהוּא עוֹמֵד וְאֵינוֹ נִמְחָק, כְּשֵׁרִים[31].

17) שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמנים, עד שמשחירים וגוררים השחרורית (שבת כג. וברש"י שם בשם הגאונים). 18) לשים. 19) לחלוחית הנוטפת מהעץ. 20) שהדבש מועיל לגיבול השרפים, מתוך שהוא סמיך "ויש לו ריר והרי הוא נמשך כדבק" (מלשון רבינו הל' טומאת אוכלין פ"ז, ה"ד). 21) מרטיבים, ולשון "לתיתה" נזכרת בתלמוד (פסחים לו. ועוד). 22) בשרף האילן ובדבש. 23) מלשון "או דכו במדוכה" (במדבר יא, ח). 24) דק כעוגות שטוחות. 25) במסכת נדה כ. מבואר שהדיו הוא יבש, ושם נאמר: "רבי אמי, בקע קורט של דיו ובדק בו". 26) פרי אלון והוא שחור, ומי העפצים קולטים את צבעו ומשחירים, וכן מטבע העפצים להעמיד את הכתב שלא ימחק בקלות, ולפיכך שורים את הדיו במי העפצים להעמיד את הכתב ולקיימו. (ראה במוספנו "תשובות רבינו"). 27) כלומר, אם תרצה למחקו לצורך תיקון טעות בכתיבה, תוכל למחקו. 28) שניתן להמחק לעת הצורך וגם הוא עשוי מעץ, וב'זוהר' (פרשת תרומה דף קנט.) מצריך שהדיו יֵעָשֶׂה מדברים הבאים מן העץ. 29) ספרים, תפילין ומזוזות. 30) חומצת הנחושת, ונקראת בלע"ז "ויטריאולו". ונזכרת במשנה (שבת פ"יב, מ"ד, ועוד) ומטבע הקנקנתום להעמיד את מראה הדיו שלא ימחק

אפילו אם תמחקנו. וראה בפירוש המשנה לרבינו (סוטה פרק ב, מ"ד). 31) אבל אין כותבים בו לכתחילה, הואיל ואינו ניתן להמחק.

ה. אִם־כֵּן, מַה מְּעַטָּה הַהֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁיִּהְיוּ כְתוּבִים בְּדָיוֹ? לְמַעֵט שְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, כְּגוֹן הָאָדֹם[32] וְהַיָּרֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם כָּתַב בַּסְּפָרִים אוֹ בַתְּפִלִּין אוֹ בַמְּזוּזוֹת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בִּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, אוֹ בְּזָהָב[33] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.

32) מגילה יז, ע"א: "כתבה למגילה בסיקרא (צבע אדום) לא יצא בו עד שתהא כתובה בדיו". 33) שבת קג, ע"ב: "כתב (ספר תורה) שלא בדיו, או שכתב את האזכרות (שמות הקב"ה) בזהב - הרי אלו יגנזו", ואין חילוק בין כתיבת ספרים לכתיבת תפילין ומזוזות, כמבואר במשנה (מגילה פרק א, מ"ח). ואף־על־פי שלא אמרו אלא "כתב את האזכרות בזהב", הוא־הדין לשאר האותיות אלא שמדגישים את ה"אזכרות" שאל תטעה לומר שלרוב מעלתן ראויות הן להכתב זהב משום נוי (כסף־משנה). ויש מתרצים: מפני שנאמר שם "יגנזו" שאינם מוכשרים עוד לתיקון, וזה לא יתכן אלא ב"אזכרות" שאי־אפשר לגרוד את הזהב מעליהן שהרי אסור למחוק את השם, אבל בשאר אותיות שכתבן זהב, הרי אפשר לגררו ולכתבן בדיו, אין צריך לגנוז את היריעה ההיא ('בית יוסף' או"ח סי' לב).

ו. שָׁלֹשׁ עוֹרוֹת הֵן: גְּוִיל, וְקֶלֶף וְדוּכְסוֹסְטוֹס. כֵּיצַד? לוֹקְחִין עוֹר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, וּמַעֲבִירִין הַשֵּׂעָר מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר־כָּךְ מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא, וְכַיּוֹצֵא בוֹ[34] מִדְּבָרִים שֶׁמְּכַוְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּוִיל[35].

34) כיון רבינו לעיבוד שלנו שהוא בסיד, שהוא מועיל כעיבוד עפצים ('תוספות' למגילה יט.). 35) תשובת הגאונים (שערי תשובה, סימן של"ב).

ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ, וְחִלְּקוּ אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהֶעֱבָדְנִין עוֹשִׂין, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי עוֹרוֹת: אֶחָד דַּק, הוּא שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר, וְאֶחָד עָבֶה, וְהוּא שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר; וְעִבְּדוּ אוֹתוֹ בְּמֶלַח וְאַחַר־כָּךְ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ - זֶה הַחֵלֶק שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר נִקְרָא קֶלֶף, וְזֶה שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר נִקְרָא דוּכְסוֹסְטוֹס[36].

36) כל זה מפורש ב'הערוך' ערך "דוכסוסטוס" בשם רב האי גאון. ודוכסוסטוס, פירושה מקום בשר, שבלשון מדי קוראים לבשר סוסטוס. ו"דוך" - זה מקום, כמו דוך סלוני ('תוספות' ב"ב יד.). ובכת"י התימנים, הגירסא בדברי רבינו: "זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס. וזה החלק שממול הבשר נקרא קלף". וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַגְּוִיל[37], וְכוֹתְבִין בְּמִקּוֹם הַשֵּׂעָר[38], וְשֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקֶּלֶף, וְכוֹתְבִין בְּמִקּוֹם הַבָּשָׂר[39], וְשֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל דּוּכְסוֹסְטוֹס, וְכוֹתְבִין בְּמִקּוֹם שֵׂעָר, אוֹ שֶׁכָּתַב בַּגְּוִיל וּבַדּוּכְסוֹסְטוֹס בְּמִקּוֹם בָּשָׂר - פָּסוּל[41].

37) שכן מצינו בהרבה מקומות בתלמוד, שהוזכר רק גויל בספר תורה, ראה גיטין נד: וכן מבואר במסכת ב"ב יד: בס"ת שעשה משה והניחו בארון, וכמו שהוכיח הר"ן (שבת פ"ח). 38) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) כי במקום השיער הוא מעובד היטב ונוח לכתיבה. 39) לצד הבשר. 40) לצד השיער (שבת עט:), נמצא שכתיבתן במקום החתך, במקום חיבורן זה בזה, ורב האי גאון (מובא ב"הערוך" הנ"ל) נתן סימן לזה "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב) שהכתיבה היא במקום הסתר. 41) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט), ובבלי (שבת עט:).

ט. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, אִם כָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַקֶּלֶף, כָּשֵׁר; וְלֹא נֶאֱמַר גְּוִיל, אֶלָּא לְמַעֵט דּוּכְסוֹסְטוֹס, שֶׁאִם כָּתַב עָלָיו הַסֵּפֶר, פָּסוּל[42]. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקֶּלֶף אוֹ עַל הַגְּוִיל, כָּשֵׁר[43]; לֹא אָמְרוּ עַל דּוּכְסוֹסְטוֹס אֶלָּא לְמִצְוָה[44].

42) שב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט) אמרו: כותבים (ספר תורה) על הגויל במקום שיער, ועל הקלף וכו' ודוכסוסטוס לא הוזכר שם, הרי שאין כותבין עליו ספר־תורה, וכן ב'מסכת סופרים' (פ"א, ה"ד). ואנו נוהגים היום לכתוב ספר־תורה על קלף כי הוא יותר מובחר מהגויל, שהגויל אינו מעובד אלא מצד השיער, והקלף מעובד משני הצדדים. וגם הגויל כבד ביותר (יו"ד סי' רעא ס"ג). 43) שבת עט, ע"ב: "רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיא משתמרת". ועל כרחך מה שאמרו (שם) "הלכה למשה מסיני מזוזה על דוכסוסטוס" אינו אלא למצוה. ומכאן שכשרה גם על הגויל (כסף־משנה). וכדאי להעיר, שבזמננו אין חולקים העור לשנים אלא גוררים הקליפה העליונה שבמקום השיער, וגוררים הרבה מצד הבשר ואינו נשאר אלא הקלף בלבד, וכותבים עליהם לצד הבשר (או"ח סי' לב, ס"ז) וקלף זה כשר לשלשתם: לס"ת, תפילין ומזוזה (יו"ד סי' רפח ס"ו). 44) עם הלכות אלו נגמרו שני הדברים השייכים בתפילין בכתיבתן. (ראה לעיל ה"ג). מכאן ואילך מפרש רבינו בפרוטרוט כל הדינים הנוגעים לשני הדברים האלה. את שמונת הדברים השייכים בחיפוי התפילין וברצועותיהן, מונה רבינו לקמן פ"ג.

י. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף וְחַיָּה הַטְּמֵאִים[45]. אֲבָל כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף טְהוֹרִים, וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת[46] וּטְרֵפוֹת[47] שֶׁלָּהֶן. וְאֵין כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר הַדָּג הַטָּהוֹר, מִפְּנֵי הַזֶּהֲמָא[48], שֶׁאֵין הַזֶּהֲמָא פּוֹסֶקֶת בְּעִבּוּדָהּ[49].

45) שבת קח. וירושלמי מגילה (פ"יא, ה"ט) שנאמר (שמות יג, ט): למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך, ואלה

הטמאים הרי אסורים באכילה. 46) שמתו ולא נשחטו, או שלא נשחטו כהלכה. 47) שנשחטו, אבל נמצא בגופן מין משמונה־עשר מיני טריפה המנויים בחולין (פ"ג, מ"א). ואע"פ שאין אלה "מותרים בפינו", הרי הם ממין המותר. ויפה משלו חז"ל (שבת, שם) זה "לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים) איזה מהן משובח? הוי אומר, זה שהרגו מלך" וגם אלו לקו ע"י בוראן. 48) הלכלוך. 49) שם. ואי־אפשר לכתוב עליו כתיבה תמה ('קרית ספר').

1 **יא. גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, וּקְלָף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל**
2 **סֵפֶר־תּוֹרָה, צָרִיךְ לְעַבֵּד אוֹתָן לִשְׁמָן[50]. וְאִם עִבְּדָן**
3 **שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, פְּסוּלִין[51]. לְפִיכָךְ אִם עִבְּדָן הַכּוּתִי,**
4 **פְּסוּלִין. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ לַכּוּתִי לְעַבֵּד עוֹר זֶה**
5 **לְשֵׁם הַסֵּפֶר אוֹ לְשֵׁם הַתְּפִלִּין - פְּסוּלִין, שֶׁהַכּוּתִי עַל**
6 **דַּעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה, לֹא עַל דַּעַת הַשּׁוֹכֵר אוֹתוֹ[52];**
7 **לְפִיכָךְ, כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ מַעֲשֶׂה לִשְׁמוֹ[53], אִם עָשָׂהוּ**
8 **הַכּוּתִי, פָּסוּל. וּמְזוּזָה אֵינָהּ צְרִיכָה הַעְבָּדָה לִשְׁמָהּ[54].**

50) כשנותן את העורות לתוך הסיד להעביר מהם השיער, צריך הוא לומר: אני מעבד עורות אלו לקדושת ספר־תורה, או לקדושת תפילין. 51) גיטין נד, ע"ב; סנהדרין מח, ע"ב. 52) גיטין כג. ושמא גמר בלבו לעבדו לשם צורך אחר. 53) כגון כתיבת הגט שצריך שיהיה כתוב לשם אשה זו. וכן חוטי ציצית הצריכים טויה לשם ציצית. ראה לקמן הל' ציצית (פ"א, ה"יא). 54) רבינו בתשובתו נותן טעם לזה, "לפי שעצמו של ספר־תורה, ועצמן של תפילין הן המצוה, ולפיכך צריך לעבדן לשמן, כחשיבות מיוחדת, שיזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית שחייב בה, ואם אין בית אין מזוזה (תשובות הרמב"ם, ליפסיאה, כ"ה) וראה מנחות מב: ב'תוספות' ד"ה "תפילין" שהביאו ראיה לדעת רבינו מסוגיית הש"ס שם שאמרו: "מזוזות ניקחות מכל אדם" - מפני שאפילו לא נעבדו לשמן כשרות. וגדולי האחרונים הראו שזוהי ברייתא מפורשת ב'ירושלמי' יומא (פ"ג, ה"ו): "עור שעיבדו לשם קמיע, מותר לכתוב עליו מזוזה" מפני שאין מזוזה צריכה עיבוד לשמה. (ראה ב'שיורי קרבן' שם).

9 **יב. הַלָּכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה**
10 **וְלֹא מְזוּזָה אֶלָּא בְּשִׂרְטוּט[55]; אֲבָל תְּפִלִּין אֵינָן צְרִיכִין**
11 **שִׂרְטוּט[56], לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין. וּמֻתָּר לִכְתֹּב תְּפִלִּין**
12 **וּמְזוּזָה שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת**
13 **אֵלּוּ[57]; אֲבָל סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לִכְתֹּב אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת**
14 **שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב[58].**

55) שמסרגלים בקנה או בסכין ועושים קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה, (ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט). 56) מנחות לב, ע"ב. 57) מכוסות, ואין הכתב נראה, אבל המזוזה אינה מחופה כל־כך שבנקל יכול להסירה. ויש מפרשים: מפני שהתפילין נכתבות על הקלף, והוא דק הרבה, ושמא יקרע מחמת השירטוט ('נמוקי יוסף' הל' מזוזה). ומי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט, טוב הוא שישרטט - גם בתפילין - כדי ליישר הכתב, שנאמר: "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות ('טור', או"ח סי' לב. וראה שבת קלג:). 58) שם. והטעם, שמא יטעה בחסרות ויתירות.

15 **יג. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן אֶפִּיקוֹרוֹס,**
16 **יִשְׂרָפוּ[59]. כְּתָבָן כּוּתִי, אוֹ יִשְׂרָאֵל מוּמָר[60], אוֹ מוֹסֵר**
17 **בְּיַד אֹנֶס[61], אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה[62], אוֹ קָטָן[63] - הֲרֵי אֵלּוּ**
18 **פְּסוּלִין, וְיִגָּנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם", "וּכְתַבְתָּם" -**
19 **כֹּל שֶׁמִּזְהָר עַל הַקְּשִׁירָה וּמַאֲמִין בָּהּ, הוּא שֶׁכּוֹתֵב[64].**
20 **נִמְצְאוּ בְיַד אֶפִּיקוֹרוֹס, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי כְתָבָן[65] -**
21 **יִגָּנְזוּ. נִמְצְאוּ בְיַד כּוּתִי - כְּשֵׁרִים[66]. וְאֵין לוֹקְחִין**
22 **סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַכּוּתִים בְּיוֹתֵר עַל**
23 **דְּמֵיהֶם, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אוֹתָן לְגָנְבָן וּלְגָזְלָן[67].**

59) גיטין מה, ע"ב: "שאינו מאמין בקדושת השם... והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם" (לשון רבינו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ח). 60) כגירסת דפוס מנטובה. ובשאר הדפוסים: ישראל מומר. משומד - שהמיר דתו, וראה הלכות תשובה (פ"ג, ה"ט). 61) מוסר ממון ישראל ביד איש בעל זרוע (שם, ה"יב). 62) שנים אלה אינן מצווים על מצוות־עשה שהזמן גרמן. וממילא פטורים ממצות תפילין שנוהגת רק ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת. 63) שאינו בר חיוב מצוות. 64) וכתיבת מזוזה הוקשה לתפילין, שהרי נאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך", ועיקר "כתיבה" במזוזה כתובה. ומכיון שאלו פסולין, ספר־תורה שקדושתו חמורה לא כל־שכן ('בית יוסף', יו"ד סי' רפא), לפיכך כולם יגנזו, שאינם ראויים למצוותם, אבל אינם נשרפים, שלא נכתבו לשם ע"ז, ככתיבת המין (גיטין מה:). 65) כי ספק הוא, אם כתבן בעצמן או מצאן. 66) כי סתם גוי אינו יודע לכתבן, ויש לתלות שלקחן מידי ישראל. 67) שם.

24 **יד. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן עַל־גַּבֵּי עוֹר**
25 **בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף הַטְּמֵאִין, אוֹ עַל־גַּבֵּי עוֹרוֹת**
26 **שֶׁאֵינָם מְעֻבָּדִין[68], אוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה וּתְפִלִּין עַל**
27 **עוֹר שֶׁלֹּא עִבְּדָן לִשְׁמָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[69].**

68) שלא עובדו בקמח ובעפצים, כמפורש לעיל ה"ו. 69) הלכה זו כבר נשנית לעיל (ה"י־י"א) אלא ששם מדובר כשעוד לא נכתבו, שפסולים העורות לכתיבת אלו, וכאן משמיענו רבינו שאם עבר וכתבן על עורות פסולים אלו, הרי הס"ת והתפילין פסולין אפילו בדיעבד.

28 **טו. הַכּוֹתֵב סֵפֶר־תּוֹרָה אוֹ תְפִלִּין אוֹ מְזוּזָה, וּבִשְׁעַת**
29 **כְּתִיבָה לֹא הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה[70], וְכָתַב אַזְכָּרָה[71] מִן**
30 **הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - פְּסוּלִין[72]. לְפִיכָךְ,**
31 **הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ,**
32 **לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[73]; הָיָה כוֹתֵב שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת[74],**
33 **הֲרֵי זֶה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם וּמֵשִׁיב.**

70) שצריך לחשוב שכותב אזכרה זו לשם קדושת השם.

71) שם משמות הקב"ה. 72) גיטין נד, ע"ב; ושם מה, ע"ב). 73) שמא יסיח דעתו ולא יכוין ויפסול (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א), אבל אם מלך ממלכי אומות העולם שואל בשלומו, ישיבנו, כדי שלא יהרגנו (כסף־משנה). 74) כגון: ה' אלהינו ה' (דברים ו', ד); אל אלהים ה' (יהושע כב, כב); וכן בתהלים (נ, א). ויש מפרשים: כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא כתבם מפני שלא היה טהור, והניח להם מקום ובא לכתבם עכשיו בבת אחת.

טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקֶּלְמוֹס[75] לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם, לֹא יַתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם[76], אֲבָל מַתְחִיל הוּא מֵאוֹת שֶׁלְּפָנָיו. שָׁכַח לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם כֻּלּוֹ - תּוֹלֶה אוֹתוֹ בֵּין הַשִּׁיטוֹת[77]. אֲבָל מִקְצַת הַשֵּׁם בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתוֹ תָּלוּי[78], פָּסוּל. וּבִשְׁאָר הַתֵּבוֹת אִם שָׁכַח, כּוֹתֵב מִקְצַת הַתֵּבָה בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵפֶר־תּוֹרָה, אֲבָל בִּמְזוּזָה וּתְפִלִּין, אֵין תּוֹלִין בָּהֶן אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת; אֶלָּא אִם שָׁכַח אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, גּוֹנֵז מַה שֶּׁכָּתַב[79] וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמֵאֵת לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֶּרֶד[80] וְעַל מְקוֹם הַמְּחָק בְּכֻלָּן[81].

75) עט סופרים. "עט סופר מהיר" (תהלים מה, ב) מתרגם יונתן: קולמוס ספרא. 76) שדרך הקולמוס לשפוך הדיו בבת אחת אם יש בו דיו מרובה, ושמא תיפול הדיו על השם ויצטרך למחקו (מס' סופרים פ"ה, ה"ו). 77) בין השורות, אבל לא בין הדפים. 78) מנחות ל, ע"ב. 79) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). שנאמר בתפילין ומזוזה: "והיו הדברים" בהוויתן יהיו, שיהיו כתובות כסדרן האמור בתורה (ראה לקמן הל' מזוזה פ"ה, ה"א), ולפיכך אי־אפשר לתלות האות אחרי שכתב התיבה הבאה, כי זה "שלא כסדרן". ואין הפרש בין אם הקדים פרשה לפרשה או אות לאות. 80) גרר - זה שנגרר אחרי שהדיו נתייבשה, מחק - זה שנמחק בעוד שהכתיבה לחה, והכתיבה על מקום הגרר נאה יותר, כי לא נשאר שום כתם במקום, ואם שכח לכתוב השם, הרי הוא גורר או מוחק את התיבה המאוחרת, וכותב במקומה את השם על מקום המחק (מנחות ל:). 81) בין בספר־תורה בין בתפילין ומזוזה, שגורר מלמטה למעלה עד מקום השם, וכותב השם, וממשיך לכתוב הלאה כסדרן (ש"ך, יו"ד סי' רפח, סק"ב). אבל לתלות האות בתפילין ובמזוזה אסור מפני ש"סדרן מעכב".

יז. כּוֹתְבֵי סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אָסוּר לָהֶם לְהַפִּיחַ הַיְרִיעָה עַל פָּנֶיהָ[82], אֶלָּא פּוֹרֵשׂ עָלֶיהָ בֶּגֶד[83] אוֹ כּוּפְלָהּ[84].

82) להגן על הכתב שלא יעלה עליו אבק משום בזיון (עירובין צח.). 83) אבל אם אין לו בגד, מוטב להפכה על הכתב ולא להשאירה על פניה, כי יש בזה בזיון יותר גדול (שם. ובמסכת סופרים פ"ג, הלכה טז). 84) כלומר: בשום פנים לא ישאיר את הכתב על פניו. וכתב הב"ח (יו"ד סי' רע"ו): שאסור לאדם להניח שום ספר פתוח ויצא לחוץ אלא יכסנו במפה. והוסיף הש"ך (יו"ד, שם): שידוע לחכמי האמת, שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא "שומר "דפים על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח תלמודו.

יח. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, שֶׁאָמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ: לֹא כָתַבְתִּי הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן לִשְׁמָן! אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן[85], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא לְהַפְסִיד כָּל שְׂכָרוֹ[86]. וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן?[87] שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוֹקֵחַ[88] אוֹ עַל זֶה שֶׁשְּׂכָרוֹ[89], וְדוֹמֶה[90] שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בַּאֲמִירָה זוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָאַזְכָּרוֹת[91]. לְפִיכָךְ אִם אָמַר: סֵפֶר־תּוֹרָה זֶה אוֹ תְּפִלִּין אֵלּוּ, עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן אֵינָם מְעֻבָּדוֹת לִשְׁמָן! - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָן לְפָסְלָן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים, שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעֻבָּדִין לִשְׁמָן, אֵין שָׂכָר לוֹ כְּלָל[92].

85) שמא נתכוין להקניט את הלוקח. 86) שהרי לדבריו לא נכתבו האזכרות לשמן, וכל ספר שלא נכתבו האזכרות שבו לשמו - אינו שוה כלום לבעליו. 87) נאמַר מתוך שנאמן להפסיד שכרו, יהא נאמן לפסלן? 88) שמתכוין לצערו. 89) לכתוב בשבילו. 90) והוא חושב וטועה. 91) שאינו יודע שיפסיד כל שכרן בגלל האזכרות שכתב שלא לשמן. 92) ויודע שיפסיד כל שכרו, ולא נתכוין רק לצער את הלוקח. כאן לא מנה רבינו מזוזה, כי הלא מזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, כמבואר לעיל ה"יא. מקור כל הלכה זו (גיטין נד:).

יט. אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, אֶלָּא בִּכְתַב אַשּׁוּרִית[93]. וְהִתִּירוּ בַּסְּפָרִים לִכְתֹּב אַף בִּיוָנִי[94] בִּלְבָד. וּכְבָר נִשְׁקַע[95] יְוָנִי מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד, לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שְׁלִשְׁתָּן אֶלָּא אַשּׁוּרִית. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּכְתִיבָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק אוֹת בְּאוֹת, שֶׁכָּל אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מַקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פָּסוּל[96]. וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הַתִּינוֹק, שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם וְלֹא סָכָל, יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ - פָּסוּל[97]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁלֹּא תִּדְמֶה הַיּוּ"ד לְוָא"ו וְלֹא וָא"ו לְיוּ"ד, וְלֹא כָ"ף לְבֵי"ת וְלֹא בֵי"ת לְכָ"ף, וְלֹא דָ"ל"ת לְרֵי"ש וְלֹא רֵי"ש לְדָ"ל"ת, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[98], עַד שֶׁיָּרוּץ כָּל הַקּוֹרֵא בָהֶן[99].

93) "הוא הכתב שבו ניתנה תורה לישראל, ונקרא אשורי, שהוא המאושר (המובחר) שבכתב, מלשון: כי אשרוני בנות (בראשית ל, יג) שכתב זה אינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם, לפי שאותיותיו בלתי מתדמות ואינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה בשאר הכתבים" (מלשון רבינו בפירושו למשנה, ידים פ"ד, מ"ה) וראה סנהדרין כב. חילוקי דעות בזה. יש אומרים: "למה נקראת אשורית? שעלה עמהם מאשור", בימי עזרא. 94) לשון יוונית וכתבה (מגילה ט.) ובירושלמי (שם, פ"א, ה"ט) הטעימו "בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צרכה אלא יונית", וחז"ל (מגילה ט:) המליצו עליה את הפסוק: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט, כז) "יפיותו

של יפת (היא לשון יוונית) יהא באהל שם". ורבינו ב"פירוש המשנה" (מגילה פ"ב, מ"א) יאמר: "ומה שנשתנה לשון יווני משאר הלשונות, לפי שהיה מובן אצלם... והטעם: מפני שהם (החכמים) פירשו התורה בלשון יוון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותה הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית". אבל תפילין ומזוזות אינן נכתבות יוונית, מפני שנאמר בהן: והיו הדברים האלה - בהוייתן יהיו (שם). 95) אותה שפה יוונית שהיו מדברים בה בימי חכמי המשנה (כסף־משנה). 96) מנחות כט, ע"א. 97) שם, ע"ב: "רמי בר תמרי, נפסקה לו רגל הוא"ו של 'ויהרג ה' כל בכור'. אמרו לו: הבא תינוק שאינו חכם (שאם חכם מבין שמחרף הוא לומר "ייהרג" כלפי מעלה וקורא "ויהרג") ואינו טיפש (שהטיפש אינו יודע לקרוא אלא אות שלמה - רש"י שם אם יקרא "ויהרג" - כשר, אם "ייהרג" - פסול". 98) שבת קג, ע"ב. וצורת כתיבת האותיות ודקדוקן, מפורשת בשו"ע או"ח סי' לב, וב'טור' או"ח סי' ל"ו. 99) מלשון הכתוב (חבקוק ב, ב).

1 **כ. עוֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי הַנֶּקֶב[100]. וְכָל**
2 **נֶקֶב שֶׁהַדְּיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו אֵינוֹ נֶקֶב, וּמֻתָּר לִכְתֹּב עָלָיו;**
3 **לְפִיכָךְ מֻתָּר לִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי עוֹר הָעוֹף שֶׁנִּתְעַבֵּד[101].**
4 **נִקַּב הָעוֹר אַחַר שֶׁנִּכְתַּב - אִם נִקַּב בְּתוֹךְ הָאוֹת[102],**
5 **כְּגוֹן תּוֹךְ הֵ"א אוֹ תּוֹךְ מֶ"ם, וְכֵן בִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת,**
6 **כָּשֵׁר[103]. נִקַּב בְּיֶרֶךְ[104] שֶׁל אוֹת עַד שֶׁנִּפְסְקָה - אִם**
7 **נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה[105] מְלֹא אוֹת קְטַנָּה[106], כָּשֵׁר; וְהוּא[107],**
8 **שֶׁלֹּא תִדְּמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת[108]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה**
9 **מְלֹא אוֹת קְטַנָּה - פְּסוּלָה.**

100) שבת קח, ע"א. שנאמר: וכתבתם - כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת, וע"י הנקב האות נפסקת. 101) מפני שנקביו דקים וקטנים (שבת קח.). 102) בקלף החלק שבפנים האות. 103) מנחות כט, ע"א. שהאות עצמה שלמה היא. 104) רגל האות. 105) מהחלק שלמעלה מהנקב. 106) אות יו"ד. 107) ובלבד. 108) שם.

יום ש"ק ח' תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) דיני התגין שבכתיבת פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

10 **א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ[2]? כּוֹתְבִין**
11 **אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת עַל אַרְבַּע קְלָפִין[3], וְגוֹלְלִין כָּל אֶחָד**
12 **וְאֶחָד לְבַדּוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע בָּתִּים, שֶׁהֵן**
13 **מְחֻבָּרִין[4] בְּעוֹר אֶחָד[5]. וְשֶׁל יָד, כּוֹתְבִין אוֹתָן הָאַרְבַּע**
14 **פָּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבַּע דַּפִּין[6] עַל קְלָף אֶחָד, וְגוֹלְלוֹ כְּמִין**
15 **סֵפֶר־תּוֹרָה מִסּוֹפוֹ לִתְחִלָּתוֹ[7], וּמַנִּיחוֹ בְּבַיִת אֶחָד[8].**

2) הקדים רבינו לפרש מעשה כתיבת "של ראש" תחילה, וכן לעיל (פרק א, הלכה א) במעשה הנחתן הקדים "של ראש" לתפילה "של יד" אף על פי שבתורה קדמה "של יד" ככתוב (שמות פרק יג, פסוק ט): והיה לך לאות על ידך ולזיכרון בין עיניך, וכן צריך לכתוב קודם פרשיות של יד כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים (סימן לב, סעיף א), אלא מפני שקדושת "של ראש" חמורה מ"של יד" כמבואר לקמן (פרק ג, הלכה י"ז) נקטה תחילה. 3) (מנחות דף לד עמוד ב) שנאמר ולטוטפת בין עיניך אמר רבי עקיבא טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. 4) מבואר לקמן (פרק ג, הלכות ב־ג). 5) שנאמר "ולזיכרון בין עיניך" זיכרון אחד אמרתי לך ולא שניים ושלושה זיכרונות, מכאן שאין מניחים את ארבע הפרשיות אלא בעור אחד (מנחות, שם). 6) עמודים. 7) כי אם יגללו מתחילתו לסופו תצא הפרשה האחרונה ראשונה וסדרן מעכב (קרית ספר). גם ארבעת הקלפים שבתפילה של ראש, גוללים מסופם לתחילתם כמבואר בדברי רבינו לקמן פרק ג, הלכה ז, אלא משום שאי אפשר לגללם בגלילה ממש "כעין ספר תורה", שהרי טעונים כיפול, כדי שיניחם בבתים בעומק כל בית, לפיכך דקדק רבינו לתאר גלילת הפרשיות "כמין ספר תורה" רק ב"של יד" לבד ("מעשה רוקח"). 8) שנאמר: והיה לך לאות על ידך, אות אחת מבחוץ ומבפנים (מנחות, שם). וראוי להעיר שכתיבת התפילין היא ביד ימנית, כמו שמבואר במסכת מנחות דף לז עמוד א ואם עבר וכתבן בשמאלו פסולות, שאין דרך כתיבה בכך, כמו שמבואר בשבת דף קג עמוד א ("הגהות מיימוניות").

ב. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּפָּרָשִׁיּוֹת, שֶׁאִם עָשָׂה הַסְּתוּמָה[9] 16
פְּתוּחָה[10] אוֹ הַפְּתוּחָה סְתוּמָה, פְּסָלָן. וּשְׁלֹשֶׁת 17
הַפָּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וּפָרָשָׁה אַחֲרוֹנָה, 18
שֶׁהִיא 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', סְתוּמָה. 19

9) פרשה המתחילה באמצע השיטה (השורה) או בסופה. 10) שתחילתה בתחילת השיטה, וזה מבואר בפרוטרוט לקמן (פרק ח, הלכות א־ב). ומקור הלכה זו (שבת דף קג עמוד ב).

ג. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּמְלֵא וְחָסֵר, עַד שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן 20
כְּתוּבוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן כְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַבָּדוּק[11]; 21
שֶׁאִם כָּתַב הֶחָסֵר[12] מָלֵא[13], פָּסוּל, עַד שֶׁיִּמְחַק 22
הַיָּתֵר[14]; וְאִם כָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר, פָּסוּל וְאֵין לוֹ 23
תַּקָּנָה[15]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲסֵרוֹת וְהַמְּלֵאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַרְבַּע 24
פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ: 25

11) מוגה משגיאות. 12) חסר וא"ו או יו"ד. 13) כגון "יביאך" במקום "יבאך". 14) וירחיב האות שלפניה ושלאחריה, כדי שלא יראו כשתי תיבות נפרדות מחמת חלל האות המחוקה ("פרי חדש"). 15) שאי אפשר לתקן ולמלא את החסר, שאז תהיה הכתיבה שלא כסדרה (שהרי הקדים את המאוחר), ואמרו במכילתא פרשת בא: "כתבן שלא כסדרן ייגנזו". וכל זה רק בתפילין ומזוזה. אבל ב"ספר תורה" יש תקנה להכניס את החסר. ואף על פי שקדושתו חמורה משל תפילין ומזוזה, כתיבה "כסדרה" אינה מעכבת בו, כי אי אפשר להיזהר בכל הספר שלא תהא בו טעות, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת ("מעשה רוקח").

ד. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה: 'קַדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר' - מָלֵא, 26
'זָכוֹר' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, ['הוֹצִיא' - מָלֵא, 27

'יֹצְאִים' - חָסֵר וָא"ו], 'יְבִיאֲךָ' - מָלֵא, 'וְהָאֱמֹרִי' - חָסֵר, 'וְהַיְבוּסִי' - מָלֵא, 'לַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'הָעֲבֹדָה' - חָסֵר, 'מַצֹּת' - חָסֵר, 'הַשְּׁבִיעִי' - מָלֵא, 'מַצּוֹת' - מָלֵא, 'שְׂאֹר' - חָסֵר, 'גְּבֻלֶךָ' - חָסֵר, 'בַּעֲבוּר' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'וּלְזִכָּרוֹן' - מָלֵא, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'תּוֹרַת' - מָלֵא, 'הוֹצִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'הַחֲקָה' - חָסֵר, 'לְמוֹעֲדָהּ' - מָלֵא.

ה. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה: 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'וְלַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'חֲמֹר' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלֵא, 'וַיַּהַרֹג' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מָלֵא, 'מִבְּכֹר' - חָסֵר, 'וְעַד בְּכוֹר' - מָלֵא, 'זֹבֵחַ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְכָל בְּכוֹר' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'יָדֶכָה' - כָּתוּב בְּהֵ"א, 'וּלְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו תִּנְיָנָא, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלֵא.

ו. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית: 'שְׁמַע' - עַי"ן שֶׁל 'שְׁמַע' גְּדוֹלָה, דָּלֶ"ת שֶׁל 'אֶחָד' גְּדוֹלָה[16], 'מְאֹדֶךָ' - חָסֵר, 'לְבָנֶיךָ' - מָלֵא, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'יָדֶךָ' - חָסֵר, 'לְטֹטָפֹת' - חָסֵר שְׁנֵי וָאוֵי"ן, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'מְזֻזוֹת' - חָסֵר וָא"ו רִאשׁוֹנָה, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מָלֵא.

16) רומז לתיבת עֵד, שישראל מעידים על יחוד ה' ככתוב (ישעיה פרק מג, פסוק י): אתם עדי נאום ה' ("בעל הטורים").

ז. פָּרָשָׁה רְבִיעִית: 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' - חָסֵר, 'מִצְוֹתַי' - בְּוָא"ו אַחַת, 'יוֹרֶה' - מָלֵא, 'וּמַלְקוֹשׁ' - מָלֵא, 'וְתִירֹשְׁךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם' - מָלֵא, 'יְבוּלָהּ' - מָלֵא, 'הַטֹּבָה' - חָסֵר, 'נֹתֵן' - חָסֵר, 'אֶתְּם' - חָסֵר, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'לְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו שְׁנִיָּה, 'עֵינֵיכֶם' - מָלֵא, 'אֹתָם' - חָסֵר, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מָלֵא, 'מְזוּזוֹת' - מָלֵא, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מָלֵא, 'לַאֲבֹתֵיכֶם' - חָסֵר וָא"ו[17].

17) כל זה הוציא רבינו מתוך "הספר הידוע במצרים... ועליו היו הכול סומכים לפי שהגיהו בן אשר" (מלשון רבינו לקמן פרק ח, הלכה ד).

ח. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּתְגִין[18] שֶׁל אוֹתִיּוֹת, וְהֵן כְּמוֹ זֵינִי"ן זְקוּפוֹת[19] שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תָּג, כְּמוֹ שֶׁהֵן[20] כְּתוּבִין בְּסֵפֶר־תּוֹרָה[21]. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַמִּתְיַגּוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ.

18) בכתרים. 19) אות זיי"ן זקופה. 20) התגים. 21) כמבואר לקמן פרק ז, הלכה ח. ומקור התגים לפרשיות שבתפילין, בסדר תפילין של הגאונים הנקרא "שימושא רבה" וראה לקמן פרק ז, הלכה ח מה שהבאנו בשם "תשובות רבינו".

ט. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ אוֹת אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא מֵ"ם סְתוּמָה שֶׁל 'מִיָּמִים', עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה יֵשׁ לָהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן הֵ"א, וְעַל כָּל הֵ"א מֵחַמִּשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. וְהֵן: הֵ"א שֶׁל 'וּנְתָנָהּ', וְהֵ"א רִאשׁוֹנָה וְהֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל 'הִקְשָׁה', וְהֵ"א שֶׁל 'וַיַּהַרֹג', וְהֵ"א שֶׁל 'יָדְכָה'. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: קוּ"ף שֶׁל 'וּבְקוּמֶךָ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְקוּ"ף שֶׁל 'וּקְשַׁרְתָּם' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטֹטָפֹת', עַל כָּל אוֹת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה רְבִיעִית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת: פֵּ"א שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְתָי"ו שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ זַי"ן אַחַת, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטוֹטָפֹת', עַל כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמִּתְיַגּוֹת - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַתָּגִין, אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן - לֹא פָּסַל.

י. הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה[22], צָרִיךְ לְבָדְקָן[23]. לָקַח מִמֶּנּוּ מֵאָה קְצִיצוֹת[24], בּוֹדֵק מֵהֶן שָׁלֹשׁ קְצִיצוֹת; אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַת שֶׁל יָד, אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל יָד וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ[25] - אִם מְצָאָם כְּשֵׁרִים, הֶחֱזַק זֶה הָאִישׁ[26], וַהֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִים וְאֵין הַשְּׁאָר צָרִיךְ בְּדִיקָה[27]; וְאִם לְקָחָם צְבָתִים[28] צְבָתִים, כֻּלָּן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה[29], שֶׁחֲזָקַת הַצְּבָתִים, מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְקוּחִים[30].

22) שאינו בקי בכתיבת הפרשיות שבתפילין ועלול לטעות בין חסרות ליתירות, וכיוצא בזה. 23) פותח את הבתים, ובודק את הפרשיות לראות אם נכתבו כהלכה (עירובין דף צז עמוד א) ולכתחילה אין לקנותן אלא מן המומחה שהוא מנוסה ובקי בדיני מעשה התפילין, כי בזיון הוא לפתוח הבתים ולבדוק פרשיותיהם וכן יש לחוש שמא יתעצל ולא יפתחם כלל מפני הטורח, ויניחן בלי בדיקה (מנחות דף מב עמוד ב וכן בתוספות עירובין דף צז עמוד א). 24) דפוסי התפילין חוץ מרצועותיהן נקראים קציצות, ראה (סוכה דף כו עמוד ב; גיטין דף נח עמוד א). 25) כי צריך הוא לדעת אם כותבן היה בקי בשל יד ובשל ראש כאחד. 26) שמכרן למוכר הזה כי הלכה היא: "שלוש פעמים הרי היא חזקה" (יבמות דף סד עמוד ב). 27) שהרי כולן נכתבו על ידי איש אחד, שהרי זה מצאן אצל המוכר קשורות בצמד אחד (עירובין, שם). 28) חבילות חבילות נפרדות, צבתים - מלשון: שול תשולו לה מן הצבתים (רות פרק ב, פסוק טז), שפירושו: אלומות. 29) כל חבילה צריכה בדיקה לעצמה ואין האחת ניתרת בבדיקת חברתה. 30) ומי שמכר את אלו לא מכר את אלו ושמא האחד מומחה והשני הדיוט (שם). לפיכך בודק בכל צבת שתיים של יד ואחת של ראש או להיפך ועל ידה ניתר כל הצבת.

יא. הַכּוֹתֵב תְּפִלִּין בִּכְתַב־יָדוֹ, אוֹ שֶׁלְּקָחָן מִן הַמַּמְחֶה[31] אוֹ מִשְּׁאָר אָדָם, וּבְדָקָן וְהֶחֱזִירָן לְעוֹרָן - לְעוֹלָם אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקָם פַּעַם אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים; כָּל זְמַן שֶׁחִפּוּיָן שָׁלֵם, הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא נִמְחֲקָה אוֹת מִתּוֹכָן אוֹ שֶׁנִּקְּבָה. הִלֵּל הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר: אֵלּוּ מִשֶּׁל אֲבִי אִמָּא[32]!

31) שאינן צריכות בדיקה. 32) ירושלמי עירובין (פרק י, הלכה א) ולא בדקתין מעולם. והטעם, כי האוויר שולט בהן ואינן מתעפשות; אבל אם אינו מניחן אלא לפרקים, ויש לחוש שמא נתעפשו, ודאי צריכות בדיקה, שמא ניקבו האותיות או נמחקו. וזמן בדיקתן פעמיים בשמיטה (שולחן ערוך אורח חיים סימן ל"ט; וראה מסכת יומא דף יא עמוד א).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ב'־ח' תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון ב' תשרי ה'תשפ"א
מצות לא תעשה שנה.

הַמִּצְוָה הַשְּׁנִיָּה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּבְעוֹל בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִהְיֶה קָדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל" (דברים כג, יח), וּכְבָר כָּפַל הָאַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא יט, כט). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ" — זֶה הַמּוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת, וְכֵן הַמּוֹסֶרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת. וּשְׁמַע מִמֶּנִּי לָמָּה כָּפַל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן זֶה וְאֵיזֶה עִנְיָן נוֹסָף יֵשׁ בּוֹ, וְהוּא: שֶׁכְּבָר קָדַם בְּמִשְׁפָּטָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁהַבּוֹעֵל בְּתוּלָה בֵּין שֶׁהָיָה מְפַתֶּה אוֹ אוֹנֵס — אֵינוֹ חַיָּב שׁוּם עֹנֶשׁ מִן־הָעֲנָשִׁים אֶלָּא תַּשְׁלוּם מָמוֹן בִּלְבַד וְשֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁפָּגַע, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּכָּתוּב. וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ, כֵּיוָן שֶׁאֵין בְּדָבָר זֶה אֶלָּא קְנַס מָמוֹן הֲרֵי הוּא נוֹהֵג בְּכָל־דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, וּכְשֵׁם שֶׁרַשַּׁאי אָדָם לִמְסוֹר לַחֲבֵרוֹ מִמָּמוֹנוֹ כָּל־מַה־שֶּׁיִּרְצֶה אוֹ לִמְחוֹל לוֹ בְּמַה־שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, כָּךְ גַּם יִהְיֶה רַשַּׁאי לָקַחַת בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה וּלְמָסְרָהּ לְאִישָׁהּ אָדָם לְבוֹא עָלֶיהָ וְיִמְחוֹל לוֹ בְּכָךְ כֵּיוָן שֶׁזֶּה זְכוּת מִזְּכֻיּוֹתָיו, כְּלוֹמַר: הַחֲמִשִּׁים כֶּסֶף (שנקנס האונס או המפתה) שֶׁהֵם לַאֲבִי הַנַּעֲרָה; אוֹ שֶׁיִּמְסְרֶנָּה לוֹ עַל מְנַת שֶׁיִּתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִים. לְפִיכָךְ הֵזְהַר עַל זֶה וְנֶאֱמַר לוֹ: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא שם), לְפִי שֶׁזֶּה שֶׁדַּנְתִּי בּוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן בִּלְבַד אֵינוֹ אֶלָּא אִם קָרָה שֶׁפִּתָּה אוֹ אָנַס; אֲבָל שֶׁיֵּעָשֶׂה הַדָּבָר בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם וּבְהֶתֵּר — אֵין דֶּרֶךְ לְכָךְ. וְגִלָּה אֶת־הַטַּעַם לְכָךְ וְאָמַר: "וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה" (שם). לְפִי שֶׁהָאוֹנֵס וְהַפִּתּוּי קוֹרֶה מְעַט, וְאִם יִהְיֶה הַדָּבָר בְּרָצוֹן וּבְהֶתֵּר — יִתְרַבֶּה וְיִתְפַּשֵּׁט בָּאָרֶץ. וְזֶה טַעַם יָפֶה וְנָאֶה לְפָסוּק זֶה, וְהוּא מַתְאִים לְכָל־מַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים וּלְמַה שֶׁיִּחְיְבוּ מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה. וְלָאו זֶה, כְּלוֹמַר: לָאו דִּפְנוּיָה — לוֹקִין עָלָיו. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּכְתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין.

יום שני ג' תשרי ה'תשפ"א
מצות לא תעשה רסב.

הַמִּצְוָה הָרְס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּהָצִיק לָהּ אִם נִשְׂאָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי לְהָצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יְצַמְצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָהּ בִּכְדֵי לְהָצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע" (שמות כא, י). וְלָאו זֶה בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־הַנּוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָצִיק לָהּ בְּאַחַד מִשְּׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעֲרָהּ וּלְעַנּוֹתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה שֶׁהִזְהִיר מִלְּמְנוֹעַ מִמֶּנָּה שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ (שם, ט), מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּנוֹת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת מַעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. וְשָׁם אָמְרוּ: "שְׁאֵרָהּ — אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמַשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָהּ — זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

יום שלישי ד' תשרי ה'תשפ"א
מצות לא תעשה רסב.

הַמִּצְוָה הָרְס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּהָצִיק לָהּ אִם נִשְׂאָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי לְהָצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יְצַמְצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָהּ בִּכְדֵי לְהָצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע" (שמות כא, י). וְלָאו זֶה בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־הַנּוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָצִיק לָהּ בְּאַחַד מִשְּׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעֲרָהּ וּלְעַנּוֹתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה שֶׁהִזְהִיר מִלְּמְנוֹעַ מִמֶּנָּה שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ (שם, ט), מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּנוֹת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת מַעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד.

וְשָׁם אָמְרוּ: "שְׁאֵרָהּ — אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמַשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָהּ — זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

יום רביעי ה' תשרי ה'תשפ"א
מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפִרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פִּרְיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

יום חמישי ו' תשרי ה'תשפ"א
מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפִרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פִּרְיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

יום שישי ז' תשרי ה'תשפ"א
מצות עשה רכב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

יום ש"ק ח' תשרי ה'תשפ"א
מצות עשה רכב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

המשך ביאור למס' עירובין ליום שני עמ' א

בתוכה, והרי אנו כאנשי העיר.
ומבארת הגמרא כיצד יש לפשוט משם הספק: **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** – אם תאמר שיֵּש איסור **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה טפחים, **שַׁפִּיר** – אזי דברי המשנה מבוארים הם, שלפיכך הוצרכו לברר אם היו בתוך תחומה של העיר בכניסת השבת, שאם לא כן נמצא שקבעו שביתתם במקום עמידתם מחוץ לתחום העיר, ולאחר מכן המשיכו בהפלגתם ויצאו מחוץ לתחום אלפיים אמה שלהם, ועתה אינם רשאים לזוז מארבע אמותיהם. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** – אך אם תאמר שאֵין דין **תְּחוּמִין** נוהג למעלה מעשרה טפחים, מדוע הוצרכו לברר אם היו בתוך התחום בכניסת השבת, הרי **כִּי לֹא הָיֵינוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם מַאי הָוֵי** – אף אם לא היו בתוך התחום מה בכך, הרי עומדים היו בספינה שהיא למעלה מעשרה טפחים ואין דין תחומין נוהג בה, ונמצא שלא קבעו שביתה כלל בכניסת השבת, ולפיכך בשעה שיכנסו לעיר בשבת הרי הם קובעים אז את שביתתם בה, ודינם כאנשי העיר.
דוחה הגמרא: **אָמַר רָבָא, בִּמְהֵלֶּכֶת בְּרִקָּק.** כלומר, אין להוכיח מכאן שיש דין תחומין למעלה מעשרה, לפי שמדובר באופן שהיתה הספינה מהלכת במקום שאין מי הים עמוקים, ואין שיעור עשרה טפחים בין קרקע הים לספינה, וממילא נוהג בה דין תחומין, ועל כן הוצרכו לברר אם בכניסת השבת היו כבר בתוך התחום.
הגמרא מנסה לפשוט הספק ממעשה שהיה: **תָּא שְׁמַע, הָנֵי שָׁב שְׁמַעְתָּא** – אלו שבע ההלכות בדיני טריפות, הנזכרות במסכת חולין (מב:), **דְּאִיתְאַמְרָן בְּצַפְּרָא בְּשַׁבַּתָּא** – שנאמרו בבוקר יום השבת **קַמֵּיהּ** [–לפני] **דְּרַב חִסְדָּא בָּעִיר סוּרָא, וְבַהֲדֵי פַּגְיָא דְּשַׁבַּתָּא** – ולפנות ערב של אותו יום השבת, נאמרו אלו ההלכות **קַמֵּיהּ** [–לפני] **דְּרָבָא בָּעִיר פּוּמְבְּדִיתָא.** ולכאורה יש לתמוה, **מַאן אֲמָרִינְהוּ** – מי הוא זה שאמר הלכות אלו בבוקר בסורא ובערב בפומבדיתא, הרי יש ביניהם יותר מאלפיים אמה, ואי אפשר לילך מזו לזו בשבת. **לַאו אֵלִיָּהוּ אַמְרִינְהוּ** – האם אין לומר שאליהו הנביא הוא זה שאמרם, דהיינו, שהוא דילג על ידי קפיצה למעלה מעשרה מסורא לפומבדיתא, **אַלְּמָא** – אם כן יש להוכיח מכך, שאֵין איסור **תְּחוּמִין** נוהג **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, שאם לא כן כיצד רשאי היה אליהו לעבור על איסור תחומין.
דוחה הגמרא: **לָא** – אין הכרח לומר שהיה זה אליהו שאמר את ההלכות, אלא **דִּלְמָא יוֹסֵף שַׁדְּיָא אַמְרִינְהוּ** – יתכן שהיה זה שֵׁד ששמו יוסף שאמרם, שהשדים אינם מצווים על קיום המצוות, ולפיכך רשאי היה ליצא מחוץ לתחום, וממילא אי אפשר לפשוט מכך את הספק לענין תחומין למעלה מעשרה.
הגמרא מנסה לפשוט הספק מברייתא: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא, אדם האומר **הֲרֵינִי נָזִיר בַּיּוֹם** שֶׁמשיח **בֶּן דָּוִד בָּא,** הרי הוא **מוּתָּר לִשְׁתּוֹת יַיִן בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים,** לפי שאין משיח בן דוד בא בהם,

ירמיה פרק־מד כג־ל

כג מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם וַאֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה וּבְתֹרָתוֹ וּבְחֻקֹּתָיו וּבְעֵדֹתָיו
לֹא הֲלַכְתֶּם עַל־כֵּן קָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה הַזֹּאת כַּיּוֹם הַזֶּה: כד וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וְאֶל
כָּל־הַנָּשִׁים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: כה כֹּה־אָמַר יְהוָה־צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר אַתֶּם וּנְשֵׁיכֶם וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם | לֵאמֹר עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת־נְדָרֵינוּ אֲשֶׁר נָדַרְנוּ
לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הָקֵם תָּקִימְנָה אֶת־נִדְרֵיכֶם וְעָשׂה תַעֲשֶׂינָה אֶת־נִדְרֵיכֶם:
כו לָכֵן שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם הִנְנִי נִשְׁבַּעְתִּי בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל אָמַר יְהוָה
אִם־יִהְיֶה עוֹד שְׁמִי נִקְרָא | בְּפִי | כָּל־אִישׁ יְהוּדָה אֹמֵר חַי־אֲדֹנָי יְהֶוֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: כז הִנְנִי שֹׁקֵד
עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְתַמּוּ כָל־אִישׁ יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּחֶרֶב וּבָרָעָב עַד־כִּלּוֹתָם:
כח וּפְלִיטֵי חֶרֶב יְשֻׁבוּן מִן־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרֶץ יְהוּדָה מְתֵי מִסְפָּר וְיָדְעוּ כָּל־שְׁאֵרִית יְהוּדָה הַבָּאִים
לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם דְּבַר־מִי יָקוּם מִמֶּנִּי וּמֵהֶם: כט וְזֹאת־לָכֶם הָאוֹת נְאֻם־יְהוָה כִּי־פֹקֵד אֲנִי עֲלֵיכֶם
בַּמָּקוֹם הַזֶּה לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי קוֹם יָקוּמוּ דְּבָרַי עֲלֵיכֶם לְרָעָה: ל כֹּה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־פַּרְעֹה
חָפְרַע מֶלֶךְ־מִצְרַיִם בְּיַד אֹיְבָיו וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל אֹיְבוֹ וּמְבַקֵּשׁ נַפְשׁוֹ:

ירמיה פרק־מה א־ב

א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בְּכָתְבוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל־סֵפֶר מִפִּי יִרְמְיָהוּ
בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר: ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ בָּרוּךְ:

רש"י

(ל) פרעה חפרע. פרעה תבירא וחי"ת זו משמשת במקו' ה"א:

מצודת דוד

(כג) מפני וכו'. ר"ל לא קרה לכם הרעה על שחדלתם לקטר אלא מפני אשר קטרתם מאז ואשר חטאתם וכו' על כן קרה לכם מקרה הרעה הזאת: **כיום הזה.** שהנכם ברעה: **(כה) אתם ונשיכם.** ר"ל אתם כמו נשיכם דעת אחת לכם: **ותדברנה בפיכם.** ר"ל מה שהנשים מדברות המה בפיכם כי כן צויתם להן לדבר: **ובידיכם מלאתם.** ר"ל בפועל ידיכם תשלימו הדבר הזה לעשותם: **לאמר עשה וכו'.** מה שתאמרו עשה נעשה וכו' הן ידעתי שתקיימו את נדריכם לקטר לה עוד מעתה: **ועשה וכו'.** כפל הדבר במ"ש: **(כו) אם יהיה עוד שמי נקרא וכו'.** ר"ל לא אאריך עוד אפי עד שישובו ויקראו בשמי כי כל אנשי יהודה הבאים למצרים יתמו מן העולם עד לא ישובו: **אומר.** שיהיה אומר בשבועתו חי ה': **בכל ארץ מצרים.** אבל פליטי החרב מתי מספר הם יאמרו חי ה' כשישובו לארץ יהודה: **(כז) הנני שוקד.** אשתדל ואמהר עליכם להרע להם ולא להיטיב עמהם: **(כח) ופליטי חרב.** הנמלטים מן החרב אשר ישובון ממצרים לארץ יהודה יהיו מתי מספר ר"ל אנשים מועטים: **וידעו וכו'.** אז ידעו דברי מי יתקיים אם הדברים ממני שאמרתי שבמצרים יתמו ויכלו אם הדברים מהם שאמרו שישבו במצרים בטח ויתקיימו שמה: **(כט) וזאת לכם האות.** הוא האמור במקרא שלאחריו שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ זה יהיה לכם לאות אשר אשגיח להשיב גמול עליכם במקום הזה: **למען תדעו.** במה שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ תדעו בזה אשר יתקיימו דברי עליכם לרעה והוא כפל ענין במ"ש: **(ל) כה אמר ה'.** ר"ל כי כה אמר ה' וכו': **פרעה חפרע.** כל מלכי מצרים קרואים פרעה וזה שהיה בימים ההם היה שמו העצמי חפרע: **ביד אויביו.** הם הכשדים: **וביד וכו'.** כפל הדבר במ"ש:

(א) בכתבו וכו'. בעת שכתב מגילת איכה ומה שאמר את הדברים האלה ר"ל שהזכיר בה המאורעות הרעות אשר ייעד על יהודה וישראל אשר כן באו וזהו מ"ש למעלה קח לך מגילת ספר וכו' (לעיל לו): **על ספר.** אמר ספר ע"ש סופו כי אחר שיכתב נעשה ספר: ר"ל ירמיה אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב על ספר:

מצודת ציון

(כג) קראת. מלשון מקרה: **(כה) מלאתם.** ענין השלמה וגמר: **והקים תקימנה.** לשון קיום: **(כז) שוקד.** ענין מהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): **ותמו.** יכלו וישלמו: **(כח) ופליטי.** ענין המלטה: **מתי.** אנשי: **לגור.** לדור: **(כט) פוקד.** ענין השגחה:

דניאל פרק־ז כה־כח

כה וּמִלִּין לְצַד (עליא) עִלָּאָה יְמַלֵּל וּלְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין יְבַלֶּא וְיִסְבַּר לְהַשְׁנָיָה זִמְנִין וְדָת וְיִתְיַהֲבוּן בִּידֵהּ
עַד־עִדָּן וְעִדָּנִין וּפְלַג עִדָּן: כו וְדִינָא יִתֵּב וְשָׁלְטָנֵהּ יְהַעְדּוֹן לְהַשְׁמָדָה וּלְהוֹבָדָה עַד־סוֹפָא: כז וּמַלְכוּתָה
וְשָׁלְטָנָא וּרְבוּתָא דִּי מַלְכְוָת תְּחוֹת כָּל־שְׁמַיָּא יְהִיבַת לְעַם קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין מַלְכוּתֵהּ מַלְכוּת עָלַם וְכֹל
שָׁלְטָנַיָּא לֵהּ יִפְלְחוּן וְיִשְׁתַּמְּעוּן: כח עַד־כָּה סוֹפָא דִּי־מִלְּתָא אֲנָה דָנִיֵּאל שַׁגִּיא | רַעְיוֹנַי יְבַהֲלֻנַּנִי וְזִיוַי
יִשְׁתַּנּוּן עֲלַי וּמִלְּתָא בְּלִבִּי נְטַרֵת: (פ)

דניאל פרק־ח א־ג

א בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת בֵּלְאשַׁצַּר הַמֶּלֶךְ חָזוֹן נִרְאָה אֵלַי אֲנִי דָנִיֵּאל אַחֲרֵי הַנִּרְאָה אֵלַי בַּתְּחִלָּה:
ב וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַיְהִי בִּרְאֹתִי וַאֲנִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה אֲשֶׁר בְּעֵילָם הַמְּדִינָה וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַאֲנִי הָיִיתִי
עַל־אוּבָל אוּלָי: ג וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה | אַיִל אֶחָד עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל וְלוֹ קְרָנָיִם וְהַקְּרָנַיִם גְּבֹהוֹת
וְהָאַחַת גְּבֹהָה מִן־הַשֵּׁנִית וְהַגְּבֹהָה עֹלָה בָּאַחֲרֹנָה:

רש"י

(כה) לצד עלאה. כלפי מעלה: ולקדישי עליונין יבלא. ולישראל יטריח ויציק: ויסבר להשניא זמנין ודת. ידמה בלבו להעבירם על כל מועדיהם ודתיהם: עד עידן ועידנין ופלג עידן. קץ סתום הוא זה כאשר נאמר לדניאל סתום הדברים וחתום ודרשוהו הראשונים איש לפי דעתו וכלו הקצים ויש לנו לפותרו עוד כאשר ראיתי כתוב בשם רב סעדיה הם אלף וג׳ מאות ול״ה שנים האמור בסוף הספר אשרי המחכה וגו׳ ופי׳ המועד עד עת שני עתים וחצי עת ואמר שהעתים הם ד׳ מאות ופ׳ שמיום צאתם ממצרים עד שנבנה הבית, וד׳ מאות ועשר ימי מקדש ראשון הרי תת״ץ ועוד חצי העת הזה תמ״ה הרי אל״ף של״ה את אלה חשוב מעת הוסר התמיד עד שוב זבח התמיד אל מקומו והוא הוסר שש שנים לפני החורבן ויש קצת ראיה בספר זה, ועוד יש מביאין ראיה לחשבון זה הסתר אסתיר פני הסתר אסתיר בגי׳ אלף ושל״ה: **(כו)** ודינא יתב. והדין נתישב לפני המקום: ושלטנה יהעדון. ושולטנו וממשלת של אותו המלכות יסירו מן השמים: **(כז)** וישתמעון. יהיו נשמעים למצותו לעשותו: **(כח)** עד כה. עד כאן: שגיא רעיוני יבהלוני. הרבה היו מחשבותי מבהלות אותי: וזיוי ישתנון. מראית יופי ותארי נשתנו: בלבי נטרת. בלבי צפנתי:

(א) בשנת שלש. אחרי המראה הראשון אחר שנראה אלי בתחילה החלום האמור למעלה שנראה לו בשנת אחד לבלשצר: **(ב)** על אובל אולי. על הנהר ששמו אולי: **(ג)** ולו קרנים. רמז למלכות פרס ומדי: והאחת גבוהה מן השנית. רמז למלכות פרס שגדולה ממלכות מדי שמלכות מדי לא היתה אלא שנה אחת שנא׳ (לקמן ט׳) בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי, ושנינו בסדר עולם לא מצינו שנה למדי בכתובים אלא זו בלבד: והגבוהה עולה באחרונה. רמז הוא שתקדים מלכות מדי למלכות פרס:

מצודת דוד

(כה) ומלין. והוא ידבר דברי חירוף מול העליון ואת ישראל קדישי עליונים ישחית כי רוב בני הגולה המה במלכות ישמעאל: **ויסבר.** ויחשב לשנות מישראל זמן המועדים ומשפט התורה ויהיו מסורים בידו עד עת וחוזר ומפרש כמה היא העת ואמר שהעת יהיה עדן ועדנין ופלג עדן ר״ל שתי שנים וחצי שנה יהיו מסורים בידו: **(כו)** ודינא. ואח״ז ישב עדת המשפט ויסירו ממשלתו להשמידו ולהאבידו עד סופו ותכליתו: **(כז)** ומלכותא. והמלכות והממשלה והגדולה של מלכיות העכו״ם אשר תחת כל השמים יהיה נתון לעם קדושי עליונים והם ישראל: מלכותה. מלכותו תהיה מלכות עולם וכל המושלים יעבדו אותו ואליו ישמעו לכל אשר יצום: **(כח)** עד כה. עד הנה סוף של דבר החזון: אנה. אני דניאל הרבה מאוד הבהילו אותי מחשבותי וזוהר פני נשתנה עלי והדבר ההוא שמרתי בלבי כי לא אמר לבני דורו כ״א ראשית הדברים ולא כולם וכמ״ש למעלה ראש מלין אמר:

מצודת ציון

(כה) יבלא. מל׳ בליה והפסד: ויסבר. ענין מחשבה ובדרז״ל סברוהו רבנן: עדן. כן התרגום של עת ושל שנה:
(ב) הבירה. ענין ארמון וכן לא לאדם הבירה (שם כט) ור״ל שהיתה מטרפולין מקום הארמונות: אובל. נהר והוא מל׳ יבלי מים (ישעיה ל) ובא האל״ף במקום היו״ד כמו ישי ואישי (דה״א ב): אולי. כן שם הנהר:

(א) אחרי הנראה. אחרי אשר נראה אלי בתחלה בשנת א׳ לבלשאצר: **(ב)** ויהי בראותי. בעת שראיתי החזון ההוא הייתי אז בשושן וכו׳: ואראה בחזון. ראיתי במראה הנבואה כאילו הייתי עומד אצל נהר אולי: **(ג)** עולה באחרונה. מן הראש של האיל:

ה עַקְרַב שֶׁל פְּרֻמְבִּיָא – טְמֵאָה, וּלְחָיֵים – טְהוֹרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַמֵּא בַּלְּחָיַיִם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין טָמֵא אֶלָּא עַקְרָב, וּבְשָׁעַת חִבּוּרָן – הַכֹּל טָמֵא.

ו פִּיקָה שֶׁל מַתֶּכֶת – רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. וּמְצַפָּה – טְהוֹרָה. הַכּוּשׁ וְהָאִימָה וְהַמַּקֵּל וְסִמְפּוֹנְיָה וְחָלִיל שֶׁל מַתֶּכֶת – טְמֵאִין, וּמְצַפִּין – טְהוֹרִים. סִמְפּוֹנְיָה, אִם יֵשׁ בָּהּ בֵּית קִבּוּל כְּנָפַיִם – בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאָה.

ז קֶרֶן עֲגֻלָּה – טְמֵאָה, וּפְשׁוּטָה – טְהוֹרָה. אִם הָיְתָה מְצוּפִית שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת – טְמֵאָה. הַקַּב שֶׁלָּהּ – רַבִּי טַרְפוֹן מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. וּבְשָׁעַת חִבּוּרָן – הַכֹּל טָמֵא. כֵּיוֹצֵא בוֹ: קְנֵי מְנוֹרָה – טְהוֹרִין. הַפֶּרַח וְהַכְּפָסִים – טְמֵאִים. וּבְשָׁעַת חִבּוּרָן – הַכֹּל טָמֵא.

פירוש ברטנורא

ה **עקרב של פרומביא.** מתג ורסן ופרומביא, אחד הן. והברזל הנכנס בפי הבהמה נקרא עקרב: **ולחיים.** מחוברים לעקרב כמין שני טסין מצויירים, אחד מכאן ואחד מכאן על לחיי הבהמה עשויין לנוי. והן טהורין כשהן בפני עצמן, דתכשיטי בהמה נינהו, ותכשיטי בהמה וכלים אין מקבלים טומאה:

ו **פיקה.** כמין כדור קטן נקוב באמצע שמשימות הנשים בראש הפלך שטוות בו כדי שיכבד: **ר' עקיבא מטמא.** דכלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו הוא, וטמא, כדתנן בריש פרקין: **וחכמים מטהרין.** דאין לו שם בפני עצמו אלא שם לווי, פיקא של כוש, או פיקה של אותו דבר שהיא משמשת לו. והלכה כחכמים: **ומצופה.** אם היא של עץ ומצופה במתכת טמא: **טהורה.** דבתר עיקרא אזלינן, ולא בתר הציפוי שהוא של מתכת טמא: **כוש.** פלך שהנשים טוות בו: **והמקל.** של מתכת טמא. הואיל ואדם רודה בו את הבהמה, ככלי עשוי לתשמיש אדם הוא חשוב: **סמפוניא.** מין כלי זמר הוא, כדכתיב בדניאל (ג') פסנתרין וסמפוניא: **וחליל.** אף הוא מין של כלי זמר, וחלול הוא וקולו נשמע עד למרחוק: **ומצופין טהורים.** אם של עץ ומצופה נחושת טמא, טהור הוא. דבתר עיקר הכלי אזלינן שהוא של עץ. ולא חשיב יש לו בית קיבול אע"פ שהוא חלול. כיון שאינו עשוי לבית קיבול: **אם יש לה בית קיבול כנפים.** כלים דקים קטנים כדמות כנפים נותנים בתוך הסמפוניא. שמסייעים להשמעת קול הנגון. ואם עשו בתוכה מקום לבית קיבול של כנפים הללו, חשיב בית קיבול: **ובין כך ובין כך.** בין שהיא מצופה ובין שאינה מצופה, טמאה:

ז **קרן עגולה וקרן פשוטה.** חצוצרות מקרני הבהמות עשויות פרקים פרקים מחוברים, אלא שאחת מהן צורתה עגולה ואחרת פשוטה. וחיבור הפרקים של עגולה קשים וצריכים אומן יותר מחיבור הפרקים של פשוטה, ומפני זה אמרו המחזיר קרן עגולה בשבת חייב חטאת, משא"כ בפשוטה: **קרן עגולה טמאה.**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ה

עַקְרַב שֶׁל פְּרֻמְבִּיָא – פרומביא הוא רסן הבהמה, ובו חתיכת ברזל בצורת עקרב, שמניחים בפיה של הבהמה; ובאה המשנה ללמד, שחתיכת ברזל זו, הנקראת "עקרב של פרומביא", **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, לפי שיש לה שם בפני עצמה (**רמב"ם**); ויש מפרשים הטעם, לפי שעשויה לתשמיש האדם, לעכב בה את הבהמה שלא תרוץ (**הראב"ד**), **וּלְחָיַיִם** – הטסים שנותנים על לחיי הבהמה, **טְהוֹרִים** – אינם מקבלים טומאה, לפי שאין להם שם בפני עצמם (**רמב"ם**); ובברטנורא מבואר הטעם, שתכשיט בהמה הם, ותכשיטי בהמה וכלים אינם מקבלים טומאה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַמֵּא בַּלְּחָיַיִם** – לפי שהם חלק מן הרסן, ועשויים לשימוש האדם. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין טָמֵא אֶלָּא עַקְרָב, וּבְשָׁעַת חִבּוּרָן** – כשהלחיים מחוברים לעקרב, **הַכֹּל טָמֵא** – אף הלחיים.

דברי החכמים "אין טמא אלא עקרב" תמוהים הם, שהרי גם תנא קמא סובר כך.

וכותב הגר"א, שלדעת תנא קמא אין טהור אלא הלחיים, אבל כלים שחוץ ללחיים שייכים לעקרב וטמאים. ולדעת חכמים אין טמא אלא עקרב, אבל כלים שחוץ לעקרב, שייכים ללחיים וטהורים.

ויש כותבים, שאפשר לומר, שלתנא קמא לחיים טהורים אפילו כשהם מחוברים לעקרב, ורבי אליעזר מטמא בלחיים אפילו כשהם בפני עצמם, ולחכמים אין טמא אלא עקרב בפני עצמו, אבל לחיים בפני עצמם טהורים, אבל כשהם מחוברים, הכל טמא אפילו הלחיים (חידושי מהרי"ח; ועיין "משנה אחרונה" שנראה לו ליישב כל המשנה לענין טומאה ישנה).

באור משנה ו

פִּיקָה שֶׁל מַתֶּכֶת – כדור הנתון בראש הפלך שהנשים טוות בו, כדי שירבה כובדו, **רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא** – לפי שהוא כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו, **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שלדעת חכמים אין לו שם בפני עצמו אלא שם לוואי, כמו שאומרים: פיקה של כוש וכדומה (**רמב"ם; ברטנורא; ועיין "תוספות יום טוב"**). **וּמְצַפָּה** – פיקה של עץ המצופה מתכת, **טְהוֹרָה** – שבטל הציפוי לגבי הפיקה שהיא פשוטי כלי עץ. **הַכּוּשׁ** – המוט של הפלך, **וְהָאִימָה** – הקנה שכרוך עליו הצמר או הפשתן בשעת הטוויה, וממנו טווים את החוט על הפלך, **וְהַמַּקֵּל וְסִמְפּוֹנְיָה** – מין כלי זמר, **וְחָלִיל** – כל אלו, אם הם **שֶׁל מַתֶּכֶת, טְמֵאִין** – מקבלים טומאה; **וּמְצַפִּין** – ואם הם של עץ ומצופים מתכת, **טְהוֹרִים** – כמו שבארנו הטעם בפיקה מצופה. **סִמְפּוֹנְיָה, אִם יֵשׁ בָּהּ בֵּית קִבּוּל כְּנָפַיִם** – אם יש בתוכה מקום למנענעים, שמחברים לסמפוניה, ועל ידי נענועם נשמעים קולות שונים, **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאָה** – בין שהסימפוניה מצופה ובין שאינה מצופה, הרי היא מקבלת טומאה, הואיל ויש לה בית קיבול (**הגר"א**). ולשיטת הרמב"ם, כל כלי עץ המצופה מתכת טהור, ואפילו יש לו בית קיבול, אלא שכאן טמא, משום שבית הקיבול של הסימפוניה אינו מצופה, שהרי אי אפשר לעשות שם ציפוי.

יום שני

באור משנה ז

קֶרֶן עֲגֻלָּה – חצוצרה עקומה העשויה מקרן הבהמה, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, לפי שיש לה בית קיבול, שהואיל והיא עקומה, הרי עשויה היא לקבל לתוך חללה מים וכדומה; **וּפְשׁוּטָה** – חצוצרה פשוטה מקרן הבהמה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שאף על פי שיש לה חלל, מכל מקום אינו בית קיבול, והרי הקרן דינה כדין כלי עצם, שפשוטיהם טהורים, כפשוטי כלי עץ (עיין לעיל ב, א). **אִם הָיְתָה מְצוּפִית שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת** – מצופית היינו פיון, הצד הצר של החצוצרה הניתן בפי התוקע, ובאה המשנה ללמד, שאם המצופית של הקרן היתה של מתכת, **טְמֵאָה** – המצופית מקבלת טומאה, אפילו בפשוטה, כדין כלי מתכות. **הַקַּב שֶׁלָּהּ** – ויש גורסים: הקו שלה, היינו הצד הרחב שבקרן הפשוטה, אם היה של מתכת, **רַבִּי טַרְפוֹן מְטַמֵּא** – כדין כלי מתכת; **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – לפי שאין לו שם בפני עצמו, שלשון "קב" (או "קו") הוא שם משותף, דהיינו שיש לו הוראות אחדות שונות זו מזו (**רמב"ם; "תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**). **וּבְשָׁעַת חִבּוּרָן** – של הקרן והקב עם המצופית, והמצופית היתה של מתכת (**עיין "משנה אחרונה"**), **הַכֹּל טָמֵא** – אף בפשוטה. **כֵּיוֹצֵא בוֹ: קְנֵי מְנוֹרָה, טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, כשהם מפורקים מהמנורה, לפי שאין להם שם בפני עצמם. **הַפֶּרַח** – מקום מושב הנר בראש המנורה, **וְהַכְּפָסִים** – מושב רגל המנורה,

ח **קַסְדָּא** — **טְמֵאָה, וּלְחָיַיִם** — **טְהוֹרִים. אִם יֵשׁ בָּהֶן בֵּית קִבּוּל מַיִם** — **טְמֵאִים. כָּל כְּלֵי הַמִּלְחָמָה טְמֵאִים: הַכִּידוֹן, הַנִּקּוֹן, וְהַמַּגָּפַיִן, וְהַשִּׁרְיוֹן** — **טְמֵאִין. כָּל תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים טְמֵאִים: עִיר שֶׁל זָהָב; קַטְלִיּוֹת; נִזְמִים; וְטַבָּעוֹת, וְטַבַּעַת בֵּין שֶׁיֵּשׁ לָהּ חוֹתָם וּבֵין שֶׁאֵין לָהּ חוֹתָם; נִזְמֵי הָאַף. קַטְלָה שֶׁחֲלִיּוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתְּכוֹת בְּחוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן אוֹ שֶׁל צֶמֶר, נִפְסַק הַחוּט** — **הַחֲלִיּוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁכָּל אַחַת וְאַחַת כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמָהּ. חוּט שֶׁל מַתְּכוֹת, וְחֲלִיּוֹת שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְשֶׁל זְכוּכִית, נִשְׁתַּבְּרוּ הַחֲלִיּוֹת, וְהַחוּט בִּפְנֵי עַצְמוֹ קַיָּם** — **טָמֵא. שְׁיָרֵי קַטְלָא** — **כְּמִלֹּא צַוַּאר קְטַנָּה; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ טַבַּעַת אַחַת** — **טְמֵאָה, שֶׁכֵּן תּוֹלִין בַּצַּוָּאר.**

ט **גֶּזֶם שֶׁהוּא עָשׂוּי כִּקְדָרָה מִלְּמַטָּן וְכַעֲדָשָׁה מִלְּמַעְלָן, וְנִפְרַק, כִּקְדָרָה** — **טָמֵא מִשּׁוּם כְּלִי בֵּית קִבּוּל; וְכַעֲדָשָׁה** —

פירוש ברטנורא

שיש לה בית קיבול. וקרן פשוטה טהורה, שאין לה בית קיבול. וקרנים דין כלי עצם יש להן, שפשוטיהן טהורים כפשוטי כלי עץ: **מצופות.** מקום הנחת הפה, והוא הקצר שבה. מלשון עומדים צפופים: **טמאה.** דחשבינן לה כלי מתכות, ואע"פ שהיא פשוטה מקבלת טומאה: **הקו שלה.** הצד הרחב שבה אם היה של מתכות: **ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרים.** והלכה כחכמים: **קני מנורה טהורים.** שאין להם שם בפני עצמן, ותנן לעיל בריש פרקין כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו, טמא: **הפרח.** מקום מושב הנר שבראש המנורה פרח שמו: **בסיס.** רגלי המנורה שהיא יושבת עליהן:

ח **קסדא.** כובע נחשת שנותנים אנשי המלחמה על ראשן: **ולחיים.** טסין של ברזל שנותנים על לחייהן: **ואם יש בהן בית קיבול מים.** ששותין בהם מים במלחמה: **כידון.** רומח קטן שביד השרים והמלכים: **ניקון.** כמו קינון. לשון ומשקל קינו (שמואל ב' כ"א). והוא הברזל שבתוך הרומח: **מגפיים.** בתי שוקים של ברזל שנושאין אנשי המלחמה: **תכשיטי נשים.** אע"פ שאין עשויין למלאכה אלא לנוי, מרבינן להו מקרא דכתיב (במדבר ל"א) וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים: **עיר של זהב.** כמין עטרה נותנות הנשים בראשן עשויה כצורת ירושלים: **קטליות.** חוטים של זהב שנותנות סביב הצואר. ומפני שהאשה חונקת עצמה בהן כדי שתראה בעלת בשר, לכך נקראים קטליות: **ונזמים.** יש מהן נזמי האף ויש מהן נזמי האוזן: **בחוט של פשתן.** שהיו החוליות נקובות ומלאו מהן החוט: **החוליות טמאות.** דכל חדא באנפי נפשא חשיבא כלי מעשה: **של אבנים.** שהיו מרגליות ואבנים נקובות ומלאו מהן החוט: **טמא.** החוט, הואיל ושל מתכת הוא: **כמלוא צואר קטנה.** כמלוא צואר של בת קטנה:

ט **כקדרה מלמטה.** רחב מלמטה ויש לו בית קיבול: **וכעדשה מלמעלה.** על ראש הנזם מלמעלה יש לו גרעין של זהב או של כסף עשוי כעדשה: **ונפרק.**

משניות מבוארות – קהתי

טְמֵאִים – מקבלים טומאה בפני עצמם, לפי שיש להם בית קיבול (**"תפארת ישראל"**). **וּבְשָׁעַת חִבּוּרָן, הַכֹּל טָמֵא** – אף הקנים.

בארנו ברישא: קרן – חצוצרה העשויה מקרן הבהמה. וכן מפרשים הר"ש והרב מברטנורא. אבל הרמב"ם מפרש: קרן היינו חצוצרה, לא קרן הבהמה; ויש שחלקים ממנה עשויים מעץ וחלקים ממתכת; ושני סוגי חצוצרות היו, עגולה ופשוטה, ושתיהן עשויות פרקים פרקים, אלא שהרכבת העגולה קשה וזקוקה לאומן. הלכך העגולה מקבלת טומאה, שהואיל וקשה לפרקה ולהחזירה הריהי נחשבת כמחוברת. אבל הפשוטה, שהכל יכולים לפרקה ולהחזירה, אינה מקבלת טומאה.

בביאור המשנה כולה נקטנו לרוב דרכו של הרב מברטנורא, אף שפירושו מורכב משתי שיטות שונות, של הרמב"ם ושל הר"ש (עיין תוספות אנשי שם).

באור משנה ח

קַסְדָּא – כובע מתכת של אנשי צבא, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **וּלְחָיַיִם** – הטסים שנותנים על לחייהם, **טְהוֹרִים** – אינם מקבלים טומאה, לפי שאין להם שם בפני עצמם (**רמב"ם; "תפארת ישראל"**); ויש מבארים הטעם, לפי שאין עליהם צורת כלי (**"משנה אחרונה"**). **אִם יֵשׁ בָּהֶן** – בלחיים, **בֵּית קִבּוּל מַיִם** – ששותים בהם מים במלחמה, **טְמֵאִים** – מקבלים טומאה. שהואיל ויש להם בית קיבול אין צורך שיהא להם שם בפני עצמם (**רמב"ם**). **כָּל כְּלֵי הַמִּלְחָמָה טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, כגון: **הַכִּידוֹן** – רומח קטן, **הַנִּקּוֹן** – הברזל המחודד שבראש החנית, **וְהַמַּגָּפַיִן** – של ברזל, שנועלים אותן במלחמה, **וְהַשִּׁרְיוֹן** – שהלוחמים לובשים להגן על הגוף, כל אלו **טְמֵאִין** – מקבלים טומאה. **כָּל תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, כגון: **עִיר שֶׁל זָהָב** – עטרת זהב, שעיר ירושלים חקוקה בה, **קַטְלִיּוֹת** – שרשרות הניתנות על הצואר, **נְזָמִים** – של האוזן, **וְטַבָּעוֹת** – כל אלו מקבלים טומאה. **וְטַבַּעַת** – ששנינו כאן, **בֵּין שֶׁיֵּשׁ לָהּ חוֹתָם וּבֵין שֶׁאֵין לָהּ חוֹתָם** – לחתום בו אגרות וכיוצא בהן, שכן לענין שבת שנינו, שטבעת שיש עליה חותם אינה תכשיט לאשה, לפיכך באה המשנה להשמיענו, שאף טבעת שיש עליה חותם, שהוא תכשיט לאיש ולא לאשה, מקבל טומאה; וכן **נִזְמֵי הָאַף** – מקבלים טומאה. **קַטְלָה** – שרשרת, **שֶׁחֲלִיּוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתְּכוֹת,** והן חרוזות **בְּחוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן אוֹ שֶׁל צֶמֶר,** אם **נִפְסַק הַחוּט, הַחֲלִיּוֹת טְמֵאוֹת** – מקבלות טומאה, **שֶׁכָּל אַחַת וְאַחַת** – מן החוליות, **כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – שכל חוליה היא תכשיט בפני עצמו. **חוּט שֶׁל מַתְּכוֹת, וְחֲלִיּוֹת שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְשֶׁל זְכוּכִית** – חרוזות על אותו החוט, **נִשְׁתַּבְּרוּ הַחֲלִיּוֹת, וְהַחוּט בִּפְנֵי עַצְמוֹ קַיָּם, טָמֵא** – החוט מקבל טומאה, הואיל ושל מתכת הוא. **שְׁיָרֵי קַטְלָא** – קטלא שנפסק החוט שלה ונשתייר בו מקצת מהחוליות, **כְּמִלֹּא צַוַּאר קְטַנָּה** – אם הקטלא ראויה עדיין ליתלות בצווארה של בת קטנה, הריהי מקבלת טומאה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ טַבַּעַת אַחַת** – אפילו לא נשתיירה בחוט אלא טבעת אחת, היינו חוליה אחת, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **שֶׁכֵּן תּוֹלִין בַּצַּוָּאר** – שאף טבעת אחת נוהגות הנשים לתלות בצואר כתכשיט.

הר"ש כותב שהסיפא תמוהה היא, וקשה לישבה, כי אין לומר שמדובר בה בחוט של פשתן וחוליות של מתכת, שאם כן למה צריך "כמלא צואר קטנה", והרי שנינו לעיל, שכל חוליה וחוליה היא כלי בפני עצמה? אלא מדובר בה בחוט של מתכות וחוליות של אבנים טובות, וסוברים חכמים, שאם נפסק החוט, ונשאר ממנו כמלוא צואר קטנה, הריהו מקבל טומאה, אם כן מה פשר דברי רבי אליעזר: "אפילו טבעת אחת"?

ברם, בעל "תוספות יום טוב" מיישב דברי רבי אליעזר, שכוונתו היא: אפילו כמלוא טבעת אחת, כלומר שאם נשתייר החוט כמלוא טבעת, החוט מקבל טומאה, שכן תולין בצואר כטבעת מחוט של מתכת.

וכן כותב הרא"ש, שמדובר בסיפא בחוט של מתכות והחוליות של אבנים טובות, ונפסק החוט, ונשתייר מלוא צואר בת קטנה, טמא. ומה ששנינו, שהחוט בפני עצמו טמא, היינו כשהחוט שלם, אבל אם נפסק קצתו אינו טמא אלא אם כן נשאר ממנו ומן החוליות מלוא צואר קטנה. ורבי אליעזר סובר, אם נשתייר מלוא צואר קטנה ובו טבעת אחת, כלומר חוליה אחת, עדיין תכשיט הוא.

ויש מפרשים, שמדובר בסיפא בקטלא של פרקים, המחוברים זה לזה, ואינם חרוזים בחוט, וסובר תנא קמא, שאם נשתייר מקטלא זו כמלוא צואר קטנה, טמאה, ורבי אליעזר סובר: אפילו טבעת אחת טמאה (מהר"ם, מובא ב"תוספות יום טוב"; ועיין "תפארת ישראל", בועז", שגם שם מובא פירוש דומה).

יום שלישי

באור משנה ט

גֶּזֶם שֶׁהוּא עָשׂוּי כִּקְדָרָה מִלְּמַטָּן – החלק התחתון צורתו כקדירה,

טָמֵא בִּפְנֵי עַצְמוֹ. צִנּוֹרָא — טְהוֹרָה. הֶעָשׂוּי כְּמִין אֶשְׁכּוֹל, וְנִפְרַק — טָהוֹר.

פרק שנים עשר

א **טַבַּעַת אָדָם — טְמֵאָה; טַבַּעַת בְּהֵמָה וְכֵלִים, וּשְׁאָר כָּל הַטַּבָּעוֹת — טְהוֹרוֹת. קוֹרַת הַחִצִּים — טְמֵאָה; וְשֶׁל אֲסִירִין — טְהוֹרָה; הַקּוֹלָר — טָמֵא. שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית נְעִילָה — טְמֵאָה; הֶעָשׂוּיָה לִכְפִיתָה — טְהוֹרָה. שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל סִיטוֹנוֹת — טְמֵאָה; שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים — טְהוֹרָה; אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהוּא מַפְתֵּחַ אֶחָד, אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנַיִם, אוֹ שֶׁקָּשַׁר חִלָּזוֹן בְּרֹאשָׁהּ — טְמֵאָה.**

ב **קְנֵה מֹאזְנַיִם שֶׁל סָרוּקוֹת — טָמֵא, מִפְּנֵי אֲנִקְלָיוֹת; וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, אִם יֵשׁ בּוֹ אֲנִקְלָיוֹת — טָמֵא. אֲנִקְלִין שֶׁל**

פירוש ברטנורא

העדשה מן הקדירה: **הקדירה טמאה.** שהרי יש לה בית קיבול. ולא מפני שהיא מתכשיטי נשים, שהרי אינה ראויה לתכשיט כמות שהיא: **והעדשה טמאה.** שיש לה שם בפני עצמה: **צינורא.** ראש הנזם הנכנס בנקב האוזן או בנקב האף. ולפי שהוא עשוי כמזלג קרוי צנורא. תרגום מזלגותיו צנורייתיה: **טהורה.** שאין לה שם בפני עצמה: **העשוי כמין אשכול.** נזם העשוי ארבעה או חמשה גרגרין זה על גבי זה כמין אשכול: **ונפרק טהור.** שאין לכל גרגיר וגרגיר שם בפני עצמו, והוא אינו ראוי לתשמיש משנפרק:

יב א **טבעת אדם.** כגון טבעת של אצבע. אבל טבעת שהתקינה לחגור בו מתניו ולקשור בה בין כתפיו, טהורה, והיינו טבעת כלים. וטעמא, משום דלא רבי קרא לטומאה אלא תכשיטי אדם ולא תכשיטי בהמה וכלים: **קורת החצים.** אית דמפרשי אשפה שהחצים מונחים בה. ואית דמפרשי המטרה לחץ: **ושל אסירין.** עושין כמין פגימה בקורה להכניס בה רגל אדם [ומניחין עץ ארוך על גביו] ואין יכול לצאת. ובלשון מקרא קורהו סד, וישם בסד רגלי (איוב י"ג). וקורות של חצים ושל אסירין האמורין כאן, דמתכת נינהו ולא של עץ: **קולר.** שנותנים בצואר האסירים. [והוא סוגר]. תרגום ויתנהו בסוגר, בקולרין. ומשום דקולר עשוי שישאנו עמו בכל מקום שהולך, חשוב כלי מעשה טפי מקורת האסירים שאינו זז בה ממקומו, הלכך קולר טמא: **שיש בה בית נעילה.** עושים לשלשלת בית נעילה [ונותנים אותם ברגל הסוסים] וסוגרים במפתח, וחשיבא כלי: **לכפיתה.** שלשלאות שכופתים בהן הקוף וגורי הכלבים הקטנים. ולגוי הן עשויין והוו תכשיט דבהמה ולא מטמאי: **סיטונות.** סוחרים גדולים שמוכרים במדה גסה. ויש להן שלשלת שקובעים בראשה אחד המדה, פאה או תרקב, וראשה השני נותנים בטבעת שבדלת או בקורה, וסוגרים עליה במפתח כדי שלא תגנב המדה: **ושל בעלי בתים טהורה.** דסתמא עשויה לגוי ותכשיט לכלי: **מפתח אחד.** מחוליא אחת. דשלשלת בחוליא אחת לא עבדי אינשי, ולא חשיבא כלי: **או שקשר חלזון בראשה.** כדמות חלזון שהוא דג שבים שמדמה צובעים התכלת קשר לה בראשה עשוי מברזל, והוא משוי לה מנא:

ב **קנה מאזנים של סרוקות.** סורקי צמר ופשתים, ומוכרים אותו במנין ליטראות, כשרוצין לשקול יש להם מקל ארוך של עץ ותלוי בראשו כמין טבעת

משניות מבוארות – קהתי

ויש לו בית קיבול, **וְכַעֲדָשָׁה מִלְּמַעְלָן** — והחלק העליון עגול כעדשה, **וְנִפְרַק** — ונתפרקו החלקים זה מזה: **כִּקְדֵרָה** — החלק שעשוי כקדירה, **טָמֵא** — מקבל טומאה, **מִשּׁוּם כְּלִי בֵּית קִבּוּל** — אף על פי שאינו ראוי עוד לתכשיט, מכל מקום הואיל ויש לו בית קיבול, הריהו מקבל טומאה; **וְכַעֲדָשָׁה** — והחלק שעשוי כעדשה, **טָמֵא בִּפְנֵי עַצְמוֹ** — משום תכשיט, לפי שעדיין הוא חשוב תכשיט. **צִנּוֹרָא** — קרס הנזם הנכנס בנקב האוזן או בנקב האף, **טְהוֹרָה** — אינה מקבלת טומאה, לפי שאין לה שם בפני עצמה. **הֶעָשׂוּי כְּמִין אֶשְׁכּוֹל** — נזם העשוי בצורת גרגרי אשכול, **וְנִפְרַק** — ונתפרקו הגרגרים, **טָהוֹר** — שכל גרגר יחידי אינו ראוי לתכשיט, הלכך אינו מקבל טומאה.

באור משנה א

טַבַּעַת אָדָם — שהוא נותן באצבעו לקישוט, **טְמֵאָה** — מקבלת טומאה, כמו שכבר שנינו (לעיל יא, ח). אבל **טַבַּעַת בְּהֵמָה וְכֵלִים** — העשויה תכשיט לבהמה או לכלים, **וּשְׁאָר כָּל הַטַּבָּעוֹת** — העשויות לצרכים שונים, **טְהוֹרוֹת** — אינן מקבלות טומאה בפני עצמן, שלא ריבה הכתוב לטומאה אלא תכשיטי אדם בלבד ולא תכשיטי בהמה וכלים (**הר"ש; ברטנורא; עיין "תוספות יום טוב"**); ואף משום כלי אינן מקבלות טומאה, לפי שאינן אלא תשמישי כלים. **קוֹרַת הַחִצִּים** — קורה של מתכת שקובעים אותה כמטרה לזרוק בה חיצים, **טְמֵאָה** — מקבלת טומאה; **וְשֶׁל אֲסִירִין** — קורה שמכניסים בה רגלי האסירים, **טְהוֹרָה** — אינה מקבלת טומאה, שאינה כלי תשמיש (**הרא"ש**). **הַקּוֹלָר** — שלשלת של ברזל שנותנים בצוארי האסירים, **טָמֵא** — מקבל טומאה, שהואיל והקולר עשוי שישאנו עמו האסיר בכל מקום שהולך, הריהו חשוב כלי מעשה; מה שאין כן קורת האסירים שאינו זז בה ממקומו (**ברטנורא**). **שַׁלְשֶׁלֶת** — של ברזל, **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית נְעִילָה** — לסגור אותה במנעול, **טְמֵאָה** — מקבלת טומאה, שחשובה כלי. **הָעֲשׂוּיָה לִכְפִיתָה** — לקשור בה בני אדם או כלבים (**הרא"ש**), **טְהוֹרָה** — אינה מקבלת טומאה, שאינה בכלל כלי מעשה (**"משנה אחרונה"**). **שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל סִיטוֹנוֹת** — סוחרי תבואה הנוסעים עם תבואתם מעיר לעיר למכרה, מוליכים את מידתם (הכלי למדידת התבואה), וקבועה בה שלשלת, הניטלת עמה לכל מקום, וסוגרים אותה במנעול לקרון, שלא תיגנב, ובאה המשנה ללמד, ששלשלת זו **טְמֵאָה** — מקבלת טומאה, שהואיל והשלשלת קבועה בכלי המידה, הרי היא חשובה כגוף הכלי. **שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** — אבל שלשלת של בעלי בתים, שקבועה היא בכותל, ולאחר שמודדים סוגרים בה את המידה, **טְהוֹרָה** — אינה מקבלת טומאה, לפי שהשלשלת אינה עשויה ליטול בה את המידה, אלא כשנוטלים את המידה משאירים את השלשלת מחוברת לכותל, והרי שאינה תשמיש הכלי (**הגר"א**). ויש מבארים הטעם, לפי שאינה אלא תכשיט הכלי (**ברטנורא**). **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהוּא מַפְתֵּחַ אֶחָד** — כלומר שהשלשלת אינה אלא חוליה אחת, **אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנַיִם** — שהיו שתי שלשלאות, אחת מחוברת לכותל ואחת מחוברת לכלי, ומנעול באמצע, וכשנוטל את הכלי פותח באמצע, ונמצא נוטל את השלשלת שסמוכה לכלי עם הכלי, **אוֹ שֶׁקָּשַׁר חִלָּזוֹן בְּרֹאשָׁהּ** — שכל השלשלת מחוברת לכלי, וכשתוחבה בכותל תוחבה שם בוו העשוי בדמות חלזון, וכשנוטל את כלי המדידה נוטלה עם השלשלת, **טְמֵאָה** — השלשלת, לפי שהיא חשובה כחלק מהכלי.

יום רביעי

באור משנה ב

קְנֵה מֹאזְנַיִם שֶׁל סָרוּקוֹת — סורקי צמר שמוכרים צמרם במשקל, אף על פי שקנה המאזניים שלהם הוא פשוטי כלי עץ, מכל מקום **טָמֵא** — מקבל טומאה, **מִפְּנֵי אֲנִקְלָיוֹת** — הָווים של ברזל, התלויים בקנה, שראשיהם כפופים למעלה ותולים בהם את הצמר לשקלו; **וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** — קנה מאזניים של בעלי בתים, שלא היו רגילים ליתן בו אונקליות של מתכת, **אִם יֵשׁ בּוֹ אֲנִקְלָיוֹת** — היינו שקבועות בו (**רמב"ם הל' כלים ט, ח; עיין השגת הראב"ד**), **טָמֵא** — מקבל טומאה. **אֲנִקְלִין שֶׁל כַּתְּפִין** — המסמר שבמוט הסבלים; שכן הסבל מניח

כַּתְּפִין – **טְהוֹרָה, וְשֶׁל רוֹכְּלִים** – **טְמֵאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁל רוֹכְּלִים** – **שֶׁלְּפָנָיו טְמֵאָה, וְשֶׁלְּאַחֲרָיו טְהוֹרָה. אֶנְקְלֵי דַרְגָּשׁ** – **טְמֵאָה; וְשֶׁל נַקְלִיטִין** – **טְהוֹרָה; שֶׁל שִׁדָּה** – **טְמֵאָה; וְשֶׁל אַקּוֹן** – **טְהוֹרָה; שֶׁל שֻׁלְחָן** – **טְמֵאָה; וְשֶׁל מְנוֹרַת הָעֵץ** – **טְהוֹרָה. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְחֻבָּר לַטָּמֵא** – **טָמֵא, וְהַמְחֻבָּר לַטָּהוֹר** – **טָהוֹר. וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן** – **טְהוֹרוֹת.**

ג כִּסּוּי טָנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים – **רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין; וְשֶׁל רוֹפְּאִים** – **טָמֵא. הַדֶּלֶת שֶׁבַּמִּגְדָּל שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – **טְהוֹרָה; וְשֶׁל רוֹפְּאִים** – **טְמֵאָה. הַיִּתּוּכִין** – **טְמֵאִים. וְהַפְּרָכִין** – **טְהוֹרִין. עַקְרַב בֵּית**

פירוש ברטנורא

מלמעלה, ואונקליות של ברזל תלוין מלמטה בשלשלת, עשויין כמין ווין וראשיהם כפופים מלמעלה, ויש לאותו מקל טבעת אחרת שמהלכת על פני כל המקל ואינה יכולה לצאת ממנו, וכמין עשת של ברזל או של נחושת **עב** וכבד תלוי באותה טבעת, וכשבא לשקול שק של צמר או של מטוה, תוחב את האונקלי בשק ואוחז במבעת שכנגדו למעלה ומעלהו באויר, והטבעת שבו העשת של ברזל תלוי מרחיקה מטבעת שאוחז בה, ומכבדת על הקנה עד שיבוא ביושר שלא יכריע לשום צד יותר, ולפי הרחקת הטבעת שבו העשת של ברזל יודע חשבון המשקל, שיש סימנים במקל, עד כאן ליטרא אחת, עד כאן עשרה, עד כאן מאה. וזה נקרא פלס בלשון מקרא, כדכתיב (ישעיה מ') ושקל בפלס הרים. פלס ומאזני משפט לה' (משלי ט"ז): **ושל בעלי בתים.** אין רגילים לתת בו אונקליות שהן אותן הווין שתוחבים בשק להעלותו, אלא בלא אונקליות קושרים בחבל ותולין בקנה. אונקליות גרסינן, ולא גרסינן אונקיות: **אונקלי של כתפין.** עץ ארוך כעין מוט שהכתף מניח על כתפו ותולה בו שני שקים אחד לפניו ואחד מאחריו בשני אונקליות של ברזל התחובות במוט על שני קצותיו: **של רוכלים.** מוכרי בשמים ותמרוקי נשים: **טמאה.** מפני שיש לה בית קיבול: **שלפניו טמאה.** לפי שהוא משתמש בה: **ושלאחריו טהורה.** שאינו משתמש בה אלא לשמירה, שלא יפול המשאוי מאחריו. ואין הלכה כר' יהודה: **דרגש.** מטה קטנה של עור ותולין רצועות בשפת העור סביב ויש אונקליות של ברזל בארוכות המטה וכשרוצים לנטותה עונבין הרצועות באותן אונקליות: **נקליטין.** שני עמודים שמעמידין באמצע דופני המטה, אחד מראשותיה ואחד במרגלותיה, ומפוצלין בראשיהן, ומניחין קנה מזה לזה ופורסים עליו סדין. ופעמים שאין העמודים מפוצלים, אלא כעין שני ווין מניחין בראשי הנקליטין, והוא אונקלי: **שידה.** תיבה קטנה: **אקון.** תיבה שעושין הציידים לצוד בה דגים: **כל המחובר לטמא.** אונקלי המחובר לכלי המקבל טומאה, טמא: **לטהור.** כגון מנורת העץ שהיא טהורה. טהור: **אחת אחת בפני עצמן.** כל אונקלי שפירשה מכליה: **טהורה.** לפי שאין לה שם בפני עצמו:

ג טני. הוא כלי של מתכת מחזיק שלשה קבים. והוא מלשון ושמת בטנא. ובעלי בתים משתמשין בו שמניחין שם גרוטאות משברי כלי מתכות: **רבן גמליאל מטמא.** דסבר כיסוי חשוב כלי הואיל ויש לו בית קיבול: **וחכמים מטהרין.** דסברי אין כיסוי חשיב כלי. והלכה כחכמים: **ושל רופאים טמא.** לדברי הכל. מפני שהרופאים מניחין בו סממנים: **מגדל.** בית האוצר של עץ. ארמריא"ו בלע"ז. ובערבי אלמנס"ר: **ושל רופאים טמאה.** מפני שנותן עליה

משניות מבוארות – קהתי

מוט על כתיפו, ותולה בו שני שקים, אחד מלפניו ואחד מאחוריו, בשתי אונקליות של ברזל שבשני קצות המוט, ובאה המשנה ללמד, שאונקלי זו **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שבטלה היא לגבי המוט, שהוא עיקר הכלי, והמוט הרי פשוטי כלי עץ הוא שאינו מקבל טומאה; ואף האונקלי לבד אינה מקבלת טומאה, לפי שאין לה שם בפני עצמה (**"תפארת ישראל"**), **וְשֶׁל רוֹכְּלִים** – מוכרי בשמים ותמרוקי נשים, שאף הם נושאים סחורתם במוט שעל כתפיהם, אלא שבשני קצות המוט תלויות כעין שתי קערות שמניחים בהן את הסחורות, האונקלי שלהם **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, לפי שיש לה בית קיבול. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁל רוֹכְּלִים, שֶׁלְּפָנָיו טְמֵאָה** – האונקלי שלפניו מקבלת טומאה, לפי שהוא משתמש בה, **וְשֶׁלְּאַחֲרָיו טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שכרגיל אינו משתמש בה ואינה עשויה אלא לשמירה, שלא יפול המשא מעליו. ואין הלכה כרבי יהודה. **אֶנְקְלֵי דַרְגָּשׁ, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה; דרגש הוא מין מיטה קטנה של עור, ותולים רצועות בשפת העור סביב, ויש אונקליות של ברזל בארוכות המיטה, שעונבים בהן את הרצועות (**הר"ש; ברטנורא**), וכיון שהמיטה מקבלת טומאה, אף האונקליות מקבלות טומאה (**"תפארת ישראל"**); **וְשֶׁל נַקְלִיטִין** – שני עמודים זקופים באמצע המיטה, אחד למראשותיה ואחד למרגלותיה, ובראשי העמודים יש אונקליות, שתולים בהן סדין לפרוש מעל המיטה, אונקלי זו **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שבטלה היא לגבי הנקליטין, שהם פשוטי כלי עץ ואינם מקבלים טומאה; **שֶׁל שִׁדָּה** – אונקלי של שידה, כמין תיבה קטנה של עץ, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה כמו השידה עצמה; **וְשֶׁל אַקּוֹן** – כמין סל ובו אונקלי לצוד בה דגים, **טְהוֹרָה** – כדין האקון שאינו מקבל טומאה; **שֶׁל שֻׁלְחָן** – אונקלי של שולחן, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, כמו השולחן; **וְשֶׁל מְנוֹרַת הָעֵץ** – אונקלי של מנורת העץ, **טְהוֹרָה** – כדין מנורת העץ. **זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְחֻבָּר לַטָּמֵא, טָמֵא** – אונקלי המחוברת לכלי המקבל טומאה, אף היא מקבלת טומאה, **וְהַמְחֻבָּר לַטָּהוֹר, טָהוֹר** – ואם היא מחוברת לכלי שאינו מקבל טומאה, אף היא אינה מקבלת טומאה. **וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן** – וכל אותן האונקליות שנימנו לעיל, אם נתפרקו מכליהן שהיו מחוברות להן, **טְהוֹרוֹת** – אינן מקבלות טומאה, לפי שאין להן שם בפני עצמן (**ברטנורא**); ויש מבארים הטעם, שכל זמן שאינן קבועות בשום מקום, אינן ראויות לכלום, ואינן כלים (**"משנה אחרונה"**).

יש גורסים ברישא, בענין "קנה מאזניים של סרוקות": טמא מפני האונקיות. ומפרשים: מפני כפות המאזניים, שיש להן בית קיבול, אבל של בעלי בתים אין בית קיבול לכפות המאזניים (הר"ש; עיין "תוספות יום טוב"). אבל הרמב"ם כותב, שאונקיות הן אונקליות.

בענין הכלל ששנינו במשנתנו: "כל המחובר לטמא – טמא, והמחובר לטהור – טהור". אמרו בגמרא (בבא קמא צב, ב): "דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, ושנינו במשנה, ושנינו בברייתא. כתוב בתורה, שנאמר (בראשית כח, ט): "וילך עשו אל ישמעאל". שנוי בנביאים, שנאמר (שופטים יא, ג): "ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים". ומשולש בכתובים, שכתוב (בן סירה יג): "כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו". ושנינו במשנה (כאן): "כל המחובר לטמא – טמא, כל המחובר לטהור – טהור". ושנינו בברייתא: "לא לחינם הלך דזדיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו". זהו שאומרים הבריות: מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשרכי (מטייל והולך דקל רע אצל אילני סרק).

באור משנה ג

כִּסּוּי טָנִי שֶׁל מַתֶּכֶת – טני הוא כלי גדול העשוי כטנא, ואם כיסויו הוא של מתכת, והוא **שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – היינו של אנשים סתם, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא** – רבן גמליאל סובר, הואיל ויש לכיסוי בית קיבול ואפשר להשתמש בו לצרכים שונים, הריהו חשוב כלי ומקבל טומאה; **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שסוברים הם, שאין כיסוי חשוב כלי, הלכך אינו מקבל טומאה. **וְשֶׁל רוֹפְּאִים** – כיסוי טני של רופאים, **טָמֵא** – לדברי הכל מקבל טומאה, לפי שהרופאים משתמשים הרבה בכיסוי הטני לצרכיהם השונים, הלכך הוא חשוב ככלי. **הַדֶּלֶת שֶׁבַּמִּגְדָּל** – דלת של מתכת בארון גדול שצורתו כמגדל, **שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שבטלה היא לגבי המגדל, שאינו מקבל טומאה (**"תפארת ישראל"**); **וְשֶׁל רוֹפְּאִים, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, מפני שהרופאים נותנים עליה תחבושות ותולים בה את המספריים. **הַיִּתּוּכִין** – מלקחיים שנוטלים בהם הכלי שהותך בו הכסף כדי להריקו לתוך

הַבַּד — טְמֵאָה; וְאֲנִקְלִי שֶׁבַּכְּתָלִים — טְהוֹרָה.
ד מַסְמֵר הַגָּרֶע — טָמֵא; וְשֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת — טָהוֹר; רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא. מַסְמֵר הַגַּרְדִּי — טָמֵא. וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת — רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין; הָיְתָה עֲגֻלָּה שֶׁלּוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת — טְמֵאָה.
ה מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוּ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל בּוֹ — טָמֵא; הֶעָשׂוּי לִשְׁמִירָה — טָהוֹר. מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוּ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ בּוֹ אֶת הֶחָבִית — רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא; וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין, עַד שֶׁיִּצְרְפֶנּוּ. מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי — טָהוֹר; וְרַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין: מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי, וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת, וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת — רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.

פירוש ברטנורא

את האספלנית ותולה בה המספרים: **יתוכין.** מלקחיים שנוטל בהם הכלי שהתיך בו את הכסף להריקו לתוך כלי אחר: **והפריכין.** בתוספתא מפרש אלו הן פרכין, הקבועים בכירים. ורבותי לא פירשוה לי: **עקרב בית הבד.** ברזל עקום דומה לעקרב, הקבוע בקורת בית הבד שדורכים בה הזיתים: **אונקלי שבכתלים.** ווין של ברזל הקבועים בכתלים לתלות בהם כלים: **טהורה.** דאין תשמישן אלא עם הקרקע:
ד מסמר הגרע. איזמל של אומן המקיז דם. ונקרא גרע על שם שמגרע את הדם. ויש מפרשים, מסמר של נפחים שקבוע להן מסמר בסדן, כשמסלקים חתיכה של ברזל מן האש ורוצה לחתוך ממנה מניחה על המסמר ומכה בקורנס ונגרעת: **אבן השעות.** אבן שיש בה קוים ורשומים עליהם שמות השעות, ומסמרים תחובים בה שבהם מכוונים את השעות: **מסמר הגרדים.** מסמר ארוך שהאורג מכנים בקנה דק ומחבר על הקנה את המטוה: **ארון של גרוסות.** העושין גריסין של פול בריחיים שלהן יש להן כמין ארון של עץ: **רבי צדוק מטמא.** אותו ארון, דתורת כלי עליו: **וחכמים מטהרין.** דכלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו עשוי ליטלטל. ור' צדוק סבר, פעמים מטלטלין אותו לתקנו. ואין הלכה כר' צדוק: **היתה עגלה.** שהארון מונח עליה, של מתכת: **טמאה.** שהרי היא עשויה לתשמיש:
ה שהתקינו. שעיקם ראשו או חידדו כדי שיהיה פותח ונועל בו: **העשוי לשמירה.** לסימן לראות אם נכנס שם אדם אם לאו, שאם לא ימצאנו כמו שהניחו בידוע שאדם בא לשם: **עד שיצרפנו.** באש לצורך זה. והלכה כחכמים: **מסמר השלחני.** מסמר קבוע בעמוד שלפני השלחני להעמיד בו תריסי החנות, וכשמסלק התריסים נשאר שם המסמר. ומטהרין רבנן משום דתשמישו עם הקרקע. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

כלי אחר, **טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, **וְהַפְּרָכִין** – דומים לייתוכים אלא שהם קבועים בכיריים (**תפארת ישראל**; **עיין תוספות יום טוב**, **שמובאים שם פירושים שונים**), **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, לפי שנעשו להשתמש במחובר לקרקע (**תפארת ישראל**). **עַקְרַב בֵּית הַבַּד** – ברזל עקום הקבוע בקורת בית הבד לתלות בו כלי בית הבד, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה; **וְאֲנִקְלִי שֶׁבַּכְּתָלִים** – וו הקבוע בכותל לתלות בו כלים, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, לפי שאין תשמישה אלא במחובר לקרקע.

יום חמישי

באור משנה ד

מַסְמֵר הַגָּרֶע – איזמל של המקיז דם, ונקרא "גרע" על שם שמגרע את הדם (**הר"ש**; **ברטנורא**); ויש מפרשים: מסמר הקבוע בסדן של נפח, לחתוך עליו ברזל שנתלבן באש (**שם**; **ועיין תפארת ישראל**), **טָמֵא** – מקבל טומאה; **וְשֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת** – המסמר התקוע במרכז האבן המשמשת שעון שמש, שלפי תנועת צלו על לוח האבן רשומים קוים סביבו בעיגול, ומסומנים הם במספרים המכוונים לשעות היום, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שהואיל והוא קבוע באבן, הריהו כמשמש לקרקע (**תפארת ישראל**). **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא** – לדעת רבי צדוק המסמר של אבן השעות מקבל טומאה, מפני שמתטלטל לפעמים, והוא חשוב כלי. **מַסְמֵר הַגַּרְדִּי** – של האורג, שמיישר בו את חוטי השתי, וכשאינו צריך לו תוחבו בכותל סמוך למקום עבודתו (**תפארת ישראל**), **טָמֵא** – מקבל טומאה; ואף על פי שהרבה פעמים נשאר תחוב בכותל ואינו נוטלו משם אלא לפרקים, מכל מקום אינו נחשב כמחובר לכותל. **וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת** – ארון של מוכרי גריסים, היינו פולים טחונים, והיו מוליכים אותו לשוק על גבי עגלה, **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא** – שלדעתו ארון זה כלי בפני עצמו הוא, ואף כשאין לו עדיין עגלה כלי גמור הוא ומקבל טומאה. **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שסוברים הם, כיון שצריך להושיבו על עגלה, כל זמן שלא תוקנה לו העגלה לא נגמרה מלאכתו, ואינו מקבל טומאה (**פירוש הראב"ד במסכת עדויות ג, ח**); ויש מפרשים טעם המחלוקת, שלדעת חכמים הארון הוא כלי עץ העשוי לנחת ואינו עשוי ליטלטל, הלכך אינו מקבל טומאה; ורבי צדוק סובר, שפעמים מטלטלים אותו לתקנו, הלכך מקבל טומאה (**הר"ש**; **ברטנורא**). ויש מפרשים: מסמר הארון של גרוסות – היינו המסמר שמחזק בו את הארון בעגלה, כשמוליכו לשוק, ומטהרים חכמים, לפי שאינו עשוי אלא לחיזוק. **הָיְתָה עֲגֻלָּה שֶׁלּוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת** – אם העגלה שהארון מונח עליה היתה של מתכת, **טְמֵאָה** – העגלה מקבלת טומאה, שהרי היא עשויה לשימוש.

באור משנה ה

מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוּ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל בּוֹ – שעקמו ועשאו כמפתח, **טָמֵא** – מקבל טומאה, לפי שנעשה כלי לשימוש. אבל סתם מסמר אינו מקבל טומאה, לפי הוא עשוי לתקעו בכותל, היינו לשמש במחובר לקרקע (**עיין רמב"ם הל' כלים י, א**); **הֶעָשׂוּי לִשְׁמִירָה** – מסמר העשוי כסימן לשמירת הפתח, כגון שמניחו על המפתן לסימן, שאם לא ימצאנו כמו שהניחו, ידע שנכנס אדם לשם (**רמב"ם**), **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שאינו חשוב כלי העשוי לשימוש. **מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוּ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ בּוֹ אֶת הֶחָבִית, רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא** – הואיל ועשוי לשימוש, הרי הוא מקבל טומאה; **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין, עַד שֶׁיִּצְרְפֶנּוּ** – באש ויחזקנו לצורך זה; וכותב הראב"ד, לפי שהמסמר שנוקבים בו את החבית צריך שיהיה חזק הרבה משאר מסמרות, הלכך בהתקנה בלבד אינו מקבל טומאה עד שיצרפנו באש ובמים (**עיין רמב"ם הל' כלים י, א**); והרמב"ם מפרש: עד שיצרפנו – עד שיכהו בפטיש ויחדד אותו עד שיהא דומה למקדח. **מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי** – שכן השולחני המחליף ופורט מטבעות, יש לו מסמר בתיבתו, שתולה בו את המאזניים (**רמב"ם**); ויש מפרשים: דרך השולחני פותח חנותו ומוריד את הדלת על גבי ספסלים לפני החנות, ועליו הוא נותן את מעותיו, ונועץ מסמר בשולחן (היינו בדלת), כדי שלא ימוט (**הראב"ד**), ובאה המשנה ללמד, שמסמר זה **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, לפי שתשמישו עם הקרקע; **וְרַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא** – לפי שמתטלטל לפעמים (**תפארת ישראל**). **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים** – ששנינו לעיל, **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין**, והם: **מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי, וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת, וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת** – כמו שבארנו לעיל, במשנתנו ובמשנה הקודמת, **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא,**

ו אַרְבָּעָה דְּבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין: כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, וּתְלוּי הַמַּגְרֵדוֹת, וְגָלְמֵי כְּלֵי מַתְּכוֹת, וְטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן — שֶׁהַגָּדוֹל טָמֵא, וְהַקָּטָן טָהוֹר.

ז דִּינָר שֶׁנִּפְסַל, וְהִתְקִינוּ לִתְלוּתוֹ בְּצוֹאַר קְטַנָּה — טָמֵא. וְכֵן סֶלַע שֶׁנִּפְסְלָה, וְהִתְקִינָהּ לִהְיוֹת שׁוֹקֵל בָּהּ — טְמֵאָה. עַד כַּמָּה תִּפָּסֵל וִיהֵא רַשַּׁאי לְקַיְּמָהּ? עַד שְׁנֵי דִינָרִין. פָּחוּת מִכָּאן — יָקֵץ.

ח הָאוֹלָר, וְהַקֻּלְמוֹס, וְהַמְּטַטֶּלֶת, וְהַמִּשְׁקָלוֹת, וְהַכּוּרִים, וְהַכַּן וְהַכְּנָא — טְמֵאִים. וְכָל גָּלְמֵי כְּלֵי עֵץ — טְמֵאִים, חוּץ

פירוש ברטנורא

ו ותלוי המגרדות. בבתי מרחצאות תולין מגרדות של מתכות והנכנסים שם כל אחד לוקח מגרדת ומתגרד בה רגליו: **וגולמי כלי מתכות.** כלים שצריך לשוף לגרד ולהקיש בקורנס, או שמחוסר אוגן או אוזן, אינם טמאים לדברי חכמים עד שתגמר מלאכתן: **וטבלא שנחלקה לשנים.** טבלא של חרס שיש בה לבובזים ונעשית שתי חתיכות שוות. שאין אחת מהן גדולה מחברתה. בהא פליגי רבן גמליאל וחכמים. והלכה כחכמים:

ז דינר שנפסל. שפסלתו מלכות או מדינה, או שנחסר: **והתקינו.** שנקבו כדי שיתלנו בצואר בנו או בצואר בתו: **סלע.** ד' דינרים: **והתקינה להיות שוקל בה.** כסף או זהב. דאילו דבר הנדבק כגון בשר ויין, הא תניא בפרק המוכר את הספינה [דף פט] שאין עושין משקלות של מתכת לשקול בהן דבר הנדבק: **עד שני דינרים.** שהוא שקל אחד. והוא חצי סלע: **פחות מכאן יקוץ.** שלא ירמו בה בני אדם שיחשבו שהוא שקל. וכן אם הוא יותר משקל נמי יקוץ שלא יטעו בו ויקחוהו בסלע:

ח האולר. כעין מספריים של מתכת שמתקנים בו הקולמסין: **והקולמוס.** של נחושת וברזל או של כסף: **מטוטלת.** ברזל ועופרת שתלוי בחבל שתופס הבנאי בידו לראות שלא יבוא הכותל עקום: **והמשקלות.** ליטרא וחצי ליטרא: **הכירון.** כלי ברזל שבו תוחבים הזיתים במעצר שעוצרים אותן בו: **והכן והכנא.** האמה שמסרגלים בה הספרים, והלוח שתחתיה. כן פירש הערוך: **גולמי כלי עץ.** שלא נשלמה מלאכתן. כגון שחסרים אוגן, או אוזן, או הבסים

משניות מבוארות – קהתי

וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין – וכבר נישנו דברים אלו במסכת עדויות (ג, ח). יש מפרשים, שלפי שנישנו המחלוקות של רבי צדוק וחכמים בפיזור, חזרה משנתנו וסיכמה את כולן ביחד; או שאגב המשנה הבאה שמנויים בה ארבעה דברים שרבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרין, סוכם כאן, ששלושה דברים רבי צדוק מטמא וחכמים מטהרין (**הרא"ש**).

ויש מבארים, שהואיל ובכל מסכת כלים, אין אנו מוצאים את רבי צדוק אלא בשלושה דברים אלו בלבד, ובכולם הוא מטמא, לפיכך באה המשנה לסכם את מניינם ("משנה אחרונה").

יום שני

באור משנה ו

בהמשך לסיפא של המשנה הקודמת, אף משנתנו שנויה כולה במסכת עדויות (ג, ט).

אַרְבָּעָה דְּבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין – ואלו הם: **כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – כמו שבארנו לעיל (משנה ג), שלדעת רבן גמליאל, הואיל ויש לכיסוי בית קיבול, ואפשר להשתמש בו לצרכים שונים, הרי הוא חשוב כלי ומקבל טומאה; ולדעת חכמים, הואיל ואינו אלא כיסוי דינו ככל הכיסויים ואינו מקבל טומאה; **וּתְלוּי הַמַּגְרֵדוֹת** – מגרדת היא מין מסרק של ברזל, שהיו משתמשים בו לגרד את הגוף בבית המרחץ. ואמנם המגרדת כשלעצמה לדברי הכל מקבלת טומאה, אלא שנחלקו בתלוי המגרדת, והיא שרשרת קטנה של מתכת שהמגרדת תלויה בה, שלדעת רבן גמליאל אף התלוי כלי הוא ומקבל טומאה, ולדעת חכמים אינו נחשב כלי ואינו מקבל טומאה (**עיין "משנה אחרונה"**); **וְגָלְמֵי כְּלֵי מַתְּכוֹת** – כלי מתכת שעדיין לא נגמרה מלאכתם, ועדיין טעונים שפשוף, גירוד, החלקה וכיוצא בזה; רבן גמליאל סובר, הואיל ועיקר מלאכתם נגמרה, תורת כלי עליהם לקבל טומאה; וחכמים סוברים, שכל זמן שלא נגמרה כל מלאכתם, אינם מקבלים טומאה; **וְטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם** – טבלה של חרס שיש לה מסגרת סביב, ונחלקה לשני חלקים שווים: רבן גמליאל סובר, שכל חלק כלי הוא ומקבל טומאה; וחכמים סוברים, ששברי כלי הם ואינם מקבלים טומאה. אלו הם ארבעת הדברים, שרבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרים. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן** – שנשברה לשתי חתיכות, ואחת מהן גדולה בהרבה מחברתה, **שֶׁהַגָּדוֹל טָמֵא** – החלק הגדול מקבל טומאה, שעדיין תורת כלי עליו, **וְהַקָּטָן טָהוֹר** – אף לדעת רבן גמליאל, שאינו אלא שבר כלי.

באור משנה ז

דִּינָר שֶׁנִּפְסַל – כגון ששלטון המדינה פסלו או שנחסר משקלו הראוי, **וְהִתְקִינוּ לִתְלוּתוֹ בְּצוֹאַר קְטַנָּה** – שניקבו כדי לתלותו בצואר בתו הקטנה, **טָמֵא** – מקבל טומאה. אבל מטבע אינו מקבל טומאה, שאינו כלי העשוי לשימוש ולא לתכשיט. **וְכֵן סֶלַע שֶׁנִּפְסְלָה, וְהִתְקִינָהּ לִהְיוֹת שׁוֹקֵל בָּהּ** – כסף או זהב (**עיין ברטנורא**), **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה. **עַד כַּמָּה תִּפָּסֵל** – תפחת הסלע, **וִיהֵא רַשַּׁאי לְקַיְּמָהּ** – שכן הלכה היא, שאסור לאדם להשהות אצלו מטבע פגום, שמא יבוא לרמות בו בני אדם, ולהוציאו במטבע יפה, אבל אם פחת בצורה ניכרת, שאין חשש שמא יטעו בו, מותר לקיימו אצלו, ומכאן שואלת משנתנו, בענין הסלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה, כמה תפחת הסלע, ויהא רשאי לקיימה בביתו? **עַד שְׁנֵי דִינָרִין** – היינו שקל, שהוא חצי סלע, שהסלע ארבעה דינרים. **פָּחוּת מִכָּאן** – אם נפחתה הסלע עד לפחות משני דינרים, **יָקֵץ** – יקצץ את הסלע, שלא יבוא לרמות בה ולהוציאה בשקל; וכן אם נפחתה הסלע בפחות משני דינרים, יקצץ אותה, שלא יטעו בה ויקחוה בסלע, אלא שבכגון זה די שיקצץ עד שיעמידנה על שני דינרים (**עיין גמרא בבא מציעא נב, א; ועיין "תפארת ישראל"**).

שבת קודש

באור משנה ח

הָאוֹלָר – סכין קטנה שמתקנים בה את הקולמוס, **וְהַקֻּלְמוֹס, וְהַמְּטַטֶּלֶת** – האנך, משקולת של עופרת או מתכת אחרת הקשורה בראשו של חוט, שהבנאים בוחנים בה את הקיר הנבנה אם הוא ישר ומאונך, **וְהַמִּשְׁקָלוֹת** – כגון ליטרא וחצי ליטרא, **וְהַכּוּרִים** – חתיכות ברזל שנותנים על הזיתים הכתושים ומורידים עליהן את הקורה כדי לכבשם (**והיינו "העכירין" שבמסכת בבא בתרא ד, ה; עיין "תוספות יום טוב"; ועיין פירוש רב האי גאון**), **וְהַכַּן** – הסרגל, **וְהַכְּנָא** – הבסיס, הלוח שמניחים עליו את הנייר בשעת השרטוט (**הערוך; הרמב"ם**). ויש מפרשים להיפך, ש"כן" הוא הבסיס, ו"כנה"– הסרגל (**פירוש רב האי גאון**); ויש מבארים, ש"כן" ו"כנה" הם מיני מאזניים; כל אלו, כשהם

מִשֶּׁל אֶשְׁכְּרוּעַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף גְּרוֹפִית שֶׁל זַיִת — טְהוֹרָה, עַד שֶׁתִּשָּׁלֵק.

פרק שלשה עשר

א הַסַּיִף, וְהַסַּכִּין, וְהַפִּגְיוֹן, וְהָרֹמַח, מַגַּל יָד, וּמַגַּל קָצִיר, וְהַשְּׁחוֹר, וְזוּג שֶׁל סַפָּרִים, שֶׁנֶּחְלְקוּ — הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַסָּמוּךְ לַיָּד — טָמֵא, וְהַסָּמוּךְ לָרֹאשׁ — טָהוֹר. מִסְּפֶרֶת שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם — רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.

פירוש ברטנורא

שלהן שהן יושבים עליו, או שצריך להחליקן ולהשוותן, נקראים גולמים: **חוץ משל אשכרוע.** גרסינן. והוא מין ארז. תאשור, מתרגמינן אשכרוע. וגולמי כלים שנעשו מעץ זה, טהורין, לפי שקליפתו עבה וקשה, ואין חשובין כלים עד שתוסר קליפתם ותגמר מלאכתם. וגירסת התוספתא, חוץ משל פירשע, מפני שהן מחוסרים שליקה. ופירשע הוא עצי גופר. וכלים הנעשים ממנו אין מלאכתן נגמרת אלא בשליקה, שמכניסים אותן באש ומוציאין שלק ושוב אין יראים שמא יסדקו: **גרופית של זית.** ענף של זית קרוי גרופית. כמו של תאנה דנקרא יחור. ואם עשו כלי מן הגרופית, גולם הוא ואינו מקבל טומאה: **עד שישלק.** שיכניסו אותן באש עד שיוציאו השלק שלהן. ואין הלכה כר' יהודה:

יג א הסייף והסכין והפגיון. סכין שיש לו שני פיות קרוי פגיון: **מגל יד.** מגל חלק עשוי לשבר עצמות ולחתוך עצים: **מגל קציר.** מלא פגימות ותלמים: **השחור.** הם מספריים קטנים שמגלחין בהם. ונקראים שחור לפי שהם משירין את השער, דמשירין ומשחירין חד הוא, והכי אמרינן בפרק משילין פירות [דף ל"ה] מאן דתני משחילין לא משתבש. ויש מפרשים, השחור, תער: **וחזוג של ספרים.** מספריים גדולים מן השחור: **שנחלקו.** שהן של חוליות ומפרקים אותן זה מזה. וכן התער יש שאין בית יד שלו מחובר ומפרקין אותו: **הסמוך ליד.** חזי למלאכה טפי. אבל הסמוך לראש, ירא שמא יחתוך ידו. ואין הלכה כר' יוסי: **מספורת שנחלקה.** הם מספריים של נשים, וכשנחלקה אכתי כל חד חזי לחתוך: **וחכמים מטהרין.** כיון שנשברה. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

של מתכת, **טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, שחשובים כלים. **וְכָל גָּלְמֵי כְּלֵי עֵץ** – שעדיין לא נגמרה כל מלאכתם, כגון שחסרים אוגן או אוזן או הבסיס שיושבים עליו, או טעונים החלקה וכדומה, **טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, **חוּץ מִשֶּׁל אֶשְׁכְּרוּעַ** – מין עץ ארז ("תאשור" תרגומו "אשכרועין" – **ישעיה מא, יט; ס, יג**); גולמי כלים העשויים מעץ זה, אינם מקבלים טומאה, לפי שקליפתו עבה וקשה, ואין חשובים כלים עד שתוסר הקליפה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף גְּרוֹפִית שֶׁל זַיִת, טְהוֹרָה** – כלי שנעשה מענף של זית אינו מקבל טומאה, **עַד שֶׁתִּשָּׁלֵק** – שיכניס תחילה את הגרופית באש, להוציא שמנה (**עיין "תפארת ישראל", שמבאר משום מה נישנו כאן דיני כלי העץ**).

באור משנה א

הַסַּיִף – החרב, **וְהַסַּכִּין, וְהַפִּגְיוֹן** – חנית קצרה, סכין בעלת שני פיות, **וְהָרֹמַח** – החנית, מוט מתכת מחודד בקצהו, **מַגַּל יָד** – שפיו חלק, והוא עשוי לשבר עצמות ולחתוך עצים, **וּמַגַּל קָצִיר** – שקוצרים בו תבואה, ופיו משונן כמסור, **וְהַשְּׁחוֹר** – מין תער, **וְזוּג שֶׁל סַפָּרִים** – מספריים המורכבים משתי סכינים, **שֶׁנֶּחְלְקוּ** – כל אלו לשניים, **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, לפי שכל חלק עדיין ראוי למלאכתו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַסָּמוּךְ לַיָּד** – החלק הסמוך לבית היד, **טָמֵא** – מקבל טומאה, שעל ידי בית היד ראוי הוא לשימוש, **וְהַסָּמוּךְ לָרֹאשׁ** – אבל החלק הסמוך לראש, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שהואיל ואין לו בית אחיזה קשה להשתמש בו, כי ירא שמא יפצע את ידיו. ואין הלכה כרבי יוסי. **מִסְּפֶרֶת** – מין "מספריים" של סכין אחת כפופה (**עיין פירוש הרא"ש; "תפארת ישראל"**), **שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם** – לשני חלקים, **רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא** – הואיל וכל חלק ראוי לשימוש, שאפשר לחתוך בו, הריהו מקבל טומאה; **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שאין כל חלק ראוי לשימושו אלא בדוחק, הלכך אינו מקבל טומאה. והלכה כחכמים.

המשך ביאור למס' עירובין ליום ראשון עמ' ב

התנאים, לגבי אדם שהוציאוהו נכרים בשבת מתחומו ונתנוהו בדיר או סהר, או שנאנס והפליגה ספינתו בים מחוץ לתחום, רשאי הוא להלך בכל המקום המוקף מחיצות, אפילו גדול הרבה, לפי שנידון הוא לו כארבע אמות.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הֵלְכָתָא – יש לפסוק להלכה כְּשיטת **רַבָּן גַּמְלִיאֵל** רק **בִּסְפִינָה,** שרשאי הוא להלך בכולה, **אֲבָל** כשהוציאוהו גויים ונתנוהו **בְּדִיר וְסַהַר, לֹא** – אינו רשאי להלך בהם אלא ארבע אמות בלבד, כשיטת רבי יהושע ורבי עקיבא.

מתבאר ממחלוקתם, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת** – בין רב ובין שמואל מודים על כל פנים, שֶׁהֲלָכָה כְּדברי **רַבָּן גַּמְלִיאֵל בִּסְפִינָה.** מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה הוא טעם הדבר שלגבי ספינה מודים הכל שרשאי להלך בכולה, ואילו לגבי דיר וסהר נחלקו.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַבָּה,** טעם הדבר שיש להקל בספינה, **הוֹאִיל וְשָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת** הספינה **מִבְּעוֹד יוֹם.** דהיינו, מאחר וקבע את שביתתו מערב שבת בתוך מחיצות הספינה, לפיכך נידונית היא לו כארבע אמות, מה שאין כן לגבי דיר וסהר שלא קבע שביתתו בהם מתחילה, אלא באמצע השבת נתנוהו הנכרים שם.

רַבִּי זֵירָא אָמַר, טעם הדבר שיש להקל בספינה, **הוֹאִיל וְהַסְּפִינָה נוֹטַלְתּוֹ מִתְּחִילַּת אַרְבַּע** אמות **וּמַנַּחְתּוֹ בְּסוֹף אַרְבַּע** אמות. כלומר, בכל שעה שהוא מרים את רגלו לפסוע, קודם שהוא מניחה, הספינה מתקדמת והולכת, ומוציאתו מתוך ארבע אמות שלו לארבע אמות אחרות בעל כרחו, ודינו בזה כאדם שהוציאוהו נכרים מתחומו ונתנוהו במקום אחר, שקונה שביתה בארבע אמות חדשות, ואף כאן קונה הוא בכל רגע ארבע אמות חדשות להלך בהם, ונמצא, שלעולם יכול הוא להלך בכל הספינה.

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה חילוק יש להלכה בין ביאורו של רבה לבין ביאורו של רבי זירא.

מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש חילוק ביניהם באופן שֶׁנִּפְחֲתוּ [–נשברו ונחסרו] **דּוֹפְנֵי הַסְּפִינָה,** ונתבטלו מחיצותיה. **אִי נַמִּי** – באופן נוסף יש חילוק ביניהם, בְּאדם הקוֹפֵץ בשבת **מִסְּפִינָה** ששבת בה **לְסְפִינָה** אחרת. ובשני אופנים אלו אי אפשר לומר את טעמו של רבה, שהרי אינו נמצא עתה בתוך המחיצות ששבת בהם מתחילה, ולפיכך אינו רשאי להלך בספינה זו אלא ארבע אמות בלבד. אבל לדברי רבי זירא אף באופנים אלו רשאי הוא להלך בכולה, לפי שהיא מהלכת, ונוטלתו כל שעה מתחילת ארבע אמות לסופן.

הגמרא מבררת את סברות מחלוקתם: **וְרַבִּי זֵירָא, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבָּה** – מדוע אינו מפרש כרבה, שטעם ההיתר לילך בכל הספינה, הוא משום ששבת באויר מחיצותיה.

מבארת הגמרא: **אָמַר לְךָ** – יכול רבי זירא לומר לך בביאור ענין זה, **שִׁמְחִיצוֹת**

רש"י

כי כה אמר רם ונשא — ואמר "סולו סולו" שמדבר במדת התשובה: "הלא זה צום אבחרהו" (ישעיה נח). **קורין בעריות** — שמי שיש עבירות בידו יפרוש מהן, לפי שהעריות עבירה מצויה, שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו. **הנה יום בא לה'** — דכתיב ביה "לחוג את חג הסוכות". **ויקהלו** — על שם שחנוכת הבית היתה באותה אסיפה, ובחג הסוכות. **קורין כל הבכור** — אלא שמתחילין "עשר תעשר" לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן, שהוא זמן אסיף, ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לביתם. ועוד יש באותה פרשה: מצות מעשר עני, ומצות "נתון תתן" ו"פתוח תפתח" ו"הענק תעניק" לעבד עברי, ושילוח חפשי, ו"העבט תעביטנו". **ויהי בכלות שלמה** — על שם "ביום השמיני שלח את העם". **מקרא קרינן ראה אתה** — שיש שם מצות שבת וּרְגָלִים וחולו של מועד, דכתיב "את חג המצות תשמור" ומכאן למדנו איסור מלאכת חולו של מועד במסכת חגיגה (יח, א). **בעצמות היבשות** — שיצאו ממצרים לפני הקץ. **ביום בא גוג** — והיא המלחמה האמורה בזכריה ב"הנה יום בא לה'". **נרות דזכריה** — "רני ושמחי" על שם "ראיתי והנה מנורת זהב כולה" וגו'. **נרות דשלמה** — "ויעש חירום [וגו'] ואת המנורות חמש מימין" וגו'.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כט ע"ב: המשך הברייתא: **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים קוֹרִין** פרשת **'אַחֲרֵי מוֹת'** (ויקרא טז) שבה נאמר סדר עבודת היום. **וּמַפְטִירִין 'כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא'** (ישעיה נז יד - נח יד). **וּבַמִּנְחָה** של יום הכפורים, **קוֹרִין בְּ**פרשת **עֲרָיוֹת** (ויקרא יח), שזו עבירה מצויה ונפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו, ומי שיש עבירות בידו יפרוש מהן, **וּמַפְטִירִין בְּ**ספר **יוֹנָה** שמדבר באנשי נינוה ששבו על חטאותיהם וקיבל ה' תשובתם.

אגב שהוזכר הפסוק 'כי כה אמר רם ונשא', מובא מאמר הנדרש ממנו: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם** כלומר בתורה בנביאים ובכתובים כדלהלן **שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** שם **אַתָּה מוֹצֵא** גם את **עֲנָוְתָנוּתוֹ,** שאין מידתו כמידת בשר ודם שהגיבור מרחיק הנדכאים ושפלי הרוח כיתומים ואלמנות, אלא על אף גבורתו מקרבם ומשגיח עליהם ביותר. **וּדְבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְשָׁנוּי** בשנית **בַּנְּבִיאִים, וּמְשׁוּלָּשׁ** בשלישית **בַּכְּתוּבִים.** ומפרט: **כָּתוּב בַּתּוֹרָה,** שנאמר (דברים י יז) **'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדוֹנֵי הָאֲדֹנִים** הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא' שזה גבורתו, **וּכְתִיב** בפסוק **בַּתְּרֵיהּ** (שם י יח) **'עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה'** וזו ענוותנותו שתומך בנדכאים. **שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים,** שנאמר (ישעיה נז טו) **'כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ' וְגוֹ', וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ** (שם) **'וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ** לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים'. **מְשׁוּלָּשׁ בַּכְּתוּבִים, דִּכְתִיב** (תהלים סח ה) **'סוֹלּוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ', וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ** (שם סח ו) **'אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת'.**

המשך הברייתא: **יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג** הסוכות **קוֹרִין בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. וּמַפְטִירִין 'הִנֵּה יוֹם בָּא לַה'"** (זכריה יד) שנאמר שם (יד טז) 'וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה וגו' וְלָחֹג אֶת חַג הַסֻּכּוֹת'. מוסיפה הגמרא: **וְהָאִידְּנָא דְּאִיכָּא תְּרֵי יוֹמֵי, לְמָחָר מִיקְרָא** בתורה **הָכִי נַמִּי קָרִינָן** כלומר כיום טוב ראשון, **וּאַפְטוֹרֵי מַאי מַפְטִירִין, 'וַיַּקְהֵלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה** וגו' בָּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי' (מלכים א' ח ב), שמדובר שם בחנוכת הבית שהיתה בסוכות.

המשך הברייתא: **וּשְׁאָר כָּל יְמוֹת הֶחָג** של סוכות, **קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג** (במדבר כט יז-לד) קרבן כל יום ביומו. **וביוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן** של חג שהוא 'שמיני עצרת', **קוֹרִין** בחוץ לארץ **'כָּל הַבְּכוֹר'** (דברים טו יט) ומתחילים מ'עֲשֹׂר תְּעַשֵּׂר' (שם יד כב), שנאמרו שם הרבה **מִצְוֹת וְחוּקִּים וּבְכוֹר,** ובהמשך (שם טז א-יז) נאמרה פרשת המועדות, **וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי בְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה'** וגו' (מלכים א' ט א) שמוזכר בפסוק שלפניו (שם ח סו) 'בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם' וגו' והוא יום שמיני עצרת. **לְמָחָר** ביום טוב שני של גלויות שהוא שמחת תורה, **קוֹרִין** כל פרשת **'וְזֹאת הַבְּרָכָה'** (דברים לג, לד) וחותמים בברכת משה לישראל, **וּמַפְטִירִין 'וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה** לִפְנֵי מִזְבַּח ה'" וגו' (מלכים א' ח כב), כיון שהיא תפילה שהתפלל על כל ישראל בחנוכת הבית, ומענין סיום התורה בברכת משה לישראל.

דיני קריאות במועדים שונים: **אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב,** בשַׁבָּת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחוּלוֹ **שֶׁל מוֹעֵד, בֵּין בַּפֶּסַח בֵּין בַּסּוּכּוֹת, מִקְרָא** בתורה **קָרִינָן 'רְאֵה אַתָּה** אֹמֵר אֵלַי' וגו' (שמות לג יב) לפי שמוזכר בפרשה זו עניני שבת ופסח וסוכות, וגם משם למדו חכמים (חגיגה יח.) איסור מלאכה בחול המועד, **וּאַפְטוֹרֵי** בשבת זו, אם היא **בַּפֶּסַח 'הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת'** (יחזקאל לז א-יד), **וּבַסּוּכּוֹת 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג'** (שם לח יח). **בַּחֲנוּכָּה** קוראים בְּפרשת קרבנות **הַנְּשִׂיאִים** שהקריבו בעת חנוכת המזבח, **וּמַפְטִירִין** בשבת חנוכה **בְּנֵרוֹת דִּזְכַרְיָה** [-המוזכרים בספר זכריה] שהוא מענין חנוכה, **וְאִי מִיקְלְעֵי שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת** בחנוכה, ביום הראשון וביום השמיני, מפטירים **בקַמַּיְיתָא בְּנֵרוֹת דִּזְכַרְיָה,** ו**בבַּתְרַיְיתָא בְּנֵרוֹת שְׁלֹמֹה.** בַּפּוּרִים קוראים **'וַיָּבֹא עֲמָלֵק'** (שמות יז ח), שהמן מזרע עמלק היה. **בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים** קוראים **'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'** (במדבר כח יא), ו**בראֹשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת מַפְטִירִין 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ'** (ישעיה סו כג) שנאמר על ראש חודש, ולא את הפטרת פרשת השבוע. ואם **חָל** ראש חודש **לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת,** בשבת **שמֵאֶתְמוֹל מַפְטִירִין 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'** (שמואל א' כ יח).

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, בִּמְקוֹמָן – אם חזרו הפירות למקום שבו היו מתחילה, **יֵאָכְלוּ** – מותר לאוכלם, אבל אם הם **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן** הראשון, אלא מחוץ לתחום, **לֹא יֵאָכְלוּ.**

מבררת הגמרא: **מַאי** – מה היא כוונת רבי נחמיה שאמר **בִּמְקוֹמָן** יאכלו, כלומר, באיזה אופן חזרו פירות אלו למקומם. **אִילֵימָא** – אם נאמר שהחזירם אדם **בִּמְקוֹמָן בְּמַזִּיד,** ואף באופן זה מותרים הם באכילה לפי שאנוסים הם, **וְהָא קָתָנֵי בְּהֶדְיָא** – והרי שנינו במפורש בברייתא אחרת, **רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים, לְעוֹלָם** הפירות **אֲסוּרִין עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ לִמְקוֹמָן שׁוֹגְגִין,** דהיינו, שרק אם חזרו למקומם **בְּשׁוֹגֵג, אִין** – מותרים הם, אבל אם חזרו **בְּמֵזִיד, לֹא** – אינם מותרים.

אֶלָּא לָאו – האם אין לומר, שכוונת רבי נחמיה שרק באופן שחזרו הפירות **בִּמְקוֹמָן בְּשׁוֹגֵג** מותרים הם, **וְחַסּוּרֵי מִחַסְּרָא** – ויש חסרון בלשון הברייתא, **וְהָכִי קָתָנֵי** – וכך יש לשנותה, **פֵּרוֹת שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לַתְּחוּם בְּשׁוֹגֵג, יֵאָכְלוּ** – מותרים הם באכילה, במקום שבו הם נמצאים עתה מחוץ לתחום, אבל אם יצאו **בְּמֵזִיד, לֹא יֵאָכְלוּ. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים,** באופן שעדיין הם עומדים מחוץ לתחום, **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן** הראשון, **אֲבָל** אם חזרו **בִּמְקוֹמָן** הראשון, **אֲפִילּוּ** אם החזירום **בְּמֵזִיד, יֵאָכְלוּ,** אלו דברי תנא קמא. ועל כך **אָתָא** [–בא] **רַבִּי נְחֶמְיָה לְמֵימַר** [–לומר], **שֶׁאֲפִילּוּ** אם הפירות חזרו **בִּמְקוֹמָן** הראשון, **נַמִּי בְּשׁוֹגֵג אִין בְּמֵזִיד לֹא** – גם כן אין לאוכלם אלא אם כן חזרו בשוגג ולא במזיד.

נמצא, שנחלקו התנאים אף בדין פירות שיצאו וחזרו במזיד. שלדברי תנא קמא מותרים הם באכילה, ואילו לדברי רבי נחמיה אסורים הם. ורב פפא סובר כתנא קמא.

דוחה הגמרא: **לֹא** – אין לפרש כך את מחלוקתם, אלא יש לומר שפירות שחזרו **בְּמֵזִיד בִּמְקוֹמָן** הראשון, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאָסוּר** – לא נחלקו הכל שאסורים הם באכילה, **וְהָכָא בְּשׁוֹגֵג שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן פְּלִיגִי** – ונחלקו כאן בפירות שיצאו בשוגג מחוץ לתחום, ועדיין הם עומדים שם. **תַּנָּא קַמָּא סָבַר,** פירות שיצאו מחוץ לתחום **בְּשׁוֹגֵג, שָׁרֵי** – מותרים הם באכילה, אף שעומדים עתה **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן** הראשון, ואילו **רַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר, שֶׁאֲפִילּוּ** באופן שיצאו הפירות מן התחום **בְּשׁוֹגֵג, בִּמְקוֹמָן אִין** – מותר לאוכלם רק אם שבו למקומם הראשון, אבל כל זמן שעומדים **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן, לֹא** – אין לאוכלם.

נמצא לפירוש זה, שלא נחלקו התנאים בדין פירות שיצאו וחזרו למקומם במזיד, אלא הכל מודים שאסורים הם, ושלא כדברי רב פפא, ולא נחלקו אלא בפירות שיצאו חוץ לתחומם בשוגג ועדיין לא חזרו, אם מותרים הם באכילה שם או לא.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לפרש שלא נחלקו התנאים לגבי פירות שחזרו במזיד למקומם, **וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** – הרי מאחר ושנינו בסיפא של הברייתא, **רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים, לְעוֹלָם** הפירות **אֲסוּרִין עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ לִמְקוֹמָן שׁוֹגְגִין,** דהיינו, שדווקא אם חזרו למקומם **בְּשׁוֹגֵג, אִין** – מותרים הם, אבל אם חזרו **בְּמֵזִיד, לֹא** – אינם מותרים, **מִכְּלָל** – יש לדייק מכך, **דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר** שאפילו פירות שחזרו למקומם **בְּמֵזִיד נַמִּי שָׁרֵי** – גם כן מותרים הם, ובהכרח שנחלקו אף בפירות שחזרו למקומם במזיד.

מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח מלשון הברייתא שנחלקו בענין זה, ונמצא, שדינו של רב פפא במחלוקת תנאים הוא עומד.

הגמרא מביאה דין שאמר שמואל לענין תחום שבת: **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל,** אדם **שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ** בדרך בשבת, **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ** היכן הוא גבול **תְּחוּם שַׁבָּת,** כלומר, אינו יודע לשער את מידת אלפיים אמה שהוא רשאי להלך בהם, הרי זה **מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם פְּסִיעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, וְזוֹ הִיא** מידת **תְּחוּם שַׁבָּת** שלו, לפי שפסיעה של אדם בינוני שיעורה אמה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין טלטול במקום שאסור להלך בו: **וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל,** אדם **שֶׁשָּׁבַת בְּבִקְעָה** שאינה מוקפת מחיצות, **וְלְאַחַר מִכָּן הִקִּיפוּהָ נְכָרִים מְחִיצָה בְּשַׁבָּת, מְהַלֵּךְ** בה **אַלְפַּיִם אַמָּה** בלבד, כפי שהיה דינו מתחילה קודם הקפת המחיצות, ואינו רשאי להלך בכל היקף המחיצות, **וּמְטַלְטֵל בְּכוּלָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה** – אך רשאי הוא לטלטל בכל הבקעה, ואפילו חוץ לאלפיים אמה, על ידי זריקת החפץ, דהיינו שיעמוד בתוך התחום ויזרוק אל מחוץ לתחום.

וְרַב הוּנָא אָמַר, מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה לכל רוח, **וּמְטַלְטֵל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת** בלבד, כפי שהיה דינו מתחילה קודם הקפת המחיצות, ואינו רשאי לטלטל אפילו בתוך אלפיים אמה של תחומו.

מקשה הגמרא על רב הונא: **וְנִיטַּלְטֵל בְּכוּלָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה** – לכאורה יש להתיר לאותו אדם לטלטל את חפציו בכל הבקעה, אפילו במקום שאינו רשאי לילך, על ידי שיזרוק החפץ למרחוק, שהרי בתוך המחיצות הוא מטלטל.

מתרצת הגמרא: אמנם מעיקר הדין רשאי היה לטלטל בכל הבקעה, אלא שאסרו חכמים לעשות זאת **שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר חֶפְצוֹ** – שמא יגרר אחר החפץ, ויצא חוץ לתחום אלפיים אמה.

אבל הגמרא ומקשה: **בְּתוך אַלְפַּיִם** אמה של תחומו **מִיהַת לִיטַּלְטֵל כִּי אוֹרְחֵיהּ** – יהא מותר לו על כל פנים לטלטל כדרכו, שהרי בזה אין לחוש שמא יגרר אחר חפצו, לפי שרשאי הוא להלך בתוך אלפיים אמה, ומדוע סובר רב הונא שאינו רשאי לטלטל אלא בארבע אמות בלבד.

מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דַּהֲוֵי** – מאחר שאלפיים אמה אלו שבתוך התחום דינם **כִּמְחִיצָה שֶׁנִּפְרֶצֶת בְּמִלּוֹאָהּ לְמָקוֹם הָאָסוּר לָהּ.** כלומר, הדין הוא שכאשר מקום המותר בטלטול פתוח לגמרי בלי מחיצות למקום האסור בטלטול נאסר אף המקום המותר. ואף כאן, מאחר ונאסר עליו לטלטל אפילו על ידי זריקה בכל שטח הבקעה שמחוץ לאלפיים אמה, לפי שיש לחוש שמא ימשך אחר חפצו ויהלך שם, ממילא יש לאסור עליו לטלטל אף בתוך אלפיים אמה של תחומו, לפי שפרוצות הן במלואן לשטח הבקעה האסור בטלטול.

הגמרא מביאה דעה נוספת בענין זה: **חִיָּיא בַּר רַב אָמַר,** רשאי הוא להיות **מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח, **וּמְטַלְטֵל** כדרכו את חפציו **בְּאוֹתם אַלְפַּיִם אַמָּה** של תחום הילוכו, אך בשאר הבקעה אינו רשאי לטלטל אפילו על ידי זריקה.

מקשה הגמרא: **כְּמַאן** – כשיטת מי סובר חייא בר רב, הרי דבריו הם **דְּלֹא כְּרַב נַחְמָן וְלֹא כְּרַב הוּנָא,** שהרי לרב נחמן מותר לטלטל בכל הבקעה על ידי זריקה, ואילו לרב הונא אסור לטלטל אפילו בתוך אלפיים אמה.

מתרצת הגמרא: **אֵימָא** – יש לומר את דברי חייא בר רב כך, שרשאי הוא להיות **מְטַלְטֵל** רק **בְּאַרְבַּע** אמות הסמוכות לו, ולא באלפיים אמה של תחום הליכתו.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כן, **הַיְינוּ דְּרַב הוּנָא** – הרי זה ממש כשיטת רב הונא, ומה בא חייא בר רב להוסיף על דבריו.

מתרצת הגמרא: **אֵימָא** – אכן יש לגרוס בדברי הגמרא 'וְכֵן אָמַר **רַבִּי חִיָּיא בַּר רַב**'.

הגמרא מביאה ראיה לשמואל מברייתא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַב הוּנָא, לֹא תִּיפְלוֹג עָלֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – אל תחלוק על הדין שאמרתי בשם שמואל, שמותר לטלטל בכל הבקעה על ידי זריקה, ואין לחוש שמא יהלך שם, משום **דְּתַנְיָא כְּוָותֵיהּ** – שנינו כמותו בברייתא, שאין גוזרים שמא יימשך אדם אחר חפציו. **דְּתַנְיָא** בברייתא,

רש"י

רבי נחמיה אומר במקומן — אם חזרו למקומן, כל זמן שהן חוץ לתחום — לא יאכלו. **מאי במקומן** — דשרי רבי נחמיה, היכי חזרו. **אי נימא** — אפילו במזיד, דחשיב להו אנוסין והוי כהוציאוהו נכרים והחזירוהו. **והתניא** — אחריתי בהדיא: רבי אליעזר ורבי נחמיה אמרי לעולם אסורין כו'. **אלא לאו** — על כרחך האי במקומן — בשוגג קאמר, מכלל דתנא קמא אף במזיד שרי היכא דחזרו, ותרתי קולא אית ליה. **וחסורי מחסרא כו' שלא במקומן** — שלא חזרו הוא דבמזיד לא יאכלו, אם יצאו במזיד, אבל חזרו במקומן (וזהו) — במזיד נמי יאכלו. **ואתא רבי נחמיה למימר** — האי "בשוגג — יאכלו, במזיד — לא יאכלו" דקאמר, אשלא במקומן — אינו כן, אלא אמקומן איתמר. דאם חזרו למקומן בשוגג — יאכלו, אם במזיד — לא יאכלו. ותנא קמא אית ליה דרב פפא. **לא במזיד** — אפילו במקומן, לתנא קמא אסור. ומתניתין לא תחסרבי אלא כדקתני. דלא איירי תנא קמא בחזרה כלל, ורבי נחמיה אשלא במקומן אתא לאפלוגי. דקאמרב תנא קמא שוגג יאכלו, ואתא רבי נחמיה למימר האי חילוק דיהבת בין שוגג למזיד — לאו אשלא במקומן איתמר, אלא במקומן. והכי קאמר רבי נחמיה: חזרו במקומן יאכלו — בהאי שוגג דקאמרת, אבל שלא במקומן — אפילו בשוגג לא יאכלו. **והא מדתני** — בהך אחריתי לעולם אסורין כו' — מכלל דבתרתי פליגי. ותנא קמא במזיד במקומן נמי שרי, דאי חדא קולא הוא דמיקל ורבי נחמיה בההוא הוא דפליג — הכי איבעי ליה למיתני, כדתנו' בקמייתא: במקומן — יאכלו, שלא במקומן — לא יאכלו, ואנא ידענא דאשוגג דשרי תנא קמא שלא במקומן, קאתא רבי נחמיה למימר, הא דשוגג דשרי במקומן הוא דשרי, שלא במקומן לא. ומדתנן לעולם אסורין עד שיחזורו שוגגין — שמע מינה: לתנא קמא דשרי היכא דאיכא חדא להתירא, כגון שוגג שלא במקומן או מזיד במקומן, כיון דאיכא חדא לטיבותא. וקאמר רבי נחמיה: לעולם אסורים עד דאיכא תרתי להתירא — שוגג ובמקומן, ולעולם תנאי היא. **פסיעה בינונית** — דרך הליכתו של אדם אמה. **שבת בבקעה** — יש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח. **והקיפוה נכרים מחיצות בשבת** — ולדירה כגון שהקיפוה לדור בתוכה דאי לאו הכי, ביותר מבית סאתים לא משתריא לטלטולי בה אלא ארבע אמות. **מהלך בה אלפים** — דלא מהני ליה הנך מחיצות להיותה לו כארבע אמות. דכי אמרינן כל הבית כולו כארבע אמות — היכא דשבת באויר מחיצות מבעוד יום, אבל הכא דבשעת שביתה לא הוו מחיצות — לא. ואפילו לרבן גמליאל, דאמר בהוציאוהו נכרים ונתנוהו בדיר או בסהר, דאף על גב דלא שבת באויר מחיצות נעשית לו כארבע אמות, ומהלך את כולה — התם הוא דמי שהוציאוהו נכרים אין לו אלא ארבע אמות — הקילו חכמים אצלו להיות לו היקף מחיצות כארבע אמות. אבל הקונה שביתה, שיש לו אלפים אמה — לא הקילו חכמים אצלו להיות לו היקף מחיצות כארבע אמות, אלא אם כן שבת באוירן. ותדע, דהא רב הונא וחייא בר רב תלמידי דרב נינהו, ואמר רב: הלכה כרבן גמליאל בדיר וסהר, והכא אסרי כשמואל. ובמתניתין נמי הכי תנן לקמן, בפרק "כיצד מעברין" (סא,א): ומודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה — אפילו סוף מדתו כלה במערה, אינה לו כארבע אמות. ואילו הוציאוהו נכרים ונתנוהו בה — מהלך את כולה, והא דברי הכל היא. **ומטלטל בכולה** — אפילו חוץ לאלפים שאין לו רשות להלך — מותר לטטל על ידי זריקה. כלומר: מותר לזרוק שם, דקיימא לן: מחיצה העשויה בשבת שמה מחיצה, וממילא שמעינן דבתוך אלפיים מטלטל בדרכו, דהא מחיצות נינהו. **ומטלטל בארבע אמות** — כאילו לא היתה שם מחיצה. וטפי מארבע לא, ואפילו בזריקה. דלא שני לן בין טלטול כי אורחיה, לטלטול דזריקה אלא במקום שמותר לטלטל ואסור להלך, כגון מתוך התחום לחוץ התחום. אבל במקום שהוא מותר להלך, אי שרי לטלטל בזריקה — שרי נמי לטלטל כי אורחיה, ואי אסיר — תרוייהו אסירי. וכיון דאסר ליה רב הונא לטלטל באלפים שלו, אפילו זריקה נמי אסור, וטעמא מפרש ואזיל: ומקשינן לרב הונא. **ונטלטל בכולה** — ואפילו חוץ לאלפים, על ידי זריקה. דהא קיימא לן מחיצה הנעשית בשבת מחיצה היא, בפרק שני (כ,א). ונהי דאיהו לא מצי אזיל, כיון דלא שבת באוירה לא הוי לה כארבע אמות, אבל מכל מקום מחיצות נינהו. **שמא ימשך אחר חפצו** — חוץ לאלפים. הלכך, גזרינן טלטול בזריקה אטו הילוך. **באלפים מיתה** — שהוא מותר להלך בהן, וליכא למיגזר בהו משום שמא ימשך אחר חפצו ניטלטל כי אורחיה טלטול גמור. וכל שכן זריקה, דהא מחיצות מעלייתא נינהו. ומשני: כיון דחוץ לאלפים אסור לטלטל אפילו בזריקה, משום שמא ימשך אחר חפצו, וכל שכן כי אורחיה — דהא אין יכול להלך שם ולטלטל, מיתסר נמי באלפים משום דהוי אלפים דיליה נפרצין לחוץ לאלפים דאסירי ליה, משום גזרה שמא ימשך. דהא אין הפסק ביניהן, והויא מחיצה הנפרצת במלואה למקום האסור לה. **ומטלטל באלפים** — אפילו כי אורחיה, וחוץ לאלפים לא, אפילו בזריקה. **לא כרב נחמן ולא כרב הונא** — ומה נפשך; אי גזר שמא ימשך — אפילו אלפים ניתסרו משום מחיצה הנפרצת למקום האסור לה, ואי לא גזר שמא ימשך — לטלטל חוץ לאלפים בזריקה. **עליה דשמואל** — דרב נחמן משמיה דשמואל אמרה. **דתניא כוותיה** — דלא גזרינן שמא ימשך.

תוספות

מכלל דתנא קמא במזיד נמי שרי — נראה דהלכתא כתנא קמא ואף על גב דקיימא לן משנת רבי אליעזר קב ונקי — הכא לא קיימא לן כוותיה אלא כרבנן, כיון דסבר רב פפא כרבנן. ואף בשוגג שלא במקומן נראה דהלכתא כתנא קמא דשרי, מדקאמרינן: במזיד במקומן כולי עלמא לא פליגי דאסור, כי פליגי — בשוגג שלא במקומן. ואם כן, דרב פפא דשרי במזיד במקומן — כל שכן דשרי בשוגג שלא במקומן. ועוד: דקיימא לן דלא קנסינן שוגג אטו מזיד, לא בדאורייתא ולא בדרבנן. מיהו, על כרחך הא דאסר רבי אליעזר בן יעקב שוגג שלא במקומן — לאו משום דקניס שוגג אטו מזיד, דהא במקומן לא קניס שוגג אטו מזיד. אלא משום כיון דאין להן אלא ארבע אמות, גזרינן דילמא אתי להוציאן חוץ לארבע אמותיהן. וכן איתא בירושלמי: דקאמר, רבי נחמיה דאמר: עד שיחזורו למקומן שוגגין — אתיא כרבי מאיר, דאמר: המבשל בשבת בשוגג יאכל ואף על גבי דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר, ואמרינן לקמן (מז,ב) דחפצי גוים קונין שביתה, ולא גזרינן שמא יוציא חוץ לעיר — יש לחלק בין עיר לארבע אמות. ועוד: דכשנעשה על ידי נכרים לא החמירו. ועוד: הא דחפצי נכרי קונין שביתה היינו דגזרו בעלים דנכרים אטו בעלים דישראל, ומשום הכי לא גזרינן שמא יוציא, דלא גזרינן גזירה לגזירה. **ונכרים** שהקיפוה מחיצות — בירושלמי מוקי לה כרבי יהושע, ומיהו בקונטרס פירש דאתיא נמי כרבן גמליאל, דאמר: נתנוהו בדיר או בסהר — מהלך את כולה. ואף על גב דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום. דלא הקילו חכמים אלא התם דאין לו אלא ארבע אמות, אבל הכא דיש לו אלפים — לא הקילו. **ומטלטל** בכולה על ידי זריקה — נראה לרבינו יצחק דאף תוך אלפים מטלטל על ידי זריקה. אבל כי אורחיה אינו מטלטל אלא ארבע אמות. דלענין טלטול כי אורחיה נפרצה למקום האסור לה.

וניטלטל בכולה על ידי זריקה — אף על גב דרב הונא אית ליה בסוף פרק קמא (יז,א) דשבת גורמת, והכא נאסר בתחילת שבת — לא דמי להכא, דרב הונא מודה במחיצה גמורה העשויה בשבת דשמה מחיצה.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: בִּמְקוֹמָן - יֵאָכְלוּ, שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן - לֹא יֵאָכְלוּ. מַאי בִּמְקוֹמָן? אִילֵימָא בִּמְקוֹמָן בְּמֵזִיד, וְהָא קָתָנֵי בְּהֶדְיָא: רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים: לְעוֹלָם אֲסוּרִין עַד שֶׁיַּחֲזִרוּ לִמְקוֹמָן שׁוֹגְגִין. בְּשׁוֹגֵג - אִין, בְּמֵזִיד - לָא! אֶלָּא לָאו בִּמְקוֹמָן בְּשׁוֹגֵג, וְחַסּוֹרֵי מְחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: פֵּירוֹת שֶׁיְּצָאוּ חוּץ לַתְּחוּם, בְּשׁוֹגֵג - יֵאָכְלוּ, בְּמֵזִיד - לֹא יֵאָכְלוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן, אֲבָל בִּמְקוֹמָן - אֲפִילּוּ בְּמֵזִיד יֵאָכְלוּ. וַאֲתָא רַבִּי נְחֶמְיָה לְמֵימַר; אֲפִילּוּ בִּמְקוֹמָן נַמִּי, בְּשׁוֹגֵג - אִין, בְּמֵזִיד - לָא! לָא, בְּמֵזִיד בִּמְקוֹמָן - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּאָסוּר. וְהָכָא - בְּשׁוֹגֵג שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן פְּלִיגִי. תַּנָּא קַמָּא סָבַר: בְּשׁוֹגֵג שֶׁרֵי שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן, וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר: אֲפִילּוּ שׁוֹגֵג, בִּמְקוֹמָן - אִין, שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן - לָא. וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים: לְעוֹלָם אֲסוּרִין עַד שֶׁיַּחֲזִרוּ לִמְקוֹמָן שׁוֹגְגִין. שׁוֹגֵג - אִין, בְּמֵזִיד - לָא. מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: בְּמֵזִיד נַמִּי שָׁרֵי, שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר שְׁמוּאֵל: הָיָה מְהַלֵּךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ תְּחוּם שַׁבָּת - מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם פְּסִיעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, וְזוֹ הִיא תְּחוּם שַׁבָּת. וְאָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר שְׁמוּאֵל: שֶׁבֶת בַּבִּקְעָה, וְהִקִּיפוּהָ נָכְרִים מְחִיצָּה בַּשַּׁבָּת - מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמְטַלְטֵל בְּכוּלָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה. וְרַב הוּנָא אָמַר: מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה וּמְטַלְטֵל אַרְבַּע אַמּוֹת. - וְנִיטַלְטֵל בְּכוּלָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה! - שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר חֶפְצוֹ. - בְּאַלְפַּיִם מִיתַה לִיטַלְטֵל כִּי אוֹרְחֵיהּ! - מִשּׁוּם דְּהָוֵי כְּמִחִיצָּה שֶׁנִּפְרֶצֶת בְּמִלּוֹאָהּ לְמָקוֹם הָאָסוּר לָהּ. חַיָּיא בַּר רַב אָמַר: מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמְטַלְטֵל בְּאַלְפַּיִם אַמָּה. כְּמַאן? דְּלָא כְּרַב נַחְמָן וְלָא כְּרַב הוּנָא! - אֵימָא: מְטַלְטֵל בְּאַרְבַּע. אִי הָכִי הַיְינוּ דְּרַב הוּנָא! אֵימָא: וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר רַב. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַב הוּנָא: לָא תִּיפְלוֹג עֲלֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, דְּתַנְיָא כְּוָוֹתֵיהּ. דְּתַנְיָא:

לא

היה

היה

עירובין. פרק רביעי – מי שהוציאוהו דף מב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

היה מודד ובא — הנותן עירובו, ובא לילך ממקום עירובו אלפים, וכלתה מדתו בחצי עיר אחרת שעירבו את כולה, אי נמי ביום טוב. **שלא יעבור תחום** — אלפים ממקום עירובו ברגליו, דכיון דלא שבת בתוכה — לא הויא ליה כארבע אמות. **במאי מטלטל** — בכל העיר, הואיל ותני שלא יעבור את התחום ברגליו. **לאו** על ידי זריקה — אלמא: לא גזרינן שמא ימשך. **לא במשיכה**— לא גרסינן ומאן דגריס לה, הכי קאמר: ורב הונא אמר לך האי דקתני מותר לטלטל בכל העיר כולה, במשיכה קאמר, שמושך מחוץ לאלפים לתוך אלפים, דהתם ליכא למיגזר שמא ימשך דלאו חפציא ליה לגנאי. וכי מייתי ליה — תו לא מפיק ליה. הכי גרסינן: **אמר רב הונא היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי חצר אין לו אלא חצי חצר** — להלך. **פשיטא** — דהא כלו אלפים שלו. **אימא יש לו חצי חצר** — אותו חצי של חצר שבתוך תחומו מותר להלך כי אורחיה, והתירא איצטריכא לאשמועינן, ולאו איסורא דאידך פלגא. **הא נמי פשיטא** — דפלגא דבתוך מדתו אית ליה: (הכי גרסינן: אמר רב הונא: היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי חצר — אין לו אלא חצי חצר. **פשיטא** — דהא שמעינן ליה לרב הונא דגזר שמא ימשך. **אימא יש לו חצי חצר** — אותו חצי חצר שבתוך תחומו מותר לטלטל כי אורחיה, והתירא איצטריך לאשמועינן ולאו איסורא דאידך פלגא. **הא נמי פשיטא** — דפלגא, דבתוך מדתו — שרי, דלא דמי לשבת בבקעה, דהתם — איכא למיסר לטלטולי אפילו בתוך אלפים משום טעמא דנפרצה, דההיא ודאי נפרצה למקום האסור לה שהרי מחיצות הללו לא היו כאן מבעוד יום והיתה אסורה לכל אדם. וכשהוקפה בשבת והועילו לזה שבתוכו לאלפים — הועילו לו ולא לחוץ אלפים שהן חוץ מתחומו. והאי חוץ לאלפים — לא היה לו שום היתר אצל שום אדם, הלכך, הוי מקום האסור, ואוסר! אבל חצר — אין לומר בה חילוק פירצה למקום האסור, דהא מבעוד יום חדא היא, ונהי דאסרי להאי לטלטולי חוץ לאלפים על ידי זריקה, משום שמא ימשך, אבל בתוך מדת תחומו — מותר לטלטולי כי אורחיה). **מודה לי הונא** — אף על גב דגזר שמא ימשך. **היה מודד ובא וכלתה מדתו על שפת תקרה** — כנגד שפת הקירוי, והבית חוץ למדתו הוא. וכגון שנפרץ כותל הבית שנשתייר מלמעלה קירוי, ונפרץ בית לחצר שבפניה, דלא הוי בית נפרץ למקום האסור. **מותר לטלטל בכל הבית** — על ידי זריקה. ואף על פי שאסור ליכנס לתוכה ברגליו, והכא לא גזרינן שמא ימשך, דהואיל ותקרות הבית חובטות, כלומר: נראות כיורדות וסותמות ואיכא היכר ולא ממשיך, שהרי עיניו נותן בתקרה, וסימן הוא ששם כלתה מדתו. **כתנאי** — אי גזרינן שמא ימשך אי לא. **דלא גזרינן חילוך דיר וסהר** — היכא דתנונהו נכרים בו. **אטו חילוך דבקעה** — דאין בה מחיצות, דהתם אין לו אלא ארבע אמות. כדתנן בריש פירקין: ובדיר וסהר, אף על גב דלא שבת באויר מחיצותיהן מבעוד יום — כארבע אמות דמיין ליה, הואיל ובאונס יצא מתחומו. **ומדהילוך** — דיר וסהר אטו חילוך דבקעה לא גזרינן. **מלטול אטו חילוך** — כגון שבת בבקעה ביום טוב, שהילוך אטו לו חוץ לאלפים במקום שביתתו, וטלטול דזריקה מותר בלא מחיצות. **לא גזרינן** — שלא יטלטל בזריקה חוץ לאלפים אטו הילוך, שמא ימשך אחר חפצו כרב נחמן. ואף על גב דשבת בבקעה והקיפוה נכרים לא סבירא להו כוותיה, דהא לדידהו אף על גב דלא שבת באויר מחיצות שרי, בהא מיהא כרב נחמן קיימי, דלא גזרינן שמא ימשך, אי נמי: בשבת בבקעה נמי סבירא להו כוותיה, דהא דשרו ליה הכא — משום דנאנס הוא. **שני מקומות הן** — ולא דמי אהדדי. דיר וסהר יש להן מחיצות, בקעה אין לה מחיצה, הלכך, לא מיחלפי. **אבל מלטול אטו חילוך** — בגון ששבת בבקעה ביום טוב, אימא דגזרי שלא יטלטל בזריקה חוץ לאלפים שמא ימשך אחר חפצו. דהא חד מקום הוא, ולית להו דרב נחמן כלל. **אבל היכא דלא שבת** — לא הוי כארבע אמות, ולהכי לא מישתרי בהילוך. אבל טלטול דזריקה לעולם אימא לך דשרי ליה בכל הדיר וסהר בזריקה, ולא גזרינן שמא יזוז וימשך. **הואיל ושבת** — הויא לה ספינה כארבע אמות. **נוטלתו מתחילת ארבע ומניחתו לסוף ארבע** — כלומר: משיצא זה חוץ לתחום לא נקט ליה ארבע אמות, דספינה כל שעה היא מהלכת בכל קפיצה וקפיצה יותר מארבע אמות, נמצא שאין לה תורת ארבע אמות כלל, שלא עמד פסיעה אחת בתוך ארבע אמות, הלכך, לא קנו לו ארבע אמות. לישנא אחרינא: כגון שהספינה הולכת למזרח והוא מהלך בתוכה למערב, שהספינה מחזירתו כל שעה לתוך ארבע. אמותיו. וקשיא לי: תינח הליכה, אבל אם חזר לראש האחר היכי מישתרי? ובמתניתין לא חילק רבן גמליאל בין שהוא מהלך לצד זה בין שהוא מהלך לצד שהספינה מהלכת. וזהו לשון דודי רבי שמעון מפי הרב. לישנא אחרינא: כלומר, כשעוקר את רגלו קודם שיניחנה, הספינה מוציאתו מארבע אמות שלו ונבנס לתוך ארבע אמות אחרות על כרחו, וזהה ליה כמי שהוציאוהו נכרי חוץ מארבע אמותיו ונתנוהו לתוך ארבע אמות אחרות, שנותנין לו ארבע אמות, וכן לעולם. וזה עיקר. **מאי ביניייהו** — בין רבה לרבי זירא. **שנפחתו דופני הספינה** — וביטלו המחיצות. דרבה — ליתא, דרבי זירא — איתא. **אי נמי בקופץ מספינה לספינה** — ובאויר מחיצותיה של זו לא שבת. לרבה — אין יכול להלך בזו, ולרבי זירא — שרי.

לא על ידי משיכה — כי שקיל מבראי לגואי ליכא למיחש שמא ימשך אחר חפצו, אלא כשזורק מגואי לבראי דמרחיק החפץ ממנו. והא דאמר רב הונא: אין מטלטלין אלא בארבע — היינו כלפי צד אבראי לטלטל כי אורחיה או לזרוק, דלענין זה נפרצה במלואה למקום האסור לה. אבל במשיכה — מטלטל בכל מקום, דלענין זה לא נפרצה במלואה למקום האסור לה. וכענין זה יש ב"כל גגות" (עירובין פט,א) דאסר רב לטלטל טפי מארבע בכלים דבית לגג, אף על גב דכלים דגג שרי לטלטל בכל הגגין כרבי שמעון, והוי למקום המותר לו.

וכלתה מדתו בחצי חצר גרסינן — דחציי העיר שמעינן ליה ממתניתין ד"ביצד מעברין" (עירובין סא,א), ואם תאמר: חצר נמי פשיטא, דמאי שנא ממערה? דתנן ב"ביצד מעברין" (שם): ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה, שאפילו כלתה מדתו במערה. דמשמע דיש לו חצי מערה! ואין לומר דהתם מיירי בכלתה מדתו בסוף המערה — מדקאמר בגמרא (שם): סוף העיר אצטריכא ליה, דלא תנן. ויש לומר: דמערה לא שכיחא בה כלים, ושייך למיגזר טפי בחצר מבמערה.

[אמר רב הונא היה מודד ובא — ותימה לי: לרב הונא היכי מטלטל בחצי חצר? הא נפרץ למקום האסור לו ורש"י פירש: להלך. וקשה: לשון לטלטולי לא משמע להלך. ועוד: הא אשמעינן לעיל בבקעה דמהלך אלפים, ולא גזרינן דילמא אתי להלוכי חוץ לאלפים! ויש לומר: לענין טלטול יש לחלק בין בקעה לחצר, כיון דלגבי אחריני חשיב מחיצה — בחצר לא חשיב נפרץ למקום האסור לה, ואי להלך כפירוש רש"י, איצטריך רב הונא לאשמעינן, אף על גב דשייך טפי למיגזר בחצר מבבקעה — אפילו הכי לא גזרינן. תוספות שאנ"ץ].

כתנאי (או) הוליכוהו לעיר אחרת – קצת קשה: דהשתא בעי לאוקומי שמואל כרבן גמליאל, ושמואל לא פסיק לקמן כרבן גמליאל אלא בספינה! ויש לומר: דהוה מצי למימר וליטעמיך.

אבל היכא דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום — ואם תאמר: והרי ספינה, דשבת באויר מחיצות מבעוד יום ומוכיח לקמן דפליגי! ויש לומר: דקסבר מחיצות להבריח מים עשויות.

ורבי זירא מאי טעמא לא אמר כרבה — פירוש: ויתיר אפילו בהעמדה. ואם תאמר: מאי קבעי? מדההוא טעמא דלית להו לרבי יהושע ורבי עקיבא, מאותן סברות לית להו לדידהו דהדדי! ויש לומר: דלרבי יהושע ורבי עקיבא ניחא, דאית להו בכל מקום שהוא חוץ לתחום דאין לו אלא ארבע אמות, ולא מפלגי בין דיר וסהר וספינה. אבל רבה ורבי זירא דמפלגי בין דיר וסהר וספינה בעי שפיר, מר אמאי לא אמר כמר, שמטעם זה יש לחלק ביניהם.

1 הָיָה מוֹדֵד וּבָא, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי הָעִיר - מוּתָּר
2 לְטַלְטֵל בְּכָל הָעִיר כּוּלָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר אֶת הַתְּחוּם
3 בְּרַגְלָיו. בְּמַאי מְטַלְטֵל - לָאו עַל יְדֵי זְרִיקָה? - אָמַר
4 רַב הוּנָא: לֹא, עַל יְדֵי מְשִׁיכָה. אָמַר רַב הוּנָא: הָיָה
5 מוֹדֵד וּבָא, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי חָצֵר - אֵין לוֹ אֶלָּא
6 חֲצִי חָצֵר. פְּשִׁיטָא! אֵימָא: יֵשׁ לוֹ חֲצִי חָצֵר. הַאי נַמִּי
7 פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: לֵיחוֹשׁ דִּלְמָא אָתֵי לְטַלְטוּלֵי
8 בְּכוּלָּהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רַב נַחְמָן, מוֹדֶה לִי הוּנָא:
9 הָיָה מוֹדֵד וּבָא, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ עַל שְׂפַת תִּקְרָה -
10 מוּתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הַבַּיִת. מַאי טַעְמָא - הוֹאִיל וְתִקְרַת
11 הַבַּיִת חוֹבֶטֶת. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן: כְּתַנָּאֵי;
12 הוֹלִיכוּהוּ לְעִיר אַחֶרֶת וּנְתָנוּהוּ בְּדִיר אוֹ בַּסַּהַר, רַבָּן
13 גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמְרִים: מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ.
14 וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים: אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע
15 אַמּוֹת. מַאי לָאו: רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה
16 דְּאָמְרוּ מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ - דְּלָא גָּזְרִי הִילּוּךְ דִּיר וָסַהַר
17 אַטּוּ הִילּוּךְ בְּבִקְעָה, וּמִדְּהִילּוּךְ אַטּוּ הִילּוּךְ לָא גָּזְרִי -
18 טַלְטוּל אַטּוּ הִילּוּךְ לָא גָּזְרִי. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא
19 דְּאוֹמְרִים: "אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת", דְּגָזְרִי הִילּוּךְ דִּיר
20 וָסַהַר אַטּוּ הִילּוּךְ דְּבִקְעָה, וּמִדְּהִילּוּךְ אַטּוּ הִילּוּךְ גָּזְרִי
21 - טַלְטוּל אַטּוּ הִילּוּךְ נַמִּי גָּזְרִי. מִמַּאי? דִּילְמָא, כִּי לָא
22 גָּזְרִי רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה הִילּוּךְ סַהַר
23 וְדִיר אַטּוּ הִילּוּךְ בִּקְעָה - הָנֵי מִילֵּי הָתָם דְּשֵׁנֵי מְקוֹמוֹת
24 הֵן, אֲבָל טַלְטוּל אַטּוּ הִילּוּךְ דְּמָקוֹם אֶחָד הוּא - הָכִי
25 נַמִּי דְּגָזְרִי, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר חֶפְצוֹ. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
26 וְרַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי מִמַּאי דְּמִשּׁוּם דְּגָזְרִי הוּא - דִּילְמָא
27 מִשּׁוּם דְּקָא סָבְרִי: כִּי אָמְרִינַן "כָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ כְּאַרְבַּע
28 אַמּוֹת דְּמֵי" - הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּשָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת
29 מִבְּעוֹד יוֹם, אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא שָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת
30 מִבְּעוֹד יוֹם - לֹא. אָמַר רַב: הִלְכְּתָא כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּדִיר
31 וָסַהַר וּסְפִינָה, אֲבָל בְּדִיר וָסַהַר - לֹא. דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת
32 בְּסְפִינָה, אֲבָל בְּדִיר וָסַהַר - לֹא. דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת
33 הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּסְפִינָה, מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבָּה:
34 הוֹאִיל וְשָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם. רַבִּי זֵירָא
35 אָמַר: הוֹאִיל וּסְפִינָה נוֹטַלְתּוֹ מִתְּחִילַּת אַרְבַּע וּמַנַּחְתּוֹ
36 בְּסוֹף אַרְבַּע. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ שֶׁנִּפְחֲתוּ
37 דּוֹפְנֵי סְפִינָה. אִי נַמִּי, בְּקוֹפֵץ מִסְּפִינָה לְסְפִינָה. וְרַבִּי
38 זֵירָא, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבָּה? אָמַר לְךָ: מְחִיצוֹת

אדם שהניח עירובי תחומין, וְהָיָה מוֹדֵד שיעור אלפיים אמה מן העירוב ואילך, וּבָא בתוך עיר אחרת, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי הָעִיר – ונגמר תחום אלפיים אמה שלו באמצע העיר, הרי זה מוּתָּר לְטַלְטֵל את חפציו בְּכָל הָעִיר כּוּלָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר אֶת הַתְּחוּם של אלפיים אמה בְּרַגְלָיו. דהיינו, אף שאינו רשאי לילך בכל העיר, מאחר וכלו אלפיים אמה של תחומו בחצי העיר, מכל מקום רשאי הוא לטלטל בכולה.

מבררת הגמרא: בְּמַאי מְטַלְטֵל – כיצד הוא מטלטל את חפציו באותם המקומות שאינו רשאי לילך בהם, לַאו – האם אין לומר שמטלטלם עַל יְדֵי זְרִיקָה, שזורק החפץ מן חצי העיר שהוא רשאי להלך בה אל חציה השני שאינו רשאי להלך בה, ויש להוכיח מדברי הברייתא, שרשאי אדם לטלטל חפציו על ידי זריקה אף במקום שאינו רשאי לילך בו, ואין גוזרים שמא ימשך אחר חפציו ויצא חוץ לתחום, וכשיטת שמואל לגבי בקעה שהקיפוה נכרים בשבת.

דוחה הגמרא: אָמַר לך רַב הוּנָא – יכול רב הונא לומר, לֹא – שאין הברייתא עוסקת בטלטול על ידי זריקה, אלא כוונתה היא שרשאי האדם לטלטל עַל יְדֵי מְשִׁיכָה, כלומר, שמושך חפצים העומדים מחוץ לאלפיים אמה לתוך תחום אלפיים אמה שלו, ובאופן כזה הכל מודים שמותר לו לטלטל אף שאינו רשאי לילך שם, לפי שאין לחוש שיגרר אחר חפציו, שהרי כל זמן שאינו מביא החפץ אליו עדיין אין זה חפץ שלו, ולאחר שכבר הביאו שוב אינו מוציאו מתחומו, אבל אין להתיר לו לטלטל על ידי זריקת חפצים ממנו ואילך, שמא ימשך אחר החפץ ויצא חוץ לתחומו.

הגמרא מביאה אופן שבו מודה רב הונא שאין גוזרים איסור על מקום המותר: אָמַר רַב הוּנָא, אדם שֶׁהָיָה מוֹדֵד אלפיים אמה מן המקום שבו הניח את עירובו, וּבָא בתוך העיר, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי חָצֵר – וכלו אלפיים אמה של תחומו באמצעה של חצר, אֵין לוֹ – אינו רשאי לילך, אֶלָּא בַּחֲצִי הַחָצֵר הנמצאת בתוך תחומו.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – פשוט הדבר שאינו רשאי לילך בחציה השני של החצר, מאחר שהוא מחוץ לתחום אלפיים אמה שלו.

מתרצת הגמרא: אֵימָא – אמור את דברי רב הונא כך, יֵשׁ לוֹ רשות להלך בַּחֲצִי הַחָצֵר שבתוך תחומו.

שבה הגמרא ומקשה: הַאי נַמִּי פְּשִׁיטָא – אף דין זה פשוט הוא, שרשאי הוא להלך בתוך תחומו.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, שיש לאסור עליו להלך אף בחציה של החצר שבתוך תחומו, משום שיש לֵיחוּשׁ דִּלְמָא אָתֵי לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלָּהּ – שמא יבוא לטלטל בחצר כולה, אף בחציה הנמצא חוץ לתחומו, קָא מַשְׁמַע לָן רב הונא שאין גוזרים כן.

הגמרא מבארת אופן נוסף שבו מודה רב הונא שאין גוזרים על טלטול משום הילוך: אָמַר רַב נַחְמָן, אף שרב הונא חולק עלי לענין בקעה שהקיפוה גויים מחיצה בשבת, וסובר שאסור לטלטל בה אפילו על ידי זריקה, משום גזירה שמא יבוא להלך חוץ לתחומו, מכל מקום ישנו אופן שבו מוֹדֶה לִי רב הוּנָא שאין גוזרים כן, והיינו באדם שֶׁהָיָה מוֹדֵד את מידת תחומו, וּבָא בתוך חצר, וְכָלְתָה מִדָּתוֹ – נגמר תחום אלפיים אמה שלו עַל שְׁפַת תִּקְרָה, כלומר, בכניסה לבית שהיה כותלו פרוץ והתקרה עומדת, ובאופן כזה מוּתָּר לו לדברי הכל לְטַלְטֵל בְּכָל הַבַּיִת על ידי זריקה, אף שאסור לו להלך שם, לפי שכלו אלפיים אמה שלו. מַאי טַעְמָא – מה הוא טעם הדבר שאין גוזרים בזה שמא ימשך אחר חפצו ויצא חוץ לתחומו, הוֹאִיל וְתִקְרַת הַבַּיִת חוֹבֶטֶת, כלומר, מאחר ונראה הדבר כאילו תקרת הבית יורדת וסותמת הפתח, יש בזה היכר לאותו אדם שכאן הוא סוף תחומו, ואין חשש שיבוא להלך בתוך הבית, ועל כן רשאי הוא לטלטל בתוכו על ידי זריקה.

הגמרא מנסה לתלות את מחלוקת רב נחמן ורב הונא במחלוקת תנאים: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן, כְּתַנָּאֵי – מצינו מחלוקת תנאים בענין זה, האם יש לאסור טלטול במקום שבו אסור להלך, משום חשש שמא ימשך אחר חפצו. שנינו במשנתינו (לעיל מא:), שאדם שהוציאוהו נכרים מתחומו והוֹלִיכוּהוּ לְעִיר אַחֶרֶת, וּנְתָנוּהוּ [–או שנתנוהו] בְּדִיר אוֹ בְּסַהַר [–מקומות המוקפים במחיצות לצורך איסוף בהמות], נחלקו התנאים בדינו. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמְרִים, הרי זה מְהַלֵּךְ אֶת העיר כּוּלָּהּ, או את כל הדיר והסהר, לפי שנידונים הם לו כארבע אמות. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים, אֵין לוֹ רשות להלך בהם אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת בלבד.

מבררת הגמרא: מַאי לַאו – האם אין לומר שנחלקו התנאים בענין זה, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה דְּאָמְרוּ שרשאי הוא להיות מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ, היינו משום דְּלֵא גָּזְרֵי הִילּוּךְ דִּיר וְסַהַר אָטוּ הִילּוּךְ בְּבִקְעָה, כלומר, הם סוברים שמאחר ומעיקר הדין רשאי אותו אדם לילך בכל הדיר והסהר, אין לאסור זאת עליו משום גזירה, שמא יניחוהו גויים בבקעה שאינה מוקפת מחיצות ויסבור שאף שם מותר להלך בכולה. וּמִדְּהִילּוּךְ אָטוּ הִילּוּךְ לֹא גָּזְרֵי – ומאחר שהם אינם גוזרים איסור על הילוך במקום המותר משום הילוך במקום האסור, כמו כן יש לומר שאף טִלְטוּל אָטוּ הִילּוּךְ לֹא גָּזְרֵי – שאינם גוזרים לאסור לטלטל על ידי זריקה במקום שאסור להלך, ואינם חוששים שמא ימשך וילך אחר החפץ שהוא מטלטל ויצא מחוץ לתחומו, והרי זה כשיטת רב נחמן בשם שמואל. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאוֹמְרִים שאם נתנוהו בדיר וסהר אֵין לוֹ רשות לילך אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת בלבד, היינו משום דְּגָזְרֵי הִילּוּךְ דִּיר וְסַהַר אָטוּ הִילּוּךְ דְּבִקְעָה, כלומר, שהם סוברים שאף שמעיקר הדין רשאי אדם לילך בכל הדיר והסהר, לפי שנידונים הם לו כארבע אמות, מכל מקום יש לאסור זאת עליו משום גזירה, שאם נתיר לו לילך בדיר וסהר המוקפים מחיצות יבוא בבקעה שאינה מוקפת מחיצות, ובזה הרי אין לו אלא ארבע אמות בלבד. וּמִדְּהִילּוּךְ אָטוּ הִילּוּךְ גָּזְרֵי – ומאחר שמצינו שהם גוזרים על הילוך במקום המותר משום הילוך במקום האסור, כמו כן יש לומר דִּטְלְטוּל אָטוּ הִילּוּךְ נַמִּי גָּזְרֵי – שהם גוזרים אף שלא לטלטל על ידי זריקה במקום שאסור לילך בו, לפי שיש לחשוש שמא ימשך אחר חפצו, והרי זה כשיטת רב הונא. ונמצא, שמחלוקתם של רב נחמן ורב הונא במחלוקת תנאים היא תלויה.

דוחה הגמרא: מִמַּאי – מנין לך לומר כן, הרי יתכן שאין המחלוקות תלויות אלו באלו, דִּדֵּילְמָא כִּי לֹא גָּזְרֵי – שהרי יתכן שמה שלא גזרו רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה הִילּוּךְ בְּסַהַר וְדִיר אָטוּ [–משום] הִילּוּךְ בִּבְקָעָה, הָנֵי מִילֵּי הָתָם – לא נאמרו הדברים אלא שם, דִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת שונים הֵן, ולפיכך לא חששו שיבוא אדם לטלטל בבקעה משום שהותר לו לטלטל בדיר וסהר, אֲבָל לענין גזירת טִלְטוּל אָטוּ [–משום] הִילּוּךְ, דְּמָקוֹם אֶחָד הוּא – שהחשש הוא שיבוא להלך באותו המקום שהוא מטלטל, הָכִי נַמִּי דְּגָזְרֵי – בזה יתכן לומר שאף הם מודים שיש לאסור את הטלטול, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר חֶפְצוֹ וילך מחוץ לתחומו.

ומוסיפה הגמרא לבאר עוד באופן אחר את טעם הדבר שאין המחלוקות תלויות זו בזו: וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי – אף הם הסוברים שאסור להלך בדיר וסהר יותר מארבע אמות, מַאי דְּמִשּׁוּם דְּגָזְרֵי הוּא – מנין לומר שטעם האיסור בזה הוא משום שגוזרים על הילוך בדיר וסהר שמא יבוא להלך בבקעה, דִּילְמָא מִשּׁוּם דְּקָא סָבְרֵי – שמא הטעם הוא משום שהם סוברים, דִּכְּוָתַיְיהוּ אֲמַרְינָן – שאימתי אנו אומרים את הדין ש'כָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דָּמֵי' ומותר לטלטל בכולו, הָנֵי מִילֵּי – הדברים אמורים רק הֵיכָא – באופן דְּשָׁכַת כַּאֲוִיר הַמְּחִיצוֹת מִכְּעוֹד יוֹם, אֲבָל הֵיכָא דְּלֵא שָׁכַת כַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִכְּעוֹד יוֹם, כגון במשנתנו שהוציאוהו נכרים ממקומו באמצע השבת ונתנוהו בדיר וסהר, לֵא – אין אומרים בזה 'כל הבית כארבע אמות', ונמצא, שמעיקר הדין אינו רשאי להלך שם, ולא משום גזירה, וממילא לענין טלטול במקום שבו אסור להלך יתכן שמודים רבי יהושע ורבי עקיבא שאין לגזור בזה, ורשאי הוא לטלטל שם על ידי זריקה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד לפסוק להלכה במחלוקת התנאים במשנה: אָמַר רַב, הִלְכְּתָא – יש לפסוק להלכה כְּשיטת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, בְּדִיר וְסַהַר וּסְפִינָה. דהיינו, בכל שלושת האופנים שנחלקו

המשך בעמוד רכד

הספינה לְהַבְרִיחַ מַיִם הן עֲשׂוּיוֹת, כלומר, אין הן עשויות לצורך דירה, אלא להגן מפני המים, ולפיכך אינן חשובות לעשות את הספינה כולה כארבע אמות.

שבה הגמרא ומבררת: וְרַבָּה מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי זֵירָא – מדוע רבה אינו מודה לטעמו של רבי זירא, שכאשר הספינה מהלכת הרי היא נוטלתו מתוך ארבע אמות שלו לארבע אמות אחרות.

מבארת הגמרא: דעת רבה היא, שבְּסִפִּינָה מְהַלֶּכֶת כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי – לא נחלקו התנאים במשנה, אלא הכל מודים שרשאי הוא להלך בכולה, משום שנוטלתו מארבע אמות שלו, כִּי פְּלִיגֵי בְּשֶׁעָמְדָה – ומה שנחלקו זה רק בספינה העומדת במקומה, שלדברי רבן גמליאל מותר לילך בכולה, לפי ששבת באויר מחיצותיה, ואילו לדברי רבי יהושע ורבי עקיבא אין להלך בה אלא ארבע אמות בלבד.

הגמרא מדייקת מן המשנה כדברי רבה שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא – יש לדייק כן אף מדברי המשנה, דִּבְמְהַלֶּכֶת לֹא פְּלִיגֵי – שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת, אלא הכל מודים שמותר לילך בכולה. מַמַּאי – מהיכן יש ללמוד זאת, מִדְּקָתָנֵי – ממה ששנינו במשנתינו, מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ התנאים [הנזכרים לעיל במשנה] מִמקום ששמו פְּלַגְדְּרִסִין, וכבר הגיעו למחוז חפצם וקנו שם שביתה, ולפתע נשבה רוח סערה וְעל ידה הִפְלִינָה סְפִינָתָם בַּיָּם, ונמצא שיצאו באונס מחוץ לתחום בשבת. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָלְכוּ אֶת הספינה כּוּלָּהּ, וכפי שיטתם, שאדם שיצא באונס מחוץ לתחומו ונמצא במקום המוקף מחיצות רשאי להלך את כולו, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא לֹא זָזוּ מֵאַרְבַּע אַמּוֹת הסמוכות להם בתוך הספינה, לפי שֶׁרָצוּ לְהַחֲמִיר עַל עַצְמָן.

ועתה מבארת הגמרא כיצד יש לדייק מדברי המשנה שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת: אִי אָמַרְתְּ בְּשִׁלְמָא – דברי המשנה מבוארים הם, אם נאמר שבְּמְהַלֶּכֶת לֹא פְּלִיגֵי – שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת, אלא הכל מודים שמותר לילך בכולה, וְהֵיינוּ דְּקָתָנֵי רָצוּ – מובן שלפיכך נקטה המשנה שטעם הדבר שרבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו ממקומם הוא משום שרצו להחמיר על עצמם, דְּדִילְמָא עָמְדָה – לפי שחששו שמא תעמוד הספינה פתאום, ולא ישימו ליבם לזאת. ומשמע שמעיקר הדין אף הם מודים שאין צריך לחוש לזה, אלא מותר להלך בכולה. אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ פְּלִיגֵי – אך אם תאמר שנחלקו התנאים אף בספינה מהלכת, ולדברי רבי יהושע ורבי עקיבא אסור מעיקר הדין להלך בכולה, אם כן יש להקשות על לשון המשנה, הַאי רָצוּ לְהַחֲמִיר – האם עשו זאת לפי שרצו להחמיר על עצמם, אִיסּוּרָא הוּא – הרי לפי שיטתם אסור מעיקר הדין להלך בכל הספינה.

הגמרא מביאה דיוק נוסף מדברי המשנה שלא נחלקו התנאים בספינה מהלכת וכדברי רבה: אָמַר רַב אַשִׁי, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא – יש לדייק אף מדברי המשנה שלא נחלקו התנאים אלא בספינה עומדת, דְּקָתָנֵי – לפי ששנתה המשנה את דין הַסְּפִינָה דּוּמְיָא דְּדִיר וְסַהַר – בדומה לדינם של דיר וסהר, ולפיכך יש לדמותם זה לזה, מַה דִּיר וְסַהַר דִּקְבִיעֵי – כשם שדיר וסהר קבועים ועומדים במקומם, אַף סְפִינָה נַמִּי דִּקְבִיעָא – אף בספינה יש לומר שלא נחלקו התנאים אלא באופן שעומדת היא במקומה ואינה מהלכת.

הגמרא מבררת האם נחלקו התנאים בספינה: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּא לְרַב אַשִׁי, נתבאר לעיל (מב:) שבין לרב ובין לשמואל הִלְכְתָא כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּסְפִינָה, שרשאי הוא להיות מהלך את כולה. ועל כך יש לתמוה, שהרי מאחר ונקטו בלשון 'הִלְכְתָא' מִכְּלָל דִּפְלִיגֵי – יש ללמוד שהם סוברים שנחלקו התנאים אף בדין ספינה, וזאת מנין להם, הרי במשנה לא נזכרה מחלוקת בין התנאים לגבי ספינה, ולא נזכר שם אלא שרבי יהושע ורבי עקיבא רצו להחמיר על עצמם.

מתרצת הגמרא: אֵין – אכן נחלקו התנאים אף לגבי ספינה, וְהָתַנְיָא – וכך שנינו בברייתא, חֲנַנְיָא (בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ) אוֹמֵר, כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם שהיו בספינה יָשְׁבוּ התנאים וְדָנוּ בִּדְבַר הֲלָכָה, אֶמֶשׁ – בשעת הערב, הִכְרִיעַ רבי יהושע שהוא אֲחִי אַבָּא כך, הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּסְפִינָה, שמותר להלך בכולה, וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא בְּדִיר וְסַהַר, שאין להלך בהם אלא בארבע אמות בלבד.

מבואר מדבריו, שנחלקו התנאים אף לגבי ספינה, והיינו בספינה שעמדה, אבל בספינה מהלכת הכל מודים שמעיקר הדין מותר להלך בכולה, אלא שרבי יהושע ורבי עקיבא רצו להחמיר על עצמם אף במהלכת מחשש שמא תעמוד.

הגמרא מביאה ספק לגבי דין תחומין למעלה מעשרה טפחים: בָּעֵי [–הסתפק] רַב חֲנַנְיָא, האם יֵשׁ דין תְּחוּמִין בגובה של לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טפחים, אוֹ שאֵין דין תְּחוּמִין נוהג לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טפחים.

והוא מבאר את האופן שבו הוא מסתפק: בַּעֲמוּד שהוא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טפחים וְרָחָב אַרְבָּעָה טפחים, אשר חלקו עומד בתוך התחום וחלקו מחוצה לו, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ – אין לך במה להסתפק בו, לפי שודאי הדבר שנוהג בו דין תחומין, ואסור לעלות על ראשו האחד שבתוך התחום ולילך לראשו השני שמחוץ לתחום, משום דְּאַרְעָא סַמִּיכְתָּא הִיא – הרי הוא כקרקע עבה, כלומר, יש לדון את האדם המהלך על עמוד כזה במהלך על גבי קרקע גבוהה, מאחר שנוח הוא להילוך בקרקע. כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ – אמנם יש לך להסתפק בְּעַמּוּד שהוא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טפחים וְאֵינוֹ רָחָב אַרְבָּעָה טפחים, שאין נוח להלך עליו בקרקע, ובזה יש לדון, האם מותר לעלות על גביו ולצאת מחוץ לתחום. אִי נַמִּי – אופן נוסף שבו יש להסתפק, כגון דְּקָאָזִיל כִּקְפִיצָה – באדם ההולך על ידי קפיצה באויר, שהוא מזכיר שם שמים ועל ידי כך מהלך למעלה מעשרה טפחים למקום מרוחק, ויש לדון, האם מותר לו לצאת מחוץ לתחום באופנים אלו. לִישְׁנָא אַחֲרִינָא – אופן נוסף שיש להסתפק בו, באדם המפליג בְּסְפִינָה, שהיא עומדת למעלה מעשרה טפחים מקרקע הים, האם רשאי לצאת בה מחוץ לתחום בשבת. מַאי – מה הדין באופנים אלו.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: אָמַר רַב הוֹשַׁעְיָא, תָּא שְׁמַע – בוא ושמע ראיה לפשוט הספק. שנינו במשנתינו (לעיל מא:), מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ התנאים [הנזכרים לעיל במשנה] מִמקום ששמו פְּלַגְדְּרִסִין, וכבר הגיעו למחוז חפצם וקבעו שם שביתה, אלא שלפתע נשבה רוח סערה, וְעל ידה הִפְלִינָה סְפִינָתָם בַּיָּם וכו' ונמצא שיצאו מחוץ לתחומם, ונתבאר שם שרבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה היו מהלכים בספינה כולה, ואילו רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמותיהם, לפי שרצו להחמיר על עצמם.

ועתה הוא מבאר כיצד יש לפשוט משם את הספק: אִי אָמַרְתְּ בְּשִׁלְמָא – דברי המשנה מבוארים הם, אם נאמר שיֵּשׁ דין תְּחוּמִין למעלה מעשרה טפחים, שמִּשּׁוּם הָכִי רָצוּ רבי יהושע ורבי עקיבא להחמיר על עצמם, לפי שחששו שמא תעמוד הספינה בלא שישימו לב לכך, ויקבעו שביתה במקום עמידתה, וייאסר עליהם ליצא מחוץ לארבע אמותיהם. אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ שאֵין איסור תְּחוּמִין נוהג למעלה מעשרה טפחים, אם כן, אַמַּאי רָצוּ – מדוע רצו להחמיר על עצמם, הלא אפילו אם תעמוד הספינה במקומה רשאים הם להלך בכולה, לפי שאין דין תחומין נוהג בה.

דוחה הגמרא: אין להוכיח מכאן לענין דין תחומין למעלה מעשרה טפחים, לפי שיש להעמיד את המשנה כִּדְאָמַר רָבָא – כמו שאמר רבא במעשה אחר, שמדובר בְּאופן שהיתה הספינה מְהַלֶּכֶת בְּרִקָּק – מקום שבו קרקעית הים גבוהה, ואין בינה ובין הספינה שיעור עשרה טפחים. הָכָא נַמִּי – אף כאן יש להעמיד באופן כזה, בְּמְהַלֶּכֶת הספינה בְּרִקָּק, ולפיכך רצו רבי יהושע ורבי עקיבא להחמיר על עצמם, לפי שאם תעמוד הספינה שם יהא נוהג בה דין איסור תחומין.

הגמרא מנסה לפשוט הספק מהמשך דברי המשנה: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנתינו, שפַּעַם אַחַת לֹא נִכְנְסוּ התנאים לְגָמָל עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה – עד כניסת השבת, וכו'. ונתבאר שם, ששאלו לרבן גמליאל אם רשאים הם לירד מן הספינה בשבת, ואמר להם רשאים אתם, לפי שהייתי מסתכל בשפופרת שבידי, וראיתי שכבר היינו בתוך תחומה של העיר קודם כניסת השבת, ונמצא שקבענו שביתתנו

המשך בעמוד רטו

רש"י

להבריח מים עשויות — ולא חשיבי מחיצות לעשות ספינה כולה כארבע אמות. **אמר לך במהלכת** — דאיכא למימר האי טעמא דספינה נוטלתו אפילו רבי עקיבא מודי דשרי. **כי פליגי בשעמדה** — ובשעת עמידתה קנו להו ארבע אמותיהן. (וללישני בתראי אי שעת עמידה נחלקו), ואפילו הכי שרי רבן גמליאל משום אויר מחיצות. **היינו דקתני רצו להחמיר** — דמשמע דשרי אפילו לרבי עקיבא. אלמא: כי אסרי — לאו במהלכת אסרי לבולי עלמא, ואינהו הוא דאחמור אנפשייהו, דדלמא עמדה פתאום ולאו אדעתן. **אלא אי אמרת** — בשעמדה דברי הכל אסור, דמחיצות לא חשיבי. ובמהלכת הוא דפליגי — מאי רצו? הא לרבי עקיבא ורבי יהושע בין מהלכת בין עמדה איסורא הוא. **דיקא נמי** — דבעמדה פליגי. **מכלל דפליגי** — בספינה, בתמיה. והא רצו קתני ומנא להו לרב ושמואל דפליגי בספינה. **אין והתניא** — בניחותא. ופליגי בשעמדה. והא דקתני רצו — אמהלכת. **רבי חנניא בן אחי רבי יהושע** (**הלכה כרבן גמליאל בספינה** — כעין ספינתו, שהיתה מהלכת, דלא חיישינן לשמא עמדה. ומיהו, אפילו בשעמדה פליג רבן גמליאל דומיא דדיר וסהר, ואין הלכה כמותו אלא במהלכת. אבל עמדה דהיינו דיר וסהר — הלכה כרבי עקיבא). **כל אותו היום** — שהיו בספינה. **אחי אבא** — רבי יהושע. **אמש** — לערב. **יש תחומין** — איסור תחומין למעלה מעשרה, כדמפרש ואזיל. **בעמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה** — ונכנס ראשו אחד לתוך התחום לא תיבעי לך דאיסור תחומין נוהג בו, ולא יעלה על ראשו שבתוך התחום ויצא לראשו אחר — דהא חזי להילוך, והילוך מעליא הוא. **ואין רחב ארבעה** — דלא ניחא תשמישתיה. **בקפיצה** — בשם. מי הוי הילוך, אי לא: סתם ספינה למעלה מעשרה מהלכת ואינה נחה, ודמי לקפיצה באויר ואפילו הכי אסור. **אמאי רצו** — הא אין בו שום איסור אפילו עמדה. **ברקק** — פחות מעשרה, רקק בלעז גרבל"א. **יוסף שידא** — דלא מינטר שבתא. **כשבתות וימים טובים** — דודאי לא אתי משיח האידנא.

ואסור

1 **לְהַבְרִיחַ מַיִם עֲשׂוּיוֹת. וְרָבָה, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר**
2 **רַבִּי זֵירָא? - בְּמְהַלֶּכֶת - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, כִּי**
3 **פְּלִיגִי - בְּשֶׁעֲמְדָה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַתְנִיתִין**
4 **נַמִּי דַּיְקָא דְּבִמְהַלֶּכֶת לָא פְּלִיגִי, מִמַּאי? מִדְּקָתָנֵי:**
5 **"מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ מִפְּלַגְנְדְּרִסִין וְהִפְלִיגָה סְפִינָתָם בַּיָּם; רַבָּן**
6 **גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי עֲקִיבָא לֹא זָזוּ מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁרָצוּ**
7 **לְהַחְמִיר עַל עַצְמָן". אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא בְּמְהַלֶּכֶת לָא**
8 **פְּלִיגִי - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי "רָצוּ" - דִּילְמָא עָמְדָה. אֶלָּא אִי**
9 **אָמְרַתְּ פְּלִיגִי - הַאי "רָצוּ לְהַחְמִיר"?! אִיפּוּךְ הוּא!**
10 **אָמַר רַב אַשִׁי: מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא, דְּקָתָנֵי סְפִינָה,**
11 **דּוּמְיָא דְּדִיר וָסַהַר, מַה דִּיר וָסַהַר - דִּקְבִיעִי, אַף**
12 **סְפִינָה נַמִּי - דִּקְבִיעָא. אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ**
13 **דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: "הִלְכְתָא כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בִּסְפִינָה",**
14 **הִלְכְתָא - מִכְּלָל דִּפְלִיגִי? אִין, וְהָתַנְיָא: חֲנַנְיָא בֶּן אָחִי**
15 **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם יָשְׁבוּ וְדָנוּ בְּדָבָר**
16 **הֲלָכָה, אֶמֶשׁ הִכְרִיעַ אָחִי אַבָּא: הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל**
17 **בִּסְפִינָה, וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא בְּדִיר וָסַהַר. בָּעֵי רַב**
18 **חֲנַנְיָא: יֵשׁ תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, אוֹ אֵין תְּחוּמִין**
19 **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה? עַמּוּד גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה**
20 **לָא תִּיבָּעֵי לָךְ - דְּאַרְעָא סַמִּיכְתָּא הִיא. כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ**
21 **- בְּעַמּוּד גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְאֵינוֹ רָחָב אַרְבָּעָה. אִי נַמִּי**
22 **- דְּקָאָזֵיל בִּקְפִיצָה. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: בִּסְפִינָה מַאי?**
23 **אָמַר רַב הוֹשַׁעְיָא: תָּא שְׁמַע, מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ מִפְּלַגְנְדְּרִסִין**
24 **וְהִפְלִיגָה סְפִינָתָם בַּיָּם וכו'. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא יֵשׁ**
25 **תְּחוּמִין - מִשּׁוּם הָכִי רָצוּ. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אֵין תְּחוּמִין**
26 **- אַמַּאי רָצוּ? כִּדְאָמַר רָבָא: בְּמְהַלֶּכֶת בִּרְקָק, הָכָא**
27 **נַמִּי - בְּמְהַלֶּכֶת בִּרְקָק. תָּא שְׁמַע: פַּעַם אַחַת לֹא נִכְנְסוּ לַגַּמָּל עַד שֶׁחֲשִׁיכָה וכו', אִי אָמְרַתְּ**
28 **בִּשְׁלָמָא יֵשׁ תְּחוּמִין - שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אֵין תְּחוּמִין - כִּי לֹא הָיְינוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם מַאי**
29 **הָוֵי? אָמַר רָבָא: בְּמְהַלֶּכֶת בִּרְקָק. תָּא שְׁמַע: הָנֵי שַׁב שִׁמְעָתָא דְּאִיתְאַמְּרָן בְּצִפְּרָא בְּשַׁבְּתָא**
30 **קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא בְּסוּרָא, בַּהֲדֵי פַּנְיָא בְּשַׁבְּתָא קַמֵּיהּ דְּרָבָא בְּפוּמְבַּדִּיתָא. מַאן אָמְרִינְהוּ?**
31 **לָאו אֵלֵּיהוּ אָמְרִינְהוּ? אַלְמָא: אֵין תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה! לָא, דִּלְמָא יוֹסֵף שִׁידָא אָמְרִינְהוּ.**
32 **תָּא שְׁמַע: הֲרֵינִי נָזִיר בַּיּוֹם שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא - מוּתָּר לִשְׁתּוֹת יַיִן בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים,**
33

ואסור

תוספות

כי פליגי בשעמדה — השתא הדר ביה ממאי דקאמרינן: איכא בינייהו שנפחתו דופני הספינה וקופץ. דהשתא לרבה נמי מהלך את כולה, דמודה רבה לרבי זירא במהלכת. ואם תאמר: דהכא לית ליה לרבה אליבא דשמואל דמחיצות להבריח מים עשויות, ובפרק "כל גגות" (עירובין צ,א) קאמר שמואל בספינה: אין מטלטלין בה אלא בארבע אמות, משום דמחיצות להבריח מים עשויות! ויש לומר: דהתם ביתירות מבית סאתים, ומטעם להבריח מים עשויות לא חשיבא כמוקפת לדירה והכא בפחות מבית סאתים, דלא בעינן מוקפת לדירה, אי נמי: הדר ביה כדאמרינן התם.

האי רצו איסורא הוא — ורבי זירא לא חש לאותה קושיא, ומפרש שרצו להחמיר על עצמן כשמעתייהו. אי נמי: היה סובר רבי זירא דאין תחומין למעלה מעשרה, ורצו משום שמא תהלך ברקק, כדאמרינן בסמוך.

הלכה כרבנן גמליאל בספינה — פסק רבינו שמואל בן מאיר: דמותר ליכנס בספינה מבעל ידי בערב שבת, אפילו שהספינה הולכת חוץ לתחום בשבת, דספינה ממילא אזלא ואיהו לא מידי עביד, ובלבד שלא יצא חוץ לספינה, והספינה בולה ארבע אמות. והא דתניא סוף פרק קמא דשבת (יט,א): אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים — אתיא כבית שמאי, דלא שרו לעשות מלאכה בערב שבת אלא בכדי שיעשו מבעוד יום. אבל לבית הלל דשרו עם השמש, אף על פי שהמלאכה נעשית בשבת — שרי ליכנס. ואף על גב דבהדיא ברייתא פליגי רבי ורבן שמעון בן גמליאל — אליבא דבית שמאי פליגי. וכן משמע בירושלמי דהך ברייתא כבית שמאי, דקתני: אין מפליגין לים הגדול לא בחמישי ולא בערב שבת, בית שמאי אומרים: אפילו ברביעי, ובית הלל מתירין. משמע דשרי אפילו בערב שבת. וקאי אתנא קמא, דאי אבית שמאי — היינו תנא קמא! ועוד פסק רבינו שמואל בן מאיר: שאפילו בשבת שרי ליכנס, כיון דלאו מידי קא עביד, אך אין לו אלא ארבע אמות כיון דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום. ואף על גב דבית הלל לא שרו אלא עם השמש אבל בשבת לא — היינו משום דדמי לאמירה דנכרי שבות. ואין נראה, דבפרק "תולין" (שם קלט,ב) משמע דאסור, גבי ההוא צורבא מרבנן דאזיל וניים במבורא ועבר לאידך גיסא וסייר פירי, ואמר: למימנ קא מיכוונא. ושרי משום דהערמה דרבנן הוא, וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה. משמע דאסור לכתחילה, ואפילו לתוך התחום, מדאין מזכיר שם יציאתו חוץ לתחום, ומשמע דסייר פירי לית בו איסורא, דאפילו בשכר שרי, כדאמרינן (שם קנא,א): שמור לי פירותי שבתחומך ואני אשמור פירותיך שבתחומי. וטעם שאסור ליכנס בספינה, אומר רבינו יצחק בן אברהם: משום דדמי לשט בנהר, ואסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטין. אי נמי: שמא ינהיג הספינה, והוי כמוליכה ארבע אמות בכרמלית. ורבינו יצחק בן אברהם מדקדק נמי מירושלמי שהבאתי שאסור ליכנס בספינה בשבת, מדלא קאמר תנא קמא לא בשבת ולא בערב שבת, דהוה משמע דבית הלל מתירין אפילו בשבת, כי היכי דנקט ולא בערב שבת משום בית הלל. ואומר רבינו יצחק: דאותן בני אדם שמדליקין נרות בספינה בערב שבת ואוכלין שם וסומכין על כך להפליג בספינה בשבת — לא שפיר עבדי, דסוף סוף הם מפליגין בשבת. ומה שפירש רבינו שמואל בן מאיר שמי שנכנס בספינה בשבת אין לו אלא ארבע אמות — אין נראה, דקיימא לן כרב דאמר: אפילו דיר וסהר דלא שבת באויר מחיצות — הלכה כרבן גמליאל. מדפריך לקמן (מד,א) בפשיטות גבי נחמיה בן חנילאי: פשיטא דבלא מלו גברי עסקינן, דאי בדמלו מאי תיבעי? והאמר רב: הלכה כרבן גמליאל בדיר וסהר! ולקמן (מז,ב) נמי, גבי הנהו דכרי דאתו למברכתא דחשבינן כל העיר כארבע אמות — היינו כרב. אף על גב דרב חננאל פסיק כשמואל, והביא ראיה מחנניה דאמר: אמש הכריע (בן) אחי אבא כו' — אין הלכה כן. דהא אמרינן בשבת פרק "כירה" (מ,א): הכרעה דברייתא לאו הכרעה היא. ועוד: דאחי אבא רבי יהושע, והחולק אינו יכול להכריע. וכן פסק רב אלפס דקיימא לן כרב באיסורי. ועוד רצה רבינו שמואל בן מאיר להתיר ליכנס בקרון בשבת וגוי מוליכו חוץ לתחום. וחזור בו, משום שמא יפגעו בו ליסטים או שמא ישבח וירד, ואין לו אלא ארבע אמות. ואומר רבינו יצחק: דאפילו ליכנס בו בערב שבת אסור, דדוקא בספינה שרי ליכנס בערב שבת, אבל הכא כיון דאפשר לו לירד — אסור. מיהו, בספינה אין לו להחמיר אפילו נזדמן לו יבשה שיכול לירד — לא פלוג רבנן בספינה. ועוד: אם בהמה מנהיג בקרון — פשיטא דאסור להשתמש בבעלי חיים, שמא יחתוך זמורה.

ואסור

ואסור לשתות יין כל ימי החול — ואם תאמר: מאי שנא דלא אסרינן כהן לשתות לעולם יין, כדאמרינן בסנהדרין (כב,ב): אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו, פירוש: שעברו כמה שנים שלא נבנה הבית. ואמאי לא חיישינן לבן דוד כי הכא? ויש לומר: דהתם ליכא איסורא, דאפשר בכהן אחר או יישן מעט, אבל הכא, אי אתי — עובר על נזירותו. ובפרק קמא דביצה (ה,ב) נמי אמרינן: חיישינן לשמא יבנה. ורבינו תם מפרש: ביום שבן דוד בא — שראוי לבא. והשתא לא קשיא מידי. וניחא נמי מה שמקשינן: אמאי אסור, והלא משיח בן יוסף יש לו לבא תחילה ועדיין לא בא? אבל קשה: האי דפריך בסמוך, בחול נמי לשתרי דהא לא אתא אליהו מאתמול — מכל מקום היה ראוי לבא! יש לומר: דלפי המסקנא פריך, דמוקמינן דקאי בשבת וקנדר, משום הכי פריך בחול לשתרי דהא לא אתא שאינו ראוי לבא באותו יום, הואיל ולא אתא אליהו מאתמול.

דלא אתא אליהו בשבת — ואם תאמר: ודלמא אתי בערב שבת ויבשר בשבת? ויש לומר: דקרא "הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה'" משמע ביום שבא יבשר.

האי תנא ספוקי מספקא ליה — וההיא דתנן בפרק קמא דפסחים (יג,א), דקאמר: לדבריך אף תלויות לא ישרפו שמא יבא אליהו ויטהרם — איכא למימר נמי: מספקא ליה. וההוא שמשיב כבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא בשבת ולא בערב שבת ולא בערב יום טוב, נראה לי דהכי פירושו: כי היכי דלא בא לא בערב שבת ולא בערב יום טוב מפני הטורח של תקון סעודה, הכי נמי בשבת קודם אכילה, מפני טורח סעודת שבת. (שייך למשנה מא,ב)

מותרין אתם שכבר הייתי מסתכל בשפופרת וכו' — אפילו לרבי מאיר, דאמר לקמן: מי שישב בדרך ועמד והרי הוא סמוך לעיר, אם לא היתה כוונתו לכך — לא יכנס, הכא מתכוונים היו לשבות בעיר, והיו סומכים על שפופרת של רבן גמליאל. **יתיב** רב נחמן בר יצחק אחוריה דרבא ויתיב רבא קמיה דרב נחמן — הכא משמע דרב נחמן בר יצחק לאו היינו רב נחמן סתם, וכן בכמה מקומות. ודלא כפירוש הקונטרס דסוף פרק "כל הגט" (גיטין לא,ב), דקאמר רב נחמן בר יצחק: אנא לא צריכנא להו, פירוש: לבי ריש גלותא, ופירש הקונטרס: התם: משום דהוי חתנו של ריש גלותא. דהא רב נחמן סתם הוי חתנו של ריש גלותא, כדמוכח ב"העור והרוטב" (חולין קכד,א). אלא הא דקאמר לא צריכנא — משום דעשיר היה. ורב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יעקב, דהא רב נחמן סתם היה חבירו דרב ששת, ובירושלמי מוכח דרב נחמן בר יעקב היה חבירו דרב ששת. וגם בשום מקום בתלמוד אינו מזכיר בפירוש רב נחמן בר יעקב אלא אצל רב נחמן בר רב חסדא, או רב נחמן בר יצחק. **ויתיב** רבא וקמבעיא ליה גרסינן — ולא גרסינן: אמר ליה רב נחמן בר יצחק. דהכא פשיטא ליה במחיצה של בני אדם שמותר לעשות. ובתר הכי פריך רב נחמן בר יצחק לרב מנפל דופנה דאסור לעשות.

אילימא בדלא מלו גברי — ואם תאמר: כי לא מלו גברי נמי, ילך אל מקום שהמחיצה מגעת ואחר כך יעשה היקף אחר, עד שיגיע לתחום! ויש לומר: כיון שכבר עשו פעם אחת ידעו שלדעת כן עשו, ואסור מכאן ואילך כדמסיק בסמוך בשמעתין.
או

ואסור כל ימות החול — דילמא אתי. **לפני בא יום ה'** — לפני ביאת בן דוד יבא אליהו לבשר. **מפני הטורח** — שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו. **עבדים הן** — ואין לישראל טורח, דאיכא דטרח להו. **בחד בשבא לשתרי** — דודאי לא אתי משיח היום, דהא אתמול בשבת לא אתא אליהו. ומדקאסר ליה — ליפשוט דחייש לדילמא אתא אליהו ואין תחומין למעלה מעשרה: ומשנינן: מהא לא תיפשוט דאין תחומין, דדילמא ספוקי מספקא ליה להאי תנא, דדילמא אין תחומין ומשום הכי אסר בחד בשבא, ולחומרא, אבל מפשט לא פשיטא ליה, דתילף התירא מיניה. **כיון דחל עליה נזירות** — בעל שם, ומספקא דילמא אתי משיח היום לבית דין הגדול, היכי מישתרי לשתות למחר בשבת? ליחוש דילמא אתא לבית דין הגדול מאתמול. **דקאי בשבת וקא נדר ביום טוב וקא נדר** — כלומר: כשקיבל נדר זה היה שבת או יום טוב, והיינו דקתני מותר לשתות בשבתות וימים טובים — אותה שבת או אותו יום טוב שנדר, אבל מכאן ואילך — אסור, ואפילו בשבת, דילמא אתא אתמול בן דוד וחל עליה נזירות. **שפופרת** — קנה חלול. וכשהוא ארוך אין צופין בו למרחוק, וכשהוא קצר צופין בו יותר. והיתה שפופרת של רבן גמליאל מתוקנת למדת צפיית אלפים או בים או ביבשה. **כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה** — ביבשה. וימדוד כמה אמות הוא יכול לצפות בה, ואחר כך ילך על שפת הגיא ויצפה בה לעומקו, ויתרחק לאחוריו עד שיבחין שבמקום שכלה עומקו של גיא שם כלה צפיית השפופרת, שאם יתרחק עוד מעט לא יראה את קרקעית הגיא, וידע שעומקו של גיא והרחקתו שנתרחק משפתו הוי כמדת צפיית השפופרת. גובהו של דקל — ומתיירא לעלות בו ולמודדו. **ימדוד צלו** — של דקל. **וצל קומתו** — של עצמו, ופעמים שהצל רבה על המיצל, ופעמים שהמיצל רבה על הצל, כשחמה עומדת בגובה הרקיע צל כל דבר הוי קטן, וכשחמה בשיפולו הוי צל ארוך. הלכך, מודד אף צל קומתו, ולפי מה שיראה שירבה צל קומתו על קומתו, ידע שריבוי צל הדקל על הדקל — או כפלים או שליש או רביע. **הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קבר** — כעין מצבה היו מציבין על הקבר כעין שאנו מגביהין וצוברין בו עפר, ומשפע לכאן ולכאן. והיירא שלא תבא חיה רעה להסתופף בצל הקבר מפני חום השמש, ויריח את המת ויחטטנו. **נועץ קנה בארבע שעות** — בשבא לעשות הבנין ינעוץ קנה בארבע שעות ביום, שאותה שעה מתחיל השמש להתחמם והצל צונן ונוח, כדאמרינן בברכות (כז,א): "וחם השמש ונמס", איזו שעה שהשמש חם והצל צונן — הוי אומר זה ארבע שעות. ולפיכך חיות מתאוות לצל באותה שעה, ולאותו צד שיראה זה שצל הקנה נוטה — ישפע הבנין, ויעשה שיפוע ארוך שלא יהא נוטה לו צל. ואף על פי שכשתסוב החמה יהיה לו צל לצד אחר, כיון דבההיא שעתא ליכא צל — תו לא אתיא חיה להתלונן בצילו. דההיא שעתא אזלא עד דמשכחא. ועוד, דלאחר ארבע שעות — אף הצל חם, ולא איכפת לה לחיה בצל. **בדמלו גברי** — שהיו לו אנשים הרבה שיכולין לצאת חוץ לתחום, כגון שעירבו לעשות לו מחיצה מכאן ומחיצה מכאן, ממקום שהוא שם עד התחום. **הלכה כרבן גמליאל** — דליהנו ליה מחיצות שלא שבת בהן מבעוד יום, כדאמר לעיל גבי דיר וסהר. או דילמא פשיטא ליה דהלכה כרבן גמליאל, והכא הוא דלא מלו ליה גברי עד תוך התחום, אלא עד שתי אמות סמוך לתחום.
וקמיבעיא

וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן כָּל יְמוֹת הַחוֹל. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא יֵשׁ תְּחוּמִין - הַיְינוּ דִּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים מוּתָּר. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אֵין תְּחוּמִין, בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים אַמַּאי מוּתָּר? שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלִיָּה הַנָּבִיא וגו'" וְהָא לָא אַתָּא אֵלִיָּהוּ מֵאֶתְמוֹל. אִי הָכִי, בַּחוֹל כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא נַמִּי לִישְׁתְּרִי, דְּהָא לָא אַתָּא אֵלִיָּהוּ מֵאֶתְמוֹל! אֶלָּא אָמְרִינַן: לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל אֲתָא. הָכָא נַמִּי - לֵימָא: לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל אֲתָא! כְּבָר מוּבְטָח לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים מִפְּנֵי הַטּוֹרַח. קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ: מִדְּאֵלִיָּהוּ לָא אָתָא - מָשִׁיחַ נַמִּי לָא אָתֵי, בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא לִישְׁתְּרִי! אֵלִיָּהוּ - לָא אָתֵי, מָשִׁיחַ אָתֵי. דְּכִיוָן דְּאָתֵי מָשִׁיחָא - הַכֹּל עֲבָדִים הֵן לְיִשְׂרָאֵל. בְּחַד בְּשַׁבָּא לִישְׁתְּרִי! לִפְשׁוֹט מִינָּהּ דְּאֵין תְּחוּמִין, דְּאִי יֵשׁ תְּחוּמִין - בְּחַד בְּשַׁבָּא לִישְׁתְּרִי, דְּלָא אַתָּא אֵלִיָּהוּ בַּשַּׁבָּת! הַאי תַּנָּא סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ אִי יֵשׁ תְּחוּמִין אוֹ אֵין תְּחוּמִין, וּלְחוּמְרָא. דְּקָאֵי אֵימַת דְּקָא נָדַר? אִילֵימָא דְּקָאֵי בַּחוֹל - כֵּיוָן דְּחָל עָלֵיהּ נְזִירוּת, הֵיכִי אָתְיָא שַׁבְּתָא וּמַפְקַעָא לֵיהּ? אֶלָּא דְּקָאֵי בְּשַׁבָּתָא, וְקָא נָדַר, וּבְיוֹם טוֹב וְקָא נָדַר, וְהַהוּא יוֹמָא דְּשָׁרֵי לֵיהּ, מֵיכָּן וְאֵילָךְ - אֲסִיר לֵיהּ. "פַּעַם אַחַת לֹא נִכְנְסוּ לַגֶּמֶל וכו'". תָּנָא: שְׁפוֹפֶרֶת הָיְתָה לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה מַבִּיט וְצוֹפֶה בָּהּ אַלְפַּיִם אַמָּה בַּיַּבֶּשָׁה, וּכְנֶגְדָּהּ אַלְפַּיִם בַּיָּם. הָרוֹצֶה לֵידַע כַּמָּה עוּמְקוֹ שֶׁל גַּיָּא מֵבִיא שְׁפוֹפֶרֶת וּמַבִּיט בָּהּ, וְיֵדַע כַּמָּה עוּמְקוֹ שֶׁל גַּיָּא. וְהָרוֹצֶה לֵידַע כַּמָּה גּוֹבְהוֹ שֶׁל דֶּקֶל? מוֹדֵד קוֹמָתוֹ וְצִלּוֹ, וְצֵל קוֹמָתוֹ, וְיֵדַע כַּמָּה גּוֹבַהּ שֶׁל דֶּקֶל. הָרוֹצֶה שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה חַיָּה רָעָה בְּצֵל קֶבֶר - נוֹעֵץ קָנֶה בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וְיִרְאֶה לְהֵיכָן צִלּוֹ נוֹטֶה, מְשַׁפֵּיעַ וְעוֹלֶה מְשַׁפֵּיעַ וְיוֹרֵד. נֶחֱמְיָה בְּרִיהּ דְּרַב חֲנִילַאי מְשַׁכְּתֵיהּ שְׁמַעְתָּא וּנְפַק חוּץ לַתְּחוּם. אֲמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב נַחְמָן: נֶחֱמְיָה תַּלְמִידְךָ שָׁרוּי בְּצַעַר. אָמַר לוֹ: עֲשֵׂה לוֹ מְחִיצָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם וְיִכָּנֵס. יְתִיב רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אַחוֹרֵיהּ דְּרָבָא, וְיָתֵיב רָבָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: מַאי קָא מִבָּעְיָא לֵיהּ לְרַב חִסְדָּא? אִילֵימָא בְּדִמְלוּ גַּבְרֵי עָסְקִינַן? וְקָא מִבָּעְיָא לֵיהּ: הִלְכְתָא כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל,
או

וְאָסוּר לו **לִשְׁתּוֹת יַיִן בְּכָל יְמוֹת הַחוֹל**, שהרי בכל יום ויום הוא עומד בספק, שמא יבוא משיח בן דוד באותו היום.

ועתה מפרשת הגמרא ביצד יש לפשוט את הספק מדברי הברייתא: **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** – דברי הברייתא מבוארים הם, אם תאמר שיֵּשׁ דין **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה, **דְּהֵיינוּ דִּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים מוּתָּר** לו לשתות יין, לפי שאין המשיח רשאי לבוא בשבת מחוץ לתחום, אף שהוא בא בקפיצה למעלה מעשרה, **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** – אבל אם תאמר שאֵין איסור **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה, אם **כְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים אַמַּאי מוּתָּר** – מדוע מותר לנודר לשתות יין בשבתות וימים טובים, הרי יכול המשיח לבוא בהם מחוץ לתחום על ידי קפיצה, ויש לו לחוש שמא תחול נזירותו היום.

דוחה הגמרא: **שַׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם בברייתא, שטעם הדבר שאין המשיח בא בשבתות אינו משום איסור תחומין, אלא משום **דְּאָמַר קְרָא** – שאמר הכתוב (מלאכי ג כג) 'הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם **אֶת אֵלִיָּה הַנָּבִיא** וגו' לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא', דהיינו, שעתיד אליהו הנביא לבוא יום אחד לפני המשיח לבשר על הגאולה, **וְהָא לֵא אָתָא אֵלִיָּהוּ מֵאַתְמוֹל** – והרי לא בא אליהו הנביא לבשר על הגאולה אתמול, ביום שישי, ולפיכך ברור הדבר שלא יבוא המשיח בשבת, ועל כן רשאי הנודר לשתות בו יין, לפי שודאי לא תחול נזירותו היום.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כן, אף **בִּימוֹת** הַחוֹל יש לומר כן, **דְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא נַמִּי לִישְׁתְּרֵי** – שבכל יום ויום יהיה מותר הנודר בשתיית יין, **דְּהָא לֵא אָתָא** – שהרי לא בא **אֵלִיָּהוּ** הנביא **מֵאַתְמוֹל** לבשר על הגאולה ואם כן ודאי שהמשיח לא יבוא היום. **אֶלָּא** בהכרח צריך לומר, שאף שלא ראינו שבא אליהו מאתמול, מכל מקום **אַמְרִינָן** – אנו אומרים, שמא **לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל אָתָא** – בא אליהו אתמול לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית, לבשר שם על הגאולה, והיום יבוא המשיח, ולפיכך אסור לו בכל יום לשתות יין, ואם כן, **הָכָא נַמִּי** – אף ביום השבת, **לֵימָא לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל אָתָא** – נאמר שמא בא אליהו אתמול ביום שישי לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית, והיום בשבת יבוא המשיח, ומדוע מותר הנודר בשתיית יין בשבתות.

מתרצת הגמרא: **כְּבָר מוּבְטָח לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא בָּא** לבשר הגאולה **לֹא בְּעֶרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעֶרְבֵי יָמִים טוֹבִים, מִפְּנֵי הַטּוֹרַח**, כלומר, מפני שישראל טורחים בהם בהכנות לשבת ויום טוב, ואם יבוא אליהו באותו הזמן ייצאו לקבל פניו, ולא יעסקו בצרכי שבת ויום טוב.

דהיינו, שאכן אין טעם ההיתר משום שלא שמענו שבא אליהו מאתמול, לפי שיתכן שבא לבית הדין הגדול, אלא שלעולם אין הוא מגיע בערבי שבתות, כדי שלא לבטל את הכנות השבת, ומאחר ואין הוא מבשר על הגאולה בערב שבת ממילא אין המשיח יכול לבוא בשבת, ועל כן רשאי אותו אדם לשתות יין בשבתות.

שבה הגמרא ומקשה: **קָא סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – סבורים היינו לומר, **מִדְּאֵלִיָּהוּ לֵא אָתָא** – מאחר ונתבאר שאין אליהו הנביא בא בערבי שבתות מפני הטורח, כמו כן יש לומר **דְּמָשִׁיחַ נַמִּי לֵא אָתֵי** – שאף המשיח אינו בא בערב שבת, כדי שלא למנוע את ישראל מלטרוח בהכנות השבת, ואם כן יש להקשות, **כְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא לִישְׁתְּרֵי** – שאף בערב שבת יהא מותר לנודר לשתות יין, לפי שאין חשש שמא יבוא המשיח באותו היום, ומדוע אין הברייתא מתירה אלא בשבת בלבד.

מתרצת הגמרא: אין הדבר כן, אלא דווקא **אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לֵא אָתֵי** [–אינו בא] בערבי שבתות, אבל **מָשִׁיחַ אָתֵי** [–בא] אף בערבי שבתות, ואינו חושש למנוע את ישראל מלטרוח בצרכי שבת, **דְּכֵיוָן דְּאָתֵי מְשִׁיחָא** – שמאחר והמשיח בא, **הַכֹּל** [–כל הגויים] **עֲבָדִים הֵן לְיִשְׂרָאֵל**, והם יטרחו בהכנת צרכי השבת, וישראל יהיו פנויים ליצא ולקבל את פני המשיח. ולפיכך אין להתירו לשתות יין בערבי שבתות שמא באותו יום יבוא משיח ותחול נזירותו.

שבה הגמרא ומקשה: **כְּחַד כְּשַׁבָּא לִישְׁתְּרֵי** – ביום ראשון יש להתירו לשתות יין, שהרי אין אליהו הנביא יכול לבוא מאתמול ביום השבת לבשר על הגאולה, לפי שצריך הוא ליצא מחוץ לתחומו, ואם כן ודאי שהמשיח לא יבוא למחרת ביום ראשון, ומאחר ולא כתבה הברייתא כן, **לִפְשׁוֹט מִינָּהּ** – יש לפשוט מכך את הספק, **דְּאֵין** דין **תְּחוּמִין** נוהג למעלה מעשרה טפחים, ולפיכך יכול אליהו לבוא בשבת לבשר הגאולה, ויכול המשיח לבוא ביום ראשון, **דְּאִי יֵשׁ תְּחוּמִין** למעלה מעשרה, אם כן אף **בְּחַד בְּשַׁבָּא לִישְׁתְּרֵי** – ביום ראשון יש להתירו בשתיית יין, משום **דְּלֵא אָתָא אֵלִיָּהוּ בְּשַׁבָּת** – שאליהו הנביא אינו יכול לבוא לבשר הגאולה בשבת.

מתרצת הגמרא: **הַאי תַּנָּא סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ** – יתכן לומר שתנא זה הסתפק **אִי יֵשׁ תְּחוּמִין** למעלה מעשרה **אוֹ** שאֵין **תְּחוּמִין** למעלה מעשרה, ולפיכך נקט הדין **לְחוּמְרָא**, שאף ביום ראשון אסור הנודר בשתיית יין, לפי שיש לחוש שמא אין דין תחומין למעלה מעשרה, ורשאי אליהו לבוא בשבת לבשר הגאולה, וממילא יכול המשיח לבוא ביום ראשון, אך אין לפשוט מכאן בבירור שכך הוא הדין, לענין להקל וליצא מחוץ לתחום למעלה מעשרה.

הגמרא מבררת באיזה אופן עוסקת הברייתא: **דְּקָאֵי אִימַּת דְּקָא נָדַר** – באיזה יום בשבוע עמד אותו אדם ונדר את נזירותו ליום שבן דוד בא, **אִילֵּימָא דְּקָאֵי** – אם נאמר שעמד **בְּאַחַד** מימות החול ונדר, אם כן, כיצד מותר לו לשתות יין בשבת, הרי **כֵּיוָן דְּחָל עֲלֵיהּ נְזִירוּת** – מאחר וכבר חלה עליו נזירות מספק בימות החול, **הֵיכִי אָתְיָא שַׁבָּתָא וּמַפְקְעָא לֵיהּ** – כיצד באה השבת ומפקיעה נזירות זו.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא** בהכרח צריך לומר, שהברייתא עוסקת באופן **דְּקָאֵי בְּשַׁבָּתָא וְקָא נָדַר וּבְיוֹם טוֹב וְקָא נָדַר** – שעמד אותו אדם בשבת או ביום טוב ונדר את נזירותו, **וְהַהוּא יוֹמָא** [**הוּא**] **דְּשָׁרֵי לֵיהּ** – ועל כך אמרה הברייתא שאותו יום השבת שבו נדר מותר לו בשתיית יין, לפי שודאי הדבר שלא יבוא משיח היום, אבל **מִיכָּן וְאֵילָךְ אָסִיר לֵיהּ** – מכאן ולהבא אסור הוא לעולם בשתיית יין, בין בימות החול ובין בשבתות וימים טובים, שמכיון שהנזירות חלה שוב אינה פוקעת.

שנינו במשנה: **פַּעַם אַחַת לֹא נִכְנְסוּ לַנָּמָל וכו'**, אמרו לו לרבן גמליאל מה אנו לירד, אמר להם מותרים אתם, שכבר הייתי מסתכל, והיינו בתוך התחום עד שלא חשיכה.

הגמרא מפרשת באיזה כלי היה רבן גמליאל מסתכל לבדוק אם הם בתוך התחום: **תָּנָא** בברייתא, **שְׁפוֹפֶרֶת** [–קנה חלול] **הָיְתָה לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁהָיָה מַכִּיט וְצוֹפֶה בָּהּ** למרחק של **אַלְפַּיִם אַמָּה** בדיוק **כַּיַּבָּשָׁה, וּכְנֶגְדָּהּ** היה צופה אף למרחק של **אַלְפַּיִם** אמה **בַּיָּם**. כלומר, שהיתה שפופרת זו מכוונת באופן כזה, שניתן היה לראות על ידה עד לשיעור אלפיים אמה בדיוק, בין בים ובין ביבשה, וכיון שראה רבן גמליאל את הנמל באותה שפופרת יודע היה שכבר נכנסו בתוך התחום.

עתה מביאה הגמרא ענייני מדידה נוספים: אדם **הָרוֹצֶה לֵידַע כַּמָּה** הוא **עוֹמְקוֹ שֶׁל גַּיָּא** [–עמק], **מֵכִיא שְׁפוֹפֶרֶת וּמַכִּיט בָּהּ** לתוך עומקו של הגיא עד קרקעיתו, **וְעַל** ידי כך **יֵדַע כַּמָּה** הוא **עוֹמְקוֹ שֶׁל הַגַּיָּא. וְהָרוֹצֶה לֵידַע כַּמָּה** הוא **גּוּבְהוֹ שֶׁל עֵץ דֶּקֶל**, והוא חושש לעלות בו ולמודדו, עליו להיות **מוֹדֵד** את מידת **קוֹמָתוֹ** שלו עצמו, וכן עליו למדוד את מידת אורך **צִלּוֹ** של הדקל, וכן ימדוד את אורך **צֵל קוֹמָתוֹ** שלו עצמו, **וְעַל** ידי כן **יֵדַע כַּמָּה** הוא **גּוּבָהּ שֶׁל דֶּקֶל**, לפי שיראה את ההפרש שבין מידת קומתו שלו לבין מידת צילו, ועל פי זה יוכל לחשב את ההפרש שבין מידת צילו של הדקל למידת גובהו האמיתית.

אדם **הָרוֹצֶה שֶׁלֹּא תִּשְׂרֶה** [–תשהה] **חַיָּה רָעָה בְּצֵל** מצבה של **קֶבֶר**, להגן עליה מפני החמה, לפי שעלולה היא להריח את המת ולחטט את קברו, **נוֹטֵעַ** הוא **קָנֶה** בקרקע **בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת** [–בשעה רביעית] **בַּיּוֹם, וְיִרְאֶה לְהֵיכָן צִלּוֹ** של הקנה **נוֹטֶה**, דהיינו, באיזה צד יש צל בשעה זו של היום, ולצד זה יהא **מְשַׁפִּיעַ וְעוֹלֶה מְשַׁפִּיעַ וְיוֹרֵד** – בונה את המצבה בשיפוע ארוך, מראש המצבה ועד הקרקע, באופן שלא תהא המצבה נותנת בשעה זו צל על הארץ, וכך לא תבוא

המשך בעמוד יג

אוֹ שאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל אלא כרבי יהושע ורבי עקיבא, הסוברים שאין אדם רשאי להלך במחיצות שלא שבת בהם, וממילא לא תועיל לנחמיה מחיצה הנעשית עתה על ידי בני אדם. ועל כך פשט לו רב נחמן שהלכה כדברי רבן גמליאל, ורשאי נחמיה להלך בתוך מחיצה זו. **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא יש לומר, שיודע היה רב חסדא שהלכה כדברי רבן גמליאל, אלא **כִּדְלָא מָלוּ נַבְרֵי עַסְקִינָן** – מדובר באופן שלא היו לו די אנשים כדי לעשות מחיצה ממקום עמידתו של נחמיה ועד התחום, אלא יכול היה לעשות מחיצה רק עד שתי אמות לפני התחום, **וְקָא מִכַּעֲיָא לֵיהּ** – והסתפק רב חסדא האם **הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, הסובר שאדם שיצא מחוץ לתחום ונמצא שתי אמות סמוך לתחום רשאי להכנס לתוכו, וממילא אף כאן ניתן לעשות מחיצות לנחמיה עד שתי אמות סמוך לתחום, ולאחר מכן יהא רשאי להכנס לתוך התחום אף בלא מחיצה, **אוֹ שאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, וממילא אין תועלת בעשיית מחיצה עד שתי אמות סמוך לתחום, מאחר שלא יהא נחמיה רשאי להכנס לתוך התחום.

אמר לו רבא לרב נחמן בר יצחק: **פְּשִׁיטָא כִּדְלָא מָלוּ נַבְרֵי עַסְקִינָן** – פשוט הדבר שמדובר באופן שלא היו לרב חסדא די אנשים לעשות מחיצה עד התחום ממש, ולפיכך הסתפק האם הלכה כרבי אליעזר, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ כִּדְמָלוּ נַבְרֵי עַסְקִינָן** – שאם יעלה על דעתך לומר, שמדובר באופן שהיו לו די אנשים לעשות מחיצה עד התחום, אם כן, **מַאי תִּיבְעֵי לֵיהּ** – במה היה מסתפק, שאי אפשר לומר ששאל מרב נחמן אם הלכה כדברי רבן גמליאל, **דְּהָאָמַר רַב** – שהרי כבר אמר רב שהֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּדִיר וְסַהַר **וּסְפִינָה**, שראשי אדם להיות מהלך בכל שטחם המוקף מחיצות, אף שלא שבת בהם מערב שבת. **אֶלָּא וַדַּאי** צריך לומר **כִּדְלָא מָלוּ נַבְרֵי עַסְקִינָן** – שמדובר באופן שלא היו די אנשים לעשות מחיצה עד התחום, אלא רק עד שתי אמות סמוך לו, **וּדְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – ומסתפק היה רב חסדא האם הלכה כרבי אליעזר, שאדם העומד שתי אמות סמוך לתחום רשאי להכנס לתוכו אף בלא מחיצה.

דַּיְקָא נַמִּי – ואכן כך יש לדייק מדברי רב נחמן, שמדובר באופן שלא היו די אנשים לעשות מחיצה עד התחום ממש, **דְּקָאָמַר לֵיהּ** – שהרי אמר לו רב נחמן לרב חסדא, עשה לו לנחמיה מחיצה של בני אדם, **וּיְכָנֵס**. ולכאורה יש לתמוה, **מַאי** – מדוע הוצרך רב נחמן להוסיף את תיבת 'ויכנס', **לַאו** – האם אין לומר שכך היא כוונתו, עשה לו מחיצה של בני אדם עד שתי אמות סמוך לתחום, ואחר כך 'יכנס' נחמיה משם לתוך התחום **כְּלָא מְחִיצָה**.

הגמרא מקשה על דינו של רב נחמן שהתיר לעשות מחיצה בשבת: **אִיתִיבֵיהּ** [–הקשה] **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא**. שנינו בברייתא, **נָפַל דּוּפְנָהּ** של סוכה, ביום טוב או בשבת, **לֹא יַעֲמִיד בָּהּ אָדָם בְּהֵמָה וְכֵלִים**, כלומר, לא ישלים את הדופן החסירה על ידי שיעמיד שם אדם או בהמה או כלים בתורת מחיצה. **וְכֵן לֹא יְזַקּוּף** [–יעמיד] **אֶת הַמִּטָּה** שיש לו בסוכה כנגד הפירצה, על מנת **לְפָרוֹס עָלֶיהָ סָדִין** לצורך עשיית מחיצה, **לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי בַּתְּחִילָּה** [–מתחילתו, כלומר אין עושים אהל חדש] אפילו **בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור לעשות כן **בְּשַׁבָּת**. מבואר מדברי הברייתא שאסור לעשות מחיצה בתחילה בשבת, ואם כן יש לתמוה על רב נחמן, כיצד התיר לרב חסדא לעשות בשבת מחיצה של בני אדם עבור נחמיה בריה דרב חנילאי.

אָמַר לֵיהּ רבא לרב נחמן בר יצחק, **אַתְּ אָמַרְתְּ לִי מֵהָא** – אתה מקשה לי מברייתא זו, שבה מבואר שאסור לעשות מחיצה בשבת, **וַאֲנָא אֲמִינָא לָךְ מֵהָא** – ואני אומר לך מברייתא אחרת, שבה מבואר שמותר לעשות מחיצה בשבת. שכך שנינו בברייתא, **עוֹשֶׂה אָדָם אֶת חֲבֵירוֹ דּוּפָן** לסוכה להכשירה, **כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִשַּׁן בָּהּ. וְכֵן יְזַקּוּף אֶת הַמִּטָּה** בצידי הסוכה **וְיִפְרוֹס עָלֶיהָ סָדִין** לעשותה מחיצה **מִפְּנֵי הַחַמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפּוֹל הַחַמָּה עַל הַמַּת** ויסריחו, **וְעַל הָאוֹכָלִין** ויתקלקלו. מבואר מברייתא זו, שמותר לעשות אהל עראי בשבת. ובכך מיושבים דברי רב נחמן, שהתיר לרב חסדא לעשות מחיצה של בני אדם בשבת.

מקשה הגמרא: **קַשְׁיָין אַהֲדָדֵי** – יש להקשות סתירה בין הברייתות. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** – אין להקשות סתירה ביניהן, לפי שכל אחת סוברת כשיטת תנא אחר. **הָא** – הברייתא האוסרת לעשות אהל עראי בשבת, סוברת כשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הָא** – הברייתא המתירה לעשות אהל עראי בשבת, סוברת כשיטת **רַבָּנַן**.

ומפרשת הגמרא היכן מצינו שנחלקו רבי אליעזר וחכמים בדין עשיית אהל עראי בשבת: **דִּתְנַן** – שכך שנינו במסכת שבת (קכה:), **פָּקַק הַחַלּוֹן** – דבר שסותמים בו את החלון, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בִּזְמַן שֶׁהוּא קָשׁוּר** בקיר הבנין **וְתָלוּי** באויר, דהיינו, שהוא קשור בחוט קצר ואינו נגרר על גבי הקרקע, **פּוֹקְקִין בּוֹ** – מותר לסתום עמו את החלון בשבת, שבאופן כזה אינו נראה כמוסיף על הבנין, **וְאִם לַאו** – ואם אינו קשור ותלוי, **אֵין פּוֹקְקִין בּוֹ** – אסור לסתום עמו את החלון, לפי שהדבר דומה למלאכת בונה, שהוא מוסיף על סתימת הבנין. ואף שסתימת ארעי היא, שהרי לאחר מכן הוא חוזר ופותחו, מכל מקום אסורה היא בשבת. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין אם הוא קשור בקיר הבנין ובין אינו קשור, **פּוֹקְקִין בּוֹ** – מותר לסתום בו את החלון.

סברה הגמרא, שנחלקו רבי אליעזר וחכמים בדין עשיית אהל עראי בשבת, שרבי אליעזר אוסר וחכמים מתירים, ולפיכך יש לתלות במחלוקתם אף את מחלוקת הברייתות לענין עשיית דופן סוכה בשבת.

דוחה הגמרא: **וְהָא אִיתְּמַר עֲלָהּ** – והרי נאמר בבית המדרש על מחלוקת זו של רבי אליעזר וחכמים, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי בַּתְּחִילָּה** [–מחדש, באופן שלא היה כאן אהל מקודם לכן] אפילו **בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור לעשות אהל עראי **בְּשַׁבָּת, וְלֹא נֶחְלְקוּ** רבי אליעזר וחכמים **אֶלָּא** באדם שבא **לְהוֹסִיף** על אהל בשבת, כגון בסתימת חלון, שאינו בונה עתה את קיר הבנין אלא רק מוסיף עליו, **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵין מוֹסִיפִין** על אהל אפילו **בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור לעשות כן **בְּשַׁבָּת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מוֹסִיפִין** על אהל אפילו **בְּשַׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שמותר לעשות כן **בְּיוֹם טוֹב**. נמצא, שאף חכמים אינם מתירים לעשות אהל עראי בתחילה בשבת, ואם כן יש לתמוה, כשיטת מי סוברת הברייתא המתירה לעשות דופן סוכה בשבת.

ומחמת קושיא זו מיישבת הגמרא את הסתירה בין הברייתות באופן אחר: **אֶלָּא לֹא קַשְׁיָא** – אין להקשות סתירה בין הברייתות, לפי שכל אחת מהן סוברת כשיטת תנא אחר. **הָא** – הברייתא המתירה לעשות מחיצה לסוכה בשבת, סוברת כְּשיטת **רַבִּי מֵאִיר, הָא** – הברייתא האוסרת לעשות כן, סוברת כְּשיטת **רַבִּי יְהוּדָה**.

ומבארת הגמרא את הדברים: **דְּתַנְיָא** – שכך שנינו בברייתא, אדם **שֶׁעָשָׂאָהּ לִבְהֵמָה** – העמיד את הבהמה שתשמש כדופן **לַסּוּכָּה, רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל, וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר**. וממילא יש לומר, **דְּרַבִּי מֵאִיר דְּקָא פָּסִיל הָתָם** – לשיטת רבי מאיר הפוסל בהמה לדופן סוכה, **אַלְּמָא מְחִיצָה הִיא** – יש ללמוד מדבריו שאין חלה על הבהמה תורת מחיצה, ולפיכך **הָכָא שְׁרֵי** – כאן, לגבי דיני שבת, מותר להעמיד בהמה כדופן, משום **דְּלָאו מִידֵּי קָא עָבִיד** – שאינו עושה מאומה, שהרי אינה כשרה למחיצה, ונמצא שאינו עושה אהל בשבת. וזו היא סברת הברייתא המתירה להעמיד בהמה לדופן סוכה בשבת. **וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָא מַכְשִׁיר הָתָם** – ולשיטת רבי יהודה המכשיר בהמה לדופן סוכה, **אַלְּמָא מְחִיצָה הִיא** – יש ללמוד מדבריו שחלה על הבהמה תורת מחיצה, ולפיכך **הָכָא אָסַר** – כאן, לגבי דיני שבת, אוסר הוא להעמיד בהמה כדופן לסוכה, לפי שאסור לעשות אהל בשבת. וזו היא סברת הברייתא האוסרת להעמיד בהמה לדופן סוכה בשבת.

הגמרא מקשה על יישוב זה: **וְתִיסְבְּרָא** – וכי סבור אתה ליישב כך את סתירת הברייתות, והרי אין זה מיושב כלל, **דְּאֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר, בְּהֵמָה** – הרי לא שמעת לרבי מאיר שפוסל מחיצה לסוכה אלא כשעושה אותה על ידי בהמה שעשויה לברוח, אבל

המשך בעמוד פא

רש"י

וקמיבעיא ליה הלכה כרבי אליעזר — דאמר במתניתין: מי שיצא חוץ לתחום שתי אמות — יכנס. **דיקא נמי** — דבדלא מלו גברי הוה. **דאמר ליה** — רב נחמן: עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס, למה ליה למימר יכנס — אלא הכי קאמר: יעשה המחיצה [עד] השתים, ואחר כך יכנס הוא מעצמו בלא מחיצה. **נפל דופנה** — של סוכה. **ולא יזקוף את המטה** — שיש לו בסוכה כנגד הפרצה. ואף על גב דלא מיחזי כבנין, דדומה כמתכוין לפנות לו מקום הסוכה — אפילו הכי אסור. וקשה להגך דשרו לעשות מחיצה של בני אדם בשבת. **כדי שיאכל וישתה וישן** — עיקר מצותה של סוכה בשלשה דברים הללו. **ויזקוף את המטה כו'** — אלמא: שרי. ופרכינן: קשיין אהדדי. **ואם לא אין פוקקין בו** — דדמי לבונה, שמוסיף על סתימת הבית. ואף על פי שעראי הוא, שהרי יחזור ויפתחנו. **והא אתמר עלה** — דאפילו רבנן לא שרו אלא להוסיף, כגון פקק חלון דתוספת בעלמא הוא. ובריתא שרי למיעבד דופן לכתחילה. **רבי מאיר פוסל** — מפרש במסכת סוכה [כא,א] שמא תברח. **דלאו מידי קא עביד** — דכיון דלא מתקן לסוכה, אף על גב דעביד אהל — שרי. דקסבר: עושין אהל עראי. והואיל דלא מתקן סוכה — אינו אלא אהל עראי, ושרי. ואבתי טובא איבא למיפרך עלה; דהא "כדי שיאכל וישתה וישן" קתני, אלמא: לתקנה לסוכה קאתי! הא פרכינן עליה פירכי טובא, עד דמפקינן ליה מטעמא. **אימור דשמעת ליה לרבי מאיר** — דפסיל. **בהטה** — משום שמנא תברח. **אדם** — שיש בו דעת לעמוד, או כלים שאין זזין ממקומן — מי שמעת ליה? והאי תנא אדם וכלים הוא דקתני, עושה את חבירו דופן ויזקוף את המטה. **ותו** — נהי דלא מתקן לה לסוכה. **רבי מאיר** — דמוקמת להא דשריא אליביה, ומשום דלא הוי תיקון מחיצה ואהל, דלאו הכשר מחיצה. **אליבא דמאן** — דשרי רבי מאיר, לא קאמר כרבי אליעזר רביה ולא כרבנן. דהא פקק החלון אין בו מצות סוכה, ולא שרו רבנן אלא להוסיף. **אלא הא והא רבנן** — והא דקתני נפל דופנה לא יעמיד בה כו'. **בדופן שלישית** — דבשתי דפנות אין קרוי אהל, וכי עביד בה דופן שלישית — משוי ליה אהל. ומודו רבנן דאין עושין אהל עראי בתחילה. והא דתני מותר — בדופן רביעית, דבלאו הכי הוי אהל, והאי תוספת בעלמא הוא, ורבנן לטעמייהו, דאמרי מוסיפין אהל בשבת. **דיקא נמי** — דהא דקתני אסור בדופן שלישית קאי. **דקתני נפל דופנה** — דמשמע דופן שהיא מותרת בה, ורביעית לא הויא תיקון סוכה, דתנן (סוכה ב,א): ושאין לה שלש דפנות — פסולה, הא בשלש — כשירה.

אלא

תוספות

או דילמא בדמלו גבי עסקינן — והשתא, אפילו אי אין הלכה כרבי אליעזר — יכנס. ואם תאמר: כיון דאמרי רבנן אפילו אמה אחת לא יכנס, אף על פי שארבע אמות שלו מובלעות בתוך התחום ראשון — הכי נמי כי מלו גברי מחיצות, ומגיעות תוך התחום לא יכנס! ויש לומר: דלא דמי, דהכא בשתסלק מחיצה דגברי וכבר יצא על ידי מחיצה מארבע אמות שנתנו לו חכמים, ומעתה היה ליתן לו ארבע אמות אחרות. וכיון שהוא בתחום ראשון — לא ניתן לו ארבע אמות אחרות, אלא חוזר לתחומו הראשון. אבל בהבלעת ארבע אמות, שלא הפסיד בבניסתו ארבע אמות — לא יכנס.

דאי בדמלו מאי תבעי ליה — ואף על גב דרבי מאיר פוסל לקמן בהמה לדופן סוכה, פשיטא ליה דהלכה כרבי יהודה. אבל אין לפרש דבאדם אפילו רבי מאיר מודה, דלא שייך ביה שמא יברח — דלאו היינו טעמא דרבי מאיר כדמסיק פרק "הישן" (סוכה כג,א), והא דפריך לקמן: אדם וכלים מי שמעינן ליה — היינו למאן דמפרש בסוכה דטעמא דרבי מאיר חישיינן שמא תברח. **כדי** שלא תפול חמה על המת — והא דאמרינן בפרק "בירה" (שבת מג,ב): אין עושין מחיצה למת בשביל מת, הא דשרי הכא היינו כדמפרש התם — באין בני אדם ויושבין בצדו וכו'. ורבינו יצחק מפרק: דהכא הוי שפיר בשביל חי, שאם יסריח המת יצטרכו לצאת מן הסוכה.

פקק החלון — בפרק "כל הכלים" (שבת קכה,ב) פירש הקונטרס: דהאי חלון הוי למעלה בגג, אבל מן הצד — לא שייך איסור אהל. והביא ראיה מפרק "כל גגות" (לקמן צד,א) גבי רב ושמואל דהוו יתבי בההוא חצר, נפל גודא ביני וביני. אמר שמואל: נגודו ליה גלימא. אהדריה רב לאפיה. ופריך: לשמואל, למה לי למעבד הכי? והאמר: זה מטלטל עד עיקר מחיצה כו'. ומשני: דשמואל עביד לצניעות בעלמא. משמע, שאם היה שמואל אוסר לטלטל כרב — לא הוה קשה מידי. דהיכי שרי למיעבד הכי, אלמא: לא חשיב אהל בדפנות מן הצד. והא דקפיד רב — לא אעשיית מחיצות, אלא משום דקסבר אסור לטלטל הסדין בתוכה. ובפרק קמא דסוכה, (טז,ב) גבי עובדא דשכחו ולא הביאו ספר תורה מערב שבת, למחר פרסו סדינין על גבי עמודין והביאו ספר תורה וקראו בו. ופריך: פרסו לכתחילה? ומי שרי? והאמר מר: הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה בשבת. רש"י לא גרסינן אלא פרסו סלקא דעתך. פירוש: איך הביאו דרך רשות הרבים. ומשני: אלא שמצאו סדינין פרוסין. ואין נראה למחוק הספרים. ועוד: מאי קשיא ליה איך הביאום? דלמא הביאום דרך מלבושים. ועוד: דבשמעתין מוכח דמן הצד שייך עשיית אהל, דאעשיית דופן מייתי ליה. ועוד דלשון חלון שייך בכותל ובגג קרי ליה ארובה כדתנן (ביצה לה,ב): משילין פירות דרך הארובה. ונראה לרבינו תם דמן הצד שייך עשיית אהל, והיכא שהמחיצה מועלת להתיר — חשוב עשיית אהל בתחלה, כההיא דפירסו סדינין ולרב דאסר לטלטל בכל גגות — שייך עשיית אהל לכתחילה. ואעשיית מחיצות קפיד, והוי כדופן שלישית של סוכה דחשבינן ליה הכא אהל, אבל לשמואל דשרי לטלטל — לא חשיב אלא תוספת אהל, כמו דופן רביעית של סוכה דחשיב ליה תוספת, משום דבלאו הכי מישתרי. ואי הוה אסיר שמואל, כל שכן דהוה פריך ליה היכי שרי למיעבד הכי. ומאן דשרי תוספת אהל — למעלה נמי שרי, כדמוכח ב"המוצא תפילין" (עירובין קב,א) גבי הני דיברי דביממא בעו טולא ובליליא בעו אוירא, ובפרק "הישן" (סוכה כז,ב) גבי רבי אליעזר ששבת בסוכתו של רבי יוחנן. **רבי מאיר** דקפסיל התם אלמא לאו מחיצה היא — השתא בעי למימר דאיירי בדופן שלישית, אפילו הכי לא חשיב אלא תוספתא בעלמא לרבי מאיר דקפסיל. וקשה, הא קתני בהדיא התם כדי שישתה ויאכל וישן. ובקונטרס פירש: דהוה מצי למפרך, אלא בלאו הכי פריך שפיר. אך מכל מקום קשה, דמאי פריך בסמוך: אימר דאמור רבנן להוסיף, לכתחילה מי אמור. הא אמר דלרבי מאיר דקפסיל לא חשיב אלא תוספת בעלמא! על כן יש לומר: דהיינו ודאי דפריך, מדקאמר כדי שיאכל וישתה וישן — אלמא מיתכשר סוכה בהכי, דעיקר מצות סוכה בשלשה דברים הללו. ואם כן הרי עשיית אהל לכתחילה הוא. אך קשה להשר מקוצי: דהשתא כי משני הא רבי מאיר הא רבי יהודה — לא תירץ כלום אמעשה דנחמיה! ונראה לפרש דהכי פירושו: כיון דפוסל רבי מאיר לו' ימי סוכה שאינה יכולה לעמוד שם כל שבעה, גבי נחמיה שרי לכתחילה. אף על גב דמהני לא חשיב אלא תוספת בעלמא, כיון שאותה מחיצה אינה ראויה לשבעה. וכן הא דקתני: כדי שיאכל וישתה וישן — שרי, דליכא למיחש שמא תברח לפי שעה. ובתר הכי פריך: אימר דאמור רבנן להוסיף, לכתחילה מי אמור, דכיון דמהני אפילו לשעה — חשיב עשיית אהל לכתחילה, כמו פקק החלון.

אלא

1 אוֹ אֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל? אוֹ דִּילְמָא: בְּדְלָא מְלוּ
2 גַּבְרֵי עָסְקִינַן, וְקָא מִבְּעַיָא לֵיהּ: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹ
3 אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? - פְּשִׁיטָא, בְּדְלָא מְלוּ גַּבְרֵי
4 עָסְקִינַן. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּדִמְלוּ גַּבְרֵי עָסְקִינַן - מַאי
5 תִּיבְּעֵי לֵיהּ? הָאָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּדִיר
6 וְסַהַר וּסְפִינָה! אֶלָּא וַדַּאי: בְּדְלָא מְלוּ גַּבְרֵי עָסְקִינַן,
7 וּדְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ. דַּיְקָא נַמִי, דְּקָאָמַר לֵיהּ
8 "יִכָּנֵס". מַאי "יִכָּנֵס", לָאו בְּלֹא מְחִיצָה? אֵיתִיבֵיהּ רַב
9 נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: נָפַל דּוֹפְנָהּ - לֹא יַעֲמִיד בָּהּ
10 אָדָם בְּהֵמָה וְכֵלִים, וְלֹא יְזַקּוֹף אֶת הַמִּטָּה לִפְרוֹס עָלֶיהָ
11 סָדִין - לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרָאי בַּתְּחִילָּה בְּיוֹם
12 טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בַּשַּׁבָּת. אֲמַר לֵיהּ: אַתְּ אָמְרַתְּ לִי
13 מֵהָא, וַאֲנָא אֲמִינָא לָךְ מֵהָא: עוֹשֶׂה אָדָם אֶת חֲבֵירוֹ
14 דּוֹפֶן כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִשַּׁן, וְיְזַקּוֹף אֶת הַמִּטָּה,
15 וְיִפְרוֹס עָלֶיהָ סָדִין כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפּוֹל חַמָּה עַל הַמֵּת וְעַל
16 הָאוֹכָלִין. קַשְׁיָין אַהֲדָדֵי! לָא קַשְׁיָא; הָא - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,
17 הָא - רַבָּנַן. דִּתְנַן: פִּקֵּק הַחַלּוֹן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
18 בִּזְמַן שֶׁקָּשׁוּר וְתָלוּי - פּוֹקְקִין בּוֹ, וְאִם לָאו - אֵין פּוֹקְקִין
19 בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ פּוֹקְקִין בּוֹ. - וְהָא
20 אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
21 הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרָאי בַּתְּחִילָּה בְּיוֹם
22 טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בַּשַּׁבָּת. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא לְהוֹסִיף,
23 שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין מוֹסִיפִין בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ
24 לוֹמַר בַּשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹסִיפִין בַּשַּׁבָּת, וְאֵין
25 צָרִיךְ לוֹמַר בְּיוֹם טוֹב! אֶלָּא, לָא קַשְׁיָא; הָא - כְּרַבִּי
26 מֵאִיר, הָא - כְּרַבִּי יְהוּדָה. דִּתַנְיָא: עֲשָׂאָהּ לַבְּהֵמָה דּוֹפֶן
27 לַסּוּכָּה - רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל, וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. רַבִּי
28 מֵאִיר דְּקָא פָּסֵיל הָתָם - אַלְמָא: לֹא מְחִיצָה הִיא, הָכָא
29 שָׁרֵי - דְּלָאו מִידֵּי קָא עָבֵיד. וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָא מַכְשִׁיר
30 הָתָם - אַלְמָא: מְחִיצָה הִיא, הָכָא אָסַר. וְתִיסְבְּרָא?!
31 אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר בְּהֵמָה, אָדָם וְכֵלִים
32 מִי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ?! וְתוּ, רַבִּי מֵאִיר אַלִּיבָּא דְּמַאן? אִי
33 אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - לְהוֹסִיף נַמִי אָסַר! אֶלָּא אַלִּיבָּא
34 דְּרַבָּנַן - אֵימַר דְּאָמְרִי רַבָּנַן לְהוֹסִיף, לְכַתְּחִילָּה מִי
35 אָמוּר?! אֶלָּא: הָא וְהָא רַבָּנַן, וְכֵלִים אַכֵּלִים לָא קַשְׁיָא;
36 הָא - בְּדוֹפֶן שְׁלִישִׁית, הָא - בְּדוֹפֶן רְבִיעִית. דַּיְקָא נַמִי, דְּקָתָנֵי "נָפַל דּוֹפְנָהּ", שְׁמַע מִינָּהּ.

אלא

כל היוצאין להציל חוזרין למקומן — הא דלא חשיב ליה בפרק קמא דביצה (יא,ב) גבי הנך שלשה דהתירו סופן משום תחילתן — דזה אינו חידוש, וכל הנהו צריכי, כדאמרינן התם.

ומר סבר הבלעת תחומין לאו מילתא היא — פירש הקונטרס: ולית ליה לרבה הא דנהרדעי דאמרי לעיל (מא,ב) אי פקח הוא עייל לתחומיה וכיון דעל על. ולרבינו יצחק נראה דאית ליה הא דנהרדעי, כיון שנכנס בתחומו מפני כבוד הבריות, ויצא מארבע אמותיו כיון שצריך ליתן לו ארבע אמות חדשות — יכול לחזור ולקנות תחומו הראשון. אבל הכא, מכיון שיצא חוץ מתחומו וקנה לו תחום אחר — לא הותר ליעקר מתחום שקבע, כדפירש לעיל. דאי לאו הכי, תיקשי לה מתניתין לנהרדעי דאמרי אפילו אמה אחת לא יכנס, ואף על גב דעל ידי ארבע אמותיו נכנס לתחומו הראשון, ולא אמר כיון דעל על. ומדרבי

אֶלָּא אָדָם אַאֲדָם קַשְׁיָא! - אָדָם אַאֲדָם נַמִּי לָא קַשְׁיָא; כָּאן - לְדַעַת, כָּאן - שֶׁלֹּא מִדַּעַת. וְהָא דְּרַבִּי נְחֶמְיָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִילַאי לְדַעַת הֲוָה! שֶׁלֹּא מִדַּעַת הֲוָה. רַב חִסְדָּא מִיהָא לְדַעַת הֲוָה! רַב חִסְדָּא שֶׁלֹּא מִן הַמֻּנָּן הֲוָה. הָנְהוּ בְּנֵי גְּנָנָא דְּאַעֵילוּ מַיָּא בִּמְחִיצָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, גְּנַדִּינְהוּ שְׁמוּאֵל. אֲמַר: אִם אָמְרוּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת יֹאמְרוּ לְדַעַת?! הָנְהוּ זִיקֵי דַּהֲוָה שַׁדְּיָין בְּרִיסְתַּקָּא דִּמְחוֹזָא, בַּהֲדֵי דַּאֲתָא רָבָא מִפִּירְקֵיהּ אַעֲלִינְהוּ גֵּיהֲלֵיהּ. לְשַׁבְּתָא אַחֲרִיתִי בָּעֵי עַיֵּילִינְהוּ. וַאֲסַר לְהוּ, דַּהֲוָה לֵיהּ כְּלָדַעַת, וְאָסוּר. לֵוִי אַעֵילוּ לֵיהּ תִּיבְנָא, זְעֵירִי אַסְפַּסְתָּא, רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא מַיָּא. **מִשְׁנָה** מִי שֶׁיָּצָא בְּרְשׁוּת וְאָמְרוּ לוֹ "כְּבָר נַעֲשָׂה מַעֲשֶׂה" - יֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. אִם הָיָה בְּתוֹךְ הַתְּחוּם - כְּאִילוּ לֹא יָצָא. כָּל הַיּוֹצְאִים לְהַצִּיל חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן. **גְּמָרָא** מַאי "אִם הָיָה בְּתוֹךְ הַתְּחוּם כְּאִילוּ לֹא יָצָא"? אָמַר רַבָּה, הָכִי קָאָמַר: אִם הָיָה בְּתוֹךְ תְּחוּם שֶׁלּוֹ - כְּאִילוּ לֹא יָצָא מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ דָּמֵי. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: הוֹאִיל וְעָקַר עָקַר, קָא מַשְׁמַע לָן. רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא אָמַר, הָכִי קָאָמַר: אִם הָיוּ תְּחוּמִין שֶׁנָּתְנוּ לוֹ חֲכָמִים מוּבְלָעִין בְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁלּוֹ - כְּאִילוּ לֹא יָצָא מִתְּחוּמוֹ. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? מָר סָבַר: הַבְלָעַת תְּחוּמִין מִילְּתָא הִיא, וּמָר סָבַר: לָאו מִילְּתָא הִיא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַבָּה: וְאַתְּ לָא תִּסְבְּרָא דְּהַבְלָעַת תְּחוּמִין מִילְּתָא הִיא? וּמָה אִילּוּ שָׁבַת בַּמְּעָרָה, שֶׁבְּתוֹכָהּ אַרְבַּעַת אֶלְפַּיִם וְעַל גַּגָּהּ פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֶלְפַּיִם אַמָּה, לֹא נִמְצָא מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה? - אָמַר לֵיהּ: וְלָא שָׁנֵי לָךְ בֵּין הֵיכָא דְּשָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם, לְהֵיכָא דְּלֹא שָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם? - וְהֵיכָא דְּלֹא שָׁבַת לֹא? והתנן

אלא אדם אאדם קשיא — דבשלמא מטה אמטה איכא לתרוצא כדקאמרת, דהא דתני ויזקוף את המטה — בדופן רביעית קאמר. דהא קתני שלא תפול חמה על המת ועל האוכלין, אלמא: לאו לאכשורי סוכה אתי, אלא אדם, הא קתני "כדי שיאכל וישתה וישן", אלמא: למיפק ביה חובת סוכה אוקמיה התם, דשלשה דברים הללו הן מצות סוכה. אלמא: דופן שלישי הויא חסירה, דאי דופן רביעית — לא הוה מיפסלא בה כדאמרינן. ואף על גב דעביד אהל — שרי. **לדעת** — שהעומד שם יודע שלשם מחיצה העמידוהו שם אסור. **שלא לדעת** — מותר. דמשום עשיית אהל ליכא למימר, דאין דרך בנין בכך. אבל כלי — דרך בנין בכך הוא, הלכך, דופן שלישית אסור. **שלא לדעת הוה** — לא ידעו האנשים על מה קבצום שם. **רב חסדא מיהא** — שעשה המחיצה, ונקבע שם באחד מהן, הא ידע. **שלא מן המנין הוה** — בעושי המחיצה. **דאעילו מיא** — מרשות הרבים לרשות היחיד, והוקבעו לשם לדעת, שהודיעום שלכך הם נקבצין. **זיקי** = נודות. ושל רבא הוו. **ריסתקא** — רחוב העיר, רשות הרבים. **בהדי דאתי רבא מפירקיה** — והיה גדוד דשומעי הדרשה באין אחריו, נטלן שמש והביאן בתוך מחיצות הבאין. **אספסתא** — שחת של תבואה. **משנה מי שיצא ברשות** — כגון לעדות החדש, או להציל מן הגייס ומן הנהר, או חכמה הבאה לילד. **כבר נעשה מעשה** — ואינך צריך לילך. **יש לו אלפים אמה לכל רוח** — ממקום שנאמר לו. **כאילו לא יצא** — מפרש בגמרא. **חוזרין למקומן** — מפרש בגמרא. **גמרא מאי כאילו לא יצא** — הא ודאי לא יצא, דהא עדיין בתוך התחום הוא: הכי גרסינן. **אמר רבה הכי קאמר ואם היה בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מביתו דמי** — כלומר: האי "כאילו לא יצא" — אביתו קאי, והכי קאמר: אם היה עדיין בתוך תחום ביתו — חוזר לביתו, והרי הוא כאילו לא עקר רגליו, לכך יש לו מביתו אלפים אמה לכל רוח בכתחילה. ולא אמרינן ממקום שנאמר לו יש לו אלפים אמה לכל רוח. **פשיטא** — דכיון דעדיין לא יצא מן התחום, כאילו הוא בביתו דמי. **מהו דתימא כיון דעקר** — לצאת ברשות, ורבנן תקון ליה ממקום שנאמר לו אלפים לכל רוח — הכא נמי, אף על גב דקאי בתחומו — לימדוד ליה מהתם, ואי בעי למיפק — ליפוק, קא משמע לן. **רב שימי בר חייא אמר הכי קאמר אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מתחומו דמי** — כלומר: מתניתין בשכבר יצא מתחומו עסקינן, וכאילו לא יצא — אתחומין קאי, כדהוה סלקא דעתך מעיקרא. ומאי אם היה בתוך התחום — הכי קאמר: אם היו אותן אלפים הנתונות לו לכל רוח מקום שנאמר לו נכנסות לתוך אלפים של תחום ביתו — כאילו לא יצא מתחומו דמי, והולך עד ביתו, והרי הוא בכתחילה. **רב שימי סבר הבלעה מילתא היא** — וכיון דמיבלען בתחומיה, וממטו ליה לגו תחומיה — הוו להו כחד תחומא, וכמאן דלא נפק מתחומא הוא, ורבה סבר לאו מילתא היא, הלכך, לא מצי לתרוצי כאילו לא יצא דמתניתין בשכבר יצא חוץ לתחום, דאם יצא — הפסיד שביתת ביתו, וקנה לו ממקום שנאמר לו. ורבה לית ליה הא דתנו נהרדעי לעיל (מא,ב): ואי פיקח הוא — עייל לתחומו, וכיון דעל על. ואית דגרסי בלישנא אחרינא דבין רבה ובין רב שימי בשכבר יצא מתחומו מוקי ליה, ובתרוייהו גרסינן: אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו. אלא, בדרבה גרסינן: כאילו לא יצא מביתו, ובדרב שימי גרסינן: כאילו לא יצא מתחומו. ובהא פליגי: דלרבה לא משויא להו הבלעה כחד תחומא, שיהיו לו כל היום כולו שמונה אלף אמה. אלא: כי ממטו ליה תחומין הניתנין לו עד תוך תחומו — הוי כאילו לא יצא מביתו כלל, ולא קנה שביתה במקום אחר, ויש לו אלפים מביתו לכל רוח בכתחילה. ורב שימי סבר: כאילו לא יצא מביתו לא אמרינן אלא ודאי אינה קנה שביתה במקום שנאמר לו, אבל כאילו לא יצא מתחומו אמרינן ולא הפסיד תחומו הראשון, ויש לו קרוב לשמונה אלף. כגון, ממקום שנאמר לו ולמזרח אלפים, ולמערב אלפים, ומשם ולביתו אלפים, ומביתו ולהלן אלפים. דהבלעת תחומין משויא להו לבולהו תחומי כחדא תחומא. ורבה סבר לאו מילתא היא לשווינהו תחומא חד, הלכך, על כרחך לא מיתוקם כאילו לא יצא אתחום גרידא, ולומר תחומו לא הפסיד, אבל יוצא חשבינן ליה לקולא דיש לו שביתה אף במקום שנאמר לו. אלא, כאילו לא יצא לגמרי קאמר, והרי הוא בכתחילה. **ומה אילו שבת במערה שתוכה ארבעת אלפים ועל גגה פחות מארבעת אלפים לא נמצא כו'** — כלומר: אי אתה מודה שמהלך את גגה וחוצה לה אלפים לכל צד. סתם מערה שני פתחים יש לה בשני קצותיה, פתח למזרח ופתח למערב. מפתח המזרח נותן לו חוצה לה לצד מזרח אלפים, ולצד גגה אלפים. וכן מפתח המערב נותן חוצה לה לצד המערב אלפים, ולצד גגה אלפים. וכיון דגגה פחות מארבעת אלפים, כיון שכותליה משופעין לצד גגה ומתרחבות מלמטה בקרקעיתה, נמצא אלפים שיש לו על גגה כשיצא מפתח מזרחי נבלעות בתוך אלפים שיש לו על גגה כשיוצא מפתח המערב, ואי אתה מודה שאם בא לצאת באיזה מהן שירצה, שיכול להלך כל גגה וחוצה לה אלפים אמה לכל צד, משום דהבלעת תחומין משוי לתחומי שני היציאות כחד. ואילו הוה גגה ארבעת אלפים שלימות, ויצא בפתח מזרח — אינו יכול להלך לצד גגה אלא אלפים, ואם היה רוצה להלך באלפים מערביות — היה צריך לחזור על העקב, וליכנס במערב ולחזור ולצאת דרך פתח מערבי. אלמא מילתא היא, וקשיא לתרוייהו לישני. **ולא שני לך כו'** — הכא נמי שני תחומין מחמת חדא שביתה קאתו לה, וכיון דמיבלעי לעיל הוו חד תחומא. אבל גבי מתניתין לא שבת באויר מחיצות שביתה השניה, הלכך, כיון דקני לה שביתה בתרייתא — תו לית ליה שביתה קמייתא. והיכא דיצא חוץ לתחום אין לו אלא ממקום שנאמר לו אלפים, ואפילו נכנסו לתוך תחומו אינו הולך ממקום שכלו שם והלאה כלום. וללישנא אחרינא הכי מתרץ: כיון דלא שבת באויר מחיצות שניה לא יהבינן ליה שתי שביתות, אלא או האי אית ליה או האי אית ליה. אם מובלעות — אית ליה שביתת ביתו, ואין לו ממקום שנאמר לו אלא כדי לבא וליכנס בתחומו. ואם אינן מובלעות — קנה מקומו והפסיד ביתו. ולשון הראשון נראה הגון.

והא

בסיומה של שנת . . צריך יהודי לערוך חשבון-נפש מיוחד . . בהחלטה איתנה: לשנות את המחשבות, הדיבורים והמעשים בחיי יום־יום הטעונים שינוי, לתקן ולשפר את אותם הטעונים שלימות-יתר . . להחיותם ברוח השעה הנוכחית..

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשכ"ז

שבה הגמרא ומקשה: **אֶלָּא אָדָם מַאֲדָם קַשְׁיָא** – עדיין יש להקשות סתירה בין הברייתות לענין עשיית מחיצה בשבת על ידי העמדת אדם, שהברייתא האחת אוסרת זאת והשניה מתירה.

מתרצת הגמרא: **אָדָם מַאֲדָם נַמִּי לֵא קַשְׁיָא** – אף לענין מחיצה של בני אדם אין להקשות סתירה בין הברייתות, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **כָּאן** – הברייתא האוסרת, עוסקת בעושה מחיצה **לְדַעַת** – שהאדם העומד יודע שבתורת מחיצה העמידוהו כאן, ובאופן כזה אסור לעשות מחיצה על ידי אדם בשבת. **כָּאן** – הברייתא המתירה, עוסקת בעושה מחיצה **שֶׁלֹּא מִדַּעַת** – שאין האדם יודע שהעמידוהו לצורך מחיצה, ובאופן זה מותר לעשות מחיצה על ידי אדם בשבת.

מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי המעשה **דְּרַבִּי נְחֶמְיָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִילַאי לְדַעַת הֲוָה** – ידעו האנשים שנקראים הם לצורך עשיית מחיצה לרבי נחמיה, וכיצד התיר רב נחמן לעשות מחיצה באופן כזה.

מתרצת הגמרא: **שֶׁלֹּא מִדַּעַת הֲוָה** – לא ידעו האנשים שנקראו לצורך עשיית מחיצה.

שבה הגמרא ומקשה: **רַב חִסְדָּא** שעשה מחיצה זו **מִיהָא לְדַעַת הֲוָה** – הרי יודע היה שלצורך מחיצה הם עומדים שם, ואם כן כיצד יכול היה לעשות עמם מחיצה זו.

מתרצת הגמרא: **רַב חִסְדָּא שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן הֲוָה** – לא היה רב חסדא נמנה עמהם בעשיית המחיצה בפועל.

הגמרא מביאה מעשים שהיו בענין עשיית מחיצה על ידי בני אדם: **הַנְהוּ בְּנֵי גִּנְּנָא** – בני חופה, **דְּאַעֵילוּ מַיָּא** – שהכניסו מים בשבת מרשות הרבים לרשות היחיד, **בְּתוֹךְ מְחִיצָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם**, וידעו אותם האנשים שהעמידום שם לצורך עשיית מחיצה. **נְגַדִּינְהוּ** – הכה אותם **שְׁמוּאֵל** מכת מרדות. **אָמַר, אִם אָמְרוּ** חכמים שמותר לעשות מחיצה של בני אדם **שֶׁלֹּא מִדַּעַת** האנשים העומדים, וכי **יֹאמְרוּ** שמותר לעשות כן אף **לְדַעַת** העומדים.

הַנְהוּ זִיקֵי – מעשה היה בנודות של עור השייכים לרבא, **דַּהֲוָה שָׁדְיָין בְּרִיסְתָּקָא דְּמָחוֹזָא** – שהיו מושלכים ברחוב העיר של מחוזא, שהיה 'רשות הרבים', ולפיכך אסור היה להכניסם בשבת לרשות היחיד. **בַּהֲדֵי דְּאָתָא רָבָא מִפִּירְקֵיהּ** – כאשר שב רבא לביתו מן הדרשה שמסר בבית הכנסת, והיו שומעי הדרשה מלוים אותו, **אַעֵילְנְהוּ נִיהֲלֵיהּ** – נטל שמשו של רבא את הנודות והכניסם לרשות היחיד בתוך המחיצה של האנשים המלוים את רבא. **לְשַׁבַּתָּא אַחֲרִיתִי בָּעֵי עֵילֵינְהוּ** – בשבת הבאה חפצים היו שוב להכניס הנודות במחיצה של בני אדם, **וְאָסַר** לְהוּ רבא לעשות כן, משום **דַּהֲוָה לֵיהּ כְּלְדַעַת** – הרי זה כעושה מחיצה על ידי בני אדם לדעתם, לפי שכבר יודעים הם על כוונה זו, **וְאָסוּר** לעשות כן.

האמורא **לֵוִי, אַעֵילוּ לֵיהּ תִּיבְנָא** – היו מכניסים לו תבן מרשות הרבים לרשות היחיד, על ידי מחיצה של בני אדם, **וּלְזִעֲרֵי** היו מכניסים באופן כזה **אַסְפַּסְתָּא** – תבואה שנקצרה בעודה שחת, לצורך מאכל בהמה. **וּלְרַב שִׁמִי בַּר חִיָּא** היו מכניסים כך **מַיָּא** – מים. אך בכל אופנים אלו לא היו יודעים האנשים שלצורך מחיצה הם עומדים שם.

משנה

משנה זו עוסקת בדינו של אדם שיצא בשבת מחוץ לתחום ברשות חכמים.

מִי שֶׁיָּצָא מחוץ לתחום בשבת **בִּרְשׁוּת** חכמים, כגון שהלך להעיד על חידוש הלבנה, או שהלך להציל נפשות, **וְאָמְרוּ** לוֹ בעודו מהלך **שִׁכְּבָר נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה** הנצרך, דהיינו, שכבר קידשו בית דין את החודש, או שכבר ניצלו אלו שהיו בסכנה, וממילא אינו צריך עוד לילך, **יֵשׁ לוֹ** רשות לילך **אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ** מן המקום שבו הוא עומד עתה בשעה שאמרו לו זאת.

וְאִם הָיָה עדיין **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם** בשעה שהודיעוהו שאינו צריך עוד לילך, הרי זה **כְּאִילּוּ לֹא יָצָא** כלל.

כָּל הַיּוֹצְאִים בשבת מחוץ לתחום כדי **לְהַצִּיל** נפשות, רשאים להיות **חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן** בשבת.

גמרא

הגמרא מבארת את דברי המשנה 'אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא'. מבררת הגמרא: **מַאי** – מה היא כוונת המשנה באומרה **שֶׁאִם הָיָה** אותו אדם עדיין **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם** יש לדונו **'כְּאִילּוּ' לֹא יָצָא** מתחומו, הרי בודאי לא יצא, מאחר שעדיין עומד הוא בתוך התחום.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַבָּה, הָכִי קָאָמַר, אִם הָיָה** אותו אדם **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁלּוֹ, כְּאִילּוּ לֹא יָצָא מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ דָּמֵי**. כלומר, אין כוונת המשנה שיש לדונו כאילו לא יצא מתחומו, אלא כאילו לא יצא מביתו. כגון, באופן שנתרחק אלף אמה מביתו, דנים אנו אותו כאילו לא יצא כלל, ומהלך מביתו אלפיים אמה לכל רוח, ואין אומרים שקנה שביתה במקום שבו נאמר לו ויהיה מהלך משם אלפיים אמה לכל רוח.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שמאחר ולא יצא מתחום ביתו אינו קונה שביתה במקום אחר, ויש לדונו כאילו עומד בביתו.

מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תעלה על דעתך לומר, **דְּהוֹאִיל וְעָקַר עָקַר** – כיון שעקר את רגליו על מנת ליצא מחוץ לתחום ברשות, תקנו לו חכמים מקום שביתה חדש במקום שבו נֶאֱמַר לו שאינו צריך לילך עוד, ויהא רשאי לילך משם אלפיים אמה נוספים, **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיעה לנו המשנה שאין הדין כן, אלא מאחר ועדיין לא יצא מן התחום עומד הוא בשביתתו הראשונה שקבע בביתו.

הגמרא מביאה דעה נוספת בביאור דברי המשנה: **רַב שִׁמִי בַּר חִיָּא אָמַר, הָכִי קָאָמַר, אִם הָיוּ הַתְּחוּמִין הַחֲדָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ לוֹ חֲכָמִים מִוּבְלָעִין בְּתוֹךְ הַתְּחוּם הַקּוֹדֵם שֶׁלּוֹ**, הרי הוא **כְּאִילּוּ לֹא יָצָא מִתְּחוּמוֹ** הראשון. כלומר, אכן מדובר באופן שכבר יצא מתוך תחומו, אלא שדנים אותו כאילו לא יצא מתחומו לענין כך שרשאי הוא לשוב לביתו. וכוונת דברי המשנה 'אם היה בתוך התחום' כך היא, אם תחומו החדש עומד בתוך אלפיים אמה מסוף תחומו הישן, רשאי הוא לשוב ולילך לביתו. וכגון שהלך מן העיר כשלושת אלפים אמה והודיעוהו שם שאינו צריך לילך עוד, נתנו לו חכמים עתה שביתה חדשה במקום זה, ורשאי הוא לילך ממנו אלפיים אמה לכל רוח. ומאחר ואם ילך לצד עירו רשאי הוא להכנס לתוך האלפיים אמה של תחומה, דנים אותו כאילו לא יצא כלל מתחומי העיר, ורשאי הוא לילך עד לביתו, וחוזר לשביתתו הראשונה, ויש לו אלפיים אמה מביתו לכל רוח.

הגמרא מבררת את סברת מחלוקתם: **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִּי** – במה נחלקו רבה ורב שימי בר חייא. כלומר, מדוע אין רבה מפרש את דברי המשנה כשיטת רב שימי, שמדובר באופן שהתחום שנתנו לו חכמים מובלע בתחומו הראשון.

מבארת הגמרא: **מַר סָבַר** – רב שימי בר חייא סובר, **שֶׁהַבְלָעַת תְּחוּמִין מִילְּתָא הִיא** – יש בה ממש, כלומר, שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד, ולפיכך הוא מפרש, שאם היה התחום שנתנו לו חכמים מובלע בתחומו הראשון דנים אותו כאילו לא יצא מתחומו הראשון, ורשאי הוא לשוב לביתו. **וּמַר סָבַר** – ורבה סובר, שהבלעת תחומין **לָאו מִילְּתָא הִיא** – אין בה ממש, שאין לדון תחומין המובלעים כתחום אחד, ולפיכך אינו יכול לפרש כדברי רב שימי שהמשנה עוסקת באופן שכבר יצא מן התחום, שאם כן הפסיד את תחומו הראשון לגמרי, אלא הוצרך להעמיד באופן שעדיין הוא עומד בתחומו הראשון.

אביי מקשה לרבה הסובר שתחומין המובלעים אלו באלו אינם נידונים כתחום אחד: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַבָּה, וְאִתְּ לֹא תִּסְבְּרָא דְּהַבְלָעַת תְּחוּמִין מִילְּתָא הִיא** – וכי אתה אינך סובר שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד, והרי בהכרח צריך אתה להודות בכך, **וּמָה אִילּוּ שָׁבַת** אדם **בְּמְעָרָה, שֶׁבְּתוֹכָהּ** יש חלל של **אַרְבַּעַת אֲלָפִים** אמה, **וְאִילּוּ עַל גַּבָּהּ** של המערה יש **פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה**, לפי שכותלי המערה משופעים לצד הגג, **לֹא נִמְצָא מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** – וכי אינך מודה שרשאי אותו אדם להיות מהלך את כל שיעור גגה של המערה, וכן רשאי להיות

המשך בעמוד רעו

וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה (להלן נב:), לגבי אדם שיצא מחוץ לתחום במזיד, שלדעת חכמים אפילו אם יצא אמה אחת אינו רשאי להכנס, ואילו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אם יצא שְׁתַּיִם – שתי אמות, יִכָּנֵס – רשאי הוא לשוב ולהכנס לתוך התחום, אבל אם יצא שָׁלֹשׁ אמות, לֹא יִכָּנֵס. מבררת הגמרא: מַאי – מה הוא הטעם בשיעור זה של שתי אמות, לָאו – האם אין לומר, שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעֲמֵיהּ – סובר כשיטתו, דְּאָמַר במשנה להלן בסמוך, לגבי אופן מדידת ארבע אמות שנתנו חכמים ליוצא מחוץ לתחום, 'וְהוּא בְּאֶמְצָעָן', דהיינו, שיש לדון את האדם שיצא מחוץ לתחום כאילו הוא עומד באמצע ריבוע של ארבע אמות על ארבע אמות, ולפיכך אינו רשאי לילך אלא שתי אמות לכל צד. וְנמצא לשיטתו שאַרְבַּע אַמּוֹת החדשות דְּיָהֲבוּ לֵיהּ רַבָּנַן – שנתנו לו חכמים ליוצא חוץ לתחום, כְּמַאן דְּמִיבַּלְעָן דָּמוּ – כאילו הן מובלעות בתוך תחומו הראשון, כיון שרשאי הוא לדברי רבי אליעזר לילך שתי אמות ממקום עמידתו, ועל ידי כך הוא מגיע עד לתחום אלפיים אמה של מקום שביתתו הקודם, ולפי שהתחומים דבוקים זה לזה יש לדון אותם כמובלעים. וְקָאָמַר – ועל כך אמר רבי אליעזר במשנה, שאם יצא שתי אמות מתחומו ישוב ויִכָּנֵס. אֲלִמָּא – יש ללמוד מכך, שהַבְלָעַת תְּחוּמִין מִילְּתָא הִיא – שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד, אף שלא שבת מתחילה באויר מחיצות התחום השני, ושלא כדברי רבה.

הגמרא מקשה על קושייתו של אביי: אָמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר בַּר חָנָה לְאַבַּיֵי, וּמִדְּרִבִּי אֱלִיעֶזֶר קָמוֹתְבַתְּ לֵיהּ לְמַר – וכי מדברי רבי אליעזר מקשה אתה על רבה, והרי נחלקו עליו חכמים שם במשנה, וסוברים הם שאפילו אם יצא אמה אחת אינו רשאי לשוב לתחומו הראשון, ונמצא שלשיטתם אין הבלעת תחומין מועילה כלל.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אביי, אִין – אכן מקשה אני עליו מדברי רבי אליעזר, משום דִּשְׁמִיעַ לִי מִינֵּיהּ דְּמַר – שמעתי מרבה, דַּעַד כָּאן לֹא פְּלִיגֵי רַבָּנַן עָלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – שלא נחלקו חכמים במשנה על דברי רבי אליעזר, אֶלָּא ביוצא חוץ לתחום לְצורך דְּבַר הֶרְשׁוּת, שבזה הם סוברים שאפילו אם יצא אמה אחת אינו רשאי לחזור, ואין מועילה לו הבלעת התחומין, אֲבָל ביוצא לִדְבַר מִצְוָה מוֹדוּ לֵיהּ – מודים חכמים לרבי אליעזר שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד. ומאחר ומשנתנו עוסקת באדם שיצא לדבר מצוה, אם כן יש לתמוה מדוע סובר רבה שאין מועילה בה הבלעת תחומין.

שנינו במשנה: וְכָל הַיּוֹצְאִין לְהַצִּיל חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.

מקשה הגמרא: וְאַפִּילּוּ טוּבָא – וכי אפילו אם נתרחקו היוצאים להציל מרחק רב ממקומם רשאים הם לחזור, וְהָא אָמַרְתְּ רֵישָׁא – והרי שנינו ברישא של המשנה, שהיוצא מחוץ לתחום ברשות חכמים יש לו אַלְפַּיִם אַמָּה לכל רוח, וְתוּ לֹא – ולא יותר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אכן אין הם רשאים לילך אלא אלפיים אמה מן המקום שבו הם עומדים, וכוונת המשנה 'חוזרין למקומן' היינו שֶׁחוֹזְרִין בִּכְלֵי זַיִן לִמְקוֹמָן. כלומר, שאף על פי שנסתיימה המלחמה מכל מקום רשאים הם ליקח עמם את כלי מלחמתם, ואינם צריכים להניחם במקום שבו הם עומדים.

הגמרא מקשה על הקושיא 'ואפילו טובא': וּמַאי קוּשְׁיָא – מה מקום יש להקשות סתירה מן הרישא של המשנה המפרשת שהיוצאים ברשות אין להם אלא אלפיים אמה, לבין הסיפא 'שכל היוצאים להציל חוזרים למקומם', דֵּילְמָא – הרי יתכן לומר, שדין היוצאים לְהַצִּיל את ישראל ולהלחם בנברים שַׁאנִי – שונה מדין היוצאים לשאר ענייני מצוה. דהיינו, יתכן לומר שהרישא של המשנה עוסקת באדם היוצא להעיד עדות החודש, או מיילדת היוצאת לילד, או היוצא להציל מן הנהר וכדומה, שכל אלו נתנו להם חכמים תחום אלפיים אמה לכל רוח, אך אינם רשאים לחזור למקומם הראשון, אם רחוק הוא יותר מאלפיים אמה, לפי שאינם צריכים לכך, אבל הסיפא של המשנה עוסקת ביוצאים להלחם בחיל הנברים, ולהם התירו חכמים לשוב לעירם אפילו אם רחוקה היא מהם יותר מאלפיים אמה, לפי שיש לחוש שמא ירדפו האויבים אחריהם וישיגום.

ולפיכך מפרשת הגמרא את קושייתה באופן אחר: אֶלָּא אִי קַשְׁיָא – אם יש להקשות על הסיפא של המשנה שבה נתבאר 'שכל היוצאים להציל חוזרים למקומם', הָא קַשְׁיָא – כך יש להקשות. דִּתְנַן – ששנינו במסכת ראש השנה (כב:), לגבי היוצאים מחוץ לתחום בשבת כדי להעיד על חידוש הלבנה, בָּרִאשׁוֹנָה – בתחילה, קודם התקנה, לֹא הָיוּ העדים זָזִין מִשָּׁם – מן המקום שבו קיבלו בית דין את העדים, במשך כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, לפי שהיוצא מחוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות. הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן רשות להלך אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְלֹא בְּאֵלּוּ בִּלְבַד אָמְרוּ חכמים שיש להם אלפיים אמה לכל רוח, אֶלָּא אֲפִילּוּ חֲכָמָה [–מיילדת] הַבָּאָה בשבת מחוץ לתחום כדי לְיַלֵּד, וְכן הַבָּא בשבת מחוץ לתחום כדי לְהַצִּיל מִן הַגַּיִים [–חיל נכרים] וּמִן הַנָּהָר שעלה על גדותיו ושטף את העיר, וּמִן הַמַּפּוֹלֶת, וּמִן הַדְּלֵיקָה, כל אלו חֲרֵי הֵן כְּאַנְשֵׁי הָעִיר, ורשאים הם להלך בכל העיר, וְבנוסף לזה יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

ועל כך יש להקשות: וכי היוצאים מתחומם להציל מן הגייס אינם רשאים להלך אלא אלפיים אמה וְתוּ לֹא – ולא יותר, וְהָא אָמַרְתְּ – והרי שנינו במשנתינו שכָּל הַיּוֹצְאִין לְהַצִּיל חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן, ומשמע אֲפִילּוּ טוּבָא – שאפילו אם יצאו למרחק רב רשאים הם לשוב למקומם.

ועל קושיא זו מתרצת הגמרא: אָמַר רַב [יְהוּדָה אָמַר רַב], אין כוונת משנתנו שרשאים הם לחזור אפילו יותר מאלפיים אמה, אלא כוונתה שֶׁחוֹזְרִין הם בִּכְלֵי זַיִן לִמְקוֹמָן, דהיינו, שאם עומדים הם בתוך אלפיים אמה לעירם רשאים הם לחזור למקומם כשכלי זיינם עליהם, ואינם צריכים להניחם במקום שבו הם עומדים עתה.

ומביאה הגמרא ברייתא המבארת את טעם ההיתר בזה: כִּדְתַנְיָא בברייתא, בָּרִאשׁוֹנָה – בתחילה, קודם התקנה, הָיוּ החוזרים מן המלחמה בשבת מַנִּיחִין את כְּלֵי זַיִנָּן בַּבֵּית הַסָּמוּךְ ביותר לַחוֹמָה של העיר מבחוץ. פַּעַם אַחַת לאחר שחזרו מן המלחמה והניחו את כלי זיינם בבית הסמוך לחומה, הִכִּירוּ בָּהֶן הָאוֹיְבִים וְרָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם, וְנִכְנְסוּ הלוחמים לאותו בית כדי לִיטּוֹל משם את כְּלֵי זַיִנָּן, וְנִכְנְסוּ הָאוֹיְבִים אַחֲרֵיהֶן לבית, והיה הבית צר, וְדָחֲקוּ הלוחמים זֶה אֶת זֶה, וְהָרְגוּ זֶה אֶת זֶה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָרְגוּ בהם הָאוֹיְבִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְקִינוּ חכמים, שֶׁיְּהוּ הלוחמים חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן בִּכְלֵי זַיִנָּן, ולא יניחום בבית הסמוך לחומה.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, לֹא קַשְׁיָא – אין להקשות סתירה בין המשניות, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. כָּאן – המשנה במסכת ראש השנה המתירה ללוחמים לחזור אלפיים אמה ולא יותר, עוסקת באופן שֶׁנִּצְּחוּ יִשְׂרָאֵל אֶת אוּמּוֹת הָעוֹלָם, ולפיכך אין לחוש שמא ירדפו הנברים אחריהם, ואין צריך להתיר להם להלך יותר מאלפיים אמה. כָּאן – משנתנו, המתירה לחזור אפילו יותר מאלפיים אמה עוסקת באופן שֶׁנִּצְּחוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם אֶת עַצְמָן – את ישראל, ויש לחוש שמא ישובו וילחמו בהם, ועל כן התירו להם חכמים לשוב עד לעירם, אפילו אם רחוקים הם ממנה הרבה.

הגמרא מביאה דינים נוספים לגבי נברים הנלחמים עם ישראל בשבת: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, נָכְרִים שֶׁצָּרוּ [–הטילו מצור] עַל עֲיָרוֹת של יִשְׂרָאֵל, אֵין ישראל יוֹצְאִין למלחמה עֲלֵיהֶם בִּכְלֵי זַיִנָּן, וְאֵין מְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כך אף בברייתא, נָכְרִים שֶׁצָּרוּ וכו' על עיירות ישראל, אין יוצאים עליהם בכלי זיינן ואין מחללים עליהם את השבת, כְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁבָּאוּ הנברים להלחם עַל עֶסְקֵי מָמוֹן – לשלול שלל, אֲבָל אם בָּאוּ הנברים עַל עֶסְקֵי נְפָשׁוֹת – על מנת להרוג, יוֹצְאִין ישראל עֲלֵיהֶן בִּכְלֵי זַיִנָּן, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. וּבְעִיר הַסְּמוּכָה לַסָּפָר – לגבול, דהיינו שעיר זו מפסקת בין ערי ישראל לערי האומות, אֲפִילּוּ אם לֹא בָּאוּ הנברים להלחם עַל עֶסְקֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא עַל עֶסְקֵי [–על מנת ליטול מהם] תֶּבֶן וְקַשׁ, יוֹצְאִין ישראל עֲלֵיהֶן בִּכְלֵי זַיִנָּן, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת, לפי שיש לחוש שמא ירדפו

המשך בעמוד רנד

והא תנן רבי אליעזר אומר — מי שיצא חוץ לתחום שתי אמות — יכנס, אבל שלש — לא יכנס. מאי האי שיעורא דנקט? לאו רבי אליעזר לטעמיה דאמר במתניתין גבי ארבע אמות שנתנו חכמים ליוצא חוץ לתחום דהוא באמצען, שיש לו לכל צידיו שתי אמות. ולפיכך, זה שיצא שתי אמות חוץ לתחום, כיון דשתי אמותיו דבוקות לו בתחומו — סביראה ליה לרבי אליעזר דבמאן דמובלען בתחומיה דמו, ומותר ליכנס. אלמא: מילתא היא. ללישנא קמא הויא תיובתיה, אבל ללישנא בתרא לא נהירא לי, דהא לא קאסרי ליה למהדר. ומאן דגריס לה מפרש דכיון דהא לא הוו מובלעות אלא דבוקות, ואפילו הכי שרי — שמע מינה הבלעה דבר גדול הוא, והיכא דמיבלען — חד תחומא הוי. **ומדרבי אליעזר אותבת ליה למר** — הא פליגי רבנן עליה במתניתין. **לדבר מצוה מודו ליה** — ומתניתין דמי שיצא ברשות דבר מצוה הוא, וקאמר רבה לעיל דהבלעה לא מהניא. **ואפילו טובא** — יותר מארבעת אלפים? בתמיה: והאמרת רישא: היכא דלא מיבלען — אלפים אית ליה, ותו לא. **אמר רב יהודה אמר רב** — לא תימא אפילו טובא, דלא שרי אלא אלפים. והא אתא לאשמעינן דחוזרין בכלי זיינן, ולא אמרינן כיון דנעשה מעשה ישליכו כלי זיינן מעליהן, ולא יחללו שבת בחזרתן. וטעמא מפרש לקמן. **דילמא להציל שאני** — ומי שיצא ברשות דמתניתין — איכא לאוקמי בעדות החדש, ובחכמה הבאה לילד. אבל הבא להציל מאויבים — יש לחוש שמא אויבים ירדפו אחריו, הלכך, אפילו טובא נמי יכנסו לעיר. **לא היו זזין משם** — ביוצאין חוץ לתחום להעיד על החדש מיירי, במסכת ראש השנה (כג,ב). לא היו זזין, דמי שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות. **והבא להציל מן הגיים כו'** — וקאמר: אלפים ותו לא. ומתניתין קתני כל היוצאין להציל חוזרין למקומן, ואפילו טובא. **מניחים כלי זיינן** — בחזירתן, בבית החיצון שמוצאין חוץ לחומה. **הכירו בהן אויבים** — שיצאו חוץ לעיר, ורדפו אחריהן. **נכנסו** — היוצאין ליטול כלי זיינן והבית צר, ודחקו זה את זה. **נצחו ישראל** — אלפים ותו לא. **נצחו אומות העולם** — חוזרין למקומן אפילו טובא. **אין יוצאין עליהן** — כדמפרש לקמן כשבאו נכרים על עסקי ממון. **לספר** — עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאין עליהם שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם. **תרומא** — אי זו היא עיר בבבל דהויא סמוכה לספר. **נחרדעא** — שהיתה סמוכה לנכרים מצד אחד, ולעיירות שיושבין בהן בני גולה מצד שני. **והם לא באו כו'** — ואף על פי כן מסר דוד עצמו להציל. **אי שרי אי אסור** — ושבת היתה. **הרי שמואל וכית דינו קיים** — ומידי דאיסור והיתר לא משייל באורים ותומים. **והושעת** — אלמא: מבשרי ליה דנצח. **משנה מי שישב בדרך** — לנוח, שהיה עייף ולא היה יודע שהוא בתחום העיר, וחשכה לו שם וכשעמד ראה שהוא סמוך לעיר ובתחומה. **לא יכנס לעיר** — להיות כאנשי העיר אלא ממקום שחשכה לו מודד אלפים פסיעות בינוניות, ועד מקום שכלו יכנס. **בלא מתכוין** — שלא היה יודע כשחשכה לו שהוא בתחום העיר, ולא נתכוין להיות שביתתו בעיר אלא במקומו. **גמרא בלבו היתה** — כשישב שם היה יודע שהוא בתוך אלפים למקום שביתתו. **משנה** אין לו **אלא ארבע אמות** — הואיל וישן היה לא נתכוון לקנות שביתה. **והוא באמצען** — של ארבע אמות. כלומר: שתי אמות יש לו לכל צידיו. **לאיזה רוח שירצה** — יטול ארבע אמות, ואחר שבירר לו לצד זה — אין יכול לחזור ולברור לצד אחר. **היו שנים** — עומדין זה רחוק מזה שש אמות, דמיבלען שתי אמות של כל אחד בתוך של חברו. **מביאין ואוכלין** — בתוך אותן שתי אמות.

וְהָתְנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁתַּיִם - יִכָּנֵס, שְׁלֹשָׁה - לֹא יִכָּנֵס. מַאי לָאו, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר: וְהוּא בְּאֶמְצָעָן, וְאַרְבַּע אַמּוֹת דִּיהֶבוּ לֵיהּ רַבָּנַן כְּמַאן דְּמִיבְלְעָן דָּמוּ, וְקָאָמַר "יִכָּנֵס", אֲלִמָּא: הַבְלָעַת תְּחוּמִין מִילְּתָא הִיא! אָמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר בַּר חָנָה לְאַבַּיֵי: וּמִדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר קָמוֹתַבְתְּ לֵיהּ לְמָר?! אֲמַר לֵיהּ: אִין, דִּשְׁמִיעַ לִי מִינֵּיהּ דְּמָר: עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי רַבָּנַן עָלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - אֶלָּא לְדִבַּר הָרְשׁוּת, אֲבָל לְדִבַּר מִצְוָה - מוֹדוּ לֵיהּ. "כָּל הַיּוֹצְאִין לְהַצִּיל חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן". וַאֲפִילּוּ טוּבָא? וְהָא אָמְרַתְּ רֵישָׁא "אַלְפַּיִם אַמָּה" וְתוּ לָא! אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: שֶׁחוֹזְרִין בִּכְלֵי זַיִן לִמְקוֹמָן. מַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא לְהַצִּיל שָׁאנֵי?! אֶלָּא אִי קַשְׁיָא הָא קַשְׁיָא: דִּתְנַן, בָּרִאשׁוֹנָה לֹא הָיוּ זָזִין מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְלֹא אֵלּוּ בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ חֲכָמָה הַבָּאָה לְיָלֵד, וְהַבָּא לְהַצִּיל מִן הַגַּיִים וּמִן הַנָּהָר וּמִן הַמַּפּוֹלֶת וּמִן הַדֵּלֵיקָה - הֲרֵי הֵן כְּאַנְשֵׁי הָעִיר, וְיֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְתוּ לֹא? וְהָא אָמְרַתְּ: כָּל הַיּוֹצְאִין לְהַצִּיל חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן, אֲפִילּוּ טוּבָא! אָמַר רַב [יְהוּדָה, אָמַר רַב]: שֶׁחוֹזְרִין בִּכְלֵי זַיִן לִמְקוֹמָן. כִּדְתַנְיָא: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַנִּיחִין כְּלֵי זַיִנָּן בַּבַּיִת הַסָּמוּךְ לַחוֹמָה, פַּעַם אַחַת הִכִּירוּ בָּהֶן אוֹיְבִים וְרָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם, וְנִכְנְסוּ לִיטּוֹל כְּלֵי זַיִנָּן, וְנִכְנְסוּ אוֹיְבִים אַחֲרֵיהֶן. דָּחֲקוּ זֶה אֶת זֶה, וְהָרְגוּ זֶה אֶת זֶה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָרְגוּ אוֹיְבִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן בִּכְלֵי זַיִנָּן. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - שֶׁנִּצְּחוּ יִשְׂרָאֵל אֶת אוּמּוֹת הָעוֹלָם, כָּאן - שֶׁנִּצְּחוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם אֶת עַצְמָן. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: נְכָרִים שֶׁצָּרוּ עַל עֲיָרוֹת יִשְׂרָאֵל - אֵין יוֹצְאִין עֲלֵיהֶם בִּכְלֵי זַיִנָּן, וְאֵין מְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: נְכָרִים שֶׁצָּרוּ וכו'. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁבָּאוּ עַל עִסְקֵי מָמוֹן. אֲבָל בָּאוּ עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת - יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן בִּכְלֵי זַיִנָּן, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. וּבְעִיר הַסְּמוּכָה לַסֵּפֶר, אֲפִילּוּ לֹא בָּאוּ עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא עַל עִסְקֵי תֶּבֶן וְקַשׁ - יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן בִּכְלֵי זַיִנָּן, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. וּבְבֶל כְּעִיר הַסְּמוּכָה לַסֵּפֶר דָּמְיָא. וְתַרְגּוּמָא - נַהֲרְדְּעָא. דָּרַשׁ רַבִּי דּוֹסְתַּאי דִּמְן בִּירִי: מַאי דִּכְתִיב: "וַיַּגִּידוּ לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּקְעִילָה וְהֵמָּה שׁוֹסִים אֶת הַגָּרְנוֹת". תְּנָא: קְעִילָה עִיר הַסְּמוּכָה לַסֵּפֶר הָיְתָה, וְהֵם לֹא בָּאוּ אֶלָּא עַל עִסְקֵי תֶּבֶן וְקַשׁ. דִּכְתִיב: "וְהֵמָּה שׁוֹסִים אֶת הַגָּרְנוֹת", וּכְתִיב: "וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּה' לֵאמֹר הַאֵלֶךְ וְהִכִּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר ה' אֶל דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קְעִילָה". מַאי קָמַבְעָיָא לֵיהּ? אִילֵימָא אִי שָׁרֵי אִי אָסוּר - הֲרֵי בֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי קַיָּים. אֶלָּא: אִי מַצְּלַח אִי לָא מַצְּלַח. דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב: "לֵךְ וְהִכִּיתָ בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קְעִילָה", שְׁמַע מִינַּהּ. **משנה** מִי שֶׁיָּשַׁב בַּדֶּרֶךְ וְעָמַד וְרָאָה הֲרֵי זֶה הוּא סָמוּךְ לָעִיר - [הוֹאִיל] וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ - לֹא יִכָּנֵס, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יִכָּנֵס. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה הָיָה וְנִכְנַס רַבִּי טַרְפוֹן בְּלֹא מִתְכַּוֵּין. **גמרא** תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה לוֹ, וְלָן חוּץ לָעִיר. לְשַׁחֲרִית מְצָאוּהוּ רוֹעֵי בָקָר, אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, הֲרֵי הָעִיר לְפָנֶיךָ, הִכָּנֵס! נִכְנַס וְיָשַׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְדָרַשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאִיָּיה?! שֶׁמָּא בְּלִבּוֹ הָיְתָה, אוֹ בֵּית הַמִּדְרָשׁ מוּבְלָע בְּתוֹךְ תְּחוּמוֹ הָיָה. **משנה** מִי שֶׁיָּשַׁן בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יָדַע שֶׁחֲשֵׁכָה - יֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: וְהוּא בְּאֶמְצָעָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְאֵיזֶה רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ. וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁאִם בֵּירַר לוֹ - שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. הָיוּ שְׁנַיִם, מִקְצָת אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה בְּתוֹךְ אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה - מְבִיאִין וְאוֹכְלִין בָּאֶמְצַע,

ומדרבי אליעזר קמותבת ליה למר — משמע דרבה אמר: אנא דאמר כרבנן. וזה קשה ללשון שני דרש"י, דרבה אית ליה הבלעת תחומין מילתא היא לענין ליכנס, ולרבנן לית להן הבלעה כלל.

אי מצלח אי לא מצלח — ואם תאמר: אם כן היכא דריש רבי דוסתאי דמחללין עליו השבת? דלמא חול היה. אי משום דמספקא ליה, דכתיב: "וישאל דוד" — הא מסקינן אי מצלח אי לא מצלח. ויש לומר: דמוכחא מילתא מדקאמר נלחמים בקעילה, דקרי ליה מלחמה ומסר דוד נפשיה עליה, אף על פי שלא באו אלא על עסקי תבן וקש — שמע מינה דמחללין עליה נמי את השבת.

תוספות

להודיעך כחן דרבנן — ואם תאמר: וליפלגו בכלים להודיעך כחו דרבי יוחנן בן נורי, אף על גב דליכא למימר בהן: הואיל וניעור קני שביתה, וכח דהתירא עדיף! ויש לומר: הא דקנו להו שביתה — לאו קולא היא אלא חומרא היא, דאדרבה לרבנן דלא קנו הוי קולא — דהוי כרגלי המוצאן, ויכול להוליכן למקום עירובו, והכי מוכח בשמעתא דאין דין אדם וכלים שוין, למאן דאמר אין קונין שביתה. ולקמן נמי קרי ליה חומרא, דקאמר: צריכא, אי אשמעינן הלכה כרבי יוחנן בן נורי — הוה אמינא בין לקולא בין לחומרא. פירוש: קולא גבי אדם, וחומרא גבי כלים.

ביום טוב הרי הן כרגלי כל אדם — פירוש: כאותו שיזכה בהן ראשון, ואם נתנן לאחר — הרי הן כרגלי הראשון. אבל אין לפרש דלעולם הרי הן כרגלי כל אדם שהן בידו — דהא בור עולי בבל אמרינן בסמוך דהוי כרגלי הממלא. אלמא: כל היכא דלא קנו שביתה הרי הן כרגלי הזוכה ראשון. ולקמן [מו,א], דתניא גבי נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם, ובתוספתא דמסכת ביצה [פרק רביעי] קתני בהדיא: הרי הן כרגלי הממלא. משמע דהכל אחד.

ליקנו שביתה באוקיינוס — ואפילו אם אין תחומין למעלה מעשרה והעבין שותין מאותו שלמעלה שגבוהין מעשרה, כיון שכל המים מחוברין יחד — חשובין כאילו מונחין בארץ. ולא דמו לספינה ששטה על המים. וכיון דקנו שביתה באוקיינוס, אף על פי שבאו למעלה מעשרה — אין להם אלא ארבע אמות, דהרי הן חוץ לתחום ובעובדא דרבן גמליאל דפריך [לעיל מג,א] ואי אין תחומין למעלה מעשרה כי לא היו בתוך התחום מאי הוי? היינו משום שגם בין השמשות בשעת קניית שביתה היו למעלה מעשרה, ולא קנו שביתה בשום מקום ולכך כשבאו בתוך עשרה — היה להם שביתה, והיה להם אלפים אמה לכל רוח.

לימא דלא כרבי אליעזר — ואם תאמר: ולרבי יהושע נמי, דאמר מן הכיפה הוא שותה — ליקנו שביתה התם אי יש תחומין למעלה מעשרה! ויש לומר: אפילו יש תחומין — לא שייך קנין שביתה ברקיע.

איבעית אימא הוי ספק דדבריהם — אף על גבי דהוי דבר שיש לו מתירין, ואמר רב אשי בריש ביצה (ד,א) דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל אפילו בספק דבריהם — בעירוב הקילו.

כל

רש"י

וכלבד — שלא יפשוט זה ידו לתוך שתים החיצונות, שאין לו בהם כלום, ויוציא לשם פתו או חפצו. דחפצו ברגליו, דתנן (ביצה לז,א): הבהמה והכלים ברגלי הבעלים. דכל ארבע אמות דכל חד שוינהו רבנן לגביה כרשות היחיד, ואסור להכניס ולהוציא מחוצה להן לתוכן. ולא דמי להיה מודד ובא וכלתה בחצי העיר, דתניא לעיל (מב,ב) דמותר לטלטל בכל העיר על ידי זריקה, ובלבד שלא יעבור התחום ברגליו. דאף על גבי דאסור להלך, מותר להוציא, דהתם כולה חדא רשותא הוא, ואי נמי כלתה מדתו חוץ לעיר — מותר לטלטל מחוץ לתחומו לתוך תחומו שתי אמות בזה ושתי אמות בזה, דכולה רשות הרבים הוא דאלפים דידיה לא שוינהו רשות היחיד לגביה. דהא אסור לטלטולי בהו אבל ארבע אמות דיוצא חוץ לתחום ודנותן את עירובו ודקונה שביתה ברגליו — שוינהו רבנן לגביה כרשות היחיד, ואסור להו מדרבנן לטלטל מתוכן לחוץ להן. **והאמצעי מוכלע ביניהם** — שתי אמותיו בתוך של זה, ושתי אמותיו בתוך של זה. **מותר עם כל אחד** — פונה לכאן ומשתמש עם זה, ופונה לכאן ומשתמש עם זה. **לשלש חצירות** — זו אצל זו. **פתוחות לרשות הרבים** — דכל אחת רשות לעצמה, ואין להן דריסת הרגל זו על זו. דאי הוו להו זו לפנים מזו — אסרה פנימית אחיצונה, דאפילו בפני עצמה אסורה כל אחת להשתמש. גמרא **חפצי הפקר** — כלים שאין להם בעלים, וחשיכה להן במקום אחד אף על גב שלא נתכוין להן אדם להקנותן שביתה. **קונין שביתה** — במקומן, ואין אדם יכול לטלטלן משם יותר מאלפים לכל רוח ואפילו עירב לצד אחר. **דליפלגו בכלים** — של הפקר ודאי אדם ישן שלא נתכוין לשביתה — ככלים של הפקר דמי. **ביום טוב** — אם ירדו ביום טוב. **הרי הן כרגלי כל אדם** — שלא היתה להן שביתה בין השמשות, ולכל צד שעירב האדם יכול ליטלן. **הא מני** — דקתני: מערב יום טוב יש להן אלפים ואינן כרגלי כל אדם, אלמא: חפצי הפקר קונין שביתה. **לא סלקא דעתך** — לאוקמי טעמא משום דעת אנשי העיר, אלא טעמא משום דחפצי הפקר קונין שביתה. **דתנן** — נמי בדוכתא אחריתי. ומתניתין קשיין אהדדי ועל כרחך חדא מינייהו תוקמא כרבי יוחנן בן נורי, ותיפשוט דחפצי הפקר קונין שביתה. **כרגלי אותו יחיד** — בעל הבור. ואם לקח מהם אדם אחר — אין יכול להוליכן אלא למקום שזה יכול להוליכן. ואם עירב הוא למזרח — אין יכול זה להוליכן חוץ לעיר בצד מערב אפילו פסיעה אחת. **כרגלי אותה העיר** — אלפים לכל רוח. ואם עירב זה למערב או למזרח — אין יכול זה להוציאן חוץ לאלפים. **ושל עולי בבל** — שבדרך, שעולים מבבל לארץ ישראל, והוא של הפקר. **כרגלי הממלא** — דכל מילי דהפקירא מאן דמגבה ליה קני, ואפילו נתן לאחרים לאחר שמילאן לצורכו — הרי הן כרגליו. אלמא: מידי דהפקירא אין קונין שביתה. **ותניא אידך בור של שבטים** — דהיינו של עולי בבל, יש להם אלפים לכל רוח.

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא זֶה מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ. הָיוּ שְׁלֹשָׁה, וְהָאֶמְצָעִי מוּכְלָע בֵּינֵיהֶן - הוּא מוּתָּר עִמָּהֶן, וְהֵן מוּתָּרִין עִמּוֹ, וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים אֲסוּרִין זֶה עִם זֶה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ, וּפְתוּחוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים. עֵירְבוּ שְׁתַּיִם עִם הָאֶמְצָעִית - הִיא מוּתֶּרֶת עִמָּהֶן וְהֵם מוּתָּרוֹת עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת זוֹ עִם זוֹ.

גמרא בְּעֵי רָבָא: מַאי קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי? מִסְּבַר קָא סָבַר: חֶפְצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה, וּבְדֵין הוּא דְּלִיפְלוֹג בְּכֵלִים. וְהָא דְּקָמִיפַּלְגִי בָּאָדָם - לְהוֹדִיעֲךָ כּוֹחָן דְּרַבָּנַן, דְּאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא לְמֵימַר: הוֹאִיל וְנִיעוֹר קָנָה - יָשֵׁן נַמִּי קָנָה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא. אוֹ דִּילְמָא, קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי בְּעָלְמָא: חֶפְצֵי הֶפְקֵר אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה. וְהָכָא הַיְינוּ טַעְמָא: הוֹאִיל וְנִיעוֹר קָנָה - יָשֵׁן נַמִּי קָנָה? אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע: גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. בְּיוֹם טוֹב - הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָל אָדָם. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי חֶפְצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה, הָא מַנִּי - רַבִּי יוֹחָנָן הִיא. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ חֶפְצֵי הֶפְקֵר אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה, הָא מַנִּי? לֹא רַבִּי יוֹחָנָן וְלֹא רַבָּנַן? יְתֵיב אַבָּיֵי וְקָאָמַר לַהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא. אֲמַר לֵיהּ רַב סָפְרָא לְאַבָּיֵי: וְדִילְמָא בִּגְשָׁמִים הַסְּמוּכִין לָעִיר עֲסָקִינַן, וְאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר דַּעְתָּם עֲלֵיהוּ? - אֲמַר לֵיהּ: לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּתְנַן: בּוֹר שֶׁל יָחִיד - כְּרַגְלֵי יָחִיד, וְשֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר - כְּרַגְלֵי אוֹתָהּ הָעִיר, וְשֶׁל עוֹלֵי בָבֶל - כְּרַגְלֵי הַמְמַלֵּא. וְתַנְיָא: בּוֹר שֶׁל שְׁבָטִים יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. קַשְׁיָין אַהֲדָדֵי! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: הָא - רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, הָא - רַבָּנַן. כִּי אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, אֲמַר לֵיהּ: הָכִי קָאָמַר רַב סָפְרָא, וְהָכִי אַהֲדְרֵי לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: וְאַמַּאי לָא תֵּימָא לֵיהּ מִגּוּפָהּ: אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ גְּשָׁמִים הַסְּמוּכִין לָעִיר עֲסָקִינַן - הַאי יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ?! הָא "כְּרַגְלֵי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר" מִיבַּעְיָא לֵיהּ! אָמַר מָר: בְּיוֹם טוֹב - הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָל אָדָם. וְאַמַּאי? לִיקְנֵי שְׁבִיתָה בָּאוֹקְיָינוֹס! לֵימָא דְּלָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאִי כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - הָא אָמַר: כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מִמֵּי אוֹקְיָינוֹס הוּא שׁוֹתֶה! אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָכָא בְּעֵבִים שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב עֲסָקִינַן. וְדִילְמָא הָנָךְ אָזְלִי וְהָנָךְ אַחֲרִינִי נִינְהוּ? דְּאִית לְהוּ סִימָנָא בְּגַוַּיְיהוּ. וְאִיבַּעְיָא אֵימָא: הָוֵי סָפֵק דִּדְבְרֵיהֶם, וְסָפֵק דִּדְבְרֵיהֶם לְהָקֵל. וְלִיקְנֵי שְׁבִיתָה בְּעֵבִים! תִּיפְשׁוֹט מִינָּהּ דְּאֵין תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, דְּאִי יֵשׁ תְּחוּמִין - לִיקְנֵי שְׁבִיתָה בְּעֵבִים! לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: יֵשׁ תְּחוּמִין, וּמַיָּא בְּעִיבָּא מִיבְלַע בְּלִיעֵי.**

כל

אלמא: קנו שביתה, דאינן כרגלי כל אדם. **כי אתא** — אביי לקמיה דרב יוסף. **יש להן** — משמע דאינהו גופייהו קנו להו שביתה. ולאו משום דעת אנשי העיר, דאי משום דעת אנשי העיר — הא לישנא בעי למימר: הרי הן כרגלי אותה העיר, דהיינו נמי אלפים לכל רוח. **ליקנו שביתה באוקיינוס** — ששבתו שם אמש, והיום שאבו העבים והרי יצאו חוץ לתחום ואין להם אלא ארבע אמות. **דילמא הנך** — שראה אמש קשורות אזדו לעלמא. **והני אחריני נינהו** — ונתקשרו היום, וקנו אמש שביתה באוקיינוס, וליתסרו. **וליפשוט** — מדקתני במים שקנו שביתה אמש בעבים וירדו היום דמותר להוליכן כרגלי כל אדם, אלמא: אין איסור תחומין למעלה מעשרה. **מיבלע בליעי** — וכמאן דליתנהו דמו, ולא קנו להו שביתה אמש.

כל

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא זֶה [–אחד מהם] את פיתו או שאר חפציו **מִתּוֹךְ** ארבע אמות **שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ** שתי אמות החיצוניות **שֶׁל חֲבֵרוֹ**, לפי שהם חוץ לתחומו.

הָיוּ שְׁלֹשָׁה אנשים, שנים החיצונים מרוחקים זה מזה שמונה אמות, **וְהָאֶמְצָעִי מוּבְלָע בֵּינֵיהֶן** – עומד באמצע בין שניהם, ונמצא שיש לו שתי אמות משותפות עם כל אחד מהם, **הוּא מוּתָּר** להשתמש **עִמָּהֶן** – עם כל אחד מהם, בשתי האמות המובלעות לו עמהם, **וְהֵן מוּתָּרִין** להשתמש **עִמּוֹ** באותן שתי אמות, **וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים אֲסוּרִין** להשתמש **זֶה עִם זֶה**, שהרי אין להם תחום המשותף לשניהם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה – לְמַה יש לדמות דין זה, **לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ** – שיש פתח בין הראשונה לשניה ובין השניה לשלישית, **וּפְתוּחוֹת** חצירות אלו אף **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, דהיינו שכל אחת מהן יש לה גם פתח בפני עצמה לרשות הרבים. שאם **עֵירְבוּ** עירובי חצירות **שְׁתַּיִם** החיצונות **עִם הָאֶמְצָעִית**, אך לא עירבו החיצונות זו עם זו, **הִיא** – האמצעית, **מוּתֶּרֶת** לטלטל **עִמָּהֶן** – עם החיצונות, **וְהֵם מוּתָּרוֹת** לטלטל **עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת** בטלטול **זוֹ עִם זוֹ**.

ואף במשנתינו הדין כן, שמאחר ותחום ארבע אמות של השנים החיצונים מובלע עם תחומו של האמצעי רשאים הם להשתמש עמו בשתי האמות המשותפות לשניהם, אך החיצונים אסורים זה עם זה, לפי שאין תחומם משותף כלל.

גמרא

הגמרא מסתפקת בביאור שיטת רבי יוחנן בן נורי: **בָּעֵי** [–נסתפק] **רָבָא, מַאי קָסָבַר** – מה היא סברתו של **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**, שאמר במשנתינו שאדם ישן קונה שביתה במקומו, **מִסְּבַר קָא סָבַר** – האם הוא סובר **שֶׁחֲפְצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה** במקום שבו הם עומדים בכניסת השבת, אף שאין להם בעלים המכוונים להקנות להם שביתה זו, ולפיכך אם זכה בהם אדם בשבת אינו רשאי לטלטלם יותר מאלפיים אמה לכל רוח, אפילו אם הניח עירובי תחומין לאיזה צד. וסובר רבי יוחנן בן נורי שגם אדם ישן דינו כחפצי הפקר, וקונה שביתה במקומו בלא שיתכוין לכך. **וּבְרֵין הוּא דְּלִיפְלוֹג בְּכֵלִים** – ומן הדין היה שיחלקו רבי יוחנן בן נורי וחכמים לגבי כלים של הפקר, שלדברי רבי יוחנן הם קונים שביתה במקומם ויש להם אלפיים אמה לכל רוח, ולדברי חכמים אינם קונים שביתה אלא נגררים אחר הזוכה בהם בשבת, וממילא היינו יודעים שהם חולקים אף לגבי אדם ישן שדינו כחפץ של הפקר. **וְהָא דְּקָמִיפַּלְגִי** – אלא טעם הדבר שנחלקו **בְּאָדָם** ולא בכלים, כדי **לְהוֹדִיעֲךָ** את **כּוֹחָן דְּרַבָּנָן** – כוחם של חכמים, **דְּאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא לְמֵימַר** – שהיה מקום לומר שגם חכמים הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה מכל מקום מודים הם באדם ישן שקונה שביתה במקומו, וטעם הדבר הוא **הוֹאִיל וְאדם נִיעוֹר** [–ער] **קָנֶה** שביתה לפיכך אף אדם יָשֵׁן **נַמִּי קָנֶה** שביתה, **קָא מַשְׁמַע לָן** המשנה **דְּלָא** – שאין הדבר כן, אלא אף באדם ישן נחלקו חכמים על רבי יוחנן בן נורי וסוברים שאינו קונה שביתה. ונמצא שמחלוקת רבי יוחנן בן נורי וחכמים היא בין לגבי חפצי הפקר ובין לגבי אדם ישן. **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא נאמר באופן אחר, **דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי בְּעָלְמָא** [–בכל מקום] **שֶׁחֲפְצֵי הֶפְקֵר אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה** במקומם, ובזה הוא מודה לדברי חכמים, **וְהָכָא** – וכאן לגבי אדם ישן **הֵיינוּ טַעְמָא** – טעם הדבר שקונה שביתה משום **דְּהוֹאִיל וְאדם נִיעוֹר** [–ער] **קָנֶה** שביתה במקומו לפיכך אדם יָשֵׁן **נַמִּי קָנֶה** שביתה.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לפשוט הספק: **אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, **גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב**, ולא זכה בהם אדם עד כניסת החג, קנו שביתה במקומם **וְיֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ**, ואם זכה בהם אדם בחג אינו רשאי להוציאם חוץ לתחומם, אף אם הניח עירובי תחומין. אבל גשמים שירדו **בְּיוֹם טוֹב**, לא קנו שביתה במקומם, **וְהָרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם** הזוכה בהם ראשון.

ומבארת הגמרא כיצד יש לפשוט מכאן את הספק: **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** – דברי הברייתא [הסוברת שגשמים של הפקר קונים שביתה במקומם] מבוארים הם, אם תאמר **דְּקָסְבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שֶׁחֲפְצֵי הֶפְקֵר קוֹנִין שְׁבִיתָה** במקומם, **דְּהָא מַנִּי** – שבריתא זו מי אמרה, **רַבִּי יוֹחָנָן בן נורי הִיא, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** – אבל אם תאמר שרבי יוחנן בן נורי סובר **שֶׁחֲפְצֵי הֶפְקֵר אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה**, אם כן יש לתמוה, **הָא מַנִּי** – כשיטת מי נאמרה ברייתא זו, הסוברת שמי גשמים קונים שביתה במקומם, הרי זה **לֹא** כשיטת **רַבִּי יוֹחָנָן** בן נורי **וְלֹא** כשיטת **רַבָּנָן**.

הגמרא מנסה לדחות ראיה זו: **יָתִיב** [–ישב] **אַבַּיֵי, וְקָאָמַר לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ואמר לשמועה זו, שיש לפשוט הספק מדברי הברייתא. **אָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא לְאַבַּיֵי, וְדִילְמָא** – שמא נאמר **שַׁבַּגְּשָׁמִים הַסְּמוּכִין לָעִיר עַסְקִינָן** – הברייתא עוסקת, **וְאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר דַּעְתָּם עֲלֵיהֶן** – על גשמים אלו, שחפצים הם לזכות בהם, ולפיכך הם קונים שביתה במקומם כאנשי אותה העיר, אך אין להוכיח מכאן לענין דין חפצי הפקר אם קונים שביתה או לא.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב ספרא, **לָא סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – אל תעלה על דעתך לומר כן, שטעם הדבר שיש להם אלפיים אמה לכל רוח הוא משום דעת אנשי העיר, אלא בהכרח צריך לומר שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם. **דִּתְנַן** – שכך שנינו במסכת ביצה (לט.), **בּוֹר שֶׁל אדם יָחִיד** דין המים שבו **כְּרַגְלֵי** אותו **יָחִיד**, ואם לקחם אדם אחר ממנו בשבת אינו רשאי להוליכם אלא למקום שמותר לבעל הבור לילך. **וּבור שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר** דין המים שבו **כְּרַגְלֵי אוֹתָהּ הָעִיר**, דהיינו, שמותר להוליכם בכל העיר ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח, אך אם עירב אחד מאנשי העיר למזרח או למערב אינו רשאי להוליכם עמו. **וּבור** הפקר העומד בדרך לשימושם **שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל** העולים לארץ ישראל, דין המים שבו **כְּרַגְלֵי הַמְמַלֵּא** משם בתחילה, ואם נתנם לאדם אחר אינו רשאי להוליכם אלא במקום שמותר לממלא לילך. מבואר מדברי המשנה, שחפצי הפקר אינם קונים שביתה במקומם, ולפיכך המים שבבור עולי בבל נמשכים הם אחר רגלי הממלאם.

וּמאידך, תַּנְיָא – שנינו בברייתא, שהמים שבבּוֹר **שֶׁל שְׁבָטִים**, דהיינו בור של עולי בבל, **יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ**, כלומר, שקנו שביתה במקומם ואינם כרגלי הממלא. ואם כן, **קַשְׁיָין אַהֲדָדֵי** – יש להקשות סתירה בין המשנה לברייתא. **אֶלָּא לַאו שָׁמַע מִינָּהּ** – האם אין ללמוד מכך, **דְּהָא** – הברייתא סוברת כשיטת **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** שחפצי הפקר קונים שביתה, **וְהָא** – המשנה סוברת כשיטת **רַבָּנָן** שחפצי הפקר אינם קונים שביתה.

וזו היא תשובתו של אביי לרב ספרא, שמאחר ומצינו מחלוקת תנאים בדין חפצי הפקר אם קונים שביתה או לא, מעתה יש לומר שאף הברייתא שהובאה לעיל לגבי גשמים שירדו מערב יום טוב אינה עוסקת בגשמים הסמוכים לעיר, אלא כשיטת רבי יוחנן בן נורי היא, הסובר שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם.

כִּי אָתָא – כאשר בא אביי **לְקַמֵּיהּ** [–לפני] **דְּרַב יוֹסֵף, אָמַר לֵיהּ** אביי לרב יוסף, **הָכִי קָאָמַר** – כך אמר לי **רַב סַפְרָא**, שיש לדחות את ההוכחה מן הברייתא של גשמים שירדו מערב יום טוב, לפי שניתן להעמידה בגשמים הסמוכים לעיר, **וְהָכִי אֲהַדְרֵי לֵיהּ** – וכך השבתי לו, שאין דחייה זו מועילה, מאחר וכבר מצינו מחלוקת תנאים במקום אחר לגבי חפצי הפקר אם קונים שביתה.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **וְאַמַּאי לָא תֵּימָא לֵיהּ מַגּוּפָהּ** – מדוע אינך אומר לרב ספרא שמגוף דברי הברייתא מוכח שאין היא עוסקת בגשמים הסמוכים לעיר, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – שאם תעלה על דעתך לומר **בְּגְּשָׁמִים הַסְּמוּכִין לָעִיר עַסְקִינָן**, אם כן יש לתמוה, **הַאי** – מדוע נקטה הברייתא לשון זה 'יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ', **הָא** – הרי 'כְּרַגְלֵי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר' **מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – צריכה היתה הברייתא לומר, לפי שהלשון 'יש להם אלפיים אמה' שייך רק באלו הקובעים שביתה מחמת עצמם, אבל גשמים הסמוכים לעיר ששביתתם נקבעת מחמת בני העיר שייך בהם הלשון 'כרגלי אנשי אותה העיר'. אלא בהכרח צריך לומר שאין הברייתא עוסקת בגשמים הסמוכים לעיר אלא בגשמים של הפקר, והיא סוברת כשיטת רבי יוחנן בן נורי שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם.

המשך בעמוד פד

שבה הגמרא ומקשה: אם המים בלועים בעננים כָּל שֶׁכֵּן שיש לאסור לטלטלם ביום טוב, שמאחר ומים אלו לא היו קיימים כלל בערב שבת נמצא דְּהָווּ לְהוּ נוֹלָד דַּאֲסִירֵי – יש בהם איסור 'נולד', ואסורים הם לגמרי, ואין לטלטלם אפילו בתוך ארבע אמות.

ומחמת קושיא זו חוזרת בה הגמרא ומיישבת באופן אחר: אֶלָּא טעם הדבר שלא קנו המים שביתה בעננים משום דמַיָּא בְּעָבִים מֵינַד נַיְידֵי – שהמים שבתוך העננים נעים ונדים הם, וכל דבר שאינו קבוע במקום אחד אינו קונה שביתה.

מוסיפה הגמרא: הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי – עתה לאחר שבאת לתירוץ זה, אוֹקְיָינוּס נַמִּי לֵא לִיקְשׁוּ לָךְ – יש ליישב כך גם את הקושיא שהקשינו לעיל, שיקנו המים שביתה באוקיינוס, ואין צריך לתרץ שנתאספו העננים מערב יום טוב, אלא מַיָּא בְּאוֹקְיָינוּס נַמִּי מֵינַד נַיְידֵי – אף המים שבאוקיינוס נעים ונדים הם, ולפיכך אינם קונים שביתה במקומם, ואפילו אם נתקשרו העבים ביום טוב אינם נאסרים בטלטול. וְתָנְיָא – ושנינו כך בברייתא, נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין – הנמשכים הלאה ממקום נביעתם, וּמַעְיָינוֹת הַנּוֹבְעִין מתוך הקרקע במקומם ואינם נמשכים הלאה, חֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם הממלאם בשבת או ביום טוב, אף אם שייכים הם לאדם אחר, שמאחר ונעים ונדים הם אינם קונים שביתה במקומם, אלא נגררים אחר רגלי הממלא.

הגמרא מפרשת את פסק ההלכה במחלוקתם של רבי יוחנן בן נורי וחכמים: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הֲלָכָה כְּרִבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, שאדם ישן קונה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה לכל רוח.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרִבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, בְּפֵירוּשׁ שְׁמִיעַ לָךְ – האם שמעת בפירוש מרבי יהושע בן לוי שפסק הלכה כרבי יוחנן בן נורי, אוֹ מִכְּלָלָא שְׁמִיעַ לָךְ – או שהבנת כך מכלל דבריו, דהיינו, ששמעת ממנו דבר אחר ודייקת מכך שהוא סובר כרבי יוחנן בן נורי.

אָמַר לֵיהּ רבי יעקב בר אידי לרבי זירא, בְּפֵירוּשׁ שְׁמִיעַ לִי – שמעתי בפירוש מרבי יהושע בן לוי שפסק כן.

מבררת הגמרא: מַאי כְּלָלָא – מאיזו מימרא של רבי יהושע בן לוי אפשר היה לדייק שהוא נוקט להלכה כשיטת רבי יוחנן בן נורי, שמחמת כן הוצרך רבי זירא לשאול את רבי יעקב בר אידי אם שמע בפירוש או לא.

מבארת הגמרא: אפשר היה ללמוד זאת ממה דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב. כלומר, שבכל מחלוקת בדיני עירובין ותחומין הלכה כדעת המיקל. ויש ללמוד מדבריו שהלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי, המיקל באדם ישן שקונה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה לכל רוח.

שבה הגמרא ומבררת: וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי – מדוע הוצרך רבי יהושע בן לוי ללמדנו שתי פעמים שהלכה כרבי יוחנן בן נורי, פעם אחת בפירוש ופעם שניה במה שפוסק כדברי המיקל בעירוב, הרי די היה באחת מן המימרות.

אָמַר רַבִּי זֵירָא, צְרִיכִי – צריכים אנו לשתי המימרות. דְּאִי אַשְׁמְעִינָן – שאם היה רבי יהושע בן לוי משמיענו רק שהֲלָכָה כְּרִבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, הֲוָה אֲמִינָא – סבורים היינו לומר, שכוונתו לפסוק כמותו בֵּין לְקוּלָּא, כגון לגבי אדם ישן, שקונה שביתה במקומו ורשאי לילך אלפיים אמה לכל רוח, וּבֵין לְחוּמְרָא, כגון לגבי כלי הפקר, שסובר רבי יוחנן בן נורי שהם קונים שביתה במקומם, ושוב אין אדם רשאי להוליכם כרגליו. קָא מַשְׁמַע לָן רבי יהושע בן לוי שהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב, ולפיכך אין לפסוק כדברי רבי יוחנן בן נורי אלא לגבי אדם ישן, שבזה מיקל רבי יוחנן יותר מחכמים, אבל לגבי כלי הפקר שחכמים מקילים יותר מרבי יוחנן הלכה כמותם.

מקשה הגמרא: וְלֵימָא – שיאמר רבי יהושע בן לוי רק את המימרא שהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב, הֲלָכָה כְּרִבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לָמָּה לִי – ומדוע הוצרך לומר במפורש שהלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי.

מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ – הוצרך רבי יהושע בן לוי לומר זאת, משום שאם היה אומר רק שהלכה כדברי המיקל בעירוב, סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – סבורים היינו לומר, דהָנֵי מִילֵּי – שכלל זה נאמר רק כשיש מחלוקת של יָחִיד בְּמִקּוֹם [–כנגד] יָחִיד, וְרַבִּים בְּמִקּוֹם רַבִּים, אֲבָל במחלוקת של יָחִיד בְּמִקּוֹם רַבִּים, במחלוקתו של רבי יוחנן בן נורי עם חכמים, אֵימָא לֵא – שמא אין הלכה כמו היחיד כנגד המרובים, ולפיכך הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאף בזה הלכה כדעת היחיד המיקל כנגד הרבים המחמירים.

רבא מקשה על צריכותא זו: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵי, מִכְּדֵי – הרי דין עֵירוּבִין דִּדְרָבָנָן – מדברי חכמים הוא, ואם כן, מַה לִּי יָחִיד בְּמִקּוֹם יָחִיד וּמַה לִּי יָחִיד בְּמִקּוֹם רַבִּים. כלומר, אכן בדין דאורייתא יש עדיפות לרבים על היחיד, ולפיכך אילו היה דין תחומין מן התורה צריך היה להשמיענו שאפילו כאשר היחיד מיקל והרבים מחמירים הלכה כדברי היחיד. אבל מאחר ודין תחומין מדברי חכמים הוא, ובדין דרבנן אין עדיפות לרבים על היחיד, אם כן מדוע הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שהלכה כרבי יוחנן בן נורי באדם ישן.

רב פפא מקשה על דברי רבא: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְרָבָא, וְכִי בִּדְרָבָנָן לֵא שָׁנֵי לָן – אין חילוק בֵּין יָחִיד בְּמִקּוֹם יָחִיד לְיָחִיד בְּמִקּוֹם רַבִּים, וְהָתְנַן – והרי שנינו במסכת נדה (ז:), רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כָּל אִשָּׁה – בין צעירה ובין זקנה, שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת – שלש תקופות של שלושים יום, דהיינו תשעים יום שלא ראתה בהן דם, הרי היא בחזקת מסולקת דמים, ואם לאחר מכן חזרה וראתה דם דַּיָּיהּ שַׁעָתָהּ – די לטמאה משעת ראייתה, ואין חוששים לטמא טהרות שעסקה בהן מקודם לכן, כפי שנוהגים בשאר נשים שאינן מסולקות דמים. אמנם דעת חכמים אינה כן, אלא הם סוברים שרק אשה זקנה שעברו עליה שלש עונות שלא ראתה דיה שעתה, אבל צעירה מטמאה למפרע, אפילו אם הפסיקה לראות תשעים יום. וְתָנְיָא – ושנינו על כך בברייתא, מַעֲשֶׂה היה שבאה שאלה כזו לפני רבי, על אשה צעירה שעברו עליה שלש עונות בלא ראיית דם ואחר כך ראתה, וְעָשָׂה רַבִּי כְּשִׁיטַת רַבִּי אֶלְעָזָר, וטיהר את הטהרות שעסקה בהן סמוך לראייתה. לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר רבי שלא עשה כראוי, לפי שחכמים חולקים בדבר, לא ביטל את הוראתו, אלא אָמַר כְּדֵי הוּא רַבִּי אֶלְעָזָר לִסְמוֹךְ עָלָיו בִּשְׁעַת הַדְּחָק, לפי שהיה זה בשני בצורת, וחשש רבי להפסד הטהרות שנגעה בהן האשה.

מבררת הגמרא: מַאי 'לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר', כלומר, באיזה דבר נזכר רבי לאחר מכן. אִילֵימָא – אם נאמר שהכוונה היא לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר רבי שנפסק בבית המדרש דְּאֵין הֲלָכָה כְּרִבִּי אֶלְעָזָר אֶלָּא כְּרַבָּנָן, וכשבא המעשה לפניו לא זכר זאת, אם כן אף שהיה זה בִּשְׁעַת הַדְּחָק הֵיכִי עָבִיד כְּוָותֵיהּ – איך עשה כשיטת רבי אליעזר שלא כדין, הרי צריך היה לבטל את הוראתו. אֶלָּא בהכרח צריך לומר דְּלֵא אִיתְּמַר הִלְכְתָא – שלא נפסקה הלכה בבית המדרש לֵא כְּרִבִּי אֶלְעָזָר וְלֵא כְּרַבָּנָן, וכוונת הברייתא היא שלְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר רבי דְּלֵאו יָחִיד פָּלִיג עָלֵיהּ – שלא חכם יחיד הוא החולק על רבי אליעזר, אֶלָּא חכמים רַבִּים פְּלִיגֵי עָלֵיהּ – נחלקו עליו, והיה מן הדין לעשות בדעת הרבים, אָמַר, כְּדֵי הוּא רַבִּי אֶלְעָזָר לִסְמוֹךְ עָלָיו בִּשְׁעַת הַדְּחָק, ולא ביטל את הוראתו.

מתבאר מדברי הברייתא, שאף בדין טומאת אשה למפרע שהוא מדברי חכמים יש לפסוק כדעת הרבים, ושלא כרבא הסובר שבדרבנן אין חילוק בין יחיד למרובים.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שאף בדיני דרבנן יש לפסוק להלכה כדעת הרבים כנגד היחיד: אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְרָבָא, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שאמר זאת רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא, וְכִי בִּדְרָבָנָן לֵא שָׁנֵי – אין חילוק בֵּין יָחִיד בְּמִקּוֹם יָחִיד לבֵּין יָחִיד בְּמִקּוֹם רַבִּים, וְהָתְנְיָא – והרי שנינו בברייתא במסכת מועד קטן (כ.), שְׁמוּעָה קְרוֹבָה – אדם ששמע על מיתת קרובו זמן קצר לאחר המיתה, נוֹהֶגֶת – יש לו לנהוג אבילות של שִׁבְעָה ימים משעת השמועה, שבהם נאסר עליו לרחוץ גופו ולכבס בגדיו, וְאבילות של שְׁלֹשִׁים יום משעת השמועה שבהם אסור לו להסתפר ולגהץ את בגדיו. אבל שמועה רְחוֹקָה – אם שמע על כך רק זמן מרובה אחר המיתה,

רש"י

כל שכן דהוו להו נולד ואסירי — אפילו לטלטלן במקומן. הרי הן כרגלי כל **אדם** — כיון דניידי לא קנו שביתה, ואפילו הן של יחיד אינן כרגליו. **בפירוש שמיע לך** — מרבי יהושע בן לוי. **או מכללא** — דשמיע לך מיניה מילתא אחריתי, ודייקת מינה דכרבי יוחנן בן נורי סבירא ליה. **ומאי כללא** — מאיזה כלל הוה סלקא דעתך מעיקרא דשמעת ליה לרבי יהושע בן לוי, דנימא מילתא דנידוק לה מינה. **בעירוב** — בכל משפטיו, ותחומין מהלכות עירובין הן. **בין לקולא** — כגון אדם ישן, דאי לא קנה שביתה לא נפיק מארבע אמות. **לחומרא** — כגון כלי הפקר. אי אמרת קונין שביתה — אסור להוליכן למקום שעירב זה המוצאן, אלא אלפים הוא דאית להו לכל רוח. **קא משמע לן כדברי המיקל** — באדם הוא דהלכתא כוותיה, דכיון דניעור קנה — ישן נמי קנה. אבל בכלים לית הלכתא כוותיה. **אבל יחיד במקום רבים** — כגון רבי יוחנן בן נורי דפליגי רבנן עליה, אימא לית הלכתא כוותיה. **רבי אליעזר** — גרסינן. **כל אשה שעברו עליה שלש עונות** — דהיינו תשעים יום, דעונה סתם לפריסת נדה משלשים יום לשלשים יום, וכל אשה שעברו עליה תשעים יום ולא ראתה — נסתלקו דמיה. ואם ראתה אחרי כן — אמרינן השתא הוא דראתה דם, ולא מטמינן טהרות שנתעסקה בהן למפרע, כשאר נשים שדמיהן מצויין שמטמאות טהרות למפרע מעת לעת. כדאמר במסכת נדה (ג,א) דחיישינן שמא כותלי בית הרחם העמידוהו, ותנן (שם מ,א): כל הנשים מטמאות בבית החיצון. ופליגי רבנן עליה, ואמרי דאין הפסקת שלש עונות סילוק אלא לזקנה שעברו עליה שלש עונות סמוך לזקנתה, אבל בילדה — לא. **כרבי אליעזר** — וטיהר אף בילדה שעברו עליה שלש עונות. **אחר שנזכר** — משמע דנזכר דלאו שפיר עביד. **שעת הדחק** — שני בצורת הוו, ואיכא הפסד טהרות. **מאי כשנזכר** — אילימא נזכר דאיתמר בפלוגתייהו הלכה כרבנן, וכשנעשה המעשה לא היה זכור ועכשיו נזכר אמאי לא אהדר עובדא. **אלא** — האי דלא אהדר משום דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, ומאי נזכר — לאחר שנזכר דרבים פליגי עליה, דהוה ליה למיעבד כרבים, אמר: כדי הוא רבי אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק, ולא אהדר עובדא. הא לאו בשעת הדחק — לא. אלמא: אף על גב דמעת לעת גזירה דרבנן היא, בעי למיעבד כרבים. **נוהגת שבעה** — לרחיצה ולתכבושת, ושלשים לתספורת ולגיהוץ מיום שנשמע לו.

וסבר לה — רבי יוחנן כשמואל.

הכי

תוספות

כל שכן דהוי ליה נולד ואסיר — ואף על גב דמשקין בפירי נמי אמרינן בפסחים (לג,ב) דמבלע בליעי, אפילו הכי לא מתסרי משום נולד, אי לא גזרינן שמא יסחוט. דמים בעבים בליעי טפי, ואינה ניכרין כמו משקין בפירי. ואפילו לא היו ניכרין משקין בפירי כלל לא חשיבי נולד, כיון דמעיקרא נמי הוי אוכל — אוכלא דאיפרת הוא. ואם תאמר: ולימא הא רבי שמעון היא, דלית ליה מוקצה ולית ליה נולד, דבאיתא בריש ביצה (ב,א)! ויש לומר: דבנולד כהאי גוונא, דדבר חדש שלא בא לעולם כל עיקר — מודה רבי שמעון, וכן באפר כירה שהוסק ביום טוב נראה דמודה רבי שמעון דאסור לכסות בו, אלא אם כן ראוי לצלות בו ביצה, כדאמר בפרק קמא דביצה (ח,א).

נהרות המושכין — פירש הקונטרס: אפילו הן של יחיד. ונראה שדקדק דאי הוה של רבים דווקא — מאי איריא נהרות? אפילו מים מכונסים נמי אמרינן לעיל כרגלי הממלא, והיינו כרגלי כל אדם דהכא, כדפרישית לעיל דהכל אחד. וכן מוכח בפרק בתרא דביצה (לט,א) דבשל יחיד מיירי, דפריך מדף דהכא אמתניתין דהתם. דקתני: בור של יחיד כרגלי היחיד. ומיהו, שם לא פירש רש"י כרגלי הממלא וכרגלי כל אדם בענין אחד. ורבינו תם מפרש: אפילו מיירי בשל רבים מדקדק שפיר, דדווקא משום דנידי לא קנו שביתה — אבל מכונסים דקנו שביתה — יש להם אלפים אמה לכל רוח, כרבי יוחנן בן נורי.

הוה אמינא בין לקולא בין לחומרא — הוה ליה למימר דאיצטריך הלכה כדברי המיקל לפסוק הלכה בכל מקומות, אלא דניחא ליה למימר דאפילו להך מילתא גופה איצטריך.

קא משמע לן הלכה כדברי המיקל בעירוב — דלענין אדם — הלכה כרבי יוחנן בן נורי דקני שביתה. ולענין כלים — הלכה כרבנן דלא קנו שביתה, והרי הן כרגלי כל אדם. ולא הוי תרי קולי דסתרי אהדדי, דקיימא לן כרבנן דאמרי אין חפצי הפקר קונין שביתה. וישן היינו טעמא — הואיל וניעור קני, ישן נמי קני, כדפירש הקונטרס. ואפילו אם לא היה משמענן רבי יהושע בן לוי אלא הלכה כדברי המיקל בעירוב לחוד, הוה משמע מדבריו דהלכתא כדברי שניהם להקל.

לסמוך עליו בשעת הדחק — פירש הקונטרס: דשנת בצורת הוה, ואיכא הפסד טהרות. ואי אפשר לומר כן, דבדחק כהאי גוונא אפילו רבנן מודים, כדאמר בפרק קמא דנדה (ט,ב): אין שעת הדחק ראיה. ומפרש התם: מאי שעת הדחק — שנת בצורת הוה. ואיכא דאמרי דטהרות אפיש ועבוד, וחשו רבנן להפסד טהרות.

דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל — אפילו ביחיד במקום רבים נראה דלעולם הלכה כדברי המיקל באבל, וחזרן מזו לאו למעוטי שאר מקומות דאבל קאמר, כדקאמר אבילות הוא דאקילו ביה רבנן. וכן מוכיח בהדיא פרק בתרא דמועד קטן (יט,ב) גבי אבא שאול ורבנן, גבי קובר את מתו שלשה ימים לפני הרגל, וגבי בא ממקום קרוב פלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן (כב,א). ואם תאמר: כיון דאפילו יחיד במקום רבים אמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל, למה ליה לשמואל למיפסק בפרק בתרא דמועד קטן (כד,א) כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר: ראש השנה ויום הכפורים כרגלים? ויש לומר: דקא משמע לן אפילו ביחיד במקום רבים, כדאמר לעיל. ונראה, אפילו ביום ראשון של אבילות דהוי דאורייתא, כדאמר בהכי גרסינן — דהלכה כדברי המיקל באבל, מידי דהוי כהלכה כדברי המיקל בעירוב. דמשמע לעיל דאפילו הוי דאורייתא — הלכה כדברי המיקל. מדקאמר, מכדי עירובין דרבנן מה לי יחיד במקום וכו'. משמע דאי הוה דאורייתא — ניחא דצריכי. וכן מוכח בפרק "יש בכור" (בכורות מט,א) גבי פלוגתא דרבי עקיבא ורבנן, דאמר רב אשי: הכל מודים לענין אבילות דיום שלשים כשלפניו. דאמר שמואל: הלכה כדברי המיקל באבל, ואפילו ביום ראשון אינו נוהג אבילות. וזה לשון הכי גרסינן: היכא דשכיב שביבא ביום טוב ראשון, או ביום טוב שני, או בחולו של מועד, או ביום טוב ראשון של יום טוב אחרון — אינו נוהג אבילות

כָּל שֶׁכֵּן דְּהָווּ לְהוּ נוֹלָד דַּאֲסִירִי! - אֶלָּא מֵיָּא בְּעָבִים מֵינַד נָיְדִי. - הָשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי - אוֹקְיָינוֹס נַמִי לָא לִיקְשֵׁן לָךְ, מֵיָּא בָּאוֹקְיָינוֹס נַמִי מֵינַד נָיְדִי. וְתַנְיָא: נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין וּמַעְיָינוֹת הַנּוֹבְעִין - הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי: בְּפֵירוּשׁ שְׁמִיעַ לָךְ, אוֹ מִכְּלָלָא שְׁמִיעַ לָךְ? אֲמַר לֵיהּ: בְּפֵירוּשׁ שְׁמִיעַ לִי. מַאי כְּלָלָא? דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב. וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי? אָמַר רַבִּי זֵירָא: צְרִיכִי, דְּאִי אַשְׁמַעֵינַן הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי - הָוֵה אָמְינָא בֵּין לְקוּלָּא וּבֵין לְחוּמְרָא, קָא מַשְׁמַע לָן: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב. וְלֵימָא: "הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּעֵירוּב", "הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי" לָמָּה לִי? אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - יָחִיד בִּמְקוֹם יָחִיד, וְרַבִּים בִּמְקוֹם רַבִּים. אֲבָל יָחִיד בִּמְקוֹם רַבִּים - אֵימָא לָא. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵּי: מִכְּדֵי, עֵירוּבִין דְּרַבָּנַן, מַה לִּי יָחִיד בִּמְקוֹם יָחִיד וּמַה לִּי יָחִיד בִּמְקוֹם רַבִּים? אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְרָבָא: וּבְדְרַבָּנַן לָא שָׁנֵי לָן בֵּין יָחִיד בִּמְקוֹם יָחִיד לְיָחִיד בִּמְקוֹם רַבִּים? וְהָתְנַן, רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל אִשָּׁה שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - דַּיָּיהּ שְׁעָתָהּ. וְתַנְיָא: מַעֲשֶׂה וְעָשָׂה רַבִּי כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר. לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר אָמַר: כְּדֵי הוּא רַבִּי אֱלִעֶזֶר לִסְמוֹךְ עָלָיו בִּשְׁעַת הַדְּחָק. מַאי "לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר"? אִילֵימָא לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר, אֶלָּא כְּרַבָּנַן - בִּשְׁעַת הַדְּחָק הֵיכִי עָבֵיד כְּוָוֹתֵיהּ? אֶלָּא: דְּלָא אִיתְּמַר הִלְכְתָּא לֹא כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר וְלֹא כְּרַבָּנַן, לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר דְּלָאו יָחִיד פָּלֵיג עֲלֵיהּ אֶלָּא רַבִּים פְּלִיגִי עֲלֵיהּ, אָמַר: כְּדֵי הוּא רַבִּי אֱלִעֶזֶר לִסְמוֹךְ עָלָיו בִּשְׁעַת הַדְּחָק. אֲמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְרָבָא, וְאָמְרִי לֵהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: וּבְדְרַבָּנַן לָא שָׁנֵי בֵּין יָחִיד בִּמְקוֹם יָחִיד, בֵּין יָחִיד בִּמְקוֹם רַבִּים? וְהָתַנְיָא: שְׁמוּעָה קְרוֹבָה נוֹהֶגֶת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים, רְחוֹקָה - אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד. וְאִי זוֹ הִיא קְרוֹבָה וְאֵיזוֹ הִיא רְחוֹקָה? בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים - קְרוֹבָה, לְאַחַר שְׁלֹשִׁים - רְחוֹקָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַחַת שְׁמוּעָה קְרוֹבָה וְאַחַת שְׁמוּעָה רְחוֹקָה נוֹהֶגֶת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא יָחִיד מֵיקֵל וְרַבִּים מַחְמִירִין - הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּחְמִירִין, הַמְרוּבִּים. חוּץ מִזּוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא מֵיקֵל וַחֲכָמִים מַחְמִירִין - הֲלָכָה כְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְסָבַר לֵהּ כִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּאֵבֶל. בַּאֲבֵילוּת הוּא דְּאַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנַן, אֲבָל בְּעָלְמָא - אֲפִילּוּ בְּדְרַבָּנַן שְׁנֵי בֵּין יָחִיד בִּמְקוֹם יָחִיד, בֵּין יָחִיד בִּמְקוֹם רַבִּים.

ורב

עד דנפקי יומא טבא כולהו. אבל יומא בתרא דרבנן, מסלק סליק למנין שבעה אבל אבילות לא נהיג ביה כלל. אבל שכיב שכיבא ביום טוב שני של יום טוב אחרון, כיון דעיקר אבילות יום ראשון — נהיג ביה אבילות, וסליק למנין שבעה, דהכי אסמכוה רבנן דעיקר אבילות יום ראשון הוא, דכתיב: "ואבלתי חטאת היום" — היום אסור ולמחר מותר. וכתיב: "ואחריתה ביום מר". וכיון דיום ראשון דאבילות דאורייתא, ויום טוב אחרון ספיקא דרבנן — אתי עשה ודאי דאורייתא דיחיד, וחייל על עשה ספק דרבים דרבנן. והא דאמרינן בכתובות (ד,א): מכניסין את המת לחדר ונוהג שבעה ימי המשתה, ואחר כך נוהג שבעה ימי אבילות — אלמא דלא דחי יומא קמא דאבילות מועד דרבנן — שמא מועד דחתן עדיף טפי.

ואין חבין לאדם שלא בפניו — ואם תאמר: והיכי מוכח מהכא דעירובי תחומין חמירי? הלא אין הטעם תלוי בחומר, אלא משום דאין חבין לאדם שלא בפניו! ויש לומר: מכל מקום מוכח שפיר דחמירי טפי, דאפילו ידעינן גבי עירובי תחומין דלמחר דעתו לילך באותו צד, אפילו הכי, כיון דאיכא קצת חוב שמפסיד במה שאינו יכול לילך לצד אחר אם ירצה — לא הוי עירוב. ובעירובי חצירות אף על גב דאיכא קצת נמי חובה, שמערבין בפת שלו שלא מדעתו, כדאמר בפרק "חלון" (עירובין פ,א): אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף באין בני אדם ונוטלין הימנו שיתופו בעל כרחך, וצריך שימחול להם פתן אם ירצו לצאת, כדאמר ב"הדר" (עירובין סח,א): כיון דאי בעי ליה מינאי ולא יהבינא בטל שיתוף, והיינו משום דחמירי טפי. **שלא** לשכח תורת עירוב מן התינוקות — פירש הקונטרס: אבל עיקר עירוב בתחומין הוא. ומשנה היא זו לקמן בפרק "חלון" (פ,ב), ושם פירש הקונטרס בענין אחר: ולא אמרו לערב בחצירות לאחר שנשתתפו אלא שלא לשכח תורת עירובי חצירות מן התינוקות, מדורות הבאין. הלכך מקילין ביה בשיורי עירוב. והכי משמע, דתניא לקמן בפרק "הדר" (עא,ב): מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות. ולרבינו יצחק נראה דפירושו דהכא עיקר, דההיא דפרק "חלון" לא איירי כלל בעירובי חצירות, אלא אשיתופי מבואות קאי. דקתני רישא: כיצד משתתפין כו', ולמה אמרו לערב בחצירות. היינו פירוש אשיתופי מבואות, וקרי שיתוף מבוי עירובי חצירות בכמה דוכתי.

כרבי יוסי מחבירין — והא דאמר לקמן (מז,א): אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי, מכלל דיחידאה פליג עליה — אתיא כרבי יעקב בר אידי. **רבי** אסי אמר הלכה — פירש הקונטרס: ודרשינן בפירקא. ומאן דאמר מטין — מורינן ולא דרשינן בפירקא. ונראין — היינו דאי עביד הכי לא מהדרינן עובדא, אבל לא מורינן. וקשה לפירושו: דאפילו לא איתמר נראין, לא מהדרינן עובדא, כיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר! לכן נראה לי: דהלכה — דאי עביד כאידך מהדרינן, ומטין — אורויי נמי אורינן, ואם בא למיעבד עובדא כאידך מחינן בידיה. ומיהו, אי עביד עובדא — לא מהדרינן. ונראין — מורין, ואי בעי למעבד כאידך — לא מחינן בידיה. וכן משמע בפרק "הכותב" (כתובות פד,א) גבי דנו דיינֵי כרבי טרפון. ואם תאמר: אדרבה ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קכד,ב) משמע דלמאן דאמר מטין היינו דיעבד מטין כהני תנאי, אבל לכתחלה עבדינן כהכי גרסינן. **רב פפא אמר איצטריך** — ולעיל קאי, אדרבי יהושע בן לוי, איצטריך ליה למימר הלכה כרבי יוחנן. ואף על גב דאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב. **אבל בעירובי תחומין לא כו'** — והא דרבי יוחנן בן נורי, באיסור תחומין קאי. **אמר רבי יהודה כו'** — לקמן בפרק "חלון" (פא,ב). **במה דברים אמורים** — דאין מערבין לו לאדם אלא לדעתו, שנתרצה. **בעירובי תחומין** — דשמא חוב לו להפסיד אלפים למזרח, על מנת להשתכר באלפים למערב. **עירובי חצירות** — אין שם הפסד אלא ריוח. **הני מילי** — דהלכה כמיקל בעירובי חצירות. **בשיורי עירוב** — שהניח עירוב במקום המשתמר לכמה שבתות, ונתמעט האוכל משיעור שתי סעודות, מקילין ביה לאכשורי. **אבל** — במחלוקת של תחילת עירוב לא ניזיל בתר מיקל. והא דרבי יוחנן בן נורי בתחילת עירוב דמי. **במה דברים אמורים** — דצריך שיעור לעירובי חצירות, או מזון שתי סעודות בין כולן, או כגרוגרת לכל אחד בתחילת עירוב. **כל שהוא** — לכל אחד. **ולא אמרו לערב בחצירות אלא שלא לשכח את התינוקות** — שלא לשכח תורת עירוב מדורות הבאין. אבל עיקר עירוב בתחומין הוא. **הלכה כרבי עקיבא מחברו** — בכל דוכתא. **למאי הלכתא** — לענין מה נאמרה שמועה זו, שפסקו הלכה סתם. בכל מקומות יש לסמוך עליה להורות הלכה למעשה כן, או דלמא מסברא בעלמא קאמרי כן, אבל הלכתא מכללא לא סמכינן עליה למילף. **רבי אסי אמר הלכה** — ממש קאמרי רבי יעקב ורבי זריקא, למיגמר מעשה מיניה ומיעבד כרבי עקיבא היכא דיחיד פליג עליה, וכרבי יוסי אפילו במקום רבים. **מטין** — רבי יעקב ורבי זריקא לאו הלכה ממש פסקי, אלא מטין ההוראה אחר רבי יוסי, ואפילו במקום רבים. דאורויי מורינן לאדם יחיד לעשות כרבי יוסי, אבל מדרש בפירקי ברבים לא דרשינן. **נראין** — אורויי לא מורינן, ואם עשה כרבי יוסי — לא מהדרינן עובדא. **כלשון הזה אמר רבי יעקב בר אידי** — כי האי לישנא דאיתמר דף דרבי יעקב ורבי זריקא, איתמר נמי הך דרבי יעקב בר אידי, למר הלכה ולמר מטין ולמר נראין. **להני כללי** — דכללינן לעיל: פלוני ופלוני — הלכה כפלוני בכל מקום. אלא היכא דמסתבר כמר — הלכתא כוותיה, והיכא דמסתבר בדוכתא אחריתי כאידך — עבדינן כוותיה. **למה הדבר דומה** — מתניתין היא (לעיל מה,ב). **היא מותרת עמהן** — ופליגי רבנן עליה בברייתא, ואמרי: שלשתן אסורות. **מאן פליג עליה רבי יהודה** — דהוא הוי סתם בר פלוגתיה. לישנא אחרינא: מאן פליג עליה — רבי יהודה, דהוא איירי לעיל מינה. רבי יהודה אומר: לאיזה רוח שירצה. ועלה תני: היו שנים מקצת כו' אמר רבי שמעון: למה הדבר דומה. ואמרינן דהכי קאמר להו רבי שמעון לרבנן: מכדי למה הדבר דומה כו' מאי שנא התם דפליגיתו עליה אלמא: הנך רבנן דאיירי לעיל מינה בארבע אמות דשביתה, איפלוג נמי בחצירות. **היכא דאיתמר** — בהדיא הלכה כרבי שמעון — איתמר. וכי כיילינן רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה — להיכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר.

וְרַב פַּפָּא אָמַר: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת, אֲבָל בְּעֵירוּבֵי תְחוּמִין - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. וּמִנָּא תֵּימְרָא דְּשָׁנֵי לָן בֵּין עֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת לְעֵירוּבֵי תְחוּמִין - דִּתְנַן, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּעֵירוּבֵי תְחוּמִין, אֲבָל בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת - מְעָרְבִין בֵּין לְדַעַת וּבֵין שֶׁלֹּא לְדַעַת, שֶׁכְּבָר לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו. רַב אַשִׁי אָמַר: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - בְּשִׁיּוּרֵי עֵירוּב, אֲבָל בִּתְחִילַּת עֵירוּב - אֵימָא לָא. וּמִנָּא תֵּימְרָא דְּשָׁנֵי לָן בֵּין שִׁיּוּרֵי עֵירוּב לִתְחִילַּת עֵירוּב - דִּתְנַן: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בִּתְחִילַּת עֵירוּב, אֲבָל בְּשִׁיּוּרֵי עֵירוּב - אֲפִילּוּ כָּל שֶׁהוּא. וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב חֲצֵירוֹת אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְשַׁכַּח תּוֹרַת עֵירוּב מִן הַתִּינוֹקוֹת. רַבִּי יַעֲקֹב וְרַבִּי זְרִיקָא אָמְרוּ: הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא מֵחֲבֵירוֹ, וּכְרַבִּי יוֹסֵי מֵחֲבֵרָיו, וּכְרַבִּי מֵחֲבֵירוֹ. לְמַאי הִלְכְתָא? רַבִּי אַסִי אָמַר: הֲלָכָה, וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר: מַטִּין, וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: נִרְאִין. כַּלְּשׁוֹן הַזֶּה אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה - הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי - הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי - הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. הָשְׁתָּא בְּמִקּוֹם רַבִּי יְהוּדָה - לֵיתָא, בְּמִקּוֹם רַבִּי יוֹסֵי מִיבַּעְיָא?! אָמַר רַב אַסִי: אַף אֲנִי לוֹמֵד רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן - הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן - הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. הָשְׁתָּא בְּמִקּוֹם רַבִּי יְהוּדָה לֵיתָא, בְּמִקּוֹם רַבִּי יוֹסֵי מִיבַּעְיָא?! אִיבַּעְיָא לְהוּ: רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי? תֵּיקוּ. אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא: לֵיתְנְהוּ לְהָנֵי כְּלָלֵי. מְנָא לֵיהּ לְרַב מְשַׁרְשִׁיָּא הָא? אִילֵימָא מֵהָא דִּתְנַן, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ וּפְתוּחוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, עֵירְבוּ שְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת עִם הָאֶמְצָעִית - הִיא מוּתֶּרֶת עִמָּהֶן, וְהֵן מוּתָּרוֹת עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת זוֹ עִם זוֹ. וְאָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וּמַאן פָּלִיג עֲלֵיהּ - רַבִּי יְהוּדָה. וְהָא אָמְרַתְּ: רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: לֵיתְנְהוּ. וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא: הֵיכָא דְּאִיתְּמַר - אִיתְּמַר, הֵיכָא דְּלָא אִיתְּמַר - לָא אִיתְּמַר. אֶלָּא מֵהָא, דִּתְנַן: עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים - מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ. שֶׁל רַבִּים וְנַעֲשֵׂית שֶׁל יָחִיד - אֵין מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ, אֶלָּא אִם כֵּן עוֹשֶׂה חוּצָה לָהּ כְּעִיר הַדֶּשֶׁה שֶׁבִּיהוּדָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים דִּיּוּרִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר:

שלש

שלש

כאידך, גבי בבור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו. דאמר רבא: הלכתא אסור לעשות כדברי רבי, ואם עשה — עשוי. קסבר מטין איתמר. ויש לומר: דמטין דהתם היינו לענין חבריו, דפליגי התם רבנן עליה. ויש סובר הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו, דאתמר "הלכה כחבריו" ורבא סבר "מטין כחבריו" אתמר ולא הלכה כחבריו.

הכי

הגמרא שבה לבאר באופנים נוספים מדוע הוצרך רבי יהושע בן לוי לפסוק הלכה כרבי יוחנן בן נורי, אף על פי שבבר פסק הלכה כדברי המיקל בעירוב: **וְרַב פָּפָּא אָמַר, אִיצְטְרִיךְ** – הוצרך רבי יהושע בן לוי לפסוק כרבי יוחנן בן נורי לענין אדם ישן הקונה שביתה במקומו, ולא די היה במה שנוקט להלכה כדברי המיקל בעירוב, משום **דִּסְלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – סבורים היינו לומר, **דְּהָנֵי מִילֵּי** – שכלל זה לא נאמר אלא **בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת, אֲבָל בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין** שדינם חמור יותר מעירובי חצירות, כפי שיבואר להלן, **אֵימָא לָא** – שמא תאמר שאין הולכים בהם אחר המיקל, **צְרִיכָא** – לכך הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו, שאף בסוגייתנו העוסקת בעירובי תחומין נוקטים אנו להלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי המיקל כנגד חכמים המחמירים.

הגמרא מבארת מנין לומדים שדין עירובי חצירות קל מדין עירובי תחומין: **וּמִנָּא תֵּימְרָא** – ומנין יש לך לומר, **דְּשָׁנֵי לָן** – שישנו חילוק **בֵּין דִּין עֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת לְדִין עֵירוּבֵי תְּחוּמִין, דִּתְנַן** – שכך שנינו לקמן (פא:) במשנה, לגבי הדין שנתבאר שם שאין מערבין לאדם שלא מדעתו, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שצריך את דעת האדם שמערבים לו, **בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין,** שיש בעשייתם חובה לזה שמערבים עבורו, שאם מניחים לו עירוב לצד מזרח הוא מפסיד את הליכתו לצד מערב, **אֲבָל בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת מְעָרְבִין** עבור אדם **בֵּין לְדַעַת וּבֵין שֶׁלֹּא לְדַעַת,** משום **שֶׁזָּכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו.** דהיינו, דבר שהוא זכות לאדם ניתן לעשות לו אף שלא מדעתו, אך דבר שיש בו חובה אין עושים אלא מדעתו. ולפיכך, עירובי חצירות שזכות הם לו ניתן לערב אף שלא מדעתו, אבל עירובי תחומין שיש בהם חובה אין לערב אלא מדעתו.

מתבאר מדברי המשנה, שדין עירובי חצירות קל מדין עירובי תחומין לענין עשיית עירוב שלא מדעת, ולפיכך סבורים היינו לומר שאף הכלל 'הלכה כדברי המיקל בעירוב' לא נאמר בעירובי תחומין אלא בעירובי חצירות, והוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאין הדבר כן.

הגמרא מביאה יישוב נוסף בשיטת רבי יהושע בן לוי: **רַב אַשִּׁי אָמַר, אִיצְטְרִיךְ** – הוצרך רבי יהושע בן לוי לפסוק הלכה כרבי יוחנן בן נורי, ולא די היה במה שאמר ש'הלכה כדברי המיקל בעירוב', משום **דִּסְלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – סבורים היינו לומר, **דְּהָנֵי מִילֵּי** – שכלל זה נאמר רק **בְּמחלוקת** של **שִׁיּוּרֵי עֵירוּב,** כגון באדם שהניח עירוב לכמה שבתות במקום משתמר, ולאחר מכן נתמעט האוכל משיעור שתי סעודות, שנחלקו תנאים בדין זה להלן (פז:) אם ניתן לסמוך על הנותר בתורת עירוב, בזה סוברים אנו כדעת המיקל המכשירו, שמאחר וכבר הוחזק העירוב בהלכתו שבת אחת אפשר להקל בו בשבתות שלאחר מכן. **אֲבָל בְּמחלוקת** של **תְּחִילַּת עֵירוּב,** כגון שהניחוהו בשבת זו ועדיין לא נתחזק שנעשה בהלכתו, או במקום שאין עוסקים בעשיית עירוב כלל, **אֵימָא לָא** – יש לומר שאין הולכים בזה אחר המיקל, ולפיכך סבורים היינו לומר שאין הלכה כרבי יוחנן בן נורי במחלוקתו עם חכמים לגבי אדם ישן, שהרי לא הוחזקה שם עשיית עירוב, ועל כן הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאף בזה הלכה כדברי רבי יוחנן בן נורי המיקל.

הגמרא מביאה ראיה שדין שיירי עירוב קל מתחילת עירוב: **וּמִנָּא תֵּימְרָא** – ומנין יש לך לומר **דְּשָׁנֵי לָן** – שיש חילוק **בֵּין שִׁיּוּרֵי עֵירוּב לְתְחִילַּת עֵירוּב, דִּתְנַן** – שכך שנינו להלן (פז:), במשנה העוסקת בשיעור המזון הנצרך לעירובי חצירות, **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שצריך שיעור לעירובי חצירות, **בִּתְחִילַּת עֵירוּב** – כשמניח עירוב בפעם הראשונה, **אֲבָל בְּשִׁיּוּרֵי עֵירוּב** – כשהניח עירוב בשבתות קודמות ונתמעט, **אֲפִילּוּ** אם לא נותר מן העירוב אלא **כָּל שֶׁהוּא** לכל אחד מן המשתתפים בו, כשר. וְטעם הדבר שמקילים בשיירי עירוב לאחר שהוחזקו שבת אחת, לפי שלא אָמְרוּ חכמים **לְעָרֵב חֲצֵירוֹת אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ תּוֹרַת עֵירוּב** תחומין מִן **הַתִּינוֹקוֹת** – מן הדורות הבאים, שעיקר דין עירוב בתחומין הוא, ולפיכך ניתן להקל בעירוב חצירות, שאם מתחילה נעשה כהלכתו די לאחר מכן אף בשיריים. ומטעם זה סבורים היינו לומר שאין הולכים אחר המיקל אלא בשיירי עירוב, והוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאף בתחילת עירוב הדין כן.

הגמרא מביאה כללים בפסק ההלכה במחלוקות תנאים: **רַבִּי יַעֲקֹב וְרַבִּי זְרִיקָא אָמְרוּ, הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא מֵחֲבֵירוֹ,** כלומר, בכל מקום שנחלק רבי עקיבא כנגד יחיד הלכה כמותו, אבל כשחולק עם הרבים הלכה כמותם. וְהלכה **כְּרַבִּי יוֹסֵי** אפילו **מֵחֲבֵרָיו** – אף כשחולק עם הרבים הלכה כמותו. וְהלכה **כְּרַבִּי מֵחֲבֵירוֹ** – במקום שחולק עם היחיד.

מבררת הגמרא: **לְמַאי הִלְכְּתָא** – לענין מה אמרו רבי יעקב ורבי זריקא הלכות אלו, האם כוונתם שיש לסמוך על כך להורות הלכה למעשה, או שמא לא אמרו כן אלא מסברא, ואין ללמוד הלכה מכללים אלו.

מביאה הגמרא מחלוקת בענין זה: **רַבִּי אַסִּי אָמַר, הֲלָכָה** – כוונתם היתה שיש לסמוך על כללים אלו למעשה, ולהורות כן ברבים. **וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר, מַתְּנִין** – אין כוונת רבי יעקב ורבי זריקא שיש לסמוך על כך לגמרי להלכה, אלא מטים היו את הדין לעשות כך לכתחילה, ואף מורים כן ליחיד, אך אין מורים זאת בציבור. **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא אָמַר, נִרְאִין** – כוונתם היתה שנראים כללים אלו לענין היחיד שעשה כך שאין מבטלים את מעשיו, אך אם בא להימלך תחילה אין מורים לו לעשות כן.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בעניינים אלו: **כַּלְשׁוֹן הַזֶּה** – כמחלוקת זו שנחלקו האמוראים בדברי רבי יעקב ורבי זריקא אם 'הלכה' או 'מטין' או 'נראין', נחלקו אף לגבי הכללים **שאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר** [–בשם] **רַבִּי יוֹחָנָן.** וכך אמר, כשנחלקו **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה,** וכשנחלקו **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שכאשר נחלקו **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, הַשְׁתָּא** – שהרי עתה יש לך ללמוד זאת בקל וחומר, אם **בְּמָקוֹם** שנחלק רבי מאיר עם **רַבִּי יְהוּדָה לֵיתָא** – אין הלכה כרבי מאיר אלא כרבי יהודה, **בְּמָקוֹם** שנחלק רבי מאיר עם **רַבִּי יוֹסֵי מִיבַּעְיָא** – וכי צריך לומר שהלכה כדברי רבי יוסי, הרי מאחר שהלכה כרבי יהודה כנגד רבי מאיר, והלכה כרבי יוסי כנגד רבי יהודה, ממילא פשוט הדבר שהלכה כרבי יוסי כנגד רבי מאיר.

אָמַר רַב אַסִּי אַף אֲנִי לוֹמַד מקל וחומר זה, שבמקום שנחלקו **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. דְּאָמַר** – שהרי אמר **רַבִּי אַבָּא אָמַר** [–בשם] **רַבִּי יוֹחָנָן,** שבמקום שנחלקו **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, הַשְׁתָּא** – ומעתה יש לך ללמוד מקל וחומר, שאם **בְּמָקוֹם** שחולק רבי שמעון עם **רַבִּי יְהוּדָה לֵיתָא** – אין הלכה כדברי רבי שמעון אלא כדברי רבי יהודה, אזי **בְּמָקוֹם** שחולק רבי שמעון עם **רַבִּי יוֹסֵי מִיבַּעְיָא** – האם צריך לומר שהלכה כדברי רבי יוסי, הרי מאחר והלכה כרבי יהודה כנגד רבי שמעון, והלכה כרבי יוסי כנגד רבי יהודה, ממילא פשוט הדבר שהלכה כרבי יוסי כנגד רבי שמעון.

אִיבַּעְיָא לְהוּ – נסתפקו בני הישיבה, כשנחלקו **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, מַאי** – הלכה כדברי מי.

תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, לפי שלא נפשטה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על כללים אלו: **אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא, לֵיתְנְהוּ לְהָנֵי כְּלָלֵי** – אין אנו נוקטים להלכה ככללים אלו, שהלכה כתנא פלוני בכל מקום שנחלק עם אחרים, אלא יש להכריע כפי הסברא, במקום שמסתבר כדעת תנא אחד יש לפסוק כמותו, ובמקום שמסתבר כדעת החולק עליו יש להכריע כן.

מבררת הגמרא: **מְנָא לֵיהּ** – מנין לו **לְרַב מְשַׁרְשִׁיָּא הָא** – דין זה, שאין לסמוך על כללים אלו. **אִילֵימָא** – אם נאמר שלמד זאת **מַהָא דִּתְנַן** – ממה ששנינו במשנתינו (לעיל מה:), לענין שלושה אנשים שישנו מחוץ לעיר בכניסת שבת, ולפיכך קנה כל אחד מהם תחום של ארבע אמות בלבד, והיו השנים החיצונים עומדים במרחק שמונה אמות זה מזה, והשלישי קנה שביתה ביניהם, שהדין בזה שהאמצעי רשאי להשתמש עם כל אחד מן החיצונים, לפי שיש לו תחום משותף של שתי אמות עם כל אחד מהם, אך החיצונים

המשך בעמוד יג

אין צריך לשייר כל כך, אלא די בשיור של שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל שְׁנֵי שני בָּתִּים, דהיינו, שיוציא מכלל עירוב העיר שלש חצירות שיש בכל אחת שני בתים, ועל ידי כך יהא היכר שטעם היתר הטלטול בעיר הוא משום העירוב, ולא יבואו לטלטל בלא עירוב. וְאָמַר על כך רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וּמַאן פְּלִיג עֲלֵיהּ – ומי הוא התנא החולק על רבי שמעון בזה, רַבִּי יְהוּדָה, ואם כן יש לתמוה, כיצד פוסק רב הלכה כרבי שמעון, וְהָא אָמְרַתְּ – והרי נתבאר בכללים לעיל, שכאשר חולקים רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אלא בהכרח צריך לומר שאין אנו סוברים כללים אלו.

דוחה הגמרא: וּמַאי קוּשְׁיָא – מה מקום יש להקשות על כללים אלו ממה שפסק רב הלכה כרבי שמעון, דִּילְמָא הָכָא נַמִּי – שמא אף כאן הטעם הוא כפי שנתבאר לעיל, דַּהֵיכָא דְּאִיתְּמַר אִיתְּמַר – שבמקום שבו נאמרה הלכה במפורש כתנא מסוים יש לנהוג כן, אפילו אם זה סותר לכללי הפסק, ואילו הֵיכָא דְּלָא אִיתְּמַר לָא אִיתְּמַר – אך במקום שלא נפסקה הלכה כאחד הצדדים יש לנהוג כפי הכללים.

הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שאין לילך אחר הכללים שהובאו לעיל: אֶלָּא יש להוכיח זאת מֵהָא דִּתְנַן – ממה ששנינו (לקמן פו.), אדם הַמַּנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ וְהָלַךְ לִשְׁבוֹת בְּעִיר אַחֶרֶת, ולא נשתתף בעירוב עם בני החצר קודם שעזב את ביתו, אֶחָד נָכְרִי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל – בין אם גוי הוא ובין אם יהודי, אוֹסֵר לִבְנֵי חֲצֵירוֹת – הרי הוא אוסר על בני החצר לטלטל מן הבתים לחצר, מאחר שיש לו רשות באותה חצר ולא עירב עמהם, ואף על פי שאינו שוהה בעיר בשבת, מכל מקום דירה בלא בעלים שמה דירה. אלו דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בין נכרי ובין ישראל אֵינוֹ אוֹסֵר על בני החצר, מאחר ואינו שוהה בעיר בשבת, ודירה בלא בעלים אין שמה דירה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, נָכְרִי אוֹסֵר על בני החצר, לפי שיכול הוא לשוב בשבת לעירו, ולפיכך אינו מסיח דעתו מביתו, והרי זה כדירה שאין לה בעלים שאינה אוסרת על שאר בני החצר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אם הִנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ וְהָלַךְ בערב שבת לִשְׁבוֹת אֵצֶל בֵּיתוֹ הדרה בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אֵינוֹ אוֹסֵר על בני החצר, אף שיכול לשוב לביתו בשבת, מפני שֶׁכְּבָר הִסִּיחַ את דַּעְתּוֹ מלדור בביתו באותה שבת. וְאָמַר על כך רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר [–בשם] רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח מכאן שאין נוקטים להלכה כמו הכללים שאמר רבי יוחנן: וּמַאן פְּלִיג עֲלֵיהּ – מי הוא החולק במשנה על דברי רבי שמעון, רַבִּי יְהוּדָה, הסובר שרק אם הלך בעל הדירה לעיר אחרת אינו אוסר, אבל אם הוא שוהה באותה העיר אוסר על בני החצר, ואם כן יש לתמוה, כיצד פסק רב להלכה כרבי שמעון, וְהָא אָמְרַתְּ – והרי נתבאר לעיל שבמחלוקת רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אלא בהכרח צריך לומר שרב אינו סובר לכללים אלו.

דוחה הגמרא: וּמַאי קוּשְׁיָא – מה מקום יש לקושיא זו, דִּילְמָא הָכָא נַמִּי – שמא יש לומר אף כאן, דַּהֵיכָא דְּאִיתְּמַר אִיתְּמַר – שבמקום שנאמרה הלכה במפורש כדעת תנא פלוני יש לילך אחר הנאמר, וְהֵיכָא דְּלָא אִיתְּמַר לָא אִיתְּמַר – אך במקום שלא נפסקה הלכה יש לילך אחר הכללים.

הגמרא מנסה להוכיח ממקום אחר שאין נוקטים להלכה בכללים אלו: אֶלָּא יש להוכיח מֵהָא דִּתְנַן – ממה ששנינו להלן (מט:), שאדם המהלך בדרך בערב שבת ואין עמו פת שיוכל להניחה במקום מסוים ולקנות בו שביתה, רשאי לקנות שביתה על ידי שמהלך ברגליו אל המקום שחפץ לשבות בו. ואומרת על כך המשנה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חכמים, הֶעָנִי רשאי להיות מְעָרֵב בְּרַגְלָיו בלא פת. כלומר, אדם זה שהוא בא בדרך ואין עמו פת נידון כעני, ולפיכך הקילו בו חכמים שיהא רשאי לערב על ידי הילוך רגליו בלא להניח פת. ונחלקו שם תנאים מה דינו של אדם היושב בביתו ונידון כעשיר לענין זה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא עָנִי – אנו סוברים שאין אדם רשאי לערב ברגליו אלא אם כן הוא מהלך בדרך ואין לו פת שנידון כעני, אבל היושב בביתו ויש לו פת נידון כעשיר ואינו יכול לקנות שביתה על ידי הילוך רגליו, אלא על ידי הנחת פת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר רשאים לקנות שביתה ברגליהם בלא הנחת פת, ולא אָמְרוּ חכמים שמְעָרְבִין בְּפַת אֶלָּא כדי לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו. דהיינו, שלא יהא צריך לטרוח ולהלך למקום שהוא חפץ לקנות בו שביתה, אלא יוכל לשלוח שליח להניח שם פת עבורו, ועל ידי כך יקנה שביתה באותו מקום.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח ממשנה זו שאין הלכה כמו הכללים שאמר רבי יוחנן: וּמַתְנִי לֵיהּ – שונה היה רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי לְחִיָּיא בַּר רַב משנה זו קַמֵּיהּ [–לפני] דְּרַב, ושנה לפניו את שיטת רבי יהודה שאֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר רשאים לקנות שביתה ברגליהם בלא הנחת פת. וְאָמַר לֵיהּ רַב לרב חייא בר אשי, תַּיִּים בָּהּ נַמִּי – הוסף לשנות במשנה זו, שהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. ולכאורה יש לתמוה, תַּרְתֵּי לָמָּה לִי – מדוע צריך להשמיענו שתי פעמים שהלכה כרבי יהודה, וְהָא אָמְרַתְּ – והרי נתבאר בכללים לעיל שבכל מקום בו נחלקו רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אלא יש ללמוד מכך שאין סוברים להלכה כללים אלו, ולפיכך הוצרך רב להשמיענו שבמשנה זו הלכה כרבי יהודה.

דוחה הגמרא: וּמַאי קוּשְׁיָא – מה מקום יש להקשות מכאן על רבי יוחנן, דִּילְמָא – הרי יתכן לומר דרַב לֵית לֵיהּ לְהָנֵי כְּלָלֵי – שרב אכן אינו סובר לכללים אלו, אך רבי יוחנן חולק עליו בזה, וכלל הוא בידינו (ביצה ד.) שבמחלוקת רב ורבי יוחנן הלכה כדברי רבי יוחנן.

הגמרא מנסה להוכיח מדברי רבי יוחנן עצמו שאינו סובר לכללים אלו: אֶלָּא יש להוכיח מֵהָא דִּתְנַן – ממה ששנינו במסכת יבמות (מא.), הַיְּבָמָה – אשה שמת בעלה בלא בנים, הזקוקה ליבום או חליצה מאחי בעלה, לֹא תַחֲלוֹץ וְלֹא תִתְיַיְּבֵם עַד שֶׁיִּהוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים – עד שיעברו שלשה חדשים ממיתת בעלה, וְכֵן שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים שנתאלמנו או נתגרשו מבעליהן, אף אם אינן זקוקות ליבום או חליצה, לֹא יִנָּשְׂאוּ וְלֹא יִתְאָרְסוּ לאחר, עַד שֶׁיִּהוּ לְהֶן שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים מזמן מיתת הבעל או הגירושין, אֶחָד בְּתוּלוֹת וְאֶחָד בְּעוּלוֹת, אֶחָד אַלְמָנוֹת וְאֶחָד גְּרוּשׁוֹת, אֶחָד אֲרוּסוֹת וְאֶחָד נְשׂוּאוֹת. כלומר, בין אם נתאלמנו או נתגרשו מן הבעל הראשון כשהיו מאורסות, שעדיין בתולות הן, ובין אם נתאלמנו או נתגרשו מן הנישואין, שכבר נבעלו לראשון, בכל ענין צריכות להמתין שלשה חדשים קודם שינשאו או יתארסו לאחר. אלו דברי תנא קמא.

וטעם איסור זה, לפי שאם לא תמתין ותנשא מיד לאחר, ותלד לאחר שבעה חדשים, לא נדע אם ולד זה הוא מבעלה הראשון, ונולד לתשעה חדשים, או שהוא מבעלה השני, ונולד לשבעה חדשים, וענין זה עלול לגרום למכשולות רבים, ולפיכך צריכה להמתין שלשה חדשי הבחנה קודם שתנשא לאחר, ולאחר המתנה זו אף אם תלד לשבעה חדשים מנישואיה יהא הדבר ברור שהוא בנו של השני. ואף על פי שטעם זה אינו שייך אלא באשה שהיתה נשואה מתחילה וחפצה עתה להנשא לאחר, מכל מקום גזר תנא קמא אפילו באשה שהיתה מאורסת מתחילה שלא תנשא ואף לא תתארס שלשה חדשים, גזירה משום נשואה הבאה להנשא.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נשים שהיו נְשׂוּאוֹת מתחילה ונתאלמנו או נתגרשו, יִתְאָרְסוּ – מותרות הן להתארס מיד, שהרי אינן יכולות להתעבר מן השני עד שעת נישואין, אמנם לא ינשאו עד לאחר שלשה חדשים. וְנשים שהיו מתחילה אֲרוּסוֹת ונתאלמנו או נתגרשו, יִנָּשְׂאוּ – מותרות הן להנשא מיד, שהרי לא היו יכולות להתעבר מן הבעל הראשון, לפי שלא היו נשואות לו, חוּץ מֵאֲרוּסָה שֶׁבִּיהוּדָה – מאשה שהיתה מאורסת בארץ יהודה, שאינה רשאית להנשא תוך שלשה חדשים ממיתת בעלה או גירושיה, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ של הארוס שבארץ יהודה נַם בָּהּ בארוסתו, כלומר, רגיל הוא בה ומכירה, לפי שהיו רגילים ביהודה ליחד את

המשך בעמוד צח

שלש חצירות — לקמן ב"ביצד מעברין" (נט,א) וקאמר רבי יהודה: עיר של רבים ונעשית של יחיד שנתמעטו אוכלוסיה מעבור ברחובותיה ששים ריבוא ולא דמיא השתא לדגלי מדבר — אין מערבין את כולה יחד, אלא אם שייר חוצה לה חמשים דיורין שלא יערבו עמה, למיהוי היכר לעיר של רבים, דלא ליערבו כולה אלא מבואות מבואות. רבי שמעון אומר: דיו לשייר שלש חצירות של שנים, שנים בעלי בתים. **אוסר על בני חצירות** — שלא יוציאו מבתיהן לחצר מפני שיש לו רשות בחצר, ואף על פי שאינו בעיר — אוסר עליהן אם לא עירב קודם שהלך. **רבי יהודה אומר אינו אוסר** — הואיל ואינו בעיר. **נכרי אוסר** — אף על פי שאינו בעיר, שהרי יכול לבא ואין זה היסח מן הלב. אבל ישראל — משהלך מכאן ולא בא מערב שבת — הסיח לביתו מלבו כל השבת, שהרי לא יבא. הלכך, כמאן דלית ליה להך דירה בעלים דמי. **לשבות אצל בתו** — מאמש אפילו באותה העיר. **רבי יהודה פליג עליה** — דאמר: בעיר אחרת — אינו אוסר, הא באותה העיר — אוסר. ורבי יוסי נמי פליג עליה, אלא חד מינייהו נקט. **זהו שאמרו** — בפירקין היא (מט,ב). **אנו אין לנו** — "שיכול לקנות שביתה ברגליו בלא עירוב פת" — אלא עני. כלומר: מי שהוא בדרך ואין עמו פת. **אחד עשיר** — היושב בביתו, אם רצה לילך בעצמו ולהחשיך שם על התחום — קונה לו שביתה. **שלא יצא** — מפני הטורח — ויערב ברגליו. אלא התירו לשלוח עירוב בפת על ידי שלוחו. **ומתני ליה רב חייא בר אשי** — למתניתין לחייא בר רב קמיה דרב. **אחד עני ואחד עשיר** — מילתיה דרבי יהודה. **למה ליה** — למיפסק הלכה כרבי יהודה דרבי מאיר פליג עליה? הא כיילת לעיל — להיכא דלא איתמר הלכה לא כמר ולא כמר — עבדינן כרבי יהודה. **רב לית ליה לחני כללי** — ומשום דרב לית ליה קאמרת ליתנהו! והא רבי יוחנן קאמר להו, והלכה כרבי יוחנן. **היכמה לא תחלוץ** — בתוך שלשה חדשים למיתת בעלה. מפרש טעמא ביבמות: שמא מעוברת היא, וחליצת מעוברת אינה חליצה. ואם תאמר: תחלוץ בתוך שלשה ותמתין עד לאחר שלשה שאם תמצא מעוברת — אינה צריכה חליצה, אם תלד וולד של קיימא. ואם לא תמצא מעוברת — אינה צריכה חליצה אחרת. ואם תלד וולד שאינו של קיימא — תחלוץ פעם שניה שמא יהא וולד של קיימא, ואינה חליצה לאוסרה לכהונה. וגמצא מצריכה כרוז לכהונה. וליצרכה! דלמא איכא דהוי בחליצה ולא הוי בהכרזה, וסבר: שרו חלוצה לכהן. **ולא תתייבם** — שמא מעוברת היא, וגמצא בא על אשת אחיו שיש לה בנים, והרי היא עליו בברת. אבל לאחר שלשה — דניכר בה שאינה מעוברת, או תחלוץ או תתייבם. **שאר כל הנשים כו'** — שמא תלד בתוך תשעה למיתת בעלה, ספק בן שבעה לאחרון, ספק בן תשעה לראשון. ובענין הבחנה, כדאמרינן ביבמות (מב,א): שמא ייבם אשת אחיו מאמו. ועוד יש איסורין הרבה. **ולא יתארסו** — גזור רבנן אירוסין אטו נשואין. **אחת בתולות כו'** — מפרש התם (שם,ב): אחת שנישאו לזה כשהן בתולות, ואחת שנישאו לזה כשהן בעולות, שנתאלמנה או נתגרשה מבעלה זה, בין מן האירוסין בין מן הנשואין — צריכות להמתין אחר הגט או אחר המיתה שלשה חדשים. **אחת ארוסות** — אף על גב דארוסה לא בת עיבורי היא, גזור רבנן ארוסה אטו נשואה: "דברי רבי מאיר" לא גרסינן אלא סתמא היא. **יתארסו** — מיד, דהא לא מיעברא משני תוך שלשה ואם תלד בתוך תשעה — ודאי דראשון הוא, דאי מאחרון — בן ששה הוא ולא חיי. **והארוסות** — שנתאלמנו או שנתגרשו מן האירוסין — ינשאו מיד, דהא לא מיעברא מראשון. חוץ מן **הארוסה שביהודה** — שהיו רגילין ליחד חתן וכלה קודם כניסתן לחופה, כדאמרינן בכתובות (יב,א). **גם בה** — רגיל בה ומכירה ומרוצה לו. **כל הנשים יתארסו** — אתנא קמא פליג דאסר אפילו ליארס. ואדרבי יהודה פליג, דשרי ארוסה לינשא. **חוץ מן האלמנה מפני האיבול** — שאסורה ליארס כל ימי אבלה, אבל גרושה — תיארס מיד. **הלכה כרבי יוסי** — דמתיר ליארס מיד. **ואמרינן** — מכלל דהך סתמא דתניא לעיל אחת ארוסות ואחת נשואות — יחידאה היא. **והתניא** — בניחותא. **רדופה לילך לבית אביה** — תדירה לדור בבית אביה בעיר אחרת, ואינה רגילה עם בעלה. **חולה** — ואינה מקבלת טורח תשמיש. **עקרה** — מחמת מזל, שכבר נישאת לשלשה בני אדם ולא ילדה להן, והוחזקה עקרה. **איילונית** — ממעי אמה, ויש לה סימנין שאין לה שערות ולא דדין. ולשון "איילונית" — דזכרניתא, כאיל זה שאינו יולד. **ושאינה ראויה לילד** — מחמת משקה סם. **דברי רבי מאיר** — אלמא: רבי מאיר הוא דגזר בההיא דפשיטא לן דאינה מעוברת, והוא הדין לארוסה. **ולמה ליה** — לרבי יוחנן למימר הלכה כרבי יוסי, דהא איהו גופיה כייל לעיל רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. אלא שמע מינה: לא אמר רבי יוחנן להני כללי, אלא הנך אמוראי אמרינהו מנפשייהו. **ומאי קושיא דלמא** — אף על גב דכיילינהו רבי יוחנן, איצטריך ליה למיפסק בהא משום דהוה רבי מאיר מחמיר, ואמר שמואל: הלכה כרבי מאיר בגזירותיו בכל מקום שהחמיר. ואתא רבי יוחנן לאפוקי לדשמואל מידא, דבהא הלכה כרבי יוסי. **לייריד** — שוק הנקבע ליום חג של גוים ולוקחין מהן בתים ושדות מפני שממעיטן. אי נמי: משום ישוב ארץ ישראל. **בחמה ועבדים ושפחות** — מפני שמכניסן לקדושה. **ומעלה** — השטר. **בערבאות שלהן** — לפני דייניהן לחתום. ואף על פי שהוא חשיבות להן, ואיכא למידחש דלמא אזלי ומודו — אפילו הכי שרי. **מפני שהוא כמציל מידם** — שלא יחזור הנכרי ויערער על המכירה. **בית הקברות סלקא דעתך** — הא עבר בלאו. **שאינו מוצא ללמוד** — בארצו.

1 שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים. וְאָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וּמַאן פְּלִיג עָלֵיהּ - רַבִּי יְהוּדָה. וְהָא אָמְרַתְּ: רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה! וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא הָכָא נַמִּי, הֵיכָא דְּאִיתְּמַר - אִיתְּמַר, הֵיכָא דְּלָא אִיתְּמַר - לָא אִיתְּמַר. אֶלָּא מֵהָא, דִּתְנַן: הַמַּנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ וְהָלַךְ לִשְׁבּוֹת בְּעִיר אַחֶרֶת, אֶחָד נָכְרִי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל - אוֹסֵר לִבְנֵי חֲצֵירוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ אוֹסֵר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נָכְרִי - אוֹסֵר, יִשְׂרָאֵל - אֵינוֹ אוֹסֵר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָבֹא בַּשַּׁבָּת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ הִנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ וְהָלַךְ לִשְׁבּוֹת אֵצֶל בִּתּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר - אֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁכְּבָר הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ. וְאָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וּמַאן פְּלִיג עָלֵיהּ - רַבִּי יְהוּדָה. וְהָא אָמְרַתְּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה! וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא הָכָא נַמִּי, הֵיכָא דְּאִיתְּמַר - אִיתְּמַר, הֵיכָא דְּלָא אִיתְּמַר - לָא אִיתְּמַר. אֶלָּא מֵהָא, דִּתְנַן: וֶזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הֶעָנִי מִעֵּרֶב בְּרַגְלָיו. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא עָנִי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, לֹא אָמְרוּ מִעֵּרֶבִין בַּפַּת אֶלָּא לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר, שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו. וּמַתְנֵי לֵיהּ רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי לְחִיָּיא בַּר רַב קַמֵּיהּ דְּרַב: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר. וְאָמַר לֵיהּ רַב: סַיֵּים בָּהּ נַמִּי: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. תַּרְתֵּי לְמָה לִי? וְהָא אָמְרַתְּ: רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה! וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא רַב לֵית לֵיהּ לְהָנֵי כְּלָלֵי? אֶלָּא מֵהָא, דִּתְנַן: הֵיכְמָה לֹא תַּחֲלוֹץ וְלֹא תִּתְיַיבֵּם עַד שֶׁיִּהוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים לֹא יִנָּשְׂאוּ וְלֹא יִתְאָרְסוּ עַד שֶׁיִּהוּ לָהֶן שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. אֶחָד בְּתוּלוֹת וְאֶחָד בְּעוּלוֹת, אֶחָד אַלְמְנוֹת וְאֶחָד גְּרוּשׁוֹת, אֶחָד אֲרוּסוֹת וְאֶחָד נְשׂוּאוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נְשׂוּאוֹת - יִתְאָרְסוּ, אֲרוּסוֹת - יִנָּשְׂאוּ, חוּץ מֵאֲרוּסָה שֶׁבִּיהוּדָה, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַּם בָּהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הַנָּשִׁים יִתְאָרְסוּ, חוּץ מִן הָאַלְמָנָה, מִפְּנֵי הָאִיבּוּל. וְאָמְרִינַן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לָא עָל לְבֵי מִדְרָשָׁא, אַשְׁכַּחֵיהּ לְרַבִּי אַסִּי דַּהֲוָה קָאֵים. אֲמַר לֵיהּ: מַאי אַמּוּר בְּבֵי מִדְרָשָׁא? אֲמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. מִכְּלָל דִּיחִידָאָה פְּלִיג עָלֵיהּ? אִין, וְהַתְנְיָא: הָרֵי שֶׁהָיְתָה רְדוּפָה לֵילֵךְ לְבֵית אָבִיהָ, אוֹ שֶׁהָיְתָה לָהּ כַּעַס עִם בַּעְלָהּ, אוֹ שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ זָקֵן אוֹ חוֹלֶה, אוֹ שֶׁהָיְתָה הִיא חוֹלָה עֲקָרָה זְקֵנָה קְטַנָּה וְאַיְילוֹנִית וְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד, אוֹ שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, הַמַּפֶּלֶת לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - כּוּלָּן צְרִיכִין לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר לֵיאָרֵס וְלִינָּשֵׂא מִיָּד. לָמָּה לִי? וְהָא אָמְרַתְּ רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי! וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר בְּגְזֵירוֹתָיו. אֶלָּא מֵהָא, דְּתַנְיָא: הוֹלְכִין לְיָרִיד שֶׁל נָכְרִים וּלוֹקְחִים מֵהֶן בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת בָּתִּים שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְכוֹתֵב וּמַעֲלֶה בְּעַרְבָּאוֹת שֶׁלָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָן. וְאִם הָיָה כֹּהֵן - מִטַּמֵּא בְּחוּצָה לָאָרֶץ לָדוּן וּלְעַרְעֵר עִמָּהֶן. וּכְשֵׁם שֶׁמִּטַּמֵּא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כָּךְ מִטַּמֵּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. בֵּית הַקְּבָרוֹת סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! טוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא הִיא! אֶלָּא בְּבֵית הַפֶּרֶס, דְּרַבָּנַן. וּמִטַּמֵּא לִישָׁא אִשָּׁה וְלִלְמוֹד תּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי - בִּזְמַן שֶׁאֵין מוֹצֵא לִלְמוֹד, אֲבָל מוֹצֵא לִלְמוֹד - לֹא יִטַּמֵּא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף בִּזְמַן שֶׁמּוֹצֵא לִלְמוֹד נַמִּי יִטַּמֵּא, לְפִי שֶׁאֵין

הכי גרסינן: רבי יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד. ואין להאריך כאן. והכלים

תוספות

והכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפים אמה לכל רוח — פירש הקונטרס: ואפילו הן של הפקר. משמע דלא מיבעיא אם יש להם בעלים. וקשה: דאי יש להם בעלים — הרי הן כרגלי הבעלים. ואפילו אם נעמידם כגון שהבעלים בעיר אחרת, דהשתא לא הוי כרגלי הבעלים. ומכל מקום, בני שביתה הם יותר מן ההפקר ויש להן אלפים אמה לכל רוח. מכל מקום אין נראה להעמיד כלל ביש להם בעלים, דביש להם בעלים מה לי תוך התחום מה לי חוץ לתחום? ונראה דבשל הפקר איירי, והא דנקט תוך התחום — לאשמעינן דאפילו הכי לא קני שביתת העיר. ואם תאמר: ומאי שנא דהכא יש להן אלפים אמה לכל רוח, דמשמע ממקומן, מדלא קתני כרגלי אנשי העיר. וגבי גשמים שסמוכים לעיר הוי כרגלי אנשי העיר, כדאמרינן לעיל (מה,ב)? ויש לומר: דהתם אנשי העיר דעתם עליהם, דגשמים ידועים לכל בני העיר. אבל אוצרות דהפקר, אם היו ידועים — כבר היו זוכין בהן. ועוד: שמא יש לחלק, משום דהתם בסמוכין וקרובין — דעתן עליהן, והכא ברחוקים, אלא שהן בתוך התחום. ומיהו, נראה דאלפים אמה לאו ממקומן קאמר אלא מן העיר, כמו בגשמים דלעיל. דהא מוכח גבי חרם שבין שתי תחומי שבת דלרבי יוחנן חפצי הפקר שבתוך התחום קונין שביתת העיר, אפילו אין דעת אנשי העיר עליהם, כמו שאפרש בסמוך. ובריתא דהכא כרבי יוחנן בן נורי. וליכא למיפרך: האי כרגלי אנשי העיר מבעיה ליה, כדפריך לעיל. כיון דהזכיר הכא תוך התחום, משמע שפיר דאלפים אמה לכל רוח מן העיר קאמר. ואף על גב דכייל להו בהדי שואל כלי מן הנכרי, ונכרי אם עומד חוץ לעיר מונין לו אלפים ממקומו — סתמא דמלתא נכרי בעיר עומד.

דכולה מברכתא כארבע אמות דמיא — בריש פירקא פירש הקונטרס: והוליכו לעיר אחרת והרי מוקפת מחיצות — משמע דלא חשיב כארבע אמות לענין להלך את כולה אלא במוקפת מחיצות, דומיא דדיר וסהר, והא מברכתא צריך לומר דמוקפת מחיצות הויא. ואף על גב דגבי נותן עירובו באילן (עירובין לב,ב) פריך: חוץ לעיבורה של עיר נמי, כיון דאמר רבא הנותן עירובו יש לו ארבע אמות וכו', משמע דתוך עיבורה של עיר נמי הוי טעמא לפי שנעשית לו כל העיר ועיבורה כארבע אמות, אף על פי שאין שם מחיצה — הני מילי לשובת שם או נותן שם עירובו, שיש לו אלפים אמה לכל רוח ונחשב הכל כארבע אמות אפילו חוץ למחיצות, כיון שהוא בעיבורה של עיר. אבל בבא מחוץ לתחום — אינו נחשב כארבע אמות בלא היקף מחיצות. ואומר רבינו יצחק: דבעי נמי דתהוי מוקפת לדירה, דלא עדיף משבת באויר מחיצות שיש לו אלפים אמה לכל רוח — אפילו הכי לא חשיב לגביה כארבע אמות בהיקף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, כדאמר בשבת בתל ונקע. וצריך ליזהר בדבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה, דשרי לישראל אחר, או שבא בשביל נכרי — שלא יטלטלנו חוץ לארבע אמות בעיר שאין לה מחיצות שמוקפת לדירה.

חרם — לשון מעודות וחרמים, שבין שני תחומי שבת צריך מחיצה של ברזל שלא יעברו מים מתחום זה לתחום זה, דכל מה שבתוך תחום העיר אין לו שביתה במקומו להיות לו אלפים לכל רוח ממקומו, אלא בתר קרתא גרירא. כך פרק הקונטרס, וכן פירש רבינו תם.

מחיצה

אלא דפירוש "חרם" לשון "והחרים ה' לשון ים" (ישעיהו יא) — כשמעלה הים שרטון ומתייבש נשארים נקעים מלאים מים, וחרם הוא נקע מלא מים. וכן פירש רבינו חננאל חרם לשון חרץ. ואם תאמר: אמאי מוקי לה כרבי יוחנן בן נורי? הא לרבנן נמי אמר לעיל (מה,ב) גבי גשמים הסמוכים לעיר דהוו כרגלי אנשי העיר! ויש לומר: דהכא דמימשכי מתחום זה לתחום זה — בטלה דעתם, והוי כחפצי הפקר דאין קונין שביתה לרבנן, והוו כרגלי הזוכה. אבל לרבי יוחנן דקנו שביתה כשהן בתוך תחום העיר, קונין שביתת העיר אף על פי שאין דעת אדם עליהם קונה. אבל אין לפרש דלרבי יוחנן קונין שביתה במקומן, ומה שצריך מחיצה של ברזל — היינו כדי להכניסם לעיר, לפי שמקצת המים רחוקים מן העיר יותר מאלפים אמה, דאם כן — אמאי נקט בין שני תחומין? אפילו אי ליכא עיר שניה לא מצו להכניס מים לעיר שחוץ לתחום. ועוד: אפילו מחיצה של ברזל לא תועיל להכניסם לעיר מסוף אלפים אמה, שהרי בתחלת העיר כלו האלפים של מים.

שֶׁאֵין מִן הַכֹּל זוֹכֶה אָדָם לִלְמוֹד. וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁהָלַךְ אֵצֶל רַבּוֹ לְצֵידָן לִלְמוֹד תּוֹרָה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. וְלָמָּה לִי? וְהָא אָמְרַתְּ: רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי! אָמַר אַבָּיֵי: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְינָא: הָנֵי מִילֵּי - בְּמַתְנִיתִין, אֲבָל בְּבָרַיְיתָא - אֵימָא לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: הָנֵי כְּלָלֵי לָאו דִּבְרֵי הַכֹּל נִינְהוּ, דְּהָא רַב לֵית לֵיהּ הָנֵי כְּלָלֵי. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: חֲפָצֵי נָכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה. לְמַאן? אִילֵימָא לְרַבָּנַן - פְּשִׁיטָא! הָשְׁתָּא חֲפָצֵי הֶפְקֵר, דְּלֵית לְהוּ בְּעָלִים, אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה - חֲפָצֵי הַנָּכְרִי, דְּאִית לְהוּ בְּעָלִים מִיבָּעְיָא?! אֶלָּא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. וְקָא מַשְׁמַע לָן: אֵימַר דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה - הָנֵי מִילֵּי חֲפָצֵי הֶפְקֵר, דְּלֵית לְהוּ בְּעָלִים - אֲבָל חֲפָצֵי הַנָּכְרִי, דְּאִית לְהוּ בְּעָלִים - לֹא. מֵיתִיבִי, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מִן הַנָּכְרִי בְּיוֹם טוֹב, וְכֵן הַמַּשְׁאִיל לוֹ לַנָּכְרִי כְּלִי מֵעִיּוֹם טוֹב וְהֶחֱזִירוּ לוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְהַכֵּלִים וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם - יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְנָכְרִי שֶׁהֵבִיא לוֹ פֵּירוֹת מֵחוּץ לַתְּחוּם - הֲרֵי זֶה לֹא יְזַיֵּם מִמְּקוֹמָן. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי חֲפָצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, הָא מַנִּי - רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי חֲפָצֵי הַנָּכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה, הָא מַנִּי? לֹא רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְלֹא רַבָּנַן! - לְעוֹלָם קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי "חֲפָצֵי הַנָּכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה", וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כְּרַבָּנַן. וּדְקָאָמַרְתְּ לְרַבָּנַן פְּשִׁיטָא - מַהוּ דְּתֵימָא: גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרִי אַטּוּ בְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל, קָא מַשְׁמַע לָן. וְרַב חִיָּא בַּר אִבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חֲפָצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרִי אַטּוּ בְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל. הָנְהוּ דְּכֵרֵי דְּאָתוּ לְמַבְרַכְתָּא, שָׁרָא לְהוּ רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא לְמִיזְבַּן מִינַּיְיהוּ. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא: מַאי דַּעְתֵּיךְ - דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: חֲפָצֵי נָכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה, וְהָא שְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמַר רַב חִיָּא בַּר אִבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חֲפָצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרִי אַטּוּ בְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל! הָדַר אֲמַר רָבָא: לִיזְדַּבְּנוּ לִבְנֵי מְבַרְכְתָּא. דְּכוּלָּהּ מַבְרַכְתָּא לְדִידְהוּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דָּמְיָא. תָּנֵי רַבִּי חִיָּא: חֵרֶם שֶׁבֵּין תְּחוּמֵי שַׁבָּת - צָרִיךְ

רש"י

שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד — אין אדם זוכה ללמוד מכל מלמדיו. יש רב שמשנתו סדורה בפיו, ושונה לתלמידיו דרך קצרה. לצידן — חוצה לארץ. סלקא דעתך אמינא הני מילי — דכייל רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי. במתניתין — דדוקא היא. אבל בברייתא — דילמא איחליף דרבי יהודה לדרבי יוסי, ודרבי יוסי לדרבי יהודה. אימא לא — לסמוך עלה. להכי צריך למימר הלכה, ולעולם איתנהו להני כללי. אלא הכי קאמר — רב משרשיא כו'. דהא רב לית ליה להני כללי — כדאמר לעיל, מדאיצטריך ליה למימר סיים בה נמי הלכה כרבי יהודה. אין קונין שביתה — והרי הן כרגלי כל אדם. ואם באו מחוץ לתחום לתוך העיר — מותר להוליכן לכל רוח. חפצי הפקר — דאיכא למימר ליקנו מנפשייהו, אמרי רבנן דאין קונין. חפצי הנכרי דאית להו בעלים — והרי הן כמותן, ובעליהן לית להו שביתה, דלאו בני שביתה נינהו מיבעיא. השואל כלי מן הנכרי—. ובן עירו הוה. וכן המשאיל לו כלי מערב יום טוב — וקנה שביתה אצל הנכרי בתוך תחום העיר. והכלים והאוצרות — שעשאום אוצר. יש להן אלפים לכל רוח — ואפילו הן של הפקר. וכלי שקנה שביתה אצל הנכרי והחזירו לבעלים ועירבו בעליו למזרח או למערב אין יכול להוציאו מאלפים. לא יזיזם ממקומן — דקנו שביתה במקומן, והרי יצאו חוץ לתחום ואין להן אלא ארבע אמות. הא מני — דקתני: חפצי הנכרי קונין שביתה, רבי יוחנן בן נורי. כלומר: רבי שמעון בן אלעזר אליבא דרבי יוחנן בן נורי אמר. לעולם סבר רבי יוחנן—(ב)— חפצי נכרי. כחפצי הפקר. והא רבי יוחנן בן נורי. ושמואל דאמר — לעיל, אין קונין — כרבנן, דאמרי בחפצי הפקר דאין קונין. דיכרי — אילים. מברכתא — שם מקום. מחוזא — עיר הסמוכה למברכתא בתוך ארבעת אלפים, ומערבין מזו לזו. למיזבן מינייהו — ואייתינהו למחוזא. ואף על פי שהביאום הנכרים מחוץ לתחום, דקסבר חפצי הנכרי אין קונין שביתה. כארבע אמות דמי — כדתנן במתניתין: הוליכוהו לעיר אחרת או נתנוהו בדיר וסהר כו' ופסקינן לעיל, אמר רב: הלכה כרבן גמליאל בדיר וסהר וספינה, והוא הדין לעיר שיש לה מחיצות. חרם — מצודת דגים, ומפסיק במים בין שני תחומין של שתי עיירות. וחברו "מצודים וחרמים" (קהלת ז), וכתיב "על כן יזבח לחרמו" (חבקוק א), וגדר של קנים הוא. צריך לעשות מחיצה של ברזל — שלא יעברו מים של תחום זה לתוך תחום זה. דכל מה שבתוך תחום העיר אין קונה שביתה במקומו להיות לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח. אלא בתר העיר גריר. ואם הוא בסוף התחום — אין יכול לזוז משם ולחוץ, ואין בני תחום זה יכולין למלאות מתוך תחום עצמו, מפני עירוב מים של תחום האחר. הכי גרסינן: אי נימא משום דתני לה כרבי יוחנן בן נורי ולחומרא ואיהו לקולא סבר ומשום דסבירא ליה לקולא כל דתני לחומרא מחייך עליה — בתמיה: אי נימא משום דרבי חייא תני למתניתין כרבי יוחנן בן נורי, דאמר: "חפצי הפקר קונין שביתה בתוך תחומין", ורבי יוסי בר חנינא סבירא ליה כרבנן — לקולא, דאמרי: "אין קונין שביתה והרי הן כרגלי כל אדם".

שֶׁאֵין מִן הַכֹּל זוֹכֶה אָדָם לִלְמוֹד – לא מכל רב זוכה אדם ללמוד תורה, שיש רב שמשנתו סדורה בפיו ושונה לתלמידיו בדרך קצרה, ואם מוצא רב כזה רשאי ליטמא כדי ללמוד הימנו, אף כשיש רבנים אחרים שיכול ללמוד מהם בטהרה. וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, שיש להביא ראיה לדבריו אלו מַמַּעֲשֶׂה שהיה בִּיוֹסֵף הַכֹּהֵן, שֶׁהָלַךְ אֵצֶל רַבּוֹ לחוץ לארץ לְמקום ששמו צַיְדָן, כדי לִלְמוֹד תּוֹרָה, אף שהיה מוצא אחרים שילמדוהו בארץ ישראל.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש ללמוד משם שרבי יוחנן אינו סובר את הכללים שנשנו לעיל: וְאָמַר על כך רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. ויש לתמוה, לָמָּה לִי – מדוע הוצרך רבי יוחנן לפסוק הלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי יהודה, וְהָא אָמְרַתְּ – והרי נתבאר בכללים שהובאו לעיל שבכל מקום בו נחלקו רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. אלא בהכרח שרבי יוחנן עצמו אינו סובר כללים אלו, ואמוראים אחרים אמרום מדעת עצמם.

דוחה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אִיצְטְרִיךְ – הוצרך רבי יוחנן לפסוק כרבי יוסי, אף שהוא סובר שהלכה כמותו בכל מקום בו נחלק עם רבי יהודה, משום דסַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – סבורים היינו לומר, דְּהָנֵי מִילֵּי בְּמַתְנִיתִין – שאין כללים אלו אמורים אלא כשנחלקו התנאים במשנה, אֲבָל כשנחלקו בְּבָרַיְיתָא אֵימָא לֹא – שמא אין הולכים אחר כללים אלו, קָא מַשְׁמַע לָן – לפיכך הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שאף בברייתא נוהגים כללים אלו, והלכה כרבי יוסי במחלוקתו עם רבי יהודה. מאחר ונתבאר שאין להוכיח מדברי רבי יוחנן שאינו סובר כללים אלו, אם כן יש לתמוה, מדוע אמר רב משרשיא לעיל (מו:) שאין סוברים להלכה את כללי הפסק שנתבארו שם.

מבארת הגמרא: אֶלָּא הָכִי קָאָמַר – כך היתה כוונתו של רב משרשיא לומר, הָנֵי כְּלָלֵי לַאו דִּבְרֵי הַכֹּל נִינְהוּ – כללים אלו אינם מוסכמים על דעת הכל, דְּהָא רַב לֵית לֵיהּ הָנֵי כְּלָלֵי – שהרי רב אינו סוברם, וכפי שנתבאר לעיל (ע"א) שיש להוכיח כן ממה שהוצרך לפסוק הלכה כרבי יהודה במחלוקתו עם רבי מאיר, לגבי אחד עני ואחד עשיר מערבים ברגליהם.

הגמרא דנה לגבי חפצי נכרי אם קונים שביתה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, חֶפְצֵי נָכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה במקומם, ולפיכך אם שאל אדם מישראל כלים מן הגוי בשבת או ביום טוב רשאי הוא להוליכם כרגליו, וכמו כן אם הביא הנכרי כלים מחוץ לתחום אינם נאסרים בטלטול.

מבררת הגמרא: לְמַאן – לשיטת מי אמר שמואל את דינו, אִילֵּימָא – אם נאמר שפסק כן לְרַבָּנָן – לשיטת חכמים, הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה במקומם, אם כן יש להקשות, פְּשִׁיטָא – דין זה פשוט הוא, ולא הוצרך שמואל להשמיענו זאת, דַּהֲשְׁתָּא – שהרי לדברי חכמים אפילו חֶפְצֵי הֶפְקֵר דְּלֵית לְהוּ [–שאין להם] בְּעָלִים אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה, אף שהיה מקום לומר שיקנו שביתה לעצמם לפי שאינם תלויים באחר, ואם כן, חֶפְצֵי הֶנְכְּרֵי דְּאִית לְהוּ [–שיש להם] בְּעָלִים, מִיבַּעְיָא – וכי צריך לומר שאינם קונים שביתה, הרי נגררים הם אחר בעליהם, וכשם שהנכרי אין לו דין שביתה כך חפציו אינם קונים שביתה. אֶלָּא בהכרח צריך לומר, ששמואל אמר דין זה אַלִּיבָּא [–לשיטתו] דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, הסובר שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם, וְקָא מַשְׁמַע לָן שמואל, דאֵימַר דְּאָמַר – באיזה אופן אמר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שחפצים קוֹנִין שְׁבִיתָה, הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו אמורים דווקא בחֶפְצֵי הֶפְקֵר, דְּלֵית לְהוּ בְּעָלִים – שאין להם בעלים שיגררו אחרים, אֲבָל חֶפְצֵי הֶנְכְּרֵי דְּאִית לְהוּ [–שיש להם] בְּעָלִים, לֹא – אין הם קונים שביתה לעצמם, אלא נגררים אחר בעליהם, ולפיכך, כשם שאין הבעלים הנכרים קונים שביתה כך חפצידם אינם קונים שביתה.

הגמרא מקשה על דברי שמואל מברייתא: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה, שגינו בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אדם מישראל הַשּׁוֹאֵל לו לַנָּכְרִי בן עירו כְּלִי מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וקנה הכלי שביתה ברשות הנכרי בכניסת היום טוב, וְהֶחֱזִירוֹ לו הנכרי לישראל את הכלי בְּיוֹם טוֹב. וְכֵן הַכֵּלִים וְהָאוֹצָרוֹת [–פירות שעשאם אוצר] של הפקר שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם של העיר, כל אלו קנו שביתה במקומם בשעת בין השמשות, ולפיכך יֵשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְנָכְרִי שֶׁהֵבִיא לו לישראל פֵּירוֹת מְחוּץ לַתְּחוּם, הֲרֵי זֶה הישראל לֹא יְזִיזֵם מִמְּקוֹמָן – מארבע אמות שלהם, לפי שפירות אלו קנו שביתה במקומם בכניסת היום טוב, ולאחר מכן הוציאם הגוי מחוץ לתחומם, ונמצא שאין להם עתה אלא ארבע אמות. מבואר מדברי הברייתא שחפצי נכרי קונים שביתה במקומם, ולפיכך יש להם אלפיים אמה לכל רוח כשהם בתוך תחומם, וכשיצאו ממנו אין להם אלא ארבע אמות.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש להקשות מברייתא זו על דברי שמואל, הסובר שחפצי נכרי אינם קונים שביתה אפילו לשיטת רבי יוחנן בן נורי: אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא – דברי הברייתא מבוארים הם, אם תאמר דְּקָסְבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שחֶפְצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, שיש לומר הָא מַנִּי – ברייתא זו הסוברת שחפצי נכרי קונים שביתה בשיטת מי היא עומדת, בשיטת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ – אך אם תאמר דְּקָסְבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שחֶפְצֵי הַנָּכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה, אם כן יש לתמוה, הָא מַנִּי – ברייתא זו כשיטת מי היא, לֹא כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְלֹא כְּרַבָּנָן.

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את דברי שמואל באופן אחר: אלא לְעוֹלָם קָסְבַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שחֶפְצֵי הַנָּכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, כפי שהוא סובר לגבי חפצי הפקר, ודברי רבי שמעון בן אלעזר בברייתא הם כשיטת רבי יוחנן בן נורי, וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר שחפצי נכרי אינם קונים שביתה, כְּרַבָּנָן – אמר זאת בשיטת חכמים, הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, וממילא גם חפצי נכרי דינם כן. וּדְקָאָמְרַתְּ – ומה שהקשינו לעיל מדוע הוצרך שמואל לומר לשיטת רַבָּנָן שחפצי נכרי אינם קונים שביתה, פְּשִׁיטָא – הרי דבר זה פשוט הוא, שמאחר וחפצי הפקר אינם קונים שביתה לשיטתם, כל שכן שחפצי נכרי אינם קונים שביתה. יש לתרץ שהוצרך שמואל להשמיענו זאת, דַּמַּהוּ דְּתֵימָא – לפי שהיה מקום לומר, שאף שמעיקר הדין חפצי נכרי אינם קונים שביתה מכל מקום תקנו חכמים שיקנו, גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרִי אָטוּ בְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל – מאחר שיש לחוש שאם יראו בני אדם שחפצי נכרי אינם קונים שביתה יטעו לומר שאף בחפצי ישראל הדין כן, קָא מַשְׁמַע לָן שמואל שאין חכמים חוששים לזה, ולפיכך הם סוברים שחפצי הנכרי אינם קונים שביתה. נמצא לדברי שמואל, שנחלקו חכמים ורבי יוחנן בן נורי בין לענין חפצי הפקר ובין לענין חפצי נכרי, שלדברי חכמים אלו ואלו אינם קונים שביתה, ולדברי רבי יוחנן בן נורי שניהם קונים שביתה.

הגמרא מביאה את דעת רבי יוחנן החולק על שמואל: וְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חֶפְצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, אפילו לשיטת חכמים הסוברים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרִי אָטוּ בְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל. נמצא לדברי רבי יוחנן, שלא נחלקו רבי יוחנן בן נורי וחכמים אלא בחפצי הפקר, אם קונים הם שביתה או לא, אבל בחפצי נכרי הכל מודים שקונים שביתה.

הגמרא מביאה מעשה בענין בהמת נכרים שבאה מחוץ לתחום ביום טוב: חֲנָהוּ דְּכֵרֵי – מעשה היה באילים, דְּאָתוּ – שהביאום נכרים ביום טוב מחוץ לתחום לְמקום ששמו מְבַרְכְתָּא, שָׁרָא לְהוּ – התיר להם רָבָא לִבְנֵי עירו מְחוֹזָא לְמִיזְבַּן מִינַּיְיהוּ – לקנות אילים אלו מן הנכרים לצורך סעודת יום טוב ולהביאם לעירם, שהיתה מחוזא סמוכה למברכתא בתוך ארבעת אלפים אמה, והיו מניחים עירובי תחומין ביניהן.

אָמַר לֵיהּ רַבִּינָא לְרָבָא, מַאי דַּעְתֵּיךְ – מה היא סברתך להתיר אילים אלו שבאו ביום טוב מחוץ לתחום, משום שסובר אתה את הדין דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שחֶפְצֵי נָכְרִי אֵין קוֹנִין שְׁבִיתָה, ונמצא שלא יצאו כלל מחוץ לתחום. ויש לתמוה על דבריך, הָא – הרי כלל הוא בידינו, שבכל מקום שנחלקו שְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן, וְהרי אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שחֶפְצֵי נָכְרִי קוֹנִין שְׁבִיתָה, גְּזֵירָה בְּעָלִים דְּנָכְרִי אָטוּ בְּעָלִים דְּיִשְׂרָאֵל, ונמצא

המשך בעמוד נו

לעשות מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל, כדי לְהַפְסִיקוֹ – להפסיק בין שני חלקי הבריכה.

דהיינו, כגון באופן שיש שתי עיירות העומדות במרחק של ארבעת אלפים אמה זו מזו, ויש ביניהן בריכה מליאה מים, וכל אחת מן העיירות שואבת מים מבריכה זו, צריכים תושבי העיירות לעשות מחיצה של ברזל באמצע הבריכה, כדי להפריד בין המים השייכים לתחום העיירה האחת ונגררים אחר שביתתה, לבין המים השייכים לתחום העיירה השניה [ראה ציור]. שאם לא יעשו כן נמצא שמתערבים המים אלו באלו, וכאשר שואבים תושבי העיירה האחת מן המים שבצידם, נוטלים הם אף מן המים השייכים לתחום העיירה השניה, ומאחר ומים אלו יצאו חוץ לתחומם נאסרו בטלטול.

הגמרא מביאה דעה החולקת על דין זה: מְחַיֵּיךְ עֲלֵיהּ – שוחק היה רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא על דין זה ששנה רבי חייא.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא קָא מְחַיֵּיךְ – מדוע שוחק היה על דין זה, אִילֵימָא – אם נאמר שטעם הדבר הוא מִשּׁוּם דְּתָנֵי לַהּ – רבי חייא שנה ברייתא זו כְּשִׁיטַת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, הסובר שחפצי הפקר קונים שביתה, ולשיטה זו יוצא דין זה לְחוּמְרָא, שאסור להביא את המים שבתחום העיר האחת אל העיר האחרת, וְאִיהוּ – ואילו רבי יוסי ברבי חנינא סְבִירָא לֵיהּ כְּרַבָּנַן – סובר כשיטת חכמים שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, ולשיטה זו יוצא דין זה לְקוּלָּא, שמותר להביא מים מתחום העיר האחת לתחום העיר האחרת, ומשום כך היה שוחק על דברי רבי חייא, אם כן יש לתמוה, וּמִשּׁוּם דְּסָבַר לְקוּלָּא מַאן דְּתָנֵי לְחוּמְרָא מְחַיֵּיךְ עֲלָהּ – וכי מפני שהוא סובר להקל יש לו לשחוק על מי ששונה להחמיר.

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את שחוקו של רבי יוסי ברבי חנינא באופן אחר: אֶלָּא משום כך היה שוחק, מִשּׁוּם דְּתַנְיָא בברייתא, נָהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין – הנמשכים הלאה ממקום נביעתם, וּמַעְיָינוֹת הַנּוֹבְעִין מתוך הקרקע במקומם ואינם נמשכים הלאה, הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם בשבת או ביום טוב, אף אם שייכים הם לאדם אחר, שמאחר ונעים ונדים הם אינם קונים שביתה במקומם.

נמצא לפי זה, שהמים הנובעים בבריכה בין שתי עיירות אינם קונים שביתה כלל, ואין צריך מחיצה להפסיק ביניהם, ולפיכך שוחק היה רבי יוסי ברבי חנינא על דין זה.

מקשה הגמרא: וְדִילְמָא כִּמְכוּנָּסִין – שמא עוסקת הברייתא שהביא רבי חייא במים העומדים במקום אחד ואינם נמשכים או נובעים, ולפיכך קונים הם שביתה, ואסור להוציאם מתחום העיר האחת לתחום העיר האחרת, ומדוע שחק על כך רבי יוסי ברבי חנינא.

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את שחוקו של רבי יוסי ברבי חנינא באופן אחר: אֶלָּא מִשּׁוּם כך שחק, דְּקָתָנֵי – לפי ששנה רבי חייא בברייתא שצָרִיךְ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל לְהַפְסִיקוֹ. ועל כך יש לתמוה, מדוע צריך דווקא מחיצה של ברזל, וּמַאי שְׁנָא קָנִים דְּלָא – מדוע לא די במחיצה של קנים, בהכרח צריך לומר, שהטעם הוא משום דְּעַיְילֵי בְּהוּ מַיָּא – שנכנסים מים בין הקנים, ואין מחיצה זו מועילה להפריד בין המים שבתחום העיר האחת לבין המים שבתחום העיר האחרת, ואם כן יש להקשות, מה תועלת יש במחיצה שֶׁל בַּרְזֶל, הרי בה נַמִּי עַיְילֵי בְּהוּ מַיָּא – אף בזו נכנסים המים מלמטה, שהרי סתם מחיצה גבוהה עשרה טפחים ואינה מגעת עד קרקעית המים, ואף אם תגיע עד הקרקע אינה יכולה לחסום את מעבר המים לגמרי. ולפיכך שוחק היה רבי יוסי ברבי חנינא על דברי רבי חייא.

מקשה הגמרא: וְדִילְמָא צָרִיךְ וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה קָאָמַר – שמא כוונת הברייתא שצריך היה להניח בין התחומים מחיצה של ברזל שתפסיק לגמרי ביניהם, אך מאחר ואי אפשר לעשות כדבר הזה, ממילא אין תקנה למים אלו, ואין תושבי העיירות רשאים לשאוב מבריכה זו בשבת. ומדוע שחק על כך רבי יוסי.

ומחמת קושיא זו מבארת הגמרא את שחוקו של רבי יוסי ברבי חנינא באופן אחר: אֶלָּא לפיכך שוחק היה על דין זה, מִשּׁוּם דְּקָל הוּא – קולא היא שֶׁהֶקִּילוּ חֲכָמִים לגבי מחיצה העומדת בְּמַיִם, שדי בזה במחיצה כל שהיא, אף שעוברים המים מעליה ומתחתיה, ובלבד שיהא בה עשרה טפחים. ולפיכך תמה היה עליו מדוע הצריך מחיצה של ברזל, הרי די במחיצה של קנים.

ומצינו שהקילו חכמים במחיצה העומדת במים, כִּדְרַבִּי טַבְלָא – כמו ההוראה שהורה רב לרבי טבלא, דְּבָעָא מִינֵּיהּ – שאל רַבִּי טַבְלָא מֵרַב, מְחִיצָה הִתְלוּיָה באויר, דהיינו, שתחתיתה של המחיצה גבוהה יותר משלשה טפחים מן הקרקע, מַהוּ שֶׁתַּתִּיר לטלטל בְּחוּרְבָּהּ, שלא תהא נידונת כפרוצה לרשות הרבים. אָמַר לֵיהּ רב לרבי טבלא, אֵין מְחִיצָה תְּלוּיָה מַתֶּרֶת אֶלָּא בְּמַיִם, משום דְּקָל הוּא שֶׁהֵקִּילוּ חֲכָמִים בְּמַיִם – קולא מיוחדת היא שהקילו חכמים לגבי מחיצה העשויה לחצוץ במים, שבזה אין צריך דיני מחיצה גמורה אלא די בכל שהוא, אבל בשאר מקומות צריך מחיצה גמורה, ולפיכך אין מחיצה תלויה מתרת בחורבה.

מבואר מדברי רב, שדי לעשות מחיצה תלויה במים, אף שהמים נכנסים מלמטה, ויש ללמוד מכך שגם מחיצה של קנים מועילה במים, אף שהמים נכנסים בין הקנים, ולפיכך שוחק היה רבי יוסי ברבי חנינא על רבי חייא שהצריך מחיצה של ברזל.

שנינו במשנה (לעיל מה.): וְחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע וכו', רבי אליעזר אומר, והוא באמצען, רבי יהודה אומר, לאיזה רוח שירצה ילך.

מקשה הגמרא: רַבִּי יְהוּדָה הסובר שרשאי הוא לילך ארבע אמות לאיזה רוח שירצה, הֵיכָנוּ תַּנָּא קַמָּא – הרי זה ממש כשיטת חכמים החולקים על רבי יוחנן בן נורי וסוברים שאין לו אלא ארבע אמות.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, שְׁמוֹנֶה אמות עַל שְׁמוֹנֶה אמות אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש ביניהם. כלומר, דעת חכמים היא שאדם שלא קנה שביתה מערב שבת יש לו ארבע אמות לכל הצדדים, דהיינו שיש לו שטח של שמונה אמות על שמונה אמות שהוא עומד באמצעו, ואילו רבי יהודה סובר שיש לו ארבע אמות על ארבע אמות בלבד, אלא שרשאי הוא לבחור לאיזה צד יטול ארבע אמות אלו.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – ואכן כך שנינו בברייתא, יֵשׁ לוֹ שְׁמוֹנֶה אמות עַל שְׁמוֹנֶה אמות, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, והוא הנזכר במשנתינו כ'חכמים'.

הגמרא מפרשת באיזה ענין נחלקו חכמים ורבי יהודה: וְאָמַר רָבָא, מַחֲלוֹקֶת זו של חכמים ורבי יהודה אם יש לו ארבע אמות על ארבע אמות או שמונה על שמונה, לא נאמרה אלא לענין לְהַלֵּךְ, אֲבָל לענין לְטַלְטֵל דִּבְרֵי הַכֹּל אַרְבַּע אַמּוֹת אֵין, טְפֵי לֹא – הכל מודים שאין הוא רשאי לטלטל אלא בארבע אמות על ארבע אמות ולא יותר, דהיינו, שאף חכמים הסוברים שרשאי להלך שמונה אמות, מודים הם שאינו רשאי לטלטל אלא בארבע אמות.

הגמרא מבארת מהיכן לומדים דין ארבע אמות: מבררת הגמרא: וְהָנֵי – אלו אַרְבַּע אַמּוֹת שנתנו חכמים לאדם שלא קנה שביתה בערב שבת, הֵיכָא כְּתִיבָא – היכן רמוזים הם בתורה.

מבארת הגמרא: כְּדְתַנְיָא – כמו ששנינו בברייתא, נאמר בכתוב (שמות טז כט) 'שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו', ויש ללמוד מכך שנתנה תורה מקום לאדם שאיבד את שביתתו כְּתַחְתָּיו – כפי שיעור גופו, [וְכַמָּה הוא שיעור תַּחְתָּיו], גּוּפוֹ של אדם אורכו שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְאַמָּה נוספת נדרשת כְּדֵי שיוכל לִפְשׁוֹט את יָדָיו וְרַגְלָיו, ונמצא שהשיעור הנצרך לאדם הוא ארבע אמות. אלו דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גּוּפוֹ של אדם אורכו שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְאַמָּה נוספת נדרשת כְּדֵי שֶׁיִּטּוֹל – שיוכל ליטול חֵפֶץ מִתַּחַת מַרְגְּלוֹתָיו, וּמַנִּיחַ – ולהניחו תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה חילוק יש ביניהם בדין, הרי לדעת שניהם שיעור 'תחתיו' הוא ארבע אמות.

מבארת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – החילוק ביניהם הוא לענין אם די בְּאַרְבַּע אַמּוֹת מְצוּמְצָמוֹת, או שצריך ארבע אמות מרווחות. לדברי רבי מאיר הסובר שהאמה הרביעית נדרשת כדי שיוכל האדם לפשוט ידיו ורגליו צריך ארבע אמות מרווחות, ואילו לדברי רבי יהודה הסובר שהאמה הרביעית נדרשת כדי שיוכל ליטול חפץ מתחת מרגלותיו ולהניחו תחת מראשותיו די לזה באמות מצומצמות.

המשך בעמוד רנה

רש"י

מחיצה של ברזל נמי עיילי בה מיא — מתתאי, דהא סתם מחיצה עשרה טפחים היא, ולא מטיא עד קרקעית המים. ואפילו מגעת לקרקעית המים — אי אפשר שלא יכנסו המים מתחתיה. **אלא** — משום הכי מחייך עליה. דקל **הוא** שהקילו חכמים במים — במחיצה כל דהו, ובלבד שיהא בה עשרה מהניא בה, ואף על גב דעיילי בה מיא מעילאי ומתתאי. **כדבעא מיניה רבי מבלא כו'** — וכי היכי דמחיצה תלויה מהניא — מחיצת הקנים נמי מהניא, דמה לי מיערבי מיא מתתאי, מה לי מיערבי בין קנה לחברו. **היינו תנא קמא** — רבי יהודה, דאמר לאיזה רוח שירצה יש לו ארבע אמות — היינו תנא קמא, רבנן דפליגי עליה דרבי יוחנן בן נורי. **שמונה על שמונה איכא בינייהו** — דרבנן סברי: ארבע לכל צדדין, היינו שמונה על שמונה. ורבי יהודה סבר: לחד רוח ותו לא, כדקתני: ומודה רבי יהודה לרבי אליעזר, שאם בירר לו שתים לכאן ושתים לכאן — שאין יכול לחזור בו. וכן אם בירר ארבעתן לרוח אחת. **מחלוקת** — דרבי מאיר, דשרי שמונה על שמונה להילוך: לרבי יהודה מצומצמות, ולרבי מאיר גדולות, דפישוט ידים ורגלים יותר מאמה הוא. **באמה דידה** — איש לפי מה שגופו ארוך, יש לו ארבע אמות באמתו הארוכה. **של קדש** — לכל אדם אמות שוה, של ששה טפחים בינונים, למידת שתי אמות שהיו בשושן הבירה שנעשו למידת אמתו של משה. **נבי יש שאמרו** — משנה היא במסכת כלים (פרק שבעה עשר משנה יא). יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם: מלא קומצו מנחה, מלא חפניו קטרת, מלא לוגמיו ביום הכפורים, ובמזון שתי סעודות לעירוב. וליתני נמי: ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום. **אי** הוה דייקינן כולי **האי** — בכולי התלמוד, לא הוי מצינו לתרוצי כל דיוקי, ולא הוה תנינן. **משום דאיכא נגם באיכריו** — שגופו בינוני ואמתו קצרה, ולא סגי ליה באמה דידיה, ובעי למיתב ליה באמה של קדש. **היו שנים כו'** — מתניתין פרישנא לעיל. **מאי שנא התם דפליגיתו** — דאמרו רבנן לקמן בשמעתין: שלשתן אסורין לטלטל זו עם זו. **אווישי דיורין** — דיורי החצרות רבים, ולא ידעי כולן להזהר, ואתו לטלטולי כלים ששבתו בחיצונה לתוך חיצונה אחרת דרך אמצעית. **הכא** — גבי שלשה אנשים יכולין החיצונים ליזהר, דהא מועטין נינהו ולא אוושי. **שתים החיצונות אסורות זו עם זו** — כלים ששבתו בזו אסור להכניס לזו דרך אמצעית, שנמצא שיצאו מרשותן לרשות האסור להן: הכי גרסינן. **אמאי כיון דערבי חיצונות בהרי אמצעית הוו להו חדא** — (ולישתרו כולם, דדמי כמאן דדיירי התם. דומיא דבני חצר שעירבו, ויהבי כולהו עירובן בבית אחד דדמו כאילו דרו כולהו באותו בית. וחצר דההוא בית הויא, ומשתרי בה. הכא נמי, דמו כמאן דדיירי כולהו בחצר אמצעית וכו') וקא סלקא דעתך: כגון שנתנו שתיהן עירובן באמצעית, שזהו משפט עירובי חצירות. סתם חצר יש בה בתים הרבה, וצריכות בני הבתים לערב יחד, לפי שהבית מיוחד לכל אחד והחצר רשות כולן, ואסור להוציא מרשות לרשות דהיינו מן הבתים לחצר, בלא עירוב. ומניחים אותו באחד מן הבתים. וכשהחצר פתוחה לחצר אחרת, ורוצין לעשותן רשות אחת — נוטלין העירוב שגבו מן הבתים, ונותנין אותו באחד מבתי חצר אחרת. וכי הדרה **אמצעית ועירבה בהרי אידך שליחותה דחיצונה עבדה** — לא גרסינן הכא עד לקמן. **שנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו** — דדמיא אמצעית באילו דרה בהן, ואין דיורי חיצונות באמצעית, למימרא דכי הדדי נינהו.

בשני

תוספות

רבי יהודה היינו תנא קמא — ואם תאמר: דילמא רבי אליעזר ורבי יהודה לא פליגי אתנא קמא, אלא לפרושי מלתיה קאתו? וכן מצינו פרק "כהן גדול" (סנהדרין כא,א) גבי "לא ירבה לו נשים", ובריש מתניתין בריש "חזקת הבתים" (בבא בתרא כח,א). ואומר רבינו יצחק: דעל כרחך רבי אליעזר לא מפרש מילתיה דתנא קמא אלא פליג עליה, דהא תנא קמא קאי ארבי יוחנן בן נורי, דאמר: יש לו אלפים אמה לכל רוח, ולא הוי באמצעיתו. הכי נמי, ארבע אמות לתנא קמא. ואם תאמר: אם כן, מאי פריך היינו תנא קמא, כיון דתנא קמא ארבי יוחנן בן נורי קאי, ויש לו ארבע אמות לכל רוח! ויש לומר: דסבר המקשה אף על גב דאלפים דרבי יוחנן הוי לכל רוח, דהוו ארבע אלפים על ארבע אלפים — ארבע אמות דתנא קמא הוו ארבע אמות בין הכל, דומיא דטלטול ארבע אמות ברשות הרבים דהוי פירושו ארבע אמות לכל רוח שירצה, כמו שאמר רבי יהודה. לכך פריך היינו תנא קמא. ורבינו חננאל גריס: חכמים היינו תנא קמא. פירוש: תנא קמא דריש פרקין, דמי שהוציאוהו נכרים אין לו אלא ארבע אמות. ואף על גב דאינם מענין אחד — מכל מקום פריך, דחכמים דפליגי ארבי יוחנן בן נורי לא היה להם להזכיר ארבע אמות אלא אין לו אלפים, ומסתמא דיש לו ארבע אמות לכל רוח. **גופו** שלש אמות — ואם תאמר: אמאי בענין גבי היזק ראייה מחיצה ארבע אמות ב"השותפין" (בבא בתרא ב,ב)? ויש לומר: דפעמים שיש גבשושית סמוך לכותל, ופעמים נמי שמגביה עקיבו ועומד על אצבעות רגליו. ועוד: הא דאמר הכא גופו שלש אמות — היינו בלא ראשו. וכן משמע ב"המצניע" (שבת צב,א), דאמר: המוציא משוי למעלה מעשרה — חייב, שכן משא בני קהת. דאמר מר: ארון תשעה וכפרת טפח, וגמירי: כל טונא דמידלי במוטה — תילתא מלעיל ותרתי תילתי מלתתא. אישתכח דלמעלה מעשרה הוה קאי. ובכתף היו נושאים אותו ודל משמונה עשרה טפחים שני תילתי דארון וכפרת — היינו ששה ושני שלישי טפח, ונשתיירו עד הקרקע אחד עשר טפחים ושליש. אבל אם אדם עם ראשו רק שמונה עשרה טפחים — יגיע הארון עד למטה מעשרה, דראש וצואר מחזיק יותר מטפח ושליש וגבי כוכין בענין נמי ארבע אמות, בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא ק,ב) — היינו עם ראשו ועובי דפי הארון. ושיעור מקום דהוי אמה על אמה ברום שלש אמות — לאו משום שלא יהא גובה האדם יותר משלש אמות, אלא משנכנס במים המים עולין, וגם קצת ירכין ראשו. והא דכתיב בתרגום מגילת אסתר: "פרשנדתא איצטליב על תלת אמין", וכן כולם — התם קטועי ראש הוו).

ופתוחות לרשות הרבים — דאי לאו הכי, אותם שיש להם דריסת הרגל על חבירתה אוסרת עליה.

אבל

מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל לְהַפְסִיקוֹ. מְחַיֵּיךְ עֲלֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי טַעְמָא קָא מְחַיֵּיךְ? אִילֵּימָא מִשּׁוּם דִּתְנֵי לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְחוּמְרָא, וְאִיהוּ סְבִירָא לֵיהּ כְּרַבָּנַן לְקוּלָּא? וּמִשּׁוּם דְּסָבַר לְקוּלָּא, מַאן דְּתָנֵי לְחוּמְרָא מְחַיֵּיךְ עֲלָהּ? אֶלָּא מִשּׁוּם דְּתַנְיָא: נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין וּמַעְיָינוֹת הַנּוֹבְעִין - הֲרֵי הֵן כִּרְגְלֵי כָל אָדָם. וְדִילְמָא בְּמִכּוּנָּסִין? אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי צָרִיךְ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל לְהַפְסִיקוֹ. וּמַאי שְׁנָא קָנִים דְּלָא - דְּעָיְילִי בְּהוּ מַיָּא, שֶׁל בַּרְזֶל נַמִי - עָיְילִי בְּהוּ מַיָּא. וְדִילְמָא צָרִיךְ וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה קָאָמַר? אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקַל הוּא שֶׁהֵקִילוּ חֲכָמִים בַּמַּיִם. כִּדְרַבִּי טַבְלָא, דְּבָעָא מִינֵּיהּ רַבִּי טַבְלָא מֵרַב: מְחִיצָה תְּלוּיָה, מַהוּ שֶׁתַּתִּיר בַּחוּרְבָּה? אֲמַר לֵיהּ: אֵין מְחִיצָה תְּלוּיָה מַתֶּרֶת אֶלָּא בַּמַּיִם, קַל הוּא שֶׁהֵקִילוּ חֲכָמִים בַּמַּיִם. "וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע וכו'". רַבִּי יְהוּדָה הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! אָמַר רָבָא: שְׁמוֹנֶה עַל שְׁמוֹנֶה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: יֵשׁ לוֹ שְׁמוֹנֶה עַל שְׁמוֹנֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְאָמַר רָבָא: מַחֲלוֹקֶת לְהַלּוֹךְ, אֲבָל לְטַלְטֵל - דִּבְרֵי הַכֹּל: אַרְבַּע אַמּוֹת - אִין, טְפֵי - לָא. וְהָנֵי אַרְבַּע אַמּוֹת הֵיכָא דְּתִיבָא? כִּדְתַנְיָא: "שֶׁבּוּ אִישׁ תַּחְתָּיו" - כְּתִחְתָּיו. [וְכַמָּה תַּחְתָּיו] - גּוּפוֹ שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְאַמָּה כְּדֵי לִפְשׁוֹט יָדָיו וְרַגְלָיו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: גּוּפוֹ שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְאַמָּה כְּדֵי שֶׁיְּטוֹל חֵפֶץ מִתַּחַת מַרְגְּלוֹתָיו, וּמַנִּיחַ תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו. מַאי בֵּינַיְיהוּ? - אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת מְצוּמְצָמוֹת. אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְבֵרֵיהּ: כִּי עָיְילַת לְקַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא בְּעֵי מִינֵּיהּ: אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ, בְּאַמָּה דִידֵיהּ יָהֲבִינַן לֵיהּ, אוֹ בְּאַמָּה שֶׁל קֹדֶשׁ יָהֲבִינַן לֵיהּ? אִם אָמַר לְךָ אַמּוֹת שֶׁל קֹדֶשׁ יָהֲבִינַן לֵיהּ - עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מַה תְּהֵא עָלָיו? וְאִם אָמַר לְךָ בְּאַמָּה דִידֵיהּ יָהֲבִינַן לֵיהּ - אֵימָא לֵיהּ: מַאי טַעְמָא לָא קָתָנֵי גַּבֵּי "יֵשׁ שֶׁאָמְרוּ הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם"? כִּי אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא, אָמַר לֵיהּ: אִי דְּיִיקִינְן כּוּלָּא הַאי, לָא הָוֵי תָּנֵינַן. לְעוֹלָם בְּאַמָּה דִידֵיהּ יָהֲבִינַן לֵיהּ, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ מַאי טַעְמָא לָא קָתָנֵי גַּבֵּי "יֵשׁ שֶׁאָמְרוּ" - דְּלָא פְּסִיקָא לֵיהּ, מִשּׁוּם דְּאִיכָּא נָגָם בְּאֵבָרָיו. "הָיוּ שְׁנַיִם מִקְצַת אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה וכו'". לָמָּה לֵיהּ לְמֵימַר "לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה"? הָכִי קָאָמַר לְהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבָּנַן: מִכְּדֵי, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ וּפְתוּחוֹת לִרְאֹשׁ הַשָּׁנָה. מַאי שְׁנָא הָתָם דִּפְלִיגִיתוּ, וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּלָא פְּלִיגִיתוּ? וְרַבָּנַן: הָתָם אֲווּשֵׁי דִּיוּרִין, הָכָא לָא אֲווּשֵׁי דִּיוּרִין. "וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת כו'". וְאַמַּאי? כֵּיוָן דְּעָרְבֵי לְהוּ חִיצוֹנוֹת בַּהֲרֵי אֶמְצָעִית, הָוְיָא לְהוּ חֲדָא! אָמַר רַב יְהוּדָה: כְּגוֹן שֶׁנָּתְנָה אֶמְצָעִית עֵירוּבָהּ בְּזוֹ וְעֵירוּבָהּ בְּזוֹ. וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא שֶׁנָּתְנוּ עֵירוּבָן בָּאֶמְצָעִית, כְּגוֹן שֶׁנְּתָנוּהוּ

בשני

עירובין. פרק רביעי – מי שהוציאוהו דף מח עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

אבל בשני בתים לא — והא דלא מוקי לה רב יהודה כרב ששת — לאו דקסבר דאפילו בשני בתים הוי עירוב לבית הלל, דהא אפילו כלים קאמר רב יהודה לקמן דחולק עירובו אינו עירוב. דעד כאן לא קאמרי בית הלל אלא דמלין למנא ואייתר. והא דלא מוקי כרב ששת — משום דפריך בסמוך לרב ששת דנהוי כחמשה ששרויין בחצר אחת — וקסבר דאמר דיורין להחמיר.

לרב יהודה דאמר כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו וכו' — לרב ששת לא שייך למיפרך הכי, דכיון שנתנו עירובן באמצעית ולא נתנו עירובן יחד אלא בשני בתים — גלי אדעתייהו דלא ניחא להו לחיצונות להשתתף ביחד. אבל כשנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו — ליכא גלוי דעתייהו התם כולי האי. אי נמי: לרב יהודה, כיון שנתנה עירובה בזו ובזו — נעשה כאלו דרה בחיצונות בבתיהם, ונעשית לכל אחת ואחת להיות שלוחה. ולרב ששת — אין האמצעית נעשית שליח, דאדרבה כולן דיירין בה.

יאמרו דיורין להחמיר. והא דאמר בפרק "הדר" (עירובין סו,ב): נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב — שתיהן אסורות, משום דלא מצי מבטל לפנימית, דאיכא חיצונה דאסרי עליהו — שאני התם דפשעה.

רשות אחת משתמשת לשתי רשויות ואין שתי רשויות משתמשות לרשות אחת — כן גרס הקונטרס. ומפרש הקונטרס: שהחיצונות משתמשות באמצעית, ופירוש "משתמשות" — כמו משמשת. אבל אמצעית אסורה בשתיהן, דזו מושכתה לכאן וזו מושכתה לכאן, ושתי דירות לא יהבינן לה, כיון דחיצונות לא עירבו יחד — רשויות חלוקות הן. והא דקאמר שמואל אף זו דברי רבי שמעון — פירוש: דרבי שמעון דווקא בענין זה התיר. והא דקאמר ואזדא שמואל לטעמיה — משום דסבירא ליה "הלכה כדברי המיקל בעירוב". ואי סבירא ליה כרב, דאמר אמצעית נמי שרי לרבי שמעון בשתיהן — לא היה אומר עירבה עם שתיהן אסורה עם שתיהן. וקשה: דלפירושו היה לו ליגרוס "משמשות", ששתי רשויות משתמשות בה? ועוד קשה: דקאמרינן לעיל דהכי קאמר להו רבי שמעון לרבנן מאי שנא גבי חצירות דפליגיתו כו'. ולרב מה ענין זה לזה? והא רבנן לא גזרו כלל, דהא שרו חיצונות באמצעית. ומאי קמשני נמי התם אוושא דיורין. ועוד: דלא שמעינן ליה לשמואל בשום מקום דקאמר "הלכה כדברי המיקל בעירוב" אלא רבי יהושע בן לוי הוא דקאמר הכי לעיל. ואדרבה שמואל הוא דאית ליה בפרק "חלון" (עירובין פא,ב): כל מקום שאמר רבי יהודה בעירוב — הלכה כמותו. ובר פלוגתא דרבי שמעון דהכא — היינו רבי יהודה כדאמר לעיל. ומיהו, בהא יש לומר: כיון דלא נזכר כאן רבי יהודה בפירוש — ליתא בההיא כללא דפסיק שמואל לקמן. אלא היכא שנזכר בהדיא. ועוד: לשון "אף" לא אתי שפיר. כמו שהקשה בעצמו, דהוי עדיף טפי אי לא הוה תני "אף". דבהאי לישנא איכא למטעי, דמשמע דתרוייהו שרי. ועוד: לפירושו נחלקו רב ושמואל בפירוש לשון המשנה "שהיא מותרת עמהן והן מותרות עמה". לכן נראה לרבינו תם: דרשות אחת משתמשת לשתי רשויות, דאמצעית משתמשת בחיצונה — דליכא למיגזר (בחיצונה) כולי האי שתוציא האמצעית כלי החיצונה מזו לזו. אבל החיצונות אסורות עם האמצעית — דילמא אתי להחליף כלים ששבתו בחיצונה זו לחיצונה זו. אבל אין לפרש טעמא דרבנן דחיצונות אסורות באמצעית משום דחיצונות אסורות זו על זו כיון דלא עירבו יחד, או משום הכי אסורות החיצונות באמצעית משום דאין דיורי חיצונות באמצעית, אבל אמצעית תשמש בחיצונות דעירובה מרגלתה בשתיהן. ורב יהודה לטעמיה, דמוקי לעיל כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו. דאם כן לא הוי אתי שפיר הא דאמר רבי שמעון לרבנן: מאי שנא התם דפליגתו. אלא ודאי טעמא משום דגזרינן. וקאמר שמואל: דאף זו דברי רבי שמעון, דשרי חיצונות ואמצעית זו בזו. אבל לרבנן שלשתן אסורות. והשתא הוי שמואל לטעמיה, דאמר: עירבה עם שתיהן — אסורה עם שתיהן כרבנן דאמרי שלשתן אסורות, דהיינו רבי יהודה. ושמואל פסיק כרבי יהודה בעירוב. אבל לרב אינה אסורה עם שתיהן, דאפילו לרבנן שרי לאמצעית להשתמש עמהן. וקשה למהרבינו יצחק: ד"אסורה עם שתיהן" משמע אבל הם מותרין עמה, מדלא קתני "אוסרת על שתיהן" כמו בסיפא, אף על גב דאיכא למימר דאשמעינן דאסורה עם שתיהן אף על גב דליכא למיגזר כולי האי, וכל שכן דהם אסורות עמה דאיכא למיגזר טפי. ומכל מקום, כיון דלא מתסרי להשתמש יחד אלא משום גזירה — אינה אוסרת על שתיהן. מכל מקום כיון דלא קאמר "עירבה עם שתיהן אינה אוסרת על שתיהן" דהוה משמע וכולן אסורות זו עם זו, אלא נקט "אסורה עם שתיהן" משמע ודאי דאבל הם מותרין עמה. ועוד קשה: דבפרק "כל גגות" (עירובין צא,א) אמר שמואל, הלכה כרבי שמעון דאמר: גגות חצירות וקרפיפות רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן בין עירבו בין לא עירבו. משום דרבי שמעון לטעמיה דהכא לא גזר. ונראה לפרש: דהא דקאמר שמואל דלרבנן שלשתן אסורות — הוי מתרי טעמי. חיצונות באמצעית — משום גזירה שמא יוליכו כלי חיצונה זו לחיצונה אחרת, ואמצעית בחיצונות ליכא למיגזר שמא תוליך האמצעית כלי חיצונה זו לאחרת, דסתמא דמילתא כי משתמש איניש — במאני דידיה קמשתמש ולא במאני דחבריה, כדמפרש לקמן (עד,א) גבי שתי חצירות וחורבה אחת ביניהן. ואי משום יוליכו [בני] החיצונות כליהן באמצעית — הא ליכא למגזר, דהוי גזירה לגזירה, אלא טעמא דאסורה האמצעית בחיצונות — שזו מושכתה לכאן וזו לכאן. ורבי שמעון פליג אתרוייהו. והשתא הוי שמואל לטעמיה דפסיק לקמן כרבי יהודה בעירוב, ולכך קאמר אסורה עם שתיהן — כרבנן, דהיינו רבי יהודה. וטעמא משום דזו מושכתה לכאן וזו לכאן. כדפרישית. אבל הם מותרות עמה — דבהא סבר כרבי שמעון, דלא גזר. וכדפסק בפרק "כל גגות" דהלכה כרבי שמעון, דבין עירבו ובין לא עירבו לא גזר.

רש"י

בשני בתים — דהשתא לא מיתברן חיצונות בהדדי. **חמשה שגבו עירובן** — שהיו דרין בחצר אחת, וגבו מכל אחד את עירובו להתיר את חצירן להוציא מבתיהן לחצר. **בשני כלים** — בבית אחד: הכי גרסינן. **כיון דעירבה אמצעית בהדי חיצונה הויא לה חדא וכי הדרבי עירבה בהדי אידך שליחותה עבדה** — שליחותה דחיצונה עבדה, ואישתכח דכולהו בי הדדי עירבו, וכולהו לישתרין. ולא גרסינן: "ואידך מיהא לישתרי". ואית דגרסי לה, ומפרשי: חיצונה שעירבה עמה מיהא תישתרי בחיצונה האחרת, וזו תיאסר בה. ואי אפשר לומר כן, דכיון דשליחותה עבדה — הוו להו כולהו חדא רשותא, וכולהו שריין. **לרב ששת קשיא** — כיון דנתנו שתיהן עירובן באמצעית — העירוב מביא דיוריהן לתוכה, והוו להו כאילו דרין כולן באמצעית. וכיון דעירובן נתון בשני בתים — נמצא שלא עירבו שתים החיצונות זו עם זו, והוי כחמשה ששרוין בחצר אחת ושכח אחד מהן ולא עירב עם כולן יחד, דכל החצר אסורה. ואפילו עירב עם אחד מהן, דהא גבי חמשה דחצר אחת תניא לעיל, לבית הלל דבשני כלים הוא דהוי עירוב, אבל בשני בתים — לא. ואף על פי שעירבו השנים יחד לעצמן והשלשה לעצמן. והכא נמי, כיון דלא מצטרפי, דקתני שתים החיצונות אסורות זו עם זו — אמצעית גופה תיתסר בדידה, שכולן אוסרין עליה. **אם אמרו דיורין** — של זו בזו על ידי העירוב להקל להתירן יחד, יאמרו שהעירוב מביא הדיורין לתוכה כדי לאסור עליה? הא לא דיירי ממש בגוה, דליבעי עירובן בבית אחד. הלכך, אף על גב דחיצונים לא עירבו אהדדי — חיצון ואמצעי מיהא מצטרפי ולא אסרי אהדדי. **זו דברי רבי שמעון** — דהיא מותרת עמהן והן עמה. **אבל חכמים אומרים** — דלא שנא נתנו שתיהן עירובן באמצעית, לא שנא נתנה אמצעית עירובן בזו ובזו — היא אסורה עמהן, והן מותרין עמה. **רשות אחת משמשת לשתי רשויות** — כלים ששבתו בחיצונות מותרות באמצעית, דהא החיצונות לא עירבו אלא עם זו, ואין רשות אחרת מושכתן לצד אחר. **ואין שתי רשויות משמשות לרשות אחת** — דכיון דשתי חיצונות לא עירבו יחד לעשות רשות אחת, אלא רשויות חלוקות הן, ואין כח באמצעית להשתמש לא בזו ולא בזו דזו מושכתה לכאן, וזו מושכתה לכאן ושני דיורין לא יהבינן לה, ודמיא כאילו היא מהך חצר החיצונה שלא עירבה בהדי אידך חיצונה, ואוסרתה. וכן נמי כי אזלא לאידך חצר דעירבה נמי בהדה — אוסרתה אידך חיצונה. אבל היכא דעירבו שלשתן — הוו כולהו חדא רשותא.

אף

אף

בִּשְׁנֵי בָתִּים שבחצר האמצעית, דהיינו, דיירי החצר החיצונה האחת נתנו עירובם באחד מן הבתים שבחצר האמצעית, ואילו דיירי החצר החיצונה השניה נתנו את עירובם בבית אחר העומד בחצר האמצעית, ומאחר שלא נתנו עירובן בבית אחד אין דיירי החצרות החיצונות נידונים כדרים במקום אחד, ולפיכך אסורים הם זה בזה.

הגמרא מקשה על דברי רב ששת: כְּמַאן – כשיטת מי סובר רב ששת, המפרש ששנים שהניחו עירוב בשני בתים שבחצר אחת אינם נידונים כדרים יחדיו, האם הוא סובר כְּשיטת בֵּית שַׁמַּאי. דְּתַנְיָא – שהרי כך שנינו בברייתא, חֲמִשָּׁה אנשים הדרים בבתים שונים בחצר אחת, שֶׁנָּבוּ אֶת עֵירוּבָן – שגבו מכל אחד מדיירי החצר פת לצורך עירובי חצירות, וּנְתָנוּהוּ לעירוב זה בִּשְׁנֵי כֵּלִים שונים העומדים בבית אחד, מקצת העירוב בכלי אחד, ומקצתו בכלי אחר, נחלקו התנאים האם העירוב מועיל באופן זה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין עֵירוּבָן עֵירוּב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים עֵירוּבָן עֵירוּב. וסברה הגמרא עתה, שאין חילוק בין עירוב המונח בבית אחד בשני כלים, לעירוב המונח בשני בתים שבחצר אחת, ונמצא שרב ששת הפוסל עירוב המונח בשני בתים סובר כדעת בית שמאי, ודבר זה תמוה הוא, שהרי כלל הוא בידינו שהלכה כבית הלל במחלוקתם עם בית שמאי.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו אם תאמר שרב ששת סובר כשיטת בֵּית הִלֵּל אין בכך קושיא, עַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי בֵּית הִלֵּל הָתָם – שלא אמרו בית הלל שם להכשיר את העירוב, אֶלָּא באופן שהוא מונח בִּשְׁנֵי כֵּלִים העומדים בְּבַיִת אֶחָד, אֲבָל עירוב המונח בִּשְׁנֵי בָתִּים שבחצר אחת לֹא הכשירוהו בית הלל, ונמצא שדברי רב ששת הם כדעת הכל.

הגמרא מקשה על דברי רב יהודה ורב ששת: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא לְרַב אַשִׁי, לְרַב יְהוּדָה קַשְׁיָא וּלְרַב שֵׁשֶׁת קַשְׁיָא – יש להקשות בין על תירוצו של רב יהודה ובין על תירוצו של רב ששת.

והוא מפרש את דבריו, לְרַב יְהוּדָה קַשְׁיָא – יש להקשות על דברי רב יהודה, דְּאָמַר שהמשנה עוסקת בכְּגוֹן שֶׁנָּתְנָה החצר הָאֶמְצָעִית את עֵירוּבָהּ בָּזוֹ – בחיצונה האחת, וְעֵירוּבָהּ בָּזוֹ – וכן הניחה עירוב נוסף אצל החצר החיצונה השניה. וְעל כך יש לתמוה, כֵּיוָן דְּעֵירְבָה החצר הָאֶמְצָעִית בַּהֲדֵי – יחד עם החצר החִיצוֹנָה האחת, הַוְיָא לֵיהּ חֲדָא – נעשו שתיהן כאחת, וְכִי הָדְרָה וְעָרְבָה בַּהֲדֵי אִידָךְ – וכאשר חוזרת האמצעית ומערבת עם החיצונה השניה, שְׁלִיחוּתָהּ עָבְדָה – עושה היא זאת ממילא אף בשליחותם של דיירי החצר החיצונה הראשונה, ונעשו כולן כדרות בבית אחד, וממילא יש להתיר אף את דיירי החצרות החיצונות להשתמש זה עם זה.

וּלְרַב שֵׁשֶׁת קַשְׁיָא – והקושיא שיש להקשות על דברי רב ששת היא, כיצד ניתן להעמיד את המשנה באופן שנתנו דיירי החצרות החיצונות את עירובם בשני בתים שונים שבחצר האמצעית, הרי אם כך תֶּיהֱוֵי – יש לדונם כַּחֲמִשָּׁה אנשים שֶׁשְּׁרוּיִין – הדרים בבתים שונים כְּחָצֵר אֶחָת, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירַב עם חבריו, שהדין בזה דְּאָסְרֵי אַהֲדָדֵי – שהם אוסרים זה על זה, ואפילו אם עירבו שאר דיירי החצר זה עם זה אסורים כולם לטלטל מבתיהם לחצר. ואף כאן מאחר ודיירי החצרות החיצונות נידונים כדרים בשני בתים שונים בחצר האמצעית, ולא עירבו זה עם זה, ולפיכך אסורים הם זה עם זה, אם כן יאסרו אף על הדרים בחצר האמצעית להוציא מבתיהם אל החצר.

הגמרא מתרצת את שתי הקושיות: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לרב אחא בריה דרב אויא, לֹא לְרַב יְהוּדָה קַשְׁיָא וְלֹא לְרַב שֵׁשֶׁת קַשְׁיָא – אין להקשות לא על תירוצו של רב יהודה ולא על תירוצו של רב ששת.

והוא מפרש את דבריו. לְרַב יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא – אין להקשות על דברי רב יהודה מדוע אין האמצעית עושה את שליחותה של החיצונה, דכֵּיוָן דְּעֵירְבָה לָהּ הָאֶמְצָעִית בַּהֲדֵי חִיצוֹנָה – שמאחר ועירבו דיירי האמצעית עם דיירי החיצונה, וְאילו דיירי הַשְּׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת בַּהֲדֵי הָדְדֵי לֹא עֵירְבוּ – לא הניחו עירוב אלו עם אלו, ובזה גַּלְיָא דַּעְתֵּיהּ – גילו דיירי החצר החיצונה הראשונה את דעתם, דְּבָהָא נִיחָא לֵיהּ – שטוב בעיניהם להניח עירוב עם דיירי האמצעית, וּבְהָא לֹא נִיחָא לֵיהּ – אך לא טוב בעיניהם להניח עירוב עם דיירי החצר החיצונה השניה, ולפיכך אי אפשר לומר שדיירי האמצעית יהיו שליחים של דיירי החיצונה האחת לערב עם דיירי החיצונה השנית.

וּלְרַב שֵׁשֶׁת לֹא קַשְׁיָא – וכמו כן אין להקשות על דברי רב ששת, שהרי זה כחמשה הדרים בחצר אחת ולא עירב אחד מהן, משום שאִם אָמְרוּ חכמים שעל ידי העירוב נעשו המניחים כאילו הם דִּיּוּרִין – דרים באותה חצר שהניחו בה העירוב לענין לְהָקֵל על המניחים, שיהיו רשאים לטלטל מחצרם לחצר שהניחו בה העירוב, האם יֹאמְרוּ חכמים שנידונים הם כדִּיּוּרִין [–דרים] באותה חצר לענין לְהַחֲמִיר, שאם הניחו שנים עירוב בחצר אחת ולא עירבו זה עם זה יאסרו את החצר על אלו הדרים בה מתחילה, הרי אין הם דרים שם בפועל. ונמצא, שאף על פי שהניחו דיירי החצרות החיצונות את עירובם בחצר האמצעית, ונידונים הם כדרים בה לענין להקל עליהם שיהיו רשאים לטלטל מחצרם לחצר האמצעית, מכל מקום אינם נידונים כדרים בה לענין להחמיר, ולפיכך אף שלא עירבו זה עם זה אינם אוסרים את החצר על אלו הדרים בה מתחילה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור דברי רבי שמעון במשנה ובשיטת חכמים החולקים עליו: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, זוֹ – מימרא זו שנתבארה לעיל (מה:) במשנה, לגבי שלוש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, שאם עירבו החיצונות עם האמצעית ולא עירבו זו עם זו, היא מותרת עמהן והן עמה ורק החיצונות אסורות זו עם זו, היא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֲבָל חֲכָמִים חולקים בזה, וְאוֹמְרִים שִׁרְשׁוּת אַחַת [–החצר האמצעית] מְשַׁמֶּשֶׁת לִשְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת [–החצרות החיצונות], כלומר, ששתי החצרות החיצונות רשאיות להשתמש עם החצר האמצעית, שמאחר ועירבו עמה רשאיות הן לטלטל חפצים ששבתו בחצרותיהן אליה, אֲבָל לֹא רשאיות שְׁתֵּי הָרְשׁוּיוֹת החיצונות להיות מְשַׁמְּשׁוֹת לִרְשׁוּת אַחַת האמצעית, דהיינו, שאין היא רשאית להשתמש עמהן, שמאחר ועירבה עם שתיהן והן לא עירבו זו עם זו נמצא שנמשכת היא אחריהן לשני צדדים שונים, ולפיכך אסורה היא בשתיהן.

נמצא לדברי רב, שבין לרבי שמעון ובין לחכמים רשאים דיירי החצרות החיצונות להשתמש עם האמצעית, ונחלקו לגבי דיירי החצר האמצעית, שרבי שמעון מתיר אף להם להשתמש עם החיצונות, וחכמים אוסרים.

וממשיך רב יהודה ואומר, כִּי אַמְרִיתָהּ קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל – כאשר אמרתי מימרא זו של רב לפני שמואל, נחלק עליו, וְאָמַר לִי,

---

זה שכל ישראל (גם וכולל האובדים והנידחים) ירצו לצאת מהגלות וללכת לירושלים ולהשתחוות לה', הוא שעל־ידי הגילוי דשופר גדול יתעורר הרצון האמיתי דישראל.

ממאמר ב' דראש-השנה ה'תשכ"ח

המשך ביאור למס' עירובין ליום רביעי עמ' א

שמא ילכדו הנכרים עיר זו העומדת על הגבול, ומשם תהא שאר הארץ נוחה להכבש לפניהם.

אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי אָמַר רַב נַחְמָן, וּבְבֶל – יֶשְׁנָה עִיר בבבל, **שִׁבְעִיר הַסְּמוּכָה לַסְּפָר דְּמָיָא** – שדינה כמו עיר הסמוכה לגבול, שמחללים עליה את השבת אפילו אם באו נכרים על עסקי ממון, **וְתַרְגּוּמָא** – והכוונה בזה לעיר **נְהַרְדְּעָא**, שהיתה סמוכה מצידה האחד למקומות שדרו בהם נכרים, ומצידה השני לעיירות שישבו בהם בני ישראל.

הגמרא מביאה ראיה לכך שעיר הסמוכה לספר מחללים עליה את השבת: **דְּרַשׁ רַבִּי דּוֹסְתַּאי דְּמִן** [–ממקום ששמו] **בִּירִי, מַאי דִּכְתִיב** – מה בא ללמדנו הכתוב (שמואל א' כג א) 'וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר, הִנֵּה **פְּלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּקְעִילָה** [–שם מקום], **וְהֵמָּה שֹׁסִים** [–בוזזים] **אֶת הַגָּרְנוֹת'. תָּנָא** בברייתא, **קְעִילָה עִיר** של ישראל **הַסְּמוּכָה לַסְּפָר הָיְתָה, וְהֵם** – הפלשתים **לֹא בָּאוּ** עליה **אֶלָּא עַל עִסְקֵי תֶּבֶן וְקַשׁ, דִּכְתִיב** – כמו שנאמר 'וְהֵמָּה שֹׁסִים [–בוזזים] **אֶת הַגָּרְנוֹת'**, **וּכְתִיב** בפסוק שלאחריו, 'וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּה' לֵאמֹר, הַאֵלֵךְ וְהִכִּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קְעִילָה'. דהיינו ששאל דוד באורים ותומים ויצא להלחם בפלשתים, ומסר את נפשו להציל את יושבי קעילה, אף על פי שבאו עליהם על עסקי ממון, לפי שעיר הסמוכה לספר היתה. ויש להוכיח מכאן שמותר לחלל את השבת כדי להלחם בנכרים הבאים על עיר ספר, אף אם אינם באים אלא על עסקי ממון.

מבררת הגמרא: **מַאי קָמַבַּעְיָא לֵיהּ** – במה נסתפק דוד, שהוצרך לשאול באורים ותומים. **אִילֵימָא** – אם תאמר שנסתפק **אִי שָׁרֵי אִי אָסוּר** – האם מותר להלחם בפלשתים בשבת, אף שלא באו אלא על עסקי תבן וקש, או שאסור, אם כן מדוע שאל באורים ותומים, **הֲרֵי בֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי קַיָּים, והיה לו לשואלו שאלה זו, לפי שאין שואלים באורים ותומים ענייני איסור והיתר.**

מבארת הגמרא: **אֶלָּא** שאלתו היתה **אִי מַצְלַח אִי לֹא מַצְלַח** – האם יצליח במלחמתו בהם או לא. **דְּיָקָא נַמִּי** – ואכן כך יש לדייק מדברי הכתוב, **דִּכְתִיב** שהשיב לו הקדוש ברוך הוא 'לֵךְ **וְהִכִּיתָ בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קְעִילָה'**, דהיינו, שתנצח את הפלשתים ותושיע את יושבי העיר, **שְׁמַע מִינָּהּ** שזו היתה שאלתו, אם יצליח במלחמתו או לא.

משנה

משנה זו עוסקת באדם ששבת מחוץ לעיר בתוך תחום אלפיים אמה, אך לא ידע שהוא סמוך לעיר.

מִי שֶׁיָּשַׁב בַּדֶּרֶךְ בערב שבת סמוך לשקיעת החמה, ולא ידע שהוא קרוב לעיר בתוך התחום, ולפיכך לא נתכוין לקנות שביתתו בתוכה, **וְעָמַד** ממקומו לאחר חשיכה, **וְרָאָה שֶׁהֲרֵי** (זה) **הוּא** עומד **סָמוּךְ לָעִיר** בתוך אלפיים אמה של תחומה, [**הוֹאִיל**] **וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ** – לקנות שביתה בעיר, הרי זה **לֹא יִכָּנֵס** לתוכה. כלומר, אין דינו כבני העיר הרשאים לילך את כל העיר ואלפיים אמה סביב לה, אלא קנה שביתה במקומו, ורשאי לילך משם אלפיים אמה לכל רוח, ואם כלה תחומו באמצע העיר אינו רשאי לילך בה עוד. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יִכָּנֵס לתוך העיר ויהא דינו כאילו שבת בתוכה, כיון שאילו היה יודע שהעיר קרובה לא היה קונה שביתה במקומו אלא עם בני העיר.

רבי יהודה מביא ראיה לדבריו ממעשה שהיה עם רבי טרפון: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה הָיָה וְנִכְנַס רַבִּי טַרְפוֹן בְּלֹא מִתְכַּוֵּין.** כלומר, מעשה היה ברבי טרפון ששבת סמוך לעיר, ולא ידע שהוא בתוך תחומה, ועל כן לא נתכוין לקנות שביתתו בתוכה אלא במקום שבו הוא עומד, ולאחר שנודע לו על כך נכנס לתוך העיר כאילו שבת בתוכה.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את המעשה שהיה עם רבי טרפון: **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְחָשְׁכָה לוֹ** החמה בערב שבת, **וְלָן** מחוץ **לָעִיר,** לפי שלא היה יודע שהוא עומד בתחומי העיר. **לְשַׁחֲרִית** – בבוקר יום השבת **מְצָאוּהוּ רוֹעֵי בָקָר, אָמְרוּ לוֹ רַבִּי חֲרֵי הָעִיר** עומדת **לְפָנֶיךָ, הִכָּנֵס.** ונִכְנַס רבי טרפון לעיר, **וְיָשַׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְדָרַשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ.**

(**אָמְרוּ לוֹ** לרבי יהודה), וכי **מִשָּׁם** סבור אתה להביא **רְאָיָה** לדבריך, הרי יש לדחות ראיה זו, **שֶׁמָּא בְּלִבּוֹ** של רבי טרפון **הָיְתָה** מחשבה לקנות שביתה בעיר, ויודע היה שהעיר סמוכה למקום שביתתו בתוך אלפיים אמה, **אוֹ** שמא יש לומר **שבְּית הַמִּדְרָשׁ** שבעיר **מוּבְלָע בְּתוֹךְ תְּחוּמוֹ הָיָה,** כלומר, עומד היה בתוך אלפיים אמה למקום שביתתו מחוץ לעיר, ולפיכך רשאי היה רבי טרפון להכנס לשם אף אם לא נתכוין לקנות שביתה בעיר.

משנה

משנה זו עוסקת באדם שישן בדרך בערב שבת בין השמשות, ולא נתכוין לקנות שביתה במקומו.

מִי שֶׁיָּשַׁן בַּדֶּרֶךְ בערב שבת, **וְלֹא יָדַע שֶׁחֲשֵׁיכָה** עליו החמה, קנה שביתה במקומו **וַיֵּשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.** אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי.**

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לא קנה שביתה, וממילא **אֵין לוֹ לילך אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת** לכל רוח. דהיינו, שנתנו לו חכמים תחום של שמונה אמות על שמונה אמות, והוא עומד באמצעו, וממילא רשאי להלך ארבע אמות לכל צד.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יש לו ארבע אמות **וְהוּא** עומד **בְּאֶמְצָעָן.** דהיינו, אינו רשאי לילך ארבע אמות גם למזרח וגם למערב, שהן שמונה אמות על שמונה אמות, אלא נותנים לו תחום של ארבע אמות על ארבע אמות, ודנים אותו כאילו עומד באמצען, ונמצא שיש לו רשות לילך שתי אמות לכל צד.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְאֵיזֶה רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ. כלומר, יש לו ארבע אמות על ארבע אמות, אך אין דנים אותו כאילו עומד באמצען, אלא רשאי לבחור לו צד אחד לילך בו ארבע אמות אלו.

וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה לרבי אליעזר, **שֶׁאִם בֵּירַר לוֹ** – בחר מתחילה ליטול תחום שתי אמות לכל צד, או שבחר ארבע אמות לצד מסוים, **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ** ולברור ארבע אמות לצד אחר.

הָיוּ שְׁנַיִם – שני בני אדם שישנו מחוץ לעיר בערב שבת בין השמשות, שיש לכל אחד מהם תחום ארבע אמות, אם היו **מִקְצָת** מארבע **אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה** מובלעות **בְּתוֹךְ** ארבע **אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה,** כגון באופן שעמדו במרחק שש אמות זה מזה, שיש ביניהם שתי אמות ששניהם רשאים להלך בהם, **מְבִיאִין** דברי מאכל המצויים עמם **וְאוֹכְלִין** ביחד **בְּאֶמְצַע** – בשתי אמות אלו המשותפות לשניהם,

---

שום מחשבה או דיבור או פעולה של האדם, מאתמול או משלשום או מזמנים שלפני כן, לא הלכו לאיבוד, כי אם משפיעים עדיין על היום ועל המחר, כפי שהדבר נראה בבירור בתוצאות מעשיות, הן ביחס לאדם עצמו והן ביחס לסביבתו.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשכ"ז

המשך ביאור למס' עירובין ליום שבת קודש עמ' א

הגמרא מבררת כיצד מודדים ארבע אמות אלו: **אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְבַרֵיהּ** – לבנו, **כִּי עַיְילַתְּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא** – כאשר תכנס לפני רב פפא, **בָּעֵי מִינַּיהּ** – שְׁאַל אותו שאלה זו. **אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ** חכמים ליתן לאדם שלא קנה שביתה בערב שבת, כיצד מודדים אותם, האם **בְּאַמָּה דִידֵיהּ יַהֲבִינָן לֵיהּ** – נותנים לכל אדם ארבע אמות לפי שיעור אמה שלו, ונמצא שאדם גבוה יהיה שיעור ארבע אמות שלו גדול יותר משל אדם הנמוך ממנו, **אוֹ בְּאַמָּה שֶׁל קֹדֶשׁ יַהֲבִינָן לֵיהּ** – נותנים לכל אדם שיעור שוה של ארבע אמות, שבכל אמה יש ששה טפחים בינוניים, כפי מידת האמה שעשה משה רבינו במשכן.

וממשיך רב משרשיא ואומר לבנו, **אִם אָמַר לְךָ** – אם יאמר לך רב פפא שאַמּוֹת **שֶׁל קֹדֶשׁ יַהֲבִינָן לֵיהּ** – שנותנים לכל אדם שיעור קצוב של ארבע אמות, כאמה של קודש שהיו בה ששה טפחים, אמור לו, **עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מַה תְּהֵא עָלָיו**, כיצד יוכל לשכב בארבע אמות אלו, הרי ארוך הוא הרבה יותר משיעור זה. כלומר, כיצד נותן אתה שיעור קצוב לכל אדם, הרי ישנם אנשים גבוהים ביותר שלא די להם בשיעור זה.

וְאִם אָמַר לְךָ – ואם יאמר לך רב פפא **בְּאַמָּה דִידֵיהּ יַהֲבִינָן לֵיהּ** – שמודדים לכל אדם לפי אמה שלו, **אֵימָא לֵיהּ** – אמור לו, **מַאי טַעְמָא לֹא קָתָנֵי לָהּ** – מדוע לא נשנה דין זה **לְגַבֵּי** המשנה במסכת כלים (פי"ז מי"א), **יֵשׁ שֶׁאָמְרוּ הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם.** כלומר, המשנה שם מונה כמה דברים שמודדים אותם לכל אדם כפי גודלו, אך אינה מונה בתוכם את שיעור ארבע אמות לענין שבת, ואם אכן מודדים שיעור זה לכל אדם כפי גודלו מדוע אינו נמנה שם.

כִּי אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא – כאשר בא בנו של רב משרשיא לפני רב פפא ואמר לו את דברי אביו, **אָמַר לֵיהּ** – אמר לו רב פפא, **אִי דַּיְיקִינָן כּוּלָּא הַאי** – אם היינו מדקדקים כל כך בכל הש"ס, לא היינו יכולים לתרץ את כל הדיוקים, וממילא **לֹא הָוֵי תָּנִינָן** – לא היינו שונים. ולגופו של ענין השיב לו, **לְעוֹלָם בְּאַמָּה דִידֵיהּ יַהֲבִינָן לֵיהּ** – אכן מודדים ארבע אמות אלו לכל אחד כשיעור ארכו, **וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ** – ומה שהוקשה לך, **מַאי טַעְמָא לֹא קָתָנֵי** – מדוע לא נשנה דין ארבע אמות **גַּבֵּי** המשנה במסכת כלים "יֵשׁ שֶׁאָמְרוּ". התשובה לכך היא, **דְּלֹא פְּסִיקָא לֵיהּ** – אין ההלכה קבועה בזה, **מִשּׁוּם דְּאִיכָּא** – מאחר שיש אדם שהוא **נָפֵם בְּאֵבָרָיו**, דהיינו, שאיבריו קצרים למידת גופו, לפי שגופו באורך בינוני ואילו ידו קצרה, ואדם כזה אין די לו בארבע אמות כפי שיעור אמה שלו, אלא צריך ליתן לו ארבע אמות בינוניות, כפי שיעור אמה של קודש, ומאחר ואין ההלכה קבועה בזה לא נשנה דין ארבע אמות במשנה שם.

שנינו במשנה (לעיל מה.-:): **הָיוּ שְׁנַיִם, מְקִצָּת אַמּוֹתָיו שֶׁל זֶה וכו'.** היו שלשה והאמצעי מובלע ביניהן, הוא מותר עמהן והן מותרין עמו, ושנים החיצונים אסורין זה עם זה. אמר רבי שמעון, למה הדבר דומה לשלש חצירות הפתוחות זו לזו וכו'.

הגמרא מבארת את מחלוקתם של רבי שמעון וחכמים. מבררת הגמרא: **לָמָּה לֵיהּ לְמֵימַר לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה** – לשם מה הוצרך רבי שמעון לדמות דין שלשה אנשים לדין שלש חצירות.

מבארת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר לְהוּ** – כך אמר להם **רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבָּנַן, מִכְּדֵי** [–הרי] **לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה**, כלומר, לְמַה יש לדמות את דין שלושת אנשים אלו, אשר החיצונים עומדים במרחק שמונה אמות זה מזה ואינם רשאים להשתמש זה עם זה, והפנימי עומד ביניהם ורשאי להשתמש עם כל אחד מהם, יש לדמות זאת לְדין **שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת** זוֹ לָזוֹ, וְבנוסף לזה **פְּתוּחוֹת** כל אחת גם **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, ועירבו השתים החיצונות עם האמצעית, אך לא עירבו ביניהן. ומאחר ויש לדמותם זה לזה, אם כן תמה אני עליכם, **מַאי שְׁנָא הָתָם דִּפְלִיגִיתוּ** – מדוע שם לגבי שלש חצירות חולקים אתם עלי, וסוברים שמאחר והחיצונות אסורות להשתמש זו עם זו ממילא אסורות הן אף עם האמצעית, **וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּלֹא פְּלִיגִיתוּ** – ואילו כאן לגבי שלשה אנשים אינכם חולקים, אלא מודים אתם שרשאי האמצעי להשתמש עם החיצונים, אף שהחיצונים אסורים זה בזה.

מבררת הגמרא: **וְרַבָּנַן** – מה יענו חכמים על טענתו של רבי שמעון. מבארת הגמרא: שחכמים סוברים שיש חילוק בין שלש חצירות לשלשה אנשים, משום **שֶׁהָתָם** – שם, לגבי שלש חצירות, **אֲווּשֵׁי דִּיוּרִין** – ישנם אנשים רבים הדרים בחצירות אלו, ולפיכך יש לחוש שלא יידעו כולם להזהר, ויבואו להוציא כלים ששבתו בחצר חיצונה אחת אל החצר החיצונה השניה דרך האמצעית, ודבר זה אסור לעשותו, מאחר שלא עירבו החיצונות אלו עם אלו, ולפיכך צריך לאסור את הטלטול על כל דיירי החצירות, אבל **הָכָא** – כאן, לגבי שלשה אנשים, **לֹא אֲווּשֵׁי דִּיוּרִין** – אין הדיירים מרובים, ויכולים החיצונים להזהר שלא לטלטל מזה לזה, ולפיכך אין לאסור עליהם לטלטל עם האמצעי העומד בתוך תחומם.

שנינו במשנה: **וּשְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת כו'** אסורות זו עם זו.

הגמרא מבררת את טעם האיסור בזה. מקשה הגמרא: **וְאַמַּאי** – מדוע החיצונות אסורות זו בזו, והרי **כֵּיוָן דְּעָרְבֵי לְהוּ חִיצוֹנוֹת כַּהֲדֵי אֶמְצָעִית** – מאחר ועירבו דיירי החצירות החיצונות יחד עם החצר האמצעית, והניחו את העירוב בבית שבחצר האמצעית, **הַוְיָא לְהוּ חֲדָא** – נעשו כולם כדרים בבית אחד, דהיינו באותו הבית בו הניחו את העירוב, והותרו כולם להשתמש זה עם זה בכל הבתים והחצירות, ומדוע אסורות החיצונות זו עם זו.

מביאה הגמרא שני תירוצים על קושיא זו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, כְּגוֹן** – המשנה עוסקת באופן **שֶׁנְּתָנָהּ** החצר **הָאֶמְצָעִית עֵירוּבָהּ כָּזוֹ וְעֵירוּבָהּ כָּזוֹ.** דהיינו, שאין מדובר באופן שנתנו החיצונות את עירובן באמצעית, שאם היו עושים כן אכן היו נידונים כולם כדרים בבית אחד, והיו הכל מותרים זה בזה, אלא מדובר באופן שהאמצעית הניחה עירוב שני פעמים, האחד בבית שבחצר החיצונה האחת, והשני בבית שבחצר החיצונה השניה, ונמצא שהאמצעית נידונית כאילו דרה בשניהם, אבל החיצונות אינן נידונות כאילו דרות הן בבית אחד, ולפיכך אינן מותרות להשתמש זו עם זו אלא עם האמצעית בלבד.

תירוץ נוסף: **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שהמשנה עוסקת באופן **שֶׁנְּתָנוּ** החיצונות את **עֵירוּבָן בָּאֶמְצָעִית,** מכל מקום אין החיצונות מותרות זו בזו. **כְּגוֹן** – לפי שהמשנה עוסקת באופן **שֶׁנְּתָנוּהוּ**

אגרות קודש

[בין כסא לעשור תשי"א]

...אמירת העולה לתורה חזק חו"נ - לא חשיב הפסק כי הוא שייך לקריאת הסיום (ראה שו"ע אדה"ז סקס"ז ס"ט). וגם הוא אומר, כי נוסחא שלנו היא ונתחזק...

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

כה מִי שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה קלב] - מֶתֶר שֶׁיַּכְרִיזוּ בְּשַׁבָּת שֶׁמִּי שֶׁיּוֹדֵעַ בָּהּ יָבֹא וְיַגִּיד, וַאֲפִלּוּ הָאֲבֵדָה הִיא דָּבָר שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהֲשָׁבַת אֲבֵדָה מִצְוָה, וְלוֹמַר לְמִי שֶׁיּוֹדֵעַ מִמֶּנָּה שֶׁיְּשִׁיבֶנָּה קלג] - אֲמִירָה זוֹ מֵהֶפְצֵי שָׁמַיִם שֶׁמֻּתָּרִים בְּשַׁבָּת.

(וְנָהֲגוּ לְהַכְרִיז גַּם עַל אֲבֵדַת נָכְרִי מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[234], שֶׁאָנוּ מְצֻוִּין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְהִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם, וַהֲרֵי זֶה כְּעֵין מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן שכ"ה)[235]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת סעיף כה

ביאורי הלכה

קלב] **אבידה** - והוא הדין שמותר להכריז על גניבה בשבת[232], וכל־שכן שהמוצא אבידה יכול להכריז עליה בשבת.

קלג] **שישיבנה** - גם אם ישיבנה לאחר השבת[233], מכל־מקום מכריזים בשבת כדי לפרסם על האבידה בזמן שהרבים מתאספים.

ציונים והוספות

232) משנ"ב ס"ק מח, בשם מלבושי יו"ט ס"ק ט.

233) הטלטול אסור בשבת גם לצורך מצות השבת אבידה. לקמן חו"מ הל' מציאה ופיקדון סוף ס"מ: נדחית היא מצות השבת אבדה וכל כיוצא בה ממצות של הצלת ממון חבירו הן נדחות מפני כבוד המקום כגון שהאבדה בבית הקברות והוא כהן לא יטמא לה. ואפילו איסור של דבריהם לא יעשה בשביל ממון חבירו כגון להגביה מעות שמצא בשבת שאין דוחין איסור מפני ממון שנאמר אני ה', כולכם חייבים בכבודי.

234) כעין זה לקמן חו"מ הלכות מציאה ופיקדון סל"ח: אבדת הנכרי מותרת... ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח. ובמקום שיש חילול השם, אבידתו אסורה מן התורה וחייב להחזיר כגון אם מצאה במקום רוב ישראל והנכרי ידמה שלא נאבדה רק ישראל גנבוה ממנו.

235) סוף ס"ד: נכרי שחלה ושלח אחר מאכל ישראל מותר לתת לו או אפילו לשלוח לו ע"י נכרי... מפני שהשליחות ע"י נכרי הוא שבות ועכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית... הוא שבות דשבות והתירוהו לצורך מצוה... והוא הדין מפני דרכי שלום.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

ואם נסתפק שמא נגמר הכלי בערב שבת יש להקל בכל ענין כיון שיש מתירין לגמרי (ואם נגמר ביו"ט א' מותר בליל יו"ט ב' בכדי שיעשו עיין סי' תקט"ו) ואם גמר הנכרי תפירת מנעלים מערב שבת רק שתיקנם והחליקם בשבת מותר ללבשם בו ביום לדברי הכל שהרי אינו נהנה בלבישתו ממלאכת השבת אלא ממלאכת החול שהרי היה יכול ללבשם בלא תיקון זה וכן כל כיוצא בזה:

יב וכל זה בכלים שעשה לישראל אבל נכרי העושה על המקח למכור לכל מי שיזדמן לו אם היא עיר שרובה נכרים מותר ליקח ממנו בשבת בהקפה בלא פיסוק דמים על דרך שיתבאר בסי' שכ"ג ומותר ללבשם בו ביום אף על פי שידוע שעשאן בשבת דכיון שרוב העיר הם נכרים מן הסתם עשאן על דעת נכרים שכל העושה על דעת הרוב הוא עושה וכן הדין ביום טוב ואף שיש להחמיר בנולד ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תצ"ה מכל מקום כאן אין בו משום נולד הואיל והוא דבר שגמרו בידי אדם כמו שיתבאר בסימן שכ"ה:

יג במה דברים אמורים כששיגרן הנכרי או הביאן בעצמו לבית הישראל אבל אסור לשלוח אצלו ליטול כלים מביתו (בשבת) אפילו ע"י נכרי אע"פ שנגמרו מערב שבת לפי שאין מביאים כלים מבית האומן כלל אפילו בחולו של מועד אלא אם כן הן לצורך המועד אע"פ שנגמרו קודם המועד מפני מראית העין שיאמרו שבמועד נתן לו לתקנם ולצורך המועד לא חששו למראית העין במועד שהוא קל כמו שיתבאר בסי' תקל"ה אבל כאן בשבת (אע"פ שנגמרו מערב שבת) או יו"ט אפילו לצורך שבת ויו"ט אסור ליטול מבית האומן לבית ישראל אפילו מבית לבית בחצר אחת אלא אם כן שהנכרי אינו אומן כלל אלא הוא חנוני הלוקח מהאומנים ומוכר לאחרים שאז מותר ליקח אצלו אפילו בביתו או בחנותו ולהביא לבית ישראל אפילו דרך הרחוב אם היא עיר המעורבת:

* * *

יד מותר לפתוח מים לגינה דהיינו לעשות נגר קטן משפת המעין לגינה סמוך לחשכה והמים נמשכים והולכים לגינה כל השבת כולה ומשקים את הזרעים אע"פ שהמשקה בשבת חייב.

וכן מותר להניח קילור עבה על העין לרפואה ואספלנית על גבי המכה והם מתרפאים והולכים כל השבת כולה אע"פ שבשבת אסור להניחם כמו שיתבאר בסי' שכ"ח.

וכן מותר לטעון קורות בית הבד על גבי הזיתים ועגולי הגת על גבי הענבים סמוך לחשכה והם נסחטים והולכים כל השבת כולה אע"פ שהסוחט בשבת חייב ומכל מקום השמן והיין היוצא מהם משחשכה אסור כדין משקין שזבו מאליהם בשבת שהם אסורים בו ביום משום גזרה שמא יבא לסחוט בידים כמו שיתבאר בסי' ש"כ.

במה דברים אמורים כשהטעין עליהם סמוך לחשכה ממש אבל אם הטעין עליהם מבעוד היום גדול בענין שנתרסקו מחמת הטעינה קודם שחשכה מותרין השמן והיין היוצא מהם כל השבת כולה שכאן אין לגזור שמא יבא לסחטם בידים לפי שאף אם יסחטם לא יעשה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים כיון שכבר הם מרוסקים והיה המשקה זב מהם מאליו בלא טעינת הקורה והעגולים ובלא סחיטה בידים אלא שע"י הטעינה והסחיטה הוא ממהר לצאת.

וכן הבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום מותרין המשקין היוצאין מהן בשבת:

טו מותר ליתן חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשכה והם נטחנות כל השבת כולה ואע"פ שהרחיים הן של ישראל ואין חוששין להשמעת קול הרחיים בשבת שלא יאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת לפי שהכל יודעים שהרחיים טוחנות מעצמן ולא יבאו לחשדו שבשבת נתן החטים לרחיים.

ויש חולקים על זה ואוסרין ברחיים ובכל מקום שיש השמעת קול כשהמלאכה נעשית מאליה בשבת מפני שהוא זלזול שבת שיאמרו שבשבת התחיל המלאכה אלא אם כן שהמלאכה נעשית ברשות נכרי ואין שם הישראל נקרא עליה כלל כגון ליתן חטים לתוך רחיים של נכרי מבעוד יום או שנותן להנכרי מבעוד יום והנכרי נותנן לרחיים שלו אפילו בשבת אם קצץ לו שכר כמו שנתבאר למעלה ובלבד שלא יעמוד ישראל אצלו בשבת לשמרו שלא יגנוב מפני מראית העין שיאמרו שהוא שלוחו של ישראל העומד עליו אלא א"כ יש חשש הפסד מרובה שאז אין חוששים למראית עין כזה כמו שנתבאר בסימן רמ"ד וכל שכן אם השעה צריכה לכך כגון שהוא סמוך לפסח וצריך הישראל לשמור הרחיים שלא יבאו שם מים.

ולענין הלכה במקום שאין שם מנהג יש להחמיר כסברא האחרונה אלא אם כן יש שם הפסד שאז יש לסמוך על סברא הראשונה:

* * *

טז ומכל מקום מותר להעמיד מערב שבת זוג המקשקש לשעות עשוי ע"י משקולת אע"פ שמשמיע קול בשבת לא יבאו לומר שהעמידו בשבת ועבר על גזרת חכמים שאסרו להשמיע קול בשבת (בכלי המיוחד לכך) כמו שיתבאר בסי' של"ח לפי שהכל יודעים שדרכו להעמידו מאתמול שכן הוא דרכו לעולם להעמידו בכל יום על יום שלאחריו:

יז לא יצא אדם לרשות הרבים סמוך לחשכה וחפץ בידו גזירה שמא ישכח להסיר החפץ מידו להצניעו עד לאחר שחשכה ואז יזכור שהחפץ בידו וישכח שהוא שבת ויצא ג"כ עם החפץ מרשות היחיד לרשות הרבים או יעבירנו ד' אמות ברשות הרבים או יכניסנו מרשות הרבים לרשות היחיד אבל אם לא היה נזכר מהחפץ משחשכה לא היה עובר על איסור של תורה שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת דהיינו שהוא מחשב ומתכוין לעשיית מלאכה ושגגתו שמביא עליה חטאת היא שאינו יודע שהיום שבת או שאינו יודע שמלאכה זו אסורה:

יח אבל מותר לצאת לרשות הרבים סמוך לחשכה במחט התחובה לו בבגדו וכל כיוצא בזה בענין שאם היה יוצא בו בשבת היה פטור מן התורה כמו שיתבאר בסי' ש"א ואף שהוא אסור בשבת מגזירת חכמים מכל מקום סמוך לחשכה לא גזרו על זה שאין גוזרין גזרה לגזרה לפיכך בזמן הזה שפשט המנהג כהאומרין שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה אלא כרמלית כמו שיתבאר בסי' שמ"ה אין איסור כלל לצאת סמוך לחשכה אפילו בחפץ שבידו שהרי איסור ההוצאה בכרמלית אינו אלא גזרה מדבריהם ואין גוזרין גזרה לגזרה:

* * *

יט ומותר לצאת אפילו ברשות הרבים גמורה בתפילין שבראשו (ושבזרועו) סמוך לחשכה ואין חוששים שמא ישכח מלהסירן עד לאחר שתחשך ואז שמא יצטרך לפנות ויסיר התפילין מראשו (וזרועו) ויוליכן בידו להצניען וישכח שהוא שבת ויעבירן ד' אמות ברשות הרבים דכיון שאסור להסיח דעת מתפילין לנהוג קלות ראש כשהוא לבוש בהן כמו שנתבאר בסי' כ"ח מתוך כך הוא נזכר עליהן תדיר ויסלקן קודם שתחשך:

כ מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת אפילו למנהגנו כהאומרים שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה ויתיר חגורו ויקח כל התלוי בו:

חלק ב סימן רנב מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת:

א כירה שהיא עשויה כעין קדירה גדולה ומסיקין אותה בתוכה על שוליה ושופתין על פיה קדרה למעלה והיא ארוכה וקצרה ויש בה למעלה מקום שפיתת ב' קדרות אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה לצורך הלילה או עד למחר אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי (פירוש שם אדם ליסטים שהיה אוכל תבשילו אף שעדיין לא נתבשל כל צרכו) שמא יחתה (פירוש ינער) ויהפך הגחלים במחתה בשבת לגמור בישולו אלא אם כן הכירה היא גרופה דהיינו שגרף ממנה כל הגחלים לחוץ או שהיא קטומה דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם ואין צריך לקטום עד שלא יהיה ניכר שם אש כלל אלא די בקטימה כל שהוא ואפילו הובערו הגחלים אח"כ מאליהם אין בכך כלום דכיון שגילה דעתו מבעוד

יום שאינו צריך להגחלים שוב אין לחוש שמא יחתה בשבת והגחלים שעממו הרי הן כקטומה:

ב ואם הוסקה בקש ובגבבא מותר להשהותו עליה אע"פ שאינה גרופה ולא קטומה לפי שאין בגחלי הקש והגבבא ממשות כלל ואין לחוש בהם שמא יחתה:

* * *

ג ואפילו הוסקה בגפת ועצים מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה מבעוד יום להשהותה שם לצורך הלילה או עד למחר אע"פ שכשמגיע הלילה לא נתבשלה עדיין כמאכל בן דרוסאי ואין חוששים שמא יחתה בגחלים שבתוך הכירה כדי למהר בישול הקדרה שחוצה לה שאין חיתוי זה מועיל לה כל כך.

ושתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס מפסיק ביניהם האחת גרופה או קטומה והשנייה אינה גרופה ולא קטומה מותר להשהות על גבי הגרופה וקטומה אע"פ שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה לפי שזהו כסומך חוצה לה לשאינה גרופה וקטומה.

ד ותנור שהוא עשוי כעין קדירה גדולה רחב למטה וצר למעלה ומתוך כך נקלט חומו לתוכו יותר מבכירה אסור אפילו לסמוך לו אם היד סולדת שם אפילו הוא גרוף וקטום ואפילו הוסק בקש או בגבבא ואין צריך לומר להשהות על גביו או בתוכו דמתוך שהבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה אע"פ שהיא אש קש וגבבא ומכוסה באפר:

ה ולמה אסרו בתנור הגרוף מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחד ומפני שהבלו חם ביותר יש לחוש שמא יחתה להבעיר הנצוצות הנשארות בתנור.

ואם נתקרר הבלו עד שאין היד סולדת שם מותר להשהות שם בתוכו וכל שכן שמותר להשהות על גביו או לסמוך חוצה לו אם אין היד סולדת במקום שמשהה ואפילו בשבת עצמה מותר להשהות שם (אבל בתוך התנור ממש או בתוך הכירה אסור ליתן שם בשבת אפילו תבשיל שבישל כל צרכו אע"פ שהן גרופים וקטומים וגם אין היד סולדת בהם כלל) כמו שיתבאר:

ו וכופח שהוא עשוי ככירה אלא שאין בו למעלה רק מקום שפיתת קדרה אחת ומתוך כך חומו גדול מחום הכירה אבל פחות הוא מן חום התנור אם הוסק בקש או בגבבא דינו ככירה שהוסקה בקש וגבבא ואם הוסקה בגפת ועצים דינו כתנור לכל דבר:

ז והתנורים שלנו שפתחם מן הצד אין הבלם (מרובה) חם כל כך כהבל התנור שבימיהם ולא כהבל הכופח הואיל והן רחבים יותר משפיתת קדרה אחת ולפיכך הרי דינם שוה לכירה לכל דבר.

* * *

ח וכל זה כשכבר התחיל להתבשל מבעוד יום אלא שעדיין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אבל אם הוא חי לגמרי מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום ואין חוששים שמא יחתה בשבת דכיון שעכשיו הוא חי הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל.

ומכל מקום צריך שיתננו שם סמוך לחשכה ממש שאם נתנו שם מבעוד יום כבר נתבשל קצת קודם כניסת שבת וצריך לסלקו משחשכה אלא א"כ נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת שאז אין לחוש לחיתוי שאף בלא חיתוי יכולה להתבשל כל צרכה לצורך הלילה כיון שנתבשלה כבר חצי בישולה מבעוד יום וגם היא ראויה כבר להאכל ע"י הדחק בבישול זה שמבעוד יום.

ואפילו אם לא נתן אלא חתיכה אחת חיה בקדרה שהתחילה כבר להתבשל מותר כאלו היתה כולה חיה לפי שע"י אותה חתיכה מסיח דעתו מכל הקדרה עד למחר.

וכל זה בבשר חי שאי אפשר לו להתבשל עוד לצורך הלילה אבל ירק חי וכיוצא בו אסור להשהותו אלא אם כן נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום לפי שאף שהוא חי עכשיו יכול הוא להתבשל לצורך הלילה ואינו מסיח דעתו ממנו עד למחר:

ט ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או אפילו נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו דהיינו שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק חוששין שמא יחתה בשבת למהר בישולו או כדי שיהא מצטמק ולפיכך דינו שוה לכל דבר לאילו התחיל להתבשל ולא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי שנתבאר למעלה.

וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה:

* * *

י וכל זה כשאין הקדירה נוגעת בגחלים כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל או על גבי אבנים בתוך הכירה או התנור אבל אם היא עומדת על גבי גחלים אף שהן עוממות וקטומות אסור בכל ענין אף אם הוא מצטמק ורע לו דהיינו שרע לו לאדם ועצב הוא בזה שהתבשיל מצטמק או שהוא חי לגמרי לפי שזה נקרא הטמנה שמטמין על גבי הגחלים והגחלים הם מוסיפים הבל בקדרה ואסור להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אפילו מצטמק ורע לו או חי לגמרי כמו שיתבאר בסימן רנ"ז עיין שם הטעם.

ויש חולקין על זה ואומרים שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה שהקדרה כולה טמונה באותה דבר ואף שאותו דבר אינו מוסיף הבל אלא שהעמיד הקדרה על גבי דבר המוסיף הבל הרי זה אסור כאלו היתה כולה טמונה בדבר המוסיף הבל אבל כאן אף שדופני הכירה או התנור מקיפים סביב דופני הקדרה ואף אם פיהם סתום למעלה מכל מקום כיון שאין שום דבר המיטלטל דבוק סביב דופני הקדרה אין זה נקרא הטמנה מטעם שיתבאר בסי' רנ"ז ואין שום איסור במה שהיא עומדת על גבי דבר המוסיף הבל וכן המנהג.

ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה אין זה הטמנה כיון שהוא מגולה למעלה.

אלא שאז אסור לישראל ליטול הקדרה משם בשבת לפי שעל ידי נטילת הקדרה הוא מחתה את הגחלים העליונות ונופלות על התחתונות ומכבות אותן והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה ואף שהוא אינו מתכוין לחתות מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא שאי אפשר ליטול הקדרה שלא יחתה הגחלים ומכל מקום מותר לומר לנכרי ליטלה ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו מכל מקום כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו אלא שולחו לעשות דבר המותר אם כן אף שמאליו נעשה האיסור הרי לא נעשה בשליחות הישראל שהישראל לא צוהו על ככה והנכרי אינו מוזהר כלל על השבת אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור:

חלק ב סימן רנג דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת:

לקוטי תורה׳ ראש־השנה – הפרשה החסידית

תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר

"**תִּקְעוּ** בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר, בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב" (תְּהִלִּים פא, ד־ה):

הִנֵּה כָּל הַחֳדָשִׁים נִקְרְאוּ "חָדְשֵׁי **הַשָּׁנָה**" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א׳ כז, א), מַה שֶּׁאֵין כֵּן תִּשְׁרֵי נִקְרָא חֹדֶשׁ סְתָם – חִידּוּשׁ כְּלָלִי לִכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, וְהִתְהַוּוּתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ, לְפִי שֶׁבּוֹ רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת רֹאשׁ וּמוֹחִין שֶׁל הַשָּׁנָה.

כִּי הִנֵּה בְּחִינַת "עוֹלָם, שָׁנָה, נֶפֶשׁ" – שָׁוֶה. שֶׁכְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּנֶּפֶשׁ רֹאשׁ וּמוֹחִין, שֶׁבּוֹ גִילוּי כְּלָלוּת הַחִיּוּת, וּמִמֶּנּוּ נִתְפַּשֵּׁט וְנִמְשָׁךְ בָּאֵבָרִים חִיּוּת פְּרָטִי לְכָל אֵבֶר לְפִי מִזְגּוֹ וּתְכוּנָתוֹ, כַּךְ הוּא בְּעוֹלָם וְשָׁנָה, "עוֹלָם" – בְּחִינַת מָקוֹם, וְ"שָׁנָה" – בְּחִינַת זְמַן:

שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא גִילוּי **כְּלָלוּת** הַחִיּוּת, וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ חִיּוּת **פְּרָטִי** לְכָל חוֹדֶשׁ. כִּי כָּל חוֹדֶשׁ הוּא הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת מֵאַיִן לְיֵשׁ. אַךְ בְּכָל חֹדֶשׁ הוּא הִתְחַדְּשׁוּת חִיּוּת פְּרָטִי, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הִתְחַדְּשׁוּת חִיּוּת כְּלָלִי לְכָל הַשָּׁנָה[1].

וּבְכָל שָׁנָה מִתְחַדֵּשׁ חִיּוּת כְּלָלִי אַחֵר. וְחִידּוּשׁ זֶה הוּא, לִהְיוֹת גִּילוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' אֲפִילוּ בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים.

אַךְ הִנֵּה גִּילוּי זֶה תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר כו׳". וּבֵיאוּר עִנְיָן שׁוֹפָר, וְגַם עִנְיָן עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁאָמְרוּ רַז"ל עַל פָּסוּק (יְשַׁעְיָהוּ נה, ו) "דִּרְשׁוּ ה׳ בְּהִמָּצְאוֹ" – "אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה", וְלָמָּה הַיָּמִים הָאֵלּוּ הֵם דַּוְקָא יְמֵי תְּשׁוּבָה?

הִנֵּה "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל **עוֹלָמִים**" (תְּהִלִּים קמה, יג) כְּתִיב, פֵּירוּשׁ "עוֹלָמִים" – לְשׁוֹן **הֶעְלֵם**. שֶׁקּוֹדֶם הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבָד. וּכְדֵי שֶׁיִּתְהַוּוּ הָעוֹלָמוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ, צִמְצֵם וְהֶעֱלִים אוֹר שֶׁפַע אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה – רַק גִּילוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ[2]. שֶׁמִּגִּילוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבָד, הוּא שֶׁחַיִּים וְקַיָּמִים כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים.

וְהִנֵּה צִמְצוּם זֶה אֵינוֹ אֶלָּא לְגַבֵּי הָעוֹלָמוֹת. אֲבָל לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא אֵין שׁוּם שִׁינּוּי חַס־וְשָׁלוֹם. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קלט, יב): "גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ", וְ"אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן כו׳", דְּ"כוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב". וְנִקְרָא "הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם **לְבַדּוֹ מֵאָז**", פֵּירוּשׁ: שֶׁהוּא בִּבְחִינַת "לְבַדּוֹ" כְּ"מֵאָז", וְקוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ גִּילוּי מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צג, א): "ה׳ **מָלָךְ** – **גֵּאוּת לָבֵשׁ** כו׳", שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשׁ "גֵּיאוּת", לִהְיוֹת "מֶלֶךְ" שְׁמוֹ נִקְרָא".

שֶׁכַּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ – לְהַעֲלִים וּלְהַסְתִּיר אוֹר וְשֶׁפַע אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בִּכְדֵי שֶׁיִּתְהַוּוּ עוֹלָמוֹת, בִּירִידוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה עוֹלָם־הַזֶּה הַשָּׁפֵל הַגַּשְׁמִי, שֶׁבּוֹ נַעֲשֶׂה מִשְׁכַּן הָאָדָם, כִּדֵי "לְאָהֲפְכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא", וְיִהְיֶה יִתְרוֹן הָאוֹר הַבָּא מִן הַחֹשֶׁךְ[3].

וּמַהוּ תַּכְלִית הַיִּתְרוֹן הַזֶּה שֶׁל הָאוֹר שֶׁמִּתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ? כַּךְ הוּא רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא. לְמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וַהֲשָׂגָה. וְנִקְרָא בַּזֹּהַר: "בְּרִישׁ הוּרְמְנוּתָא דְּמַלְכָּא כו׳".

וְהִנֵּה תְּחִלַּת בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָיָה "בִּשְׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ" – מֵעַצְמוֹ, בְּ**חֶסֶד חִנָּם**. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים פט, ג): "**כִּי** אָמַרְתִּי עוֹלָם **חֶסֶד** יִבָּנֶה". אֲבָל מֵאָז וָהָלְאָה, הִנֵּה הַמְשָׁכַת רָצוֹן זֶה תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים.

---

1. (וְעַיֵּין בַּ"פַּרְדֵּס" בְּעֶרְכֵּי הַכִּינּוּיִים, עֵרֶךְ שָׁנָה: כִּי י"ב רֹאשׁ־חֹדֶשׁ הֵם בְּחִינַת "י"ב בָּקָר" (מְלָכִים א׳ ז, כה). **וּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בְּחִינַת "וְהַיָּם** עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה" (שָׁם). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב".

וְלָכֵן הוּא זְמַן הַתְּשׁוּבָה, כִּי הַתְּשׁוּבָה נִמְשָׁלָה לְיָם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרַבּוֹת, בְּאֵיכָה, עַל פָּסוּק (ג, מג) "סַכּוֹתָה בָאַף" – **וְנִמְשְׁלָה הַתְּשׁוּבָה לְיָם** כו׳. וּבְפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן דַּף רפ"ט, ב').

2. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "מְנוֹרַת זָהָב").

3. ["כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ" (קֹהֶלֶת ב, יג)].

(עַיֵּין [וַבַּזֹּהַר] בְּסוֹף פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה, קפ"ז, סוֹף עַמּוּד א'. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם").

וְהִנֵּה עִיקַּר זְמַן הַמִּשְׁכַּת הָרָצוֹן זֶה הוּא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁבּוֹ הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת בְּכֹלְּלִי שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה. וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת בְּכֹלְּלִי שֶׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה, הוּא בִּבְחִינַת הִסְתַּלְּקוּת בִּתְחִלַּת לֵיל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה.

וְלָכֵן רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא "יוֹם הַדִּין" – שֶׁבּוֹ דָּנִין אֶת הָאָדָם עַל מַעֲשָׂיו שֶׁעָבְרוּ בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה:

כִּי לִהְיוֹת עוֹד הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת בְּכֹלְּלִי שֶׁל שָׁנָה זוֹ, יֵשׁ עַל זֶה כַּמָּה קִטְרוּגִים עַל הָאָדָם, אִם רָאוּי הוּא לְכָךְ, לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ עַל יָדוֹ רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא בְּגִילּוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. מִפְּנֵי כַּמָּה פְּרִיקַת־עוֹל שֶׁיֵּשׁ, שֶׁאֵינָם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם **תָּמִיד** עוֹל מַלְכוּת־שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן, כִּי אִם לִפְרָקִים וְעִתִּים מְזוּמָּנִים, שֶׁזּוֹכֵר אֶת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כָּל הַיּוֹם – פּוֹנֶה לְמַחְשַׁבְתּוֹ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפוּם מַאי דְּיָדַע בְּנַפְשֵׁיהּ. וּבִפְרָט מִי שֶׁאֵינוֹ נִזְהָר הֵן בְּ"סוּר מֵרָע", וְהֵן בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב", כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַדְרֵגְתּוֹ. שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא לְגִילּוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּשֶׁיֵּשׁ חַס־וְשָׁלוֹם פְּרִיקַת־עוֹל מַלְכוּת־שָׁמַיִם לְמַטָּה. מֵאַחַר שֶׁאֵין מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּרָצוֹן[4].

אֶלָּא שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (תְּהִלִּים קמה, יד): "סוֹמֵךְ ה' לְכָל הַנֹּפְלִים כו'", לִהְיוֹת "עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ **יְשַׂבֵּרוּ**" (שָׁם, טו) – לִהְיוֹת ה"שִׂבְּרוֹן", וְהַתּוֹחֶלֶת[5], אֲשֶׁר כָּל אָדָם יִמְשׁוֹךְ אַחֲרֶיהָ, בִּרְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ הוּא, שֶׁיָּאִיר ה' בְּלִבּוֹ, לִהְיוֹת מְקַבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת־שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה וְרָצוֹן.

וְעַל יְדֵי זֶה: "**פּוֹתֵחַ** אֶת **יָדֶיךָ**, וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי **רָצוֹן**" (שָׁם, טז), שֶׁהוּא בְּחִינַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן לְגִילּוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהוּא – "מַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן", עַל יְדֵי פְּתִיחַת הַיּוּדִי"ן. כִּי "אַל תִּקְרֵי יָדֶיךָ אֶלָּא **יוּדֶי"ךָ** כו'".

וְנִמְשָׁךְ לִהְיוֹת: "צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו, **וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו**" (שָׁם, יז) – שֶׁאֲפִילּוּ "בְּכָל מַעֲשָׂיו", שֶׁהוּא בְּחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת, יוּמְשָׁךְ וְיִתְפַּשֵּׁט בְּחִינַת "חָסִיד", הוּא חֶסֶד־עֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא[6].

וְהִנֵּה הַדֶּרֶךְ לְהַמְשָׁכַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, לִהְיוֹת גִּילּוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְקִיּוּם וְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת, הוּא בְּכָל הַשָּׁנָה עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הֵן רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ. דְּהַיְינוּ, רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן הַמְלוּבָּשׁ בְּחָכְמָה. דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת", שֶׁהֵם בְּחִינַת טַעֲמֵי־הַמִּצְוֹת שֶׁיִּתְגַּלּוּ לֶעָתִיד, שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַגָּנוּז בְּכָל מִצְוָה לְפִי בְּחִינָתָהּ וְעֶרְכָּהּ. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל, הֵן הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלוּבָּשׁ בְּחָכְמָה־עִילָּאָה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה תִּיקְּנוּ חֲז"ל לְבָרֵךְ קוֹדֶם כָּל מִצְוָה: "בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ כו'", פֵּירוּשׁ:

כִּי הַבְּרָכָה וְהַהַמְשָׁכָה מֵרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, לִהְיוֹת "הַוָּי"ה אֱלֹקֵינוּ", וְלִהְיוֹת "מֶלֶךְ הָעוֹלָם", הוּא לְפִי "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו". שֶׁהַמְשָׁכַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן, וְחָכְמָה־עִילָּאָה הוּא "בְּמִצְוֹתָיו" עָלֵינוּ.

וְלָכֵן נִקְרָאוּ "רְמַ"ח פִּקּוּדִין" – "רְמַ"ח **אֵבָרִים** דְּמַלְכָּא", פֵּירוּשׁ: אֵבָרִין – לִהְיוֹת מַלְכָּא. וְאֵבָרִין פֵּירוּשׁ הַמְשָׁכוֹת. כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהָאֵבֶר הוּא הַמְשָׁכַת וְהִתְפַּשְּׁטוּת הַחַיּוּת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף מִגִּילּוּי בְּלֻלּוּת הַחַיּוּת שֶׁבְּרֹאשׁ וּמוֹחִין, כַּךְ הַמִּצְוֹת הֵם הַמְשָׁכַת בְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת "מֶלֶךְ הָעוֹלָם"[7].

וְזֶהוּ עִנְיָן "מִצְוֹת צְרִיכוֹת כַּוָּנָה", שֶׁהַמִּצְוֹת יֵשׁ בָּהֶן ב' בְּחִינוֹת: הָא' – שֶׁכַּךְ הוּא "מִצְוַת הַמֶּלֶךְ"[8] שֶׁצִּוָּה עָלֵינוּ. וְהַב' – הִיא כַּוָּנָתָהּ, שֶׁהֵם טַעֲמֵי־הַמִּצְוֹת, שֶׁבָּהֶם וְעַל יָדָם נִמְשָׁךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלוּבָּשׁ בִּבְחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה[9].

וְהוּא עִנְיָן "לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ":

"**שְׁכִינְתֵּיהּ**" הוּא בְּחִינַת "מִצְוַת הַמֶּלֶךְ", שֶׁהוּא בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין'. וְ"**קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא**" הוּא בְּחִינַת קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל, הוּא בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', הוּא בְּחִינַת הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּמִצְוָה זוֹ. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "**יִחוּד**", כִּי "נָעוּץ סוֹפָן בִּתְחִלָּתָן", דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה מִפְּנֵי כִּי הִיא מִצְוַת הַמֶּלֶךְ – שׁוֹרָה וּמִתְגַּלֶּה בְּנַפְשׁוֹ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַנִּמְשָׁךְ בְּמִצְוָה זוֹ. :

ב אַךְ מִי שֶׁפּוֹגֵם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, הֵן בְּסוּר־מֵרָע וְהֵן בְּוַעֲשֵׂה־טוֹב, כָּל חָד לְפוּם מַאי דְּיָדַע בְּנַפְשֵׁיהּ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַמְשִׁיךְ רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא לְגִילּוּי מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הִנֵּה בָּזֶה הוּא יִתְרוֹן מַעֲלַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וַעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁבָּהֶם וְעַל יָדָם יוּמְשָׁךְ רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא.

וּבֵיאוּר עִנְיָן זֶה, הִנֵּה צָרִיךְ לְהָבִין: אֵיךְ יֵשׁ כֹּחַ בִּתְשׁוּבָה לְתַקֵּן כָּל הַפְּגָם שֶׁבְּבִיטּוּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה?

---

4. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי", בְּעִנְיָן "כָּפָתִי", "**הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ**" (תְּהִלִּים קד, א).

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכֹשֶׁיֵּשׁ פְּרִיקַת־עוֹל, זֶהוּ בְּחִינַת "**אַלְבִּישׁ** שָׁמַיִם **קַדְרוּת**" (יְשַׁעְיָהוּ נ, ג), וַאֲזַי אֵין גִּילּוּי, רַק מִבְּחִינַת "**וּמַמְשִׁלְתְּךָ** בְּכָל דּוֹר וָדוֹר" (תְּהִלִּים קמה, יג), שֶׁהוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת "מַלְכוּתְךָ". שֶׁהַמְלוּבָּה הִיא דַּוְקָא אֲשֶׁר "**בְּרָצוֹן** קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם").

5. ["תּוֹחֶלֶת צַדִּיקִים שִׂמְחָה" (מִשְׁלֵי י, כח). "תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה" (מִשְׁלֵי יג, יב)].

6. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ".

7. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית". וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה").

8. ("כִּי מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא" – מְלָכִים ב' יח, לו).

9. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא").

כִּי הִנֵּה בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁ"אִם עָבַר עֲבֵירָה אַחַת – קָנָה לוֹ קַטֵּיגּוֹר אֶחָד וְכוּ'", כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפִרְקֵי־אָבוֹת, מֵאַחַר שֶׁ"יָשׁוּב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ" (יְשַׁעְיָהוּ נה, ז), מְעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים לְמַעְלָה, וְהֵם בְּחִינַת "מַיִם טְהוֹרִים". שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר (יְחֶזְקֵאל לו, כה): "וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים, וּטְהַרְתֶּם". וּכְתִיב[10]: "אִם רָחֵץ ה' כּוּ'", שֶׁעַל יְדֵי זֶה אוֹמְרִים "מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ כּוּ'", שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא מוֹחֶה וּמַעֲבִיר הַפֶּשַׁע וְהַקַּטֵּיגּוֹר. וּכְמַאֲמָר: "וְהָרִשְׁעָה כּוּלָּהּ בָּעָשָׁן תִּכְלֶה, כִּי תַעֲבִיר כּוּ'"; כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (זְכַרְיָה יג, ב): "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר כּוּ'".

אֲבָל מִצְוֹת־עֲשֵׂה, שֶׁהֵם הַמִּשְׁכּוֹת "אַבְרִין דְּמַלְכָּא", וּמֵאַחַר שֶׁפָּגַם וְגָרַם חִסָּרוֹן הַשִּׁפְעָתָם, בַּמֶּה אֵיפוֹא יְתוּקַּן עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, לְהִיוֹת שְׁלֵימוּת הַשִּׁפְעָתָם וּמִילּוּי חֶסְרוֹנָם?

אַךְ הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קל, א): "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'", פֵּירוּשׁ: שֶׁלְּהִיוֹת "קְרָאתִיךָ", מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי – לִהְיוֹת בְּחִינַת "הָוָיָ"ה", דְּהַיְינוּ הַמִּשְׁכּוֹת וְהַשִּׁפְעוֹת בְּחִינַת "אַבְרִי[ן] דְּמַלְכָּא", הוּא עַל יְדֵי "מִמַּעֲמַקִּים". דְּהַיְינוּ עוֹמֶק־הָעֶלְיוֹן, הוּא רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הַמִּתְגַּלֶּה בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, בְּעוּמְקָא־דִלְבָּא, רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ.

דְּהַיְינוּ, עַל יְדֵי שֶׁיַּעֲמִיק בְּלִבּוֹ עִנְיָן הַמְּרִירוּת בְּנַפְשׁוֹ עַל גּוֹדֶל הַפֶּגָם וְהַחִסָּרוֹן שֶׁגָּרַם, וְלִצְעוֹק אֶל ה' "בַּצַּר לוֹ"[11], בְּבְחִינַת "צָעַק לִבָּם" (אֵיכָה ב, יח) שֶׁיְּהֵא הַלֵּב צוֹעֵק[12], מִ"קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמוּק" (תְּהִלִּים סד, ז) מְאֹד מְאֹד מִכֹּאֲשֶׁר תּוּכַל נַפְשׁוֹ שְׂאֵת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין כֹּחַ בְּנַפְשׁוֹ לְהָכִיל הַמְּרִירוּת. וְלָכֵן אֵין צְעָקָה זוֹ אֶלָּא בַּלֵּב – שֶׁכָּל מַה שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְכִילָה, עֲדַיִן יוּכַל לְהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו וְרוּחַ פִּיו, מַה שֶׁאֵין כֵּן כְּשֶׁתִּגְדַּל הַמְּרִירוּת בְּנַפְשׁוֹ בְּמְאֹד מְאֹד, עַד שֶׁאֵין כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ לְהָכִיל, אֲזַי אִי אֶפְשָׁר "לִכְלוֹא אֶת הָרוּחַ" (קֹהֶלֶת ח, ח), וְצוֹעֵק "הָלוֹךְ וְגָעוֹ" (שְׁמוּאֵל א' ו, יב), עַד שֶׁאֵין לוֹ כֹּחַ לְדַבֵּר וּלְהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו וְרוּחַ פִּיו. וְאֵין לוֹ אֶלָּא צַעֲקַת הַלֵּב, לְפִי שֶׁנְּגָעָה עַד מִיצוּי הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ.

וּכְמַעֲשֵׂה דְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוּרְדַּיָּא[13], שֶׁגָּעָה בִּבְכִיָּה וּצְעָקָה עַד שֶׁיָּצָא נִשְׁמָתוֹ מַמָּשׁ. וְלָכֵן אָמְרוּ עָלָיו: "יֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אֶחָת", שֶׁבְּשָׁעָה אַחַת שֶׁל תְּשׁוּבָה קוֹנֶה כָּל עוֹלָמוֹ בָּעוֹלָם־הַבָּא[14]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת מֵעוֹלָם – לְפִי שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת תְּשׁוּבָה זוֹ מֵעוּמְקָא־דִלְבָּא, בַּחֲרָטָה וַעֲקִירַת הָרָצוֹן, בְּמִסִּירַת־הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, הֲרֵי עַל יְדֵי בִּיטּוּל־רָצוֹן זֶה, בִּבְחִינָה זוֹ, גּוֹרֵם וּמְעוֹרֵר לְמַעְלָה רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל: "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה עוֹמְדִים כּוּ'[15]" – דְ"מַשְׁכִּין לֵיהּ בְּחֵילָא יַתִּיר".

וְהָעִנְיָן, כִּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן יֵשׁ לוֹ ב' בְּחִינוֹת:

הָא': הַמְּלוּבָּשׁ בְּחָכְמָה שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[16]. שֶׁבְּחִינַת רָצוֹן זֶה נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהֵן הֵן רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַמְּלוּבָּשׁ בְּחָכְמָה – דְ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת". וְהוּא נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת צַדִּיקִים גְּמוּרִים, הַמְקַיְּימִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת כָּל יְמֵיהֶם לְעוֹלָם, וְלֹא פָּגְמוּ בָּהֶם חַס־וְשָׁלוֹם.

וְהַב': הוּא בְּחִינַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְאֵינוֹ מְלוּבָּשׁ כְּלָל בְּבְחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה. וְהוּא בְּחִינַת "גֻּלְגֻּלְתָּא דְחַפְּיָא עַל מוֹחָא" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, דְ"ג' חַלְּלֵי דְגֻלְגֻּלְתָּא" – הֵם מִשְׁכַּן חָכְמָה, וּבִינָה, וְדַעַת. וְעֶצֶם הַחוֹפֵף עַל הַמּוֹחִין, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁכַּן הַמּוֹחִין כְּלָל – הוּא הַנִּקְרָא "גֻּלְגֻּלְתָּא";

כַּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּחִינַת רָצוֹן זֶה הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִמִּשְׁכַּן חַבַ"ד, וְהוּא הַמִּתְגַּלֶּה בְּבַעֲלֵי־תְשׁוּבָה עַל יְדֵי עוֹמְקָא־דִלְבָּא, שֶׁהוּא גַּם כֵּן בְּחִינַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִכְּדֵי שֶׁתּוּכַל נַפְשׁוֹ שְׂאֵת. וְהוּא בְּחִינַת רְעוּתָא־דִלְבָּא, שֶׁעַל יְדֵי רָצוֹן זֶה הָעֶלְיוֹן – שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – הַמִּתְגַּלֶּה בְּנַפְשָׁם, מִתְמַלֵּא כָּל הַחֲסָרוֹנוֹת וְהַפְּגָמִים שֶׁבְּבִיטּוּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה, שֶׁיִּסּוּדָתָה בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ מֵחָכְמָה־עִילָּאָה.

וּכְמִשַׁל הַנָּהָר הַנֶּחֱרָב וְיָבֵשׁ, שֶׁבִּשְׁרוּצִין לְמַלְאוֹתוֹ חוֹפְרִין בְּעוֹמֶק בְּמַעְיָין וּמָקוֹר הַנּוֹבֵעַ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה חוֹזֵר וּמִתְמַלֵּא הַנָּהָר; כַּךְ עַל יְדֵי גִּילּוּי בְּחִינַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, מִתְמַלֵּא וּמַשְׁלִים כָּל הַחֲסָרוֹנוֹת וְהַפְּגָמִים.

וְזֶהוּ "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'": שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת "מִמַּעֲמַקִּים" – "קְרָאתִיךָ" לִהְיוֹת הַמִּשְׁכַּת "הָוָיָ"ה", מֵאַחַר שֶׁנִּתְגַּלָּה בְּחִינַת הַמָּקוֹר וְהַמַּעְיָין הַנּוֹבֵעַ.

וְזֶהוּ "סְלַח לָנוּ אָבִינוּ **כִּי** חָטָאנוּ": דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַהוּ "**כִּי** חָטָאנוּ"? וְכִי זֶה הוּא נְתִינַת טַעַם עַל הַסְּלִיחָה? וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר: "סְלַח לָנוּ אָבִינוּ **עַל אֲשֶׁר** חָטָאנוּ"!

---

10. (יְשַׁעְיָהוּ ד, ד. וְשָׁם: אַדְ')

11. [וַיֵּשֶׁב בַּצַּר לוֹ עַל ה'" (דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' טו, ד)].

12. (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרַבּוֹת בְּקֹהֶלֶת (דַף פ"ז, א'), עַל פָּסוּק "דִּבַּרְתִּי אֲנִי אֶל לִבִּי" (קֹהֶלֶת א, טז. וְשָׁם: "עִם"): **הַלֵּב צוֹעֵק**, שֶׁנֶּאֱמַר (אֵיכָה ב, יח): "צָעַק לִבָּם אֶל אֲדֹנָי".

וְעַיֵּין בַּזֹּהַר שְׁמוֹת, דַף כ', עַמּוּד א').

13. [בְּדַפּוּס: **דְּרוּדַיָּא**].

14. (וּלְשׁוֹן "**קוֹנֶה**" – עַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "כִּי **תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי**". וְעַיֵּין בִּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים", בְּכַוָּנוֹת "**קוֹנֶה הַכֹּל**").

15. [צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד].

16. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּעִנְיָן "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה וַיּוֹצִיאֵנוּ כּוּ'"־שֶׁהִלְבִּישוֹ כּוּ'. עַיֵּין שָׁם).

אַךְ עִם הַנַּ"ל יוּבָן: שֶׁלְּפִי שֶׁ"חָטְאוּ" וְחָסַרְנוּ הַמַּשְׁכַּת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּמִצְוֹתָיו וְתוֹרָתוֹ, לְכָךְ "סְלַח לָנוּ" – לְעוֹרֵר מְקוֹר הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת. דְּהַיְינוּ גִּילוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כְּדֵי לְמַלֹּאוֹת כָּל הַחֲסָרוֹנוֹת.

וְזֶהוּ "סְלַח לָנוּ": שֶׁהַחְזָרַת הָרָצוֹן אֵינוֹ אוֹתוֹ הָרָצוֹן שֶׁהָיָה תְּחִלָּה, שֶׁדַּרֵי אוֹתוֹ הָרָצוֹן נִסְתַּלֵּק עַל יְדֵי הַחֵטְא וְעָוֹן, וְאֵיךְ יַחֲזוֹר וְיוּמְשָׁךְ? אֶלָּא שֶׁהַחְזָרַת הָרָצוֹן וְהַסְּלִיחָה נִמְשָׁךְ מֵ"רָעָוָא דְכָל רַעֲוִין", הַיְינוּ מַה שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת רָצוֹן הַמְלוּבָּשׁ בְּחָכְמָה[17].

וְזֶהוּ "**כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא**" (תְּהִלִּים קל, ד):

כִּי "הַסְּלִיחָה" הוּא גִּילוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת "עִמְּךָ" מַמָּשׁ. וּכְעֵין מַה שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים לו, י): "כִּי **עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים**", שֶׁמְּקוֹר כָּל הַחַיִּים וְחַיֵּי־הַחַיִּים נִמְשָׁכִים מִ"מְּקוֹרָא דְכוֹלָא", לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּבְגִילוּי הַסְּלִיחָה וְרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בְּבְחִינָה זוֹ, אֲזַי "לְמַעַן תִּוָּרֵא"[18] – שֶׁיֵּשׁ קִיּוּם לִבְחִינַת הַיִּרְאָה שֶׁמִּמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. שֶׁמִּבַּלְעֲדֵי גִּילוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן, וּבְחִינַת סְלִיחָה, אֵין קִיּוּם לְגִילוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמִי שֶׁפָּגַם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת. :

ג וְהִנֵּה גִּילוּי בְּחִינָה זוֹ וְרָצוֹן זֶה, הוּא מִתְגַּלֶּה בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. שֶׁהוּא בְּחִינַת רֹאשׁ, וְ"גֻלְגֹּלְתָּא דְחַפְּיָא עַל מוֹחָא", שֶׁהוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִמִּשְׁכַּן חָכְמָה, בִּינָה, וְדַעַת. וְגַם בַּעֲשָׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁבְּכָל עֲשָׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה אוֹמְרִים הַמְּזַמּוֹר "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ".

וְלָכֵן "**תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר**", פֵּירוּשׁ:

"**תִּקְעוּ**": תְּקִיעָה הוּא קוֹל־פָּשׁוּט הַיּוֹצֵא מֵהֶבֶל־הַלֵּב, מִפְּנִימִיּוּתוֹ. וְהוּא בְּחִינַת צַעֲקַת־הַלֵּב הַיּוֹצֵאת מִפְּנִימִית־הַלֵּב, שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מֵהַחָכְמָה. שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו בְּדִבּוּר, שֶׁהַדִּבּוּר נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ג, יט): "ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ". וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תְּהִלִּים קל, ב): "שִׁמְעָה **בְקוֹלִי**", פֵּירוּשׁ "בְּקוֹלִי" – מַה שֶּׁ**בְּתוֹךְ** קוֹלִי. דְּהַיְינוּ תּוֹכִיּוּתוֹ וּפְנִימִיּוּתוֹ, שֶׁהוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת־הַלֵּב. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַקּוֹל עַצְמוֹ, נִמְשָׁךְ מֵחִיצוֹנִיּוּת־הַלֵּב שֶׁלְּמַטָּה מִן הַחָכְמָה וְדַעַת.

וְזֶהוּ "**בַּחֹדֶשׁ**", פֵּירוּשׁ: **חִדּוּשׁ הָעוֹלָמוֹת** מֵאַיִן לְיֵשׁ, הַמִּתְחַדְּשִׁים בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּדִבַּר ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ, הוּא עַל יְדֵי תְּקִיעָה, שֶׁהִיא הַמִּשְׁכַּת פְּנִימִיּוּת עוֹנֶג וְרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה, הַמִּתְגַּלָּה בִּבְחִינַת "**שׁוֹפָר**", שֶׁהוּא עִנְיָן "שַׁפְּרוּ מַעֲשֵׂיכֶם", בְּחִינַת "שִׁפְרָה" (שְׁמוֹת א, טו) – "שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד"[19].

דְּהַיְינוּ, שֶׁבְּחִינַת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן וְרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת יִהְיֶה בִּבְחִינַת גִּילוּי, לִהְיוֹת גִּילוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה.

וְזֶהוּ "עֲלֵה אֱלֹקִים – בִּתְרוּעָה, הֲוָיָ"ה – בְּקוֹל שׁוֹפָר" (תְּהִלִּים מז, ו), פֵּירוּשׁ:

שֶׁהִתְעַלּוּת אֱלֹקִים מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה יִהְיֶה "בִּתְרוּעָה", בִּבְחִינַת חִיבָּה וְרִיעוּת. וְהַמְשָׁכַת הֲוָיָ"ה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה יִהְיֶה "בְּקוֹל שׁוֹפָר", בִּבְחִינַת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן. לְהַמְשִׁיךְ "תְּרוּעַת מֶלֶךְ **בּוֹ**", שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ עָלֵינוּ עֹנֶג, וְחִיבָּה, וְרִיעוּת, שֶׁל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וַאֲזַי כְּתִיב (דִּבְרִים לג, ה): "וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ כו', יַחַד **שִׁבְטֵי** יִשְׂרָאֵל": "שִׁבְטֵי" מִלְּשׁוֹן **עֲנָפִים**, כְּלוֹמַר שֶׁאֲפִילוּ בִּבְחִינַת עֲנָפִים מִתְפָּרְדִים, יִהְיוּ "יַחַד", בִּבְחִינַת יִחוּד־עֶלְיוֹן – לִהְיוֹת "יַחַד לְבָבֵינוּ כו'"[20].

אַךְ הִנֵּה, רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא "יוֹם הַדִּין", שֶׁדָּנִין אֶת הָאָדָם עַל מַעֲשָׂיו מִשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה. כִּי לִהְיוֹת עֹנֶג וְרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בְּגִילוּי מַלְכוּתוֹ, צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיעַ עַל מָה יָחוּל הָעֹנֶג? וּבַמָּה יִתְעַנֵּג בְּגִילוּי מַלְכוּתוֹ? אִם הָיָה פְּרִיקַת עוֹל־מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – עַל זֶה יֵשׁ כַּמָּה מְנִיעוֹת וְכַמָּה קִטְרוּגִים כו'.

וְלָזֶה הֵם עֲשָׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה – לִהְיוֹת בִּבְחִינַת

---

17. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ צִיץ".

18. ["תִּוָּרֵא" – מִלְּשׁוֹן מוֹרָא (מְצוּדַּת צִיּוֹן)].

19. (וְזֶהוּ "שֵׁם ה'־אֶחָת שִׁפְרָה" (שְׁמוֹת א, טו: "הָאַחַת"): הַיְינוּ ה' עִילָּאָה דְּשֵׁם הֲוָיָ"ה. וּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית יב, א): "לֶךְ לְךָ", שֶׁבִּבְחִינַת ה' זֶה, יֵשׁ הִתְגַּלּוּת בְּחִינָה עֶלְיוֹנָה, שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהֵיו"ד.

וּבְרִבּוּת, פָּרְשָׁה שְׁמוֹת, פָּרָשָׁה א'. וּבְקֹהֶלֶת, בַּפָּסוּק (ז, א) "טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב": "דָּבָר אַחֵר, 'שִׁפְרָה' – שֶׁהֶעֱמִידָה יִשְׂרָאֵל כו', 'בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה'" בְּאִיּוֹב סִימָן כ"ו, יג). וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י: שִׁפְרָה – "אֵיהֵל". וְהָרַמְבַּ"ן פֵּירֵשׁ: "שֹׁפֶר וְתִקֵּן לְהַעֲבִיר מֵעֲלֵיהֶם הָעֹנֶן כו'".

וְכָל בְּחִינוֹת אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁאָז הוּא הִתְגַּלּוּת הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת הַנִּקְרָאִים "שָׁמַיִם". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת הַשּׁוֹפָר.

וּכְמוֹ שֶׁ"שִׁפְרָה **הֶעֱמִידָה יִשְׂרָאֵל**", כַּךְ נֶאֱמַר בְּשׁוֹפָר (תְּהִלִּים פא, ה): "כִּי **חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא**". וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָאוּ (שְׁמוֹת א, טו): "מְיַלְּדוֹת **הָעִבְרִיּוֹת**" – שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַמַּשְׁכָּה זוֹ הִיא מִבְּחִינַת "**בְּעֵבֶר** הַנָּהָר" (יְהוֹשֻׁעַ כד, ב), הַ"יּוֹצֵא מֵעֵדֶן" (בְּרֵאשִׁית ב, י). כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב [וַבַּזֹּהַר] בְּפָרָשַׁת אֱמוֹר צ"ט, א'. וְהַיְינוּ מִבְּחִינַת **מְקוֹר** הַתַּעֲנוּג־עֶלְיוֹן, "כִּי עִמְּךָ **מְקוֹר** חַיִּים", שֶׁמְּשָׁם נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "מְשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד").

20. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מֵעִנְיָן פֵּירוּשׁ "**יַחַד לְבָבֵינוּ**", בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב".

וְעַיֵּן מֵעִנְיָן "**תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה** כו'" [וַבַּזֹּהַר]: בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא, קי"ד, א'־ב'. תְּצַוֶּה, קפ"ד, א'. קפ"ו, א'. אֱמוֹר, צ"ט. פִּנְחָס, רל"א. שׁוֹפְטִים,

"מִמַּעֲמַקִּים", לְעוֹרֵר רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן וְעִנְּג־הָעֶלְיוֹן בַּל יְהֵא מוֹנֵעַ כו'. וְעֶשְׂרָה יָמִים אֵלּוּ, הֵם כְּנֶגֶד עֶשֶׂר כּוֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֵם שֵׂכֶל וּמִדּוֹת כו'[21]. :

"בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ" (תְּהִלִּים פא, ד):

פֵּירוּשׁ:

כִּי הִנֵּה הָרָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁמִּתְגַּלֶּה בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא עַל יְדֵי "בַּכֶּסֶא" שֶׁהוּא בְּחִינַת הַהִסְתַּלְּקוּת שֶׁבִּתְחִלַּת לֵיל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁהוּא זְמַן הִסְתַּלְּקוּת הַחִיּוּת־כְּלָלִי שֶׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה. וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, עַל יְדֵי הַתְּפִלּוֹת וְהַתְּקִיעוֹת הוּא מִתְחַדֵּשׁ חִיּוּת כְּלָלִי אַחֵר, וּמִתְעַלֶּה בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז בְּנֵעִילָה הוּא גְּמַר הָעֲלִיּוֹת, וְהוּא זְמַן גְּמַר הַסְּלִיחָה. וַאֲזַי כְּתִיב (וַיִּקְרָא טז, ל): "**לִפְנֵי ה'** תִּטְהָרוּ" – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הֲוָיָ"ה כַּנַּ"ל.

עַד שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁךְ "לְיוֹם חַגֵּינוּ" הוּא חַג הַסּוּכּוֹת, שֶׁהוּא "זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ" – הִתְגַּלּוּת הַשִּׂמְחָה, וְתִהְיֶה הַשִּׂמְחָה גְּדוֹלָה לֵאלֹקִים[22], בְּיֶתֶר שְׂאֵת, בְּגִילּוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, עַל יְדֵי בְּחִינַת "בַּכֶּסֶא" שֶׁהוּא הַהִסְתַּלְּקוּת שֶׁבִּתְחִלַּת לֵיל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְכִמְשֵׁל הַיּוֹצֵא מִן הַשִּׁבְיָה, שֶׁשִּׂמְחָתוֹ הוּא בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְכִפְלַיִם. וְלָכֵן כְּתִיב (יְשַׁעְיָהוּ יב, ג): "וּשְׁאַבְתֶּם **מַיִם** בְּשָׂשׂוֹן", שֶׁהוּא עִנְיָן נִיסּוּךְ־הַמַּיִם בַּחַג עַל הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁהֵם הַמְשֻׁכַּת גִּילּוּי "**מַיִם טְהוֹרִים**" שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל לו, כה): "וְזָרַקְתִּי כו'". :

"כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב" (תְּהִלִּים פא, ה):

הִנֵּה "**יִשְׂרָאֵל**" הוּא בְּחִינַת "כִּי שָׂרִיתָ עִם **אֱלֹקִים** כו'"[23]. דְּהַיְינוּ שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה **שָׂר** וּמוֹשֵׁל עַל בְּחִינַת "אֱלֹקִים", שֶׁהוּא בְּחִינַת צִמְצוּם וְהֶסְתֵּר־פָּנִים, לִהְיוֹת גִּילּוּי עוֹלָם־הַזֶּה וְתִעֲנוּגָיו; שֶׁכְּבָר נִתְפַּשְּׁטָה נַפְשׁוֹ־הָאֱלֹקִית מִלְּבוּשִׁים צוֹאִים, וְ"אִתְהַפְּכָא מֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא", וּמוֹאֵס בָּרָע, וּבוֹחֵר בַּטּוֹב מִצַּד רָצוֹן נַפְשׁוֹ־הָאֱלֹקִית שֶׁהִיא הַמּוֹשֶׁלֶת בְּקִרְבּוֹ.

וּבִבְחִינָה זוֹ – "כִּי **חֹק** כו'" – שֶׁנִּמְשָׁךְ לוֹ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה מִבְּחִינַת גֻּלְגֹּלְתָּא, וְרָצוֹן־עֶלְיוֹן, לִהְיוֹת "חֹק" וּמָזוֹן לְכָל הַשָּׁנָה. כִּי "חֹק" הוּא לְשׁוֹן מָזוֹן. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ל, ח): "הַטְרִיפֵנִי **לֶחֶם חֻקִּי**"; וְגַם חֹק – לְשׁוֹן קְבִיעוּת; וְגַם חֹק – לְשׁוֹן חֲקִיקָה, וְהוּא עִנְיָן "גָּלִיף גְּלִיפוּ בְּטָהִירוּ־עִילָּאָה", שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּחֲקִיקָה, שֶׁהֵם בְּחִינַת כֵּלִים.

(וּמִשָּׁם שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה, כְּמַאֲמָר: "נִשְׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי **טְהוֹרָה** הִיא" – שֶׁנִּמְשֶׁכָה מִבְּחִינַת "**טְהִירוּ עִילָּאָה**"[24]).

כַּךְ תִּהְיֶה נַפְשׁוֹ בְּחִינַת כְּלִי וּמִשְׁכָּן לְהַשְׁרָאַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּקִרְבּוֹ, וּבְקִבִּיעוּת – שֶׁכָּל יָמָיו, תָּמִיד וּלְעוֹלָם, תִּהְיֶה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. וְיִהְיֶה בִּבְחִינַת מֶרְכָּבָה "לְשִׁבְתּוֹ"[25], לִהְיוֹת "תּוֹרָתוֹ אוּמָנָתוֹ", יוֹמָם וָלַיְלָה "לֹא פָסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּירְסָא". וּבְרִשְׁפֵּי־אֵשׁ, "בִּשְׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ", לְדָבְקָה בּוֹ בִּתְפִלָּה, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, כָּל דִּבּוּרָיו וּמַעֲשָׂיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו יִהְיוּ לַה', בִּבְחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת חַבַּ"ד בְּחַבַּ"ד כו'. שֶׁזֶּהוּ חִיּוּתוֹ וְקִיּוּמוֹ כָּל יְמֵי חֶלְדּוֹ. כְּמָזוֹן הַמְחַיֶּה אֶת הַגּוּף, וְעָלָיו יִחְיֶה הָאָדָם[26].

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת "**יַעֲקֹב**" – **יו"ד־עָקֵב**: שֶׁעֲדַיִין נַפְשׁוֹ־הָאֱלֹקִית יוֹרֶדֶת בָּעָקֵב, לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הָעוֹלָם־הַזֶּה. אֶלָּא שֶׁהוּא בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָיא, וְיֵשׁ בָּזֶה עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת וּמִלְחָמָה כו', כִּי "לְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ כו'" (בְּרֵאשִׁית כה, כג), וְ"אֵלְמְלֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ כו'[27]".

וּבִבְחִינָה זוֹ נִמְשָׁךְ "מִשְׁפָּט" – "דְּאִידְּהוּ רַחֲמֵי", לְהַמְשִׁיךְ לוֹ רַחֲמִים־עֶלְיוֹנִים עַל כָּל הַשָּׁנָה, לִהְיוֹת "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ" – לְאַכַּפְיָיא כו'[28].

וְכָל זֶה נִמְשָׁךְ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְלָכֵן נִקְרָא הַחֹדֶשׁ "**תִּשְׁרֵי**" – אוֹתִיּוֹת "**יִשְׂרַת**", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת "יִשְׁרַת־לֵבָב" (מְלָכִים א' ג, ו), דְּהַיְינוּ לְיַיֵּשֵׁר הַלְּבָבוֹת, שֶׁיִּהְיֶה "בְּכָל לְבָבְךָ" (דְּבָרִים ו, ה) – "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ", שֶׁיִּמְשֹׁךְ גִּילּוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה מַטָּה, עַד שֶׁאֲפִילּוּ הַיֵּצֶר־הָרָע יִהְיֶה בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָיא כו'[29]. :

ער"ה, א'. נָשׂא, קכ"א, ב'. פְּקוּדֵי, רס"ז, ב'. רַבּוֹת, אֲמוֹר, פָּרָשָׁה כ"ט).

21. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה: סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְלֹא אָבָה הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמוֹעַ אֶל בִּלְעָם". וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר").

22. [וַיַּעֲשׂוּ . . סֻכּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בַּסֻّכּוֹת . . וַתְּהִי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה מְאֹד" (נְחֶמְיָה ח, יז). "וַיִּשְׂמְחוּ כִּי הָאֱלֹקִים שִׂמְּחָם שִׂמְחָה גְּדוֹלָה" (שָׁם יב, מג)].

23. (בְּרֵאשִׁית לב, כט: "לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים").

24. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר".

25. (תְּהִלִּים סח, יז)

26. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְכַכְּלָה תִּעֲדֶה כֻּלֶּיהָ".

27. [אַיִן יָכוֹל לוֹן].

28. (וְעַיֵּן בְּרַבּוֹת, בְּאֶסְתֵּר, בַּפָּסוּק (א, א) "וַיְהִי בִּימֵי": "**הוּא ה' אֱלֹקֵינוּ, בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו**" (תְּהִלִּים קה, ז) – **שֶׁמִּדַּת רַחֲמָיו לְעוֹלָם.**

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה").

29. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל" (דְּבָרִים יג, יט), בְּעִנְיָן "לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ" (שָׁם).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ו) **ומעתה** יש להבין מ"ש בראשית ברא אלקים דמשמע שעיקר הבריאה הי' בשם אלקים דוקא וכמ"ש רז"ל בתחלה עלה במח' לברוא במדה"ד שהוא שם אלקים כידוע שהוא בחי' בינה כידוע וכמ"ש בזוהר דאבא אמר ואימא כו' כמו עד"מ המצווה לאומן לבנות שהאומן הוא הבונה כו' וז"ש בחכמה יבנה בית כו' וכן מ"ש כולם בחכמה עשית בבינה דוקא כו'. וידוע שזהו כמו שבאדם למטה שנקודת החכמה נקרא אין כמ"ש והחכמה מאין תמצא ובחי' נקודה זאת דחכמה מתפשטת מאין ליש בשכל והשגה ומח' בבינה. והיינו בראשית דחכ' ברא אלקים בבחי' מח' דבינה ומבחי' בינה נמשכו ונולדו המדות חג"ת כו' והן כללות ו' ימי בראשית שהן בחי' ו' מדות דחג"ת כו' שיצאו מן ההעלם לגילוי מבחי' בינה שהוא בחי' אלקים וזהו שא' אח"כ ויאמר אלקים יהי אור שזהו ביום הא' שהוא בחי' החסד שנקרא אור וע"כ נאמר בו בחי' טוב וירא אלקים את האור כי טוב שהחסד וטוב ענין א' הוא כמ"ש אך טוב וחסד כו' וכן כי טוב חסדך מחיים וכה"ג. ויום הב' הוא בבחי' הגבורה כמ"ש ויאמר אלקי' יהי רקיע כו'. ויום הג' הוא בבחי' מדת הת"ת שכלול מחו"ג והוא במ"ש יהי מאורות ברקיע השמים כו' עד יום הו' דוימ"ב שהוא בבחי' היסוד. ויום השבת הוא בחי' המל' כו'. ונקראו ששת ימי בראשית דוקא לפי ששרש המדות הללו הוא בבחי' החכמה שנק' ראשית והוא מאמר דבראשית כמאמר רז"ל דבמאמר א' יכול להבראות אלא שנחלק לי"מ כו'. ובחי' ו' מדות הללו שבוימ"ב הן בחי' מקורים כלליים לכל שיתא אלפי שנין דהוה עלמא עד אלף הז' שנקרא יום השבת בכלל כידוע במ"ש בזוהר ע"פ כי ששת ימים עשה ה' כו' ולא א' בששת כו' משום דו' ימים אלו הן מקוריים לכל אשר עשה כו'. וכמ"ש כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כו' שהן ו' יומין עילאין דאצילות שמסתעף מכל יום אלף שנה בזמן ומקום כו'. ולפ"ז מאמר יהי אור ביום הא' מקור כללי לאלף שנה הראשונים שהיו בבחי' החסד וכמו שא' דגם דורו של אנוש היו ניזונין בחסדו כו'. ויום הב' במאמר יהי רקיע הוא מקור לאלף שנה השניים שהיו בבחי' הדין שבו הי' המבול וא' וינחם ה' כו'. ויום הג' שהוא בבחי' הת"ת שכלול מחו"ג מקור לאלף השלישי שבו הי' מ"ת שכלולה מחו"ג ובסופו הי' בנין בהמ"ק דשלמה כו'. וביום הד' הוא בבחי' נצח שהוא ענף של החסד מקור לאלף הד' שהי' בו רוב טובה בב"ר וב"ש עד חורבן ב"ר ובית שני בתתכ"ח כו' ואלף הה' בהוד שרובו גבורות כו' עד אלף הששי שבבחי' יסוד כו'. והנה בחי' המדות דוימ"ב היו בבחי' ההתחלקות זה מזה דכל יום ויום הי' מיוחד במדרגתו במלאכתו ופעולת ה' שהי' בו וכמ"ש בזוהר דכל יומא ויומא בעבידתי' כו'. ולא הי' חיבור וקשר והתכללות מיום ליום חבירו כמו מחסד לדין ומדין לחסד. וראייה לזה ממה שאנו רואים שביום הא' הי' רק בבחי' החסד במא' יהי אור שהוא בחי' החסד שבחכ' וגם במה שהי' בו ההבדלה בין האור ובין החושך גם זה רק מצד בחי' החסד שהוא המביא להיות גילוי האור שנק' טוב כמ"ש וירא אלקים את האור כי טוב ע"כ ויבדל אלקי' בין האור כו' וכמארז"ל שהיו אור וחושך משתמשין בערבוביא עד שחלק והבדיל ביניהן ויקרא אלקים לאור יום כו' (לפי שהחושך הוא בחי' ההעלם והצמצום להסתיר ולהעלים האור דחכמה וחסד הוא בחי' גילוי מן ההעלם והסתר ע"כ א' בו כי טוב שאין בו בחי' דין וצמצום כלל ומטעם זה יש יתרון באור מן החושך כו' וכמ"ש במ"א) וביום הב' הי' הכל בבחי' הדין והצמצום דבחי' הגבורות במא' יהי רקיע כו' שהוא להעלים ולהסתיר ולעשות הבדלה בין מ"ע ומ"ת שבתחל' קודם שעשה את הרקיע להבדיל כו' היו מ"ע ומ"ת כלולי' יחד ומה שנבדלו מ"ת זה הי' בשביל שיוכל להיות צמצום שפע האלקית בבחינת ח"ת כמ"ש במ"א (בדרוש דחכמות בחוץ כו') וביום הג' שהי' בו התכללות דחו"ג כנ"ל גם זה הרי הי' במדה ושיעור כו' וכן עד"ז כל מדה ומדה דו' מדות דוימ"ב הללו כמו שנראה מבחי' הסתעפות שלהם בו' אלפין שנין כו' דאלף שנה הא' הי' הכל בבחי' החסד כנ"ל ובאלף הב' הי' הכל בבחי' הדין כו' וד"ל. אך יש דיעה להיפך שכל ו' מדות הללו דוימ"ב היו כלולים זה מזה דוקא וכמ"ש יום ליום יביע אומר כו' וכמו שנראה בו' אלפים שנים שהי' בחסד דאלף הא' גם מבחי' הדין ובגבורה דאלף הב' גם מבחי' החסד כו'. והנה ב' דיעות הללו שניהם אמת דהיינו ב' מדריגות דבחי' התוהו ובחי' התיקון. דבחינת המדות דתוהו הרי הן בהתחלקות ופירוד זה מזה דוקא כמ"ש בז"מ וימלוך וימת כו' שהן זת"ז כו' ובחי' המדות דתיקון הן בבחי' ההתכללות זע"ז דוקא כידוע בענין שם מ"ה דתיקון שהוא בבחי' היושר כו' (וזהו ענין כללות המחלוקת

שבין ת"א לתי"ר שלפי ת"א בקדמין ברא היינו בבחי' המדות דתוהו שנק' ימי קדם בכלל שהן מדות שברצון הקדום שלמעלה מן החכמה שהן בהתחלקות זה מזה דוקא והוא בי"ת רבתי בחי' בינה שבכתר והוא בחי' ס"ג דתוהו שע"ז א' ויאמר אלקים כו' כנ"ל. ולפי תי"ר בחוכמתא שהוא בחכמ' דתורה שהוא בבחי' המדות דתיקון הן בבחי' ההתכללות זע"ז דוקא והוא בי"ת דבראשית כנ"ל. ושניהם אמת. דלאחר בחי' המדות שבבחי' ס"ג נמשך בחי' שם מ"ה דחכמה דתיקון לברר ולתקן למדות דתוהו כמשי"ת וד"ל):

בראשית ברא אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וביאור הָעִנְיָן יוּבָן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מִמַּה שֶׁאָנוּ רוֹאִים שִׁינּוּי הִתְלַבְּשׁוּת לְבוּשִׁים שׁוֹנִים גַּם כֵּן לְגַבֵּי כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁכְּמוֹ כֵן אֵין שִׁינּוּי הַלְּבוּשִׁים פּוֹעֲלִים שִׁינּוּי בְּכֹחַ הַנֶּפֶשׁ. לְמָשָׁל, אָדָם שֶׁהוּא חָכָם בִּמְלָאכוֹת הַרְבֵּה: שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָכְמָה וְשֵׂכֶל לִכְתּוֹב וּלְהִתְחַכֵּם בִּמְלֶאכֶת הַכְּתִיבָה לַעֲשׂוֹתָהּ עַל בּוּרְיָהּ, וְיֵשׁ בְּשִׂכְלוֹ גַּם כֵּן יְדִיעָה לְהִתְחַכֵּם בִּמְלֶאכֶת הָאֲרִיגָה וְהַצִּיּוּר וְכִיּוֹצֵא בִּשְׁאַר מְלָאכוֹת.

וְהִנֵּה הַמְּלָאכוֹת חֲלוּקוֹת זוֹ מִזּוֹ בְּמָהוּתָם, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מָהוּת הַכְּתִיבָה לְמָהוּת הָאֲרִיגָה, וּכְשֶׁפּוֹעֵל הַמְּלָאכָה – נִמְשָׁךְ כֹּחַ מִשִּׂכְלוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁוַּדַּאי אֵין מָהוּת הַגֶּשֶׁם בְּשִׂכְלוֹ כַּנַּ"ל, עִם כָּל זֶה, סִיבַּת הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּינֵיהֶם יִתְהַוֶּה תְּחִלָּה בְּמָהוּת הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֲלָם, שֶׁלִּמְלָאכָה זוֹ יוּמְשַׁךְ הַשִּׂכְלָה הַמְּיוּחֶדֶת לָהּ וְלִמְלָאכָה אַחֶרֶת יוּמְשַׁךְ הַשִּׂכְלָה אַחֶרֶת, וְלָכֵן יִשְׁתַּנּוּ הַמְּלָאכוֹת.

וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהֵם כֹּחוֹת שׁוֹנִים מַמָּשׁ, רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁכֹּחַ הַשֵּׂכֶל הַמַּמְצִיא הַשִּׂכְלָה בִּכְתִיבָה הוּא מָהוּת אַחֵר מִכֹּחַ הַמַּמְצִיא הַשִּׂכְלוֹת בַּאֲרִיגָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּרְאֶה לִכְאוֹרָה מֵאֲשֶׁר אָנוּ רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ בִּבְנֵי אָדָם חִלּוּקִים, זֶה סְגוּלַת שִׂכְלוֹ לְהִתְחַכֵּם בִּמְלָאכָה אַחַת וְלֹא יוֹדֵעַ בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת כְּלָל, וְזֶה לְהֵיפֶךְ, וְנֹאמַר שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁשִּׂכְלוֹ מְיוּחָד לִמְלָאכָה זוֹ וְחָסֵר מִמֶּנּוּ כֹּחַ הַשַּׂיָּךְ לִמְלָאכָה אַחֶרֶת;

שֶׁזֶּה אֵינוֹ בֶּאֱמֶת, כִּי כֹּחַ הַשֵּׂכֶל – אֶחָד הוּא, וְהוּא כְּמוֹ "הִיּוּלִי" לְגַבֵּי הַהַשְׂכָּלוֹת הַנִּמְשָׁכִים מִמֶּנּוּ, שֶׁיָּכוֹל לְהִתְחַכֵּם בְּכָל מַה שֶׁיִּרְצֶה. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים, כְּשֶׁאָדָם אֶחָד יוֹכֵל לַעֲשׂוֹת ב' הַמְּלָאכוֹת, אֵינוֹ מַרְגִּישׁ שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה זוֹ נִמְשָׁךְ מִכֹּחַ זֶה וְשֶׁבְּאַחֶרֶת נִמְשָׁךְ מִכֹּחַ אַחֵר, אֶלָּא הַכֹּל מִכֹּחַ אֶחָד, הוּא כֹּחַ חָכְמָה שֶׁבּוֹ.

אַךְ עִיקַּר הָעִנְיָן הוּא כֵּן בֶּאֱמֶת, שֶׁכֹּחַ הַשֵּׂכֶל אֶחָד הוּא, שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לִפְעוֹל כָּל הַהַשְׂכָּלוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, וְנִקְרָא "הִיּוּלִי"[94], וְהָעִנְיָן שֶׁמִּתְחַכֵּם בּוֹ הוּא כְּמוֹ "לְבוּשׁ" אֵלָיו, וּכְשֶׁנּוֹתְנִים לְפָנָיו לְבוּשׁ זֶה – מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ. וְהַיְינוּ לְהַשְׂכִּיל בְּמְלֶאכֶת הַכְּתִיבָה כְּשֶׁרוֹצֶה בּוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, וּלְפִי תּוֹאַר הַלְּבוּשׁ, כָּךְ יִהְיוּ הַהַשְׂכָּלוֹת מְיוּחָדִים לִכְתִיבָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שׁוֹנִים מִן הַהַשְׂכָּלוֹת הַמְּיוּחָדוֹת לַאֲרִיגָה, שֶׁזֶּהוּ לְבוּשׁ אַחֵר. וְלָכֵן יוּמְשַׁךְ מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד פְּעוּלָּה מְיוּחֶדֶת מֵחֲמַת שִׁינּוּיֵי הַלְּבוּשִׁים. וְעִם כָּל זֶה, לְגַבֵּי הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ אֵין שִׁינּוּי מִהְיוֹתוֹ מִתְלַבֵּשׁ בִּכְתִיבָה אוֹ בַּאֲרִיגָה.

(וּמַה שֶׁזֶּה סְגוּלָתוֹ יוֹתֵר לִמְלָאכָה אַחַת מִלְּוּלְתָהּ, זֶהוּ לְפִי שֶׁמַּכִּיר הַמְּלָאכָה יוֹתֵר, וְיוֹדֵעַ הַלְּבוּשׁ בְּטוֹב אֵיךְ לְהַלְבִּישׁ בּוֹ אֶת הַשֵּׂכֶל, מַה שֶׁאֵין כֵּן לְגַבֵּי הַשֵּׁנִי שֶׁיּוֹדֵעַ בְּטִיב לְבוּשׁ אַחֵר יוֹתֵר).

וְהִנֵּה, כְּמוֹ שֶׁלְּגַבֵּי כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ נִקְרָאִים הַמְּלָאכוֹת "לְבוּשִׁים", כָּךְ יוּבַן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לְמַעְלָה, לְפִי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ מֵעֵרֶךְ מָהוּת הַסְּפִירוֹת כְּלָל, אֶלָּא הוּא הֲוָיָה פְּשׁוּטָה, וְאִם כֵּן, אֲפִילוּ הַסְּפִירוֹת בְּעַצְמָן וּמָהוּתָן, שֶׁהֵם כֹּחַ הַחָכְמָה וְהָרָצוֹן כוּ' – הֵם בְּחִינַת לְבוּשִׁים לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמַּאֲצִילָם שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם, כִּי הוּא אוֹר פָּשׁוּט, וְיוּכַל לְהַחֲיוֹת מָהוּת שֵׂכֶל כְּמוֹ מָהוּת רָצוֹן בְּשָׁוֶה, וּכְמוֹ שֶׁהַשֵּׂכֶל הוּא הִיּוּלִי לְגַבֵּי הַמְּלָאכוֹת כַּנַּ"ל.

וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוּ"ד סְפִירוֹת הֵם "בְּלִי מָ"ה", וְאֵינָן בְּעֵרֶךְ כֹּחוֹת נַפְשִׁיּוֹת כַּנַּ"ל, מִכָּל מָקוֹם, אֲצִלוֹ יִתְבָּרֵךְ הֵם כְּמוֹ לְבוּשִׁים, וְאֵין שִׁינּוּי בּוֹ יִתְבָּרֵךְ אִם מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשׁ אָדוֹם שֶׁהִיא מִדַּת הַגְּבוּרָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, לִכְשֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשׁ לָבָן שֶׁהוּא מִדַּת הַחֶסֶד עֶלְיוֹן. וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיוּ הַפְּעוּלּוֹת שׁוֹנוֹת מִצַּד שִׁינּוּיֵי הַלְּבוּשִׁים, כַּנַּ"ל בַּמָּשָׁל שִׁינּוּי הַמְּלָאכוֹת מִשִּׁינּוּי הִתְלַבְּשׁוּת הַשֵּׂכֶל, וְעִם כָּל זֶה אֵינוֹ שִׁינּוּי כְּלָל בָּאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ, שֶׁהוּא פָּשׁוּט וְשָׁוֶה מַמָּשׁ בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בְּחֶסֶד עִם כְּשֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בִּגְבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאֵין שִׁינּוּי לְגַבֵּי הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ כַּנַּ"ל.

---

94) רְאֵה רַמְבַּ"ן עַל הַתּוֹרָה רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

וּבְהַקְדָּמָה זוֹ שֶׁהִקְדִּים אֵלִיָּהוּ, שֶׁהַסִּפְּרוּת הֵם כְּמוֹ הַלְּבוּשִׁים, שׁוּב לֹא יַעֲלֶה עַל לֵב מַשְׂכִּיל הַקּוּשְׁיָא בְּעִנְיַן שִׁינּוּי הָרָצוֹן לְמַעְלָה, שֶׁמִּתְּחִלָּה רָצָה כָּךְ וְאַחַר כָּךְ בְּאוֹפֶן אַחֵר. כְּמוֹ מִתְּחִלָּה רָצָה שֶׁיִּהְיֶה חוּרְבַּן הַבַּיִת לְגוֹדֶל הָעֲוֹנוֹת, וְאַחַר כָּךְ יִרְצֶה בְּהִבָּנוֹתוֹ – שִׁינּוּי רָצוֹן זֶה הַיְינוּ שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ הֶחֱלִיף מִלְּבוּשׁ אָדוֹם לִלְבוּשׁ לָבָן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁאֵין שִׁינּוּי כְּלָל בּוֹ יִתְבָּרֵךְ הַלּוֹבֵשׁ אֶת הַלְּבוּשׁ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[95]: "כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם כּוּ'".

וּמַה שֶּׁשִּׁינּוּי רָצוֹן גּוֹרֵם שִׁינּוּי בְּהָרוֹצֶה – הַיְינוּ בְּאָדָם, שֶׁרְצוֹנוֹ הִיא כֹּחַ מוּרְכָּב בְּעַצְמוּתוֹ, וּכְשֶׁרוֹצֶה מִתְפַּעֶלֶת עַצְמוּת נַפְשׁוֹ, וּמִמֵּילָא בְּשִׁינּוּי הָרָצוֹן יִהְיֶה שִׁינּוּי הַהִתְפַּעֲלוּת בַּנֶּפֶשׁ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְמַעְלָה שֶׁהָרָצוֹן הוּא כְּמוֹ לְבוּשׁ, וּכְשֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ רוֹצֶה בּוֹ אֵינוֹ מִתְפָּעֵל בְּעַצְמוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֵין הָעַצְמוּת מִתְפָּעֵל מִן הַלְּבוּשׁ, וְכִמְשַׁל הַמַּיִם בִּכְלִי כּוּ', וּלְפִיכָךְ שִׁינּוּי הָרָצוֹן אֵינוֹ גּוֹרֵם שִׁינּוּי בְּעַצְמוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי גַּם בְּאָדָם מַה שֶּׁמַּחֲלִיף לְבוּשָׁיו אֵינוֹ גּוֹרֵם שִׁינּוּי בְּעַצְמוּתוֹ כּוּ'.

וְאַף עַל פִּי שֶׁלְּגַבֵּי הָרָצוֹן עַצְמוֹ יִהְיוּ שִׁינּוּיִים, כְּבָר אָמַרְנוּ לְמַעְלָה שֶׁהַיּוּ"ד סְפִירוֹת, וּמִכְּלָלָם הָרָצוֹן, נֶאֱצְלוּ לְאַחַר הַצִּמְצוּם מִן הַזִּיו וְהָאוֹר. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרָאִים "אֲלָקוּת", אֵינוֹ מֵעֵרֶךְ עַצְמוּתוֹ, וְהַשִּׁינּוּי שֶׁבָּהֶם אֵינוֹ פּוֹעֵל שִׁינּוּי בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֶלָּא שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מֵאִיר וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם, שֶׁהוּא עִנְיַן הַקַּו שֶׁנִּמְשָׁךְ מֵהָאוֹר שֶׁלְּפָנֶיו הַצִּמְצוּם, וּבוֹ אֵין שִׁינּוּיִים כְּלָל, רַק כְּמוֹ הִתְחַלְּפוּת לְבוּשִׁים, שֶׁפּוֹשֵׁט אֵלּוּ וְלוֹבֵשׁ אֲחֵרִים כּוּ'.

וְזֶהוּ שֶׁמְּבַקְּשִׁים "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ", כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ בְּבְחִינַת רָצוֹן זֶה וְיִשְׁתַּנֶּה הַלְּבוּשׁ כּוּ', וּבְהִשְׁתַּנּוּת הַלְּבוּשׁ יוּמְשַׁךְ רַב טוּב וְחֶסֶד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּפִי הַבַּקָּשָׁה שֶׁמְּבַקֵּשׁ.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם, הַכֹּחַ הַזֶּה לִפְעוֹל מֵהַמֶּלֶךְ הִשְׁתַּנּוּת מַלְבּוּשָׁיו, אֵינוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי מְקוֹרֵב הַמֶּלֶךְ, כְּמוֹ הֶעֱבֶד שֶׁמַּכִּיר בְּטִיב לְבוּשָׁיו, וְגַם יָכוֹל לְהִתְקָרֵב לְגוּפוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְיִפְעוֹל אֶצְלוֹ שֶׁיַּחֲלִיף מִלְּבוּשׁ זֶה לִלְבוּשׁ אַחֵר. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ, הוּא אֵינוֹ מַכִּיר לְבוּשָׁיו, וְגַם אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְקָרֵב לְגוּפוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ עַל כָּכָה.

עַל כֵּן, בַּקָּשָׁה זוֹ בְּאָמְרֵינוּ "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ כּוּ'" אֵינוֹ אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל לְבַדָּן, כִּדְכְתִיב[96] "בְּכָל קָרְאֵינוּ אֵלָיו", מִפְּנֵי שֶׁ"יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה"[97], פְּנִימִיּוּת אַבָּא וְאִימָּא, שֹׁרֶשׁ כָּל הָאֲצִילוּת, וְיֵשׁ לְנִשְׁמָתָן שַׁיָּכוּת לַלְּבוּשִׁים שֶׁל אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא

(כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֵלִיָּהוּ[98]: "לְבוּשִׁין תְּקִינַת לוֹן דְּמִינַיְיהוּ פָּרְחִין נִשְׁמָתִין לִבְנֵי נָשָׁא"[99]. וּלְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמִצְוָה א'[100], יֵשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם כֵּן הָאֲרַת אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים, וְהוּא מִבְּחִינַת הָעַצְמוּת, עַיֵּין שָׁם בְּסִיּוּם הַדְּרוּשׁ. וְלָכֵן יְכוֹלִים לְהִתְקָרֵב אֶל הַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ וְלוֹמַר לוֹ דֵּיעָה בְּעִנְיַן הַלְּבוּשִׁים, שֶׁיַּחֲלִיף מִזֶּה לָזֶה כּוּ')

– עַד שֶׁיִּלְבִּישׁוּהוּ בְּאָמְרָם "יְהִי רָצוֹן".

דְּהַיְינוּ שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ בִּסְפִירַת הָרָצוֹן וְיִפְעַל פְּעוּלָּה חֲדָשָׁה בִּמְצִיאוּת הַנִּבְרָאִים לַהֲפוֹךְ מַיִם לַיַּבָּשָׁה. כִּי "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה"[101], שֶׁבִּרְצוֹתוֹ בְּדָבָר – מִיָּד נַעֲשָׂה כֵּן, וְכַנַּ"ל פֶּרֶק ח' עַל פָּסוּק "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי וְגוֹ'".

וְגַם עַל יְדֵי רְצוֹנוֹ נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת הַדִּיבּוּר עֶלְיוֹן לְשַׁנּוֹת הַצֵּירוּפִים, וְזֶהוּ סוֹד "מִי שֶׁאָמַר לַשֶּׁמֶן וַיַּדְלִיק יֹאמַר לַחוֹמֶץ וַיַּדְלִיק"[102], וְאָז יִתְהַפֵּךְ הַמְּצִיאוּת שֶׁל הַנִּבְרָא עַל יְדֵי שִׁינּוּי צֵירוּפוֹ הַמְּחַיֶּה אוֹתוֹ.

וְכָל שִׁינּוּי רָצוֹן זֶה וְשִׁינּוּי צֵירוּפֵי הַדִּיבּוּר אֵינוֹ גּוֹרֵם שִׁינּוּי בְּאוֹר הָעַצְמוּת הַמְּלוּבָּשׁ בְּתוֹכָן, דְּהַיְינוּ הָרוֹצֶה בְּרָצוֹן וְהַמְּדַבֵּר בְּדִיבּוּרוֹ, לְפִי שֶׁהֵן רַק כְּמוֹ לְבוּשִׁים וְלֹא כִּרְצוֹן הָאָדָם לְגַבֵּי נַפְשׁוֹ. וְכִמְשַׁל הַמַּיִם בִּכְלִי שֶׁכְּתַבְתִּי פֶּרֶק ה' בְּשֵׁם הָרַמַּ"ק, וְכֵן הוּא מָשָׁל הַנַּ"ל לְגַבֵּי הַשֵּׂכֶל מִכְּתִיבָה לַאֲרִיגָה. וְהַכֹּל עוֹלֶה בְּקָנֶה אֶחָד לוֹמַר שֶׁהַסִּפְּרוּת הֵם רַק כִּלְבוּשִׁים, שֶׁאֵין הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם מִשְׁתַּנֶּה בְּשִׁינּוּיִים כּוּ'.

וְעִיקַּר סִיבַּת כֹּחַ זֶה לְיִשְׂרָאֵל, הוּא מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלִים לִמְסוֹר נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ ה' (שֶׁזֶּהוּ מִצַּד שָׁרְשָׁם בָּעַצְמוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[103]), וְכֹחַ זֶה הוּא מַעֲלָה מַ"ן לְאַבָּא וְאִימָּא לִהְיוֹת גּוֹרֵם יִחוּד אַבָּא וְאִימָּא עַל יְדֵי תּוֹסֶפֶת אוֹר חָדָשׁ מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

וְעַל פִּי הַמְּשָׁכָה חֲדָשָׁה זוֹ שֶׁמַּאַבָּא וְאִימָּא, שֶׁהֵם הַשֵּׂכֶל, יִשְׁתַּנּוּ גַּם כֵּן צֵירוּפֵי אוֹתִיּוֹת הַדִּיבּוּר, כִּי "בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ"[104], שֶׁהַדִּיבּוּר נִמְשָׁךְ מֵהַשֵּׂכֶל, וְיִשְׁתַּנֶּה צֵירוּף שֶׁל הַחוֹלֶה מִמָּוֶת לְחַיִּים כּוּ', וְנִמְשָׁךְ מֵהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דֶּרֶךְ כֵּלִים דְּבִי"ע עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַעֲשִׂיָּה מַמָּשׁ כַּנַּ"ל פֶּרֶק ז'.

---

95) תְּהִלִּים קב, כז.

96) וָאֶתְחַנַּן ד, ז.

97) בְּרֵאשִׁית רַבָּה פֶּרֶק א, ד.

98) תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" דַּף יז, א.

99) לְבוּשִׁים תִּיקַּנְתָּ וְהֲכִנְתָּ לָהֶם, שֶׁמֵּהֶם פּוֹרְחוֹת (יוֹצְאוֹת) נְשָׁמוֹת לִבְנֵי אָדָם.

100) מִצְוֹת פְּרִיָּה וְרִבְיָה פֶּרֶק ב – לְעֵיל ג, א.

101) תְּהִלִּים קלה. ו.

102) תַּעֲנִית כה, א.

103) רְאֵה מִצְוֹת קִידּוּשׁ ה' – לְעֵיל לג, א.

104) מִשְׁלֵי ג, יט.

וְעוֹד יִתְבָּאֵר תּוֹכֶן עִנְיַן "יְהִי רָצוֹן כּוּ'", לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר שָׁם בְּמִצְוַת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ג'[105] עַל פִּיסְקָא "סְלַח לָנוּ", שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה בְּחִינוֹת רָצוֹן, "אִית רָצוֹן וְאִית רָצוֹן"[106], וְגַם "רַעֲוָא דְּרַעֲוִין"[107].

וּפֵירוּשׁ "יְהִי רָצוֹן": שֶׁיּוּמְשַׁךְ מֵ"רַעֲוָא דְּכָל רַעֲוִין", רָצוֹן הַמָּקוֹר לָרְצוֹנוֹת – יוּמְשַׁךְ רָצוֹן חָדָשׁ לִמְחוֹל לַחוֹטֵא, וְאָז יִחְיֶה מֵחוֹלַאתוֹ. שֶׁ"אֵין יִסּוּרִים בְּלֹא עָוֹן"[108], לְפִי שֶׁהָעָוֹן הוּא נֶגֶד רְצוֹנוֹ, שֶׁרוֹצֶה בְּקִיּוּם מִצְוֹתָיו, וְהַמְּחִילָה הִיא הַמְשָׁכַת רָצוֹן חָדָשׁ מֵ"רַעֲוָא דְּכָל רַעֲוִין", שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵרָצוֹן שֶׁבַּמִּצְוֹת. וְהִתְעוֹרְרוּת "רַעֲוָא דְּכָל רַעֲוִין" הַיְינוּ עַל יְדֵי "צְעַק לִבָּם"[109] מִפְּנִימִיּוּת הַלֵּב.

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה "אִית רָצוֹן" שֶׁלְּמַטָּה מִן הַשֵּׂכֶל, וְהוּא "תִּפְאֶרֶת דְּאִימָּא שֶׁנַּעֲשָׂה כֶּתֶר לְזָ"א"[110], וְהַנְהָגַת הָרָצוֹן זֶה הוּא עַל יְדֵי הַשֵּׂכֶל. וְ"שָׁאֲלוּ[111] לַחָכְמָה: 'נֶפֶשׁ הַחוֹטֵאת' בַּמָּה תִּתְכַּפֵּר? כּוּ', אָמְרָה: תָּמוּת"[112], כִּי הִיא בְּחִינַת דִּין גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַחַיָּיט[113]. וְכַאֲשֶׁר אוֹמְרִים "יְהִי רָצוֹן" – הַיְינוּ שֶׁיּוּמְשַׁךְ מֵרָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל אֶל רָצוֹן הַזֶּה וְאָז מִתְמַלֵּא רַחֲמִים.

וּכְמוֹ בְּמִנְחַת שַׁבָּת שֶׁנִּקְרָא "עֵת רָצוֹן"[114] מִצַּד הִתְגַּלּוּת "מִצְחָא דַּאֲרִיךְ" בְּ"מִצְחָא דְּזָ"א", כִּי מִצְחָא דְּזָ"א הוּא הַהֶסְכֵּם שֶׁנִּשְׁאָר מֵרָצוֹן הַנּוֹלָד עַל פִּי הַשֵּׂכֶל, כַּאֲשֶׁר מִסְתַּלֵּק הַשֵּׂכֶל וְהַהִתְבּוֹנְנוּת וְנִשְׁאַר הַהֶסְכֵּם לְבַד, שֶׁאָז יִהְיוּ דִּינִין בְּיוֹתֵר עַל הָעוֹבֵר רְצוֹנוֹ מִכְּפִי שֶׁיִּהְיֶה הַדִּין בְּעֵת שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵאִיר בְּהָרָצוֹן.

כְּמָשָׁל הַקָּטָן, שֶׁהוּא אַכְזָרִי יוֹתֵר – מֵחֶסְרוֹן הַחָכְמָה, שֶׁהִיא מִקּוֹר הָרַחֲמִים גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים[115]: "אָבִינוּ אָב הָרַחֲמָן". אֶלָּא שֶׁלְּגַבֵּי הָרָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה – נִקְרָא "דִּין". וְלָכֵן מִמְּצְחָא דְּזָ"א "מִתְעָרִין כ"ד בָּתֵּי דִינִין", וְ"כַד מִצְחָא דְּעַתִּיקָא קַדִּישָׁא אִתְגְּלִי – כּוּלְּהוֹ אִשְׁתְּכָכוּ"[116], כִּי הוּא מִקּוֹר הָרַחֲמִים. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "יְהִי רָצוֹן", כְּלוֹמַר: גַּלֵּה רְצוֹנְךָ הַפָּשׁוּט, מִקּוֹר הָרַחֲמִים – בָּרָצוֹן שֶׁלְּמַטָּה, בְּזָ"א.

וְכָל שִׁינוּיִים אֵלּוּ אֵינָם שִׁינוּי בְּאוֹר הָעַצְמוּת שֶׁבָּהֶם, כַּנַּ"ל בַּמָּשָׁל, וְכָל שֶׁכֵּן לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁאוֹר הָעַצְמוּת שֶׁבָּהֶם הוּא זִיו לְבַד, שֶׁהַזִּיו אֵינוֹ פּוֹעֵל שִׁינוּי בַּמָּאוֹר, שֶׁאֲפִילוּ שִׁינוּי זֶה, עִם שֶׁאֵינוֹ אֲמִיתִּי – אֵין בּוֹ, וְכַנַּ"ל בְּאוֹרָךְ פֶּרֶק ה' :

וְהִנֵּה, עַל פִּי כָּל מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב[117]: "**יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה**", וְאוֹמְרִים זֶה לִפְנֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

כִּי הִנֵּה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא חֲזָרַת הַדִּבָּרִים לְקַדְמוּתָן, וְהוּא בְּחִינַת עֲלִיּוֹת (אוֹרוֹת) הַמַּלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[118]: "עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה". וְכַאֲשֶׁר הוּא עוֹלֶה בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת בְּבְחִינַת פְּנִימִית הַכֶּתֶר, אָז גַּם הַחִיצוֹנִים עוֹלִים אַחֲרֶיהָ בְּבְחִינַת "אֲחוֹרַיִים" לִינֹק וּלְקַבֵּל מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[119]: "כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כָף כּוּ', נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ כּוּ'".

וְלִהְיוֹת כִּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר הוּא בְּחִינַת מְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים, שֶׁמִּפְּנֵי הָרוֹמְמוּת בְּעַצְמוּתוֹ יוּכַל לְהִתְמַשֵּׁךְ גַּם לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי כָּרָאוּי, כִּי הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רָצוֹן שֶׁבַּתּוֹרָה, כִּדְכְתִיב[120]: "אִם צַדֵּקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ח', כְּעִנְיַן "שְׁמָמִית בְּיָדִים תְּתַפֵּשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ וְכוּ'"[121];

לָזֹאת אָנוּ אוֹמְרִים "יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ", פֵּירוּשׁ: שֶׁיָּאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִבְּחִינַת עַצְמוּתוֹ הָעוֹנֶג בִּבְחִינַת "חוֹתָם" וּ"תְחוּם", לְהַגְבִּיל הַשֶּׁפַע לְיִשְׂרָאֵל לְבַד בַּסִּטְרָא דִּקְדוּשָׁה, כִּפְי מַה שֶּׁבָּא הָרָצוֹן בַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ עִנְיַן הַחֲתִימָה בְּיוֹם כִּפּוּר בִּנְעִילָה, וְדַי לַמֵּבִין :

מִצְוַת הָאֲמָנַת אֱלֹקוּת. פָּרָשַׁת יִתְרוֹ

---

105) לְעֵיל לט, סוֹף עַמּוּד א וְאֵילָךְ.

106) יֵשׁ רָצוֹן וְיֵשׁ רָצוֹן. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג נְשָׂא קכט, א בְּאַדְּרָא רַבָּה.

107) רְצוֹן הָרְצוֹנוֹת. רְאֵה זֹהַר שָׁם.

108) שַׁבָּת נה, סוֹף עַמּוּד א.

109) אֵיכָה ב, יח.

110) נִתְבָּאֵר לְעֵיל מִצְוַת אֲמִירַת קְדוּשָׁה בְּכָל יוֹם.

111) יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי יְחֶזְקֵאל רֶמֶז שנח. תְּהִלִּים רֶמֶז תשב. וּרְאֵה יְרוּשַׁלְמִי מַכּוֹת פֶּרֶק ב הֲלָכָה ו. הַגִּירְסָאוֹת בָּזֶה רְאֵה הַנִּסְמָן בְּתוֹרַת שְׁמוּאֵל תרל"ח חֵלֶק ב עַמּוּד תקיד.

112) יְחֶזְקֵאל יח, ד. כּ: "הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת הִיא תָּמוּת".

113) רְאֵה "מַעֲרֶכֶת הָאֱלוֹקוּת" וּבְפֵירוּשׁ מִנְחַת יְהוּדָה פְּרָקִים ד. יב. טו.

114) "בִּיחוּד בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה דְּשַׁבָּת מְבוֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (זֹהַר חֵלֶק ב קנ"ו, א. (עַיֵּן שָׁם בְּמִקְדַּשׁ מֶלֶךְ). זֹהַר חֵלֶק ג קכ"ט, א. וְעוֹד. וּרְאֵה שו"ת הָרַשְׁבָּ"א הוּבָא בִּבְרִכֵּי יוֹסֵף וּמְחַבֵּר לְאוֹרַח חַיִּים סִימָן רצב) וּבַאֲרִיכוּת, אֲשֶׁר זְמַן זֶה הוּא עֵת רָצוֹן לְמַעְלָה בְּיוֹתֵר וּבְיוֹתֵר. וְאוֹמְרִים בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל אָז "וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ ה' עֵת רָצוֹן" [תְּהִלִּים סט, יד] – בִּתְפִלַּת מִנְחָה דְּשַׁבָּת" – לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק יא עַמּוּד 245.

115) נוֹסַח בִּרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

116) זֹהַר חֵלֶק ג רצג, א־ב בְּאַדְּרָא רַבָּה.

117) תְּהִלִּים מז, ה.

118) תְּהִלִּים שָׁם, ו.

119) שָׁם, ב. י.

120) אִיּוֹב לה, ז.

121) מִשְׁלֵי ל, כח.

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

אמנם הנה לפ"ז שגדלה מעלת הבשר כ"כ עד שיוכל להוסיף בחי' אהבה ברשפי אש, מדוע לא רצה משה להשפיל א"ע במדריגת הבשר שאמר מאין לי בשר. שע"כ צ"ל שלא רצה גם במדריגת הבשר גם לאחר הבירור, שהרי דור המדבר הי' דור דיעה וא"כ א"א להשוותם למארז"ל דע"ה אסור לאכול בשר, אלא הכוונה שגם בבחי' בשר שלאחר הבירור לא רצה בזה, וצ"ל למה לא רצה, הלא בחי' אהבה ברשפי אש היא בחי' ומדריגה גבוה. אלא שצ"ל שלגבי משה מילתא זוטרתא היא, והיינו כי באמת גבהה מעלת ומדריגת משה שהי' בבחי' ונחנו מ"ה בחי' ביטול בעצם שגבוה הרבה מבחי' הביטול דרשפי אש דבשר, ואם שגם במדריגתו יש ג"כ בחי' גבורות, אמנם זהו בחי' גבורות דאבא שגבוהים מאד נעלה מבחי' הבשר גם לאחר הבירור כו'. וזהו שא' מאין לי בשר היתכן שיושפל מבחי' אין הוא בחי' החכ' מאין תמצא, שנק' החכ' אין גם לגבי בחי' היש דבינה שנק' יש כמ"ש להנחיל אוהבי יש, וכ"ש נגד בחי' הגבורות דבשר כו'.

אך באמת אינו כן והרי לע"ל כתי' יבוא כל בשר להשתחוות שבעת מן העיתי' יהי' שגם בחי' ומדריגת הבשר יבוא לבחי' השתחוואה בחי' ביטול פנימי דחכ' שהו"ע ההשתחואה בהרכנת הראש ופישוט ידים ורגלים שהוא ביטול המוחין דאו"א ג"כ כמ"ש במ"א, ע' בלק"ת בסד"ה והי' מידי חדש בחדשו, ובד"ה ועשו לי מקדש (דתרכ"ב ותרי"ג באריכות).

בס"ד. ש"פ דברים.

בג בג הא הא כט' תוכחה בדרך נסתר כו' אכילה

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

דְּהִנֵּה, בַּתְּחִלָּה דַּאֲרִף אַרִין[18] דָּבָר שֶׁהוּא חָמוּר יוֹתֵר (הַכֹּל בְּחוּמְרוֹת וְדִקְדּוּקִים כַּנַּ"ל), וְכַאֲשֶׁר פּוֹעֵל בְּעַצְמוֹ הַדָּבָר הַזֶּה, הֲרֵי הוּא בָּא אַחַר כָּךְ לְעוֹד עִנְיָן שֶׁהוּא דָּבָר דִּקְדּוּק וְחוּמְרָא יוֹתֵר.

וְכֵן הוּא בַּעֲבוֹדָה אֲמִיתִית, כַּאֲשֶׁר עוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ בְּהָעֲבוֹדָה הָרְצוּיָה וּמְכוּוָנֶת בְּמוֹחַ וְלֵב, שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּאֵיזֶה דַּרְגָּא (עֶר הַאלְט עֶפֶּעס בַּיי אַ עִנְיָן[19]), אָז אִיכְפַּת לוֹ בָּאֱמֶת עִנְיְנֵי הַחוּמְרוֹת וְהַדִּקְדּוּקִים, וְרוֹצֶה לְדַקְדֵּק בְּעַצְמוֹ וּלְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ, וְאָז הוּא מְדַקְדֵּק בְּעַצְמוֹ מַה שֶׁרָאוּי לוֹ לְפִי מַדְרֵיגָתוֹ, שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה אִיכְפַּת לוֹ בָּאֱמֶת (ד"י זא"ף אַרְט עֶם טַאקֶע מִיט אַ אֱמֶת[20]).

וְכַאֲשֶׁר הָעִנְיָן הוּא אֶצְלוֹ בַּאֲמִיתִית, לֹא אִיכְפַּת לוֹ דָּבָר דִּקְדּוּק וְחוּמְרָא אוֹ הִידּוּר שֶׁלְּעֵילָא מִמַּדְרֵיגָתוֹ עֲדַיִין. אֲבָל מַה שֶׁהוּא בְּמַדְרֵיגָתוֹ אִיכְפַּת לוֹ בָּאֱמֶת. וַאֲמִיתַּת הַדָּבָר הַזֶּה מַכְשִׁירָתוֹ לָבוֹא לְעִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר, כִּי מִתְעַלֶּה גַּם בְּעֶצֶם עֲבוֹדָתוֹ, וּמִתְעַלֶּה בְּהָעִנְיְנֵי דִּקְדּוּקִים עַל עַצְמוֹ, וּבְהִידּוּרִים יוֹתֵר.

וְהַכֹּל הוּא בָּאֱמֶת בְּנַפְשׁוֹ, וּבְקִיּוּם שֶׁאֵינוֹ נִפְסָק וְאֵינוֹ מִתְבַּטֵּל בִּזְמַן מֵהַזְּמַנִּים, וְהֵמָּה אֶצְלוֹ בְּעִנְיָנִים עִיקָּרִים שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם חַס וְשָׁלוֹם בְּאֵיזֶה מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁיִּהְיֶה. וּבְכָל זֶה מִתְתַּקֵּן וּמִזְדַּכֵּךְ נַפְשׁוֹ בָּאֱמֶת, וּמִתְעַלֶּה עַל יְדֵי זֶה בְּמַדְרֵיגָה גְּבוֹהָה וְנַעֲלִית כו'.

אֲבָל כַּאֲשֶׁר כָּל דָּבָר אִיכְפַּת לוֹ, גַּם מַה שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵיגָתוֹ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אֱמֶת.

(הֲגַם שֶׁלְּפִי שָׁעָה הוּא רוֹצֶה בָּזֶה מִצַּד הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלּוֹ בִּבְחִינַת הַמַּקִּיף שֶׁלּוֹ, אֲבָל אֵין זֶה בָּאֱמֶת בִּבְחִינַת הֶרְגֵּשׁ פְּנִימִי (אַז דָּאס אַרְט אִיהם טַאקֶע בָּאֱמֶת[21]), וְעַל כֵּן הוּא רַק לְפִי שָׁעָה בִּלְבַד. דִּכְשֶׁנִּפְסַק הַהִתְעוֹרְרוּת – נִפְסַק גַּם הָרָצוֹן הַנַּ"ל. דְּלֹא כֵּן

18) צָרִיךְ לִהְיוֹת אִיכְפַּת.

19) הוּא מַחֲזִיק אַיכְשֶׁהוּ בְּעִנְיָן.

20) **הַדָּבָר** אִיכְפַּת לוֹ אָכֵן בָּאֱמֶת.

21) שֶׁזֶּה אָכֵן אִיכְפַּת לוֹ בָּאֱמֶת.

הוא בַּעֲבוֹדָה אֲמִיתִּית, שֶׁהֲגַם שֶׁהִתְעוֹרְרוּת פְּנִימִי הֲרֵי לֹא יֵשׁ כָּל הַיּוֹם, מִכָּל מָקוֹם הַפְּעוּלָּה מִזֶּה אֵינוֹ נִפְסָק לְעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁאִיכְּפַת לוֹ בֶּאֱמֶת (וַוייל אִיהִם אַרְט טַאקֶע בֶּאֱמֶת[22]).

וְיסוֹד הַדָּבָר הוּא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת בְּעֵת הָעֲבוֹדָה (הַיְינוּ שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת הִיא אֲמִיתִּית), עַל כֵּן גַּם הַפְּעוּלָּה הִיא אֲמִיתִּית (וְעַל כֵּן, גַּם כֵּן רוֹשֶׁם מֵהַהִתְעוֹרְרוּת נִשְׁאַר עַל כָּל הַיּוֹם, וְהַכֹּל עִנְיָן אֶחָד). אֲבָל כַּאֲשֶׁר הַהִתְעוֹרְרוּת אֵינָהּ אֲמִיתִּית (דְּעַל כֵּן לֹא נִשְׁאַר מִמֶּנָּה שׁוּם רוֹשֶׁם, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ו') – הַפְּעוּלָּה הִיא רַק לְפִי שָׁעָה וְנִפְסֶקֶת מִיָּד.

וְזֹאת הִיא הַנְּסִיבָּה מַה שֶּׁאָנוּ רוֹאִין בִּבְנֵי אָדָם, שֶׁלִּפְעָמִים מְדַקְדְּקִים וּמַחְמִירִים וְלִפְעָמִים לֹא (הַיְינוּ דְּעִנְיָן אֶחָד גּוּפָא לִפְעָמִים כָּךְ וְלִפְעָמִים כָּךְ), וּמִתְחַלְּפִים וּמִשְׁתַּנִּים בְּעִנְיָנֵיהֶם מִיּוֹם לְיוֹם וּמִשָּׁעָה לְשָׁעָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כַּאֲשֶׁר בָּאִים בְּאֵיזֶה מֵיצַר וְדוֹחַק (אַז עֶם וְוֶערְט אֵיינְג פַאר דֶעם אַנְדֶערֶען[23]), הֲרֵי הֵם מִתְדַּמִּים לְכָל אָדָם. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל מִשְׁתַּדְּלִים לְהַצְנִיעַ וּלְהַעְלִים הַדְּבָרִים. וְכָל זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ אֱמֶת; דְּמִי שֶׁהוּא אֶצְלוֹ בַּאֲמִיתִּית, לֹא יִשְׁתַּנֶּה וְלֹא יֵצַר לוֹ מֵהַזּוּלַת (וּלְהֵיפֶךְ, אֵינוֹ עוֹשֶׂה הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ בְּלִיטָה).

וְסִיבַּת הַדָּבָר הוּא הֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה הָאֲמִיתִּית, דְּמִשּׁוּם זֶה לֹא אִיכְּפַת לוֹ בֶּאֱמֶת שׁוּם דָּבָר, וְיָכוֹל לִרְצוֹת הַכֹּל, גַּם מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵיגָתוֹ; וְהוּא רַק לְפִי שָׁעָה, הַיְינוּ בְּעֵת הַהִתְעוֹרְרוּת, וְלִהְיוֹת שֶׁהִתְעוֹרְרוּת הַמַּקִּיף יָכוֹל לִהְיוֹת בְּכָל שָׁעָה וּמִיָּד חוֹלֵף וְעוֹבֵר (שֶׁהִיא עֲבוֹדָה קַלָּה וּבְלִתִּי אֲמִיתִּית), עַל כֵּן מִתְעוֹרֵר הָרָצוֹן הַנַּ"ל לְעִתִּים קְרוֹבוֹת וְנִפְסָק מִיָּד.

וּבִפְרָט בְּהָאוֹפֶן שֶׁמִּתְבָּאֵר כָּאן, דְּהַיְינוּ שֶׁבַּעֲבוֹדָתוֹ הוֹצִיא הִתְגַּלּוּת הָאָרָה דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, הֲרֵי הוּא רוֹצֶה וְאִיכְּפַת לוֹ הַכֹּל, אֲבָל אֵין זֶה אֱמֶת, כִּי הָאֱמֶת בָּא בִּהְדְרֵגָה דַּוְקָא, וְכָל דְּרֵגָא הִיא אֲמִיתִּית בְּעַצְמָהּ, דִּלְפִי עֵרֶךְ מַדְרֵיגָתוֹ בַּעֲבוֹדָה הוּא מַחְמִיר וּמְדַקְדֵּק בְּעַצְמוֹ כַּנַּ"ל, אֲבָל כַּאֲשֶׁר רוֹצֶה וְתוֹבֵעַ מֵעַצְמוֹ לְמַעְלָה מִמַּדְרֵיגָתוֹ – אֵין זֶה אֱמֶת)

הִנֵּה גַּם מַה שֶּׁהוּא לְפִי מַדְרֵיגָתוֹ, רוֹצֶה לוֹמַר מַה שֶּׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעוֹבְדֵי אֱלֹקִים צָרִיךְ לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ – גַּם זֶה אֵינוֹ בֶּאֱמֶת אֶצְלוֹ, דְּזֶה שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר נוֹגֵעַ לוֹ בֶּאֱמֶת (אַ אֱמֶת'ער אַרין[24]) – לֹא יֵשׁ עֲדַיִין.

וַהֲרֵי זֶה בְּדוּגְמָא כְּמוֹ בְּלִימוּד, הֲרֵי מִתְּחִלָּה צְרִיכִים לִלְמוֹד עִנְיָנִים פְּשׁוּטִים, וְאַחַר כָּךְ יוּכַל לִלְמוֹד עִנְיָנִים גְּבוֹהִים וְנַעֲלִים, וּמִן הַקַּל יָבוֹא אֶל הַכָּבֵד. אֲבָל כַּאֲשֶׁר יַתְחִיל מִן הַכָּבֵד, הֲרֵי לֹא יֵדַע אוֹתוֹ לַאֲמִיתָּתוֹ, מֵאַחַר שֶׁלֹּא לָמַד אֶת הַקַּל תְּחִלָּה, וְגַם אֶת הַקַּל אֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְנִשְׁאַר קֵרֵחַ מִכָּאן וְקֵרֵחַ מִכָּאן. וּכְמוֹ כֵּן בְּמִי שֶׁהוֹלֵךְ לְעֵילָא מִדַּרְגֵּיהּ, הֲרֵי מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵיגָתוֹ אֵינוֹ אֱמֶת, וְגַם מַה שֶּׁבְּמַדְרֵיגָתוֹ – גַּם כֵּן אֵינוֹ אֱמֶת.

(**וְכֵן** הוּא בַּעֲבוֹדָה בְּהָעוֹבֵד בְּהִתְבּוֹנְנוּת בִּבְחִינַת כְּלָלוּת שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ו', שֶׁהֲרֵי גַּם הוּא אֵינוֹ מַחֲזִיק בְּאֵיזֶה עִנְיָן בֶּאֱמֶת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין סֵדֶר בַּעֲבוֹדָתוֹ, דְּהַיְינוּ שֶׁנֹּאמַר שֶׁעוֹמֵד בִּדְרֵגָא זוֹ וְהוֹלֵךְ מִדְּרֵגָא לִדְרֵגָא;

דְּזֶה שֶׁיֵּשׁ רַק בַּעֲבוֹדָה אֲמִיתִּית, דְּמַה שֶּׁהוּא מַשִּׂיג, הוּא מַשִּׂיג בֶּאֱמֶת וּבְהֶרְגֵּשׁ פְּנִימִי. וּבְמַה שֶּׁמִּתְעוֹרֵר, הֲרֵי הוּא מִתְעוֹרֵר בֶּאֱמֶת וְרוֹצֶה בֶּאֱמֶת בְּהָעִנְיָן הַהוּא, אִם בִּבְחִינַת קִירוּב וּדְבִיקוּת אוֹ בִּבְחִינַת רָצוֹא וְצִמָּאוֹן כוּ', וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּאֵיזֶה דַּרְגָּא בֶּאֱמֶת, וּלְפִי עֵרֶךְ זֶה הוּא תּוֹבֵעַ מֵעַצְמוֹ בְּהַנְהָגָתוֹ בְּפוֹעֵל, אוֹ שֶׁבֶּאֱמֶת מִתְנַהֵג כֵּן בְּפוֹעֵל, וְכָל זֶה הוּא בֶּאֱמֶת, שֶׁאִיכְּפַת לוֹ הַדָּבָר בֶּאֱמֶת, וְהוּא אֶצְלוֹ בְּתוֹקֶף וְחוֹזֶק, וְאֵינָהּ[25] מִשְׁתַּנָּה, וְכֵן הוּא הוֹלֵךְ מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא כוּ'.

אֲבָל זֶה שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק בְּאֵיזֶה עִנְיָן (עֶר הַאלְט נִיט בַּיי עֶפֶּעס אַ זַאך[26]), כִּי אֵינוֹ מַשִּׂיג הָעִנְיָן כְּלָל, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין בּוֹ הֶרְגֵּשׁ פְּנִימִי וְלֹא הִתְעוֹרְרוּת אֲמִיתִּי, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ו', הֲרֵי אֵינוֹ עוֹמֵד בְּאֵיזֶה דַּרְגָּא, וּמִמֵּילָא אֵינוֹ רוֹצֶה בְּאֵיזֶה דָּבָר בֶּאֱמֶת שֶׁיִּחַזִּיק בָּהּ.

וּמִכָּל מָקוֹם, לִהְיוֹתוֹ מִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדָה עַל כָּל פָּנִים, הֲרֵי נַפְשׁוֹ תּוֹבַעַת לִהְיוֹת בְּמַעֲמָד וּמַצָּב טוֹב, לְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ כוּ'; אַךְ מִצַּד הֶעְדֵּר הַסֵּדֶר וְהַהִדְרָגָה, וּמִצַּד שֶׁהַתְּבִיעָה בְּעֶצֶם אֵינָהּ בֶּאֱמֶת לְאַמִּיתָּהּ שֶׁנּוֹגֵעַ לוֹ הַדָּבָר בֶּאֱמֶת, תּוֹפְסִים (הַאפְּט מֶען זִיך אָן[27]) בִּדְבָרִים **גְּבוֹהִים וְנַעֲלִים** דַּוְקָא, כִּי בְּנֶקֶל יוֹתֵר לִרְצוֹת (וְגַם לְקַיֵּים לְעִתִּים) דְּבָרִים גְּבוֹהִים שֶׁלֹּא בֶּאֱמֶת, מִלְּהַחֲזִיק בְּדָבָר נָמוּךְ בְּמַדְרֵיגָה אֲבָל בֶּאֱמֶת, וְעַל כֵּן מַתְחִילִים כַּמָּה עִנְיָנִים שֶׁהֵן טוֹבִים וְנַעֲלִים וְנִפְסָק מִיָּד, וְעוֹמְדִים תָּמִיד בְּשִׁינּוּיִים כוּ').

---

22) כִּי אָכֵן אִיכְּפַת לוֹ בֶּאֱמֶת.

23) כְּשֶׁנַּעֲשֶׂה צַר לִפְנֵי הַזּוּלַת.

24) אִיכְּפָתִיּוּת אֲמִיתִּית.

25) אוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת: וְאֵינוֹ.

26) הוּא לֹא מַחֲזִיק בְּדָבָר כְּלָשֶׁהוּ.

27) נִתְפָּסִים.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

שאלה: מדוע כתוב עד ה' אלקיך. תשובה – רפואה לעולם, שם אלקים – צמצום וטבע

"שובה ישראל עד ה' אלקיך, כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" כו'. וצריך להבין למה מזכיר ב' השמות הוי', ואלקים, ולכאורה היה מספיק באמרו "שובה ישראל לה'", ולמה אומר "לה' אלקיך", וכן כתיב "ושבת עד הוי' אלקיך" כו'. ועוד צריך להבין מהו אמרו "עד הוי' אלקיך", דיש בזה דיוק, וצריך להבין מהו הדיוק, ומהו אמרו "כי כשלת בעונך", דנראה שזהו נתינת טעם למה צריכה להיות התשובה באופן כזה שתהיה "עד הוי' אלקיך" הוא לפי "כי כשלת בעונך", ומהו "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", ולמה בכאן אינו אומר "לה' אלקיך" כי אם הוי' סתם. ולהבין כל זה, הנה אמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנאמר "ארפא משובתם אהבם נדבה", וצריך להבין מהו אמרו שהתשובה מביאה רפואה לעולם, דהלא העקר הוא האדם, שהוא החוטא, ועל ידי החטא נעשה חולה רחמנא לצלן[א] בתחלואי הנפש, דכשם שיש חולים בגופם כן יש חולים בנפשם, ועל ידי זה שהאדם חוטא נעשה חולה רחמנא לצלן כפי אופן וענין החטא שלו, ואחר כך כאשר עושה תשובה על חטאו אשר חטא הנה התשובה היא רפואה, ואם כן היה לו לומר "גדולה תשובה שמביאה רפואה לאדם", ומהו אמרו דתשובה מביאה רפואה "לעולם", וצריכים להבין מהו ענין עולם, ומהו ענינה של התשובה שהיא רפואה לעולם. אך הענין הוא, דהנה כתיב "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", שמים וארץ הנה שמים כולל כל העולמות העליונים הרוחניים, וארץ כולל העולם

עולם מלשון העלם, כדי לגלות שהטבע עצמו הוא אלקות

וזהו עולם, הוא לשון העלם והסתר, והינו שהאור והחיות האלקי בכלל ושם הוי' בפרט הוא מתעלם ומסתתר בשם אלקים שהוא מדת הדין והצמצום, וצמצום זה הוא שורש ומקור התהוות העולמות ושורש הטבע, דטבע עצמו הוא אלקות. ויובן

הדברים אלו הם חסד ורחמים, ושם אלקים הוא גבורה וצמצום, שהוא ענין העלם והסתר האור והגלוי, וכמו שכתוב "כי שמש ומגן הוי' אלקים" כו', דהב' שמות הוי' ואלקים הם בדרגמת השמש ומגן השמש, שהוא הנרתק המכסה על אור השמש, והינו דכשם שהנרתק של השמש מכסה ומעלים על אור השמש ומסתיר עליו, הנה בדרגמא כזו הרי שם אלקים מעלים ומכסה על הגלוי אור דשם הוי', וזהו "בראשית ברא אלקים" כו', דבריאת והתהוות העולמות הוא על ידי שם אלקים שהוא ענין מדת הדין והצמצום להעלים ולהסתיר על האור דשם הוי', דהנה אמתית התהוות של העולמות הוא משם הוי', דהוי' הוא מהוה, והי"ד (האות י') דשם הוי' מורה על תמידות התהוות, וכמו שכתוב "כבה יעשה איוב", דכן הוא עושה תמיד, וכמו כן הוא בכתיבתו דשם הוי', שהוא ביו"ד בתחלתו דמורה על תמידית התהוות, רק שהתהוות בפועל הוא על ידי שם אלקים, והינו שהאור והגלוי דשם הוי' מתעלם ומסתתר בשם אלקים כדרגמת אור השמש המתעלם בתוך העלם הנרתק, וזהו ד"אלקים" בגימטריא "השבע" הנקרא בלשון העולם "נאטור"[ב], וענינו הוא שהאור והחיות האלקי נשקע כל כך בלבושי השבע עד שאינו נראה ונכר כלל, וכמו דבר הנשקע במים שהמים מקיפים אותו מכל צד ופנה שאינו נראה כלל, ולכן נקרא בשם טבע לפי שמכסה ומעלים על אור האלקי.

זה על דרך משל, דבר הנטבע במים רבים כמו בים, הרי המים מקיפים אותו מכל צד ופנה, דלא מיבעי שאינו נכר שיש שם איזה דבר, אלא דגם אינו נראה, דענין ההכרות הוא שפועל איזה פעלה, וכמו אדם הנכר בין כמה אנשים או בית הנכר בין כמה בתים,

*) נדפס בספר המאמרים – קונטרסים חלק א עמוד עו ואילך.

א. ה' יצילנו. ב. טבע. ג. שאין צורך (לומר).

חֲרֵי הַהֲכָרוּת הוּא שֶׁפּוֹעֵל אֵיזוֹ רֹשֶׁם, וְדָבָר הַנִּשְׁקָע בְּתוֹךְ הַמַּיִם חֲרֵי הַמַּיִם מַקִּיפִים אוֹתוֹ מִכָּל צַד וּפִנָּה, דְּלֹא זוֹ בִּלְבָד שֶׁאֵינוֹ נִכָּר, אֶלָּא דְּגַם אֵינוֹ נִרְאֶה כְּלָל, וְכֵן הוּא בְּהָאוֹר וְחַיּוּת אֱלֹקִי שֶׁבָּעוֹלָם בִּכְלָל וְהַגִּלּוּי אוֹר דְּשֵׁם הֲוָיָ׳ בִּפְרָט שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשׁ הַטֶּבַע, דְּהִנֵּה זֶה שֶׁהַמַּיִם מַקִּיפִים אֶת הַדָּבָר הַנִּמְצָא בָּהֶם חֲרֵי אֵין זֶה נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְצִיאוּת הַדָּבָר כְּלָל, וְהַיְנוּ דִּלְעֶצֶם הַמְּצִיאוּת חֲרֵי אֵין הֶפְרֵשׁ כְּלָל אִם נִרְאֶה מְצִיאוּתוֹ אוֹ שֶׁיֵּשׁ דָּבָר הַמּוֹנֵעַ וּמַסְתִּיר שֶׁאֵין מְצִיאוּתוֹ נִכָּר, דְּהַנְּפְקָא מִנַּהּ[ד] הוּא רַק לְגַבֵּי הָרוֹאֶה, דְּכַאֲשֶׁר הוּא גָּלוּי חֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתוֹ, וְכַאֲשֶׁר הוּא נִטְבָּע וְנִשְׁקָע בְּתוֹךְ הַמַּיִם אֵינוֹ נִרְאֶה וְנִכָּר לְעֵין הָרוֹאֶה, אֲבָל בְּעֶצֶם מְצִיאוּתוֹ חֲרֵי אֵין שִׁנּוּי כְּלָל, וְכֵן הוּא בְּאוֹר וְחַיּוּת הָאֱלֹקִי בִּכְלָל וְשֵׁם הֲוָיָ׳ בִּפְרָט, שֶׁהוּא מִתְעַלֵּם וּמִסְתַּתֵּר בְּתוֹךְ הֶעְלֵם הַטֶּבַע הַנִּקְרָא "נַאטוּר"[ה]. אָמְנָם בָּזֶה הוּא יִתְרוֹן בְּעִנְיַן הָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֱלֹקִי וְהַטֶּבַע הַמְכַסֶּה עָלָיו לְגַבֵּי הַמַּיִם הַמְכַסִּים עַל דָּבָר הַנִּמְצָא בָּהֶם, דְּשָׁם חֲרֵי דָּבָר הַנִּטְבָּע בְּתוֹךְ הַמַּיִם וְהַמַּיִם עַצְמָן הֵם ב׳ דְּבָרִים נִבְדָּלִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֱלֹקִי וְהַטֶּבַע הַמְכַסֶּה עָלָיו שֶׁהֵם דָּבָר וְעִנְיָן אֶחָד, לְפִי דְּטֶבַע עַצְמוֹ הוּא אֱלֹקוּת, נַאטוּר אַלַיִין אִיז גְּעֶטְלֶעְכְקַיְיט, וַויילֶע גְּעֶטְלֶעְכְקַיְיט הָאט זִיךְ אָנְגְעֶטָאן אִין נַאטוּרִי, דְּעִנְיַן הַטֶּבַע בְּכָל דָּבָר הוּא מַהוּתוֹ הָעַצְמִי וְהַנְהָגָתוֹ הַטִּבְעִית, אִין יֶעדֶער זַאךְ אִיז דִּי טִבְעִית זַיינֶע, דּאָס אִיז מַהוּתוֹ הָעַצְמִי אוּן זַיין טִבְעִית׳דִיקֶע הַנְהָגָה[ז], וּכְמוֹ הַשֶּׁמֶשׁ דְּמַהוּתוֹ הָעַצְמִי שֶׁהוּא אוֹר, אָמְנָם לִהְיוֹתוֹ אוֹר עַצְמִי, עַל כֵּן נִקְרָא מָאוֹר, אֲבָל עִנְיָנוֹ לְהָאִיר בָּאוֹר הַמֵּאִיר, וּכְמַאֲמַר "הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ", וְהַנְהָגָתוֹ הַטִּבְעִית שֶׁהוּא סוֹבֵב הוֹלֵךְ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, וְסִבּוּבוֹ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב הוּא דֶּרֶךְ דָּרוֹם דַּוְקָא, וְכֵן הוּא תָּמִיד מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר בָּרָא הָאֱלֹקִים אֶת הַמְּאוֹרוֹת, וַיִּתֵּן אוֹתָם הָאֱלֹקִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ זֶה ה׳ אֲלָפִים ות"ר צַדִּיקִים[ח] שָׁנִים, הִנֵּה בְּכָל יוֹם וָיוֹם הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ בַּמִּזְרָח וְשׁוֹקֵעַ בַּמַּעֲרָב וְסוֹבֵב הוֹלֵךְ דֶּרֶךְ דָּרוֹם וּמֵאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ, דְּזֶה גּוּפָא מוֹרֶה עַל הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁבָּזֶה, וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרֻכָּה בְּעִנְיָן זֶה, וְכֵן הוּא בְּכָל נִבְרָא וִיצוּר שֶׁהַטֶּבַע שֶׁבּוֹ הוּא אֱלֹקוּת מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ כְּדֶרֶגְמַת הַדָּבָר הַנִּטְבָּע בְּתוֹךְ הַמַּיִם שֶׁאֵין רוֹאֶה אוֹתוֹ בְּעֵינֵי בָשָׂר רַק בְּעֵינֵי הַשֵּׂכֶל בִּלְבָד. וְהִנֵּה בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי חֲרֵי אָנוּ רוֹאִין בְּמוּחָשׁ שֶׁיֶּשְׁנָם דִּבְרֵי חָכְמָה וְשֵׂכֶל אֲשֶׁר הַמּוֹפֵת עַל אֲמִתִּית הַשֵּׂכֶל הוּא בָּא בְּמוֹפֵת שֶׁל מִשּׁוּשׁ, וְיֶשְׁנָם שְׂכָלִים אֲשֶׁר מוֹפְתָם הַמְאַמֶּת אוֹתָם אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא בְּמִשּׁוּשׁ אוֹ גַּם בִּרְאִיָּה בְּעֵינֵי בָשָׂר כִּי אִם בִּרְאִיַּת עֵין הַשֵּׂכֶל בִּלְבָד. וְזֶהוּ עוֹלָם שֶׁהוּא הֶעְלֵם, שֶׁהָאוֹר וְחַיּוּת הָאֱלֹקִי הוּא בְּהֶעְלֵם, וַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא לְגַלּוֹת אֶת הַהֶעְלֵם וְלָבוֹא אֶל הָאֱמֶת דְּטֶבַע עַצְמוֹ הוּא אֱלֹקוּת.

שבת תשובה, ת"ר צדיק (תר"צ), נויארק

ד. שהיוצא מזה (ההבדל). ה. טבע. ו. טבע עצמו הוא אלקות, מפני שאלקות התלבשה בטבע. ז. בכל דבר, הטבעיות שלו זוהי מהותו העצמית, וההנהגה הטבעית שלו. ח. (5,690)

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

רשימה ב[88].

בשיעור שלמד עמי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בערב זה, סיים לבאר המאמר: להבין מ"ש בשער היחודים פ"ב – בקונטרס אחרון (ב'תניא'). שיעור הלימוד היה הפיסקא האחרונה: אבל תורה סתם שאינה שלא לשמה רק מאהבה מסותרת טבעית לא גרעא מהבל פיהן של תינוקות של בית רבן דסליק לעילא – עד גמירא.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר שמה שכתב רבנו בשם הזוהר שהמלאכים הם מעלים את ההבל של תינוקות של בית רבן עד האצילות, הוא כמעלת היחודים הנעשים על ידי הצדיקים בעלי קדושה וטהרה בהכנת עצמם והזדככות גופם בסדר המסודר בספרי הקבלה. ויואיל ללמוד עמי ספר 'שער היחודים' פרק ה', ויבאר בקצרה. ויאמר לי לחזור על הפרק כולו היטב, ואחר אשר כבר למד עמי הענינים המבוארים שם בארוכה ב'עץ חיים' וב'פרי עץ חיים' – חושב הוא אשר אדע דבר הלימוד על בוריו.

מה שרבנו אומר – המשיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאמר – שהמלאכים מעלים את ההבל של תינוקות של בית רבן עד האצילות, ומדגיש לומר שהוא הבל שאין בו חטא, הפירוש ב"הבל שאין בו

---

88) ראה לעיל ע'.

חטא" יש לבאר, על פי יסוד דברי קודש שאספר לך, שהכוונה הבל של דברים שהם מדברים בתמימות, כמו שאומרים קמץ אלף אָ ומאמינים בתמימות של אמונה שלימה שקמץ אלף אָ, וכן שאר האותיות והנקודות הן מסורות למשה מסיני, ומחמת אמונה קדושה ותמימה זו, הנה ההבל שיוצא מלבם באמרם תיבות ואותיות אלו, אין בו חטא והוא טהור בתכלית הטהרה והקדושה.

והנה פירוש זה הוא דבר נוסף על הפירוש הפשוט ב"הבל שאין בו חטא" להיותם עדיין טהורים מכל לכלוך חטא ועוון. והיינו שלבד זאת מה שהם בעצם טהורים מכל עוון, ואין שייך בהם ענין החטא כלל, הנה עוד זאת הרי גוף ההבל הנקי והטהור של התינוקות יש בו עוד מעלה נוספת מצד תמימות האמונה הטהורה שהוא דבר ה' הנאמר למשה מסיני, אשר על־ידי תמימות האמונה הטהורה בה' ובתורתו הקבועה ונטועה בלבותיהם - נעשים יחודים למעלה בכל העולמות.

אמנם לפי פירוש זה, ד"הבל שאין בו חטא" הכוונה על ההבל הבא באמרם דברים בתמימות ובאמונה, הנה דבר זה אינו רק בתינוקות של בית רבן, והוא גם בגדולים, כאשר הדברים בדברי תורה ומצוות שמדברים הם בתמימות באמונה טהורה, הרי הם "הבל שאין בו חטא" ונעשה על־ידי־זה יחודים בכל העולמות העליונים.

התחלת חורף תרמ"ה - ממשיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את דבריו - חשתי ל"ע ול"ע בחלישות רבה בבריאותי. הייתי אצל פרופסורים במוסקבה ופטרבורג, והם לא יכלו לקבוע את הדיאגנוזה לחלישותי, ויעצו לי לנסוע אל הפרופסורים בוינה, שהיה להם שם מפורסם באותם הימים.

בהיותי, לפני נסיעתי לוינה על ה"אוהל" של כ"ק אאמו"ר וכ"ק אאזמו"ר, אומר לי כ"ק אאמו"ר שנסיעתי לוינה אעשה דרך ניעז'ין, האדיטש, אניפאלי ומז'יבוז', ובכל אהלי הקודש אתנהג בסדר יחודי ההשתטחות שהוא - כ"ק אאמו"ר - מסר לי בשנת תר"מ, כשהטיל עלי שליחות להשתטח באהלי קודש כ"ק אאזמו"ר.

שבועיים שהיתי בדרך לבקר את כל אהלי הקודש, והתנהגתי בכל אהלי הקודש כפי שהורה לי כ"ק אאמו"ר.

* * *

רוחניות שברוחניות, בוודאי שאי אפשר להעריך, אפילו רוחנית שבגשמיות גם־כן קשה מאד להעריך. כדי למדוד רוחניות שבגשמיות, זקוקים לקנה־מדה אחר לגמרי.

רוחניות שברוחניות, הכוונה לרוחניות שבנפש האלקית, שהיא רוחניות קדושה, ולגבי רוחניות קדושה מהווה גם הענין של רוחניות כ'משחק' בלבד לגבי הקדושה של הרוחניות. הרי כל אחד יכול להבין, שאנו, שאין לנו שום השגה מושגת ברוחניות, אין אנו יכולים למדוד הרוחניות שברוחניות שבעיקר היא קדושה וטהרה עצמית.

רוחניות שבגשמיות, היא הרוחניות של נפש המשכלת. הנפש המשכלת היא גשמית לגבי הנפש האלקית. אך בכל זאת גם הרוחניות של הנפש המשכלת אי־אפשר למדוד, אך למרות שאי־אפשר למדוד את הרוחניות שבגשמיות, היא באה אבל בהרגש מסויים כללי, ומתחזק ה"מעיין המתגבר" וה"נהרא מכיפי' מיברך"[89] מכוח המשכיל בהתחזקות רוחנית כזו, שמתגלים המצאות והסברים ומושכלות מופלאות.

* * *

מה שנתנו לי הביקורים וההשתטחות באהלי הקודש, זה עושר בלתי מוגבל, שבמשך שנתיים (תרמ"ה־תרמ"ו) הייתי נתון בהתרגשות ממה שזכיתי לראות ולשמוע באותה השתטחות. רק בראשית חורף תרמ"ו, בהיותי ביאלטה - קרים - התחלתי לבוא בהתיישבות.

המאמר "וכל העם רואים", חג השבועות תרמ"ז, הוא ביסודו משל אב־הסבא, הרבי האמצעי, שזכיתי לשמוע בהשתטחות תרמ"ה.

מה שאירע באותה השתטחות, אספר לך אי"ה במשך הזמן, כעת ברצוני לספר לך רק דבר אחד משלושת הדברים שזכיתי לשמוע בהשתטחות באהלי הקודש במז'יבוז', המשמש יסוד לפירוש השני ב"הבל שאין בו חטא".

למרות שלשלימות הענין, היה עלי גם לספר על אופן ההשתטחות, כפי שלמדנו ב'שערי היחודים' ישנן בהשתטחות כמה דרגות בכלל, ובפרט כשיש למשתטח קירוב משפחה או יחס של התקשרות פנימית, אך על כל זה אספר לך אי"ה במשך הזמן.

ד' ג' כסלו (תרנ"ו, ליובאוויטש).

שנה אחת־עשרה לילה.

89) שבת סה, ב. נדרים מ, א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ל"ג – אב ובנו

כעבור זמן רב נודעו לדוד לייב פרטים נוספים אודות "הכהן הצהוב", שהיה מבקר תכופות באטינקה והתחבר עם שמרל. "הכהן הצהוב" היה יהודי בשם ר' סנדר, ששימש שנים רבות כמלמד בקליסק, שם היה מפורסם בלמדנותו וצדקנותו. לפתע עזב את עבודתו כמלמד והחל לנדוד על פני ערים ועיירות יהודיות במטרה ללמד את ילדי ישראל מידות טובות ולעוררם לעבודת הבורא.

דוד לייב המשיך לגור באטינקה עד שבנו, אברהם יצחק, הגיע לגיל תשע שנים. עתה חש דוד לייב בנחיצות לעבור לדור בעיר גדולה יותר, כדי לחנך את בנו באחת מהישיבות. כך העביר דוד לייב מיד לאחר הסוכות את מגוריו לקליסק, ושלח את בנו לישיבה שבראשה עמד ר' נפתלי. במשך שנתיים למד אברהם יצחק באותה ישיבה, ובשעות הערב למד אצל אביו.

רושם רב עשתה על אברהם יצחק התמסרותו של אביו לטיפול באלמנות ויתומים. דוד לייב ראה לעצמו בקליסק תפקיד מיוחד לסייע לאנשים עניים ואומללים. כשראה ילד עני מתהלך יחף או בנעליים קרועות - היה מתקין עבורו זוג נעליים ושולח אותו בלילה ביד אברהם יצחק על־מנת שישאירו באין רואים ליד דלת ביתו של הנצרך. פעמים רבות אירע שדוד לייב, שהוא עצמו היה עני, שלח ביד בנו לחם ומזון אחר לאלמנות, יולדות וחולים עניים שהיו מוטלים על ערש דווי מבלי שאיש ישים עין עליהם.

אברהם יצחק ידע היטב עד היכן מגיעה צדקנותו של אביו, אך היה מוזהר לא לגלות דבר לאיש. ברם, בה בשעה שאיש בקליסק לא ידע על מהותו של דוד לייב הסנדלר - הבחינו רבים בכך שילדו הוא ילד מצטיין. "ראו נא" - היו אנשים מצביעים לעברו - "בסך הכול בנו של סנדלר פשוט, ובכל זאת ילד מצוין".

הדברים שהגיעו לאוזני אברהם יצחק העיקו עליו מאוד. בסתר היה בוכה על כך שאין מעריכים כראוי את אביו, שאת טיבו הכיר יפה. לא אחת השתוקק להכריז לפני הבריות שאין אביו סנדלר פשוט כפי שהם חושבים, אך התאפק מכך בשומו אל ליבו פקודת אביו לשמור בסוד את הידוע לו עליו.

תשע שנים למד אברהם יצחק בהתמדה גדולה בישיבתו של ר' נפתלי. לאחר מכן שלחו אביו לסמרגון, שם נמצאה אחת הישיבות הגדולות באותה תקופה. בישיבת סמרגון למד אברהם יצחק שלש שנים. כשחזר משם היה מצויד בסמיכה לרבנות ובמכתבים מראשי הישיבה המהללים אותו מאד על למדנותו ומידותיו הטובות.

במשך הזמן גדל והתעלה דוד לייב עצמו בלמדנות ובצדקנות. הוא היה עתה לאחד האישים הבולטים בין הצדיקים הנסתרים הנודדים. כאשר היו באים לקליסק, בשליחויותיהם הסודיות, היו מתארחים בביתו, אך לא עלה על דעת איש בקליסק שדוד לייב הוא יותר מאשר סנדלר פשוט.

אברהם יצחק ישב בינתיים בבית אביו והמשיך ללמוד. לאביו לא חסרה אז פרנסה, כיוון שהיתה לו עבודה מספקת כדי להתפרנס. דוד לייב, מתוך מגעיו עם הנסתרים, הכיר גם את ר'

זלמן חיים, השמש של בית הכנסת בשוק ינוביטש, והלה יחד עם ר' סנדר "הכהן הצהוב" שימשו שדכנים לאברהם יצחק. הם ניצלו לצורך זה את קשריהם בשורת ערים ועיירות, וכפי שידוע לנו שידכוהו עם בִּתוֹ של מרדכי הטוחן. אברהם יצחק מילא במידה מעשית את מקומו של ר' זלמן חיים, כאשר שמש מופלא זה נעלם משם.

ברם, ממלא־המקום האמיתי של ר' זלמן חיים היה יהודי נודד בשם ר' יוסף משה שהגיע לינוביטש מבלי שאיש ידע מנין ולאיזו מטרה. איש לא ידע על טיב הקשרים בין ר' זלמן חיים לבין ר' יוסף משה, אך ר' לייב, "פרוש" זקן שהיה לומד ולן בבית המדרש בו כיהן ר' זלמן חיים כשמש, סיפר שמיד עם הגיע ר' יוסף משה לינוביטש החל ר' זלמן חיים להתכונן לעזיבת עבודתו.

עוד נודע מפי אותו פרוש שבמשך שנה התחבר מאד ר' זלמן חיים עם פרוש אחר בשם ר' זונדל וולף, שיחד למדו בהסתר. תוכן לימודיהם לא היה ידוע לאיש, אך באותו זמן שר' זלמן חיים מסר את עבודת השמשות לר' יוסף משה, בעמדו לעזוב את ינוביטש - הודיע גם ר' זונדל וולף הפרוש שאף הוא עוזב את ינוביטש, וכי הוא מצטרף לר' זלמן חיים. הובן מדבריהם בינם לבין עצמם שהם נודדים לעיר רחוקה שם נמצא גאון גדול המוקף בתלמידי חכמים רבים.

עתה כשנודע לברוך עברו של אברהם יצחק - התבהרה לו יותר גם דמותו של ר' זלמן חיים השמש, אותו חשב לפגוש בינוביטש אלא שלא מצאו שם. שוב לא היה לברוך מה לעשות בינוביטש, ולכן יצא לבקר בעיירות נוספות בהן בילה בשנים קודמות, ובמיוחד בדוברומיסל.

היה זה יום של שמש, אך הדרך היתה בוצית. זה עתה נמס השלג וכרגיל בערב פסח היתה הקרקע בוצית־טובענית. לפיכך לא היה כלל קל לברוך ללכת ברגל את הדרך הארוכה שבין ינוביטש לדוברומיסל. ברם, הוא היה כה שקוע בהרהוריו עד שכמעט ולא חש את קושי הדרך. בכל זאת, הרי כעבור מספר שעות של הליכה התעייף קמעה, ובהגיעו ליער קטן חיפש ומצא אילן מושלך בצד הדרך שעליו ישב לנוח.

זמן לא רב המשיך ברוך לשבת על העץ העקור. עגלה שבה נהג איכר מכפרי הסביבה עברה במקום, והאיכר הזמין את ברוך לעלות לעגלה. "לא הרחק מכאן" - אמר לו האיכר - "נמצא הכפר יוטינה שבה גר יהודי שאצלו תוכל ללון. אני נוסע לזוויקנה ואוליך אותך עד לפרשת הדרכים המסתעפת לשני כפרים אלה".

בהגיע העגלה לאותה פרשת דרכים ירד ממנה ברוך, והמשיך בדרכו לכיוון הדרוש. למרות המנוחה הקצרה היה ברוך עדיין די עייף ולכן התנהל לאיטו. הוא לא הספיק לעבור כברת דרך ניכרת, והנה מופיע אברך לקראתו במרוצה. האברך קידמו ב"שלום עליכם" ידידותי, והזמינו להיכנס לפונדק סמוך. אגב, סיפר לו שתפקידו להנחות עוברי אורח לאכסנייתם, כיוון שהנהר, הנמצא במרחק חמישה מיל מכאן, עלה על גדותיו וסחף את הגשר שעליו. אותה שעה - כך סיפר האברך - היו על הגשר שלש עגלות נהוגות בידי איכרים וכולם טבעו עקב השיטפון. עתה - ממשיך האברך - מוצפת כל הסביבה, ועשויים לעבור כמה ימים עד שהמים ישובו לזרימתם הרגילה והגשר יתוקן. משום כך הטיל עליו חותנו לעמוד על אם הדרך ולהפנות את כל עוברי האורח לאכסנייתם.

ברוך נוכח לדעת כי האברך הוא בן־תורה. גם האברך הבחין בלמדנותו של ברוך, ועוד בטרם הגיעו לפונדק היו שקועים בשיחה ידידותית בדברי תורה. לברוך נודע כי שם האברך,

חתנו של בעל הפונדק, הוא נתן שלמה, וכי בכפר מצויות מספר משפחות יהודיות. יש ביניהם שיעור יומי קבוע בגמרא, ועתה הם עסוקים בסוגיא "שבועה שלא אוכלנה, ואכלה", במסכת שבועות (כ"ז, ב').

באכסניה פגש ברוך מספר ניכר של אורחים, שהתעכבו שם בגלל השיטפון, וכולם קידמוהו ב"שלום עליכם" ידידותי. שלש יממות נאלץ ברוך לשהות בפונדק עד שיכל להמשיך בדרכו. בעל הפונדק היה יהודי בגיל חמישים שנה בערך ושמו ר' נחמן ישראל. ניכר עליו שהוא בן תורה. היו לו שני חתנים שאכלו "מזונות" על שולחנו ועסקו בתורה. גם בנו הבכור ישב בבית ועסק בתורה עם גיסיו. הבנים הצעירים למדו בישיבות.

ר' נחמן ישראל החזיק את האכסניה בחכירה, וכן היה חוכר של טחנת הקמח ושל הדיג בנהר. את הזכות לדוג דגים מסר ר' נחמן ליהודים ממכיריו, בני תורה. כך נוצר מסביב לאכסניה ישוב יהודי קטן שהיה לו גם בית־מדרש משלו.

בבית־מדרש זה היה נהוג שמידי יום יאמר אדם אחר את השיעור הקבוע בגמרא, לפי התור. באותם ימים בהם התעכבו באכסניה מספר ניכר של אורחים, עקב השיטפונות, כובדו האורחים באמירת השיעור בתורנות. תורו של ברוך הגיע להשמיע את השיעור בקושיות התוספות על רש"י בפירוש דברי רבא בעניין "שבועה שלא אוכל כיכר זו אם אוכל זו". שומעי השיעור התפלפלו במרץ בנושא. היו מהאורחים שניסו לתרץ את קושיות התוספות על רש"י, וברוך הסביר את הדברים על־פי דברי רבנו־תם בנידון.

במשך שלש היממות בהן שהה ברוך באכסניה הכיר מקרוב את חתניו של ר' נחמן ישראל: נתן שלמה, אותו פגש בראשונה, ואריה יהודה. שניהם סיפרו לו על מוצאם ועל הישיבות בהן למדו. מהם נודע לברוך על תולדותיו של חותנם, שעניינו מאד את ברוך ולמד מהם הרבה. ר' נחמן ישראל בילה את נעוריו בישיבות הגדולות וקנה לו שם בלמדנותו. מאוחר יותר נעשה לחתנו של יהודי נגיד בזלובין והיה סמוך על שולחנו ("מזונות") עשרים שנה, בהן ישב ועסק בתורה. במשך הזמן הכיר ר' נחמן ישראל את ר' עזריאל יעקב הנסתר, שהיה נודד על פני הישובים מבלי שאיש ידע לאיזו מטרה.

יום אחד קם ר' נחמן ישראל ויצא עם הנסתר האמור "לערוך גלות". ר' נחמן ישראל לא ידע תחילה לאן מועדות פניהם, וכששב, מאוחר יותר, לא גילה לאיש היכן היה.

כשנסתיימו שנות ה"מזונות" של ר' נחמן ישראל, הביע חותנו את רצונו להמשיך ולהחזיקו, אך ר' נחמן ישראל סירב. הוא החליט לתור בעצמו אחר פרנסה, וכך הגיע לחכירת האכסניה והטחנה מהפריץ. יחד עם זאת, שכנע אברכים אחרים להשתקע איתו באחוזת הפריץ, וכולם הצליחו בפרנסתם.

מפי חתניו של בעל האכסניה שמע ברוך לראשונה את שמו של הבעל־שם־טוב הקדוש. התברר שכאשר נדד חותנם עם ר' עזריאל יעקב הנסתר - הלכו לבקר את הבעל־שם־טוב בפודוליה. ר' עזריאל יעקב היה תלמידו של הבעל־שם־טוב אשר בנדודיו הפיץ את תורת הבעל־שם־טוב, תורת החסידות. ר' נחמן ישראל גילה מאוחר יותר שהבעל־שם־טוב הוא שהורה לו לעזוב את בית חותנו ולעבור לישוב כפרי. כשהצליח הדבר בידו ועל־ידי־כך נוצר ישוב יהודי חדש - תלה זאת בכוחו של הבעל־שם־טוב.

האברכים, חתני ר' נחמן ישראל, היו מעוניינים מאד שברוך יישאר איתם זמן ממושך. כנראה

היה להם הרבה מה לשוחח איתו. ברם, ברוך - אם מפני שלא הבחין בחשיבות הדברים שבפיהם ואם משום שנחפז לדרכו - עזב את האכסניה כדי להגיע בעוד מועד למגמת פניו, דוברומיסל.

אגרות קודש

ב"ה ב' ז"ך מ"ח רפ"ב

מו"ה רמ"מ שי'

שלום וברכה

מכתבם מי"ב תשרי ע"י ידידינו תלמידינו ר"צ שי' גאר הגיעני . . . ומאד הצטערתי עליו צער גדול, וגדול כאבי במאד. אנכי לא אוכל עשות אחרת מכמו שכתבתי במכתביי הקודמי' להשתדל בכל המיני השתדלות לפאר כלי חמדה היא ישיבת ת"ת בארצינו הקדושה אשר הנחילונו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לעבדם ולשמרם, אשר כאו"א מאתנו צריך לידע בנפשו כי אחינו יושבי [ארץ] הקודש הם אנ"ש שי' העומדים בקדש והיושבים לפני ד' על התורה והעבודה (וכאמור לא המדרש והלימוד בסוגיא חמורה בש"ס או בעומק בדא"ח עיקר, כ"א ללמוד ולהתנהג בהנהגת כ"ק אבותינו רבותינו, זהו העיקר), ואשר כאו"א מאתנו ירגיש חוב נפשי לעשות בגללם כל מה שביכולתו לטובתם ולהנאתם בגו"ר, ואשר בזה יקיים מצות כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים.

אנא ידידיי רחמו נא על בן אהוב נפשכם, ומחמד עיניכם נשמה הטהורה, ובואו לעזרתי בעזרת השי"ת לבחור דרך ישרה לילך במסילה טהורה, לטהר את הארץ מגלולי המחרחרי ריב ובעלי מחלוקת, ואשר ישיבתם בארץ רעה ח"ו. והעצה לזה לבלי לשית לב אליהם כלל, כ"א נפאר ונזכך את אשר לנו, והבו עצה, קראו עצרה, התיישבו והודיעוני חוות דעתכם איך לעשות כי כוונתי רצוי' אשר תהי' רק כפי אשר חפצו וציוו כ"ק אבותינו רבותינו הק'.

ידידינו היקרים היו אנשים, התגברו על כל המכשולים העומדים על דרכינו, ונשים שכם אחד לנשוא משאת כ"ק אבותינו רבותינו הקדושי' בטהרתה ונקוה להשי"ת כי הוא יעזרינו ואל יטשינו.

יפרוש נא גיני בשלום כאו"א מידידינו היקרים אנ"ש שי' ביחוד. ואחכה על מכתבם המיועד לכתוב בארוכה.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

המשך ביאור למס' עירובין ליום שלישי עמ' ב

מהלך **חוּצָה לָהּ** – מחוץ לגג המערה, **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל צד. פירוש, מערה זו שני פתחים יש לה בשני קצותיה, אחד למזרח ואחד למערב, ואדם הקונה שביתה בתוך המערה רשאי לילך בשבת את חלל המערה כולה, וכן רשאי הוא ליצא בכל אחד מן הפתחים שירצה, ולילך הימנו אלפיים אמה לכל רוח. ומאחר ורוחב גגה של מערה זו הוא פחות מארבעת אלפים אמה, נמצא שתחום אלפיים אמה שיש לו מן הפתח המזרחי של המערה לצד מערב מובלע בתוך תחום אלפיים אמה שיש לו מן הפתח המערבי לצד מזרח [ראה ציור], ולפיכך רשאי הוא לילך את כל גגה של המערה כאחד. ויש להוכיח מכאן שתחומין המובלעים אלו באלו נידונים כתחום אחד.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, **וְלֹא שָׁנֵי לָךְ** – וכי אין אתה מחלק, **בֵּין הֵיכָא** – בין אופן **דְּשָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם, לְהֵיכָא** – לבין אופן **דְּלֹא שָׁבַת בַּאֲוִיר מְחִיצוֹת מִבְּעוֹד יוֹם.** כלומר, אכן במערה מודה אני לך שמאחר ושני התחומין מובלעים זה בזה הם נידונים כתחום אחד, אך אין הדברים אמורים אלא שם, ששבת האדם באויר מחיצות המערה מבעוד יום, וקנה שביתה בשני פתחי המערה יחדיו, אבל באופן שבו עוסקת המשנה, שאדם יצא מתחומו ברשות חכמים, הרי לא שבת מתחילה באויר מחיצות התחום השני, ולפיכך אין הוא קונה שני תחומים כאחד, אלא משעה שקנה שביתה במקום אחר הפסיד את שביתתו הראשונה, ואין לו אלא אלפיים אמה ממקום שבו הוא עומד, ואף אם תחום שביתתו השניה מובלע בתחום שביתתו הראשונה אין בכך כלום, ואינו רשאי לשוב לביתו.

אביי שב ומקשה על שיטת רבה: **וְהֵיכָא דְּלֹא שָׁבַת לֹא** – ובמקום שלא שבת אדם מתחילה באויר המחיצות השניות, סובר אתה שאין הבלעת תחומין מועילה לדון אותם כתחום אחד,

פרשת האזינו

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ
אִמְרֵי־פִי: ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל
אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־
עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
(לוי) ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל
אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ
לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפִתַלְתֹּל: ו הַ לַיהוָה
תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא
אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א עמ' 65)

הַלְה' תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת הֵ"א שֶׁל תֵּבַת הַלְה', שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקֵּשֵׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא (עַם נָבָל וְלֹא חָכָם), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְקוּת דַּוְקָא. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לָעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

(ישראל) שני ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר
שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ: ח בְּהַנְחֵל
עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים
לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב
חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל
יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:
יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו
יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ
וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר: ע"כ במנחת שבת וכהו"ל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחת תורה תשט"ו – תורת מנחם התוועדויות יג עמ' 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ל"גְּבוּלוֹת עַמִּים" הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל־יְדֵי זֶה שֶׁ"אֶחָד מִכֶּם גּוֹלֶה לְבַרְבָּרְיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגִּלְיתֶם כֻּלְּכֶם". זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּבָ"ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת": אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דַּי בִּיהוּדִי אֶחָד ("אֶחָד מִכֶּם").

וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נִשְׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילוּ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ כתיב על־במותי קרי עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדֶי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן
מֵחַלְמִישׁ צוּר: יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־
חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב
כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר: טו וַיִּשְׁמַן
יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ
עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ: טז יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים
בְּתֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ: יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ
אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא
שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: יח צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל
מְחֹלְלֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כז עמ' קטז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת (רש"י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשּׁוּבוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגֶשֶׁם וְהֵן בְּרוּחַ, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוֹי קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיֶתֶר שְׂאֵת עַל־פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְּבָרַת הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

רביעי יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו:
כ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָּה
אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן
בָּם: כא הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם
וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:
כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל
תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וְיֶבְלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי
הָרִים: כג אַסְפֵּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:
כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־
בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:

כח מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר
גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה: כט אָמַרְתִּי
אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: ל לוּלֵי כַּעַס
אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה
וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת: לא כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת
הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ"ז – התוועדויות תשמ"ז ד עמ' 430)

חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם (לב, כג) **חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש"י)

חִצַּי (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. **וְהֵם אֵינָם כָּלִים** - בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בִּתְמִיהָה)? וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפָּסוּק אֲנִי הֲוָיָ' לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּ'אֲנִי הֲוָיָ' לֹא שָׁנִיתִי' בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לִכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל־דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מֵה' שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וְאַדְרַבָּה, אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' מוֹסִיפוֹת חַיּוּת בַּנְּשָׁמָה בְּגוּף.

חמישי כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:
ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה
אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם: לא כִּי
לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים: לב כִּי־מִגֶּפֶן
סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ
פְּתָנִים אַכְזָר: לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם
בְּאֹצְרֹתָי: לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם
כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ: לו כִּי־יָדִין
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת
יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב: לז וְאָמַר אַי אֱלֹהֵימוֹ צוּר
חָסָיוּ בוֹ: לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין
נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:
לט רְאוּ | עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים
עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא
וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת אחרון של פסח תשי"ז – תורת מנחם התוועדויות יט עמ' 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם (לב, ל) הַשְּׁמָדוֹת ל"ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שְׁלִיטָה עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגַּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּכָּתוּב "טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ" - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שְׁלִיטָה בְּמִקְדָּשׁ רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא **צוּרָם** מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם - מִטַּעַם הַיָּדוּעַ לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קֹדֶשׁ מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה' יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֲבָל כְּתִיב "אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי", הַיְנוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה' עַל הַ"אָנַפְתָּ".

שישי מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי
לְעֹלָם: מא אִם־שָׁנַנְתִּי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט
יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם: מב אַשְׁכִּיר
חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה
מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב: מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי
דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כט עמ' 201)

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . .** שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ (רש"י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גַּדְלוּת שֶׁל שְׁרָרָה אוֹ גַּדְלוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נַעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לַחֲשֹׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לְכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ תְּנוּעָה שֶׁל הַרְחָבַת הַדַּעַת וְרוֹמְמוּת. לוֹמְדִים אָנוּ מִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁאַדְרַבָּה: דַּוְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה לִגְדֻלָּה צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּתוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

שביעי מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־
הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: מה וַיְכַל
מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל: מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי

הַתּוֹרָה הַזֹּאת: מז כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם
כִּי־הִוא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה
הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ
וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לַאֲחֻזָּה: נ וּמֵת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה
וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר
הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן
עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן
קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך:
יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ,
וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה,
וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל
בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא,
וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשכ"ב – תורת מנחם התוועדויות לב עמ' 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז) **הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמְּטַנָּפוֹת לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים** (ברכות כד, ב)

יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֵיכָן נִרְמְזָה הֲלָכָה זוֹ בַּפָּסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ"דָּבָר" לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ"שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים", לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלִילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלִילָה מֻחְלֶטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדֶּרֶךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה
הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ
וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: נ וּמֵת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה
שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן
אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נא עַל אֲשֶׁר
מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת
קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־
הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי
נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פפפ

נ"ב פסוקים, כל"ב סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת לשבת שובה לקריאה בציבור

ולשמו"ת בהושע פרק יד ופרק ז

יד בְּשׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ: ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים
וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא
עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ:
ד אַשּׁוּר | לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא
נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: ה אֶרְפָּא
מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי
מִמֶּנּוּ: ו אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח
כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: ז יֵלְכוּ
יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ
כַּלְּבָנוֹן: ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן

**תָּאִשַּׁם שִׁמְרוֹן (רֹאשׁ מַמְלֶכֶת אֶפְרַיִם) כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ וגו': לָכֵן בְּשׁוּבָה יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאֶרֶץ יְהוּדָה עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ פֵּן יִקְרָא אֶתְכֶם כְּשׁוֹמְרוֹן כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ בָּא לְךָ הַצָּרָה הַזֹּאת: ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים שֶׁתִּתְוַדּוּ לְפָנָיו וּבָזֶה וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו בִּתְפִלָּה כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן מְחוֹל נָא כָּל הָעָוֹן וְקַח בִּמְקוֹמוֹ טוֹב הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁעָשִׂינוּ וּנְשַׁלְּמָה בִּמְקוֹם קָרְבָּנוֹת פָּרִים אֶת וִידּוּי שְׂפָתֵינוּ: ד עוֹד זֹאת אִמְרוּ לְפָנָיו מֵאַשּׁוּר לֹא נִבְקֵשׁ עוֹד עֶזְרָה כִּי לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס הִיא עֶזְרַת מִצְרַיִם לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֶלָּא אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: ה כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ כֵּן, אָז אֶרְפָּא אֶסְלַח לִמְשׁוּבָתָם לְמִרְדָּם, אֹהֲבֵם אוֹהֵב אוֹתָם אַהֲבַת נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֶהְיֶה כַטַּל שֶׁאֵין נֶעְצָר מֵעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח פְּרָחִים נָעִים כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ הִשְׁרִישׁוּ וְהִתְפַּשְּׁטוּ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן כְּשָׁרְשֵׁי עֲצֵי לְבָנוֹן: ז יֵלְכוּ יִתְפַּשְּׁטוּ לְמֶרְחוֹק יוֹנְקוֹתָיו עֲנָפָיו הַרְבֵּה וִיהִי כַּזַּיִת שֶׁעָלָיו לַחִים כָּל הַשָּׁנָה הוֹדוֹ כֹּחַ לַחוּתוֹ, וְרֵיחַ לוֹ וְרֵיחוֹ יִהְיֶה נוֹדֵף כַּלְּבָנוֹן הַמַּרִיחַ בְּיוֹתֵר לְפִי מַרְבִּית הָעֲשָׂבִים וְהָאִילָנוֹת הַגְּדֵלִים שָׁם: ח אֵלּוּ שֶׁיָּשְׁבוּ לְאַרְצָם יִהְיוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, יְחַיּוּ אֶת עַצְמָם בְּכָל עֵת בְּמִצְוֹת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, וְיִהְיוּ כְּדָגָן הַמְחַיֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת וְיִפְרְחוּ יִתְפַּשְּׁטוּ כַּגֶּפֶן זִכְרוֹ זִכְרוֹן שְׁמוֹ יִהְיֶה

שי למורא

ג) קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים, קַבְּלוּ עֲלֵיכֶם וְשִׂימוּ לְבַבְכֶם אֶל הַדְּבָרִים שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם. **כָּל תִּשָּׂא עָוֹן,** כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ תִּסְלַח. **וְקַח טוֹב,** מַעֲשֶׂה טוֹב שֶׁעָשִׂינוּ יָגֵן מוּל הֶעָוֹן. **וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ,** בִּמְקוֹם פָּרִים לְקָרְבָּנוֹת נְשַׁלְּמָה לְפָנֶיךָ וִדּוּי שְׂפָתֵינוּ. **ד) אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ,** וְגַם תֹּאמְרוּ לְפָנָיו, לֹא נְבַקֵּשׁ עוֹד עֶזְרַת אָדָם, לֹא מֵאַשּׁוּר וְלֹא מִמִּצְרַיִם. **עַל סוּס לֹא נִרְכָּב,** זוֹ הִיא עֶזְרַת מִצְרַיִם, שֶׁמִּשָּׁם נִשְׁלְחוּ הַסּוּסִים. **לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ,** אֵלּוּ הַפְּסִילִים. **אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם,** אֲשֶׁר בְּךָ ה' לְבַדְּךָ תִּהְיֶה תִּקְוָתֵנוּ, אַתָּה הַמְרַחֵם יְתוֹמִים. **ה) אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם,** כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אָז אֶסְלַח לָהֶם עַל מַה שֶּׁהָלְכוּ בְּדֶרֶךְ שׁוֹבֵב וּמָרְדוּ בִּי. **אֹהֲבֵם נְדָבָה,** אֹהֵב אוֹתָם בְּנִדְבַת לִבִּי, אַף שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִים לְכָךְ. **ו) אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל,** כְּלוֹמַר, לֹא תִּפָּסֵק אַהֲבָתִי מִיִּשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאֵין הַטַּל נֶעְצָר לְעוֹלָם. **וַיַּךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן,** וְשָׁרָשָׁיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל יִתְפַּשְּׁטוּ כְּשָׁרְשֵׁי עֲצֵי הַלְּבָנוֹן. **ז) יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו,** יִתְפַּשְּׁטוּ עֲנָפָיו הַרְבֵּה. כְּלוֹמַר, יִתְרַבּוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו. **כַּזַּיִת,** כְּאִילָן זַיִת שֶׁהָעָלִים שֶׁלּוֹ לַחִים כָּל הַשָּׁנָה. וּלְפִי הַתַּרְגּוּם, הוּא רָמֵז עַל אוֹר הַמְּנוֹרָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן,** כְּמוֹ רֵיחַ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'. כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּלֵךְ שְׁמוֹ הַטּוֹב לְמֶרְחוֹק. וְהוּא רָמֵז עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא "לְבָנוֹן" עַל שֵׁם שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **ח) יָשֻׁבוּ יוֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ,** אֵלּוּ שֶׁיָּשׁוּבוּ וְיֵחָסוּ בְּצִלּוֹ שֶׁל הקב"ה.

עטרת מרים

ד עוֹד זֹאת אִמְרוּ לְפָנָיו מֵאַשּׁוּר לֹא נִבְקֵשׁ עוֹד עֶזְרָה כִּי לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס הִיא עֶזְרַת מִצְרַיִם לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֶלָּא אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: ה כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ כֵּן, אָז אֶסְלַח לִמְשׁוּבָתָם לְמִרְדָּם, אֹהֲבֵם אוֹהֵב אוֹתָם אַהֲבַת נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֶהְיֶה כַטַּל שֶׁאֵין נֶעְצָר מֵעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח פְּרָחִים נָעִים כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ הִשְׁרִישׁוּ וְהִתְפַּשְּׁטוּ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן כְּשָׁרְשֵׁי עֲצֵי לְבָנוֹן: ז יֵלְכוּ יִתְפַּשְּׁטוּ לְמֶרְחוֹק יוֹנְקוֹתָיו עֲנָפָיו הַרְבֵּה וִיהִי כַּזַּיִת שֶׁעָלָיו לַחִים כָּל הַשָּׁנָה הוֹדוֹ כֹּחַ לַחוּתוֹ, וְרֵיחַ לוֹ וְרֵיחוֹ יִהְיֶה נוֹדֵף כַּלְּבָנוֹן הַמַּרִיחַ בְּיוֹתֵר לְפִי מַרְבִּית הָעֲשָׂבִים וְהָאִילָנוֹת הַגְּדֵלִים שָׁם: ח אֵלּוּ שֶׁיָּשְׁבוּ לְאַרְצָם יִהְיוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, יְחַיּוּ אֶת עַצְמָם בְּכָל עֵת בְּמִצְוֹת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, וְיִהְיוּ כְּדָגָן הַמְחַיֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת וְיִפְרְחוּ יִתְפַּשְּׁטוּ כַּגֶּפֶן זִכְרוֹ זִכְרוֹן שְׁמוֹ יִהְיֶה**

פֵּרוּשׁ אַחֵר, "יָשֻׁבוּ", בְּשׁוּבָה וְנִחַת. **יְחַיּוּ דָגָן,** יְחַיּוּ אֶת עַצְמָם בְּכָל עֵת בְּמִצְוֹת הקב"ה, כְּמוֹ הַדָּגָן שֶׁמְּחַיֶּה אֶת הָאָדָם. וְחִסְּרָה "כ", וְהוּא כְּמוֹ "יִחְיוּ כַּדָּגָן".

עטרת מרים

כְּיֵין הַגֶּדֶל בַּלְּבָנוֹן הַמּוּזְכָּר לִשְׁבָח: **ט** כְּשֶׁיֹּאמַר אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לִפְנוֹת לַעֲצַבִּים לַעֲבוֹדָה־זָרָה וְיָכִיר שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, אָז אֲנִי עָנִיתִי אֶעֱנֶה אוֹתָם עַל תְּפִלּוֹתֵיהֶם וַאֲשׁוּרֶנּוּ אַבִּיט וְאַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם מֵרְחוֹק אֲנִי אֶהְיֶה לְךָ כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן שְׁבוֹפְפִין רֹאשׁוֹ אֵצֶל שָׂרָשָׁיו, כֵּן אֲנִי שׁוֹכֵן מָרוֹם וְאַשְׁפִּיל עֵינַי לְהַשְׁגִּיחַ בְּךָ, מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ כָּל פְּרִי הַצְּלָחָתְךָ נִמְצָא לְךָ מִמֶּנִּי: כְּשֶׁהִשְׁלִים הוֹשֵׁעַ נְבוּאָתוֹ, אָמַר **י** מִי חָכָם בְּכָם וְיָבֵן אֵלֶּה הַתּוֹכָחוֹת שֶׁדִּבַּרְתִּי עַד הֵנָּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם וְיִתְבּוֹנֵן לְכָל אֵלֶּה וְיָשׁוּב אֵלַי כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה גַּם אִם יִרְאוּ צַדִּיק וְרָע לוֹ אוֹ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם כִּי יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט וּפְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם כִּי יֹאמְרוּ אֵין מְסַדֵּר וּמְנַהֵג לְעוֹלָם: חָזַר הַנָּבִיא לְשַׁבֵּחַ לַה׳ עַל יְעוּד הַטּוֹבָה וְאָמַר: אַף שֶׁאֵין אָנוּ רְאוּיִים לְכָל הַטּוֹבָה הַהִיא כִּי אָנוּ מְלֵאֵי עָוֹן, אֲבָל **יח** מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא מוֹחֵל עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֲרִית נַחֲלָתוֹ לְדוֹר שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ בְּקֵץ הַיָּמִין לֹא־הֶחֱזִיק אוֹחֵז לָעַד עַד עוֹלָם אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא וְלָכֵן יִתְרָצֶה עַל הַכַּעַס: **יט** יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ כִּמְאוֹ יִכְבֹּשׁ יִתְפּוֹשׁ בְּחֶזְקָה אֶת עֲוֹנֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שׁוּם עוֹנֶשׁ עָלָיו בֶּעָתִיד וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלּוֹת עוֹמֶק יָם כָּל־חַטֹּאתָם הַחֲטָאִים הַבָּאִים בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּסִבַּת הַתַּאֲוָה שֶׁלֹּא מִצַּד הַמֶּרֶד: **כ** תִּתֵּן אֱמֶת אֲמִת לָנוּ דְּבָרְךָ אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ (בראשית כט) חֶסֶד שֶׁהִבְטַחְתָּ לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנָיו לִשְׁמוֹר דֶּרֶךְ ה׳ וגו׳ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם בַּעֲקֵידַת יִצְחָק, כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה׳ יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ וגו׳:

שי למורא

וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן: ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לַעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא: י מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם: ז יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן, שֶׁהַגֶּפֶן מוֹצִיאָה פֵּרוֹת בְּכָל שָׁנָה מִבְּלִי זְרִיעָה מֵחָדָשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "יִחְיוּ דָּגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן", שֶׁהַדָּגָן יוֹצִיא פֵּרוֹת מִשָּׁנָה לְשָׁנָה מִבְּלִי זְרִיעָה, כְּמוֹ הַגֶּפֶן. זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן, רֵיחוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וְהוּא רָמֵז עַל נִסּוּךְ הַיַּיִן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַנִּקְרָא "לְבָנוֹן". **ט) אֶפְרַיִם,** אֶפְרַיִם יֹאמַר. לַעֲצַבִּים, לַעֲבוֹדַת הַפְּסִילִים. אֲנִי עָנִיתִי, וְאָז יֹאמַר הקב"ה, אֲנִי אֶעֱנֶה לוֹ עַל כָּל מַה שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי. וַאֲשׁוּרֶנּוּ, אֶסְתַּכֵּל וְאַשְׁגִּיחַ בּוֹ לְתֵת לוֹ כָּל צָרְכִּיו. אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן, כְּמוֹ עֵץ הַבְּרוֹשׁ בִּהְיוֹתוֹ רַעֲנָן וְלֵח, שֶׁאֶפְשָׁר לְכוֹפֵף אֶת רֹאשׁוֹ עַד לָאָרֶץ, כָּךְ יְהֵא הקב"ה מְצוּי לוֹ לְהַצְלִיחוֹ. מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא, הֲרֵי אֲנִי הוּא שֶׁכָּל טוֹבָתְךָ מֵאִתִּי בָּאָה. **י)** וּפְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם, כַּאֲשֶׁר יָשׁוּבוּ הַפּוֹשְׁעִים לְדַרְכֵי ה׳, וְלֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם כְּמוֹ הַצַּדִּיקִים, יִכָּשְׁלוּ בָּהֶם, כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר הַדֶּרֶךְ. וְזֶה נֶאֱמַר עַל הַפּוֹשְׁעִים שֶׁלָּבָם עוֹד בְּדֶרֶךְ פִּשְׁעָם. אֲבָל הַשְּׁבִים בְּלֵב שָׁלֵם, הקב"ה יַעֲזֹר. **יח)** נֹשֵׂא עָוֹן, מְכַפֵּר עַל עָוֹן. וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע, כְּלוֹמַר, אֵינוֹ עוֹמֵד עַל הַפֶּשַׁע לְהַשְׁגִּיחַ בּוֹ לְשַׁלֵּם עָלָיו גְּמוּל, אֶלָּא עוֹבֵר עַל הַפֶּשַׁע כְּאִלּוּ לֹא יְרָאָנוּ. לִשְׁאֲרִית נַחֲלָתוֹ, לְאוֹתָם שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ בְּבוֹא הַגּוֹאֵל. לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ חַיָּבִים שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מֵהַגְּלוּת לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם, לֹא יִפְנֶה לָעַד אֶל מַעֲשֵׂיהֶם. **יט)** יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ, כְּאָדָם שֶׁכּוֹבֵשׁ דָּבָר תַּחַת רַגְלָיו שֶׁלֹּא יֵרָאֶה. וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם, כְּלוֹמַר, לֹא יִזְכְּרוּ לַעֲנֹשׁ עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הִשְׁלַכְתָּם בְּעֹמֶק הַיָּם שֶׁלֹּא יֵרָאוּ. **כ)** תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב וגו׳, כְּלוֹמַר, הָאֱמֶת לָנוּ דְּבָרֶיךָ שֶׁהִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב "וּפָרַצְתָּ יָמָּה וְקָדְמָה וְצָפֹנָה וְנֶגְבָּה וגו׳" (בראשית כח,יד), וְזֶה יִהְיֶה הַשָּׁלוֹם גְּמוּל חַסְדּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם בַּעֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק "כִּי נִשְׁבַּעְתִּי... וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו וגו׳" (בראשית כב,טז-יז). וַ"אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ" כּוֹלֵל שְׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת:

הפטרה לפרשת האזינו בשמואל ב פרק כב

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: ב וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצָדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוֹסִי מֹשִׁיעִי מֵחָמָס תּוֹשִׁיעֵנִי: ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי: ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת: ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: ח וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים

שי למורא

א) בְּיוֹם הִצִּיל ה׳ אוֹתוֹ מִכַּף כָּל אוֹיְבָיו, לְעֵת זִקְנָתוֹ לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כָּל צָרוֹתָיו וְנִצַּל מִכֻּלָּם. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּכָל עֵת שֶׁבָּאָה עָלָיו צָרָה וְנִצַּל מִמֶּנָּה הָיָה שָׁר הַשִּׁירָה הַזֹּאת. **וּמִכַּף שָׁאוּל,** לְפִי שֶׁהָיָה אוֹיְבוֹ וְרוֹדְפוֹ מִכֻּלָּם, הִזְכִּירוֹ לְחוּד. **ב) סַלְעִי,** חָזְקִי, כְּמוֹ סֶלַע חָזָק. **וּמְפַלְטִי לִי,** מְפַלֵּט אוֹתִי עִם צְבָא יִשְׂרָאֵל בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בִּהְיוֹתִי לְבַדִּי. **ג) צוּרִי,** חָזְקִי, כְּמוֹ צוּר וְסֶלַע. **וְקֶרֶן יִשְׁעִי,** הוּא לִי לְעֵזֶר כְּמוֹ קֶרֶן לְבַעַל הַקְּרָנַיִם. **מִשְׂגַּבִּי,** סוֹמֵךְ אוֹתִי. **וּמְנוֹסִי,** שֶׁהָיִיתִי נָס אֵלָיו לְעֶזְרָה. **מֵחָמָס,** מֵאַנְשֵׁי חָמָס. **ד) מְהֻלָּל אֶקְרָא ה׳** וגו׳, כַּאֲשֶׁר אֲנִי קוֹרֵא אֶל ה׳ בְּהַלֵּל, אָז אֲנִי נוֹשֵׁעַ. **ה) אֲפָפֻנִי,** סְבָבוּנִי. **מִשְׁבְּרֵי מָוֶת,** צָרוֹת שׁוֹבְרוֹת מוֹבִילוֹת אֶל מָוֶת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, גַּלֵּי מָוֶת. **נַחֲלֵי בְלִיַּעַל,** גֶּיסוֹת שׁוֹטְפוֹת כְּנַחַל, מֵאַנְשֵׁי בְלִיַּעַל. **יְבַעֲתֻנִי,** יַבְעִיתוּ וַיְחַרִידוּ אוֹתִי. **ו) חֶבְלֵי שְׁאוֹל,** מַכְאוֹבֵי מָוֶת. "חֶבְלֵי", כְּמוֹ "חֲבָלֵי יוֹלֵדָה" (הושע יג,יג). **קִדְּמֻנִי,** בָּאוּ לְפָנַי. **ח) וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ,** גַּעַשׁ וְרַעַד וְרַעַשׁ תְּקַפּוּ אֶת אוֹיְבֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. **מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ,** שֶׁהִרְעִישׁ הַקב"ה גַּם אֶת צְבָא הַשָּׁמַיִם בִּשְׁבִילִי. **כִּי חָרָה לוֹ,** כַּאֲשֶׁר חָרָה לוֹ עַל מַעֲשֵׂיהֶם וְנָקַם מֵהֶם נְקָמָתִי. **ט) עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ,** הוּא עִנְיַן

עטרת מרים

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ לְעֵת זִקְנָתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל וְנִצּוֹל מִכֻּלָּם: **ב** וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי מֵחֵי וּמְצָדָתִי מִבְּצַר חָזָק וּמְפַלְטִי־לִי וּמַצִּיל אוֹתִי: **ג** אֱלֹהֵי צוּרִי חֶזְקִי אֲשֶׁר אֶחֱסֶה מִתְכַּסֶּה בּוֹ מָגִנִּי מָגֵן לִי וְקֶרֶן וְתֹקֶף יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוֹסִי יַעַד לָנוּ מֵאִיּוּם הָאוֹיֵב מֹשִׁעִי מֵחָמָס מֵאַנְשֵׁי חָמָס תּוֹשִׁיעֵנִי: **ד** כַּאֲשֶׁר מְהֻלָּל בַּהֵלֵל כְּשֶׁאֲנִי מִתְפַּלֵּל וְאֶקְרָא אֶל יְהוָה אָז וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ אֲנִי נוֹשָׁע: **ה** כִּי אֲפָפֻנִי הִקִּיפוּנִי מִשְׁבְּרֵי מָוֶת מַנְהֲלֵי מִנְּגִיסוֹת הַשּׁוֹטְפוֹת כַּנַּחַל, שֶׁל אַנְשֵׁי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי מַפְרִידִים אוֹתִי: **ו** חֶבְלֵי כְּאֵבֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי אוֹיְבֵי לְשֹׁם בְּדַרְכִּי מֹקְשֵׁי הַמּוֹלִיכִים אֶל מָוֶת: **ז** בַּצַּר־לִי אָז אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ מִן הַשָּׁמַיִם קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי וְצַעֲקָתִי בָּאָה בְּאָזְנָיו: **ח** וַיִּתְגָּעַשׁ נָעוּ וַתִּרְעַשׁ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מֵרוֹב הַפַּחַד, מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ יֵחָרְדוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי כַּאֲשֶׁר חָרָה לוֹ לְקַחַת מֵהֶם נִקְמָתוֹ: **ט** עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ מָשָׁל עַל חָרוֹן אַפּוֹ בָּאוֹיְבִים וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל בְּרָשָׁעִים, גֶּחָלִים

עטרת מרים

בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁרוֹף בְּשׂוֹנְאַי: י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד לְהִנָּקֵם מֵאוֹיְבָיו וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו לְהִיוֹת מוּכָן לְהִפָּרַע מֵהֶם: יא כְּאִלּוּ וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב עַל מַלְאָךְ וַיָּעָף בִּמְהִירוּת וַיֵּרָא הָיָה נִרְאֶה בָּא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: יב וַיָּשֶׁת שָׁם חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת לִהְיוֹת מוּכָן לְהַחֲשִׁיךְ לְאוֹיֵב, חֲשֵׁרַת רִבּוּי מַיִם הַנִּקְשָׁרִים בְּעָבֵי שְׁחָקִים: יג מִנֹּגַהּ מֵהָאוֹרָה נֶגְדּוֹ מֵאִיר לְאוֹהֲבָיו, וּלְשׂוֹנְאָיו בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ: יד יַרְעֵם מַשְׁמִיעַ קוֹל רַעַם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים הֵם הָאֵשִׁים הַבּוֹעֲרִים שֶׁיָּרְדוּ בְּחֹזֶק מֵהָעָנָן וַיְפִיצֵם בָּרָק וְהֵם מִתְחַדְּשִׁים מִגּוּף הַבָּרָק וַיָּהֹם: טז וַיֵּרָאוּ הָיוּ נִרְאִים אֲפִקֵי יָם קַרְקָעוֹת מֵי הַיָּם כִּי נִבְקְעוּ הַמַּיִם יִגָּלוּ מִסְדוֹת תֵּבֵל כִּי נִבְקַע הַתְּהוֹם בְּגַעֲרַת יְהוָה בַּקָּמִים עָלַי, מִנִּשְׁמַת מִנְּשִׁיבַת רוּחַ אַפּוֹ וְהַכֹּל הוּא בְּדֶרֶךְ מָשָׁל: יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם עֶזְרָתִי יִקָּחֵנִי מִיַּד הָאוֹיֵב יַמְשֵׁנִי הוֹצִיאֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד הָרַבִּים הַקָּמִים עָלַי: יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עֹז מִשֹּׂנְאַי כִּי כַּאֲשֶׁר אָמְצוּ הִתְחַזְּקוּ מִמֶּנִּי: יט כַּאֲשֶׁר יְקַדְּמֻנִי הָרָע בְּיוֹם אֵידִי בְּעֵת יִקְרֵנִי מִקְרֶה רָע וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי וְאַף כִּי נָפַלְתִּי, הִנֵּה קַמְתִּי: כ וַיֹּצִא לַמֶּרְחָב לְמָקוֹם רָחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי יוֹצִיאֵנִי מִן הַמֵּצַר כִּי־חָפֵץ בִּי: כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּפִי צִדְקָתִי כְּבֹר כִּנְקִיּוּת יָדַי יָשִׁיב לִי: כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי לְנֵאלֹהָי: כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי לְנֶגֶד עֵינַי תָּמִיד לְהִנָּהֵג עַצְמִי בָּהֶם, וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר אֲפִילּוּ מֵאַחַת מִמֶּנָּה: כד וְאֶהְיֶה תָמִים לוֹ בְּלִבִּי לַחֲטוֹא בְּדָבָר, אָז וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי נִשְׁמַרְתִּי מֵאוֹתוֹ עָוֹן: כה לְכֵךְ וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו וְלֹא נֶגֶד בְּנֵי אָדָם וּלְהִתְיַהֵר: כו עִם דַּרְכְּךָ לְהִתְנַהֵג עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם: כז עִם־נָבָר אִישׁ בְּרוּר וְנָקִי תִּתְנַהֵג בִּבְרִירוּת וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל עָנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ תִּתֵּן עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל כח וְאֶת־עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ תִּתֵּן עַל־רָמִים עַל הַמִּתְגָּאִים וַתַּשְׁפִּיל אוֹתָם: כט כִּי־אַתָּה נֵרִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי יוֹצִיאֵנִי מִן הַצָּרָה: ל כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד כִּי בְּעֶזְרָתְךָ אָרוּץ

שי למורא

בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעָף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: יב וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חֲשֵׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים: יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ: יד יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹם: טז וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בִּגְעָרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים: יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עֹז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי: יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי: כ וַיֹּצִא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי: כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי: כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי: כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה: כד וָאֱהִי תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי: כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו: כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם: כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל: כח וְאֶת־עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ תַּשְׁפִּיל: כט כִּי־אַתָּה נֵרִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי: ל כִּי בְכָה אָרוּץ

כַּעַס. כְּמוֹ "אֲז יֶעֱשַׁן אַף ה'" (דברים כט,יט). **תֹּאכַל**, תִּשְׂרֹף אֶת הַקָּמִים עָלַי. **י) וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד,** נָטָה אֶת הַשָּׁמַיִם לְמַטָּה לָאָרֶץ וְיָרַד עֲלֵיהֶם לְהִתְקָרֵב אֶל שׂוֹנְאַי לְהַכּוֹת בָּהֶם. כְּלוֹמַר שֶׁהָיָה מְמַהֵר לְהִפָּרַע מֵהֶם. **וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו,** שֶׁיָּרַד בְּעַב הֶעָנָן לִהְיוֹת מוּכָן לְהִפָּרַע מִשּׂוֹנְאַי. **יא) וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעָף** וגו', הוּא מָשָׁל עַל מְהִירוּתוֹ לָבוֹא לְעֶזְרָה. **יב) וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבוֹתָיו סֻכּוֹת,** שָׁם אֶת הַחֹשֶׁךְ סְבִיבוֹתָיו לְסֻכָּה לְהָגֵן עָלָיו. כְּעֵנָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ" (שמות יד,כ) שֶׁהָיָה מַפְסִיק בֵּין הַמִּצְרִים לְיִשְׂרָאֵל. **חֲשֵׁרַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים,** קְשׁוּר הַמַּיִם בְּעָנְנֵי הַשָּׁמַיִם, מֵהֶם בָּא הַחֹשֶׁךְ. **יג) מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ** וגו', מִתּוֹךְ הָאוֹר שֶׁלְּפָנָיו אֲשֶׁר חֻפְּצוֹ לְהָאִיר וּלְהוֹשִׁיעַ לִי, מִזֶּה עַצְמוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי אֵשׁ בְּאוֹיְבַי. **יד) יַרְעֵם,** יִתֵּן בָּהֶם רְעָמִים. **טו) וַיָּהֹם,** עָשָׂה בָּהֶם מְהוּמָה. **טז) וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם,** וְנִרְאוּ מַעֲמַקֵּי הַיָּם. כְּלוֹמַר, נִתְגַּלּוּ דְּבָרִים סְתוּמִים וְנִפְלָאִים. **יִגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל,** נִתְגַּלּוּ הַיְסוֹדוֹת הָעֲמֻקִּים שֶׁל יְשׁוּב הָעוֹלָם. **יז) יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים,** כְּלוֹמַר, שֶׁהֲצִילָהוּ מִצָּרוֹת רַבּוֹת. **יח) מֵאֹיְבִי עֹז,** מֵאוֹיְבַי שֶׁהָיָה חָזָק. **כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי,** כַּאֲשֶׁר הִתְחַזְּקוּ מִמֶּנִּי. **יט) יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי,** בְּיוֹם שֶׁהָיָה קוֹרֶה לִי מִקְרֶה רָע הָיוּ אוֹיְבַי מַקְדִּימִים לָבוֹא עָלַי. **כא) כְּבֹר יָדַי,** כְּפִי שֶׁיָּדַי בְּרוּרוֹת וּנְקִיּוֹת מַעֲלִיל. **כג) כִּי כָל מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי,** כִּי כָּל מִשְׁפָּטֵי תּוֹרָתוֹ לְנֶגֶד עֵינַי תָּמִיד לְהִתְנַהֵג לְפִיהֶם. **כה) כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו,** כְּבָרִירוּתִי אֲשֶׁר הִיא לְנֶגֶד עֵינָיו. **כו) גִּבּוֹר תָּמִים,** כְּמוֹ "גֶּבֶר תָּמִים". **תִּתַּמָּם,** אַתָּה נוֹהֵג עִמּוֹ בִּתְמִימוּת. **כז) עִם נָבָר תִּתָּבָר,** עִם אִישׁ בָּרוּר וְנָקִי, תִּתְנַהֵג בִּבְרִירוּת. **וְעִם עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל,** וְעִם אִישׁ הַמִּתְנַהֵג בְּעִקְּמִימוּת, תָּבוֹא עָלָיו כְּדַרְכּוֹ הַנִּפְתֶּלֶת וְהַמְעֻקֶּמֶת. **כח) עַם עָנִי,** מְכֻנָּע כְּעָנִי. **וְעֵינֶיךָ עַל רָמִים תַּשְׁפִּיל,** וְתִתֵּן עֵינֶיךָ עַל הַמִּתְגָּאִים לְהַשְׁפִּילָם. **כט) כִּי אַתָּה נֵרִי,** כִּי אַתָּה תָּאִיר לִי כְּנֵר. **יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי,** יָאִיר לִי אֶת הַחֹשֶׁךְ, כְּלוֹמַר, יוֹצִיאֵנִי מִן הַצָּרָה. **ל) כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד,** כִּי בְּעֶזְרָתְךָ אָרוּץ אֶל גְּדוּדֵי הַגּוֹיִם. **אַדְלֵג שׁוּר,** אֶקְפֹּץ עַל הַחוֹמוֹת שֶׁל עָרֵי אוֹיְבַי לְכָבְשָׁם.

שי למורא

לא) תָּמִים דַּרְכּוֹ, לְגָמוֹל לְאִישׁ כְּמִפְעָלוֹ. צְרוּפָה, נִקְיָה מִפְּסֹלֶת, כְּכֶסֶף צָרוּף. לג) מָעוּזִּי חָיִל, מְחַזֵּק אוֹתִי בְּכֹחַ. וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי, וְהִתִּיר וּפִתַּח דַּרְכִּי בַּמִּלְחָמָה בְּאֹפֶן תָּמִים וְשָׁלֵם, שֶׁלֹּא נֶחְסַר אֶחָד מֵאֲנָשַׁי בַּמִּלְחָמָה. לד) מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת, מְשִׂים וְרַגְלַי קַלּוֹת לָרוּץ אַחַר הָאוֹיֵב, כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁרָצָה מַהֵר. וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי, וְהֶעֱמִיד אוֹתִי עַל גְּבֹהִי וּגְדֻלָּתִי. לה) וְנִחַת קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי, וְנִדְרְכָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה עַל יְדֵי זְרוֹעוֹתַי. "קֶשֶׁת נְחוּשָׁה" הוּא כִּנּוּי לְקֶשֶׁת עֲשׂוּיָה מִמַּתֶּכֶת חֲזָקָה וּגְמִישָׁה. לו) מָגֵן יִשְׁעֶךָ, יִשְׁעֲךָ הָיָה לִי לְמָגֵן. וַעֲנָתְךָ תַּרְבֵּנִי, הָעֲנָוָה שֶׁבְּךָ לְהַשְׁגִּיחַ בִּי, עֲשָׂתָה אוֹתִי כְּאִלּוּ הָיִיתִי עִם רַב. לז) תַּרְחִיב צַעֲדִי וגו', הִרְחַבְתָּ פְּסִיעוֹתַי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְעַדוּ רַגְלַי. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נְפָלְתִּי בִּידֵי שׂוֹנְאַי. מ) וַתַּזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה, אָזַרְתָּ אוֹתִי בְּכֹחַ לְהִלָּחֵם. תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתַּנִי, וְאֶת שׂוֹנְאַי תִּפֵּל לִכְרֹעַ תַּחְתַּי. מא) תַּתָּה לִּי עֹרֶף, נָתַתָּ אוֹתָם שֶׁיָּנוּסוּ וְיִהַפְּכוּ לִי עֹרֶף. מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם, וְגַם מְשַׂנְאַי יָנוּסוּ, וְעִם כָּל זֶה אַשְׁמִיד וְאַכְרִיתֵם. מב) יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ וגו', כְּמוֹ "יִשְׁעוּ אֶל ה' וְלֹא עָנָם וְאֵין מוֹשִׁיעַ", כִּי הֵם רְשָׁעִים וְקוֹרְאִים אֶל ה' וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ. אֲדַקֵּם אֲרָקָעֵם, אֶעֱשֶׂה אוֹתָם דַּק דַּק וַאֲרַדֵּד אוֹתָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. מד) מְרִיבֵי עַמִּי, מֵאֲנָשַׁי מִלְּחָמָתִי אֲשֶׁר בִּבְנֵי עַמִּי הַלּוֹחֲמִים נֶגְדִּי. תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם, שְׁמַרְתַּנִי מִיַּד כֻּלָּם עַד שֶׁהֲבֵאתַנִי לִהְיוֹת לְרֹאשׁ גּוֹיִם. עַם לֹא יָדַעְתִּי, עַמִּים אֲשֶׁר הֵם מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה. מה) לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי, מִפְּנֵי מִשְׁמַע אָזְנֵיהֶם בְּלִבָּד, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפִנַּי, יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לִי. מו) בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ, אוֹיְבֵי הַגּוֹיִם יִבְּלוּ וְיִכָּמְשׁוּ. וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם, וְיִהְיוּ חֲגֻרִים בְּרַגְלֵיהֶם מִמַּה שֶׁיִּהְיוּ סְגוּרִים בְּיָדֵי בְּכֶבְלֵי בַּרְזֶל.

עטרת מרים

לְקֹרַאת גְּדוּד אוֹיְבִי, בֵּאלֹהַי וּבְמַאֲמַר אֱלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר אֶקְפּוֹץ עַל הַחוֹמָה, לִכְבּוֹשׁ עֲרוּרוֹת: לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ לִגְמוֹל לְאִישׁ כְּמִפְעָלוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה בְּרוּרָה, שֶׁאֵין בָּהּ סִיגִים וְדָבָר לְלֹא תוֹעֶלֶת מָגֵן הוּא מַחֲסֶה כְּמָגֵן לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי: לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: לו וַתִּתֶּן־לִּי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנָתְךָ תַּרְבֵּנִי: לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: מ וַתַּזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּנִי: מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: מב יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדַקֵּם אֲרָקְעֵם: מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעֲבֹדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיִחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מח הָאֵל

לא־יָדַעְתִּי וְהֵם יַעֲבֹדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי יְכַזְּבוּ לִי מִיָּראָתָם אוֹתִי, וְיֹאמְרוּ לֹא חָטָאנוּ לְךָ, בַּעֲבוּר לִשְׁמֹעַ אֹזֶן שֶׁל כֻּלָּם וְהֵם יִשָּׁמְעוּ לִי עַל רֹב כֹּחִי וְאֹמֶץ יָדִי, וְיִהְיוּ נִשְׁמָעִים אֵלַי לְכָל אֲשֶׁר אֲצַוֵּם: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ יִהְיוּ כְּמוּשִׁים וַיַּחְגְּרוּ וַיִּפְחֲדוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם מִקְּשִׁי יִסּוּרֵי מַסְגֵּר שֶׁאֲנִי מְיַסְּרָן בָּהֶם: מז חַי־יְהוָה הָעוֹשֶׂה לִי אֵלֶּה וּבָרוּךְ עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה צוּרִי תְּקִפִּי וְחָזְקִי וְיָרֹם הוּא רָם עַל כָּל רָמִים אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי וְלֹזֶה לֹא אִירָא שֶׁתִּקָּצֵר יָדוֹ מִלְּהוֹשִׁיעֲנִי: מח הָאֵל הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי הַנּוֹקֵם נִקְמָתִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתָּנִי:

גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר: לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי: לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנָתְךָ תַּרְבֵּנִי: לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: מ וַתַּזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּנִי: מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: מב יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדַקֵּם אֲרָקְעֵם: מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעֲבֹדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיִחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מח הָאֵל

עטרת מרים

מט וּמוֹצִיאִי וּמַצִּיל אוֹתִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי יוֹתֵר מִן קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי תְּשִׁימֵנִי נִשָּׂא וָרָם בְּמִמְשָׁלָה, מֵאִישׁ חֲמָסִים חָמָס תַּצִּילֵנִי: **נ** עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם שֶׁהַצַּלְתַּנִי מֵאַנְשֵׁי חָמָס וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר בְּפִרְסוּם לִפְנֵי כָּל עָם וָעָם: **נא** דְּעוּ אֲשֶׁר ה׳ מִגְדֹּל עוֹשֶׂה יְשׁוּעָוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד וְעֹשֶׂה חֲסָדִים לִמְשִׁיחוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

מט) וּמוֹצִיאִי מֵאוֹיְבָי, וּמַצִּילֵנִי מֵאוֹיְבִי. וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי, וּמִן הַקָּמִים עָלַי תַּגְבִּיהֵנִי. **נ)** מִגְדֹּל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ, מִגְדֹּל יְשׁוּעוֹת הוּא לְמַלְכּוֹ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאָדָם גָּם בְּמִגְדַּל־עֹז וְהוּא נִצּוֹל מֵאוֹיְבָיו, כְּמוֹ כֵן נַסְתִּי אֵלָיו וְנוֹשַׁעְתִּי מֵאוֹיְבַי. וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ, כְּלוֹמַר, לֹא בַּעֲבוּר תַּשְׁלוּם גְּמוּל, כִּי־אִם בְּחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לִמְשִׁיחוֹ שֶׁהוּא דָּוִד הַמֶּלֶךְ. וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְדָוִד, כֵּן יַעֲשֶׂה לְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם.

הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמֹרִיד עַמִּים תַּחְתַּנִי:
מט וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: נא מִגְדֹּל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר
יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר
פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:
ג אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ
לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי
רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: **ס** ז וְזֹאת
לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: **פ** (לוי) ח
וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר
נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה: ט הָאֹמֵר
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר
וְאֶת־בָּנָיו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ
יִנְצֹרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל
יָשִׂימוּ קְטֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ
יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו
וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: **ס** יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין
כְּתֵפָיו שָׁכֵן: **ס** (ישראל) יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת
יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת
תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ
יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת
עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה
תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:
יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם
עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת
אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: **ס**

אגרות קודש

ב״ה ז׳ תשרי, ה׳תשי״א

מחו׳ הרה״ג והרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מוהר״ר גרשון שי׳

שלום וברכה!

...ת״ח על השורות האחדות שכותב לי בדבר הכינוס שהי׳ בח״י אלול, ובטח, כפי המנהג, עשו פרטי-כל מהשקו״ט והמו״מ שהי׳ שם.

הנני מסגיר פה קונטרס לשבת תשובה ויוהכ״פ שזה עתה הו״ל ובטח יזכה בו את הרבים באופן המתאים.

בברכת חתימה וגמר חתימה טובה והצלחה בעבודתו בקדש, המחכה לבשורות טובות.

מנחם שניאורסאהן

לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:28	06:32	08:55	08:56	09:29	09:30	10:32	10:32	13:05	13:02	18:40	18:32	19:05	18:58	18:13	19:08
חיפה (ק)	06:27	06:31	08:54	08:55	09:28	09:29	10:31	10:31	13:04	13:01	18:42	18:34	19:05	18:57	18:05	19:07
ירושלים (ק)	06:26	06:30	08:53	08:54	09:27	09:28	10:30	10:30	13:03	13:00	18:43	18:35	19:04	18:56	17:56	19:06
תל אביב (ק)	06:28	06:32	08:55	08:56	09:29	09:30	10:32	10:32	13:05	13:02	18:40	18:32	19:06	18:58	18:13	19:08
אוסטריה, וינה (ק)	06:39	06:47	08:57	09:00	09:41	09:44	10:45	10:46	13:19	13:16	18:56	18:43	19:29	19:16	18:28	19:29
אוסטרליה, מלבורן (ח)	06:13	06:03	08:34	08:29	09:11	09:06	10:13	10:09	12:44	12:42	18:16	18:21	18:43	18:48	18:02	18:59
אוקראינה, אודסה (ק)	06:42	06:49	09:01	09:04	09:44	09:47	10:47	10:48	13:21	13:18	18:58	18:46	19:30	19:18	18:30	19:31
אוקראינה, דונייצק (ק)	06:13	06:21	08:31	08:35	09:15	09:18	10:19	10:20	12:53	12:50	18:30	18:18	19:03	18:51	18:02	19:04
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	06:24	06:32	08:42	08:45	09:26	09:29	10:30	10:31	13:04	13:01	18:41	18:29	19:15	19:02	18:13	19:15
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	06:49	06:58	09:05	09:09	09:52	09:55	10:55	10:57	13:29	13:27	19:07	18:54	19:42	19:28	18:38	19:42
אוקראינה, קייב (ק)	06:42	06:51	08:57	09:01	09:44	09:48	10:48	10:49	13:22	13:19	19:00	18:47	19:35	19:21	18:31	19:35
איטליה, מילאנו (ק)	07:08	07:16	09:28	09:31	10:10	10:13	11:13	11:15	13:47	13:44	19:26	19:15	19:56	19:44	18:59	19:56
אקוואדור, קיטו (ח)	06:04	06:02	08:35	08:33	09:04	09:01	10:06	10:04	12:37	12:35	18:10	18:08	18:32	18:30	17:51	18:39
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:45	06:37	09:09	09:04	09:44	09:39	10:47	10:42	13:17	13:15	18:50	18:54	19:16	19:20	18:36	19:31
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:37	07:27	09:57	09:51	10:36	10:30	11:38	11:33	14:09	14:07	19:41	19:47	20:10	20:16	19:28	20:28
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:53	06:58	09:16	09:18	09:54	09:56	10:57	10:58	13:30	13:28	19:06	18:56	19:34	19:25	18:40	19:36
ארה"ב, ברוקלין (ק)	06:42	06:48	09:05	09:07	09:43	09:45	10:46	10:47	13:20	13:17	18:55	18:45	19:24	19:14	18:29	19:26
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	06:42	06:48	09:05	09:07	09:44	09:46	10:47	10:47	13:20	13:17	18:56	18:46	19:25	19:15	18:29	19:26
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:18	07:24	09:40	09:42	10:19	10:22	11:23	11:23	13:56	13:53	19:32	19:21	20:02	19:51	19:05	20:03
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:09	07:12	09:37	09:37	10:10	10:10	11:13	11:12	13:45	13:42	19:21	19:13	19:45	19:38	18:56	19:48
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:39	06:43	09:05	09:06	09:40	09:41	10:43	10:43	13:16	13:13	18:51	18:42	19:17	19:09	18:26	19:19
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:09	07:11	09:38	09:38	10:09	10:10	11:12	11:12	13:44	13:42	19:19	19:12	19:43	19:37	18:56	19:46
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	06:38	06:44	09:00	09:03	09:39	09:41	10:42	10:43	13:15	13:13	18:51	18:41	19:21	19:10	18:25	19:22
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:06	07:12	09:29	09:31	10:07	10:09	11:11	11:11	13:44	13:41	19:20	19:09	19:48	19:38	18:53	19:50
ארה"ב, שיקגו (ק)	06:36	06:43	08:59	09:01	09:38	09:40	10:41	10:42	13:14	13:12	18:50	18:40	19:20	19:09	18:24	19:21
בוליביה, לה-פס (ח)	06:23	06:18	08:53	08:49	09:23	09:19	10:25	10:22	12:56	12:54	18:28	18:29	18:51	18:52	18:11	19:01
בלגיה, אנטוורפן (ק)	07:26	07:35	09:41	09:45	10:28	10:32	11:32	11:34	14:06	14:03	19:44	19:31	20:20	20:06	19:15	20:20
בלגיה, בריסל (ק)	07:26	07:36	09:41	09:46	10:29	10:32	11:32	11:34	14:07	14:04	19:44	19:31	20:19	20:06	19:15	20:20
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:58	05:52	08:26	08:21	08:57	08:53	09:59	09:56	12:30	12:28	18:07	18:09	18:26	18:28	17:50	18:38
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:46	05:40	08:14	08:10	08:45	08:41	09:47	09:44	12:18	12:16	17:50	17:52	18:14	18:16	17:34	18:26
בריטניה, לונדון (ק)	06:44	06:53	08:58	09:03	09:46	09:50	10:50	10:52	13:24	13:22	19:04	18:50	19:38	19:24	18:37	19:38
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	06:52	07:02	09:04	09:09	09:55	09:59	10:58	11:00	13:33	13:30	19:11	18:57	19:49	19:34	18:44	19:48
גרמניה, ברלין (ק)	06:50	07:00	09:03	09:08	09:52	09:56	10:56	10:58	13:31	13:28	19:10	18:56	19:45	19:31	18:40	19:45
גרמניה, פרנקפורט (ק)	07:09	07:18	09:25	09:29	10:12	10:15	11:15	11:17	13:49	13:47	19:27	19:14	20:02	19:48	18:58	20:02
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:59	05:52	08:26	08:21	08:58	08:53	10:00	09:56	12:31	12:29	18:09	18:12	18:27	18:30	17:53	18:40
הודו, מומבאי (ח)	06:27	06:28	08:57	08:57	09:27	09:27	10:30	10:29	13:02	13:00	18:36	18:31	19:00	18:54	18:14	19:03
הודו, פונה (ח)	06:23	06:24	08:53	08:53	09:23	09:23	10:26	10:25	12:58	12:56	18:32	18:27	18:56	18:50	18:10	18:59
הונגריה, בודפשט (ק)	06:28	06:36	08:47	08:50	09:30	09:33	10:34	10:35	13:08	13:05	18:45	18:33	19:18	19:05	18:17	19:18
טורקיה, איסטנבול (ח)	05:46	05:52	08:09	08:11	08:48	08:50	09:51	09:51	12:24	12:22	18:01	17:50	18:30	18:19	17:34	18:31
יוון, אתונה (ק)	07:11	07:17	09:36	09:38	10:13	10:14	11:16	11:16	13:49	13:46	19:25	19:15	19:53	19:43	18:59	19:54
מולדובה, קישינב (ק)	06:49	06:57	09:08	09:11	09:51	09:54	10:55	10:56	13:29	13:26	19:06	18:54	19:38	19:26	18:38	19:39

לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:24	06:26	08:54	08:54	09:25	09:24	10:27	10:26	12:59	12:57	18:33	18:28	18:57	18:51	18:11	19:00
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	06:23	06:11	08:39	08:32	09:21	09:14	10:23	10:18	12:53	12:52	18:24	18:31	18:55	19:03	18:12	19:15
נפאל, קטמנדו (ח)	05:51	05:54	08:20	08:20	08:52	08:52	09:55	09:54	12:27	12:25	18:02	17:55	18:27	18:20	17:39	18:30
סין, בייג'ין (ח)	06:00	06:06	08:24	08:26	09:02	09:03	10:05	10:05	12:38	12:35	18:15	18:05	18:43	18:33	17:46	18:45
סינגפור, סינגפור (ח)	06:55	06:53	09:26	09:24	09:54	09:52	10:57	10:55	13:28	13:26	19:01	18:59	19:23	19:21	18:41	19:30
פולין, ורשא (ק)	06:19	06:29	08:33	08:38	09:22	09:26	10:26	10:27	13:00	12:57	18:38	18:24	19:14	19:00	18:09	19:14
פרו, לימה (ח)	05:59	05:55	08:29	08:26	08:58	08:55	10:01	09:58	12:32	12:30	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:35
צרפת, ליאון (ק)	07:26	07:33	09:45	09:48	10:28	10:30	11:31	11:32	14:05	14:02	19:42	19:30	20:13	20:01	19:14	20:14
צרפת, פריז (ק)	07:35	07:43	09:52	09:56	10:37	10:40	11:41	11:42	14:15	14:12	19:54	19:41	20:26	20:13	19:25	20:26
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:46	05:45	08:17	08:16	08:46	08:44	09:48	09:47	12:20	12:18	17:53	17:50	18:15	18:12	17:33	18:21
קנדה, טורונטו (ק)	07:03	07:10	09:24	09:27	10:05	10:07	11:08	11:09	13:41	13:39	19:20	19:09	19:48	19:37	18:53	19:49
קנדה, מונטריאול (ק)	06:39	06:47	08:59	09:02	09:41	09:44	10:44	10:46	13:18	13:15	18:56	18:44	19:26	19:14	18:28	19:27
קפריסין, לרנקה (ק)	06:32	06:37	08:58	08:59	09:33	09:34	10:36	10:36	13:09	13:07	18:45	18:36	19:12	19:03	18:20	19:14
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	06:38	06:50	08:49	08:55	09:42	09:46	10:45	10:48	13:20	13:17	18:59	18:44	19:38	19:22	18:29	19:37
רוסיה, מוסקבה (ח)	06:11	06:23	08:21	08:27	09:15	09:20	10:19	10:21	12:54	12:51	18:36	18:20	19:12	18:56	18:05	19:12
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	06:06	06:14	08:24	08:28	09:08	09:11	10:11	10:12	12:45	12:42	18:22	18:10	18:55	18:43	17:54	18:55
שוויץ, ציריך (ק)	07:10	07:18	09:29	09:32	10:12	10:15	11:16	11:17	13:50	13:47	19:31	19:19	20:00	19:47	19:03	20:00
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:07	06:07	08:38	08:37	09:07	09:06	10:10	10:09	12:42	12:40	18:16	18:11	18:38	18:34	17:54	18:43

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00751
20/09/2020

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים